ספרות עזר · אנציקלופדיות · שדי חמד

שדי חמד קונטרס הכללים
מערכת ו י

הרב חיים חזקיהו מדיני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שדי חמד קונטרס הכללים מערכת ו י

הרב חיים חזקיהו מדיני

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שדי-חמד-קונטרס-הכללים-מערכת-ו-י/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

מערכת ואו כלל א) והתנן דרך השׁ"ס בכל מקום שמקשה מאיזו משנה אומר והתנן ויש ג"כ מקומות הרבה שאומר והא אנן תנן וכו' ולא ראיתי בדברי המפרשים טעם לשינוי זה זולת זה חזיתי ואספרה דאההיא דיבמות ד' ע"ח ע"ב דאמרינן אלמא קסבר ממזרא לא חיי ופריך בשׁ"ס והאנן תנן ממזרים אסורים ואיסורן איסור עולם והקשה הרב ישרש יעקב דהו"ל להשׁ"ס להקשות ממקרא מלא גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה' תירץ לזה הרב מוהרי"ף בהגהות עפר יעקב שבס' דעת זקנים (מבעלי התוספות ומנחת יהודה עה"ת) בפרשת כי תצא עפ"י מ"ש בילקוט שהביא הרב שער המלך בהלכות טומאת מת דף ס"ח ע"ג דהא דממזרא לא חיי אינו אלא מימות הנביאים ואילך שהתפללו ע"ז ומש"ה מקשה השׁ"ס ממתני' ולא מקרא משום דכשנתנה תורה הוה חיי ולכן לא אמרו בשׁ"ס והתנן כדרך השׁ"ס אלא אמרו והאנן תנן כלומר דאנן בתר צלותא דנביאי תנן נמי איסורן איסור עולם אלו תוד"ק.

ועם כי התירוץ לקושית הרב יש"י הוא נכון מ"מ דיוקא דמר לאו דיוקא הוא דאנכי הרואה בדוכתי טובא כן דרך השׁ"ס לומר והאנן תנן ובהנהו לא שייכי הני מילי דרב. וארשום קצת דוכתי אשר ראיתי בעניי בזה ואלו הן.

א) באותו פרק באותו מקום (יבמות ד' ע"ח ע"ב) מקמי ההיא דממזרא לא חיי אמר ר"ל ממזרת לאחר עשרה דורות מותרת והא אנן תנן ממזרים וכו' אחד זכרים ואחד נקבות. ב) שבת ד' כ"ט ע"ב והאנן יוצר תנן.

ג) שם ד' ג"ק רע"ב והא אנן תנן ולא בקמיע שאינו מומחה. ד) שם ר"פ האורג ד' ק"ה ע"א והאנן תנן שלש.

ה) שם ד' ק"ו ע"א והאנן תנן כל המקלקלין פטורין. ו) שם ד' קכ"ז סוף ע"א והאנן תנן אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז.

ז) שם ד' ק"מ ע"א והאנן תנן אין שורין את החילתית בפושרין. ח) שם ד' קמ"ז סוע"ב והאנן תנן אין מעצבין.

ט) שם ד' קמ"ח סוע"ב והאנן תנן אין נמנין על הבהמה בתחלה ביו"ט. יוד) שם ד' דק"ן ע"ב והאנן תנן נוטל את הכלים הניטלים.

יא) שם ד' זק"ן ע"א והאנן תנן הפרת נדרים כל היום. יב) יומא ד' ג' ע"ב והאנן תנן ז' ימים קודם יוה"כ.

יג) ביצה ד' כ"ה סוע"א והאנן תנן מתניתין כדרב הונא. יד) שם ד' ל"א ע"א והאנן תנן מן הקרפף טו) מ"ק סופ"ק ד' י"א והאנן כבשים שיכול לאכלן תנן.

טז) סוכה ד' כ"ו ע"א והאנן תנן חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה. יז) יבמות ד' ע"ו ע"ב א"ל רבינא לרב אשי והאנן תנן פצוע דכא וכו'.
יח) גטין ד' ה"ן סוע"א והאנן מפני תקון המזבח תנן. יט) שם ד' ט"ו ע"א והאנן תנן דיני ממונות וכו' (עיין בסנהדרין ד' ל"ו) ושם והאנן במטלטלין תנן.
כ) סוטה ד' כ' ע"ב והאנן תנן חרדה מסלקת דמים. כא) בבא בתרא ד' י"א ע"א והאנן תנן ד' אמות לזה וד' אמות לזה.
כב) שם ד' י"ט ע"א והאנן תנן ג' טפחים. כג) שם ע"ב והאנן תנן ואת מי רגלים מן הכותל כד) שם ד' כ"ב ע"ב והאנן תנן ד' אמות.
כה) שם ד' כ"ו ע"א והאנן תנן אחד גפנים ואחד כל אילן. כו) שם ד' ע"ז ע"ב והאנן לא מכר תנן.
זך) שם ד' ע"ח ע"ב והאנן לא מכר תנן. כח) שם ד' ק"ז ע"ב והא אנן משמנין ביניהם תנן.
כט) שם ד' לק"ט ע"א והאנן תנן אין הגדולים מתפרנסים על הקטנים. ל) סנהדרין ד' ס"א ע"א והאנן תנן האומר אעבוד אלך ואעבוד.
לא) שם ד' ס"ח סוע"א והאנן תנן העושה מעשה חייב. לב) שם ד' ס"ט ע"א והאנן תנן משיביא שתי שערות ג) במס' ע"ז ד' מ"א ע"א והאנן תנן שברי צלמים.
לד) מנחות ד' ו' ע"ב והאנן פסול תנן. לה) שם ד' מ"א ע"א והאנן תנן אין עראי לכלאים.
לו) חולין ד' ק"ט סוע"ב והאנן תנן קורעו. לז) שם ד' קל"ז ע"ב והאנן תנן תרומה עין יפה אחד מארבעים עיניך הרואות שכן ארחות צדיקים בעלי הש"ס להקשות בלשון זה ולא כיונו לדקדק שום דבר כי קשה להאמין שימצא טעם על השנות הלשון בכל המקומות הללו לא אחת ולא שתים כי ברבים היו כמה עשרות מלבד אשר הבקי בחדרי הש"ס ימצא עוד כהנה וכהנה ולכן אין לנו אלא לומר דהכי ארחיה דש"ס זמנין מקשה בלשון והתנן וזמנין והאנן תנן ולא דייקינן מינה מידי דלא כדמשמע ליה להרב עפר יעקב דדרך הש"ס רק לומר והתנן ועיין עוד.
לח) בקידושין ד' י"ב ע"א והא אנן תנן בפרוטה ובשוה פרוטה. לט) ובסוטה ד' מ"ג ע"ב והא אנן תנן אחד הנוטע ואחד המבריך וכו' ובראש השנה בד' ל"א ע"ב אמר ליה רב אשי לאמימר והא אנן תנן וכו' ובסוכה ד' ל"א ע"ב והא אנן תנן הירוק ככרתי וכו': והנה המעיין בכל הנך דוכתי ישר יחזה דאיכא דוכתי דהוה אנן תנן כתוב בתיבה אחת ואיכא דוכתי דכתוב בשתי תיבות והא אנן תנן וכן בדוכתי דאמרינן בש"ס והתנן לבד איכא בתיבה אחת ואיכא בשתי תיבות והא תנן עיין לקמן באות י"ז מה שהבאתי בזה: כלל ב) ורמינהי כתב הרב יד מלאכי באות ר"ן בשם מרן בכלליו דכשמקשה על אמורא ממשנה

או ברייתא אינו אומר ורמינהי מפני שהאמורא הוא המוקשה וכ"כ בשם חי' הריטב"א לב"ב על ד' מ"ב ע"א אמ"ש בש"ס למימרא דלוקח אית ליה קלא.
ורמינהי וכו' שכתב לחד טעמא דהך פירכא לא שייכא אדרב משום דלשון ורמינהי לעולם אינו נאמר אלא על רומיא דקראי אהדדי או דמתניתין אהדדי עכ"ל. ומלבד המקומות אשר הביא בידו זה הי"מ גדול דמצינו דמקשה על האמורא בלשון ורמינהי אף אני אביא סוגיא ערוכה במס' בתרא ד' קמ"ז ע"א דפריך אדרב יצחק בר אבדימי מברייתא בלשון ורמינהי ובודאי דוחק לומר דלדידהו אית לן למיגרס בהני דוכתי מתיבי תחת ורמינהי וצ"ע: כלל ג) ואלו כי קתני לשון זה הוא לריבותא כלומר לא מבעיא דברים אחרים אלא אפילו אלו כן מתבאר ממ"ש הרב יד המלך (ספרדי) בהלכות יו"ט פ"ז דין י"ז אמתני' דואלו מגלחין במועד דלדעת ר"ת דמי שגלח בערב הרגל מותר לגלח בחוה"מ אתי שפיר דתני תנא ואלו שר"ל ל"מ אם גלחו בערב מועד שמותרין לגלח במועד אלא אפילו אלו שלא גלחו בע"מ מותרים לגלח ונראה ודאי דלא אמר הרב כן אלא בכגון ההיא דואלו מגלחין שהוא תחלת דבר והוה שייך למיתני בלא וי"ו אלו מגלחין אבל כי תני תנא דבר וחילופו ותני אלו והדר תני בחילופו ואלו כגון בההיא דפ"ג דכתובות אלו נערות שיש להן קנס וכו' והדר תני ואלו שאין להם וכו' לא שייך לומר שהוא בדרך לא מבעיא ומ"מ כלל מחודש הוא ואגב ריהטאי לדידי חזי דלא יתכן לפרש מתני' דרפ"ב דפאה ואלו מפסקין לפאה וברפ"ב דדמאי ואלו דברים מתעשרים ובנדרים פ"ב ואלו מותרין ושם פרק י"א ואלו נדרים ובסנהדרין פ"ו ואלו הן הנשרפין.
ובמכות פ"ג ואלו הן הלוקין כל אלה קשה לפרשם בדרך לא מבעיא וגם לא הוו דבר וחילופו כאשר יראה הרואה: כלל ד) ולא היא כשאומר כן בש"ס משמע ליה להג' מחנה אפרים בהלכות טובת הנאה סי' א' ד' ז"ך ע"ב וג' דלאו בעל המימרא הוא דאמר הכי אלא סתמא דש"ס הוא דדחי מילתיה ואמר ולא היא ועפי"ז הכריח דרבא בפ"ק דב"מ ד' י"א ע"ב דאמר שפיר עבד ר' אבא דלא קבלה וכו' ס"ל דטובת הנאה אינה ממון ומ"ש בתר הכי ולא היא וכו' הם דברי הש"ם דדחי למילתיה ועמד על סברת ר"ח והר"אש והר"ן דסברי דטובת הנאה ממון דלדעתם צ"ל דמ"ש בתר הכי ולא א וכו' רבא גופיה הוא דהדר ביה ואמר ולא היא וכו' וזה ודאי דוחק דאין זה פשט הש"ס וכו' אתוד"ק עיש"ב.
ועיין להרב יבא הלוי בחי' על הש"ע ח"מ סי' קצ"ה ד' ז"ן ע"ג ונראה דר"ת ודעמיה סברי כמ"ש הרשב"א בחי' לברכות ד' ל"ח ע"ב בשם רה"ג וז"ל כ' ר' האיי דאיכא מאן דגריס ולא היא בוא"ו ולמאן דגריס הכי ר"ן גופיה הוא דאמר אני אומר שבמחלוקת שנויה ואלא מיהא לא היא ואיכא מאן דגריס בלא וא"ו וש"ס הוא דדחי וכו' עי"ש ועיין מ"ש

במכתב לחזקיהו דף כ"ג ע"א איברא די"ל על רה"ג ממ"ש בברכות ד' ז"ן ע"א ולא היא רב ששת הוא דחזא חויא בחלמיה וכו' והתם סתמא דש"ס קאמר לה ועיין פסחים ק"ג ע"ב ולא היא התם עקר דעתיה ממשתיא וברשב"ם שם וכיוצא לזה איתא בב"מ ד' ק"ט ע"א ולאו מילתא עי"ש בתוס' ודוחק לומר דלרה"ג גרסי' בכל הני דוכתי בלא וא"ו.

ולפום ריהטא נראה דלא נוכל לתת כלל מוחלט בזה דאיכא דוכתי דאמר ולא היא בוא"ו וסתמא דש"ס הוא דאמרה וכההיא דברכות הנ"ל ואיכא דוכתי בוא"ו ובעל המימרא הוא דאמר הכי עיין רש"י במסכת שבת ד' קכ"ה ע"ב ד"ה ולא היא לא ק"ל דהתם וכו' כן נראה לומר לדעת רש"י. ועיין רש"י קידושין ד' ס"ג סוף ע"ב.

ורש"י ותוס' שם ד' ע"ב ע"א ועיין ברכות ד' ל"ו ע"א א"ל שמואל לר"י שיננא וכו' ולא היא וכו' ואע"ג דקלסיה שמואל וכו' מוכח דאע"ג דאמרינן ולא היא לאו שמואל הוא דאמר הכי אלא סתמא דש"ס דאל"כ היכי אמרינן אע"ג דקלסיה הא הוי קול ושוברו עמו דהא קאמר ולא היא. ובברכות ד' מ"ג ע"ב ולא היא לאישתמוטי נפשיה הוא דעביד עי"ש בפירש"י דהש"ס הוא דאמר הכי דאי ר"פ גופיה אמר הכי הול"ל לאישתמוטי נפשאי עבידנא.

וכן ראיתי במעדני יו"ט שכ' דאין לומר שהוא עצמו חזר ואמר ולא היא שאין הלשון משמע כן אלא דכ' התוס' דהרי"ף לא גריס האי ולא היא עי"ש ועיין שבת פרק מפנין ד' קכ"ט סוף ע"א אבלט אשכחיה לשמואל דגני בשימשא וכו' אמר ליה יומא דהקזה הוא ולא היא אלא וכו' וסבר לא איגלי ליה משמעות הלשון הוא דסתמא דש"ס הוא דאמר ולא היא אלא מה שאמר לו שמואל כן הוא משום שלא רצה לגלות לו רז זה: כלל ה) ופליגא דפלוני מצינו דאמר בש"ס הכי אע"ג דלא פליגי עיין להרב בית אהרן קריספין א"ח ד' ג' ע"ד (ד"ה ואחרי) בשם הרב של"ה ח"א ד' ל"ו ע"א עמ"ש בברכות ד' ל"ד ופליגא דר' אבהו דאמר במקום שבעלי תשובה עומדים וכו' עי"ש והוא חידוש בעיני: כלל ו) וא"ו לחלק או להוסיף פליגי בה ר' יונתן ור' יאשיה לרי"ו וא"ו לחלק ולרי"א להוסיף כתב הרב נאות יעקב בקונטריס מענה לשון ד' י"ו ע"א בשם הרב מוהר"י הלוי דלא נתברר הלכה כמי והקשה הרב מדברי התוס' במס' קמא ד' ד"ן ע"א שכתבו דהלכה כרי"ו ואנכי הרואה דלא זו בלבד רבותינו התוס' הוא דסברי הכי אלא כן היא דעת כמה וכמה מגדולי ישראל עיין תוס' זבחים ק"ז ע"א ד"ה מאי ותוס' חולין ע"ט ע"א ד"ה עייל ליה והרא"ש שם ריש פרק אותו ואת בנו סי' ב' ובהלק"ט הל' כלאים סי' ה' גם הרב נמק"י ר"פ השואל כתב בשם הרנב"ר והרשב"א דקי"ל כרי"ו והרב עצמו בשארית יעקב ר"פ כי תשא (ד"ה אכן) העד העיד בשם הרשב"א בכמה מתשובותיו שכתב דקי"ל כרי"ו דוא"ו לחלק ועיין

תשו' הרשב"א ופסקה מרן ביו"ד סי' רכ"ח ס"מ דקי"ל כרי"ו ומרן חיד"א בדברים אחדים ד' לק"ט ע"ג כתב בשם הא"ז לב"מ דר"ח והרשב"א והריטב"א והר"ן ס"ל כרי"ו והרב מטה אשר ד' מ"ז ע"ג הכריח דהרמב"ם פוסק כרי"ו.

ועיין עוד שם ד' נו"ן ע"ד בשם תשו' מוהר"י בי רב סי' ד' ועיין עוד רש"ל בים של שלמה פרק אותו וא"ב סי' ב' וסי' ג' ותמיה לי על הרב תה"ד בפסקים וכתבים סי' ע"ג שכתב דלכאורה נראה דהלכה כרי"ו ואמאי לא פשיטא ליה הכי כיון דרבא ס"ל הכי וקי"ל כרבא לגבי אביי וכמ"ש בענין זה הראשונים הנז"ל.

ואף דאין כלל זה פשוט ואיכא רבוואתא טובא דס"ל לחלק בין היכא דפליגי אליבא דנפשייהו להיכא דפליגי אליבא דאחריני (עיין מה שרשמתי בשדי חמד ח"א במערכת הה"א אות כ"ה) מכל מקום מאחר דבדין זה עצמו כבר כתבו התוספות והרא"ש והרשב"א והר"ן שהביא הרב הנמק"י דקימ"ל כרי"ו כנז"ל מה מקום להסתפק עוד.

וע"ע להרב עבודת ישראל ד' קכ"ה ע"ב וקל"א ע"א ותימא הוא בעיני מה שמצדד בדף קכ"ז ע"א אי ס"ל להרא"ש כרי"א או כרי"ו דואו לחלק ולא זכר שר דמדברי הרא"ש בשתים זו (בפ' אותו ואת בנו ובהלק"ט הנז"ל) שמענו דפוסק כרי"ו ודברי הרב מוהר"ח הכהן שהביא שם בד' קכ"ט ע"ג שכתב דהרא"ש ס"ל דלא פסקינן כרי"ו דוא"ו לחלק אלא דוקא גבי מקלל אב ואם עי"ש מדעתי כי קשים אחרי המחי"ר דמלבד דחזינן בש"ס בדוכתי טובא דאשאר מילתי מייתי פלוגתא דר"י ורי"ו ומדמין שאר מילי למקלל ואם יש סברא לחלק אימור דרי"ו גופי' לא אמר אלא במקלל ומנ"ל לדמות שאר מילי למקלל אף גם זאת אפי' יאמר הרב דהש"ס קי"ל דבכל מילי פליגי אלא מיהא אנן הוא דלא קי"ל כותיה אלא במקלל אכתי קשה דלא נוכל לומר כן בדעת הרא"ש ז"ל כמבואר מדברי הרא"ש שבהלק"ט הלכות כלאים ושבפרק אותו וא"ב הנז"ל ושו"ת הרבנים מוהריב"ל ופרי הארץ שציין שם אמצ"א לראות ד"ק וע"ע להג' מחנה אפרים הלכות נדרים סי' ל' ותמיה לי על מאריה דכולי' תלמודא רבינו מוהרימ"ט בח"א סי' דק"ל שהכריח דנקיטינן כרי"ו ממ"ש בפרק שבועות שתים עי"ש ולא זכר שר מכל דברי הראשונים הנז"ל ועל הכל צ"ע ואחר זמ"ר ראיתי להרב כמוהר"א לאנייאדו הובא בשו"ת ברך משה סי' כ"ב מ"ש בענין זה עי"ש דב"ק ובדברי הרב המחבר בסי' כ"ג.

אף גם ראיתי לרבינו עקיבא איגר בשו"ת סי' קכ"ט ד' קכ"ה ע"ג וד' שכתב שדין זה הוא ספיקא דדינא אי קי"ל כרי"ו דוי"ו לחלק או כרי"א ואגב ריהטאי לא ראיתי שהזכיר מדברי הראשונים הנז"ל זולת תשו' הרשב"א ולא אוכל לעיין היטב בד"ק ואתה תחזה גם עיין להג' מהר"ש לאנדא בשו"ת נו"ב ח"ב אור"ח סי' קי"ט הגם הלום ראיתי בס'

נחמד למראה ח"ב (שהגיע עתה לידי) מ"ש הרב בזה עי"ש בד' י"ד ע"ד ואילך ובשו"ת בית שלמה א"ח ססי' ע"ג כתב דהוא ספיקא דדינא ובחמץ שעבר עליו הפסח אזלינן לקולא עי"ש הנה לענין חמץ שעעה"פ הדבר נכון לפסוק להקל כאחד מהצדדים אבל בעלמא נראה דאית לן למינקט כרי"ו ורע"ק איגר בסי' מ"ו ג"כ כתב דהדבר ספק ושפיר י"ל דהלכה כר' יונתן דמשמע כל אחד בפני עצמו וכמו שנסתפק מאור עינינו הרשב"א הלכה כדברי מי עכ"ל ולא ציין מקום דברי הרשב"א וממה שכתבתי למעלה מתבאר דדעת הרשב"א היא דנקיטינן כרי"ו ובעיקר מחלוקת זו ראיתי בשו"ת רמ"ץ יו"ד סי' ב' שהאריך הגאון המחבר בכמה חילוקים לך נא ראה: כלל ז) וי"ו לחלק וכו' לרי"ו דאמר משמע שניהם כאחד ומשמע אחד אחד לבדו נחלקו הרבנים ט"ז יו"ד סי' רכ"ח ס"ק מ"ט וח"ץ בשו"ת סי' ד' דלהרט"ז אין בדבר הכרע דמשמע הכי ומשמע הכי.

ולהר"ץ עיקר פירושו הוא כל אחד בפ"ע עד שיפרוט יחדיו עי"ש ולכאורה מדברי התוס' במס' יומא ח"ן ע"א ד"ה רי"ו מתבאר כדעת הרט"ז דאי לאו דאיכא למימר ילמד סתום וכו' לא הוה לן הכרע דמזה בפ"ע ומזה בפ"ע עי"ש וכן מתבאר מדברי הריטב"א בחי' שם דאי לאו דאיכא סברא שדם השעיר מועט וכו' עי"ש לא הי' לנו הכרח דמזה בפ"ע וכו' וכיון דמדברי התוס' והריטב"א מתבאר דשקולים הם ובדברי הרשב"א אינו מפורש ההיפך לא נכון למישוי פלוגתא ותימה על הרב צבי שלא זכר ד"ק אך לפי מ"ש הרב שיח יצחק שם בכונת דברי התוס' אין שום סתירה מדבריהם למוהרר"ץ כיעי"ש.

שוב בינותי בס' וראיתי להרב יד שאול סי' רכ"ח ס"ק ט"ל שדחה דברי הרב מהר"ץ מכח דברי התוס' יומא כיעי"ש אך באמת נראה דאין מדבריהם סתירה לפי מ"ש הרב שיח יצחק בכונתם כיעי"ש. ולשיטת הרט"ז אתי שפיר סוגיא דפ"ק דמגילה אי כתיב את יום ארבעה עשר וחמשה עשר כדקאמרת וכו' שהזכיר ביד שאול שם ואתי שפיר נמי ההיא דמחצה לאהרן ומחצה לבניו שנתקשו בה המפ' למאי דקי"ל כרי"ו אמאי לא נימא או כולה לאהרן או כולה לבניו ולהרט"ז ניחא דכיון דשקולים הם משמע הכי ומשמע הכי אית לן למימר דמחצה לאהרן ומחצה לבניו וק"ל.

והיה נלע"ד להכריח כהרט"ז ממ"ש בב"ק ד' ד"ן ע"א דלר"י לחלק מונפל נפקא ולמה לי מונפל הרי ר"י ס"ל כרי"ו וי"ו לחלק עיין תוס' יומא ז"ן ע"ב ולהרט"ז ניחא כיון דשקולים הם ואיכא למימר הכי והכי צריך קרא כדי לחייבו באחד דמסברא לא הוה מחייבינן ליה אבל לשיטת הרב ח"ץ קשה כיון דעיקר משמעות הכתוב כל אחד בפ"ע למה לי טעמא דונפל לשון יחיד ובדוחק י"ל דר"י ניחא ליה בהכי לדחות אפילו לרבנן דמצרכי או לחלק וק"ל ועכ"פ לשיטת הרט"ז מרווח טפי אלא דמדברי התוס' שם ד"ה או מוכח קצת דכל

השקו"ט שבש"ס בין אליבא דרבנן בין אליבא דר"י הכל הוא כרי"א כיעי"ש וקצ"ע: ולפי דברי הרט"ז י"ל מה שהקשו המפרשים דלמאי דקי"ל כרי"ו הוה לן למיפסק כר"י לחייב על נזקי כלים בבור מיתורא דאו דכוון דשקולים הם ואיכא למימר הכי והכי צריך קרא לחלק כדי לחייב על אחד מהם דמסברא לא הוה מפיקינן ממונא אלא דלר"י דונפל שמעינן לחלק אייתר או לרבות ולרבנן דונפל כה טובא משמע איצטריך או לחלק ובהא נקיטינן כרבנן זו היא דעת הפוסקים כרבנן שו"ר דאצטריך שפיר ונפל לר"י דשמא אין הלכה כחנניא ואין חוששין לזרע האב ומשו"ה הוצרך לומר הטעם משום דונפל משמע לחלק עיין תוס' חולין ד' פ"ו ד"ה לחלק ודוק ומה מאד תמיה לי על רבינו מוהרימ"ט בח"א רס"י דק"ל שכתב דאין בדברהכרע וסתם נדרים להחמיר וכדעת הרט"ז הנ"ל ולא זכר שר תשו' הרשב"א דס"ל בהיפך ועיין בענין זה להרבנים מטה אשר ד' נו"ן ע"ד.

אשדות הפסגה ד' קי"ו ע"ד ברך משה סי' כ"ב: כלל ח) וי"ו לחלק או להוסיף כתב הרב נאות יעקב במענה לשון ד' י"ו ע"א בשם הרב הליכות אלי שכתב בשם רש"י מנחות ד' צ"א דעד כאן לא אמר רי"ו וי"ו לחלק אלא היכא דהוי"ו צריכה דבלא וא"ו היה מקום לטעות כגון במקלל אי הוה כתיב מקלל אביו אמו הוה אמינא דאביו קלל את אמו אבל היכא דבלא וי"ו אין לטעות לכ"ע וי"ו להוסיף עי"ש ולענ"ד מדברי התוס' קמא ד' ד"ן ע"א שהזכיר שם מוכח דלא סברי הכי דהרי בההיא דונפל שמה שור אי הוה כתיב שור חמור בלא וי"ו לא הי' מקום לטעות ואפילו הכי כתבו דתליא בפלוגתא כיעי"ש וגם בעיקר הכלל קלע"ד ממ"ש ביומא ד' ז"ן ע"ב ושבועות ד' כ"ח שהזכיר הרב שם דאם כדברי רש"י היכי אמרינן דרי"ו ס"ל אין מערבין לקרנות משום דס"ל בעלמא וי"ו לחלק הלא אי הוה כתיב ולקח מדם הפר מדם השעיר בלא וי"ו לא היה מקום לטעות וכן בההיא דלהרע או להטיב היכי אמרינן דלר"י צריך או משום דוי"ו להוסיף ולרי"ו לא צריך משום דוי"ו לחלק דהא לא הוה ס"ד למטעי אי הוה כתיב להרע להטיב ובכה"ג לכ"ע הוי להוסיף וס' הליכות אלי אין מצוי אצלי לראות דב"ק וצ"ע.

ועתה ראיתי להרב אשדות הפסגה ד' קט"ו ע"ד שהכריח מתוס' קמא הנ"ל שלא כדברי רש"י עי"ש: כלל ט) וי"ו לחלק כתב עוד במענה לשון הנ"ל בשם הרב תה"ד בפסקים סי' ע"ג דהיכא דכיילינהו לתרווייהו בתיבה אחת כגון ותפסו בו אביו ואמו לכ"ע וי"ו להוסיף עי"ש ועיין להרב מוהראנ"ח במים עמוקים סוסי' ל"ד שכתב דהמעיין בתוס' בקמא ימצא שלא כדברי הרב ולא גילה איה מקום כבוד דברי התוס' הנה הרב מטה אשר ד' מ"ח ע"ד כתב בשם הרב שכנה"ג יו"ד סי' רכ"ח הגבי' אות שי"ח דכונתו על תוס' דב"ק ד"ן ע"א ועי"ש מ"ש בזה הרב מט"א שם והרב אשדות הפסגה ד' קי"ו ע"ב.

והרב מט"א ד' נ"א ע"ג צידד לומר דלא אמר הרב תה"ד אלא בלישנא דקרא ולא בלשון חז"ל, ומ"ש שם בשם תשו' מוהראנ"ח כתי' דהרשב"א בחידושיו לקמא לא ס"ל כמוהראי' הנה ודאי כונתו על שו"ת מים עמוקים הנ"ל ועין רואה דשם לא הזכיר את הרשב"א אלא דלפי האמת כיון דהרשב"א כתב בחי' כמ"ש התוס' שם עכ"ל דגם הרשב"א לא ס"ל כוותיה עפ"י מדותיו של הרב מוהראנ"ח וק"ל וכתב הרב שבט בנימן סי' רל"ה דלא אמר כן התה"ד אלא כשנכללו בלשון ציווי אבל מפירין מקבלין שאינו צווי אינו מאותו המין ע"כ וקצת תימה שלא זכר תשו' מוהראנ"ח הנז"ל דעומד לנגדו דא"כ י"ל שפיר דלא פליגי התוס' והרשב"א על הרב תה"ד וכמובן ועיין להרב כמוהר"א לאניידו הו"ד בס' ברך משה סי' כ"ב ובדברי הרב המחבר בסי' כ"ג מאי דשקלו וטרו בענין זה: כלל יוד) וי"ו לחלק כתב עוד הרב מענה לשון שם בשם הריטב"א דדוקא בדבר שאין בו מעשה לא תקלל לא תחרוש אבל בדבר התלוי במעשה לכ"ע וי"ו להוסיף ועיין במכתב לחזקיאו בחלק השיטה ד' צ"ח ע"ג שכתבתי ליישב בזה סוגייא דפ"ק דמגילה אי כתיב את יום י"ד וט"ו כדקאמרת וכבר קדם בזה הרב יד שאול סי' רכ"ח ס"ק ט"ל.

ומ"ש הרב מע"ל שם מש"ס דיומא ז"ן ע"ב ומנחות צ"א עיין להרבנים אשדות הפסגה ד' קי"ד ע"ג ומטה אשר ד' מ"ט ע"ד ונ"א ע"ד (ד"ה עוד) ומ"ש מרן חיד"א בס' יעיר אזן במער' זו אות ז ע"ד הרב נאמן שמואל עי"ש כ"כ ג"כ הרב מט"א שם ועיין להרב עבודת ישראל ד' קל"א ע"א והרב מקנה אברהם במ"ב אות נק"ב (ד"ה וראיתי) ייחס להרשב"א דס"ל כהריטב"א הנז"ל ויישב בזה שתי תשו' הרשב"א דסתרי ונתקשה בהם הרב שע"א עי"ש ולפי הנראה לא ראה הרב דברי הרשב"א בחי' לקידושין ד' ט' ע"ב אמ"ש בש"ס אי מההיא הוה אמינא דקדיש והדר בעיל עי"ש שנראה להדיא דלא ס"ל כי האי כללא והאף אמנם גם הריטב"א בחי' לק"י כ"כ וכבר הוק' להרב מקנה אברהם שם דברי הריטב"א אהדדי מ"מ דיינו זה הצער על הריטב"א שדבריו מפורשים ותקשי לן אהדדי לא כן הרשב"א שלא מצינו לו שכ"כ בפירוש מה בצע לייחס אליו כלל זה ליישב דברי התשובות אהדדי ולהצמיח קושיא על דבריו מחידושו לתשובה כיון דסוף סוף דבריו מוקשים ולא יבאו אל עמק שוה וכיוצא לזה יש להשיב על דברי הרב מטה אהרן ד' נ"א ע"א במה שכתב ליישב קושיית הרב משפט צדק ח"א סי' מ"ב עי"ש וק"ל.

ויש ליישב דמאחר דהתשובות והחידושים לא נאמרו בזמן אחד מסתבר טפי להשוות דברים שבחבור אחד שלא יהיו סותרים והיו לאחדים: ואחרי מופלג ראיתי להרב מקנה אברהם במע' העין אות דש"ס שהעתיק לשון הא"ז למציעא שאחר שכתב כלל הריטב"א הנ"ל סיים שכ"כ הרשב"א במ"ש ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה דלא מיפטר בחד

מינייהו ואין ס' הא"ז ולא חי' הרשב"א מצויים אצלי ומדברי הרבנים הנז"ל מוכח דלא מצינו להרשב"א דס"ל כהריטב"א אלא דהם כ"כ ליישב דברי הרשב"א וממ"ש הרב אשדות הפסגה ד' קי"ד ע"ג מתבאר דהרב אש דת מדנפשיה מיישב ההיא דזרוע ולחיים ולדברי הרב מקנ"א הן הן דברי הרשב"א ועיין להרב יד דוד סי' ס"א אות ה' וכתב הרב דרכי שלום ד' צ"ו ע"ב בשם מרן מוהריט"א בס' שמחת יו"ט סי' ח"ן ד' ר"ה שדחה דברי הרב מח"א בהלכות נדרים סוסי' ל' עפי"ד הריטב"א והוא כתב דדברי הריטב"א מוקשים ודחויים מהלכה וכו' עי"ש ולע"ד חלילה לדחות דברי הראשונים משום איזה קושיא ושערי תשובה לא ננעלו וכבר כתבתי דהרבנים הנז"ל יישבו בכלל זה כמה ענייינים וגם כתבו ליישב מאי דקשה מסוגיא דיומא ודמנחות ואין ספק דנעלם דבר זה לשעתו מהג' מח"א ז"ל וע"ע שם בד"ש שהביא דברי הרב לשון ערומים שהקשה על כללי' דהריטב"א ממ"ש הריטב"א בחי' לק"י ד' ט' ע"ב וכתב הוא ז"ל לתרץ משום דגמרינן קיחה קיחה משדה עפרון והוא בכסף לחודי' ול"ז להבין דנהי דגמרי' קיחה קיחה היינו לגלות דקיחה היינו כסף ואי פשיטא לן בעלמא דבמידי דעשייה הוי וי"ו להוסיף אית לן למימר דכי יקח ובעלה היינו דמקדש בכסף והדר בעיל וק"ל ועיין טל אורות בקונטריס חזקת קרקעות ד' י"ז ע"ד: כלל י"א) וי"ו לחלק אי אמרינן כן בלשון חז"ל ובלשון בני אדם עיין להרבנים מטה אשר נ"א ע"ב ונ"ב ע"ב ונ"ג ע"ב יעיר אזן מערכה זו מוהרימ"ט ח"א רסי' קל"ד מחנה אפרים הלכות נדרים סי' ל' קהלת יעקב בקונטריס מענה לשון ח"ב אות ר' וח"ג לשון בני אדם אות ז"ן עבודת ישראל ד' קכ"ז ע"ב וקל"א ע"א דברים אחדים ד' לק"ט ורובא דרובא ס"ל דאין לחלק ולדעת הרב מוהרשד"ם אה"ע סי' מ"ח דס"ל לחלק עיין להרב עבודת ישראל ד' ק"ל ע"א אם דברי קבלה כד"ת דמו או לא.

והרב דרכי שלום ד' צ"ו ע"ד פשיטא ליה דדברי קבלה כדברי תורה דמו לענין זה עי"ש ומה שנראה מדבריו דתפס בפשיטות שיטת הרב מוהרשד"ם אינו נכון בעיני דלפי הנראה דעת רבנן בתראי ז"ל דאין לחלק וק"ל ועיין להרבנים טל אורות בקונטריס חזקת קרקעות ד' י"ז ע"ד נחמד למראה ח"ב ד' ט"ו ע"א שמע יעקב סוף ויגש (ד"ה וראיתי) והרב בית שלמה בשו"ת א"ח ססי' ע"ג על שטר שכתוב שכירות המקום בכסף ובשטר כתב דבאנו למחלוקת הפוסקים אי וי"ו לחלק וכו' ולא זכר מה שנחלקו האחרונים הנ"ל בלשון בני אדם ורעק"א בתשו' סי' מ"ו כתב דיש להוכיח דבלשון בני אדם משמע שניהם כאחד ממ"ש בתענית ד' ג' ע"ב וכי מאחר דלא מעצר למה לי לאישתבועי וכו' ודחה ראיתו וגם דחה ראית רבינו מוהרשד"ם בזה וסיים דאף דהש"ך ג"כ הביאו אין לסמוך להקל אחרי דהרשב"א והריטב"א סברי דדמו אהדדי מי יכניס ראשו לחלוק על אריות

אלו: כלל י"ב) וי"ו לחלק כתב הרב עבודת ישראל ד' קכ"ח סוע"א בשם הרב מוהרא"ש סי' ב"ן דאף אם בלשון בני אדם נמי אמרי' וי"ו לחלק היינו דוקא כשאומר בלה"ק ולא בלשון לע"ז דהוא לשון חיבור וכו' עי"ש שנראה דמודה לו בעיקרהחילוק אך הרב החסיד בקהלת יעקב במע"ל ח"ג סי' ז"ן כתב דנראה דהרבנים מוהר"י אדרבי סי' קצ"א ורצ"ז ומוהרש"ך רש"ך ח"ג סי' ח' ולחם ר"ב סי' ל"ב ומ"ץ סי' מ"ב פליגי עליה בהא ומכל ספרי דבי רב הנ"ל אין גם אחד מצוי אצלי לראות ד"ק וגם ס' קצות החושן (סי' ר"צ סק"א) שהזכיר בספר כלילת המנורה לידידי הגאון משה נתן הלוי יצ"ו אין אצלי ועיין בספר שמע יעקב שהזכרתי באות י"א: וכתב ידידי הרב הג' מוהרח"ך בס' לב שומע יצ"ו במערכה זו אות ה' בשם הרב מוהרי"ט בס' ווי העמודים סי' ח"ן דלדעת ר' יונתן דוי"ו לחלק אינו אלא כשמדבר על העתיד אבל על העבר כגון פלוני ופלוני עשו הוא לשון תוספת וכתב כן בשם הרבנים משפט צדק ובני יאודה ליישב קושיית הרב ט"ז על מה שכתב רש"י וה' הכה כל בכור לשון תוספת הוא כמו פ' ופ': כלל י"ג) וי"ו לחלק כתב בס' בשמים ראש סי' שע"ד מה ששאלת בהא דאמר ר' יאשיה ומקלל אביו ואמו אין לי אלא אביו ואמו וכו' אם כן לר' יאשיה מביא אתנן זונה ומחיר כלב אינו עובר עד שיביא שנים והרבה לאוין נאמרו כן.

תשובה לא אמרו ר' יאשי' אלא בתנאי המאמר אבל לא בעיקר האזהרה וטעם הדבר שבעיקר המאמר הוי"ו המתחלקת היא מוספת באמת שניהם לא תעשה והלשון הפשוט יותר לאמרו בוא"ו מבאו דאו משמע כבריה לא תעשה זה או לא תעשה זה ברור לך ועיקר לשונו בוא"ו והיינו דצריך יחדיו אבל תנאיה שעיקר המאמר בסופו רצונו הודעת הגזרה כאותו שהביא ומקלל אביו ואמו מות יומת הנה הוי"ו המפרדת אינה מוספת בעצמותה אבל בהצטרפות אל המשפט האמור.

והנה הוא ברירה ממש בעשותו זה או זה תמיתוהו הנה עיקר משפטו באו ובהא הוא דאמר דהוי"ו בסתם לחבר אתי ור' יונתן פליג וסבר דתנאי הציווי שוה אל הציווי עצמו ומתוך מה שכתבתי יתבאר דאף ר' יונתן לא אמר דסתם וי"ו מחלקת אלא כשהחילוק הוא הוספה כגון בתנאי החיוב או בשלילה אבל בחיוב עצמו שנותן ברירה ואינה הוספה אלא גרעון החיוב לא דאלת"ה הענק תעניק לו מגרנך או מיקבך ונתת באזנו ובדלת או בדלת אלא כדאמינא והדברים פשוטים ואין להאריך אבהר"י עכ"ל והאריך בכסא דהרסנא שם לבאר וליישב מה שנראה סתירה לזה מאיזה מקומות בש"ס עי"ש והרב זרע אברהם (פירוש על הספרי בח"ב פיסקא ל' בד"ה כי תוליד) הקשה לרב יאשיה מדכתיב

לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך וחייב אהקפה לחוד ואהשחתה לחוד כדכתיב בפרשת אמור ופאת זקנם לא יגלחו ושם לא כתיבא הקפה.
ותירץ דלר' יאשיה הכי נמי דלא מיחייב אלא בדעביד תרווייהו ומפאת זקנם לא יגלחו אין ראיה דשאני כהנים דרבה עליהם מצות אבל ישראל לר' יאשי' אינו עובר עד שיעשה שתיהם עי"ש דב"ק ואילו שמיעא ליה האי כללא שבשו"ת בשמים ראש לא היה חולק עלינו את השווין דבלאווין כולי עלמא מודו דהכונה או זה או זה ועיין שם גבי והשחתם ועשיתם פסל דשקיל וטרי אליבא דר' יאשיה אם הכונה על שתיהן או על אחת: כלל י"ד)
ולערב אל תנח ידך דדרשינן במסכת יבמות ד' ס"ב היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו אינו אלא מדרבנן ולכן שבועה חלה עליו כן כתב הרדב"ז בתשובות החדשות סי' כ"ו וכן מתבאר יפה בדברי הראשונים הרי"ף והרז"ה והרמב"ן ונמקי יוסף והרא"ש בפרק ששי דיבמות סי' ט' וכן כתבו הרב המגיד והרב לחם משנה בפרק ט"ו מהלכות אישות דין ז (על מה שכתב הרמב"ם בדין ט"ז ומדברי סופרים וכו') וכן נקטי רבנן בתראי עיין להרבנים בית שמואל ריש סי' א' וס"ק י"ד וישועות יעקב סק"ה ובאר מים חיים בשו"ת אה"עז ד' ט"ל ע"ג ובדרשות הרב מוהראנ"ח בדברי הרב בנו בסוף פרשת חיי שרה ובית חדש אהע"ז סי' א' סק"ו ובשו"ת הרב מוהר"י קצבי סי' ג' וביד שלמה ד' ס"ד ועיניך תחזנה מישרים דנקטי בפשיטות דאינו אלא מדרבנן.
ויש לתמוה על מה שכתב הרב בית חדש ביו"ד סוף סי' רכ"ח דאף שקיים מצות פו"ר מצוה מן התורה לישא אשה משום בבקר זרע זרעיך ולערב אל תנח ידך עי"ש. ואף שכתב כן לפרש דברי האור זרוע שהביא שם מכל מקום משמעות דבריו הוא דלקושטא דמילתא קאמר שהדין כן ואף אי אליבא דריא"ז הוא דאמר וליה לא סבירא ליה הכי מכל מקום היה לו להעיר שסברא זו היא נגד כל הראשונים הנז"ל ומנא ליה להא"ז שדבר זה הוא מן התורה.
וכן יש לתמוה על הרב ש"ך ביו"ד סי' רל"ט ס"ק כ"ג שלא העיר בזה כיעי"ש גם הריב"ש בסי' ט"ו כתב ואפילו מי שיש לו בנים וכבר קיים מצות פו"ר אף שאינו חייב מן התורה ליש אשה בת בנים ממצות חכמים לישא בת בנים כר' יהושע דאמר נשא אשה בילדותו וכו' ולזה כתב הרמב"ם מצוה מדברי סופרים וכו' עכ"ל.
וכן כתב הרב קרן אורה בסוף פרק הבא על יבמתו (בד"ה ולא מפקדא) דאינו אלא מדרבנן ועיין במה שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ה' אות ח' ובקונטריס אסיפת דינים במערכת אישות סי' ב' אות כ"ה סק"ז (בשדי חמד ת"א) הבאתי שמצאתי שכבר השיגו על הרב ב"ח בזה עי"ש. וכן כתב הסמ"ג בעשין ריש סי' מ"ט דמדרבנן הוא דאמר ר'

יהושע היו לו בנים וכו' וכדברי הריב"ש: והנה עיקר דין זה למדנו מדברי קבלה ונקיטינן בעלמא דברי קבלה כדברי תורה דמו ויש הרבה פוסקים שסוברים דאזלינן בספקו לחומרא כדין ספיקא דאוריתא כמו שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הסמ"ך אות ל"ח ומכל מקום אין נראה לומר שיהא לו דין תורה ממש להקל שלא תהי' שבועה חלה עליו (כמו שכתוב הרב ב"ח לדברי הא"ז הנ"ל) אמנם יש מקום ליישב קצת על פי דברי הרשב"ם במסכת בבא בתרא ד' צ"א ע"א (בד"ה כדרבה בר רב הונא) וז"ל ואעפ"י שהיה לו עדין בנים הרבה אשמועינן שאם נשא אדם אשה בבחרותו ישא אשה בזקנותו כמו שעשה אבצן דהיינו בועז לפי שהיה ירא שמא ימותו בניו מאשתו ראשונה בחייו ולא יהיה לו זכר וכתיב בבקר זרע זרעיך ולערב אל תנח ידך דמהכא נמי דרשינן ליה כדמפרש קרא טעמא כי אינך יודע איזה יכשר וכו' עכ"ל ונמצא דעיקר חיוב זה הוא משום חשש ביטול מצות פו"ר ואם כן יש לומר דחשיב ספקא דאוריתא משום מצות פריה ורביה ולכן לדעת הסוברים דחומר הספקות מדאוריתא חשיב זה חיוב דאוריתא מספק וכיון דהוא מדאוריתא יתכן לומר דאין שבועה חלה עליו כן נראה לצדד בדוחק והייתי נבוך בזה זמן רב כי לפי הנראה אין זה בסוג ספיקא דאורייתא ומה גם שלא ראיתי בדברי הראשונים הנ"ל מי שכתב כדברי הרשב"ם שהוא משום ספק שמא ימותו בניו ח"ו שוב האיר ה' את עיני וארא מראות נגהי"ם שמקור דברי הרשב"ם הם מדברי רבינו בעל השאלתות בפרשת הברכה שאלתא קס"ה שאחר שכתב דמחייבי דבית ישראל למינסב נשי ואולודי בני וכו' כתב ברם צריך אילו מאן דאית ליה בנין וידע בנפשה דבר אולודי הוא מי מחייב בפו"ר או לא מי אמרינן כיון דאית ליה בני הא קיים פו"ר או דילמא אף דאית ליה מיחייב למיעסק בפו"ר ואולודי בני דלא ידע אי בני דינקותיה מצליחים או בני דסיבותיה מצליחים וכו' עי"ש כל דב"ק ופירש כונתו מאור עינינו הגאון העמק שאלה יצ"ו.

דהיכא דידע בנפשיה חייב משום דספיקא דאוריתא לחומרא הוא כלל גדול בדין בין במצות לא תעשה ובין במצות עשה כדמוכח בחולין ד' פ"ו ע"א לענין שחיטת חרש שוטה וקטן ורבנן מאי שנא רישא דלא פליגי ומאי שנא סיפא דפליגי אלמא דלא תעשה דאותו ואת בנו ועשה דכיסוי הדם שוים אבל אי לא ידע בנפשה דבר אולודי הוא איכא ספק ספיקא שמא בניו הראשונים יצליחו ושמא לאו בר אולודי הוא וכו' וביאר עוד שם בסק"ג דהיכא דידע דבר אולודי הוא דחייב מחמת ספיקא דאוריתא לחומרא הוא מדאוריתא שכן דעת רבינו השאלתות דחומר הספקות מדאוריתא עי"ש ואין ספק שטעם

שכתב הרשב"ם משום שמא ימותו בניו הראשונים וכו' מאיש לקח מדברי רבינו בעל השאלתות.

שפירש שהוא מחשש כזה והבין בכוונתו שמה שכתב ולא ידע אי בני דינקותיה מצליחים וכו' כונתו שלא יצליחו להתקיים בעולם ושמא ימותו בחייו כן נראה לי הדל והגאון העמק שאלה יצ"ו אם היה רואה דברי הרשב"ם הנ"ל היה מאיר עינינו בביאור הדברים כדרכו בקדש ולפי דרכנו למדנו שליש ישוב לדברי הרב בית חדש דיתכן לומר שהוא מן התורה ומכל מקום אינו מתיישב יפה יפה דעל כל פנים דעת כל הראשונים הנ"ל דהוא רק מדרבנן וכן כתב בהעמק שאלה שם לדעת הרמב"ם והרי"ף וכו' עיי"ש ומה שכתב הגאון יצ"ו דכללא דספיקא דאוריתא לחומרא הוא במצות עשה נמי הנה כלל זה שרירוקיים מפי כל הפוסקים דספקא דאורייתא דאזלינן לחומרא הוא גם במצות עשה ואדרבא יש סוברים דאפילו לדעת הרמב"ם דחומר הספקות הוא מדרבנן היינו דוקא בלא תעשה אבל במצות עשה לכולי עלמא ספקן לחומרא אלא דיש סוברים לאידך גיסא דבמצות עשה גם להרשב"א חומר הספקות הוא מדרבנן כמו שמתבאר ממה שרשמתי לקמן במערכת הסמ"ך אות מ"א הצד השוה שבהם דבספק מצות עשה דאוריתא אזלינן לחומרא וכדברי הגאון יצ"ו.

ובעיקר האי דינא דנשא אשה בילדותו וכו'. משום לערב אל תנח ידיך.

עיין פלפלת נאה להגאון מוהרי"ץ בלאזר יצ"ו בספרי פרי יצחק בסי' מ"ג: ובמכתב רב גדול מוהר"ר נחום פעפערמאן ריש מתיבתא דעיר דויניסק יצ"ו כתב לי בענין זה ולא איסתייעא לי לעיין בדב"ק ובכל זאת נתתי להעתיק דבריו ככתבו וזה לשונו בעברי על שדותיו החמודות כעני המחזר על השדות בגרנות ללקט איזה שבולת להביא אוכל לנפשי והנה מצאתי ראיתי שבולת אחת אשר לא אוכל להביאה בנפשי וזהו כתב כת"ר דהרשב"ם יחיד בדבר שכתב על ר"י שאמר נשא אשה בילדותו ישא בזקנותו הטעם שמא ימות ע"כ.

ואני מצאתי שגם רש"י יבמות כתב כן להדיא ויע"ש ולפע"ד נראה דהראשונים ומכללם הרי"ף דלא גרסי בגמרא מתניתין דלא כר' יהושע אלא גרסי מתניתין כר"י גם כן סוברים כן דהטעם שמא ימות ואם כן קשה אמאי אתותב ר"א דאמר דאם מתו קיים פריה ורביה ממתניתין דבני בנים דילמא ר"א אית ליה כמתנית' דפליג על ר"י ואם קיים פריה ורביה לא ישא בזקנותו דאף אם ימותו גם כן קיים אבל מתניתין דבני בנים דמוכח מינה דלא קיים סברה כר' יהושע דישא בזקנותו דחייש שמא ימות ואם ימות לא קיים לכן גרסי שפיר דמתניתין כר"י ס"ל ואם כן כולי עלמא סברי דישא ואם מתו לא קיים לכן שפיר

אתותב אבל אי לא סברי הטעם של רש"י מחשש מיתה קשה מי הכריחו למחוק כל הגרסאות של כל הספרים ואין לומר דפליג מתניתין על ר' יהושע אלא דבהא פליגי דר' יהושע חייש למיתה ומתניתין לא חייש דהרי מתניתין סתמא וסתם מתניתין ר' מאיר ור' מאיר חייש לשמא ימות בכמה דוכתא ולפי זה יצא לנו דין חדש דאם כבר היו לו הרבה בנים יותר מזכר ונקבה אין צריך לישא בזקנותו לפי מאי דנקיטינן דלא חיישינן למיתה דתרי ואבצן שנשא לעת זקנותו אף דהיה לו הרבה בנים מדת חסידות הוא וכיון דכל הטעם דצריך לישא בזקנותו משום חששא הוא והאי חששא דרבנן הוא לכולי עלמא כמבואר להדיא בגמרא בכמה דוכתא ואם כן מאי האי דכתב כבודו משמיה דהנצי"ב מל"ך דהאי דצריך לישא בזקנותו הוא משום ספק דאוריתא וכבודו שתק ליה אלמא אודויי אודי ליה ואיך ארכיב אתרי רכשי התוס' בשבת ק"י ע"ב כתבו דאתתא דר' חייא אי הות מיפקדת אפילו הוא היה אסור לה לסרוסי נפשה משום לערב אף דכבר היו לה ארבעה בנים אלמא דאף שכבר היו הרבה בנים לה אפי"ה מחייב לישא בזקנותו.

וקשה הא קימא לן למיתה דתרי לא חיישינן כנ"ל ונראה לתרץ הדבר בטוב טעם ודעת דביבמות דטעמא דבית הלל דאמרי זכר ונקיבה דילפי מבריתו של עולם ובית שמאי ילפי ממשה ופריך מאי טעמא דב"ה ומשני דב"ה סברי דמשה מדעתיה הוא דעבד וכו' וקשה הא גם ב"ש סברי כן דמשה מדעתיה הוא דעבד ואם כן איך ילפי ממשה דשני זכרים סגי ויש לתרץ דב"ש סברי כר"י ב"ב דעל שניהם הוא אומר פרו ורבו ואם כן גם צפורה הוזהרה על פריה ורביה ואם הם לא קיימו פריה ורביה בשני זכרים קשה אמאי לא גרשה משה בכדי שתקיים פריה ורביה אלא ודאי בשני זכרים סגי ולכן לא גרשה וחילי דידי מהא דלקמן ביבמות איתא אמר ראב"י וכבשה כתיב ויש אם למסורת ולריב"ב דגם היא מוזהרת על פריה ורביה דרשינן דיש אם למקרא וכבשוה כתיב כלומר דגם היא נצטוית דגם היא בת כיבוש היא ובסנהדרין דף ד' איתא דבית שמאי אית להו דיש אם למקרא ואם כן כר"י ב"ב סבירא להו דגם היא מיפקדת אפריה ורביה ולכן סברי בית שמאי דבשני זכרים סגי דאי לא קיימו עדיין פריה ורביה קשה אמאי לא גירשה בכדי שתנשא לאחר ותלד עוד נקבה אלא ודאי דבשני זכרים סגי אבל בית הלל סברי דיש אם למסורת ולכן סברי דהיא לא מיפקדה דוכבשה כתיב ולכן אית להו דזכר ונקבה סגי דיליף מברייתו של עולם אבל ממשה ליכא למילף דהוא עבר מדעתיה ומדלא גירשה לצפורה ליכא למילף דהיא אינה מוזהרת אפריה ורביה ומעתה יבאו דברי התוס' כפתור ופרח דהא דביתהו דר"ח היא מפקדת אפריה ורביה ואם כן קשה אמאי לא גירש משה לצפורה אלא ודאי דבשני זכרים סגי ואם כן אף דהיה לו ארבעה בנים מכל מקום לא

היה לה יותר מכדי הצורך דצורך פריה ורביה הוא לפי שטה זו שני זכרים כנ"ל ולכן מחוייבת הייתה בלערב דחייש שמא ימות אחד מבניה הזכרים.
ות"ל אמרתי דבר זה לפני אחד מגדולי הדור וקלסו יהי נא מחסדו וכו' ואשים קנצי למילי נחום פעפערמאן רש מתיבתא פה דוינסק. שוב כתב במכתב שני אשלים מה שחסרתי במכתבו הקודם בענין נשא אשה בילדותו דאף דכתב הרשב"ם ורש"י דהטעם דצריך לישא בזקנות מחשש מיתה הוא לחד תירוצא בב"מ דהיכא דמפורש טעמא דרשינן טעמא דקרא אבל לאידך תירוצא לא דרשינן נמי בכי האי גוונא עכ"ד יצ"ו: גם הרה"ג מוהר"ר יוסף הלוי אבד"ק פערעיאסאוו יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל כתב כת"ר בספרו הבהיר לתרץ דברי הרב בית חדש ביו"ד סי' רכ"ח דאף שקיום מצות פריה ורביה מצוה מדין תורה לישא אשה משום לערב אל תנח ידך ומשום הכי לא חיילא עליו שבועה ופירש מר על פי דברי הרשב"ם בבבא בתרא ד' צ"א דיש חשש שמא ימותו בניו בחייו ואם כן הוי ספק תורה ולחומרא מן התורה דבמצות עשה אף להרמב"ם אזלינן לחומרא מן התורה ומשום הכי לא חלה השבועה זהו תוכן דבריו בקיצור לענ"ד תמוה הא מבואר בש"ס יבמות ד' כ"ו ע"ב למיתה דתרי לא חיישינן ואם כן מי שיש לו הרבה בנים שאף אם ימות אחד ישאר לו כדי קיום מצות פריה ורביה תו ליכא ספק תורה שמא ימותו תרי דלא שכיח ולא הוי ספק השקול ומוכרח דמה שכתב הרשב"ם באבצן שהיה ירא שמא ימותו בניו הוא רק מדרבנן מדברי קבלה כדעת כל הפוסקים ולא מטעם ספק תורה דלא הוי ספק כלל כנ"ל דלמיתה דתרי לא חיישינן רק מדברי קבלה חיישינן אף במידי דלא שכיח כיון דקיום העולם תלוי בזה ניחוש אפילו למיתה דתרי ותלת וכי האי גוונא כתבו התוס' יומא ד' ב' ע"א ד"ה וחכ"א כיון דכפרת כל ישראל תלוי בזה חיישינין עיי"ש הכי נמי יש לפרש כוונת הרשב"ם אבל מצד ספק תורה בוודאי ליכא ספק כלל דהוי מילתא דלא שכיח היכא דיש לו הרבה בנים והב"ח מיירי בכל גוונא אם כן אי אפשר ליישב דבריו כדכתב כת"ר: ובעיקר קושייתו על הבית חדש יש ליישב בפשיטות כדכתב מר דנקיטינין דדברי קבלה כדברי תורה דמו ומה שכתב שלא נראה לומר שיהא לו דין תורה ממש להקל שלא תהיה שבועה חלה עליו נראה לענ"ד ליישב על פי דברי הש"ך ביו"ד סי' רט"ו סי' קי"א על מה שכתב הרמב"ם והשו"ע סעיף ד' בנדר לצום יום ראשון או שני כל ימיו ופגע בהם חנוכה ופורים נדרו בטל והקשה מרן הבית יוסף באו"ח סי' תי"ח על הרמב"ם היאך יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה שאנו אומרים אכול.

לזה תירץ מרן הב"י משום מגדר מלתא כו' יש כח בידם לקיים דבריהם ופירש הק"ך דדוקא היכא דנדר לצום כל ימיו יום ראשון או שני אם כן יצטרך זה להתענות כל ימיו בחנוכה ופורים אם כן מיעקר מלתא דרבנן ובזה יש כח ביד חז"ל לעקור דבר מן התורה אפילו בקום ועשה יעו"ש בש"ך ולפי זה יש לומר גם בנידון הב"ח מיירו שנשבע שלא ישא אשה כל ימיו אם כן מיעקר מלתא דרבנן לגמרי דחייבו חז"ל לישא אשה מדברי קבלה משום בבוקר זרע זרעך וכו' ובכי האי גוונא לא חלה השבועה משום מיגדר מלתא יש כח בידם לעקור דבר מן התורה אף בקום ועשה וכדעת הרמב"ם אבל אם נשבע שלא לישא אשה עד זמן פלוני יש לומר דמודה הב"ח דחלה השבועה דהא אפשר לקיים המצוה אחר הזמן וכדכתב הש"ך שם ומשום הכי הש"ך בסי' רל"ט סי"ק כ"ג לא העיר כלל על דברי הבית חדש משום דיש לתרץ דבריו על פי מה שכתב בש"ך הנ"ל (אמר המחבר עדיין לחלוחית הדין קיימת שכתב הרב יצ"ו דהבית חדש מיירי בכל גוונא ומפני זה לא נתקררה דעתו במה שכתבתי אני הדל דנצטרך לומר דמיירי באופן כזה ולא באופן כזה וזה דוחק דסתמא דמילתא בכל גוונא מיירי ואמאי לא לימא מר לדידיה נמי הכי ואיך תנוח דעתו לומר דהבית חדש איירי בנשבע שלא ישא כל ימיו וכו'):ומענין לענין באותו ענין קשה לי לפי מה שפירש מר בכוונת הבית חדש דמשום הכי לא חלה השבועה משום ספק במצות עשה דהרי ספק דבר תורה לחומרא מדאורייתא וחיישינן שמא ימותו הבנים אם כן הא שבועה היא גם כן דבר תורה ונימא להיפך לחומרא לענין איסר שבועה דוודאי לא ימותו וחלה השבועה דהא אף בספק דרבנן היכא דסתרי אהדדי אזלינן לחומרא בתרוייהו וכדכתבו התוספת בבבא קמא ד' י"א ד"ה דהא ובמסכת נדה ד' כ"ז ע"א ד"ה חומר וכדכתב השער המלך בפרק יו"ד מהלכות מקואות וכת"ר בעצמו בספרו דברי חכמים בסי' ס"ז האריך בזה וכל שכן בספק תורה היכא דסתרי אהדדי אזלינן לחומרא בתרוייהו ואם כן בנדון דידן דהספק סותר דלענין מצות פריה ורביה יש לומר לחומרא שמא ימותו הבנים ולענין השבועה יש לומר להיפך לחומרא דלא ימותו והשבועה חלה וחייב קרבן הן אמת דלענין קרבן יש לומר דלא אמרינן ספק תורה לחומרא דיש חשש דמביא חולין לעזרה וכדכתב רי"ט אלגזי בהלכות בכורות פרק ג' דאף לדעת הרמב"ם דסובר בספק מצות עשה אזלינן לחומרא מן התורה מכל מקום לענין קרבן לא אזלינן לחומרא משום חולין לעזרה עיי"ש מכל מקום יהא חלה השבועה לענין לעבור על בל יחל ולמה כתב הב"ח דלא חלה השבועה כלל ואין לומר כיון דלא חלה השבועה לענין קרבן ממילא לא חלה גם לענין בל יחל זה אינו דהא כתב הר"ן בנדרים ד' ח' ד"ה והלא מושבע דאף היכא דלא חלה השבועה לקרבן חלה השבועה לענין בל

יחל יעו"ש וכיון דחלה השבועה לענין בל יחל מחמת ספק תורה לחומרא יש לנו לומר דאסור לישא אשה אף דלענין מצות עשה דפריה ורביה יש ספק תורה להיפך לחומרא מן התורה ואין שבועה חלה לבטל מצוה מכל מקום אם לא ישא אשה עדיין אינו מבטל מצות עשה דפריה ורביה דהא לעת עתה יש לו בנים רק דחיישינן שמא ימותו אבל אם ישא אשה הוא עובר תיכף השבועה דהא השבועה חלה מספק תורה לחומרא שמא לא ימותו ומוטב שלא ישא כיון דלעת עתה יש בו בנים ואינו מבטל כעת המצות עשה לזאת ל נראה לענ"ד לפרש כוונת הב"ח מטעם ספק דבר תורה והנכון כמו שכתבתי עכ"ד יצ"ו:

כלל ט"ו) והגית בו יומם ולילה דאיתא במסכת מנחות ד' צ"ט ע"ב דאמר ר' שמעון בן יוחאי אפילו לא קרא אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וכו' הקשה הרב דרכי שלום ד' קכ"ד דרשב"י אדרשב"י דהא תניא בפרק כצד מברכין ד' ל"ה ע"ב ר' שמעון ק יוחאי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וכו' תורה מה תהא עליה ונעלם מעיני דמר דקושיא זו של כת הקודמין היא וגם לא ראה דהרב ש"ך ביו"ד סי' רמ"ו גריס במנחות ר' שמעון בן יהוצדק וכתב מרן חיד"א בברכי יוסף שם שכן היא הגירסא בשאלתות עי"ש והנה הרבנים מערכי לב ד' קמ"ו ע"ב ושנות ימין ח"א ד' ע"ט ע"ג נקטי בפשיטות הא דאם קרא קריאת שמע שחרית וערבית וכו' עי"ש אמנם המעיין בדברי הפוסקים בסי' רמ"ו יראה שאינו פשוט דנקיטינן הכי ועיין להרב לחם משנה בפרק ראשון מהלכות תלמוד תורה וראיתי להרב מוהרי"ץ בסוף הספר בחידושיו לפרק איזהו נשך שהקשה במאי דקימא לן דאבל אסור בדברי תורה איך יבא אבלות דרבנן וידחה עשה דלימוד תורה דאורייתא וכתב ויש לתרץ בדוחק כיון שקורא קריאת שמע ומתפלל ושאר פסוקי דזמרה עולין לדברי תורה שהרי מקיים והגית בו יומם ולילה עכ"ל ומשמע דסובר דנקיטינן כמאן דאמר דאם קרא ק"ש שחרית וערבית קיים והגית בו יומם ולילה ומלבד דאינו פשוט לומר כן כמו שכתבתי עיקר קושיתו איני מבין בעניותי דאם אבל פטור מתלמוד תורה הרי אמרו דלומד בדברים הרעים ומי פטר אותו מעסוק בתורה בדברים הרעים ואולי כונתו להקשות דאסרו בתלמוד תורה לכל אדם אחד חכם ואחד שאינו יודע ומי שאינו יודע ללמוד בדברים הרעים ולומד בשאר הימים תהלים וכיוצא מדברים ששגור בהם כשאסרו לו ללמוד חוץ מדברים הרעים נמצא בימי אבלו יושב ובטל וניחא ליה דלאיש כזה סגי ליה בק"ש וכו' כן נראה לי בכונתו בדוחק ולעיקר קושיתו יש לומר דיש כח ביד חכמים לבטל מצות עשה בשב ואל תעשה וכיון שיש

טעם נכון פקודי ה' משמחי לב ואינו ראוי לשמוח בימי אבלו יכלו לבטל ממנו תלמוד תורה בימי אבלו ישב וידום ומקבל שכר על הפרישה:

ובעיקר מילתין עיין בספר נחמד למראה במסכת פיאה פרק ב' ד' כ"ו ע"ג מה שכתב בשם הרב חקרי לב א"ח סי' י"ב שנראה קצת מדבריו שסובר דנקיטינן כמאן דאמר דסגי בקריאת שמע שחרית וערבית ואינו מצוי אצלי לראות גוף דב"ק ועיין במכתב לחזקיהו בחלק השיטה ד' ע"ג ע"ג וע"ד ומה שנרשם שם דברי הזה"ק בפרשת פנחס ד' רכ"ה הוא טעות סופר וצריך להיות דף רכ"ח ע"א ומאחר דבתיקוני הזהר וגם בהזה"ק איתא להא דכיון שקרא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימושו מפיך קרוב לשמוע דגירסת הש"ס במנחות היא ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי וזאת היתה כונת מרן חיד"א בשיורי ברכה סי' רמ"ו עי"ש והרב צפיחת בדבש בסי' ס' האריך בענין זה על מה שנשאל הלכה למעשה בצורבא מרבנן דאית ליה ארעא נחלת שדה וכרם מאחוזת אבותיו אם מותר לו להתבטל מלימודו בזמן זריעה וחרישה וכל עבודה בשדה לעמוד על הפועלים ובשאר ימות השנה יעסוק בתורה תדיר אי נקיטינן כר' ישמעאל דאמר הנהג בהם מנהג דרך ארץ או הלכה כרשב"י דאמר אפשר אדם חורש וכו' תורה מה תהא עליה ובתשובתו האריך בסתירת דברי ר' שמעון ודברי ר' ישמעאל והעלה על פי דברי הסיפרי שהביא הרב מנורת המאור בנר ג' פרק ששי דמי שהוא עני ואינו יכול לעסוק בתורה מחמת עניותו אף רשב"י מודה דסגי ליה בק"ש שחרית וערבית שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ומי שאפשר לו לעסוק בתורה ועוסק בעסקי חול שלא לצורך פרנסתו לכולי עלמא אין פוטר אותו בקריאת שמע שחרית וערבית וענוש יענש כי פליגי במי שאינו עני באותה שעה רק רוצה לעמוד על הפועלים כדי שלא לאבד מעותיו אם ישכור פועלים ולא יעמוד עליהם ויבא לידי עוני ובזה ר' ישמעאל מתיר ורשב"י אוסר וקימא לן כר' ישמעאל אלו תוד"ק בדף קנ"ד ע"ד ואף שאחרי זה הוא הצד צדדין לבנות ולסתור.

במסקנתו מסיק בד' קנ"ו ע"א כמו שכתב בתחלה ובשם הרב נזר הקודש ד' ס"ח ע"ד כתב בישוב דברי רשב"י אהדדי חילק ידע בין ת"ח לשאינו יודע עי"ש. והרב יד שאול (בס' ידות נדרים) בסי' רמ"ו עמד גם כן בענין זה (ולא זכר שר את יוסף צדיקא מה שכתב בברכי יוסף ובשיורי ברכה) ומני"ר יישב דלא אמר רשב"י דבק"ש שחרית וערבית סגי אלא למי שאי אפשר לו לעסוק יותר שאין לו פנאי אז יוצא בזה ויישב מה שכתב הר"ן בנדרים ד' ח' דלא מסתבר שיהא נפטר בזה וכו' שהקשה הרב בית הלל שדבריו הם היפוך ש"ס דמנחות וכו' דודאי מצוה איכא כל היום וכמו בצדקה שכל מה שנותן הוא צדקה אף שהמרבה משובח וגדולה מזו כתב ר"י מאורלינא"ש הביא דבריו רבינו יונה

בפרק תפלת השחר גבי רב צלי של שבת בערב שבת גבי תוספת שבת דאף דבכל שהו סגי מכל מקום כל מה שמרבה נקרא תוספת שבת וחייבים עליו וכמו בתרומה שאף שחטה פוטרת כל הכרי כל מה שנותן לשם תרומה הוי תרומה ועיין תשובת שאגת אריה סי' א' ובחו"ד הביא דבתשובת הרדב"ז ח"ג סי' תט"ז הביא מחלוקת הקדמונים אי מצי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית ולימוד כל היום אינו אלא רשות עי"ש דב"ק: ועל פ' דברי הרדב"ז הללו יש ליישב דברי הרשב"א בתשובה שהביא מרן הב"י בא"ח סי' מ"ז (בד"ה כתוב בתשובת הרשב"א) שמה שאין מברכין על התורה לאחריה הוא משום דקריאת התורה מצוה ואין מברכין על המצות לאחריהם ואל תשיבנו מקריאת התורה בבית הכנסת שמברכין לאחריה דהתם תקנת משה ועזרא ועל התקנות מברכין לפניהם ולאחריהם כבהלל ומגלה.

וכתב על זה מרן הב"י ולי נראה דאפילו אם מברכין לאחר המצוה לא קשיא דכיון דמצות הגיית התורה ביום ובלילה ואין שעה שאינו חייב לעסוק בה לא שייך לברך לאחריה עכ"ל ואמנם דעת הרשב"א לפי הנראה היא כדעת הקדמונים שהביא הרדב"ז דבק"ש שחרית וערבית יוצא ידי חובתו ושאר לימוד כל היום אינו אלא רשות ואם כן אם היה הדין נותן לברך על המצות לאחריהן היה צריך לברך אחר לימוד התורה ומרן הב"י משמע ליה מסברא דנפשיה דלימוד כל היוסחובה ולא זכר שר שהוא מחלוקת הקדמונים שאם כן בקל היה לו ליישב דהרשב"א סובר דאינו אלא רשות או שהוצרך לטעמו ליישב גם להסוברים שהוא רשות כמובן.

וראיתי להרב יפה ללב נר"ו בח"ב בקונטריס יפה תלמוד ד' כ' ע"ב שכתב וז"ל עיין בס' פתח עינים ואישתמיטתיה מה שאמרו בתיקוני הזהר תיקון כ"א ד' ס' ע"א וכו' ושמעת מינה דבמנחות נמי רשב"י קאמר לה עכ"ד ואני אומר דברי תורה וכו' ועשירים במקום אחר ומניה דמר הוא דאישתמיט דברי מרן חיד"א שבשיורי ברכה יו"ד סי' רמ"ו אות א' שאחר שכתב דברי הש"ך דהגירסא במנחות ר"ש בן יהוצדק ושגם בשאלתות גריס כן סיים אמנם נהירנא דבתיקוני הזה"ק שם נאמר דאפילו לא קרא אלא ק"ש קיים לא ימושו עכ"ל.

ובשאלתות שלפנינו בשאלתא קמ"ב גרסינן ר"י משום ר' יהושע בן יהוצדק וכתב שם הגאון העמק שאלה יצ"ו שנראה שצריך להיות ר' שמעון בן יהוצדק דר' יהושע בן יהוצדק לא נמצא בתלמוד וכתב שבשו"ת המצרף ח"ב סי' ר"א החזיק להגיה בדברי השאלתות על פי מה שנמצא מאמר זה בתיקוני הזהר שתי פעמים ועי"ש לענין חיבור לילה ביום ויום בלילה בתורה שכתב השל"ה והובא במג"א ריש סי' א' שהוא דוקא לחוש לדעת

הירושלמי בפרק א' דיומא: וראיתי למרן החבי"ף בס' ברכת מועדיך לחיים ד' ק"א ע"ג שכתב בשם הרב שמן רוקח ח"ב בחא"ח סי' יו"ד דאף דאמרינן דאפילו לא קרא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש ספר התורה הזה מפיך.
מכל מקום להר"ן בנדרים ד' ח' אכתי רמי עליה עשה דושננתם לבניך דדרשינן שיהיו מחודדים בפיך ולפירש"י דבק"ש מקיים דברי תורה עשה דושננתם איכא חיובא. מדכתיב והגית בו יומם ולילה שהוא מדברי קבלה עכ"ל.
ואני הדל לא ראיתי בעניותי שום רמז בדברי רש"י בנדרים דלמאן דאמר דקריאת קריאת שמע שחרית וערבית מהני מכל מקום מידי והגית בו יומם ולילה לא נפיק. וסתמא דמילתא משמע דגם מידי והגית נפיק וכך הם דברי הרב מוהריט"ץ הנז"ל וס' שמן רוקח אין בידי לעיין בדב"ק וצ"ע וראיתי עוד בברכת מועדיך לחיים שם בד' ק"ב ע"א שחקר שאם נאמר דבק"ש שחרית וערבית מקיים מצות תלמוד תורה היכי שרי ללמוד יותר והא איכא משום בל תוסיף ואמר מר באחד מן הישובים על פי דברי מרן הב"י בסי' מ"ח דבקריאה בעלמא ליכא בל תוסיף ובמחכתה"ר לא דמי כלל.
דהתם דעיקר המצוה היא הקרבת הקרבן והקריאה זכרון בעלמא היא לכן לית בה משום בל תוסיף מה שאין כן בלימוד תורה דהלימוד עצמו הוא גוף המצוה אי הוה שייך ביה משום בל תוסיף לא הוה מהני מה שהוא קריאה בעלמא אלא דלא שייך בלמוד התורה משום בל תוסיף כמו שכתב שם בשאר הישובים.
והעיקר דאינו שייך בזה בל תוסיף כמו בנתינת צדקה דרשאי אדם לבזבז נכסיו לולא תקנת אושא שלא יעני וכמו בתרומה אף דחטה אחת פוטרת וכמו שכתב הרב יד שאול:
והנה כל הנ"ל היה כתוב מזמן רב גם בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת בין המצרים סי' ב' אות י"ג הבאתי מה שחקר הרב שלחן גבוה דאבלות ישנה היא מדרבנן ואיך יכלו לפטרו בתשעה באב מתלמוד תורה וכללא הוא לא אתי דרבנן ודחי לשל תורה וניחא ליה דמקיים מצות תלמוד תורה בקריאת שמע וכו' ואני הדל כתבתי על דבריו דמעיקרא לא קשיא דודאי גם בתשעה באב אין פוטר אותו ממצוה זו אלא שאסרו לעסוק בדברים המשמחי לב והוא ברי בחיובא ללמוד בדברים הרעים וכמו שכתבתי למעלה על דברי הרב מוהריט"ץ בחקירתו איך יכלו חכמים לפטור את האבל מתלמוד תורה ונמצא מבטל מצות והגית וכו' והרב שלחן גבוה לא ראה דברי הרב מוהריט"ץ הנ"ל: ועל מה שהבאתי למעלה שהרב דרכי שלום הקשה סתירת דברי רשב"י וכתבתי שנעלם ממנו שקושיא זו של כת הקודמין היא ראיתי עתה למרן החבי"ף בס' עיני כל

חי בנימוקיו למנחות שהשיג כן על דבריו שבספרו עושה שלום (אינו מצוי אצלי) וציין בזה ספרים רבים עי"ש.

גם ראיתי שהגאון קרן אורה בחידושיו למנחות עמד גם הוא בסתירת דברי רשב"י ויישב דרך דרש עי"ש דב"ק וכל מה שנדחקו רבני האחרונים בזה הא גרמא להו שלא ראו הנגלות לנו מתורתן של ראשונים שהיו בכתיבת יד ונדפסו בימינו כי בס' ברכה המשלשת בתוספי רבינו יהודה החסיד כתב למר וז"ל רשב"י אומר אפשר אדם חורש וכו' לאו משום דסובר שר' שמעון שהוא חובה דהא במנחות איהו קאמר דאפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימושו מפיך אלא מצוה בעלמא הוא דקאמר מפני ביטול תורה עכ"ל.

גם בתוספי הרא"ש שבס' הנ"ל כתב וז"ל רש"מ אומר אפשר אדם חורש וכו' לאו משום דסבר ר' שמעון שהוא חייב כל היום דהא איהו אמר במנחות דאפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזה מפיך עכ"ל ולא סיים למילתיה וכונתו ודאי למה שכתב רבינו יהודה החסיד הנ"ל שאינו אלא למצוה בעלמא וסברת רבינו יהודה החסיד בזה היא כדעת הקדמונים שכתב הרדב"ז בח"ג סי' תט"ז שיש מחלוקת הקדמונים אי מצי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית ולימוד כל היום אינו אלא רשות כמו שהבאתי למעלה (בסוף ד"ה ובעיקר) ובודאי דמה שכתבו דלימוד כל היום אינו אלא רשות אינו מדוקדק והכונה דאינו אלא מצוה בעלמא וכסברת רבינו יהודה החסיד ולגבי חובה דקריאת שמע שחרית וערבית קרו ליה רשות: ולי הדל לולא דב"ק הנ"ל (רבינו יהודה החסיד והרא"ש) היה נראה לי דקושטא דמילתא הוא דמה שאמר רשב"י בברכות אפשר אדם חורש וכו' תורה מה תהא עליה דברים כפשטן הם דסובר דמן הדין אינו יוצא ידי חובתו בק"ש שחרית וערבית ולא קשיא דידיה אדידיה דהא מקמי בת קול והא לבתר בת קול ואפרש שיחתי קלה דהנה כשיצא עם בנו מהמערה וחזו אינשי דקא כרכי וזרעי אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה כל מקום שנתנו עיניהם מיד נשרף (עיין במסכת שבת ד' ל"ג ע"ב) ומשמע ודאי שסובר ששורת הדין מחייבת כן שאם לא כן מה חורי האף הגדול הזה ליתן עיניהם ולשרוף המקומות אטו מפני שאין עושים המצוה בעלמא ראוים הם לקנס גדול כזה לכלות ממונם עד שיצאתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם חזרו למערתכם וכו' ואז נתקררה דעתם וחזרו מסברתם ואם כן לא נפלאת לומר דהא דת"ר בברכות נשנית קודם בת קול ומאי דאמר רשב"י במנחות דיוצא בק"ש שחרית וערבית אמרה אחר בת קול כן נראה לדעתי העניה נכון אך מה אעשה שרבותינו הנ"ל לא כתבו כן והמעיין יבחר.

ולפי דברינו הנ"ל נוכל ליישב מה ששמע מקשים הרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למסכת נדרים ד' מ"ט ע"ב על מה שאמרו שם ר' שמעון כי אזיל לבי מדרשא שקל צנא על כתפיה אמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה דמשמע מזה שמחבב את המלאכה ואילו בברכות הנ"ל מרחיק ושונא את המלאכה והרב כתב דאין התחלה לקושיא זו שהרי עשה זאת לכבוד התורה לישב עליה בבית המדרש ולא יצטרך ליישב על הקרקע עי"ש ולפי דרכנו יש לומר דאמר כן ר' שמעון אחר הבת קול וק"ל: וראיתי להרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו לברכות שם שהקשה דר' ישמעאל דידיה אדידיה.

דבברכות אמר הנהג בהן מנהג דרך ארץ ואילו במנחות ד' צ"ט ע"ב אמר לבן דמה צא ובדוק שעה שאינה לא יום ולא לילה וכו' והצ"ע עי"ש ולא ידעתי למה לא הקשה גם דרשב"י אדרשב"י דלפום ריהטא שיטת שניהם מוחלפת בשתי המקומות הנ"ל הן אמת דגם על, רבינו יהודה החסיד והרא"ש בתוספותיהם הנ"ל יש להרגיש כן למה לא הוקשה להם גם דר' ישמעאל אדרבי ישמעאל ועם שעל פי דבריהם (דאינו אלא למצוה בעלמא) יתכן ליישב גם הא דר' ישמעאל דבמנחות לא אמר לבן דמה צא ובדוק וכו' אלא לקיים מצוה בעלמא מכל מקום היה להם לכלול קושיתם ותירוצם על שניהם ועל הרב מוהרצה"ח הנ"ל אולי יש ליישב בדוחק שמפני שעינו ראה שגירסת הרב ש"ך והשאלתות היא במנחות ר' שמעון בן יהוצדק כנז"ל משום הכי לא הוקשה לו דרשב"י אדרשב"י: ובענין זה אתה תחזה בס' היקר דרכי נועם לידידי הגאון שלום דוב אבד"ק קאלעצק יצ"ו בדף ב' ע"ד והלאה (בדרוש ראשון) מה שכ' בזה בסתירת דברי רשב"י מברכות ומנחות הנ"ל ופסקי הרמב"ם בהלכות תמידין ובהלכות תלמוד תורה ושהדבר תמוה שרשב"ייחלוק עם כמה תנאים שסוברים יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ וחייב אדם ללמד את בנו אומנות וכמה תנאים היו בעלי אומנות וכו' וגם דר' ישמעאל אדרבי ישמעאל קשיא ליה והאריך בדברים נחמדים בחריפות ובקיאות ובטוב טעם ודעת וקרובים דבריו למה שהבאתי למעלה בשם הרבנים צפיחת בדבש ויד שאול עי"ש דב"ק וגם הוא יצ"ו לא ראה דברי תוספי רבינו יהודה החסיד והרא"ש הנז"ל.

ולפי הנראה לא זכר שר ש"ס דנדרים ד' מ"ט ע"ב דאמר רשב"י גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה והיה מגדיל התימה על רשב"י דידיה אדידיה ולא היה צריך להקשות ממה שהתנאים אחרים אין מרחיקים המלאכה (ושדבר זר הוא לומר שחולק עם כולם וכו') ועי"ש בגוף ספר הנחמד הנ"ל שמתוך פלפולו הנעים העלה הרב המחבר יצ"ו דבר חדש דמי שרואה בחברו שהוא חריף ממנו וזריז וממולא ויוכל להיות חכם גדול יותר מכשילמוד הוא עצמו מותר לו לעסוק במלאכה ובפרקמטיא לפרנס את חבירו שיעסוק

בתורה והנה שכרו אתו כאילו הוא עצמו עוסק בתורה דאף דרמי עליה מצות לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה ושננתם שיהיו דברי תורה שנונים בפיך ואמרינן ודברת בם ולא בדברים אחרים וכו' בכל זאת רשאי לדחות את כל אלה כדי להחזיק ביד מי שיהיה גדול ממנו והביא מ"ש בש"ס (קידושין כ"ט) הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו וכו' עי"ש דבריו הנחמדים: ועל הקושיא דר' ישמעאל דידיה אדידיה ממה שאמרו בברכות הנהג בהם מנהג דרך ארץ ואילו במנחות אמר לבן דמה צא ובדוק שעה שאינה לא יום ולא לילה הנה ראיתי עתה במדרש שוחר טוב על תהלים בסי' א' על פסוק כי אם בתורת ה' חפצו וז"ל שאלו את ר' יהושע מהו שילמוד אדם חכמת יונית אמר להם צאו וראו שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ומותרים אתם חזר ואמר להם לא ילמד אדם את בנו חכמה יונית ואפילו אומנות שלא יבטל מדברי תורה אפילו שעה אחת שנאמר ובחרת בחיים עכ"ל והלשון מסורס כמו שכתב בביאורי הרא"ם שם דצירפו סברת ר' יאושע עם סברת ר' ישמעאל ביחד וצריך להגיה הלשון כמו שהוא בירושלמי פרק א' דפיאה הלכה א'.

דר' ישמעאל אמר ללמד אומנות שנאמר ובחרת בחיים וחולק על ר' יהושע שאינו מתיר לבטל לימוד תורה אפילו שעה אחת והקשה שם דר' ישמעאל אמר לבן דמה צא ובדוק שעה שאינה לא יום ולא לילה כמ"ש בתלמודין במנחות ד' צ"ט ע"ב והצע"ג עי"ש ולפי מה שכתבתי למעלה בשם הרב צפיחת בדבש דלא אסר ר' ישמעאל ללמד חכמה יונית אלא שלא לצורך פרנסתו עי"ש אתי שפיר דברי רבי ישמעאל שבירושלמי שמתיר להתלמד אומנות להתפרנס בו כמובן: אמנם על מה שאמרו במדרש הנ"ל בשם ר' יהושע שאמר שאפילו אומנות לא ילמד אדם את בנו שלא יבטל מתלמוד תורה אפילו שעה אחת דמשמע שסובר ר"י דקרא דוהגית בו יומם ולילה הוא כפשוטו תמיה לי דמקמי הכי איתא במדרש הנ"ל אמר לו רבי אליעזר ומה את מקיים ובתורתו יהגה יומם ולילה אמר לו ר' יהושע זו קריאת שמע שאם אדם קורא אותה שחרית וערבית מעלה עליו הכתוב כאילו יגע בתורה יומם ולילה ע"כ דמשמע מזה דסובר ר' יהושע דבק"ש שחרית וערבית יוצא ידי חובת והגית בו יומם ולילה היפך ממה שאמר אחרי כן צאו וראו שעה שאינה לא מן היום וכו' ואין במשמעות סיגנון דברי המדרש שמה שאמר צאו וראו הוא שחזר מסברתו הראשונה ודוחק להגיה ר' ישמעאל במקום ר' יאושע וכן צ"ל שאלו את ר' ישמעאל וכו' וכדאמרינן בש"ס דמנחות הנ"ל דר' ישמעאל הוא אומר כן דקשה להגיה כן מדעתינו ובפרט שגם בירושלמי כן היא הגירסא שאלו את ר' יהושע (אלא שצ"ע דאם כן מאי מקשי בירושלמי והתני ר' ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות דגברא

אגברא מי רמינן על כל פנים הרי הגירסא בירושלמי היא שאלו לר' יהושע) וכן גרס הרב רע"ב בפירוש המשנה בפרק ה' דאבות אמתניתין דהפוך בה והפוך בה וכן רבינו שמשון בפירוש המשנה ריש מסכת פיאה (אמתני' דאלו דברים שאין להם שיעור וכו' ותלמוד תורה) מביא הירושלמי שאלו את ר' יהושע וכו' ושם ראיתי דדרשת ובחרת בחיים זו אומנות מייתי ליה בשם ר' שמעון (לא כגירסתינו ר' ישמעאל) וא"כ לא קשיא קושית ביאורי הרא"ם הנ"ל דר' ישמעאל אדר' ישמעאל אך יקשה עלינו דר' שמעון אדר' שמעון דסתם ר' שמעון הוא ר' שמעון בן יוחאי ומר הוא דאמר אפשר אדם חורש וכו' וצריך ליישב כמו שכתבנו למעלה ואין להאריך:

וראיתי בספר כנסת הגדולה החדש בחלק רביעי צד פ"ג במאמר הכל בחזקת סומין מה שתמה על הג' מוהרי"ב שהגיה בדברי הרע"ב בפ"ה דאבות הנ"ל שצ"ל ששאלו את ר' ישמעאל וכונת הרע"ב למ"ש בתלמודין במנחות ד' צ"ט שאל בן דמה את ר' ישמעאל וכו' וכתב על דבריו שנעלם ממנו שדברי הרע"ב נובעים מהירושלמי דפאה הנ"ל וכו' עי"ש ולדעתי יתכן שלא נעלם מעיני הגאון דבר זה אלא שמפני שקשה לו מה לו להרע"ב להניח דברי הש"ס דילן ולתפוס לשון הירושלמי והמדרש (דהרש"מ ניחא ליה להביא מ"ש בירושלמי באותו פרק באותו מקום דעסיק ביה הרש"מ לא כן הרע"ב שהביא ממקום אחר יותר נכון להביא מש"ס דילן) לכן ניחא ליה להגיה ר' ישמעאל במקום ר' יהושע ועיין בס' עמודי אש בחידושיו על הירושלמי בפרק א' דפיאה שהביא דברי רבינו יהודה החסיד והרא"ש בתוספותיהם (שבספר ברכה המשלשת הנז"ל) וכתב ליישב בזה מה שהקשה בזית רענן על מה שאמר ר' שמעון בן יוחאי במכילתא פרשת בשלח לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן שבזמן הזה צריך לעסוק במלאכה להתפרנס שהוא היפך ממה שאמר בברכות אפשר אדם חורש וכו' והביא שהרב יפה מראה הקשה דרשב"י אדרשב"י מברכות ומנחות הנ"ל ואין מצוי אצלי לראות דב"ק אם לא הוקשה לו גם דברי ר' ישמעאל אהדדי:

ובמכתב אחד מידידי הלא הוא הרב הנכבד מוהר"ר שמואל אבא הארדעצקי מעי"ת הרושקע יצ"ו כתב לי וז"ל בישוב דברי רשב"י בברכות ובמנחות ואנחנו לא נדע מה נעשה ליישב דברי ר' ישמעאל דברכות מוציא את הכתוב לא ישוב (צ"ל לא ימושו) מפשטו ובמנחות במה שאמר לבן דמה משמע שמפרשו כפשוטו ובדברי רשב"י נמי יש להעיר דבברכות מרחיק את המלאכה ובנדרים ד' מ"ט ע"ב אמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה עכ"ד יצ"ו וידידי הרב הגדול מוהר"ר אברהם מתתיא חלפון מעי"ת יאלסווט יצ"ו כתב לי שהשיבו על זה וז"ל ר' ישמעאל בברכות במנהג כ"ע ובמנחות ליושב אהל

ורשב"י בנדרים לבתר עובדא דשבת ל"ג ב' וגם על הכונה ללימוד קאי עכ"ד יצ"ו ואני ההדיוט כבר כתבתי למעלה (בד"ה ובעיקר) דהרב צפיחת בדבש עמד גם על סתירת דברי ר' ישמעאל (ויש שם ט"ס שכתוב ר"ש וצ"ל רי"ש והוא ר' ישמעאל) ויישב דבריהם וגם אההיא דנדרים כבר כתבתי למעלה ומה שיישב הרב המגן אחד היה אברהם יצ"ו תיתי לי שכונתי לדעתו עתה נדפס ספר פעלים לתורה לידידי הרב מנן אברהם הנ"ל יצ"ו וראיתי בקונטריס אור צדיקים סי' ב' אות ג' הובאו שם דברי ידידי הגאון שלמה פריידעש יצ"ו בההיא דר' ישמעאל קרא והטה וכתב על פנקסו כשיבנה בהמ"ק אביא חטאת (שבת יב) שהקשה הגאון מצפה איתן דהא הוי טעה בדבר מצוה דרבנן לפי מ"ש הרא"ש בנדרים ד' ח' דבק"ש פטר נפשיה גם ממצות והגית ותלמוד תורה כל היום הוא מדרבנן וטעה בדבר מצוה דרבנן אינו פטור כמ"ש בטעם המלך בהלכות שופר ובהלכות לולב וביותר י"ל דר' ישמעאל לשיטתו דאמר בברכות ד' ל"ה הנהג בהם מנהג דרך ארץ ולא הוי טעה בדבר מצוה אלו דבריו יצ"ו ולי ההדיוט במחכתה"ר יש לפקפק חדא דיש לומר דלא אמר רי"ש אלא לעמא דארעא העוסקים במלאכה ולא ליושבי אהלים וכמ"ש ידידי הרב מגן אברהם יצ"ו ועוד דגם לעמא דארעא יש לומר דמודה ר' ישמעאל לרשב"י בשבתות וימים טובים שאין בהם מלאכה ולא נתנו אלא לעסוק בתורה וגם בתירוצו הראשון יש לפקפק לפי מה שהבאתי למעלה בשם הרדב"ז שהקדמונים נחלקו אם מצות לימוד הוא כל היום וכבר הבאתי דברי מרן הב"י בא"ח סי' מ"ו שנראה שסובר דלימוד כל היום הוא חובה משום והגית בו יומם ולילה ואם כן אינו פשוט לומר דלימוד כל היום אינו אלא מדרבנן:ועל מה שהבאתי למעלה חקירת הרב ברכת מועדיך לחיים דכיון שיוצא ידי חובת קריאת שמע שחרית וערבית אם כן לא יהא רשאי ללמוד יותר שלא לעבור על בל תוסיף וכתבתי שבברכת מועדיך לחיים הנ"ל כתב ישובים על זה הנה האחד מהם הוא על פי דברי התוס' בראש השנה ד' י"ו (ד"ה ותוקעים) דדוקא במוסיף על המצוה עצמה כגון חמש טוטפות חמשה מינים בלולב אבל אם רוצה לקיים המצוה הרבה פעמים ביום ליטול לולב אין בכך כלום עכ"ל וידידי הנכבד מעי"ת טעלז יצ"ו שאין בידו ספר ברכת מועדיך לחיים הנ"ל יפה העיר בזה וז"ל ראיתי שהביא אשר חקר באם קרא יותר יעבור בבל תוסיף ונפלאתי הלא בגוף מצוה אחת לא שייך בל תוסיף ואף במצוה תמידית האם בנטילת לולב כל היום נאמר בל תוסיף אחרי אשר מדאגבי' יצא או בתפילין עכ"ד והוא אחד מהישובים שבברכת מועדיך לחיים: עתה סמוך להדפסה קבלתי מכתב מהרה"ג מוהר"ר יוסף הלוי אבד"ק פערעיאסלאוו יצ"ו שקיל וטרי בענין זה.

ולא יכלתי לעיין בדב"ק ולאהבת כבודו נתתי להעתיק דבריו ככתבו וכלשונו וזהו בסי' ג' כתב מר בשם מוהריט"ץ שהקשה במה דקיי"ל אבל אסור בת"ת איך יבא אבילות דרבנן ודוחה עשה דלימוד תורה דאורייתא. ותירץ כת"ר דיש כח ביד חז"ל לבטל מצות עשה בשב ואל תעשה ודפח"ח אמנם אי קשיא הא קשיא לפי דברי הט"ז בא"ח סי' תקפ"ח וביו"ד סי' קי"ז דבדבר המפורש בתורה להיתר אין כח ביד חז"ל לאסור אפילו בשב ואל תעשה אם כן כיון דהתורה התירה ללמוד דאפילו בימי אבלו ר"ל דהא כתיב והגית בו יומם ולילה משמע דלא מיפטר מלימוד התורה אלא בשעה שאינו לא יום ולא לילה והא אי אפשר שלא יפגע אבלות על אב ואם אפילו הכי לא מיפטר מלימוד התורה הרי דהתורה התירה מפורש ללמוד בימי אבלו ולדעת הט"ז קשה איך יש כח ביד חז"ל לאסור דבר המפורש בתורה להיתר ואין לומר דוקא היכא דמיתעקר המצוה לגמרי וכדכתב הט"ז בסי' תקפ"ח דבשבת לא מתעקר לגמרי כיון שבלא שבת תוקעין ביו"ט הוא הדין הכא בלימוד באבלו לא מתעקר לגמרי דיכול ללמוד אחר כך זה אינו דהא הט"ז שם כתב זה הטעם על מילה דדחיא שבת ולא גזרינן משום דלא רצו לעקור דבר תורה בפירוש משום גזירה והא במילה בשבת אם נאסור לא מתעקר לגמרי דהא אפשר למול באחד בשבת אם כן דברי הט"ז סותרים עצמם אלא על כרחין כונת הט"ז כיון דבתקיעות שופר אינו מפורש בתורה להתיר אפילו בשבת משום הכי בעונין דוקא היכא דמתעקר לגמרי לא גזרו חז"ל אבל במילה דרבתה התורה בפירוש להתיר למול בשבת מביום השמיני בזה אפילו היכא דלא מתעקר לגמרי לא גזרו חז"ל לאסור אם כן הוא הדין בלימוד תורה למ"ד דחובה כל היום מפסוק והגית בה יומם ולילה הוי כמפורש בתורה להתיר בימי אבלו וא"כ קשה כנ"ל ולפי זה מוכח דהט"ז סובר כדעת הפוסקים דלימוד אינו חובה כל היום ומצי פטר נפשו בקריאת שמע שחרית וערבית.

ובספר דרכי החיים בהקדמה הערותו בזה קצת והבאתי דברי הש"ע מהגאון רש"ז בהלכות תלמוד תורה פרק ג' דדוקא באקראי יכול לפטור עצמו בק"ש שו"ע היינו דלפעמים יקרה לו שהוא טרוד בפרנסתו והביא ראיה מדברי תיקוני זוהר הק' ד' ס' שכתב וכי יכול בר נש לאתעסקא באורייתא יומם ולילה כל ימיו כו' הרי דיקדק בלשונו הק' לכתוב כ"ל ימי"ו משמע דוקא כל ימיו א"א לעסוק באורייתא יומם ולילה דלפעמים יקרה לו מקרה שיהיה מוטרד אז בקריאת שמע שחרית וערבית אבל מי שאינו טרוד לא יצא בק"ש ומחוייב לקיום והגית בו יומם ולילה כפשוטו.

יה"ר שנזכה לזה ומעתה יקבל החיים והשלום מאדון השלום ד' הצעיר יוסף עכ"ל יצ"ו:

גם קבלתי אחר כך מכתב מידידי הג' משה קאצנילבוגין דומ"ץ מעזריטש מח"ס אהל

משה יצ"ו וכתב לי בענין זה וז"ל עוד חזיתי בספרו הבהיר סי' ג' שהביא בשם מהריט"ץ בחידושיו לפרק איזהו נשך שהקשה על מאי דקיימא לן אבל אסור בדברי תורה איך יבא אבילות דרבנן וידחה עשה דלימוד תורה ותירץ בדוחק ומר ניהו רבה כתב דאינו מבין עיקר קושייתו דהרי לומד הוא בדברים רעים ומסיים ולעיקר קושייתו יש לומר דיש כח ביד חז"ל לבטל מצות עשה בשב ואל תעשה במקום שיש טעם נכון זהו תורף דבריו ובעניותי איני מבין דברי מהריט"ץ וגם דבריו הנה מה שהקשה מהריט"ץ לכאורה אין זו קושיא דהלא הש"ס למד זאת מן הפסוק כדאמרינן בפרק א"מ (ד' ט"ו) אבל אסור בדברי תורה מדקאמר רחמנא ליחזקאל דום ואם תאמר עד דאתי יחזקאל מאן אגמרוה כדפריך הש"ס בדוכתא טובא זבחים (י"א) ובמסכת תענית אפשר לישב כדמשני הש"ס דגימרא גמירא אבל לעולם הוא מדאורייתא הכי אגמרינהו דאבל אסור בדברי תורה ולפי זה אדרבא יש להקשות איך התירו בדברים הרעים הלא בפסוק כתיב דום שלא ידבר כלל בדברי תורה וניחא לי דאפשר דהפסוק שאמר רחמנא דום הוא אינו אלא ביום הראשון וחז"ל התירו בשאר הימים אבל לפי זה דין מחודש הוא ועוד יש לעיין בזה עכ"ל יצ"ו ועם כי לפום ריהטא אין דבריו נראין לי הדל ופשיטא לי דאין אבל אסור בדברי תורה מן התורה אף ביום הראשון ולכשתמצא לומר שהוא מן התורה כדמשמע ליה להרב יצ"ו לא קשיא איך התירו דברים הרעים דיש לומר דהכי אגמריה רחמנא דהאיסור משום שמחה ובדברים הרעים אין בהם משום שמחה ואין הפנאי אתי כעת לעיין בזה בכל זאת העתקתי דב"ק והמעיין יבחר ויקרב:

כלל ט"ז) ואזדו לטעמייהו דאמרינן בש"ס בדוכתי טובא ולא מקשי והא איפליגו בה חדא זימנא ואיכא נמי דמקשי והא איפליגו בה חדא זימנא כייל לן הרב גופי הלכות הב"ד הרב יד מלאכי באות רמ"ג דכי פליגי בסברא דנפשייהו פריך והא איפליגו חדא זימנא וכי פליגי בפירושא דמתני' או בריתא אמרינן ואזדו לטעמייהו וכבר השיב ע"ז הרב יד מלאכי מדוכתי טובא עי"ש גם הרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למס' גטין ד' כ"ה ובהגהותיו למס' יומא ד' מ' השיג לשני הצדדים עי"ש:

כלל י"ז) והתניא אומר בש"ס כשמקשה מברייתא דלא איירי בה אבל כשמקשה מברייתא דאיירי בה אומר והא קתני כ"כ התוס' ברכות כ"ד ע"א וביומא נו"ן ע"א ד"ה והתניא וכ"כ רבינו יהודה החסיד והרא"ש בתוספותיהם לברכות בס' ברכה המשולשת בסוגייא הנ"ל ולפי דבריהם צ"ל דבשבת ק"ג ע"ב והתניא ר"ש אומר ועשה אחת וכו' ל"ג והתניא אלא והקתני דהא אברייתא דאיירי בה ומייתי לה הש"ס מקמי הכי קאי ותמיה לי שלא ראיתי מי שהעיר בזה והקשה הרב יבין שמועה בכלל תצ"ו דבפרק קמא דעבודה

זרה ד' יו"ד ד"ה והתניא יום גנוסיא כתבו התוס' מהשתא בעי לאתויי בריתא דמייתי בסמוך כולה אלא השתא מייתי מינה בקיצור אם כן היכי אמרינן בתר הכי והתניא הוה ליה למימר והא קתני אלא (קבעו לכלל תצ"ז) שסוברים התוס' כי כשהמקשה הקשה מברייתא אחת מקצר אותה כי הדר פריך מההיא בריתא עצמה שמביאה באורך אומר בלשון והתניא ואינו אומר והא קתני כדי שלא יבין התרצן דהיא בריתא אחת והוא קיצר אותה אמנם בברכות דאינו מקצר ואינו מאריך אלא כמו שהביא אותה קודם מביאה אחר כך אם כן הבריתא גופה היא הוה ליה למימר והא קתני ולא והתניא עכ"ל ובמחכתה"ר דבריו דחוקים לדעתי העניה דמאי איכפת ליה אם יבין התרצן שהיא הבריתא שהביא בתחלה בקיצור ויותר נכון הוא מה שתירץ הרב לשון למודים בחלק א"ח סי' ט"ל דדוקא כשכבר הביא הש"ס לשון הבריתא עצמה ושוב בא להקשות ממנה ולסתור דברי האומר בהיפך שייך לומר והא קתני אבל כשלא הביא עדין אותו הלשון שבברייתא שממנו מקשה אין שייך לומר והא קתני דמשמע דבלשון הבריתא דאייתינן קתני הכי ואין זה אמת דאכתי לא אייתינן ההוא לישנא ושייך לומר והתניא כיון דהשתא הוא דמייתינן להאי לישנא דבריתא אלא שגם בזה יש לפקפק שכמדומה לי יש באיזה מקומות שמקשי מסיפא דבריתא דלא אייתי לה עד השתא ואומר והקתני סיפא וכו' והכא נמי בההיא דעבודה זרה הוה מצי למימר והא קתני בה יום גנוסיא שלו ויום גנוסיא של בנו ועיין בנדרים ד' ד' ע"ב והתניא איפכא שאני אוכל לך וכו' וכתבו הר"ן והרא"ש דבריתא אחריתי היא מדלא קאמר והא קתני סיפא ועי"ש בתוס':ובחילוק שבין והתניא תיבה אחת לוהא תניא בשתי תיבות כתב הרב"א באס"ז למס' ביצה ד' כ"ה ע"א אמ"ש בש"ס התם לא קעביד מעשה הכא קעביד מעשה והא תניא בניחותא דחיה שקיננה בפרדס צריכה זימון והא תניא גרסינן וכן הוא בספרים ול"ג והתניא משום דאין קושיא אלא סיוע הוא וכו' עי"ש מבואר דהחילוק שבין קושיא לסיוע הוא בין תיבה אחת והתנן והתניא לשתי תיבות והא תנן והא תניא ולמדנו ג"כ מדבריו דבמקום שהוא סיוע צריכים אנו לגרוס כן דאף אם אין כתוב כן בספרים אם הדבר מוכרח שהוא סיוע וכתוב והתניא תלינן בטעות ואמרינן דצ"ל והא תניא וזה סיוע גדול למ"ש במכתב לחזקיהו ד' ע' ע"ד הרב צמח דוד בכללים שבח"ב במערכה זו ד' ח"י ע"ג (שכתב חילוק זה בשם הרב בנימן זאב סי' רכ"ה והצ"ע דבמ"ק ד' י"ט ע"ב איתא והתניא והוא סיוע) דכונת בעלי כלל זה היא לומר דכי תמצא בהיפך צריך לתקן והרבנים בס' משק ביתי סי' קע"א האריכו להשיב על כלל זה ממקומות רבים וגם אני הדל בחי' למס' קמא הבאתי עוד איזה מקומות בש"ס היפך כלל זה וגם בגליון ס' משק ביתי רשמתי מאז ע"ז אבל האמת

נ"ל ההדיוט שכונתם כמו שכתבתי והמעיין בדברי הרבנים הנז"ל יראה שכלל זה נקטו ליה שרים רבים הליכות עולם וב"ז וגופי הלכות ושל"ה וגם אני הדל הבאתי דברי הרב"א באס"ז דביצה הנ"ל וחלילה לומר על כולם ונעלם אחרי שהסתירה מפורשת במקומות הרבה ובהכרח לומר שזו היא כונתם.

והרב המגיה בס' מש"ב תמה דבה"ע כתב וכן אומר רש"י בפ"ק דב"ק והא תניא בניחותא גרסינן ליה וחזר על כל הפרק ולא מצא שכ' רש"י בזה אלא בד' י"א ע"א ושם תופס רש"י והתניא בניחותא והיא ראיה להיפך כמו שהקשו מרן בכלליו ודעמיה ובהכרח צ"ל שכן היו גורסים בדברי רש"י ואומר אני דלפי זה יש ללמוד מדברי רש"י שכונתו לתקן הגירסא ולגרוס והא תניא שאם אין חילוק בהגירסא כי אם בהקריאה היה צ"ל בניחותא קרינן וק"ל.

עתה הגיע לידי ס' אזן אהרן וראיתי להרב בד' כ"ט ע"ב שהביא בשם השל"ה החילוק שבין והתניא (שהוא קושיא) לוהא תניא (שהוא סיעתא) וכתב ע"ז ובדפוסים שבידינו ברב התלמוד ליתא לכלל זה ואדרבא רש"י ותוס' ברב המקומות כותבים והתניא בניחותא ואם כדברי הרב אין צריך לפרש כי עין רואה שהוא שתי תיבות עכ"ל הנה לא ראה הרב שכבר עמדו בזה רבנן קמאי וגם לא ראה שיש עוד כמה רבנים גדולים שכתבו כלליה דרב של"ה כאמור למעלה ובעניותי נכון הדבר כמו שכתבתי שכונת בעלי הכלל הזה הוא שכן צריך לגרוס והתניא על קושיא והא תניא לסיעתא.

עתה נדפס ס' פדה את אברהם להרב הגדול מוהר"א פלאג"י יצ"ו ובמערכה זו אות א' כתב ראיתי בכללי ר' ישעיה סג"ל דבחלקות תשית למו מבתמיה לנחותא דבתיבה אחת והתנן והתניא הוא בתמיה ובשתי תיבות והא תנן והא תניא בניחותא עכ"ד וכמה דפוסי מהתלמוד עברתי ולא חזיתיה כי האי סימנא והדפוס מהתלמוד שהיה בידי הקדש לא ידעתי מאין תמצא ומאור הגולה רש"י על הש"ס שכותב בניחותא אין ספק דלא היה לו אותו דפוס דאי לאו הכי הא מובן מאליו לפי הכלל ועתה ראיתי בס' אזן שמואל מ"ש בזה וכנראה דלא ראה להרב פחד יצחק מערכה זו דף ב"ן ע"א אלו דברי הרב יצ"ו ולפי הנראה בטעות נכתב אזן שמואל וצריך להיות אזן אהרן וכללי ר' ישעיה וס' פחד יצחק מערכה זו אין אצלי והעתקתי דב"ק להועיל למי שנמצאים בידו: כלל ח"י) ואמרת ריבויא הוא עיין מ"ש באור לי ד' ע"ד ע"ג ובהשמטות ד' קמ"א ע"ג ובשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת הבי"ת אות ד' ואות צ"ד: כלל י"ט) ועוד כתבו התוספות בכתובות ד' פ"ה דהנך תרי טעמי אין מועילים זה בלא זה עיין מה שרשמתי בזה בס"ד בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות ט':

כלל ך' ופליגא כתב מרן חיד"א בס' יעיר אזן אות א"ך בשם רב סעדיה גאון דהיכא דאתמר כן על הרוב יצא הנפלג מהלכה כההיא דאמר רב הונא השואל קרדום וכו' ופליגא דר"א וכו' תדע בזה דאין הלכה כר"ה עכ"ל ונראה שדקדק לכתוב על הרוב להורות דאיכא נמי איפכא דקי"ל כהנפלג עיין במס' שבת י"ג ע"א ופליגא דר' פדת ולא קי"ל כר"פ והרב מקנה אברהם במהדורא בתרא אות ק"ס בשם הרב שם יוסף ד' ח' ע"ד כתב כי כלליה דרס"ע גאון הנ"ל ועיינתי בס' הנ"ל והוא בד' ט' ע"ד ושם הזכיר להרב המגיד פ"ח מהלכות יו"ט הי"ד וט"ס הוא וצ"ל פ"א כיעי"ש ועיין להרב פתח הדביר ח"א ד' קע"ה ע"ב ובמאי דאמר חזקיה בפרק כל שעה מנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה שנאמר לא יאכל אמרינן בש"ס ופליגא דר' אבהו דאמר כל מקום שנאמר לא תאכל וכו' אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע ונחלקו הראשונים אי קי"ל כר' אבהו או כחזקיה עיין בדברי הרא"ש בפ' גיד הנשה סי' י"ז ובמה שרשמתי בענין זה לקמן במערכת הכ"ף אות קי"ט בס"ד ואין גם אחד שיזכיר להכריח ההלכה עפ"י כלליה דרבינו סעדיא גאון מוכח דאין מזה הכרח גמור דיש מקומות יוצאים מן הכלל עתה השגתי ס' יקר לב שומע לידידי הרב מוהרח"ך יצ"ו וראיתי שהאריך בכלל זה במערכה זו אות י"ד ועוד ראיתי שם באות ט"ז שהכריח דלא שייך לומר בלשון זה אלא כששניהם אמוראים או שאחד מהם על כל פנים הוא אמורא אבל לא כששניהם תנאים שבזה אין שייך לומר לשון ופליגא אדתנא פלוני והסביר והכריח הדבר והשיג על איזה מחברים שסוברים שגם כששניהם (החולק והנחלק) תנאים משתמשים בש"ס בלשון ופליגא אדפלוני עי"ש:

כלל א"ך) ופליגא לפעמים לא קאי אמאי דסליק מניה אלא אדברי האמורא שבראש השמועה מ"מ פ"א מהל' שביתת יו"ט כ"כ ר"ב ז"ל בכלליו כ"י ה"ד מרן חיד"א בס' יעיר אזן אות ב"ך ולפי הנראה כונתו לדברי הרב המגיד שם בדין י"ד עי"ש ועין רואה דזו שיטת רש"י והרי"ף והרא"ש בסוגייא ההיא אך ה"ה כתב לדעת הרמב"ם בהפך דופליגא לא קאי אלא אדסמיך וכו' עי"ש אלא דגם מדברי ה"ה יש ללמוד כלליה דר"ב ז"ל דמשמע מדבריו דמשום דלא דמיין אהדדי הוא דלא ניחא ליה להרמב"ם לפרש ופליגא אמימרא דרב הא לא"ה הוה מצינן לפרש דקאי אדרב אע"ג דלא סמיך ליה ולכן כתבו רבינו בצלאל בסתם דמשמע דהכל מודים בו: כלל ב"ך) ופליגא כיילו לן רבנן בתראי דכל היכא דאמר ופליגא הוה ס"ד דלא פליגא כ"כ מרן חיד"א בברכ"י יו"ד סי' רו"ם ועיין בסה"ב יעיר אזן מער' זו אות ח' מקנה אברהם במהדורא בתרא אות ק"ס: כלל כ"ג) וכן כשאומר וכן משמע דלא זו אף זו קאמר כ"כ הרב חשק שלמה בכלליו אות ח"י בשם הרב"ח בח"מ סי' ל' אות ט' והביא דבריו גם מרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכה זו אות י"ט ומה שהביא

מדברי רשב"ם בפרק חזקת הבתים ד' ב"ן ע"ב בפירש מ"ש שם בש"ס מאי וכן דמשמע דבדרך לא זו אף זו קתני כ"כ גם הרב הנמק"י שם דוכן משמע דאיכא רבותא וכבר הרב ב"ח בח"מ ריש סי' ס"ב הביא תלמוד ערוך דהכי אמרינן בפרק הגוזל בתרא ד' קי"ד ע"ב גבי וכן נחיל של דבורים דהוא רבותא דאפילו שאינו אלא קנין דרבנן וכו' עי"ש ואתה תחזה למרן מוהרד"ף בס' שושנים לדוד בפרק שלשה שאכלו אמתניתין דוכן ארבעה וכו' שכתב דמוכח בש"ס בכמה דוכתי דכל היכא דתנן וכן קמ"ל רבותא ושצריך לעיין להבין הרבותא בכל היכא דתנן כי האי גוונא וטרח וכתב וישב על הבא"ר בכל מקום ששנו חכמים בלשון המשנה בכל הש"ס משנה איזה דין או דבר בלשון וכן הרבותא שיש בו כמו שיראה הרואה בספרו הקדוש בכל מקום ששנינו וכן גם הרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ב במערכה זו אות ריי"ב כתב בשם הרמ"ז בשם הרשב"ם ונמק"י דלשון וכן מורה שהחלוקה ההיא חידוש יותר מהחלוקה הראשונה וסיים ואם ימצא לשון זה בחלוקה שהיא יותר פשוטה צריך לפרש שהוא טעם לדבר הקדום והכי קאמר הדין כך הוא שכך הדין בפי' וכו' ועי"ש מה שהק'ע"ז ממ"ש ביבמות ד' מ"א גבי מאי דתנן וכן האשה שנתגרשה וכו' הנה הרב נחמד למראה בח"א ד' פ"ט ע"ד כתב ליישב קושייתו עי"ש וק"ל:

והנה מדברי הרב ב"ח בשתים זו (בסי' ל' וסי' ס"ב) שמענו דגם בלשונות הפוסקים (הרמב"ם והטור) הוא כן דלשון וכן מורה רבותא על הדין האמור בתחילה ולכאורה איכא למידק ממ"ש הרמב"ם בהלכות איסורי מזבח פרק ה' הלכה ז וכן העולה וכו' והרי עולה אתיא בכ"ש מחטאת וקאמר וכן והוי זו ואצ"ל זו וכן קשה ממ"ש בהלכות גרושין פרק י"ג וכן מי שנשתתק וכו' והרי דין מי שנשתתק הוא פשוט יותר ממצאו כתוב מת פ' עי"ש להרב לח"מ ודו"ק: וכתב עוד הרב חשק שלמה בכלליו אות ל"ח דלשון וכן הוא להשוות הדבר שנשנה בלשון וכן להדבר הקודם כן הוא בפ"ק דסוטה עמ"ש וכן לענין הטובה תורת חסד סי' רל"ז עכ"ד ואני עני בחי' למ"ס יבמות ד' מ"א ע"א הבאתי מ"ש רבינו מוהרימ"ט באה"ע סי' מ"ד (ד"ה ואיברא) דכששונה דבר בלשון וכן הוא השואה גמורה לדבר הקודם ושהוקשה לו מההיא דסופ"ק דסוטה דמשמע דלא בעינן שיהא שוה השואה גמורה (וצריך לעיין בגוף דברי התורת חסד הנ"ל וק"ל) וכן בפרק אעפ"י המורדת על בעלה וכו' וכן המורד על אשתו וכו' ותירץ דשאני הנהו שההפרש מפורש בהם במתני' מצינן לתרוצי וכן כדמפרש לה מתני' גופא אבל אי לא מפרש ההפרש לא מצי למיתני בסתם וכן דבכל ענין משמע והבאתי דברי הרב אהל יעקב במערכה זו שהאריך בזה ושהגאון חק"ל בחא"ח ד' ג"ן ע"ג והלאה האריך להוכיח מכמה דוכתי

דלשון וכן שייך אף כשאינו השואה גמורה מכל צד רק בדדמי במה הצד סגי ושכן הוכיח הרב משאת משה בראשונות חאה"ע סי' ז"ך ועלימו חטוף מלתי לבנות ולסתור דרך שקו"ט באריכות ועתה אין מצויים אצלי ס' חק"ל ומ"מ הנ"ל וראיתי להרב באר מים חיים בשו"ת אה"ע סי' א' ד' ל"ז ע"ד דמיסתמיך ואזיל בתר כלליה דרבינו מוהרימ"ט כיעי"ש דנפ"מ לענין דינא.

שוב נדפס ס' ישרי לב וראיתי שם בד' ח"ן ע"ג אות ט' שציין בזה להחק"ל א"ח ססי' כ"ח ועי"ש בק"א ד' ק"ד ע"ד אות ג' ומתבאר מתוך מ"ש בנחמד למראה ח"א ד' י"ט ע"ב דההיא דססי' כ"ח היינו הך דדף ג"ן ע"ג הנ"ל וכתב שם בשם החק"ל במסקנתו דעכ"פ בעינן דיהיה תיבת וכן מוסב למאי דסליק מניה או לכלם אבל דקאי למאי דתני לעיל ולא לדסמיך לא זו הדרך ועיין יעיר אזן במערכה זו.

והרב פתח הדביר בסי' ב' אות ג' כתב בשם הרב מוהרי"ן בס' שמחת יהודה שהקשה אמ"ש במס' דא' פ"ט וכן לענין תפלין וכו' דהא אינו שוה לגמרי למנעלים וכתב ע"ז דאיכא בש"ס טובא וכן דאינו שוה לגמרי וציין קצת מקומות ושבמ"א כתב בזה ומסתמא שם הזכיר דברי כל רבני האחרונים הנ"ל המדברים בזה ולא זכינו לאורו: וכתב הרב נחמד למראה שם דלפי מ"ש הרב מוהרימ"ט דכשההפרש מפורש אף דאינו שוה אלא מצד אחד שייך לשון וכן.

הוא הדין דגם בלשונות הפוסקים אמרינן כן כמו שכתבו בעלי הכללים להשוות בכמה מקומות לשון הפו"ס ללשון הש"ס עי"ש: כלל כ"ד) והאמר ר' פלוני וכו' ולא ידעינן דוכתא דאתאמרה מילתיה היכא היא עיין מה שרשמתי במערכת הכ"ף אות ע"ז: כלל כ"ה) וחי בהם וכו' אמרי' אף באיסורי תורה כמבואר בסוגייא דיומא ד' פ"ה ועיין הרדב"ז סי' ס"ז ולהרב חיי עולם בדרוש ב' לוישלח ד' כ"ה כן כתב מוהרי' אליקים בקונטריס כת"י: כלל כ"ו) ולפני עור לא תתן מכשול בדין זה כתבתי בס"ד מזה זמן רב כמה חילוקי דינים אשר בדברי הפוסקים נזכרים והביאותים במערכת הלמ"ד במקומות מפוזרים אחת הנה ואחת הנה שלא כסדרים וכן אתה מוצא לרבני האחרונים בעלי הכללים אשר בכלל זה הם המדברים ובמערכת הלמ"ד קבעו אלה הדברים וגם אנכי ההדיוט נמשכתי אחריהם מאריות גברו הללו בעלי אסופות המצויינים בשערים ועתה מפני סבה נכון בעיני להביאם במערכה זו על הסדר זו אחר זו בדבור אחד אמורים ולחלקם לסעיפים קטנים הד"ר הד"ר לבדו ואתנם להמעתיק הי"ו להעתיק פה באות זו ככתבן וכלשונן ככתוב בקונטריסי והנני מקדים לציין פה ראשי פרקים מכל הדברים הכלולים באות זו להיות כמפתח להקל על הקורא למצוא דברי חפץ בס"ד והילך: ס"ק א') המושיט דבר

איסור לחבירו וחזר בו חבירו ולא עשה האיסור אם עובר הלה משום ולפני עור: ס"ק ב') במאי דמסקינן בש"ם דאינו עובר בלפני עור וכו' אלא בדקאי בתרי עברי דנהרא קושיא על זה ממ"ש נדרים ד' ס"א: ס"ק ג') היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא דליכא משום לפני עור אסור מיהא מדרבנן ושיש חולקים בזה.

ואם איסור זה הוא גם במושיט דבר האסור לנכרי בדלא קאי בתרי עברי וכן למומר ואם אסרו בדלא קאי בתרי עברי באיסורין דרבנן משום מסייע ידי עוברי עבירה או חשיב גזרה לגזרה: ס"ק ד') בדלא קאי בתרי עברי דנהרא דאינו עובר בל"ע לא תתן מכשול אם הוא דוקא כשיודע הנישט שדבר זה אסור לו: ס"ק ה') בדלא קאי בתרי עברי דנהרא דאינו עובר בלפני עור אם הוא דוקא כשאינו מאכילו בידים: ס"ק ו') בדלא קאי בתרי עברי דנהרא והאיסור הוא של המושיט אם עובר בלפני עור: ס"ק ז') בדלא קאי בתרי עברי דנהרא והעובר לא בקש דבר זה ממנו אלא הוא מעצמו מושיטו לו אם עובר בלפ"ע: ס"ק ח') בדלא קאי בתרי עברי דנהרא והמושיט הוא אדם חשוב אם עובר בלפ"ע: ס"ק ט') המוכר דבר שיכול הקונה לקנות מאחרים אי חשיב בלא קאי בתרי עברי.

ואם יש לחלק בין יכול לקנות מאחרים נכרים לבין יכול לקנות מאחרים אבל הם ישראלים. במחלוקת הרבנים פני משה ומשנה למלך בלוה שראה שהמלוה היה רוצה להלות מעות אלו לישראל אחר וקדם הוא ולוה ממנו אם עובר לוה זה בלפני עור או חשיב כלא קאי בתרי עברי דנהרא: ס"ק יוד) ספק לפני עור אם הולכין בו להקל: ס"ק י"א) לאו דלפני עור אם הוא דוקא באנשים או נוהג גם בנשים: ס"ק י"ב) אם המושיט שוגג אם עובר בלפני עור והיו מנדין אותו במקומות שיש רשות על זה מצד השררה יר"ה: ס"ק י"ג) המושיט לחברו דבר איסור והנישט לו הוא שוגג אם עובר המושיט בלפני עור ואם יש חילוק בזה בין ישראל לנכרי: ס"ק י"ד) מכה לבנו גדול או מקללו וכן רב לתלמידו חילוקי דינים בזה: ס"ק ט"ו) בסברת הרב אמונת שמואל שדבר המותר לישראל ואסור לבן נח אין הישראל המושיט לו עובר אלפני עור חילוקים בזה ואי נקיטינין הכי: ס"ק ט"ז) צריכותא בדברי ר' נתן שלא יושיט כוס יין לנזיר ואבר מן החי ודקדוק לשון כוס יין ולא אמר יין וכן אבר מה"ח ולא אמר בשר מן החי: ס"ק י"ז) אם השמיט הרמב"ם דין דלפני עור.

ומדוע השמיט מה שאמרו בש"ס לחלק בזה בין היכא דקאי בתרי עברי דנהרא להיכא דלא קאי בתרי עברי: ס"ק ח"י) מאיזה טעם אין לוקין על לאו דלפני עור: ס"ק י"ט) במאכיל למי שלא נטל ידיו אם עובר בלפני עור: ס"ק כ') דבר שאסור מדרבנן אם מותר להושיטו לבן נח. וכן דבר שאסור מן התורה אלא שאין בו מלקות: ס"ק כ"א) אם באיסורין

דרבנן איכא לפני עור מדרבנן אליבא דכולי עלמא או יש בזה חולקים ואם יש חילוק בין מושיט בעלמא למאכיל.
ואם עובר מדאורייתא בלפני עור עלאיסורין דרבנן דגם איסור דרבנן נקרא מכשול דלא גרע ממשיא לחבירו עצה שאינה הוגנת: ס"ק כ"ב) אם בזמן הזה אחר מתן תורה נוהג מן התורה לפני עור לת"מ במושיט אבר מן החי לבן נח. או אינו בזמן הזה אלא מדרבנן: ס"ק כ"ג) אם הנכרי מצווה שלא ליתן מכשול לפני העור: ס"ק כ"ד) בדין אלפני דלפני לא מפקדינן: ס"ק כ"ה) מי שיש בידו לסלק האיסור מלפני העור ואינו מסלקו אם עובר אלפני עור: ס"ק כ"ו) בחקירת הרב למודי ה' אם המונע חבירו ממצות עשה עובר בלפני עור: ס"ק ז"ך) הרואה חבירו שעושה איסור מחסרון ידיעה שחייב להפרישו גם באיסורין דרבנן אם הוא משום לתא דתוכחה או משום לתא דלפני עור.
ואם יש חילוק בין איסור גמור דרבנן לאיסור דרבנן שהוא רק משום גזרה וקנס. וברואה חבירו שעובר בדבר שאיסורו רק לכתחילה: ס"ק כ"ח) דבר שמותר לכ"ע ולאדם אחד אסור משום דשוייה אנפשיה חתיכה דאיסורא אם יש בו לפני עור וכו'.
וכן אם שני חכמים חלוקים בדבר אחד זה אוסר וזה מתיר אם יכול המתיר להאכיל אותו דבר להאוסר או איכא משום לפני עור. ומי שאסור באיזה דבר משום דשויא חתיכה דאיסורא אם מותר הוא למכרו לאחרים שמותרים בו או אסור משום לפני עור כיון שלדידיה אסור: ס"ק כ"ט) במה שחייב רק בדיני שמים אי איכא לפני עור: ס"ק ל') המשביע למי שיודע בו שישבע לשקר אם יש לו עונש ולמה יהיה מותר להשביעו ולא נחוש משום ולפני עור לא תתן מכשול: ס"ק ל"א) אם מותר ליתן שחד לשופט עכומ"ז בן נח או איכא משום לפני עור לא תתן מכשול: ס"ק ל"ב) אם אינו עושה שום מעשה רק דבור בעלמא אם יש בזה משום ולפני עור: ס"ק ל"ג) מה שנוהגים איזה אנשים בעיר קדשנו ירושלים תוב"ב שמצווים להנכרים שואבי מים להביא להם מים מן הבור שבעזרת בית המקדש אם יש למחות בידם שגורמים לו ליכנס במקדש והוא טמא ואיכא משום לפני עור: ס"ק ל"ד) אם התיר לאו דלפני עור משום איבה: ס"ק ל"ה) אם בקטן איכא משום ולפני עור לא תתן מכשול:
א) נסתפק הרב יד מלאכי באות שס"ז בלימוד הישיבה במושיט כוס יין לנזיר והנזיר לא שתה אותו הכוס וכן באבר מן החי לבן נח עכומ"ז אם עובר המושיט משום ולפני עור וכו' מי נימא כיון דלא נכשל באיסור ע"י ההושטה ההיא לא מקרי תו מכשיל או דלמא אהושטה גופא עבר אלפני עור וכתב דהכי מסתברא דאנתינה קפיד רחמנא והרי עבר אמימרא דרחמנא וגם הוכיח כן ממ"ש בפרק ואלו מגלחין ד' י"ז ע"א דאמתא דבי רבי

חזיתיה להההוא גברא דהוה מחי לבנו גדול אמרה ליהוי בש"מ דקעבר משום ולפ"ע לא תתן מכשול ופירש"י כיון דגדול הוא שמא יבעט באביו והוי איהו מכשילו הרי דמיד שהכהו ונתן המכשול לפניו עובר משום לפ"ע לת"מ והוכיח כסברתו מדברי הרב זקן אהרן בתשו' (ויש לי לפקפק בראייתו אך לפי שאין ס' זק"א מצוי אצלי לראות סגנון דב"ק לא אוכל לדבר הגות לבי) ומתשו' הר"ן ומדברי הרבנים כנה"ג ומוהר"א ששון יעי"ש ומזה י"ל על הרב קרבן אליצור ד' ק"מ ע"ג שכתב עפ"י דברי הריטב"א דאפילו אם ספק יעשה איסור עבר אלפני עור אם נכשל ועשה האיסור עי"ש דמשמע דדוקא אם עשה איסור הוא דעבר אלפני עור ואינו כן לדברי הרבנים הנז"ל אלא שיש לו תנא דמסייע ליה שכן נראה מדקדוק דברי הרמב"ם בפירוש המשנה בפ"ו דמס' תרומות מ"ג שכתב המתעה אותו וכו' אבל הוא עובר על הכתוב שאמר ולפני עור ל"ת מכשול אם היה הוא סבה לעבור עבירה עכ"ל דמשמע דאם לא נעשתה התועבה אין המתעה אותו עובר על לפ"ע לת"מ וכמו שהוכיח הרב שנות ימין בח"ב ד' ו' מדברי הרמב"ם הללו עיי"ש והיינו כדמשמע מדברי הרב קרבן אליצור עפ"י דברי הריטב"א וצ"ע מה יענו הרמב"ם והריטב"א למאי דמוכח מסוגיא דמו"ק הנ"ל דגם בלא העברת העבירה עובר משום ולפ"ע שהרי כשראתה שהכהו אמרה ליהוי ההוא גברא וכו' דקעבר אלפני עור ואם המעשה היה שראתה שהבן בעט באביו לא היו רבותינו בעלי הש"ס משמיטים הדבר כיון שבו תלוי עיקר הדין אלא ודאי מוכח דגם אם לא יעבור זה העבירה עובר הלה משום ולפ"ע לא תתן מכשול וכמ"ש הרב יד מלאכי אף דמשמעות דברי הרב יד מלאכי הוא שהוכחתו היא רק עפ"י דברי רש"י ואילו כן אין מזה סתירה למאי דמשמע מדברי הרמב"ם והריטב"א דלא רמינן גברא אגברא מ"מ האמת יורה דרכו דמגוף דברי הש"ס יש להוכיח כן מדקפצה ושמתתו אף שלא ראתה שבעט באביו וכמו שכתבתי:

והנה הרב יד מלאכי הוקשה לו לפי דרכו הא דאמרינן בפ"ק דקידושין ד' ל"ב ע"א דרב הונא קרע שיראי באפיה רבה בריה דפריך הש"ס ודילמא רתח וקעבר אלפני עור לת"מ דמשמע דדוקא אי רתח הוא דעבר רב הונא ונדחק ליישב דהכי קאמר ודילמא רתח ומשום האי חששא שמא יבא לידי מכשול עבר אביו השתא בעת קריעה אלפני עור כיון שנותן המכשול לפניו עי"ש ולפי מאי דמשמע מדברי הרמב"ם והריטב"א הנז"ל הדברים כפשטן דדוקא אי רתח הוא דעבר אלפני עור ואפשר שמשם למדו כן הרמב"ם והריטב"א ולא ניחא להו במ"ש הרב יד מלאכי שבאמת הוא דוחק בפשט דברי הש"ס והרב יד דוד בחי' למס' מו"ק הביא מה שהוכיח הרב יד מלאכי מסוגיא הנ"ל ומה שהוקשה לו מההיא דקידושין וכתב שמה שיישב לזה ביד מלאכי הוא דוחק וכתב הוא ליישב דאף דבוודאי

הא דתניא ולפ"ע לא תתן מכשול במכה לבנו גדול הכתוב מדבר היינו אף אם אין הבן בועט באביו דאם בועט פשיטא דמאי שנא משאר גורם לחברו לעבור עבירה ומיהו אינו אלא מדרבנן ואסמכתא בעלמא אבל מדאוריתא אינו חייב עד שיעשה בהם חבורה אבל מדרבנן חייב לאלתר ולכן בההיא דקידושין דקעביד דרך תוכחה לראות אם ירתח בכה"ג ליכא איסורא דרבנן ולכן קאמר ודילמא רתח וקעבר וכו' דאי לא רתח ליכא איסורא וכו' עי"ש דב"ק שנראה שלא בא לסתור הוכחת הרב יד מלאכי רק ליישב מה שהוקשה לו לפי דרכו (לפי שלא נתקררה דעתו במה שיישב זה הי"מ גדול) אבל באמת נראה דלפי דבריו אזדא לה הוכחת הרב יד מלאכי שהרב יד מלאכי בא להוכיח מסוגיא זו דאף אם הנכשל לא עבר שום עבירה עובר המכשיל מדאוריתא משום ולפ"ע ומשמע ליה דמאי דשמתה אמתיה דר' לההוא גברא הוא משום דעבר אדאורייתא וכדתניא דבמכה לבנו גדול הכתוב מדבר דמשמע דעיקר אזהרת הכתוב ולפ"ע וכו' אהכי הוא דאתא והוא מדאוריתא ממש ואילו לדברי הרב יד דוד דמאי דתני בבריתא הוא אסמכתא מדרבנן צריך לומר דמאי דשמתי' לההוא גברא הוא משום דקעבר אדרבנן אבל מדאוריתא ודאי לא עבר כל דלא עביד אידך איסורא ואם כנים אנו בזה תנוח דעתינו דלא תקשי לן מדברי הש"ס הללו למה שנראה מדברי הרמב"ם הנז"ל דהכא מדרבנן הוא דאיכא ומ"ש הרמב"ם אם היה הוא סבה לעבור עבירה דמוכח דאם לא עבר עבירה ליכא משום ול"ע היינו מדאוריתא ומדברי הרב פרי חדש בסי' תצ"ו סעיף א' ובסוף ד"ה ולכן מתבאר דההיא דמכה לבנו גדול היא מדאוריתא שאחר שהאריך שבאיסורין דרבנן מנדין או מכין מכת מרדות סיים דכ"ש לעובר על איסור תורה שמכין או מנדין והביא קצת מקומות שמצינו שמנדין על איסורי תורה ובכללם הביא הא דמכה לבנו גדול עי"ש:

והרב ארעא דישראל במערכת הלמד אות ה' הביא דבריו הרב שנות ימין בח"ב ד' ו' ע"ב החזיק בסברת הרב יד מלאכי והביא עוד ראיה לזה מדאמרינן בסוף פרק איזהו נשך ד' ע"ה ע"ב אמר רב יהודא אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים עובר משום לפני עור ופירש"י שעולה על רוחו לכפור ומשמע אע"ג דאינו ברור בודאי שיכפור כדאיתא התם דרב אשי בעי מרבינא יו"ד זוזי ובעי מניה סהדי ושטרא עליה וא"לאפילו אנא א"ל כ"ש מר וכו' עי"ש והנה מאי דמתבאר מדבריו דבעובדא דרבינא ורב אשי איכא משום ולפני עור ומזה הכריח דאף אם אינו ברור שיכפור עובר משום ולפני עור וכו' לפי הנראה לא ראה הרב מ"ש הרב ב"ח בח"מ ריש סי' ע' במ"ש הריב"ה אסור לאדם להלוות מעות לחברו בלא עדים אפילו לתלמיד חכם שרוצה לומר לא מבעיא לעם הארץ דאיכא נמי משום ולפני עור אלא אפילו לת"ח דאע"ג דליכא למיחש שמא יעלה על רוחו

לכפור מ"מ איכא למיחש דכיון דטריד בגירסה ישכח וגורם קללה לעצמו עכ"ל דמשמע מפשט דבריו דבעובדא דרב אשי ורבינא ליכא משום לפני עור רק משום קללה לעצמו וא"כ כיון דכל הוכחתו תליא במאי דמוכח מעובדא דרב אשי דאע"ג דאינו ברור שיכפור עובר הרי לדברי הרב ב"ח בת"ח ליכא משום לפני עור לא תתן מכשול אלא שדברי הרב ב"ח לפי פשוטן קשים לי הדל דלמא לא יהיה בת"ח משום ולפ"ע דאף אם אין לחוש שיכחיש בדרך כפירה הרי יש לחוש שיכחיש מחמת שכחה והרי הוא עושה איסור בשוגג והגורם לו למה לא יעבור אלפני עור.

והרב ב"ח סיים שכן כתב הרמב"ם בסוף פרק ב' מהלכות מלוה. ולי ההדיוט נלע"ד מדברי הרמב"ם בהיפך שהרי כתב אסור לאדם להלות מעותיו בלא עדים ואפילו לת"ח וכל המלוה בלא עדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול וגורם קללה לעצמו עכ"ל הלשון הזה מורה באצבע דגם במלוה לת"ח איכא משום ולפני עור שאחר שכלל גם לת"ח בכלל האיסור כתב וכל המלוה וכו' (ועיין לקמן בס"ק י"ג בדין לפני עור לעובר בשוגג) ומ"מ למאי דאתאן עלה נלע"ד דאין להכריח מסוגיא זו סברת הרב יד מלאכי דאם באנו להוכיח מגוף דברי רב המלוה מעותיו בלא עדים עובר וכו' הרי שפיר נוכל לומר דעובר דקאמר היינו אם כפר וכמו שנפרש כן בכל מקום שאמרו עובר בלפני עור לפי צד האחד שצדד הרב יד מלאכי ומ"מ אף אם לא יכפור הא ודאי אסור לכתחילה להלות לו בלא עדים מחשש שמא יכפור וזהו שכתב רש"י שעולה על רוחו וכו' וכלומר דמטעם זה אסור וכדרך שפירש הרב יד מלאכי בכונת דברי הש"ס דקידושין הנ"ל וא"כ גם מעובדא דרב אשי אין הכרח דעובר בלפני עור דאף אם אינו עובר בלאו מ"מ איסורא איכא לכתחילה.

והרב מקנה אברהם במהדורא ב' סי' רל"ד הביא מסקנת הרב יד מלאכי וכתב ונ"ל כדמות ראיה מההיא דמלוה בלא עדים וכו' עי"ש כתב כדמות ראיה לפי שאינה ראיה ברורה שי"ל כמו שכתבתי והיה נראה לענ"ד לדחות עוד עפ"י מ"ש מרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכת האלף אות ק"ג שכתב הריטב"א בחי' למגלה בשם מר רבו דמ"ש אסור להלות מעותיו בלא עדים אינו אלא מדת חסידות.

שכן כתב וז"ל והנכון דההוא לאו איסורא ממש דאורייתא או דרבנן אלא מדת חסידות בעלמא כענין שאמרו אסור לאדם שילוה מעותיו בלא עדים עכ"ל אלא דמשמעות דברי הפוסקים בח"מ רסי' ע' הוא דאסור מן הדין ומשמע נמי דמפרשים כפשט הלשון דעובר מדאוריתא בלפני עור לת"מ ועיין מה שרשמתי בזה בשדי חמד ח"א במערכת הה"א אות פ"ח אלא דאהנו לן דברי הריטב"א ליישב שיטתו לפי מ"ש בשמו הרב קרבן אליצור

הנז"ל דמשמע דס"ל דאם לא עבר העבירה לא עבר אידך אלפני עור דאין להקשות עליו מההיא דמלוה בלא עדים אף אם נאמר דגם כשידוע שלא יכפור אמר רב דעובר משום ולפני עור דרב לא אמר דעובר ממש אלא מדת חסידות ומאי דמשמע מדקדוק דברי הריטב"א היינו לעבור עליו מדאורייתא כמובן: ועל פי מה שכתבתי למעלה נלע"ד דיש להשיב עמ"ש הרב שנות ימין מדנפשיה וז"ל ונ"ל ג"כ להביא ראיה לדבריהם (יד מלאכי וארעא דישראל) מהסוגיא בעצמה דהושיט כוס יין לנזיר דקעבר על לפני עור שפירש"י שם לא יושיט כוס יין לנזיר שמא יבא לשתותו ומשמע דאף דאינו ברור בודאי שיבא לשתותו אעפי"כ עובר אלפני עור דאנתינה קפיד רחמנא והרי נתן ותמיהני על הרבנים הללו איך לא הביאו ראיה מסוגיא זאת והוא פלא עכ"ל והנה בהא דמושיט כוס יין וכו' לא נאמר בש"ס לשון עובר בלפני עור אלא הכי תני ר' נתן מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול וכלומר שאסור להושיט לו מחשש שמא יבא לשתותו אבל אם באמת לא שתה הנזיר ולא אכל הבן נח לא שמענו מדר' נתן שעובר משום לפני עור וגם הרב יד מלאכי מודה דלכל השני צדדים שצדד בזה איסורא מיהא איכא להושיט לו דאין סברא שיהא מותר להושיט לו שהרי יש לחוש שיעבור והרי הוא מכשילו רק שכונתו לצדד ולומר דאפשר דאף דאיסורא עבד במה שהושיט לו מ"מ אם לא עבר הלה את העבירה לא עבר זה אלפני עור דלעבור על הלאו תלוי ועומד בעבירת הנכשל אם יכשל בה יעבור ואם לאו לא יעבור זהו מה שצדד הרב יד מלאכי ופשיט ליה מסברא דעובר משום דאנתינה קפיד קרא והרב ארעא דישראל לפי מאי דמשמע ליה דרב דאמר במלוה בלא עדים עובר משום לפני עור היינו אפילו היכא דברור לו שלא יכפור הלוה חשב להוכיח סברת הרב יד מלאכי מזה והיא ראיה נכונה לפי דרכו אבל מגוף הסוגיא דע"ז הנ"ל אין מקום להוכיח כן כיון שלא נאמר שם לשון זה (עובר אלפני עור) ולא כתב רש"י פירושו הנ"ל אלא איסור ההושטה כאמור.

וכן יש להשיב על מה שהוכיח הרב מקנה אברהם במהדורא ב' אות רל"ו כסברת הרב יד מלאכי מדברי התו"ס בפ"ק דע"ז ד' ו' ע"א ד"ה או דילמא במאי דבעי הש"ס בדין אסור לשאת ולתת לפני אידיהן אי טעמא משום הרוחה או משום ולפני עור דלפירש"י דלשאת ולתת היינו למכור ולקנות יש מקשים דתינח מכר דאיכא משום לפ"ע דמזבין ליה בהמה ומקריבה לע"ז אבל לקנות מהם מאי לפ"ע איכא.

ותירצו שממציא לו מעות לקנות בהם צרכי ע"ז הרי דאע"ג דאינו ברור שיקנה צרכי ע"ז דאפשר שיקנה בהמעות דברים המותרים אפילו הכי עובר משום לפני עור עי"ש ולפי מה שכתבתי למעלה אין מזה הכרח משום דאף דאם לא יקנה צרכי ע"ז לא יעבור

הישראל אלפני עור מ"מ לכתחלה אסור למכור לו משום חשש שיקנה בהם צרכי ע"ז ובזה יש לדחות מה שהיה נראה להכריח כסברת הרב יד מלאכי מההוא אבא (יער) דרב אשי בנדרים ד' ס"ב ע"ב דזבניה לבי נורא וא"ל רבינא לר"א האיכא לפני עור לא ת"מ וא"ל רוב עצים להסקה נינהו והרי התם נמי אינו ברור שיתנם לצרכי ע"ז וכן פירש הרא"ש והאיכא לפני עור דשמא יעשו מהם צלמים ונויי ע"ז ומוכח דאף שאינו ברור שיעבור הנכרי עבירה איכא לפ"ע והיא כדרך הוכחת הרבנים הנז"ל אבל לפי מה שכתבתי למעלה אין מזה הכרח וק"ל ומצאתי אחר זמן רב שהרב תפארת אדם בחיו"ד סי' כ"ה (בסוף ד"ה עמדתי) הביא סברת הרב יד מלאכי וכתב שאין ראיותיו מכריעות לעיקר ספקו שהוא בהיכא דנודע הדבר שלא עבר העור ואין ראיה מהש"ס ורש"י וכו' דאה"ן דבשעת נתינה הוא בלאו זה מספק שמא יכשל אבל הוא תלוי ועומד ואם לא נכשל אין כאן לאו וכו' מיהו מעובדא דאמתיה דרבי משמע הכי דהא לא המתינה עד שבעט הבן באביו וכו' עי"ש דב"ק ושמחתי שכיונתי לדעתו (עם שיש קצת הפרש המובן) בס"ד: ומכל מקום אף שיש לדחות הראיות כנז"ל הני מילי דמר זה הי"מ גדול מילי דסברא נינהו דלשנא דקרא לא תתן משמע דאנתינה קפיד רחמנא ורואה אני ההדיוט דרבנן בתראי נקטי בשפולי גלימיה דרב יד מלאכי ומלבד הרבנים הנז"ל הן עוד נביא רבנן דקיימי בשיטתיה הלא המה הרב תפארת אדם שם אף שכתב שיש לדחות ראיות הרב יד מלאכי בכל זאת כתב שהדין אמת כדבריו ויש ללמוד כן מדין מסית את חבירו דאף אם לא הועילו מעשיו לגבי הניסת לא אבה לו ולא שמע בקולו חייב והה"ד נמי בלאו דלפני עור אף אם לא עבר העור מ"מ המושיט עובר אלפני עור דאנתינה קפיד רחמנא והרי נתן.

גם הרב פתח הדביר בח"ג סי' ש"ז אות ג' הביא סברת הרב יד מלאכי הנ"ל לענין לפני עור וכתב עוד בשם הרב מוהר"א ששון סי' קס"ב דאיסור הרבית הוא בתחלת ההלואה אעפ"י שהלוה לא יתן הרבית דאשעת נתינה קפיד רחמנא והיינו שעת ההלואה ועל שניהם הוא אומר שיש ראיה לסברתם מש"ס סנהדרין ד' ס"ד ע"ב יכול מסר ולא העביר יהיה חייב ת"ל להעביר דמתבאר דאי לאו דכתיב להעביר אלא לא תתן למולך הוה אמינא דחייב אנתינהלחוד ומינה לל"ת מכשול והביא דברי הרב חקרי לב דנראה דמסכים לסברת הרב יד מלאכי דאף לא עשה הלה את האיסור עובר זה אלפ"ע ושכיוצא לזה כתב הרב דברי יוסף בסי' ל"ו בדין לא תתגודדו דהמשנה ממנהג המדינה אף שלא נתקוטטו בו נקרא עבריין וכיוצא לזה הביא שם בשם הרב שם חדש לענין אמירה לעכום"ז ולא עשה העכום"ז וצדד בזה עי"ש הא למדת דשלמים וכן רבים נקטי כדעת הרב יד מלאכי

דאף שלא עשה הלה את האיסור עובר הגורם משום ולפנ"ע ל"ת מכשול וכן דעת מרן החבי"ף בס' חיים ומלך ד' ט' ע"ג עי"ש גם הרב חתן סופר בד' חל"ק אות ב' הביא ספקו של הרב יד מלאכי הנ"ל ולמר פשיטא ליה ממשמעות המשך הכתוב דעובר אלפני עור מדאורייתא עי"ש: אך כעת נדפס קונטריס ח' מקובץ יגדיל תורה וראיתי בסי' ק"א ד' קס"ט ע"ד שכתב רב גדול בדורנו יצ"ו ויש להסתפק במי שהושיט כוס יין לנזיר ונמנע הנזיר ולא שתה אי פקע איסור דלפני עור וכתב דכן נ"ל דפקע דהוי כמתכוין לבשר חזיר ועלה בידו טלה וכו' וסיים דצל"ע עוד ובמחכ"ת דבריו תמוהים לקוע"ד דמשמע דר"ל דנתכוון לחזיר ועלה בידו טלה לא יחשוב ה' לו עון הא בהדיא אמרי' בקידושין (פ"א ע"ב) דבעי' סליחה וכפרה בזה וכן באשה שנדרה בנזיר וכו' מאישה הפרם ואף אם היה כדבריו אין דומה לו לאו דל"ע דשם בבשר חזיר לא נאסר אלא אכילת איסור וזה שעלה בידו טלה הרי לא אכל איסור כלל משא"כ בלאו דלפ"ע דהנתינה עצמה היא גוף האיסור דאנתינה קפיד רחמנא ולפי הנראה לא נמצא ביד הרב יצ"ו ס' יד מלאכי וכבר כתבתי דרבנן קדישי הנז"ל מסכמים לסברתו ודבריהם נראים נכונים לקוע"ד איברא דמדברי הרמב"ם בפיה"מ בפ"ו דתרומות מ"ג הנ"ל שכתב אבל עובר על הכתוב ולפני עור לת"מ אם היה הוא סבה לעבור עבירה ע"כ משמע דדוקא אם נעשתה התועבה הוא דעובר וכמו שהקשה הרב שנות ימין שם והניח בצע"ג.

ונראה ליישב בדוחק דאין כונת הרמב"ם לומר דדוקא אם עשה עבירה הוא דעובר אלא כונתו להטיל תנאי שאינו עובר אלא באופן שאם לא היה המכשיל לא היה אפשר לו לעשות העבירה וכדאמרי' בש"ס דדוקא בדקאי בתרי עברי דנהרא לאפוקי באם בלא המושיט יכול לעשות העבירה דאז אינו עובר שוב נדפס קובץ שמעתתא דרבנן ובקונטריס א' סי' ט"ו אות ד' (ד"ה ובזה) פלפל רב גדול בדורנו יצ"ו בענין זה והראה פנים לכאן ולכאן ומסיק דמ"מ נראה ברור דאינו עובר אלא מדרבנן ולא יכלתי לעיין בדב"ק לך נא ראה והרב הגדול שבקובץ יגדיל תורה הנ"ל מר ניהו ידידי הגאון מרדכי ראבינאוויץ אבד"ק שיקלאוו יצ"ו ונדפס עתה ספרו נר למאור ועי"ש בסי' מ"ב שהאריך בעניינים אלו בחריפות ובקיאות: ומצאתי שהגאון שואל ומשיב במהדורא ב' ח"ב סי' ס"ז (בד"ה אחר שנים) שדבר בקדשו בספקו של הרב יד מלאכי אך לא ראה בגוף דבריו כי אם מה שהגידו לו בשמו ולפי הנראה טעה המגיד ההוא בדברי זה הי"ם גדול שכתב בשו"מ שהגידו לו שהרב י"מ הביא ראיה לספקו מההיא דקידושין ד' ל"ב בעובדא דקרע שיראי באפיה בריה דפריך הש"ס ודילמא רתח ועבר אלפ"ע והרי שם אינו דבר ברור ודילמא לא יאמר לאבוה מידי וא"כ לא עבר אלפ"ע אבל אינו ראיה דעכ"פ חיישינן שמא

תכף בשעה שיקרע רתח ונמצא שיעבור על לפ"ע עכ"ל המובן מדבריו הוא דהוגד לו שהרב יד מלאכי הוכיח מסוגיא זו דאף אם לא יעשה הלה האיסור עובר ועל זה דחה דלעולם אימא לך דאם לא עשה הלה את האיסור אינו עובר זה משום ולפ"ע אלא דמכל מקום אסור לעשות כן מחשש שמא יבא לידי מכשול ואם עשה כן ולא עשה הלה שום איסור אימא דלא עבר זה אלפני עור כן נראה מדבריו ובאמת אינו כן אלא אדרבא כונתו היתה להוכיח מזה דדוקא אם עושה הלה את האיסור הוא דעובר זה אלפ"ע שכן משמע מדאמרינן ודילמא רתח ועבר אלפ"ע דמשמע דדוקא אם רתח הבן הוא שעובר האב ולזה דחה הרב יד מלאכי כמו שכתבתי בשמו למעלה (בד"ה והנה הרב יד) וראיתי שם עוד שכתב להוכיח מהתוס' דחגיגה ד' י"ג ומדברי התוספתא דדמאי פ"ב לעיקר ספק הרב יד מלאכי ועוד מאיזה בקיאות בש"ס ופוסקים ובחפזי לא יכלתי להבין דב"ק כי נראה שהבין שספקו של הרב יד מלאכי הוא אם דוקא כשברור הוא שיעשה הלה את האיסור הוא דעובר המושיט או אף אם אינו ברור איכא לפ"ע ולזה הביא ראיות לכאן ולכאן כיעי"ש.

ולע"ד ענין זה הוא מקצוע אחר ויתבאר להלן איה"ש (עיין לקמן בס"ק יו"ד) ולקמן בס"ק ח"י כתבתי דמדברי המפרשים דטעם שאין לוקין אלפני עור הוא משום שאין בו מעשה משמע כדעת הסוברים דאינו עובר על לפ"ע אם לא עשה הלה את האיסור עי"ש ולכן הדבר הזה צ"ע כאיזו סברא אית לן למינקט: והנה עתה השגתי ס' יקר לידידי הרב הגדול מוהר"ר חיים הכהן אבד"ק טראבלוס המערב יצ"ו הכי קרא שמו לב שומע והוא ס' נחמד בכללי הש"ס וראיתי במערכת הלמ"ד הפליא עצה הגדיל תושיה בדיני לפני עור בחריפות ובקיאות בדברי הראשונים ואחרונים ואין בכחי עתה לעיין בדב"ק אשר בא לו בארוכה בכל פרט וכלל ולא אוכל ללקט מהם פנינים וחידושי דינים כאשר אהבתי אך לזכות את הרבים אציין דב"ק בענייניים אשר כתוב בקונטריסי והרב יצ"ו דבר בהם וראיתי שם באות ע"ד שהביא ספקו של הרב יד מלאכי וכתב שבספרו מצות המלך בלאו זה ל"ת צ"א כלל א"י הוכיח שאינו עובר עד שיכשל ולא פניתי כעת לעיין שם אם הביא מדברי הרבנים שהבאתי למעלה: ב) מסקינן בפ"ק דע"ג ד' ז' דדוקא בדקאי בתרי עבר דנהרא הוא דאיכא משום ולפני עור לא תת מכשול ומזה הקשה הרב יד מלאכי באות שס"א אמ"ש בנדרים ד' ס"ב ע"ב דרב אשי הוה ליה ההוא אבא (יער של עצים) דזבני מניה לבי נורא ואמר ליה רבינא והאיכא לפני עור לא ת"מ ומאי פריך הרי שכיחי עצים לקנות.

ותירץ דמדרבנן קאמר דאסור וכו' עי"ש ותמיה לי דהנה הרב שלטי הגבורים מספקא ליה בפ"ק דמס' ע"ג בהיכא דשכיח לקנות מאחרים אי חשיב לא קאי בתרי עברי דנהרא והניחו בצ"ע והא ודאי מאי דמספק"ל להשה"ג הוא אי עובר מדאוריתא דאילו איסור דרבנן פשיטא דאיכא אף בדלא קאי בתרי עברי וכמ"ש הראשונים בסוגיא דריש מס' שבת ובפ"ק דע"ג וכמ"ש זה הי"מ גדול שם אלא ודאי מספקא ליה דאפשר חשיב קאי בתרי עברי כיון דתלוי בדעת אחרים ושמא לא ימכרו לו וא"כ איך פשיטא ליה להרב דמן התורה חשיב לא קאי בתרי עברי ורק מדרבנן הוא דאסור ולמאי דמסתפק השה"ג בהכרח לומר דלא הוו יער ועצים אחרים שכיחי לקנות בר מההוא אבא דר"א והרב קרבן אליצור ד' קמ"א ע"ב והלאה עמד בחקירה זו והביא שם שנחלקו בזה הראשונים לרש"י כי שכיח לקנות נמי חשיב כקאי בתרי עברי (כיון שאינו מצוי בידו) ולהתוס' בקידושין ד' נ"ו בד"ה אבל ובחגיגה ד' י"ג ד"ה אין מוסרין ולהמרדכי בפ"ק דע"ז חשיב לא קאי בתרי עברי דנהרא ונמצא דמאי דלרב יד מלאכי פשיטא ליה דכל דשכיחי לקנות מאחרים הוי כלא קאי בתרי עברי ואינו אסור אלא מדרבנן נחלקו בה אבות העולם והיותר תימה בעיני דראיתי להרב יד מלאכי בסי' שס"ג שכתב וז"ל לפני עור דלא אמרינן רק בדקאי בתרי עברי לאו דוקא כשאינו יכול ליטלו מעצמו בשום אופן כלל אלא כל שאין האיסור מזומן לפניו והוא מביאו לביתו ומזמין לפניו האיסור כקאי בתרי עברי חשבינן ליה כ"כ הפר"ח בא"ח סי' תצ"ו בכללי מנהגי איסור כלל כ"ג והרב משפטי שמואל סי' קל"ג וכן מצאתי בס' דרך הקודש ד' יו"ד ע"א וע"ע חות יאיר סי' קפ"ה עכ"ל הרי הרב עצמו מביא דעת הרבנים הנ"ל דאף דאפשר לו למצוא האיסור כל שאין האיסור מזומן לפני העובר וזה מזמינו לפניו הוי כקאי בתרי עברי ועובר אלפני עור מדאוריתא (דאילו מדרבנן כי לא קאי בתרי עברי נמי אסור כמש"ל) ובודאי אין סברא לומר דלא אמרו הרבנים הנ"ל דחשיב כקאי בתרי עברי אלא דוקא כשהוא מזמינו לביתו ונותן לפניו את האיסור אבל אם הוא לא הזמינו אלא העובר בא מעצמו לביתו והוא מזמין לו האיסור לפניו לא חשיב כקאי בתרי עברי דלא מסתבר כלל לחלק בהכי אלא כונתם דכל שאין האיסור עתה מוכן ביד העובר והוא מזמינו לו חשיב כקאי בתרי עברי ועובר משום ולפני עור וא"כ מאי קשיא ליה מההיא דנדרים דאפילו נאמר דהוו שכיחי עצים לקנותמכל מקום כיון שאינם בידם מה שהוא מזמינם להם חשיב כקאי בתרי עברי ושפיר קאמר ליה רבינא והא איכא לפני עור.

ועיין לקמן בסק"ט: גם מה שכתב הרב יד מלאכי ליישב קושיתו דאף דלא קאי בתרי עברי מכל מקום אסור מדרבנן אין דבר זה פשוט דלהמרדכי בפ"ק דע"ג והרמב"ן שהביא

הר"ן שם גבי איסור שותפות עם העכומ"ז היכא דלא קאי בתרי עברי ליכא איסור דרבנן בישראל ועכומ"ז עיין בזה לקמן סק"ג ואם כן לדידהו ודאי לא מצינן למימר אלא דלא הוה יער אחד והרב ארעא דרבנן באות של"ט הביא מ"ש הראשונים דבדלא קאי בתרי עברי דליכא משום לפני עור מכל מקום איסורא דרבנן מיהא איכא וכתב דהכי מוכח ממ"ש בנדרים דף ס"ב ע"ב וסיים ועיין ש"ך סי' קנ"א מחשבתו ניכרת שכונתו להוכיח כן מפני קושיית הרב יד מלאכי וניחא ליה דאיכא מיהא איסור דרבנן ומה שציין להש"ך לפי הנראה כונתו לומר דלהש"ך קשה מהא דנדרים והוא שהרב ש"ך שם בסק"ו עמ"ש הרמ"א דיש סוברים דהא דאסור למכור להם דברים האסורים היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא להם או שלא יוכלו לקנות במקום אחר ושיש מחמירים וכו' חולק ע"ז ואמר דהמחמירים הם הראשונים שכתבו דאף דלא קאי בתרי עברי איכא איסורא מדרבנן אבל באמת אינם חולקים עם סברא קמייתא שהם לא אמרו להחמיר אלא לגבי ישראל שהוא מחוייב להפרישו מאיסור אבל לעכומ"ז וישראל עוזב דת שאינו חייב להפרישו מודו דמותר זע"ז רומז להקשות עליו מסוגייא דנדרים דמתבאר דאף בישראל לעכומ"ז איכא איסורא מדרבנן דהא התם חשיב לא קאי בתרי עברי דנהרא ואמרינן דאיכא משום לפני עור לולא דרוב עצים להסקה נתנו.

ולפי מה שכתבתי ניחא או דנימא כדעת הסוברים דמאי דשכיח לקנות מאחרים לא מהני למיחשביה כדלא קאי בתרי עברי דנהרא. או דנימא דבעובדא דרב אשי קים להו דלא הוו יער ולא הוו עצים שכיחי לקנות ממקום אחר.

גם ראיתי להרב טל אורות בד' ט"ו ע"א שהקשה על הרב ש"ך מסוגיא דנדרים דאיירי בישראל לעכומ"ז ולא קאי בתרי עברי ואסור. ולי ההדיוט לק"מ כאמור שוב ראיתי שמרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכת הלמ"ד אות י"א אף הוא היה מתכוין להוכיח מסוגיא דנדרים דלא כדעת הרב ש"ך אך הטיב אשר דבר שנראה לו קצת ראיה מסוגיא דנדרים וכו' וכן כתב בשיורי ברכה יו"ד סי' קנ"א ע"ש: עוד ראיתי להרב טל אורות שכתב דיש להכריח כסברת הרב ש"ך דישראל לעכומ"ז בדלא קאי בתרי עברי דנהרא מותר מההיא דפ"ק דחולין ד' ז' ע"ב בעובדא דר' פנחס בן יאיר כשבא לסעוד אצל רבי ואתרמי דעל בפתחא דהוו קיימין כודנייתא חוורתא ולא רצה ליכנס ואמר מלאך המות בביתו של זה ואמר לו רבי מזבנינא להו אמר ליה ולפני עור לא תתן מכשול ופירש"י דכי היכי דאסירי לך אסור לאחריני והא ליכא למימר דמזבין להו לעכומ"ז דהא תנן אין מוכרין בהמה גסה לעכומ"ז דמוכח דאי לאו משום דאין מוכרין להם בהמה גסה הוה שרו למזבן לעכומ"ז ולא הוה חיישינן משום ולפני עור והיינו כדעת הש"ך דישראל לעכומ"ז שפיר דמי אלא

דקשו הסוגיאות אהדדי הך דנדרים בהא דחולין וכו' והצ"ע והנה לפי מה שהוכיח הרב קרבן אליצור דדעת רש"י דאף דמצי לקנות מאחרים כל שאינו מצוי ביד העובר העבירה חשיב קאי בתרי עברי ועובר על לפני עור תגדל התימה למאי דמוכח מדברי רש"י דחולין הנ"ל דאי לאו דאסרו למכור להם בהמה גסה הוה שרי למזבן להו כודנייתא חוורתא כמו שהוכיח הרב טל אורות ואמאי הא לדידיה אף דשכיח לקנות מאחרים חשיב כקאי בתרי עברי דנהרא וכן קשה למה שהביא הרב קרבן אליצור שם ע"ג בשם הרב חות יאיר סי' קע"ה שאחר שהזכיר סברת האומרים דכל שיכול לקנות מאחרים מותר כתב היינו דוקא כשיכול להשיגו לרוב ומבלי טורח אבל כשצריך לטרוח ולחפש אחר הדבר חשיב קאי בתרי עברי דנהרא א"כ בההיא דכודנייתא חוורתא דהסכנה הוא בדחוורן ריש כרעייהו כדמסקינן התם משמע ודאי דפרדות לבנות כאלו לא שכיחי לקנות לרוב ובלא טורח וחשיב קאי בתרי עברי ואיכא לפ"ע היפך מאי דמוכח מדברי רש"י דרק משום איסור מכירת בהמה גסה להם הוא דאיכא איבוא דלזה י"ל דאותם הפוסקים מצו למימר דזו היא כוונת ר"פ בן יאיר דאיכא לפני עור אף אי בעי למזבן להו לעכו"ז ולא משום איסור מכירת בהמה גסה בלבד אלא מדין לפ"ע אסור.

אמנם לרש"י וודאי קשה לפי שיטתו כנז"ל: ונראה לענ"ד ליישב דאף דקי"ל אסור למכור להם כל דבר המזיק לרבים כדתניא בפ"ק דע"ג ד' ט"ו ע"ב אין מוכרין להם לא זיין ולא כלי זיין וכו' וטעמא משום דחשודים על הרציחה ואיכא לפני עור היינו דוקא בדבר שיש לחוש שהם בעצמם יבואו להרוג ע"י כלים הללו ועוברים אלא תרצח והם מצווים אשפיכות דמים אבל דבר שאין לחוש שמא יהרוג בו בעצמו רק שהוא דבר שע"י קיום הדבר ההוא יוכלו רבים לבא לידי היזק ישראל הוא דמוזהר עליו משום לא תשים דמים בביתיך אבל העכו"ז לא נצטוה אלא שלא להרוג בעצמו אבל היכן מצינו שנצטוה העכו"ז שלא להעמיד ברשותו שיש דבר לחוש שיבואו רבים לידי סכנה כל שהוא בעצמו אינו עושה מעשה רציחה ולכן בהני כודנייתא חוורתא שלא יבא העכו"ז להרוג בהם שאינם לא זיין ולא כלי זיין ולא דמו לדובין ואריות שעומדים רק להזיק ואלו עומדות למלאכתן רק שיש לחוש שיתקלקלו אחרים בהם ועוברין אלא תשים דמים וזה שייך דוקא בישראל ולא בעכו"ז ולכן אי לאו דאסרו למכור להם בהמה גסה היה מותר למכרם לעכו"ז ובפרט לפי מאי דמסקינן בש"ס התם דאין במכת פרדה לבנה סכנת מיתה רק סכנת מכה בעלמא שאינה מתרפאת א"כ ליכא אף גרמא דרציחה נראה ודאי דאין העכו"ז מוזהר שלא לקיים דבר כזה בביתו ולכן מותר למכרו לו ואפשר דגם לישראל מותר לקיים פרדה כזאת שאין היזקה בריא ור"פ בן יאיר ממשנת חסידים הוא

דאמר דעבר אלפני עור דלא חשיד רבינו הקדוש במאי דהוה בעי למיזבנינהו לישראל) למיעבר אלפני עור וכ"ש שהוא בעצמו לא היה מקיימן וכיון דמדת חסידות הוא ליכא למיחש גבי עכומ"ז וראיתי להרב הגדול ידידי רב כהנא בס' הבהיר לב שומע יצ"ו במערכה זו אות ל"ה שיישב קושיית הרב יד מלאכי עפ"י מ"ש הוא עצמו בסי' שס"ג כמו שכתבתי למעלה וגם במה שכתבתי ע"ד הרב טל אורות ראיתי שם באות ל"ו ד' ל"ו ע"ג שכתב כמ"ש בעניותין אההיא דפ"ק דחולין עי"ש גם מצאתי בס' יקר שו"ת פרי יצחק לגדול בדורנו הגאון מוהרי"ץ בלאזער יצ"ו בסי' כ"ד דשקו"ט בעובדא דרבינו הקדוש ור"פ בן יאיר בחולין הנ"ל והכריח דהנהו כודנייתא מן הדין מותר להחזיקן בביתו ורק משום משנת חסידים הוא דאמר דאיכא לפני עור וכמעט שעברתי בדב"ק ראיתי שכיונתי באיזה דברים לדעתו העליונה עי"ש דב"ק בנועם שיח:

ג) כתבו התוס' בריש מס' שבת (ד' ג' ד"ה בבא) דכי לא קאי בתרי עברי דנהרא איכא מיהא איסורא דרבנן וכ"כ הרא"ש ויתר מגדולי המפרשים כידוע והרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למס' שבת המציא מחלוקת בין כל גדולי המפרשים והרמב"ם שכתב וז"ל (ע"ד התו"ס והרא"ש הנ"ל) ואולם ברמב"ם פ' המצות מצות עשה ר"ה מצאתי שכתב דבטל מ"ע דהוכח תוכיח הוא שאנחנו מצווין שלא נחטא ולא נעזוב זולתינו מאומתינו שיחטא הרי דאיסור ג"כ יש בזה עכ"ל ונלע"ד דיתכן לומר דלא פליגי דודאי גם המפרשים הנ"ל מודו בחיוב תוכחה מן התורה אלא דאינהו דאמרי דאסור מדרבנן מיירו באין בידו למחות ומשום הכי כתבו דאסור מדרבנן וחייב להפרישו דקאמרי ר"ל כיון דכי יש בידו למחות חייב להפרישו כשאין בידו למחות אסור מיהא מדרבנן לסייעו וק"ל ונלע"ד דלדברי הראשונים הנז"ל אף אם הוא מחזיר אחר האיסור לעשותו וגם לא קאי בתרי עברי איסורא דרבנן מיהא איכא דלא כמו שנראה מדברי הרב משפטי שמואל סי' קי"ד שהביא הרב מקנה אברהם במ"ב אות רל"ב דמותר גמור הוא שכתב וז"ל לפני עור דכל דלא קאי בתרי עברי דנהרא מותר כשהאדם מבקש האיסור ובא אדם אחר ונותן לו האיסור כל דלא קאי בתרי עברי דנהרא מותר מאחר דאין אדם מעורר אותו לעשות האיסור אמנם כשהוא מעוררו ונותן לו האיסור בלתי שאלה אף דלא קאי בתרי עברי אסור עכ"ל וכיוצא לזה ראיתילהרב יד מלאכי בסי' שס"ה שכתב בשם הרב משפטי שמואל סי' קל"ד וז"ל ע"כ לא שרינן בדלא קאי בתרי עברי אלא דוקא כשבאותה עשיה אינו עושה גוף האיסור כהושטת כוס יין לנזיר ואבר מן החי ב"נ לעכומ"ז דאין ההושטה גופא היא האיסור רק מה שימשוך ממנה וכו' עי"ש ממרוצת דבריו נראה דכל דלא קאי בתרי עברי והעובר מבקש האיסור מותר גמור ואין נלע"ד כן בדעת הראשונים הנז"ל

אלא בכל גוונא אסרי מדרבנן ואולי מה שכתוב בדבריהם אסור ומותר לאו דוקא ור"ל עובר או אינו עובר וצריך לעיין בגוף הספרים ואינם אצלי לראות דב"ק ובעיקר כלליו מצאתי בשו"ת די השיב ד' ח"י ע"א שהביאו הרבנים שם תש"ו הרדב"ז דפוס פיורדא סי' תקל"ה דכי לא קאי בתרי עברי מותר אפילו מדרבנן והמה ראו כן תמהו שהוא היפך דברי הראשונים והוא עצמו כתב בדבריהם בתשו' אחרת ונדחקו ליישב דדוקא בההיא דסי' תקל"ה דלהמושיט הוא היתר הוא דכתב כן עי"ש:

אחר זמן רב השגתי ס' ערך השלחן חיו"ד וראיתי בסי' קנ"א אות ה' שאחר שהביא דעת הראשונים הנז"ל דסברי דבדלא קאי בתרי עברי דנהרא אף דלא עבר אלפני עור מ"מ אסור מדרבנן כתב אבל רבינו ירוחם נתיב י"ד ריש חלק ז' כתב דאם יכול ליטלן בלא הוא מותר משמע דס"ל דאף מדרבנן מותר וכן משמע ממ"ש הסמ"ג לאוין קס"ח וז"ל ומעמידה דקאי בתרי עברי דנהרא וה"ה שאסור להושיט למשומדים בענין זה משמע דבלאו הכי לא אסור אף מדרבנן למשומדים וה"ד לישראל וכן מוכח מדברי הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' רט"ו ובח"ג סי' תקל"ה דאפילו לישראל ליכא איסורא אי מצי שקיל היפך ממ"ש התוס' והרא"ש וכו' והיפך ממ"ש הוא עצמו בספר יקר תפארת בפרק ה' מהלכות נזירות דאיכא משום מסייע ידי עוברי עבירה וכן כתב הרשב"ץ בח"א סי' קל"ה דמצווים להפרישו וכל שכן שלא לסייעו והביא לשון הריטב"א בחי' לפ"ק דע"ז והוכיח מדבריו דס"ל דאפילו ישראל אין חייבים להפרישו וכל שכן שלא לסייעו אלא באיסור ודאי אבל בסתם אפילו כעין יין לנזיר דמסתמא לשתיה בעי ליה אינו אסור אלא אם אי אפשר לו לעשות בלא סיוע וכתב שמדברי הרמב"ן שהביא הר"ן בסופ"ק דע"ג נראה דאף במושיט כוס יין לנזיר אי לא קאי בתרי עברי דנהרא מותר אף מדרבנן וכדעת הסמ"ג ורבינו ירוחם אבל באיסור ודאי כגון דתבע ליה בפירוש לאיסור אף היכא דליכא משום לפני עור צריך להפריש את ישראל וכ"ש שלא לסייעו אלו תוד"ק.

וציין לעיין בס' בית שלמה סי' י"ז ודרך הקודש ד' י"ד ולפי הנראה רבני האחרונים תופסים כדעת התוס' והרא"ש ודעמייהו דאף בדלא קאי בתרי עברי דנהרא אסור מדרבנן להושיט לחברו דבר איסור וכנראה שכן עיקר לדינא: ובעיקר דין זה (דאסור מדרבנן גם בדלא קאי בתרי עברי דנהרא) נחלקו הפוסקים אם הוא דוקא במושיט דבר איסור לישראל או אף במושיט לעכומ"ז דבר האסור לו ולא קאי בתרי עברי אסרו מדרבנן עיין במה שרשמתי לעיל בסק"ב דברי הרמ"א והרב ש"ך ביו"ד סי' קנ"א סק"ו.

והבאתי דברי הרב טל אורות בזה והשבתי על דבריו עי"ש והרב בית יהודה ביו"ד סי' י"ז תופס כדעת הרב ש"ך דלגבי עכומ"ז ליכא איסורא מדרבנן דדוקא בישראל שמחוייב

הוא להפרישו מאיסור אסרו להושיט לו בדלא קאי בתרי עברי אבל לעכומ"ז דאי חזייה דעביד איסורא לא מחייב לאפרושי שרי נמי להושיט לו בדמצי שקיל ליה אמנם מיחלפא שיטתיה דשם בחיו"ד סי' ה' שקיל וטרי בדברי התוס' בסנהדרין ד' ס"ג ע"א בדין שותפות עם עכומ"ז דאיכא משום לא ישמע על פיך והוקשה לו מה שכתבו ומשום לפני עור ליכא דב"נ עכומ"ז לא הוזהרו על כך דמשמע דאם הוזהרו היה בזה משום לפני עור ואמאי הא הוי כלא קאי בתרי עברי וכו' וניחא ליה ליישב דבריהם עפ"י מ"ש התוס' והרא"ש ריש שבת דמדרבנן אסור אפילו לא קאי בתרי עברי עי"ש וצ"ל דבסי' טו"ב חזר בו ונקיט כסברת הרב ש"ך והרב תפארת אדם בחיו"ד סי' ס"ה כתב דהרב מהרימ"ט בח"א סי' צ"ז וסי' צ"ט שהתיר לרופא ישראל ליתן סמים למצרית להפיל עוברה אם יש רופאים אחרים משום דאע"ג דב"נ עכומ"ז מוזהר על הנפלים ואיכא לפני עור מ"מ כיון שיש רופא אחר הוי לא קאי בתרי עברי ושרי צ"ל שסובר כדעת הרב ש"ך דבישראל לעכומ"ז ליכא איסורא דרבנן בדלא קאי בתרי עברי (שם בד' ק"פ ע"א אות א' ציין לעיין בענין זה בשו"ת בית יהודה חיו"ד סי' מ"א וזרע אמת סי' י"ד וסי' י"ט ידי אליהו סי' מ"ח פי שנים ד' ע"ה נר מצוה ד' נ"ה תשב"ץ ח"ג סי' קל"ג ועיינתי בבית יהודה וזר"א במקומות הנ"ל ולא ראיתי שדברו בזה ושאר הספרים אין מצויים אצלי) והגאון מהר"ם בנעט בשו"ת הר המר בסוסי' ח' כתב (על מה שכתב הרמ"א דיש מחמירים אף כשיש לעכומ"ז לקנות במקום אחר) כבר פקפק הש"ך שם בסק"ו דליתא עכ"ל גם בתפארת ישראל (פי' המשניות) בחידושים שאחר פרק א' דמס' שבת סי' א' נראה דמודה לסברת הרב ש"ך דבישראל לעכומ"ז ליכא איסורא דרבנן בדלא קאי בתרי עברי דרק על מה שהפריז הרב ש"ך דגם בישראל למומר ליכא איסורא קשיא ליה שהרי מומר דינו כישראל גמור וחייב להפרישו וכתב לחלק בין מומר להכעיס וכו' (ועיין בזה בדגול מרבבה על דברי הש"ך הנ"ל ובחתן סופר ד' קמ"א ובמה שכתבתי במערכת המ"ם אות מ"א בס"ד) וכן דעת הרב חת"ס ביו"ד סי' י"ט שאביא דבריו בסמוך והרב מג"א בסי' שמ"ז סק"ד כתב כן דישראל לעכומ"ז אין איסור מדרבנן ויש לפקפק על דבריו עיין לקמן וגם הרב שמן המשחה המובא לקמן סק"ט נמשך אחר דברי הרב ש"ך: ודעת מרן חיד"א בשיורי ברכה סי' קנ"א נוטה לדעת הרמ"א דגם בישראל לעכומ"ז אסור מדרבנן ושיש קצת ראיה מדברי הרמב"ם בהלכות שמיטה פרק ח' דין ח' מחזיקין ידי עכומ"ז בשביעית בדברים בלבד מפני שאין מצווין על שביתת הארץ דמשמע דאם היו מצווין היה אסור להחזיקם אפילו בדברים וא"כ להפוסקים דסברי דאף דלא קאי בתרי עברי אסור לסייע ידי עוברי עבירה ה"ה נמי לעכומ"ז כיון דאשכחן דלעכומ"ז נמי כשהוא מצווה אסור להחזיקו אף בדברים

וגם מלשון הר"ן בפ"ק דע"ג משמע קצת כדעת הרמ"א דהרי הר"ן קאי עמ"ש כוס לנזיר ואבר מן החי לב"נ עכומ"ז ואמר דאף דלא קאי בתרי עברי אסור מדרבנן ומסתמיות דבריו משמע דעל שניהם קאמר עי"ש ובחידושי הריטב"א פ"ק דע"ג ולשון פסקי תוס' בפ"ק דשבת שכתבו צריך להפריש חברו מעבירה וכו' משמע קצת כדברי הש"ך והרב בית יהודה בסי' ה' פירש דברי התוס' סנהדרין כדעת הרמ"א ואין דבריו מוכרחים וכו' אלו תוד"ק ודברים אלו נאמרו ונשנו בסה"ב יעיר אזן מערכת הלמ"ד אות י"א עי"ש וחי' הריטב"א לע"ג אין אצלי.

ומה שדקדק מלשון חברו שבפסקי תוס' עיין במה שכתבתי במערכת החי"ת אות ס"ו ומ"ש בשם הרב בית יהודה לא ראה דבריו שבסי' טו"ב הנ"ל ומה שהוכיח קצת מדברי הר"ן דקאי אכוס יין לנזיר ואאבר מן החי לבן נח ומשמע דעל שניהם הוא אומר דבדלא קאי בתרי עברי אסור מיהא מדרבנן בהורמנותיה דמרן אמינא לולא דמסתפינא דלא יתכן להבין כן בדברי הר"ן שזה לשונו ומיהו משמע דהני מילי לענין איסורא דאוריתא אבל מ"מ מדרבנן מיהא אסור שהרי מחוייב הוא להפרישו והיאך יסייע ידי עוברי עבירה עכ"ל הרי דקאמר מילתא בטעמא דאסור מדרבנן מאחר שחייב להפרישו אינו בדין שיהיה מסייעו וזה לא שייך אלא בישראל ולא בעכומ"ז שהרי אינו מחוייב להפרישו ועפ"י זה הוא מה שכתב הרב ש"ך לחלק בין ישראל לעכומ"ז דלישראל מחוייב להפרישו ולא לעכומ"ז עי"ש ולכן אם באנו להוכיח מדברי הר"ן אלו להיכן דעתו נוטה אדרבא איפכא מסתברא דמוכח מדבריו אלו כדעת הרב ש"ך וכן נראה שהבין הרב מג"א בסי' שמ"ז סק"ד בדברי הר"ן ולכן כשכתב דישראל לעכומ"ז אין איסור מדרבנן סיים וכתב וכ"כ הר"ן ברפ"ק דע"ג וכו' עי"ש:

אמנם במחכתה"ר נעלם ממנו דברי הר"ן בפרק ד' דע"ג אמתני' (בד' נ"ה סוף ע"א) דורכין עם העכומ"ז בגת שכתב ומשום מסייע ידי עוברי עבירה ליכא דהעכומ"ז לא נצטוה על כך עכ"ל דמוכח דבדבר שנצטוה העכומ"ז אסור לסייעו כמו בישראל שאסור לסייע ידי עוברי עבירה דאע"ג דאינו מחוייב להפרישו מ"מ לסייעו אסור וכן ראיתי להרב קרבן אליצור בחי' למס' ע"ג ד' ס"ג ע"א (בדפי הספר ד' קמ"א ע"ד) שכתב להוכיח כדעת הרמ"א דגם בישראל לעכומ"ז איכא איסור מדרבנן משום מסייע ידי עוברי עבירה מדברי הר"ן הללו ושכן דעת רש"י שם שכתב כמ"ש הר"ן והוקשה לו מ"ש הר"ן בפ"ק דע"ג (שהרי מחוייבלהפרישו) וכתב דמשום דבבריתא איתא נמי כוס יין לנזיר ולגבי נזיר קאמר דחייב להפרישו (ובאמת הוא דוחק ואם לא היה כותבו בדרך טעם להאיסור החרשתי אבל לעשותו טעם להאיסור אינו מן הראוי כיון שבעכומ"ז נמי אסור לפי דעתו)

וכן יש לדייק דאכולא מילתא קאי שהרי בתחילה כתב ודוקא דקאי בתרי עברי עכומ"ז מצד זה וישראל מצד זה וכו' ועלה קאמר והני מילי לענין איסורא דאוריתא וכו' ע"כ תוד"ק ואף אם נאמר דאין הכרח מדברי הר"ן שבפ"ק כדמשמע להרב קרבן אליצור על כל פנים מדבריו שבפרק ד' הנ"ל מתבאר דגם לב"ן עכומ"ז אסור מדרבנן לסייעו בדבר שאסור בו וגם מהרב מג"א סי' שמ"ז סק"ד נעלמו דברי הר"ן הללו שהוא מייחס שדעת הר"ן בפ"ק דע"א דישראל לעכומ"ז אינו אסור מדרבנן בדלא קאי בתרי עברי ושוב כתב דמדברי רש"י בד' ה"ן משמע דאסור לסייע לעכומ"ז בדבר שנצטוה בו ואילו ראה דברי הר"ן לא היה מחליט בדעתו דאין איסור מדרבנן כמובן איברא שכתב הרב מג"א שכ"כ הר"ן בסופ"ק דע"ג והאמת שכן מתבאר ממ"ש שם בשם הרמב"ן גבי שותפות עם העכומ"ז דלא מיתסר אפילו מדרבנן דמשום לפני עור ליכא אלא במה שאי אפשר לו לעשות אלא ע"י ישראל כמושיט כוס לנזיר בדקאי בתרי עברי ועוד דאפשר שאין ב"ן עכומ"ז מוזהרים וכו' דמשמע דאפילו אם היו מוזהרים ליכא איסורא אף מדרבנן אם אפשר לו לעשות בלא ישראל וכ"כ הרב ערך השלחן בסי' קנ"א אות ה' עי"ש ודוחק לומר שהביא דברי הרמב"ן בשתיקה ואיהו לא סבירא ליה הכי:

ולפי דרכנו למדנו שדעת הרב קרבן אליצור מסכמת לסברת הרמ"א דבלא קאי בתע"ד יש אוסרים גם בישראל עם עכומ"ז ואף שכתב שם ליישב לדעת הרב ש"ך דדוקא לסייעו בגופו הוא דסברי רש"י והר"ן דאסור בישראל עם עכומ"ז אבל ליתן לפניו דבר איסור בדלא קאי בתרי עברי דנהרא זה אינו אסור אלא לישראל ולא לעכומ"ז (והרב מג"א ודאי לא סבירא ליה הכי דא"כ גם מדברי רש"י לא היה לו להביא) מכל מקום כתב שזה דוחק א"כ דעתו כמו שכתב בתחילה דמוכח מדברי הר"ן ורש"י בד' ה"ן הנ"ל דגם בישראל לעכומ"ז איכא משום מסייע ידי עוברי עבירה וכבר כתבתי בסק"ב דהרב יד מלאכי בסי' שס"א נקיט נמי דגם בישראל לעכומ"ז איכא איסור מדרבנן וכתבתי שכך נראה דעת הרב ארעא דרבנן עי"ש גם הרב פר"ח בנימוקיו על הש"ס (בס' מים חיים) על דברי התוס' בריש מס' שבת ד"ה בבא דרישא (שכתבו דאיכא איסורא מדרבנן) שכתב עיין נדרים ד' ס"ב דמוכח הכי עכ"ל מתבאר דס"ל דגם בישראל לעכומ"ז אסור מדרבנן והרב יד דוד על דברי התוס' הנ"ל כתב איסורא דרבנן מיהא איכא עיין נדרים ד' ס"ב דמוכח הכי פרי חדש לימודי ה' ב' ע"ד נראה שגם הרב לימודי ה' כתב כדברי הרב פר"ח וא"כ גם דעתו היא כהפוסקים הנ"ל ואין ספר זה מצוי אצלי ושם בחידושיו לחגיגה על דברי התוס' בד' י"ג ד"ה אין מוסרין הביא מחלוקת זו וכתב שמדברי התוס' שם מוכח דליכא איסורא ושרבים מהאחרונים סוברים כהרמ"א עי"ש ואני ההדיוט מצאתי בס' שו"ת מנחת שי

לרב גאון בדורינו יצ"ו (שנדפס בשנת תרנ"א) שבסי' כ"א ד' י"ז ע"ג כתב בשם שו"ת יהודה יעלה בחא"ח סי' ד' שכתב שדברי התוס' דחגיגה סותרים דבריהם שבריש מס' שבת והרב המחבר יצ"ו כתב דלא קשיא מידי דהתוס' בחגיגה הקשו דלמה ליה לש"ס למילף איסורא מדברי קבלה והלא אסור מן התורה משום לפני עור ותירצו דליכא איסור תורה דאפשר ללמוד מעכומ"ז אחר ואף דאכתי איכא איסור דרבנן מכל מקום ניחא ליה לש"ס ללמוד מדברי קבלה עכ"ד יצ"ו ודבריו נכונים:

המורם מכל הרשום דבדלא קאי בתרי עברי דנהרא דאסור מדרבנן אם הוא דוקא בישראל לישראל או אף בישראל לעכומ"ז במחלוקת הוא שנוי ומה מאד תמיה לי על הגאון חת"ם בחיו"ד סי' י"ט (ד"ה ומעתה) שכתב דבמידי דשכיח להו לקנות שרי למכור להם דדוקא בדקאי בתרי עברי דנהרא אסור להושיט להם כמבואר במס' ע"א ד' וי"ו ע"ב ומבואר שם דאף איסור דרבנן ליכא דלא כדמשמע מתוס' שבת ד' ג' ד"ה בבא דרישא וצריכים לחלק דדוקא לישראל מצווה להפרישו מאיסורא דכל ישראל ערבים זה לזה מה שאין כן לעכומ"ז אף מה דאסור נמי לדידהו מ"מ אין כאן ערבות והיכי דלא שייך לפני עור אין מצווה להפרישם עכ"ל והוא פלא שכותב כן בפשיטות ולא זכר שר דבדבר זה עמדו אבות העולם קמאי ובתראי ולכל הפחות היה לו להזכיר דברי הרמ"א והרב ש"ך הנז"ל וצ"ע וכן י"ל על הרב פרמ"ג בספרו גנת ורדים המובא לקמן בס"ק ט' אם לא הזכיר מחלוקת זו (וחפשתי הס' גו"ר לעיין בו והוא אבוד כעת מבית מדרשי): ומה שכתב הרב חת"ס שכן מבואר בע"א ד' ו' כן כתב הרב מג"א בסי' שמ"ז וכתב הרב ערך השולחן ביו"ד סי' קנ"א אות ה' דיש לומר כיון דאיסור יום אידם מדרבנן לא חששו לסיוע והאריך קצת בענין זה עי"ש ועיין לקמן ס"ק כ"ב:

ודע דבעיקר כללין האריך ידידי הרב לב שומע יצ"ו במערכת הלמ"ד אות ל"ו לפלפל בדברי רבני האחרונים בזה וכתב דהרשב"ץ בסי' תל"ג הובא בלימודי ה' סי' נ"ב וכנה"ג יו"ד סי' ס"ב אות ט' והרבנים תפארת שמואל בריש ע"א ופר"ח בס' מ"ח הובא באהל ישרים אות יו"ד וארעא דרבנן אות של"ט ויד מלאכי אות שס"א ובית יהודה סי' ה' סברי דגם בישראל לעכומ"ז אסור מדרבנן עי"ש וספרים אלו (הרשב"ץ ולמודי ה' וכנה"ג לטרפיות) אין מצויים אצלי אמנם ראיתי בס' מנחת שי הנז"ל בסי' כ' שכתב בשם שו"ת הרשב"ץ ח"ג סי' קל"ג לענין הפסח שעושים הישמעאלים שנשאל אם רשאי הישראל לשחוט להם והשיב וז"ל נראה שאסור לישראל לשחוט להם לפי ששבע מצות קבוע להם ואין מניחים לב"נ לעכומ"ז להוסיף על ז' מצות שהרי אמרו ב"נ עכומ"ז ששבת חייב מיתה והוא הדין לשאר מצות וא"כ איך בן ישראל רשאי לשחוט להם והוא חייב

למנעם והרי אמרו אסור להושיט אבר מן החי לב"נ לעכומ"ז ואף שאינו עובר בלפני עור אלא בדקאי בתרי עברי דנהרא מכל מקום אסור לסייעם שהרי חייב להפרישם וכן כתבו התוס' בריש מס' שבת עכ"ד הרשב"ץ (וקרוב לשמוע שיש ט"ס או בס' לב שומע וצריך להיות הרשב"ץ סי' קל"ג או במנחת שי וצ"ל סי' תל"ג וטובים השנים יחיו כונתם לתשובת הרשב"ץ הלזו) ומזה עמד מתמיה הרב מנחת שי יצ"ו על הרב ש"ך הנז"ל עי"ש מה שפלפל עוד בדברי הרב מגן אברהם בסי' קס"ג וסי' שמ"ז ולא יכלתי כעת להתבשם בדב"ק ולפי דרכנו למדנו דמה שכתבתי למעלה (בד"ה ודעת מרן חיד"א) דממה שתלה הר"ן איסור הסיוע ידי עוברי עבירה במה שחייב להפרישו מוכח דקאי בישראל עובר עבירה שהרי אינו מחוייב להפריש את העכומ"ז עי"ש אינו פשוט לומר כן ויוכל להיות דעת הר"ן כסברת הרשב"ץ הנ"ל דגם לישמעאל מחוייב להפריש: והא דאסור מדרבנן בדלא קאי בתרי עברי דנהרא היינו דוקא במידי דגוף האיסור אי הוה קאי בתרי עברי דנהרא היה עובר אלפני עור ן התורה גזרו רבנן ואסרו בדלא קאי נמי אבל באיסור דרבנן לא אסרו כי לא קאי בתרי עברי דהוי כעין גזרה לגזרה כן דעת הרב בית יהודה בחלק יו"ד סי' טו"ב והוכיח כן עי"ש והרב ערך השלחן בא"ח סי' קס"ג הביא מה שכתב הרב מג"א דמה שכתב הרמ"א דאסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום ולפני עור לת"מ היינו דוקא כשנותן לו משלו אבל אם הפרוסה של האוכל רק שמושיטו לו שרי דאם לא היה מושיט לו נוטלו ממילא אלא א"כ קאי בתרי עברי דנהרא כדאיתא בפ"ק דע"א ועיין מ"ש סי' שמ"ז ואפשר דמ"מ איכא מסייע ידי עוברי עבירה והוקשה לו דהרי בסי' שמ"ז שכתב כן בפשיטות בשם הרא"ש דאפילו לא קאי בתרי עברי דנהרא איכא איסורא דרבנן לסייע ישראל וניחא ליה דמה שכתב כאן בלשון ואפשר הוא משום די"ל דוקא באיסורי תורה החמירו אבל באיסור דרבנן לא אסרו לסייע אלא אם קאי בתרי עברי וכ"כ הרב בית יהודה בסי' טו"ב לזה כתב ואפשר מסייע ידי עוברי עבירה ואף באיסורא דרבנן אסור לסייע כמו גבי דמאי דלא כמ"ש עליו הרב אליהו רבה וכן מבואר בש"ך יו"ד סי' קנ"א עכ"ל נמצינו למדין דבמחלוקת הוא שנוי דהרב בית יהודה ס"ל דלא אסרו באיסורין דרבנן בדלא קאי בתרי עברי והרב מג"א מספקא ליה ומדברי הרב ערך השלחן נראה קצת דדעתו נוטה לסברת הרב מג"א.

ולי ההדיוט דברי הרב בית יהודה נכונים בטעמם דמיסתיין דאסרינן בדלא קאי בתרי עברי באיסורי תורהולא לוסיף גם באיסורין דרבנן וכן דעת הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' קס"ג דהיכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא דליכא אלא משום מסייע ידי עוברי עבירה דאסור מדרבנן לא אסרו באיסורין דרבנן דהוי גזרה לגזרה עי"ש וכן ראיתי בס'

שו"ת מנחת שי לגאון בדורנו יצ"ו (שנדפס בשנת תרנ"א) בסי' כ"א ד' י"ז ע"ג שכתב היתר בנדונו עפ"י הסכמת הרב פרמ"ג דבאיסורין דרבנן לא גזרו משום מסייע י"ע עבירה וכתב שגם בס' יהודה יעלה בחלק א"ח סי' ד' כתב דבדרבנן לא גזרו דהוי תרי דרבנן (ושקיל וטרי בדבריו עי"ש ואין ס' זה מצוי אצלי) והוקשה לו מתשו' הרשב"א סי' תתקל"ח באחד שנשבע ליתן לחבירו אבק רבית שכתב שאין זה כמבטל אף מצוה דרבנן שאין הלוה עובר אף שהמקבל עובר וזה הנותן מושיט לו איסור דרבנן מוטב שיעשה איסורא זוטא משיעשה איסורא רבה.

ובתשו' מוהרי"ט בשניות חיו"ד סי' מ' פירש דברי הרשב"א דאין בו לאו דלפ"ע אפילו מדרבנן רק איסורא זוטא היינו משום מסייע ידי עוברי עבירה הרי דגם בדרבנן גזרו משום מסייע וכתב לחלק דאף דבאיסור דרבנן לא גזרו משום מסייע יע"ע מכל מקום להאכילו בידים אסור וכיון שנותן בידו הרבית הוי כנותן לתוך פיו וזה אסור לכ"ע וכל אפיא שוין דכל שאינו מאכילו בידים ליכא משום מסייע בדרבנן אלו תוד"ק יצ"ו: גם אשור לידידי הרב הכהן הגדול בספרו היקר לב שומע יצ"ו במערכת הלמ"ד אות ט"ל שכתב בשם הרב ערך השלחן בחלק חו"מ (אינו מצוי אצלי) סי' ל"ד אות י"ב דבאיסורין דרבנן דאיכא לפני עור היינו דוקא בקאי בתרי עברי אבל היכא דלא קאי בתרי עברי גם איסור דרבנן ליכא והביא גם דברי הרב בית יהודה הנ"ל שכתב כדברי הרב ערך השלחן והוסיף הרב יצ"ו להוכיח שכן דעת הרדב"ז בתשו' ללשונות הרמב"ם סי' רט"ו שהוקשה לו בההיא דרב עילישׁ הא איכא לפני עור וניחא ליה דלא הוי קאי בתרי עברי (כל דברי הרדב"ז בתשו' זו הלא הם כתובים לפנינו בס"ק כ"א עי"ש) ואכתי תקשי דבדלא קאי בתרי עברי נמי האיכא איסורא דרבנן כמ"ש הראשונים והרדב"ז עצמו כתב כן בתשו' החדשות סי' תשצ"ו אלא ודאי מוכח דס"ל דבאבק רבית היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא גם איסור דרבנן ליכא אלו דבריו יצ"ו והיא הוכחה נכונה אפריון נמטייה: והנה לעיל (בד"ה ובעיקר דין זה) הבאתי דעת הרב ש"ך דלגבי מומר דאין מצווין להפרישו מותר להושיט לו אם הוא ענין דלא קאי בתרי עברי דנהרא דמה שאסרו מדרבנן גם בדלא קאי בתרי עברי דנהרא הוא דוקא לישראל ולא לעכומ"ז ולמומר.

וציינתי דברי הרבנים אשר היו תמהים על מה שהפריז הרב ש"ך לומר כן גם במומר וציינתי לעיין לקמן במערכת המ"ם אות מ"א ולפי שראיתי בס' משיב דבר להגאון נצי"ב שנדפס עתה שדבר בקדשו בענין זה אמרתי להקדים מה שכתוב שם ואחר זה אכתוב תורף דב"ק איה"ש וזהו אשר כתבתי שם (אחר שכתבתי בדין מסייע ידי עוברי עבירה דאסור אם הוא דוקא לישראל או גם לעכומ"ז אסור לסייע) בזה הלשון ואם מומר חשיב

כעכומ"ז לענין זה ולמאן דאמר דבעכומ"ז אין בו משום מסייע יהא מותר גם במומר או חשיב כישראל ואסור לסייעו הנה מדברי הרב ש"ך בסי' קנ"א סק"ו נראה דמומר דינו כעכומ"ז לענין זה אך הרב דגול מרבבה שם פירש בכונתו דלא אסרו מסייע אלא בבא לעבור בשוגג אבל אם בא לעבור במזיד אין איסור לפי דעת הרב ש"ך ואין חילוק בזה בין ישראל למומר.

ולי הדל אין נראה לחלק בזה בין שוגג למזיד כלל דאף אם הוא מזיד פשיטא דאסור לסייעו ופשטות משמעות עוברי עבירה בשאט בנפש משמע ואיסור מסייע ידי עוברי עבירה עיקרו מדאוריתא משום ולפני עור לא תתן מכשול וכי, היכי דאיסור לפני עור איתיה בין כשהעובר שוגג ובין אם הוא מזיד (עיין לקמן באות זו בס"ק י"ג שיש סוברים דאם העובר שוגג ליכא משום לפני עור אמנם לא קיימא לן הכי על כל פנים במזיד כולי עלמא מודו דאיכא לפני עור ומה שמרן מוהרד"ף בס' משכיל לדוד כתב דאם הוא רוצה לעבור בשאט בנפש אין זה נקרא עור כבר תמהו עליו בזה) הכי נמי מה שאסרו מדרבנן בדלא קאי בתרי עברי דנהרא משום מסייע ידי עוברי עבירה כעין דאוריתא תקון בין בשוגג בין במזיד וראיתי להרב חתן סופר ד' קמ"א אות ל"ד שכתב על דברי הדגול מרבבה הנ"ל שיש להעיר הרבה אלא שאין להאריך גם הביא שהרב חוות יאיר בסי' קפ"ה ובהשמטות ד' ע"ח וד' רס"ז הרבה להשיב על מה שכתב בש"ך דבמומר ליכא משום מסייע יעי"ש:

גם מצאתי בשו"ת כתב סופר חלק יו"ד סי' פ"ג (בד"ה והנה הש"ך) שתמה הרב על מה שכתב בדגול מרבבה לחלק בזה בין שוגג דצריך להפרישו ובין מזיד מלבד כי מעייל פילי וכו' בדברי הש"ך (עיין עוד בכתב סופר חלק אהע"ז סי' מ"ז מה שכתב על דברי הרא"ש ועל דברי הדגול מרבבה) וגם בכונת הרא"ש אי אפשר לומר דבשוגג קאי כמו שכתבתי לעיל וגם סברא לא ידענא למה באמת אין צריך להפרישו אדרבא מצוה לענשו ולעכבו כל האפשר במזיד יותר הרבה מבשוגג וגם בגוף דברי הש"ך שכתב דלמומר אין מצווה להפרישו תמה דהרי הוא כישראל לכל דבר ושכבר תמה בזה החוות יאיר וכו' ומה שהביאו להש"ך לחלק כן הוא סתירת דברי התוס' והרא"ש דבריש מס' שבת כתבו דאפילו בדלא קאי בתרי עברי דנהרא אסור מדרבנן ובפרק קמא דעבודת אלילים משמע מדבריהם דבדלא קאי בתרי עברי דנהרא מותר והיא קושיא עצומה וכתב ליישב דיש לחלק דבפ"ק דשבת העני המוציא או מניח לידו של בעל הבית אז הוא אתחלתא דעבירה כשמוציא מידו או גמר העבירה כשמניח בידו והוא מסייע קצת בשעת עבירה אף שאין בסיוע צורך שאפשר בלאו הכי מכל מקום אסור מדרבנן ודן ולמד זה מדמצווים

לקטן להפרישו כשרואים שעושה איסור כל שכן שאין לסייע בסוף קצת כשמתחיל או גומר האיסור על ידו אבל בנותן איסור שלו למומר הגם שידוע שיאכל מכל מקום בשעת נתינה עדיין ליכא שום אתחלתא דאיסור ואינו מסייע כלום בשעה שעושה איסור והוא חילוק נכון וסיוע לחילוק זה דגרע סיוע בשעה שעושה איסור ממסייע שלא בשעה שעובר ממתני' גיטין ס"א משאלת אשה לחבירתה החשודה על השביעית וכו' והאריך קצת בחילוק זה דיש לחלק דהא דסיוע שלא בשעת עבירה מותר היינו דוקא בסיוע כל דהו אבל בסיוע שיש בו ממש כהשאלת כלים נפה וכברה שצריכות לאכילה ואי אפשר בלעדו היכא שאפשר לשאול ממקום אחר (דאי לאו הכי הוי לפני עור) אסור משום סיוע לולא משום דרכי שלום אבל סיוע בשעת איסור דחמיר לא התירו אבל בנותן למומר את שלו ולוקחו בלאו הכי אין בסיוע זה צורך תיקון ותועלת לאכילה עצמה סיוע כזה מותר ובשעה שעושה האיסור סברי הרא"ש והתוס' דגם סיוע כזה אסור מקל וחומר דחייב להפרישו כשרואה שעושה איסור כל שכן שאסור לסייע בשעת עבירה אפי' סיוע כל דהו וכל זה לישראל דאיכא מצוה להפרישו כל שכן דאסור לסייע סיוע כזו הגם שאין בו צורך ותועלת אבל בעכומ"ז שרי לתת לידו שלו דליכא מצות פרישה לגבי עכומ"ז ואפשר לתת אבר מן החי שלו לתוך פיו מותר ועיין רש"י בע"א ד' נ"ה דנראה דאפי' בעכומ"ז איסור לסייע ויש לומר דוקא התם שמסייעו בשעה שדורך כשעובר עבירה וסיוע שיש בו ממש הוא בזה סובר רש"י אם היה העכומ"ז עושה איסור אסור לסייע לו אבל היכא דליכא בסיוע תועלת הניכר וכל שכן בשעה שאינו עושה עבירה גם רש"י סובר דליכא משום מסייע אפי' בישראל כל שכן בעכומ"ז.

ובחילוק זה יישב מה שקשה על דברי הרא"ש בפ"ק דשבת שלמד ודן קל וחומר מעצמו והלא כן מפורש במתניתין דגיטין דאסור לסייע ידי עוברי עבירה וכו' ומסיק. א') דשיטת התוס' והרא"ש והגמ"י דסיוע בשעה שעושה עבירה בהתחלתה או בסופה אפי' בשוא"ת אסור לסייע לישראל דאיכא מצוה להפרישו ובעכומ"ז דליכא מצוה להפרישו מותר אפי' לסייעו אפי' בשעה שעושה עבירה ולרש"י בע"א ד' ה"ן כשמושיט לעכומ"ז בשעה שעושה עבירה ובסיוע שיש בה תועלת בגוף הדבר אסור גם לעכומ"ז ואפשר כולי עלמא מודים לרש"י בזה.

ב') סיוע שלא בשעת עבירה ואין בה תועלת אפי' לישראל ומומר שרי כמו לתת לידו דבר איסור ובידוע שיאכל וכדומה וכיוצא בו אבל סיוע שיש בה עיקר לגוף הדבר אפילו שלא בשעת עבירה אסור אם לא היכא דאיכא מפני דרכי שלום כבמתניתין דגיטין. ג') שיטת הר"ן דאסור לתת איסור לישראל וה"ה למומר משום דמצוה להפרישו אבל לעכומ"ז

ודאי שרי וכן נראהשהיא דעת המרדכי בע"א שם דמותר להלות או למכור לעכום"ז כל מה שיש לו בלאו הכי ורמ"א (ביו"ד סי' קנ"א) מוסיף אפילו אין לו רק שיוכל לקנות במקום אחר עיין תשובת חות יאיר סי' פ"ה חילוקי דינים דוקא כשמצויין לו ואם קונה בהקפה דוקא כשאחר יתן לו גם כן בהקפה עי"ש באורך פרטי דינים אלו תורף דברי הגאון כתב סופר שם ועוד ביאר דמה שכתב הרמ"א בסי' קנ"א הנ"ל דנוהגים להקל ובעל נפש יחמיר לעצמו היינו משום דלדעתו פליגי בה רבוותא ורבו האוסרין אלא שנהגו להקל לכן כתב דבעל נפש יחמיר אבל לדעת הש"ך דכ"ע מודו בעכום"ז דליכא משום מסייע וכן למה שכתבנו דבמסייע כי האי דהיינו ביש לו משלו כ"ע שוים דליכא משום מסייע ידי עוברי עבירה נראה דאפילו בעל נפש א"צ להחמיר דאין טעם להחמיר במקום שכל הדעות שוות אבל באין לו משלו רק שיוכל לקנות ממקום אחר ויש בו טורח לקנות ממקום אחר או שרגיל כבר לקנות אצל זה יקשה כעת לקנות ממקום אחר ודאי בעל נפש יחמיר לעצמו ואם יש לחוש לאיבה שקונה מזה תדיר ויש לחוש לאיבה ומצערו לאחרים עיין בחות יאיר הנ"ל דיש להקל דהרבה היקלו משום איבה ושאפשר דמשום הכי נהגו להקל.

והשגתי עתה ספר שו"ת מנחת שי לגאון בדורנו יצ"ו (שנדפס בשנת תרנ"א) וראיתי בסי' כ' שהביא דברי הרבנים ש"ך ודגול מרבבה ותמה עליהם דבדברי הרשב"ץ בח"ג סי' קל"ג ובהרדב"ז ח"ב סי' תשצ"ו בתשובת הקראים מבואר דגם בעכום"ז ובמזיד איכא איסור מסייע וכל שכן למומר עי"ש.

אלה הדברים שבקונטריסי במערכת המ"ם: ודברי הגאון נצי"ב הם בספרו משיב דבר בח"ב סי' ל"א שנשאל על דבר טבח שזה דרכו למכור בשר טריפה לבתי השרים ואחד מהשרים הוא ישראל פושע אם רשאי להביא לביתו גם כן בשר טריפה והוא בענין שאינו בתרי עברי דנהרא שאם לא יביא הוא יביא לו טבח עכום"ז אם אפשר לסמוך אמה שכתבו התוס' והרא"ש בפרק קמא דע"א ד' ו' ע"ב דלמומר אינו אסור להושיט לו דבר איסור אלא בדקאי בתרי עברי דנהרא שנראה שדבריהם סותרים למה שכתבו בריש מסכת שבת דמדרבנן אסור אף בדלא קאי בתרי עברי משום שחייב להפרישו מאיסור וכל שכן שלא יסייע לו וכתב שהגאון טורי אבן באבני מילואים לחגיגה ד' י"ג הכריח מסוגיא ההיא ומסוגיא דע"א ד' ו' כסברת התוס' והרא"ש בפרק קמא דע"א דבלא קאי בתרי עברי דנהרא מותר ודחה דבריו דהסוגייאות ההן מיירו בעכום"ז דאין אדם מצווה להפרישם ואין מזה ראיה להתיר לישראל וכן למומר ושוב כתב דבביאורי הגר"א יו"ד

סי' קנ"א סק"ח לא כתב כן אלא גם בעכומ"ז אסור מדרבנן ורק בדאית ליה לעכומ"ז שאני וכן לענין סיוע לעכומ"ז במקום דליכא לפני עור ודאי שרי מה שאין כן לישראל. וליישב סתירת דברי התוס' והרא"ש כתב בשם הרב השואל לחלק בין מסייע בשעת עבירה למסייע לפני מעשה העבירה וכתב שחילוק זה אמת וברור לדעת התוס' והרא"ש וכן כתב בשו"ת בנין ציון סי' ט"ו אמנם אין דבר זה מוסכם והביא סוגיא דגטין ד' ס"א (משאלת אשה לחברתה וכו') ודברי רש"י ומה שכתבו התוס' בשם הירושלמי ושקיל וטרי אם הש"ם דילן פליג אירושלמי ומסיק דאם נאמר דתלמודין אינו חולק על הירושלמי וכל היתר דדרכי שלום הוא ע"י תליה אף בדבר שהוא רחוק כמו נפה לספור בה מעות וכו' מוכרח דלפני שעת עבירה אין שום איסור במקום דליכא לפני עור ממש ואם נאמר דתלמודין חולק ומפרש אפילו בפירש פירות שביעית שרי וע"כ משום שהוא לפני שעת עבירה ובלי דרכי שלום אסור ואם כן במכירה שכתבו התוספות בגיטין דלא שייך דרכי שלום אסור והתוס' בע"א דסברי דשרי להושיט למומר בלא קאי בתרי עברי אזלי לשיטתייהו בגיטין ולרש"י אסור מיהו י"ל דאפי' לשיטת רש"י לא אסור במסייע לפני שעת עבירה אלא באופן דהמסייע גורם הקדמה כל שהו כמו להושיט מאכל איסור להמומר וזה מיקרי מסייע שאין בו ממש בשבת ד' צ"ג דיכול בעצמו אבל מ"מ עוזרו וממהר לעשות בעזרו משא"כ בנ"ד שהמשרת של השר קונה בשר ואם לא ימכור לו ישיג ממוכר עכומ"ז ולא יהיה עיכוב כ"ש במומר האדון עצמו דהמשרת יתאמץ בודאי להשיג בשעתו א"כ לא מיקרי סיוע כלל ושרי לכ"ע זאת סברה פשוטה דלא מיקרי מסייע כלל: ובשיטה זו אזיל גם בסי' ל"ב במה שנשאל אם מותר לזווג אשה לאיש אשר ידועים המה לעוברי עבירה ויעברו על איסור נדה והוא בענין דלא קאי בתרי עברי דנהרא דליכא משום לפני עור רק דמכל מקום אסור מיהא מדרבנן כמו שכתבו הראשונים ועמד בסתירת דברי התוס' והרא"ש בריש מס' שבת למה שכתבו בפרק קמא דע"א דמתבאר מדבריהם דבדלא קאי בתרי עברי דנהרא מותר אפילו מדרבנן וכתב ליישב על פי חילוקו דבין מסייע בשעת העבירה למסייע שלא בשעת העבירה ונדון זה מיקרי מסייע לפני שעת העבירה וביאר שדעת הרמב"ם כדעת רש"י שגם לפני שעת העבירה אסור לסייע כשאין לחוש מפני דרכי שלום ועוד ביאר דמי שדרכו ופרנסתו בכך לזווג זיווגים דינו כמפני דרכי שלום ולכן בנדון הנ"ל אם אין פרנסתו בזה אסור לזווגם אף שהוא סיוע לפני העבירה מכל מקום אסור לדעת רש"י והרמב"ם אבל מי שפרנסתו בכך מותר לכולי עלמא אלו תורף דב"ק.

ואין דעתי העניה נוחה בהיתר זה אלא דמלבד שאיני כדאי לחלוק על רב גדול וצדיק שבמותו אף אין לי פנאי עתה לעיין היטב בזה וכתבתי דב"ק לזכרון ומי שדעתו רחבה יבא ויכריע: ד) בדלא קאי בתרי עברי דנהרא דליכא ולפני עור כתב הרב יד מלאכי בסי' שס"ו בשם הרדב"ז שבתשו' רבינו בצלאל סי' ג' דהיינו דוקא כשהנישט לו הוא יודע שאותו דבר אסור לו ככוס יין לנזיר ואבר מן החי לב"נ עכומ"ז דכיון שיודע שאסור לו דילמא לא עביד איסורא אבל אם מושיט לו דבר שהוא סבור שהיתר גמור הוא ודאי אכיל ליה ואית ביה משום ולפני עור.

וציין לעיין שו"ת משפטי שמואל סי' קל"ד גם הרב ערך השלחן בחלק א"ח סי' שמ"ז כתב בשם הרדב"ז בתשובה סי' תשצ"ו דאם חברו אינו יודע האיסור והוא מושיט לו בכל גוונא איכא משום ולפני עור. ולי ההדיוט קשה דמדברי התוספות במס' חגיגה ד' י"ג ע"א ד"ה אין מוסרין מוכח בהיפך שעל מ"ש ר' אמי אין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז שנאמר מגיד דבריו ליעקב וכו' הקשו תפוק ליה דעכומ"ז העוסק בתורה חייב מיתה והמלמדו עובר אלפני עור לא תתן מכשול ותירצו דהכא מיירי אפילו היכא דאיכא עכומ"ז אחר שרוצה ללמדו דליכא משום לפני עור כיון דלא הוי כקאי בתרי עברי דנהרא ומכל מקום אסור משום מגיד דבריו ליעקב והרי העכומ"ז אינו יודע שאסור לו ללמוד וכן כתב הרב טל אורות בד' י"ד ע"ג ואפילו הכי כתבו התוס' דאי שכיח מלמד אחר עכומ"ז חשיב כלא קאי בתרי עברי דנהרא וליכא משום ולפני עור.

ואולי יש לומר דכשם שהעכומ"ז יודע שאסור באבר מן החי כן מסתמא יודע שאסור לו לעסוק בתורה גם ממה שכתב הרב מוהרלנ"ח ברסי' קכ"א דאורח המתאכסן אסור ליתן לו דבר האסור לו בין ניכר בין שאינו ניכר דאע"ג דלא קאי בתרי עברי דנהרא איסורא דרבנן מיהא איכא מתבאר דבדלא קאי בתרי עברי אף דאין חברו יודע מהאיסור (שהרי אינו ניכר) ליכא לאו דלפני עור רק דאסור מדרבנן.

וכן מתבאר מדברי הרב זרע אמת בח"ב ריש סי' י"ט שנשאל בדין גיסטרא להולך ממקום שנוהגים בו איסור למקום שנוהגים בו היתר אם מותר להתאכסן בבית בעל הבית או יש לחוש שמא יניחנו לאכול הגיסטרא והשיב דאין לחוש לכך דודאי לא חשיד סתם ישראל להניח לחברו לאכול דבר דלחברו הוא אסור דאם כן עובר אלפני עור לא תתן מכשול וסתם ישראל אינו חשוד לזה ואע"ג דלא עבר אלא בדקאי בתרי עברי דנהרא כדמסקינן בפ"ק דע"א הרי הכא נמי ודאי חשוב כקאי בתרי עברי דנהרא כיון דהאורח אוכל משל בעל הבית שאם לא יתן לו אינו יכול לאכול ועוד אף דלא קאי בתרי עברי איסורא דרבנן מיהא איכא וכו' ושוב שקו"ט בדבר שאינו אסור אלא מדרבנן וכו' עי"ש דב"ק דמוכח

דאם הוא באפשרות שיכול האורח לאכול בעצמו אף אם לא יתן לו הבעל הבית כגון שהוא קרובו ולבו גס בו אין הבעל הבית עובר אלפני עור דהוי לא קאי בתרי עברי דנהרא אע"ג דאין האורח יודע שזה הוא גיסטרא האסורה לו ורק דאסור מדרבנן אבל משום לפני עור לאעבר ומרן החבי"ף בס' נשמת כל חי ח"א ד' ל"ו ע"א (בד"ה איברא) כתב להוכיח מהתוספתא סוף פרק שני דדמאי היה נדור מן הככר ואמר לו תן לי ואוכלנו לא יתן לו שאין מאכילים לאדם דבר האסור לו ומדלא תנא לא יושיט לו מוכח דלא קאי בתרי עברי דנהרא ואפילו הכי אסור והיינו משום לפני עור וכמו בסיפא גבי מושיט כוס לנזיר וכו' ואילו בסיפא דתני לא יושיט מיירי בקאי בתרי עברי כדדייקינן בש"ס מדקתני לא יושיט ולא תני לא יתן וא"כ צ"ל דטעמא דרישא כיון שהוא תובע לאכול דבר האסור ובודאי יאכלנו לכן עובר והיינו כסברת הרדב"ז דכיון שהוא ודאי שיאכלנו עובר הלה אלפני עור וכו' (כן נ"ל כונתו עיין בדב"ק) ושוב דחה דאולי רישא דתוספתא לא מיירי אלא לאיסור בעלמא מדרבנן ולא לעבור אלפני עור עי"ש שלא הזכיר שום חולק על סברת הרדב"ז ולקוענ"ד זין הכל מודים בזה כאמור ועיין להרב לב שומע יצ"ו מה שפלפל בחכמתו במערכה זו סוף אות ל"ה עפ"י סברת הרדב"ז הלזו שהביאה הרב כנה"ג יו"ד סי' ס"ב אות יו"ד:

ה) הא דאמרינן דבדלא קאי בתרי עברי דנהרא אינו עובר היינו דוקא במושיט כוס יין לנזיר וכיוצא דלא ספי ליה בידים דהוי גרמא בעלמא אבל היכא דספי ליה בידים לא מפלגינן בין קאי בתרי עברי ללא קאי אלא בכל גוונא עובר כן כתב הרב מכתם לדוד חאסאן בחידושיו על הרמב"ם הלכות נזירות ליישב מה שהוקשה לו על הרמב"ם בפרק ה' הלכה ב' למה לא כתב דיש חילוק בין קאי בתרי עברי וכו' וכן בסוף הלכות כלאים עי"ש ועיין לקמן בס"ק ט"ו: ו) עוד כתב הרב מכתם לדוד (הנ"ל בסק"ה) דדוקא אם מה שמושיט הוא דבר של הנישט שמבקש מהמושיט שיושיט לו כוס של יין שלו וכיוצא הוא דאינו עובר אלא בקאי בתרי עברי אבל היכא דהמושיט יהיב ליה מדיליה להנישט לא בעינן דקאי בתרי עברי והוכיח כן מהש"ס ומהתוספות ויישב בזה דברי הרמב"ם שבהלכות נזירות והלכות כלאים הנז"ל עי"ש והרב זרע אמת בח"ב סי' י"ט נראה דלא סבירא ליה הכי שכתב דבני עיר אחת הנוהגים איסור בגיסטרא והולכים לעיר אחרת שנוהגים שם היתר מותרים להתאכסן בבית הבעל הבית ולא חיישינן שמא יאכילנו גיסטרא להדיא דסתם ישראל אינו חשוד להכשיל חברו ולעבור בלפני עור ואף דאינו עובר אלא בדקאי בתרי עברי דנהרא דאי אפשר לו לקחת אם לא יושיט לו הרי הכא נמי חשיב כמו קאי בתרי עברי כיון דהאורח אוכל משל בעה"ב דאם לא יתן לו אינו יכול

לאכול ועוד אף בדלא קאי בתרי עברי מ"מ אסור מדרבנן וכו' אלו תוד"ק ומשמע דלטעם הראשון עובר מדאוריתא מפני שאין האורח יכול לאכול בלתי שיתן לו הבעה"ב ומשמע דאם האורח גייס בבעה"ב ויוצא ונכנס תמיד בבית הבעה"ב עד שאם ירצה לאכול איזה דבר מבית הבעה"ב אוכל והולך כבן בית בלתי רשות הבעה"ב אם הבעה"ב נותן לו גיסטרא אינו עובר בלפני עור ואילו לפי טעמו של הרב מכתם לדוד נראה דגם בזה עובר אלפני עור משום דבמושיט משלו לחברו לא בעינן דקאי בתרי עברי כלל והביא שם בשם רבינו מוהרלנ"ח סי' קכ"א בענין דומה לזה דאם הבעה"ב מאכיל לחברו מידי דלאורח אסור עבר אלפני עור ואפילו אם יהיה באופן שהאורח יכול ליקח מעצמו עכ"ז היה אסור מדרבנן מהטעמים הנ"ל עי"ש עכ"ל הרי דכשהאורח יכול ליקח מעצמו אינו עובר הבעה"ב המושיט לפניו אלא איסור דרבנן ולדברי הרב מכתם לדוד נראה דעובר אלפני עור מדאוריתא כיון דמושיט משלו לחברו:

ורבינו מוהרימ"ט בח"א סי' צ"ז וסי' צ"ט ברופא ישראל שבקשתו עכומ"ז אחת שיתן לה רפואה להפיל עוברה כתב דאם אין רופא אחר אסור ליתן לה לפי שב"נ עכומ"ז מוזהר על הנפלים וכשאין רופא אחר הוי כקאי בתרי עברי דנהרא ועובר אלפני עור ואם יש רופאים אחרים לא עבר משום דלא קאי בתרי עברי עי"ש והביאו דבריו מרן החבי"ב בכנה"ג יו"ד סי' קנ"ד אות ו' והרב תפארת אדם ביו"ד סי' ס"ה ולפי דברי הרב מכתם לדוד הרי כיון שהרופא נותן לה סם משלו אפילו אם יש רופאים אחרים עובר זה אלפני עור דבנותן משלו לא בעינן דקאי בתרי עברי וכבר ידוע מחלוקת הקדמונים והובא ביו"ד סי' קנ"א בדברי הרמ"א אם מותר למכור דבר שאפשר לו לקנות מאחרים דיש מתירים דהוי כלא קאי בתרי עברי דנהרא ויש מחמירין מדרבנן משום מסייע ידי עוברי עבירה אלמא אף בדבר של המושיט אי לא קאי בתרי עברי לא עבר אלפני עור וצ"ע: ז) עוד חלק הרב מכתם לדוד (הנ"ל בסק"ה) דדוקא כשהנזיר שואל מהמושיט שיושיט לו כוס של יין וכן בשאר איסורין הוא דבדלא קאי בתרי עברי לא עבר אלפני עור מה שאין כן בההיא דהלכות נזירות והלכות כלאים דהוא מעצמו טימא אותו והלבישו כלאים לא בעינן תרי עברי וחייב בכל אופן ע"כ תוד"ק עי"ש ותיבת וחייב אינה בדקדוק אלא כונתו שעובר בכל אופן וגם בזה נראה דהרב זרע אמת בח"ב סי' י"ט שהבאתי בסק"ו אינו סובר כן שהרי בנדונו אין האורח מבקש מהבעה"ב שיושיט לו גיסטרא וא"כ אף אי לא הוה חשיב כקאי בתרי עברי היה עובר הבעה"ב: ח) הא דמחלקינן בין היכא דקאי בתרי עברי דנהרא ללא קאי בתרי עברי לענין לעבור על ולפני עור וכו' היינו לאדם דעלמא אבל לגבי אדם חשוב אין חילוק בין קאי בתרי עברי ללא קאי בתרי עברי כן כתב הרב

יד מלאכי בסי' שס"א בשם אחד קדוש מדבר ליישב קושייתו אההיא דנדרים ד' ס"ב גבי ההוא אבא דרב אשי שהבאתי לעיל בסק"ב והרב יד מלאכי לא נתקררה דעתו בישוב זה דא"כ מאי מהדר ליה רוב עצים להסקה נינהו דבאדם חשוב גם בזה יש לאסור והוצרך לתרץ קושיתו דמדרבנן הוא דקאמר והא איכא לפני עור כמ"ש הראשונים דבדלא קאי בתרי עברי נמי אסור מדרבנן עי"ש מכלל הדברים נראה דהאחד קדוש דאמר מר דבאדם חשוב אין חילוק וכו' כונתו דמדאוריתא נמי עובר אדם חשוב בלפני עור אף בדלא קאי בתרי עברי (דאי מדרבנן הא לכולי עלמא נמי אסור בדלא קאי בתרי עברי נמי) והדבר תמוה בעיני שיהא חילוק דין מדאוריתא בין איניש דעלמא לאדם חשוב.

ובמיעוט ידיעתי אני בער ולא אדע דוגמא לזה וכמו זר נחשב בעיני לומר דנותן התורה כביכול בחלקות ישית למו בין איניש דעלמא לאדם חשוב וראיתי למרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכת הלמ"ד סוף אות י"א שהביא מה שתירץ הרב יד מלאכי דמדרבנן הוא דאמר רבינא ותהי עליה דהתינח לדעת הסוברים דאסור מדרבנן אבל מה נענה לדעת הסוברים שכל שיכול ליטלו בעצמו אין בו איסור דרבנן לכן בחר בתירוץ האחד קדוש דבאדם חשוב אין חילוק בין קאי בתרי עברי וכו' ומאי דמהדר ליה רוב עצים להסקה נינהו וכו' כלומר דבכי האי גוונא דאיכא תרתי לטיבותא חדא דשכיחי עצים ועוד דרוב עצים להסקה נינהו גם באדם חשוב שרי עי"ש ולפי זה מצינן למימר שפיר דבאדם חשוב דאסור ר"ל מדרבנן בעלמא דאע"ג דלגבי שאר אינשי לא אסור אפילו מדרבנן בדקאי בתרי עברי באדם חשוב אסור אבל הרב יד מלאכי לפי הנראה מדבריו לא הבין כן אלא דעובר מדאוריתא קאמר האחד קדוש והוא תמוה לענ"ד ומרן החבי"ף בס' חיים ביד סי' י"ט ד' ז"ך ע"ג כתב בנדונו דאף דלא קאי בתרי עברי מ"מ איכא איסור דרבנן כמ"ש הראשונים וכו' ועוד יש חילוק אחר דאדם חשוב יש ליזהר כמ"ש ביד מלאכי וכו' יעי"ש נראה שהבין בדעת האחד קדוש דאינו מן הדין אלא סילסול בעלמא לגבי אדם חשוב ולכן כתב יש ליזהר וכו' והכי מסתברא אלא שהרב יד מלאכי נראה שלא הבין כן בדעתו כאמור ויש להעיר עמ"ש בחיים ביד הנ"ל עפ"י דברי האחד קדוש והרי הרב יד מלאכי חולק עליו והיה לו להביא דמרן חיד"א קיים סברתו ומשמע שסובר כמותו: ט) נסתפק הרב פרשת הכסף הביא דבריו הרב טל אורות בד' י"ד ע"א אם מותר למכור לבונה וכיוצא מדברים השייכים לע"א במקום שאין עכומ"ז מוכרים דברים אלו כלל כי לא נמצא רק אצל ישראלים ויש ישראל אחד פרוץ מרובה ונעשה לו כהיתר ומוכר דברים אלו לעכומ"ז אם הותרה הרצועהלכל הישראלים שיוכלו למכור דהוי כדלא קאי בתרי עברי דנהרא דליכא משום לפני עור או לא וכתב שלא מצא ראיה ברורה ודעתו נוטה

דשרי עי"ש והרב טל אורות הביא תשו' הרב פ"מ בח"ב סי' ק"ה דאם ראה הלוה דהמלוה היה מלוה אלו הדמים לאיש אחר ברבית וקדם הוא ולוה ממנו ברבית אינו עובר אלפני עור ותמה ע"ד דלא דמי לנזיר דבשעת הושטה ליכא איסורא דאפשר שלא ישתה משא"כ ברבית דבשעת הלואה איכא איסורא כמ"ש הרב כנה"ג בסי' ק"ס הגהט"ו אות ז וכו' וכ"כ מוהר"א ששון איסור הרבית הוא בתחילת הלואה אפילו לא יתן הרבית ודייק ליה מדכתיב את כספך לא תתן לו בנשך בשעת נתינה הוי איסור וכ"כ הר"ן בתשו' סי' ע"ג ומשו"ה סברא היא דאפילו לא קאי בתרי עברי כגון שיש אחר יהיה עובר אלפני עור והצ"ע והנה תמיה זו אינה כ"כ על הרב פ"מ דנוכל לומר דס"ל שלא כדעת הרבנים הנ"ל אלא כשם שעשיית האיסור בנזיר הוא שתייתו כן ברבית נתינתו הרבית הוא האיסור וא"כ שוים הם וכשם שאין בנזיר לפ"ע בדלא קאי בתרי עברי הכי נמי ברבית אך לפי הנראה לא ראה הרב טל אורות דהרב כנה"ג בסי' קט"ן ס"ל ג"כ כמו שנראה מדברי הרב פ"מ דהיכא דבלאו הכי הוא מלוה לאחר ליכא משום לפני עור ומדמי ליה לנזיר בדלא קאי בתרי עברי וכן דעת הרב מוהר"א ששון בתשו' כ"י שהביא הרב כנה"ג בח"מ סי' ל"ד הגהט"ו אות ל"ו וכמ"ש מר"ן חיד"א בברכי יוסף שם (בד"ה ומ"מ למדנו) ועל שניהם היה לו לתמוה דלא דמי רבית לנזיר אחרי שהם סוברים דבשעת הלואה עביד איסורא אף אם לא יתן הרבית ואיך שיהיה נראה מדברי הרב טל אורות דבספקו של הרב פרשת הכסף דעתו נוטה לאיסור כיון שלא נתקררה דעתו בסברת הרב פ"מ.

ולי הצעיר פשוט דאסור דמלבד דהרב משל"מ בפ"ד מהלכות מלוה ולוה ה"ב כתב דגם הרב פ"מ מודה דעובר אלפני עור ולא קאמר אלא דלא מפסיל לעדות מן התורה לפי שעבר אלפני עור די"ל דטעי דבכה"ג ליכא לפ"ע ולעולם דקושטא דמלתא הוא דעובר וכן דעת גדולי האחרונים דאסור מן התורה בכה"ג וכמ"ש מרן חיד"א בברכי יוסף ח"מ סי' ט' אות ג' וכן הוא דעתו דעת עליון וכן כתב בספרו יעיר אזן במערכת הלמ"ד אות י"ג אחר שהזכיר מ"ש הרבנים פני משה ומשל"מ בזה ושגם הרבנים מוהר"א רוזאניס ובני חיי סברי כדעת הרב משל"מ סיים ואמר והגם שמורינו הרב זרע אברהם בחיו"ד סי' א' מסיק כדברי הרבנים כנה"ג ופ"מ העיקר כדברי הרבנים הנז' וגם דברי הרב פ"מ ביארם הרב משל"מ כמו שכתבתי בברכי יוסף ח"מ סי' ט' עיש"ב עכ"ל, וכן הוא הסכמת הרב הגדול קרבן אליצור בד' קמ"ב עי"ש וא"כ פשיטא דאיכא בנדון זה איסור תורה.

ולפי ריהטא לדידי חזי דהרמב"ן והרשב"א והרב המאירי והריטב"א בחי' ליבמות על ד' פ"ד ע"ב עכ"ל דסברי דגם בכה"ג עובר אלפני עור לא ת"מ והוא ממה שהקשו אמאי איצטריך לא יקחו לנשים ת"ל דאיכא לפ"ע ותירצו משום דהוי לאו שאינו שוה בכל ועוד

דאיצטריך למלקות עיין ביעיר אזן מערכה זו אות י"ג ובס' ראה חיים ח"א ד' ד' ע"ג ובס' פרי העץ (שבסוף ספר תורת נזיר) ד' ע"ב ואם איתא דכל כה"ג לא עבר אלפני עור מאי קושיא הא איצטריך לא יקחו דנפ"מ, היכא דאשה אחרת באה לינשא לכהן זה דמשום לפ"ע ליכא ואפי"ה אסורה משום לא יקחו (דהא ודאי אין סברא לומר דבכה"ג גם משום לא יקחו ליכא) אלא ודאי דבכל גוונא איכא משום לפני עור לא תתן מכשול והרב ערך השלחן בחלק ח"מ סי' ל"ד אות י"ב הובאו דבריו בשו"ת די השיב חיו"ד סי' י"ג על עיר אחת שיש בה שתי קהלות והחרימו בני קהלה אחת שלא יוכלו לקנות בשר מבני הקהלה השנית (מפני סבות שהיו לתקן זאת) ובני אדם מקהלה זו מזלזלין וקונים בשר מקהלה השנית כתב דהמוכר להם עובר אלפני עור מדאוריתא דחרם (בזמן שהיה מותר להחרים) הוא מן התורה ואל תטעה לומר דאין המוכר עובר אלפני עור משום דבלאו הכי יכול זה הקונה לקנות הבשר ע"י אחר מבני קהלה השנית והוי כלא קאי בתרי עברי וכמ"ש הכנה"ג גבי לוה ברבית דלא עבר אלפני עור אם ימצא המלוה להלות לישראל אחר דכבר דחו האחרונים סברא זו והביאו ראיה לדבר וכו עכ"ד והרבנים בשו"ת די השיב הנ"ל השיבו על זה די"ל דאין המוכר עובר מדאוריתא שהרי יכול הקונה לקנות ע"י קטן מבני קהלה השנית או ע"י עכומ"ז (בשמירה שלא תהיה בשר שנעלם מן העין) והוי כלא קאי בתרי עברי וכו' עי"ש הנך רואה דכל הרבנים הנז"ל סוברים דגם בענין כזה איכא משום ולפני עור מדאוריתא וא"כ אי אפשר לומר דהמוכר להם דבר איסור אינו עובר אלפני עור מפני שיש ישראלים אחרים שמוכרים להם דאין זו דרך מוציאתו מידי עבירה.

(עוד כתב הרב ערך השלחן דאף למה שנראה מדברי הרב פני משה בההיא דרבית היינו דוקא אם יש לזה אחר שרוצה ללוות אבל כל דלא חזינן מן הסתם עובר זה אלפני עור אליבא דכ"ע דכל ישראל בחזקת כשרים ולא ימצא אחר שמכשילו): ועוד דאף למה שנראה מפשט דברי הרב פ"מ וכן נראה דעת מרן החבי"ב בכנה"ג יו"ד סי' קט"ן דלא לענין פיסול לעדות אמרו אלא להיתר הרבית כמ"ש בברכי יוסף שם.

מ"מ היינו לענין איסור תורה אבל איסור דרבנן מיהא איכא אליבא דכ"ע וכמ"ש בברכי יוסף שם עפ"י מ"ש הראשונים בסוגיא דרפ"ק דשבת ופ"ק דע"א דגם בדלא קאי בתרי עברי דנהרא איכא איסור דרבנן וגם מדברי הרב תפארת שמואל מתבאר דאסור מיהא מדרבנן אף שנראה מדבריו דקאי בשיטת הרבנים הנ"ל דאם האיסור היה נעשה בלא זה ע"י אחר אין זה עובר אלפני עור מ"מ איסורא דרבנן מיהא איכא והוא שע"ד הרא"ש בפ' איזהו נשך סי' מ"ב (שכתב דברבית דרבנן אין על הלוה איסור מדרבנן אלא משום

לפ"ע לת"מ הוא דאיכא) כתב ומ"מ היכא שידוע שבלאו הכי מלוה ברבית ויש בני אדם שמוכנים ללות הימנו ברבית שרי ליקח ממנו למחצית שכר שהרי יכול ליתן כוס יין לנזיר היכא שיכול ליקח בעצמו ואף שאסור לסייע ידי עוברי עבירה מדרבנן כמ"ש בפ"ק דע"א אפשר יש להתיר הכא דאדרבא מצילו מרבית דאוריתא ומביאו לרבית דרבנן ומציל אף הלוה דאולי לא יכול ללות במקום אחר ברבית ע"י ישראל עכ"ל.

ומדמדמי לה לכוס יין לנזיר בדלא קאי בתרי עברי דנהרא מוכח דס"ל דליכא בכה"ג משום לפ"ע (ולא שמיעא ליה מה שדחה רבינו המשל"מ דשאני התם דלא היה נעשה איסור דלפ"ע כלל אבל בכה"ג לא מפני שישראל אחר היה עובר אלפני עור נפטר זה וכו' עי"ש) בכל זאת ס"ל דהיה אסור מדרבנן לולא הטעמים שכתב להצילו מרבית דאוריתא וכו' וא"כ היכא דלא שייכי הני טעמי פשיטא דלדעתו אסור מיהא מדרבנן וכ"כ בשו"ת די השיב בחיו"ד סי' י"ג ד' י"ז ע"ד ודף ח"י בשם הרב ערך השלחן בח"מ סי' ל"ד אות י"ב שאין לחלק כמ"ש הכנה"ג ופ"מ גבי רבית אם ימצא המלוה להלוות ברבית וכו' דכבר דחו האחרונים סברא זו דשאני נזיר דלא היה נעשה איסור כלל כשיכול ליטלו בעצמו היה נוטלו בלא עבירת לפני עור אבל כאן מה לי אם ישראל זה עובר או ישראל אחר ועוד אע"ג דלא עבר מדאוריתא איסור דרבנן מיהא איכא וכו' וכתבו שגם הרדב"ז (דפוס ווינצייא) סי' תשמ"ו כתב בדלא קאי בתרי עברי דנהרא דאסור מדרבנן מיהא.

ואף דהרב ש"ך יו"ד סי' קנ"א כ' דלכ"ע גבי עכומ"ז לא אסרינן בדלא קאי בתרי עברי דנהרא מדרבנן מ"מ הרב אמונת שמואל סי' י"ד הובא בפתחי תשובה מסיק דהעיקר כדעת הסוברים דגם בדאיכא מוכרים עכומ"ז עובר משום לפני עור והרבה פוסקים סוברים דהעיקר כדעת הרמ"א דגם בעכומ"ז איכא משום מסייע ידי עוברי עבירה כמו שרשמתי בסק"ג כי ע"כ הדבר פשוט בספקו של הרב פרשת הכסף דאסור לישראל למכור ולא הותר בעבור שישראל חשוד הוא מוכר גם הרב פ"ת ברסי' ק"ס כתב דאסור מדרבנן כמ"ש הראשונים הנ"ל והוסיף לומר דגם ברבית דרבנן אסור ולא אמרינן דהוי כגלג"ז כיון דתלו הטעם משום שחייב להפרישו וכו' עי"ש (ולפי הנראה לא ראה הרב דברי הרב תפארת שמואל הנז"ל) וס' פרשת הכסף אין אצלי ובס' זכרנו לחיים ד' כ"ה אות ג' כתב בשמו דלא מצא ראיה לספקו טהור והניחו בספק ולא כתב שנוטה דעתו להיתר (כמ"ש בטל אורות בשמו) ומהול"ח נעלמו דברי הרב טל אורות וכל מ"ש הרבנים הנז"ל בכיוצא לזה ואין להאריך: ואף במה שהתיר הרב בית המלך בשו"ת יו"ד סי' ג' לתקן ספרים פסולים של עכומ"ז שבלו אף אם ידוע שהם ספרים שמזמרים מתוכם לע"א

מטעם דאיכא אומנים אחרים עכומ"ז עיי"ש וכן התיר הרב יד ימין בשו"ת יו"ד סי' א' למכור מסמרים לבנותבית ע"א שלהם מהאי טעמא עי"ש.
אין דעתי העניה נוחה בזה מאחר שכמה פוסקים סוברים דמ"ש הראשונים דאף דלא קאי בתרי עברי דנהרא אסור מדרבנן לאו דוקא לישראל אלא הה"ד לב"נ עכומ"ז אסור למכור מדרבנן וכן נוטה דעת מרן חיד"א בשיורי ברכה סי' קנ"א וכתב שכן פסק הרב באר שבע בעצים שנותנים העכומ"ז ביום חגם ונוטלים גם מישראל שאסר ליתן להם בידים עי"ש.
ואף שכתב שהרב משאת בנימן התיר ליתן להם בידים אפשר דהיינו לפי מ"ש הרמ"א בסי' קנ"א דנהגו להקל כסברא ראשונה להתיר למכור להם דבר שיוכלו לקנות מאחרים ומנהג זה לא נתפשט אצלינו ומרן לא הזכיר היתר זה לכן נלע"ד דאין ראוי להתיר ומצאתי הוכחה למה שכתבתי (דלא נתפשט מנהג זה בינינו) מדברי הרב שמן המשחה בד' ו' "ג שעל מה שנשאל אם מותר למכור להם דבר שהוא תקרובת ע"א (עי"ש נדון השאלה) כתב שנראה להתיר כיון דיכולים לקנות מאחרים וכמ"ש המרדכי סופ"ק דע"א ואף שכ' הרמ"א בסי' קנ"א ויש מחמירין כבר כתב הש"ך בסק"ו דלא פליגי וכ"ע מודו דמותר ע"כ לענייניינו ואם מנהג זה שהזכיר הרמ"א נתפשט גם בינינו היה ראוי לו לכתוב ואף שכתב הרמ"א דיש מחמירין כבר פשט המנהג להקל כסברא הראשונה אלא ודאי מוכח דלא כיון הרמ"א להעיד על כל העולם שנתפשט המנהג להקל אלא על מדינותיו ולכן לא מצא הרב שמן המשחה ידיו להקל אלא עפ"י מה שכתב הרב ש"ך דליכא מחמירין וכ"ע מודו להתיר בשיבולים לקנות מאחרים ובאמת כבר כתבתי למעלה (בסק"ג) דהרבה פוסקים סוברים כמ"ש הרמ"א דיש מחמירין והרמ"א כתב דבעל נפש יחוש ולכן ודאי אין לנו להתיר וחידוש הוא שהרב שמן המשחה נקיט בפשיטות כדברי הרב ש"ך ולא זכר כמה דיות נשתפכו בזה: ויש עוד צד להחמיר ולאסור למכור לעכומ"ז דבר האסור לו ולא נוכל לסמוך על מה שעכומ"ז אחרים מוכרים דבר זה והוא עפ"י מה שראיתי להרב פרי מגדים בספרו גנת ורדים כלל מ"ג שהביא מ"ש הרב המשנה למלך בפרק ד' מהלכות מלוה הנז"ל (לחלוק על מ"ש הרב פני משה דאם רואה הלוה שמלוה היה רוצה להלוות מעות אלו לאחר ליכא משום לפני עור דמדמי לה למושיט כוס לנזיר בדלא קאי בתרי עברי דנהרא) דדוקא בכוס לנזיר וכיוצא כשיכול הוא בעצמו ליטלו אין המושיט לו עובר בלפני עור כיון שהיה יכול ליטלו בעצמו בלא העברת הלאו דלפני עור כלל אבל כאן מה לי אם ישראל זה עובר בלפני עור או אם ישראל אחר וכו' וכתב שיפה אמר וסיים ויש נפקא מינה גם לדידן כשיש לישראל אבר מן החי ויש גם

אצל עכומ"ז ובא עכומ"ז לקנות מהישראל מותר למכור לו שהרי אם ימכור לו העכומ"ז לא יהיה עבירת לפני עור שהרי אינו מוזהר על זה ושוב כתב ויש לעיין בזה דכפי הנראה עכומ"ז נמי מצווה אלפני עור ועיין ביו"ד ושם אבאר עכ"ד.

וכעת לא ידעתי איה מקום כבוד דב"ק בזה וא"כ אם נאמר כפי מה שנראה נטיית דעתו דגם עכומ"ז עובר בלפני עור הרי זה דומה לדין לוה ברבית כשהיה המלוה רוצה ליתן מעות אלו ברבית ללוה אחר שדברו בזה הרבנים פ"מ ומשל"מ הנז"ל וכבר נתבאר למעלה דנקיטינן דגם בכי האי גוונא עובר אלפני עור מדאוריתא וא"כ אסור למכור להם אלא שאין דברי הרב גו"ר מוכרחים וכבר כתבתי בשדי חמד מערכת הגימ"ל אות ה"ן ס"ק מ"ב שהושג בזה עי"ש ועתה ראיתי שגם מדברי הרב חת"ס בחיו"ד סי' י"ט מתבאר דסובר דעכומ"ז אינו מצווה אלפני עור והוא שיצא לידון בדבר חדש דבצים חשיבי אבר מן החי והתפלא איך מוכרים בצים לעכומ"ז שהם אסורים באבר מן החי וישראל המוכר לו עובר אלפני עור וניחא ליה דכיון דשכיחי בצים טובא בעלמא ויכולים לקנות מעכומ"ז הוי כדלא קאי בתרי עברי דנהרא דמותר גם מדרבנן בישראל לעכומ"ז (עיין לעיל סק"ג מה שכתבתי ע"ד בזה) אלו תוד"ק עי"ש.

ואם היה סובר כהרב פרמ"ג דגם העכומ"ז מצווה אלפני עור א"כ הרי זה דומה לנדון שבמשל"מ וכיון שגם אם יקנו מעכומ"ז איכא עבירת הלפני עור הרי לא הותר לישראל לעבור עליו ואסור מן התורה אלא ודאי מוכרח דס"ל דליכא לאו דלפ"ע גבי עכומ"ז (ויש לדחות דאולי סובר כשיטת הרב פ"מ וק"ל) וכן כתב בפשיטות הגאון מנחת חינוך במצוה רל"ב אות ב' דאין העכומ"ז מוזהר אלפני עור וכן כתב הרב קרבן אליצור ד' ק"מ ע"ד דאין העכומ"ז מוזהר אלפני עור כמ"ש התוס' בע"א ד' ט"ו ע"ב ד"ה לעכומ"ז עי"ש ולקמן בס"ק כ"ג וראיתי שבשו"ת ירך אברהם בחיו"ד ד' כ"ד ע"ב נסתפק הרב השואל בנדונו דאף אי נימא דשרי לישראל ליהנות מאותם הנרות אפשר דאינו אלא להתיך אותם אבל לא למכרם לעכומ"ז כמות שהם או דלמא כיון דאיכא אומנים אחרים העושים אותם ש"ד והרב המחבר ז"ל בתשו' כתב דפשוט דאסור עי"ש ועם שקיצר מאד ולא עמד בענין זה כלל נקוט מיהא דעת הרב ג"כ לאסור: אחר שנים רבות נדפס שו"ת כתב סופר חיו"ד ומצאתי בסי' פ"ג שנסתפק הרב השואל במ"ש הרמ"א בסי' קנ"א בכשיכול לקנות ממקום אחר אם מותר למכור לו שנחלקו הפוסקים ושנוהגים להקל וכו' דאפשר דוקא כשאפשר לקנות מעכומ"ז אחר אבל היכא דליכא אלא מוכרים ישראלים הגם שהם מוכרים ביודעים ובלא יודעים דיש חשש איסור בזה אפשר כה"ג אסור והרב המחבר (בד"ה ונשובה נא ונחקורה) הביא ע"ז דברי הרב פ"מ ומה שהשיגו הרב משל"מ כנז"ל

וכתב ליישב דעת הרב פ"מ ומסיק כוותיה דליכא בכה"ג משום לפני עור מדאוריתא וכתב עוד צד היתר בשם הרב השואל משום שיש עוד זמן ליום חגם ויוכל העכום"ז להביא ולקנות מעכום"ז שבעיר אחרת ובאנו למ"ש הרמ"א דהיכא שמוצא לקנות מעכום"ז מותר (שהמנהג כסברא ראשונה להקל בזה) והרב המחבר השיבו דלא אמר הרמ"א להקל כשמוצא לקנות בעירו שדר בה אבל כשצריך לטרוח לילך לעיר אחרת לא וא"כ בנדון זה שיש ישראלים בעירו שהם מוכרים ביודעים ובלא יודעים לדעת הרב משל"מ איכא לפ"ע מדאוריתא אך העיקר כדעת הרב פ"מ וליכא לפ"ע מדאוריתא.

ושוב נשא ונתן אם יש לאסור מדרבנן מיהא (כמ"ש הראשונים גבי בדלא קאי בתרי עברי דעכ"פ אסור מדרבנן) ומסקנתו דמצד הדין מותר אלא שיש לבעל נפש להחמיר מ"ש לחלק בעניינים אלו: ודע דכל הכתוב בענין זה היה טרם שראיתי תשובת הגאון כתב סופר הנז"ל ששם מפקפק על דברי הרב משל"מ במה שחולק על הרב פני משה בהיכא דהמלוה היה מלוה מעות אלו ללוה אחר ונקיט כדעת הרב פ"מ דאינו עובר הלוה הזה בלפני עור ולא ראה הרב כתב סופר דברי מרן חיד"א בברכ"י שכתב שגדולי האחרונים סוברים כהרב משל"מ דעובר גם בזה בלפ"ע ופשיטא דכוותייהו אית לן למינקט ומה שדחה ראיית הרב משל"מ מדברי התוס' דחגיגה ד' י"ג ד"ה אין מוסרין (שכתבו דהתם ליכא משום לפני עור דמיירי דאיכא עכום"ז אחר שרוצה ללמדו תורה ומדלא כתבו דאיכא ישראל אחר שרוצה ללמדו מוכיח דאין זה מוציאו מידי לפ"ע כיון שגם האחר היה עובר אלפני עור) ואמר שבקל יש לדחות ראיה זו דהתוס' נקטי דרך קרוב שעכום"ז אחר מלמדו מלומר דישראל אחר מלמדו באיסור ועובר אלפני עור וזה לא שכיח לענ"ד אין זו דחיה דאכתי קשה דלא היה להם להזכיר עכום"ז כלל רק היה להם לומר דמיירי שיש אחר שרוצה ללמדו והוה מישתמע שפיר כל שיש מי שרוצה ללמדו בין עכום"ז בין ישראל אינו עובר זה בלפני עור וממה שדקדקו לכתוב שיש עכום"ז שרוצה ללמדו מוכח שאם היה ישראל שרוצה ללמדו לא היה מציל את זה מלפני עור והוא דקדוק נכון לענ"ד.

ועתה ראיתי להרב לב שומע יצ"ו במערכת הלמ"ד אות מ"ג שהאריך במחלוקת הרבנים פ"מ ומשל"מ וכתב דהתוספות והרמב"ן והרשב"א והמרדכי וריא"ז סברי כדעת הרב משל"מ שעובר בכי האי גוונא בלפני עור מדאוריתא ורק מדברי הריטב"א בחידושיו לבבא מציעא ד' יו"ד אההיא דאמרינן איכא בנייהו כהן שאמר לישראל קדש לי אשה גרושה הוכיח דקאי כסברת הרב פ"מ ומ"מ נקיטינן כהרב משל"מ וכו' עי"ש דב"ק.

גם ראיתי להרב מנחת חינוך במצוה רל"ב אות ג' שהביא דברי הרב משל"מ וכתב שהדברים ברורים וכו' עי"ש. גם הרב יד אליעזר בסי' ח' (בד"ה ואשר) כתב שעיקר דינו של הרב פני משה ליתא וכמ"ש המשל"מ בפרק ד' דלא דמי למושיט כוס לנזיר וכו' ודברי המשל"מ ברורים עכ"ל והעתקתי תורף דבריו בס"ק י"א (בד"ה ולפי הנראה) וגם בסי' ט' הביא שרב אחד הוכיח דברי התוס' כסברת הרב משל"מ ודחה ראיתו.

ומ"מ מודה דהעיקר כהמשל"מ עי"ש:יו"ד) כתב הריטב"א בחידושיו למס' ע"א על מ"ש בד' ס"ג ע"א אומר אדם לחמריו ולפועליו לכו ואכלו בדינר זה לכו ושתו בדינר זה ואינו חושש לא משום שביעית ולא משום מעשר וכו' וז"ל וא"ת למה אינו חושש בעה"ב משום ולפני עור לא תתן מכשול וי"ל דמהכא שמעינן דכל שאין אנו נותנים לו האיסור עצמו והדבר ספק אם יקח האיסור אם לאו אין בו משום ולפ"ע לא ת"מ אפילו לגבי ישראל עכ"ל הביא דבריו הרב קרבן אליצור בד' ק"מ ע"ג ודקדק מדבריו וז"ל הנה למדנו מדבריו דאם אנו נותנים לו האיסור עצמו אפילו שיהיה ספק אם יעשה האיסור בשעה שנותנים לו עבר בלפני עור אם עשה הלה האיסור ושמעינן מדבריו נמי דאפילו אם אין נותנים לו האיסור עצמו אם אינו ספק לנו שיעשה האיסור דאסור ועובר אלפני עור וכו' עכ"ל נמצא דדעת הריטב"א דאפילו אם הוא ספק אם יעבור העבירה כל שנותן לו גוף האיסור עובר אלפני עור.

וקצת נראה כן מדברי רש"י בד' ו' בההיא דתני ר' נתן שלא יושיט כוס של יין לנזיר וכו' שמא יבא לשתותו אלמא דגם בספק אם ישתה איכא לפ"ע אלא שאינו מוכרח שהרי לא אמר ר"ן שהמושיט כוס יין עובר בלפ"ע רק אמר שלא יושיט ונוכל לומר דאף דלעבור בלפני עור בעינן שיהיה ודאי שישתה מכל מקום בספק אם ישתה איכא מיהא איסורא ולכן פירש שמא ישתה אבל לעבור אלאו אימא לך דאינו עובר אלא בודאי ישתה ובשו"ת די השיב חיו"ד סוף סי' י"ג הובא מ"ש הרב כנסת הגדולה בחלק א"ח בהגהות כ"מ פרק י"ב מהלכות רוצח בשם תשו' הרדב"ז דאספק דלפני עור לא מפקידנן וכתבו הרבנים בס' די השיב שם שכן נראה מדברי התוס' במס' ע"א ד' ו' ע"ב ד"ה מנין שכתבו דנקט כוס יין לנזיר דמסתמא למישתי בעי ליה ושמא ישכח נזירותו אבל ישראל האומר הושיט לי נבלה או שום איסור אין לחשדו מלהושיט לו אבל אם ידוע לו שרוצה לאכלו אסור להושיט לו אפילו הוא שלו וכו' עי"ש דמשמע דוקא כשידוע לו שרוצה לאכלו אבל לא בספק ונמצא לפי זה דפליגי רבואתא בהא דספק אם יעשה איסור דלהתוס' והרדב"ז אף בנותן איסור עצמו אינו אסור אלא ביודע שיעשה האיסור (שהרי התוס' במושיט האיסור עצמו מיירי) ולהריטב"א בנותן איסור עצמו אפילו אם ספק יעשה האיסור עובר בלפני

עור כן משמע לי מתוך מה שהביאו הרבנים הנז"ל בשם הריטב"א והרדב"ז שהביא הרב כנה"ג (כי גוף הספרים אינם בידי) וממה שכתב הרב תרומת הדשן בסי' רצ"ט וגם ממה שהביא בשם תשובת ריצב"א מתבאר דס"ל כהרדב"ז דבספק ליכא לפני עור שכתב בלשון זה כדאיתא בכמה דוכתי דאסור למכור לעכומ"ז דבר שהעכומ"ז קונה אותו כדי לעשות בו דבר שהישראל מוזהר על כך ואף על גב דאינו אומר בפירוש שקונה לשם כך אלא שאנו יודעים דלהכי הוא מכוין וכן כתב להדיא בתשו' ריצב"א דלמ"ד ב"נ עכומ"ז מצווה על הסירוס אסור למכור לו בהמה אם ידוע בודאי שיסרסנו עכ"ל הרי שכתבו דדוקא אם ידוע בודאי שיעשה הלה את האיסור הוא דעובר אלפני עור והוא היפך סברת הריטב"א הנז"ל דכשנותן גוף האיסור אף אם ספק יעבור איכא לפ"ע: אך ראיתי להרב פתח הדביר בח"ג סי' ש"ו אות ג' שהבין שהריטב"א והתוס' והרדב"ז כלם אמרו דבר אחד דדוקא ביודע שבודאי יעשה איסור הוא דעובר אלפני עור והוא ששם הביא שהרב חקרי לב בחלק ח"מ ח"א ד' י"ט ע"ד הקשה על מה שהסכים הרב יד מלאכי דאף אם לא עשה הנישט האיסור עובר המושיט בלפני עור (עיין בזה לעיל בס"ק א') ממה שמוכח מדברי הרשב"א והר"ן בריש נדרים דמי שאכל ספק איסור ושוב נתברר שהוא היתר גמור אינו נענש מן השמים ומאי שנא מדין לפני עור דאף אם לא נכשל עובר עליו משום שנכנס בספק ויישב בשני אופנים א) דהתם קרוב לודאי שנכשל מה שאין כן בספק שקול.

ב) דשאני התם דכתיב ולפ"ע לא ת"מ דמשמע דאסר גם הנתינה אעפ"י שלא נכשל וכתב ע"ז הרב פתח הדביר דתירוצו הראשון יש לו סמוכות ממ"ש הריטב"א בחי' לע"א בפרק השוכר דאפילו באיסור פ"ע כל דהוי בספק שאפשר שלא יכשל מותר עי"ש הרי שיש חילוק בין ודאי נכשל דאסור לכשהדבר בספק וכ"כ הרדב"ז הביאו מרן החבי"ב בכנה"ג פי"ב מהלכות רוצח דאספק לפ"ע לא מפקידנן וכתב הרב המגיה בס' אהל ישרים במערכת הלמ"ד אות ט"ו שכן נראה מדברי התוס' בע"א ד' ו' (הביא דברי התוס' שהביאו בשו"ת די השיב הנ"ל וסיים בפתח הדביר) ולהכי מאי דמחייב אנתינה (אין הלשון מדוקדק וכוונתו מה שעובר) היינו היכא דהוי קרוב לודאי שהוא נכשל וכדברי הרב חק"ל בתירוץ א' עכ"ד הרב פתח הדביר ומי שנמצא אצלו סה"ק הנ"ל ישכיל וידע איזה יכשר: והגאון חתם סופר בחיו"ד סי' י"ט בתמיהתו על היתר מכירת בצים לעכומ"ז דהאיכא משום לפ"ע לת"מ אבר מן החי ועיין בגוף דב"ק) כתב בזה הלשון מיהו בצים שלמות פשיטא לי דשרי לתת אותם במתנה כיון דאיכא למיתלי דלהושיב עליהם תרנגולים לגדל אפרוחים קבעי לה שרי דבכל שהו דאיכא למיתלי תלינן כמבואר במשנה במס' שביעית פרק ה' משנה ח' ומבואר מאד במס' ע"א ט"ו ע"א ובסוף פרק ה'

דגטין ס"א ע"א תוס' ד"ה משאלת ע"כ לענייניו (עי"ש בד"ה ומיהו בצים) מתבאר דכל שהוא ספק אם יעשה איסור אינו עובר אלפני עור ורבינו ט"ז ביו"ד ריש סימן קנ"א דקדק מדכתב מרן הדברים המיוחדים לע"א אסור למכור לעכומ"ז משמע דוקא המיוחדים לע"א אבל אם הוא ספק דשמא לדבר המותר הוא קונה אזלינן לקולא והכי אמרינן במכירת בהמה גסה בטור עכ"ל ובחידושי ס' מקור מים חיים שהעתיקו באשלי רברבי החדשים (דפוס ראם) תמה על הרב ט"ז דבנדרים ד' ס"ב גבי ההוא אבא (יער של עצים) דרב אשי דזבני מניה עצים לבי נורא ואמר ליה רבינא והאיכא לפני עור ושאני ליה רוב עצים להסקה נתנו מוכח דדוקא בדאיכא רובא להיתרא הוא דשרי ובלא רובא לא תלינן להקל ואין ראיה ממכירת בהמה גסה דתלינן דלשחיטה בעי דהתם הוא איסור דרבנן ולכן תולין להקל אף בלא רובא אבל במידי דאיסורו מדאוריתא אין לתלות להקל אלא בדאיכא רובא.

שוב הביא דברי הרא"ש בנדרים שמתבאר כדברי הרב ט"ז וכתב דצ"ל דמ"ש בש"ס רוב עצים להסקה נינהו לאו דוקא משום דאיכא רובא והצ"ע: והרב שמן המשחה בד' ו' ע"ג (בד"ה וראיתי) עמד בחקירה זו אי בעינן רובא להיתרא ולא ראה דברי הרב ט"ז הנ"ל והביא מ"ש בפסקים וכתבים סי' ז"ך באיסור מכירת ספרים לכומרים דאם אין ידוע מה הוא יש להתיר דתלינן ברוב שהם ספרי רפואות וכו' דמשמע דבעינן רובא וכדמשמע ג"כ מההיא דנדרים דאמרינן רוב עצים להסקה נינהו ושוב כתב די"ל דרוב עצים לאו דוקא וכו' ושכ"כ הרא"ש ושכן נראה מדברי הר"ן והתוס' וכו' והביא מ"ש שם הרב הנמק"י עי"ש גם הגאון פני יהושע בק"א בחיו"ד סי' ג' האריך בזה ודעתו דלאו דלפני עור קל משאר לאווין ואזלינן בספקו לקולא עי"ש גם הגאון מוהר"ם בנעט בשו"ת הר המור סוף סי' ח' (בד"ה ועל ארבעה) כתב ובלאו הכי ע"כ לא פליגי רבוואתא אם מותר למכור לעכומ"ז דבר שיוכל לקנות מאחר אלא בלפני אידיהן דאיכא ודאי הקרבה לע"א אבל כאן בספק אם יאכלנו בעצמו י"ל דלכ"ע לא חיישינן אלפני עור וכ"כ המג"א בסי' ת"ן גבי אומר אדם לפועליו צא ואכול ואני פורע דמיירי דוקא בידוע בודאי שיאכל חמץ משמע דבספק ליכא לפני עור עכ"ל והרב תבואת שור בנימוקיו לפסחים ד' כ"ב עביד צריכותא למאי דנקיט ר' נתן כוס יין לנזיר ואבר מן החי לב"ן עכומ"ז ואמר דאי תנא כוס הוה אמינא דוקא בישראל איכא משום לפ"ע אבל לא בב"ן עכומ"ז ואי תנא אבר מן החי הוה אמינא דוקא כשידוע שיעשה איסור אסור אהכי תני כוס לנזיר שאעפ"י שהוא ספק אם ישתה כמ"ש רש"י ותוס' עי"ש עכ"ל מתבאר דס"ל דגם אספק איסור יש לפ"ע אלא דלפום ריהטא נראה שזה סותר למ"ש בפנים (בתבואת שור) בסי' ט"ז ס"ק כ"ג וז"ל

וי"ל דמתני' לא איירי כי אם בהודעת המוכר שלא יעבור אלפני עור ובהא אמרינן להדיא בע"א ד' ט"ו דכל היכא דאיכא למיתלי תלינן משמע דאין אזהרא דלפ"ע כי אם דאיכא מכשול ודאי וכו' עכ"ל וקצ"ע: ובספר היקר ונחמד חתן סופר להרב הג' נכד הגאון חת"ס (בשער המקנה והקנין) בד' חל"ק עמד לבאר הלכות מרובות בדין לפני עור ובאות ד' נסתפק אי בעינן מכשול ודאי או רובאו עובר גם בספק אם יכשל ובביאורו כתב להסביר מנא להו לרז"ל לכלול בלאו זה המכשיל את חברו בעבירה וכתב דמלבד דשם מכשול אחד ומה לי אבן לפני העור שנסמה העין גשמי שלו ומה לי מכשול עבירה שהוא אבן נגף לנשמה למי שנסמה עין שכלו ועוד דרישיה דקרא לא תקלל חרש הכונה לא מבעיא שומע אלא אפילו חרש וסיפיה דומיה דרישיה נדרש בלא מבעיא ואי כפשטיה דוקא שלא ליתן אבן לפני העור לא יתכן לפרשו אפילו לפני עור אבל אם הוא עור בעבירה הוי שפיר דומיא דרישיה והכי קאמר לא מבעיא לפני מי שעובר בזדון שהוא עון גדול אלא אפילו לפני עור כלומר שהוא שוגג דליכא עבירה כל כך אסור ליתן לו דבר האסור לו והיינו מכשול כלומר שוגג כדרשת רז"ל ע"פ כי כשלת בעונך (עיין יומא ד' פ"ו ע"ב) וכתב להמשיך שני לאווין אלו דשייכי אהדדי עפ"י מ"ש הפוסקים דאסור להכות לבנו גדול שמא יבעט בו ועובר אלפני עור וא"כ בתרתי הזהירה תורה שלא יקלל לשום אדם כי יכעוס חברו עליו ויקללנו או יכנו ויעבור אלאו דלא תקלל או על פן יוסיף להכותו ועובר על לפני עור מלבד הלאו דלא תקלל ושני הלאוין שייכי אהדדי (אלו תו"ד בקיצור). ועפ"י הדברים האלה פשיטא ליה שם בע"א באות ד' דגם כשיש ספק אם יעבור העבירה עובר אלפני עור שהרי המתקלל נהי שעל פי הרוב חוזר ומשיבו דברים קשים אבל אין זה הכרח או עכ"פ רוב דגם יקללנו ומה גם בשם או יכנו באופן שיעבור על לאו דשמא יחרפנו או יאמר לו דברים קשים בלי קללה באופן שלא יכשל ועם כל זה אמרה תורה שעובר בלפני עור הרי דגם בספק עובר בלפ"ע וכן נראה דעת רש"י שכתב שמא יבא לשתותו אבל ראיתי בתוס' בע"א ד' ט"ו ובגטין ס"א דכל דאיכא למיתלי בהיתר תלינן ומה"ט כתב רש"י בע"א ט"ו ע"א דהא דאין מוכרין בהמה לעכומ"ז הוא דוקא בטמאה דליכא למיתלי בשחיטה וכ"כ הריטב"א בחי' לע"א ד' ט"ו ע"ב (אמ"ש בש"ס מי דמי התם אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית) אע"ג דהכא איכא עבירה בגופו שעובר אלפני עור משא"כ שביתת בהמתו יש לומר דבכי האי גוונא ליכא לפ"ע גמור דלא ידעינן דלעבירה בעי לה רק במקום רגלים לדבר אסור מדרבנן ואי איכא למיתלי דלהיתר בעי לה אוקמא אדין תורה וכ"כ התבואת שור בסי' ט"ז דבספק ליכא לפ"ע וכ"כ השה"ג בפ"ק דע"א ולפי זה צ"ל דעל פי רוב יבא לדבר עבירה או לקללה או להכאה או להלבנת

פנים שנאה נקימה ונטירה כי בני עליה הנעלבים ואינם עולבים מעטים אלו תורף דבריו עי"ש בנועם שיח ויש להעיר עליו איזה הערות כאשר יבין הקורא בכל מה שכתבתי למעלה והרב לב שומע יצ"ו במערכת הלמ"ד אות ה"ן הביא מ"ש הגאון פנ"י בחיו"ד סי' ג' הנ"ל דספק לפני עור מותר ושכן כתב הרב פתח הדביר הנ"ל בשם הריטב"א והרדב"ז והצ"ע דמהש"ס בע"א ד' י"ד ע"א גבי מאי דתנא ומכולן מוכרין להם חבילה דפרכינן וליחוש דילמא מזבין לאחריני ומקטרי ומשני אביי אלפני דלפני לא מפקידנן מוכח דגם בספק איכא לפ"ע וכן ממ"ש שם בד' ט"ו ע"ב דישראל החשוד למכור לישראל אסור למכור לו אף דאינו ודאי שימכור לישראל וכתב שכן מתבאר מדברי הרא"ש שם אות י"ד ומדברי הסמ"ג לאוין קס"ח ובכנה"ג הביא בשם הרדב"ז דלגבי ישראל איכא לפני דלפני וראיתו מההיא ארבא דטבעא וכו' שהביא הרא"ש שם.

אלו תוד"ק ולפום ריהטא נראה דיש ליישב הערותיו ואין לי פנאי כעת להתיישב בזה: אחר זמן רב ראיתי בשו"ת עין יצחק להגאון מוהרי"ץ אלחנן יצ"ו בחלק א"ח סי' י"ג שעמד בעיקר כללין ותורף דב"ק הוא הביא דברי הרב ט"ז דהיכא דהוי ספק אם לאיסור או שקנאו לדבר היתר אזלינן לקולא וכו' דיש להעיר דהא קימא לן שם בסי' קנ"א ס"ד דדוקא בידוע שקונה לשחיטה מותר למכור לו אבל מספק אם לשחיטה או לא אסור למכור לו ויישב דכוונת הט"ז דכיון דחזינן דכמה פוסקים סברי להתיר אף בספק לשחיטה אף דאנן קימא לן לאסור יש לומר דשאני בספק לשחיטה דיש שם רוב דרובא לרדיא זבני כדאיתא בבבא בתרא ד' צ"ב לכן החמירו שם אבל היכא דליכא רובא אין לנו להחמיר מספק דאפושי פלוגתא לא מפישינן וזהו שכתב הט"ז והכי אמרינן לקמן במכירת בהמה גסה בטור כונתו דהטור הביא שם שיטת רש"י דבטהורין תולין דקנאו לשחיטה לכן אין לנו להרבות במחלוקת ויש לומר דכולי עלמא סברי בנדון דידן להקל והא דאמרינן בקידושין ד' ל"ב ע"א דילמא רתח ועבר על לפני עור דמשמע דאף על ספק לפני עור מוזהר יש לומר דהתם הוי קרוב לודאי דרתח והך ודילמא הוא כעין המבואר בגטין ד' מ' בתוס' ד"ה חיישינן (אמר המחבר במחילת כתה"ר נעלם ממנו לפי שעה דברי כמה ראשונים שהבאתי בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת הדל"ת אות מ"ז שכתבו לפרש מה שאמרו בש"ס בלשון דילמא דאינו לשון ספק אלא ודאי עי"ש ואם כן לא היה צריך ללמוד מלשון חיישינן ללשון דילמא ובלשון חיישינן עיין מה שרשמתי בס"ד במערכת החי"ת אות ס"ה ובהאי עובדא דרב הונא עיין בברכי יוסף יו"ד סי' ר"מ אות י"ד והבאתי דב"ק לקמן בס"ק י"ד ודו"ק): אך בראיית הט"ז יש להעיר דשאני מכירת בהמה גסה דעיקרו אינו אלא איסור דרבנן ומנא לן לדון כן בדאוריתא אכן יש

ראיה מרווחת דאף בדאוריתא תלינן כל היכא דמצינן למיתלי מפרק ה' דשביעית משנה ח' דבית הלל מתירין למכור פרה חורשת בשביעית דתלינן שקנאה לשחיטה ומבואר בירושלמי שהביא הרא"ש בע"א פרק קמא סי' ט"ז דבמוכרה לטבח אף בית שמאי מודו ובמוכרה לאריס דברי הכל לחרישה כי פליגי במוכרה לסרסור הרי דגם בחשש לפני עור דאוריתא ג"כ תלינן בהיתרא ואף דיש שם רובא לרדיא המנגדתו עם כל זה תלינן בהיתרא (ולא זכר שר שכבר קדמו בראיה זו הגאון חתם סופר שהבאתי למעלה) והקשה לו מההיא דנדרים ס"ב רוב עצים להסקה נינהו ויישב דכיון דזבניה לבי נורא יש הוכחה להיפך דקנו לאיסורא משום הכי הוצרך לומר רוב עצים להסקה וכן נראה מלשון הרא"ש והתוס' ושיטה מקובצת שם דאף היכא דליכא רובא תלינן מספקא להיתירא: וכתב שם בשם הריטב"א בחידושיו למסכת ע"א על דף ט"ו (בד"ה לעכומ"ז מזבין) גבי רבה דזבין חמרא לישראל החשוד למכור לעכומ"ז ואמר ליה אבייי מאי טעמא עבד מר הכי אמר ליה אנא לישראל זביני.

והא אזיל ומזבין לעכומ"ז לעכומ"ז מזבין לישראל לא מזבין הקשה הריטב"א דהא אמרינן התם דרב הונא זבין פרה לעכומ"ז משום דאימור לשחיטה זבנה ותירץ דלהכי תלינן דקנאו לשחיטה דכיון דאפשר דאית ליה הנאה בשחיטה טפי לכן תלינן בזה אבל הכא דלא שני ליה בין ישראל לעכומ"ז אמאי מזבין לה לישראל טפי מעכומ"ז כיון דלית הנאה במילתא וגם התוס' שם בד"ה רהיט שכתבו אף על גב דלעיל תלינן אימור לשחיטה זבנה הכא לא תלינן דלישראל מזבין לה שכך ימכור לזה כמו לזה כוונתם לחילוקו של הריטב"א ועל פי זה פלפל בתשובתו על מה שנשאל באיש אחד ירא שמים שרוצה להשתתף עם ישראל אחר החשוד לעסוק במסחרו גם בשבת ויתנה עמו שלא יעשה העסק בשבת אם יוכל לסמוך בזה או יש לו לחוש משום לפני עור כיון שחשוד בדבר וצדד כמה צדדים ובמסקנתו כתב דאם מתנה עמו שלא יעשה בשבת ושאם יעשה בשבת לא יטול שכר ממה שיעשה בשבת וכיון שאין לו מזה הנאה סמכינן שלא יעשה בשבת דאין לנו לחוש שיעשה ויטול שכרו היפך ממה שהתנה הבעל הבית עמו דאם כן הוי גזלן וזה לא נחשד על הגזל שהרי כתב הגאון חתם סופר בחלק ששי סי' פ"ג דאף דמי שהוא מומר לחלל שבת הוא מומר לכל התורה מכל מקום אינו חשוד לכל התורה אלו תורף דב"ק: י"א) נשים נמי הוזהרו בלאו דלפ"ע כמו שכתב מפורש הרב החינוך בפרשת קדושים סי' רל"ב וכן מתבאר מדברי הרב הדרישה ביו"ד סי' א' במה שהביא מרן הב"י בריש הסי' בשם הכל בו דרבינו יצחק כתב דנשים שוחטות לעצמן אבל לא לאחרים ותמה מרן מה טעם לחלק בין לעצמן לאחרים וכתב הרב הדרישה דלעצמן

מותרות דאינן חשודות לאכול נבלה אבל לאחרים דאינו אלא לאו דלפני עור קל בעיניהן וחשודות להכשיל אחרים עי"ש שמעת מינה דמזהרות הן אלא שחשודות להקל בלאו זה: וכתב הרמב"ן בחידושיו ליבמות ד' פ"ד ע"ב דבלאו שאינו שוה בכל נשים ליתנהו בכלל זה והביא דבריו מרן חיד"אבמחזיק ברכה יו"ד סי' ס"ב ומוכח מדבריו דאפילו איסור דרבנן ליכא שהרי כתב ליישב בזה דברי רבינו הטור שם שכתב דאבר מן החי אינו נוהג בטמאים ועמדו המפרשים להבין מאי נפקא אם אסור משום אבר מן החי הלא בלאו הכי אסור משום בחר טמא וניחא ליה דנפקא מינה לאשה דיכולה להושיט אבר מן החי טמא לעכומ"ז דאיהי לא מיפקדה אלפני עור בכי האי גוונא דאבר מן החי טמא אינו שוה בכל דלישראל שרי עיי"ש ואי איכא איסורא דרבנן אכתי קשו דברי רבינו הטור כמובן וכן הוא משמעות דב"ק דנפ"מ דאשה יכולה להושיט וכו' ואע"ג דבלא קאי בתרי עברי אף דליכא לפ"ע איכא איסורא דרבנן מיהא.

צ"ל דבמידי דשייך לפ"ע היכא דקאי בתרי עברי דנהרא הוא דאסרו היכא דלא קאי משא"כ במידי דלית בי' לפ"ע איסורא נמי לא גזור. ולפי מ"ש מרן החבי"ף בס' ראה חיים ד' ה' ע"א דמסייע ידי עוברי עבירה הוא מטעם ערבות ניחא בלאו הכי אך לקמן במערכת המ"ם אות מ"ב כתבתי על דבריו דקשה לומר כן שהרי כמה פוסקים סוברים דבדלא קאי בתרי עברי אסור להושיט גם לעכומ"ז (כמו שרשמתי למעלה בס"ק ג'): ולפי הנראה דבר זה נעלם מרבינו עקיבא איגר בנימוקיו ליו"ד סי' קפ"א במה שנחלקו הפוסקים באשה שאינה מצווה אהקפת הראש (דכל שאינו בלא תשחית אינו בבל תקיף) אם מותרת להקיף ראש האיש דיש סוברים שכשם שמותרת בהקפת ראשה כן מותרת להקיף ראש האיש ויש סוברים דאף שמותרת בעצמה אסורה להקיף ראש האיש דהוי כמאכילתו איסור בידים וע"ז הקשה הרעק"א על המתירים דאמאי לא תהא אסורה משום לפני עור דאף דהוא עצמו יכול להקיף ראשו והוי כלא קאי בתרי עברי דנהרא מכל מקום אים מיהא איסור דרבנן כמ"ש התוס' בריש שבת (עיין מה שרשמתי בזה לעיל ס"ק ג) וכתב ליישב דאולי בזה אין איסור מדין מצוה להפרישו דאדרבא בזה שהיא מגלחת אותו בזה מפרישתו דאם לא היתה מגלחת אותו היה מגלח בעצמו והיה עובר שני לאוין דניקף ומקיף ועל ידי שהיא מגלחתו מפרישתו מלאו דמקיף עכ"ל והתירוץ דחוק בעיני דאיך נתיר לה לעשות איסור דרבנן מפני זה דמלבד דיש לומר אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך (אלא שיש לדחות דלא דמי לבעלמא שהחטא שחוטא זה הוא איסור בעצמו ורק כדי שיזכה חברו אתה רוצה להתירו בזה שייך לומר אין אומרים וכו' אבל הכא בדלא קאי בתרי עברי אין שום איסור אלא משום להפרישו והרי בזה מפרישתו

יותר וצריך להתיישב בזה והוא מקצוע גדול) והאמת שאם היינו יודעים בבירור שאם היא לא תגלחנו יגלח בעצמו אפשר היה לומר דמוטב שתעשה היא איסור דרבנן ולא יעשה הוא איסור תורה וצריך לעיין בזה בגוף הכלל אך מי יימר דאם לא תגלח אותו הוא יגלח בעצמו דילמא יתגלח ע"י עכומ"ז ולא יסייע בעצמו ואף דמכל מקום איכא איסורא דרבנן הא ודאי אין להתיר לה לעשות איסור דרבנן כדי שלא יעשה הוא איסור דרבנן ואף לעשות איסור דרבנן כדי שלא יעבור חבירו אאיסור תורה נראה מדברי הרב תפארת שמואל על דברי הרא"ש בפרק איזהו נשך סי' מ"ב דלא ברירא ליה דשרי שכתב בלשון זה ונפ"מ היכא שיודע שבלאו הכי מלוה ברבית ויש בני אדם מוכנים ללות ממנו ברבית דשרי ליקח ממנו למחצית שכר שהרי יכול ליתן יין לנזיר היכא שיכול ליקח בעצמו ואף שאסור מדרבנן אפשר יש להתיר להבא דאדרבא מצילו מרבית דאוריתא ומביאו לרבית דרבנן ומציל אף הלוה דאולי לא יוכל ללות במקום אחר ברבית ע"י ישראל עכ"ל הרי שלא כתב דמותר בענין זה בפשיטות רק כתב בלשון אפשר שמשמעותו על הרוב הוא לשון ספק ואף אם נאמר דפשיטא ליה בכי האי גוונא דשרי ואין הכרח מלשון אפשר (עיין מה שרשמתי בזה בקונטריס כללי הפוסקים ריש סי' ט"ז) וכן מצאתי שנשתמש בסברא זו בשו"ת יד אלעזר בסי' ח' (בד"ה ואשר) ליישב מה שנראה סתירה בדברי הרב משנה למלך בפרק ה' מהלכות מלוה דין ב' (בד"ה עוד כתב הטור) דנקיט כסברת הרב פני משה דהיכא דהמלוה הוה מוזיף הני זוזי ברבית לאיניש אחרינא ואתא האי ולוה הימנו אינו עובר בלפ"ע.

ואילו בפרק ד' דין ב' נחלק על הרב פ"מ וכתב הרב יד אלעזר ליישב דיש לומר דמיירי באופן זה דישראל רוצה ללוות ממומר ברבית דרבנן דעובר רק משום לפני עור וחזי דהמלוה המומר הוי מוזיף ברבית דאוריתא הני דמים גופייהו לישראל אחרינא וא"כ יעבור אותו הישראל אלאו דלפ"ע ואלאו דלא תשיך כיון דנותן לו רבית דאוריתא ולכן מוטב שילוה הישראל הראשון ממנו ברבית דרבנן ויעבור על איסור דרבנן קלילא כדי שלא יעבור חבירו ישראל על איסור דאוריתא החמור וכמ"ש התוס' בשבת ד' ע"א ד"ה וכי דהיכא דלא פשע לא אמרינן וכי אומרים לאדם חטא וכו' והכא נמי כאן אותו ישראל אחר משום דלא ידע האיסור ללות ממומר ברבית או דלא ידע שהוא מומר או דאומר מותר ולביה אנסיה ולא פשע כלל שפיר ניחא ליה לחבר ישראל זה למיעבד איסור קלילא ולא ליעביד ע"ה חבירו איסורא רבה וכו' אבל עיקר דינא דהפ"מ ליתא וכמ"ש המשל"מ בפ"ד דלא דמי כלל למושיט לנזיר ע"כ תוד"ק הרי שכתב דמוטב יעבור זה איסור דרבנן קלילא כדי שלא יעבור חבירו איסורא רבה אלא דגם זה לא התיר אלא שאין חבירו פושע

וכו' ובנדון דידן נקרא פושע דהכל יודעים איסור זה ואף אם אינו פושע מכל מקום להתיר שיעשה זה איסור דרבנן כדי שלא יעשה חבירו איסור דרבנן זו לא שמענו ומהיכא תיתי להתיר לזה איסור קל כדי שלא יעשה הלה איסור קל כמוהו ואנכי הרואה למרן חיד"א בס' ברכי יוסף חלק ח"מ סי' ט' אות ג' שנשאל בראובן ושמעון שהלכו לדין לפני דיין הממונה בכח אלי הארץ והדיין הלין דינם למחרתו וראובן ידע בבירור ששמעון ישחדנו בממון להטות הדין ושאל אם מותר הוא להקדים לשחדו כדי שידון משפט צדק כיון שאם לא יתן לו יקבל שחד משמעון ויעות משפט ואחר שהאריך לישא וליתן אם יש בכגון זה משום ולפ"ע לא ת"מ כתב בסוף האות (בד"ה ואין) דאין להתיר לראובן ליתן שחד לדיין לזכות את הזכאי מטעם דבזה יציל את שמעון מגזל ולדיין מלהטות משפט ומוטב דליעבד ראובן איסורא זוטא ולא ליעבדו הנך כמה איסורי דחמירי דהרואה יראה דלפי חילוקי התוס' בפרק קמא דשבת ד' ד' ובעירובין ד' ל"ב אין מקום פטור לראובן ובכי הא דנדון דידן אין אומרים לראובן חטא בשביל שיזכו שמעון והדיין כאשר עיני הרואה תחזנה מישרים ואין להאריך עכ"ל ומדבריו לענין איסור תורה נלמוד למאי דקמן באיסור דרבנן כמובן:

וכן יש ללמוד מדברי הרב אבני מילואים בתשובה סי' ח"י שעל מה שהקשה הרב פרשת דרכים בדרוש י"ט אההיא דאמרינן ביומא ד' פ"ג מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל קל תחלה ופליגי תנאי בטבל ותרומה דבמאי פליגי הא יכול להפריש תרומה מהטבל ויחזור ויערבנו ומוטב שנעבור אנחנו על איסור קל דעירוב איסור לכתחלה ממה שיעבור החולה איסור חמור דבמיתה ולזה תירץ הרב אבני מילואים דאין אומרים מוטב שנעבור איסור קל אלא באיסור דרבנן כדי שלא יעבור חבירו איסור דאוריתא אבל באיסורי תורה עצמן אף באופן דליכא לאו ועשה רק איסור דאוריתא בעלמא כהא דאין מבטלין איסור לכתחלה למאן דאמר דאוריתא בזה אמרינן אין אומרים לאדם חטוא באיסור דאוריתא הקל בשביל שיזכה חבירך באיסור דאוריתא החמור דבמיתה כיון דשני האיסורים דאוריתא עי"ש ואם כן הוא הדין כששני האיסורים דרבנן יש לומר דאין אומרים לזה חטא באיסור דרבנן אף אם הוא קל כדי שיזכה חבירך באיסור דרבנן החמור והן אמת שזכרני שראיתי מקשים על דברי הרב דמבואר בדברי הראשונים דבאיסורי תורה נמי אמרינן מוטב שיעשה איהו איסורא זוטא וכו' כל שאין חבירו פושע כמו בחולה שאחזו בולמוס וכיוצא וכן יש לומר באיסורין דרבנן מוטב שיעשה איהו איסורא דרבנן זוטא כדי שלא יעשה חבירו איסורא דרבנן רבא ואם כן אם האיסור שתעשה היא היה קל מהאיסור דרבנן שיעשה הוא עצמו יש לומר כסברת רבינו עקיב"א דמוטב שתגלחנו

היא ולא יתגלח הוא על ידי עכומ"ז אמנם לפי הנראה איסורא דידיה קיל דאינו אלא אמירה לעכומ"ז ואינו עושה מעשה איסור בגופו אבל היא עושה מעשה איסור דרבנן בידים והא ודאי חמיר טפי כמו שכתבתי בשדי חמד בחלק הכללים מערכת האל"ף אות עק"ב (וכן כתבתי בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים מערכת האל"ף אות ט"ז) באופן דלדעתי העניה יש לפקפק בישובו של רבינו עקיבא איגר הנ"ל:אמנם לפי מה שהשריש לנו הרמב"ן דאשה בכל אלה הלאוין שאין שוים בכל אינה עוברת עליהן משום ולפ"ע אתי שפיר דמשום הכי מותרת להקיף ראש האיש משום דהוי איסור שאינו שוה בכל שנשים לא הוזהרו על זה ולכן אין לה איסור לפ"ע וגם האוסרים מודים לכלל זה אלא שאוסרים מדרבנן משום דהוי כמאכילתו בידים כמ"ש הרב הלבוש ועיין לקמן בס"ק ט"ו (בד"ה ואנכי חזון) שהבאתי דברי רב בדורנו יצ"ו שנעלם ממנו דנשים בלאו שאינו שוה בכל אינן בלפ"ע ובמה שכתבתי בס"ק כ"ו (בד"ה שוב נדפס) ובס"ק כ"ח (בד"ה ובעיקר): ודע דמה שכתבתי בשם חידושי הרמב"ן ליבמות דנשים ליתנהו בלפני עור באיסור שאינו שוה בכל דמשמע דדוקא בנשים הוא דיש לחלק בין שוה בכל לאינו שוה בכל לא שכתוב מפורש כן בדברי הרמב"ן ואדרבא מרוצת דב"ק מורה קצת דכונתו לומר דבלאו שאינו שוה בכל לא נאמר הלאו דלפני עור כלל אלא שמרן חיד"א במחזיק ברכה סי' ס"ב הנ"ל כתב דהא ודאי בורכא היא דכל לגבי אנשים אין חילוק בין שוה בכל ולא כתב הרמב"ן לחלק בזה אלא לגבי נשים דלולא היקשה דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין היו נשים פטורות ולא היה לאו דלפני עור נוהג בהן והשתא נמי דאתרבו מהיקשא לא אתרבו בלאו דלפני עור אלא בלאו השוה בכל אבל בלאו שאינו שוה סובר הרמב"ן דנשי ליתנהו ביה אבל באנשים בין בשוה בכל בין באינו שוה בכל איכא לפני עור עי"ש ומצאתי שרב אחד הובא בשו"ת חתם סופר בחלק ח"מ סי' ר"ב הבין מדברי הרמב"ן הנ"ל שכונתו לומר דלפני עור אינו נוהג אף באנשים אלא בלאו השוה בכל והגאון המחבר כתב דהסברא תמוהה מאד ועוד הא קרא לא נאמר אלא מי שהוא עור בשום דבר לא יתן מכשול לפניו לייעצו בעצה רעה ובכלל זה יועצו לעבירה וא"כ וכי היועץ לכהן לטמא למתים ומכשילו בדבר לא (מי) גרע מעצה רעה במילי דעלמא ואין מקום בראש לסבול זה אבל המעיין ברמב"ן וביותר ביאור בחידושי הריטב"א שם יראה דהכי קאמר שהרי כל לאוין שבתורה ומכללם לפני עור לא היה נוהג בנשים לולא היקשא דהשוה הכתוב אשה לאיש ומכל מקום בלפני עור לא מיפקדא אתתא אלא במצוה שגם היא מיפקדא אבל מצוה שאינה אלא באנשים לא הטילה התורה עליה שום עונש (כונתו איסור) על זה אבל אנשים ישראל פשיטא שמחוייבים לקדש כהנים בע"כ

וקדשתו דפנו אפילו קטניהם וכ"ש שלא יתן מכשול לפניהם וברש"י פרשת אמור פי' להדיא דאב"ד ישראל קאי שיכריחו לכהנים להתקדש בכל קדושתם עכ"ל הרב חת"ס ולפי דרכנו למדנו דגם הריטב"א סובר כדעת הרמב"ן דאשה לחלק יצאתה בלאו זה בין איסור השוה בכל לאיסור שאינו שוה בכל ובעיקר כללין אם נשים איתנהו בלאו דלפני עור ראיתי להרב חתן סופר בד' לק"ט אות כ"ד שעמד בחקירה זו והביא דברי הרמב"ן ומ"ש בחת"ס הנ"ל בכונתו וצדד קצת וחידוש הוא שלא ראה דברי הרב החינוך בפרשת קדושים שכתב מפורש דנוהג גם בנקבות.

ובמה שכתבתי בשם מרן חיד"א דנשים אינן מצוות אלפני עור באבר מן החי מבהמה טמאה השגתי עתה ס' ערך השלחן יו"ד וראיתי בסי' ס"ב אות ב' שחולק עליו דאפשר דחשיב שוה בכל כיון דלישראל אסור ולא דמי לאיסורי כהונה שאינם בישראל כלל וכתב שכן עיקר דגם אשה אסורה להושיט לב"ן עכומ"ז אבר מן החי מטמאה וכן דעת מרן החבי"ף בס' נשמת כל חי ח"א סי' ל"ד (ועי"ש בסי' ל"ג מה שכתב לענין מסייע ידי עוברי עבירה אם הוא משום ערבות) ועיין להרב לב שומע יצ"ו במערכת הלמ"ד אות נ"א: ובמה שכתבתי בראש ס"ק זה בשם הרב הדרישה דנשים חשודות לעבור אלפני עור ראיתי לידידי הגאון מוהר"ר יצחק שמעליקש יצ"ו בשו"ת בית יצחק חיו"ד סי' ו' שכתב (על דברי הרב הדרישה הנ"ל) וז"ל וכבר הביאו האחרונים דברי הר"ן ביומא פרק יום הכיפורים גבי אין עושין דבר זה ע"י נשים שכתב שהנשים סוברות שמכשילין אותן דעכומ"ז לית להו לפני עור וכן הנשים מתוך שדעתן קלה טועות בכך ומשמע דחשידי אלפני עור עכ"ל ואינו מבין בעניותי היכי מוכח מדברי הר"ן דנשים חשודות אלפני עור דלא אמר הר"ן אלא דלפי קלות דעתן סוברות שהאנשים מכשילים אותן כי האנשים עצמן חשודים לעבור על לפני עור בכי האי גוונא כדי שלא יצטרכו לחלל בעצמם דניחא להו לעבור איסור קל דלפני עור מלעבור איסור חמור בעצמם אבל בלא זה אחד האנשים ואחד הנשים יש לומר שאין חשודים אלפני עור ואין מדברי הר"ן הוכחה בהיפך: ושם במפתחות הספר (בית יצחק הנ"ל) כתב לצדד דנשים ליתנהו בלאו דלפני עור לפי מה שכתב הרב מוהרימ"ט בחידושיו לקידושין על דברי התוס' בד' ל"ד בד"ה מעקה דבלאו שאין בו מלקות אין נשים מוזהרות ושוב דחה זה שבמקום אחר הוכיח דלא כהרב מוהרימ"ט וגם י"ל דבלאו שבכללות כמו לפ"ע גם מוהרימ"ט מודה אלו תוד"ק ותמיה לי שלא זכר שר דברי הרב החינוך בסי' רל"ב שהבאתי למעלה שכתב מפורש דנשים מוזהרות אלפני עור:

יב) הרב שנות ימין בח"ב ד' ה' ע"ד נסתפק במושיט כוס יין לנזיר בשוגג דלא ידע דיין אסור לנזיר אם עובר אלפני עור דשמא דוקא במושיט במזיד שיודע שדבר זה אסור לחברו ומושיטו הוא דעובר ונפקא מינה למ"ש הפוסקים ביו"ד סי' של"ד דהמכשיל את העור היה חייב נידוי במקום שיש רשות לזה מהשררה אם מנדין למי שהכשיל בשוגג או לא ורצה להוכיח מעובדא דאמתיה דרבי בפרק ואלו מגלחין ד' יז' בההוא גברא דהוה מכה לבנו גדול ושמתתו משום דעבר אלפני עור ומדלא אמרו בש"ס דידעה דההוא גברא מזיד הוה שידע שאסור להכות בנו גדול מוכח דגם בשוגג מנדין ושוב הביא דברי הרמב"ם בפי"ב מהלכות שבועות דהשומע שחברו נשבע לשקר או הזכיר ה' לבטלה אם היה מזיד מנדה אותו ואם שוגג אסור לנדותו ומזה למד בק"ו למכשיל עור דאם הוא בשוגג לאו בר נידוי הוא וציין לעיין בברכי יוסף ח"מ סי' ל"ד אות י"ד (ושם אתה מוצא שהאריך מרן חיד"א בזה והביא מדברי הפוסקים בדרך כלל על כל כ"ד דברים שהיו מנדין עליהם שבכללם הוא מכשיל העור שאינו אלא למי שעובר במזיד) ובעובדא דאמתיה דרבי צ"ל דידעה שהיה במזיד ועל פי הצעה זו עמד מתמיה על מרן מוהריט"א בס' הלכות יו"ט ד' קנ"ג ע"ד שכתב דמתני' דפרק ו' דתרומות מ"ג המאכיל את פועליו ואת אורחיו תרומה וכו' וחכ"א הם משלמין קרן וחומש והוא משלם להם דמי סעודתן מיירי כשהאכילם בשוגג שטעה ונתן להם תרומה במקום חולין וכו' וע"ז תמה הרב הנ"ל דמדברי הרמב"ם בפירוש המשנה שם מוכח שהאכילם במזיד שהרי כתב העיקר אצלנו וכו' העושה עבירה בעצמו מלקין אותו והמתעה אותו או מכשילו או מצוה עליו או המסייעו לדבר עבירה בשום פנים ממיני הסיוע ואפילו בדבורו הקל הוא נענש מהשי"ת כפי מה שעשה באותו הסיוע או הכנה וכו' אבל עובר על הכתוב ולפני עור לא תתן מכשול וכו' ומדכתב הרמב"ם דעובר על ולפני עור מוכרח דמפרש מתני' דהאכילם מזיד דאי בשוגג אינו בסוג לפ"ע ודלא כהרב מוהריט"א והצ"ע אלו תוד"ק.

והנה מה שכתב דהמכשיל בשוגג אין מנדין אותו הנה אמת נכון ומכל מקום נראה לענ"ד דלא מפני זה נאמר לא יחשוב ה' לא עון כלל דהא מהיכא תיתי ומה נשתנה לאו זה מכל לאוין שבתורה שהעובר עליהם בין במזיד בין בשוגג נקרא עובר על הלאו אלא דלענין העונש יש חילוק בין עובר מזיד לעובר בשוגג וכן נמי בעובר בלאו דלפני עור יש בו חילוק לענין העונש דבידי שמים בין עושה במזיד יודע את רבונו ומכוין למרוד לעושה שוגג ובידי אדם אין לו עונש מיתה או מלקות רק מנדין אותו כשהוא מזיד ואם הוא שוגג אין ב"ד מנדין אותו אבל בידי שמים ודאי יש לו עונש כפי המעשה וא"כ שפיר מצינן לפרש מתניתין שהאכילם בשוגג ושפיר כתב הרמב"ם דעובר על לפני עור

דגם אם הוא שוגג נקרא עובר על לפני עור בשוגג: ונראה דיש להוכיח מדברי הרמב"ם בהלכות נזירות פרק ה' דין כ' דגם המכשיל בשוגג עובר אלפני עור שהרי כתב וז"ל המטמא את הנזיר אם היה הנזיר מזיד הנזיר לוקה וזה שטמאו עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול ואם היה הנזיר שוגג וזה שטמאו מזיד אין אחד מהם לוקה ולמה לא ילקה המטמא על הנזירלפי שנאמר וטמא את ראש נזרו אינו לוקה עד שיטמא עצמו מדעתו עכ"ל ובהלכות כלאים פרק עשירי דין ל"א כתב וז"ל המלביש את חברו כלאים אם היה הלובש מזיד הלובש לוקה והמלביש עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול ואם לא ידע הלובש שהבגד הוא כלאים והיה המלביש מזיד המלביש לוקה והלובש פטור עכ"ל מדקדוק לשונו הטהור שלגבי נזיר ללקות אמר אם היה מזיד ולגבי המטמאו לא הזכיר שהיה מזיד ואמר סתם וזה שטמאו עובר בלפני עור נראה דרצונו לומר דלגבי המטמאו אין חילוק בין אם הוא מזיד או אם שוגג שבכל ענין עובר בלפני עור וכן הוא דקדוק לשונו שבהלכות כלאים הנ"ל ומדברי מרן כ"מ שם נראה קצת דמפרש דברי הרמב"ם דבמלביש במזיד קאמר דעובר אלפני עור אך אינו מוכרח דאף אם מפרש דברי הרמב"ם כמו שכתבתי דלגבי מלביש דקאמר דעובר אלפני עור היינו בין אם הוא שוגג או מזיד שפי קשיא ליה דברישא כתב עובר (והיינו בין שוגג בין מזיד) ובסיפא כתב דבמזיד לוקה וא"כ שפיר מוכח מלשון הרמב"ם דגם במושיט בשוגג עובר בלפני עור:

יג) המושיט דבר לחברו ואין חבירו יודע שהדבר הזה אסור לו אם עובר אלפני עור הנה ראיתי להרב הפרישה בח"מ ריש סי' ע' שדקדק מדברי רש"י בב"מ סוף פרק איזהו נשך ד' ע"ה ע"ב (בההיא דמלוה מעות בלא עדים שעובר אלפני עור) שאינו עובר אלא אם יכפור במזיד והרבנים בית חדש וסמ"ע שם סק"ב כתבו דגבי ת"ח אף דמסתמא לא יכפור מדעתו ולית ביה משום ולפני עור מכל מקום יש לחוש שישכח ויגרום המלוה קללה לעצמו מוכח דסברי דכל שהעובר יעבור בשוגג ליכא משום לפני עור ובאמת מצד הסברא נראה דגם אם יעבור חברו בשוגג עובר המושיט אלפני עור שהרי גם עבירה בשוגג עבירה היא והגורם לו הרי הוא נותן לפניו מכשול ועובר אמימרא דרחמנא מיקרי וכן כתבתי למעלה בפשיטות בס"ק א' (בד"ה והרב ארעא דישראל) ועתה רואה אני ההדיוט שכן מתבאר מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה בפ"ו דמס' תרומות משנה ג' המאכיל את פועליו תרומה הם משלמים קרן וחומש וכו' שכתב שהמתעה את חברו עובר על הכתוב לפני עור לא תתן מכשול ולעיל בס"ק י"ב הבאתי מחלוקת בפירוש משנה זו לגבי המאכיל אם הוא שוגג או מזיד עי"ש אבל לגבי הפועלים ליכא מאן דפליג דמיירי כשהם שוגגים מדמשלמין חומש אלמא דגם בעבירה דשוגג איכא להמושיט לאו

דלפני עור וקצת יש להוכיח כן מדברי הרמב"ם בחבורו בפרק ה' מהלכות נזירות דין כ' שהבאתי בס"ק י"ב שכתב ואם היה הנזיר שוגג וזה שטמאו מזיד אין אחד מהם לוקה דמשמע דמלקות הוא דליכא אבל איסור לאו דלפני עור איכא (וזה אינו כל כך הכרח עיין מה שכתבתי בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת האל"ף אות ל"ת בלשון אין לוקין) וז"ל הסמ"ג לאוין קס"ח כתוב בפרשת קדושים ולפני עור לא תתן מכשול בכלל אזהרה זו כל דבר שאדם מוזהר והוא עור באותו דבר שאינו יודע או אפילו יודע ואינו יכול לעשות איסור זה ובא חברו והמציא לו וכו' ע"כ לענייננו הרי דכשהוא שוגג פשוט יותר שנכלל בלפני עור וכו':

ועל מה שנראה מדברי הרב ב"ח שהבאתי בסק"ט א' שסובר דאם הנישט שוגג אין המושיט עובר משום ולפני עור תמיה לי דממה שכתב בחלק יו"ד סי' ש"ג מתבאר בהיפך שכתב דמה שכתבו הפוסקים דהרואה חברו שהוא לבוש כלאים בשוגג שלא ידע שהוא כלאים שצריך להודיעו להפרישו מאיסור הוא מדרבנן דאסמכוהו אלפני עור לא תתן מכשול עי"ש ומה שאין בזה לפני עור ממש היינו מפני שהוא אינו עושה שום דבר רק שחברו עושה מעצמו בשוגג ובזה אינו עובר לפני עור כיון שאינו נותן מכשול לפניו רק משום אפרושי מאיסורא הוא דאיכא ועל כל פנים מוכח דלאו דלפני עור איתיה גם כשהנישט שוגג שאם לא כן לא היה שייך להסמיך הא דאפרושי מאיסורא כשהעובר שוגג אלפני עור כיון שבנותן מכשול ממש אינו עובר אלפני עור כשהנישט שוגג אלא ודאי דגם כשהנישט שוגג איכא לפני עיר וצ"ע: גם ראיתי להרב יד שלמה בד' פ"ב ע"א (בד"ה ונקדים) שהביא דברי הרב מוהר"ש הלוי בסי' ז"ך שכתב בזה הלשין אח"כ דנתי לעצמי דלא הוי זה לפני עור כיון דכשאינו יודע ליכא מכשול (מר קעסיק באשה שמת לה מת ואינה יודעת מזה אם מותר בעלה לשמש עמה) לא כן בעלמא אם אינו יודע איכא איסור שוגג ואיכא נמי לפני עור עכ"ל הרי מפורש דבשאר איסורין דאיכא איסור שוגג איכא נמי לפני עור ושם הביא תשו' הרב מוהר"ם מרוטרונבורק הארוכות סי' קכ"ט כתוב בהלכות פסוקות דמי שמת לו מת והוא לא ידע מותר להזמינו בסעודה דהא קי"ל דלא חל עליו האבלות עד שידע אבל רבינו ברוך אסר ליתן לו דבר האסור עכ"ל מדבריהם למדנו דאם היה הדין נותן דהאבלות חל עליו אף אם לא ידע כולי עלמא היו מודים דאסור ליתן לו דבר האסור לו אף שהוא לא ידע וכן כתב הרב בית יהודה בחיו"ד סי' י"ז דאחר שהוכיח דגם באיסורין דרבנן איכא משום לפני עור מדרבנן הוקשה לו מ"ש הפוסקים ביו"ד סי' ת"ב דמי שמת לו מת ולא נודע לו אין חובה להודיעו ומותר להזמינו לכל שמחה וכן הוקשה לו על מ"ש הרב בני חיי בשם הרב מוהר"ש הלוי דמותר

לשמש עם אשתו כל זמן שלא נודע לה מאבלותה ואמאי הא איכא לפ"ע ובפרט אם הוא יום מיתה וקבורה דהוי מדאוריתא וכיון שעל ידו נגמר האיסור עדיף ממושיט כוס לנזיר וליישב קושיתו כתב בטעם השני דבעלמא בין אם היה העובר יודע או שוגג שלא ידע מהאיסור מ"מ אם לא מפרשינן ליה עביד איסורא ואיכא עונש עילויה דאפילו שוגג צריך כפרה דאיבעי ליה לעיוני אבל מי שמת לו מת מהיכן היה עולה על דעתו שמת לו מת שיזהר מהאיסור הא ודאי אנוס הוא ואנוס אין צריך כפרה כדמוכח בשבועות ד' י"ז וד' י"ח במשמש שלא בשעת וסתה ופירשה נדה וכו' ואין לו שום איסור בזה וליכא משום אפרושי מאיסורא וכו' אלו תוד"ק הרי דס"ל דדוקא אם העובר אנוס דליכא משום לפ"ע אבל בשוגג שייך ביה לאו דלפני עור כמו במזיד.

וכתב הרב מקנה אברהם במהדורא בתרא אות רל"ח שאם הרב בית יהודה היה רואה גוף תשובת הרב מוהר"ש הלוי לא היה מקשה עליו ששם כתב כדבריו אין חסר. וכבר כתבתי למעלה בסק"ד דיש סוברים דכשהעובר הוא שוגג יש חומר להמושיט דאף דלא קאי בתרי עברי דנהרא והיה יכול בעצמו ליקח את האיסור המושיט לו עובר אלפני עור ועל כל פנים לומר דאם העובר הוא שוגג אין על המושיט לאו דלפ"ע לפי הנראה לא יתכן לומר כן: וכן מתבאר מדברי הרב לחם משנה בפרק ב' מהלכות מלוה לוה שהקשה בעיקר הדין דהמלוה שלא בעדים משום לפ"ע וכתב רש"י שעולה על רוחו לכפור וא"כ מאי מהני לזה שמלוה בעדים אכתי יוכל לכפור ולטעון פרעתי דהמלוה בעדים אין צריך לפורעו בעדים ותירץ דמה שכתוב רש"י שעולה על רוחו לכפור אינו ר"ל דברשע יעשה כן דאטו ברשיעי עסיקינן אלא יש לומר דחיישינן שאם לא ילוהו בעדים ישכח שהלוהו וישבע אבל כשיש עדים אעפ"י שלא יזכור על כרחו ישלם עי"ש הנך רואה שהרב לח"מ נותן טעם כנגד היסוד שייסדו הרבנים הנז"ל דמשמע להו מדברי רש"י שהחשש הוא שמא יכפור במזיד ועל יסוד זה בנו בניינם לחלק בדין זה בין עם הארץ לת"ח ולהרב לח"מ פשיטא ליה בכונת רש"י שמא יעלה על רוחו לכפור מחמת שכחה (איברא שאין כן משמעות לשון רש"י) ונמצא דגם אם יעבור בשוגג איכא לפ"ע וממילא דגם בת"ח איתיה להאי דינא וכבר כתבתי למעלה בסק"א דהרב ב"ח סיים שכן כתב הרמב"ם ואני ההדיוט כתבתי דאדרבא מדברי הרמב"ם מתבאר בהיפך עי"ש ועוד כתבתי למעלה בס"ק יו"ד (בד"ה ובספר) דברי הרב חתן סופר דפשיטא ליה דאיכא לפני עור לא תתן מכשול אם מושיט לפני מי שהוא שוגג ושכן הוא משמעות לשון מכשול היינו שוגג כמ"ש רז"ל על פסוק כי כשלת בעונך גם מרן מוהרד"ף בס' משכיל לדוד בפרשת קדושים הובאו דבריו בס' נשמת כל חי ח"ב סי' ט' (בד"ה וזה) כתב דמכשיל

את חברו בדבר שהוא שוגג עובר בלפני עור: ומצאתי לרב גאון בדורנו מוהר"ר יצחק בלאזער יצ"ו הובאו דב"ק בשו"ת בן יהודה להרב הגאון מוהר"ר אברהם ראזענבוים יצ"ו בסי' קנ"ג שהביא דברי הרבנים ב"ח ופרישה וסמ"ע הנז"ל ועוד רבנים אחרים שכתבו כדבריהם דבת"ח לא חיישינן משום אלפני עור לפי פירש"י דהחשש הוא שמא יכפור והיינו במזיד וכו'וכתב דצע"ג למה לא יעבור בלפ"ע אם ישכח הת"ח ולגבי לפני עור אין חילוק אם יעבור חברו על ידו במזיד או בשוגג והביא ראיה ברורה מדברי התוס' בע"א ד' ו' ע"ב ד"ה מנין שכתבו וז"ל נראה דה"ה בכל האיסורין אלא להכי נקט כוס יין לנזיר דמסתמא למישתי בעי ליה ושמא ישכח נזירותו אלמא דלפ"ע שייך אפילו היכא שיעשה חברו על ידו איסור בשוגג וא"כ גם בת"ח למה לא נחוש שמא ישכח ההלואה ויכפור בשוגג והמלוה עובר בלפ"ע (כדברי התוס' כתב גם הרא"ש שם עי"ש) וכתב חילוק נכון דודאי להכשיל לחברו בדבר איסור היכא שידוע שחברו שוגג בדבר כי נעלם ממנו ויעבור על זה בשגגה עובר משום לפני עור לא ת"מ ומה נפ"מ אם חברו יעשה בזדון אן בשגגה אך במלוה מעות לת"ח שבודאי לא יכפור ברצונו רק דחיישינן דישכח ההלואה ויכפור בשוגג זה אינו ענין להמלוה שיהיה מחוייב לעשות טצדקי שלא ישכח הלוה ולא יבא לידי עבירה בשוגג ואך הדבר מוטל על הלוה בעצמו שיזהר בזה שלא יבא לידי שכחה ואם הלוה לא נזהר ובא לידי שכחה זה אינו ענין כלל להמלוה.

אך דיש לחוש שהלוה יכפור בשאט נפשו על זה בודאי עובר המלוה בלפ"ע כיון דהלוה חשוד לכפור ממון חברו במזיד חייב המלוה שלא להיות גורם בדבר וזהו הענין דלפ"ע לת"מ שעל ידו לא יעבור חברו על מצות ה' ולכן המלוה לחברו שאינו ת"ח שלא בעדים דחיישינן שיכפור הלוה במזיד עובר משום לפ"ע אלה דברי פח"ח יצ"ו ושם ראיתי שהביא דברי הרב לח"מ הנ"ל ואין רוח חכמתו נוחה במה שפירש בכונת רש"י שרצונו שיבא לכפור בשוגג וגם על מה שחלקו הרבנים הנז"ל בדין הלואה שלא בעדים בין עם הארץ לת"ח שדי נרגא דהוה ליה לרב יהודה לפרש דבריו המלוה מעותיו לע"ה וגם מדלא חלקו הרי"ף והרא"ש בין ע"ה לת"ח מוכח דגם בת"ח עובר והאריך עוד בעניינים אלו וגם הגאון המחבר האריך ג"כ בעניינים עי"ש דברי המאורות הגדולים טובים השנים נפלאות תורתם חריפותם ובקיאותם הי"ו וכמדומה לי שגם מה שכתבתי אני הדל לדקדק מדברי הרמב"ם דסובר דגם בת"ח איכא לפ"ע הוא אמת ונכון: ודאתאן עלה (במושיט איסור לפני מי שיעבור בשוגג אם יש בו לפני עור) הנה השגתי עתה ס' מנחת חינוך וראיתי שם בהשמטות למצוה רל"ב שכתב שאם ישראל שוגג אסור ליתן לו דבר איסור משום לא תאכילום אף שהוא שוגג ואיני מבין למה לא אמר הגאון שאסור ליתן לו משום

לפני עור וכתב שם דהא דאסור ליתן לו משום לפני עור וכתב שם דהא דאסור ליתן אבר מן החי לב"ן עכומ"ז היינו דוקא אם יודע הב"ן עכומ"ז שהוא דבר האסור לו אבל אם אינו יודע שהוא אבר מן החי והוא שוגג גמור א"כ אין הב"ן עכומ"ז עושה שום איסור בזה כמבואר ברמב"ם בהלכות מלכים ולכן אין על הישראל לפני עור בזה עי"ש: והנה בחדוש זה שחדש בעכומ"ז נראה דאין הכל מודים דממה שכתב הרב ערך השלחן ביו"ד סי' ס"ב אות ו' לענין ספק אבר מן החי דלמ"ד דחומר הספקות דרבנן מותר להושיטו לב"ן עכומ"ז וכו' נראה קצת דלא ס"ל כדעת הרב מנחת חינוך שהרי אף למ"ד דחומר הספקות מן התורה מסתמא העכומ"ז אינו יודע שזה אסור לו ולמה אסור להושיט לו וכן נראה מלשון הרדב"ז שבתשו' רבינו בצלאל סי' ג' שהביא דבריו הרב ארעא דרבנן בסי' של"ט (במ"ש התוס' והרא"ש דהיכא דלא קאי בתרי עברי אסור מדרבנן) וז"ל וכתב שם בשם הרדב"ז דהא דלא אסור אלא מדרבנן היינו דוקא שהנזיר או העכומ"ז יודע שהדבר אסור דליכא אלא משום מסייע ידי עוברי עבירה וכיון שיודע שהוא אסור דילמא הדר ביה ולא עביד אבל היכא דסבור שהוא מותר גמור ודאי לא הדר ביה ואכיל ולדידן הוא אסור ודאי וכיון שכן אסור מדאוריתא משום ולפני עור לת"מ עכ"ל מדנקט בתחלה נזיר או עכומ"ז מוכח דעל שניהם הוא אומר דכשאין ידוע להעכומ"ז או לנזיר שהדבר אסור לו אז אף בדלא קאי בתרי עברי דנהרא אסור מן התורה שלא כדברי הרב מנחת חינוך דאפילו בדקאי בתרי עברי דנהרא אין שייך לגבי עכומ"ז בכי האי גוונא לפני עור כלל ומדברי הרדב"ז מוכח מן הקצה אל הקצה.

והרב אבני מילואים באה"ע סוף סי' ה' כתב גבי סירוס דלדעת התוס' והמרדכי בפרק מרובה דהיכא דהשליח לא ידע מהעבירה לא שייך אי בעי עביד ויש שליח לדבר עבירה א"כ העכומ"ז דלא ידעי כלל מעבירה זו (סירוס) איתיה בתורת שליחות ויש שליח לד"ע עי"ש ושם כתב הרמ"א שתי דעות אם מותר למכור תרנגול זכר לעכומ"ז משום לפני עור לת"מ שהעכומ"ז יסרס אותו הרי דאף שאין העכומ"ז יודע שדבר זה אסור לו עובר הישראל אלפ"ע לא ת"מ לדעת הרב אבני מילואים שלא כדעת הרב מנחת חינוך.

ומכל מקום מדבריו למדנו דגם בעובר בשוגג איכא לפ"ע לגבי ישראל וכדעת הרבנים הנז"ל: גם אשו"ר לידידי הרב לב שומע יצ"ו במערכת הלמ"ד אות מ"ט שהביא מ"ש הרבנים הנז"ל בדין מלוה מעות בלא עדים שכתבו עפ"י דברי רש"י דאם לא יכפור במזיד אינו עובר המלוה בלפ"ע דמוכח דסברי דאין איסור לפ"ע אלא אם יעבור במזיד וגם הביא מה שכתבו לחלק בין עם הארץ לת"ח והביא שגם הרבנים מוהר"ש יונה ושרשי הים סוף הלכות מלכים בהשמטות סוברים לחלק בדין לפני עור בין אם יעבור במזיד

לאם יעבור בשוגג והרבה להשיב עליהם דמבריתא שבתורת כהנים בא ואמר לך בת פ' מה היא לכהונה אל תאמר לו בשדה והיא פסולה (ודריש הכי ע"פ ולפני עור) מתבאר דגם אם עובר בשוגג איכא לפ"ע ושכן מוכח מהש"ס בסוף פרק דם הנדה גבי מה ששנינו נאמנים לומר קברנו את הנפלים וכו' ושכ"כ הסמ"ג בלאוין קס"ח וכ"כ התוס' והרא"ש בפ"ק דע"א שמא ישכח נזירותו וכו' וגם תמה על מ"ש לחלק בין עם הארץ לת"ח עיש"ב נפלאות מתורתו בחריפות ובקיאות: יד) כתבו הפוסקים ביו"ד סי' ר"מ ובסי' של"ד סמ"ג דמכה בנו גדול עובר אלפ"ע והיו מנדין אותו ומצאתי כתוב דלכאורה קשה מעובדא דשאול ויהונתן ויטל עליו חנית וכו' (שמואל א' סי' ב) ואיך יתכן ששאול בחיר ה' יכשל בזה והנה אף אם נניח דשאול הטיל עליו החנית להכותו כדרך אב המכה את בנו שעשה שלא כרצונו יש ליישב על פי מה שכתב הריטב"א בחי' למס' מועד קטן בעיקר דין זה דנקטו בש"ס מכה בנו גדול דלא גדול ממש אלא הכל לפי טבעו שיש לחוש שיתריס כנגדו וכו' (הרב פלא יועץ לא ראה דברי הריטבא הללו עיין לקמן בד"ה ונראה) וכתב מרן חיד"א בברכי יוסף יו"ד סי' ר"מ אות י"ד בעובדא דר"ה קרע שיראי באפיה בריה וכו' דלא חש משום לפ"ע דהוה קי"ל ברבה בריה דלא אתי לבזוייה וי"ל כמו כן גבי שאול וכן לדעת הסוברים דלא נחשב גדול לענין זה עד שיהיה בן כ"ב או כ"ד שנה עיין ביו"ד סי' ר"מ סעיף כ' יש לומר שיהונתן לא היה עדין בן כ"ב שנה וכל זה עפ"י הנחה הנ"ל אך אולי י"ל עוד דלא הטיל עליו חנית להכותו אלא להמיתו משום דנחשב בעיניו כמורד במלכות דחייב מיתה ואם נאמר דהא דמכה לבנו גדול עובר בלפ"ע הוא רק מדרבנן ניחא בלאו הכי ועיין במה שכתבתי לעיל בס"ק א' (בד"ה והנה הרב יד מלאכי):

ואי מהני שימחול האב מקודם הרב נחמד למראה ח"א ד' קכ"ב ע"ד כתב דלא מהני מחילה ובשם הרב מר אביו כתב שהביא ראיה מאמתה דרבי מ"ק י"ז דשמתי' להההוא גברא דהכה בנו הגדול ואם איתא דמהני מחילה אימור מחל ליה ואמאי שמתי' ולענ"ד הגם דהדין אמת דלא מהני מחילה וכמ"ש מרן חיד"א בס' ברכי יוסף שם מיהו ראייתו י"ל דכשם דמוכרחים אנו לומר דכבר חקרה וידעה שהיה אותו האיש מזיד וכמ"ש הרב שנות ימין ח"ב ד' ו' ע"א דהא קי"ל דאין מנדין למי שעובר בשוגג עי"ש הכי נמי נימא דכבר חקרה וידעה דלא מחל ואמטו להכי שמתיה וק"ל: ונראה דאף דנקטו הפוס' בדין זה הכאה לאו דוקא הכאה דה"ה קללה ונזיפה כל שיש לחוש שיתריס כנגדו הרי הוא בכלל איסור זה אלא משום דעובדא דבש"ס הוה בהכאה נקטי אינהו נמי הכי וסמכו על המובן לפי טעמו של דבר דה"ה בקללה כן נראה פשוט מסברא ובידידי הרב הגדול מוהרי"ף יצ"ו בספרו יפה ללב ח"ב בקונטריס יפה תלמוד בחי' למ"ק ד' י"ז נסתפק בזה

ולא פשיט לה ולענ"ד נראה פשוט כמו שכתבתי ואין לומר דליכא לפני עור אלא בעושה מעשה במושיט כוס יין לנזיר וכיוצא אבל אסאינו עושה מעשה בהכשילו לא עבר אלפני עור שהרי בדברי הרמב"ם בפירוש המשנה בפרק ו' דמס' תרומות מ"ג שהבאתי למעלה בס"ק י"ב כתב מפורש דאפילו בדבור הקל עובר אלפני עור ונפקא ליה הכי דהא בכלל לפ"ע הוא המשיא לחבירו עצה שאינה הוגנת ולכן נראה ודאי דלאו דוקא מכה בנו אלא הה"ד מקללו ועיין בתשו' הרדב"ז המובא לקמן (בד"ה וכתב) שוב נדפס ס' יפה ללב ח"ג וראיתי שבסי' ר"מ אות ל"ה פשיט כן מדברי סה"ח סי' תקס"ו וכתב בשם הרב צפיחת בדבש סי' ג"ן שכ"כ גבי מנדה בנו.

וכ"ז פשוט דודאי כל מה שיש לחוש שמא יבא לבעוט באביו אסור ולאו דוקא מכה ועיין במרן כ"מ פ"ו מהל' ת"ת הי"ד (ד"ה המכשיל) וק"ל ודבר זה היה פשוט מאד בעיני הרב חתן סופר דהכאה וקללה שוים מזה עד שפירש המשך הכתוב לא תקלל חרש ולפני עור וכו' עפ"י זה כמו שכתבתי בשמו לעיל בסק"י (בד"ה ובספר עי"ש) גם הרב פלא יועץ במערכת הכאה כתב וז"ל אמרו רז"ל המכה בנו גדול חייב ולפוס טעמא אף אנו נלמוד דלאו דוקא מכה בנו גדול שהרי הטעם הוא לפי שגורם לבנו שיהיה בועט בו ויהיה מקלה אביו ונמצא עובר על ולפני עור לא תתן מכשול הנה כי כן לא גדול גדול ממש אלא אפילו קטן כל שיודע בו שאינו מקבל מרות כגון בדורות הללו דחוצפא יסגא וכן בועט באביו לא על ידי הכאה אלא אפילו אם גוער בו בכעס גם הוא יכעוס ואינו מקבל גערה וכו' עי"ש ומתבאר דגם בגערה כל שיש לחוש שהבן יבעוט בו אסור ומה שכתב מסברא דנפשיה דלא גדול גדול ממש וכו' כיונה דעתו לדעת הריטב"א שהבאתי בריש ס"ק זה: עוד כתב הרב יפה ללב נר"ו בשם הרב עיון יעקב דלאו דוקא בנו אלא ה"ה בתו והוא פשוט.

וכתב עוד בשמו דאפילו ללמדו תורה ואומנות אינו רשאי להכותו ותמה הרב מחבר ע"ז דבס' נוה צדק ד' קי"ז ע"ד ובשלחן המלך בחי' על הרמב"ם ד' ב' ע"ב כתבו בשם הרמב"ם והסמ"ג והיראים והריטב"א דמותר להכותו כדי ללמדו תורה ואומנות ואין בידי ספרים הנ"ל לעיין בבקיאות הנ"ל (וביפה ללב לא ציין איה מקום כבוד דב"ק) כי אפשר לא כ"כ אלא כשאין לחוש שיבעט באביו ובדברי הרמב"ם בפ"א ופ"ו מהלכות ת"ת ופ"ו מהלכות ממרים לא ראיתי שכתב דמותר להכותו והסברא נותנת דאם יש לחוש שיבעט באביו אינו רשאי להכותו אף ללמדו תורה ואומנות.

שוב ראיתי דמ"ש בשם הריטב"א כונתו לפי הנראה למ"ש בקידושין ד' ל"ב ע"א אעובדא דרב הונא דקרע שיראי באפיה רבה בריה דלאו דלפ"ע שהוא לאו שבכללות לא חמיר

ושרי כדי לנסותו ולהדריכו בדרך ישרה וא"כ צ"ל דמ"ש בש"ס דמכה בנו גדול עובר אינו אלא במכה למילי דעלמא. וההיא אמתא דשמתיה להההוא גברא היינו אחר חקירה ודרישה שידעה שהיה למילי דעלמא.

ומאמת מסתמיות הפוס' בס' ר"מ ושל"ד לא משמע כן ועיין במ"ש לקמן בשם הרב שני אליהו שוב ראיתי שמרן החבי"ף בס' חקקי לב א"ח סי' י"ט ד' כ"ג ע"ב כתב דאם מכה אותו כדי להוכיחו ליכא משום מכה בנו הגדול דמשום תוכחה ליכא איסורא ע"ש והביא דבריו מר בריה הרב יפה ללב בד' קמ"ז ע"ד והנה בחקקי לב לא כתב שום ראיה לזה רק כתב שנראה לו ברור ופשוט דמשום תוכחה ליכא איסורא ודברי הרב שני אליהו שציין שם בזה לא ראיתי ולפום ריהטא נראה שכן מתבאר מדתניא בתורת כהנים ובתלמודין בערכין ד' ט"ז ע"ב יכול לא יכנו ולא יסטרנו ולא יקללנו (פירש"י על דבר תוכחה) תלמוד לומר לא תשנא את אחיך בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר ומדלא תני יכול אם הכהו או סטרו או קללו עובר בל"ת ת"ל ל"ת את אחיך בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר (דאז הוה משתמע דנהי דהכאה לאו שנאה שבלב היא ולא עבר על לא תשנא מכל מקום איכא איסורא) מוכח דמותר להכות חברו משום מצות תוכחה.

ואף שהרמב"ם בפרק ו' מהלכות דעות דין ה' כתב בזה הלשון כל השונא אחד מישראל בלבו עובר בלא תעשה שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב אבל המכה את חברו והמחרפו אעפ"י שאינו רשאי אינו עובר בלא תעשה עכ"ל הרי כתב מפורש שאינו רשאי להכותו נראה דהרמב"ם לא מיירי במכה את חברו דרך תוכחה ומפני זה כתב שאינו רשאי אבל במכה דרך תוכחה מודה דרשאי ולא חיישינן שמא יבעט בו חברו ויכנו או יקללנו (ואם יעשה כן שכנגדו הוא עובר עבירה וזה המכה עובר אלפני עור ועיין לעיל בס"ק יו"ד מה שהבאתי בשם הרב חתן סופר [בד"ה ובספר היקר] שהסכים שאיסור מכה משום חשש לפני עור לאו דוקא בבנו אלא גם לכל אדם) אמנם זה הוא אם נאמר דמה שאסור להכות לבנו משום ולפני עור אבל אם נאמר שהוא רק מדרבנן (כמו שהבאתי בסק"א בד"ה והנה הרב ועוד במקומות אחרים בענין זה שיש סוברים כן) אין ראיה מהא דלא יכנו וכו' כמובן: וידידי הרב לב שומע יצ"ו במערכת הלמ"ד אות נ"ו הביא דברי הרב שלחן המלך דהא דמכה לבנו גדול עובר אלפני עור אינו אלא כשמכה אותו במילי דברי שרואה שעושה איזה דברים שלא כרצונו אבל אם מכהו על קיום התורה והמצות ליכא לפ"ע והרבה להשיב ע"ד ודחה ראיתו וכתב דבס' האגודה בפ"ק דקידושין ד' ל' עמ"ש בש"ס אדידך על צוארי דברך וכו' כתב דלייסרו ללמוד צריך ליזהר שלא להכות לבנו

הגדול וס' האגודה אין מצוי אצלי לראות דב"ק למה כתב צריך ליזהר ולא כתב אסור כמ"ש בפוסקים בדין זה ולפי הנראה הספרים שרשמתי בזה אין נמצאים ביד הרב הנ"ל יצ"ו ולא ראה שיש לו עזר כנגדו בזה: וכתב הרב נחמד למראה שם בד' קכ"ג ע"ד בשם הרב שני אליהו בדרוש י"ז לשבת תשובה דדוקא באב המכה את בנו גדול הוא דאיכא משום ולפ"ע לא ת"מ אבל רב לתלמיד שרי דאם לא כן איך ב"ד מכין ועונשין לכל העובר על ד"ת ניחוש שמא יבעוט ויקלל הדיין ועובר על אלקים לא תקלל ועוברים ב"ד על לפ"ע ואת"ל דשאני הני דכן גזרת הכתוב קשה איך מכין מכת מרדות אמידי דרבנן.

ועוד קי"ל דב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין אלא ודאי לא אמרו אלא באב את בנו (דגייס באביו וקרוב הדבר) והרב נחמד למראה כתב על דבריו דלא קשיא מעובר על דרבנן דמכין מ"מ דכיון דכל מילי דרבנן אסמכינהו אלאו דלא תסור הרי הם בכלל ד"ת כמ"ש הרמב"ם בפ"ו מהל' ממרים ועיין רמב"ן בשרש ראשון ומגא"ס שם עכ"ד הנה מה שתפס דברי הרמב"ם כפשטן ועפי"ז דחה ראיית הרב ש"א מדמכין מ"מ לעובר אדרבנן עיין במה שרשמתי בשדי חמד ח"א במערכת האל"ף אות שצ"ט ועכ"פ הרי איכא רבוותא דלא סברי כהרמב"ם והשיגו עליו (כפי מה שהבינו בפשט דבריו) ולשיטתם אתי שפיר הוכחת הרב שני אליהו וגם הרב נח"ל לפי מרוצת דבריו נראה דבעיקר הדין מורה לו דלא נאמר הדין כי אם בבנו גדול ולא בתלמיד אך לענ"ד הגם דהפוסקים לא כתבו דין זה ברב לתלמיד מסתברא דדא ודא אמת ואדרבא יש צד לומר דבתלמיד יש לחוש יותר מבנו ואחר החיפוש ראיתי בס' זכר דבר די"ג ע"ב שהביא ספקו של הש"א וציין לעיין בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' שע"ח ושם כתב על הרב שנדה לתלמידו (על אשר התלמיד עשה דבר שנראה לרבו שמזלזל בכבודו) שלא כדין עשה במה שהכריז הנידוי בב"כ ובשווקים והיה לו לחוש לכבוד תלמידו וכו' ולנדותו בינו לבין עצמו ולא לבזותו וכו' ועבר אלפני עור לא ת"מ כההיא דמכה בנו גדול דלאו כלהו אינשי יכולים לסבול בזיון כזה וכו' עי"ש הנה מתבאר דלא שאני ליה בין אב לבין רב ואידי ואידי כל היכא דאיכא למיחש שיתריס כנגדו אסור הכל לפי האדם והענין ותורף דברי הרדב"ז הביא בקיצור מאד הרב ישרי לב בד' י"ט ע"ד וראיתי מה שפטפט בזה הרב המגיה נר"ו ע"ד הרב זכר דבר לדחות ראייתו מתשו' הרדב"ז ולא נראו דבריו לענ"ד וס' נוה צדק ושלחן המלך שציינו שם אין אתי לעיין בדב"ק.

שוב השגתי שו"ת צפיחת בדבש וראיתי להרב בסי' ג'ן שנשאל אם ברב לתלמיד איכא משום לפ"ע והביא מה שהעלה הרב ש"א להתיר ברב לתלמיד והשיגו מתשו' הרדב"ז דמתבאר בהיפך ומסיק לדינא דגם ברב לתלמיד איכא משום לפ"ע עי"ש: טו) דבר

שמותר לישראל ואסור לב"נ עכומ"ז אם יש בזה לפני עור להושיטו לב"נ עכומ"ז הנה כתבו הפוסקים ביו"ד סי' ס"ב בשם הרב אמונת שמואל דכיון דלישראל שרי אין בזה משום לפניעור אם מושיטו לב"נ עכומ"ז וכתב כן ליישב מה שמקשים על מה שכתב רבינו הטור שם דאבר מן החי אינו נוהג בטמאה דמאי נפקא מינה הרי לישראל בלאו הכי אסור משום טמאה ולגבי ב"נ עכומ"ז אין חילוק בין טמאה לטהורה ומיישב דנפ"מ שיכול להושיטו לב"נ עכומ"ז שכיון שמותר לישראל אף דאסור לב"נ עכומ"ז אין בו משום ולפני עור והרב פר"ח נחלק עליו דהא בישראל נמי איכא איסור הושטה משום טמא וכו' ועוד כיון דב"נ עכומ"ז מוזהר עליו מה טעם יש בזה לומר דליכא איסור הושטה הרי התורה אמרה ולפ"ע לא תתן מכשול וזה נותן מכשול שמושיט לו מה שמוזהר עליו ומה שהביא ראיה מההיא דחס ליה לזרעיה דאבא וכו' שפלפלו הפוסקים אי צריך להגיד לו מה שהוא היתר לדידיה ולחברו אסור אינו ענין לזה דהתם לפי דעת המושיט אף לחברו מותר אלא שנוהג בו איסור מחמת טעות עכ"ל ולפום ריהטא נראה מדקדוק דברי רבינו התה"ד בסי' רצ"ט דקאי בסברת הרב אמונת שמואל שכתב וז"ל כדאיתא בפ"ק דע"א בכמה דוכתי דאסור למכור לעכומ"ז כל דבר שהעכומ"ז קונה אותו כדי לעשות בו דבר שהישראל מוזהר עליו עכ"ד מדכתב דבר שהישראל מוזהר עליו משמע דאם אין הישראל מוזהר עליו אף שלעכומ"ז אסור מותר למכור לו ואין בזה משום ולפ"ע אלא דבאמת דברי הרב פר"ח נכונים בטעמן ועל כרחין למשכוני אנפשין דמשום דרוב ככל הדברים האסורים לעכומ"ז אסורים נמי לישראל אהכי קאמר שהישראל מוזהר וכו' והוא דוחק וצ"ע:

ומרן חיד"א במחזיק ברכה סי' ס"ב כתב דיש ראיה לסברת הרב פר"ח ממ"ש מוהר"ם בתשו' הארוכות סי' ע"ו במי שעושה שני ימים יום הכיפורים וחל יום שני בערב שבת דמותר לאכול בשבת מה שבשלו אחרים לצורך עצמן אפילו מכירו דהא דאסרינן במכירו הני מילי בעכומ"ז דלא קפיד אלפני עור אבל בישראל המבשל ליכא למיחש שמא ירבה בשבילו ויאכילנו דאלפני עור לא עבר עכ"ד עין רואה שכתב דבישראל דקפיד אלפני עור לא חיישינן שירבה בשבילו והלא לישראל אחר מותר גמור ככל המון ישראל דלא עבדי יוה"כ אלא חד יומא ויום שני שהוא ע"ש חול גמור הוא וזה שעושה שני ימים חומרא גדולה ובטל במיעוטו ואפילו הכי שרי במכירו ישראל דאינו מרבה בשבילו דעבר אלפני עור וזה כדברי הרב פרי חדש דכל דלאחר אסור אף דלהמושיט שרי יש בו לפני עור וכן יש לדקדק ממ"ש מוהר"ם דמה שאסרו בעכומ"ז המכירו היינו משום דלא קפיד אלפני עור ומוכח דאי העכומ"ז הוה קפיד אף דעכומ"ז ליתיה באיסור שבת

ולא עוד אלא דעכומ"ז ששבת חייב מיתה אפילו הכי להרבות בשביל ישראל יש בו משום ולפ"ע אלא דעכומ"ז לא קפיד עכ"ל ולענ"ד במה שדקדק מדברי מוהר"ם במ"ש דעכומ"ז לא קפיד אלפני עור דרוצה לומר דאינו מדקדק לקיים מצות ולפ"ע המוטלת עליו יש לפקפק שנראה פשוט שאין העכומ"ז מצווה אלפני עור כלל כמו שהבאתי בשדי חמד ח"א במערכת הגימ"ל אות א ס"ק מ"ב עי"ש וא"כ צריך לומר דמה שכתב מוהר"ם דעכומ"ז לא קפיד כונתו כאילו אמר דעכומ"ז לא מיפקד אלפני עור ועיין בזה לקמן בס"ק כ"ג ועל כל פנים מה שהכריח שלא כדעת הרב אמונת שמואל הוא נכון דאף למי מה שפירשתי דכונת רבינו מוהר"ם לומר דעכומ"ז אינו מצווה אלפני עור מכל מקום מוכח שאם היה מצווה בלאו דלפ"ע אף דבשמירת שבת אינו מוזהר אם היה מכשיל את ישראל היה בו משום ולפ"ע ועיין לקמן בסמוך: עוד כתב במחזיק ברכה להוכיח כסברת הרב פר"ח מדברי הרמב"ן והרשב"א ביבמות במה שאמרו בש"ס בדף פ"ד דלא יקחו תרי זמני כתיב להזהיר לנשים פסולות שלא ישאו לכהנים דאי מדהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין היינו דוקא בלאו השוה בכל והקשו הרמב"ן והרשב"א אכתי למה לי לא יקחו הרי אף דאינן מוזהרות אסורות לינשא להם משום ולפ"ע לא תתן מכשול ותירצו דאיצטריך לא יקחו דלילקו נשים דאי מלפני עור הוי לאו שבכללות ואין לוקין עליו ואם איתא לסברת הרב אמונת שמואל מאי קשיא ליה הא כיון דלדידהו שרי אף דלגבי בעליהן אסור ליכא משום ולפ"ע אלא ודאי מוכח כסברת הרב פר"ח ולזה נראה לענ"ד דאפשר ליישב לדעת הרב אמונת שמואל על פי מה שהבאתי למעלה בס"ק ה' בשם הרב מכתם לדוד דהא דמחלקינן בדין לפ"ע בין קאי בתרי עברי דנהרא ללא קאי אינו אלא במושיט לפניו דהוי גרמא בעלמא אבל היכא דספי ליה בידים לא מפלגינן בהכי ובכל גוונא עובר אלפני עור עי"ש וכמו כן יש לומר דמה שכתב הרב אמ"ש לחלק בזה אינו אלא במושיט אבל למיספי ליה בידים מודה דגם מידי דשרי להמושיט אסור להאכילו למי שאסור לו וגבי נשים הפסולות נמי הוי כספו לגברייהו בידים ועברי אלפני עור.

שוב ראיתי שם (בד"ה וחזיתיה) שהרב עץ החיים הקשה לסברת הרב אמ"ש ממה שכתבו התוס' בחגיגה ד' י"ג דהמלמד תורה לעכומ"ז עובר בלפני עור אע"ג דלישראל שרי וחי בהם כיון דלעכומ"ז אסור וח"מ עובר בלפני עור ותירץ הרב בני חיי דתרי גוונא לפ"ע איכא מושיט לפניו ומאכילו בידים וגבי מאכילו בידים מודה הרב אמ"ש וכו' עי"ש ואם כן גם הראיה מדברי הרמב"ן והרשב"א ביבמות יש לדחות כמו שכתבתי אלא דמרן חיד"א כתב דחילוק זה צריך סעד לתמכו דהא כיון דמושיט לפניו הוי כמאכילו וכו' עי"ש וגם הקשה דממה שכתבו התוס' בפרק קמא דבבא מציעא ד' יו"ד דאם ישראל

מקדש גרושה לכהן עובר משום ולפני עור וכן כתבו מהראשונים הובא בשיטה מקובצת שם מתבאר דלא כהרב אמ"ש עי"ש והרב פרי מגדים בספרו גנת ורדים כלל מ"ג רצה לחדש כי כלליה דרב אמונת שמואל (ובסוף דבריו ציין לעיין בס' אמונת שמואל) וסיים ומיהו התוס' בב"מ ד' יו"ד וכו' הרי אף שהישראל אי אפשר בשום אופן לבא לידי איסור גרושה אפילו הכי עובר אלפני עור עכ"ל: שוב השגתי ס' ערך השלחן חיו"ד וראיתי בסי' ס"ב אות ב' שדחה הראיה מדברי הרמב"ן והרשב"א על פי דברי הרב בני חיי דיש חילוק בין מושיט למספי בידים ועל הראיה מדברי מוהר"ם בעושה ב' ימים יום הכפורים כתב לדחות כיון דכל ישראל שייכים בחומרא זו הוי כמושיט כוס יין לנזיר דאף שהוא אינו נזיר עובר משום דשייך ביה נזירות כמו שכתבו האחרונים ובלאו הכי התם ליכא לפ"ע מן התורה דאין התבשיל אסור במכירו אלא משום קנס וכו' עי"ש ובאמת תמיה לי על מרן חיד"א דאיהו גופיה מייתי מאי דמקשי הרב עץ החיים אסברת האמ"ש ממושיט כוס יין לנזיר דמשמע דאף אם המושיט אינו נזיר עובר וכתב שכבר תרגמה הרב אמונת שמואל כמ"ש הרב בית יהודה בסי' י"ז דשאני נזירות דישראל המושיט נמי בר איסור נזירות הוא וכו' ולא אמר הרב אמ"ש אלא בדבר שאין איסור לישראל בשום זמן וא"כ היכי מייתי ראיה מדברי רבינו מוהר"ם הלא גם חומרת יוה"כ דומה לנזיר ואין דעתי העניה נוחה לומר דחומרא דיו"כ לא שכיחא ולא חשיבא שייך בגווה:

ועל מה שמקשים על סברת הרב אמ"ש מההיא דמלמד תורה לעכומ"ז שכתבו התוס' דאיכא משום לפ"ע כתב הרב בית יהודה שם די"ל דלא אמר הרב אמ"ש כן אלא בדבר דלב"ן עכומ"ז אסור ולישראל שרי דשייך לומר סברא דמי איכא מידי דלישראל שרי ולב"ן עכומ"ז אסור ולכן מיגרע גרע ולא חשיב זה מכשול אבל בדבר דלישראל מצוה ולעכומ"ז אסור דבזה לא שייך הסברא דמי איכא מידי וכו' כמ"ש התוספות בסנהדרין ד' ט"ן גבי שבת דלישראל מצוה ועכומ"ז ששבת ח"מ והוא הדין בת"ת ג"כ דכותא א"כ לאו משום קולא אתינן עלה בישראל לכך איכא לפ"ע במלמד תורה לעכומ"ז עכ"ד והוא ישוב נכון והרב טל אורות בד' י"ד ע"ג הביא מ"ש הרב פר"ח בשם הרב אמ"ש ומה שהקשו ע"ז מההיא דמלמד תורה לעכומ"ז וממושיט כוס לנזיר אעפ"י שהוא אינו נזיר ולא ראה דברי האמ"ש בגופן שלהן וגם לא ראה דברי הרב בית יהודה ותירץ מדנפשיה דשאני נזירות דשייך ביה אף מי שאינו נזיר (כמו שתירצו האמ"ש והב"י כעדותו של מרן חיד"א) וההיא דללמד תורה לעכומ"ז כתב לישב עפ"י מ"ש הרשב"א (צ"ל הריטב"א) בפ"ק דסוכה ד' יו"ד אמ"ש בש"ס רב חסדא ורבה בר רב הונא איקלעו לבי ריש גלותא אגנינהו רב אלא בסוכה שנויה מופלגין ממנה ד' טפחים וכו' והקשה הריטב"א דכיון

דרב נחמן לא ידע דהדרו משמעתייהו היכי אגנינהו ולא חש דהוי חתיכה דאיסורא לדידהודיתבי בסוכה פסולה ומברכי ברכה שאינה צריכה והוי כנותן מכשול לפני עור ותירץ דמהכא שמעינן דהמאכיל את חברו דבר שמותר לו לפי דעתו ליכא משום לפ"ע ואף שיודע שחברו אסור לו דבר זה וחברו הוא בעל ההוראה ונ"ל דזה דוקא כשהאיסור ניכר דאי לא ס"ל לא ליכול אבל כשאינו ניכר לחבירו לא כדאמרינן בחולין ד' קי"א חס ליה לזרעיה דאבא דליספי לי מידי דלא ס"ל וכן הורה לי מורי הרב עכ"ל וא"כ י"ל דלא כתב הרב אמ"ש אלא באבר מן החי לב"נ עכומ"ז דהוא איסור ניכר ולדידיה שרי אם לא ירצה לא יאכל משום הכי ליכא משום לפ"ע אמנם במלמד תורה לעכומ"ז דאין האיסור ניכר שאין העכומ"ז יודע שאסור לו ללמוד תורה אף דלישראל שרי איכא לפ"ע עכ"ד הרב והנה מ"ש דאבר מן החי חשיב איסור ניכר כונתו דהרב אמונת שמואל רצונו לומר דכיון דמותר לישראל מותר לו להושיטו לב"ן עכומ"ז ולהודיעו שהוא אבר מן החי דבאיסור ניכר כלומר שמודיעו מן האיסור שרי (דאם לא כן היכי קאמר דאבר מן החי איסור ניכר הוא דמי דמי לנויי סוכה המופלגין התם נראה לעין כל ושייך לומר דאי לא סברי להכשיר לא ליתבו בה אבל אבר מה"ח אטו סימנא אית בגויה דמן החי הוא) אלא דלפי זה איני מבין מה שכתב דלימוד תורה הוי איסור שאינו ניכר שאין העכומ"ז יוד שאסור לו ללמוד הרי גם בלמוד אפשר שיודיענו שאסור לו ללמוד והוי בזה איסור ניכר ואז מותר ללמדו וליכא לפני עור וא"כ נימא דלהכי איצטריך הא דמגיד דבריו דאע"ג דליכא משום ולפני עור אסור משום מגיד דבריו ליעקב ומאי מקשו התוס' (ועיין לעיל בסק"ד שצדדתי די"ל דכמו שיודע העכומ"ז שאסור באבר מן החי כן מסתמא יודע שאסור לו ללמוד תורה) ועוד תמיה לי שאחר שראה דברי הרב פר"ח אין נחה דעתו בזה שהרי כתב דלא דמי למה שפלפלו הפוסקים אם צריך להגיד לחברו מה שלדידיה שרי ולחברו אסור דהתם לדעת המושיט גם לחברו מותר והוא טועה ואוסר וא"כ באבר מן החי דטמאה דגם המושיט מודה דלב"ן עכומ"ז אסור שייך ודאי לפ"ע:

וממה שכתב מרן חיד"א בשם הרב בני חיי שתירץ קושיית הרב עץ החיים הוה משמע לי דהרב ב"ח נקיט כדעת הרב אמונת שמואל דמידי דשרי לישראל שרי להושיט לעכומ"ז אך ראיתי להרב יד דוד שכתב מה שחילק הרב אמ"ש וכתב והובאו דבריו בס' בני חיי ובס' עה"ח בפרשת וישב ושני נביאים מחו לה על האי חילוקא והרב מוהר"י ן' גוי"א הובאו דבריו בס' פי שנים ד' ס"ג ע"א תירץ תירוץ נחמד עכ"ד מובן דהרב ב"ח עם שכתב ליישב מה שקשה על סברת הרב אמ"ש מכל מקום אינו מסכים לסברתו וכן נראה דעת הרב אורח מישור שהביא במחזיק ברכה וכן נראה הסכמת מרן חיד"א במחזיק ברכה

שם שלא לחלק בזה וקצת נראה כן גם דעת הרב בית יהודה וכן דעת הרב זרע אמת בח"ב סי' י"ט וקצת נראה כן דעת הרב פרמ"ג במשבצות רסי' ס"ב.
ובקונטריסי כתוב בשם הרב פרמ"ג בס' גנת ורדים כלל מ"ג שבתחילה רצה לומר שדבר שמותר לאחר לעולם ואי אפשר כלל שיהיה אסור לו ולחברו אסור אין בזה משום ולפ"ע ושאני נזירות וכו' ושוב הביא דברי התוס' בב"מ ד' יו"ד ד"ה כהן דאף שאי אפשר לישראל לבא לידי איסור גרושה עובר בלפ"ע וציין שו"ת אמונת שמואל כן מצאתי בקונטריסי.
ועתה ס' גו"ר אין אתי לראות דב"ק גם ס' פי שנים שציין הרב יד דוד אין מצוי אצלי לראות אם מה שכתב בשם הרב מוהר"י ן' גוי"א (מר ניהו המח"ס טל אורות) הוא מ"ש בס' טל אורות או תירוץ אחר: ומרן החבי"ף בספר ראה חיים פרשת בראשית ד' ד' הביא סברת הרב אמ"ש וכתב שהרב לימודי ה' לימוד ל"ד הקשה ממ"ש התוס' דב"מ ד' יו"ד דישראל המקדש גרושה לכהן עובר בלפ"ע וכתב דהרב דת ודין בפרשת שלח לך קאי כסברת הרב אמ"ש ופירש בכונתם דמאי דקרי לכהן בר חיובא הוא משום לפ"ע אבל ישראל אע"ג דעבר אלפני עור כיון דאי מקדשה לעצמו אינו חייב לא מקרי בר חיובא ולהתחייב אלפני עור כיון שאינו שייך באותו (איסור) כשמקדשה לעצמו גם אלפני עור לא עבר דהא בהא תלי דכל המחוייב בדבר עובר אלפני עור וכל שאינו מחוייב אינו עובר וכתב שדבריו דחוקים בכונת התוס' ושעמד ע"ד הרב המגיה לס' עין יהוסף בחי' לב"מ.
שוב עמד מתמיה על כל הרבנים המיימינים ומשמאלים בסברת הרב אמ"ש שלא זכרו בריתא דתורת כהנים בפרשת קדושים שדרשו ול"ע לא תתן מכשול לפני סומא בדבר בא ואמר לך בת איש פ' מה היא לכהונה אל תאמר לו כשדה והיא פסולה הרי דעיקר איסור זה נקטו רז"ל בפסולי כהונה ופסוק זה נאמר לכל ישראל ומדלא נקטו דמיון אחר מבואר דאף דאין הישראל מוזהר אפסולי כהונה עובר אלפני עור והצע"ג ועוד האריך לשאת ולתת בראיותיו של הרב אמ"ש ומסיק דבריו בצ"ע והאמת שהוא תימה רבתי שנעלם מכל הרבנים דברי הבריתא דת"כ הנ"ל ואדמקפי אדדי להקשות מדברי התוס' וכיוצא היה להם להקשות מהבריתא: אמנם עיקר הקושיא מתיישבת שפיר על פי דברי הרב חתן סופר בד' לק"ט אות י"ד שהביא מ"ש הרב גנת ורדים להוכיח שלא כסברת הרב אמונת שמואל מדברי התוס' בפ"ק דב"מ דישראל המקדש גרושה לכהן עובר בלפני עור וכתב דאין משם ראיה משום דכהן שאני דצותה התורה לישראל וקדשתו דפנו בעל כרחו להפרישו מאיסור וכ"ש שלא יכשילנו בעבירה אבל ישראל מישראל אכתי אין ראיה דאיכא לפ"ע במה שאינו מצווה המושיט ומישראל הלומד תורה עם עכומ"ז שנראה מדברי התוס' בחגיגה דאיכא לפ"ע לא קשיא משום דכיון דאיסור הלימוד יש

בו או משום גזל או משום נערה המאורסה ושם גזל או נערה המאורסה איכא בישראל מקרי שייך באותו דבר אלו דברי הרב הנ"ל ולפי דבריו גם מהבריתא דת"כ הנ"ל אין סתירה לסברת הרב אמונת שמואל כמובן וקצת נראה מדבריו שמסכים לסברתו וגם כתב בשם הרב אור חדש בפתיחתו לקידושין שהביא ראיה לדעת הרב אמ"ש דעפ"י סברתו מתיישבות שתי קושיות וכו' עי"ש אלא דבמה שכתב ליישב ההיא דמלמד תורה לעכומ"ז יש לפקפק לענ"ד דאי שמא גרים הרי שם אבר מן החי ישנו בישראל ובכל זאת אמר מר שמואל כיון דאבר מן החי הטמאה מותר לישראל שרי להושיטו לב"ן עכומ"ז כיון דלגבי המושיט אין זה אבר מה"ח שאסרה תורה הכי נמי נימא במלמד תורה לעכומ"ז דאע"ג דישראל ישנו באיסור גזל ונערה המאורסה מ"מ מותר ללמדו כיון דלגבי הישראל אין זה גזל ולא נערה המאורסה שאסרה תורה:

ונראה דאפשר ליישב דלא תקשי לסברת הרב אמ"ש מבריתא דתורת כהנים על פי מה שכתבתי בס"ק ז' בשם הרב מכתם לדוד דהא דמחלקינן בין קאי בתרי עברי דנהרא להיכא דלא קאי היינו דוקא כשהנזיר או הב"ן עכומ"ז שואל מהמושיט שיושיט לו אבל אם מושיט לו מעצמו גם בדלא קאי בתרי עברי דנהרא עובר המושיט בלפ"ע וא"כ יש לומר גם לסברת הרב אמונת שמואל דלא אמר אלא כשהב"ן עכומ"ז מבקש מהישראל שיתן לו אבר מן החי דבשר טמאה דהרי לפי מה שכתבתי למעלה בס"ק י"ג בשם הגאון מנחת חינוך דדוקא אם הב"ן עכומ"ז יודע שהדבר אסור לו הוא דהישראל עובר אלפני עור אבל אם הוא שוגג גמור אין על הב"ן עכומ"ז שום איסור וגם הישראל אינו עובר בלפ"ע עי"ש (בד"ה ודאתאן עלה) א"כ מוכרח דדברי הרב אמונת הם בכשהב"ן עכומ"ז יודע שאסור לו ושואל מהישראל שיושיט לו (שאם לא כן גם בטהורה אין כאן משום ולפ"ע) ומשום הכי קאמר כיון דלישראל שרי מותר להושיט לו מה שאין כן בההיא דהת"כ שהכהן מלבד שאינו מחזר אחר דבר האסור לו אלא אדרבא הוא שואל וחוזר לקחת אשה הראויה לו וא"כ זה שמטעהו ואומר להם על אשה הפסולה שהיא כשרה לו הוי מכשילו מעצמו ובזה מודה הרב אמונת שמואל דעובר בלפ"ע כן נראה ליישב בזה וגם אפשר דחשיב ענין כזה כספי ליה בידים שכתב הרב בני חיי דמודה הרב אמ"ש דעובר בלפני עור:

ומכל מקום דעת רבנן בתראי לפי הנראה היא כסברת הרב פר"ח כמו שרשמתי למעלה וכן ראיתי למרן החבי"ף בס' נשמת כל חי ח"א סי' ל"ג ד' ל"ד ע"ד (בד"ה כי) שכתב שהגאון חקרי לב בחא"ח סי' ס"ה ד' קי"ד ע"ג הכריע שלא כדעת הרב אמ"ש וגם הוא האריך בסגנון דבריו שבס' ראה חיים להוכיח שלא כדעת הרב אמ"ש וכתב דרובא

דרבוואתא חולקיסעל סברתו ושגם מדברי הסמ"ק סי' ק"ט ובס' מאה שערים שאר ס"ט נראה שלא כדעתו והכל תלוי במקבל אם אסור לו אסור להושיט לו אף אם להמושיט מותר וכן ראיתי להרב מנחת חינוך במצוה רל"ב סק"ג שכתב דמדברי התוס' בחגיגה מפורש שלא כסברת הרב אמ"ש דאף שלדידיה מותר מכל מקום עובר על מה שלומד עם העכומ"ז וזוגא דרבנן קדישי בס' די השיב חיו"ד סי' י"ג נקטי ואזלי בשיפולי גלומא דהרב אמונת שמואל להתיר בנדונם בשתי קהלות שהחרימו בני קהלה אחת שלא יורשה שום אדם מקהלתם לקנות בשר מבני הקהלה השנית ובני הקהלה ההיא פורצים גדר החרם ובאים לקנות מבני הקהלה השנית דמותרים למכור להם ואין עוברים על לפני עור כיון דלדידהו שרי אף דלבני הקהלה האחת אסור מותר להושיט להם כמ"ש הרב אמונת שמואל ואף שבמושיט כוס לנזיר איכא לפ"ע גם לדעתו ומשום דכל ישראל שייכי בנזירות כמ"ש הרב אמ"ש עצמו וא"כ כמו כן יש לומר גם בחרם הזה דאיתיה באיסור זה מקרי אם המוכר עצמו יקבל בחרם שלא יאכל בשר זה הא ודאי ליתא דשאני נזירות דהויא מ"מ (אולי צ"ל מ"ע והוא ר"ת מצות עשה) דאוריתא שפיר יש לומר כן דאיתיה נמי בנזיר אבל הכא מהי תיתי להחרים שלא יאכל בשר זה דמה הנאה יש לו בזה אטו בשופטני עסיקינן לצער עצמו שלא יאכל בשר זה בריוח וידחיק עצמו לאכול בשר ממקום אחר בדוחק ובצער וכו' ושוב כתבו לדחות ראיות מרן חיד"א לסברת הרב פר"ח מההיא דמוהר"ם ומהרמב"ן והרשבא בחי' ליבמות (כמו שדחה הרב ערך השלחן) עי"ש מכל מקום נראה דהעיקר כדעת הרב פר"ח לפי מ"ש מרן החבי"ף דרובא דרבוותא סברי הכי וגם הרבנים בדי השיב לא סמכו על סברת הרב אמ"ש בלבד כי בנדונם יש עוד כמה טעמים להתיר כיעי"ש:

הן אמת שראיתי להגאון שואל ומשיב במהדורא ב' ח"ב סי' ס"ז שהאריך מאד בענין זה וכתב להסביר סברת הרב אמונת שמואל והביא מה שרבני האחרונים מקשים עליו ומני"ר קשות מיישב בחריפות ופלפול עצום על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות כדרכו בקודש ומתאמץ בכל כחו להחזיק בסברת הרב אמונת שמואל ועם שבכל זה אין הכף מכריע נגד דעת רובא דרבוותא דנקטי שלא כדעת הרב אמונת שמואל אמנם ראיתי שם בסוף הסי' דבר המכריע לקיים סברת הרב אמ"ש והוא שהביא שם (בד"ה אחר שנים רבות) דהרמ"ך הובא בשיטה מקובצת לב"מ ד' ס"א כתב כסברת הרב אמונת שמואל וזה נעלם מכל רבני האחרונים דשקלו וטרו בזה וא"כ כיון שלא ראו האחרונים דברי הרמ"ך נראה דלדינא מכריע הוא את כולם וכמו שכן נראה באמת דעת הגאון שואל ומשיב עי"ש בדב"ק: אלא דלי ההדיוט במחכתה"ר אין ראיה מדברי הרמ"ך לסברת הרב אמונת

שמואל ומוכרחני להעתיק דברי הגאון שו"מ בזה וז"ל מצאתי בשטמ"ק ב"מ ד' ס"א גבי תולה מעותיו בעכום"ז שכתב בשם הרמ"ך ז"ל אסור לישראל להפקיד מעותיו לעכום"ז כדי שילוה לישראל ברבית נראה לומר שאין איסור זה אלא משום ולפני עור לת"מ כיון שלא העמידו העכום"ז הנפקד אצל ישראל המפקיד וצ"ע כיון דאינהו לא מפקדי דהא כתיב לעכום"ז תשיך משום לפני עור נמי ליכא דהא שרי ליה לאוזפי לישראל ברבית ומשום שליחות נמי ליכא דאין שליחות לעכום"ז וצ"ע הנה מבואר דלא שייך לפני עור כל דלא מוזהר על הרבית שיתן לישראל גם לפני עור לא שייך בזה וכסברת האמונת שמואל ומ"ש דלא מפקדי דכתיב לעכום"ז תשיך צריך ביאור דמה ראיה (מדמותר להלות לו ברבית) שמותר העכום"ז להלות לישראל ברבית וצ"ל כמו שלא הוזהר הישראל על העכום"ז משום דלאו אחיך כמו כן להיפך וכו' ועל כל פנים מבואר כהא"ש וצ"ע עכ"ל ובעניותי איני מבין שום הוכחה מדברי הרמ"ך לזה דסברת הרב אמונת שמואל היא דדבר שמותר להמושיט ואסור לחברו אין בזה לפ"ע כיון שלהמושיט מותר ובזה נחלקו עליו רבני האחרונים כיון דלחברו הוא אסור וזה גורם לו עובר אלפני עור אבל מושיט לחברו דבר שאין בו שום איסור על ידי הושטה זו לא להמושיט ולא להמקבל גם החולקים מודים דליכא לפ"ע שהרי אין כאן מכשול ולכן שפיר קשיא ליה להרמ"ך דכיון דהעכום"ז מותר לו להלות לישראל ברבית וגם הישראל מותר לו ליקח מעות ברבית מן התורה א"כ אין כאן שום מכשול במה שמפקיד הישראל מעותיו לעכום"ז שילוום לישראל דהנותן והמקבל מותרים בזה ואין כאן איסור אלא משום שהנפקד הוא שלוחו של ישראל ולזה אין לחוש משום דאין שליחות לעכום"ז וא"כ אין כאן שום עבירה ומה שייך לפ"ע לת"מ במקום שאין מכשול ואינו דומה לסברת הרב אמונת שמואל להתיר להושיט לעכום"ז דבר האסור לו ודברי הגאון הנ"ל צ"ע:

והנה נדפס עתה קונטריס עשירי מקובץ יגדיל תורה וראיתי להרב המופלא חו"ב יצ"ו בסי' קט"ן אות ט' ד' רצ"ד שכתב שבשו"ת מנחת עני שהקשה לסברת ר"ת בכתובות ד' ט"ל ע"א דאשה אינה מוזהרת בהשחתת זרע לפי שאינה מצווה אפריה ורביה ולכן מותרת לשמש במוך (היינו ליתן מוך אחר התשמיש) דנהי דהיא לא מיפקדא אפו"ר מכל מקום היא עוברת אלפני עור במה שמונעת את בעלה מפו"ר וניחא ליה דס"ל לר"ת כסברת הרב אמונת שמואל דכל שלהמושיט מותר אף דלהנישט אסור אינו עובר אלפני עור ושהביא (בשו"ת מ"ע הנ"ל) שהרמב"ן סובר ג"כ כהרב אמ"ש וס' מנחת עני אין מצוי אצלי לראות דב"ק ולפי מה שכתבתי למעלה בשם הרבנים בני חיי וערך השלחן דלמיספי בידים גם הרב אמונת שמואל מודה דאסור נראה דאין מתיישבת בזה קושיתו

על ר"ת דהא נמי כמספי בידים דמי ואף אם ישוב זה נכון לא חשחין אנחנא להכריח מזה כדעת הרב אמונת שמואל מאחר שלא מצינו מפורש יוצא מפה קדוש ר"ת שסובר כן ורק מפני קושיא אנו מייחסים לו כן ושערי דחיות לא ננעלה אך מה שכתב שכן מצא להרמב"ן שסובר כן זה ודאי מכריע למינקט כהרב אמ"ש אחרי שרבני האחרונים לא ראו דבריו יש לנו לומר שאם ראו דבריו בטלו דעתם וחזרו מסברתם שכן ראוי להיות חוזר לפני מי שגדול חד מן קאמיא רבינו הרמב"ן רק אם מפורש כן בדברי הרמב"ן אמנם לבי אומר לי דאולי כונתו לדברי הרמב"ן בחידושיו ליבמות ד' פ"ד שהביא מרן חיד"א במחזיק ברכה יו"ד סי' ס"ב דעל מה שאמרו בש"ס דאשה פסולה מוזהרת לינשא לכהן מדכתיב לא יקחו תרי זמני הקשה הרמב"ן דתיפוק לי משום לאו דלפני עור ותירץ דאיצטריך למלקות ובתירוץ שני כתב דלפני עור היינו בלאו השוה בכל וכתב מרן חיד"א דמשמעות תירוץ זה הוא דקרובים דבריו לסברת הרב אמונת שמואל אך מני"ר כתב דהא בורכא היא דכונת שינויא בתרא דהרמב"ן היא על הני נשי דבדידהו לא שייך ולפ"ע בלאו שאינו שוה בכל ועיין לעיל בס"ק י"א (בד"ה ודע) שהבאתי דברי הגאון חת"ס בח"מ סי' ר"ב שפירש דברי הרמב"ן כדמתרגם להו מרן חיד"א שלא כמו שהבין הרב השואל שם ואם הרב מנחת עני נתכוון לדברי הרמב"ן הללו הרי אין מדבריו הכרח והרב הכותב (בקובץ יגדיל תורה הנ"ל) יצ"ו כתב שעפי"ד הרב מ"ע נראה לו להבין דברי התו"י שבגליון התו"ס בנדה ד' י"ג ד"ה נשים שהקשו דהא השוה לאיש לכל, עונשין ותמה בס' ערוך לנר הא כיון דלר"ת העונש לא בא אלא מכח מ"ע דפו"ר א"כ כיון דליכא אצלה עשה עונש מנין ובזה נכונים דברי התו"י דכונתם היא מכח לפ"ע כיון דאשה שוה לאיש לכל עונשין א"כ עכ"פ איכא העונש דל"ע לת"מ הגם דליכא אצלה המ"ע דפו"ר ועל זה תירצו החילוק בין אשה לאיש וא"כ כיון דאצלה לא שייך המ"ע ליכא נמי לפ"ע וכיוונו לסברת הרמב"ן ואמונת שמואל הנ"ל עכ"ד יצ"ו.

ולי ההדיוט רחוק מאד להעמיס כוונה זו בדברי התו"י הנ"ל וגם לפי הנראה לא יתכן לפרש כן שהרי התוס' ביבמות כתבו בשם ר"ת דליתן מוך אחר תשמיש אין נראה לאסור דהאי גברא כי אורחיה משמש וכו' וא"כ מאי מקשו על ר"ת דהאיכא משום לפ"ע וכלומר שהבעל עובר משום השחתת זרע הרי לדברי ר"ת אין הבעל עובר משום השחתת זרע דכי אורחיה הוא משמש ואף אם נניח שכונת קושייתם כמ"ש הרב הנ"ל יצ"ו ותירצו דכיון דאצלה לא שייך המ"ע ליכא לפ"ע מ"מ אין מזה הכרח לסברת הרב אמונת שמואל דבנשים כולי עלמאמודו דליתנהו בלפני עור בלאו שאינו שוה בכל כמ"ש מרן חיד"א במחזיק ברכה שם בשם הרמב"ן וכן כתב הגאון חת"ס בחלק ח"מ סי' ר"ב בשמו וכתב

במחב"ר שם דאשה מותרת להושיט אבר מן החי דטמאה לב"ן עכומ"ז משום דהוי איסור שאינו שוה בכל דאין הישראל מוזהר על זה ואם כן גם בהשחתת זרע דאינו שוה בכל דאשה מותרת משום הכי ליכא בה משום לפ"ע אבל באנשים אין חילוק בין שוה בכל לאינו שוה בכל ואף שמותר בדבר זה אסור לו להושיטו למי שאסור בו ואין מזה הכרח לסברת הרב אמ"ש.

אחר זמן נדפס קובץ שמעתתא דרבנן וראיתי באגרת בקורת שבקונטריס א' בד' כ"ד ע"ב (בד"ה ומה שהביא) שכתב שבתשו' הראה שסברת האמונת שמואל הרמב"ן אמרה בחידושיו ליבמות ד' פ"ה וציין תשו' חת"ס חלק ח"מ סי' ר"ב ולפי האמור הוא קול ושוברו עמו כי שם מבואר דכונת הרמב"ן לומר דאין על אשה לאו דלפני עור בלאו שאינו שוה בכל כאמור: ואנכי חזון הרביתי בשמעתתא דרבנן הנז"ל בקונטרים דבי רבנן ד' כ' אות י"ב שכתב וז"ל אך בעיקר דברי האמונת שמואל דכל היכא דהוא אינו מצווה על האיסור מותר ליתן האיסור למי שמצווה עליו נלע"ד דתלי באשלי רברבי במחלוקת רבותינו הראשונים הובא בטוי"ד סי' קפ"א אם אשה דאינה במצות הקפה מותרת להקיף פאת ראש האיש ובשו"ע שם הוקבע לאיסור ועיין בחי' רעק"א שם עכ"ב יצ"ו כונתו דהמתירים לאשה להקיף ראש האיש סוברים כהרב אמ"ש ולכן כיון שהיא אינה מוזהרת על זה מותרת להקיף ראש האיש ואין לה איסור משום ולפ"ע והאוסרים סוברים כדעת הרב פר"ח ודעמיה דגם בזה יש משום לפ"ע כיון שהניקף מוזהר בזה וכיון שבשו"ע הוקבע לאיסור אם כן להלכה נקיטינן דלא כדעת הרב אמ"ש ומה שציין לחידושי רעק"א נראה שכונתו לבטל דבריו הראשונים (דתלי בפלוגתם) מפני דברי הגאון רעק"א שמתבאר מדבריו דהמתירים להקיף פאת הראש היינו משום דחשיב לא קאי בתרי עברי דנהרא שיכול להקיף בעצמו ובדלא קאי בתרי עברי ליכא לפ"ע וא"כ בעלמא גם הם סוברים דלא כהאמ"ש והיה נכון לו לכתוב בלשון היה נראה לי דתלי באשלי רברבי וכו' שלא ליתן מקום לטעות למי שאין בידו חי' רעק"א ובגוף דברי הג' רעק"א הנ"ל כתבתי בס"ק י"א (בד"ה ולפי הנראה) עי"ש:

וראיתי להרב יד שלמה בד' פ"ב ע"א שכתב שבמחלוקת זו נחלקו בתשו' הרב מוהר"ם מרוטנבורק הארוכות סי' קכ"ט שכתב וז"ל כתוב בהלכות פסוקות דמי שמת לו מת מותר להזמינו בסעודה דהא קי"ל דלא חל עליו אבלות עד שידע אבל רבינו ברוך אסר ליתן לו דבר האסור לאבל עכ"ל וטעם מחלוקתם נלע"ד דפליגי בדעת הרבנים אמונת שמואל ופר"ח שלדעת האמ"ש כל שלנותן שרי ליכא לפ"ע ולדעת הפר"ח שתמה עליו מההיא דמושיט כוס יין לנזיר דאע"ג דלנותן שרי איכא לפ"ע אלא דהתם איכא למימר

כיון דנזירות שייך ביה דאי בעי אסר נפשיה בנזירות אבל הכא אין בידו לאסור עצמו באבלות אם לא יהיה לו מת וא"כ יכולים להזמינו לסעודת אירוסין ונישואין עכ"ל והנה מ"ש דהרב פר"ח תמה עליו מההיא דנזיר במחכתה"ר הוא שלא בהשגחה דהרואה יראה שלא הזכיר הרב פר"ח מההיא דנזיר ואסהדותיה דמרן חיד"א סמיכנא שהרב אמונת שמואל עצמו הוקשה לעצמו ההיא דמושיט כוס לנזיר ותירץ דשאני נזירות דכל ישראל שייכי ביה כמו שכתבתי למעלה בשמו וגם בעיקר המצאתו קשה לענ"ד דמשמע שכונתו לומר דההלכות פסוקות סברי כהרב אמ"ש ורבינו ברוך סבר כהרב פר"ח והוא תמוה שהרי בהלכות פסוקות כתבו הטעם משום דחלות האבלות תלוי בידיעתו וכל שלא ידע אין כאן אבלות כלל ומשום הכי שרי ומה ענין זה לדבר שאסור להנישט דאע"ג דלהמושיט שרי אפשר דמודו להרב פר"ח דאסור להושיט לו ואדרבא לפי שיטתו דאבלות לא דמי לנזיר משום שאין בידו להביא עצמו בחיוב אבלות יש להוכיח ממ"ש בהלכות פסוקות הנ"ל כדעת הרב פר"ח שהרי משמע דאם היה הדין נותן דחל עליו אבלות אף דלא ידע היה אסור להזמינו אע"ג דלמזמין שרי ואין בידו לחייב את עצמו באבלות אלא דלענ"ד נראה דאין הדבר תלוי במה שבידו להביא עצמו לידי חיוב או לא אלא כל שגם הוא נצטוה בזה אסור הוא להושיט לחברו אף שלדידיה שרי עתה ואין בידו להביא עצמו לידי חיוב מכל מקום בר חיובא מיקרי ולא דמי לאבר מן החי דטמאה ואסור להושיט לחברו האסור לו עתה גם לדעת הרב אמ"ש גם מה שנראה שכונתו לומר דרבינו ברוך קאי כסברת הרב פר"ח דלא כהרב אמ"ש הנה לפי מה שכתבתי למעלה משם הרב בני חיי דגם הרב אמונת שמואל מודה דלספותו בידים אסור יש לומר דלהזמינו לסעודה והוא אינו יודע מאבלותו הוי כמו מספי בידים דגם להרב אמ"ש אסור: והרב מקנה אברהם במהדורא בתרא סי' רל"ז הביא מ"ש הרב אמ"ש וכתב דמוכח מתשו' מוהרימ"ט סי' מ' דסובר כן והביא שהרב פר"ח חלק עליו וכן הרב מוהרח"א וכתב שהרב בית יהודה החזיק דברי הרב אמ"ש בטוב טעם ושמדברי הרא"ש בפרק איזהו נשך גבי רב עיליש מוכח דסובר כהרב פר"ח והרשב"א בסי' תקל"ח ס"ל כהרא"ש ושהרב טל אורות ד' י"ד ע"ג הביא דברי הרב אמונת שמואל וכתב שכן כתב הרשב"א בחידושיו לסוכה והארחות חיים שבתשו' מוהרלנ"ח סי' קכ"א ושהרב פר"ח במנהגי איסור סי' כ"ג העלה בשני ת"ח אחד אוסר ואחד מתיר אם המתיר מאכיל לאוסר אף באיסור שאינו ניכר לא קאי בלפני עור הפך סברת הרא"ה דבאיסור שאינו ניכר קאי בלפ"ע וציין חק"ל יו"ד סי' ז' ד' ט' ע"ב משנה למלך בפ"ד מהלכות מלוה דין ד' ודין ב' אתוד"ק בזה והנה מה שכתב בשם הרב מוהרימ"ט (ולא ציין באיזה חלק) לפי הנראה כונתו למ"ש בח"ב חיו"ד סי'

מ' ואם לכך נתכוון עמו הסליחה דלפי הנראה אינו ענין לסברת הרב אמ"ש דהתם מר קעסיק בספק רבית דרבנן וקאמר כיון דהמלוה מותר לו לקבל ספק רבית דרבנן משום דספק דרבנן לקולא ממילא הלוה חייב ליתן לו ולא עבר אלפני עור כיון דלגבי מלוה ליכא איסורא כלל אבל אם היה בסוג שהמלוה עובר אלאו דרבית אף אם הלוה לא היה אסור בו מ"מ היה אסור לו ליתן להמלוה שלא לעבור בלפ"ע ובלאו הכי בלאו דרבית לא יתכן סברת הרב אמונת שמואל משום דאף אם יהיה איזה מציאות שלמלוה אסור משום רבית ולא להלוה מכל מקום עובר בלפ"ע משום איסור המלוה כיון שגם הלוה מוזהר ברבית והרי זה כמי שאינו נזיר ומושיט כוס יין לנזיר דעובר בלפני עור וזה פשוט לפי ענ"ד:

ומה שהביא מדברי הרא"ש בפרק איזהו נשך סי' מ"ב (שכתב כל זה רב עיליש גב"ר ואיסורא לאינשי לא הוה ספי מדלא קאמר ולא עביד איסורא יש לדקדק דאבק רבית כי האי אין איסור ללוה מדלא יהיב מדידיה טפי לא קרינא ביה לא תשיך ואפילו איסורא דרבנן ליכא אלא דוקא גבי מלוה איכא איסורא הילכך ליכא איסורא ללוה אלא משום ולפ"ע לא תתן מכשול) וכתב דסובר כהרב פר"ח במחכתה"ר אין הדבר כן דבזה גם הרב אמונת שמואל מודה דאסור משום לפ"ע שהרי אם הלוה ירצה להלות לאחר בענין שלוה הוא עצמו הרי הוא אסור לקבל הרבית דרבנן וכיון שהוא אסור הרי א"כ מצווה בלאו זה מדרבנן ושפיר עובר בלפ"ע אם יתן להמלוה ולפי מה שכתב דהרשב"א סובר כהרא"ש והרא"ש סובר כהרב פר"ח יהיו דברי הרשב"א סותרים מ"ש בתשו' עם מ"ש בחידושיו לסוכה אבל האמת הוא דחדושי סוכה הם להריטב"א כמו שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' יו"ד אות ו' גם מה שכתב דהרשב"א בסי' תקל"ח סובר כהרא"ש עיינתי בתשו' הרשב"א הנ"ל וליתנהו להני מילי כמו שיראה הרואה ונראה דט"ס הוא במקנה אברהם וצ"ל סי' תתקל"ח, דשם בסוף הסימן כתב דאם נשבע ליתן לו האבק רבית צריך ליתן לו ואינו כנשבע לבטל מצוה דרבנן (לפי שהוכיח מדאמר רבא איסורא לאינשי לא הוה ספי ולא אמר לא הוה עביד דאין איסור על הלוה ליתן אבק רבית) וסיים ואעפ"י שזה המקבל עובר והנותן מושיט לו איסור דרבנן מוטב שיעשה איסורא זוטא משיעשה איסורא רבה עכ"ל דמוכח דסובר דגם הלוה עביד איסורא מחמת הושטתו למלוה אלא דחשיב זוטא נגד ביטול שבועתו ומכל מקום אין מזה סתירה לסברת הרב אמונת שמואל כמו שכתבתי וגם יש לתמוה דלפי דעתו דהרא"ש סובר כסברת הרב פר"ח א"כ בואו ונצווח על הרב אמונת שמואל שמייחס לרבנו הטור דכל שלהמושיט מותר אף דלחברו אסורמותר להושיט לו היפך סברת הרא"ש שסובר כדעת הרב פר"ח (לפי דעתו) ולא זו

דרך הריב"ה דמסתמא נמשך אחר סברת אביו הרא"ש אבל האמת לדעתי העניה דבההיא דהרא"ש גם לדעת הרב אמ"ש שייך לפ"ע כאמור:

וראיתי להרב קובץ על יד בפרק א' מהלכות תלמוד תורה דין י"א שייחס להרמב"ם שסובר כהרב אמונת שמואל והוזקק לזה ליישב קושית הרב יד אליאו סי' מ"ח למה השמיט הרמב"ם דאסור ללמד תורה לעכומ"ז משום שנאמר מגיד דבריו ליעקב וכו' ולא נחה דעתו במה שתירץ שסמך על מה שפסק דהמלמד לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס וכל שכן לעכומ"ז משום דסוף סוף כיון דבמלמד לעכומ"ז איכא לפני עור היה לו להביא דין זה מפורש ולכן בחר לו ליישב שסובר הרמב"ם כהרב אמ"ש דכיון דלהמלמד מותר ליכא לפ"ע עי"ש ובודאי דאין מזה הכרח לעשות עיקר כסברת הרב אמ"ש כיון שלא נמצא מפורש כן בדברי הרמב"ם כי אם ע"י הכרח מחמת קושיא שערי תירוצים ודחיות לא ננעלו וכבר כתבתי למעלה בשם כמה מחברים דגם להרב אמונת שמואל לא שרי בכי האי גוונא אלא להושיט לפניו אבל לספותו בידים אסור וללמדו תורה בודאי חשיב ספי ליה בידים ואסור גם לדעת הרב אמ"ש ואם כן לדעתם אין מקום לישובו ועיין במה שכתבתי אני הדל בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות ק"ב בישוב מה שהרמב"ם השמיט דין הנ"ל ובעיקר כללין האריך ידידי הרב לב שומע יצ"ו במערכת הלמ"ד אות נו"ן ואות נ"א ולא יכלתי כעת להתבשם בדב"ק ובשו"ת יד אלעזר סי' ע"ו נמשך אחר סברת הרב אמונת שמואל דדבר המותר להמושיט אין בו לפני עור והבאתי דב"ק בקונטריס פאת השדי בחלק דברי חכמים בסי' ח"י (בד"ה שוב הביא) גם בשו"ת מנחת שי לגאון בדורנו יצ"ו ראיתי בסי' פ"ב שקלא וטריא באריכות במה שחידש הרב אמונת שמואל הנז"ל ולא עמדתי על דבריו מאפס פנאי בהיותי עסוק בעניינים אחרים עי"ש (מד"ה ואשר הקשה עוד): ט"ז) במאי דנקיט ר' נתן בבריתא (בפ"ק דע"א ד' ו' ע"ב) שלא יושיט כוס יין לנזיר ואבר מן החי לב"נ עכומ"ז הוקשה להרב שמלה חדשה בנימוקיו לפסחים ד' כ"ב למה ליה למינקט תרויהו וניחא ליה דאי תנא נזיר הוה אמינא דוקא בישראל הוא דאיכא משום ולפני עור אבל לא בב"נ עכומ"ז.

ואי תנא אבר מן החי לב"נ עכומ"ז ולא תנא נזיר הוה אמינא דדוקא אם יודע שבודאי יעשה האיסור קמ"ל כוס יין לנזיר דבנזיר אפילו בספק אסור שמא יבא לשתותו כמ"ש רש"י ותוס' וכו' עי"ש וחידוש הוא שנעלם מעיני דמר דהר"ן בהלכות בפ"ק דע"א נרגש מזה ועביד צריכותא דביין לנזיר רבותא קמ"ל דאף דלדידן לא אסור איכא משום ולפני עור ולא מבעיא כוס יין לנזיר דבר ישראל היא אלא אפילו אבר מן החי לב"נ עכומ"ז

דלאו ישראל הוא איכא משום ולפני עור ומה שקשה דמנא ליה לר' נתן דקרא קאי נמי לב"נ עכומ"ז עיין להרב שמ"ח שם ישוב נכון בדרך פלפול אבל הפשט לענ"ד הוא דר' נתן הכי שמיע ליה מרביה ורביה מרביה עד הלכה למשה מסיני שגם לב"נ עכומ"ז אסור להושיט כמו שצריכים אנו לומר שעפ"י הקבלה הוא שידענו שזהו בכלל פירוש הכתוב ולפ"ע לא תתן מכשול ולא כפשטיה דקרא בלבד ומאי דנקיט כוס יין ולא אמר סתם יין לנזיר וכן מ"ש אבר מן החי ולא אמר בשר מן החי והוא דקדוק נכון מצאתי להרב חתן סופר בד' ק"מ אות כ"ה שרצה ליישב זה עפ"י מה שחקר במושיט חצי שיעור איסור אליבא דר"ל דס"ל דחצי שיעור מותר מן התורה וכן לר' יוחנן לדעת הסוברים דבגיד הנשה ושרצים דחידוש הוא גם לר' יוחנן חצי שיעור מותר מן התורה והנכשל יש לו כבר חצי שיעור וזה מושיט לו חצי שיעור השני אם עובר המושיט בלפני עור או לא כיון דאין במה שמושיט שם איסור ואם נאמר כן אתי שפיר דנקט כוס דמסתמא יש בו שיעור וכן באבר וכו' ולא מצא פשיטות לספקו טהור והדקדוק קם וניצב ומאי דלא תני אין מושיטין בני מעיים עיין להרב חתם סופר בחיו"ד סי' י"ט (בד"ה ועוד):

י"ז) הגאון שואל ומשיב במהדורא ב' ח"ב סי' ס"ב (בד"ה אחר שנים) כתב דהרמב"ם השמיט הדין דלא יושיט וציין לעיין בחינוך סי' רל"ב עי"ש פשט דבריו מורים דהרמב"ם השמיט כל עיקר דין זה דאסור להושיט דבר איסור לחברו משום ולפ"ע לא תתן מכשול ולא יתכן לומר כן שהרי בהלכות רוצח פרק י"ב דין י"ד כתב כל שאסור למכור לעכומ"ז אסור למכור לישראל ליסטים מפני שנמצא מחזיק ידי עוברי עבירה ומכשילו וכן כל המכשיל עור בדבר והשיאו עצה שאינה הוגנת או שהחזיק ידי עוברי עבירה שהוא עור ואינו רואה דרך האמת מפני תאות לבו הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר ולפני עור וכו' הבא ליטול ממך עצה תן לו עצה ההוגנת לו עכ"ל ושם בשואל ומשיב הזכיר מ"ש בש"ס בע"א ד' ט"ז שאסור למכור כלי מלחמה וכל דבר שיש בו נזק לרבים משום לפ"ע שהוא מקור הדין שבהרמב"ם הנ"ל וגם בפרק ה' מהלכות נזירות דין כ' כתב המטמא את הנזיר עובר משום ולפ"ע לא תתן מכשול וכן בהלכות כלאים פרק עשירי דין ל"א כתב המלביש את חברו כלאים עובר משום ולפ"ע לא ת"מ ועיין עוד בפרק ד' מהלכות מלוה דין ב' גבי לוה ומלוה וסרסור שביניהם גם בפרק ו' מהלכות ממרים דין ט' כתב המכה בנו גדול מנדין אותו שהרי עובר אלפני עור לא ת"מ ואין לומר דכונת הרב שו"מ שהשמיט הרמב"ם הדין הזה לגבי עכומ"ז דבכל המקומות הנ"ל הוא במכשיל את ישראל אבל במושיט לעכומ"ז דבר האסור לו כאבר מן החי לב"נ עכומ"ז זה השמיט הרמב"ם שהרי גם זה מבואר בדברי הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פרק כ"ב דין ו' ואין מוסרים בהמה

לעכומ"ז וכו' וכבר ביארנו שהם אסורים בזכור ובבהמה ונאמר ולפני עור לא תתן מכשול ואם כונתו שהשמיט מאי דנקיט ר' נתן כוס יין לנזיר ואבר מן החי לב"נ עכומ"ז נראה שאין זה קרוי השמטה כיון שעיקר הדין הזכירו בכל המקומות הנ"ל:

ומצאתי שהרב כרם שלמה (חאאס) על יו"ד בסי' של"ד נשאל למה השמיט הרמב"ם הך דלא יושיט כוס יין לנזיר וכו' והביא שכבר כתב הרמב"ם דין זה בהלכות רוצח הנז"ל ותמה על מסורת הש"ס שציין רק סמ"ג ולא ידע כי גם הרמב"ם מביא דין זה והביא דברי הר"ן בפ"ק דע"א דעביד צריכותא לכוס יין ואבר מן החי וכתב שנעלמו דברי הר"ן מהכרו"ף סי' נ"ז (בד"ה והנה נדפס) והן מהרב בעל ת"מ בח"ג סי' ס"ב אלו תוד"ק והנה גם רבינו החינוך בסי' רל"ב השמיט הא דאסור להושיט אבר ו החי לב"ן עכומ"ז וכתב הגאון מנחת חינוך שם בסק"ב דסמך על מה שכתב קודם לכן דמתבאר דגם לעכומ"ז אסור להכשיל וכן הרמב"ם השמיט כל דברי הברייתא משום דסמך על מה שכתב בהלכות רוצח הנ"ל ולפי הנראה נעלם ממנו לשעתו דלא במקום אחד (בהלכות רוצח הנ"ל) בלבד כתב דין זה הרמב"ם כי בכמה מקומות כתבו כנז"ל ומה גם שהיה צריך להביא שכתב הרמב"ם דין זה גם בעכומ"ז בהלכות איסורי ביאה הנז"ל: ומה שיש לדעת ולהבין הוא מה שהשמיטו הרמב"ם והרב החינוך מ"ש בש"ס בפ"ק דע"א לחלק בדין זה בין היכא דקאי בתרי עברי דנהרא דאז הוא דעובר אלפני עור להיכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא וכבר עמד בזה הרב מנחת חינוך שם והצ"ע עי"ש ומזה זמן רב כתבתי ליישב דכיון דבלאו זה אין בו מלקות למר משום שאין בו מעשה ולמר מפני שהוא לאו שבכללות (עיין לקמן בס"ק ח"י) ואין נפקא מינה אלא לענין איסור וא"כ לפי מה שכתבו הראשונים דבדלא קאי בתרי עברי דנהרא דאינו עובר אלפני עור מכל מקום אסור מדרבנן ונמצא לפי זה דבכל ענין אסור לכן לא כתבו לחלק בזה דסוף סוף אסור מדרבנן ועתה לא הונח לי ישוב זה מכמה טעמים ובפרט לדעת הסוברים דאף דמדרבנן אסור בדלא קאי בתרי עברי אינו אלא להושיט לישראל אבל להושיט לב"נ עכומ"ז דבר האסור לו בדלא קאי בתרי עברי לא אסרו רבנן עיין במה שכתבתי בזה לעיל בסק"ג ושם הבאתי דיש סוברים דבדלא קאי בתרי עברי גם בישראל ליכא איסורא אף מדרבנן עי"ש ולכן הדבר צ"ע ומצאתי להרב פרי העץ (שבסוף ספר תורת נזיר) בדף ע"ב שנשאל מרב אחד ומצא שכן הקשה הרב ריח שדה עלהרמב"ם בהלכות נזירות ובהלכות כלאים במטמא את הנזיר ובמלביש את חברו כלאים הנז"ל אמאי לא חלק הרמב"ם בין היכא דקאי בתרי עברי להיכא דלא קאי בתרי עברי והרב המחבר כתב ליישב דבנדונים הנ"ל אין שייך לחלק בין קאי ללא קאי בתרי עפ"י החילוקים שחלק הרב משפטי שמואל

עי"ש ודבריו דחוקים ויש לפקפק בהם כמו שיראה הרואה וע"כ פנים אין זה מן הישוב אלא למה שלא חלק כן בנזירות ובכלאים אבל מה נענה למה שלא חלק כן גם בשאר ההלכות הנז"ל וצ"ע.

עתה השגתי ס' יקר ברית יעקב להגאון ברוך מרדכי ליבשיץ וראיתי בחלק א"ח סי' כ' ד' ל"ב סוף ע"ב שכתב שרב אחד מקראקא תמה על מה שהשמיט הרמב"ם האי דינא דלא יושיט כוס יין לנזיר וכו' והרב המחבר השיבו שכבר פסק הרמב"ם דין זה דולפני עור בכמה מקומות והם. א) בהלכות רוצח פרק י"ב הלכה י"ד.

ב) בהלכות גזלה פרק ה' הלכה א'. ג) בפרק ד' מהלכות מלוה הלכה ב'.

ד) בהלכות נזירות פרק ה' דין כ'. ה) בפרק ו' מהלכות כלאים הלכה ל"א.

וי"ו) בפרק ג' מהלכות אבל הלכה ה'. זיי"ן) בפרק כ"ב מהלכות איסורי ביאה הלכה וי"ו ושוב חקר למה לא הזכיר הרמב"ם דאינו עובר בלפני עור היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא והאריך בזה עי"ש גם ידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' ד' כלל ג' דף כ"ו ע"ד שכתב שהיד המלך בפ"ט מהלכות ע"א תמה על הרמב"ם שהשמיט הא דלפני עור והשיב על דבריו שכבר הביא הרמב"ם דין זה בכמה מקומות עי"ש: ח"י) אם היו מלקין בזמן שבית המקדש קיים על לאו דלפני עור הנה הרב משנה למלך בפרק ד' מהלכות מלוה הלכה ו' (בד"ה כתב הרב כנסת) כתב דלכ"ע אין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה כמו שכתב הרב החינוך (דבריו הם בפרשת קדושים מצוה רל"ב) וכן כתבו הרבנים ארעא דרבנן בסי' שמ"א ומכתם לדוד (למרן מוהרד"ף) בחיו"ד סי' ל"ג (בד"ה ודע): והנה מבואר בדברי הרב החינוך דבלאו זה שני דברים כלולים.

א) שלא להשיא לחברו עצה רעה. ב) שלא להושיט כוס יין לנזיר ואחר שסיים פרטי לאו זה כתב שאין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה ומשמע ודאי דעל שניהם הוא אומר דאין לוקין וצריך להבין דתינח גבי משיא עצה שאינה הוגנת שאינו אלא בדבור בעלמא אבל מושיט כוס לנזיר הרי מעשה עביד דקאי בתרי עברי דנהרא וזה מושיטו אליו ולמה לא ילקה וסבור הייתי לומר דהרב החינוך אזיל לשיטתיה דס"ל דכל שאפשר לעבור על הלאו בלא מעשה אף אם עושה מעשה יש לו דין לאו שאין בו מעשה וא"כ כיון שאפשר עבירת הלאו ע"י השאת עצה אף אם עובר עליו ע"י מעשה כמושיט כוס יין לנזיר אינו לוקה אלא דלא נתקררה דעתי העניה בזה לפי מה שבאר הרב שרשי הים והביא דבריו הרב שער המלך בהלכות חמץ פרק א' הלכה ג' ד' ל"ב ע"ד (מדפוס לבוב) וד' ל"ג דדוקא כשיש מציאות בכל זמן לעבור בלא מעשה אז הוא דאמרינן דאף אם עושה מעשה אין לוקין עליו אבל אם הוא דבר שיש זמן שאין שום מציאות בעולם לעבור עליו בלא מעשה

חשיב יש בו מעשה ולוקין עליו והכריח כן מדברי הרב החינוך שכתב דמי שקנה חמץ בפסח או חמצו לוקה ומדקי"ל דאם נשבע שלא לאכול ואכל לוקה ולא אמרינן כיון שאם שהה חמץ מערב פסח אין בו מלקות לפי שאין בו מעשה וכן אם נשבע לאכול ולא אכל אינו לוקה כי חמצו או קנאו בפסח וכן בנשבע שלא לאכול ואכל לא לילקי עי"ש א"כ כמו כן במושיט כוס יין וכו' דלעולם אינו אלא על ידי מעשה הושטה מעבר אל עבר למה לא ילקה ובשלמא לדעת הסוברים דהמושיט דבר איסור לחברו ולא עשה הלה את האיסור אינו עובר בלפ"ע יש לומר דמעשה ההושטה לא חשיב מעשה של איסור כיון דהדבר תלוי בחברו דאם לא יעשה הוא האיסור מה שהושיט לו חברו מעשה קוף בעלמא הוא.

אך לדעת הסוברים דאנתינה קפיד רחמנא והרי נתן ואף אם לא יעשה זה האיסור עובר המושיט וכמו שכתבתי בס"ק א' שבאות זו קשה דא"כ יש בו מעשה וצ"ע ועיין לקמן דיש טעם אחר משום דהוי לאו שבכללות וק"ל. אחר זמ"ר ראיתי בקונטריס אגרת בקורת שבקובץ שמעתתא דרבנן קונטריס א' ד' כ"ד סוף ע"א שכתב (בד"ה ובזה) ואיני רואה מקום כלל לחקירה השלישית (שבקובץ יגדיל תורה קונטריס ח' סי' ק"א ד' קס"ט ע"ד) אם יש לפ"ע גם אם חזר בו הנזיר ולא שתה כיון דלא אהני מעשיו וכן מורה לשון מזוקק של הרמב"ם דמונה (בהלכות תשובה) בכלל קכ"ד דברים שמנדין עליהם המכשיל את העור ולא אמר הנותן מכשול כלשון הכתוב דכ"ז שלא הועילו מעשיו אינו עובר כלל ובחינוך מצוה דל"ה כתב דאין לוקין אלפ"ע דאין בו מעשה וזה פלא דהא מושיט הכוס וע"כ דההושטה לאו כלום היא ועד שלא יועילו מעשיו הוי כנותן מכשול לפני מי שאינו עור דבודאי ל"ע אמימרא דרחמנא וז"ב ונכון עכ"ל ושוב הביא דהרב יד מלאכי נסתפק בזה והביא ראייתו ושקו"ט בדבריו והראה פנים לסברת הרב יד מלאכי דעכ"פ המושיט נתכוון להכשיל וכונה זו תועבה היא וכו' והביא ההיא דמלוה מעות בלא עדים וכו' ודברי רש"י בע"א ד' ו' שמא יבא לשתותו ומסיק ומכ"מ הדבר ברור דגם בזה לא הוי רק איסורא דרבנן עכ"ל וכבר כתבתי למעלה בס"ק א' באריכות בענין זה והבאתי דברי רבני האחרונים בזה והיתה דעתי העניה נוטה לסברת הרב יד מלאכי וכמדומה לי שכן כתבתי לעיקר במקום אחר וכעת נראה שיש לנטות לאידך גיסא וצריך ישוב ומכל מקום מה שדקדק הרב הנ"ל יצ"ו מדכתב הרמב"ם המכשיל את העור ולא כתב הנותן מכשול כלישנא דקרא שכונתו לומר דדוקא אם נכשל בעבירה איני יודע אם יתכן לפרש כן בדעתו שהרי דבר זה למדנו משפחתו של רבי גבי ההוא גברא דהוה מחי לבנו וכו' ושמתיה וכו' והרי שם לא ראינו שבעט הבן באביו וצריך לעיין בדברי הס' כל חיים

על מו"ק שהביא הגאון בית יואל יצ"ו הוא הערות והארות על הס' פחד יצחק שנדפס מקרוב (בווארשא תרמ"ד) באות אב המכה בנו גדול ד' י"ג אות ס"א אם כונתו לומר שהרמב"ם והראב"ד חלוקים בדין זה (דלהרמב"ם דוקא אם הכשיל אותו ולהראב"ד אף אם לא נכשל) או שכונתו לומר דהראב"ד בא לפרש דברי הרמב"ם דלא תיסק אדעתין לפרש כפשט משמעות דבריו וס' זה אינו מצוי אצלי:

ומצאתי שהרב חשק שלמה בסי' ל"ד הגהט"ו אות כ"ח הביא מה שכתב הרב משל"מ הנז"ל דלמ"ד דאין העד פסול מן התורה עד שיעבור בלאו שיש בו מלקות העובר בלאו דלפני עור אינו פסול אלא מדרבנן דהא אין בו מלקות משום דהוי לאו שאין בו מעשה ותמה על זה דכיון דיש בלאו זה משיא עצה שאינה הוגנת ומושיט כוס לנזיר א"כ בשלמא לסברת הרב החינוך דכל שאפשר בלי מעשה אף כשעושה מעשה נקרא לאו שאין בו מעשה ניחא אבל לדעת הרב המגיד בפרק י"ג מהלכות שכירות דאזיל בתר איפכא מסברת הרב החינוך וסובר שכל שאפשר לעבור הלאו כמעשה אף כשעובר בלא מעשה חייב א"כ עובר אלפני עור לילקי ופסול מן התורה עי"ש ולענ"ד גם לדעת הרב החינוך קשה כמו שכתבתי למעלה וצ"ע: והרב טל אורות בד' י"ד ע"א כתב ליישב קושיית הרב חש"ש דלאו דלפ"ע אין לוקין עליו משום דהוי לאו שבכללות והאמת שכן כתבו הרמב"ן והרשב"א בחדושיהם למס' יבמות על דף פ"ד והביא דבריהם מרן חיד"א במחזיק ברכה יו"ד סי' ס"ב וכן כתב מרן כסף משנה בהלכות כלאים פרק יו"ד הלכה ל"א שציין בטל אורות (בטל אורות יש ט"ס שכתב בשם מרן כ"מ הטעם משום שאין בו מעשה וצ"ל משום דהוי לאו שבכללות כמו שכתב הוא עצמו אח"כ עי"ש) וכן נראה מדברי הריטב"א בחי' לקידושין ד' ל"ב שהביא הרב מקנה אברהם במהדורא ב' אות רל"ד (בד"ה כתב) וכן מצאתי לרבינו בספר המצות שרש ט' שכתב דאין לוקין משום דהוי לאו שבכללות וכן כתבו שני המאורות הרבנים השואל והמשיב שבשו"ת נודע ביהודה בחלק אה"ע במ"ק סי' פ"א אות ב' וסי' פ"ב אות א' עי"ש מכל מקום קושית הרב חשק שלמה היא על מה שכתב הרב משל"מ בטעם שאין מלקות אלפני עור משום דהוי לאו שאין בו מעשה ועתה השגתי ספר יקר מנחת חינוך וראיתי שכתב (על דברי הרב החינוך במצוה רל"ב) וז"ל והנה מדברי הרב המחבר וכן מדברי הרמב"ם נראה דפסוק זה יצא לגמרי מפשוטו דאם נתן מכשול ממש אבן לפני עור אינו עובר כנראה מתחילת דברי הרבוכן ממה שכתב שאין בו מעשה ואם זה ג"כ נכלל בלאו הרי יש בו מעשה ואי דהוא סובר דכיון דיכול לעבור בלא מעשה אין לוקין כבר כתבתי כמה פעמים בשם השער המלך דאם דבר זה אי אפשר לעבור בלי מעשה הוי מעשה ולוקין עכ"ל (לענינינו.

ושוב שקו"ט דהא קי"ל בכל התורה אין מקרא יוצא מדי פשוטו וכו' עי"ש) הנה מתבאר מדברי הגאון דאם נאמר דאין מקרא יוצא מידי פשוטו הנותן מכשול ממש אבן לפני עור לוקה משום שיש בו מעשה והוא פלא שלא זכר שיטת הראשונים הנז"ל דטעם פיטור ממלקות זה הוא משום דהוי לאו שבכללות ולפי טעם זה גם בנותן מכשול ממש יש לומר דאינו לוקה ואם שיש לומר דכל השקלא וטריא שלו לפי טעמו של הרב החינוך מ"מ היה לו להזכיר טעם זה שכתבוהו הראשונים כנז"ל וראיתי בשו"ת מנחת שי לגאון בדורנו יצ"ו (שנדפס בשנת תרנ"א) בסוף סי' כ' שכתב שהרב השואל הקשה על הרב החינוך (שכתב טעם פיטור ממלקות בלאו דלפני עור שאין בו מעשה) הרי משכחת גם על ידי מעשה והשיבו דלא קשיא שהרי כתב במשל"מ בשם הרב החינוך בסי' שמ"ז דכל שאפשר לעבור בלי מעשה אף דמשכחת ע"י מעשה הוי לאו שאין בו מעשה ולא ראה הגאון יצ"ו דברי הרב שער המלך דמתבאר מדבריו דאין זה מן הישוב במחכתה"ר וכתב עוד במנחת שי דבפרמ"ג סי' תמ"ג במשבצות כתב טעם שאין מלקות בלאו זה משום דהוי לאו שבכללות וחפשתי בפרמ"ג לראות אם הזכיר דברי הראשונים הנז"ל שכתבו טעם זה או אם נעלמו ממנו ומהרב מנחת שי יצ"ו ואצא לחפשי חנם כי לא מצאתי מזה בסי' תמ"ג ואיני יודע איזה ט"ס יש וראיתי עתה בס' עמודי אש ד' ד' אות יו"ד שגם הוא הקשה על טעם הרב החינוך שהרי הוא עושה מעשה שמושיט לו האיסור והזכיר שהוא לאו שבכללות עי"ש: כיוצא לזה ראיתי בספר מנחת חינוך על דברי הרב החינוך (במלוה י"ג אות קטן ב' ד' כ"ה ע"ב) דהמאכיל מן הפסח לישראל מומר לעבודת אלילים עובר על לאו ואין בו מלקות לפי שאין בו מעשה הקשה אמאי לא הוי מעשה אם מאכילו בידים שתחב לו בבית הבליעה ובלא זה לא היה אוכל למה לא נחשב מעשה ואפילו רק אם נותן לו לאכול חשיב מעשה ואפשר בנותן כיון דעוד הברירה בידו שלא לאכול עדין לא הוי מעשה כשנתן לו כי אז לא עבר על הלאו ואחר זמן כשאוכל אוכל על דעת עצמו אבל אם תחב לו למה לא נחשב מעשה וכו' ואין לומר כיון דמשכחת בלא מעשה גם אם עשה מעשה אין לוקין וכו'.

ועוד כתבתי כמה פעמים בשם השער המלך דאם עושה מעשה בענין שאי אפשר בענין אחר הוי מעשה והצ"ע: י"ט) כתב הרמ"א בסי' קס"ג אסור להאכיל לישראל למי שלא נטל ידיו משום ולפני עור לא תתן מכשול וכתב על זה הרב עטרת זקנים וז"ל אסור להאכיל פירוש בידים מ"ו ונ"ל אפילו להניח לפניו אסור עיין ביו"ד סי' קנ"א עכ"ל ובעניותי איני מבין דב"ק דודאי הדין אמת שכשאמרו שאסור להכשיל חברו בדבר איסור לאו דוקא להאכילו ולהשקותו בידים דאפילו ליתן לפניו אסור וכדתני ר' נתן מנין שלא

יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לב"ן עכומ"ז וכו' ולא תני שלא יאכיל ושלא ישקה אמנם זהו במושיט דבר האסור לחברו אבל להושיט לחברו אוכל המותר לו מהיכא תיתי לאסור משום שלא נטל ידיו שמא יאכל בלא נטילה ואפילו להושיט דבר האסור לו נבלה או חזיר וכיוצא כתבו הראשונים שאינו אסור אלא אם יודע שרוצה לאכלו עיין בתוס' בפרק קמא דע"א ד' ו' ד"ה מנין וכל שכן שאין לחוש מלהושיט לו אוכל המותר לו מפני שלא נטל ידיו ולכן לא כתב הרמ"א אלא דלהאכילו בידים אסור ונמשך מדין שפסק מרן שחיוב הנטילה היא על האוכל ולא על המאכיל שהאוכל אעפ"י שאינו נוגע באוכלין אסור לו לאכול וזה המאכילו עובר בלפ"ע לא תתן מכשול כן נלע"ד ברור ודברי הרב עט"ז צ"ע והרב הלבוש בסי' קס"ג כתב בסיגנון דברי הרמ"א אך בסי' קס"ט סעיף ב' כתב אסור ליתן פרוסה לשמש או לכל אדם אלא א"כ יודע שהוא נטל ידיו ואם נתן עובר משום ולפ"ע לא תתן מכשול משמעות לשונו הוא דכל שאינו יודע שנטל ידיו אסור ליתן לו פרוסה ואין לו לסמוך שיטול אבל נראה שאין זו כונתו אלא כל שיודע שדרכו ליטול והיינו סתם אדם מותר ליתן לו ויגיד עליו רעו מה שסיים וכן לא יתן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך בה"מ שלא להכשיל ויתכן שמה שכתוב אלא א"כ יודע שהוא נטל צריך להיות שהוא נוטל וכן הוא דקדוק הלשון (שאם לא כן היה די לכתוב יודע שנטל) דפשיטא ודאי כשיודע שדרכו ליטול מותר ליתן לו אף שלא נטל עדין:

אחר זמן רב השגתי ס' תורת חסד חלק או"ח לגאון בדורנו יצ"ו וראיתי בסי' ה' שנשאל על הבתי משקאות שמוכרים מאכל ומשתה לכל הבא אליהם ובאים כמה שאוכלים בלי נטילת ידים ובלי ברכת המוציא אם יש על הבעל הבית חשש לפני עור לא תתן מכשול כשנותן להם ויודע שיאכלו בלא נטילה ובלא ברכה ובתשובתו האריך מאד בפרטים אלו ולא יכלתי להתבסם בדב"ק עתה רק את זה אגיד שדעתו שאין איסור בזה על המוכר ואעתיק דברי מסקנתו וז"ל ומעתה מבואר דמ"ש הרמ"א דאסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום לפ"ע היינו רק כשנותן לו משלו במתנה דאז הוי כמו תרי עברי דנהרא דאינו יכול ליטלו מעצמו ועיין בתוס' פסחים (ד' כ"ב רע"ב) ובמהרש"א שם אבל כשקונה ממנו במחיר כסף שבידו לקנות לו פת בכל מקום א"כ ליכא איסורא כלל דבאיסור דרבנן היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא י"ל דליכא איסורא כלל כנ"ל ואף את"ל דאפי' בכה"ג איכא איסורא בשאר איסור דרבנן מ"מ כבר כתבנו לעיל (אות ד) דיש לחלק בין איסור דרבנן שאסרו בהחלט ויש תורת איסור על אותו דבר ובין היכא שחכמים גזרו רק חיוב על האדם כמו נט"י לאכילה ואין על הפת שם איסור כלל ובכה"ג ודאי שרי וגם מחמת שלא יברך ברהמ"ז דהוי מדאורייתא מ"מ אין בזה איסור משום לפ"ע מטעם שכתבו הכא

והמג"א בסי' קס"ט כיון דבשעה שאוכל עדיין אינו עובר כלום רק אח"כ אינו מקיים חובו ול"ד לאוכל בלא נט"י שעובר בשעת אכילה ועוד יש להאריך הרבה ולצרף טעמים להיתר וכבר מבואר שאין איסור בזה על בעה"ב המוכר להם וכנ"ל עכ"ל גם בס' בית יצחק לידידי הגאון מפרעמישלא יצ"ו בחלק א"ח סי' כ"ט נשאל בנדון בתי משקאות והאריך מאד בחריפות ובקיאות כדרכו בקודש גם בקונטריס מנחת אהרן שבסוף ספרו בדף ו' סוף ע"ב האריך במה שנשאל בכיוצא לזה במוכר משקאות אם יש איסור למכור בבית המרחץ בבתי גואי שאין מברכים שם ועובר משום לפ"ע עי"ש:

כ) דבר שאסור לישראל רק מדרבנן אם אסור להושיטו לב"נ עכומ"ז הנה הרב ש"ך ביו"ד סי' ה"ן ס"ק י"א גבי נשבר עצם במקום שאינו נטרף וכו' דהאבר אסור מדרבנן משום אבר מן החי כתב בשם סמ"ק ורש"ל וב"ח דאסור להושיטו לב"נ עכומ"ז ושהרשב"א והר"ן בפרק אלו טריפות גבי נשתברו אגפיה כתבו דכיון דלישראל אין בו אלא מצות פרישה בלבד שרי לעכומ"ז אפילו לכתחלה ואין בו משום ולפני עור עי"ש ומשמע דאם הוא איסור גמור מדרבנן כולי עלמא מודו דאסור להושיטו לב"נ עכומ"ז משום ולפ"ע וכו' והרב פרי חדש שם בס"ק ט"ז על מ"ש הסמ"ק הנ"ל תמה דאטו רבנן מי גזרי גזרה לעכומ"ז ואינהו גופיהו מי צייתי להו ועם שכתב ליישב דכיון דכולי עלמא ידעי דאבר מן החי אסור להושיט לב"נ עכומ"ז אם נתיר להושיט את זה לב"נ עכומ"ז יכשל בו גם ישראל וכו' מכל מקום כתב דהעיקר כהרשב"א והר"ן ואין לנו לגזור אחר חתימת התלמוד עי"ש ולפי זה משמע דאף בדבר שאיסור גמור מדרבנן הוא לישראל אם לא נמצא מפורש בש"ס שאסור גם לעכומ"ז מותר להושיטו לו וכן כתבתי בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת הגימ"ל אות ז"ן בשם הרב ערך השלחן ביו"ד סי' ה"ן אות ח' בדין אבר אות ז"ן דאם איסורו מדרבנן מותר להושיטו לעכומ"ז כמ"ש הרשב"א והר"ן וכו' וגם בסי' ס"ב אות ו' כתב לענין ספק אבר מן החי דאם חומר הספקות הוא מדרבנן מותר להושיטו לעכומ"ז:

והיה נראה לי פשוט דלכולי עלמא בדבר שאסור מן התורה מיהא בין אם יש בו מלקות או אין בו מלקות אסור להושיטולעכומ"ז אמנם ראיתי להרב זרע אמת בח"ב בקיצור הלכות טריפות ד' יו"ד ע"א אות רס"ה שהקשה דברי הרב פר"ח אהדדי דבס"ק י"ו הנ"ל פסק דמותר להושיטו לב"נ עכומ"ז ואילו בס"ק י"ז חש לדעת הרמב"ם דאבר ובשר המדולדלים אסורים מן התורה וכן בסי' ס"ב סק"ז וא"כ כיון דלדידיה אסור מן התורה משום אבר מן החי נראה דאסור להושיטו לב"ן עכומ"ז וכתב ליישב דמ"ש בס"ק ט"ז הוא לדעת הסוברים דאינו אסור אלא מדרבנן (והוא דוחק) שוב כתב דאפשר עוד לומר דס"ל

להרב פר"ח דאף אם תמצא לחוש לסברת הרמב"ם דאסור מן התורה עם כל זה כיון דאין לוקין עליו אינו אסור לב"ן עכומ"ז עכ"ל נראה מדבריו דכל שאין לוקין עליו אף דאסור מן התורה אינו אסור לב"ן עכומ"ז ובעיני יפלא דכיון שאסור מן התורה וב"ן עכומ"ז מוזהר אאבר מן החי מן התורה מי גילה רז זה דכל שאין בו מלקות לא אסרתו תורה לב"ן לעכומ"ז ולכן נראה שכונתו דאף דודאי לדעת הרמב"ם שאסור מן התורה אסור גם לב"ן עכומ"ז אעפ"י שאין לוקין עליו מכל מקום אנן בדידן אף אם נחוש לסברת הרמב"ם לגבי ישראל מכל מקום לגבי ב"נ עכומ"ז אין לנו לחוש לסברתו כן נלע"ד בכונתו והרב מסגרת השלחן בד' נ"א ע"א הביא מ"ש הרב ש"ך בשם הרשב"א והר"ן ומ"ש הרב פר"ח בס"ק ט"ז וכתב וע"ע בפר"ח ס"ק י"ז דחייש לדעת הרמב"ם דאבר המדולדל אסור מן התורה וא"כ נראה דהיה לנו להחמיר לב"נ עכומ"ז ואפשר לומר דכיון דאין לוקין עליו אינו אסור לב"נ עכומ"ז ולכן אין להחמיר שלא ליתנו או למכרו לעכומ"ז עכ"ל וצריך לדחוק שכונתו כמו שכתבתי לפרש דברי הרב זרע אמת אף שאין כן משמעות לשונו ומ"ש שם (כשכתב ואפשר לומר) כמו שתירץ הש"ך לפי הנראה הוא ט"ס וצ"ל כמו שתירץ הרב זרע אמת (שהזכיר שם קודם לכן עי"ש) ובמה שכתבתי למעלה בשם הרב ערך השולחן דספק אבר מן החי מותר להושיטו לב"נ עכומ"ז למ"ד דחומר הספקות מדרבנן ראיתי עתה להרב לב שומע יצ"ו במערכת הלמ"ד אות מ שכתב בשם הרב ווי העמודים דאפילו למ"ד דחומר הספקות מדרבנן מכל מקום חמור מאיסור ודאי דרבנן וא"כ אפשר דאסור להושיטו לעכומ"ז והנה ס' זה אין אצלי ולא ידעתי אם אמר כן מסברא או הביא ראיה לדבריו ולפום ריהטא נראה דאף דהאמת הוא דספק דאורייתא חמור מודאי דרבנן כמו שהוכיח הרב ארעא דרבנן בסי' תח"ל מדאמרינן בסוף ראש השנה שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין ילך למקום שתוקעין ופרכינן פשיטא הא דאורייתא וברכות דרבנן ומשנינן לא צריכא אע"ג דהא ודאי והא ספק וכן פסקו הפוסקים מכל מקום לפי מה שהסביר הרב פר"ח דרבנן לא יגזרו גזרתם על העכומ"ז ואינהו נמי לא צייתי יש לומר דנהי דלגבי ישראל יש חילוק בין איסור דרבנן שהוא מחמת ספק איסור תורה לאיסור דרבנן בעלמא מכל מקום לגבי עכומ"ז מסתברא דלא פלוג רבנן ולא אסרו עליהם לא זה ולא זה כן נראה לי בדעת הרב ערך השלחן והכי מסתברא לענ"ד: כא) כתב הרב יד מלאכי בסי' שס"ד דלפני עור וכו' שייך לאומרו אף במידי דלית ביה איסורא אלא מדרבנן כמ"ש התוס' במס' ע"א ד' כ"ב ד"ה תיפוק ליה ובכנה"ג יו"ד סי' ה"ן הגבי' אות פ"ט לדעת הרשב"א והר"ן ומשפטי שמואל סוף סי' קל"ד ודרך הקודש ד' יו"ד ודין גרמא לי תמיה על הרדב"ז שכתב בח"ב קובץ ג' סי' רט"ו מלשונות הרמב"ם דלא אמרינן כן

אלא באיסורי תורה אך באיסורי דרבנן דוקא רב עיליש דגברא רבה הוא מיזדהר בהכי דליתא עכ"ל.

וראיתי להעתיק תשו' הרדב"ז שאין ספרו ביד כל אדם והוא שנשאל על מה שנראה מדברי הרמב"ם בפרק יו"ד מהלכות עדות דהלוה אסור ליתן אבק רבית ואילו ממה שאמר רבא במס' בבא מציעא ד' ס"ח ע"ב רב עיליש גברא רבה הוא ואיסורא לאינשי לא הוה ספי מוכח דאין הלוה אסור ליתן אבק רבית מדלא אמר ואיסורא לא הוה עביד והשיב איברא דהכי משמע מההיא וכן כתבו כל האחרונים דאין הלוה אסור ליתן אבק רבית ולדבריהם כשר לעדות וז"ל הרשב"א מדאמרינן רב עיליש גברא רבה ולא ספי איסורא לאינשי ולא אמרינן ולא עביד איסורא ש"מ דאין איסור אבק רבית אצל הלוה לפי שאיסור הלוה חדוש הוא ודי במה שחדשה ואסרה עליו תורה ע"כ וכן העליתי בתשו' אחרת אלא דאכתי קשה מאי אריא משום דרב עיליש גברא רבה הוה אפילו אינשי דעלמא נמי איכא משום ולפני עור וכו' וי"ל דלא אמרינן הכי אלא באיסורי תורה אבל באיסורי דרבנן דוקא רב עיליש דגברא רבה הוא מזדהר בהכי אי נמי דלא עבר משום ולפני עור אלא בקאי בתרי עברי דאי לא מושיט ליה לא מוצי שקיל אבל הכא אי לא שקיל (המלוה) מרב עיליש הוה שקיל מאחריני והרא"ש כתב דעבר אלפני עור ולדידיה נמי קשה אמאי לא אמר רב עילש לא עביד איסורא וליכא לתרוצי דרבא הוא דאמר הכי אבל אנן לא קי"ל הכי אלא המלוה והלוה שוין בין ברבית קצוצה בין באבק רבית דכיון דלא אשכחן מאן דפליג עליה לית לן לחדותי פלוגתא מדעתין ונראה לתרץ דרבא הכי קאמר רב עיליש גב"ר הוה ופשיטא דלא עביד איסורא דבזמן דאתי לפלוגי פלגי בדינא או תלתא באגרא ופלגא בהפסד או תרי תלתי בהפסד ופלגא באגרא וזה פשיטא דודאי לא עביד איסורא אלא כיון דגברא רבה הוה לא כתב שטרא דאתי למטעי ביה וספי איסורא לאינשי אלא ודאי שטר בהכשר נכתב והכי פירושו אי פלגא באגרא תרי תלתי בהפסד אי פלגא בהפסד תרי תלתי באגרא והשתא ניחא נמי דלא עבר אלפני עור וסומך הנותן על חסידותו של רב עיליש שכיון שבחר בלבו באחד מן הדרכים שוב לא יחזור בו דכתיב ודובר אמת בלבבו והשתא ניחא ממה שהקשו התוספות וכי שוטה היה הנותן לעשות כזה וכו' כי לא היה שוטה אלא מאמין בחסידותו של רב עיליש עכ"ל ויש לדקדק למה תלה קושיתו במאי איריא דרב עיליש גב"ר וכו' בפשיטות היה לו להקשות (על מה שהוכיח מלישנא דרבא דאין הלוה אסור ליתן אבק רבית מדלא אמר ואיסורא לא הוה עביד) דאמאי לא אמרינן דאיכא מיהא על הלוה איסור דלפ"ע וא"כ הוה ליה למימר ואיסורא לא הוה עביד וגם איני מבין מה שכתב בתירוצו הראשון דבאיסור דרבנן

דווקא רב עיליש דגברא רבה הוא הוה מזדהר בהכי דמנא לן דרב עיליש הוה מזדהר בהכי דהא רבא לא אמר אלא דאיסורא לאינשי לא הוה ספי ואין במשמעות לשון זה שהיה חושש על עצמו שום נידנוד איסור רק המשמעות הוא כי היה חושש שלא לגרום איסור להמלוה ומה שהקשה על דברי הרא"ש אמאי לא אמרינן איסורא לא עביד הנה גם הרב פלפלא חריפא נרגש מזה וכתב דמ"ש הרא"ש דעובר הלוה משום ולפ"ע זהו מ"ש בש"ס איסורא לא הוה ספי עי"ש:

והנה מה שכתב בשמו הרב יד מלאכי דבאיסור דרבנן ליכא משום לפני עור וכתב על דבריו דליתא כנז"ל הנה לפי מה שהעתקתי דב"ק מתבאר דגם הרדב"ז סובר כן לקושטא דדינא דאף שבתירוצו הראשון לחלק יצא בין איסורי תורה לאיסורין דרבנן מכל מקום בתירוץ השני שכתב אי נמי וכו' ודאי כונתו לומר דאף דאיסור דלפ"ע איתיה באיסורין דרבנן נמי מ"מ רב עיליש לא עבר אלפני עור משום דהוי כלא קאי בתרי עברי דנהרא ומובן דאי לאו הכי הוה איהו עבר על לפני עור וגם הביא מה שכתב הרא"ש דעובר על לפ"ע ומשמע ליה שכונת הרא"ש שגם רב עיליש היה עובר על לפ"ע לולא שכונתו או תלתא באגרא וכו' (דלא כמו שתירץ דדרב עיליש הוי כדלא קאי בתרי עברי) והוקשה לו על סברתו ותריץ יתיב דהכי קאמר וכו' וכלומר דמ"ש הרא"ש דעובר על לפ"ע לאו אדרב עיליש קאמר אלא אלוה דעלמא הרי מתבאר יפה מדב"ק דגם הוא מודה דבאיסורין דרבנן נמי איכא לפ"ע והוא מסכים לדעת כל הפוסקים שהביא הרב יד מלאכי ואין מקום לכתוב על דבריו דליתא:

ומה שכתב הרב יד מלאכי בשם הרב כנה"ג שכתב לדעת הרשב"א והר"ן דאיכא לפ"ע באיסור דרבנן הנה ס' כנה"ג לטרפיות אין אצלי ולפי הנראה כונתו לדברי הרשב"א והר"ן שהביא הרב ש"ך בסימן ה"ן ס"ק י"א גבי נשתברו אגפיה דכיון דלישראל אין בו אלא מצות פרישה בלבד שרי להושיטו לעכום"ז ואין בו משום ולפני עור דמתבאר דלישראל מיהא אסור להושיטו אף דאינו איסור גמור דרבנן בכל זאת איכא משום לפ"עואיני יודע אם הזכיר הרב כנה"ג דעת הסמ"ק ורש"ל וב"ח שהביא הרב ש"ך שם שכתבו דאסור להושיטו אף לעכום"ז אף שאינו איסור גמור דרבנן דמתבאר דגם באיסור דרבנן סברי דאיכא לפני עור והנה בענין זה היה כתוב אצלי משנים קדמוניות ולא היה בידי אז שו"ת הרדב"ז הנ"ל (היא בדפוס ווארשא תרמ"ב בחלק ה' סי' אלף תקע"ט) ולכן תמהתי על מ"ש בשמו הרב יד מלאכי דבאיסור דרבנן ליכא משום ולפ"ע דמדברי הרשב"א בדין אבק רבית שכתב בסי' תתקל"ח (אחר שדקדק מדלא אמרו דרב עיליש איסורא לא עביד דאין איסור על הלוה ליתן אבק רבית כמ"ש בתשו' שהביא הרדב"ז בשמו) דאם נשבע ליתן לו

צריך לקיים שבועתו כיון שאין עליו איסור אבק רבית אין זה כנשבע לבטל מצוה דרבנן ואעפ"י שהמקבל עובר וזה הנותן מושיט לו איסור דרבנן מוטב שיעשה איסורא זוטא משיעשה איסורא רבה עכ"ל דמוכח דגם על הלוה איכא מיהא איסורא משום לפ"ע אלא דאיסורא זוטא הוא נגד לעבור על השבועה ונדפסה הערה זו בשדי חמד ח"א בחלק דברי חכמים סי' ל"ו ושם לא הבאתי דברי הרשב"א רק כתבתי דמוכח מדברי הרשב"א דאיכא לפ"ע באיסור דרבנן (לפי שדברי הרשב"א היו כתובים בקונטריסי באות ב"ן וציינתי לעיין שם) ועתה אשר ראיתי שהרדב"ז עצמו הביא דברי הרשב"א שדקדק שאין איסור אבק רבית אצל הלוה מדלא אמרו איסורא לא הוה עביד איני יודע אם כונתו לדברי הרשב"א שבתשו' סי' תתקל"ח הנ"ל והיתה כתובה לפניו בסגנון אחר ממה שכתובה לפנינו (כי מה שסיים הרדב"ז בשמו שאיסור הלוה חדוש הוא וכו' ליתנהו להני מלי בתשובה שלפנינו) ועל כל פנים כבר כתבתי שגם דעת הרדב"ז כן היא דגם באיסורין דרבנן איכא לפ"ע: הן אמת דראיתי עתה להרב מוהר"י באסאן בתשובתו שבשו"ת הרב מוהרימ"ט בח"ב ביו"ד סי' מ' שפירש מה שכתב הרשב"א דאיכא איסורא זוטא ללוה ליתן אבק רבית למלוה אלא דשרי ליה כי היכי דלא ליעביד איסורא רבה דהאי איסורא זוטא לאו איסור לפני עור מדרבנן קאמר אלא איסורא זוטא בעלמא מכל מקום שמעינן מיהא דלא שרי להושיט לחברו איסור דרבנן ועוד דמתבאר בדבריו דבשאר איסורין דרבנן גם הרשב"א ס"ל דהטילו חכמים לאו דלפני עור באיסורין של דבריהם אלא דבאבק רבית ס"ל דכשם שלא הטילו חכמים לאו דלא תשיך לגבי לוה הכי נמי לא הטילו עליו לאו דלפני עור עי"ש אבל בעלמא מודה.

דגם באיסורין דרבנן איכא לפ"ע ומתוך השקלא וטריא שבין רבני האחרונים במושיט אבר מן החי דטמאה לב"נ עכומ"ז אי איכא לפ"ע כמו שרשמתי למעלה בס"ק ט"ו נראה לכאורה דצריך לומר דנקטי דגם באיסורין דרבנן יש לפני עור לפי מה שכתב הרב פני יאושע בח"א חיו"ד סי' ג' דאחר מתן תורה אין איסור מן התורה בלפני עור לעכומ"ז אלא מדרבנן אך באמת אין סברתו מוסכמת עיין לקמן בס"ק כ"ב וק"ל: ושם (בהנדפס בדברי חכמים) הבאתי מ"ש הרב פי שנים דגם הרדב"ז מודה דאיכא באיסור דרבנן משום לפ"ע ולא קאמר אלא דשאר אינשי לא זהירי בזה זולת רב עיליש דגב"ר הוא ועתה אין בידי ס' פי שנים לראות דב"ק (וכמדומה לי שגם כשכתבתי כן בשמו לא שראיתי גוף דבריו בספרו רק שראיתי שהביאו כן בשמו ולא אזכור באיזה ס' כתב כן בשמו) ולפי הנראה הרב מפרש שכונת הרדב"ז להקשות דהא הלוה עביד איסורא שנותן מכשול למלוה וא"כ גם בשאר אינשי אי נפיק עלייהו שטרא כדנפיק על בני דרב עיליש דכתיב ביה פלגא

באגר פלגא בהפסד נימא נמי דהכי קאמר אי פלגא באגר תרי תלתא בהפסד כדמתרגמינן לשטרא דרב עיליש דהא מסתמא אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן ונימא דמסתמא לא היתה כונת הלוה לעבור אלפ"ע וכו' ואהא משני דכולי עלמא לא משמע להו דאיכא איסור לפ"ע אלא באיסורין דאוריתא זולת רב עיליש ולכן לא סמכינן לפרש שטרא דשאר אנשי כדמפרשינן לדרב עיליש דשאר אינשי לא זהירי בהכי משום דלא משמע להו דאיכא לפ"ע באיסורין דרבנן ואכתי לא נחית הרדב"ז להקשות דהוה ליה למימר דאיסורא לא הוה עביד עד לבתר דאייתי דברי הרא"ש ובזה מתיישב מה שדקדקתי למה תלה קושיתו במאי איריא וכו' וק"ל:

ואני ההדיוט הבאתי מה שמצאתי בתשובות הרדב"ז בחלק ד' סי' אלף שכ"ט שכתב דנער בן ארץ ישראל משרת אצל בעל הבית בחוצה לארץ אסור הבעה"ב לומר לו ביו"ט שני לעשות מלאכה ועובר משום ולפני עור לא ת"מ עי"ש דמתבאר דגם באיסור דרבנן ביו"ט שני ס"ל דאיכא לפ"ע ועיין במה שציין הרב קהלת יעקב בתוספת דרבנן אות קס"ט ובארעא דרבנן אות ש"ם כתב דהתוס' בסוף פ"ק דמס' ע"א כתבו דלדעת ר"ת דלפני עור איתיה גם באיסור דרבנן וציין חות יאיר סי' קפ"ה הנה משמעות לשונו הוא דרק לדעת ר"ת הדין כן אבל יש סוברים דבאיסור דרבנן ליכא לפני עור ולדעתי העניה איני רואה בדברי התוס' שום רמז שיש מי שחולק על ר"ת בזה שדברי התוס' הם בד' כ"ב ע"א ד"ה תיפוק ליה עי"ש ומה שהביאו לחולק על ר"ת הוא במה שסובר דמלאכת חול המועד דרבנן ורבינו אלחנן סובר שהוא איסור תורה אבל במה שסובר ר"ת דגם באיסור דרבנן איכא לפ"ע אין רמז בדברי התוס' דיש מי שחולק כמו שיראה הרואה והיה נכון לכתוב שכתבו התוס' בשם ר"ת דאיתיה גם באיסור דרבנן וכעת לא ידעתי מי שיסבור דבאיסורין דרבנן ליכא לפ"ע זולת לתירוץ הראשון של הרדב"ז לפי הנראה מפשט דבריו ומלבד שפירש דבריו הרבי פי שנים באופן שמסכים לדעת כל הפוסקים הנ"ל אף גם לפי מה שנראה מפשט דבריו אינו מוכרח שתופס כן לדינא כמו שכתבתי למעלה ובפרט שכן מתבאר מתשו' שבחלק ד' סי' אלף שכ"ט כנז"ל:

ומלבד כל הרבנים הנז"ל דסוברים דגם באיסור דרבנן איכא לפני עור מצאתי שכן ייחס הרב משנה למלך לדעת הרמב"ם והוא שבהלכות מלוה פרק ד' הלכה ב' (בד"ה אך קשה) הביא מ"ש הרב מוהראנ"ח דהרמב"ם והרשב"א חלוקים בדין אבק רבית אם אסרו רבנן גם ללוה דהרשב"א ס"ל דלא אסרו אלא למלוה והרמב"ם מדכתב בפרק יו"ד מהלכות עדות דלוה ומלוה ברבית דרבנן פסולים מדרבנן מוכח דסובר דגם על הלוה אסרו ולכן פסול לעדות מדרבנן והרב משל"מ כתב דאינו מוכרח כן דיש לומר דאף דסובר הרמב"ם

דאין איסור רבית על הלוה מכל מקום הוא פסול לעדות משום שעבר אלפני עור דגם משום לפ"ע מיפסיל עי"ש והמעיין בדברי הרב משל"מ יראה שהדבר פשוט בעיניו דאיכא לפני עור בדרבנן וכמו שכן דעת התוס' ור"ת והרשב"א והר"ן כנז"ל וייחס שכן דעת הרמב"ם ועיין בדברי הרמ"א בא"ח סי' קס"ג שכתב בדין אכילה בלא נטילת ידים דאיכא לפני עור והוא מדברי רבינו יונה ולא ראיתי מי שרפרף בזה אלא אם הוא בענין שאין שייך בו לפני עור כגון בדלא קאי בתרי עברי שאין האיסור משום לפ"ע אלא משום מסייע ידי עוברי עבירה עי"ש בדברי הרב פרמ"ג על דברי הרב מגן אברהם אבל אם הוא בענין ששייך בו לפ"ע (דקאי בתרי עברי) הכל מודים דגם באיסור דרבנן הטילו לאו דלפ"ע וכן כתב מפורש בפרמ"ג באשל אברהם הנ"ל אך ראיתי להרב מקנה אברהם במהדורא ב' סי' רל"ב שנמשך אחר דברי הרב יד מלאכי שדעת הרדב"ז דליכא לפ"ע באיסור דרבנן וכתב שכן דעת הרמב"ן בחידושיו למס' ע"א ד' כ"ב שעל מה שאמרו בש"ס ותיפוק ליה משום לפני עור כתב דמלאכה בחוה"מ משמע דאסור מדאוריתא דאי מדרבנן מי איכא לת"מ עכ"ל ואין בידי חידושי הרמב"ן הנ"ל ונעלם מעיני כל הרבנים הנז"ל דב"ק שלא היו חידושים הנ"ל בדפוס ונדפסו חדשים מקרוב וכן כתבתי בדברי חכמים שם בשם ס' תורת חסד החדש בסי' ה' שכתב דבחידושי הרמב"ן סוף פרק קמא דע"א ובלקוטות הרמב"ן ריש מס' מועד קטן ובחידושי הריטב"א שם סברי דבאיסורין דרבנן ליכא משום לפני עור אם רק מזמן האיסור לפניו אבל כשמאכילו בידים כתב שם באות ג' דלכולי עלמא אסור עי"ש שכתב לדחות בזה דאין הכרח ממ"ש הרא"ש בפרק איזהו נשך סי' מ"ב (הנז"ל גבי אבק רבית שעובר הלוה אלפ"ע) שסובר כן בכל איסור דרבנן דנתינת הרבית הוי כמאכיל בידים וגם הרמב"ן והריטב"א מודו בזה והכריח כן מסתירת דברי הרא"ש הנ"ל למה שכתב בריש מועד קטן שהוקשה לפי דרכו דמלאכה בחוה"מ אינה אסורה אלא מדרבנן מאי מקשה הש"ס בע"א ד' כ"ב ותיפוק ליה משום לפני עור ונדחק לתרץ משום דדרשהפשוטה שהצדוקין מודים בה היא מקשי הכי ואי ס"ל להרא"ש דאיכא לפ"ע בכל איסור דרבנן מעיקרא לא קשיא כלל ובזה יש לדחות כמה ראיות שהביאו רבנן בתראי בענין זה אך פשוטן של דברים מורים דסברי מרנן דגם באיסור דרבנן איכא לפני עור ומה שהכריח מדברי הרא"ש כבר עמד בסתירת דברי הרא"ש הרב פתחי תשובה בסי' ק"ס בנחלת צבי ויישב דב"ק וגם אני ההדיוט כתבתי בדברי חכמים ישוב לזה אבל יותר נכון ומדוקדק תירוצו של הרב פ"ת ואיך שיהיה אין מזה הכרח והדבר תמוה בעיני למה לא יתקנו רבנן באיסורין של דבריהם לפני עור מדבריהם וכל דתקון רבנן מעין דאוריתא תקון ואם כן לכל הפחות באיסורין דרבנן שיש

להם עיקר בתורה דאמרינן בהו בעלמא כל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון יש לומר בפשיטות דעובר בהם בלפני עור מדרבנן:

והשגתי ס' שאילת שלום מהדורא תניינא וראיתי בסי' פ"ט שכתב הגאון המחבר בשם הרב מר בריה שדעת התוספות בעבודת אלילים ד' כ"ב הנז"ל בראש סעיף זה לחלק בין איסור דרבנן שיש לו עיקר מדאוריתא לאין לו עיקר מדאוריתא ושבזה דחה דברי הגאון המחבר שם בסי' פ"ח והוא ששם הביא מה שהקשה מר בריה על מה שכתבו התוספות בסוף פרק קמא דע"א ד' כ"ב ע"א בד"ה תיפוק ליה משום לפני עור דלר' שמעון בן אלעזר פריך דשמעינן ליה בפרק קמא דחולין ד' ו' גבי הא דרבי מאיר שדריה לר' שמעון למזבן חמרא מבי כותאי דסבירא ליה גרי אמת הם דמנא לן דר' שמעון סובר כר' מאיר דגרי אמת הם אימור דהלך להביא לר' מאיר והוא לא ישתה ואי משום לפני עור דילמא לא היה בתרי עברי ואין כאן איסור דלפני עור והשיבו הגאון אביו דכיון דר' מאיר רבו היה מדשדריה לאתויי ליה חמרא ולולא היה תלמידו לא היה מזלזל בו אם כן ודאי דגם רשב"א סובר כרבו דגרי אמת הם ומה שכתב דדילמא לא הוה בתרי עיברי אינו נכון דודאי ר' מאיר בעצמו לא היה מזלזל בכבוד לילך ואם כן הוי שפיר תרי עיברי ואיכא איסור ולפני עור ואף אי לא קאי בתרי עברי איכא מיהא איסור דרבנן אלא דבאמת אין לומר דהוכחת הש"ס (והתוספות) הוא משום דעבר אלפני עור שאם כן היה להתוספות להוכיח מזה דבאיסור דרבנן איכא לפני עור דהא סתם יינם אינו אלא מדרבנן ובפרט דכות' אף אם הם גרי אריות מכל מקום פרושים הם מעכומ"ז ובודאי אין ביינם יותר מאיסור דרבנן אלא ודאי הוכחת התוספות היא כיון דתלמיד ר' מאיר היה ודאי כר' מאיר סבירא ליה דגרי אמת הם:

ולזה כתב מר בריה שכונת התוספות לחלק בין איסור דרבנן שיש לו עיקר מן התורה לאין לו עיקר וסתם יינם חשיב יש לו עיקר מן התורה ומר אביו השיבו בסי' פ"ט דמלבד דאין דברי התוספות מוכיחים כן וגם דאם כן לא הוה ליהו לסתום החילוק בזה שהרי אין החילוק פשוט ומוכרח דהרי לענין ספיקא דרבנן לקולא אין חילוק בזה ואף ביש לו עיקר אזלינן לקולא ובאמת לכאורה חשבתי ליתן טעם לחילוק זה על פי מה שכתבתי בספרי (לפי הנראה כונתו על המהדורא קמא שלו שאין נמצא אצלי) לחלק ובאין לו עיקר מן התורה לא גזרו על החפץ כי אם איסור גברא מה שאין כן ביש לו עיקר מן התורה כעין דאורייתא תקון וגזרו האיסור על החפץ כמו באיסור דאורייתא ואם כן שפיר יש מקום לחלק בזה דביש לו עיקר מן התורה דהאיסור על החפץ שייך לפני עור שלא להושיט לו החפץ האסור ולמכשול לפניו מה שאין כן באין לו עיקר מן התורה דאין על החפץ שום

איסור כי אם אקרקפתא דגברא לא גזרו איסור כי אם על האיש העושה ולא על זולתו המושיט לו וחילוק זה היה נראה נכון אבל אכתי לא הועלנו בזה דאם כן במלאכת חול המועד דאף אם הוא דאורייתא אין בה כי אם איסור גברא ולא איסור חפצא דהמלאכה אין בה ממש ועל מה יחול האיסור ומה גם אם הוא דרבנן אף אי חשיב יש לו עיקר מכל מקום אינו אלא איסור גברא ואם באיסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה לא שייך לפני עור גם בזה לא שייך אף דיש לו עיקר ואם כן לא אתו שפיר דברי התוספות ועוד אף להרשב"א דסתם יינם חשיב יש לו עיקר היינו בעכומ"ז אבל לא בכות' וכו' ולכן פשוט שכונת התוספות לא משום לפני עור אלא משום דמסתמא סובר כר' מאיר רבו דגרי אמת הם אלו תורף דב"ק עיניך הרואות דפשיטא ליה שאין לחלק בזה בין יש לו עיקר לאין לו עיקר ובכל איסור דרבנן איכא משום לפני עור לדעת התוספות והראשונים דקיימי בשיטה זו:

עוד כתבתי בדין זה בדברי חכמים סי' ל"ו הנז"ל וציינתי ספרים רבים המדברים בזה עי"ש ועתה חזון הרבתי שהגאון מנחת חינוך בהשמטות למצוה רל"ב לא זו בלבד דפשיטא ליה מדברי הראשונים שהביא שם ובהשמטות לסי' רל"ח דגם באיסורין דרבנן איכא לפ"ע אלא שדעתו שמושיט איסור דרבנן לחברו עובר על לפני עור מדאורייתא דמי גרע מכשיל חברו באיסור דרבנן ממשיאו עצה שאינה הוגנת שעובר על לפני עור מדאורייתא והצ"ע שמדברי הפוסקים שהביא שם מוכח דסברי דעובר רק מדרבנן עי"ש ובמה שכתבתי בזה בדברי חכמים שם גם אשור לידידי הרב לב שומע יצ"ו במערכת הלמ"ד אות ל"ח שאחר שכתב דהתוס' בע"א ד' כ"ב ד"ה תיפוק ליה סברי דגם באיסור דרבנן שייך לפ"ע ושכן מתבאר מדבריהם בפ"ק דחגיגה ד' י"ח ע"א (גבי מלאכה בחול המועד) ומדברי הרא"ש ריש פרק קמא דמועד קטן ובפרק איזהו נשך סי' מ"ב ומתשו' הרשב"א סי' תתקל"ח וכן כתב הרב בית יהודה יו"ד סי' טו"ב ושהרב כנסת הגדולה ביו"ד סי' ה"ן אות פ"ט וסי' ק"ס אות ו' כתב שכן דעת הרמב"ם והרשב"א והר"ן וריב"ה וציין ערך השלחן ח"מ סי' ל"ב אות י"ב (אין מצוי אצל) הנה אחר כל זה כתב וז"ל אבל הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' רט"ו צדד לומר דדוקא באיסור דאורייתא אבל לא באיסור דרבנן והרב נוה שלום בחי' פוסקים אות ה' כתב שכן דעת הרמב"ן עכ"ל וציין יד מלאכי ומנחת חינוך הנז"ל ולא הראה לנו איה מקום כבוד דברי הרמב"ן בזה ולא ידעתי אם הן הן הדברים שבחידושיו לע"א שכתב הרב מקנה אברהם בשמו או במקום אחר כתב כן והדבר תמוה לדעתי וספר נוה שלום אין בידי ונראה דאף דבעלמא כשהאחרונים לא ראו דברי הראשונים נקיטינן כקמאי בזה יש לנו לתפוס שלא כסברת הרמב"ן והריטב"א

משום דהדבר פשוט שאף אם היו רואים רבני האחרונים דבריהם היו תופסים עיקר סברת התוס' והרא"ש והרשב"א והר"ן והרמב"ם הנז"ל שסוברים דגם באיסור דרבנן שייך לפ"ע וע' בס' תורת חסד לגאון בדורנו יצ"ו בחלק א"ח סי' ה' ובאר שם שגם לדעת הרמב"ן והריטב"א דבאיסורין דרבנן ליכא לפני עור מכל מקום היינו דוקא בנותן לפניו אבל במאכילו (שתוחב לתוך פיו) או שמניחו לפניו ואין המקבל יודע שהוא איסור ולוקחו בחזקת היתר גם הם מודים דאסור ועי"ש באם אינו מניחו לפניו אלא נותנו בידו ממש אי הוי כמאכילו:

ועל מה שכתב הרב מנחת חינוך דבאיסורין דרבנן איכא לפני עור מדאורייתא ראיתי עתה לידידי הגאון אבד"ק פרעמישלא יצ"ו בס' בית יצחק חלק א"ח סי' ס"ה כתב דיש ראיה נכונה לסברתו דהנה בתשו' ברית אברהם סי' י"ג הקשה להסוברים דבדרבנן אדם משים עצמו רשע מדברי הראב"ד שהקשה בכתובות ד' ע"ב דשאלו בגמרא גבי מאכילתו שאינו מעושר מנא ידע דילמא דהיא מודה ותירץ דאין אדם מע"ר והרי מעשר בזמן הזה דרבנן אלמא דגם בדרבנן אין אדם מע"ר אך לדברי המנחת חינוך אתי שפיר דנהי דמעשר בזמה"ז דרבנן מכל מקום היא עוברת מדאורייתא משום לפני עור עי"ש ואני ההדיוט אומר דאם היתה ההלכה דבדרבנן משים עצמו רשע והיה קשה עלינו מדברי הראב"ד הנ"ל והוא ראש הקדמונים והיינו צריכים לישוב זה ממילא היתה ראיה נכונה לסברת הרב מנחת חינוך הנ"ל אמנם המעיין במה שכתבתי בשדי חמד ח"א במער' האלף אות ל"ג ישר יחזה דדעת כל הראשונים ורובא דרובא מהאחרונים היא דגם בדרבנן אין אדם משים עצמו רשע ודעת רש"י בכתובות ד' ח"י דלא אמרינן בדרבנן אין אדם מע"ר יחידאה היא ואם כן דברי הראב"ד כפשטן דאף דאינו אלא איסור דרבנן אמרינן שפיר אין אדם מע"ר וממילא אין ראיה לסברת הרב מנחת חינוך כמובן ועיין בספרכנסת חכמי ישראל (הנדפס באודיסא) בקונטריס שלישי בסי' ס"ב ד' ט"ן ע"ב: ובמה שנחלקו הפוסקים אם באבק רבית עובר הלוה אלפני עור האריך הרב כנסת הגדולה בסי' ק"ס אות ז וכבר רשמתי למעלה דברי הרב משנה למלך בהלכות מלוה פרק ד' דין ב' ועיין להרבנים קהלת יעקב איה קס"ט מקנה אברהם במהדורא ב' אות רל"ג זרע אמת יו"ד סי' צ"ז ד' ק"ג ע"א ובשו"ת הרב מוהרלנ"ח סי' ל"ח (בד"ה אמנם) ולהרב מוהר"י באסאן בתשו' שבשו"ת הרב מוהרימ"ט חיו"ד סי' מ':

ומכל מקום אף למאי דנראה הסכמת הפוסקים דגם באיסורין דרבנן הטילו לאו דלפני עור דכל דתקון כעין דאוריתא תקון היינו דוקא בדקאי בתרי עברי דנהרא דבכי האי גוונא איכא לפני עור מדאוריתא באיסורין דאוריתא אבל בדלא קאי בתרי עברי ואין איסור

אלא מדרבנן משום מסייע ידי עוברי עבירה באיסורין דרבנן לא גזרו דהוי גזרה לגזרה כן כתבו רבני האחרונים שהבאתי בס"ק ג' (בד"ה והא דאסור): ודע דבעיקר כללין ראיתי עתה לידידי הגאון המופלא מוהריז"ש יצ"ו בספרו זכר יהוסף בד' ל"ג ע"ב (מהספר) על דברי רש"י בעירובין דף ל"ב ע"ב ד"ה מתחת ידו שכתב וז"ל נ"ל להביא ראיה מזה למ"ש התוס' בע"א כ"ב א' דבאיסור דרבנן לא חיישינן משום לפני עור ועי' תוס' חגיגה י"ח א' סוד"ה חש"מ ומדרש"י מוכח כן להדיא דהרי הכא במעשר פירות הוי מדרבנן ואף דעיקר שם מעשר מן התורה וכמ"ש התוס' דחשיב ליה כשל תורה מ"מ הא גם מלאכת חוה"מ יש לו עיקר מן התורה וכמבואר שם ועי' תשו' הרשב"א סי' תתקל"ח ובמל"מ בפ"ד מהלכות מלוה ועיין ברא"ש ב"מ ד' ס"ט בעובדא דרב עיליש וע' ש"ך יו"ד סי' ה"ן סקי"א וע' חו"י סי' קפ"ה ובשו"ת ברית אברהם חיו"ד סי' ג' אות ב' שהעיר ע"ד המל"מ ביו"ד סי' ק"ף דגם בדרבנן שייך לפ"ע מהר"ן פא"ט ד' נ"ז ע"א באבר הפרוש וע' ט"ז סנ"ה סק"ז וש"ך סקי"א וסי' ס"ב ססק"ג ומהתוס' ב"מ יו"ד ע"ב אף דהוי רק אסד"ר בתוס' יבמות יו"ד ע"א וע' ב"א חיו"ד סכ"ד אות כ"ב וע' שו"ת פי' ח"מ סי' י"ג בא"ר דאם יכשיל בזה עובר בלאו של תורה ועוד כיון דיעבור בלפני עור דרבנן וכו' יעש"ב ולא זכר מכל הנ"ל ועיין במל"מ דתרומות בענין תרומה טמאה מדרבנן ומיקרי לא חזיא מדאוריתא עכ"ד יצ"ו ועם כי לא פניתי עתה לעיין בבקיאותו הנפלא כתבתי דב"ק להועיל להאיר עיני העוסק במקצוע זה:

כ"ב) הרב פני יהושע בח"א בחלק יו"ד סי' ג' חדש דהא דאסור להושיט אבר מן החי לב"ן לעכומ"ז וכן שאר דבר האסור לו משום לפני עור אינו מן התורה אלא לפני מת"ת אבל בזמן הזה אינו אלא מדרבנן והוכיח כן ממאי דאבעיא לן אי טעמא דאסור לשאת ולתת עמהם לפני אידיהן משום הרוחה הוא לא משום ולפני עור ולא איפשיטא וקשה דאי משום לפני עור א"כ הוי איסורא דאוריתא ואנן קי"ל דאינו אסור אלא מדרבנן כמ"ש בד' י"ב לא חשו חכמים ליום אידם וכתב רש"י שהוא איסור דרבנן רבה בר שילה אמר לא חשו אלפ"ע וכתב רש"י דאיסור קל הוא ואפילו נימא דספיקא הוי מכל מקום הוי ספק דאוריתא והוי איסור דאוריתא אלא ודאי מוכח דאיסור לפ"ע בעכומ"ז בזה"ז אינו אלא מדרבנן והטעם לפי שעמד הקב"ה והתירן כמו שדרשו על פסוק ראה ויתר גוים וכו' ועל פי זה יצא לידון להקל במקום צורך קצת למכור תרנגולים לעכומ"ז שיודע שהוא מסרסן שכתב הרמ"א באה"ע סי' ה' שתי דעות בזה אלו תוד"ק והעתיק דבריו בקיצור הרב יד אפרים ביו"ד ריש סי' קנ"א עי"ש ולפי דבריו צריך לומר דמה שאמרו שלא יושיט אבר מן החי לב"ן לעכומ"ז משום ולפ"ע לת"מ הוא מדרבנן בעלמא וכמה מהדוחק דר' נתן

כריך ותני שלא יושיט כוס יין לנזיר ואבמה"ח לב"ן לעכומ"ז ולא שוו אהדדי דזה מן התורה וזה מדרבנן ועוד קשה שאם כונת הרב לומר דלאחר שהתירן אין עוד על הב"ן העכומ"ז איסור מדאורייתא בכל אשר נצטוו ולכן גם על הישראל אין לו איסור לפני עור מדאוריתא א"כ צריך לומר דכל דינים שנאמרו בתלמוד במקומות מפוזרים על ב"ן עכומ"ז כולם הם מדרבנן וקבצם רבינו הגדול בהלכות מלכים בפרק ט' וזה לא יתכן שהמעיין בהם בשרשן ובדברי הרמב"ם יתבאר לו לפי ענ"ד דמן התורה ממש הם ואם דעת הרב לומר דאף דהב"ן דהעכומ"ז עצמם אסורים (בכל אלה אשר נצטוו) גם עכשיו מן התורה מ"מ לא נצטוינו עליהם משום לפני עור מן התורה לאחר שראה ויתר וכן נראה באמת שזו היא כונתו תמוה בעיני דאחר שרצונו יתברך שלא נהיה גורמים לעבור על מצותיו מה לי אם העובר ישראל או ב"ן עכומ"ז ופלא בעיני על הרב יד אפרים שראה דברי הרב פנ"י ועבר עליהם בשתיקה ולא יעיד על דבריו כלל עם שבעיקר מה שהביא דבריו אין לפקפק שהרי כתב גם טעמים אחרים לענין הדין כיעי"ש מ"מ היה לו להעיר על דבריו בזה ומצאתי להרב חתם סופר בחלק ח"מ ריש סי' קפ"ה התפלא מאד על הרב פני יהושע דהא מסקינן בש"ס דהא דעמד והתירן היינו דלא מקבלי שכר עליהו אבל נענשים הם על מה שהוזהרו וא"כ הנותן מכשול לפניו עובר מדאוריתא וכתב דפשוט דאליבא דר' חדקא דב"ן עכומ"ז מצווה על הסירוס איכא לפני עור מדאוריתא גם הרב בית יהודה בחיו"ד סי' י"ז כתב דלא דק במה שכתב דלפני עור בעכומ"ז אינו אלא מדרבנן דליתא הנך רואה שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד שבמחכ"ת הגאון פני יאושע אין דבריו נכונים בזה:

וראיתי לידידי הרב יפה ללב נר"ו בח"ב בקונטריס יפה תלמוד בד' נו"ן ע"ד שכתב שהרב בירך משה (שיטה ואינו מצוי אצלי) הקשה במאי דאמר להו רב הונא להנהו אוונכרי (בסוכה ד' ל' ע"א) כי זבניתו אסא מעכומ"ז לא תגזזו אתון אלא ליגזזו אינהו וכו' דאף אם עכומ"ז יגזוז איכא איסורא משום שהוזהר על הגזל וכשאומר לו תגזוז ותתן לי וע"י זה עושה עבירת הגזל והוי כאלו בא הגזל ע"י ישראל והרב המחבר תירץ על פי דברי הרב פני יאושע דאיסור לפ"ע בעכומ"ז אחר מתן תורה אינו אלא מדרבנן ומפני זה כתב הרב פנ"י דבספקו אזלינן קולא כיעי"ש וכונתו לפי הנראה דכמו שכתב הרב פנ"י בשתי הדעות שהביא הרמ"א הנ"ל להקל במקום צורך הכא נמי לא חיישינן ללפ"ע משום צורך ההדס ומלבד שיש לפקפק על תירוץ זה דהרב פנ"י לא אמר להקל אלא בדבר שיש פוסקים שמותר בזה הוא דסמך על סברתם במקום צורך אבל הכא אם שייך לפ"ע אף אם הוא מדרבנן מי זה אמר להתיר במקום צורך ועוד נעלם ממנו דאין סברת הרב

פנ"י מוסכמת ואדרבא העיקר נראה כדעת החולקים עליו וחדוש זה שחדש הרב פנ"י תורה דיליה לא שערוהו הפוסקים ראשונים ואחרונים וראיתי תמוהה דהתם בין לטעם הרוחה ובין לטעם לפני עור (גבי לשאת ולתת עמהם) אינו אלא מדרבנן כמו שהוכיח הרב בית יהודה דמן התורה לא הוה לן למיחש כולי האי והיכי נילף מינה למושיט אבר מן החי שהוא איסור תורה שיהא מותר לעכום"ז מן התורה בזמן הזה וגם במה שתירץ עוד לקושית הרב ברך משה דכיון דהקרקע כבר הוא ביד העכום"ז ובלאו הכי היה רגיל באיסור ובידו לעשות האיסור בלתי עזר וסיוע הישראל אעפ"י שהישראל מכריחו בדבר ומסייעו עתה בעשיית האיסור כל שבידו לעשותו בלתי אחר ליכא משום לפ"ע כמבואר בפוסקים עיין קרבן אליצור ד' קמ"ב ובס' פי שנים ובארעא דישראל ד' ע"ה ע"ד עכ"ל והני ספרי (פי שנים וארעא דישראל) לא שכיחי גבאי ודברי הרב קרבן אליצור שם הם שכתב שדעת רוב הפוסקים דלא עבר הישראל אלפני עור אלא דוקא אם אין האיסור הזה נעשה אם לא ע"י ישראל זה כהאי דקאי בתרי עברי דנהרא אבל אם האיסור נעשה בלא ישראל זה לא עבר משום לפני עור וכונתו ליישב בזה קושית הרב ברך משה דכיון שהאיסור יתכן להעשות בלא ישראל זה לא עבר אלפ"ע אבל במחכתה"ר אין זה מן הישוב שהרי הרב קרבן אליצור לא אמר אלא שכן דעת רוב הפוסקים אבל מודה למה שכתב הרמ"א ביו"ד סי' קנ"א דבדלא קאי בתרי עברי דנהרא אסור מדרבנן אף בישראל לעכום"ז בדבר האסור לו והסכים לדעתו שכן הוא האמת שיש פוסקים שאוסרים לישראל להושיט לעכום"ז מדרבנן בדלא קאי בתרי עברי דנהרא (שלא כמו שכתב הרב ש"ך לחלוק על הרמ"א דכ"ע מודו דבדלא קאי בת"ע מותר לישראל להושיט לעכום"ז ולא אסרו אלא בישראל לישראל)וכבר הארכתי בס"ד בדין זה לעיל בסק"ג והבאתי שכמה מרבנן בתראי סברי הכי עי"ש וא"כ לדידהו אינו מתיישב בזה כמובן ומה גם במה שהוסיף לומר דאעפ"י שהישראל מכריחו לעשות האיסור ומסייע לו אין כאן חשש יש לומר שבזה כ"ע מודו דאסור באופן שבשני התירוצים יש לפקפק ולא ליטול אחת מבינתיים ומה שנלע"ד ליישב הוא דמאי דאמר רב הונא לאוונכרי ליגזיזינהו אינהו וכו' לא שהאוונכרי יאמרו לעכום"ז לגווזם אלא הכוונה שימתינו האוונכרי עד שיראו שהעכום"ז גזזום ואז יקחו מהם דאחר שגזזום כבר נגמר מעשה הגזלה בלתי גרמת הישראל כי מעצמו עשה וליכא משום לפ"ע:

והנה עתה מצאתי בענין זה בשני ספרים חדשים מקרוב באו לי משני רבנים גדולים ידידי נפשי יצ"ו ספר לב שומע וס' כלילת שאול וראיתי שדברו בעיקר כללין וארשום פה דב"ק בקיצור בס' לב שומע במערכת הלמ"ד אות ד"ן הביא תורף דברי הרב פני יאושע

וכתב על דבריו דמדברי התוס' בחגיגה ד' י"ג (גבי מ"ש בש"ס דאסור ללמוד תורה עם העכומ"ז משום מגיד דבריו ליעקב) שהקשו תיפוק ליה משום לפני עור מוכח דסברי דלפני עור גם בעכומ"ז הוא מדאוריתא דאי מדרבנן מאי קושיא הא ניחא ליה לר' אמי למינקט איסוריה מקרא דדברי קבלה דחמיר וכן הוכיח ממה שהקשו בע"א ד' ט"ו בד"ה לעכומ"ז וא"ת מאי שנא מלפני דלפני וכו' ומאי קושיא והא התם מיירי בעכומ"ז דאלפני גופיה הוא מדרבנן להכי שרי מה שאין כן בישראל דהוי דאוריתא גם אלפני דלפני אסור אלא ודאי דסברי דגם לעכומ"ז הלפ"ע הוא מדאוריתא וציין לתשו' הרב בית יהודה הנז"ל עכ"ד יצ"ו ושתי ראיותיו טובות ונכוחות:

ובספר כלילת שאול בסוגיא ראשונה (אין איסור חל על איסור) אות ג' ראיתי שמה שצדדתי בדברי הרב פני יאושע שכונתו דלאחר שעמד והתיר להם אין על הב"ן עכומ"ז איסור מדאוריתא על כל אשר נצטוו לא נפלאת היא וזו דעת הרב בשו"ת מנחם עזריה שכתב גבי איסור גיד הנשה ואיסור אבר מן החי בטמאה דלא מיקרו איסור מוסיף משום דהשתא לא ניתוסף איסור לשום נברא דהא השתא אינו אסור לעכומ"ז משום דראה ויתר עכומ"ז התיר להם שבע מצות ולזה נפיק מגדר איסור מוסיף מחמת ב"ן עכומ"ז כיון דהשתא אינו נאסר להם והוי רק איסור חמור והתוס' כתבו דאיסור אבר מן החי הוי איסור מוסיף על טמאה דאתוסף איסור אבר מן החי על ב"ן עכומ"ז אבל גיד לא נאסר אלא לבני יעקב ולא הוי אלא איסור חמור ולפי מש"כ הוי אבר מן החי נמי איסור חמור ולא מוסיף מטעם דהותר להם כמבואר ע"כ לענייננו (עיי"ש בהשמטות הספר בד' ע"ג ע"א שדברים אלו הם דברי הרב מנחם עזריה בתשו') הרי מבואר בדבריו שנוי ומשולש שסובר באמת שאין איסור מן התורה על הב"ן עכומ"ז מאחר שראה והתיר להם שבע מצות ועליו אין להקשות מדברי איזה ראשונים (התוס' והרמב"ם וכיוצא) כי רב חיליה וגובריה וכבר ראה סברת התוס' וחלק עליהם ורק מסוגיות הש"ס יש לתמוה עליו וכמו שתמה עליו ידידי הרב המחבר יצ"ו מדתני ר' נתן שלא יושיט אבר מה"ח לב"ן עכומ"ז וכו' וממ"ש בחולין ד' ק"כ (צ"ל ק"ב) דב"ן עכומ"ז מוזהר על אבר מן החי דטמאה והביא עוד שכן פסקו הפוסקים הרמב"ם בפרק ח' מהלכות סנהדרין (עיינתי שם ואין מזה שום רמז ואולי טעות הוא בדפוס וכונתו לדברי הרמב"ם בפרק ט' מהלכות מלכים שהבאתי למעלה וכבר כתבתי שהמעיין בשרשי הדינים שבאותו הפרק ישר יחזה שכולם הם מן התורה גם בזמן הזה אחר מתן תורה) ובס' היראים סי' קל"ו (משם הביא מ"ש בש"ס דחולין ד' ק"ב לענין אבר מה"ח דטמאה לב"ן עכומ"ז שפסקה הרמב"ם בפרק ט' מהלכות מלכים דין י"ג) והרשב"א בתורת הבית הארוך והרא"ה בס' החינוך (כונתו למה שכתב

במצוה רל"ב ובמצוה תנ"ב בפרשת ראה עי"ש) ובים של שלמה פרק גיד הנשה סי' ס"ג (ששם הביא הסוגיא דפרק גיד הנשה ד' ק"ב הנ"ל) וכן פסק הטור ושו"ע ביו"ד סי' ס"ב ומש"כ הדרישה שם דב"ן עכומ"ז אינו עובר על אבר מן החי דטמאה כבר דחה הש"ך שם ועיין בט"ז ובפרמ"ג שם (מה שכתב שכן פסק בטור וש"ע במחכתה"ר היא שלא בדקדוק דהמעיין בדברי קדשם ישר יחזה דאין שום רמז בדבריהם לענין ב"ן עכומ"ז רק הרב הפרישה הוא שהזכיר ב"ן עכומ"ז כדין אבר מה"ח דטמאה עי"ש) וההיא דראה ויתר וכו' הא אמרינן וכי אתגורי אתגור אלא שאין מקבלים שכר כמצוה ועושה ומה שפירש"י שאין מצווין לקיימן כוונתו שאם יקיימו לא יקבלו שכר כמצווה אבל אם יעברו ענש יענשו כי ב"ן עכומ"ז מצווה אשבע מצות כמבואר בסנהדרין ד' נ"ו ולפי זה דברי הרב מנחם עזריה צע"ג עכ"ד יצ"ו והנה הבאתי דברי טובים השנים מרבני גדולי דורנו יצ"ו להעזר מדב"ק למה שכתבתי אנכי ההדיוט ומה שמוסגר בחצאי לבנה הן הן הדברים אשר הוספתי משלי ומנהון ומנאי תסתיים שמעתתא בס"ד ועתה השגתי ס' יקר אבן שתיה לידידי הגאון אבד"ק לוצין יצ"ו וראיתי שבסי' ל"ד האריך מאד בענין זה ולא יכלתי להתבשם בתורתו כעת לך נא ראה דב"ק בחריפות ובקיאות גדולה ובשו"ת מנחת שי לגאון בדורנו יצ"ו בסי' פ"ב (בד"ה אך דבלא"ה) ראיתי שכתב שנראה מדברי רש"י דבזמן הזה איסור דלפני עור בעכומ"ז היא מדרבנן דהא עמד והתירן וכן כתב הפני יהושע וכו' עי"ש דלא נזכר בדב"ק מכל הכתוב למעלה בענין זה כמו שיראה הרואה ועיין עוד במנחת שי הנ"ל בסי' פ"ה (בד"ה אמנם) ובשו"ת עין יצחק להגאון מוהרי"ץ אלחנן יצ"ו בא"ח סי' י"ג סוף אות ב' הביא סברת הפני יהושע הנ"ל וכתב שעיקר דבריו אינם מוכרחים:

כג) כתבו התוס' בפרק קמא דע"א ד' ט"ו ע"ב בד"ה לעכומ"ז אמאי דמסקינן דדבר האסור למכור לעכומ"ז אסור למכרו לישראל החשוד למכרו לעכומ"ז דקשה דהא הוי כלפני דלפני דלא מפקדינן ותירצו דהתם מיירי בעכומ"ז שאינו מוזהר אלפני עור לפיכך אין אנו חוששין אם העכומ"ז ימכור לחברו אבל הכא דמיירי בישראל החשוד אנו מוזהרין שלא יבא שום ישראל לידי תקלה על ידינו הר"ר אלחנן ועוד וכו' עי"ש מבואר בדבריהם שאין על העכומ"ז אזהרת לפני עור לת"מ וכן כתב הרב קרבן אליצור ד' ק"מ ע"ד שאין העכומ"ז מוזהר אלפני עור והביא דברי התוס' הנ"ל וכתב שכן דעת הריטב"א בחידושיו (והרב מנחת חינוך במצוה רל"ב סק"ב הביא דברי התוס' בחילוק זה וכתב שדבריהם מתוקים מדבש) וכן כתב בפשיטות הרב מלא הרועים במערכת שליח לדבר עבירה באות י"ג (בד"ה איברא) דאין ב"נ עכומ"ז מוזהר משום ולפני עור ובשדי חמד ח"א במערכת

הגימ"ל אות ה"ן ס"ק מ"ב הבאתי דהרב פרמ"ג בספרו גינת וורדים כלל מ"ג נסתפק בזה ודעתו נוטה שגם העכומ"ז מוזהר אלפני עור ושהרב חתן סופר בד' ל"ט ע"ד חולק עליו מסברא דהיכן מצינו שהוזהר העכומ"ז על זה עי"ש והוא פלא שנעלם מהם דברי התוס' הללו דלמר הוי סיעתא ולמר תיובתא וכל זה נעלם מהרב כרם שלמה (חאאס) בחלק יו"ד סי' של"ד שכתב באות ה' דמה שכתבו הפוסקים ביו"ד סוף סי' ז"ן דאסור למכור דרוסה או ספק דרוסה לעכומ"ז שמא יחזור וימכרנו לישראל דהטעם הוא משום שיעבור אלפני עור וכו' וכן בכל הדברים האסורים למכור לעכומ"ז מגזרה זו שמא יחזור וימכרנו לישראל ומשמע שכונתו לומר שיעבור העכומ"ז אלפני עור וזה לא יתכן לפי דברי התוס' והריטב"א הנז"ל שאין על העכומ"ז אזהרת ולפני עור וטעם איסור המכירה הנ"ל כתב הרב תפארת אדם בחלק יו"ד סי' ס"ה בשם הריטב"א וז"ל הא דאמרי' שלא ימכור לעכומ"ז גזרה שמא יחזור וימכור לישראל היינו לגבי ישראל מפני שאנו מוזהרים שלא לגרום על ידינו שום תקלת עבירה ושלא יצא מתחת ידינו דבר שאפשר שיעבור ישראל עבירה אבל משום לפני עור לת"מ ממש ליכא אלא כשאנו נותנים אותו למי שיעבור בו עבירה עכ"ל הרי דאין בזה משום לפני עור כיון שאין אנחנו נותנים למי שיעבור בו עבירה אלא הרחקה מדרבנן שלא לגרום בסבתינו שיבא ישראל לידי עבירה אבל אין בזה לפני עור ממש כמו שנראה מדברי הרב כרם שלמה.

שוב ראיתי שהרב ט"ז בסי' קנ"א סק"ג כתב (על מה שכתב מרן דדברים המיוחדים לע"א אסור למכור לעכומ"ז ואם קונה הרבה ביחד שניכר הדבר שקונה לסחורה מותר) ולא חיישינן שימכור לאחרים דלא קפדינן אלא אלפני עור ולא אלפני דלפני ואם יש חשש שישראל יהיה נכשל אמרינן לפני דלפני כדאשכחן בחטין שנפלו למים שאסור למכור לעכומ"ז בפסח שמא יחזור וימכור לישראל כן כתב הרא"ש עכ"ל וא"כ ישליישב דברי הרב כרם שלמה ומה שכתב שעובר אלפני עור ר"ל שהמוכר לעכומ"ז עובר אלפני דלפני כשיש לחוש שימכור לישראל דלגבי ישראל לא שאני לן בין לפני ללפני דלפני כן נראה ליישב בכונתו.

וכן מתבאר מדברי הר' חות יאיר שהביא הרב פתחי תשובה בסי' קנ"א סק"ג שצדד להקל למכור בשר טרפה לעכומ"ז שאשתו מומרת דאע"ג שהעכומ"ז מאכיל את אשתו המומרת הרי אלפני דלפני לא מפקדינן וכו' עי"ש ואם העכומ"ז מצווה אלפני עור א"כ היה לו לאסור למכור לו מפני שאשתו מומרת והוא עובר אלפני עור ויש לדחות דאולי ס"ל כדעת הסוברים דכל שאין הדבר הזה אסור להמושיט אינו עובר בלפני עור כשמושיטו למי שאסור בו עיין לעיל בס"ק ט"ו: עתה ראיתי להרב מנחת חינוך

בהשמטות למצוה רל"ב שכתב שמה שמבואר בכמה מקומות דלא ימכור לעכומ"ז שמא יחזור וימכור לישראל משום דמצוה להפריש ישראל מאיסור והוא מדרבנן משום לא תאכילום אבל לא משום לפני עור וראיתי בהרא"ש ע"א ד' י"ד שהביא דוקא בעכומ"ז שימכור לעכומ"ז לא חיישינן אבל בעכומ"ז שימכור לישראל חיישינן אלפני דלפני וצ"ע מנ"ל הא דהא קאמרי אלפני דלפני לא קפדינן והט"ז ביו"ד סי' קי"א (צ"ל קנ"א) סק"ג הביא דברי הרא"ש ולדעתי הוא תמוה וכן מדברי התוס' ד' כ"א ע"א ד"ה אלפני משמע נמי היפך דברי הרא"ש וצ"ע עכ"ל: כד) אלפני עור מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן הכי אמר אביי בע"א ד' י"ד ע"א אמאי דאמרינן דכל הדברים שאסור למכור לעכומ"ז שמא יקטיר לאליל מותר למכור ו חבילה ביחד דמוכח דלסחורה קא בעי לה ומקשינן וליחוש דלמא מזבין לאחריני ומקטרי ומשני אביי אלפני מפקדינן וכו' וכתב הרב ערך השלחן בחיו"ד סי' קנ"א אות ב' דמשמע מדברי רבינו האיי בס' המקח שער עשירי דלאו דוקא כשהוא ספק אם ימכור לעכומ"ז אחר אלא אפילו אם הוא ודאי שימכור לעכומ"ז מותר וכן כתב הריטב"א בחידושיו דליכא לפני עור אלא כשנותנים אותו למי שיעבור בו עבירה עכ"ל הרב עה"ש (וציין למ"ש בסי' לק"ט ולא ראיתי שדבר שם מזה) וחדוש הוא שנעלם ממנו דברי הרב תרומת הדשן בסי' רצ"ט דמפורש כן בדבריו דגם בודאי תעשה העבירה ע"י עכומ"ז אחר כל שאין הישראל נותנו למי שיעבור העבירה הוי לפני דלפני דלא מפקדינן שנשאל אם מותר למכור תרנגולים לעכומ"ז שיודע שקונה לסרסם והשיב ותלי בפלוגתא דרבוותא אם ב"ן עכומ"ז מוזהר על הסירוס דהסמ"ג פסק כר' חידקא דמוזהר ובתשו' הריצב"א והרא"ש בפרק הפועלים פסקו דלא כר' חידקא ולדידהו שרי למכור תרנגולים זכרים לעכומ"ז אף שידוע בודאי שיסרסם כיון שאינו מוזהר עליו ואפילו להסמ"ג יש לצדד קצת להתיר אם העכומ"ז הקונה אותו אינו מסרסו בעצמו אלא מוסרו לעבדו או לשפחתו לסרסן כדאיתא בע"א גבי לבונה זכה דאלפני דלפני לא מפקדינן ונדון דידן נמי לפני דלפני הוא דהעכומ"ז הקונה מישראל לא קעביד איהו מידי אעפ"י שמוסרו לשלוחו לסרס אין שליח לדבר עבירה אפשר גם כן לגבי עכומ"ז מעכומ"ז.

ונוכל לומר דכל שכן הוא דהא קיימא לן בעלמא דאין שליחות לעכומ"ז אמנם יש לחלק דלא דמי לההיא דלבונה זכה עכ"ל הרי מפורש יוצא מדב"ק דכשאמרו דאלפני דלפני לא מפקדינן היינו אפילו ידוע בודאי שהעכומ"ז האחר יעשה האיסור ומה שכתב שיש לחלק דלא דמי ללבונה נראה שכונתו דבההיא דלבונה אין המוכר אומר לו בפירוש שיקטיר ממנה לע"א ולכן אף שידוע שהקונה יקטיר מותר אבל זה שנותן לעבדו או

לשלוחו שלא היה בדעתם לסרס והוא אומר ומצוה להם לסרס אין ללמוד מזה היתר מההיא דלבונה וא"כ במוכר לעכום"ז והעכום"ז השני ודאי יקטיר מותר משום דאלפני דלפני לא מפקדינן וכן נראה מלשון הרמ"א באבן העזר סוף סי' ה' ומותר למכור לעכום"ז בהמה ותרנגולים אף דבודאי העכום"ז קונה אותם לסרסם ויש אוסרים ומיהו אם אין הקונה מסרסם רק נותנו לעכום"ז אחר לסרס לכולי עלמא שרי עכ"ל וטעם ההיתר משום דאלפני דלפני לא מפקדינן אע"ג דהעכום"ז האחר יסרס כל שאין הישראל נותן ביד מי שעובר העבירה לית לן בה (אלא דמה שכתב הרמ"א דבכי האי גוונא שרי לכ"ע צ"ע שהרי הרב תה"ד לא החליט לומר כן וכתב שיש לחלק דלא דמי להההיא דלבונה ואחר זמן מצאתי שהעיר בזה הרב כתב סופר בחלק יו"ד סי' פ"ג עי"ש): וכן כתב בשו"ת הר המור (להרב מוהר"ם בנעט) בסוף סי' ח' דאם קונה העכום"ז דבר האסור לו ולא יאכילנו הוא בעצמו רק יאכילנו לעכום"ז אחר הוי לפני דלפני עי"ש וכן מתבאר מדברי הרב פתחי תשובה ביו"ד ריש סי' קנ"א שהביא מ"ש הרב חות יאיר שיש קלי הדעת כשיש לו משפט עם אחר לפני השופט עכום"ז נותן לו מתנה ויש בזה איסור לפ"ע שבן"ן עכום"ז מוזהרין על הדינין ולמד מדבריו שאם אינו נותן המתנה ביד השופט ממש אלא ביד עבדו שיתן לאדוניו שרי (אם הוא באופן שאין בדבר משום גזל) דהוי לפני דלפני (אלא שכתב דיש משום שליחות לעכום"ז לחומרא עי"ש) הרי דאף שהעבד יתן לאדוניו ויטה משפט מכל מקום חשיב לפני דלפני כיון שאינו נותן ביד העובר העבירה בעצמו אמנם בזה יש לפקפק דלא חשיב לפני דלפני כמו שבאר הרב חת"ס בחלק הששי סי' י"ד ועיין לקמן בס"ק ל"א: ומצאתי שהרב תפארת אדם בחיו"ד סי' ס"ה נשאל בעכום"ז שמבקש מרופא ליתן לו סם להפיל העובר מעכום"ז שזנתה והשיב שהרב מוהרימ"ט בח"א סי' צ"ז וסי' צ"ט כתב דאסור משום לפני עור דב"ן עכום"ז מוזהר על הנפלים ואם יש רופאים אחרים לא עבר משום דהוי כלא קאי בתרי עברי דנהרא וכתב ע"ז הרב ת"א די"ל דהרב מוהרימ"ט מיירי שהישראל עצמו נותן הסם ביד המעוברת עצמו ולכן אסר כשאין רופא אחר אבל בזה שהישראל נותן ביד עכום"ז אחר והוא הנותן לה הוי לפני דלפני דלא מפקדינן אלא דיש לומר בספק אם עכום"ז זה ימכור לעכום"ז אחר הוא דהוי לפני דלפני אבל היכא דהוא ודאי כנדון דידן לא וכן נראה קצת מפירש"י שבהרי"ף וכן ראיתי להרב כנה"ג ביו"ד סי' קנ"א אות ח' שכתב שכן דעת הרבה מהראשונים אמנם לישנא משמע שאין אנו מצווים אלפני דלפני וכיון שאין אנו מצווים מה לי ספק מה לי ודאי ולמלשון רש"י אין ראיה דרש"י קושטא קאמר דבהכי מיירי ושו"ר להריטב"א שכתב עלה דהא דאמרינן בעלמא שלא ימכור שמא יחזור וימכרנו לישראל התם היינו לגבי ישר' מפני

שאנו מוזהרים שלא לגרום ע"י שום תקלת עבירה ושלא יצא מתחת ידינו דבר שאפשר שיעבור ישראל עבירה אבל משום לפ"ע לא תתן מכשול ממש ליכא אלא כשאנו נותנים אותו למי שיעבור בו עבירה עכ"ל הרי דליכא לפ"ע מעיקרא ולאו משום דלא חיישי' וע"ש בהרא"ש ובתוס' והריטב"א דט"ו ע"ב גבי לעכומ"ז מזבין.

ומ"ש הכנה"ג מדברי הראשונים י"ל דס"ל דכל עכומ"ז יודע לקרות והוי לפני עור ממש. ומיהו עדין י"ל בהיכא דהוי ודאי חד לפני חשיב ויש לכווין דברי הריטב"א ז"ל הנז' שלא יסתור לזה ועיין משפטי שמואל בתשו' הקראים ולא ע"ט האסף עכ"ל העתקתי כל דבריו לפי שאין ספר זה מצוי ביד הכל והספרים הנ"ל המובאים בדבריו (כנהו"ג וחי' הריטב"א ומשפטי שמו) אין מצוים בידי לראות אם הזכירו דברי הרמ"א והתה"ד הנ"ל ומי שנמצאים בידו יעיין בהם ולבבו יבין אם פליגי ובמאי קמפלגי ודברי רש"י שבהרי"ף הם אההיא דאלפני דלפני לא מפקדינן שכתב וז"ל אלפני דלפני כגון הכא דניחוש שמא ימכור לאחרים ומקטרי לא מפקדינן למיסר עכ"ל ומ"ש הרב דיש לדחות דקושטא קאמר כונתו דאביי קאי אמאי דמקשינן וליחוש דילמא וכו' אהכי פריש בשנויא דידיה דניחוש שמא ימכור וכו' והוא דוחק לענ"ד דאם סובר דגם בודאי מותר היה לו לכל הפחות לכתוב סתם בסיגנון דברי הר"ן שם: ודע שהרב מוהרח"א הובאו דבריו בס' מעשה רוקח בפרק ט' מהלכות ע"א דין ד' (בסוף ד"ה דברים) סובר בדעת הרמב"ם דלא קי"ל כי האי שנויא דאלפני דלפני לא מפקדינן לפי שסובר שסוגיאות חלוקות בזה ודחה סוגיא זו מפני סוגיאות אחרות.

והרב המחבר חולק עליו וכתב ליישב הסוגיאות שלא יסתרו כלל זה והכלל שריר וקיים: ואם הישראל ממציא מעות לעכומ"ז והעכומ"ז קונה בהן צרכי אליל אי חשיב זה לפני דלפני הנה הריטב"א בחי' לע"א בריש פרק קמא הביא דבריו הרב קרבן אליצור בד' ק"מ ע"גהוכיח דסיפא דמתניתין קמייתא הוי משום דאזיל ומודה ולא משום לפ"ע וז"ל וכן בדין דהא סתם הלואה במעות דלא חזו לתקרובת ולא שכיח שיעשו מהן נוי לע"א ואי משום דזבני מנייהו בהמה לע"א הא לפני דלפני הוא ולא מפקדינן וא"כ הוא הדין דלקנות מהם דיהבינן להו זוזי דחד טעמא הוא והכי נקיטינן עכ"ל.

וכן כתב הרב החינוך בפרשת קדושים סי' ר"מ (רל"ב) וז"ל וזוזי לא חזו לתקרובת מאי אמרת דילמא אזיל ומזבין בהו בהמה לע"א הוה ליה לפני דלפני וכה"ג לא מפקדינן עכ"ל והרב המחבר תמה עליהם דלא דמי למ"ש בש"ס דמותר למכור לו חבילה משום דאלפני דלפני לא מפקדינן דהתם אין הקונה עושה שום איסור בזה דאיהו לאו לאקטורי זבין ובמאי דמזבין לחבריה דמקטיר לאליל לאו עביד איסורא דעכומ"ז אינו מצווה אלפני

עור אבל בממציא לו מעות ובאלו המעות קונה בהמה ושאר צרכי אליל הרי הקונה עצמו עושה איסור במעות אלו וליכא למימר כהאי גוונא דאלפני דלפני לא מפקדינן והביא שכן כתבו התוס' בע"א ד' ו' ע"א בד"ה או דילמא משום ולפני עור יש מקשים מכאן לפירש"י במתניתין דלשאת ולתת היינו מקח וממכר תינח מכר אבל מקח מאי לפני עור איכא ושמא י"ל דממציא לו מעות לקנות צרכי אליל דמוכח דסברי דלא דמי זה למ"ש אביי דאלפני דלפני לא מפקדינן משום שיש לחלק כנז"ל: ובהא דאמרינן דלא קפדינן אלפני דלפני אם הוא דוקא כשהעכום"ז הקונה הזה יתן לעכום"ז אחר או אף אם הקונה יתן לישראל ליכא משום לפ"ע הוא מחלוקת שמדברי התוס' בע"א ד' ט"ו ע"ב ד"ה לעכום"ז מוכח דאף אם יתן לישראל ליכא משום לפ"ע וכמו שכתב הרב מנחת חינוך בהשמטה למצוה רל"ב וז"ל ולפי דברי התוס' אלו משמע דאם הישראל מוכר לעכום"ז אעפ"י שהעכום"ז ימכרנו לישראל הוי לפני דלפני ולא מוזהר ע"ז הישראל כיון דהעכום"ז אינו מוזהר אלפני עור ולא יעשה העכום"ז שום עבירה הוי לפני דלפני מה לי אם העכום"ז מוכר לעכום"ז אחר או לישראל בין כך ובין כך לא יעשה העכום"ז הקונה מישראל שום עבירה וא"כ הוי לפני דלפני דלא מפקדינן ע"כ אמנם הרא"ש שם והביאו הרב ט"ז בסי' קנ"א סק"ב סובר דדוקא כשהעכום"ז הקונה ימכור לעכום"ז הוא דאלפני דלפני לא מפקדינן אבל אם העכום"ז ימכור לישראל מפקדינן והרב מנחת חינוך שם תמה עליו והבאתי דב"ק לעיל בס"ק כ"ג ומכל מקום גם לדברי הרב מנ"ח בדעת התוס' אם העכום"ז ימכור לישראל אסור למכור להעכום"ז שלא ימכור לישראל כדקי"ל בעלמא דדברים האסורים אסור למכור לעכום"ז שמא ימכור לישראל והוא מדרבנן כמ"ש הרב מנחת חינוך שם וגם להריטב"א שהבאתי בס"ק כ"ג אף שאין בענין זה לפני עור ממש על כל פנים אסור למכור לעכום"ז מפני שאנו מוזהרים שלא יצא מתחת ידינו דבר שאפשר שיעבור הישראל עבירה:

וראיתי להרב פתחי תשובה בסי' קנ"א סק"ג בשם הרב חות יאיר סי' קפ"ה שכתב לצדד היתר למכור בשר טרפה לעכום"ז הנשוי מומרת אעפ"י שהעכום"ז הקונה מאכיל המומרת הרי אלפני דלפני לא מפקדינן ומצד זה אם היה הוא מומר לע"א אסור אפילו הוא ודאי שאינו אוכל ממנו רק מאכיל לאשתו המומרית גם כן אסור אחרי שהמומר ג"כ מצווה בלפני וזה שנותן לו עובר ג"כ בלפני עכ"ל והוא תימה איך נעלם מהם דברי הפוסקים הנ"ל דלא מבעיא לדעת הרא"ש דכשהעכום"ז מוכר לישראל מפקדינן אלפני דלפני דודאי אסור ליתן ביד עכום"ז הזה שיאכיל לאשתו מומרת אלא אף למה שמוכח מדברי התוס' דגם אם העכום"ז ימכור לישראל ליכא לפני עור דחשיב לפני דלפני

מ"מ איסורא מיהא איכא כדקי"ל בעלמא שאסור למכור לעכומ"ז שמא יחזור וימכרנו לישראל וכל שכן בזה שהוא ודאי שיאכיל את המומרית וכשם שכשהוא מומר אסור למכור לו כן נמי אסור למכור כשהוא עכומ"ז מצד אשתו והיותר תימה על הרב פתחי תשובה דמר קעסיק בסי' קנ"א ומסתמא ודאי ראה דברי הרב ט"ז באותו פרק בסק"ג שהביא דברי הרא"ש דלגבי ישראל לא אמרינן לפני דלפני לא מפקדינן ולא יעיר על דברי הרב חות יאיר הללו שיש להם סתירה מדברי הרא"ש וצ"ע: עתה מצאתי ראיתי לידידי הרב לב שומע יצ"ו בסה"ב מצות המלך בד' צ"ד ע"ב שהביא דברי הרא"ש הנ"ל. ושכן כתב בכנסת הגדולה בלשונות הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות רוצח בשם הרדב"ז ח"ב סי' קמ"ד כדברי הרא"ש דלמכור להעכומ"ז כשיש לחוש שימכור לישראל עובר אלפני עור דדוקא מעכומ"ז לעכומ"ז הוא דלא מפקדינן ושכן כתב הסמ"ג לאווין קס"ח אהא דתנן שולח אדם ירך לעכומ"ז וגיד הנשה בתוכה מפני שמקומו ניכר הא אין מקומו ניכר אסור משום שמא ימכרנו לישראל ומשמע דהוא משום לפ"ע ומזה תמה על הרב חות יאיר הנ"ל שנעלם ממנו דברי הרא"ש וסמ"ג והרדב"ז וניחא ליה עפ"י מה שמצא להרב חידושי אנשי שם שסביב הרי"ף שכתב בהא דאמרינן דאלפני דלפני לא מפקדינן דהא דאסרינן למיזבן בגד שאבד בו כלאים וכן בההיא רבא דטבעא בחישתא היינו משום דכל ישראל ערבים זה לזה ומשום שלא תבא תקלה ע"י לישראל אחר ולא משום ולפ"ע ולגבי עכומ"ז לא החמירו דמבואר דס"ל דגם אם העכומ"ז יתן לישראל ליכא לתא דלפ"ע דגם בזה אמרינן דאלפני דלפני לא מפקדינן ורק משום ערבות הוא דאיכא ולכן במומרית דליכא משום ערבות יש להתיר ועל זה סמך הרב חו"י אלו תוד"ק יצ"ו אפריון נמטייה משיב דברים נכוחים ויתכן לפרש כן גם בדברי הריטב"א שהבאתי שכונתו מטעם ערבות ודברי הרדב"ז לא מצאתי כעת (שו"ת הרדב"ז שבידי הוא הנדפס שנת תרמ"ב בווארשא ומסדורות תשובותיו בסדר אחר) ומ"מ לגבי דידי לא נתקררה דעתי העניה בזה דמנא ליה להרב חות יאיר לעשות עיקר כסברת הרב חידושי אנשי שם נגד סברת הרא"ש והסמ"ג שהם פוסקים מפורסמים ובפרט לפי מה שנראה מדברי הרב יצ"ו דגם בדברי הרדב"ז מתבאר דמשום לפני עור הוא דקאמר ולכל הפחות היה לו לכתוב בפירוש שאף שלדברי הרא"ש וסמ"ג יש לאסור למכור להעכומ"ז הזה שיאכיל לאשתו מומרית מכל מקום אפשר לסמוך על סברת הרב חידושי אנשי שם וכו' ומה גם הרב פת"ש בתראה שלים ודרכו לפרש ולכן נראה דנעלם מהם כל זה ועדין צ"ע:

כה) אף דמשמעות הכתוב לא תתן מכשול הוא דדוקא ליתן המכשול לכתחלה לפני העור הוא דאסור אבל אם המכשול כבר נתון לפני העור ויעבור עליו וחברו יש בידו

לסלקו מלפניו ואז לא יעבור אין במשמע הכתוב שחייב לסלקו מלפניו מכל מקום מדאמרינן במועד קטן ד' ה' רמז לציון קברות מן התורה מנין אמר אביי ולפ"ע לא תתן מכשול ופירש"י כלומר עשו דבר על הטומאה שלא יהיו נכשלים בה נושאי תרומה וטהרות מתבאר דגם לסלק המכשול הוא בכלל לאו זה דכל שאפשר לסלקו ולא יעשה חבירו איסור אם אינו מסלקו עובר משום ולפ"ע לת"מ ואף דציון קברות מדרבנן וקרא אסמכתא מ"מ מדיליף מיניה אביי שמעינן דגם סלוק מכשול הוא בכלל זה ואולי שאר האמוראים דילפי לציון קברות מקראי אחריני חולקים על אביי בזה אלו תורף דברי ידידי הגאון יהונתן עליאסבורג יצ"ו בסה"ב דרכי הוראה בח"ב פרק ה"ן משמעות דבריו הוא דכונתו להוכיח מזה דבאיסורי תורה עובר על לאו זה מדאוריתא ולפום ריהטא נראה דלא יתכן לומר כן דהא פשיטא לן בפרק קמא דע"א דדוקא בדקאי בתרי עברי דנהרא הוא דעובר המושיט אלפני עור אבל בדלא קאי בתרי עברי אף אם זה מושיט לפניו האיסור אינו עובר המושיט אלפני עור מדאוריתא אלא דמדרבנן אסור גם בדלא קאי בתרי עברי לדעת הרבה מהראשונים כמו שרשמתי למעלה בסק"ג אבל שיהיה עובר על לאו מן התורה בדלא קאי בתרי עברי זו לא שמענו ולא ראינו מי שסובר כן וא"כ כשהאיסור מזומן בידו וחברו אינו מסלקו מלפניו נראה ודאי דאינו עובר בזה על לאו דלפני עור רק שבטל מה שמוטל על כל ישראל להפריש חבירו מאיסור ואם יאמר הרב יצ"ו דלאביי ודאי גם כשאינו מסלק האיסור עובר אלפני עור אלא דלא קי"ל כוותיה ולכן כתב ואולי שאר האמוראים וכו' מלבד שאין לנו להמציא מחלוקת בין האמוראים מסתמא וזה כלל גדול בכל מקום וכבר כתבו כן התוס' בדין זה עצמו שם במו"ק בד"ה רב פפא אמר סלו סלו כל חד וחד נקיט מאי דהוה מסיק אדעתיה ולא פליגיאלא אורחא דמילתא דכל חד מסיק אדעתיה מאי דלא מסיק חבריה אדעתיה עכ"ל התוס' ופלא בעיני איך לא ראה הרב יצ"ו דברי התוס' באותו פרק באותו מקום ועוד דא"כ אין שום נפקא מינה לדינא בחקירתו ובפשיטותו והנכון דאביי גופיה רמז בעלמא קאמר וגם איהו מודה דאינו עובר במניעת סלוק האיסור משום לפני עור כלל ואף אם ציון קברות מדאוריתא כמו שנראה מדברי התוס' שם (אלא שבמס' בתרא ד' קמ"ו כתבו שהוא מדרבנן ועיין למרן חיד"א בס' יעיר אזן מערכת הצד"י אות י"א ובמכתב לחזקיאו בחלק השיטה ד' מ"ב ואכ"מ) מכל מקום הילפותא מהאי קרא רמז בעלמא הוא ואם כן אין להוכיח מזה דגם בכי האי גוונא איכא לפני עור מדאוריתא ועיין במה שכתבתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת הה' אות ב' (בד"ה ואם רואה חברו וכו' ומשם והלאה) ובקונטריס פאת השדי לשדי חמד חלק הכללים במערכת האל"ף אות פ"ד בס"ד:

וכן מתבאר מדברי הרב הדרישה ביו"ד סי' רצ"ז שעל מה שכתב רבינו הטור שם שאסור לישראל ליתן בהמתו לעכומ"ז שירביענה לו הביא דברי מרן הב"י שם שהוא מטעם אמירה לעכומ"ז ונחלק עליו וכתב דהטעם הוא משום דב"ן עכומ"ז מוזהר על הרבעת בהמה ועובר אלפני עור וסיים ודקדק רבינו לכתוב ואסור לישראל שיתן בהמתו לעכומ"ז וכו' הא אם העכומ"ז עושה מעצמו אין הישראל צריך למחות בידו וכו' עי"ש הרי מפורש דאף דבהרבעת בהמה מוזהר העכומ"ז ואיכא לפ"ע אם נותן לו להרביעה מכל מקום כשהוא עושה מעצמו אין בזה משום ולפני עור אף דהבהמה של ישראל היא וחשיב כקאי בתרי עברי דנהרא שהרי יכול לעכב בידו מלהרביע בכל זאת אין הישראל עובר בזה בלפ"ע לא ת"מ ואין סברא לחלק בזה בין עור עכומ"ז לישראל אלא כשם שאם העכומ"ז עושה מעצמו דבר האסור לו לעשותו אף שיש ביד הישראל לסלק האיסור מלפניו אינו עובר בלפ"ע הכי נמי בישראל חברו שעושה איסור מעצמו ויש בידו לסלק האיסור מלפניו ואינו מסלקו אינו עובר אלפני עור אלא שבישראל מצווה הוא להפרישו מאיסורא אך אם לא הפרישו אינו נקרא עובר אלפני עור ועיין בדברי מרן חיד"א בברכי יוסף יו"ד סי' רצ"ה אות א' (בד"ה וחזיתיה להרב) וק"ל:

הן אמת דמדברי הרב משנה למלך בפרק א' מהלכות כלאים הלכה ו' מוכח דמי שיש בידו לסלק האיסור מלפני העובר יש בו משום ולפני עור שעל מה שכתב הרמב"ם ואסור לישראל להניח לעכומ"ז שירכיב לו אילנות כלאים וכתב מרן בכ"מ דטעמו משום אמירה לעכומ"ז ולא ניחא ליה בהא דא"כ היה לו לכתוב אסור לומר לעכומ"ז וכו' לכן כתב דטעם הרמב"ם הוא משום שהעכומ"ז מוזהר אהרכבת אילנות כמו שכתב בפרק יו"ד מהלכות מלכים דין ו' א"כ אם יניחנו עובר משום ולפני עור עכ"ל והרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תמ"ג סק"ה הביא דברי הרב משל"מ הנז"ל וסיים ומשמע אף בלא אמירה ומעשה כל שיש בידו למנוע אם אינו מונע משום לפני עור והוא הדין אם מומר לוקח משל ישראל בשבת ועושה מלאכה לעצמו אם יוכל הישראל למחות שלא יקח עובר משום לפ"ע לא תתן מכשול עכ"ל הרי דכשהוא בתרי עברי (כי הכא שהעכומ"ז יעשה בשדה של ישראל וביד הישראל שלא להניחו לעשות עבירה והוי כקאי בתרי עברי) אם אינו מסלק מלפניו האיסור עובר אלפני עור וגם מדברי מרן כ"מ מוכח קצת שסובר כן דלולא משמע ליה בדעת הרמב"ם שפוסק דב"ן עכומ"ז אינו מוזהר אהרכבת האילן היתה רוח חכמתו נוחה לפרש טעם הרמב"ם כמ"ש הרב משל"מ משום לפני עור ומרן חיד"א בברכי יוסף יו"ד סי' רצ"ה אות א' עמד מתמיה על מרן כ"מ והרדב"ז שכתבו שטעם הרמב"ם משום אמירה לעכומ"ז ודעתו נוחה במה שכתב הרב משל"מ

כיעי"ש ובעיני יפלא דהיכן מצינו דאיכא לפני עור בכי האי גוונא ואם אמנם הרב משל"מ קשיתיה מה שמרן כ"מ כתב דטעם הרמב"ם משום אמירה לעכום"ז דא"כ היה לו לכתוב אסור לומר לעכום"ז ומפני זה הוצרך לומר שטעמו משום לפני עור הנה לפי הנראה לא ראה תשו' הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' ק"ק שכתב דאם רומז או עושה איזה גילוי דעת לעכום"ז אעפ"י שאינו אומר לו בפירוש הוי אמירה לעכום"ז וכתב דאם העכום"ז יעשה בשדה ישראל ואינו מוחה בו הרי זה גילוי דעת והוי כאמירה והביא כן גם מתשו' הריצב"א דרמז או גילוי דעת הוי כאמירה עי"ש וא"כ שפיר נוכל לפרש דטעם הרמב"ם משום אמירה ולא לחדש דבר זה דגם כשאינו מושיט האיסור רק שיש בידו לסלקו ואינו מסלקו עובר בלפני עור וצ"ע:

ומכל מקום אף לדברי הרבנים הנז"ל דטעם הרמב"ם הוא משום ולפני עור נראה דהיינו דוקא בכי האי גוונא שהעכום"ז עושה בשדהו של ישראל דבר האסור לו לעשות והישראל רואה ושותק דמוכח דמסכים למעשיו ולכן חשיב כמושיט לו האיסור אבל אם רואה חברו שרוצה לעשות איזה איסור בדבר שהוא שלו ויש בידו לסלק האיסור מלפניו שלא יעבור עליו והוא לא סילקו נהי דאיסורא קעביד שהרי מחוייב להפריש חברו מאיסור מיהו לא עבר בלפני עור עד שיושיט לו בדקאי בתרי עברי כן נראה לענ"ד שלא להרחיק הדעות שהרי להרב הדרישה אף אם העכום"ז עושה בשדה של ישראל מעצמו אינו עובר בעל השדה בלפני עור והיינו לומר שבזה דוקא חלוקים עליו הרבנים הנ"ל אבל כשעושה מעצמו בדבר שהוא שלו וזה אינו מסלקו מודו דאינו עובר אלפני עור (עיין במה שכתבתי בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף סוף אות ז"ן): וממה שכתב בשיטה קידושין לא נודע למי הובאו דבריו בנשמת כל חי ח"א סי' ל"ו נראה דיש להוכיח דאין במניעת סילוק המכשול משום ולפני עור שכתב (אמ"ש בש"ס ד' י"ח גר ועכום"ז שירשו את אביהם עכום"ז וכו') דחבר ועם הארץ שירשו את אביהם ע"ה דיכול החבר לומר לעם הארץ טול אתה וכו' דאע"ג דהע"ה לא ירצה לעשר חלקו ליכא לפ"ע לא ת"מ כיון דלא אתא לידיה דחבר ע"כ ואם איתא דאף שהמכשול לפני העור כל שיש ביד חברו לסלקו אם אינו מסלקו עובר בלפני עור א"כ אף דאכתי לא אתא לידיה דחבר לו יהי אלא שהוא של הע"ה וזה יש בידו לתקנו וליתן לו היה לנו לאסור לומר לו טול אתה לסלק ממנו המכשול ואף שיצטרך להפסיד מכיסו לעשר וליתן לו הא קי"ל דחייב לבזבז ממון שלא לעבור אלא תעשה אף בל"ת שאין בו מעשה כמו שרשמתי (במערכת הלמ"ד) באות ק"ז (ונדפס בחלק דברי חכמים סי' ט"ל עי"ש) אלא ודאי מוכח מדברי הרב דכל שאינו נותן המכשול לפני העור אף שיכול לסלקו אינו

עובר בלפ"ע ולכן כל שלא בא לרשותו יכול לומר לו טול אתה וכו' ואין בזה משום ולפ"ע אלא שש לפקפק בזה דאכתי תיקשי נהי דאין עובר בזה משום ולפ"ע מכל מקום הרי חייב להפריש חבירו מאיסור משום מצות תוכחה עיין מה שכתבתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת הה' אות ב' ובקונטריס פאת השדי הנ"ל וצ"ע: וראיתי בס' חדש לב שומע לידידי הרב מוהרח"ך יצ"ו במער' הלמ"ד אות מ"ו שכתב בשם הרב מכתם לדוד (חאסאן) ד' מ"ו כדברי הרב דרכי הוראה יצ"ו דאף אם אינו נותן מכשול רק שאינו מסלק המכשול עובר משום ולפני עור והרבה להשיב על דבריו (ולא פניתי לעיין בדב"ק) ובאות מ"ז כתב דלפי המבואר באות הקודמת שכל שחברו עושה מעצמו אף שחייב להפרישו מכל מקום אינו בלפני עור קשה מההיא דציון קברות (היינו הסוגיא שהביא הרב דרכי הוראה יצ"ו) דמשמע דכל היכא שאפשר שיכשלו באיזו תקלה מחוייבים לסלקו משום ולפני עור וא"כ כ"ש ברואה חברו שרוצה לעשות איסור אף בשל עצמו שצריך לסלקו משום ולפ"ע וכן מוכח בזהר הק' בפרשת בשלח ד' מ"ט אמר ר' יוסי וכו' ולא אתחייבנא בכו ולא אעבר על מ"ד ולפ"ע וכו' וכן נראה מלשון רבינו בס' המצות הזהירנו וכו' אבל תיישרהו על הדבר שהוא טוב וישר וכ"כ הסמ"ג דמשמע דאפי' שתק הוא עובר אלפ"ע. ותירץ דהנהו דציון קברות ודזה"ק מדרבנן בעלמא הוא אבל מדאוריתא ליכא לפ"ע אלא בנתינה או באמירה ורמז וההיא דספר המצות י"ל כיון שבא ליטול ממנו עצה אם אין נותן לו עצה הוגנת הוי כנותן מכשול באמירה ורמז וציין הריטב"א קידושין ל"ד מ"ו ע"ב (בד"ה ואי בעית אימא) שוב ראה להרב בית יהודה בסי' טו"ב שכתב ג"כ דלפ"ע ליתא אלא במושיט או מסייע ולא ברואה חברו שעושה איסור ושותק וליכא אלא משום אפרושי מטעם ערבות וכן מוכחלהדיא מדברי הרדב"ז שהביא הרב פרי חדש סוף סי' תצ"ו עכ"ד יצ"ו משיב דברים נכוחים: כ"ו) חקר הרב לימודי ה' בלימוד ז"ן הובא בראה חיים ד' ד' ע"ב במונע חברו ממצות עשה כסוכה ולולב וכיוצא אם עובר אלפני עור ואין הספר מצוי אצלי לראות מאי נפקא מינה אי למלקות הא קי"ל דאין לוקין אלפ"ע אי משום שאין בו מעשה ואי משום דהוי לאו שבכללות עיין לעיל בס"ק ח"י ואי לענין נדוי הרי מדכתב הרמב"ם ומרן בש"ע יו"ד סי' של"ד סמ"ג דהמונע רבים מלקיים מצוה היו מנדין אותו מכלל דהמונע יחיד אין מנדין אותו ונראה דנפקא מינה לפוסלו לעדות מדרבנן כמ"ש הרמ"א בח"מ סי' ל"ד ס"א דהעובר עבירה שאין בה מלקות פסול מדרבנן וא"כ אם המונע חבירו מלקיים מצות עשה הוא עובר בלפ"ע נפסל לעדות מדרבנן ואם אינו עובר בלאו אף שעשה איסור אולי דינו כעובר על איסור דרבנן בשב ואל תעשה שאינו נפסל מדרבנן עי"ש למרן חיד"א בס' ברכי יוסף בשם הרב חוט השני ועיין להרב

פתחי תשובה שם בסק"ז בשם הרב פרמ"ג דבעינן עבירה שיש בה מכת מרדות וכו' ומצד הסברא היה נראה לענ"ד דאף דודאי איסורא עביד במה שמונע חברו מלעשות מצוה מכל מקום אינו עובר בלפני עור אלא במכשילו לחטוא בקום עשה וגם מדמנו הפוסקים (בכלל העשרים וארבעה דברים שהיו ב"ד שבארץ ישראל מנדין עליהם) לשתים המכשיל את העור המעכב את הרבים מלעשות מצוה אינו נכלל במכשיל את העור:

ומרן החבי"ף בס' ראה חיים שם הביא ראיה ממה שכתב הרר"י בפרק ח' דברכות ופסקו בא"ח סו"סי קס"ג דאסור להאכיל למי שלא נטל ידיו ולי ההדיוט אין זו ראיה דנטילת ידים משום סרך תרומה נגעו בה והיא בכלל כל האיסורין וכן כתבו הפוסקים לענין אונן דפטור ממצות עשה ואסור במצות לא תעשה דנטילת ידים דומה לכל האיסורין עיין למרן חיד"א בס' ברכי יוסף יו"ד סי' שמ"א אות ה' ולהרב בית עובד ד' רכ"ג אות יו"ד גם מה שהביא ראיה ממ"ש בש"ע סי' קס"ט ס"ב וכתב הרב הלבוש שהוא משום לפני עור אינו ראיה דהתם איכא איסורא דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה והריטב"א בחידושיו לסוכה על ד' יו"ד בעובדא דאגנינו רב נחמן בסוכה שנוייה מופלגין ארבעה טפחים הקשה דהוי כלפני עור דיתבי בסוכה פסולה ומברכי ברכה שאינה צריכא נראה קצת דעל דיתבי בסוכה לחוד לא קשיא ליה ולכן צירף איסור ברכה שא"ץ ואחר זמן ראיתי שבספרו נשמת כל חי ח"א סי' ל"ו נרגש בזה די"ל דלא קשיא ליה להריטב"א ממניעת מצות סוכה לולא דאיכא איסור ברכה שאינה צריכה והצ"ע וראיתי שם שהוכיח דגם במניעה ממצות עשה איכא לפ"ע ממה שכתב בשיטה חידושי קידושין לא נודע למי בסוגיא דדף י"ח (אההיא דגר ועכומ"ז שירשו את אביהם עכומ"ז וכו) דחבר וע"ה שירשו את אביהם עם הארץ שיכול החבר לומר לע"ה טול אתה וכו' דאע"ג דהע"ה לא ירצה לעשר חלקו ליכא משום ולפ"ע לא תתן מכשול כיון דלא אתא לידיה דחבר ע"כ והרי הכא בענין איסור מעשר ליכא כי אם משום מצות עשה גרידא כמ"ש הרמב"ם בריש הלכות מעשר ועם כ"ז איכא משום לפ"ע אם לא שעדין אינו ברשותו עכ"ד ואיני מבין בעניותי היכא קרי להא ביטול מצות עשה בעלמא והרי אם העם הארץ לא יתקן חלקו הרי הוא אוכל טבל טבול לתרומת מעשר ואף עפ"י שמעשר ראשון מותר לזרים מכל מקום כל שלא הורם ממנו תרומת מעשר הרי הוא טבל וחייבים עליהם מיתה וכן אם לא יפריש מעשר שני הרי הוא טבל ואוכל חתיכה דאיסורא כשאר איסורין ולכן שייך שפיר ולפ"ע אבל משום מניעת מצות עשה אין ללמוד מזה דעובר אלפני עור וצ"ע:

שוב נדפס קונטריס עשירי מקובץ יגדיל תורה וראיתי שם בסוף סי' קט"ן שרב מופלא יצ"ו הביא חקירת הרב לימודי ה' אם במניעה ממצות עשה איכא לפ"ע ובתחילה רצה להוכיח דליכא לפ"ע ממה שכתבו התוס' במס' כתובות ד' ט"ל בשם ר"ת דאשה מותרת לשמש במוך (שתתן מוך אתר התשמיש) משום דלא מיפקדא אפו"ר וקשה דנהי דהיא לא מיפקדא הרי עוברת אלפני עור שמונעת את בעלה מלקיים מצות עשה דפו"ר אלא ודאי דבמניעת ממצות עשה ליכא לפ"ע ודחה זה משום שיש ליישב כמ"ש הרב מנחת עני עפ"י סברת הרב אמונת שמואל וכו' (עיין לעיל בס"ק ט"ו בד"ה והנה נדפס) שוב כתב דמבואר בא"ח סי' קס"ג וקס"ט דגם בביטול מ"ע דנטילת ידים איכא לפ"ע (על דרך שכתב הרב החביי"ף הנ"ל) וסיים ואפשר דכאן איכא הלאו דלא תסור ועיין ט"ז ומ"א ופמ"ג וקצרתי עכ"ד יצ"ו והנה אהנהו דסי' קס"ג וקס"ט כבר כתבתי הנראה לדעתי העניה בזה ואההיא דעפ"י סברת ר"ת נראה דיש לדחות דאשה שאני דאינה עוברת אלפני עור אלא בלאו השוה בכל כמו שכתבתי למעלה בס"ק י"א (בד"ה ודע) שכתבו כן הגאונים מחזיק ברכה וחתם סופר בשם הרמב"ן ולכן במ"ע דפו"ר שהיא אינה מצווה אינה עוברת אלפני עור משום מניעת הבעל מפו"ר אבל לגבי אנשים דאיתנהו בלפ"ע בין בשוה בכל ובין באינו שוה בכל אפשר דגם משום מניעת מצוה עובר ועוד אפשר לדחות דלא חשיב זה כקאי בתרי עברי דנהרא דלאו עלה רמי קיום מצותו והרי היא אינה נועלת דלת בפניו וישא אחרת ויקיים מצותו וחקירת הרב לימודי ה' היא במי שאין בידו לקיים המצוה על ידי מניעתו של זה דוגמא לעובר אלפני עור באיסורין דאינו עובר אלא בקאי בתרי עברי ויש לצדד בזה ועכ"פ מה שכתבתי עפ"י דברי הרמב"ן נראה נכון ועיין בקובץ שמעתתא דרבנן קונטריס א' סי' י"ב אות י"ב שהשיג רב מופלא יצ"ו עמ"ש ביגדיל תורה הנ"ל להוכיח מדסי' קס"ג וקס"ט דאין משם ראיה דשם הוא בקום עשה:

והרב חתן סופר בד' קמ"א אות כ"ח חקר מדעתו חקירת הרב לימודי ה' אם במ"ע עובר אלפני עור וכתב דבמ"ע דמברך עליה פשיטא דעובר משום הברכה דעובר אלא תשא מדאוריתא או מדרבנן לכל מר כדאית ליה וכי מבעיא ליה הוא במצוה שאין מברך עליה ואף דפשוט הוא דמטעם ערבות חייב שלא להסיע חברו ממצותו מ"מ מספקא ליה אם עובר בלאו דלפני עור ונפקא מינה באם אונסין אותו להטעות חברו במצוה אם חייב לבזבז כל ממונו כבכל לא תעשה או הוי כמצות עשה שאין צריך לבזבז אלא שליש עי"ש שלא מצא לפשוט ספקו טהור כשום אחד מהצדדים: וראיתי לידידי הרב הגדול מוהרח"ך יצ"ו בספרו הבהיר לב שומע במערכת הלמ"ד אות ע"ה שכתב שבספרו מצות המלך בד' צ"ב כלל ב' הוכיח בראיה ברורה שגם בביטול מצות עשה איכא לפ"ע ועיינתי

שם וראיתי שצדד בכמה ראיות ובסוף דבריו כתב שמצא ראיה שאין עליה תשובה שגם במניעה ממצות עשה איכא לפ"ע מדברי התוס' בחולין ד' ד' ד"ה מצת שהקשו דאיך יוצא י"ח מצוה במצה דעכום"ז דשמא לא שמרה לשם מצה והם חשודים אלפני עור ואכילת מצה המשומרת לשם מצה ליכא אלא עשה דבערב תאכלו מצות ואם העכום"ז לא שמרה לשם מצה אינו אלא מניעת מצוה בשב ואל תעשה ואי לא חשידי אלפ"ע הוו מהימני וע"ע להתוס' בקידושין ד' ע"ו וגטין ד' יו"ד ד"ה מצת עכ"ד יצ"ו והיא הוכחה נכונה ראוים הדברים למי שאמרם ועם שיש לדחות על פי מה שכתבתי בשם הרב חתן סופר דבמצוה שיש בה ברכה אין מקום להסתפק דודאי שייך לפ"ע משום ברכה שאינה צריכה ומקום הספק הוא רק במצות עשה שאין בה ברכה ואם כן במצות מצה שמברך עליה יש לומר שמפני זה הוא שכתבו התוס' דאיכא משום ולפ"ע מכל מקום פשט דברי התוס' מורים שעל בטול מצות עשה דאכילת מצה הוא שכתבו דיש בזה משום ולפ"ע לא תתן מכשול:

ז"ך) הרואה חברו שעושה איסור בשוגג שחייב להפרישו בין באיסורין דאוריתא בין באיסורין דרבנן אם יש לחלק באיסורין דרבנן בין איסור גמור לאיסור שאינו אלא משום קנס או גזרה ועיקר חיוב ההפרשה אם הוא משום לתא דתוכחא או משום לתא דלפ"ע לא תתן מכשול עיין במה שהבאתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת ה' אות ב' בענייניים אלו וגם בקונטרוס פאת השדי לשדי חמד ח"א חלק הכללים במערכת האל"ף אות פ"ד בס"ד:וכתב הרב זרע אמת בחיו"ד סי' י"ט ד' טו"ב ע"ד בשם הרבנים מוצל מאש ובית יהודה דאפילו רואה שחברו נכשל מחסרון ידיעה בדבר שאיסורו רק לכתחלה ובדיעבד מותר כגון שרואה שחברו מבשל בקדרה שאינה בת יומא חייב להודיעו ולהפרישו וכן כתב הרב לב שומע יצ"ו במערכת הלמ"ד אות ע' בשם הרב שפתי רננות ד' ס"ד:

כח) מצאתי (בקונטריס זכרונותי מילדותי) כתוב בשם הרב חקרי לב חלק יו"ד ח"א סי' ז' שדבר המותר לכולי עלמא ולאדם אחד אסור משום דשווייה אנפשיה חתיכה דאיסורא ליכא משום לפני עור לא תתן מכשול ועתה אין ס' חק"ל מצוי אצלי לעיין בדב"ק שמשמעות דברים אלו הוא שמותר להושיט לו אותו הדבר וצ"ע דלקמן במערכת השי"ן אות י"א כתבתי דהרב תבואת שור ביו"ד סי' ב' סעיף כ"א אות ל"ח פשיטא ליה שכופין ב"ד להפרישו מדבר דשווייה אנפשיה חתיכא דאיסורא והבאתי דהרב חתם סופר בחלק אהע"ז סי' כ"ח מחלק בין שאר איסורין דכופין אמידי דשווייה חד"א לבין רואה אשתו שזנתה עי"ש הטעם ולהרב פתחי תשובה אהע"ז סי' קט"ו ס"ק ל"ז ואיך יהיה מותר להושיט לו דבר שאסור עליו משום דשווייה חתיכה דאיסורא ואולי לא אמר הרב חק"ל

אלא שאינו עובר עליו בלאו אבל מודה דאיכא איסורא להושיט לפניו דאפילו להפרישו הוא חייב אבל אין לומר שכונתו שמותר להושיט לו משום שסובר כדעת הרב אמונת שמואל שכתבו רבני האחרונים בשמו דמידי דשרי לישראל ואסור לב"ן עכומ"ז (כגון אבר מן החי דטמאה) מותר להושיט לב"ן עכומ"ז דכיון דלהמושיט שרי אינו מוזהר בזה אלפני עור והכא נמי כיון שדבר זה מותר לכל ישראל רק שלזה הוא דאסור משום דשוייה אנפשיה חתיכה דאיסורא יכול כל אדם להושיט לו ואין כאן משום לפ"ע חדא דלא אמר הרב אמונת שמואל אלא בדבר שאין המושיט שייך בגויה כלל (באבר מה"ח דטמאה וכיוצא) אבל דבר ששייך בו גם המושיט מודה דאיכא לפ"ע שהרי המושיט כוס יין לנזיר אף אם המושיט אינו נזיר עובר אלפני עור מטעם ששייך בו שאם ירצה והא גם הוא נזיר וכמו כן במי שאוסר עצמו באיזה דבר דשוייה חתיכה דאיסורא כולי עלמא נמי שייכי בי מקרו והמושיט לו עובר אלפני עור ועוד דלדעת הרב אמונת שמואל אם יזדמן מציאות כזה בישראל עם ישראל אינו מוכרח שסובר שמותר שלא אמר אלא בישראל לעכומ"ז דבכי האי גוונא ליכא לפני עור ומותר להושיט לו אבל בישראל עם ישראל אם יזדמן כיוצא לזה אפשר דמודי דאסור להושיט לו דאף דליכא לפני עור כיון שחייב הוא להפרישו מאיסורא כל שכן שלא יושיט לפניו ועוד דכבר כתבתי למעלה בס"ק ט"ו דרבני האחרונים חולקים על הרב אמונת שמואל בסברא זו והקיפוהו בהלכות ומחו אקודקוד סברא זו ואף שיש לה מליצי יושר ונקטי כוותיה כמו שמתבאר ממה שרשמתי בס"ק הנ"ל הנה שם (בד"ה ומכל מקום) הבאתי מה שכתב הרב נשמת כל חי שהגאון חקרי לב בחלק א"ח סי' ס"ה הכריע שלא כדעת הרב אמונת שמואל עי"ש ולכן אי אפשר לפרש דבריו שבחלק יו"ד הנ"ל דמותר להושיט לו קאמר ולא עוד אלא דגם לומר שאינו עובר אלפני עור קשה הדבר בעיני דאם ישראל המושיט אבר מן החי דטמאה לעכומ"ז אעפ"י שאינו שייך בו עובר בלפני עור כל שכן בזה שגם הוא שייך בדבר וצ"ע: והנה בשני חכמים החלוקים בדין זה אוסר וזה מתיר אם המתיר מאכיל אותו דבר להאוסר אם יש בזה לפני עור לא תתן מכשול נחלקו בזה הפוסקים דהרב מוהרלנ"ח בסי' קכ"א כתב בשם הרא"ה לחלק בזה דאם האיסור ניכר יכול להאכילו שכיון שהוא רואה ומכיר הדבר שאוסר ואוכלו שמעת מינה דהדר ביה משמועתיה אבל דבר שאינו ניכר אסור ליתן לו והרב פרי קדש במנהגי איסור והיתר בסי' כ"ג חולק וסובר דאף באיסור שאינו ניכר אין איסור על המתיר משום ולפני עור לא ת"מ כיון שלפי דעתו מותר הדבר ההוא להאוסר אלא שהאוסר טועה בדין וכו' עי"ש.

וכתבו רבני האחרונים דבחידושי הריטב"א לסוכה ד' י"א כתב כדברי הרא"ה לחלק בין איסור ניכר לשאינו ניכר ועיין בזה להרבנים בן פדה צור ד' ה' ע"ב טל אורות ד' ט"ו ע"ד זרע אמת ח"ב סי' י"ט ד' טו"ב ע"ב ישרי לב ד' י"ב ע"ד אות ז ומה שציין שם לתשובת הרב מוהרשד"ם חיו"ד סי' רב"י הנה שם לא ראיתי שהדבר בזה אמנם שם בסי' רכ"ז נשאל הרב בעיר אחת שהיה שם איזה ספק איסור ורבים הסכימו לאסור ואח"כ בא רב אחד והורה להם היתר ורבים מאנשי העיר וטובי העיר מחזיקים ביד המתיר ורבים חוששין לנפשם ואוסרים והמנהיגים הסכימו שלא להכניס ראשם בזה ואיש הישר בעיניו יעשה ואח"כ באו צד המחזיקים היתר להחלץ חושים להחזיק ההיתר וגזרו בח' שלא לפצות פה כהוראת האוסר וכל מי שירצה לעמוד ע"ד לאסור הוציאו ס"ת להחרימו עד שהוכרח לחתום גם הוא ועיי"ש שהאריכו בזה השואל וגם הרב הרשד"ם כי לא טוב עשו שלא הותר להם להכשיל למי שדעתו לאסור אף כי לדעתם היתר גמור הוא שהרי בפ"ק דיבמות נחלקו אם עשו ב"ש כדבריהם ומסיק דעשו ואפ"ה לא נמנעו ב"ש וב"ה מלישא נשים זמ"ז ולעשות טהרות אלו ע"ג אלו משום דהא מודעי להו לפרוש מהם הרי דאע"פ שלדעתם היתר גמור הוא וחבירו טועה אפ"ה אסור להכשילו ולא עוד אלא שראוי לנהוג חיבה וריעות להודיעו בעצמו מבלי שישאל האוסר ממנו.

וגם מפכ"ה גבי דגים שעלו בקערה דאמר רב חס לי' לזרעיה דאבא בר אבא דליספי לי מידי דלא ס"ל אף דלשמואל היה פשוט להיתר עיי"ש ונראה דעד כאן לא נחלקו אלא בדבר שלדעת המתיר גם להאוסר מותר הוא לולא שטועה בדין אבל בדבר שאף שמותר מן הדין לכולי עלמא לאיש זה אסור משום דשוייה חתיכה דאיסורא ויש אומרים דאיסור זה (מידי דשוייה חתיכה דאיסורא) הוא מן התורה ויש סוברים שהוא מדרבנן כמו שרשמתי בזה לקמן במערכת השי"ן בס"ד נראה ודאי דכולי עלמא מודו דאיכא לפני עור מדאוריתא או מדרבנן ואסור להושיט לו אותו הדבר דשוייה עליה חתיכה דאיסורא ובעיקר מחלוקת זו (בשני חכמים אחד אוסר ואחד מתיר) עיין בספר לב שומע מערכת הלמ"ד אות ב"ן: שוב התבוננתי ואחשבה לדעת דמה שכתוב בקונטריסי בשם הגאון חקרי לב אולי הוא מה שנסתפק הגאון שער המלך בפרק ט' מהלכות אישות דין ט"ז וז"ל ודע שאני מסתפק בהא דאמרינן שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא אם מותר הטבח להאכילו לאחר או נימא דקעבר על לפני עור כיון דלגבי דידיה איסורא קיהיב ליה והיה נ"ל להוכיח מתוס' סוף נדרים שכתבו ואם תאמר טמאה אני לך אמאי לא מהימנא דהא שויתיה אנפשא חתיכה דאיסורא ותירץ הר"א דלא מצינו זונה שאסורה לכהן לינשא רק הוא מוזהר עליה אבל היא אינה מוזהרת עליו הילכך גם לדבריה אינה אסורה בו ע"כ

ואכתי קשה כיון שהיא יודעת האמת שנטמאה היא קעברה אלפני עור דספי ליה איסורא בידים אלא על כרחין כיון דלדידיה היתר הוא ליכא לפ"ע שוב כתב שמצא בשטמ"ק בשם שיטה לא נודע למי שתירץ לקושית התוס' דכיון דבע"כ נבעלת לו ליכא משום לפ"ע דמשמע דאי לאו טעמא דבע"כ היתה עוברת אלפני עור עי"ש עוד וא"כ יוכל להיות דבענין זה הוא דמיירי בחק"ל ומסיק דמי שהוא אסור באיזה דבר משום דשוייה חתיכה דאיסורא יכול הוא ליתנו לאחרים שמותרים בו כיון דלגבי דידהו היתר גמור הוא וכמו שהוכיח הרב שער המלך מדברי התוס' כנז"ל וצריך לעיין בענין זה בשו"ת מאמר מרדכי ד' צ"ג ע"א שכתב בשמו הרב המגיה לס' ישרי לב יצ"ו בד' ט' ע"ג שנסתפק במי שנוהג חומרא שלא לאכול סוקאר בפסח אם מותר לתת להנוהגים היתר או אסור כיון דלדידיה אסור והוא מעין ספקו טהור של הרב שער המלך וס' מאמר מרדכי הזה אין מצוי אצלי לעיין בדב"ק:

ובעיקר דברי הרב שער המלך שלמד מדברי הר"א שהביאו התוס' דבכי האי גוונא ליכא משום ולפ"ע כנז"ל תמיה לי שנראה שנעלם מהרב דברי הרמב"ן בחידושיו ליבמות ד' פ"ד שהקשה אההיא דאמרינן דלא יקחו כתיב תרי זימני להזהיר לנשים פסולות שלא תנשאו לכהנים דלמה לי לא יקחו הא אפילו תימא דאינן מוזהרות מכל מקום אסורות לינשא משום ולפ"ע לת"מותירץ בתירוץ שני דאין נשים מוזהרות אלפני עור אלא בלאו השוה בכל והביא דברי הרמב"ן הללו מרן חיד"א בס' מחזיק ברכה יו"ד סי' ס"ב ולמד מדבריו דאשה מותרת להושיט לב"ן עכומ"ז אבר מן החי דטמאה דלישראל אין בטמאה איסור אבר מה"ח ואף דלגבי ב"ן עכומ"ז אין חילוק בין טהורה לטמאה מכל מקום כיון שהוא איסור שאינו שוה בכל אין האשה מוזהרת בלפ"ע עי"ש וא"כ גבי אומרת טמאה אני לך לפי דברי הר"א שהביאו התוס' דהיא אינה מוזהרת עליו (אלא שהתוס' דחו דבריו מההיא דיבמות ד' פ"ד דגם נשים פסולות הוזהרו שלא לינשא לכהנים) אם כן הוי לאו שאינו שוה בכל ואין הנשים מוזהרות בלפני עור בלאו שאינו שוה בכל ולא קשיא קושיתו על הר"א וממילא אין דינו מוכרח מזה וצ"ע והשגתי עתה ס' יקר שו"ת מנחת שי לרב גאון בדורנו יצ"ו וראיתי בסי' כ"א שהוקשה לו דברי הרמ"א באהע"ז סי' קט"ו ס"ו ויישבם עפ"י דברי הרב שער המלך הללו עי"ש ולענ"ד במחכתה"ר דברי הרב שעה"מ אינם מוכרחים לפי דברי הרמב"ן כאמור גם השגתי ס' דבר אליהו לגאון בדורנו יצ"ו וראיתי בסי' ג' שהביא דברי השיטה (שהביא הרב שער המלך) דהאיכא משום לפ"ע ולא נתקררה דעתו במה שתירץ ולדעתו דבע"כ היא נבעלת לו איכא לפ"ע במה שממצית עצמה אליו ומכשילתו בידים עי"ש שלא זכר דעת הרמב"ן בזה וצ"ע:

כ"ט) כתב מרן חיד"א בברכי יוסף יו"ד סי' ר"מ אות י"ג דלפני עור ליכא אלא כשמתחייב בדיני אדם אז בסוג זה איכא לפני עור אבל כשאינו מתחייב רק בסוג דיני שמים ליכא לפני עור וכתב כן ליישב מה שהוקשה לו אההיא דאמרינן בקידושין ד' ל"ב רב הונא קרע שיראי באפיה רבה בריה אמר איחזי אי רתח ופרכינן ודילמא רתח וקעבר אלפני עור ומשני דמחיל ליה דלפי דברי ס' החסידים דאף שכבודו מחול חייב בדיני שמים מאי משני דמחיל ליה והא אכתי איכא לפ"ע דקעבר אמידי דחייב בדיני שמים ולזה תירץ דליכא לפ"ע בדבר שהוא רק בסוג חיוב בדיני שמים אמנם עוד תירץ דמחילה דמעיקרא ובפרטות כשהוא נותן אצבע ומביאו לידי זה כי הא דרב כהנא ליכא משום דיני שמים עי"ש ונראה שתירוצו השני עיקר דלתירוץ ראשון קשה מי גרע דבר שהוא בסוג חייב בדיני שמים מדבר שאינו אסור אלא מדרבנן שכתבו רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים דעובר אלפני עור מדרבנן ורבני גאוני דורנו יצ"ו מהנדחים לומר דגם באיסורין דרבנן איכא לפני עור מדאוריתא משום דלא גרע ממשיא לחבירו עצה שאינה הוגנת שנכלל בולפני עור ועל כל פנים בדרבנן נמי איכא לפ"ע וכבר כתבתי בזה בס"ד בס"ק כ"א עי"ש וא"כ מסתברא ודאי דגם במידי דאינו אלא בסוג חייב בדיני שמים איכא לפ"ע ומלבד זה ראיתי לגאון בדורנו יצ"ו בקונטריס אגרת בקורת שבקובץ שמעתתא דרבנן סי' ט"ו ד' פ"ד (בד"ה ובהנוגע) שכתב במאי דעסיק ביה וז"ל ועוד י"ל כיון דעכ"פ בדיני שמים חייב תו עובר בלפ"ע וראה בפירוש המשנה להרמב"ם בפ"ה מתרומות שבאר כן מפורש והברכ"י יו"ד סי' ר"מ מחלק דרק אם חייב בדיני אדם איכא לפני עור ולא בדיני שמים ולא זכר יוסף את דברי הרמב"ם ומהך דכבוד גופא דג"כ אינו חייב רק ביד"ש דהיא מצות עשה שמתן שכרה בצדה חולין ק"י והש"ס פריך בקידושין שם דעבר אלפ"ע ועש"י שבת קנ"א במשנה שם עכ"ד יצ"ו ועיינתי בפירוש המשנה שציין ולא מצאתי רק בפרק ששי מ"ג ראיתי שכתב וז"ל העיקר אצלנו אין שליח לדבר עבירה והעושה עבירה בעצמו מלקין אותו והמתעה אותו או מכשילו או מצוה עליו או המסייעו לדבר עבירה בשום פנים ממיני הסיוע ואפילו בדבורו הקל הוא נענש מהשי"ת כפי שעושה באותו הסיוע או ההכנה אבל אינו חייב משום מלקות מן הנזכרים בתורה אבל הוא עובר על הכתוב שאמר ולפני עור לא תתן מכשול אם היה הוא סבה לעבור העבירה או עובר על הכתוב שאמר אל תשת ידך עם רשע אם סייע לאותו עובר עכ"ל ואם לדברים אלו היתה כונתו איני מבין בעניותי שום סתירה מזה לדברי מרן חיד"א וכן מה שציין דברי רש"י בשבת מסתמא יש איזה ט"ס כי בדברי רש"י שם אין שייכות לזה כמו שיראה הרואה אמנם מה שהכריח ממה שבש"ס הקשו אההיא דרב כהנא והא קעבר אלפני עור אעפ"י שמצות

כבוד אביו היא שכרה בצדה שאין ב"ד מוזהרין עליה אלא בדיני שמים היא ראיה נכונה דהא בההיא דרב הונא לא היה לחוש שמא יבזה את אביו שלזה ב"ד מוזהרין כמו שכתב הרמב"ם בפרק ה' מהלכות ממרים בסופו כל המבזה אביו או אמו אפילו בדברים ואפילו ברמיזה הרי זה ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו ויש לב"ד להכות ע"ז מכת מרדות ולענוש כפי מה שיראו עכ"ל רק החשש ברב הונא היה שיאמר איזה דברים לאביו שיהא בסוג העדר מוראו ולא בזיון כמו שבאר מרן חיד"א עצמו ועל זה נראה דאין ב"ד מוזהרין דאין זה בכלל בזיון ובכל זאת אמרינן דאיכא משום ולפני עור ולכן נראה דתירוצו השני הוא העיקר:

ל') מי שנתחייב שבועה לחבירו ויודע ודאי שישבע לשקר אם יש שום עונש על המשביע עיין הרדב"ז בחדשות סי' קנ"ב שאין לחוש כן כתב הרב מוהרדה"ק בזכרונותיו שבס' תפארת אדם ד' קפ"ד אות כ"ה הנה תשובת הרדב"ז הלזו היא בתשו' שנדפסו בווארשא תרמ"ב בח"ד סי' אל"ף רכ"ג ושם אתה מוצא דאף שבאמת כתב כן דמן הדין אין לחוש ויכול להשביעו שאינו מחוייב להפסיד ממונו כדי שלא ישבע זה לשקר והלעיטהו לרשע וימות והעושה כן נקרא חסיד שוטה מכל מקום סיים ולצאת מידי ספק עונש שבועה ראוי לכל ירא שמים להביאו לידי שבועה ולהודיע לו ענשו אולי יפרוש ויודה ואם רואה שרוצה לישבע לא ישביעהו אלא יטילו חרם סתם על כל מי שלא יודה לחבירו וכתב כן גם בתשו' החדשות סוף סי' שד"ן עי"ש ונראה שכך יש לדקדק מדברי תשובת רבינו מוהר"י ן' מיגאש סי' ז"ך שהביא מרן חיד"א בשיורי ברכה חלק ח"מ סי' צ"ב אירע מעשה בימי רבינו יצחק שבאו לפניו שני בעלי דינים ונתחייב אחד מהם שבועת היסת ובעודו כותב נוסח ה בועה אמר תובע לנתבע אני יודע בבירור שתשבע לשקר שכבר נשבעת לפלוני ולפלוני לשקר וחטף הרב הפתקא מידו ואמר לו לך אין לך אצלו כלום כיון שהודית שהוא חשוד לא נשאר לך עליו שבועה ולא שום דבר עד כאן לשונו דמשמע דמשום שהודה שכבר הוא חשוד שכבר נשבע לאחרים לשקר הוא שאינו יכול להשביעו אבל אם לא נחשד מכבר אף אם יודע שאם ישבע בנדון זה הוא לשקר יכול מן הדין להשביעו ומר"ן חיד"א כתב על זה שבגליון הרב עיר וקדיש מוהר"ם הלוי נזיר כתוב שמתשובת הרשב"א שהביא מרן בב"י מחודש ה' לא משמע הכי אלא כל שלא נפסל בעדים אינו נפסל לחצאין שיהא כשר לגבי עלמא ופסול לגביה עכ"ל וגם מדבריו מתבאר דאף שהתובע יודע שישבע לשקר אחרי שכבר הוא חשוד לזה לפי דבריו בכל זאת יכול להשביעו:

וחקר הרב מוצל מאש בסי' מ"ה הביא דבריו הרב החבי"ף בס' נשמת כל חי ח"ב סי' ט' למה לא יהא אסור להשביעו משום ולפני עור לת"מ דאף אם יפסיד ממון ע"י זה הא קי"ל דשלא לעבור על מצות לא תעשה חייב לבזבז כל ממונו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבת התורה והרב המחבר כתב ליישב חקירה זו בכמה פנים וכתב וז"ל ועוד י"ל דכי קפדינן אלפני עור היינו כשעתה בא לעשות האיסור על ידו בלי שום תועלת אבל כשזה משביעו הרי איכא צד להוציא מידו הגזלה ולהצילו מאיסור גזל וכו' וא"כ באופן זה שעל ידי שבא לעבור לפ"ע בספק אפשר שיתברר וימלט מאיסור חמור היינו גזל בכי האי גוונא שרי לעבור אלפ"ע וראיה לזה ממה שכתב הרב בית יהודה ביו"ד סי' י"ז דמותר לעבור אלפ"ע כדי לקיים מצוה דאין משיבין על הקלקלה עכ"ל ובמחכתה"ר אין דעתי העניה נוחה בישוב זה דכיון שיודע בבירור שישבע לשקר איך הותר לזה להכשילו ואפילו אם היה זה חוטא וזה זוכה בדבר אחר אין אומרים לאדם חטוא בשביל שיזכה חבירו ורק שיעבור זה איסור דרבנן כדי שלא יעבור הלה איסור תורה מצינו שכתבו הפוסקים להתיר אבל אם שניהם איסורי תורה או שניהם דרבנן לא יתכן להתיר לזה כדי שיזכה חבירו עיין מה שכתבתי למעלה בס"ק י"א (מד"ה ולפי הנראה והלאה) ולא דמי למה שהביא שם בשם הריטב"א על מה שאמרו בש"סבפ"ק דמציעא ד' ה' ע"ב ונימא מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא ומשנינן מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא לא אמרינן וכתב הריטב"א והיינו דפרכינן ונימא מיגו דחשיד וכו' לא נרמי עליה שבועה דהא איכא משום ולפני עור ופרקינן דלא אמרינן האי מיגו דאפשר דבעי למיגזל ולא בעי למיגזל ולאשתבועי בשיקרא ומשום שבועה מודה דבית דין ודאי יכולים לחייבו שבועה כיון שאין מוחזקים בו שישבע לשקר ולכן מסתמא אמרינן דלא מפני שחשוד אממונא חשוד נמי אשבועתא אבל חקירת הרב מוצל מאש היא לגבי התובע אשר לו ידוע וברור שישבע לשקר איך הותר לו לתת מכשול לפני הנשבע ומה שכתב ועוד י"ל דאעיקרא לא קשיא מידי דהתורה אשר צותה ולפ"ע לא ת"מ היא צותה לתת שבועה והיינו טעמא משום שעל ידי שבועה ימנעו העולם מלגזול ויש בזה תקון העולם שאם לא כן לא שבקת חיי לכל בריה וכו' וזה ברור עכ"ל תירוץ זה נראה נכון לענ"ד:

ל"א) אם מותר ליתן שחד לדיין ב"ן עכומ"ז או עובר בלפני עור לא ת"מ אחרי שב"ן עכומ"ז מצווה על הדינים אם כן אף לא תקח שחד בכלל הדינים כתב הרב בתומים ריש סי' ט' שנסתפק בזה הרב חות יאיר ולא העלה דבר ברור והרב המחבר כתב דהעולם נוהגים היתר משנים קדמוניות ואין איש שם על לב וצריך לומר שסוברים שכל טעם השחד הוא דהוא חד דמקרבא דעתיה גביה וזהו בישראל דקרובים אסור לדון אבל ב"ן

עכומ"ז שכל הקרובים מותרים לדון א"כ אף ליתן שחד להצדיק אתי הצדיק וכו' מותר דמאי שנא מחרובים אלו תוד"ק ואני ההדיוט לקמן במערכת השי"ן אות ן' (וציינתיו בשדי חמד ח"א במערכת הגימ"ל אות ה"ן סק"ה) ציינתי דברי הרב פתחי תשובה ביו"ד רסי' קנ"א שהביא דברי הרב חות יאיר וכתב על דבריו דנראה לו להתיר ע"י שליח דהוי לפני דלפני וכו' תמהתי עליו שלא הזכיר דברי הרבנים בתומים וחת"ס בחלק הששי סי' י"ד ושם מבואר דאף ליתן שחד ע"י עכומ"ז אחר עובר בלפ"ע ולא שייך בזה לפני דלפני דלא מפקדינן כמ"ש בע"א ד' י"ד דהתם ישראל מוכר לעכומ"ז שאינו מקריב לע"א רק שהעכומ"ז מוכרו לאחר שהוא מקריבו והלוקח הוא המכשיל את הלוקח השני והישראל המוכר אינו משלחו למכור ואינו נותן מכשול אלא גורם שהראשון יתן מכשול להשני ואהא לא מפקדינן וכו' אבל אם הישראל מצוה לעכומ"ז שיתן עבורו שחד נמצא מגיע השחד להשפט בחריקאוו אף דאין שליחות לעכומ"ז ולא לדבר עבירה מכל מקום הוי חד לפני ואסור כיון שהישראל שולחו להשופט ליתן עבורו וכו' אך לפעמים יודע הישראל שהדין עמו ומבורר שחייב לו העכומ"ז אלא שמחוסר גוביינא והשופט העכומ"ז במקומות שלא היו העכומ"ז דנים בצדק ומשפט מתרשל וגם מרחם על הנתבע עכומ"ז וחושב שעושה מצוה בזה שלא לנגוש את העכומ"ז בזה מותר ליתן שחד להשופט ההוא לעשות משפט צדק ולא זו בלבד שאין כאן לפני עור אלא מצוה קעביד שע"י השחד שלו לא יטה השופט את הדין וכו' וכו' עי"ש דב"ק אחר זמן רב השגתי ס' פ"ת חלק ח"מ וראיתי שבסי' ט' סק"ג כבר הביא דברי התומים וחת"ס הנ"ל והוסיף להביא דבס' דברי משפט פקפק על דברי התומים ושהביא דברי הרמב"ן בפרשת וישלח בשם הירושלמי דאף ב"ן עכומ"ז מוזהר בלא תקח שחד וא"כ אין היתר עכ"ל וס' דברי משפט אין מצוי אצלי ולכאורה נראה דאין מדברי הירושלמי סתירה לסברת הרב התומים שלא כתב דמותר ליתן שחד לדיין ב"ן עכומ"ז אלא להצדיק הצדיק שא שבישראל אסור בב"ן עכומ"ז מותר כיון שמותר לדון קרובו וא"כ אין סתירה מדברי הירושלמי דאפשר דהירושלמי קאמר דב"ן עכומ"ז מוזהר בלא תקח שחד להטות הדין אבל להצדיק הצדיק וכו' אפשר דמותר אך באמת לשון הירושלמי שהביא הרמב"ן (במעשה שכם על פסוק ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה) בדינין של נח הטה דינו נהרג לקח שחד נהרג מוכח דלקח שחד היינו אף בלא הטיית דין שלקח שחד לדון דין אמת להצדיק את הצדיק וכו' ובכל זאת נהרג וא"כ ממילא נפל ההיתר בזה דהא איכא לפני עור כן נראה כונת הרב דברי משפט ולפי זה גם על הרב חת"ם

קשה מהירושלמי דכיון שגם על מנת להצדיק הצדיק אסור לו לקבל שחד א"כ ישראל הנותן לו עובר בלפ"ע ויש ליישב בדוחק וצ"ע:

והרב מלא הרועים במערכת ב"ן עכומ"ז אות ח' שקיל וטרי בזה וכתב דנ"ל דאף שהעכומ"ז מצווה לדון ב"ן עכומ"ז חבירו מכל מקום לא נצטוה לדון ישראל וא"כ כשהישראל הולך אליו בשביל שחבירו מסרב לדון והוצרך לילך עמו בערכאות מותר ליתן שחד אבל כשהולך עמו לדון ב"ן עכומ"ז חבירו אסור ליתן דבזה מצווה לדון ובראיית התומים מדמותר לדון קרובו כתב לחלק בין דבר התלוי בשודא דדיינא וכו' עי"ש ולדבריו צריך לומר דמה שאמרו בירושלמי דב"ן עכומ"ז מוזהר בלא תקח שחד היינו כשבא לדון ב"ן עכומ"ז דכיון שמצווה הוא לדונו הרי הוא באזהרא דלא תקח שחד אבל בדין שבין שני ישראלים שהולכים להתדיין לפני השופט ב"ן עכומ"ז מותר לאחד ליתן לו שחד להצדיק את הדין: והנה בספרי ריש פרשת דברים (פיסקא ט') על פסוק לא אוכל לבדי שאת אתכם אמרו על מה שאמר שלמה הע"ה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה אפשר שלמה שנאמר עליו ויחכם מכל האדם לא יכול לדון את ישראל אלא כך אמר איני כשאר דיינים מלך ב"ו יושב על בימה שלו דן להריגה ולחנק ושרפה וסקילה ואין בכך כלום ואם חייב ליטול סלע נוטל שתים ואם חייב דינר נוטל מנה אני אינו כך אלא חייבתי ממון נפשות אתה תובע שנאמר וקבע את קובעיהם נפש ע"כ.

והביאו רש"י בחומש על פסוק לא אוכל לבדי ויש קצת שינוי ממה שהוא בספרי עי"ש וכתב הרב זרע אברהם וז"ל ואם חייב ליתן סלע נותן שתים כלומר דייני אוה"ע כשחייב הבעל דין ליתן סלע נוטל ממנו שתים שאעפ"י שהוא מטה את הדין אין בכך כלום וכמ"ש רש"י בחומש. וא"ת והרי ב"ן עכומ"ז נצטוו על הדינין כדאיתא בפרק ד' מיתות. וי"ל דמכל מקום אם הטה דין אינו נתבע נפשות כמו דייני ישראל עכ"ל ובעניותי איני מבין דב"ק דאם מוזהר על הטיית דין שהוא מכלל מצות דינין שנצטוו בכלל השבע מצות הרי נענשים עליהם שאזהרתן זוהי מיתתם והיכי קאמר שאינו נתבע נפשות ועוד קשה דלפי הנראה לא ראה הרב מה שכתב הרמב"ן בשם הירושלמי גבי דיני ב"ן עכומ"ז הטה את הדין נהרג וכו' כנז"ל.

ולפי הנראה כונתו לומר שאין מענישין אותו בידי שמים בדיני נפש שאף שמן הדין חייב מיתה בידי בית דין על זה אם אין ב"ד ממיתין אותו נענש בדיני שמים אך לא בדיני נפשות וכל דברי שלמה הם כלפי דיני שמים שדיין ישראל נתבע בדיני שמים על הטיית דין בדיני נפש כדכתיב וקבע את קובעיהם נפש דבדיני אדם אינו נתבע נפשות ובדיני שמים נתבע כאילו נפש הוא חובל וזהו שאמר נפשות אתה תובע אתה דייקא

דהיינו בדיני שמים כן נראה כונתו אלא שלשון רש"י שאם דן והטה את דינו וגזל אין בכך כלום עכ"ל משמעותו שאין לו שום עונש לא בדיני אדם ולא בדיני שמים ומותר לעשות כן והדבר תמוה שאף אם נאמר שאין הטיית דין בכלל דינין שנצטוו בהן כמו שאמרו בירושלמי הרי גזל ודאי הוא משבע מצות והיכי קאמר שאם גזל אין בכך כלום ועוד דעיקר הדבר לומר שאף שבדיני אדם חייב מיתה אם לא נענש בדיני אדם יהיה ענשו בידי שמים קל ממנו תמוה בעיני דבכל מקום דין שמים חמור כמו שאמרו בכמה מקומות פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים וכן הוא בדין זה בישראל שאם דיין ישראל הטה הדין אינו נידון נפשות בדיני אדם ונידון נפשות בדיני שמים כדכתיב וקבע את קובעיהם נפש ואיך יתכן שבב"ן עכומ"ז אף שחייב מיתה בדיני אדם אם לא נהרג יהיה דינו שבדיני שמים קל מאילו נידון בדיני אדם וצ"ע:

ומצאתי בשו"ת שואל ומשיב מהד"ק בח"א סי' ר"ל שהרב השואל הביא מ"ש הרמב"ן בשם הירושלמי דב"ן עכומ"ז שהטה את הדין נהרג לקח שחד נהרג והקשה שרש"י בפרשת דברים הנ"ל כתב שאם דן והרג והטה את הדין אין בכך כלום והוא היפך הירושלמי וגם תמה על החות יאיר והתומים שהעלו שאין שייך איסור שחד לב"ן עכומ"ז שהרי בירושלמי אמרו לקח שחד נהרג עליו (דמשמע ליה כמו שכתבתי למעלה דמדפלגינהו לתרי הטה דינו נהרג לקח שחד נהרג משמע דאף אם לקח שחד לדון דין אמת קאמרי דנהרג) והרב המחבר השיב לקושיא ראשונה דנהי דב"ן עכומ"ז נהרג על שחד והטיית דיקאם לא נהרג בדיני אדם אין נענש בדיני שמים שכל חיוב ב"ן עכומ"ז אינו אלא משום ישוב העולם אבל לא בדיני שמים עי"ש ולפי זה מה שכתב רש"י שאם הטה את הדין אין בכך כלום כונתו שאין לו שום עונש בידי שמים שלא כדמשמע מדברי הרב זרע אברהם דנענש הוא בדיני שמים אלא שאינו נענש בדין נפש דלהרב שו"מ אינו נענש כלל בדיני שמים ואסברה לן דאין שייך עונש בידי שמים בב"ן עכומ"ז שכל דיניהם הוא משום ישוב העולם בלבד ובזה תנוח דעתינו ממה שתמהתי אני הדל דבכל מקום מחמירים בדיני שמים (דאף על מה שפטור בדיני אדם חייב בדיל שמים) דזהו רק לגבי ישראל אמנם תמיה לי דלפי הנראה לא זכר שם דמרן כ"מ בהלכות מלכים פרק ט' דין ו' ודין ט' כתב לדעת הרמב"ם דמה שאמרו בש"ס גבי ב"ן עכומ"ז חייב מיתה (ולא אמרו נהרג) רוצה לומר חייב מיתה בידי שמים ועי"ש להרב לחם משנה הרי אם כן מצינו לב"ן עכומ"ז עונש בידי שמים דלא כמאי דפשיטא ליה להרב שואל ומשיב דאין לב"ן עכומ"ז עונש בידי שמים כלל וצ"ע: ועל מה שהקשה הרב השואל על החות יאיר והתומים מהירושלמי שהביא הרמב"ן השיב הרב המחבר דבלקיחת שחד יש חילוק

בין ישראל לב"ן עכומ"ז דישראל אסור ליקח שחד אף לדון אמת מגזרת הכתוב אבל ב"ן עכומ"ז אינו אסור אלא ליקח שחד כדי להטות הדין והוקשה לו דמדברי ה רושלמי משמע דלקיחת שחד אף בלא הטיית דין קאמר דנהרג שאם לא כן מאי קמ"ל לקח שחד נהרג אם אינו אלא במטה את הדין הא קאמר הטה דין נהרג והשיב דהכונה דנהרג על המחשבה להטות הדין אף שעדין לא הטה משום דבב"ן עכומ"ז מחשבה רעה מצטרפת למעשה א"כ נענש גם על מה שלוקח וחשב להטות דין וזה שנותן השחד אינו עובר אלפני עור כיון שאינו עובר רק במחשבה לבד והוי כעין מה שאמרו זה מחשב וזה עובר לא אמרינן ובלאו הכי יש לומר דלא שייך לפ"ע דכל שאפשר לפסוק ולא יטה הוי דומיא בדלא קאי בתרי עברי דנהרא ע"כ תורף דב"ק עי"ש וא"כ לדבריו מותר ליתן שחד לב"ן עכומ"ז אף להטות הדין והרבה רעיונות יש לי לפלפל בדבריו שצ"ע לענ"ד וכבר כתבתי דברי הרבנים הנז"ל דנקטי דאסור משום לפ"ע ותו לא מידי: ל"ב) מרן מוהרד"ף בס' מכתם לדוד בחלק יו"ד סי' ל"ג (בד"ה ודע) הביא מה שכתבו הראשונים בהא דאמרינן אם אמר לו אביו הטמא או אל תחזיר אבידה וכיוצא דלא ישמע לו דהיינו שאביו אומר לו כן כדי שיעסוק בכבודו והביא שהרב משנה למלך בפי"א מהלכות אבידה הכריח כן שאם לא כן פשיטא שלא יקבל ממנו כיון שאומר לו לעבור על דבר תורה איקרי כאן ונשיא בעמך וכו' בעושה מעשה עמך וכתב על דבריו וז"ל ולענ"ד אחר המחילה אי מהא לא אירייא דנראה דלא יצא אב זה מכלל עושה מעשה עמך בדבור גרירא דא"ל אך הפעם אל תחזיר דלא מפני זה נקרא רשע דלא מיקרי רשע אלא מי שעבר עבירה שחייבין עליה מלקות מ' וכן מבואר בח"מ סי' ל"ד והכא אפי' תימא שזה האב עובר על לפני עור לת"מ הוי לאו שאין בו מעשה ואין בו מלקות.

וקרוב הדבר דאפי' משום לפני עור ליכא דמלתא בעלמא הוא דקאמר ליה ויכול לומר ג"כ דלנסותו איכוון ועכ"פ יכול לומר דברי הרב ודברי התלמיד וכו' ואין זה מסית ואי הבן קביל מניה איהו הוא דאפסיד אנפשיה אלא נראה דטעמו של ה"ה נמי כמפורש בדברי הריטב"א דכתיבנא דאל"כ אין כאן מצות כבוד כלל דהויא מלתא דלא שייך האב בגווה ולא נפקא ליה ולא מידי במה שלא יחזיר ופשיטא מהיכא תיתי דליצייית ליה עכ"ל מתבאר מדבריו דהאומר לחברו לעשות איזה דבר האסור וכן עשה אין האומר עובר בלפני עור ולפי הנראה במחכתה"ר נעלמו מעיני קדשו דברי רבינו הגדול בפירוש המשנה במס' תרומות פרק ו' משנה ג' וז"ל המתעה את חבירו או מכשילו או מצוה עליו או המסייעו לדבר עבירה בשום פנים ממיני הסיוע ואפילו בדיבור הקל נענש מהשי"ת כפי מה שעושה באותו הסיוע ועובר אלפני עור לא תתן מכשול אם היה הוא סבה לעבור

עבירה עכ"ל הרי מפורש דגם על דבור הקל עובר משום לפ"ע: ומה שכתב דלא נקרא רשע ואפי' תימא דעובר בלפני עור וכו' אין בו מלקות לפי הנראה מדאין בו מלקות אין הכרח דלא נקרא רשע דלענין לפוסלו לעדות מחלקינן בין עבירה שיש בה לקות לאין בה מלקות אבל רשע ודאי מקרי וכן הוא לשון הרמב"ם בפרק ה' מהלכות חובל ומזיק דין אבל אמר לו הרי כלי על פלוני שברו אפילו אמר לו ע"מ שתפטר הרי זה חייב ואעפ"י דהמשברו חייב האומר לו שישברו שותפו הוא בעון ורשע שהכשיל עור וחיזק ידי עוברי עבירה עכ"ל והובא בטור וש"ע ח"מ סי' ש"פ ס"ב הרי דמיקרי רשע בדבורו בעלמא לפי שחיזק ידי עוברי עבירה וכל שכן כשהאב אומר לבנו שיש לחוש שיטעה בנו שמצוה עליו לשמוע דברי אביו בכל אשר יגזור עליו דודאי הוי אביו רשע בזה ועם שלא כתבו הרמב"ם והטוש"ע בפירוש שעובר בלפני עור מכל מקום משמע שכונתם כן שעובר בלפ"ע ושמעינן מינה דגם על דבור בעלמא איכא לפני עור:

הן אמת דנמצא חבר בסברתו מר ניהו הרב בית יהודה בחיו"ד סי' ה' שתמה על הפוסקים שכתבו דמותר להשביע שותפו עכומ"ז ואין לחוש משום לפני עור שגורם להזכיר יראתו ונאמר לא ישמע על פיך משום דב"ן עכומ"ז לא הוזהרו על השיתוף דתיפוק ליה דאף אם הוזהרו הא מסקינן דליכא לפני עור אלא בקאי בתרי עברי ואין לומר דכיון שכופהו לישבע הוי כקאי בתרי עברי דפשטא דסוגיא משמע דכל מידי דלית ביה מעשה אכילה או הקרבה לית ביה ולפני עור וניחא ליה דמ"מ אסור מדרבנן וכו' עי"ש הרי מתבאר ג"כ דבדבור בעלמא שאומר לו לישבע אף אם מכריחו לישבע ליכא משום לפני עור אך כבר תמה עליו מרן החבי"ף בס' נשמת כל חי ח"ב סי' ט' הן מסברא והן מדברי הרמב"ם הנ"ל ומדברי התוס' בחגיגה ד' י"ג שכתבו שהמלמד תורה לעכומ"ז עובר בלפ"ע וכו' עי"ש ועיין במה שכתבתי לעיל בס"ק י"ד (בד"ה ונראה) והרב לב שומע יצ"ו במערכת הלמ"ד אות מ"ן כתב בשם ס' גנזי חיים במערכת הלמ"ד אות מ"ב דבדבור להורות לו ליכא לפ"ע כמ"ש בזבחים ד' קי"ו וס' זה אין מצוי אצלי וכבר השיב על דבריו הרב המחבר יצ"ו מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה הנ"ל שהביא הוא עצמו בס' נשמת כל חי הנ"ל ושכן מתבאר עמ"ש בח"מ סי' ש"פ ס"ב ומדתניא בת"כ דבכלל הלאו דלפ"ע הוא המשיא עצה שאינה הוגנת וההיא דזבחים שאני שההוראה היא לאחרים בדבר שמותר להם לעשות ובאות ט"ן הביא שגם הרב שפתי רננות ד' ס"ה השיג על הרב בית יהודה הנ"ל עי"ש:

ל"ג) שמעתי שיש ישראלים שקונים מים בירושלים תוב"ב מן העכומ"ז שממלאים מבור שבעזרת בהמ"ק ומצוים את השואבי מים שיביאו להם מבור זה שמימיו זכים ונקיים

ולכאורה לאו שפיר עבדי דאף אם לא נחוש לאיסור מעילה וכו' מכל מקום איכא ביטול מצות עשה דשילוח טמאים דבמקום שאנו מוזהרים לשלוח טמאים כמו שכתב הרמב"ם בהלכות בית הבחירה אנו נותנים לו שכר ליכנס למקדש ולאו מדין שליחות הוא אלא שהישראל עצמו מבטל מצות עשה המוטלת עליו בקו"ע ואף מדין שליחות בנותן לו שכר יש לצדד יד פועל כיד בעה"ב ועוד יש לצדד מדין אמירה לעכומ"ז בשאר איסורין וכו' ועוד דאפשר גם העכומ"ז מוזהר שלא ליכנס למקדש והגורם לו ליכנס עובר אלפני עור ואף דבלא זה היה נכנס עם כל זה המשדלו ונותן לו שכר עובר ולפחות מדרבנן ועיין להרב ברכי יוסף ח"מ סי' ט' אות ג' שהאריך בענין זה והעלה לאסור ועל כל פנים לכולי עלמא לא פליט מאיסור דרבנן וצריך לבטל המנהג וכו' כן כתב הרב שמש ומגן יצ"ו (הנדפס בשנת תרנ"א) בד' מ"ו ע"ב והנה מה שכתב לפקפק משום לפני עור וכו' בעניותי איני יודע באיזו משבע מצות שלהם (ע"א ברכת השם שפיכות דמים גילוי עריות גזל דינים אבר מן החי) יוכלל איסור לב"ן עכומ"ז ליכנס טמא למקדש וכיון שגם הרב נר"ו לא ברירא ליה דהב"ן עכומ"ז מוזהר על זה אם כן אף אם יהיה ספק בדבק דשמא הוזהר אפשר דיש להליץ קצת בעד המנהג שסומכים על דעת הפוסקים דבספק לפני עור לא מפקדינן עיין במה שרשמתיבענין זה לעיל בס"ק יו"ד ובאמת איני מבין בעניותי איך יתכן שיהיה העכומ"ז מוזהר שלא ליכנס למקדש ויהיה לנו איסור לפני עור שהרי אין לעכומ"ז שום טומאה בעולם בעודנו חי כמו שבאר הרמב"ם בפרק א' מהלכות טומאת מת דין י"ג העכומ"ז אינו נעשה טמא מת אלא עכומ"ז שנגע במת או נשאו או האהיל עליו הרי הוא כמי שלא נגע הא למה זה דומה לבהמה שנגעה או האהילה על המת ולא בטומאת מת בלבד אלא בכל הטומאות כולן אין העכומ"ז ולא הבהמה מתטמאין בהן עכ"ל ורק מדברי סופרים שיהיו העכומ"ז כזבים כמו שכתב הרמב"ם שם בדין י"ד ואם כן נראה פשוט שאין העכומ"ז מוזהר שלא ליכנס למקום שטמאים אסורים ליכנס ואף דקי"ל דאף בחיל שקדושתו קלה מקדושת עזרה אין עכומ"ז נכנסים לשם כמו שכתב בפרק ז' מהלכות בית הבחירה דין ט"ז היינו מדרבנן מעלה עשו ולא אסרו רבנן להעכומ"ז עצמו שכל גזרות שגזרו חז"ל הם לישראל אבל לא לעכומ"ז כמו שכתב הרב משנה למלך בהלכות מלכים פרק יו"ד דין ז וכן כתב הרב פרי חדש כמתמיה אטו רבנן מי גזרו גזרות לעכומ"ז ואינהו גופיהו מי צייתי לרבנן ובשדי חמד חלק הכללים במערכת הגימ"ל אות ז"ן הבאתי כן בשם כמה רבנים עי"ש וא"כ דל מהכא איסור לפני עור מאחר שאין העכומ"ז מוזהר על זה:

ולפי מה שחדש הרב מנחת חינוך בהשמטות למצוה רל"ב דהא דמושיט אבר מן החי לב"ן עכומ"ז עובר בלפ"ע היינו דוקא כשהעכומ"ז יודע שהוא דבר האסור לו אבל אם אינו יודע שהוא אבר מן החי א"כ אין הב"ן עכומ"ז עושה שום איסור בזה כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים לכן אין על הישראל לפני עור בזה עי"ש נראה דבנדון זה דמסתמא אין העכומ"ז יודעים שמוזהרים בזה (שהרי גם לנו בני ישראל אינו ברור שהעכומ"ז מוזהר על זה) אינו עושה שום איסור ואין לנו איסור לפני עור אלא שאני ההדיוט כתבתי לעיל בס"ק י"ג דנראה שאין הפוסקים מודים לחידוש זה עי"ש: ל"ד) דבר שאסור משום ולפני עור וכו' אם מותר משום איבה כתבתי בשדי חמד ח"א במערכת האל"ף אות קמ"ז ועיין עוד בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות קי"ג שכתבתי שמדברי הרבנים בית יאודה ויד אליאו מתבאר דאין חילוק לענין זה בין שאר לאוין ללאו דלפני עור: ל"ה) קטן דקימא לן דאם אוכל נבלות אין בית דין מצווים להפרישו אלא דלהאכילו בידים אסור נראה לכאורה דהיינו דוקא בדקאי בתרי עברי דנהרא אבל אי ידעינן דאם לא יתן לו יקח מעצמו אפשר דמותר ליתן לו בידים וקל וחומר מגדול דמצווה להפרישו ובדלא קאי בתרי עברי אין בו לפני עור כל שכן קטן דאין מצווים להפרישו אם כן בדלא קאי בתרי עברי אין בו משום לא תאכילום ואף דבגדול אסור משום מסייע ידי עוברי עבירה קטן לפי הנראה לא מקרי עובר עבירה ומשום ערבות ליכא דהא אין בית דין מצווים להפרישו כן כתב ידידי הרה"ג דוד אורטינבארג יצ"ו בספרו הבהיר תהלה לדוד ח"ב בסי' שמ"ג אות ו' ויש לפלפל הרבה בדב"ק לעת הפנאי בל"ן ואתה תחזה בספר הבהיר לב שומע לידידי הרה"ג אבד"ק טראבלוס יצ"ו במערכת הלמ"ד אות מ"ח דנסתפק אי איכא לפני עור בנותן איסור לקטן דאף דלאו בר עונשין איסורא מיהא עביד כמו שהוכיח הרב מצות כהונה סי' ס"ו או דילמא כיון דלאו בר עונשין הוא לא בדיני אדם ולא בדיני שמים ליכא לפני עור והאריך לפלפל בזה ובסוף הסימן הוכיח ממה שכתב הריטב"א דמכה לבנו גדול שאמרו שעובר משום ולפני עור לאו גדול ממש אלא אפילו אינו בר מצוה וכו' דאיתיה ללאו דלפני עור גם לגבי קטן דאף שיש לומר דמדרבנן קאמר מכל מקום אם נאמר דאיכא בקטן לפני עור באיסור דאוריתא סברא הוא דגם אם הא דמכה לבנו הוא מדרבנן אסרו גם בקטן אבל אי לא שייך לפני עור בדאוריתא כלל אין סברא לומר דהוא הדין קטן כיון דגדול גופיה אינו אלא מדרבנן הוי כעין גזרה לגזרה עיין כיוצא בזה לה"ה במשל"מ הלכות מלכים פרק ו' הלכה ח': כלל ז"ך) וא"ו במקום שי"ן וכן בהיפך רשמתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות מ"ג: כלל כ"ח) ולד אף שמשמעותו שכבר נולד מכל מקום גם כשהוא בבטן אמו נקרא

ולד כדתנן האשה שמת ולדה בתוך מעיה והרמב"ם העתיק הדין בלשון האשה שמת עוברה מוכח דשייך ביה לשון זה וזה ותנן הרי זה עולה וולדה שלמים דבריו קיימים והיינו עובר דקי"ל עוברים במעי אמן קדש.

כן כתב הרב אורים גדולים לימוד מ"ג לענין בכור אי נוטל פי שנים בפרה מעוברת שהוריש האב אי חשיב שינוי עי"ש גם בשו"ת רמ"ץ יו"ד סי' ע"ד אות ב' כתב לענין מכירת בכור בהמה לעכומ"ז דגם במעי אמו נקרא ולד כנזכר בש"ס בכמה דוכתי בחולין ובכורות וב"ק ואפילו אמר לו בלשון לעז אין הכונה שאחר הלידה יקנה כי אם שמקנה לו תיכף רק שמדבר עמו בזמן שראוי לקחתו וכו' והוכיח כן גם מתשו' הרב נו"ב מה"ת יו"ד סי' קצ"א עי"ש ועיין יבמות ד' ל"ו ע"א והולד אינו פוטר עד שיצא לאויר העולם מוכח דגם קודם שיצא לאויר העולם נקרא ולד: כלל כ"ט) וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון וכו' כתבו התוס' בחולין ד' פ"ז ד"ה וחייבו ר"ג וכו' דהוא אסמכתא וכן כתב הרא"ש שם סי' ח' וכתב הרב מגן אברהם סי' ר"א ס"ק ד' דמהרמב"ם בסה"מ סי' ל"ב דמדאורייתא הוא וכן כתב הריב"ש בשם סמ"ג וכן בתשובת מוהר"ם עיי"ש והרב נתיב חיים על דברי המג"א ובקרבן נתנאל פרק הניזקין סי' כ' דאף דבירושלמי פליגי אמוראי בזה ש"ס דילן סובר דמדאורייתא הוא עי"ש ומה שציין המג"א לעיין במוהריק"ו ש"י (טעות סופר הוא וצריך להיות ש"ט) היינו ששם בסוף השרש הביא מה שכתב בשם ריב"א דאיכא פלוגתא בזה וכתב רבינו מוהריק"ו מכל מקום התוס' והמרדכי פסקו דהוא מדרבנן עי"ש ובמג"א סי' קל"ה ס"ק י"ב ובמפרשים שם והרב נהר שלום סי' ר"א האריך להוכיח כדברי התוס' והרא"ש דהוא רק אסמכתא ומה שאמרו בש"ס בגטין דאורייתא הוא וכו' לאו דאורייתא ממש קאמר אלא כלומר דאית ביה אסמכתא אקרא והוי כדאורייתא ודין גמור הוא ולא מפני דרכי שלום בעלמא עיי"ש ודבריו קרובים לדברי הרב בית חדש יו"ד סימן כ"ח סעיף כ"ב עי"ש שהוכיח דעת הרמב"ם בספר היד דהוא מדרבנן וכן נראה קצת דעתו ותימה על הרבנים הנ"ל שלא ראו דב"ק ומכל מקום מתבאר מכל הרשום דאינו פשוט לומר דהוא מדרבנן דהאיכא מרבוותא דמשמע להו דהוא מדאורייתא: ובכן יש לתמוה על ר"ח בספר שארית יעקב פרשת צו ד' ו' ע"ב שהביא מה שכתב הרשב"א דכהן שקורא קריאת שמע וקראוהו לספר תורה לא יפסיק (כדי להקדים משום וקדשתו) דלא אמרו להקדימו אלא כשהוא פנוי וכו' והקשה על זה דתיפוק ליה דהא דוקדשתו הוא מדרבנן וקריאת שמע דאורייתא ולא דחינן דאורייתא משום דרבנן עיי"ש ולי הדל נראה מלבד די"ל דאף דקריאת שמע דאורייתא מכל מקום מה שאסור להפסיק בה אינו אלא מדרבנן שאף שכבר התחיל בה יכול להפסיק לאיזה

צורך ואחר כך יתחיל ויקרא כולה מדין תורה אלא דמדרבנן אסור להפסיק אחר שהתחיל בה והוה סלקא דעתין שיהיה מותר להפסיק כדי לקיים מצות קדימתו דאסמכוהו אקרא דוקדשתו דחמיר אהכי הוצרך לומר דליכא משום וקדשתו אלא כשהוא פנוי ועוד דלפי סיגנון דבריו דמתבאר דלא קשיא ליה אלא לפי מאי דמשמע ליה דהא מילתא אינו אלא מדרבנן אם כן יש לומר דהרשב"א סובר כדעת רבוותא הנ"ל דסברי דהוא מדאוריתא ולא קשיא מידי והיותר תימה בעיני שבספרו ארעא דרבנן במערכת הקו"ף אות תקמ"ד אחר שהביא דברי התוס' דחולין שכתבו דהוא מדרבנן ציין לשו"ת מוהריק"ו סוף שרש ט' דשמעת מיניה דלא נעלם ממנו מחלוקת הקדמונים בזה ואם כן אין מקום להקשות על הרשב"א דיכול להיות דסובר כמאן דאמר דמדאורייתא הוא ומצאתי להרב נחמד למראה בח"ב ד' ט' ע"ג שהעיר על זה ויש לפקפק על דבריוכמו שיראה הרואה וקל להבין והרב חינא וחסדא יצ"ו בח"א ד' קכ"ז ע"א כתב בפשיטות דמה שכהן קודם וכו' הוא מעלה בעלמא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא עי"ש.

ויש לתמוה שלא זכר מכל דברי רבנן קדישי הנז"ל המדברים בענין זה כמו שיראה הרואה בדבריו: ואי מהני מחילת הכהן קדימתו ללוי ולישראל עיין לרבינו הפרי חדש במים חיים בנימוקיו לפרק הניזקין ד' ט"ז והאריך בענין זה ואביזריה בשו"ת בגדי כהונה בחלק א"ח סי' ג' ואם יכולים לעשות תקנה שלא להעלות כהן ראשון כי אם בזמן פ' וכו' עיי"ש: ואם לוי קודם לישראל הנה הריב"ה בטור א"ח ססי' ר"א כתב גרסינן בירושלמי אמר ריב"ל מימי לא ברכתי לפני כהן ולא בירך ישראל לפני וריב"ל לוי היה ויראה לכאורה שיש ללוי דין קדימה לברך לפני ישראל במקום שאין שם כהן והר"מ מרו"ט כתב שאין לו דין קדימה והא דקאמר שלא ברך ישראל לפניו מצד גדולתו ולא מצד לויה והיה נראה לי דחזר בו הריב"ה ממה שכתב בתחלה ומסכים לסברת הרב מוהר"ם אך מדברי הרב עטרת זקנים שם שכתב סברא זו בשם י"א משמע שהבין שהטור עומד בסברתו הראשונה.

ולי הדל נראה דאף שמלשון לכאורה שכתב רבינו הטור אין הכרח שחזר מסברתו שהרי מצינו שכותבים כן גם בסברא קיימת כמו שכתב הרב יד מלאכי במערכת המ"ם אות תכ"ג על לשון הרא"ש דאף שכתב לכאורה היה נראה וכו' קושטא דמילתא הכי הוי ולמד כן מלשון התוס' עי"ש: ואני ההדיוט כתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות ח' דלא היה צריך ללמוד כן מדברי התוס' כי מדברי הרא"ש בקיצור פסקי הרא"ש בפרק שני דפסחים סי' ט' ובפרק קמא דסוכה סי' כ' מתבאר יפה כן עי"ש מכל מקום כתבתי שם דעל הרוב משמעות לשון זה הוא דלא קאי הכי במסקנא שוב ראיתי דהרב עטרת

זקנים נמשך אחר דברי רבו הרב בית חדש שמשמע מדבריו שסובר שלא חזר הריב"ה מסברתו עיי"ש ומרן והרמ"א לא גלו דעתם מפורש ומדלא כתבו להקדים לוי לישראל משמע דנקטי כסברת מוהר"ם ואילו הוה משמע להו דהריב"ה חולק עליו לא הוו שתקי בה גם מדברי הרב מגן אברהם בסק"ד נראה שמבין בדעת הריב"ה שמסכים לסברת מוהר"ם אלא שדבריו מגומגמים לי הדל ואינם עולים יפה לפי גירסת הטור שלפנינו כיעי"ש: אחר זמן ראיתי להרב המפורסם כמוהרי"ץ פלאג"י יצ"ו בתשובתו שבספר לב חיים ח"ב בסי' רי"ג האריך מאד בעיקר דין זה והביא דברי כמה מרבנן בתראי המדברים בענין זה ועלימו תטוף מלתו אמרות טהורות נושא ונותן באמונה פיטפוטין דאורייתא בחכמה ובתבונה ושם (בד"ה גם אשור) ראיתי שהביא בשם מרן החבי"ב בשיורי כנסת הגדולה סי' קס"ז אות י"ב שהבין מדברי הריב"ה שבסי' ר"א הנ"ל שחזר בו מאחר שראה דברי מוהר"ם ותאזרני שמחה וחידוש הוא שלא הזכיר דברי הב"ח ועטרת זקנים הנז"ל, ובסוף הסימן כתב בשם הרב בית מנוחה בד' מ"ב אות ט' (לא ידעתי איזה טעות סופר הוא וכעת לא מצאתי דברי הרב בית מנוחה) דהעיקר לדינא דאין ללוי דין קדימה לפני ישראל וכן עמא דבר דלא חיישינן להקדים לוי לפני ישראל:

וכל זה לענין קדימה לכבוד (לברך ברכת המזון וכיוצא) אבל לענין צדקה מבואר ביו"ד סי' רנ"א ס"ט דלוי קודם לישראל והרב מגן אברהם בסי' ר"א סק"ד הצ"ע מדברי הירושלמי בסוף הוריות שלא אמרו דלוי קודם אלא בשעת הדוכן אבל בזמן דליכא דוכן לוי וישראל שוים וכן כתב רש"י בפרשת ראה (י"ב כ"ט ע"פ השמר פן תעזוב את הלוי) והוא מהסיפרי ולמה פסקו הפוסקים בהיפך אלו תורף דב"ק ונראה מגוף דבריו שכבר עיין בדברי מרן הב"י שם ובכל זאת תמיה ליה על הפוסקים שפסקו היפך הירושלמי ותימה על תמיהתו שהרי מרן הב"י כבר הביא שם את הירושלמי הלז וכתב אבל בתלמוד דידן מדלא כתב כן כמשמע דסובר דאין לחלק בין זמן לזמן וכן דעת הפוסקים שלא חילקו עכ"ל הרי שבאר שמש"ס דילן משמע דלא סובר כהירושלמי ונקטי הפוסקים כמשמעות ש"ס דילן: וראיתי להרב נהר שלום באות ג' שהביא מה שכתב הרב מגן אברהם ונשא ונתן על דברי מר רבו בספר משכיל לדוד בפרשת ראה ולא יכלתי להבין היטב מאי דנשא ונתן בזה וספר משכיל לדוד אין מצוי אצלי אבל בסוף דבריו כתב בסיפרי הוא מדאורייתא ומאי דתנן בהוריות הוא מדרבנן וסיים ואף דבירושלמי וכו' (הביא לשון הירוש') כבר כתב מו"ר במשכיל לדוד והן דברי מרן הב"י דמדלא מפרש הכי בתלמודא דידן שמעת מינה דסובר דאף בזמן הזה עכ"ל וכונתו בזה לסלק תמיהת הרב מג"א והוא נכון ואמת ויציב (וכ"כ הרב מוהרי"ף יצ"ו בשו"ת לב חיים הנז"ל

עיי"ש) אך מה שכתב עוד ולענד"ן עוד על פי מה שראיתי להמפרש הירושלמי דקושית הירושלמי היא מאי קא משמע לן דכהן קודם ללוי פשיטא דאית ליה חלק הלויה נמי ומשני בשעת הדוכן שנו דאין הכהן כשר לעבודה זו והוא לפי גירסא אחרת שבירושלמי נמצא דהירוש' לא אמר אלא דאף בשעת הדוכן הכהן קודם ללוי כל מקום כולה מתניתן בזמן הזה ומסכים הירושלמי לש"ס דילן ע"כ תורף דב"ק אינו נכון לי הדל מאחר דלמרן הב"י לא יתיישב בזה שהוא אינו גורס כאותה הגירסא כמבואר בב"י ובהכרח לומר כמו שכתב מרן עצמו ודי בזה ליישב דעת כל הפוסקים ועיין בלב חיים שם שהאריך מאד בזה: והן עתה נתכבדתי במכתב אחד המיוחד מגדולי דורנו תנא ירושלמאה שר התורה ונהורא עמיה שרא סבא קדישא הגאון המופלא משכנה"ג מוהר"ר מרדכי גימפיל מראזינאיי יצ"ו ועתה איוה למושב לו במושב יאוד ובשולי המכתב כתוב למר ניהו רבא יחי' בענין זה ולפאר את ספרו בדברי קדשו ולמרס בדם אהבתינו שלא יקרוש ונזכה להתראות פנים בפנים בשמחה בביאת משיחנו במהרה בימינו אמן אעתיק דברי מכתב יד קדשו רצוף אהבה בפתיחה וחתימה.

וז"ל הטהור בעזהית"ש ד' ד' אלול תרים קרן ישראל מושב יאוד שלמה רבה לגב"ר וכו' רב רחימא ידיד ה' וידי"ן וכו' כקש"ת מוהר"ר חיים חזקיהו מדיני שליט"א. אחדש"ה כשמועה טובה מארץ מרחק שמח לבבי במכתבו להוודע משלום ידי"ן שיחי' אחר חליפות ימים חלפו וירחים עפו ולא שמעתי משלומו עד כה וברוך המחיה חיים דיהיב חיי וטב יומי להתבשר זה מזה כן יתן ד' לאוי"ט א"ס.

אשר שאל על ענין וכו' (אשמיט דב"ק שאינם מענינינו) חפצתי לדעת ע"ד ספרו הגדול אשר חשב להדפיסו האם יצא או יוציאו לאור בקרוב אי"ה והנני להעיר דבר קטן ע"ד החזקת עניים ובני תורה הנה ביו"ד סי' רנ"א ס"ט כהן קודם ללוי ולוי לישראל ובא"ח סי' ר"א כתב בשם הירושלמי ריב"ל א' מימי וכו' ולא בירך ישראל לפני כו' והר"מ מרוט"ב כתב שאין ללוי קדימה כו' ועיין להרב מגן אברהם שם סק"ד מה שכתב שם בשם ירושלמי הוריות דרק בשעת הדוכן לוי קודם והמעיין שם יראה שדבריו תמוהים שהירושלמי קאי רק לענין טומאה כמו שאמרו בנזיר פרק ז' הלכה א' וכמו שכתב שם בפ"מ וע"כ אין זה ענין לשאר דברים ורק דזה רק בא"י וכמו שכתב רש"י פרשת ראה ועל כן ריב"ל שהיה בא"י לא הניח לישראל לברך לפניו וכן משנה דסוף הוריות בא"י נישנית וע"כ גם ד' הר"מ מרוט"ב א"ש שהוא היה בחוצה לארץ ושם אין ללוי קדימה לדינא אף שהוא שלא מטעמו וע' ב"ח שם דחה טעמו כן נראה לדעתי והנני יוצא דרך כניסתי בשים שלום וברכת השנים כולהו שני קאמינא יחדיו יהיו תמימים על ראש צדיק

תמים כי"ב יכתב ויחתם בספר צדיקים גמורים לאלתר לחיים טובים ברוכים ארוכים ומתוקנים כנה"ר וכנפש ידי"ן הדושו"ט כה"י באה"ר מרדכי גימפעל ע"כ לשון הזהב: כמוצא שלל רב שמחתי לקראת דברי קדשו.

א) דמי עלא כמאן דשדרו ליה פתקא מן שמיא דשדי זיהריה זיו יקריה תנא בארץ ישראל קאי כי סליק להתם דמיונו כאריה מימיו מן המקדש נהרות המושכין מיינה של תורה לפום רבנן חמרא וחיי אענדם עטרות לראשי וכל ברכות יחולו על ראשו חיה יחיה ימים על ימי מלך תוסיף עדי תחזנה עינינו ירושלים נוה שאנן ובן ישי בראש בצלו נחיה אכי"ר.

והנה דברי הגאון יחיה נכונים לייישב דעת הפוסקים שפסקו לענין צדקה דלוי קודם לישראל דלא תקשי עלייהו מהירושלמי דהוריות די"ל דאינהו מפרשי דברי הירושלמי כמו שכתב הרב פני משה שם דגם בהוריות כונתם היא לענין טומאה למת מצוה דוקא כמו שאמרו בירושלמי דנזיר ואף דבמאי דאיירינן בהוריות אין חילוק מכל מקום נקטיה הש"ס הכא באיידי: אמנם מאי דאמר מר דדברי הרב מגן אברהם תמוהים לישרי לן מר דודאי הרב מג"א שפיר קמותיב לפי דברי מרן בב"י ביו"ד סי' רנ"א (שהזכירו שם) שמתבאר דלא משמע ליה הכי מדברי הירושלמי אלא משמע ליה שדעת הירושלמי לחלק גם לענין צדקה בין שעת הדוכן לבזמן הזה שמפני זה כתב שהפוסקים לא פסקו כהירושלמי ואי הוה מפרש דברי הירושלמי כדמתרגם להו הרב פני משה אין דברי הפוסקים היפך הירושלמי כמובן ואם כן שפיר קשיא ליה למה לא יפסקו כהירושלמי (אלא שיש לתמוה עליו דמאי קשיא ליה והרי מרן הכ"י ישנו בנותן טעם לשבח דמשמע דש"ס דילן פליג בהא כמו שכתבתי למעלה) ופליאה היא בעיני שנעלם מעיני הגאון יחיה דברי מרן הב"י הנ"ל ובאמת מה שהבין מרן הב"י מדברי הירושלמי הוא פשט הש"ס ומה שכתב הרב פני משה הוא חוץ מן הפשט ונדחק לומר שהוא באיידי לפי שלא מצא שום סברא לחלק לענין צדקה בין שעת הדוכן לבזמן הזה אמנם האי תנא דידן מרן מוהרד"ף בספר משכיל לדוד (הב"ד הרב נהר שלום שם) אסברא לן טעמא דקרא פן תעזוב את הלוי וכו' לפי שעובדים במקדש בדוכן ובנעילת שערים ומצד חשיבותם ועבודתם לשמים אזהר קרא להקדימם לכל עניי ישראל ודוקא בזמן הבית מיירי עכ"ל ופשוט דכן היא לדעתו כונת הירושלמי וכן הבין מרן הב"י והוא דרך פשט הש"ס ירושלמי ואין אנו צריכים למה שנדחק הרב פני משה ואם היה רואה דברי מרן הב"י העומדים כנגדו אולי הוה הדר ביה:

אף גם זאת מה שכתב הגאון יחיה להבדיל בין קודש לחו"ל דמתניתין דהוריות נשנית בארץ ישראל ומשום הכי לוי קודם לישראל אבל בחוצה לארץ אין לו קדימה שותיה דמר

לא גמירנא שהרי הפוסקים שכתבו בסי' רנ"א לענין צדקה דלוי קודם לישראל מדכתבו סתמא ודאי דבריהם אמורים בארץ ובחוצה לארץ ולא סברי כדדייק הסיפרי על אדמתך ולא בגולה או דסברי כמו שכתבו קצת מפרשים שהביא בלב חיים שם דהסיפרי לא אמר אלא לענין אזהרת לאו דכתיב בקרא השמר פן והוא לא תעשה דזה דוקא באדמתך אבל בחוצה לארץ ליכא אזהרת לאו ומ"מ לוי קודם לישראל או כמאן דאמר דכל אלו הקדימות השנויות בהוריות מעלות מדרבנן נינהו סוף דבר כל דברי הגאון יצ"ו בזה מעומק המושג וקוצר המשיג לא יכולתי להולמם ואסיים מעין הפתיחה בחתימה מציל אני תפלה לעני קדם אבונא דבשמיא מארי דעלמא אל הנהר הזה התפללתי היינו תנא קמא ליתיב מר ברבות הטובה גם עד זקנה ושיבה דרווח ליה עלמא אל יחסר לעולם הדריה זיויה ויקריה ולבדרן שמעתתיה בעלמא בהלו נר"ו נצח סלה יאיר ויזרח כאור החמה כנה"ר וכנפש המשתחוה מרחוק מול הדרת גאונו שכן דרכן של בני אדם דרך גבר בעלמא צעיר אנכי חח"מ מה מתעסק בעלמא: כלל ל) וליטעמיך בדין הוא דהוה מצי למימר וליטעמיך אלא טובא איכא בתלמודא דלא בעי למימר וליטעמיך כן כתב הרב מקנה אברהם במהדורא ב' אות קס"ב בשם הריטב"א ליומא על ד' ס"ט ע"א ותימה בעיני שלא הזכיר שכן כתבו התוס' בפסחים בד' ע"ב ד"ה לר' יהושע וביבמות ד' ט"ו ד"ה גמריה ובב"ב ד' ק"ג ד"ה אי הכי ועיין להרב נחמד למראה ח"א ד' קל"ד ע"ג והרב משק ביתי באות בק"ע הביא דברי התוס' בכמה מקומות שכתבו כן וציין עוד כמה ספרים בזה ולא זכר דברי התוס' דיבמות וב"ב הנ"ל אלא שכבר כתב שיש עוד במקומות אחדים נלאה לכותבם עי"ש ועיין עוד להרשב"א בתשו' חלק ה' סי' ל"ו חת"ס יו"ד סי' קנ"ה: כלל ל"א) ואני אומר כתב הרדב"ז בתשובות החדשות סי' תצ"ה דאסור לתלמיד לומר ר' אומר כך וכך ואני אומר כך וכך דהוי כחולק ומבזה רבו ומרן חיד"א בברכי יוסף יו"ד סי' רמ"ב אות ג' הקשה עליו ממה שאמר ר' שמעון בן יוחאי במסכת ראש השנה ד' י"ח ארבעה דברים היה דורש ר' עקיבא ואין אני דורש כמותו ונראין דברי מדבריו וניחא ליה דאגדה שאני ודברי הרדב"ז בהלכה למעשה עיי"ש ותמיה לי איך תנוח דעת עליון בזה שהרי מצינו בכמה מקומות בש"ס שאומר כן תלמיד על דברי רבו אף בגופי הלכות.

א) במס' שבת ד' כ"ה ע"ב אמר רב נחמן אמר רב הדלקת נר בשבת וכו' ואני אומר מצוה. ב) במס' יומא ד' מ"ג ע"ב דאמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק שחיטת פרה בזר פסולה ואני אומר כשרה ואמרינן שם דרבי יוחנן אפילו לרביה לא ציית והיינו רבו שאינו מובהק כמו שכתב רשב"ם בבבא בתרא ד' קי"ד סוף ע"ב דלשון זה (אמר פ'

משים פ) מורה שאינו רבו מובהק ופשוט דאף דלרביה לא ציית מיהו זלזולי ודאי לא מזלזל ביקריה.
ג) בכתובות ד' ק"ו ע"א אמר רב נחמן אמר רב נשים האורגות בפרכת נוטלות שכרן מתרומת הלשכה ואני אומר מבדק הבית. ד) בפרק המפקיד ד' מ"א סוף ע"א אמר ר' יוחנן משום ר' יוסי בן נהוראי משונה שליחות יד וכו' ואני אומר אינה משונה וכו'.
ה) בפרק קמא דמסכת ע"א דף ט"ז סוף ע"א אמר רב חנן וכו' אמר רב חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לפירכוס אבל לא למכירה ואני אומר אף למכירה. וי"ו) שם בפרק כל הצלמים ד' מ"ד ע"ב א"ר חמא בר"י אמר ר' הושעיא תשובה גנובה השיבו רבן גמליאל לאותו הגמון ואני אומר אינה גנובה (פירש"י ר' חמא קאמר ואני אומר ופליגא אדר' הושעיא רביה) הנך רואה דחכמי הש"ס משתמשים בלשון זה על דברי רבם ועוד מצאתי במדרש בראשית רבה פרשה ג"ן סי' י"א אמר ר' שמעון בן יוחאי ר' עקיבא היה אומר בו דבר לגנאי ואני אומר דבר לשבח וכו' עי"ש וגם בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים ראינו שכותבים כן על דברי הגדולים מהם ולא חשו משום שמץ בזיון ח"ו עיין בדברי רש"י במס' שבת ד' מ"א סוף ע"א ד"ה שנחשתה ודף קט"ו ע"א בד"ה טעונים ובמס' ביצה ד' כ"ד ע"ב בד"ה ולערב ובמס' בבא בתרא ד' כ"ה ע"א ד"ה מעורפו אני שמעתי וכו' ואני אומר וכו' ומסתמא שמע כן מגדולים ממנו או מרבותיו ועיין בדברי הרמב"ם בהלכות ברכות פרק ראשון דין ה' ובדברי הר"ן בנדרים ד' פ"ג ע"ב והרא"ש בפרק במה אשה סי' יו"ד כתב כן על דברי הרמב"ן ובריש פרק מפנין כתב כן על דברי הרז"ה ועיין עוד לו בפרק חמישי דמס' ברכות סי' יו"ד ועיין בדברי התוס' במס' חולין ד' ל"ד ד"ה מאן חבריא שנראה קצת שכונתם להקשות שהיה לו לומר רבותי אומרים וכו' ואנא אמינא וכו' אלמא לאו לשון זילזול הוא והרב מגדל עז מרגלא בפומיה לכתוב כן ע"ד הראב"ד כידוע וגם הרב המגיד בריש פרק יו"ד מהלכות גרושין כתב כן על דברי הראב"ד ומרן כסף משנה בפרק חמישי מהלכות ברכות הלכה ד' כתב כן על דברי הרא"ש (ובאותו ענין עצמו כתב כן הרב יד מלאכי על דברי הרב פרי חדש עי"ש באות ש"א ד"ה ואחרי) ועיין עוד בפרק ראשון מהלכות מילה דין ז (בד"ה וכתב) ובהלכות סוכה פרק חמישי דין י"ו כתב כן על דברי הרב המגיד ובסוף פרק רביעי מהלכות מקואות כתב כן על דברי הרמב"ם עי"ש (בד"ה וטעם) ולהרב המגיד בפרק שלישי מהלכות יום טוב דין ט"ז (ד"ה וכן) ובב"י א"ח סי' קכ"ז (ד"ה כתב הרמב"ם) גם בב"י יו"ד סי' קי"ז (ד"ה כתב) כתב כן על דברי האגור בשם הרי"ץ צרפתי ובב"י יו"ד סי' רפ"ו (ד"ה וכתב המרדכי) כתב כן על דברי מוהר"ם שהביא הכל בו ובאור זרוע ססי' ז' כתב כן על דברי רבו רבינו שמחה

והרשב"ש בתשו' סי' תנ"ד כתב כן על דברי הרב מר אביו הובאו דבריו בס' דברי מנחם ח"ב ד' ו' ע"ב ורש"ל בחכמת שלמה על דברי רשב"ם פסחים ק"ב ע"א ד"ה להודיעך ובים של שלמה חולין פרק כל הבשר סוף סי' כ"א על דברי הרשב"א והרב מוהר"ם די לונזאנו בס' שתי ידות ד' כ"ה ע"ב (ד"ה עוד) על דברי הר"ן ועיי"ש ד' קי"ב ע"א וקי"ג סוף ע"א והרב כלי יקר בפרשת כי תצא על פסוק כי יהי' לאיש בן סוררומורה כתב כן על דברי הזהר הק' ועיין להרב פרי חדש סי' תנ"א סעיף ה' (ד"ה יש מן החכמים) ובסי' תס"ח ס"א ובמנהגי איסור והיתר אות י"א דברי אמת בקונט' יו"ד סי' א' (ד"ה עוד ה"ק הר"י קורקוס) חתם סופר יו"ד סי' גר"ס וריש סי' רצ"ד מים רבים בשו"ת ח"מ סי' ג' זרע אמת יו"ד ד' ל"ה ריש ע"ד שו"ת פני יהושע ח"ב סי' פ"ח קרבן נתנאל בפרק מי שאחזו אות ט"ו צרור החיים ד' ז' ע"ב ס' החרדים ד' כ"ב ע"א (מדפוס קושטא) אות ד' יד שלמה ד' ס"א ע"ד מנחה טהורה ד' פ' ע"ב (ד"ה אתמר) מזל שעה ד' ז"ך ע"א מטה אהרן ד' י"ז ע"ד אמרות טהורות ד' רצ"ג ע"ג שלחן גבוה סי' תמ"ז ס"ק ל"ד ומדנשתמשו גדולי ישראל עליונים למעלה הנז"ל בלשון זה הן הן עדות נאמנה דסברי מרנן דאין בלשון זה שום חשש זילזול ח"ו ואין צורך להאריך עוד מאחר כי עינינו הרואות אשר שר המסכים לחלק בין מילי דאגדה וכו' מר ניהו מרן חיד"א איהו גופיה בכמה דוכתי נשתמש בלשון זה עיין בברכי יוסף סימן תקפ"ח אות יו"ד (ד"ה והרב) ובמחזיק ברכה סי' רמ"ו אות א' ובשיורי ברכה שבברכי יוסף א"ח סי' ש"א וסי' ער"ה וכבר ידוע קדושתו וענותנותיה דמר יוסף צדיקא לא גבה לבו ולא הלך בגדולות ונפלאות לדבר קשות על בני גילו וקל וחומר על הרבנים שקדמוהו: וכבר מצאתי וראיתי להרב ירך אברהם ביו"ד סי' טו"ב שעמד מתמיה על הרבנים הרדב"ז וברכ"י הנז"ל והעלה דאם אומר טעם רבו וטעם שלו אומר בלשון ואני אומר שפיר דמי עי"ש.

ומכלל הדברים עיניך תחזנה כי סרה מהר תלונת חד מחבריה עצו"ר ד"ח יצ"ו על אשר כתבתי לו בתשובה בלשון זה וחשב שנעלם ממני תשובת הרדב"ז וברכ"י הנז"ל שאם לא כן לא היה לי לכתוב בלשון בזיון וכו' ואפריון נמטייה שדן לכף זכות כי חלילה לי לכתוב בלשון זילזול ומכיר אני מיעוט ערכי אך לא משום שנעלם ממני שו"ת הרדב"ז כי באמת ובתמים עמי היתה רק את זה מזקנים אתבונן כי לא חשו לזה כלל אלמא אין קפידא האל ברחמיו יזכנו לעסוק בתורתו הק' לשמה אמן.

ועיין עוד להרב יד מלאכי בסי' רצ"ז שלולא דברי הרשב"א ליבמות והרב יבין שמועה שהזכיר שם הוה ניחא ליה לפרש ההיא דמנחות ד' פ"ב סוף ע"ב ר' אתה אומר כך ואני אומר וכו' דתלמיד לרבו הוא דאמר הכי עיי"ש וק"ל ועיין להרמב"ם בפירוש המשנה

בפרק רביעי דסוכה גבי אני והוא הושיעה נא ובשלטי גבורים פרק תפלת השחר (גבי הא דאמרינן בדף כ"ט ע"א טעה בברכת המינים מעלים אותו) הבי דמה שכתב הטור בסי' קצ"ו (אחר שהביא דברי הירושלמי) ואני אומר אפיקורוס הוא שהם דברי הטור כמשיג על הירושלמי ולפי דעתו והבנתו נמצא דאמר הטור בלשון זה על דברי הירושלמי ואם יש איזה חשש זילזול חלילה לרבינו הטור לומר כן על דברי רבותינו בעלי הש"ס אלא דדברי השה"ג אינם מובנים שבאמת הם דברי הירושלמי עצמו וכבר עמדו בס' בזה אכ"מ.

שוב נדפס סי' יפה ללב ח"ג ובד' ט"ל ע"ב אות ד' ראיתי להרב יצ"ו שדקדק מדברי הרב שיירי כנסת הגדולה סי' רמ"ב בשם הרדב"ז דדוקא בחייו הוא דאיכא קפידא ויישב בזה קושיית הבן יוחאי על הרדב"ז מההיא דרשב"י (היא קושית הברכ"י הנ"ל) ויתיישב בזה כמה מקומות מהנ"ל אך לא כולם ולפי זה ודאי יש ליזהר שלא לכתוב לחברו וכל שכן למי שגדול ממנו הן בעודנו חי בלשון זה דלהרדב"ז הוי ח"ו כמזלזל ובמכתב רב אחד מראדיזלאווע מוהר"ר עקיבא זיסקינד יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל ולחומר הקושיא נראה להמליץ על שני גבורי מלחמה ונלוה להם הגאון רע"ק איגר בגליון הש"ס שלו בסוגיא דר"ה שציין לדברי הברכ"י לזאת מצוה לתרץ כי הרדב"ז דקדק בדבריו והוסיף מלה אחת מאשר העתיק כת"ר וכך לשונו שם לא יאמר רבי היה אומר כך וכו' וכונת הרדב"ז היא שאומר שרבו היה אומר כך טרם שמע ממנו ואחר כך בטל רבו דעתו מפני דעת תלמידו ואף כי בראשית דברי הרדב"ז כתוב לא יאמר רבי מתיר ואני אוסר צריך לפרש כן שרבו היה מתיר והוא הטה דעתו כאלו לא יכול רבו לעמוד נגדו והשינוי מלשון היה אומר כבר הראה כת"ר בספרו חלק הכללים סי' ח"ק (בשדי חמד ח"א) לכן לא אכפיל הדברים ובזה תוצדק קושיית הגאון ברכי יוסף מהש"ס דר"ה די"ח ששם גם כן הלשון היה דורש כן נראה ליישב שלא לומר שנעלם מעיני הגאונים ששכחו ח"ו ש"ס ערוך בכמה מקומות עכ"ד יצ"ו אפריון נמטייה שכתב לקיים דברי חכמים הראשונים ואף שהוא דוחק לפרש כן בכונתו כאשר אבאר איה"ש כך היא חובתינו למשכוני אנפשין משום יתובי דעתא ולא תקשי לן במילתייהו דרבוואתא קמאי אשר כוליה תלמודא כמאן דמנח בכיסתייהו דמי: וכדי לבאר את הלחץ זה הדחק בפירוש זה אעתיק דברי רבינו הרדב"ז בסי' תצ"ה במלואם ככתבו וכלשונו ועיני הרואה תחזנה כי לא חסרתי דבר מהכתוב בספר התורה (כדברי הרב הנ"ל יצ"ו) וז"ל שאלת ממני אודיעך דעתי במה שאמרו שאין תלמיד רשאי לחלוק על רבו וכי אם יש לו ראיות ברורות למה לא יחלוק הלא מצינו שהראשונים חלקו על רבם.

תשובה אמת כי רבינו הקדוש חלק על אביו ועל רבו בכמה מקומות וכן נמצא באמוראים רבא היה חולק על רבה בר נחמני בכמה מקומות וכן הרשב"א הרמב"ן וכן הרא"ש על הרמ"ה וכן בכל דור ודור ויכול לחלוק עליו בחייו בראיות דרך משא ומתן אבל לא יהי' קובע עצמו לדרוש ברבים או לקבוע ישיבה וכן כתב הרמב"ם פ"ה מהלכות ת"ת וז"ל אי זהו חולק על רבו זה שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים ע"כ ואצ"ל שאם עמדו למנין שלא ימנה כנגד רבו עם החולקים עליו ובכלל זה שלא יחלוק על רבו כדרך החולקים לנצח את רבו אלא אומר ראיותיו בפניו אם ישרו בעיניו מוטב ואם לאו ישתוק ולא יאמר לו כך נ"ל ובכלל זה לא יאמר לאחרים ר' מתיר ואני אוסר וכן להפך וכן כל כיוצא בדברים אלו אבל לכתוב לעצמו ראיותיו אפילו שהם כנגד רבו מותר אבל לכתוב פסק או הוראה לאחרים כנגד רבו בחייו אסור וכן מותר לחלוק עליו אחר מותו ולפסוק ולהורות כפי ראיותיו ולעשות עליהם מעשה אף על פי שהם כנגד רבו ולקבוע מדרש ולדרוש ברבים סברתו סתם אבל לא יאמר רבי היה אומר כך ואני אומר כך שזה מלבד שהוא חולק על רבו מבזה את רבו ברבים אבל לכתוב בספר דברי רבו וראיותיו ודברי עצמו וראיותיו אפילו שהם סותרים דברי רבו דבר זה מותר וכן עשו כל הראשונים ואין בזה בזיון כלל כי הבא אחריהם יבחר לו הדרך הישר והטוב ועל הכל יהיו דבריו לשם שמים הנלע"ד כתבתי עכ"ל.

מדבריו אלו נראה בעליל דכל הקפידא היא לומר רבי אומר כך ואני אומר כך אף שאינו אומר רבי היה אומר וכו' אלא רבי אומר וכו' שהרי בתחילה לא אמר אלא ובכלל זה לא יאמר לאחרים רבי מתיר ואני אוסר ומה שאמר אחר כך אבל לא יאמר רבי היה אומר כך ואני אומר וכו' היינו משום דאיירי באחר שמת רבו ובזה שייך לומר היה אומר שהכונה שבחייו היה אומר כך ולא שעכשיו אומר כך אחרי שכבר מת ואף שגם לאחר מיתה שייך לומר אומר כך כדאיתא בכולי ש"ס במשנה ובריתא וגמרא לאין מספר מכל מקום ניחא ליה לרבנו הרדב"ז לתפוס לשון מבורר השייך אלאחר מיתה ולא כיונה דעתו לדקדק ולומר שדוקא באומר רבי היה אומר וכו' הוא דאיכא קפידא שאם כן היה לו לכתוב כן בתחלה גם כן הוא המובן לדעתי הקצרה מדברי הרדב"ז אלא דכי היכי דלא תיקשי לן מכולהו הני דוכתי דאייתינן מדברי הש"ם והראשונים שמשתמשים בלשון זה ניחא לן למשכוני אנפשין ולומר דלשון רבנו נעוץ תחלתו בסופו ואסיפיה דמילתיה סמיך דנקיט לשון היה אומר דדוקא בכי האי גוונא הוא דאיכא קפידא אף שהוא דוחק גדול לפרש כן בדב"ק: והנה כשראיתי דברי הרב יפה ללב יצ"ו בשם הרב שיירי כנסת הגדולה הנ"ל וכבר היה זמן רב אחר שכתבתי בענין זה לא חזרתי לעיין בגוף דברי הרדב"ז וסמכתי

על מה שכתב בשמו שדקדק מדברי הרדב"ז דדוקא בחייו הוא דאיכא קפידא לומר רבי אומר כך וכו' ואני אומר וכו' וגם הרב יפה ללב שתק לו בזה סבור הייתי שעיין בדברי הרדב"ז אף הוא ראה שיתכן לפרש כן בדב"ק וכתב ליישב על פי זה קושית הרב בן יוחאי ומרן הברכי יוסף כנז"ל אמנם עתה שעיינתי שנית בדברי הרדב"ז אנכי הרואה שגם אלאחר מותו כתב הרדב"ז שלא יאמרבלשון הזה (כמו שכתב אלי רב גדול בדורנו יצ"ו המובא להלן בס"ד) וצריך לומר דלפני מרן השיירי כנסת הגדולה היו דברי הרדב"ז בסיגנון אחר ממה שהם לפנינו ולפיהן דקדק לחלק כן ואין ספר שיירי כנה"ג מצוי אצלי לראות דב"ק ולפי מה שדקדק הרב הנ"ל יצ"ו בין רבי אומר לרבי היה אומר אולי יתכן שדעת הרב שיירי כנה"ג לומר דבחיי רבו אסור אף לומר רבי אוסר ואני מתיר אבל לאחר מותו מותר לומר רבי אוסר ואני מתיר ואינו אסור אלא אם אומר בלשון היה רבי היה אומר היה אוסר ואני אומר ואני מתיר דלשון זה הוא כמזלזל ברבו שלא היה לו דרך לנטות מדברי התלמיד כדברי הרב הנ"ל יצ"ו כן אני אומר דרך השערה ואם כנים דברינו נמצא שדעת הרב שיירי כנה"ג לא כדברי זה (הרב יפה ללב יצ"ו) ולא כדברי זה הרב הכותב הנ"ל יצ"ו כמובן ואין לנו להאריך:

והרה"ג מוהר"ר יוסף הלוי קארקאווסקע אבד"ק פערעיאסלאוו יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל הנה בסי' א' כתב כת"ר בשם הרדב"ז סי' תצ"ה דאסור לתלמוד לומר ר' אומר כך וכך ואני אומר כך וכך דהוי כחולק ומבזה רבו ומרן ברכ"י יו"ד סי' רמ"ב הקשה ממ"ש רשב"י מס' ר"ה ד' י"ח ע"ב וניחא לו לחלק דהגדה שאני וכת"ר הקשה עליו מכמה מקומות בש"ס שאמר כן תלמיד לרבו אף בגופי הלכות וכת"ר האריך בו בבקיאות נפלא מכמה פוסקים ראשונים ואחרונים שכתבו כן על רבם אמנם לא ידענא כל החרדה הזאת למה הא בשו"ת הרדב"ז מבואר וז"ל שם אבל לכתוב בספר דברי רבו וראיותיו ודברי עצמו וראיותיו אפי' שהם סותרים דברי רבו דבר זה מותר וכן עשו כל הראשונים ואין בזה בזיון כלל כי הבא אחריהם יבחר לו הדרך הישר והטוב עכ"ל ולפי"ז ל"ק כלל לא מבעיא מכל הפוסקים ראשונים שהביא כת"ר לא קשיא דהא לכתוב בספר כתב הרדב"ז בעצמו דמותר אפי' לכתוב בלשון ואני אומר דהא עלה קאי דמקודם כתב הרדב"ז דלא יאמר ר' אומר כך ואני אומר כך אבל לכתוב בספר כו' דבר זה מותר משמע להדיא דמותר לכתוב בלשון ואני אומר ועוד דהא כיון דכותב דברי רבו וראיותיו ואחר כך כותב דברי עצמו וראיותיו שהם כנגד רבו כדכתב הרדב"ז בהכרח צריך לכתוב בלשון ואני אומר כמובן ואם כן לא קשיא כלל מכל הפוסקים ראשונים שהביא כת"ר דהא הרדב"ז בעצמו מביא ראיה דבספר מותר לכתוב דכן עשו כל הראשונים אך אפילו מה שהביא כת"ר

מכמה מקומות בש"ס אף על גב דנראה דאמרו כן בעל פה מכל מקום יש לומר דכל הני מימרות בש"ס דאיתא בלשון ואני אומר מיירי דלשון זה היה כתוב אצלם בכתב וגם הא דרשב"י בש"ס ר"ה גם כן הי' כתוב אצל רשב"י בכתב דהא מימות רבינו הקדוש התחילו לכתוב תורה שבעל פה כדכתב הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשנה וכל תנא ואמורא כתב לעצמו דברי רבו וראיותיו ודברי עצמו וראיותיו בלשון ואני אומר דדבר זה מותר כדכתב הרדב"ז ומסדרי הש"ס לקטו כל השמועות וכל הכתבים וסדרום בלשון אמר רב וכו' ואני אומר וכו' ובזה מתורץ גם קושית הברכי יוסף מש"ס דראש השנה דיש לומר דגם מסדר התוספתא מצא כתוב מה שכתב רשב"י לעצמו וסידר בלשון אמר רשב"י דכתיבה כאמירה:

עוד כתב כת"ר בשם ס' יפה ללב דדוקא בחייו סובר הרדב"ז דאיכא קפידא בלשון ואני אומר ויישב בזה קושיית הברכי יוסף וכפי הנראה הרב יפה ללב לא ראה דברי הרדב"ז דהמעיין ברדב"ז כתב וז"ל וכן מותר לחלוק עליו אחר מותו לפסוק ולהורות כפי ראיותיו ולעשות עליהם מעשה אף שהם כנגד רבו ולקבוע מדרש ולדרוש ברבים סברתו סתם אבל לא יאמר רבי היה אומר כך ואני אומר כך שזה מלבד שהוא חולק על רבו מבזה את רבו ברבים עכ"ל הרי מבואר ברדב"ז דאפילו אחר מותו אסור לומר בלשון ואני אומר עכ"ד יצ"ו: ולי הדל מאי דפשיטא ליה להרב יצ"ו דלכתוב בספר דברי רבו וסברתו בלשון ואני אומר מותר אף להרדב"ז ולדעתו הרי הוא כמבואר כן בדברי הרדב"ז אי משום דעלה קאי וכו' ואי משום דכיון דמותר לכתוב דברי רבו וראיותיו ודברי עצמו וראיותיו בהכרח לכתוב בלשון ואני אומר וכו' והרדב"ז בעצמו מביא ראיה דבספר מותר לכתוב שכן עשו כל הראשונים וכו' ככתוב בדב"ק יצ"ו במחכתה"ר אין מדברי הרדב"ז שום רמז דמתיר לכתוב ראיותיו בלשון ואני אומר דכל מה שכתב דמותר לחלוק עליו לכתוב ראיות רבו וראיותיו וכו' לא על לשון ואני אומר כתב כן דזה ודאי לא יתכן לדעת רבינו הרדב"ז דחשיב ללשון זה זילזול בכבוד רבו וכל עצמו לא בא אלא כלפי מה שהשואל משמע ליה דאין תלמיד רשאי לחלוק על רבו ותמה תמה יקרא אם יש לו ראיות ברורות למה לא יחלוק וכי משוא פנים יש בדבר ולזה השיבו כהלכה שרשאי לחלוק עליו כמו שמצינו בש"ס ובפוסקים ורק שיהיה בדרך כבוד ולא כמנצח וכו' והיכא רמיזא בדברי הרדב"ז שכשכותב בספר ראיות רבו וראיותיו מותר לכתוב בלשון ואני אומר ובאיזה מדברי הרדב"ז מובן שכן עשו כל הראשונים לכתוב סברת רבם וסברותיהם בלשון ואני אומר והלא בכמה אלפים ורבבות שנמצא בדברי הפוסקים שחולקים על רבותיהם מיעוטא דמיעוטא הוא דשכיח בהאי לישנא ונער יכתבם כמוני היום בהרשום למעלה ומי לא

סגי בלאו הכי הרי ברוב ככל המקומות דרך הפוסקים לכתוב בלשון ולעניות דעתי נראה ויש שכותבים ולולי דברי הרב הייתי אומר או היה נראה לי וכיוצא מלשונות כאלה ולא לכתוב בלשון ואני אומר ומה שכתב הרב הנ"ל יצ"ו ליישב המקומות שבש"ס שהבאתי אני הדל ואמר מר דיש לחלק בין אמירה לכתיבה ובכל הנהו דוכתי איירי בכתיבה וכו' אין דבריו נוחים לדעתי הקצרה ואין להאריך בפיטפוטים והמעיין יבחר אך מה שכתב שהרב יפה ללב לא ראה בגוף דברי הרדב"ז נראה דשפיר קאמר ועיין במה שכתבתי לעיל (בד"ה והנה כשראיתי):

כלל ל"ב) וכי אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך בכלל זה כתבתי לעיל (בשדי חמד ח"א) במערכת האל"ף אות רפ"ז עי"ש ועיין עוד במה שכתבתי בקונטריס זה לעיל אות כ"ו ס"ק י"א (מד"ה ולפי וכו' והלאה) ובקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות ז"ן: כלל ל"ג) וא"ו בכל דוכתא דריש ר' שמעון וא"ו והא דאמר דלא דריש וא"ו לאו בכל דוכתא אלא הכא הוא דלא דריש תוספות הובא בילקוט ראובני פרשת בהר וע' תוספות מועד קטן ד' ז' לר' יאודה אי דריש וי"ו וביבמות ד' ע"ב עמוד ב' איתא אפילו מאן דלא דריש וי"ו וי"ו ה' דריש ועיין שבות יהודה דף קכ"ו ע"ב כן כתב גדול בדורנו יצ"ו בס' אברהם אזכור במערכה זו אות ד ואין אתי ס' ילקוט ראובני לראות איה מקום כבוד דברי התוס' ואולי כונתו לדברי התוס' בסנהדרין ד' י"ד ע"א ד"ה ורבי שמעון וז"ל ויש לומר דהא דקאמר דלא דריש לאו משום דלא דריש ליה כלל אלא דוקא להוא דרשא קאמר וכן כתבו במנחות בפרק התכלת ד' נ"א ע"ב וכתבו דכי האי גוונא איכא טובא עי"ש ובזבחים ד' ח"י ע"ב ד"ה ואידך ומה שציין הרב יצ"ו לדברי התוס' במועד קטן ד' ז' לגבי ר' יאודה אי דריש וי"ו נראה שהוא טעות סופר ודבריהם הם בדף ח' ע"א ד"ה מאי וביום וגם במנחות שם כתבו בזה עי"ש ומה שכתב הרב יצ"ו דאפילו מאן דלא דריש וי"ו מכל מקום וי"ו ה"ה דריש כן אמרו שם אליבא דר' אלעזר ומשמע דר' יוחנן סובר דגם וי"ו ה"ה לא דריש (מאן דלא דריש וי"ו) ועיין להרב מלא הרועים בחלק שני במערכה זו אות ג' ובמה שציין שם:מערכת זיין כלל א) זריזין מקדימין למצות כדאמרינן בש"ס ואמרינן נמי שהויי למצוה לא משהינן וזימנין דשפיר דמי לשהויי המצוה כמו שכתב הרב תרומת הדשן בסי' ל"ה על מה שנשאל לענין ברכת הלבנה (שכתב הא"ז שאין לברך אלא במוצאי שבת כשהן מבושמים ובכלים נאים) אי שפיר דמי להמתין עד מוצ"ש והשיב דאם המוצ"ש אינו לילות הרבה מהחדש כגון שבעה או שמנה בחדש שאפילו תהיה מוצאי שבת וארבע לילות אחריה מעונן עדין יש זמן לברך יפה להמתין אבל אם מוצ"ש היא לילות הרבה בחדש שיש להסתפק שיעבור זמן הברכה אין להמתין

דכל שראוי להסתפק שתפסד המצוה אין משהין אותה אפילו כדי לעשותה יותר מן המובחר והביא ראיה מיבמות ד' ט"ל דנחלקו ר' יוחנן וריש לקיש ביבום דקטן וחליצה דגדול הי מנייהו עדיף ופרכינן לתרווייהו מדתנן תלה בקטן עד שיגדיל או בגדול עד שיבא ממדינת הים אין שומעין לו ואי סלקא דעתך דביאת קטן עדיף נינטר עד שיגדיל דילמא מייבם ולמאן דאמר דחליצת גדול עדיף נינטר עד שיבא ממדינת הים ומשנינן שהויי מצוה לא משהינן אלמא דלא משהינן מצוה לעשותה מן המובחר ודוקא כשראוי להסתפק שתפסד המצוה אז לא משהינן אבל כשאין ראוי להסתפק לא תדע מדנקט בגדול עד שיבא ממדה"י ולא תני עד שיבא ממדינה למדינה בארץ ישראל דלא משהינן אלא משמע דדוקא נקט בקטן עד שיגדיל ובגדול עד שיבא ממדינת הים לא משהינן משום דשמא ימות הקטן והגדול לא יבא לעולם ממדה"י ותפסיד המצוה לכך לא משהינן אבל ממדינה למדינה דקרוב הדבר שיבא משהינן והוא הדין בנדון דידן והנה הרב מג"א בסי' כ"ה סק"ב (על מה שכתב הרמ"א דאם התפילין מזומנים בידו ואין לו ציצית אין צריך להמתין על הציצית אלא מניח תפילין וכשמביאין לו ציצית מתעטף) כתב דכן הוא ביבמות ד' ט"ל שהויי מצוה לא משהינן אף שיש לומר שתעשה המצוה אחר כך יותר מן המובחר והכי אמרינן חביבה מצוה בשעתה וכו' עי"ש ולפי מה שביאר בתה"ד דדוקא כשיש לחוש שמא תפסיד המצוה הוא דלא משהינן כדי לעשותה מהמובחר נראה דצריך לומר דהכא נמי מירי באופן שיש לחוש שעד שיביאו לו הציצית יעבור זמן ק"ש ותפלה והוי כאלו המצוה נפסדת שלא יקרא ק"ש ויתפלל בזמנם בתפלין והוא דוחק עיינתי בספרים וראיתי שהרב ערך השלחן בסי' כ"ה אות ד' הקשה על הרב מג"א ממה שכתב בתה"ד הנ"ל ופסק כן הרמ"א בסי' תכ"ו והביא שכן פסק הרב בית יעקב סי' קמ"ב דדוקא תנן במתניתין עד שיבא ממדינת הים דדרך רחוקה היא וכו' אך כתב דהפוסקים לא נקטו לשון המשנה משמע דסברי דאפילו מעיר לעיר לא משהי המצוה וכן הוכיח רש"ל בים של שלמה שם סי' י"ז דמדינת הים לאו דוקא וציין לתשו' צמח צדק סי' קכ"ז אבל מכל מקום לא דמי דהתם ודאי לא משהינן המצוה מן הקטן כדי שיזכה הגדול במצוה מן המובחר אבל במה שיכול לעשות בעצמו למחר מן המובחר משהה לה והרב פנים מאירות ח"ב סי' א' האריך והביא ראיות דאפילו לזמן מועט לא משהינן המצוה גם הרב עבודת הגרשוני סי' ל"ב כתב שהרדב"ז סי' י"ג חולק על התה"ד שכתב שאין חוששין למצוה קלה או חמורה אלא המצוה הראשונה שתבא לידו יעשנה דאין מעבירין על המצות וכו' עי"ש הא למדת דבמחלוקת הוא שנוי אם מותר להשהות המצוה כדי לעשותה מן המובחר כשאין לחוש שתפסד המצוה לגמרי דלהרב תה"ד שרי

ויפה לעשות כן ולהרבנים הנז"ל אין להשהות המצוה אף בכי האי גוונא ומה שהעיר הרב ערך השלחן מדלא נקטו הפוסקים לשון המשנה (עד שיבא ממדינת הים) הנה גם הרב עבודת הגרשוני בסי' י"ב (בד"ה הן אמת) העיר בזה דמלשון הרמב"ם והטור שלא כתבו מדה"י מוכח דלית להו סברת התה"ד והביא סמך לסברתם מדתנן תלה בקטן עד שיגדיל אין שומעין לו ומי לא עסיקינן דקטן זה הוא בן י"ג שנה חסר יום אחד ואפילו הכי אין שומעין לו ושמעינן דאפילו שיהוי יום אחד לא משהינן ומכל מקום סיים מי לנו גדול ממוהרא"י ומימיו אנו שותין והוא היה בקי וידע דברי הרמב"ם והטור טפי מינן ואליו נשמע ובאמת טעמו ונימוקו עמו דאשכחן בכמה מצות דמאחרינן כדי לעשות המצוה כתקנה ובהדור כמ"ש הוא בעצמו ובכבודו בסוף סי' רס"ט בענין אם חל יום שלשים בשבת אמתי פודין הבכור ואם כן למה לא משהינן מצוה זו גם כן עד שיגדל הקטן או עד שיבא ממדה"י אלא ודאי שאני התם שיש להסתפק שמא תעבור המצוה ואם כן מוכרח שמה שכתבו הרמב"ם והטור במדינה אחרת אין כונתם למדינה אחרת דמקרבא טובא וליכא חשש שתעבור המצוה כי קרוב הדבר שיבא אלא כונתם למדינה אחרת דמרחקא שיש להסתפק שתעבור המצוה עכ"ל ובתשו' שבצ"ץ הנ"ל כתב טעם דלא משהינן במצוה זו הוא משום עיגון כמ"ש הנמק"י וכו' עי"ש וק"ל:

ועל דברי הרב מג"א ראיתי להרב יפה ללב נר"ו בסי' כ"ה אות ז שכתב שהרב מור וקציעה כתב כי הא ליתא בכל דוכתא דטעמא דלא משהינן לא שייך אלא לזמן מרובה (כי התם עד שיבא ממדינת הים) דחיישינן למיתה ולא לזמן מועט דהא אהא סמכינן בקידוש הלבנה למוצאי שבת כמ"ש בתה"ד וכתב דגם הרב בהגה"ה לא חשש למ"ש במג"א דמשום שיהוי גרידא קאתי עלה דהא ודאי לאו מילתא היא דודאי שהינן למיעבד מצוה כתקנה יעיש"ב.

אלה הדברים שביפה ללב ולא סיים למילתיה דרב מו"ק בטעם הרמ"א ואין הספר מצוי אצלי לראות דב"ק ולהלן אביא דברי איזה רבנים שכתבו בהא דהרמ"א שאין בשיהוי מצוה מן המובחר ורק כל טעם הקדימה הוא משום תדיר וכשאינינו לפנינו לא שייך תדיר: וחקר שם ביפה ללב לפי מה שהביא הרב מג"א דלא משהינן המצוה אף כדי לעשותה כתקנה אם כן למה אמרו גבי מלין את המת לכבודו אינו עובר כדאמרינן בסנהדרין ד' מ"ז ע"א ואמאי לא אמרינן עלה דשהויי מצוה לא משהינן דכל שיש לקרב המצוה עדיף טפי והצריך ישוב ולפום ריהטא יש ביד הדוחה לדחות דהתם הכי קאמרינן אינו עובר עליו ואין הכי נמי דאינו רשאי משום דשהויי מצוה לא משהינן אבל האמת הוא דמותר להלינו לכבודו וכמו שכתבתי (בשדי חמד ח"א בחלק הכללים) במערכת

האל"ף אות רכ"ט דלשון רז"ל במס' שמחות פרק י"א הוא אם לחפור לו קבר או כדי שיבואו קרוביו ממקום אחר מלינו ואין בכך כלום וכן הוא לשון הטור בסי' שנ"ז אסור להלין המת ואם מלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין ומקוננות מותר וכן הוא לשון מרן בש"ע שם אסור להלין המת אלא אם כן הלינו לכבודו וכו' כלומר דבזה מותר וזה ברור ולפי זה תמיהת הרב נר"ו היא תמיהה קיימת ונעלם מהרב שכבר נתעורר בזה הרב המגיה בס' בתי כנסיות בסי' תרנ"ב שהרב המחבר נסתפק (על מה שכתב מרן דכל היום כשר לנטילת לולב וזריזין מקדימין למצות) במי שרוצה להיות זריז להקדים המצוה אבל אינו יכול לעשותה כתקנה ואם יאחר יותר יעשה המצוה בדקדוקיה דרך משל נטילת לולב בעירנו שביום א' כל ישראל מקדימין ליטול באתרוג החשוב שבעיר שהקונה אותו מזכה את הרבים וכל העם נוטלים ממנו ומחמת ריבוי העם אינו יכול לעשות הנענועים ואם יאחר יותר ליטול בכונה ולעשות הנענועים ומדברי התוספות ביומא ד' ל"ז ד"ה אמר אבי יש ללמוד דטפי עדיף לאחר ולעשות המצוה כתקנה ולזה כתב הרב המגיה נראה לי ראיה לדברי המחבר שכתב דטפי עדיף לאחר וכו' עפ"י מ"ש בסנהדרין מ"ז ע"א גבי המלין את מתו שעובר בל"ת אבל הלינו לכבודו אינו עובר עליו וכן כתבו הפוסקים והוא הדין הכא שאיחור המצוה הוא לעשותה על צד היותר נכון בודאי הגמור דטפי עדיף שיעשה אותה המצוה כתקנה עכ"ל ולי ההדיוט נראה דאין לדמות שאר מצות שבתורה לקבורת המת דקבורת המת היא משום שלא יהיה המת מוטל בבזיון וכל שעושין לכבודו אין כאן משום בזיון ואפילו לסלקא דעתין שבש"ס סנהדרין ד' מ"ז ע"א דהספדא משום יקרא דחיי ומפרשינן הא דתנן הלינו לכבודו היינו לכבודו של חי אמרינן שם דכי אמר רחמנא לא תלין נבלתו על העץ דומיא דתלוי דאית ליה בזיון אבל הכא דלית ליה בזיון לא וכל שכן למאי דמסקינן דיקרא דשכבי היא ולכבודו היינו לכבודו של מת וכיון דגלי רחמנא דכל טעם הקבורה הוא משום בזיון משום הכי כשעושה להרבות בכבודו הכי עדיף טפי ואין ללמוד מזה לשאר מצות שבתורה אלא אמרינן כיון שהמצוה מזומנת ואפשר לעשותהעכשיו אין לדחותה ולאחרה ובעיקר ספקו של הרב בתי כנסיות חידוש הוא שלא זכרו שרים דברי הרב תה"ד ואשר דברו רבני האחרונים בזה ומצאתי אח"ז שמר"ן החבי"ף בס' ראה חיים בפרשת לך לך ד' י"ד ע"א תמה עליו בזה עי"ש ועל חקירת הרב יפה ללב נר"ו ראיתי עתה בס' ויען אברהם למר אחיו הגדול הרב מוהרא"ף יצ"ו שנדפס חדש ממש שכתב בד' ג' ע"ד אות ט"ז וז"ל ומה שהקשו בס' יפה ללב ד' ה"ן ע"ג קבורה לק"מ דלכבודו היינו לצרכו דלא יהיה לו בזיון וקבורה משום בזיונא ולא ראה להכנה"ג יו"ד סי' שנ"ה וס' החסידים סי' רל"ט ולא מ"ש בפני מבין ח"ב ד' מ' ע"ד וד' מ"א

עכ"ד יצ"ו והנה ס' כנה"ג ופ"מ אין מצויים אצלי ובס' החסידים עיינתי וז"ל אם המצות שאין יהודים יכולים לעשותם אם לא בטורח גדול כגון עסקי המת לרחצו ולהלבישו אם אמרו שנים נקדים אנחנו כדי שיהא לנו שכר גדול והיה צריך שיהיו מרובים שם כגון מת גדול ואז היה יותר בטוב עושין צרכי המת ומצאנו חוטאים.

ואם מקדימין לכבוד המת שלא יסריח שלא יבקע בטוב עושים עכ"ד ס' החסידים ולא ידעתי מה ענין דברים אלו למה שהקשה הרב יפה ללב שכותב עליו שלא ראה מ"ש בסה"ח ועי"ש בס' ויען אברהם שהאריך מאד בעניינים אלו בכמה סעיפים הנמשכים מזה וגם בספרו אברהם את ידו בדרוש יו"ד לתשובה בד' כ"ו אסף איש טהור דברי רבני האחרונים המדברים בזה לך נא ראה: והרב שבות יעקב בח"א סי' ל"ד נשאל במי שיש לו כל הארבעה מינים כשרים אלא שאינם מהודרים ורוצה להמתין שעה או שתים לברך על המהודר אי שפיר דמי להמתין והביא בתשובתו דברי המג"א בסי' כ"ה הנ"ל וכתב לדחות ראיותיו דמההיא דחביבה מצוה בשעתה (שמביא עשירית האיפה ואין ממתינים לו עד שיתעשר ויביא כשבה) אין ראיה דמלבד דיש לומר דהוא גזרת הכתוב וכו' ועוד דהתם אין ספק יתעשר מוציא מידי ודאי המצוה ומי יודע אם יתעשר וחברך עשר לא תאשר ואההיא דיבמות יש לומר כדי שלא לענן בת ישראל כי הרבה חשו חז"ל וגם דהתם נמי הוא ספק דילמא אתי וחליץ וכו' משום הכי לא משהינן וכן יש לדחות מה שהביא התה"ד ראיה מסוגיא זו ומכל מקום לענין דינא כל שראוי להסתפק שתפסד המצוה אין משהין אותה אפילו כדי לעשותה מן המובחר דהכי מסתברא אף שאין ראיתו מוכרחת וכתב דהרב בית יעקב בסי' קמ"ב מפקפק על ראית התה"ד ומחלק בין זמן מרובה לזמן מועט וכו' ונעלם ממנו ש"ס יבמות ד' מ"ז ע"ב דכדי שלא להשהות המצוה צריך לעשותה מיד ובאר דמיד לאו דוקא אלא כל שעושה מצוה באותו היום מיקרי מיד ומה שפסק הרמ"א דאם התפילין מזומנים אין צריך להמתין להציצית היינו משום דהתם לאו משום מצוה מן המובחר נגעו בה רק דראוי להקדים ציצית ששקולה ככל המצות או משום תדיר לכן כל שאינו מצוי לפנינו ותפלין מוכנים לפנינו בודאי מצוה שבאה לידו אל יחמיצנה ואין כאן גרעון מצוה כלל ומסיק לנדונו אם בודאי יובא לו מהודר יש להמתין על מצוה מן המובחר וכתב בס' ראה חיים בפרשת לך לך ד' י"ד ע"א שהרב יד אליאו בסי' מ"ב הסכים לדעת הרב שבות יעקב עי"ש:

ובספר החסידים סי' תתע"ח כתב כתיב חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך לא יעכב אדם את המצוה בעבור זה שאמרה תורה זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות טלת נאה וס"ת נאה שלא יאמר אדם כיון שיש לי טלת לקנות אמתין עד שיבא לידי טלת יפה מאד

אלא יקנה מיד טלת אף על פי שאינו יפה כל כך וכן עיר שאין בה ס"ת ויש שם סופר שיודע לכתוב אבל אינו יודע לכתוב כל כך יפה כמו סופר אחר שלא יבא כל כך בקרוב זמן מוטב שיכתוב אותו המצוי מיד אעפ"י שאינו כותב יפה כי על זה נאמר חשתי ולא התמהמהתי ע"כ וכתב מרן חיד"א בפירושו לסה"ח שם וז"ל לא יעכב אדם וכו' הכי אמרינן בפרק החולץ שהויי מצוה לא משהינן ומוכח התם דלא משהינן מצוה לעשותה מן המובחר ודוקא כי התם יש להסתפק בדבר אבל בדבר שאין להסתפק וקרוב הדבר כתב הרב תה"ד סי' ל"ה דמשהינן עכ"ל וחידוש הוא לגודל בקיאותו די כל רז לא אניס ליה ולא זכר מדברי רבני האחרונים הנז"ל המיימינים ומשמאלים בסברת הרב תרומת הדשן ולכל הפחות היה לו לכתוב שרבני האחרונים מפלפלים בדבריו:

ובש"ע הרב מוהרש"ז בסי' צ"ד סוף סעיף ה' כתב דמי שעבר ויצא לדרך קודם שיתפלל בביתו מעומד יכול להתפלל דרך הילוכו אפילו מהלך סמוך לעיר בתוך התחום (דכיון שכבר חל עליו חובת התפלה והוא בדרך יכול לצאת ידי חובתו מן הדין באשר הוא שם ואינו חייב להחמיץ המצוה כדי להתפלל מעומד כיון שעכשיו הוא פטור מהעמידה) ומכל מקום כדי לקיים המצוה מן המובחר נכון הוא שימתין עד שיגיע למחוז חפצו להתפלל שם מעומד אם ידוע לו שיהיה לו שם מקום מיוחד שלא יבלבלוהו בני הבית ואין בזה משום אין מחמיצין את המצות וזריזין מקדימין למצוה כיון שמתכוין כדי לקיים מצוה מן המובחר עכ"ל והראה לזה במראה מקום לעיין בשו"ת חכם צבי סי' ר' והוא ט"ס וצריך להיות סי' ק"ו ששם שקיל וטרי בתשו' הרדב"ז סי' י"ג במי שהיה חבוש בבית האסורים והשיג רשיון לצאת להתפלל יום אחד בשנה שפסק הרדב"ז שיצא היום הראשון שיבא לפניו ולא יחמיץ שמצוה לברור איזה יום קדוש וכו' וכתב בסוף התשובה שדברי הרדב"ז הם תלמוד ערוך במועד קטן דף ט' ברומיא דקראי פלס מעגל רגליך ואורח חיים פן תפלס דמשנינן כאן במצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים יעשה הוא הגדולה וחבריו יעשו הקטנה ובמצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים מצוה הבאה לידו בין גדולה בין קטנה אל יחמיצנה וההיא דברכת הלבנה שפסק הרב תה"ד שיש לנו להמתין לא קשיא דהתם המצוה ההוא נעשית באופן יותר משובח לכן יש להמתין כדי לקיימה על צד היותר טוב וכו' הא מיהא במצוה אחת שאפשר לעשותה היום שלא מן המובחר ולמחר מן המובחר טוב להמתין למחר ואין בזה משום מעבירין על המצות וכו' ושוב פקפק על דברי הרדב"ז וכו' עי"ש ומדבריו אלו למד הרב מוהרש"ז לענין תפלה מעומד וגם הרב שבות יעקב מודה לזה כיון שהוא מיד דהיינו באותו היום ואינו מניח המצוה למחר כמובן:

והנה בעניינים אלו ראיתי בספרי דבי רבנן בתראי שהאריכו במשא ומתן ולא יכלתי להתיישב בדברי קדשם ואשא את שמותם על שפתי אולי אוכל להטיב לזולתי עיין משק ביתי סי' רצ"ו דברי מנחם סי' תרנ"ב משנת אברהם בשער א' (שער הכתיבה) ובפרטות בביאורים שלו שם בס"ק ל"ז מעשה אברהם בשו"ת ליו"ד סי' מ"ח (וכתב במסקנתו בד' ק"ה ע"ב דבמצוה אחת לא שנא יחיד לא שנא צבור עדיף לאחר המצוה לעשותה כתיקנה) חתם סופר בחלק א"ח סי' ר"ח (בד"ה ומ"ש דפורים וחנוכה) והסביר שם דלא שייך זריזין מקדימין אלא במצוה שכבר מוטל עליו יש לו לזרז ולהקדים ולא להמתין אבל מצוה שאנו מקבלים עלינו תחלה ולא נתחייבנו בה עדין לא שייך כל כך זריזין וכו' וטוב לקבוע ביום המובחר ולכן לא קפדינן בעשיית פורים באדר השני משום זריזין עי"ש: עתה נדפס ס' דברי מלכיאל לידידי הגאון מלכיאל צבי הלוי אבד"ק לאמזא יצ"ו וראיתי בסוף סי' י"ב שכתב דאף דקי"ל דשהויי מצוה לא משהינן אף שיעשה ביתרון הכשר וכו' כבר כתב התה"ד סי' ל"ה לחלק דזה דוקא לזמן מרובה שיש לחוש שתיבטל המצוה לגמרי אבל לזמן מועט משהינן המצוה לעשותה ביתרון הכשר ודייק לה מדנקט ביבמות ד' ט"ל עד שיבא הגדול ממדינת הים וכן הסכימו האחרונים עיין אהע"ז סי' קס"א בב"ש וחמ"ח וח"ץ סי' קכ"ז ועבודת הגרשוני סי' י"ב והוא מוכרח מדברי התוס' ביומא ד' ל"ג במה שהקשו למה לי קרא ליסוד מערבי תיפוק לי דאין מעבירין עה"מ ותירצו וכו' וכו' (עי"ש הוכחתו מדבריהם דמשהינן לה כדי ליתן על יסוד דרומי שהוא תדיר כיון שאינו רק זמן מועט מאד) וכעין זה קי"ל שמותר להשהות המת לכבודו כדי להביא לו ארון ותכריכין ע"ש כי לא עיינתי בהם רק משום חבת הקדש העתקתי דב"ק לזכרון בין עיני:

ונסתפק הרב פתח הדביר בח"ג סי' ר"ן אות ב' במי שיש לפניו לקיים שתי מצות מצות הכנת צרכי שבת ומצות עשיית סוכה שכתב הרמ"א בסי' תרכ"ה דמיד אחר יום הכיפורים יעשה הסוכה אפילו בערב שבת דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה והדין נותן להקדים הכנת צרכי שבת לעשיית הסוכה דצרכי שבת היא מצוה תדירית ותדיר קודם כמו שכתב הרב ביתהשואבה בד' ד' ע"ב אות ו' בזה יש להסתפק אם אפשר לו לעשות מצות הכנת שבת על ידי שליח אבל מצות עשיית סוכה אי אפשר לו לעשות על ידי שליח כגון שהשליח אינו בקי בתיקון עשיית הסוכה ואם יתעסק הוא בשתי המצות תתאחר עשיית הסוכה ומשום דשהויי מצוה לא משהינן אפשר דשרינן ליה לעשות הכנת צרכי שבת על ידי שליח ונדחה ההיא דמצוה בו יותר מבשלוח מקמי הא דזריזים מקדימים או דילמא מצוה בו יותר מבשלוחו אף שעל ידי כן תתאחר עשיית המצוה

וכתב דאף דהרב שיירי כנסת הגדולה בהגהת הטור אות א' כתב דאף דאמרו דיש לו למעט קצת מלימודו בערב שבת כדי להכין צרכי שבת מכל מקום מי שיש לו משרת להכין צרכי שבת אין צריך למעט מלימודו ונכון הדבר שיצוה למשרת שיכין לו צרכי שבת ואם כן לכאורה נראה דהוא הדין הכא שבאו לפני שתי המצות ויש לו משרת שיודע להכין צרכי שבת ואינו בקי בעשיית סוכה יש לומר שיכין צרכי שבת על ידי שלוחו והוא יתקן הסוכה על ידו כמצותו אך כתב בשם הרב בנו לחלק דמה שהתיר הרב שיירי כנסת הגדולה הוא שיעשה המצוה התדירה על ידי שליח והוא גם כן יעסוק במצוה תדורה שהיא תלמוד תורה אבל בנדון הספק הנ"ל שהוא יעשה על ידו המצוה שאינה תדירה והמצוה התדירה תהיה נעשית על ידי שליח בזה לא שמענו מדבריו להתיר והרב המחבר כתב דיש עוד לחלק דלא התיר הרב אלא כדי לעסוק בתלמוד תורה דתלמוד גדול אבל לגבי מצוה אחרת עם צרכי שבת איכא למימר מאי חזית וטפי עדיף שיאחר קצת עשיית הסוכה ויקדים התדירה ויעשה שתיהם על ידו אף דאפשר לעשות אחת מהן על ידי שליח ושוב הביא מאי דשקלו וטרו רבני האחרונים בדין שיהוי מצוה אי שפיר דמי להשהות המצוה כדי לעשותה מן המובחר או עדיף לעשותה תיכף דחיישינן למיתה או לאיזה עיכוב ויתבטל ממצותו לגמרי וציין בזה ספרים רבים.

ושוב הביא מה שכתב הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תרכ"ה סק"א וז"ל ואי מצוה בו יותר מבשלוחו להמתין צ"ע דיש לומר מצוה אל יחמיצנה עדיף טפי על ידי אחרים כי האי גוונא הרי שאינו פשוט להקדים צרכי שבת כשיש לו משרת שיעשה אחד מהם בשליחותו שוב הביא דברי הרב בתי כנסיות בסי' תרנ"ב (הבאתי למעלה בד"ה וחקר) שהוכיח מדברי התוס' דטפי עדיף לאחר ולעשות המצוה כתקנה וכתב דהכי פשיטא להו להרבנים פני מבין בח"ב ד' מ' ע"ג ומהרי"ץ ארדי"ט שהובאו דבריו שם בעמוד ד' ושהביאו כמה ראיות לדבריהם וכתב דהוא הדין לספקו הנ"ל טפי עדיף לאחר המצוה זמן מועט כדי לעשות שתיהן על ידו דהוי מצוה מן המובחר טפי ממה שיעשה האחת על ידי שליח: כלל ב) זריזין מקדימין למצות כתב מרן החבי"ף בס' ראה חיים ד' י"ד ע"ב דמסתברא דלא אמרינן כן במילה שלא בזמנה דכיון דאידחי אידחי ומיישב בזה מה שאיחר אברהם אע"ה המילה עד חצות דאף דהציווי היה בזמנו מכל מקום המצוה עצמה לאו זמנה היא אלא ביום השמיני והואיל ואידחי אידחי ושם ד' ט"ו ע"א כתב שכן נראה מדברי הטור יו"ד ריש סי' רס"ב נראה שכונתו מדגבי מילה ביום שמיני כתב ריב"ה שזמנה כל היום אלא שזריזין מקדמין ואילו גבי מילה שלא בזמנה כתב שאינה אלא ביום ולא סיים לומר שזריזין מקדמין מוכח דבמילה שלא בזמנה לא קפדינן אזריזין

מקדמין ובמחכתה"ר אין זה מוכרח כלל דאם היה כותב בה וכל היום כשר ולא הוה מסיים אלא שזריזין מקדל"מ היה אפשר לדקדק כן אבל האמת הוא דכל עצמו לא בא אלא לומר דמילה שלא בזמנה נמי אינה אלא ביום ולא הוצרך לסיים וכל היום כשר וגם לא לכתוב שזריזין וכו' דכשכתב שאינה אלא ביום משמעותו כפי האמור במילה בשמיני ומ"ש דהכי מסתברא לענ"ד במחכ"ת איפכא מסתברא לא מבעיא בנדון אברהם אע"ה דכיון שלא נצטוה קודם לכן הרי היום שנצטוה בו חשוב זמנה כמילה ביום השמיני אלא אף במילה שלא בזמנה דעלמא (שהיה חולה וכיוצא) מסתברא דיום שנראה למילה (שהבריא וכיוצא) חשוב זמנו ואינו רשאי לאחר המילה דאיכא משום זריזין מקדמין למצות וכן מתבאר לענ"ד מדברי הרב נו"ב במ"ת חיו"ד סי' קס"ו שכתב ע"ד תינוק שלא נימול בזמנו וחזר לבריאותו ורוצה אביו לעכב למול עד ערב פסח כדי להאכיל בסעודת המילה להבכורים שדבר זה מגונה מאד לשהות המילה ואפילו ביום המילה עצמו שכל היום כשר ואפי"ה זריזין מקדמין למצות ק"ו שלא לדחות מיום ליום אף שכבר נדחית מזמנה מ"מ כל יומא זימניה הוא וכו' עי"ש ועם שכל דבריו הם על דחיית כמה ימים מ"מ נראה ממרוצת דבריו דגם במילה שלא בזמנה אמור רבנן זריזין מקדמין למצות וכן נראה קצת ממ"ש מרן חיד"א בברכ"י יו"ד סי' רס"ו דאין לעכב מילה שלא בזמנה משום כבוד הקרובים וכו' וכיוצא לדברי הרב נו"ב הנ"ל כתב הרב מוהרא"ז מרגליות בחידושי' וביאורים שלו על הלכות אבלות באות י"ב דמי שלא מל בנו לפי שהיה חולה וכשהבריא הבן איתרע ביה מילתא שאבי הבן הוא אבל אינו רשאי לדחות המילה עד יום ג' לאבלותו אף דמצות מילה נאמר בה שש אנכי על אמרתך דכיון שנראה למול כל יומיה זמניה הוא שאסור להניחו ערל כמ"ש התוס' והביאו המג"א סי' תקס"ח (סק"י) עכ"ל וכיון שאסור להניחו ערל פשוט דכ"ש שיש בו משום זריזין מקדמין ואף אם אין בזה משום זריזים מקדמין מ"מ כיון דבמילה שלא בזמנה נמי איכא איסורא לשהויי ממילא אזדא ליה ישובו של הרב להההיא דאברהם אבינו ע"ה כמבואר.

ובקונטריסי מצאתי כתוב בשם הרב תשובה מאהבה סי' פ"ה שכתב ומילה שלא בזמנה כל שעתא זימניה עיין תוס' קידושין ד' כ' ד"ה אותו ותחלת דבריהם שם אליבא דכ"ע וכ"כ מג"א סי' רמ"ט סק"ה וכו' וכן הוכיח בסי' תקמ"ח סק"י עכ"ל ועתה אין בידי ספר הנ"ל ואיני יודע במה קמיירי עכ"פ נראה מדבריו דמילה שלא בזמנה כיון שהגיע זמנה דהיינו שעבר האונס הרי היא כמילה ביום השמיני וא"כ צריך להקדימה בכל מאי דאפשר משום דזריזין מקדל"מ: אחר זמ"ר השגתי ס' מעשה אברהם וראיתי שם בחיו"ד סי' מ"ח שנשאל במילה שלא בזמנה שהבריא התינוק בתוך ימי אבלות האבי

הבן והמנהג הוא שהבעל ברית ביום המילה הולך לבהכ"ן בשמחה ובשירים (לקיים מאמר רז"ל עדין עושים אותה בשמחה) ואחר התפלה חוזר לביתו ברוב עם לעשות המילה ואם הוא אבל אסור בנעילת הסנדל ואסור לו לילך לבהכ"ן כמו שהאריך הרב חק"ל בח"ג חיו"ד סי' ק"ן.

וגם לענין סעודת ברית מילה עם שיש לסמוך ע"ד המתירים מ"מ מידי פלוגתא לא נפיק וכן לענין ניגון בכלי שיר אינו מותר אלא בשעת הוצאת התינוק למול כמ"ש הרב דב"מ בסי' פ"ב על כל אלה רוצה אבי הבן לדחות המילה כיון שהיא שלא בזמנה והאריך בתשובתו להביא דברי רבני האחרונים שכתבו דמשום לעשות המצוה בעדיפות מותר לאחר אותה וא"כ בנדו"ד טפי עדיף לדחות המילה שלא בזמנה עד אחר האבלות כדי לעשותה בשמחה ובטוב לבב בלבושים נאים ולילך לבהכ"ן ולעשות סעודה בהיתר אליבא דכ"ע ולשורר שירות ותשבחות דכיון דאין חשש שיפסיד המצוה בשביל ההמתנה יותר טוב לעשותה כתקנה אתו"ד הרב בזה ועם כי לא יכלתי כעת לעיין בכל מה שהביא בזה אין דעתי העניה נוחה בדין זה דנראה דכל מה שכתבו הפוסקים דמותר לאחר המצוה כדי לעשותה יותר כתקנה היינו כשאינו עושה איסור בשהייתה אבל במצות מילה שאף שהיא שלא בזמנה הוא עושה איסור במה שמתאחר לעשותה לא שמענו שיהא מותר לדחותה איזה ימים כדי לעשותה בשמחה ובגדים נאים וכו' ודברי הרב מוהרא"ז מרגליות הנז"ל נראים נכונים לענ"ד ולכל הדברות תמיה לי שלא הזכיר מ"ש הרב שלמי צבור בקונטריס שלמי יחיד סי' ג' אות ב'.

מעשה באחד שהיה לו למול בן שלא בזמנו ומתה אמו ביום שהבריא והורה הרב מוהרש"י שלא למולו עד יום ג' לאבלות ותמה עליו הרב ב"ד סי' קכ"ד דהא אבל חייב בכל המצות ולמה יאחר המצוה ג' ימים עכ"ל כי לפי הנראה זאת היה לו להביא לעיקר שאלתו ולפלפל בדבריהם אם סברת הרב מוהרש"י עיקר או סברת הרב ב"ד ואם יש לחלק בין נדונו לנדונם והוא חידוש שנעלם ממנו דב"ק: כלל ג) זריזין אלא לא דחינן בשביל ברוב עם הדרת מלך כן כתבתי בקונטריס אסיפת הדינים במערכת הפ"ה (פדיון הבן) בשם הרבנים ברכ"י א"ח סי' א' וראה חיים פ' לך לך וע"ע לב חיים ח"ב סי' קכ"ז וחיי אדם בכלל ס"ח אות ו' וצר לי על מנהג איזה אנשים במקומות אלו שמאחרים המילה עד קרוב לחצי היום (וזמנין אישתהי עד אחר חצות) עד שיתקבצו המזומנים ואין להם על מה שיסמוכו כדי שתעשה המצוה ברוב עם דמוכח מהש"ס דאין לדחות הא דזריזין מקדמין משום ברוב עם כמו שהוכיחו הרבנים הנז"ל והזריז הרי זה משובח: כלל

ד) זה וזה גורם כתב הרב יד מלאכי בכללי דינים אות ריי"ד בשם הרדב"ז ביקר תפארת סוף פרק ה' דנדרים.

דבדבר שיש לו מתירין לא אמרינן זה וזה גורם מותר וכן כתב מרן בכסף משנה שם במה שכתב בישוב דברי הראב"ד (ועיין להגאון חתם סופר בחלק יו"ד סי' רכ"ג ד"ה תו הקשה וכו' במה שכתב מרן דגידולי תרומה דלא בטלו הוא משום דבר שיש לו מתירין שהוא לכאורה שלא כדברי הש"ס בשבת ד' י"ב דמדרבנן גזרו משום תרומה ביד כהן וביאר כונתו שהוצרך לטעם דבר שיש לו מתירין משום שהוא זה וזה גורם ובדבר שיש לו מתירין אינו מועיל זה וזה גורם) ושם ביד מלאכי בכלל רט"ו בסק"ה מהכללים שכתב בשם הרב חזון נחום לסדר קדשים ד' קפ"ג הביא כלל זה דלא אמרינן זה וזה גורם בדבר שיש לו מתירין וכתב שנראה שזה מוסכם והרב אהל יעקב באות ג' לא זכר בזה את היד מלאכי (מה שציין לעיין בזה בהרמב"ם בפ"י מהלכות מעשר ב' דין י"א אינו מובן מה הציון הלז כמו שיראה הרואה ואולי טעות סופר הוא וצריך להיות פרק ששי דין ט"ו הזורע מעשר שני אחר שנכנס לירושלים הגידולין מעשר שני עי"ש ועיין עוד בדברי הרמב"ם בפרק רביעי מהלכות ביכורים דין ט"ו גבי זורע ביכורים אחר שנכנסו לירושלים) וכן מתבאר ממה שכתב מרן הב"י בא"ח סי' שי"ח (בד"ה כלי ראשון מבשל) בשם הרב שבלי הלקט בשם רבינו שמחה על מלח שנתנו ביורה רותחת במזיד בשבת איני רואה בו טעם לאיסור אלא משום דהוי דבר שיש לו מתירין ולא מטעם דתבלין לטעמא עבידי היכא דלא יהבי טעמא בטלי כשאר איסורין וכו' וכל זה וזה גורם כך הוא שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לעיסה ונצטרפו וחמצו דקיימא לן זה וזה גורם מותר ואין לך זה וזה גורם גדול מזה דמסתמא נמלח מערב שבת אלא שלא נמלח כל צרכו ומטעם דבר שיש לו מתירין אינו נראה לאסור שהרי נתבטל קודם שנעשה איסור על ידי בישול דצריכא מילחא בישולא כבשרא דתורא ומשעה שנימוח נתבטל עכ"ל מוכח דאם היה שייך בזה דין דבר שיש לו מתירין אף שהוא זה וזה גורם היה אסור ובדברי מרן כסף משנה הנ"ל והרב לחם משנה שם בדין אם בהקדש זה וזה גורם מותר האריך הרב בקונטריס פרי העץ (שבסוף ספר תורת נזיר) בד' ק"ה גם בס' מגן שאול בליקוטים סי' מ"ו ד' ס"א ע"ב שקלו וטרו בעיקר דין זה אם בהקדש ודבר שיש לו מתירין מותר זה וזה גורם גם הרב טורי זהב ביו"ד סי' ריי"ו סק"ז כתב דבדבר שיש לו מתירין לא מהני זה וזה גורם ועיין שם להרב עצי לבונה ובגיליון מוהרש"א שם בראש הסימן ובמה שהקשה שם על מה שכתב מרן כ"מ דבהקדש משום חומר שבו לא מהני זה וזה גורם דמאי שנא

מעבודת אלילים וכו' עיין בענין זה להרב אבני מילואים בתשובה סי' ו' וגם בכמה פרטי דינים בענין זה וזה גורם האריך שם ובסי' ז' עי"ש.

עתה יוצא לאור ספר יקר ביכורי שלמה לידידי הגאון מוהרש"א רעזכטא יצ"ו וראיתי שם בסי' כ"ה אות ט"ו שתופס כן בפשיטות דבדבר שיש לו מתירין לא מהני זה וזה גורם והביא גם דברי הרבנים שהזכרתי למעלה ויש להעיר במה שכתב וז"ל וכבר כתבו הפוסקים דבדבר דאפילו באלף לא בטיל גם זה וזה גורם אסור ועיין כסף משנה ה' נדרים סוף פרק ה' שסובר דגם בהקדש לא אמרינן זה וזה גורם מהאי טעמא עכ"ל ולי הדל מה שכתב מרן כ"מ דבהקדש לא מהני זה וזה גורם לאו משום דלא בטיל דאם כן לא היה צריך לתירוץ שני דהוי דבר שיש לו מתירין דלא בטיל והיינו הך אלא משום חומרא דהקדש קאמר והיה אפשר לומר דבשאר איסורין אף דלא בטילי כיון שאינו משום חומר קדושתם מהני בהו זה וזה גורם ושוב תירץ בתירוץ שני דמשום דהוי דבר שיש לו מתירין דלא בטיל לא מהני ביה זה וזה גורם: כלל ה) זה וזה גורם דמותר היינו דוקא כששני הגורמים פועלים בבית אחת אבל אם היו מעשיהם בזה אחר זה כגון שבישל מקצת בישול בעצי איסור ואח"כ גמר הבישול בעצי היתר לא מיקרי זוז"ג ואסור ומינה דאם בישל בעצי איסור ועצי היתר בב"א מותר וכ"כ הרט"ז יו"ד סי' קמ"ב סק"ט ודחה דברי הלבוש עכ"ד הרב חזו"ן הביא דבריו הרב יד מלאכי כללי דינים אות רט"ו ופשיטא דמ"ש בשם הרט"ז אינו אלא לדיוקא דבב"א שרי דבהא הוא דשקו"ט הרט"ז ע"ד הרב הלבוש אבל רישא דמילתיה דבזא"ז ל"א זוז"ג הוא פשוט מלשון הרמב"ם ומרן בש"ע שם ס"ז ומזה תראה כי מ"ש בס' זכרנו לחיים בד' כ"ג ע"ב אין דבריו מכוונים כלל וק"ל וס' ש"ח דש"ן שציין שם א"מ אצלי ודע דמדברי הרב שבה"ל שהביא מרן הב"י א"ח סי' שי"ח ד"ה כלי ראשון מתבאר דלא ס"ל לחלק בכך ועיין להרט"ז שם ס"ק ט"ו ובאמת הוה קל דהרמ"א בסי' שי"ח פסק להא דשה"ל וביו"ד שם לא השיג על מרן ולכאורה הם שני הפכיים אך ראיתי להרב מאמר מרדכי שם אות י"ב שכתב דדוקא כשההיתר הוא לבסוף לא חשיב זוז"ג אבל כשההיתר פועל תחלה ואח"כ האיסור אמרי' שפיר זוז"ג עי"ש ובזה מתיישב שפיר וק"ל והרב קרבן אליצור ע"ד התוס' ע"ז מ"ח ד"ה ורבנן (ציינו הרב זל"א ד' קצ"ד ע"א) האריך בזה וכ' דרש"י ורשב"ם חולקים בזה אם דוקא בב"א או אפי' בזא"ז עיש"ב ואין ס' חזו"ן מצוי אצלי לראות אם עמד בזה שוב נדפס פתח הדביר ח"ג ועי"ש בסי' שי"ח אות ו' שהאריך הרב ז"ל בזה ובשו"ת רמ"ץ א"ח סי' ז"ך וסי' כ"ח האריך בענייניים אלו לך נא ראה:

וראיתי להעתיק פה ציוני הספר מחזה אברהם (הוא ספר קדמון נדפס בראשונה בשנת תקי"ז ועתה נדפס שנית) בכלל זה וז"ל קיימא לן זה וזה גורם מותר והא דכתב רמ"א בא"ח סוף סי' שי"ט הזורק לרוח והרוח מפזרתו חייב התם מלאכת מחשבת אסרה תורה כאחז"ל בבבא קמא ד' ס' וכיוצא בזה כתב הסמ"ע בחה"מ סי' תי"ח סעיף קטן י' והא דשנים שעשו מלאכה בשבת פטורין ובנזקין משלמין ביניהם כתבתי טעם לשבח בספר מ"א פרשת כי תבא ועיין ביורה דעה סוף סי' ב' בכשר ופסול ששוחטין בהדדי ובס"ס ה' בשנים ששוחטין ואחד מתכוין לדבר פסול ובשפתי כהן וטורי זהב שם דמחלקין בדינא וסי' ס' ובש"ך שם סק"ד וכל זמן שהאיסור עושה מעשה כולה בלא סיועת היתר אסור כמו שכתב הש"ך סי' פ"ז ס"ק ל"ו וט"ז ס"ק ל"ג וסי' קמ"ב ומה שכתב השפתי כהן שם באריכות וכעין כתב המחבר סי' קכ"ד סעיף כ"ז וסי' רצ"ד סעיף נ"ג ובשפתי כהן ס"ק ל"ד ובטורי זהב סעיף קטן כ"ו עכ"ל: ובספר שער הציון לרב אחד בדורנו ציין בזה פסחים כ"ו בבא קמא מ"ז תוספות ד"ה מאי טעמא סנהדרין פ' עכומ"ז מ"ג תוספות ד"ה אמרו לו ומ"ח ומ"ט וס"ב תוספות ד"ה אתי לזבולי חולין נ"ח ס"ט תוספות ד"ה תלתא בכורות ז תמורה י"ב רש"י ד"ה אחר אחרון ל' תוספות ד"ה אבל נרבעו ל"א נדה נו"ן תוספות ד"ה תרנגולתא עכ"ל: ולענין חמץ בפסח אי אמרינן דזה וזה גורם מותר עיין במה שרשמתי בקונטריס אסיפת דינים מערכת חמץ סי' ב' אות ד' וסי' ה' אות כ"ה והאריך מאד בזה גאון ומפורסם בדורנו יצ"ו בשו"ת תורת חסד חלק אורח חיים הנד"מ בסי' כ"א עי"ש ולהגאון שבילי דוד ליו"ד סי' קמ"ב אות ג' לענין ע"ז ולענין חמץ בסי' רי"ו אות ד' וגם דרך כלל על כל איסורי דבר שיש לו מתירין עי"ש:

כלל ו) זה וזה גורם אם יש לחלק בין כשאין כח באיסור לבדו לפעול בלתי ההיתר לכשהאיסור לבדו יכול לגמור הפעולה עיין להרבנים טורי זהב ושפתי כהן ופרי חדש ופרי תואר ביו"ד סוף סי' פ"ח ויד מלאכי בכללי דינים אות רי"ג ומקנה אברהם אות ק"ו וזכרנו לחיים ח"ב בד' כ"ט ע"ב: כלל ז) זונין על לבי מדרשא אמר להם רבותי אבנים של בית הכסא שיעורן בכמה וכו' הכי איתא בשבתד' פ"א ע"א משמע דהיה ישראל וכן כתב רש"י בע"א ד' ה"ן ע"א (דאמר ליה זונין לר' עקיבא לבי ולבך ידעי דעכומ"ז לית בה ממשא) דישראל היה והרב מוהרש"א בחידושי אגדות שם כתב אם קבלה נקבל אבל מדאמר לבי ולבך ידעי משמע דרק במצפוני לבו אומר כן אבל בגלוי הוא עכומ"ז ולפי הנראה נעלם מעיני דמר סוגית הש"ס הנ"ל דאם עכומ"ז היה מה לו בבית המדרש ובשאלות ובבבא בתרא ד' קס"ד ע"ב אמר ליה זונין לרבי כך מנהג של אומה זו וכו' כתב רשב"ם זונין שם חכם ומצאתי שמרן חיד"א בספר יעיר אזן במערכה זו אות י"א

כתב דרש"י בע"א ד' ה"ן כתב שישראל היה ושמוהרש"א פקפק בזה ויש מי שהביא ראיה לרש"י ויש לדחות ככתוב בספר פתח עינים שם ולא גילה לנו הראיה ומה שיש לדחות וספר פתח עינים אין מצוי אצלי ונראה דמההיא דשבת אין סתירה לסברת הרב מוהרש"א דודאי גם הוא מודה דיש ישראל ששמו זונין אלא כונתו לומר דההוא זונין דבמס' ע"א הוא היה עכומ"ז כדמשמע ליה מלשון לבי ולבך (עם כי לי הדל אינו מוכרח ויגיד עליו רעו ולבך דר' עקיבא) וכן נראה שהבין בכונתו הרב סדר הדורות במערכה זו שהביא מה שפקפק מוהרש"א על רש"י הנ"ל ולא העיר עליו מההיא דשבת אף שלפני זה בסמוך ממש הביא סוגיא דשבת הנ"ל אות היא שסובר שאין משם סתירה להרב מוהרש"א ועוד כתב שם ששני זונין היו ולכל אחד בן ששמו (ביתוס) ואחד היה כהן והביא גם כן ההיא דבבא בתרא ושהיה ממונה של רבן גמליאל בפסחים ד' מ"ט ע"א עי"ש ובאות הבי"ת (בייתוס) הביא שנזכר בייתוס בן זונין במגילה ד' ז"ך ע"ב ערכין ל"א ע"א מציעא ס"ה ע"ב ופסחים ד' ל"ז ע"א ובמסכת סופרים פרק ג' ובירושלמי בשבת פרק שמיני הלכה ז' ובפרק כל שעה הלכה ד' ובתוספתא סוף פסחים והשמיט מלציין בבא מציעא ד' ס"ג ע"א:

ואחרי ששם זונין מפורסם כל כך בשני התלמודים וגם בתוספתא ומסכת סופרים כנז"ל רחוק לומר על רבינו מוהרש"א די כל רז לא אניס ליה שנעלם ממנו דבר זה ובהכרח לומר שכונתו רק אההיא דע"א לומר שאותו זונין עכומ"ז היה ואין להכריח שישראל היה שאם היה עכומ"ז איך ישראל נקרא בשם העכומ"ז והא אמרינן בעלמא דלא מסקינן בשמייהו עיין יומא ד' ל"ח ע"ב גבי דואג בן יוסף דיש לומר דשם זה נשתמשו בו ישראל בתחלה ואחר זמן נשתרבב גם אצל שאר אומות שגם הם קראו בניהם בשם הזה ולא מפני שגם הם קראו בשמותם של בני ישראל יאסר לנו לקרוא בשם זה דאטו אם יקראו האומות בשם אברהם ויצחק יהיה אסור לנו לקרוא בשם אברהם ויצחק הא ודאי ליתא וכן כתבו התוספות בשבת ד' י"ב ד"ה שבנא דר"ת גריס שכנא משום דשבנא רשע היה אבל ר"י אמר דשפיר גרסינן שבנא דאטו אם אחד רשע שמו אברהם לא נקרא אחר בשם זה ועוד דאף שמות העכומ"ז מצינו שנקראו בהם ישראל כגון שאול וכיוצא מאיזה טעם שיהיה כמו כן אין להכריח מזה ששם זונין לא נקרא אלא לישראל ואפשר שאף שנמצא שם זה בעכומ"ז קראו גם הישראל בשם זה מאיזה טעם ובפרט שלפי דברי מוהרש"א זונין זה היה לבו לשמים ומחסידי אומות העולם אין להקפיד על שמו דלא מצינו אלא שם רשעים ירקב: וכן מצאתי למרן חיד"א בספר שם הגדולים באות האל"ף בשם מר רב אברהם גאון (במערכת גדולים בד"ה ואחרי כותבי) שעל מה שכתב הרב המבי"ט

בח"א סי' רע"ו על ר' אליעזר דאין שמו על שם אליעזר עבד אברהם דהוא ארור ולא מסקינן בשמייהו אלא שמו הטוב על שם אליעזר בן משה רבינו עה"ש והקשה דאיך קרא משה רבינו שם בנו אליעזר שבשם זה נקרא העבד אברהם וכו' כתב ליישב וז"ל ומתוך הדברים אפשר לומר דלא נאמר דלא מסקינן בשמייהו אלא כשהוא רשע אבל הכא אליעזר היה צדיק ואמרו בשלישי דיומא אליעזר זקן ויושב בישיבה היה ואפילו תימא שהיה ארור מן הגזע שלו והוא לבר מגופיה כלומר שהוא עצמו היה צדיק וחכם ודאי מסקינן בשמיה אלו תורף דב"ק ושקיל וטרי טובא בדברי השו"ת בשמים ראש סי' ק"ץ בשם ישמעאל שנקראים כן תנאים ולמה אין קורין בשם עשו וכו' עי"ש אלמא דשם של מי שאינו רשע אינו בכלל זה אף שהוא מגזע ארור ואם כן זונין זה שלפי הנראה לבו לשמים אינו מן התימה אם יקראו אחרים בשמו ובעיקר דבר זה דלא מסקינן בשמייהו כתבתי אני הד"ל לקמן במערכת הרי"ש באות מ"א בס"ד עי"ש:

שוב השגתי עין יעקב הקטנים הנדפסים בווילנא דפוס ראם והובא בתוכם באיזו מקומות תמצית דברי מרן חיד"א שבספר פתח עינים ובההיא דמסכת עבודת אלילים עיינתי שם וכתוב למר בזה הלשון ומ"כ לאחד קדוש דטעם רש"י מדאמרו בפסחים ד' מ"ט זונין ממונה של רבן גמליאל הגיע עת לבער שמעת מינה ישראל היה דקפיד אמצות ואי אפשר שהוא עכומ"ז דקאמר שהוא ממונה ולא עבד עכ"ל ואינו מוכרח דזונין דהתם יש לו שם ליווי זונין ממונה של רבן גמליאל והכא סתם ותו התם נמי אפשר דעכומ"ז הזה הוא ממונה של רבן גמליאל ולא היה עבדו ועיין בסדר הדורות ד' צ"ג ע"ב עכ"ד פתח עינים שם וציון הספר סדר הדורות הוא על דפוס ישן ואשר בידי הוא דפוס ווארשא (בשנת היה בדרתיו) ואי אפשר לכוין הדפים ואולי מראה מקום הוא המקום שציינתי למעלה: וראיתי בספר שמש ומגן ירושלמי לידידי הרב המופלא הישיש מוהרש"י ניניו יצ"ו בפרשת האזינו בדרוש ג' לתשובה בדף פ"ר ע"ב שתמה על דברי מוהרש"א הנ"ל שאין דרך הש"ס להזכיר שם השואל אם הוא עכומ"ז רק אומר סתם שאל הוא מינא וכו' זולת בשאלת איזה קיסר והביא לדוגמא כמה שאלות שהוזכרו בפרק אחד דיני ממונות שאל ההוא מינא או ההוא אפיקורוסא וכיוצא זולת כשמביא שאלת איזה קיסר מזכיר שמו משום כבוד מלכות ועוד אי זונין זה הוא עכומ"ז היכי מסקינן בשמיה דמצינו בש"ס בבבא מציעא ד' ס"ג וד' ס"ה בייתוס בן זונין אלו תורף דבריו שם והוסיף ידו בדרוש להספד אשה כשרה בד' שמ"ח ע"ב שמצא שהתוס' במגילה ד' כ"ג ד"ה אמר ליה יעקב מינאה כתבו דגרסינן מצעא שאם היה מין לא היה מזכירו יעקב דהכתיב שריר"ק ועוד שאין דרך העכומ"ז להשפיל יראתם וכו' עי"ש ועם כי אין לי פנאי להשתעשע במה

שיש לי להעיר בדבריו הנעימים כתבתי תורף דבריו משום חבת הקדש ואיה"ש אשובה אראה ובס"ד אשנה פרק זה בלא נדר: כלל ח) זימנין כתב הרב זכר דבר ד' ד"ן ע"ב בשם ח"י הגרשוני יו"ד סי' הר"ן דאפילו בפעם אחת שייך לשון זה ע"כ והוא ט"ס וצ"ל סי' רנ"א וכתב מרן חיד"א בברכי יוסף שם אות א' וביעיר אזן מערכה זו שהרבנים ט"ז וח"י הגרשוני הביאו כן ממ"ש בכתובות ד' פ"ה וד' כ"ה ומכות ד' ה' ע"ב וב"ב קס"ד ע"ב אף אני אביא מ"ש בשבת ד' צ"ה ע"ב עי"ש ברש"י ומשמעות דברי הרבנים הוא דלא נימא דדוקא על פעמים הרבה הוא דשייך לשון זה כי כן הוא משמעות הלשון אלא גם בפעם אחת שייך לומר כן והוכחת הרט"ז היא דכיון דאיכא זימנין דהוא פעם אחת ובגטין אמרו כן מנ"ל לומר דבפעם אחת לא נעשה מומר זה נלע"ד ומ"ש הרב שנות ימין ח"א בדרוש א' לשבת הגדול ד' ק"ג ע"ג דדוקא היכא דמוכרח לפרש שהוא פעם אחת וכו' עי"ש לענ"ד אחרי המחי"ר אין דבריו נראים בזה והרי בגטין ד' ח' ע"א והא זימנין לא אמרת לן הכי עי"ש ברש"י מה הכרח היה לו שם לפרש פעם אחרת ואפשר היה לפרש פעמים אחרות עי"ש וק"ל וע"ע חולין ד' קכ"ד סוף ע"א: כלל ט) זימון אם הוא מדאוריתא כבהמ"ז או מדרבנן מדברי הרב מג"א סי' קצ"ט סק"ו דמחלק לענין קטן בין צירוף לזימון להיכא דבא להוציא אחרים בבהמ"ז נראה דס"ל דהוא מדרבנן והרבנים מוהר"ש זלמן בש"ע שלא שם וחיי אדם סוף כלל מ"ח נמשכו אחריו עי"ש וכן הרב שאגת אריה סי' כ"ד (ד"ה ומהא) פשיטא ליה דהוא מדרבנן.

אך בס' ארח לצדיק בשו"ת א"ח סי' ב' הן לו הובא פסק רב אחד וכתב בפשיטות דזימן דאוריתא הוא והביא דברי ריב"ה בטור א"ח סי' פק"ח בשם הראב"ד שכ"כ להדיא וכתב שכ"כ הרב הלבוש שם ולא מצאתי להרב הלבוש שם שכ"כ כי אם בסי' קצ"ט בסופו כ"כ בהגהה עי"ש ותימה על הרבנים הנז"ל שלא זכרו דברי ריב"ה שכתבלהדיא דהוא מן התורה היפך פשיטותם וצ"ע והרב פתח הדביר בח"ב סי' קצ"ב האריך למעניתו בענין זה והביא דעות הפוסק' דהוא מדאור' וכן העלה כמותם כי ברבים היו והשיג על דברי הסוברים דהוא מדרבנן עיש"ב שלא הזכיר תשו' הרב שאג"א אף לא תשו' ארח לצדיק סי' ב' וג' הנז"ל והוא תימה לרוב בקיאותו (וגם בהשמט"ו שבח"ג עיינתי ולא רשם מזה) ועיין בס' זכרנו לחיים בד' ד' ע"ב מה שתמה על הרב אהל יצחק ולא ידעתי מאי ק"ל דאימור דמוהרש"ס בתשו' כת"י כבר הביא דברי הסוברים דהוא מדרב' והוא ז"ל מסיק עפ"י הסוגייאות דהוא מהתו' והרב אהי"ע לא בא אלא להק' דלפי מסקנתו דהוי מהתו' איך כתב הטור דאין מזמנין בעט"ב וק"ל.

וכתב הרב ישועות יעקב סי' צד"ק דעכ"פ החילוק שבין ג' לעשרה לענין לברך בשם אינו אלא מדר' דאילו מדאור' גם ביו"ד אינו מזכיר עי"ש והרב כתב סופר א"ח סי' ע"ג (ד"ה והנה הרא"ש) כתב וז"ל אפשר דריב"ל לא אמר דינו רק לצרפו ליו"ד לתפלה דרבנן ולעשרה דבהמ"ז דהוא ג"כ דרבנן וכן ס"ל ללבוש דזימון רק דרבנן וקרא אסמכתא עכ"ל מתבאר מפשט דב"ק דעל עיקר מצות זימון מיחס להרב הלבוש דס"ל דהוא מדרבנן כאילו כתב כן מפורש והוא תימה בעיני שלא ראה ההגהה שבסי' קצ"ט הנ"ל דמתבאר דנקיט בדעת הרב הלבוש עצמו דהוא מדאוריתא והגם דהרב פתח הדביר שם צדד כמה צדדים לפרש בדברי הרב הלבוש דסי' קצ"ב.

דס"ל דהוא מדרבנן הוא רק דרך שקו"ט אבל לא נמצא מפורש בדברי הרב הלבוש דהוי מדרבנן. וגם יש לתמוה דלו יהי שכן דעת הרב הלבוש מ"מ אינו פשוט ומוסכם לומר כן כמש"ל: כלל יו"ד) זכיה לקטן דזוכה לעצמו בדאיכא דעת אחרת מקנה אם הוא מדאוריתא או אינו אלא מדרב' הוא פלוגתא דרבוותא כנודע ועיין מ"ש בזה בשו"ת אור לי סי' ל"א בראשו ובאות מ"ח וג"ן וס"ה וע"א וע"ג שקו"ט בזה באורך וברוחב וע"ע בנקודות הכסף לסי' ש"ה ס"ק י"א דאמבוהא דרבוואתא סברי דהוי מהתו' זולת הר"ן בפ"ב דק"י וכו' והרב מוהרי' אליקים בקונט' כתי' ציין לעיין בזה להרב בתי כהונה ח"א בבית ועד סי' ד' ד' ה' וד' כ"ה ע"ד ואילך ואמ"א ועיין מראה הפנים לירושלמי פ"א דקידושין ה"ג ד"ה איש מח"א בהל' קנין חצר סי' א' ובהל' זכיה ומתנה ססי' ה' וארעא דרבנן במ"ב אות ס"ט קהלת יעקב בתוספת דרבנן אות קי"ט אהלי יאודה הכהן ד' ט"ן ע"ב והלאה ובס' כסף נבחר כלל ד"ן ד' צ"ג ומ"ש באור לי בד' י"ח אות ה' והלאה לתמוה על ה"ג נו"ב בזה עי"ש הנה עתה נדפס ס' פרת יוסף להגאון מסלאנים נר"ו וראיתי בסי' ז"ן ד' פ"ט ע"ב שעמד מתמיה ע"ד הנו"ב בזה עי"ש ואם יש לחלק בזה בין מתנה למקח וממכר עיין שו"ת כתב סופר א"ח סי' קכ"ח הבאתיו בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים מערכת ארבעה מינים סי' ג' אות כ"א ועיין בעיקר כללין בספר חתן סופר ד' ס"ט אות ב' ובכפות תמרים על ד' מ"ה במתני' דמיד התינוקות שומטין לולביהן נקיט בפשי' דבדעת אח"מ זוכה מדאוריתא וכבר השיגו ביד דוד שם דאינו פשוט כן ועי"ש מ"ש בדעת רש"י בזה ועוד לו בד' מ"ו ע"ב שקו"ט בזה ובא לציון סד"ר בזה ועיין עוד להרב יד המלך (ספרדי) בפ"ד מהל' זכיה ה"ז דממ"ש רש"י בגטין ד' ס"ה (עמ"ש בש"ס דא ודא אחת) שתי תקנות אלו דינן שוה מוכיח בפשיטות דס"ל דגם בדעת אח"מ אינו זוכה אלא מדרבנן ותמה עמ"ש הר"ן בדעת רש"י ובאור לי שם אות י"א כ' בשם הרב שם יוסף פ"ח מהל' לולב שהבין מדברי רש"י בגטין דהוא מדאוריתא מדכתב דזוכה לאחרים מדרבנן

משמע דלעצמו זוכה עי"ש ואחר זמ"ר נדפס ס' קרית ארבע וראיתי מ"ש שם בליקוטים סי' י"ו ד' קנ"א ע"ד עי"ש: וזכיה אם הוא מדין שליחות עיין בספרים הנז"ל והרב אמרות טהורות בסי' קמ"א ד' רנ"א ע"ב אחר שהביא מחלוקת הראשונים דהתוס' סברי דהוא מדין שליחות והרשב"א בחי' לקידושין ד' מ"ב כתב דיש חולקים בזה וגם הריטב"א שם חולק על סברת התוס' והר"ן בקידושין הביא מחלוקת זו ושבפרח מט"א סי' צ"ט האריך בזה סיים דאנן נקיטינן כדעת הסוברים דזכיה לאו מדין שליחות ומטעם זה שולחים גטי המומרים ע"י שליח (עיין מה שרשמתי בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים מערכת גט רסי' ח"י) ויש להרגיש על הרב אהל יעקב במערכה זו שכתב בפשיטות דזכיה לאו מדין שליחות ולא זכר מחלוקת זו כיעי"ש ועיין בזה בס' שו"ת מבעל ט"ג (שנד"מ) בסי' א' ועיין בחי' הרשב"א והריטב"א לקידושין ד' י"ט אההיא דאומר אדם לבתו קטנה צאי וקבלי קידושיך.

ובשמן המשחה ססי' קט"ו ובקוב"ץ יגדיל תורה קונטריס א' סי' ג' אות ט"ז ובספר חתן סופר ד' ס"ט והג' דברי אמת בקונטריס י"א סי' ב"ן ד"ה ואפשר וכו' שקו"ט בזה לדעת רש"י ותמה על הקדמונים שלא זכרו דברי רש"י בפסחים ד' צ"א והרב יד דוד בסוגיא דפסחים הנ"ל בא לכלל ישוב קצת עי"ש: כלל י"א) זו אף זו כי היכי דאמרינן שדרך התנא במשנה או בריתא למיתני בדרך לא זו אף זו כן אמרינן גם כן בקרא שדרך הכתוב לומר בדרך לא זו אף זו כן כתב הרב משק ביתי במערכה זו אות קפ"ד בשם הרבנים הליכות אלי ושער יוסף ועוד כתב כן בשם כמה רבנים ותמה על הרב כלי יקר שכתב שבקרא ליכא למימר לא זו אף זו קאמר שנעלם ממנו דמוכח מסוגית הש"ס בהיפך וכמו שהכריחו הרבנים הנז"ל עי"ש ובס' פרי העץ ד' קל"ב ע"ב וכן כתב הרב מקנה אברהם במהדורא ב' במערכה זו אות קכ"ד (בד"ה וכתב) בשם הרדב"ז בשניות כלשונות הרמב"ם סי' ק"א ובשם הרב שפתי חכמים בפרשת אמור בשם ס' פענח רזא ואין הס' שפתי חכמים כעת אצלי אמנם בתוספות על התורה שם ראיתי שכתוב וז"ל ומאי שנא דכאן גבי כהן הדיוט מקדים אביו לאמו (צ"ל אמו לאביו) משום דגבי הדיוט כתיב יטמא הילכך לא מבעיא לאמו שהוא ודאי אלא אפילו לאביו שאינו ודאי יטמא וגבי כהן גדול דכתיב לא יטמא קאמר לא מבעיא לאביו שאינו ודאי אלא אפילו לאמו שהוא ודאי לא יטמא עכ"ל גם הרב חינא וחסדא בח"ב ד' מ"ד ע"ב הביא כלל זה וגם הוא פירש הכתוב בדרך זו ליישב קושית הרב ברוך אנגי"ל שהביא שם וכן ראיתי להרב הגדול מוהרא"ף יצ"ו בס' אברהם אזכור במערכת הלמ"ד אות ט"ל שכתב בשם ס' התורה והמצוה בפרשת משפטים אות מ"ס שדרך הכתוב לדבר בדרך לא זו אף זו ואין דרך לומר בזו ואין צריך

לומר זו וציין יפה תואר פרשת צו פרשה ז' סי' ח' בלא זו אף זו בקרא וחינא וחסדא ח"ג ד' ל"ד ע"ד והני ספרי לא שכיחי גבאי הנך רואה שכלל זה שריר ובריר מפי רבנן קדישי הנז"ל:

אמנם לי ההדיוט קשה לפי כלל זה הא דאמר ר' שמעון בן לקיש בפסחים ד' ס"ו ע"ב דילפינן דפסח בא בטומאה מדכתיב וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש יאמר טמאי מתים ואל יאמר זבין ומצורעים ואני אומר אם טמאי מתים משתלחים זבין ומצורעים לא כל שכן אלא יש לך שעה שזבין ומצורעים משתלחים ואין טמאי מתים משתלחים ואיזה זה פסח הבא בטומאה אמר אביי אי הכי לימא נמי יאמר זב וטמא מת ואל יאמר מצורע ואני אומר זב משתלח מצורע לא כל שכן ע"ש ואם איתא לכלל זה איך נוכל להוציא דין מחמת קושיא זו הא איכא למימר דקרא קאמר בדרך לא זו אף זו וידוע שכתבו הראשונים בכמה מקומות דאף שתירוץ זו ואין צריך לומר זו לא נאמר אלא מדוחק אבל תירוץ לא זו אף זו אינו דוחק כלל ואם כן מי מכריחנו להוציא דין מחמת קושיא זו ואף שכתבו התוס' בריש פרק האיש מקדש גבי בו ובשלוחו דבשתי תיבות לא אמרינן לא זו אף זו הנה כבר ידוע דגדולי הראשונים לא סברי כלל זה וגם יש סוברים דבדאיכא הפסק תיבה בינתיים אף דלא הוו תרי בבי אמרינן לא זו אף זו עיין במשק ביתי וביעיר אזן במערכת הלמ"ד ובמשנת ר' אליעזר ח"ב חלק א"ח סי' יו"ד וכן קשה מדתניא בתורת כהנים והביאה רש"י בפרשת בהר (כ"ה ז) על פסוק ולבהמתך ולחיה אשר בארצך אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותה עליך אלא להקיש וכו' כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית ומאי קושיא לימא דקרא לא זו אף זו קאמר וצריך לומר בדוחק דבאמת דינים אלו היו מקובלים לחז"ל מהלכה למשה מסיני ואסמיכום אקראיוצ"ע עתה השגתי ס' יקר לב שומע וראיתי להרב יצ"ו במערכת הלמ"ד שהאריך בכמה סעיפים בכלל זה (דלא זו אף זו) ובפרטות כתב באות ג' בגוף כללין (אם במקרא כתוב אמרינן לא זו אף זו קאמר) ולא אוכל כעת לעיין בדב"ק לך נא ראה:

כלל י"ב) זה אלי ואנוהו דדרשינן מזה התנאה לפניו במצות אם הוא מדאוריתא או אינו אלא חיוב דרבנן הנה ראיתי בספר שיח סופר בקונטריס אסיפת יצחק ד' ל"ה אות ה' כתב בשם שו"ת תועפות ראם סי' מ' וז"ל מ"מ אם יש תואר והדר בכתיבת הסופר יותר בזה יש בזה מצות זה אלי ואנוהו ולדעת הגאון שאגת אריה יש בזה מצוה מן התורה עכ"ל ולא הראה מקום כבוד דברי השאגת אריה ואם כונתו היא למה שכתב בסי' נו"ן (שנשא ונתן בציצין שאין מעכבין את המילה וראה אותם אחר שסילק ידיו מהמילה אם חוזר עליהן בחול ובשבת) הנה אמת דמתוך מה שכתב בישוב דברי הרמב"ם בתירוץ ראשון

מתבאר שכן דעתו דהא דהתנאה לפניו הוא מן התורה והביא סוגיית הש"ס בשבת ד' קל"ג וגם מאי דאמרינן במנחות ד' ס"ד שחט כחושה ואחר כך שמינה פטור ולא עוד אלא שאומרים לו לכתחלה הבא שמינה ושחוט אלמא מדאוריתא הוא דמחללין שבת כדי להביא שמינה מכל מקום בישובו השני כתב אפילו אם תמצא לומר דהתנאה לפניו במצות אינו אלא מדרבנן וכו' עי"ש משמע דלא ברירא ליה דהוא מדאוריתא ואולי גם התועפות ראם לא כתב אלא דלשינוייא קמא שבשאגת אריה הוא מדאוריתא ובהגהות הגאון מוהר"ץ הירש חיות על מה דאמרי' בסוכה ד' י"א דרבנן סברי מצוה לאגוד הלולב משום זה אלי ואנוהו ואם לא אגדו כשר כתב עיין שאג"א סי' ן' דכ"ע מודו בדרשה זו וע"כ מדאורייתא הוא ג"כ מדמחללין שבת על ציצין שאין מעכבין ומכאן ק"ל על שיטת התוס' במנחות ד' ל"ח ד"ה ואם הקדים דבשאר דיני תורה לא מצינו חילוק בין לכתחלה לדיעבד עכ"ל וכוונתו להקשות על מה שכתבו התוס' שם במנחות דדוקא במידי דקדשים בעינן שנה הכתוב לעכב ובעלמא בלא שנה נמי הוא לעכב והרי בההוא דסוכה דלרבנן איכא מצוה מן התורה משום זה אלי ואנוהו וקאמרי רבנן אם לא אגדו כשר ואני אומר מלבד דהגאון השאגת אריה לא החליט לומר דהוא מדאוריתא ואם כן אין להקשות על סברת התוס' במנחות דיש לומר דסברי דהא דזה אלי ואנוהו אינו אלא מדרבנן.

וכמו שכן נראה מדברי התוספות במנחות ד' מ"א ע"ב (בד"ה אינו פוטר בה אלא מינה) עי"ש וכן נראה מדברי הגאון מוהרש"א בשבת ד' ק"ד ע"ב על דברי התוס' שם בד"ה אמר רב חסדא שכתב דלא ניחא להתוס' לאוקומי מתניתין דכתב על גבי כתב פטור בס"ת ומשום זה אלי ואנוהו דלא מסתבר דמשום זה אלי ואנוהו יהא פסול מדאוריתא עי"ש ומשמע דכונתו לומר דהתוס' סברי דדרשה דזה אלי ואנוהו אינה מדאוריתא אלא דיש לדחות דכונתו דאף דדרשה גמורה מדאוריתא היא מכל מקום מה שפסול מפני זה אינה מדאוריתא אלא חומרא מדרבנן וזה לשון הגאון שואל ומשיב במהדורא תניינא חלק ד' סי' י"ט וכיון דמה דפסלו רבנן משום זה אלי ואנוהו אינו רק מדרבנן כמ"ש מוהרש"א בשבת ד' ק"ד וכו' עי"ש (ולפי דברי הריטב"א שאביא בסמוך יתכן דכונת מוהרש"א היא דעיקר הדרשה מדרבנן וק"ל) ועוד נעלם ממנו דהריטב"א בחי' לסוכה שם כתב מפורש דמה שאמרו בש"ס דלרבנן מצוה לאוגדו משום זה אלי ואנוהו הוא מדרבנן דאי מדאוריתא אין לחלק בין לכתחלה לדיעבד כמו שכתב בשמו מרן החבי"ף בספר חקקי לב חא"ח סי' טו"ב וכן כתב הרב בית השואבה בדיני שצריך לחזור אחר הידור מצוה סוף אות ו' בשם הריטב"א הנ"ל גם הגאון שואל ומשיב במהדורא תליתאה ח"ג סי' ל"ג כתב דדעת התוס' בריש פרק לולב הגזול היא דהא דזה אלי ואנוהו הוא מדרבנן ונראה

דמשמע ליה הכי ממה שכתבו התוס' שם בד"ה לולב דמשום זה אלי ואנוהו לא מיפסל רק לכתחלה הוא דבעינן וסברי, כמו שכתב הריטב"א הנז"ל דמוכרח דהוא מדרבנן דאי מדאוריתא אין חלק בין לכתחלה לדיעבד מתבאר מכל האמור דאין הדבר פשוט דהאי דרשה זה אלי ואנוהו הוא מדאוריתא ומתיישבת שפיר שיטת התוס' במנחות הנז"ל: וכבר כתבו הרבנים (בית השואבה וחקקי לב) הנ"ל דהרא"ש בפרק קמא דבבא קמא וגם רבינו ירוחם שפסקו הבעיא דשליש מלגאו או מלבר גבי הידור מצוה עד שליש לקולא סברי דדרשה זו זה אלי ואנוהו הוא רק מדרבנן כמו שכתב מרן הב"י סי' תרנ"ו (וכן פסק בש"ע לקולא) ושגם הרי"ף שהשמיט בעיא זו ומשמע דנקיט לחומרא לאו משום דסבר דדרשה זו היא מדאוריתא אלא כמו שכתב הר"ן דהשמיט הבעיא כי היכי דנינקוט לחומרא מלבר דהכי ודאי טפי עדיף ואי הוה סבר דדאוריתא היא מאי קאמר דהכי טפי עדיף הא ודאי אית לן למיזל לחומרא מדינא משום ספקא דאוריתא וכתב הרב בית השואבה שגם רבותינו הערוך והרוקח וריא"ז דפסקו לחומרא יש לומר דסברי כדברי הר"ן לדעת הרי"ף והביא דברי הרב חידושו אנשי שם בסוף פרק שלשה שאכלו גבי בעיא דשמאל מהו שתסייע לימין שכתב דעיקר הידור מצוה מדאוריתא הוא ותמה עליו מדהרא"ש וריו"ו פסקו בעיא דשליש לקולא ושגם הרי"ף סובר דהוא מדרבנן וכו' עי"ש: ואתה תחזה דהגאון מוהרש"ל בים של שלמה בפרק קמא דבבא קמא סי' כ"ד הוקשה לו מה שהרא"ש פסק הבעיא לקולא מאחר שספיקא דאוריתא לחומרא.

וניחא ליה דהרא"ש סבר דאין זה דאוריתא מאחר שאינו אלא מצוה בעלמא להדר המצוה וסיים ומכל מקום נראה לי לחומרא בפרט שהרי"ף השמיט הבעיא ומשמע לחומרא וכן פירש להדיא הר"ן שם עכ"ל והייתי סבור שכונתו לומר דלהרי"ף חשיב ספיקא דאוריתא ולחומרא ושכן הבין בכונת הר"ן בדעת הרי"ף אלא דראית להגאון חתם סופר בא"ח סי' קפ"ד שכתב שכבר הסכים בישו"ש סי' ד' דנוי מצוה אינו אלא מדרבנן ולא ציין איה מקום דברי רש"ל ולפי הנראה כונתו למה שכתב בים של שלמה הנ"ל ומה שציין לסימן ד' הוא טעות וצריך להיות סי' כ"ד ונמצא לפי זה שהגאון חתם סופר הבין בדעת רש"ל כמו שהבין הרב בית השואבה בכונת הר"ן לדעת הרי"ף דאף דנוי מצוה מדרבנן היא מינקט לחומרא עדיף וכן דעת הגאון נכד המחבר ישועות יעקב עיין בחלק יו"ד בהלכות ס"ת בדברי נכד המחבר בתשובה שנית בדף כ"ג דדרשה זו היא רק מדרבנן וכן כתב הרב משבית מלחמות (שאביא דבריו בסמוך) דהוא מצוה מדרבנן: ומה שקשה לשיטה זו מסוגיא דשבת ד' קל"ג ע"ב דמבואר דמשום הידור מצוה דזה אלי ואנוהו יכול לחזור אפי' על ציצין שאינן מעכבין את המילה אף שסילק ידיו מעסק המילה ושרי ליה לחלל

שבת משום זה אלי ואנוהו ואם איתא דזה אלי ואנוהו אינו אלא מדרבנן איך מתירין חילול שבת דאוריתא משום מצוה דרבנן כבר עמדו על זה בס' בית השואבה וחקקי לב הנז"ל (ונעלם מהם דברי הגאון שאג"א בסי' נו"ן הנז"ל) וניחא ליה דאף דהידור מצוה לא הוי אלא מדרבנן מכל מקום כיון דמשום צורך מצוה דרבנן מיהא הוא חוזר לצורך גבוה מיקרי ולאו חזרה מילתא דאתחלתא לנפשיה הוי ועיין גם בחקקי לב שם.

ואני הדל כתבתי ליישב על פי דברי הגאון שאגת אריה בסי' נ"א בסופו ליישב דעת הרב העיטור שסובר דחוזר על ציצין שאין מעכבין אפילו בשבת ותורף דבריו הוא דפוסק כר"י דמקלקל בחבורה פטור ומאי דאיצטריך למישרי מילה בשבת הוא משום דהוא מתקן כדאמרינן בשבת ד' ק"ו וכי הוה מתקן היינו דוקא במעכבין אבל ציצין שאין מעכבין אינו אלא איסור דרבנן ואתי דרבנן ודחי דרבנן עי"ש ואם כן יש לומר דאף דזה אלי ואנוהו הוא רק מדרבנן דחי שפיר הש"ס דדילמא לריב"ב חוזר משום זה אלי ואנוהו והכונה דשמא סובר כר"י במקלקל בחבורה דפטור ובציצין שאין מעכבין שאינו מתקן אין בו אלא איסורא דרבנן ואתי דרשת זה אלי ואנוהו דרבנן ודחי ליה וישוב זה נראה בעיני יותר נכון: אך קשה לשיטה זו מסוגיא דמנחות ד' ס"ד שחט כחושה ואחר כך שמינה פטור ולא עוד אלא שאומרים לו לכתחלה הבא שמינה ושחוט דשמע מניה דמותר לחלל את השבת משום לקיים המצוה מהודרת ואיך נתיר לחלל שבת משום מצוה דרבנן וכמו שהכריח כן הגאון שאגת אריה כנז"ל והיא קושיא חזקה ולא ידעתי מה יענו לזה הרבנים הנז"ל ומצאתי בשו"ת שואל ומשיבמהדורא תניינא בחלק שני סוף סי' כ"ו שכתב בשם הרב השואל לדחות ראית השאגת אריה הלזו דיש לחלק בין תשמישי מצוה לתשמיש קדושה כדרך שחילק הנמק"י בהלק"ט הלכות ציצית לענין גרדומין דגרדומי תכלת כשר וגרדומי תפילין פסול משום דבתשמישי קדושה בעינן שיהא הדר מתחלה ועד סוף מה שאין כן בתשמישי מצוה ואם כן יש לומר דדוקא בקרבנות צבור בעי הדר ולא במצוה והגאון המחבר דחה דבריו דגבי גרדומין שפיר כתב הנמק"י לחלק אבל לענין הדר דהוא מזה אלי ואנוהו אין חילוק בין קדושה למצוה וגם לענין שידחה שבת בשביל זה פשיטא דאף בקרבנות קדושה לא אלים כל כך כח הקדושה שידחה שבת ועל כרחין דהידור מצוה הוא מן התורה עכ"ל עיי"ש שלא זכר בתשובה זו דשיטת התוס' בריש פרק לולב הגזול היא דהידור מצוה הוא מדרבנן כדכתב בתליתאה ח"ג סי' ל"ג הנז"ל.

וגם לא הזכיר כלל שיטת הרא"ש ורי"ו דפסקו הבעיא דשליש מלבד וכו' לקולא דמוכח דסברי דהידור מצוה הוא מדרבנן ולהקשות עליהם מסוגיא דמנחות הנז"ל דמוכח דהוא מדאורייתא: וראיתי להרב אורים גדולים בלימוד י"ט שכתב דמדאמרינן בשבת ד' קל"ג

ע"ב תנא זה אלי ואנוהו כתוב ס"ת נאה וכו' וכיוצא בזה מצינו לרבנן גבי אגד לולב דאף דאם לא אגדו כשר מצוה לאגדו משום זה אלי ואנוהו מוכח מהני דוכתי דלאו לעיכובא הוא והקשה דבגטין ד' נ"ד אמרינן דאפילו לר"י לא מהני העברת קולמוס על כל השמות דמיחזי כמנומר והיינו ודאי משום זה אלי ואנוהו דאם לא כן כי מיחזי כמנומר מאי הוי אלמא דמעכב וכן הקשה מספר תורה שנקרע תוך ג' דקימא לן לא יתפור וכן ספר תורה שיש בה ארבע טעיות בכל דף יגנז דכתב הרב הנמק"י הטעם משום דמיחזי כמנומר אלמא דהוי לעיכובא וכתב ליישב דהדבר נמסר לחכמים הי מינייהו לפיסולא והי מנייהו למצוה מן המובחר וכונתו דאף דדרשה זו מדאוריתא היא הכתוב מסרו לחכמים וכדרך שכתבו הראשונים גבי מלאכה בחול המועד דאף דאסור מן התורה (למאן דסבר הכי) התירו מלאכת דבר האבד דנמסר לחכמים וכן כתבו רבני האחרונים בדין סחורה בדברים האסורים באכילה עיין ביו"ד סי' קי"ז וכדבריו כתב הרב מוהר"ם בן חביב בס' כפות תמרים על דברי התוס' ד' כ"ט ע"ב ד"ה לולב יבש וכו' לדעת רש"י שסובר דהדבר נמסר לחכמים לומר באיזה דבר הוא לעיכובא כלולב יבש ואיזהו ללכתחלה כאגד הלולב עי"ש.

ונראה דישוב זה יתכן ליישב הסתירות שיש בש"ס בענין זה אבל לא יתכן לומר כן לדעת הרא"ש והרי"ו ושאר פוסקים שפסקו הבעיא דשליש מלגאו או מלבר לקולא דאם היו סוברים כן לא היה להם להקל מסברא דנפשם דמנא להו דלדבר זה נראה לחז"ל להקל אלא ודאי מוכרח דסברי דהוא מדרבנן וספקו להקל ועוד תירץ דאף דמהא דואנוהו לא שמעינן אלא מצוה ולא עיכובא מכל מקום היכא דנוטה הדבר לגנאי (מיחזי כמנומר) ודאי פוסל דדי לנו להכשיר מה שאינו נוי אבל לא מה שהוא בהיפך אלו תורף דב"ק.

ויש להעיר במאי דמשמע ליה מברייתא דכתוב ס"ת נאה וכו' דלאו לעיכובא אתמר אלא למצוה דהנה ברייתא זו איתא גם בריש מסכת נזיר ואם הרב לא היה רואה אלא ברייתא זו במסכת נזיר והיה מבין ממנה דלמצוה בעלמא הוא ולא לעיכובא החרשתי אבל מאחר שראה גם סוגיא דשבת הנ"ל תמיה לי איך משמע ליה בפשיטות מינה דאינו אלא למצוה דאדרבא מסוגית הש"ס שם משמע בהיפך מדדחי דלר"י בנו של ריב"ב אפי' על ציצין שאין מעכבין חוזר משום זה אלי ואנוהו ואי הא דזה אלי ואנוהו אינו לעיכובא לא הוה לן למישרי למיהדר עלייהו ואף דמתבאר מדבריו דמשמע ליה דדרשה זו מדאוריתא היא וכיון דאיכא מצוה דאוריתא אף דאינו מעכב יכול לחזור עליהן אכתי קשה מנא לן להבין כן בפשיטות דלאו לעיכובא הוא ודילמא משום דהוא לעיכובא הוא דשרי למיהדר עלייהו וגם מאי דפשיטא ליה דדרשה זו מדאוריתא היא קשה דזה

היפך שיטת הרא"ש ורי"ו ומרן הב"י הנז"ל דסברי דהוא מדרבנן וכן דעת הריטב"א וכן דעת התוס' בריש פרק לולב הגזול ובשער דוכתי כמו שכתבתי בראש האות: איברא דמאי דמשמע לי' להגאון שואל ומשיב (במהדורא ג' ח"ג סי' ל"ג) הנז"ל דרש"י והתוס' בריש פרק לולב הגזול פליגי בדרשה זו דלרש"י היא מדאוריתא ולהתוס' היא מדרבנן לי הדל אין דבריו מוכרחים כלל דמגוף דברי התוס' שם אין הכרח דסברי דהוא מדרבנן דשפיר יש לומר דאף דסברי דהוא מדאוריתא מכל מקום אינו אלא למצוה ולא לעכב דכל עצמם לא באו אלא לחלוק על מה שכתב רש"י דטעם פיסול יבש בלולב הוא משום זה אלי ואנוהו ואהא קאמרי דמשום זה אלי ואנוהו אינו פוסל דאף דמדאוריתא הוא מכל מקום כיון שלא בא בלשון ציווי תנוהו וכיוצא אינו אלא למצוה בעלמא ולא לעכב ואף דהריטב"א הכריח דאגד לולב לרבנן הוא מדרבנן מדמפלגינן בין לכתחלה לדיעבד כמו שהבאתי למעלה בשמו הנה ענין זה הוא מקצוע גדול ואינה ברורה בזה שיטת התוס' וכמו שמתבאר ממה שרשמתי במערכת הדל"ת אות י"ז (בשדי חמד ח"א) עי"ש ועל כל פנים מגוף דברי התוס' דריש פרק לולב הגזול אין לנו הכרח כלל דסוברים דדרשת זה אלי ואנוהו אינה אלא מדרבנן ואדרבה יש פנים לומר דהתוס' סברי דדרשה זו היא מדאוריתא דהלא לדידהו דטעם פיסול יבש בלולב הוא משום דאיתקש לאתרוג ודאי פסול מדאוריתא ואם לפי פירש"י דהוא משום זה אלי ואנוהו אינו אלא מדרבנן (לפי שיטתם) היה להם לדחות פירש"י גם מטעם זה דאם אין כאן אלא משום זה אלי ואנוהו אינו אלא מדרבנן ואילו בש"ס מבואר דהוא מדאוריתא מדאתקש לאתרוג מלבד הטעם דאם כן לא היה לנו לפסול בדיעבד וכו' ומדלא דחו פירש"י כי אם מטעם דואנוהו אינו אלא לכתחלה יש פנים לומר דגם התוס' מודו דדרשת זה אלי ואנוהו היא מדאוריתא ועל כל פנים אין לנו הכרח לומר דהתו' סוברים דהיא מדרבנן כאמור: ומה שכתב הגאון שואל ומשיב דדעת רש"י בר"פ לולב הגזול דדרשת זה אלי ואנוהו היא מן התורה כן מתבאר דעת הרב מוהרמב"ח בכפת תמרים (על דברי התוס' בד"ה לולב יבש) בשני הישובים שכתב ליישב דברי רש"י.

א') דלולא דרשת זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות לא הוה ידעינן דהדר הכתוב בתורה אלולב נמי קאי. ב') דנמסר לחכמים איזו למצוה ואיזו לעכב כמש"ל בשמו אמנם לפי הישוב.

ג') שכתב שם דמאי דנקט רש"י טעם פיסול יבש משום זה אלי ואנוהו היינו לשאר ימים חוץ מיום א' עיין שם וכדבריו כתב הרב יד דוד (שיטה) על דברי רש"י בד"ה יבש ויישב לדעת רש"י דאגודה שאני דלא נפסל בשום יום בדיעבד לכן הדין נותן אם לא אגדו כשר

אבל הדר דביום ראשון פסול אפילו בדיעבד מדכתיב הדר והוקשו כל המינים לא רצו חכמים לחלק וכיון שהצריכו לכתחלה זה אלי ואנוהו פסלו הכא אף בדיעבד כדי שלא נטעה ביום ראשון עיי"ש נראה דלפי זה אינו מוכרח דרש"י סובר דדרשת ואנוהו הוא מדאוריתא דהא לא קאמר האי טעמא אלא לשאר ימים שהם מדרבנן ורק ביום ראשון חיוב ההידור הוא מדאוריתא מדכתיב באתרוג הדר והוקשו כל המינים זה לזה וק"ל: העולה מכל הרשום למעלה דדבר זה אינו מבורר בדברי הפוסקים אם דרשת התנאה לפניו היא מדאוריתא ובמחלוקת שנוי ומה שכתב הגאון בעל עמק הלכה בקונטרס תוספת מצוה אשר לו בראש ספר שו"ת זכרון יהושע בד' א' ע"ד דהא דזה אלי ואנוהו הוא מדאוריתא כמבואר בפוסקים וציין לעיין בשו"ת שאגת אריה סי' נ'.

בעניותי לא ראיתי דבר זה מפורש כן בפוסקים דממה שכתב הר"ן לדעת הרי"ף דמדהשמיט הבעיא דשליש מלגאו או מלבר דעתו להחמיר וכן דעת הערוך והרוקח וריא"ז שפסקו לחומרא אין הכרח דסברי דדרשה זו היא מדאורייתא כמו שכתבתי למעלה בשם הרב בית השואבה וגם מה שכתב הרב שואל ומשיב דדעת רש"י בר"פ לולב הגזול דהוא מדאוריתא גם על זה כתבתי דאינו מוכרח לפי דברי הרבנים כפות תמרים ויד דוד ושאגת אריה עצמו כתב בישוב השני אפילו תימא דהוא מדרבנן וכו' מוכח דלא סמך על הוכחותיו מהש"ס דשבת ודמנחות הנ"ל ולא ראינו מי שכתב מפורש דהוי דאורייתא אלא הרב חידושי אנשי שם בסוף פרק שלשה שאכלו שהביא הרב בית השואבה וכן היא דעת הרא"ם בתוספותיו על הסמ"ג כמו שכתב הרב פתח הדביר בח"א סי' ל"ט ד' ס"ב ע"א ובח"ב סי' קצ"ב אות ד בשם הרבנים מוהרי"ן בגט מקושר בתוספותיועל הרא"ם ד' קי"ח ושם חדש ח"א ד' ק"ז ע"ב ובודאי לא היתה כונת הרב עמק הלכה על הרא"ם וחידושי אנשי שם הנ"ל שאין זה במשמעות לשונו שכתב כמבואר בפוסקים וכל שכן דלפי הנראה מדברי הרב פתח הדביר הוא דהרא"ם לא כתב כן בפירוש אלא שהרב גט מקושר הוכרח לומר כן בדעתו (ספר גט מקושר ושם חדש לא שכיחי גבאי) ולאידך גיסא נמצא מפורש בדברי הריטב"א דאינו אלא מדרבנן כמו שכתבו בשמו הרבנים חקקי לב ובית השואבה ומוכרח שכן דעת הרא"ש ורי"ו מדפסקו הבעיא לקולא וכמו שכתבו מרן הב"י ורש"ל בים של שלמה הנ"ל וכן פסק מרן בש"ע ורבני האחרונים דישרן סמיכין סביב השלחן לא ערערו על זה שמעינין דנקטי הכי וכן מוכח קצת דעת התוס' במקומות שרשמתי למעלה ובשואל ומשיב הנז"ל פשיטא ליה שכן דעת התוספות בריש פרק לולב הגזול (אלא שאין דבריו מוכרחים כנז"ל) ואם כן איך נוכל לומר כדברי הג' העמק הלכה דמבואר בפוסקים דדרשה זו מדאוריתא היא וראיתי

שגם הגאון בית שמואל אחרון בתשובות הנוספות שאחר התשובות השייכות לחו"מ בסי' ה' ד' ה' ע"ב כתב בפשיטות דהא דזה אלי ואנוהו הוא מדאוריתא וכתב דהפוסקים הולכים בספק דזה אלי ואנוהו לחומרא וכו' עי"ש ולי הדל צ"ע: וכן יש לתמוה על גדול בדורנו הגאון העמק שאלה יצ"ו שכתב בספרו בפרשת שלח שאלתא קכ"ו סוף סק"ה בפשיטות דציצית יפים הוא מצוה מן התורה שנאמר זה אלי ואנוהו טלית נאה ובזה נכלל גם כן ציצית נאים והכי תניא במסכת סופרים פרק ג' הלכה י"ג חייב לעשות ציצית נאה וכו' שנאמר זה אלי ואנוהו עכ"ל והנה מה שכתב דבכלל טלית נאה נכלל ציצית נאים והביא דהכי תניא במסכת סופרים משמע מדבריו דבש"ס דילן נאמר זה גבי טלת נאה ומטלת בא ללמד לציצית ומייתי נמי דהכי תניא במס' סופרים אחרי המחי"ר אין דבריו מדוקדקים דבאמת בש"ס דילן בשבת ד' קל"ג ע"ב ובריש נזיר לא הוזכר כלל טלת נאה אלא צצית נאה כמו שיראה הרואה ואולי הוצרך לזה לפי שראה שגירסת רש"י בפרק קמא דבבא קמא ד' ט' ע"ב וכן גירסת הרי"ף והרא"ש בפרק לולב הגזול בסי' י"ב היא טלת נאה ולא הוזכר בדבריהם ציצית נאה כיעי"ש והוא דוחק דאימור גם במסכת סופרים גרסי טלת נאה ולא כגירסתינו ציצית נאה כמו שראינו שחלוקה גירסתם בהש"ס מגירסתינו.

וגם בירושלמי פרק קמא דפאה ה"א (בפיסקא גמילות חסדים וכו') הגירסא שם כגירסת הש"ס שלפנינו ציצית נאה עיי"ש גם מאי דפשיטא ליה דדרשה זו היא מדאוריתא הוא תמוה לענ"ד דלא זכר שיטת הרא"ש וריי"ו ופסק מרן דסברי שהיא מדרבנן כאמור וביותר יש לתמוה על האי תנא ירושלמאה הגאון מוהרי"ל דיסקין יצ"ו בהמחברת תורה מציון שנה ראשונה חוברת ב' סי' א' שכתב דמבואר בשבת ד' קל"ג ע"ב דמצות זה אלי ואנוהו היא מצוה דאוריתא עי"ש שכתב כן לפרש דברי הרא"ש והוא תמוה דודאי להרא"ש הידור מצוה אינו אלא מדרבנן כדמוכח מדפסק הבעיא דשליש מלגאו וכו' לקולא וכמו שכתב מרן הב"י גם מה שכתב שם כן על פי סוגיא דשבת ד' קל"ג ע"ב לפי הרשום למעלה אינו מוכרח וטפי הוה ליה לאתויי סוגיא דמנחות הנ"ל וצ"ע עתה נדפס ס' עין יצחק להגאון המפרסם סב"ק מוהרי"ץ אלחנן יצ"ו וראיתי שם בחלק א"ח סי' ד' שכתב קצת בענין זה וכתב דאית לן למינקט דהוא מדרבנן כיון שכן פסקו הפוסקים בסי' תר"נו גם רבין חסידא איש ירושלים בסה"ב אזן אהרן בקונטריס ארעא סמיכתא במערכה זו הביא לנו דברי מי שגדול הרב המבי"ט בס' קרית ספר בפרק א' מהלכות תפילין שדרשה זו הוא מדרבנן וציין לעיין בס' ווי העמודים החדש ד' ע"ב ואינו מצוי אצלי לראות מאי קאמר מר: ומדברי הגאון חתם סופר בחידושיו לריש פרק לולב הגזול (שבחלק ששי)

מתבאר שיטה אחרת בענין זה והוא ששם (בד"ה והיבש) כתב גם כן שדעת רש"י דמשום זה אלי ואנוהו מעכב לפסול כדיעבד ושהתוס' שם סוברים דאינו מעכב והביא ש"ס בגטין ד' ך' ע"א דרב אחא בר יעקב סובר דפליגי ר' יהודה ורבנן דלר' יהודה כשר להעביר קולמוס על השם ולרבנן פסול ורבא לקמן בדף ל"א ע"א צ"ל שסובר כרב חסדא בגטין הנ"ל דלא כר"א בר יעקב ורש"י סובר כהפוסקים בגיטן כר"א בר יעקב לכן פירש כאן דמעכב והקשה על ר"א בר יעקב מה יענה לקושית התוס' מלולב מצוה לאגדו משום ואנוהו ואם לא אגדו כשר אלמא דואנוהו אינו מעכב וכתב לחלק דהמצוה עצמה צריכה הידור הן בארבע מינים הן בכתיבת השם ובכל המצות ומעכב נמי אבל מי שכבר קנה ד' מינים מהודרים בעצמותן אין עיכוב שיהדרו מבחוץ לאגדו בגמונים של זהב או לאגדו כלל וכו' ושוב הקשה על ר"א בר יעקב מסוגיא דשבת ד' קל"ג דמתבאר דמשום ואנוהו אינו מעכב ואחר שיישב קושיתו הקשה על התוס' וכי נעלם מהם ומכל הראשונים סוגיא דגטין הנ"ל ותירץ דסברי התם מפרש קרא זה אלי דוקא ואנוהו פירוש בקדושת אלי כתיבת ה' בעינן נוה וכן הכא בד' מינים מפורש הדר בעינן נאה לעיכוב אבל בשארי מצות אינו לעכב ועוד אפשר הוה זה אלי והדר שני כתובים בקדושת ה' ובאתרוג בעינן הידור לעיכוב ולא בשארי מצות שאינו מעכב אלו תורף דב"ק.

מתבאר שסובר דגוף הדרשה דדרשינן התנאה לפניו במצות היא מדאוריתא בכל המצות אבל לענין עיכוב יש חילוק דבשאר מצות אינו מעכב ובכתיבת השם ובאתרוג מעכב וזה היפך ממה שנראה מדבריו שבחלק א"ח סי' קפ"ד הנז"ל (בד"ה ואתה תחזה) ששם נראה שמסכים למסקנת הרש"ל בים של שלמה דהידור מצוה אינו אלא מדרבנן ועל פי זה כתב להתיר בחול המועד את האתרוג שתלאו בסוכה לנוי ליטלו לברכה משום דאף דבתחלה היה נוי למצוה דאוריתא ועכשיו הוא מצוה דרבנן כבר הסכים בים של שלמה דהידור מצוה הוא מדרבנן וכו' עי"ש ואילו בחידושיו מתבאר שדעתו דהידור מצוה הוא מן התורה וצ"ע: גם מדברי ספר החסידים בסי' תתע"ח נראה שהידור מצוה הוא מן התורה שכתב וז"ל כתיב חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך לא יעכב אדם את המצוה בעבור זה שאמרה תורה זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות כגון טלית נאה וס"ת נאה שלא יאמר אדם כיון שיש לי טלית לקנות אמתין עד שיבואו לי טלית יפה מאד אלא יקנה מיד טלית אף שאינה יפה כל כך וכן עיר שאין בה ס"ת ויש שם סופר שיודע לכתוב אבל אינו יודע לכתוב כל כך יפה כמו סופר אחר שלא יבא כל כך בקרוב זמן מוטב שיכתוב אותו המצוי מיד אף על פי שאינו כותב יפה כי על זה נאמר חשתי

ולא התמהמהתי לשמור מצותיך ובסי' תתע"ט כתב וז"ל אם כתב אדם ספר יפה וכתב דף שאינו כל כך יפה כמו שאר הדפיס אף על פי שאין בו טעות אם חפץ יסיר הדף ויגנוז. ויכתוב אחר יפה ואין לומר עובר משום בל תשחית לכך נאמר זה אלי ואנוהו עכ"ל ומלבד שמשמעות לשונו שכתב שאמרה תורה זה אלי ואנוהו התנאה לפניו וכו' משמע שכונתו לומר שדרשה זו הוא מן התורה (ולא שכונתו לומר שהתורה אמרה זה אלי ואנוהו וחכמים סמכו על זה לדרוש התנאה לפניו דאין זה במשמעות לשונו) ועוד מדהתיר לגנוז הדף שאינו כל כך יפה מפני טעם זה דהתנאה לפניו ולא חש לביזוי ח"ו להביא את הדף לידי גניזה אף שמסתמא לא יבצר שיש בהדף איזה שמות הקדושים ונמצא מביאם לבית הפיסול (שהרי לא כתב לחלק בהיתר זה בין אין בהדף שמות הקדושים לכשיש בו) מוכח דמאי דדרשינן הכי הוא מדאוריתא שאם הוא רק מדרבנן אין סברא להתיר להביא הדף לידי גניזה (דהוי כמוחק את השמות הקדושים) משום מאי דאמר רבנן התנאה לפניו במצות: וכן ראיתי בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק (שהשגתיו מקרוב) בחלק יו"ד סי' הר"ן במה שנשאל במי שיש לו לקנות ס"ת שכתבה אומן מופלא ויכול גם כן ליתן לאחד מסופרי זמננו שיכתוב לו ס"ת איזה מהם עדיף ובתשובתו נשא ונתן בדין זה וכתב (בד"ה ואפילו) כיון דס"ת יפה ומהודרת היא מדאוריתא ויליף לה בשבת קל"ג ע"ב מן ואנוהו לבלר אומן וכו' ויש הידור מצוה שאפילו בדיעבד מעכב כמו שבאר בכפות תמרים ריש פרק לולב הגזול וברש"י ונמק"י מתבאר דגם קונה ס"ת יוצא ידי חובתו אלא דמצוה מן המובחר שיכתוב בעצמו או יתן לכתוב וזה אינו מן התורה והידור מצוה הוא מן התורה וכו' עי"ש מה שהעלה לנדונו הרי כתב מפורש שהידור מצוה הוא מן התורה וחידוש הוא שלא הזכיר בזה דברי מר רבו הגאון חתם סופרבשתי המקומות שהבאתי למעלה (בד"ה ואתה תחזה ובד"ה ומדברי) דממקום אחד הוי תיובתיה ומהשני מסייעא ליה:

וכתב מרן החבי"ף בס' ברכת מועדיך לחיים בדרוש י"א לתשובה ד' קכ"ט ע"א בשם הרב משבית מלחמות ד' י"ד ע"ב דהא דהתנאה לפניו וכו' הוא מצוה דרבנן ושלא נאמר זה במקואות דדוקא במצות התלויות במראה עין האדם כנטלת לולב וסוכה נאים וכיוצא אבל במקואות הכל תלוי בטהרה ולא אכפת לן בין מקוה למקוה עיו"ש וס' הנ"ל אין מצוי אצלי לראות דב"ק ולכאורה יש לפקפק במה שכתב דלא קפדינן אלא בדבר הנראה לעין מדברי המרדכי בסוף מגילה ופסקו הרמ"א בא"ח סי' קמ"ז ס"א דמעיל שמצד אחד משי ומצד אחד פשתן יתן צד המשי לצד הספר לגלול הרי דקפדינן שיתן צד הנאה לצד ס"ת אף על פי שאם כן יהיה הנאה סמויי מן העין ולפי סברת הרב משבית מלחמות

אדרבא היה ראוי ליתן הצד של משי לצד חוץ כדי שיהיה נראה הנוי מבחוץ משום זה אלי ואנוהו אך יש ליישב על פי מה שכתב שם הרב מג"א בשם האגודה דמעיל התחתון יתן המשי לצד הספר ומעיל העליון יתן המשי לצד חוץ דומיא דהארון שהיה מצופה מבית ומחוץ ובאמצעיתו עץ וכתב דמה שכתוב במרדכי דומיא דמזבח הקטורת הוא טעות וצריך להגיה דומיא דארון עיי"ש ולפי זה נראה דצריך לומר דגם כונת המרדכי כן היא כמו שכתב באגודה ומה שכתב ליתן צד המשי לצד הספר הוא במעיל התחתון דוקא שבו גולל הס"ת אבל לא במעיל העליון דאותו ודאי יהיה צד המשי לחוץ שאם לא כן מה הועלנו בהגהתינו דומיא דארון במקום דומיא דמזבח הקטרת הלא הארון היה מצופה מבית ומחוץ כמו שכתב הרב מג"א והוא שס' ערוך ביומא ד' ע"ב ע"ב שלש ארונות עשה בצלאל וכו' עי"ש ברש"י דהחיצון היה של זהב כשל פנימי וגירסת הב"ח שם חיצון של זהב וכו' אלא ודאי מוכרח דכוונתו לפרש דברי הרב המרדכי על דרך שכתב באגודה אלא דממה שכתב בשם ספר החסידים ומביא ראיה מקרשים שהיו מצופים זהב מבפנים והיריעות מבחוץ משמע דגם במעיל העליון הדין כן אף שהצד שאינו נאה נראה לחוץ דומיא דקרשים וכיון שכתב (הרב מג"א) וכן כתב בסה"ח וכו' נראה שרצונו לומר דשניהם (המרדכי וסה"ח) לדבר אחד נתכונו ולי הדל צ"ע דכיון דהמרדכי יליף לה מארון בהכרח לומר שכונתו כמו שכתב בס' האגודה כמו שכתבתי ותמיה לי על הרב מחצית השקל שדרכו בקודש לבאר באר רחובות כל דברי הרמג"א ובזה סגר עליו המדבר וקבל שכר על השתיקה:

שוב ראיתי דהרמ"א בסי' ל"ב ס"ד כתב מצוה ליפותם מבחוץ ומבפנים והוא מדברי הרב המרדכי וכתב הרב פתח הדביר שם באות ג' שתמה הרב אדני פז דלא שייך זה אלי ואנוהו בדבר שהוא מכוסה תמיד וכן כתבו בהדיא התוס' במנחות ד' ל"ב וכו' ומטעם זה השמיט זה מרן בש"ע וכו' וכתב על דבריו דאמת שכן כתבו התוס' בשם ר"ת אבל סברת ר"ת יחידאה היא כמו שכתב מרן חיד"א בסוף ס' שער יוסף בתשובה סי' ח' ד' כ"ד ע"א וגם מרן סובר כן וכן מוכח קצת מש"ם שבת ד' קל"ג ע"ב דז"א ואנוהו שייך במילה דמכוסה תדיר וכן כתב הרב מנחת אהרן כלל ג' סי' ב' דדקדקו חז"ל ואמרו התנאה לפניו לומר נוי המצוה תלוי במה שהוא נוי לפניו יתברך לא להתנאות בעיני הבריות ומסיק כן דואנוהו שייך נמי במופלא ובמכוסה אתוד"ק וחידוש הוא בעיני שנעלם ממנו דברי הרב המרדכי ופסק הרמ"א בסי' קמ"ז ודברי הרב משבית מלחמות הנז"ל ועל כל פנים למדנו דדעת רבנן קדישי הנ"ל דגם במופלא ובמכוסה שייך משום נוי מצוה דלא כמו שכתב הרב משבית מלחמות מסברא דנפשיה וכן כתב הרב אורים גדולים בלימוד י"ט דמאי

דתני תנא בברייתא דמייתי הש"ס בשבת ד' קל"ג כתוב ס"ת לשמו בהדי אינך דהוו משום נוי דיו נאה וכו' הוא לאשמועינן דאפילו מה שאינו אלא נוי לפניו יתברך נאמר עליו זה אלי ואנוהו ושדקדקו לומר התנאה לפניו וכו' עי"ש ובס' בנין שלמה (לידידי אישי כהן גדול הגאון המפורסם מוהרש"ל הכהן מווילנא יצ"ו) שנדפס עתה ראיתי בתשו' סי' ז' שפלפל בחכמתו הרמה בדין זה אם בדבר שאינו נראה לכל יש דין זה דהתנאה לפניו במצות ודעתו דעת עליון נוטה דאין בזה משום ואנוהו והאריך בזה וכעת לא פניתי לעיין בדב"ק ואתה תחזה:

והנה אחר שנדפס מה שכתוב למעלה בענין זה (אם בדבר הסמוי מן העין איכא משום ואנוהו) שלח לי ידידי הרב הגאון מוהר"ר משה שמואל הורוויץ מעיר ווילנא יצ"ו את ספרו ידי משה וכתב לי לעיין בענין זה בספרו הנ"ל (הנספח לספר הפרנס שהביאו לבית הדפוס הרב הנ"ל יצ"ו) בד' ט"ל ע"ג וד' מ"ב ע"ג ועיינתי שם וראיתי שכל המשא ומתן שלו שם הוא להשיג על דברי ידידי הכהן הגדול בס' הבהיר בנין שלמה שהזכרתי למעלה (שדעתו נוטה לומר דבדבר שאינו נראה לעין כל ליכא משום התנאה לפניו) והם בדין תפלין של יד דאין צריך להשחיר עור הבית של יד ומה שאמרו בס' ל"ב סעיף מ' דעור הבתים מצוה להשחיר היינו בשל ראש דוקא והביא ראיות לזה ומני"ר משה שפיר יצ"ו הרבה להשיב על דברי ראיותיו ובדף ט"ל אות ג' חקר אם מוסכם מכל הפוסקים שטעם שחרות הבתים הוא משום זה אלי ואנוהו או יש סוברים שהוא הלכה למשה מסיני ונפקא מינה לדינא דאם הוא רק משום ואנוהו אינו מעכב בדיעבד כמו באגד דלולב דאם לא אגדו כשר (וציין לעיין בדברי הרב המבי"ט ח"ג סי' מ"ט והרב אבן השוהם סי' כ"ג וסיים וצ"ע ואין הספרים הנ"ל אצלי לידע מאי קאמרי ומאי קשיא ליה על דבריהם) וכתב שכן מוכח מהש"ס בסוכה ד' ל"א ע"ב דמשום ואנוהו אינו מעכב מדאמרינן ור' יהודה לא בעי הדר והא כתיב הדר ומשנינן דהוא הדר באילנו משנה לשנה ואכתי תקשי דליפסול משום ואנוהו דהא תניא בשבת ד' קל"ג עשה לפניו לולב נאה אלא ודאי דואנוהו אינו מעכב בדיעבד (אמר המחבר הוכחה זו יש לדחותה על פי דברי הגאון חתם סופר בחידושיו לריש פרק לולב הגזול שכתבתי למעלה וק"ל): שוב הביא (בידי משה הנ"ל) שמצא שהרב הנמק"י בסוף הלכות ס"ת בדין שכתב הרי"ף שלא יכתוב חציו של קלף וחציו של עור וכתב משום דבעינין ואנוהו ובזה אינו נוי אבל אינו נפסל בכך מדלא קתני פסול דמבואר דמשום נוי אינו פוסל (ותמה על הרב הנמק"י שמבואר בהיפך בדברי הראשונים דפוסל ועל כל פנים למדנו מדבריו דמה שהוא משום נוי אינו פוסל) אלו תורף הדברים שבד' ט"ל ומה שציין לד' מ"ב הוא ששם כתב לדחות

כל הראיות שהביא הגאון בנין שלמה יצ"ו להוכיח דבדבר הסמוי מן העין אין בו משום ואנוהו והגאון מח"ס בנין שלמה יצ"ו שם בד' מ"ו ומשם והלאה כתב ליישב השגות הרב המחבר על דבריו ועשה סניגדון לדבריו שבספר בנין שלמה עיין בדב"ק נפלאות מתורתם: ועל מה שכתבתי למעלה (בד"ה וכן יש לתמוה) על דברי הגאון תנא ירושלמאה מוהרי"ל דיסקין יצ"ו הנה מר בריה הלא הוא ידידי הרה"ג מוהר"ר יצחק ירוחם דיסקין מעיר אומאן יצ"ו במכתב לחזקיהו בשנת התרנ"ג כתב לקיים מילי דאבות ואלה דבריו הנה כת"ר הביא בשם כ"ק אבא מארי שליט"א שכתב בשיטת הרא"ש כשיטת הסוברים דזא"ו לאו אסמכתא והידור מצוה מה"ת וע"ז תמה כת"ר מדברי הרא"ש עצמו פ"ק דב"ק שפסק הך אבעיא דלא איפשטא לקולא דשליש מלגאו והעיד בשם מרן הב"י שפירש משום דהידור מצוה דרבנן אמנם אחרי הסליחה מכת"ר העיד שראה את השמש אבל לא באספקלריא המאירה ובמקום השגתו שם תשובתו בצדו ואדרבא פוק חזי דברי קדשו של מרן הב"י כי רוח ה' דבר בו ודבריו מדוקדקים בתכלית הדיוק ומכוונים להלכה אם אמנם בעל פלפולא חריפתא בב"ק שם כתב להדיא דהידור מצוה דרבנן מפני שהוא באמת מן הסוברים כן ולשיטתו אזיל ורבו החולקים בזה ומי לנו גדול מרבנו האלפסי ורש"י ועיין שאגת אריה ואין אנו אחראין למשכוני נפשין ע"ז כי הוא מפרש ולא פוסק אמנם מרן הב"י עמוד ההוראה אשר מפי' אנו חיין שכל את לשונו הטהור ולא נזכר בדבריו כלל דהידור מצוה דרבנן רק דספק דרבנן לקולא.

ולפענ"ד לא נתכוון לומר דהידור מצוה דרבנן רק דאפי' להסוברים הידור מצוה מה"ת מכל מקום האי שיעורא דאמרו בגמרא עד שליש במצוה פשוט וברור דלכו"ע הוא רק מדרבנן אבל מן התורה אין ע"ז שיעור כלל כמו מצות צדקה שהיא מן התורה אבל שיעור חומש הוא מדרבנן וכן גבי מצות תרומה השיעורים שלה הם רק מדרבנן ואף על גבדבגמרא אמרו סתמא עד שליש ולא זכרו שהיא תקנת חכמים מ"מ מצינו כה"ג בחולין קל"ז ע"ב בהא דרב ושמואל דאמרי פאה בששים ואף על פי שאמרו הדבר סתמא מ"מ מסיק הש"ם שם שהוא שיעור מדרבנן והכא נמי דכוותה ואם כן כיון שבש"ס סלקא בתיקו בגוף השיעור אי מלגאו או מלבר פסק הרא"ש לקולא דהוי ספק בשיעור דרבנן דמה"ת אין להידור מצוה שיעור כלל אבל עצם הידור מצוה שפיר הוה מן התורה לשיטת הרא"ש וכדברי מר אבא הגאון שליט"א תדע שהרי לשיטת הרמב"ם ודאי הידור מצוה מן התורה לדברי בעל מגלת אסתר בשיטת הרמב"ם בס' המצות שורש א' דלשון מצוה בכל מקום מה"ת ובפ"ק דסוכה אמרו לולב מצוה לאגדו משום זא"ו ועוד דקצת משמע כן מדברי הרמב"ם סוף איסורי מזבח שהוא מה"ת ומכל מקום השמיט ולא זכר

כל עיקר שיעורא דעד שליש במצוה אעפ"י שלא מצאנו ע"ז חולק ואדרבא הדבר מבואר גם בהירושלמי פ"ק דפיאה ואם היה דין זה מה"ת בודאי לא השמיטו הרמב"ם וע"כ שהוא מדרבנן וחומרא בעלמא אמת שדברי מגא"ס שזכרתי אית להו פירכא מכמה דוכתי ואכמ"ל.

ואין להקשות א"כ אמאי לא חשיב נמי במתניתין דריש פאה הידור מצוה מדברים שאין להם שיעור מן התורה דלא חשיב רק מצוה פרטית כמו פאה וביכורים משא"כ הידור מצוה שהיא מצוה כוללת דאפילו לדעת הישׁ"ש דשעורא דשליש אמרו רק באתרוג דכתיב ביה הדר אבל מ"מ עיקר הידור מצוה נוהג בכל מצות שבתורה ועוד י"ל דלא חשיב הידור מצוה דהוי מצוה שלפני הדיבור כיון דנפיק מקרא דזא"ו שנאמר קודם מ"ת ול"ד לפאה ולבכורים ואע"ג דחשיב נמי במתניתין ראיון ואליבא דריש לקיש בפ"ק דחגיגה היינו קרבן ראי' ולב"ש עולת ראיה הקריבו במדבר והוה מצוה שלפני הדיבור מ"מ מאן האי תנא דדריש הידור מצוה מקרא דזה אלי ואנוהו הוא ר' ישמעאל כמבואר במכילתא דבשלח שם ור' ישמעאל ס"ל להדיא בפ"ק דחגיגה שם כב"ה דעולת תמיד הואי והדמסיק שם בגמ' סמי מכאן ר' ישמעאל: ודע דאי נימא דמתניתין לא חשיב רק היך מצות דמדרבנן יש להן שיעור היה מקום לישב השמטת הרמב"ם שיעורא דשליש משום דקשיא ליה מתניתין דלא חשיב הידור מצוה דמה"ת ודאי אין לה שיעור וכמ"ש וע"כ דמתניתין פליגא אדינא דר"ז ומצוה דלית לה שיעורא מדרבנן נמי לא חשיב והרמב"ם לטעמיה דביכורים נמי יש להן שיעור מדרבנן אבל מדברי הירושלמי פ"ק דפאה משמע לכאורה דלא כדברינו מדפריך דליחשיב אפר פרה ועוד נראה דאפילו אי נימא שלדעת הסוברים הידור מצוה מה"ת שיעור שליש נמי מה"ת מ"מ עכ"פ אין זה מפורש בתורה וע"כ הוא בכלל שיעורין הלכה למשה מסיני וכמ"ש כה"ג בתשובת הרא"ש לענין שיעור י"ג שנה וא"כ אכתי נפלנו ברברבתא בפלוגתא דקמאי הרמב"ם והראב"ד בספק הלכה למשה מסיני לקולא או לחומרא לדברי הרב בעל תודת השלמים גם כת"ר בספרו היקר (שדי חמד ח"א בחלק הכללים מערכת הה"א אות כ"ד) האריך בפרט זה ולא זכיתי לעיין בדבריו הנעימים מפני קוצר הזמן כי דברנו רק לדעת הב"י בשיטת הראש אבל לדעת הטור דברי הרא"ש בסוכה סותרים לדבריו בב"ק והם עיקר והדר ביה מדברי' הראשונים דב"ק להחמיר דשליש מלבר כהרי"ף וכמ"ש הב"ח שם כיום מצאתי בספר היקר מאת הגאון מוהר"א שליט"א מקאוונא וראיתי שם בתשובה סי' ד' שכתב ג"כ כדברי כת"ר וקבע בם מסמרים להלכה ובמחכ"ת הגדולה שגה בזה לפום חורפי' ושרי ליה מארי' עכ"ד יצ"ו:

אמר המחבר אפריון נמטייה דטרח וכתב לקיים מילי דאבות והאמת הוא שיתכן לפרש כונת דברי מרן הב"י בסי' תרנ"ו דמה שכתב שטעם הרא"ש שפסק לקולא הוא משום שהוא מדרבנן לא על עיקר ההידור קאמר אלא על השיעור עד שליש ברם מאי דמשוי למאור עינינו הגאון מקאוונא יצ"ו בספרו עין יצחק (שכבר הזכרתיו לטובה למעלה בד"ה וכן יש לתמוה) כטועה בדבר משנה עמו הסליחה דאף שנוכל לפרש כן בדברי מרן הב"י מכל מקום אינו מוכרח ודברים כפשטם מורים דעל גוף ההידור קאמר דהוא מדרבנן ומתוך כל הכתוב למעלה עינינו הרואות דשלמים וכן רבים סברי הכי ומכללם רבותינו התוס' והריטב"א והגאון רש"ל בים של שלמה וקצת משמע שכן דעת הרב הנמק"י בסוף הלכות ס"ת הנז"ל ואם כן שיטה זו לא נפלאת היא ולא רחוקה וכבר הבאתי דברי כמה מרבני האחרונים דנקטי הכי ולכן אף דודאי ראוי ונכון למינקט לחומרא מכל מקום המיקל יש לו סמוכים דרבנן קדישי הנז"ל ולאו בר סליחה וכפרה הוא ואין לכתוב עליו שארי ליה מאריה באשר לא חטא על הנפש חלילה: שוב השגתי ספר יקר אבן שתיה (שנדפס מקרוב) לידידי הגאון אבד"ק לוצין יצ"ו וראיתי בסי' כ"ו שעמד בזה ובתחלת דבריו כתב דיש אומרים דגוף ההידור הוא מן התורה רק מה שאמרו עד שליש שיעור זה הוא מדרבנן וכדמוכח מדברי מרן הב"י בסי' תרנ"ו וכו' עי"ש ומצינו רב תנא דמסייע לידידי הרב דאומאן הנ"ל יצ"ו והאריך באבן שתיה שם בגוף מחלוקת זו ובדברי החת"ס בחידושיו לפרק לולב הגזול בפלפול עצום ולא יכלתי להתבשם בדב"ק מאפס פנאי לך נא ראה דבריו הנעימים ובכנסת חכמי ישראל (היו"ל באודיסא) בקונטריס שלישי שנדפס עתה ראיתי בדף ט"ן סוף ע"ב שרב אחד יצ"ו נקיט בפשיטות דעיקר הידור מצוה הוא מדרבנן דכתב מרן הב"י בסי' תרנ"ו ותמה על מה שכתב בגליון הרי"ף סוף פרק שלשה שאכלו (גבי הבעיא דשמאל מהו שתסייע לימין) דעיקר הידור מצוה הוא מן התורה ונעלם מהרב יצ"ו כמה דיות נשתפכו בזה ככל הכתוב למעלה: כלל י"ג) זכירת שבת מדאמרינן במגילה ד' ח"י גבי זכירת עמלק זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור הא מה אני מקיים זכור בפה ע"כ משמע דבשבת דליכא לא תשכח זכור האמור בו הוא בלב אך בתורת כהנים ריש פרשת בחוקותי תניא זכור את יום השבת יכול בלב כשהוא אומר שמור הרי שמירת לב אמר הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך ע"כ הרי מבואר דגם זכירה הנאמרה בשבת היא בפה וראיתי להרב מראה הגדול בדרוש א' לשבת זכור שכתב בשם ס' מאורי דוד שהקשה על הרמב"ם ריש פרק כ"ט מהלכות שבת דנראה דבעינן דיבור בפה דמההיא דמגלה מוכח דבשבת דליכא לא תשכח זכור הוא בלב ותירץ דבשבת נמי דכתיב ביה שמור דרשינן שמור בפה וזכור

בלב והרב מראה הגדול תירץ דדוקא גבי זכירת עמלק אי הוה דכתיב זכור לחודיה הוה סלקא דעתין לומר בלב לפי שעיקר מצות הזכירה היא כדי לקבוע שנאה בלבנו ועיקר השנאה היא בלב שהיא המביאה לידי חרב איש באחיו כמו שבאר הרב החינוך במה שאמרו על לא תשנא את אחיך בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר וכו' דשנאה שבלב היא גורמת לידי מחייתו וכו' אבל בזכור דשבת דליכא האי טעמא מוקמינן לקרא דזכור כפשטיה דהוא בדברים וכו' אלו תורף דב"ק ובריתא דתו"כ הנ"ל הויא תיובתא לתרויהו רבנן קדישי הנ"ל דבבריתא תני דזכור בפה ושמור בלב היפך מ"ש במאורי דוד וגם היא כנגד היסוד שהניח במראה הגדול דפשטיה דקרא זכור הוא בדבור זולת בזכירת עמלק דהוה סלקא דעתין והרי בבריתא תני בהדיא גבי שבת דאיצטריך קרא למידרש זכור בפה וכן אמרו שם בזכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר יכול בלבו כו' וכן בזכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים עי"ש.

והוא תימה שנעלם מהם דברי הת"כ הנ"ל וגם יש לפקפק במה שכתב על פי דברי הרב החינוך דשנאה שבלב היא הגורמת חרב איש ברעהו וכו' דלפי הנראה אין זה תלוי במה שתהיה הזכירה בלב ואי משמעות זכור הוא בפה הרי גם בזכור דעמלק אם יזכור בפיו ובשפתיו יבא לידי שנאה בלב המביאה לידי מחייתו ומנא לן דזכור דכתיב ביה היינו בלב: ובחפשי מצאתי שמרן חיד"א בס' דבש לפי מערכה זו אות כ"א כתב בשם ס' מאורי אור ד' ע"ו ע"ב שהקשה בהא דדרשינן בקידוש היום זכרהו על היין מנלן מדאוריתא זכירה בפה והרי מש"ס דמגלה ד' ח"י מוכח דבשבת דליכא לא תשכח אינו אלא בלב ושמסיק כן דמדאוריתא סגי בלב ומדרבנן הוא דבעינן בפה ותמה עליו שנעלם ממנו בריתא דתורת כהנים הנ"ל עי"שוכפי הנראה מה שכתב בס' מראה הגדול בשם ס' מאורי דוד הוא ט"ס וצ"ל מאורי אור אלא שאם כן יקשה דממה שכתב בשמו הרב מראה הגדול מתבאר דלקושטא גם הוא מודה דזכירת שבת היא בפה מדכתיב שמור ומרן חיד"א כתב בשמו בהיפך ואין הס' הזה מצוי אצלי לראות איזה יכשר גם ס' אהבת דוד שציין בדבש לפי אינו מצוי אצלי:

שוב ראיתי שהרב פרי מגדים בסי' ער"א באשל אברהם סק"ב ובמשבצות סק"ג כתב אי הרהור מהני בקידוש י"ל כאן זכור בלב עיין מגילה עכ"ל בא"א ומעין זה הם דבריו במשבצות ומשמע שכונתו לומר דסגי בזכירת שבת בהרהור בלבד כיון דלא כתיב ביה לא תשכח רק זכור והוא תימה שנעלם ממנו דברי התורת כהנים הנ"ל וכן ראיתי שהקשה עליו הרב פתח הדביר שם אות ד ועוד קשה על הרב פרמ"ג שמסתפק בזה ולא הזכיר דברי הרמב"ם בריש פרק כ"ט מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת

בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש וכו' עי"ש דמשמעות לשונו ודאי מורה דבדבור פה היא הזכירה ושם ראיתי שהביא מה שכתב מרן חיד"א בס' אהבת דוד בשם ס' מאורי דוד דהיכי דרשינן זכרהו בדברים אימא דסגי בלב כיון דלא כתיב לא תשכח ושתירץ מדכתיב שמור וכו' ותמה עליהם שנעלם מהם דברי התו"כ הנ"ל עי"ש ולפי הנראה לא היה ביד הרב ס' דבש לפי שכבר הוא עצמו הקשה מהבריתא דתו"כ וראיתי שם בסוף אות ד' הנ"ל שכתב בשם ס' מאורי אור בחידושיו לברכות ד' ד' שהקשה דמנ"ל דזכירת שבת בפה וכו' ושתירץ על פי דברי הילקוט פרשת בחקתי תלמוד לומר שמור וכו' וכתב דאפשר דמה שכתב בס' אהבת דוד בשם ס' מאורי דוד הוא ט"ס וצ"ל מאורי אור וסיים ואם כן לא קשה עליו מהבריתא הנ"ל שכבר הוא עצמו הביאה עי"ש אמנם לא ראה הרב פתח הדביר דבריו שבדבש לפי הנז"ל שמקשה על ס' מאורי אור מבריתא דתו"כ דמוכח דבמאורי אור לא הזכיר הבריתא ואולי בס' מאורי אור דבר בשתי מקומות ובאחד מהם הזכיר את התו"כ ולא בהשני ולא ראה זה כראה זה ואין להאריך:

ועל כל פנים הדבר ברור דזכירה האמורה בשבת היא בפה ולא סגי בלב וכמו שכתב הרב פתח הדביר דלא כהרב פרמ"ג שנראה שדעתו נוטה דסגי במחשבה וגם אני ההדיוט כתבתי מאז בס' מכתב לחזקיאו בד' ל"א ע"ד דמסוגיא דמגילה הנ"ל משמע דזכור את יום השבת הוא בהרהור מדלא כתיב ביה לא תשכח וס' פרמ"ג לא היה מצוי אז אצלי רק כתבתי כן מסברא דנפשאי על דברי הרב אבני שהם שהקשה בההיא דאמרינן בשבת ד' ס"ט גבי מי שהיה הולך במדבר ואינו יודע מתי שבת דעושה בכל יום כדי פרנסתו וההוא יומא מנכר ליה בקידושא ואבדלתא דאיך מקדש ומבדיל מספק ואף אם נאמר דקידוש היום כיון שהוא מן התורה מברך מספק מידי דהוה אברכת המזון אך מה נענה להבדלה לדעת הסוברים דהיא מדרבנן ועל זה כתבתי אני הדל דלפי מה שהבין הרב דמה שאמרו דמינכר ליה בקידושא היינו שאומר ברכת קידוש ולזה הוא דקשיא ליה איך יברך מספק אין בתירוצו כדי שביעה דלא דמי לברכת המזון דהברכה עצמה היא מן התורה שהתורה חייבתו לברך על המזון כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת לכן בדין הוא שיברך מספק כדין כל ספק דאוריתא דאזלינן לחומרא אבל בקידוש היום נהי דמדאוריתא חייב לזכור את השבת אבל ודאי אינו חייב מן התורה לברך ברכת קידוש דברכת קידוש היום אינה אלא מדרבנן ולזה הבאתי שם הש"ס דמגילה הנ"ל להוכיח ממנה דאפילו בזכירה בלב יוצא ידי חובתו ואם כן אף לפי מה שהבין הרב דהברכה עצמה היא מן התורה מכל מקום קשה דאיך אפשר להתיר לו לברך ברכת קידוש מספק הלא כיון שיוצא בהרהור

היה להם לתקן שיקדש בהרהור שבזה אין שום חשש ברכה לבטלה ולא שיקדש בפיו ובשפתיו ויכנס בספק ברכה לבטלה וברכת המזון שאני כיון דלא גלי לן קרא דסגי בהרהור מסתמא וברכת דכתיב בה היינו שפיו ימלא תהלת ה' ולכן מברך בפה מלא מספק אבל בקידוש הא סגי ליה בהרהור אלה הם תורף הדברים שכתבתי במכתב לחזקיאו שם בזה (ועוד הארכתי קצת ע"ד הרב אבני שהם עי"ש) ומתבאר דדעתי העניה היתה דסגי מדאוריתא זכירת שבת בהרהור בלבד ואף שאחרי כן הבאתי מה שכתב מרן חיד"א במחזיק ברכה ריש סי' רע"א בשם תשו' הרשב"א כת"י דמדאוריתא יוצא ידי חובת קידוש באמירת ויכולו או ושמרו או לזכור בפיו שבת ובזה יוצא ידי חובת זכור את יום השבת לקדשו והשאר הכל מדבריהם עכ"ל הנה אף שכתב הרשב"א לזכור בפיו שבת הייתי סבור דלאו דוקא והוא הדין בהרהור כמו שמוכח מסוגיא דמגילה הנ"ל וכל כונת הרשב"א אינה אלא לומר דמדאוריתא בזכירה בעלמא סגי והשאר הכל הוא מדבריהם כן היתה דעתי העניה אז:

ולזה השיג עלי הרב פתח הדביר בסי' ער"א אות ד' (בסוף ד"ה אלא דאיכא) במאי דפשיטא לי דסגי קידוש בהרהור דאישתמיט ממני כל הכתוב למר שם עי"ש והצדק אתו אמנם באמת גם אנכי הדל אחר שנדפסו חידושי מס' שבת ראיתי הבריתא דתורת כהנים הנ"ל והביאותיה בקונטריס השמטות הס' מכתב לחזקיהו עי"ש בד' ק"ו סוף ע"ד והדר ביה חזקיה ממה שכתבתי בפנים וכתבתי דמבואר בדברי בריתא זו דזכירת שבת מדאוריתא היא בפה עי"ש ומר ניהו (הרב פתח הדביר) דאישתמיט מניה מה שכתבתי בהשמטות הט' והדין אמת כמשמעות דברי הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"ט שכתב שמצוה לזוכרו בדברים וכו' וכן הוא לשונו בס' המצות במצוה קנ"ה היא שציונו לקדש ולאמר דברים בכניסתו וביציאתו וכו' והוא אמרו יתברך זכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרהו וקדשהו בברכה ובביאור אמרו זכרהו על היין וכו' עי"ש פשט הלשון מורה דאמירת דברים בפה היא הזכירה אלא שמה שכתב זכרהו וקדשהו בברכה נראה ודאי דאין כונתו שמן התורה הוא שחייב לברך ברכת קידוש דודאי ברכת קידוש אינו אלא מדרבנן גם הרב החינוך בפרשת יתרו מצוה ל"א כתב לדבר דברים ביום שבת בכניסתו וכן ביציאתו שיהא בהן זכר לגדולתו וכו' עי"ש משמע שאומר דברים בפיו ובשפתיו שפירש זכור הוא בפה (ועיין לקמן בד"ה ומצאתי ובד"ה גם):

ובמה שכתבתי במכתב לחזקיהו שם לדבר פשוט דברכת קידוש אינה מן התורה דסגי מדאוריתא באמירת איזה פסוקים והבאתי שכן כתב מרן חיד"א בשם הרשב"א בתשו' כת"י כנז"ל עתה ראיתי שהרב פרי מגדים בסי' ער"א בחלק משבצות סק"א כתב וז"ל

מיהו כשמתפלל תפלת חול והזכיר שבת בלא ברכה דיצא ידי תפלה כבסי' רס"ח ס"ד אפשר ידי קידוש לא יצא דבעי ברכה לקידוש היום שיאמר ברוך א"י מקדש השבת ומה שהזכיר ותתן לנו את יום השבת אפשר ידי קידוש לא יצא אף מן התורה עכ"ל משמע שסובר שברכת קידוש היא מן התורה כברכת המזון ואם כן מצינו חבר לסברת הרב אבני שהם שהבאתי שם אמנם לי ההדיוט במחכתה"ר אין דבריו נראים לדעתי העניה דודאי אין צריך מן התורה לברך ברכת קידוש כמו שמתבאר מדברי הרשב"א שהביא מרן חיד"א הנז"ל דאפילו בהזכרת שבת בעלמא סגי ואם כן כשאומר בתפלתו ותתן לנו את יום השבת ודאי יוצא בזה ידי חובתו מדאוריתא וכן כתב בפשיטות רבינו עקיב"א בתשו' סי' ז' (ד' ז' ע"ג בד"ה ואולי) דאם אומר נוסח הקידוש בלי פתיחה וחתימה יוצא מדאוריתא דאין חיוב ברכה מדאוריתא רק להזכיר את יום השבת עי"ש וכבר ראיתי להרב פתח הדביר בסי' ער"א אות ב' שדחה דבריו מכח דברי הרשב"א הנ"ל עי"ש והוא פשוט:

והנה בש"ס דמגילה הנ"ל ילפינן דקראה על פה לא יצא אתיא זכירה זכירה מכתב זאת זכרון בספר אף כאן בספר וממאי דבקריאה דילמא עיון בעלמא לא ס"ד דתניא זכור יכול בלב וכו' ע"כ וכתב על זה הרב פרי מגדים בס' ראש יוסף וז"ל לא הבנתי זה דמשמע לכאורה דמצות עשה על כל ישראל לזכור מעשה עמלק בכל יום ושיהא מתוך הספר ואנן לא נהגינן כן עיין מגן אברהם סי' ס' אות ב' דכשיאמר לשמך הגדול יכוין מעשה עמלק ולא מתוך הכתב בספר גם מחשבה עיון בעלמא וכאן מבואר שיאמר דוקא בפירוש בפה גם א"י הא לא תשכח לאו הוא וזכור מ"ע וצריכי תרויהו ואימא אכתי עיון במחשבה לא בפה ומוני המצות לא ראיתי כעת שימנו הזכירות אלו מ"ע עכ"ל והנה מה שכתב דמצות עשה לזכור מעשה עמלק בכל יום לפיהנראה אינו מוכרח כן מדברי הש"ס ויתכן שבפעם בשנה יוצא ידי חובה זו והיינו קריאת פרשת זכור וכן כתב בפרי מגדים סי' ס' בחלק אשל אברהם אות ב' בשם הרב אליהו רבה ואז צריך קריאה ממש בפה מלא כמו שנוהגים והרב מג"א בסי' תרפ"ה הביא דברי הרב תרומת הדשן דלפי מה שכתב הרא"ש דקריאת פרשת זכור מן התורה היא בעשרה צריך ליזהר בקריאת זכור בעשרה יותר ממגילה בזמנה אלא שהעולם לא זהירי בהכי וכתב על דבריו ולי נראה ליישב מנהג העולם דאטו מי כתיב בתורה שיקראו דוקא בשבת זו אלא חכמים תקנו בשבת זו הואיל ושכיחי רבים בבהכ"ן וסמוך לפורים כדי לסמוך מעשה עמלק למעשה המן וא"כ כששומע בפורים ויבא עמלק נמי זוכר מעשה עמלק ויוצא ידי חובתו עכ"ל עי"ש מדבריהם מתבאר דבפעם אחת בשנה יוצא ידי חובת זכור בפה ומדברי הרב החינוך

בפ' כי תצא מצוה תר"ג מתבאר דאף בפעם אחת כל ימי חייו יוצא ידי חובתו שכתב והעובר על זה ולא זכר וקרא בפיו מעולם מה שעשה עמלק לישראל בטל עשה זה וגם עבר על לאו שבא על זה שהוא לא תשכח עכ"ל ועי"ש במצוה תר"ה שנמנענו מלשכוח מה שעשה עמלק כלומר התחלתו להזיק לנו ועל זה נאמר לא תשכח וכתוב בספרי זכור בפה לא תשכח בלב עכ"ל ומפורש דבעי זכירה בפה וראיתי בס' סדר המצות להרב יעקב יוסף קאלינבערג בד' ס"ג ע"א שאחר שהעתיק דברי הרב החינוך דזכירת עמלק בפה ובלב כתב ותימה על החינוך שסותר את עצמו שבסי' ש"ל כתב שזכירת עמלק היא רק בלב ולא בפה וכאן כתב שהיא בפה ובלב עכ"ל ואני ההדיוט לא מצאתי דברי הרב שכתב שהיא בלב דוקא ואיני יודע איזה טעות יש בדפוס כי בסי' ש"ל אין שייך שם ענין זה כמו שיראה הרואה וגם הדבר תמוה שיאמר הרב היפך מה שאמרו בסיפרי והובא בש"ם דמגילה ד' ח"י ע"א דמדכתיב לא תשכח למדנו דזכור הוא בפה ועיין לקמן בד"ה ואנכי (נחזור לדברי הרב פרמ"ג) ופלא הוא מה שכתב הרב (בראש יוסף) דמוני המצות לא מנו זכירות אלו ובדברי הרב החינוך הנ"ל מבואר שמנה העשה והלאו גם הרמב"ם בס' המצות במצות עשה קפ"ט כתב שציונו לזכור מה שעשה לנו עמלק ובאר גם כן שתהיה הזכירה בפה ובמצות לא תעשה מצוה ט"ן כתב הלאו לא תשכח והרב מצות השם בסוף כי תצא הראה מקום להסמ"ג בעשין קט"ז ובלאווין רכ"ו ובסמ"ג סי' קמ"ז ואין מצוי אצלי לראות דב"ק ואהימנותיה סמיכנא וגם זכירת שבת כבר הבאתי למעלה (בד"ה וזה) דברי הרמב"ם והרב החינוך מצות עשה וכו' ומה שהקשה דלא תשכח איצטריך ללאו ומנא לן דבעינן קריאה בפה כן הקשה הרב מוהרח"א בס' עץ החיים בפרשת בשלח ד' ע"ד ע"ב כמ"ש הרב פתח הדביר שם ומרן חיד"א בס' דברים אחדים ד' ק"י ע"ב (בדרוש כ"א שבת זכור) הביא תירוצו דאי הכי הוה ליה למכתב לא תשכח מלזוכרו ומדאמר סתם לא תשכח שמעינן דסתם שכחה בלב וממילא שמעת מינה דיש עשה ולא תעשה בזה עי"ש:

עוד הקשה הרב מוהרח"א והביא דבריו מרן חיד"א בס' דברים אחדים שם היכי סליק אדעתין לומר דזכור הוא בלב דהתנן מזכירין יציאת מצרים שנאמר למען תזכור את יום צאתך והוי בפה ותירץ דמאחר דעונש עמלק בעשה ול"ת הוא על מזימות שחשב שחמור ממעשה פרעה הוה אמינא דדי לזוכרו בלב כנגד מזימות שעשה בלבו ודי בחמורה לזוכרו בלב בלבד תלמוד לומר לא תשכח מה שאין כן בפרעה לא עשה מזימות ברשע וכשאמרה תורה למען תזכור ככל הזכירות דהוו בפה ולא בלב ומרן חיד"א כתב שנעלם מהרב בריתא דת"כ הנ"ל שהרי גם בזכירת שבת ומעשה מרים וכו' על כולן

אמרו יכול בלב וכו' עי"ש ועל מה שסובר הרב דמאי דתנן מזכירין יציאת מצרים וכו' הוא דמדאוריתא חייב לזכור יציאת מצרים בפה לא ערער עליו מוכח דמודה לו שכן הוא האמת ולא ידעתי בעניי מנא לן דמאי דכתיב למען תזכור את יום צאתך הוא זכירה בפה דילמא מן התורה אינו חייב לזכור אלא בלב וסימנים לזה מדברי הבריתא דתורת כהנים דקחשיב כולהו זכירות דהוה סלקא דעתין דהוו בלב ולפי האמת הן בפה מיתורא דקרא ולא תני זכירת יציאת מצרים שהיא בפה משמע דמן התורה סגי בלב ורחוק לומר דהיה פשוט לתנא דבריתא הנ"ל דאף בלא שום ריבוי משמעות הכתוב למען תזכור וכו' הוא בפה דמנא ליה פשיטות זה והנה הרמב"ם בהלכות חמץ פרק ו' כתב מצות עשה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו בליל ט"ז בניסן דכתיב זכור את היום הזה וכו' מוכח דמשמע ליה דזכור הנאמר ביציאת מצרים הוא בפה מן התורה ואולי נפקא לן הכי מדכתיב והגדת לבנך וכו' דהיינו בפה וכן כתב בס' המצות מצוה זק"ן שציונו לספר ביצ"מ בליל ט"ז בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר וכו' והכתוב שבא על זה הוא והגדת לבנך וכו' עי"ש ואכתי קשה למה לא שנו חכמים בבריתא דתו"כ זכר יציאת מצרים בהדי אינך דזכירה דידהו בפה ובדוחק נראה ליישב דמה ששנו בבריתא דת"כ הוא הדברים אשר הכתוב האחר משמעותו שהוא בלב ומזה נלמוד דזכור הוא בפה היינו זכירת שבת משמעות שמור שהוא בלב מודיע שזכור הוא בפה וכן בזכירת עמלק הלא תשכח שהוא בלב מודיע שזכור הוא בפה וכן באינך אחריני אבל בזכירת יציאת מצרים הכתוב המגלה שזכור הוא בפה הוא עצמו משמעותו כן דמדכתיב והגדת לבנך משמע ודאי שיאמר בפה דלא סגי בהרהור הלב כמובן וכיון שאינו דומה לכל אותם הדברים שהביא התנא משום הכי לא תני לה בהדיהו אבל הדין אמת שגם זכירת יציאת מצרים מן התורה היא בפה ולא בהרהור וצ"ע:

ומצאתי להרב מערכי לב בערך יציאת מצרים דרוש ס"ד ד' קמ"ו ע"א שהביא חקירת המפרשים למה לא תקנו ברכה על מצות סיפור יציאת מצרים שהיא מן התורה וכן קשה בזכירת עמלק ובזכירת שבת וכתב דלזכירת עמלק יש ליישב לפי מה שכתבו הראשונים דקריאת פרשת זכור היא מן התורה וכיון דבעינן קריאת ס"ת הרי כבר בירך ברכת התורה בשחר וכו' ועל זכירת שבת וסיפור יציאת מצרים הביא תשובת הרא"ש כלל כ"ד סי' ב' שמתבאר מדבריו דזכירת יציאת מצרים עיקרה בלב על ידי קיום המצות שנתן לנו הקב"ה כדי שנזכור יציאת מצרים ועל זכירה בלב לא תקנו בו ברכה לעולם וקריאת ההגדה אינה עיקר המצוה אלא שאנו קורין שאנו זוכרים יצי"מ על ידי קיום מצותיו שהוזהרנו בפסח כדי שנזכור ולאו דוקא הגדה בפה וכתב שהרב שבח פסח תמה בזה

דהא כתיב והגדת לבנך וכיון שחייב להגיד לבנו ניסי מצרים בודאי שצריך שיאמר בפה והרב המחבר תירץ קושיתו זאת והוקשה לו כל שלא אמר ג' דברים אלו לא יצא י"ח וכו' פסח על שום מה וכו' מצה על שום מה וכו' וגם ממ"ש בפסחים ד' קי"ז חכם בנו שואלו אשתו שואלתו הוא שואל את עצמו דמכל זה מוכח דבעינן הגדה בפה ורצה לומר דמדאוריתא סגי בהרהור וכל הני דמוכח מנייהו דבעינן הגדה בפה הוא מדרבנן ולכן כיון דבעיקר המצוה מדאוריתא לא שייך ברכה לפי שהיא בלב לא ראו לתקן ברכה על מה שהוסיפו מדרבנן ושוב חזר בו שהרי כתב הרמב"ם בפרק ששי מהלכות חמץ מצות עשה לספר בנסים ונפלאות בליל ט"ו ניסן דכתיב זכור את היום הזה וכן כתב במנין המצות עשין זק"ן וכדבריו כתב הסמ"ג וגם הרשב"א הובאו דבריו בעין יעקב בסוף פרק קמא דברכות כתב דמצות עשה היא לזכור יציאת מצרים בפה ולכן כתב לעיקר חקירה הנ"ל דמה שלא תקנו ברכה הוא מפני שכל זה נכלל בכלל לימוד התורה עי"ש דב"ק הא למדת שגם זכירת יציאת מצרים היא בפה מן התורה ומה שהוקשה לו מההיא דאמר רבן גמליאל כל שלא אמר ג' דברים אלו לא יצא ידי חובתו נראה דמשמע ליה להרב דלא יצא ידי חובתו מדאוריתא קאמר ואינו פשוט לומר כן עיין בהר"ן שם דלאו דלא יצא י"ח כלל קאמר אלא דלא יצא ידי חובתו כראוי ודומה לזה הא דתנן בפרק ב' דסוכה אם כן היית עושה לא קיימת מצות סוכה מימיך לאו דוקא דהא אינו אלא מדרבנן גזרה וכו' עי"ש ועיין להרב תוספת יו"ט בפרק ב' דסוכה מה שכתב בשם התוס' וק"ל:

גם אשור להגאון שאגת אריה בסי' י"ג שעמד בחקירה זו אם זכירת יציאת מצרים סגי בהרהור או בעינן דוקא בפה למאי דקיימא לן בכל התורה הרהור לאו כדבור דמי והאריך בעומק פלפולו להכריח דבעינן דוקא בפה ומענין לענין נשא ונתן גבי זכירה דשבת אם היא בפה או סגי בלב דמהש"ס דמגילה הנ"ל נראה דדוקא בזכירת עמלק בעינן בפה משום דכתיב לא תשכח מה שאין כןבזכירה דשבת ויציאת מצרים ואחר שהכריח מכמה מקומות דגם זכירות אלו הן דוקא בפה ואינו יוצא ידי חובתו בהרהור הביא דברי הרמב"ן בפרשת כי תצא על פסוק זכור את אשר עשה לך ה' אלקי"ך למרים שכתב שזו מצות עשה כמו זכירת עמלק וזכירת שבת ושהביא הרמב"ן שכן אמרו בספרי על פסוק זכור את יום השבת יכול בלבך וכו' וכן בזכירת מרים וזכירת עמלק ומזה הוכיח הרמב"ן שהיא מצוה מכלל המצות שיהא מזכיר זה תמיד (כפי הנראה לא ראה דבריו שבס' המצות במנין המצות ששכח הרמב"ם במצות עשה זיי"ן עיי"ש שדבריו הם בסגנון הדברים שבפירושו לתורה הנז"ל) וכתב על זה הרב שאגת אריה וז"ל למדנו מדברי הספרי הללו דגלי לן רחמנא גבי זכירת שבת ושל מרים ושל עמלק בכל אחד וא' קרא

יתירא ללמוד על זכור שנא' אצלו שהוא בפה מפני שזכירת הלב כבר אמרוה הלא"ה ה"א דזכור אינו אלא בלב ולא הוי ילפינן זכירה א' מחברתה דגלי לן בה רחמנא דזכור דידה הוי בפה א"כ גבי זכירת יצ"מ דלא גלי לן על זכור דידי' שהוא בפה דוקא בהרהור בלב נמי סגי ומזכירות הללו דאמרן א"א למילף לזכירת יצ"מ דהא הו"ל שלשה כתובים הבאים כאחד דשבת ומרים ודעמלק דכתב רחמנא קרא יתירא דזכור דידהו הוי בפה דוקא ושלשה כתובים הבאים כא' לכ"ע אין מלמדין כדאיתא בהרבה מקומות בגמרא.

ואכתי נימא דזכירת יצ"מ בהרהור הלב נמי סגי ליה ומ"מ לענין הלכה כיון דכבר הוכחתי מגמרא שלנו דאין אדם יוצא ידי חובת הזכרת יצ"מ בהרהור אפי' את"ל דההיא ספרא לא ס"ל הכי נקיטינן בגמרא שלנו ועוד הא קי"ל סתם ספרא ר"ש היא א"ל דס"ל לגמ' דידן דיחידאה הוא ורבנן פליגי עלי' וכ"ש אם נאמר דוקא למ"ד הרהור כדבור דמי הוא דיצא ידי חובת הזכרה בהרהור אבל למ"ד לאו כדבור דמי אינו יוצא ידי חובתו בהרהור דכ"ש דא"ש דהא פלוגתא דתנאי הוא בפרק שואל אי כדבור דמי או לא וי"ל דההוא ספרא כמ"ד כד"ד ואנן קי"ל דלאו כדבור דמי הילכך אינו יוצא ידי חובת הזכרת יצ"מ בהרהור כנ"ל עכ"ל הרי מפורש מסקנתו לדינא דזכירת מצרים נמי היא בפה ולפי הנראה לא נזכר הגאון מדברי הרמב"ם והרשב"א והסמ"ג הנ"ל להעזר מהם.

ובשו"ת בשמים ראש סי' קע"ג מחלק בזכירת יציאת מצרים בין שאר הימים לליל פסח שכתב וז"ל ולדעתי יציאת מצרים של כל הימים מדאוריתא סגי ליה בלב מדאיצטריך גבי זכירת עמלק לא תשכח לשכחת לב וזכירה בפה מכלל דבעלמא זכירה בלב והרהור כדבור אבל בליל פסח כתיב והגדת בפה עכ"ל ועי"ש בכסא דהרסנא ולפי זה יש לפלפל במה שכתבתי למעלה ואין הפנאי כעת וראיתי עתה בס' מנחת חינוך במצוה כ"א שהאריך בעניינים אלו והקשה על הרמב"ם דמונה מצוה לספר בליל ט"ו בניסן מה נשתנה הלילה הזה הא מצוה להזכיר בכל יום ולילה כבן זומא שפסקו הפוסקים ומכללם הרמב"ם כמותו וכתב דאין לומר דבכל לילה די בהרהור דכתיב תזכור עיין במגילה וכאן דכתיב והגדת היינו בפה זה אינו עיין שו"ת שאג"א ס"י שהאריך לבאר שאין יוצאין ידי חובה בהרהור עי"ש שלא הזכיר דברי תשובת בשמים ראש הנז"ל ולעיקר קושיתו תירץ דנפקא מינה לענין אם שבועה חלה דבשאר ימים שבועה חלה כיון דאינו אלא מרבויא אבל בליל פסח אין שבועה חלה עי"ש דב"ק אם נשים חייבות במצוה זו מן התורה.

ומה שהקשה על הרמב"ם דמונה מצוה לספר בליל ט"ו בניסן דמה נשתנה הלילה הזה וכו' עיין להגאון מוהרי"ם בספר נחלי מים בדרוש ט' לשבת הגדול (ד' ל' ע"א) שהביא

קושיא זו בשם כל הראשונים וכתב שהגאון פרי מגדים תירץ. א') דבשאר לילות נהי דחייב מכל מקום אינו במצות עשה ובליל ט"ו בניסן היא מצות עשה.
ב') דבשאר לילות יוצא במחשבה דבעינן רק זכירה ובליל פסח בעינן הזכרה בפה דוקא.
ג') דבשאר ימים יוצא בדבור בעלמא אבל הכא כתיב והגדת והגדה היא סיפור והרחבת דברים ושדחה תירוץ זה דודאי מן התורה יוצא בדיבור בעלמא והביא שכן כתב הרשב"א שיוצא בדבור בעלמא ושהגאון מליסא בס' מעשה נסים דחה דברי הרשב"א ועל שני תירוצי הפרמ"ג כתב דאינם מספיקים וכו' והאריך קצת עי"ש: ובענין זכירת עמלק כתב מרן חיד"א בס' דבש לפי אות כ"א הנז"ל דנראה מדברי הרב מוהרד"ף בפירושו על הספרי שסובר דבאמרו בברכת ק"ש לשמך הגדול שזוכר מעשה עמלק כמ"ש הרב האר"י בזה יוצא ידי חובת זכור בפה וכתב על דבריו ואני בעניי נראה לי שבזה יוצא ידי חובת בלב דוקא ולא בפה ע"כ והרב דרך פקודיך בספרו בני יששכר במאמרי חדש אדר מאמר ג' אות ח' כתב על דבריו וז"ל ואני זה לי ימים כבירים שכיונתי לדעת הרב חיד"א שבזה יוצאין ידי חובת לא תשכח עוד הוכחתי דחיוב לא תשכח הוא בכל יום וזכור בפה הוא רק פעם אחת בשנה דאי לא תימא הכי למה אין קורין פרשת זכור בכל יום אלא ודאי אין החיוב אלא פעם אחת בשנה והכתוב מסרו לחכמים ובחרו בשבת שלפני פורים ומ"ש הרב האר"י לזכור בוקרבתנו מלכנו לשמך הגדול שבכל יום למעשה עמלק הוא דלא תשכח ואין צריך יותר כי זכור בפה הוא רק פעם אחת בשנה ע"כ וכבר כתבתי למעלה מ"ש הרב פרמ"ג בשם הרב אליאו רבה והבאתי דברי הרב החינוך שנראה מדבריו שבפעם אחת כל ימי חייו יוצא ידי חובת שתיהן (עי"ש בד"ה והנה) ושם באות ט' חקר למה לא מנו מוני המצות בשבת ובזכירת מעשה מרים לשתי מצות דזכור בלב למצות עשה ושמור ללאו כדרך שמנו בזכירת מעשה עמלק זכור בפה מצות עשה ולא תשכח לאו ואיזה זמן הוא לזכור בפה ושלא לשכוח בלב וכו' עיין שם דב"ק: והרב קול הרמז בסוף פרק קמא דברכות אמתניתין מזכירין יציאת מצרים הביא מה שדקדק הרב תוספת יו"ט אמאי לא תני זוכרין וכתב הוא ליישב דאי תני זוכרין הוה אמינא זכירה במחשבה דסתם זכירה הוא בכח הזכירה וכן זכור דמרים ודעמלק דרשינן זכור בפה מיתורא להכי תני מזכירין דהוא בפה עכ"ל ולא באר מנא לן דזכירת מצרים הוא בפה ועל כל פנים הדין אמת ועיין בדבריו בריש מס' תענית שגם שם כתב דסתם זכור הוא בלב ומזכיר הוא בפה והרב שושנים לדוד בריש מסכת תענית הביא שהרב בית דוד השיג על הרמ"ז שנעלם ממנו דברי המכילתא ופסק הרמב"ם בפרק ו' מהלכות חמץ דזכור הוא בפה

והוא כנגד הכלל דכייל הרמ"ז דזכירה אינו אלא בלב ויפה השיב על דבריו הרב שושנים לדוד דאדרבא משם למדנו דזכור הוא בלב לולא ריבויא דקרא עי"ש.
אמנם תמיה לי שנעלם מהם דברי הש"ס דמגילה ד' ח"י ע"א הנז"ל דמתבאר להדיא כן דלולא הגזרה שוה דזכרון בספר הוה אמינא דלא בעי קריאה בספר ומשמע דהוה סגי נמי בהרהור הלב כדמייתי בתר הכי מדתניא זכור יכול בלב וכו' וצ"ע: ואם נשים חייבות בזכירת עמלק הנה הרב החינוך בסוף כי תצא במצוה תר"ג כתב ונוהגת מצוה זו (זכור את אשר עשה לך עמלק) בזכרים כי להם לעשות המלחמות ונקמת האויב ולא לנשים עכ"ל והרב בנין ציון בשו"ת החדשות סי' ח' הקשה הרי מצות מחיית עמלק שנצטוו במלחמה תמחה את זכר עמלק היא עשה בפני עצמה שמנאה גם הרב החינוך בפני עצמה ואם אינה בנשים למה לא תהיה מצות הזכירה בנשים אף שאינן במלחמה אפשר שזכירת השנאה תהיה תועלת למחייתו ומעשה אסתר יוכיח וכן נס חנוכה על יד יהודית שבשנאתה להאויב באה תשועה לישראל וביעל כתיב תבורך מנשים וכו' שדרשו על האמהות הרי כמה גדולה התשועה שבא על ידה בהריגת סיסרא ולמה לא תהיה זכירת מעשה עמלק גם לנשים לעורר השנאה לתועלת מצות מחייתו אלו תורף דב"ק וכתב שנשים חייבות לשמוע קריאת פרשת זכור וכן קבל מרבותיו והקפידו שאפילו משרתת שלהם הזקיקוה לשמוע פרשת זכור וכן נהג הוא והיה טעמו מפני שאינה מצוה שהזמן גרמא שאין קפידא באיזה זמן שתקרא כמו שכתב הרב מגן אברהם בסי' תרפ"ה רק שיקרא פעם אחת בשנה וכתב שהרב השואל רצה להכריח מדברי הרא"ש בפרק שלשה שאכלו (שכתב שר' אליעזר שחרר עבדו משום פרשת זכור שהיא דאוריתא) שסובר כהרב החינוך שאם אשה חייבת גם העבד חייב ואין צריך שחרור ודחה הוכחתו עי"ש וגדולה מזו היה לו להקשות על הרב החינוך דהרי במלחמת מצוה גם נשים חייבות כמ"ש בסוטה ד' מ"ד ע"ב במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו כלהמחופתה ועיין ברמב"ם הלכות מלכים פרק ז' ולפי הנראה זאת היתה כונת מרן המשנה למלך בהגהותיו שעל הס' החינוך בספר פרשת דרכים בקונטריס דרך מצותיך חלק ד' שציין ע"ד הרב החינוך לעיין לעיל סי' תכ"ד (כן כתוב בדפוס לבוב ובס' החינוך שבידי עם הגהות המשל"מ דפוס ווארשא תרי"ג כתוב סי' תכ"ב והם טעות הדפוס וצ"ל סי' תכ"ה) ששם מפורש בדברי הרב החינוך עצמו שבמלחמת ז' עממין ובמלחמת עמלק הכל חייבים זכרים ונקבות עי"ש ומצאתי שכן הקשה גאון מופלא בדורנו יצ"ו בס' הבהיר תורת חסד חא"ח סי' ל"ז והביא שכן הקשה בס' מנחת חינוך והאריך שם (בתורת חסד) בעיקר חיוב זה מנא לן חיובא בכל שנה כמו שכתבו הפוסקים שקריאת פרשת זכור מן התורה ויש

שכתבו שחייב בכל יום בזכירת מעשה עמלק והביא דברי הרב החינוך שאף שכתב שמנהג ישראל לקרות פרשת זכור פעם בשנה או בשתי שנים או בשלש שנים נראה מדבריו דבפעם אחת כל ימי חייו סגי ועמד גם כן בחקירה זו אם נשים חייבות בקריאת פרשת זכור וצריכות לבא לשמוע קריאתה כמו האנשים או לא ואחד שנשא ונתן הרבה בעניינים אלו הלכה זו העלה דאף שגם נשים חייבות בעשה דזכירת עמלק מכל מקום מה שנראה מדברי קצת פוסקים דמדאוריתא היא קריאת פרשת זכור בספר תורה בצבור אינו מוכרח כל כך ומדברי הרמב"ן סוף פרשת כי תצא מתבאר דאין החיוב לקרות פרשת עמלק בס"ת ובציבור דוקא וכן משמעות דברי הרמב"ם והסמ"ג ושאר מוני המצות שהזכירו מצות עשה זו לזכור מעשה עמלק ולא כתבו שצריך לקרות זה בס"ת ובציבור. ומדברי הרב החינוך נראה שעיקר המצוה רק לזכור הענין בפה וכו' ואם כן קריאתה בס"ת ובצבור היא תקנת חכמים ויש לומר שלא תיקנו אלא לאנשים ויכולות הנשים לצאת ידי חובתן בזכירה בפה ומה גם לדעת החינוך שנשים אינן בחיוב זכירת עמלק כלל ועל כל פנים נשים יוצאות בזכירה וסיפור שלא בס"ת ואין מהראוי להחמיר להצריכן לשמוע קריאה זו בצבור שזו חומרא דאתי לידי קולא שלא זו דרך ישרה שיבואו הנשים על האנשים בבהכ"ן של האנשים לשמוע קריאה זו וכן אין לטלטל ס"ת בתוך בהכ"ן שלהן ולהשמיען שם מאחר שמעיקר הדין אין הנשים חייבות לשמוע קריאה זו בס"ת כלל ומנהג ישראל תורה ומעולם לא שמענו מי שהצריך לנשים לשמוע קריאה זו בס"ת ואף ששמע מעלתו שגדול אחד היה מצריך ומהדר שישמעו נשים קריאה זו בס"ת מי יודע אם השמועה אמתית ואף אם יתברר כן דעת יחידאה היא ואין לבטל על ידי זה מנהגי ישראל ומעלתו ישבות מריב והנח להם לישראל אלו דבריו יצ"ו עי"ש באורך: גם ידידי הכהן הגדול הגאון מוהר"ר שלמה הכהן יצ"ו בס' הבהיר בנין שלמה בסי' ז' (בד"ה ואכן עוד) כתב דבהגהות שעל ס' מעשה רב התעורר בפרשת זכור מנא לן דבעינן קריאה בס"ת בצבור ודי בזכירה מתוך הכתב ותמה על מה שכתב הרב תה"ד בסי' ח"ק שכתב הרא"ש בפרק שלשה שאכלו דעשה דאוריתא הוא לקרותה בעשרה וכו' דליתא כן בהרא"ש דלא כתב אלא דקריאת פרשת זכור היא מדאוריתא וכן בתוס' לא הוזכר דמן התורה צריך עשרה לפרשת זכור והצע"ג עי"ש ואם כן מאחר שלא נמצא מפורש בדברי הראשונים חיוב הקריאה בצבור מדאוריתא נראה דיפה כתב הגאון תורת חסד דאף אם נאמר דתקנתא דרבנן היא לקרותה בצבור ובס"ת לא תקנו לנשים תקנה זו ולכן לא נהגו הנשים להדר לשמוע קריאתה בצבור והשגתי ס' מנחת חינוך וראיתי בסי' תר"ג שכתב שמצות זכור את אשר עשה עמלק היא גם בפה כמ"ש בסיפרי ושהקשה

בס' דרך פקודיך דמנא לן שתהא זכירה בפה הא זכור אל תשכח איצטריכו לעשה ולא תעשה והצ"ע (עיין לעיל בד"ה והנה בש"ס דמגילה) ומדברי הרב המחבר נראה דדי בפעם אחת כל ימיו ועיין בראשונים מה שכתבו בפרשת זכור על כל פנים זה ודאי ביחיד גם כן מקיים המצוה ופרשת זכור בעשרה ובס"ת הוא מדרבנן אבל מן התורה די שכל יחיד יזכור בפה (חידוש הוא שלא זכר דברי הרב תה"ד שכתב דקריאתה בצבור בס"ת מן התורה היא).

והרב המחבר פוטר נשים ממצוה זו ונראה קצת דפוטר אותן מהלאו גם כן וברמב"ם אינו מבואר זה וצריך ראיה לפטור נשים ממצוה שאין הזמן גרמא ובפרט במקום לאו גם כן ומה שכתב כי לא לנשים לעשות מלחמה באמת מלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו כלה מחופתה כמבואר בש"ס וברמב"ם פרק ז' כאן (היה לו להעיר שהרב החינוך עצמו בפרשת ואתחנן סי' תכ"ה כתב כן כנז"ל) גם מי עמד בסוד ה' יתברך אם הטעם מחמת הנקמה דאפשר גזרת הכתוב שנזכור שנאתו מאיזה טעם ואנחנו לא נדע ואפשר אף ביאת משיחנו שיכרת עמלק מכל וכל מכל מקום הזכירה תהיה תמיד לזכור ולא לשכוח וצ"ע דפוטר נשים ממצוה זו ונראה דכל אישי ישראל חייבים כמו כל מ"ע שאין הזמן גרמא ואם שכח עובר בעשה ולא תעשה רק זכר בלב ולא בפה אינו מוכר על הלאו רק לא קיים העשה ואם זכר לא עבר ומקיים מ"ע גם כן עכ"ל ונראה כונתו שזכר בפה ובכונת הלב דמצות צריכות כונה ובפרט מצוה שבדבור ולכן זו וזו נתקיימו בידו.

ובמצוה תר"ד (תמחה את זכר עמלק) שכתב הרב החינוך כי גם על כל הזכרים מוטל החיוב כתב הרב מנחת חינוך הניח בצ"ע מה שפטר נשים ממצוה זו ושם הזכיר דברי הרב החינוך שבסי' תכ"ה ושלזה נתכוון בהגהת המש"למ וכו' עי"ש: ואנכי חזון הרביתי בס' הבהיר מצות המלך (על תרי"ג מצות) לידידי הרב הגדול כמוהר"ח הכהן אבד"ק טראבלוס יצ"ו שגם הוא תמה על מה שפטר הרב החינוך את הנשים מזכירת עמלק לפי שאינן במלחמה והרי במלחמת מצוה הכל יוצאין וכו' וכתב בשם הרבנים גר מצוה ומצות השם שנוהגת מצות זכירת עמלק גם בנשים ושכן מוכח מדברי מוהרי"ע בהגהותיו לסוף מ"ע רמ"ח וכן העתיק מוהר"ם חאגי"ז בסוף ס' שתי הלחם כפי מה שהגיה שם.

ושם ראיתי שכתב בשם הרב החינוך סי' שכ"ז דזכירה דיציאת מצרים באתנו הקבלה לעשותה בפה אך שאר זכירות זכירת עמלק ומרים די לנו בזכרון הלב ותמה עליו דמבואר במגילה ד' ח"י דזכירה זו היא בפה ושכן הקשה הרב שרשי הים ושתירץ הרב בנימין פונטירומילי שכונתו דזכירת יציאת מצרים מבלי שום דרשה ידענו מכח הקבלה שהיא

בפה וזכירת עמלק אינו אלא מיתורא דלא תשכח הא לאו הכי הוה אמינא זכור בלב ושהרב שרשי הים כתב דלשון החינוך אינו מורה על הסלקא דעתין ועם כי לא ראיתי דברי הרב החינוך בגופן שלהן כי עיינתי בסי' שכ"ז ולא מצאתי לדעתי העניה רחוק לפרש כן בכונת דבריו הנ"ל: כלל י"ד) זאת אומרת כלל מסור בידינו דכל מקום שאומר הש"ס זאת אומרת היא הלכה כן כתב הרב דרכי שלום ד' קי"ז ע"א ונעלם ממנו מה שהאריך הרב יד מלאכי באות רס"ה להוכיח ולהכריח בהיפך עיש"ב וס' עושה שלום שציין הרב משק ביתי אות קפ"ב אינו מצוי אצלי ועיין להרב מלאכת שלמה חכים ד' נ"ו ע"ב: כלל ט"ו) זאת אומרת ולא סבירא ליה הכי עיין להרב יד מלאכי אות רס"ח ובמערכת הכ"ף אות ש"א (ד"ה ומדי דברי) שכתב שכן מוכח מהש"ס ביבמות סוף פרק קמא ד' י"ו ובסוף פרק דם הנדה ד' ז"ן ע"ב וכי תימא זאת ולא ס"ל והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה וכו' דמוכח דאי לאו דאמר ר"י הלכה כסתם משנה הוה ניחא לן למימר דלא ס"ל וכן הביא בשם הרמב"ן בחידושיו בסוף פרק ראוהו ב"ד אלא דעל מה שכתב הרמב"ן דהכי מתרצינן בגמרא בדוכתי טובא זאת אומרת וליה לא ס"ל כתב שאין דבריו מדוקדקים דהא לא אשכחן בכוליה תלמודא דמתרץ כן להדיא אלא כדדחיק ליה טובא דלא משכח פירוקא אחרינא וכדדייקינן אנן מהנהו תרי דוכתי דחד עניינא נינהו וכחדא חשיבי עכ"ל ולפי שכמו זר נחשב בעיני שיכתוב הרמב"ן שלא בדקדוק ומי לנו גדול ממשה מארי דכולי תלמודא וכמאן דמנח ליה בכיסתיה וכל דבריו שקולים בשקל הקודש כתבתי זאת לזכרון אולי באיזה זמן יאיר ה' עיני להציל את הארי מהשגה זו: כלל ט"ז) זאת אומרת משמעות הלשון הוא שיש חולקים ולאו מילתא פסיקתא היא כ"כ הרב חוט המשולש ר"פ ויגש וי"ל מדאמרי' בשבת ק"ג ע"ב זאת אומרתסתום ועשאו פתוח וכו' מתיבי וכו' ומאי קושיא הא זאת אומרת קאמר דמשמע דיש חולקים ונימא דהיינו הך ברייתא דוכתבתם וכו' ואף שי"ל בדוחק מ"מ המעיין בכמה סוגייאות שציין בכלל זה הג' יד מלאכי בעיניו יראה דאין כלל זה ברור ובפרט סוגייא דמ"ק י"ז ע"ב אבל אסור בתכבוסת ובד' ט"ו ע"א יליף כן מקרא ואין מי שיחלוק: כלל י"ז) זקן היינו בן ס' שנה כדתנן סופ"ה דאבות ועיין תענית ה' ע"ב ע"פ ויהי כי זקן שמואל ומי סיב כולי האי ובמ"ק כ"ח ע"א וכ"כ הרב כרם שלמה (חאאס) ביו"ד סי' רמ"ד בשם רבינו האר"י דזקן היינו בן ס' שנים ובתיקונים (אותיות מרובעות) ד' קס"ו ע"א אמרו בן חמשים לזקנה ובד' קס"ה ע"ב אמרו דשיבה בן ס' ואם באנו להשוות דברי ר' האר"י למ"ש בתיקונים צ"ל דמלת זקן לאו דוקא אלא ר"ל בעל שיבה דהא בזקן ליכא אלא הידור ועיין ברכ"י יו"ד שם וחיי אדם כלל ס"ט אות ב' ועיין חת"ס אה"ע ח"א סי' כ"ג דאיכא זקן בדברי

הפוס' דר"ל בעל שיבה בן שבעים שנה ועיין משנת ר' אליעזר ח"ב בדרושים ד' יו"ד ע"ב וד' מ"ד ע"ג שמצא הרב ג' סברות לרז"ל בזה ושם הזכיר תיקונים ד' נ"ו אפשר שהוא אשר רשמתי לעיל ועיין חת"ס יו"ד סי' רל"ג.

ובשו"ת בית יהודה חיו"ד סי' כ"ח משמע ליה דשיבה דכתיב גבי קימה מפני שיבה תקום היינו בן שבעים שנה וכפסק מרן ביו"ד רסי' רמ"ד ועי"ש בס' יפה ללב: כלל י"ח) זרע פסול אי מיקרי זרע הנה הרב נאות יעקב בקונטריס מענה לשון ד' י"ז ע"א הביא מ"ש התוס' בקידושין ד' ס"ו ע"ב דאע"ג דבעלמא זרע משמע כשר ולא פסול כדאמרינן גבי וזרע אין לה אין לי אלא זרע כשר זרע פסול מנין וכו' מ"מ בוהיתה לו ולזרעו אחריו דרשינן בין ז"ך בין ז"ף משום דזרעו מיותר ובזה יישב מ"ש בסנהדרין ד' ס"ד כי מזרעו נתן למולך אין לי אלא ז"ך וכו' עי"ש ועיין להרב מראה הפנים בפ"ד דמס' סוטה הלכה א' (עמ"ש בירושלמי שם ורע כשר לא זרע פסול) מה שתמה ע"ד התוס' דקידושין ובמה שהאריך בענין זה הרב שער המלך בפ"ו מהל' ע"א ובמה שציין הרב שו"מ בהסכמתו לס' שעה"מ ודברי הרב מוהר"י רוזאניס שציין במע"ל שם הם בס' פרשת דרכים בדרך הקדש דרוש ז' ומתבאר דנקיטינן דזרע פסול לא מקרי זרע וכ"כ הריטב"א בחי' לקידושין ד' ד' ע"א דזרע פסול לא מיקרי זרע וכ"כ בהגהות רעק"א לח"מ סי' רמ"א בשם הרב פרמ"ג בס' תיבת גומא בפ' ויחי דהנותן מתנה לזרעו של חברו ויש לו בן ממזר אינו בכלל דזרע פסול לא מיקרי זרע דש"מ דאף בלשון בני אדם אין זרע פסול נקרא זרע וזה שנים רבות עמדתי מתמיה עמ"ש הרב חת"ס בחא"ח סי' קס"ה כיון דמרבי בתרומה מוזרע אין לה זרע פסול א"כ נכלל בלשון זרע אפילו פסול וכו' עיין בדב"ק והבאתיו בקונטריס אסיפת דינים במ"ע ר"ה אות י"ג ועתה ראיתי לידידי הגאון בס' עמודי אש יצ"ו בסי' ב' אות כ"ו שעמד בזה על החת"ס עי"ש שהאריך קצת דדבר ברור הוא דזרע פסול לא מיקרי זרע: כלל י"ט) זרע אי כולל זכרים ונקבות או דוקא זכרים עיין להרבנים נאות יעקב בקונטריס מענה לשון ד' י"ז ע"ג ובס' קהלת יעקב במע"ל ח"ג אות ס"ז ואות ת"ץ ותרי"ח נחמד למראה ח"א ק"ח ע"א ישרי לב ד' ג' חקי חיים ד' קמ"ו ה"ד בס' מכתב לחזקיהו ד' ק' ע"ג זכרנו לחיים ד' ע' ע"ב משנת ר' אליעזר ח"ב בשו"ת ח"מ סי' ו' ולפי האמור במלתייהו דרבנן קדישי הנז"ל הרואה יראה דמאי דפשיטא ליה להרב באר מ"ח מוצירי בשו"ת ח"מ סי' כ"ו דגם בנות בכלל זרעו אין הדבר פשוט ולזה נתכוון בס' זכרנו לחיים במפתחות ד' ק"מ ע"א ועיין פורת יוסף אלפאנדארי ד' קמ"ו אות כ"ו ועיין למרן כ"מ בפ"א מהל' ת"ת ה"ב ולרבנן בתראי ז"ל שם: כלל כ) ז"ל אי מוזהרים העכומ"ז בהשחתת ז"ל הנה מדברי התוס' במסכת סנהדרין ד' ט"ן ד"ה והא מתבאר דאין מוזהרים כיון שאין מצווים אפו"ר

וכיוצא לזה כתבו התוס' יבמות ד' י"ב ד"ה שלש דנשים שאין מצוות אפו"ר אין מצוות אהשחתת ז"ל וכתב מרן חיד"א בברכ"י יו"ד סי' של"ה אות ה' בטעם מ"ש הפוס' דאשה משמשת את האיש חולה אף בחולי מעיים אף שאפשר תהרהר ותבא לידי השחתה לא חיישינן להכי דכיון דלא מיפקדא אפו"ר אינה מצווה אהשחתה כמ"ש התוס' בפ"ק דיבמות וברפ"ב דנדה עי"ש דש"מ דדעת כל הפוסקים דהא בהא תלי המצווה אפו"ר מוזהר אהשחתה ושאינו מצווה אינו מוזהר ומזה הוה תמיה לי מזמ"ר על מרן החבי"ף בס' חיים ושלום סי' י"ו ד' ח"ל ע"ד (עמ"ש הרב חו"י בסי' ק"ה על בתולת ישראל שנכנסת ויצאת בבית ישמעאל לצרך פרנסת אביה כי עני ואביון הוא ובלא זה יקופח פרנסתו ואינה מתייחדת עמו.

אלא שהישמעאל משתגע עמה לפעמים ומשביע יצרו ותאותו ע"י חיבוק ונישוק ומישמוש בפתע פתאום אין בכך כלום כיון שהיא נזהרת מהיחוד והיא צנועה מאד ואינה מתרצית בכל זה כלל וכו') וז"ל גם מ"ש שאם העכומ"ז מתאוה וכו' אין בכך כלום הרי כיון שהוזהרו העכומ"ז באיסור השחתת ז"ל מי יכול לעמוד מלהשחית זרעו ע"י שמחבקה ומנשקה ועושה מישמוש בידים כי אין ספק דעובר העכומ"ז איסור בסיבתה ואסור להניחה עכ"ל ולא ידעתי מנ"ל פשיטות זה דהעכומ"ז מוזהר אהשחתת זר"ל הא בהדיא אמרינן בש"ס דסנהדרין הנ"ל דפו"ר נאמרה ונישנית ולישראל נאמרה ולא לב"ן עכומ"ז וכתבו התוס' דמי שמצווה אפו"ר מצווה שלא להשחית וא"כ עכומ"ז דאינו מצווה אינו מוזהר וכמ"ש התוס' והפוס' גבי אשה דכיון שאינה מצווה אפו"ר אינה מוזהרת אהשחתה.

אמנם עתה ראיתי דסברת התוס' אינה מוסכמת שכתב הרב משל"מ בפרק יו"ד מהלכות מלכים דין ז' (קודם ד"ה עוד ראיתי) דהתוס' שבסנהדרין ד' ט"ן הנ"ל דסברי דמי שאינו מצווה אפו"ר אינו מוזהר אהשחתת זר"ל אזלי לשיטתם שברפ"ב דנדה דאשה כיון דאינה מצווה אפו"ר מותרת בהשחתה אבל הרשב"א בחידושיו למס' נדה כתב דהרמב"ן הקשה ע"ז וס"ל דאע"ג דאינה מצווה אפו"ר מוזהרת אהשחתה וכו' ומרן המשל"מ תמה ע"ז היכא רמיזא אזהרה לב"ן עכומ"ז אהשחתה ואמאי לא מנינן לה בהדי מצות ב"ן עכומ"ז עי"ש דב"ק והרב מטה אהרן במער' האלף (אין למדין מקודם מת"ת) הביא סברת הרמב"ן ומה שתמה עליו הרב משל"מ כנז"ל וכתב שבחי' הרמב"ן למס' נדה וכן בחי' הר"ן שבס' תודת שלמים עשו סמוכות לזה דבמבול כתיב כי השחית כל בשר ואמרי' כל האוחז באמה ומשתין כמביא מבול ופירש"י שמתתחממין ובאים לידי קרי וזהו קלקול דור המבול וכן אמרי' אי דרך אברים בני מבול נינהו ופירש"י דרך אברים היינו ש"ז

לבטלה ומה שלא נמנית בהדי מצות ב"ן עכומ"ז היינו משום דהיא אביזרא דשפיכות דמים דהמוציא ז"ל כאילו שופך דמים וכו' אלו תוד"ק עי"ש בד' כ"ח ע"ב למדנו מכל זה דאין סברת התוס' מוסכמת ומן התימה על מרן חיד"א דכל רז לא אניס ליה ונעלם ממנו דבר זה וייחס שדעת הפוס' כסברת התוס' ולכל הפחות היה לו להזכיר בפירוש שיטת הרמב"ן והרשב"א והר"ן הנז"ל (עיין לקמן בסוף אות זו) ומעתה לפי שיטת הרמב"ן והרשב"א והר"ן דלאו הא בהא תליא יפה השיב הרב חיים ושלום הנ"ל (עמ"ש הרב חו"י דאין בכך כלום) דודאי יש לחוש שיבא העכומ"ז לידי השחתה דהוא מצווה ע"ז אע"ג דאינו מצווה אפו"ר ועיין להרב משנה למלך בהלכות איסורי ביאה פרק כ"א דין ח"י ודו"ק: ומה גם לפי מה שנראה מדברי התוס' בריש מס' חגיגה ד' ב' ד"ה לא תוהו בראה דגם ב"ן עכומ"ז מוזהרים אפו"ר וכמו שהבין מדבריהם הרב מוהרש"א ותמה עליהם שזה היפך מ"ש בסנהדרין דפו"ר לישראל נאמרה ולא לב"ן עכומ"ז וא"כ לשיטתם שבחגיגה הנ"ל כיון שמצווים אפו"ר ודאי מוזהרים הם אהשחתה ולא דמו לאשה שאינה במצות פו"ר.

ואף דהרב משל"מ שם דחה דברי הרב מוהרש"א ופירש בכונת התוס' דמ"ש דמצות פו"ר נאמרה אף לכנען ר"ל נאמרה קודם שנשנית בסיני ומשו"ה אף שנטלה מהעכומ"ז כשנשנית בסיני מ"מ לגבי עבד שמל וטבל קיימא בדוכתא וכו' עי"ש וכ"כ הרב פר"ח בס' מיים חיים בנימוקיו למס' חגיגה ע"ד החידושי הלכות הנ"ל (וציין לעיין ברש"י ר"פ ארבע מיתות ד' נ"ט וס' הליכות אלי סימוקצ"ה אולי כונתו למ"ש רש"י שם ע"ב ד"ה הא דגיד הנשה לא איתני כלל ומשו"ה לא חשיב להו ומיהו הנך נמי מילה ופו"ר מן האמורות לב"ן עכומ"ז ולא נישנו בסיני הם ולישראל נאמרו ולא לב"ן עכומ"ז מסיני ולהלן עכ"ל דמתבאר דס"ל לרש"י דקודם סיני היו גם ב"ן עכומ"ז מצווים אפו"ר ומסיני נטלה מהם וא"כ גם כונת התוס' נוכל לפרש כן דמ"ש דנאמרה אכולהו ב"נ עכומ"ז היינו קודם סיני זה נ"ל כונת הרב פר"ח וס' הליכות אלי אין מצוי אצלי) גם הרב טורי אבן בחגיגה בריש קונטריס אבני מילואים עם שבתחלת דבריו כתב בפשיטות דנעלם מהתוס' סוגיא ערוכה בסנהדרין דפו"ר לישראל נאמרה ולא לב"ן עכומ"ז מ"מ לקמיה כשבא לפרש דברי הירושלמי הסביר באריכות כמ"ש הרב משל"מ דמה שלא נאמרה לב"ן עכומ"ז היינו מסיני ואילך אבל מקמי סיני נאמרה לב"ן עכומ"ז ומשו"ה עבד מצווה אפו"ר כיעי"ש ולפי זה ודאי אין לנו לומר דנעלם מהתוס' סוגיא דסנהדרין די"ל דכל עצמם לא באו אלא לגבי עבד דכיון דנאמרה לב"ן עכומ"ז קודם מת"ת דין הוא שעבד מצווה בה גם מסיני ואילך ומ"ש הט"א דנעלם מהם סוגיא דסנהדרין היינו מקמי דנחית

לפרש דמ"ש לישראל נאמרה ולא לב"ן עכומ"ז ר"ל קודם מת"ת עי"ש והיה מהראוי שיכתוב דלפי זה נתיישבו דברי התוס' שלא נעלם מהם הש"ס דסנהדרין וכבר נתעורר בזה בחי' הרש"ש עי"ש.

ולפי זה גם התוס' סוברים דעכומ"ז אחר מת"ת אינם מצווים אפו"ר ולא מצינו מי שסובר דעכומ"ז מצווים אפו"ר ואם נאמר דהא בהא תליא הרי א"כ אין מוזהרים אהשחתה והרבנים קרן אורה ע"ד התוס' ביבמות ד' ס"ב וקרני רא"ם ע"ד מוהרש"א בחגיגה הנ"ל מסכמים דיפה השיג מוהרש"א על התוס' דנעלם מהם הש"ס דסנהדרין וא"כ לדבריהם ודאי דאית לן למינקט דעכומ"ז לא מיפקדא אפו"ר.

אמנם ראיתי להרב יד דוד בחידושיו לחגיגה שכתב דרש"י ביבמות ד' ס"ב ע"א כתב דעכומ"ז בני פו"ר נינהו וכן משמע מפשטא דש"ס שם אלא שהתוס' בד"ה בני פו"ר נינהו נדחקו בזה וכתב הרב דסוגייאות חלוקות הן והתוס' בחגיגה כתבו שני התירוצים לפי שתי הסוגייאות תירוץ ראשון לפי סוגייא דיבמות ותי' שני לפי סוגייא דסנהדרין עי"ש ודבריו נכונים לענ"ד בישוב דברי התוס' דחגיגה אף שהתוס' ביבמות לא סברי הכי וא"כ כיון דסוגיאות חלוקות הן פשיטא דיש לנו להחמיר בסוגיא דיבמות דמיפקדא אפו"ר והרי הם מוזהרים בהשחתה ואסור לגרום להם שיבואו לידי השחתה כאבר מן החי שאסור להושיטו לב"ן עכומ"ז.

ועוד מצאתי מפורש יוצא מפי חד מקאמייא רבינו בעל השאלתות בפרשת הברכה שאלתא קס"ה שכתב מפורש דאפילו עכומ"ז מיפקדא אפו"ר דכתיב ואתם פרו ורבו והגאון בשאילת שלום כתב דהתוס' בחגיגה הנ"ל נגררו אחר דברי השאלתות ושקו"ט ליישב סברתם שנראית היפך סוגייא דסנהדרין ונטה דעתו אחר מה שפירש הרב שבות יעקב בח"ב סי' קל"ד דכונת התוס' דחגיגה לומר שמוזהרים על הסירוס וכדעת ר' חידקא דסבר הכי ויש פוסקים כמותו כמ"ש מרן בב"י אה"ע סי' ו' וייחס לזה ג"כ דעת השאלתות שם דמ"ש דעכומ"ז מיפקד אפו"ר ר"ל אסירוס וכו' עי"ש ולפי זה גם להשאלתות אין עכומ"ז מצווה אפו"ר.

אמנם הגאון נצי"ב מל"ך יצ"ו בביאורו העמק שאלה האריך מאד בזה ולא נתקררה דעתו במה שפירש הגאון ש"ש בדעת רבינו השאלתות וכתב דדברי השאלתות כפשטם דסבר דעכומ"ז מצווה אפו"ר וכמ"ש רש"י ביבמות ד' ס"ב והתוס' דחגיגה הנ"ל והאריך לבאר מה שנראה היפך סברתם מסוגייא דסנהדרין הנ"ל עי"ש דב"ק וראוי ודאי לחוש לסברא זו כיון שרבינו השאלתות סובר כן וכתב הריב"ש בסי' שצ"ד בד"ה ואחר שנתבאר (הובא בהקדמת הגאון שאלת שלום) שדבריו מקובלים כאילו נכתבים בתלמוד ועל מה

שכתבתי למעלה דיש לתמוה על מרן חיד"א בברכ"י שנעלם ממנו שיטת הרמב"ן וכו' ולכל הפחות היה לו להזכיר בפירוש שיטת הרמב"ן וכו' האמת אגיד כי חי' הרמב"ן והרשב"א והר"ן לנדה אין מצויים אצלי לראות דב"ק דאולי לא הקפידו אלא במשמשת במוך דמשחתת זרע האיש אבל באשה המשמשת את החולה שאין החשש אלא על השחתת זרעה (כי החולה לא יבא לידי הרהור כמו שביאר בברכ"י עי"ש) אפשר דכ"ע מודו דאין חשש ואולי זאת היתה כונתו במה שכתב בסוף האות וז"ל ועיין מ"ש הרמב"ן בחי' נדה פרק כל היד ודוק ומי שבידו לעיין בחי' הנ"ל ישכיל בכונתו והרב מג"א סי' תר"ו סק"ח התיר לאשה ששמשה תוך ג' ימים סמוך ליוה"כ שתכבד את ביתה כדי שלא תפלוט ש"ז וכו' ועמדו ע"ד הרבנים רע"ק איגר בתשו' סוס"י ע"א וחת"ס יו"ד סי' עק"ב דהא איכא משום השחתת זרע הבעל והביאו שיטת התוס' דרב"פ דנדה וסברת הרמב"ן וכו' עי"ש.

גם הרב"א באס"ז לכתובות על ד' ט"ל ע"א כתב בשם הרמב"ן והריטב"א דנשים אע"ג דלא מיפקדי אפו"ר אסורות להשחית זרע הבעל וכולן לקו בדור המבול וכו' משמע דמשום זרע דידה ליכא קפידא ועיין להרב משל"מ בהלכות איסורי ביאה פכ"א דין ח"י ודוק. ועיין להרב חינא וחסדא בח"ב ד' קצ"ח מ"ש בענין זה ובס' אברהם אזכור ד' ח"י אות ל"ג ציין לעיין (בדין אם נשים מוזהרות אהשחתת זרע) בס' קרבן אשה ובס' בגדי שש באה"ע סי' א' ואין מצויים אצלי ועיין במה שכתבתי בקונטריס פאת השדי בחלק אסיפת דינים במערכת אישות אות א' (בד"ה ובעיקר): ובדין איסור לשמש במוך אם הותר כשיש לחוש לסכנה אם תתעבר כתבתי בשדי חמד בחלק אסיפת דינים במערכת אישות סי' א' אות ל"ב וגם בקונטריס פאת השדי בחלק אסיפת דינים במערכת אישות אות א' כתבתי בזה בס"ד עי"ש: ומי שמצווה באיסור הוצאת ז"ל אם הותר לו במקום חולי רשמתי בשדי חמד בחלק אסיפת הדינים במערכת אישות סי' א' אות ל"ג עי"ש: כלל כ"א) זיעה היוצאת מן המשקין החמין אי חשיב משקה ידוע מה שכתב הריב"ש בסי' הר"ן (בדין אגואה ארדיינטי עיין בש"ע יו"ד סי' קכ"ג סכ"ד) דזיעה היוצאת מחמת לחות שלא על ידי חום הוא דלא חשיב משקה אבל היוצאת על ידי חום חשיב משקה ועיין להרב פרי חדש בסי' תמ"ג ס"ג וסי' תס"ב ס"ה ובקונטריסי להלכות פסח בסי' תמ"ז כתבתי דהרב זרע אמת א"ח סי' מ"ט הביא ראיה מתשו' הריב"ש הנ"ל ולא זכר דברי הרבנים מוהריט"ץ סי' ס"ד ופר"ח הנ"ל.

וכתבתי דיש לתמוה על הרב ריח שדה סי' ב' ד' ל"ב ע"ג דאחר שהביא דברי הפר"ח שחולק על מוהריט"ץ כתב וכן מצאתי להריב"ש סי' הר"ן וכו' והוא פלא דמה מציאה

מצא והרי עין רואה דכבר קדם וזכה בה הרב פר"ח. ועתה אין אצלי ספרים הנ"ל ומרן חיד"א בס' ברכ"י א"ח סי' קנ"ח אות י"א כתב בשם הרב ב"ד סי' ע"א גבי טיבולו במשקה דשכר דינו כמשקה ומתבאר מדברי הרב שלחן גבוה סי' תס"ו מחודש ו' דהוא עפ"י דברי הריב"ש הנ"ל דזיעה היוצאת ע"י חמין חשוב משקה וכ"כ שם בשם הרב שכנה"ג גבי שכר שנפל ליין דחשיב מי פירות עם מים דממהרין להחמיץ ועיין להרב פנ"י ח"א א"ח ססי' י"ג והרב זרע אמת בח"ב סי' מ"ב ד' ל"ח ע"א שקו"ט בזה וכתב ע"ד הפנ"י דלא ידע איך יתיישב סוגיא דהעור והרוטב וכו' עי"ש והא גרמא ליה למר כי לא ראה דבריו שבח"ב בתשו' שבסוף הס' סי' ט' (כי לא נדפס בזמנו השו"ת פנ"י ח"ב) עי"ש ובח"א סי' ח' רמז ג"כ לתשו' שבח"ב הנ"ל ועיין בענין זה להרבנים שדה הארץ ח"ג חא"ח סי' כ"ה תפארת אדם א"ח סי' י"ד קרית חנה סי' מ"ו באר יעקב ד' י"ט ע"א (ע"ד הפנ"י הנ"ל) קרבן אליצור ד' קס"ז ע"א והלאה ע"ד הריב"ש ומוהריט"ץ ופר"ח הנ"ל מכתם לדוד חיו"ד סי' ט"ו בתי כנסיות בקונטריס בית אבטינס ד' מ"א ע"ב עיקרי הד"ט חיו"ד סי' י"ג אות ז חיים מדבר סי' תמ"ז אות ג' ובשו"ת עטרת חכמים א"ח סי' ה' ד"ה עוד וכו' וכתב שם דאף דזיעה ע"י חמין הוי כמשקה מ"מ אינו כגוף האיסור אלא כטעם ועיין בספרים שארשום בסמוך: ובדין זיעת האוכלין אי הוי כמותם עיין להרב פרמ"ג בפתיחה הכוללת לא"ח בהנהגת הנשאל עם השואל בסדר שני אות ל"ז ול"ק והרב בית שלמה חיו"ד סי' קס"ב וקס"ד האריך ודעתו דגם באוכלין הזיעה כמותו שכן מוכח מדברי הטור סי' תנ"א בדין כסוי של ברזל שמשימין אותו על חררה שנאפה על הכירה וכו' וכ"כ הפרמ"ג שם באשל אברהם סק"ל עי"ש ובשו"ת צמח צדק להרב מליבוויץ בחא"ח סי' מ"ג ע"ד הפרמ"ג וצריך לעיין בשו"תב"ח החדשות סי' כ"ד שציין הרב פ"ת יו"ד סי' צ"ב סק"ה ואמ"א.

גם הרב שו"מ במהדורא חמישאה סי' ד' עמד בדין זה ודחה ראית הרב פרמ"ג מדברי הרמב"ם וכתב להוכיח מכמה פוסקים דגם באוכלין הוא כן ושדברי הפרמ"ג ומשאת משה שמחלקין בין משקין לאוכלים תמוהים עי"ש: כלל כ"ב) זכין לאדם שלא בפניו כתב הר"ן בפ"ד דגטין (בסוגיא דפרוזבול בד"ה ומסתברא) דכל שהדבר בעצמו זכות אעפ"י שנמשך ממנו חוב שהוא יתר על הזכות זכה וקנה דהא מלוה מזכה ללוה קרקע כל שהוא וע"י זה לא תשמט חובו אלא שאפשר לדחות דאף זו מקולי פרוזבול עכ"ל ועיין בר"פ האיש מקדש ד' מ"ב ע"א מנין שזכין לאדם שלא בפניו וכו' ותסברא זכות הוא הא חובה נמי איכא דאיכא דניח"ל בהר וכו' דמשמע לכאורה דכל שיש ג"כ חובה לא אמרינן זכין לאדם וכו' ויש ליישב בקל כמובן.

ועיין להרב מוהרימ"ט בח"ב אה"ע סי' מ"א וכתב הרב מח"א הל' זכיה סי' ו' דבדבר דאיכא צד זכות וצד חובה תלוי באם נתרצה כששמע. ועיין ט"ז יו"ד סי' ש"ה סקי"א לענין דבר שהוא זכות וקצת חובה ושם בנקה"כ בד"ה ועוד נראה ברור וכו' ועיין נו"ב מ"ק סי' י"ט בד"ה ואמנם וכו' שהביא מ"ש המ"ב דביטול שאומר כל חמירא וכו' לא מהני ליה וכו' ושוב חצרו קונה לו שלמ' וכתב ע"ד דכיון דעי"ז יהיה חוב לו שיעבור בב"י אינו קונה לו מטעם שליחות וכו' ומעין זה כתב הרב חת"ס ביו"ד סי' שי"ג (בד"ה אנן מה נענה) גבי מ"ש הפוס' דבדאיכא דעת אחרת מקנה לא בעינן כונת הקונה כ' ע"ז דזה דוקא במתנה אבל במכר שאפשר שימשך מזה חוב באם נאנס המקח שיצטרך לשלם אח"כ היכי נימא זכין לאדם וכו' וזה חוב הוא לו.

ועיין בשו"ת רמ"ץ א"ח סי' כ"ד אות ג' (ד"ה אך) שביאר בכונת המ"ב הנ"ל דזוכה לו חצרו ועובר עליו ואף דע"י קניית חצרו נמשך לו חוב דיעבר בב"י. וגם יאסר חמצו ולא יהיה לו שום הנאה מהחמץ מ"מ כיון דעתה הוא זכות לו לקנות החמץ זוכה לו חצרו ולא משגחינן במה שיומשך לו חוב אח"כ כמ"ש הר"ן בפ"ג (צ"ל פ"ד) דגטין בהא דמלוה מזכה ללוה קרקע וכותבין עליו פרוזבול וכו' וראיתי בתוה"ש ובנו"ב מ"ק סי' מ"ט (צ"ל י"ט) שמשיגין על המ"ב והנלע"ד כתבתי ע"כ ותימה בעיני שנעלם ממנו סיום דברי הר"ן שכתב לדחות מה שרצה ללמוד מההיא דמזכה המלוה קרקע וכו' דמקולי פרוזבול שנו וכלומר דבעלמא מצינן למימר איפכא דאף דעתה זכות הוא לו מ"מ כיון שימשך ממנו חוב אמרינן אין חבין לאדם וכו' (אחר זמ"ר ראיתי שם סי' ט"ו אות ח' שכ' וז"ל ואף שכתב דאפשר לדחות דהוא מקולי פרוזבול.

מ"מ נראה דהוא רק דרך דיחוי אבל מסברא נ"ל כך ע"כ) ועיין בח"מ סי' קצ"ה ס"ג בהגהה לענין מקנה כלי למוכר כדי שיקנה הלוקח הממכר שלא בפני הלוקח שמחלק בין מתנה למכר שאפשר שאינו חפץ בה. ובמח"א הנ"ל בד"ה וראיתי וכו' ועיין זכר דבר ד' ג"ן אות ו' בשם ש"א בתשו' קל"ז דאם נתחייב להעמיד הסחורה להקונה עד זמן פ' ושאם יעבור הזמן יתן קנס גדול ובתוך הזמן רצה איש אחר להעמיד לו הסחורה כדי שלא יתחייב קנס המוכר זכין לאדם של"ב אעפ"י שמתחייב לזה ועיין מ"ש הבאה"ט בסי' ר"ז סקי"ט ע"ד הש"א עכ"ל כעת לא מצאתי דברי הבאה"ט וע' בנקודות הכסף ע"ד הט"ז יו"ד סי' קס"ב סק"ח דנראה דיותר נוטה דעתו בכונת הר"ן דלקושטא קאמר מקולי פרוזבול ולא בדרך דחיה וכתב עוד דאף את"ל דבעלמא נמי אמרינן הכי היינו דוקא בדדמי לפרוזבול דאין החוב הנמשך ממנו בא מיד כ"א אח"ז כשיבא זמן השמיטה משא"כ כשהחוב אפשר שיבא מיד כמו בסאה בסאה דמיירי שם דאפשר שיתייקר מיד

עי"ש (והשגתי עתה ס' יקר אבן הראשה לידידי הגאון אליהו קלעצקי אבד"ק ברעזי יצ"ו וראיתי שם בסי' ט"ו שקלא וטריא בכלל זה דזכין לאדם וכו' אם נאמר גם בדאיכא צד חובה עי"ש וגם ברא"ש סי' מ'):

וכתב הרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ב סי' דר"ך בשם הרב משפטי שמואל סי' קי"ז דלשון זכות משמע דלית ביה צד חובה כלל אבל כל שיש בו צד חובה לא אמרינן בהא זכין לאדם שלא בפניו עכ"ל ואין ספר הנ"ל מצוי אצלי לראות דב"ק ולפי הנראה דבר זה שנוי במחלוקת בין הרא"ש והרש"ל בים של שלמה פרק ששי דבבא קמא סי' ז"ך במה ששאל דוד המלך לסנהדרין (שם בדף ס' ע"ב) מהו ליטול גדישים של שעורים של ישראל ליתן לפני בהמתן של ישראל על מנת לשלם בגדישים של עדשים של פלשתים ושלחו ליה דאסור וכתב הרא"ש בסי' י"ב דמיירי דעדין לא היו מזומנים הגדישים של פלשתים אבל אם היו גדישים של עדשים מזומנים אפילו אין הבעלים של גדישי השעורים לפנינו מותר לזכות להם גדישים של עדשים על ידי אחר וליקח גדישים של שעורים דזכות הוא לו דעדשים עדיפי טפי וכתב על זה רש"ל ולא נהירא לי כלל וכי מותר להסתחר בממון חברו שלא מדעתו ודילמא חביב עליו יותר שעורים או צריכים לו נמי לבהמתו ודילמא לא יהא מצוי לו לקנות שעורים וכו' ולא אמרינן זכין לאדם וכו' אלא במידי דאית ליה זכיה ולא יש בה שום צד חסרון אבל כי האי גוונא לא נקרא זכות אלא דינו כחמסן וכו' עי"ש ודברי הרב משפטי שמואל הם כדברי רש"ל ומשמע דלהרא"ש אף אם יש שום צד חסרון חשיב זכות ואמרינן זכין לאדם וכו' אלא שצריך להבין שהרא"ש בפרק השולח סי' ט"ו כתב גבי פרוזבול דאם אין לו קרקע מזכהו בתוך שדהו דהקלו בפרוזבול אף על גב דחוב הוא לו (וכמו שדחה הר"ן) דמשמע מדבריו דכי האי גוונא בעלמא לא אמרינן זכין לאדם שלא בפניו כיון דנמשך ממנו חובה וכתב הרב חתן סופר בכללים בענין זכיה (ד' ע' ע"א סק"ח) בשם הרא"ש בתשובה כלל קי"ח דאין יכולים לזכות לאדם היכא דאתי מניה חובה אף שלפי שעה זכות הוא לו (עי"ש עוד שאסף איזה כללים בדיני זכיה לאדם וכו') וצריך להתיישב בל"ן ליישב הדברים בעה"י (על דברי הרא"ש ורש"ל הנ"ל עיין לידידי הגאון צבי מאיר אבד"ק דאברי יצ"ו בספרו הבהיר אמרי הצבי בדף קמ"ב ע"ב אות כ"ו): ונראה מדברי הרב מחנה אפרים בהלכות זכיה ומתנה סי' ה' דלא אמרינן זכין לאדם וכו' (בדבר שאינו מתנה אלא מקח וממכר וכיוצא) אלא בקרקע שהוא עומד וקיים ומדברי הרשב"א בחידושיו לגיטין ד' כ' בההיא דזקן שהקנה לבני הכפר שכתב שהוא משום דדעת אחרת מקנה שאם לא כן לא מהני בלא כונה (חידושי הרשב"א הנ"ל אין אצלי אך ראיתי שכתב כן בשמו בשו"ת רבינו עקיב"א בסי' ל"ז בד"ה אמנם) ודעת אחרת

מקנה הוא מטעם זכין לאדם וכו' אלמא דגם במטלטלין כההיא דזקן שמקנה להם השטר אמרינן זכין (ודוחק לומר דההיא חשיב כמתנה) וכן מתבאר מדברי הרא"ש ורש"ל בים של שלמה הנ"ל (בד"ה וכתב) וצריך להתיישב הרבה ואני לא באתי אלא כמזכיר.

ועיין להרב חתם סופר בחלק יו"ד סי' שי"ז (בד"ה וזולת) וק"ל: כלל כ"ג) זכין לאדם שלא בפניו אם אפשר למכור חמץ של חברו שלא מדעתו כשהגיע שעת הביעור ואין האיש בביתו משום דזכות הוא לו שלא יאסר חמצו. וכן למכור מבכרת של חברו קודם שתלד להפקיע מקדושת בכור רשמתי בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים מערכת בכור בהמה סי' ג' אות יו"ד ובקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ט' אות ב': ואי בדבר שהכריעו חכמים שזכות הוא לאדם ואחר כך כששמע צווח וטען שחוב הוא לו אם נאמן או לא נסתפק בזה הרב מחנה אפרים בהלכות זכיה ומתנה סי' ו' ועיין להרב מקנה אברהם אות ק"ז והרב עונג יום טוב סי' ק"י האריך בדברי הרב מחנה אפרים עי"ש: ואלה ציוני הספר מחזה אברהם (הנז"ל באות ה') זכין לאדם שלא בפניו ואין מחייבים אלא בפניו באורח חיים סי' שס"ז תי"ד תקכ"ז ביו"ד סי' רמ"ח סעיף ג' רס"ז סעיף ז' וסמ"א רס"ח סעיף ז' שכ"ח סעיף ג' בהגהה של"א סעיף ל' ובחה"מ סי' ל"ט סעיף י"ג ועיין מה שכתב שם הסמ"ע סעיף קטן כ"א וכ"ב ובסי' ס"ז סעיף קטן מ"ד סי' קכ"ב וסוף סי' קכ"ג בהגהה ריש סימן קכ"ה קע"ה סעיף מ"ח וסעיף ל"ד רל"ה סעיף ז' רמ"ב ועמ"ש הסמ"ע בסי' רמ"ה סק"ז סי' ר"נ רנ"ג רס"ד רס"ז סי"ז רס"ח ס"ג באבן העזר סי' ל"ה ס"ד ל"ז ס"ח פ"ח סי' ק"מ ס"ה בהגהה ואף דקיימא לן בחה"מ סי' רמ"ג דקטן אינו זוכה לאחרים אבל בדרבנן זוכה כמו שכתב הרב מגן אברהם סי' שס"ו סעיף קטן ט"ז באורח חיים עכ"ל:ובספר שער הציון לאחד מרבני דורנו ציין בכלל זה וז"ל זכין לאדם שלא בפניו ירושלמי פאה פ"ד הל"ב עירובין מ"ו פ"א יבמות קי"ג תוס' ד"ה מאן קי"ח כתובות י"א נדרים ל"ו ועיין בתוס' ור"ן גיטין ה' תוס' ד"ה והא י"א ירושלמי גטין פ"א הלכה ה' פ"ו הל"א קדושין כ"ג מ"ב מ"ה רש"י ד"ה ודלמא נ"ו תוס' ד"ה מתקיף בבא מציעא י"ב בבא בתרא קנ"ו ועיין רשב"ם ד"ה ר' יהושע ותוס' ד"ה זכין קס"ז רשב"ם ד"ה ושובר לאשה חולין פ"ג עכ"ל: כלל כ"ד) זמן מועט הוא שבעה ימים כמו שכתב ביערת דבש ח"ב סוף דרוש ג' ומדברי הרא"ש לנדרים ד' ג' ע"ב מוכח דשלשים יום הוי זמן מרובה ונראה דלאו דוקא שלשים יום אלא איזה ימים פחות גם כן הוא זמן מרובה ואנו אין לנו ראיה רק דשבעה ימים הוא בגדר וסוג זמן מועט כן כתב הגאון כתב סופר בחלק א"ח סי' ק"ג (ד"ה והנה בהרא"ש) ובמסכת מועד קטן ד' כ"ג ע"א אמרינן מאי לזמן מרובה אמר רב פפא שלשים יום ונראה קצת מדברי הרב קהלת יעקב בקונטריס

מענה לשון אות רכ"א דכללא הוא לכל מקום דזמן מרובה הוא שלשים יום ולא פחות מזה ונראה דקשה להחליט כלל בענין זה ולא כל העניינים שוים והרי בתשובת הרדב"ז ח"ג סי' תפ"א (בדפוסי ווארשא תרמ"ב היא סי' תתקי"ט בד"ה ולענין) כתב לענין יחוד ומסתברא לי דזמן מרובה הוי יום ולילה דכיון שהיא מתיחדת עמו כל כך זמן לבו גס בה עכ"ד הרי דיש מקום שזמן מרובה הוי יום ולילה.

והרב שער המלך בהלכות סוכה פרק ד' האריך בענין חשש למיתה בין זמן מרובה לזמן מועט וכתב דעד שבעה ימים מיקרי זמן מועט ועיין להגאון חתם סופר אהע"ז ח"ב סי' פ"א מה שדקדק על דברי היערות הדבש מדאמרינן דחלה חמשה ימים ומת זוהי מיתת כל אדם (עיין במועד קטן ד' כ"ה) וכתב דעד שלשה ימים לא מיקרי חולה והחמשה ימים הם מלבד השלשה ורב גדול וגאון בדורנו אד"ר הוא אבד"ק פאניוועז יצ"ו בקונטריס עוללות הגפן אשר לו בקובץ יגדיל תורה בקונטריס עשירי סי' קנ"ג ד' ר"פ ע"ב אות ג' כתב בענין זה וז"ל האחרונים כתבו בענין חיישינן למיתה דלמיתה דזמן מרובה חיישינן והערו דשלשים יום מיקרי זמן מרובה מהא דמ"ק ד' כ"ג מאי לזמן מרובה אמר רב פפא שלשים יום ויעויין שער המלך הלכות סוכה ולי נראה דאין ראוה מזה על פי מ"ש ביבמות ד' קי"א עד שלשים יום מוקי אינש אנפשיה ועל כן שפיר אמרו שם ואף על פי כן לא בא עליה אלא לזמן מרובה ועל זה הוא דאמרו לזמן מרובה עד כמה עד שלשים יום אבל במקום אחר אין לנו הכרע בזה: ובספר בית מרדכי להגאון מוהר"ם ליבשיץ בדרוש א' ד' ג' ע"א שקיל וטרי אי חיישינן למיתה בזמן מועט וכמה הוא זמן מועט והוכיח מדברי הרב תרומת הדשן סי' ל"ה (גבי ברכת הלבנה לשהותה עד מוצאי שבת וכו') דשבעה ימים מיקרי זמן מועט ולא חיישינן למיתה ויישב בזה דברי רש"י בקידושין ד' ל' בההיא דלעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא להצילו מקושית התוס' דאכתי הוה מצי למיפרך מי יודע כמה חיי וכו' עי"ש ובשו"ת כתב סופר חלק יו"ד סי' ק"ה נשאל במי שנשבע שלא יאכל פירות שבעה ימים קודם שימות וכתב הרב השואל שמספק אסור לו לאכול מיד דלזמן מרובה לכולי עלמא חיישינן שמא ימות ונסתפק אם יש היתר לנדרו מיד דשמא לא ימות ולא חל הנדר ואין מתירין הנדר עד שיחול והגאון המחבר השיבו כי שבעת ימים לא מיקרי זמן מרובה וכתב לו תורף הדברים שבתשובתו בחלק א"ח הנז"ל ושוב שקיל וטרי למי שנדר לזמן מן הזמנים שהוא זמן מרובה עיין שם דברי קדשו:

וידידי הגאבד"ק ברעזאן יצ"ו בספרו היקר גילוי דעת על טרפיות כתב בקונטריס אחרון ד' רכ"ב אות ע"ג וז"ל (לסי' ז"ן ס"ק מ"ג בענין שיעור זמן מועט אי דוקא כ"א יום) לכאורה יש לדין מש"ס דמ"ק כ"ג מאי לזמן מרובה שלשים יום אבל באמת לאו כללא

הוא דבקידושין ד' ע' ע"א ושמא תאמר לזמן מרובה תלמוד לומר חדש הרי דחדש לא זמן מרובה ולעומת זה מצינו בסנהדרין ד' צ"א ע"א שמא תאמר לזמן מרובה ופירש רש"י שבוע או שבועיים וברש"י מעילה ד' י"ח סוף ע"ב בד"ה ואפילו לז"מ וד"ה אי מה וכו' הא מילתא איכא בין ז"מ דהכא וכו' דהכא משמע בין לאחר ב' או ג' וכו' ובב"י אהע"ז סי' ס"ב דנשתהה ז"מ היינו ג' או ד' ימים ועיין עוד ביו"ד סי' קכ"ח סעיף ח' ובט"ז סי' קל"ד ס"ק יו"ד וסמ"ע סי' כ"ד ס"ק יו"ד ועתוס' שבת ד' ט"ז ד"ה הניחא דמוכח דשבעה ימים הוי זמן מרובה ועיין בראש"ש נדרים ג' ע"ב דלזמן מרובה דלימי נזירות חיישינן למיתה וכו' ובתוס' מ"ק י"ח ד"ה ואלו מוכח דגם בב' או ג' חיישינן למיתה שהרי גם ביום אחרון של חול המועד כותבים ובעל כרחין דהוי בכלל זמן מרובה ובעל כרחין דהכל לפי הענין עכ"ל יצ"ו ועם כי לא פניתי לעיין בכל המקומות שציין בעושר בקיאותו כי רב הוא העתקתי דב"ק וחותמו אמת שהכל לפי הענין ואין לנו כלל מוחלט בזה: אך בזאת מה שכתב דמדברי התוס' במועד קטן ד' ח"י מוכח דגם בשנים או שלשה ימים חיישינן למיתה שהרי גם ביום אחרון של חול המועד כותבים וכו' נראה לי ההדיוט דאין מזה הכרח משום דיש לומר דכיון דביום ראשון של חול המועד של סוכות הוצרכו לתקן משום שממנו עד אסרו חג יש שבעה ימים ויום אסרו חג עצמו הוא יום שמיני ויותר משבעה ימים חשיב זמן מרובה לכמה דעות הנז"ל לכן לא פלוג רבנן משום דמיחזי כחוכא כדכתב הרב שער המלך בפרק ד' מהלכות סוכה הנז"ל בראש אות זו מאי אמרת נתיר לאכול באותו יום שגרשה ואחר זמן לא נתיר לא פלוג רבנן דמיחזי כחוכא וכו' עי"ש ועיין להרב ט"ז בסי' תקנ"א ס"ד י"ז שהביא ראיה מדברי התוספות במועד קטן דף ח"י הנ"ל (על כתיבה בחול המועד והיא הראיה שהביא בגילוי דעת הנ"ל) לענין שהחיינו בבין המצרים ומשמע דמתיר אף בערב תשעה באב ואין להוכיח שסובר דחיישינן למיתה ביום אחד דיש לומר משום לא פלוג כמו שכתבתי לקמן במערכת החי"ת אות לק"ט (בד"ה הן אמת): כלל כ"ה) זיקה בפלוגתא דיש זיקה או אין זיקה הארוך הג' מלא הרועים במערכה זו לבאר דעות הסוברים הכי והכי כדרכו בקודש וכתב באות כ"ב דמ"ד יש זיקה הוא רק מדרבנן אבל מדאוריתא אין זיקה זולת לר' שמעון וכו' ומתוס' יבמות כ"ז ד"ה אבל וכו' משמע דלמ"ד יש זיקה היא מדאוריתא וכבר האריך הרשב"א שם וסתר דבריהם ולכ"ע זיקה דרבנן וכו' עי"ש חי' הרשב"א ליבמות אמ"א אך פוק עיין בדברי הריטב"א לשם בד"ה אמר ר' הונא וכו וגם בד"ה שם משום וכו' כתב והא דמפרש רב אבל הכא זיקה דרבנן היא לאו למימרא דר"י לית ליה הכי דא"כ וכו' וסוגיא בכוליה

פרק דזיקה מדרבנן וכו' עי"ש והג' ח"ץ בסי' קי"ו כתב דזיקה אינה אלא מדרבנן כדמוכח בכוליה תלמודא ובכל הפוסקים.
והג' נאות דשא בסי' ל"א ד' מ"ז ע"א ד"ה ואולם מה וכו' עמד ע"ד הח"ץ הנ"ל והרבה להשיב דמהש"ס והפוסקים מתבאר דמאן דס"ל יש זיקה הוא מדאוריתא ובאות ו' הביא דברי התוס' יבמות ד' ז"ך הנ"ל להוכיח דלמ"ד יש זיקה הוא מדאוריתא עיש"ב שלא זכר דברי הרשב"א והריטב"א הנזכרים לעיל: כלל כ"ו) זכירה יש חילוק בין זוכר זוכרין למזכיר מזכירין דסתם זוכרין הוא במחשבה ועד כאן לא אמרו בספרי זכור בפה אלא מיתורא דלא תשכח ואע"ג דלהראב"ע בפ' וישב משמע דפ' (ירמיה כ"ג) ומשא ה' לא תזכרו עוד הוי כמו תזכירו אין להביא ראיה מן היוצאים מהכלל הכולל ובמקום שיש איזה הכרח לפרש כן וכההיא דספרי וכן זכר את ושתי פי' כמו הזכיר דאי זכר בלבו מנא ידעוהו עבדיו שיעצוהו להפקיד פקודים אבל גם משם אינו מוכח דמצינן לפרש זכר את ושתי ונתעצב וכפירש"י ועבדיו ראוהו פניו זועפים איך שיהי' אין ספק שסתם מזכיר הוא בפה וזוכר בלב ומי יכריחנו לתנא לדבר זרות עכ"ד הרב קול הרמז בריש מס' תענית וזה לשון הסיפרי בסוף כי תצא זכור את אשר עשה לך עמלק זכור בפה לא תשכח בלב ע"כ ובלשון זה אפשר לפרש דכונתו דמשמעות זכור הוא בפה ולא תשכח משמעותו בלב אמנם בש"ס דילן במגילה ד' ח"י ע"א הובאה בריתאזו בלשון זה זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור כשהוא אומר זכור בפה ע"כ מסיגנון זה מובן דמשמעות זכור הוא בלב לולא יתורא דלא תשכח וכדברי הרב והא הוה ליה לאתויי ועיין לעיל אות י"ג שהבאתי דברי התורת כהנים בריש בחקותי בכמה זכירות שדרשו בענין זה דמשמעות זכור הוא בלב לולא גלי קרא אחריני וראיתי בס' הביכורים והראיון בהערותיו על ס' בני דוד כהנים (לא ידעתי ס' זה) שכתב בד' י"ד ע"א אות ג' שכתב בס' הנ"ל עמוד כ"ז בהערה ח"י (על מה שכתב רבינו יהונתן אבל השוחט ע"מ לזרוק לע"א או להקטיר לע"א בשעת מעשה מזכיר שם ע"א עליה) ר"ל הזכרה ע"י מחשבתו אבל לא שצריך הזכרה בפה עיין תב"ש ס"ד סק"ב עכ"ל וכתב על זה הרב המחבר יצ"ו וז"ל צדקו דבריהם אע"ג דלכאורה הזכרה הוא בדבור פה אבל סתם הזכרה היא בלב כדמוכח מגילה י"ח (הביא דברי הש"ס הנ"ל) וכן בתו"כ פ' בחקתי (הביא דברי התו"כ אשר הבאתי למעלה באות י"ג) מכל אלה מוכח דאלמלא נכתב קרא להזכרה בפה היינו מפרשים כל הני זכור בלב עכ"ד והנה אמת שכן מוכח מכל הנ"ל דמשמעות זכור הוא בלב אמנם לא זכר הרב יצ"ו דיש חילוק בין זוכר למזכיר ואם כן אם באנו להשוות לשון הפוסקים ללשון תורה ולשון חכמים בזה יש לנו להבין מדברי

רבינו יהונתן דבפה קאמר מדנקט לשון מזכיר ולא אמר לשון זוכר ולכן בס' בני דוד לא כתבו זה מכח משמעות לשון זכירה רק עפ"י דברי הרב תב"ש שציינו:
הן אמת דמתשובת בשמים ראש סי' קע"ג שהבאתי למעלה באות י"ג (בד"ה גם) מתבאר דגם שמיעא ליה כללא דרב קול הרמז שהרי כתב דזכירת יציאת מצרים בכל יום סגי מדאוריתא בלב מדכתיב למען תזכור אבל בליל פסח דכתיב והגדת היא בפה והרי שנינו במשנתינו מזכירין יציאת מצרים בלילות ולדידיה דסגי בלב היכי תני מזכירין אלא מוכח דלא שאני ליה בין זוכרין למזכירין א ראיתי להרב יד דוד ברישׁ מס' תענית שכתב שתשו' זו לית ליה כלליה דהרמ"ז אמנם יש לדחות שסובר בעל תשובה זו דמדרבן מיהא בעינן גם בכל יום קריאה בפה ועל שם החיוב דמדרבנן תני מזכירין דאי הוה תני זוכרין לא הוה ידעינן דמדרבנן מיהא בעי הזכרה בפה ובמדרש תנחומא פרשת כי תצא (הביאו מרן חיד"א בס' דבש לפי מערכה זו אות יו"ד) אמר הקב"ה תהיו אתם מזכירים שמו למטה ואני מוחה אותם מלמעלה עכ"ל נראה שדקדקו לומר בשם ה' מזכירים ולא זוכרים לרמוז שתהיה בפה ובדדרשו מדכתיב זכור אל תשכח וגם לשון המדרש שהביא רבינו הרקח בסי' רל"ד (והובא בדבש לפי שם) שאמרו ישראל להקב"ה אמרת לנו הוו זכורים מעמלק וכו' אמר להם הקב"ה בני בזמן שאתם קוראים פרשת עמלק מעלה אני עליכם כאילו מחיתם שמו ע"כ יש לפרש דישראל הבינו ממאמר ה' זכור את אשר ע"ל עמלק דהיינו זכירה בלב ורצה הקדוש ברוך הוא להודיעם שצריך קריאה בפה לכן אמר להם בזמן שאתם קוראים ובדברי המדרש הזה עיין בס' בני יששכר במאמרי חדש אדר מאמר ז אות יו"ד:מערכת חית כלל א) חצי שיעור דאסור מן התורה אם הדין כן גם באיסור אבר מן החי עיין בחקרי לב יו"ד ח"א סי' כ"ט כן מצאתי כתוב בקונטריסי מזה זמן רב ועתה אינו מצוי אצלי לראות מה מקום להסתפק בזה ועיין למרן הב"י יו"ד סי' ס"ב (ד"ה בין) ולהרט"ז שם סק"א דמבואר דחצי שיעור אבר מן החי שוה לכל האיסורים והרב פרי מגדים בחלק שפתי דעת צדד בזה לפי מה שיש לפרש בטעמא דחזי לאיצטרופי עיין שם שמסיק כן והרב אור יקרות שהביא הרב יד דוד שם הגב"י אות א' פשיטא ליה נמי הכי וכן מתבאר מדברי הרב נודע ביהודה בס' צל"ח לפסחים על מה שהקשו בגמרא ד' כ"ב ע"ב לר' אבהו דאמר כל מקום שנאמר לא תאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה משמע מדתני ר' נתן שלא יושיט אבר מן החי לב"ן עכומ"ז משום לפני עור הא לכלבו שרי אלמא שרי בהנאה והקשה דילמא ר' אבהו סובר כריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה ומיירי ר' נתן בחצי שיעור אבר מה"ח דלדידן שרי ומותר ליתנו לכלבו ורק לב"ן עכומ"ז אסור משום דלא ניתנו שיעורין לב"ן עכומ"ז ולכן נקט שלא יושיט אבר מן החי

לב"ן עכומ"ז ותירץ דר' אבהו תלמיד רי"ו מסתמא קאי בשיטת ר"י דחצי שיעור אסור מן התורה ואם ק מאי איריא דנקט לאו דלפני עור ולא נקט חצי שיעור וכו' אלו תוד"ק הרי דנקיט בפשיטות דחצי שיעור אבר מן החי אסור מן התורה (ומה שקשה על דברי הצל"ח הללו דהא לסלקא דעתין דאבר מן החי אסור בהנאה אף אם נאמר דר' אבהו סובר כר"ל דחצי שיעור מותר מן התורה הרי אמרו בירושלמי פרק ששי דתרומות הלכה א' דמודה ר"ל באיסורי הנאה דק"ש אסור מן התורה עיין בשו"ת בית יצחק לידידי הגאון מפראמישלא יצ"ו בא"ח סי' כ"ט אות וי"ו):

כלל ב) חצי שיעור דאסור מן התורה לענין אכילת חמץ כתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות חמץ דין ד' דאסור לאכול כל שהוא שנאמר לא יאכל ושרים רבים אשר היו תמהים למה הוצרך רבינו לקרא דלא יאכל הלא כל איסורים שבתורה חצי שיעורן אסור מן התורה והרב מוהרלנ"ח בסי' י"ז הובא במשנה למלך שם (בטעות נרשם שם סי' נ"א הלא היא בסי' טו"ב) כתב מפני קושיא זו דאי לאו דגלי קרא לא הוה אסור חצי שיעור דלא דמי לשאר איסורין משום שהיה לו שעת היתר וחדש על פי זה דחמץ בערב פסח אחר חצות אין חצי שיעור שלו אסור מן התורה דלא כתיב ביה לא יאכל והרב מוהר"ן טרוויטש בקובץ על יד שם הביא לו סמוכות ממה שכתב באסיפת זקנים לבבא מציעא (דף כ"ג ע"א ד"ה ואסורין) דלא ילפינן חצי שיעור אלא דומיא דחלב דשוה בכל אמנם רבני האחרונים מפקפקים על דברי הרב מוהרלנ"ח הרב דרך המלך דף כ"ד ע"ג הקשה ממה שכתב הרמב"ם דחצי שיעור אסור בשבועה אף דשבועה היה לה שעת היתר וכן הקשה מפיגול ונותר דהיה להן שעת היתר וכו' והרב צרור החיים שם כתב דאין כונת הרמב"ם מדכתיב לא יאכל בצירי כמו שהבין מוהרלנ"ח וכו' עי"ש וכתב הרב פרמ"ג ביו"ד סי' ס"ב בשפתי דעת סק"ג דגם מוהרלנ"ח לא החליט כן משום דאם כן כל איסור שאין בו כרת נימא דאין חצי שיעור שלו אסור מן התורה דלא דמי לחלב אמנם בפרי מגדים חא"ח באשל אברהם ריש סי' תמ"ג נראה שמבין ממוהרלנ"ח דלקושטא סבירא ליה דאין חצי שיעור דחמץ אסור מן התורה ויצא לידון לענין חצי זית לחם ספק חמץ או מצה דהוא ספק דרבנן ולקולא והוא תמוה דודאי גם למוהרלנ"ח אסור מן התורה ולא קאמר אלא דהוה אמינא לחלק כן אי לאו לא יאכל בצירי ואולי כונתו על ערב פסח אחר חצות דוקא דאיירי בהכי כדמשמע מדבריו:

ועל דברי הרב מוהרלנ"ח הקשה הרב טל אורות בדף ק' ע"ג דאם כן גם בשבת ויוה"כ נימא נמי דאין חצי שיעור אסור מן התורה כיון דהיה להם שעת היתר וכו' ולענ"ד מה שהקשה מיוה"כ הא ודאי קשיא וכן הקשו הרבנים צרור החיים ודרך המלך שם וכן

הקשה הרב ימי שלמה בד' כ"ה ע"ג ולא זכר שקדמוהו שרים הנ"ל אך מה שהקשה משבת נראה דלא קשיא דכיון דלא מצינו בש"ס בהדיא דחצי שיעור דמלאכת שבת אסור מן התורה אלא דרש"י והרא"ש ורי"ו שהביא שם הוא שכתבו כן אימור דהרמב"ם חולק וכן נראה ממה שכתב בהלכות שבת פרק י"ח הלכה כ"ג דהעושה מלאכה חצי שיעור פטור ומר הוא דכייל לן בריש הלכות שבת דכל פטורי שבת פטור אבל אסור ואף אם אין לנו הכרח מזה עיין לקמן אות ד' על כל פנים אין לנו כח להקשות כמובן והרב מנחה טהורה בד' ל' ע"ד כתב לתרץ דילפינן איסור שבת מחלב דכי פרכת מה לחלב שלא היה לו שעת היתר אמרינן חמץ יוכיח וכו' עי"ש ואין דעתי העניה נוחה בזה אחרי מחי"ר מכתה"ר דאם כן איך קאמר הרב מוהרלנ"ח דחמץ משש שעות עד הלילה חצי שיעור הוא מדרבנן נילף מחלב ונימא חמץ תוך שבעה יוכיח וכמו שכתב מרן מוהריט"א הובא בקהלת יעקב בתוספת דרבנן אות קל"ז ד' מ"ה ע"ג וע"ד (מדפוס אשכנז) ובדרך זו דרך ובא הרב דרך המלך שם דאין לומר דשבועה ילפינן מחמץ דאם כן גם בחמץ בערב פסח נימא הכי יע"ש ועיין להרדב"ז בחדשות סי' קל"ה דנראה שסובר דדין חמץ שוה לכל האיסורים לענין חצי שיעור וכיון דמדין חצי שיעור אתי עלה נראה דלדעתו גם בערב פסח אחר חצות אסור מן התורה וק"ל ועיין בס' ימי שלמה בפרק א' מהלכות חמץ הלכה ז וכתב הרב ארעא דרבנן אות רי"ט בשם הרא"ם בתוספותיו על הסמ"ג בהלכות פסח דגם בערב פסח חצי שיעור אסור מן התורה וכן כתב באשל אברהם שם דכן דעת כל הפוסקים שסתמו וכתב כן בשם הסמ"ג ובפתיחה הכוללת בהנהגת הנשאל עם השואל באיסור והיתר בח"א אות י"ז כתב דחתיכה חצי שיעור שיש ספק חמץ או מצה בערב פסח על הלילה למוהרלנ"ח הוי ספק דרבנן ולקולא ורוב הפוסקים סוברים דאסור מן התורה ובס' דרכי הוראה הנד"מ לגדול בדורנו יצ"ו בח"ב פרק כ"ה שקיל וטרי בדברי הרב מוהרלנ"ח ומסיק דאין לצרף סברתו להקל ח"ו נגד דברי הראשונים עי"ש דב"ק:

ובגוף דברי הרמב"ם דיליף חצי שיעור חמץ דאסור באכילה מדכתיב לא יאכל אף אם נאמר כדברי הרב מוהרלנ"ח דאצטריך קרא מיותר לחצי שיעור חמץ משום שאינו דומה לשאר איסורין שזה היה לו שעת היתר קשה לי למה לא נלמוד דאסור חצי שיעור באכילה מדכתיב כל מחמצת לא תאכלו כל לרבות חצי שיעור לאיסורא דהכי דרשינן בתורת כהנים פרשת אחרי על פסוק וכל מלאכה לא תעשו (סי' ט"ז כ"ט) אין לי אלא מלאכה שחייבין עליה כרת מלאכה שאין חייבין עליה כרת מנין שלא יכתוב אות אחת וכו' תלמוד לומר וכל מלאכה והיינו חצי שיעור וכמו שכתב הגרל"מ שם דאתי כר' יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה עי"ש וכמו כן נאמר דכל מחמצת לרבות חצי שיעור הוא

דאתא ואף דכל מחמצת איצטריך לדרשה אחריתי הנה המעיין בגוף דברי התו"כ שם יראה דדרשינן כמה דרשות מוכל מלאכה אם כן הכא נמי נידרוש נמי לרבות חצי שיעור לאיסורא בעלמא ולפי מה שהבאתי לקמן במערכת הכ"ף אות ל"ב דאף מאן דלא דריש כל דריש וכל אולי נוכל לומר דהוצרך רבינו לילפותא דלא יאכל משום דמהתו"כ אין ראיה דדרשינן כל לרבות דהתם וכל כתיב וכיון דאיכא מאן דלא דריש כל הוצרך להביא מלא יאכל שמוסכם לכולי עלמא:

כלל ג) חצי שיעור כתב הרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו לשבת דף ע"ד בשם הרב חות יאיר דבתחומים דשיעורו נזכר בתורה וכן טלטול ד' אמות לא אסרינן חצי שיעור דכל דמפורש בתורה אין כח ביד חז"ל לאוסרו כמו שכתב הרב ט"ז בסי' תקפ"ו וכתב שאין דבריו ברורים דהא לר' יוחנן חצי שיעור אסור מן התורה ולא מגזרת חז"ל עכ"ד ולי הדל אי משום הא היה אפשר ליישב בדוחק דכונתו היא מדסבר ריש לקיש דח"ש מותר מה"ת ורק מדרבנן אסור וכיון דאין כח ביד חז"ל לאסור דבר המפורש בתורה אם כן בהכרח לומר דבתחומים וטלטול לא אסרו חצי שיעור ומדר"ל נשמע לר' יוחנן דהא לא מצינו שנחלקו ר"י וריש לקיש באיזה מן הדברים דלמר אסור ולמר שרי אפילו מדרבנן וכיון דעל כרחין לריש לקיש ליכא בהו איסורא כלל הכי נמי לר"י ליכא איסורא כלל אלא הא קשיא דהרב יד מלאכי באות רצ"ה כתב בשם הרב חות יאיר דלא ס"ל ככלל הרט"ז הנ"ל ואידכתב בסי' ט"ו על פי דברי הרט"ז ואין מצוי אצלי ס' חו"י לראות דב"ק וביד מלאכי כללי דינים אות רנ"ו הביא דברי החו"י בקיצור ולא הוזכר שם שכתב כן על פי דברי הרט"ז ותו קשה דלפי מה שכתב הרב מוהר"ץ בשמו משמע דפחות מארבע אמות לא אסור טלטול כלל אף מדרבנן והוא תמוה דודאי פחות מארבע אמות אסור מיהא מדרבנן וזוהי שלא רצו לגלותה להוליך פחות מד' אמות ובקושי התירו אלמא איכא איסורא ולעומת זה אתה תחזה כי בס' תפארת ישראל (פירוש המשניות) בחידושים שבסוף הפרק ראשון במשנה א' הקשה באמת אמאי לא נימא דפחות מד' אמות אסור מן התורה מדחזי לאיצטרופי עי"ש שלא ראה שו"ת חו"י הנ"ל גם לא ראה מה שכתב הרב חכם צבי בסי' פ"ו דלא סגי בטעם דחזי לאיצטרופי לחוד ושאני חלב דאיכא נמי כל אלא שעל דברי הח"ץ יצאו עוררין עיין לקמן אות ד' והרב ישרי לב ד' ך' ע"ג בשם הרב בית מועד כתב גבי עדי האשה שאם היה כתוב בתורה בפירוש שלא להסיר שתי שערות היה שייך לומר דשער אחד הוי חצי שיעור ואסור מן התורה וזהו כנגד היסוד של הרב חות יאיר לפי מה שפירשתי בכונתו ודוק והרב טל אורות ד' ק"ד ע"א כתב בשם הרב מוהר"י אשכנזי שחקר בתחומין פחות משנים עשר מיל ליהוי אסור מן התורה משום

חצי שיעור והוא תירץ על פי דברי הרב חכם צבי בסי' פ"ו אלא שהקשה על הרב ח"ץ מדברי רש"י וכו' ע"ש ולי הדל בלאו הכי אינה מתיישבת חקירת הרב מוהרי"א לגמרי דהמעיין בשו"ת ח"ץ ישפוט בצדק שלא כתב כן אליבא דכולי עלמא רק לדעת הרא"ש אבל לשאר מפרשים מודה דגם בכי האי גוונא שייך דין חצי שיעור (עיין לקמן אות ה') ואם כן מה נענה לאותם המפרשים:

ובמה שכתבתי למעלה דבמעביר פחות מארבע אמות ברשות הרבים איכא מיהא איסור דרבנן הנה מצאתי שהגאון חתם סופר בחלק א"ח תוך סי' ס' (בד"ה ועוד הא מייתי) כתב והא דאמרינן ריש פירקין דהתירו לטלטל פחות מארבע אמות משום דאי לא שרית ליה אתי לאתויי ד' אמות משמע משום פסידא לחוד לא התירו התם היינו לטלטל ברשות הרבים פחות מד' אמות שזה איסור חמור שהוא חצי שיעור מאיסור דאוריתא משום הכי אי לאו דחששו שיביא ד' אמות להדיא לא התירו לו אבל טלטול מוקצה פשוט להש"ס שהתירו לו עכ"ל והוא תנא דמסייען דחצי שיעור דארבע אמות אסור דלא כדמשמע מדברי הרב מוהרצה"ח בשם הרב חות יאיר דמותר וגם מוכח דאיסורו מדרבנן אלא שלהיותו חצי שיעור של תורה חמור ממוקצה ועיין לקמן באות ה' (בד"ה ועל דברי הרב) שכתבתי בשם שו"ת דברי מרדכי דמעביר חפץ ברשות הרבים פחות מארבע אמות אין איסור אפילו מדרבנן: ועל קושית הרב תפארת ישראל הנ"ל יפה השיב ידידי הרה"ג משה אהרן אלופין יצ"ו בספרו צור תעודה הנדפס חדש ממש בדף ל"ג ע"א דמה שאסרה תורה חצי זית חלב משום דחזי לאיצטרופי היינו דוקא אם האיסור הוא איסור גמור ומתוקן אלא שחסר ממנו שיעור אכילה מה שאין כן עקירה בלא הנחה והולכה פחות מארבע אמות שלא נגמר עדין המלאכה ולא חל עליה שום איסור מלאכה מעולם וכו' עי"ש דב"ק וכיונה דעתו בזה להגאון פרי מגדים בפתיחה להלכות שבת כמו שכתב בשמו הרב שם אריה בחיו"ד סי' ס"ה (בד"ה אמנם) דלא שייך הך סברא דחזי להצטרף אלא כשיש איסור לפנינו רק שאין בו כשיעור אז מהני הך סברא דחזי לאיצטרופי אבל לא בשאין כאן איסור כלל ולכן מעביר פחות מארבע אמות וכן עקירה בלא הנחה אין עליו שם מלאכה כלל ואף דחזי לאיצטרופי לית לן בה (והוסי' הרב שם אריה ואמר שבמקום אחר כתב דמעיקרה בלאו הכי לא קשיא דהתורה לא אסרה רק בצירוף שניהם יחדיו כמו צמר ופשתים ובשר בחלב דמי נימא דכל אחד בפני עצמו הוי חצי שיעור ואסור אלו דבריו שבמקום אחר הכתובים שם במוסגר וכדברים האלה כתב בתפארת ישראל בחידושים שאחר פרק א' דמס' שבת במשנה א' ולפי הנראה היא גופא כונת

הרב פרמ"ג ולא אבין מה חדש הרב שם אריה בזה) ועי"ש שהאריך עוד על פי סברא זו ועיין לקמן באות ד' על חקירת הרב תפארת ישראל מעקירה בלא הנחה:

כלל ד) חצי שיעור הרב תפארת ישראל (פיה"מ) בחידושים שבסוף פרק א' ממסכת שבת על קושיתו דלמה לא תהיה עקירה בלא הנחה אסור מן התורה משום חצי שיעור כתב בשם מר בריה דאיסורי מלאכת שבת כיון דממשכן ילפינין להו כל שאין שם מלאכה עליו מותר לגמרי מה"ת ע"כ ונראה ודאי שאין כונתו לומר דבכל מלאכות דשבת כל שאין שם מלאכה עליהם אינו אסור מן התורה ונאמר דאם עושה המלאכה פחות מכדי שיעורה אינו אסור מן התורה דזה לא יתכן שהרי כתב רש"י במסכת שבת ד' ע"ד ע"א ד"ה וכי מותר לאפות דחצי שיעור אסור מן התורה הרי דגם באיסורי שבת חצי שיעור אסור מדאוריתא והרב טל אורות ד' ק' ע"ב וג' כתב כן בשם הרא"ש בפרק כלל גדול ובפרק המוציא יין ובשם רבינו ירוחם נתיב י"ב חלק י"ד (מה שכתב בשם הרא"ש נראה שכונתו על הגאות אשירי עי"ש ובקרבן נתנאל) אלא כונתו רק על עקירה בלא הנחה והנחה בלא עקירה שאין על שום אחת מהן שם מלאכה אבל אופה פחות מכשיעור שם אפיה עליה אלא שאין בה שיעור ואסור מן התורה וכמו שכתבו הפוסקים הנ"ל וכן ראיתי בתפארת ישראל בקונטריס כלכלת שבת בכללי ל"ט מלאכות שכתב בסוף אות ז וז"ל אב"י חצי שיעור במלאכת שבת אין בו חיוב אבל אסור מדאוריתא כמו חצי שיעור בשאר איסורין כרש"י בשבת דף ע"ד ועיין תשו' ח"ק סי' פ"ו דיש לומר שהוא מדרבנן בשבת עכ"ל (עיין בזה לקמן באות ה') וראיתי להגאון שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ד סי' ק"ך שכתב שאחד הציע לפניו מה שהקשה בתפארת ישראל דלמה לא תהא עקירה בלא הנחה אסור מן התורה ככל חצי שיעור דהכי נמי עקירה חזי לאיצטרופי להנחה וכתב על זה וז"ל ואני אמרתי דלא קשה דהא מלאכת מחשבת אסרה תורה וכל שחשב להניח ולא הניח שוב אינו אף חצי שיעור ואף אם לא חשב רק לעקור לא שייך חזי לאיצטרופי דהרי לא רצה להניח כלל ומלאכת מחשבת אסרה תורה עכ"ל ומשמע דבשאר מלאכות של שבת נמי יש לומר כן דאם עשה רק חצי שיעור מלאכה בין אם היה בדעתו להשלים ולא השלים או שהיה בדעתו שלא להשלים אין שייך לומר דחצי שיעור אסור מן התורה והוא תימה שהרי כתבו הפוסקים הנ"ל דחצי שיעור במלאכות שבת נמי אסור מן התורה:

הן אמת שמדברי הרמב"ם בפרק ח"י מהלכות שבת הלכה כ"ג נראה דאיסור חצי שיעור במלאכות שבת מדרבנן הוא שכתב דהעושה מלאכה חצי שיעור פטור וכללא כייל לן בריש הלכות שבת דכל מקום שנזכר בחבורו פטור הוא אסור מדרבנן וכן מצאתי למרן

מוהריט"א בס' קהלת יעקב סי' קל"ז דף מ"ז סוף ע"ד וד' מ"ח סוף ע"ב דפשיטא ליה הכי בדעת הרמב"ם וכתב שכן דעת מרן כסף משנה בריש פרק ה' מהלכות איסורי מזבח עי"ש ויתכן שגם הרב לחם משנה בפרק י"ג מהלכות מעשה הקרבנות דין י"ד (שהובא בקהלת יעקב שם) מודה לענין חצי שיעור באיסורי שבת דאינו אלא מדרבנן וכדכייל לן הרמב"ם בכל פטורי שבת שוב ראיתי בריש פרק כ"א מהלכות שבת שכתב הרב לחם משנה דאין פחות מכשיעור אסור מן התורה משום חצי שיעור אלא משום תשבות ולפי זה אסור מן התורה באיסור עשה ואין נראה כן מדברי הרמב"ם הנ"ל ועיין להרב טל אורות דף ק' ע"ד וכן נראה מדקדוק לשון הרב פרמ"ג בפתיחה להלכות שבת והעתקתי דבריו לקמן (בד"ה עתה בתתי) דעל הרמב"ם כתב שמתבאר מדבריו דחצי שיעור הוא כשאר איסורין ולא כתב דח"ש אסור מן התורה כמו שאר איסורין כמו שכתב לקמיה בדברי רש"י דח"ש אסור מן התורה כר' יוחנן עי"ש: ובחפשי ראיתי שהרב מוהר"ן טרויטש בקוב"ץ על יד בפרק י"ב מהלכות שבת דין ט' הכריח מדין ההוא שדעת הרמב"ם דליכא חצי שיעור מן התורה באיסורי שבת ועיין להרב דרך המלך ד' כ"ד ע"ה מה שכתב בשם מרן מוהריט"א והרב נודע ביהודה במהדורא ב' בא"ח סי' ג"ן (בד"ה חדא) כתב בדרך אפשר דהרמב"ם מפרש קושית הש"ס בשבת ד' ע"ד הנ"ל (וכי מותר לאפות וכו') דכיון דאיכא מיהא איסור דרבנן היכי תני דאופין לכתחלה עי"ש ואומר אני אם ספקות שלו כך וכו' והמעיין בדברי מרן מוהריט"א יראה שהכריח פירוש זה לשיטת הרמב"ם עי"ש ולפי זה דרעת הרמב"ם דאין איסור חצי שיעור מן התורה באיסורי שבת:גם הרב מוהר"י עיאש בס' עפרא דארעא על דברי הרב ארעא דרבנן באות צ"ג פשיטא ליה בדעת הרמב"ם דאינו אסור אלא מדרבנן מן הכלל שבידינו כל פטורי שבת פטור אבל אסור עי"ש והרב פרי מגדים במשבצות זהב בסי' שט"ו אות ח' מצדד לענין חצי שיעור במלאכת שבת אם אסור מדאוריתא או אינו אלא מדרבנן ואגב ריהטאי לא ראיתי שהזכיר דעת הפוסקים הנ"ל עי"ש אמנם דברי תורה עשירים במקום אחד שבסי' ש"א במשבצות הוכיח מדברי הטור דחצי שיעור מלאכה אסור מן התורה וציין לשו"ת ח"ץ סי' פ"ו שסובר שהוא מדרבנן ומחשבתו נכרת שכונתו להשיג על הרב חכם צבי ממשמעות דברי הטור אלא דנקיט נפשיה בקצר"י כדרכו בקודש גם הרב ישועות יעקב בסי' ש"א סק"ג כתב דהמעיין בדברי הטור יראה שסובר דחצי שיעור אסור מן התורה אף באיסורי שבת והאריך בזה עי"ש: עתה בתתי להעתיק מערכה זו וכבר יש בידי הס' פרי מגדים עם הפתיחות אשר בזמן שכתבתי בענין זה (חצי שיעור) לא היה בידי ס' פרמ"ג לבדו כי אם הנספח להמגיני ארץ דפוס זיטאמיר תרכ"ה ראיתי בפתיחה להלכות שבת שכבר ראה דברי רש"י ומה

שכתוב במשנה למלך בזה ולזכות את הרבים (שאין בידיהם הפתיחות הנ"ל) ארשום פה תורף דב"ק בעניינים אלו וזהו בד"ה והוי יודע דכל וכו' הביא מה שכתב רש"י בד' ע"ד דחצי שיעור אסור מן התורה כר' יוחנן.

ובד"ה וכל השיעורין כתב וז"ל וכל השיעורין הוא לחייב סקילה וכרת וחטאת הא לענין איסור ח"ש אסור בשבת כמו בשאר איסורין וכמ"ש הר"מ ז"ל פ"ח מה"ש הלכה כ"ג דפטור אבל אסור ורש"י שבת ע"ד א' ד"ה וכי דח"ש אסור מ"ה כרבי יוחנן יע"ש וחייב על חצי שיעור מכות מרדות כמ"ש הר"ם ז"ל פירוש המשניות ק"ה ב' גבי כותב אות א' שחרית כו' וכ"כ בחיבורו פ"א הלכה בג"ד כ"מ שנא' חייב סקילה לכרת וחטאת ופטור או אין עושין כך וכך או אסור לעשות כך וכך הר"ז לוקה מכות מרדות וכ"מ שנאמר מותר הר"ז מותר לכתחלה וכן כ"מ שנאמר אינו חייב כלום או פטור מכלום הר"ז אין לוקה כלל וחלוקה זו משמע חלוקה אחרת דאע"פ שאין לוקה כלל אפי' מרדות מ"מ לכתחלה אין עושין ואיה"ש יבואר לקמן מזה עכ"ד ובד"ה עוד אשיב וכו' כתב וזה לשונו עוד אשיב אל מ"ש למעלה שכל השיעורין לחייב חטאת כו' אבל ח"ש אסור מ"ה שוב ראיתי במשנה למלך פח"י מהלכות שבת הלכה א' הביא דברי רש"י ע"ד א' והג"א ריש המוציא יין דח"ש אסור מ"ה והביא המגיה שם תשובת ח"ץ בסימן פ"ו די"ל מדרבנן דבמ"א כתיב כל לרבות ויליף כל מ"א מחלב משא"כ הוצאת שבת ושער נזיר די"ל מדרבנן יע"ש שצידד בזה והנה במ"א י"ל סתם אכילה משמעו בלה"ק בכזית ולכך צריך ריבויא דכל חלב והלמ"מ אי חזי לאיצטרופי לאסור ח"ש מ"ה אבל בשבת דכתיב לא תעשה כל מלאכה שמשמעו אפילו כל שהוא במשמע ואתא הלכתא לומר לעונשין אין חייב אלא בכשיעור אבל ח"ש בלאו קאי ועיין מזה במ"ש במקום אחר אי סתם אכילה בכזית או בכ"ש ומ"ל הלכות שבועות ונדרים הן אמת שמה שאמרו חז"ל בריש מי שהחשיך אין עמו עכומ"ז מוליכו פחות מד' אמות וכ"פ הר"מ ז"ל פ' עשרים מה"ש ה"ז ובשבת קנ"ג ב' ובפרק י"ב הט"ז מותר לטלטל פחות מד"א דדוקא להוליכו הרבה לא התירו כ"א בהפסד ממון וא"כ לכאורה מבואר דח"ש רק מדרבנן אסור ומש"ה התירו בממון הרבה פחות מד' אמות אפילו לכתחלה התירו שלא יהיו ידיו של אדם אסורות ברה"ר ואין זה מעונג שבת ואם כן קשה אם ח"ש מ"ה איך התירו בשביל ה"מ וגם להתיר לכתחלה ברה"ר פחות מד"א ומ"ש מעביר מכל המלאכות והוה ניחא לי במ"ש דודאי מכל חלב הנאמר במ"א אין ללמוד לאיסורי שבת ולנזיר וכדומה וכמ"ש ח"ץ ז"ל בסי' פ"ו אלא דבשבת כתיב א תעשה כ"ל מלאכה במלת כ"ל משמע אפי' כל דהוא גם לא כתיב מלאכת עבודה א"כ ח"ש נמי במשמע אלא דאתיא הלכתא ומר דאין עונשין בפחות מכשיעור אבל איסורא

ולאו נמי אית בח"ש משא"כ מעביר ד"א ברה"ר דלא מקרא דלא תעשה מלאכה נפיק א רק מהלכה למשה מסיני כדמסיק בריש הזורק ע"ב דהמעביר ד"א ברה"ר הלכתא גמירי לה א"כ הלכתא נאמרה דמעביר ד"א ברה"ר חייב ותו לא ומש"ה פחות מד"א לית ביה איסור תורה כלל ומדרבנן נמי מותר כ"א במוליכו הרבה פחות מד"א גזרו והתירו משום הפסד ממונו כאמור אבל למ"ש הר"ן ז"ל במשנה דאבות ומלאכות ארבעים חסר א' דמעביר הלכתא גמירי דחייב משום הוצאה ד"א של אדם רשותו הוא וכ"מ בר"מ ז"ל פ' י"ב ה"א א"כ קשה:

שוב ראיתי דיש לחלק בין עשה המלאכה בחצי שיעור כמו קצר חצי גרוגרות דיש בו איסור תורה או איסור דרבנן כמו שצידד הח"צ ז"ל בסי' פ"ז משא"כ מעביר ד"א ברה"ר כל שהעביר פחות מד"א אין שם מלאכה עליה כלל ולאו מידי עביד ולכן היתר גמור ובמוליכו הרבה כן מדרבנן אסור ובמקום פסידא התירו ושפיר יש לחלק בין ח"ש גרוגרות לח"ש זה וכדכתיבנא ומיהו כ"ז במעביר אבל לזרוק אסור פחות מד"א ואיה"ש יבואר ויש לעיין בריש שבת ג' א' זה עוקר וזה מניח משמע איסור תורה יש שם היינו דמ"מ אתעבדא מלאכה ואה"נ דאחד עוקר ולא מניח ליכא איסור תורה דח"ש דאין זה ח"ש ומ"מ שם איסור דרבנן יש ועיין פירש"י בריש יציאות השבת ד"ה שהן ארבע מדבריהם הוסיפו אפילו כה"ג הוה דרבנן עיין פני יהושע שם ואי"ה יבואר עוד לקמן ולפי"ז במעביר וזורק ד"א ברה"ר דבעי שיעור המועיל כמ"ש הר"מ ז"ל פי"ב מה"ש ה"ט וא"כ בזורק ומעביר חצי גרוגרות וכדומה מן השיעורים ח"ש יש לומר דלא הוה מן התורה כ"א דרבנן דבמלאכה הכתובה בכתוב כתיב לא תעשה כל מלאכה משא"כ זה דהללמ"מ אבל למ"ש הר"ן וכ"מ בר"מ שם דכולן תולדות מוציא ומש"ה מענישין עליה (דמהלמ"מ א"א להעניש אא"כ כתוב בפירוש בתורה שבכתב) א"כ דינם ממש כהוצאה עוד יש נפ"מ בין אם נאמר ח"ש בשבת אסור מ"ה או מדרבנן הוא המוציא מרה"י לכרמלית לדידן ג"כ יש לומר אם ח"ש מדרבנן לא גזרו בדרבנן גזירה לגזירה כו' ול"ד למ"א דכל מ"ש חז"ל אפ"י ח"ש דבד"ת ח"ש מ"ה אסור משא"כ כאן ועמ"ש בחידושינו בשבת ו' אהא דאסקופה בלבד שלא יחליפו כו' וע' א"ח סי' שמ"ט אסור להוליך פחות מד"א אפילו בכרמלית כי קרוב שיבואו לידי טלטול ד"א בב"א יע"ש משמע הא שאר איסורי דרבנן לא גזרו בכרמלית וא"כ יש נפ"מ טובא בין ח"ש אסור מ"ה או מדרבנן בכרמלית וכדכתיבנא:

וראיתי בשו"ת בנין ציון החדשות סי' קי"ג שכתב וז"ל מה שהקשה מר על הרמב"ם שסובר דחצי שיעור במלאכות שבת אסור מן התורה איך כתב דמלאכה שעשו שנים

בשותפות פטורים הרי יש איסור תורה בכל אחד משום חצי שיעור ופטורי שבת פטור אבל אסור מדרבנן דוקא תשובה לא ידעתי דמיון שנים שעשאוה לח"ש דח"ש הוא שעשה המלאכה דבישול או ההוצאה לגמרי רק שלא היה שם שיעור הראוי אבל כשזה עוקר וזה מניח דהוי שנים שעשאוה לא נעשה כלל המלאכה דהוצאה על ידי אחד ולא שייך בזה חצי שיעור דעדין אין כאן איסור כלל כיון שכל אחד לא עשה רק חצי מלאכה ולא שייך לאסור גם כן משום דחזי לאיצטרופי וכו' דחצי שיעור לא שייך אלא כשנעשה המלאכה לגמרי ע"י אחר רק שלא היה כאן שיעור הראוי דבזה שייך חזי לאיצטרופי איסור מלאכה בזה עכ"ל והנה מה שכתב ליישב קושיית הרב השואל הנה אמת נכון אך מה שתופסים בפשיטות השואל והמשיב שדעת הרמב"ם דחצי שיעור דמלאכת שבת הוא מן התורה לא ידעתי איה מקום כבוד דברי הרמב"ם בזה ואדרבא ממה שכתב בפרק י"ח דין כ"ג דהעושה מלאכה חצי שיעור פטור מוכח שסובר שהוא מדרבנן וכמו שכתבתי למעלה:

איברא דלקמן במערכת הפ"ה כתבתי שיש מפרשים בדברי הרמב"ם דפטור אבל אסור הוא מדאוריתא אבל מתבאר ממה שרשמתי שם שאין כן דעת כל רבני האחרונים ואעתיק פה מה שכתבתי שם וזהו פטור אבל אסור דקיימא לן בפטורי דשבת (וכן בשאר איסורין להסוברים שגם בשאר איסורין הוא פטור אבל אסור) נראה דאינו אלא איסור דרבנן כמו שכתב הרב גנת ורדים הביא דבריו הרב יד מלאכי בסוף אות תקכ"ו וכן כתב להדיא רש"י ריש מסכת שבת ד"ג ע"א ד"ה פטור והרא"ש שם ריש סי' א' ותוס' שם ד' ק"ז ע"ב ד"ה הצד עי"ש בהר"ן דמפורש דהוא מדרבנן וכן כתבו התוס' במס' ביצה ד' כ"ד ד"ה ותניא וכן מתבארמדברי הריטב"א לשבת ד' ס"ב ע"א ד"ה אמר עולא וכן מצאתי בתשובה לחד מקאמייא ה"ג רב שר שלום הובא בשו"ת איי הים עי"ש בסי' מ"ה וסי' קמ"ז וכן כתב מרן הב"י יו"ד סי' פ"ז (ד"ה וכתב א"א הרא"ש) וכן תפסו בפשיטות כמה וכמה מרבנן בתראי עיין להרבנים פרי חדש ביו"ד ריש סי' ק"ג ובחידושיו על הרמב"ם (בפרי חדש להלכות פסח) בפרק חמישי מהלכות עבודת אלילים דין ז' ומעשה רוקח שם ולחם משנה ריש פרק כ' מהלכות שבת וצרור החיים ד' ז' ע"ג וארעא דרבנן במהדורא בתרא אות קי"ז ואות רי"א ומעשה רוקח ד' ל"ב ע"ג ועיין שם ד' קצ"א ע"א וטל אורות ד' ק' סוף ע"ב ומרן חיד"א בברכי יוסף א"ח סי' שי"ו אות ה' (ד"ה וחזה) והרבנים טורי זהב ביו"ד סי' י"ו סקי"א ופרי חדש ופרי תואר שם בדין ההוא ומרן מוהריט"א הובאו דבריו בס' קהלת יעקב בסי' קל"ז ד' מ"ז סוף ע"ד ובד' מ"ח סוף ע"ב (מדפוס אשכנז) וכן כתב הרב פחד יצחק במערכת הפ"ה ע"ש בדף י"ו ע"ב (בד"ה פטור בדיני אדם וחייב

בדיני שמים) וכן כתבו רבני ווינצייא שהביא שם (בד"ה כללו של דבר) עי"ש בד' י"ט ע"א והגם דהרב בית חדש בחלק ח"מ סי' של"ז ס"ב כתב בההיא דאמרינן גבי חוסם את הפועל פטור שכתב רבינו הטור שפטור ממלקות אבל אסור דהיינו משום דילפינן מקל וחומר משורו שאין אתה מצווה להחיותו והיקשא דבנפשך אהני רק לפטרו ממלקות ונמצא דתני פטור ורוצה לומר אבל אסור מן התורה שהרי ילפינן מקל וחומר ומשמע שהוא ק"ו גמור מן התורה כיעי"ש היכא דמוכח שאני הא בעלמא סתמו כפירושו דליכא אלא איסור דרבנן ועיין עוד להרב קהל יהודה ד' ד' ע"א ובהגהות הרב מוהר"ש קלוגער על הפרי מגדים ביו"ד סי' ב' בשפתי דעת ס"ק י"ז וזה היה פשוט בעיני מזה זמן רב ולא הייתי צריך לכתוב בזה אלא לפי שראיתי להרב חקרי לב (הביא דבריו הרב פתח הדביר בח"ג ד' קס"א ע"ד) והרב מקנה אברהם אות רפ"א דשדו נרגא בהא מילתא וכתבו דמה שכתב הרמב"ם ריש הלכות שבת דפטור אבל אסור מדברי סופרים היינו מן התורה ולפי שאינו מפורש בתורה קרי ליה דברי סופרים כדרכו של הרמב"ם לומר מדברי סופרים על דבר שאינו מפורש בתורה והאריכו בזה עי"ש ד"ק ולי הכותב נלע"ד דהנה אמת מצינו להרמב"ם במקומות רבים שכותב מדברי סופרים על דבר שהוא מן התורה ואינו מפורש בתורה מכל מקום לאו מלתא פסיקתא היא ואיכא דוכתי טובא שכותב מדברי סופרים על דבר שהוא מדרבנן גמור כמו שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ה' אות ח' והא דידן נמי דכוותא היא כדסברי מרנן כל הרבנים הנז"ל וזה פשוט וברור אצלי ואי לאו דמסתפינא אמינא דתלמוד ערוך הוא בידינו דפטור אבל אסור היינו מדרבנן והוא מדאמרינן בשבת דף ק"ו ע"א טעמא דרבי שמעון מדשרי מילה וכו' עי"ש והלא לר"י מקלקלין פטורין ואם איתא דפטור אבל אסור מן התורה היכי קאמר ר"ש מדשרי מילה וכו' הלא איצטריך למעוטי מאיסור תורה וכן לר' יהודה למה לי למימר מתקן הוא וכו' עי"ש אלא ודאי דליכא איסור תורה וק"ל ואף אי נימא דליכא הוכחה מהש"ס דשערי דחיה לא ננעלו מכל מקום תסגי לן יקר סהדותא דכל הני אשלי רברבי הנז"ל דנקטי בפשיטות דהוא מדרבנן וכן נראה עיקר (עיין מ"ש לקמן במערכת הקו"ף אות ח' בס"ד) ועיין להרב אהלי יהודה במערכת החי"ת דף ס"ח ע"ב ועיין עוד בדברי הרמב"ם בפרק ט' מהלכות שבת דין ג' המפקיע ביצה וכו' פטור אבל גזרו מפני תולדות האור והיינו מדרבנן ולא ללמד על עצמו אלא זה בנה אב וק"ל עד כאן דברי קונטריסי במערכת הפ"ה בענין זה עיניך הרואות אמבוהא דספרי די רשימנא סברי מרנן בדעת הרמב"ם דפטור אבל אסור מדרבנן הוא:

ומכל מקום דעת רש"י והגהות אשירי ורבינו ירוחם ברורה מדברי הרב משנה למלך בריש פרק י"ח מהלכות שבת שכונתו לפרש גם דעת הרמב"ם כן והרב טל אורות שם כתב בדעת הרמב"ם שאסור חצי שיעור מן התורה וזה יוצא מן הכלל שכלל הרמב"ם בריש הלכות שבת דשאני חצי שיעור משום דבעלמא אסור מן התורה וכן הבין הרב מקנה אברהם בסי' קכ"ז וכתב שכן דאיכא איסור תורה בחצי שיעור מלאכה בשבת ונראה הבין הרב לחם משנה בפרק כ"א מהלכות שבת דחצי שיעור בשבת הוא כשאר איסורין.

ולי הדל אדרבא משמעות דברי הרב לח"ם הוא דאי לאו לא תשבות לא שייך חצי שיעור וכן הבין הרב טל אורות שם אלא שקשה להחליט בדעת הרמב"ם דחצי שיעור דמלאכת שבת אינו אלא מדרבנן שהרי באיסור גניבה ואיסור גזלה כתב דאסור מן התורה בכל שהוא וכתבו נושאי כליו שדינו כדין חצי שיעור באיסורין וכמו שרשמתי לקמן באות י"א וכיון שמצינו לו דגם בשאר איסורין שאינם איסורי אכילה סובר דחצי שיעור אסור מן התורה אם כן מאי שנא איסור מלאכה ודוחק לומר דאיסור ממון המביא לידי אכילה דינו כאכילה וצ"ע וכן מצאתי בשו"ת דברי מרדכי פרידבורג לגאון מופלא יצ"ו בסי' י"ח שמכלל הוכחתיו דחצי שיעור במלאכת שבת אסור מדאוריתא היא מדברי הרמב"ם בגניבה וגזלה וכו' עי"ש ועם שהאמת הוא כן דמשם יש להוכיח לחצי שיעור למלאכת שבת אמנם הרב הנ"ל יצ"ו לא הזכיר כלל דברי הרמב"ם דהעושה חצי שיעור מלאכה פטור דמשמע דאסור רק מדרבנן כפי הנראה דעת רובא דרובא דכל פטורי שבת דפטור אבל אסור הוא דאסור רק מדרבנן וצ"ע ועיין במה שכתבתי בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות כ"ד על דברי הרב מבוטשאטש יצ"ו המובאים שם בסק"ה:

ועל החקירה דהנחה בלא עקירה או עקירה בלא הנחה למה לא תהיה באמת אסורה מדאוריתא משום חצי שיעור ראיתי בשו"ת דברי מרדכי הנ"ל שכתב בסי' י"ט שבאמת דעת הרב יעב"ץ והרש"ש דעקירה בלא הנחה אסורה מן התורה משום חצי שיעור ומה שפירשו המפרשים במתניתין דריש מסכת שבת דהעוקר בלא הנחה או איפכא אינו אלא מדרבנן הוא שלא בדקדוק והאמת שהוא איסור תורה והרב המחבר הרבה להשיב על זה והעלה דאינו אלא מדרבנן ומה שאין בזה משום חצי שיעור הוא משום שאינו מלאכה שלמה שהמלאכה היא עקירה והנחה וזה שעקר ולא הניח לא עשה אלא חצי מלאכה ולא דמי למוציא פחות מכשיעור דשם עשה מלאכה שלמה אלא שאין בה שיעור המחייבו קרבן והוא כמו אופה פחות מכגרוגרות דעושה מלאכה שלמה ואף שאין בה כשיעור אסור מדאוריתא וכתב שהפרמ"ג בענותנותו כתב הרבה פעמים כי נעלם ממנו

במה נשתנית עקירה מחצי שיעור ומה שכתב שהרב פרמ"ג כתב הרבה פעמים שנעלם ממנו מה נשתנית עקירה מחצי שיעור אני הדל לא ידעתי איה מקום דב"ק בזה וכבר כתבתי למעלה באות ג' (בד"ה ועל קושית) דבריו שבפתיחה להלכות שבת ודבריו הם כדברי הרב דברי מרדכי דבעקירה לא שייך חצי שיעור דאינו מלאכה גמורה וכו' עי"ש: וראיתי עוד בדברי מרדכי שם באות י"ד שבאר שגם כותב אות אחת אינו אסור מדאוריתא משום חצי שיעור שזה נקרא חצי מלאכה והאריך להכריח כן ובסי' כ' הביא שרב אחד פקפק על דבריו בזה והשיבו לקיים דבריו הראשונים ואני הדל לא נטפלתי לעיין בראיותיו אשר לפום ריהטא נראה שכל ראיותיו מכריחות רק שלא יהא חיוב חטאת לכותב אות אחת אבל יתכן שאיסור תורה יש כמו בשאר חצי שיעור אמנם תמיה לי על הרבנים השואל והמשיב שלא הזכירו בריתא דתורת כהנים בפרשת אחרי (במשנה חי"ת) על פסוק וכל מלאכה לא תעשו (סי' ט"ז כ"ט) שאמרו שם אין לי אלא מלאכה שחייבים עליה כרת שאין חייבים עליה כרת מנין שלא יכתוב אות אחת שלא יארג חוט אחד ושלא יעשה בית אחת בנפה וכברה תלמוד לומר מלאכה וכל מלאכה ריבה ע"כ ומשמע שדרשה גמורה היא ואסור מדאוריתא קאמרי וכן פירש הגרל"מ שם דאתיא כר' יוחנן שחצי שיעור אסור מן התורה ועם שאינו מוכרח כל כך ויתכן לפרש דרק דרך אסמכתא מדרבנן אמרו כן ועיקר קרא דוכל מלאכה לאו להכי הוא דאתא דהא איצטריך לכותב שתי אותיות וכן למלאכת מצוה דשתים אלו נפקא לן מוכל מלאכה כמו שאמרו שם קודם לכן ואם כן נפלאת לומר דמה שדרשו אחרי כן כותב אות אחת אינו אלא דרך אסמכתא מדרבנן וכמו שדרשו שם אחרי כן משבתון שלא יעלה באילן ושלא ירכב על הבהמה ושלא ישוט במים וכן שביתה דמצוה שלא יקדיש ולא יעריך וכו' דהנהו ודאי אינן אלא אסמכתא בעלמאדמדרבנן נינהו וכן יש לומר בדרשתם לרבות כותב אות אחת דאינו אלא אסמכתא מדרבנן מכל מקום תמיה לי על שני הרבנים הנ"ל שהיה להם להביא הבריתא דתו"כ הנ"ל ולשאת ולתת בה אם ילפותא גמורה היא או אינו אלא אסמכתא בעלמא (עיין לקמן באות ה' ד"ה ודע):

וראיתי להביא בזה מה שחדש הגאון שואל ומשיב במהדורא תניינא בחלק ד' סי' ק"ך הביא מה שהקשה בתפארת ישראל בחידושים שבסוף פרק קמא דשבת לריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה איך יפרנס בריתא דשבת ד' צ"ב דבעשותה כולה ולא מקצתה דפטור מקרבן ש"מ דאסור מן התורה והרי לא הוי רק חצי שיעור ותירץ ע"ז וז"ל והנה מלבד וכו' אף גם דלפענ"ד הענין הוא דאף לריש לקיש דס"ל חצי שיעור מותר היינו במידי דאכילה וכדומה דרך משל שאכל חצי שיעור חלב והרי נכלה קודם שיבוא

החצי שיעור השני רק דכל דחזי לאיצטרופי בכדי אכילת פרס או שאם היה כאן חצי שיעור היה חזי לאיצטרופי ע"ז לר"י אסור ולר"ל מותר אבל בכי האי גוונא שארג חצי שיעור או אפה חצי שיעור וכל שנארג אח"כ או יאפה עוד יהיה גם האריגה שעשה בשבת או אפיה הלז ע"י זה יצטרף ויהיה נארג בגד שלם ונאפה פת אם כן בכי האי גוונא ר"ל מודה גם כן דעכ"פ החצי שיעור הראשון עוד נתקיים בכשיעשה אחר כך ואף ר"ל מודה ובזה מיושב דברי הא"ז הח"ק סי' פ"ו במ"ש בחילוק הראשון דחצי שיעור בנזיר ובשבת לא אסור והקשה המגיה במשלמ"ל פח"י משבת מהאי דאמרו בשבת דף ע"ד וכי אופין פחות מכשיעור ולפמ"ש יש מקום לחלק וכמ"ש ודו"ק היטב עכ"ל: ועל פי דבריו מתיישבת קושית הרב שם אריה בחלק יו"ד סי' ס"ה בהא דאמרינן במנחות דף ס"ג גבי קצירת העומר שדוחה את השבת ור' חנינא סגן הכהנים סובר דבשבת היה נקצר ביחיד ובחול בג' אנשים ורבנן סברי דלעולם היה נקצר בשלשה והקשה לריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה והוא הדין לענין מלאכת שבת אם כן למה קצירתו דוחה שבת הלא שיעור קצירה היא כגרוגרת ויעשו על ידי אנשים הרבה שכל אחד יקצור פחות משיעור וכל שאפשר לעשות בהיתר לא דחי שבת כדאמרינן שם ד' ע"ב דאי נקצר שלא כמצותו כשר אמאי דוחה שבת (עיין בש"ך יו"ד סי' רס"ב ושאגת אריה סי' נ"ב) אלא ודאי חצי שיעור אסור מן התורה לכך אין להרבות באנשים דכל אחד יעשה איסור דחצי שיעור ורבוי דגברי חשיב.

כמרבה במלאכה (עיין בתשו' הרמ"א סי' ע"ו ובשאג"א סי' נ"ט מה שפלפלו לענין שני מוהלים בשבת) והצ"ע ולפי מה שחדש הרב שו"מ דגבי מלאכה בשבת גם ריש לקיש מודה דחצי שיעור אסור מן התורה לא קשיא מידי כמובן ומסתייעא מילתיה מכח קושיא זו: עוד ראיתי לעורר בחקירה אחת שראיתי בס' היקר יד אלעזר להגאון אליעזר הלוי הורוויץ בסי' כ"ה הביא קושית הרב בער אפענהיימער לריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה איך משכחת היתר מצטרף לאיסור דהיינו חצי זית היתר וחצי זית איסור מצטרפין לכזית לחייב עליו מדאוריתא והלא חצי שיעור אינו אסור כלל מן התורה ומותר לאוכלו ואיך נקרא עליו שם איסור ולומר היתר מצטרף לאיסור דהא אין כאן שם איסור כלל והיא קושיא חזקה ונדחק הרב המחבר דלא אמר ריש לקיש דבחצי שיעור אין בו שם איסור רק דמותר מן התורה לאכול חצי שיעור מן האיסור ואם נתרבה עליו עוד חצי שיעור הלא בודאי אסור וחייב עליו גם לר"ל דהשתא הוא שיעור שלם אלמא לא פסק ממנו שם כשנפחת ועמד על חצי שיעור והוא הדין נמי אם נתרבה ע"י היתר דאמרינן היתר מצטרף לאיסור ועשה סניגרון לדבריו ממה שכתב רש"י בטעם דבר שיש

לו מתירין עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר דאינו מובן לכאורה היכא קרי ליה תאכלנו באיסור והרי נתבטל אלא ודאי גם אחר שנתבטל שם איסור עליו אלא שהתורה התירתו וכו' עי"ש דב"ק.

ואני ההדיוט בלמדי דברי חקירת הרב השואל עלה בדעתי ליישב על פי מה שאמרו בירושלמי פרק ששי דתרומות הלכה א' ומודה ר"ל בעתיד להשלים דאם כשאוכל החצי שיעור דעתו היא לאכול עוד ולהשלים לכזית הרי אכילת חצי שיעור הראשון היא איסור מדאוריתא עי"ש להרב מראה הפנים שכתב מפורש דבמודי ר"ל בעתיד להשלים הכונה דמודה דאסור מן התורה והנה עוד אמרו שם ומודה ר"ל ביוה"כ ובזה יש לצדד שחולק אש"ס דילן ביומא ריש פרק יום הכיפורים דאמרו מודה ר"ל דאסור מדרבנן ומדברי הירושלמי נראה דביוה"כ מיהא לר"ל ח"ש אסור מן התורה ועיין שם בהשמטות מציון ירושלים מה שכתב לפרש דלא פליגי שני התלמודים דבש"ס דילן מיירי בפחות מכזית וזה אסור רק מדרבנן אליבא דר"ל ובירושלמי מיירי באוכל כזית וחצי שיעור הוא לפי שאין בו כגרוגרות ובזה מודה ר"ל דאסור מן התורה ונמצא דבמודי ר"ל ביוה"כ יש לצדד אם חולק אתלמוד דידן או לאו אבל במאי דקאמר בירושלמי ומודה ר"ל בעתיד להשלים דאסור מן התורה נראה דגם תלמוד דידן סובר כן דמסתמא אין לנו להמציא מחלוקת בין שני התלמודים ואם כן נוכל לומר דלריש לקיש הא דהיתר מצטרף לאיסור היינו בדעתו להשלים דבזה ודאי איסור דאוריתא הוא ואם משלימו בהיתר הרי גם הוא מצטרף להחצי זית שאכל בתחלה (על דעת להשלימו) דחשיב איסור תורה כאמור:

כלל ה) חצי שיעור כתב הגאון חכם צבי בסי' פ"ו (ד"ה גם) לדעת הרא"ש בעד הרמב"ם דדוקא באיסורי אכילה דאיכא כל חלב הוא דאסור מן התורה דטעמא דחזי לאיצטרופי לחוד לא מהני ויצא לידון בדבר חדש במוציא פחות מכשיעור או תולש שער אחד בנזיר או בשבת אין בו איסור תורה (ועוד חילק בין עושה מעשה ומחשיבו להיכא דהוי בשב ואל תעשה כמו בל יראה עיין לקמן באות ה') ושלמים וכן רבים אשר היו תמהים דנעלם ממנו דברי רש"י בשבת ד' ע"ד והגהות אשירי בפרק ז' ופרק ח' דמס' שבת ורי"ו נתיב י"ב עיין להרבנים בהגהת משנה למלך ריש פרק י"ח מהלכות שבת ומוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו לשבת שם טל אורות ד' ק' ע"ב וג' דרך המלך ד' כ"ה רע"א ארעא דרבנן אות רס"ב מנחה טהורה עיין שם בד' כ"ט ע"ד והלאה ובעניותי לא זכיתי להבין מאי קשיא להו מדברי רש"י ודעמיה והלא הרואה יראה דהח"ץ לא אמר כן אלא למאן דסבירא ליה דכל שאין בו כזית אפילו אינו דבוק בכתלים אין צריך לבער ואין הכי נמי דמאן דסבר הכי חולק עליהם ואין לנו להקשות אלא אם המצא ימצא דמאן דסבר גבי ביעור דאפי'

אינו דבוק אין צריך לבער סבר נמי דחצי שיעור באיסורי שבת אסור מן התורה או אם נמצא איזה סוגייא בש"ס דמוכרח דגם באיסורי דלאו מידי דאכילה אסור חצי שיעור מן התורה הא ודאי קשה הא לאו הכי מאי תיובתא גברא אגברא וכל שכן דהרא"ש כתב כן לפרש דברי הרמב"ם וכבר כתבתי באות ד' דעת כמה וכמה מרבנן קדישי דנקטי בדעת הרמב"ם דליכא בחצי שיעור מלאכה בשבת אלא איסור דרבנן והרב פרי מגדים בסי' ש"א במשבצות זהב השיג על החכם צבי ממשמעות דברי הטור שם דממה שכתב שמה שלא האריך לבאר השיעור של כל מלאכה הוא משום דאין נפקא מינה כיון דבזמן הזה אין קרבן ולא מלקות רק איסור ואיסור איכא בכל שהוא מזה מוכת דאיכא בחצי שיעור איסור תורה דאם אינו אסור אלא מדרבנן הא איכא נפקותא לענין חולה שאין בו סכנה אלו דברי הרב והיא השגה נכונה שהרי דעת הטור בסוף סי' תמ"ב נראה כדעת הרא"ש דאפילו אין דבוק בכתלים אין צריך לבער ולדברי הח"ץ מאן דסבר הכי סובר באיסורי שבת דליכא חצי שיעור מן התורה ואהכי קשייא שפיר ממשמעות דברי הריב"ה הללו והרב קובץ על יד בפרק י"ח מהלכות שבת דין כ"ג דחה הוכחתו דאכתי לא נפקא מינה דהא אי בעי ליה לרפואה חייב בכל שהוא עיי"ש ומכל מקום השגתו יש לה מקום אבל להקשות על מה שחדש הח"ץ (לדעת הרמב"ם) על פי דברי פוסקים אחרים לא זו הדרך והרב מנחה טהורה השיג על החכם צבי ממה שכתב הרמב"ם בהלכות נזירות פרק ה' דין י"א דתולש שער אחד לוקה והיא השגה גדולה ואפשר לומר בדוחק דמה שכתב הרב ח"ץ דתולש שער אחד בנזיר אינו אסור מה"ת כונתו על תולש שער אחד והניח ממנו כדי לכוף ראשו לעיקרו שכתב הרמב"ם שם דאינו לוקה ומשמע ליה דאיסור תורה נמי ליכא (עיין מה שרשמתי בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכתהאל"ף אות ל"ח) ויהיב טעמא משום דליכא יתורא דכל וטעמא דחזי לאיצטרופא לחודיה (דנימא הואיל וחזי לעוקרו לגמרי) לא מהני כיון דלא כתיב כל כן היה נלע"ד אלא דתו"ח שא"ש הי"ו שדא נרגא דאם הדין בנזיר שאם גלח שער אחד שיש בו כדי לכוף ראשו חשיב תגלחת אם כן לא שייך לומר דכשהניח כדי לכוף וכו' יהיה אסור משום דחזי לאיצטרופי דאין זה חזו לאצטרופי אלא הוא לבדו חשיב תגלחת ואם כן אי אפשר ליישב דברי הרב חכם צבי כמו שכתבתי אני הדל אלו דבריו הי"ו ועיין להרב עפרא דארעא אות מ"א מאותיותיו ובגליון רש"א ליו"ד סי' ק"ף ס"ט כתב דמ"ש בש"ע ויש מי שאומר דאיסורא איכא אפילו בשער אחד רוצה לומר דאסור מן התורה כדין חצי שיעור ועל כן כתב בלשון י"א (נראה דצ"ל יש מי שאומר) משום דלהרא"ם הובא במשנה למלך בפרק א' מהלכות חמץ דין ז' סתם אכילה בכל שהוא ואתי הלכתא ואוקמיה אכזית למלקות אבל

לענין איסור נשאר בכל שהוא אם כן בשאר איסורין לית לן דחצי שיעור אסור מן התורה ורק מדרבנן אסור לכולי עלמא מדמקשינן בשבת ד' ע"ד ע"א וכי מותר לאפות פחות מכשיעור ועיין להמגיה במשל"מ פי"ח מהלכות שבת ה"א וב"ש סי' קכ"ג סק"ח עכ"ל והיש מי שאומר שם הוא הרא"ש שהביא דבריו רבינו הטור ושמעת מינה דסובר דחצי שיעור איתיה גם בשאר איסורין דלאו מידי דאכילה נינהו וזה מכוון למה שנראה מדברי הטור א"ח בסי' ש"א לדעת הרב פרי מגדים הנ"ל אלא דבעניותי לא ידעתי איזה הכרח יש לומר דמה שכתב ויש מי שאומר דאיכא איסורא רוצה לומר איסור תורה דילמא איכא איסורא מדרבנן הוא דקאמר ולפי הנראה משמע ליה הכי משום דממה שכתב מרן יש מי שאומר דאיסורא איכא מכלל דסברא קמייתא סבירא ליה דאיסורא נמי ליכא ואם כן מוכרח דפליגי אי איכא איסורא דאוריתא שאם לא כן איך נוכל לומר דלסברא קמייתא ליכא איסורא כלל אף מדרבנן והרי מסוגייא דשבת שמעינן דגם בשאר איסורין חצי שיעור אסור דפרכינן וכי מותר לאפות פחות מכשיעור ואף אם לא נפרש כדברי רש"י (והרי חצי שיעור אסור מן התורה) מכל מקום לא נוכל להכחיש דעל כל פנים אסור לכל הפחות מדרבנן לכן הוצרך לומר דהיש מי שאומר דאסור ר"ל דאסור מן התורה ובהא הוא דפליג סברא קמייתא כן נראה לומר בכונתו אך לי ההדיוט אינו מוכרח לומר כן לפי דעת הסוברים שדרך מרן בכמה מקומות לכתוב בשם יש מי שאומר אף בדבר שאין שום חולק ובדין שלפנינו הרי עינינו הרואות שכתב מרן בב"י דכונת הטור במה שכתב ומיהו איסורא איכא אפילו בשער אחד היינו לומר דכולי עלמא מודו דאיכא איסורא ושכן נראה מדברי הרא"ש בסוף מסכת מ"ק וכו' ולפי זה נוכל לומר דאף להסוברים דלשון זה מורה דיש מחלוקת (עיין מה שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"ג אות כ"ב) מכל מקום בדין זה שגילה דעתו בב"י שאין שום חולק בזה ולכולי עלמא איכא איסורא אפשר שכולם מודים שכן היא כונתו בש"ע ואם כן אין הכרח מזה דאסור מן התורה כמובן:

ועל דברי הרב פרי מגדים בסי' ש"א שהוכיח מדברי רבינו הטור דחצי שיעור במלאכת שבת הוא מן התורה וציין לתשובת הרב צבי שמצדד שהוא מדרבנן וכונתו להקשות עליו ממשמעות דברי הטור כנז"ל ראיתי להרב פתח הדביר בדף קס"א ע"ג שהעיר עליו שהיה לו להביא דברי רש"י והגהות אשירי שסוברים שהוא מדאוריתא עי"ש ולי ההדיוט לפי מה שפירשתי בכונתו יפה עשה בעט"ו שאין לו הכרח מדברי רש"י והג"א לסתור סברתו כי אם מדברי הטור לפי שיטתו כמו שכתבתי למעלה אמנם ראיתי בס' דברי מרדכי פרידבורג לגאון מופלא בדורנו יצ"ו שבסי' ח"י האריך להוכיח שלא כדברי הרב

ח"ץ בשני התירוצים הנ"ל ואין חילוק בין איסורי אכילה לשאר איסורין ובין היכא דעשה מעשה והחשיבו לכך להיכא דלא אחשביה עי"ש פלפלא חריפא ואריכא ומסקנתו לדינא דחצי שיעור במלאכת שבת אסור מן התורה משום דחזי לאיצטרופי וראיתי שם בסי' י"ט אות ג' שעל מה שהביא שם בשם הרב יעב"ץ שהקשה היכי שרו רבנן פחות מארבע אמות משום ך ולא חשו לחצי שיעור דאסור מן התורה כתב דאין התחלת קושיא כלל דהא קי"ל בא"ח סי' שמ"ט דפחות מארבע אמות מטלטלין לכתחלה רק פחות פחות מד' אמות כיון דמעבירו הרבה ברשות הרבים גזרו ואף דעקירה לחודה אסורה מדרבנן צריך לומר דפחות מד' אמות ברשות הרבים אף עקירה בלבד ליתא וטעמא משום דהוי כמטלטל חפץ בבית מזויות לזויות דלא חשיב עקירה כלל ולפי זה אין לאסור פחות מד' אמות מטעם חזי לאיצטרופי משום דאף אם נמלך אחר כך ויעבירנו ד' אמות ברשות הרבים אין מצטרף עקירה ראשונה וכו' אלו תוד"ק והצדק אתו דנקיטינן בסי' שמ"ט דפחות מארבע אמות מותר לטלטל ברשות הרבים ורק פחות פחות מד' אמות כיון שמטלטל הרבה אסור מדרבנן ולפי זה מה שכתב הרב מוהר"צ ה"ח בשם הרב חות יאיר דבפחות מארבע אמות לא אסור משום חצי שיעור כמו שכתבתי בשמו באות ג' אם כונתו על פחות פחות מד' אמות יפה תמהתי עליו דודאי אסור מדרבנן אך אם כונתו רק על פעם אחת ד' אמות שפיר קאמר ואנא עניא לא נחיתנא להאי חילוקא ואהכי קשיא לי עליה דהארי הח"י בסתם והאמת כמו שכתב הרב דברי מרדכי וגם דברי הרב חת"ס שהבאתי שם הם על פחות פחות מארבע אמות כיעי"ש והטעם שאין בפחות מארבע אמות ברשות הרבים משום חצי שיעור עיין בשו"ת בית יצחק חא"ח סי' יו"ד אות יו"ד הובא לקמן אות י"ג:

ודע שבעיקר דברי הגאון חכם צבי הנ"ל שדוקא באיסורי אכילה הוא דמרבינן חצי שיעור מכל חלב וכו' ראיתי עתה בס' בית יצחק לידידי הגאון מפרעמישלא יצ"ו בחלק או"ח סי' יו"ד אות יו"ד שכתב וז"ל והנה שיטת זקני הח"ץ בסי' פ"ו דח"ש אינו אסור מן התורה רק במידי דאכילה ובשאר איסורי תורה כגון שער אחד בנזיר או באיסורי שבת אינו אסור מן התורה ובאיסורי שבת כבר הקשו עליו מרש"י שבת ד' ע"ד וכו' אמנם בשאר איסורין לא הכריעו גדולי האחרונים ולדעתי יש ראיה גדולה להח"ץ וקודם נאמר דמשבת אין ראיה לשאר איסורין דבת"כ פ' אחרי מבואר אין לי אלא מלאכה שחייבין עליה כרת מנין שלא יכתוב אות אחת שלא יארג חוט אחד ת"ל וכל מלאכה ריבה וכיון דביוה"כ איכא קרא מיותר משום הכי ח"ש אסור מן התורה בשבת דילפינן מיוה"כ ולשאר איסורין לא ילפינן מאיסור כרת ודוקא באיסור אכילה דשייך סברת חזי לאיצטרופי ואחשב"י כמ"ש הח"ץ

ילפינן מחלב אף דבחלב איכא כרת כמ"ש תוס' יומא משא"כ באיסור דל"ש אחשב"י לא ילפינן משויוה"כ ונ"ל דזה טעם הירושלמי דתרומת דאמרינן שם מודה ר"ל ביוה"כ ובש"ס דידן לא הכי ביומא ע"ד דירושלמי סובר דאף ר"ל דלא דריש כל אף לאיסורא בעלמא ומ"ה לדידי' ח"ש מותר מ"ה מ"מ וכל דריש כעין שחילקו התוס' במנחות י"א ד"ה ור"ש וכתבו דר"י את לא דריש ואת דריש וה"ה לר"ל לא דריש כל וכל דריש וביוה"כ כתיב וכל ובש"ס דילן קאי אאכילה ומ"ה פליג ר"ל ובירושלמי קאי אמלאכה או דש"ס דילן ס"ל ר"ל לא דריש וכל ועיין פ"מ פתיחה ל"ה שבת הרגיש שם בזה דבשבח כתיב כל מלאכה ומ"ה ח"ש אסור מן התורה והפלא שגם ממנו נעלם דברי הת"כ הנ"ל וגם מ"ש שם דזה עוקר וזה מניח איסור תורה יש וכן כתב הפ"י ריש שבת הנה לפנינו דברי התוס' עירובין ל"ג ד"ה אי בעי מייתי לה דרך עלי' דמשם מוכח דזה עוקר וזה מניח ל"ה רק איסור דרבנן ואכ"מ עכ"ל ועיין לעיל באות ד' (בד"ה וראיתי עוד) מה שכתבתי על דברי הרב דברי מרדכי שלא הביא דברי הת"כ הנ"ל לדין כותב אות אחת אי איכא משום חצי שיעור מן התורה ומה שצדד הרב יצ"ו דש"ס דילן סובר דר"ל לא דריש וכל עיין להרב מלא הרועים בח"ב במערכת הכ"ף ד' ל"ג ע"ג אות ז שהביא סוגיא דמכות ד' י"ד דריש לקיש דריש בכל ואין מזה הכרח דדריש נמי כל אבל נראה דכי היכי דדריש בכל לרבות הכי נמי דריש וכל לרבות כן נראה לפום ריהטא וצריך לחפש בזה:

כלל ו) חצי שיעור כתב הרב יד מלאכי בכללי דינים אות רמ"ג בש"ס מרן כסף משנה דאף דאסור מן התורה שבועה חלה עליו ועיין ביו"ד סי' רל"ח ס"ד ובדברי המפרשים שם והנה הרב סתם הדברים כאילו אין חולק בדבר ובאמת דעת הרשב"א סי' תרי"ו והתוס' בשבועות לחד שינויא דאין שבועה חלהעליו כיון דאסור מן התורה כמו שכתב מרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב בתוספת דרבנן סי' קל"ז ד' מ"ז ע"ג (מדפוס אשכנז) ושו"ת זרע אברהם שציין ביד מלאכי אות רס"ב אינו מצוי אצלי ועיין להרבנים ארעא דרבנן במהדורא ב' אות ע"ב יעיר אזן אות י"ט ומשנה למלך בפרק ד' מהלכות שבועות (ד"ה שו"ר ושם בד"ה הן אמת) כתב בשם הרב בית חדש דריב"ה סובר כהרשב"א ודעת הריטב"א הובא בקהלת יעקב דף מ"ט סוף ע"ג דשבועה חלה עליו והכי פשיטא ליה להרב רב פנינים שהביא הרב פתחי תשובה ביו"ד ריש סי' רל"ח אלא שנסתפק בחצי שיעור בשר בחלב וכלאי הכרם עי"ש הטעם ועי"ש בשם הרב תיבת גמא דאי לאו דבבשר וחלב נמי איכא לאו הוה אמינא דשבועה חלה עליו ואין ספרים הללו מצויים אצלי לראות אם הביאו דעת התוס' והרשב"א הנ"ל ועיין שו"ת פאר הדור סי' ב' ומלאכת שלמה קמחי בשו"ת יו"ד דף י"ד ע"א והרב ערוך השלחן סי' תי"ח ובהשמטות לסי' תק"ע אות

ד נחפה בכסף ח"ב ד' קי"ח דרך המלך ד' כ"ד ע"ב ואתה תחזה פלפלת נאה בספר שו"ת מהר"ן יפה בחלק יו"ד סי' י"א במה שפסק מרן ביו"ד סי' רל"ח דשבועה חלה על חצי שיעור ואילו לגבי איסור דרבנן פסק דאין שבועה חלה עליו וגם בעיקר דעות הראשונים אם בדבר שאינו מפורש בתורה שבועה חלה עליו או לא ה האריך הרב הנ"ל עי"ש גם בספר מאה שערים שנדפס מקרוב לגאון בדורנו אבד"ק זאראוונא יצ"ו בשער כ"ט הביא מחלוקת הראשונים הנ"ל ונסתפק לדעת הסוברים דחצי שיעור אף לרבי יוחנן דאסור מן התורה לא חשיב מושבע ועומד מהר סיני ושבועה חלה עליו אם יש לחלק בין לאו שיש בו מלקות דמפני חומר שבו הוא דחל על חצי שיעור ללאו שאין בו מלקות או נימא דלא שנא והאריך לפלפל בזה עי"ש: כלל ז) חצי שיעור לענין בל יראה נראה מדברי הרדב"ז בחדשות סי' קל"ה דאינו אסור מן התורה וכתב מרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב סי' קל"ז ד' מ"ח ע"ג (מדפוס אשכנז) דלדברי רש"י והג"א (שהזכרתי לעיל אות ה' דחצי שיעור במלאכת שבת אסור מדאוריתא) הוא הדין בלאו דבל יראה דאסור מן התורה ולכן תמה על דברי הרב פרי חדש בסי' תמ"ב סעיף ז' (ד"ה ולענין) ותס"ו ס"א דמשמע דאי לאו היקשא הוה שרי מדאוריתא עי"ש והרב מקנה אברהם אות זכ"ר הקשה דברי הרדב"ז אהדדי ממה שכתב בלשונות הרמב"ם בח"ב סי' פ"ז על דברי הרמב"ם בהלכות איסורי מזבח פרק ה' דין ח' עי"ש ויתכן.

שדעת הרדב"ז והרב פרי חדש לחלק בן שאר איסורין לבל יראה לפי מה שהסביר הרב שאגת אריה בסוף סי' פ"א דבבל יראה לא שייך חזי לאיצטרופי עי"ש והרב מנחה טהורה בד' ל"ח עמד גם הוא בסתירת דברי הרדב"ז ורצה ליישב דשאני הקטרת שאור דילפינן אכילת מזבח מאכילת אדם ולא נתקררה דעתו בזה עי"ש ועיין עוד בפרי חדש סי' תס"ז ס"ט (ד"ה נשאלתי) ולהרב טל אורות ד' ק' ע"ג בשם הרב חקרי לב שהקשה דברי הרב פרי חדש בסי' תמ"ב אמה שכתב ביו"ד סי' פ"ז סק"ג ובמה שכתב על דבריו הרב מנחה טהורה ד' ל' סוף ע"א והרב פרי מגדים באשל אברהם סי' ש"מ סק"ב כתב לדעת הרב מגן אברהם דבל יראה שוה לכל האיסורים וחצי שיעור אסור מן התורה ועיין שם במשבצות סי' תמ"ב סק"ה ובמה שציין שם ובדגול מרבבה על דברי המגן אברהם סק"י ובאשל אברהם סי' תס"ו ס"ק ב' צדד בזה אם נאמר דחצי שיעור בבל יראה הוא מדאוריתא או אינו אלא מדרבנן ונפקא מינה לחולה שאין בו סכנה עי"ש ושם בסי' תמ"ז סוף ס"ק מ"ב כתב הרבה חולקין ואומרים דחצי שיעור עובר על בל יראה וכו' עי"ש אמנם הרב קובץ על יד בפרק א' מהלכות חמץ הלכה ז כתב בשם הרב צל"ח שדעת הרמב"ם לענין בל יראה דאין שום איסור בפחות מכזית ועיין הרב ערך השלחן סי' תס"ו והרב מעין גנים

(הוא ח"ב מס' עצי לבונה) בנימוקיו על הטוש"ע א"ח סי' תמ"ב כתב לייב כמה דברים על פי דעת הרב חכם צבי דבבל יראה לא אמרינן חצי שיעור אסור מן התורה אמנם המעיין במה שרשמתי לעיל באות ה' יראה כי רבים לוחמים על הרב חכם צבי בזה:

ומה שכתבתי לעיל בשם הרב קובץ על יד שכתב בשם הרב צל"ח שדעת הרמב"ם דאין שום איסור בל יראה בחצי שיעור הנה עתה השגתי ס' צל"ח לפסחים ודבריו הם על ד' כ"ט ע"ב בתוס' ד"ה רב אשי וראיתי שלא החליט כן בדעת הרמב"ם אלא כתב בלשון אולי סבירא ליה וכו' והכריח דהתוס' סברי דגם בבל יראה חצי שיעור אסור מן התורה עי"ש (בד"ה וזה אשר השבתי) ועיין להרב שואל ומשיב במהדורא ב' ח"ד סי' יו"ד ד' ד' ע"ב ובמה שכתבתי על דבריו בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ סי' ה' אות כ"ג ואות ט"ו והרב בית מאיר לא"ח בסי' תמ"ב האריך לתמוה על דברי השאגת אריה הנ"ל וגם בדברי החכם צבי שכתב דזה מחלוקת הפוסקים וכו' שקיל וטרי ודעתו דאף הסוברים דאינו חייב לבער לאו משום דחצי שיעור ליכא בבל יראה מדאוריתא עי"ש ועיין בחידושי הרב מוהר"ץ הירש חיות לביצה ד' ז' ע"ב והרב שם אריה בחלק יו"ד סי' ס"ה כתב דבדבר התלוי בזמן כל יומיה זימניה הוא וחזי לאיצטרופי ומזה דן דליתא למה שכתבו בשאגת אריה ושאר אחרונים דלענין בל יראה חצי שיעור מותר מן התורה משום דלא חזי לאיצטרופי דליתא דהא חזי לאיצטרופי דהזמן מצרף כמו בשבת ויום טוב וכן כל ימי הפסח זמן אחד הוא לענין בל יראה וראיתי בס' מור ואהלות ד' ז' ע"ב ובהגהה ובס' דרכי הוראה ח"ב פרק ל"א שנדפסו מקרוב לרבני גאוני דורנו יצ"ו שדברו בענין זה אך לא יכלתי להשתעשע עתה בדב"ק לך נא ראה גם בס' דברי מרדכי פרידבורג בסי' ח"י אות ה' האריך בדברי השאגת אריה ומקיים דבריו עי"ש:

כלל ח) חצי שיעור דאסור מן התורה היינו דוקא כשעושה מעשה שמחשיבו לאותו פחות אבל משהה חמץ שהוא בשוא"ת לא כן כתב הרב יד מלאכי בכללי דינים אות רמ"ו בשם הרב ח"צ סי' פ"ו (עי"ש שיש חולקים) ואפשר שזו היא דעת הרדב"ז בתשובות החדשות סי' קל"ה והרב פרי חדש סי' תמ"ב ס"ז (ד"ה ולענין) שנראה שסוברים דבלא יראה ליכא משום לתא דחצי שיעור דאסור מן התורה דאפשר שהוא מטעם זה גם הרב ישועות יעקב בסי' ש"א סק"ג (בד"ה והנה לפי) כתב דהטעם דמהני מאי דחזי לאיצטרופי שיהא בו איסור תורה אף דסתם אכילה דקרא היא בכשיעור הוא משום דעל ידי אכילתו אחשביה וכן לגבי שבת בעושה מלאכה חצי שיעור כיון שצריך לאותו פחות מכשיעור הרי זה עושהו משובח כשיעור והמציא מזה דבמלאכה שאינה צריכה לגופה אף למאן דאמר מלאכה שאצ"ל חייב עליה בכשיעור בחצי שיעור אין בו איסור תורה גם לר' יוחנן

עי"ש אמנם בשו"ת דברי מרדכי פרידבורג לגאון בדורנו יצ"ו האריך בסי' ח"י להוכיח שלא כדברי הגאון חכם צבי ואין חילוק בין היכא דעשה מעשה ואחשביה להיכא דלא עשה מעשה לאחשוביה עי"ש באורך:

כלל ט) חצי שיעור צדד הרב פרי מגדים ביו"ד סי' ס"ב בחלק שפתי דעת סק"ג לדעת הרב מוהרלנ"ח דחמץ בפסח אי לאו דגלי קרא לא הוה אסור ביה חצי שיעור משום שהיה לו שעת היתר (עיין בזה לעיל באות ב') דהכי נמי בבשר וחלב דהיה לו שעת הכושר יש לומר דאינו מן התורה אך במסקנתו נראה דגם בבשר וחלב חצי שיעור אסור מן התורה וכן דעתו בפתיחה להלכות בב"ח אות ג' וכן דעת הרב רב פנינים ותיבת גמא שהביא הרב פתחי תשובה ביו"ד רסי' רל"ח ועי"ש שכתב דבבשר וחלב בכל שהוא איכא נמי לאו ועיין פ"ת רסי' פ"ז ובס' ימי שלמה ד' כ"ה שקיל וטרי בסברת הרב מוהרלנ"ח והקשה עליו מבשר בחלב שהיה לו שעת היתר ואפילו הכי אסור חצי שיעור עי"ש שאומר כמדבר על הידוע שהדין פשוט כן בבשר וחלב ולפי האמור אין זה פשוט ויוכל הרב לומר גם בבשר וחלב כמו שאמר בחמץ ואם יש איזה סברא וטעם לחלק ביניהם אם כן תו לא קשיא מבשר בחלב כמובן ועל כל פנים קושטא דמילתא דגם בדבר שהיה לו שעת הכושר חצי שיעור שלו אסור מן התורה וכן מצאתי בשו"ת שואל ומשיב במהדורא קמא ח"א סי' י"ז שכתב בשם הרב לימודי ה' גבי כלאי הכרם דאף דהיה לו שעת היתר חצי שיעור אסור מן התורה עי"ש:ולענין בישול בשר בחלב וכן בהנאה אם חצי שיעור אסור מן התורה נסתפק בזה הרב פרי מגדים בפתיחה להלכות בשר בחלב (בד"ה הנאה) דשמא הפירוש דחזי לאיצטרופי היינו שאם יאכל עוד חצי זית בכדי אכילת פרס יצטרף להחצי זית הראשון ויתחייב מה שאין כן בבישול והנאה דלא מצינו כדי אכילת פרס רק באכילה אם כן לא חזי לאיצטרופי והקשה על זה הרב השואל בשו"ת שם אריה חיו"ד סי' ס"ה דהא בהוציא חצי גרוגרת וחזר והוציא חצי גרוגרת חייב דמצטרפים כדאיתא בשבת ד' פ' וכן בד' ק"ה בכתב אות אחת בבוקר ואות אחת בערב מצטרפים אם לא נודע בינתיים ואם כן הוא הדין לענין בישול בשר בחלב והרב המחבר השיב לו דשאני שבת דתלוי האיסור בזמן והזמן מצרפם וכו' ומכל מקום מסיק שם דבכל האיסורים חצי שיעור אסור מן התורה דחזי לאיצטרופי תוך כדי דיבור וכו' עי"ש ועיין לקמן בסמוך מה שכתבתי בזה בשם הרבנים חקרי לב ומנחה טהורה:

ובשו"ת הגאון שאילת שלום מהדורא תניינא בסוף סי' קפ"ז כתב בשם הרב השואל לפשוט ספק זה מקושית הרא"ם הובא בכרתי ופלתי סי' פ"ג להרמב"ם למה לי שלשה פעמים לא תבשל תיפוק ליה מלא תאכל כל תועבה ואם נאמר דחצי שיעור מותר בבישול

מיושב היטב דאם כן משכחת כזית בשר בחלב שלא נעשה איסור בבישולו כגון שבישל פחות מכשיעור וכתב על דבריו עם כי דבר חכמה אמר בכל זאת אין לפשוט מזה ספק הנ"ל דכבר כתב הפרי מגדים בפתיחה לספרו גינת ורדים דקושית הרא"ם אינה אלא על רש"י שבפרשת משפטים כתב כתי' שלשה פעמים לא תבשל ובפרשת כי תשא כתב דרשה דלא תאכל כל תועבה אבל אהש"ס לא קשיא דתנא דבי רבי ישמעאל ושאר תנאים ואמוראים לא ילפי מלא תאכל כל תועבה דלא מיירי אלא בפיסולי המוקדשים כדכתב הרא"ם בעצמו בפרשת ראה ואם כן לרש"י אתי שפיר תירוץ הרא"ם דאין לוקין על לאו שבכללות דיש לומר דרש"י סובר כהפוסקים דלוקין על הנאה ולשיטת הרמב"ם דאין לוקין על הנאה בלאו הכי לא קשיא וכדכתב הפרי מגדים דשאר התנאים לא ילפי מלא תאכל כל תועבה ולפשוט להיפך מקושית הרא"ם גם כן אינו מוכרח דיש לומר דהרא"ם גופיה מספקא ליה ומקשה לצד שנאמר דחצי שיעור אסור מן התורה בבישול ומתרץ לה ואם כן ליכא למיפשט מידי עתה יוצא לאור סי' יקר ביכורי שלמה לידידי הגאון מוהרש"א מאזארקאוו יצ"ו וראיתי שם פלפול נאה בחלק יו"ד סי' כ' וכ"א בספקו של הרב פרמ"ג שכתב לפשוט הספק מדין מעילה שמצטרפות לזמן מרובה במעילה ד' ח"י והגאון מפעטרקאב כתב שמשם היה אפשר להוכיח בהיפך וכו' והרב המחבר יצ"ו השיב על דבריו בפלפול עצום כדרכו בקודש עי"ש דב"ק: ואם בשל בשר בחלב חצי בישול (שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי) כתב הרב פרי חדש בסי' פ"ז סק"ג דאינו אסור אלא מדרבנן ומותר בהנאה והרב מנחה טהורה בד' ל' ע"ג (בד"ה עוד) כתב שהרב חקרי לב בסי' צ"ח הקשה עליו שהרי פחות משיעור בישול הוי חצי שיעור וחצי שיעור אסור מן התורה והרב המחבר תמה עליו דלא דמי לחצי שיעור דעלמא דבשלמא אם בישל בישול גמור חצי שיעור בשר בחלב הוי שפיר חצי שיעור אבל זה שבישל חצי שיעור אין זה נקרא מבשל בב"ח כלל ונראה ממ"ש הרב המחבר שגם הרב חק"ל בסוף דבריו נחית לחלק בהכי ליישב דברי הרב פר"ח ואין ס' חק"ל מצוי אצלי ולפי דרכנו למדנו שדעתם דבישול חצי שיעור בשר בחלב הוא כשאר חצי שיעור דעלמא דאסור מן התורה ובס' בית יצחק להגאון מפראמישלא יצ"ו בחלק א"ח סי' פ"ב אות ב' כתב בענין זה וז"ל ונ"ל דשיטת הפ"ח סי' צ"א דבשר בחלב לא נאמר רק בנתבשל כמאכל בן דרוסאי.

והנה זה פשוט דלבשל אסור אף פחות מכמאכל בן דרוסאי משום חצי שיעור דהרי חזי לאיצטרופי שאם יבשל עוד יהיה שיעור שלם אמנם דוקא לבשל אבל לאכול דבר שלא נתבשל כמאב"ד מותר דלא חזי לאיצטרופי דאם יאכל הרבה בשר בחלב בזה אינו חייב והאריך עוד עי"ש ומובן מדבריו שרוצה לומר שגם הרב פרי חדש לא אמר אלא

שאם בשל אינו אסור לאוכלו אלא מדרבנן ולכן מותר בהנאה אבל לבשלו מודה גם הוא דמן התורה אסור לבשלו כמאכל בן דרוסאי משום שחזי לאיצטרופי אם יבשלנו עוד עד שיגמור בשולו ומכל מקום כיון שאין איסור אכילתו אלא מדרבנן מותר בהנאה ויתכן שהרב חקרי לב לפי שהבין בכונת הרב פרי חדש שסובר שמותר מן התורה לבשל חצי בישול היינו בישול כמאכל בן דרוסאי קשיא ליה למה יהא מותר מן התורה הא חזי לאיצטרופי שאם יבשלנו עד שיגמור בשולו יהיה חייב כן נראה לצדד לפום ריהטא כי אין ס' חק"ל מצוי אצלי לעיין בדב"ק ועיין עוד בבית יצחק הנ"ל בסי' פ"ג בענין זה: כלל יו"ד) חצי שיעור דאסור מן התורה חידש הגאון צל"ח לפסחים ד' ס"ד ע"ג דבאיסור התלוי בזמן כחמץ ויום הכיפורים וכיוצא אם אכל בסוף הזמן שאין פנאי להשלים השיעור אין חצי שיעור אסור מן התורה ויישב בזה קושית מרן כסף משנה בפרק א' מהלכות חמץ על מה שכתב הרמב"ם בהלכה ד' דאסור לאכול כל שהוא חמץ מדכתיב לא יאכל דלמה לן לימוד לחמץ הרי כל איסורין שבתורה חצי שיעור אסור אך לפי חידוש זה אתי שפיר שהוצרך הרמב"ם ללימוד זה לאוכל ביום אחרון בסופו דלא חזי לאיצטרופי ואסור מדכתיב לא יאכל ובשו"ת נודע ביהודה תניינא סי' ג"ן כתב ליישב אשר השיגו עליו בזה מדברי התוס' בשבועות דף כ"ב ע"ב בד"ה אהיתרא קמשתבע אפילו לר"י דאמר חצי שיעור אסור מן התורה וכו' שלא כדרך הנאתו וכו' דאמאי לא משני התוס' דהבעיא היא דאמר בסוף יום הנזירות וכו' וגם הקשו עליו מדברי רש"י בשבת דף ע"ד דמתקיף רב יוסף וכי מותר לאפות פחות מכשיעור וכתב רש"י דאיסורא איכא דחצי שיעור אסור מן התורה וכו' ומאי מתקיף דילמא מיירי הברייתא בסמוך לערב וכו' ובאר שם דסברא זו כתב דוקא אליבא דהרמב"ם ואינו מוכרח שכולם יסכימו לסברא זו ועוד כתב דלא אמר סברא זו אלא באיסורי אכילה אבל במלאכות שבת מסופק מאד אם אפשר לומר שהעושה חצי שיעור בסוף היום לא יהיה דין חצי שיעור מן התורה והרי יש לומר דבמזיד אם עשה חצי שיעור בשבת זו וחצי שיעור בשבת אחרת והתרו בו על כל חצי שיעור חייב שלא כדברי הרב השואל שמדמה איסור המלאכה לאיסור אכילה עי"ש:

ורבינו עקיבא בתשובותיו בסוף סי' קנ"ד עלה על דעתו לחדש מה שחדש הנודע ביהודה אבל לא החליט כן והוא שהקשה לדעת הרמב"ם דגם בשבועה שנשבע שלא אוכל כזית אסור מן התורה לאכול חצי שיעור כמו בשאר איסורין מהא דאמרינן בשבועות דף כ"א אי בעית אימא שלא אוכל מיגו דמהני שאלה לכזית בתרא וכו' דמאי אירייא כזית אפילו כל שהו מיגו דמהני שאלה שיהיה מותר לאוכלו אלא מוכח דבשבועה חצי שיעור מותר וכתב ליישב וז"ל ואולי י"ל דהא דח"ש אסור היינו בעוד שהאיסור בעין בכזית בזה שייך

חזי לצרופי לשיעור שלם אבל באכלו ושייר חצי שיעור דליכא שיעור בעולם ולא שייך חזי לאיצטרופי מותר לאכלו ויהיה מזה דין חדש דבסוף יום אחרון דפסח או סוף יוה"כ בענין שאין שהות לאכול כזית יהא מותר (מן התורה) לאכול חצי שיעור וצ"ע לדינא עכ"ל הרי דנחית לסברא זו אך לא החליט לומר כן ומסיק בצ"ע ולפום ריהטא נראה לי דהגאון נוב"י אינו מוכרח שסובר כרעק"א במה שמחלק בין היכא דאיתיה לכולי כזית להיכא דאכל חצי ושייר חצי זית דלי הדל נראה דשייר חצי זית אינו דומה לאוכל חצי זית בסוף הזמן ואין שהות להשלים לכזית דבשייר יש לומר שסובר הרב נוב"י דאסור בחצי שיעור זה מן התורה דאף דאין לו עתה עוד יוכל להיות שיזדמן לו בתוך כדי אכילת פרס מה שאין כן באוכל החצי זית בסוף הזמן והגאון חת"ס בחלק ששי סוף סי' ס"ה כתב מדנפשיה (ולא הזכיר דברי הצל"ח ונוב"י) ליישב דברי הרמב"ם ומשמעות דבריו הוא שכותב כן לסברא פשוטה אליבא דכולי עלמא ולי ההדיוט קשה לומר כן אף לדעת הרמב"ם לפי מאי דקימא לן דלא דרשינן טעמא דקרא אם כן איך נוכל להוציא לפי הטעם דחזי לאיצטרופי דהיכא דלא חזי לאיצטרופי מותר מן התורה ובקונטריס זה במערכת הטי"ת אות י"ג (ונדפס בשדי חמד ח"א בחלק דברי חכמים סי' ט"ו) הבאתי דהגאונים הנ"ל נקטי כן להלכה דלא דרשינן טעמא דקרא והבאתי שם שדעת הרב חת"ס דלחומראדרשינן טעמא דקרא והכא לקולא להתיר היכא דלא שייך חזי לאיצטרופי לא יתכן לפי מאי דקים לן בעלמא ורק למה שהבאתי שם דאין שיטת הרמב"ם מבוררת בזה ויש מקומות שנראה שפוסק כמאן דדריש טעמא דקרא יתכן לומר שגם דבריו שבהלכות חמץ (שעליהם הוא שהוצרכו לחדש חילוק זה) אזלי בשיטה זו וצ"ע: ומר בריה דרב תפארת ישראל (פירוש המשניות) בחידושים שבסוף פרק קמא דמס' שבת משנה א' כתב בשם הרב פרי מגדים בהקדמה להלכות תערובת שני פירושים בחזי לאיצטרופי.
א) דאם יאכל תוך כדי אכילת פרס עוד חצי שיעור ילקה גם על חצי שיעור ראשון שיצטרף לזה. ב) משום דחצי זית וחצי זית הוא שיעור שלם והסביר שבהכרח לומר בכל כל שהוא ששם איסור עליו שאם תאמר שכל שהוא אין שם איסור עליו היכי אמרינן דבשר בחלב חידוש דכל חד לחודיה שרי ועל ידי תערובת אסור הרי כל האיסורין כן דכל משהו שרי ובצירוף כזית אסור וכו' ולפירוש ראשון שהוא העיקר כמו שכתב שם הדין נותן כדברי הרב נו"ב עי"ש ועיין בשו"ת שואל ומשיב מהדורא ג' ח"ג סי' קכ"ט דשקיל וטרי בדברי הרב נוב"י הנ"ל: אך בשו"ת דברי מרדכי פרידבורג לגאון בדורנו יצ"ו ראיתי בסי' ח"י אות ז שכתב שאף שהאחרונים קלסו וחבבו מה שחדש בצל"ח ליישב דברי הרמב"ם עיין בשו"ת מנחת עני סי' ו' ובקונטריס אחרון שבשאגת אריה סי' פ"א אין נראה

כן והאריך להכריח שלא כסברת הצל"ח עיש"ב גם השגתי עתה ס' עבודת הכהן וראיתי שם בסוף הספר בד' ס"ט תשובת ידידי הרה"ג מוהר"א זקהיים יצ"ו חתן הגאון המחבר יצ"ו בענין זה והאריך להכריח דאין לסמוך על סברא זו למעשה ולא יכלתי כעת לעיין בכל הבקיאות שלו כי רב הוא רק זה חזיתי ואספרה שכתב שם וז"ל ובנוב"י מ"ת סי' נ"ג מביא שהקש' לו על דבריו בצל"ח מתוס' שבועות כ"ב ד"ה אהיתרא שכתבו התוס' שם אהא דבעי רב אשי נזיר שאמר לא אוכל חרצן בכמה כיון דכזית איסורא דאוריתא כי קא משתבע אמשהו אישתבע וכ' דאתי אפי' לר"י דח"ש אסור מן התורה דכיון דליכא אלא איסורא בעלמא לא מושבע ועומד הוא א"נ לר"י נפרש ליהנות שלכדה"נ דליכא איסורא אלא מדרבנן ע"כ ואמאי לא ניחא להו דבעי רב אשי דמשהו בסוף נזירתו באופן דליכא לאיצטרופי עוד ותי' הגאון דאכתי איכא לאיצטרופי אם היה מקבל נזירות שניה טרם נגמר נזירות ראשון יעי"ש והנה מבואר ביומא פ' גבי זר שאכל תרומה אכילה גסה וכן אוכל ביוה"כ אכילה גסה דלאו שמה אכילה וכ"מ ביבמות מ' וב"ק ק"י ונזיר כ"ג ובמג"א סי' תרי"ב סק"ג בקץ במזונו לאו אכילה כלל וליכא איסורא א"כ אכתי הו"ל לתו' לאשכוחי דאחר שיאכל ח"ש קץ במזונו ולא חזי לאיצטרופי וכן קש' בתוס' שם כ"ג ד"ה דמוקי שהקש' דאמאי לא אמר בגמר' ר"י לא אמר כר"ל לשיטתיה דח"ש אסור מן התורה יעוי"ש ואמאי לא ניחא להו באופן דקץ במזונו דלא חזי לאיצטרופי ואצטריך ש"ס למימר מטעמא אחרינא יעו"ש אלא ודאי דליתא להא והתורה השוותה מדותיה וכמו"ש עכ"ד יצ"ו: ואני אומר אם היסוד שהניח שאכילה גסה לא חשיבא אכילה כלל ומותרת לגמרי הוא יסוד חזק יפה אמר מר להוכיח שלא כדברי הגאון צל"ח הנ"ל אמנם בעניותי איני רואה הכרח לזה כי מכל הבקיאות אשר הראה הרב נר"ו דאכילה גסה לא שמה אכילה לא למדנו אלא דפטור ויתכן דפטור אבל אסור הוא והיה לו להביא דברי התוס' בפרק קמא דעבודת אלילים ד' י"ב ד"ה אלא שכתבו ואפילו אם תמצא לומר דשתיה גסה מותרת באיסור הנאה וכו' דמתבאר שסוברים דאכילה גסה מותרת לגמרי בשאר איסורין.

אך באמת כבר עמד בכל זה מרן המשנה למלך בפרק ה' מהלכות יסודי התורה הלכה ח' והביא כל הסוגייאות שהביא הרב הנ"ל דמוכח דאכילה גסה לא שמה אכילה (עי"ש בד"ה עוד כתבו התוס' בפרק כל שעה. קרוב לסוף הדבור) אמנם כתב שם (בד"ה ראיתי להתוס' בפ"ק דע"א) דאכילה גסה חשיבה שלא כדרך הנאה וכי היכי דבשלא כדרך הנאתן איכא איסורא דרבנן הכי נמי אכילה גסה עד שקץ במזונו אסורה מדרבנן ותמה על דברי התוס' דע"א הנ"ל דמתבאר שסוברים דאכילה גסה מותרת וכתב דאזלי לשיטתם

באיזה מקומות (שציין שם) שסוברים דבשלא כדרך הנאה ליכא אף איסורא דרבנן אבל בשאר דוכתי סברי דאסור מדרבנן והכי נקיטינן ואם כן הוא הדין באכילה גסה אסור מדרבנן אלו תוד"ק עי"ש.

ומה שכתב הרב הנ"ל יצ"ו בשם הרב מג"א בסי' תרי"ב דאכילה גסה לא הויא אכילה וליכא איסורא הנה המעיין בדברי המג"א עיניו תחזינה דתיבות וליכא איסורא ליתנהו במג"א ולא כתב אלא פטור ורצונו לומר פטור אבל אסור ומעתה לפי המתבאר דאכילה גסה ושלא כדרך הנאתן שוו אהדדי ממילא אזדא לה הוכחת הרב הנ"ל יצ"ו מדלא משנו התוס' דמיירי באוכל אכילה גסה עד שקץ במזונו וכו' שהרי כבר תירצו התוס' בתירוץ שני דלרי' נפרש בשלא כדרך הנאה דאינו אסור אלא מדרבנן ואכילה גסה נמי היינו הך כאמור: ותמיה לי על הגאון דברי מרדכי פרידבורג בסי' ח"י אות ח' שאף הוא היה מתכוין להוכיח מדברי התוס' בשבועות ד' כ"ב הנ"ל וכתב שגם בחידושי הר"ן כתב כדברי התוס' והוכיח מיומא דף פ' ויבמות דף מ' דאכילה גסה לא שמה אכילה וציין גם להמשנה למלך פרק ה' מהלכות יסודי התורה הלכה ח' בד"ה נסתפקתי (הוא מה שציינתי למעלה שכתב בד"ה עוד כתבו התוס' בפרק כל שעה כי במשל"מ שלפני נספח הד"ה נסתפקתי להד"ה עוד כתבו) וסיים ולפי זה בשאחר שיאכל חצי זית מנבילה יהיה קץ במזונו לא חזי אכילת ח"ש להצטרף דבעינן שיהיה בכדי אכילת פרס ואין בו איסור תורה גם לר"י וא"כ מאי מקשו התוס' והר"ן דלר"י אין שבועה חלה על ח"ש נבילה הא בכי האי גוונא יש היתר באכילתו מן התורה ושפיר חל שבועה על זה אלא על כרחין סוברים התוס' והר"ן דגם בכי האי גוונא ח"ש אסור מן התורה עכ"ל והוא פלא דאחד שלא נעלם ממנו דברי המשל"מ שם איך לא הביט במה שכתב בסמוך בד"ה וראיתי דאכילה גסה הויא כאכילה שלא כדרך הנאתן ואם כן כבר תירצו התוס' דמצי לאוקומי שלא כדרך הנאתן דאין אסור אלא מדרבנן וכיון ששתיהם דינם שוה ואכילה גסה לא שכיחא כולי האי כתבו התוס' אכילה שלא כדרך הנאתן ובכללה נמי אכילה גסה וזה פשוט לדעתי הקצרה ואין מזה סתירה לסברת הצל"ח הנ"ל:

וראיתי בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק חלק א"ח בסי' י"ב (בד"ה עוד הקשה) שהרב השואל הקשה על מה שחדש בצל"ח דבסוף היום אינו אסור חצי שיעור מן התורה מדברי רש"י דשבת ד' ע"ד הנז"ל והשיב לא ידעתי שום קושיא דהרי לכל הפחות אסור מדרבנן ופריך שפיר וכי מותר וכו' אלא אפילו לפי הבנתו הרי המקשן שם הוא רב יוסף והוא ס"ל ס"פ במה מדליקין דשיעור בין השמשות הוא שני תילתי מיל וא"כ ממנ"פ אי בירר זה קודם ביה"ש א"כ אכתי חזי לאיצטרופי תוך משך בין השמשות דהוי ספק דאוריתא

ובסוף יום הוי איקבע איסורא ואפי' לרמב"ם אסור מן התורה וא"כ אי קמי שמיא גליא דבה"ש יום הוי חזי לאיצטרופי ואסור חצי שיעור זה מה"ת משום ספיקא דאוריתא וקשיא אפי' מה"ת וכי מותר לאפות ואי נימא בבה"ש עצמו בסופו בירר א"כ איך אמרה הברייתא ואם בירר כשיעור חייב הרי בן השמשות ספק הוי ופריך שפיר ומכל מקום הצל"ח שפיר כתב דה"מ גבי חמץ אצטרך בכה"ג באוכל ח"ש סמוך לבין השמשות דהוי אסור מן התורה מצד וודאי עכ"ל ונראה בעליל דשניהם (השואל והמשיב) לא ראו דברי הרב בנודע ביהודה תניינא הנז"ל ויש להרגיש על מה שהשיב הגאון דמכל מקום אסור מדרבנן שלא הזכיר דברי רש"י שם שכתב דאיסורא מיהא איכא דקימא לן חצי שיעור אסור מן התורה והיה לו לפרש דהצל"ח לא כתב חידוש דין זה אלא להרמב"ם והרמב"ם יכול לפרש דקושית רב יוסף היא מצד איסור דרבנן כמו שבאמת כתב כן הרב בנודע ביהודה שם: כלל יא) חצי שיעור אי איכא בגזל פחות משוה פרוטה רשום בקונטריס זכרונותיי לעיין בכנסת הגדולה בחשן משפט סי' שנ"ט אות א' ובגזע ישי סי' רמ"ב ד' קפ"ה ע"ב דממה שכתב הכנה"ג דאי ליכא לאו איסורא מנין משמע ליה דלא שייך דין חצי שיעור בגזל וציינתי לעיין בדברי הרב המגיד רישהלכות גניבה ועתה אין מצויים אצלי ספר כנה"ג וגזע ישי הנ"ל ומובן מציון זה שכונתי היתה להקשות דמבואר בדברי הרב המגיד דאיכא איסורא משום חצי שיעור ככל איסורין דעלמא דאף שאין בחצי שיעור שלהן לאו אסור משום חצי שיעור דילפינן מחלב ועם שיש לחלק בין שאר איסורין לגזל על כל פנים בדברי הרב המגיד מפורש דאיסורו לאו משום דאית ביה לאו הוא אלא מסברא ככל חצי שיעור דעלמא ועתה רואה אנכי שבדין זה (אם בגזל איכא משום חצי שיעור) הלכו כמושות סבי דאזלי אתיגרא במלחמתה של תורה עיין להרבנים מרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב סי' קל"ז ד' מ"ח ע"א וב' (מדפוס אשכנז) דרך המלך ד' כ"ד ע"ד טל אורות ד' ק' ע"ג ארעא דרבנן אות תקפ"ח עפרא דארעא אות מ"א מקנה אברהם ד' י"ט ע"ב ומשם באר"ה ועיין עוד פתח הדביר ח"ג סי' ש"ו אות ג' ולהרב הלבוש ח"מ סי' שמ"ח ס"א וישרי לב ד' מ"ט ע"ב ובקונטריס דבר אליהו אשר בסוף ספר משנת ר' אליעזר ח"ב בד' ג' ולהגאון מוהרי"ש הלוי נאטאנזאן בהסכמתו לס' תפארת יוסף והגאון חתם סופר בחידושיו למס' ע"א (שבחלק ששי) על דף ע"א ע"ב (בד"ה ב"ן עכומ"ז נהרג) כתב וע' רמב"ם פ"א מגניבה משמע פחות משוה פרוטה בישראל הוי כחצי שיעור שאסור מן התורה.

ולא משמע כן מתוספות חולין ל"ג סד"ה אחד עכומ"ז עכ"ל ובשערי תשובה סי' תפ"ב תפס השיטה דחצי שיעור בגזל אסור מן התורה וכן נקיט בפשיטות הרב דברי מרדכי

פרידבורג בסי' ח"י אות ג' על פי דברי הרמב"ם שבטור וש"ע ריש הלכות גניבה וגזלה ושכתב הסמ"ע דכשם שחלב ודם חצי שיעור אסור מן התורה כן חצי שיעור לענין ממון אסור מן התורה וכתב הג' מסלאנים בס' פורת יוסף בנימוקיו על הש"ע סי' ל"ד ד"ה קכ"ח ע"א וז"ל נסתפקתי בגזל פחות משו"פ אם הוא בכלל גזלן לענין פסולי עדות יען דח"ש אסור מדאו' או רק פסול מדרבנן ומצאתי מבואר בתוס' קידושין ד' מ' ע"ב ד"ה ויש אומרים ודוק עכ"ל הנה גם הוא תפס השיטה דח"ש בגזל אסור מן התורה והמעיין במה שרשמתי בגוף דב"ק יראה שאינו פשוט לומר כן ומה שנסתפק לענין פיסול לעדות פשט דבריו מורין דפשיטא ליה דפסול לעדות ורק מסתפק אם פיסולו הוא מדאוריתא או אינו אלא מדרבנן ולזה כתב דמצא בתוס' דקידושין דמדבריהם מבואר כאחד מצדדי הספק שלו והנה בעיקר ספקו לכאורה היה נראה דלפי מה שכתב רי"ו ופסקו הרמ"א בסי' ל"ד ס"ב עבר עבירה שאין בה מלקות פסול מדרבנן אם כן בחצי שיעור דגזל דאף אם הוא מדאוריתא פשיטא דאין בו מלקות אינו נפסל אלא מדרבנן אלא די"ל דפיסול שמחמת ממון שאני שהרי גנב וגזלן פסולים מדאוריתא אף שאין בהם מלקות (דהוי לאו שניתן לתשלומין) משום דהוי רשע דקרא וכמו שכתב הרב כנסת הגדולה בסי' ל"ד הגב"י אות כ"ו ומכל מקום מדברי התוס' בעניותי איני רואה פשיטות לאחד משני הצדדים הנ"ל אלא מתבאר מדבריהם דבפחות משוה פרוטה אינו נפסל כלל משום לתא דגזלן לחוד אלא בצירוף מה שאוכל בשוק ואף בזה אפשר שאין פסולו אלא מדרבנן כמו שכתבו הרמב"ם ומרן בש"ע בסי' ל"ד סי"ח עם שיש לומר דלפי פירוש התוס' דמיירי שחוטף ואוכל פחות משוה פרוטה יהא פסול מן התורה על כל פנים בגוזל חצי שיעור בלבד משמע לי מדברי התוס' דאינו פסול לעדות כלל ואולי גם כונת הג' פרת יוסף היא כן דמבואר בתוס' דאינו נפסל משום הגזל לבד ולפי דרכנו נראה דיש ללמוד מדברי התוס' דחצי שיעור בגזל אינו אסור מן התורה (וכדמשמע להג' חת"ס מדברי התוס' חולין ד' ל"ג כנז"ל) דאם כן היה פסול מדרבנן מיהא כדין עבר עבירה שאין בה מלקות וצ"ע:

ובמה שציינתי למעלה מדברי הרב כנסת הגדולה בסי' שנ"ט הנה עתה יוצא לאור סי' תורה מציון וראיתי בקונטריס שני מחברת שנה ראשונה (תרמ"ז) בסי' י"ח אות ג' והם דברי הרב המובהק יאושע ן' שושן יצ"ו שהביא תורף דברי הכנה"ג והוא שכתב ברסי' שנ"ט בשם הרב מוהר"א ששון דגזל פחות משוה פרוטה איסורא איכא לאו ליכא ונחלק עליו ואמר דלאו נמי איכא דאם אינו עובר בלאו איסורא מהיכן בא ועל זה הביא הרב הכותב הנ"ל יצ"ו מה שכתב הה"מ שדין גזל בכל שהוא כמו בשאר איסורין ואין הכרח שיש בו לאו דחצי שיעור דעלמא יוכיח עכ"ד ובאמת פליאה נשגבה היא על מרן החבי"ב

אבי התעודה פה קדוש יאמר כן דמי פומא דמר כמאן דלא ידע שבכל האיסורין חצי שיעור אסור ואין בו לאו ואם דעתו שאין לדמות גזל לשאר איסורין היה לו לכתוב כן ולבאר החילוק שביניהם ועל כל פנים להביא דברי הרב המגיד ועם שאין בידי עתה הס' כנה"ג ח"מ ב' הנ"ל מכל מקום דברי הרב הכותב יצ"ו מעידין שלא הזכיר בכנה"ג את דברי הרב המגיד והוא פלא דכל רז לא אניס ליה:

כלל י"ב) חצי שיעור אי איכא בקיום המצות למי שאי אפשר לו לקיים כל שיעור המצוה אם חייב לקיים מקצת השיעור האריך בזה מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תפ"ב אות ד' וכתב הרב דברי מנחם שם בשם הרב כסא אליהו דאשתמיט מהרב ברכ"י דברי הריטב"א שכתב דאינו מקיים מצוה כלל בפחות מכשיעור ואין ס' כס"א ובני חיי שציין שם מצויים אצלי ואם דברי הריטב"א הם בחידושיו ליומא על דף ט"ל גבי לחם הפנים כבר דחה ראיה זו הגאון חתם סופר הביא דבריו הגאון מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו ליומא שם בטוב טעם דאינה מצוה המוטלת על הפרט רק המצוה על כל כהני בית אב שיתאכל לחם הפנים ואם נתאכל על ידי אחר גם כן נתקיימה המצוה משום הכי משכו ידיהם אבל בכל אכילת מצוה שמוטלת על הפרט אם אין לו כזית חייב לאכול על כל פנים מה שמוצא וכתב על דבריו שהם נכונים גם מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' תע"ה דחה ראיה זו עי"ש ובעיקר הדבר ראיתי לרבינו המשנה למלך בהלכות חמץ פרק א' הלכה ז' דקאי בשיטת הסוברים דבפחות מכשיעור אינו מקיים שום מצוה שכתב דהא האוכל פחות מכשיעור לא עשה ולא כלום עכ"ל ונעלמו דב"ק מהרבנים הנ"ל והרב עקרי הד"ט בא"ח סי' י"ט אות י"ג הביא דבריו מרן החבי"ף בס' ראה חיים ד' י"ד ע"א ס"ל דאיכא מצוה וציין לעיין בס' קהלת יעקב ואין מצוי אצלי ס' עיקרי הד"ט לראות דב"ק ומרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב סי' קל"ז מד' מ"ח ע"ג (מדפוס אשכנז) ואילך האריך בזה ונראה דעתו דליכא שום מצוה ושם הביא דברי המשל"מ הנ"ל ושקיל וטרי בהן עי"ש ולפי הנראה ד"ק סותרים למה שכתב בספר הלכות יו"ט בפרק ח' דבכורות אות פ"א (ד"ה והנה ראיתי) דשם כתב דמהני חצי שיעור עי"ש וראיתי להרב פתח הדביר בח"ב במפתחות ד' קע"ז ע"ב שנתעורר בזה ועי"ש בפנים ד' ז' ע"ג ויו"ד ע"ב ועיין ביעיר אזן במערכת ה"ה אות ל"ח (וכתב שם דגם המשל"מ מודה דיש מצוה בחצי שיעור ולא אמר דליכא מצוה אלא כשיש לו כזית ואינו אוכל אלא חצי שיעור והוא דוחק לפרש כן בדבריו) ועיין להרבנים מנחה טהורה ד' נ"ג ע"א ישרי לב ד' ד' ע"א מערכי לב ח"א ד' מ"ד ע"ג וקמ"ד ע"ד ומקנה אברהם סי' קכ"ז ומה שכתב שם בסוף הסי' בשם הרשב"א סי' תל"ט לא ראיתי שכתב כן בפירוש לענין קיום מצות עשה דליכא מצוה בחצי שיעור כיעי"ש ומדברי הג' כרתי

ופלתי שהביא בן הרב תולדות יצחק נר"ו בהקדמת הספר (ד"ה וגם) נראה דפשיטא ליה דליכא מצוה בחצי שיעור שהקשה על הירושלמי דפריך דליתי עשה דמצוה ולידחי חדש דאיך אפשר דהלא שיעורין נשתכחו ואם יאכלו שני זתים שמא השיעור הוא זית אחד והזית השני יהיה באיסור ואם יאכלו זית אחד דילמא השיעור והוא שני זיתים ולא מקיימי מצות עשה דמצה ולא דחי לא תעשה דחדש דחצי שיעור אסור מן התורה עכ"ל ואי איכא מצוה באכילת חצי שיעור שפיר אתי מצוה דאכילת מצה חצי שיעור ודחי איסור דאכילת חדש חצי שיעור אלא ודאי נראה דסובר דאין באכילת חצי שיעור שום מצוה וק"ל ועיין עוד בספר הלכות יו"ט סוף הלכות חלה (ד"ה והנה הפוס' וכו' ד' ה"ן מדפוס ווארשא) ולהרב כפי אהרן נר"ו בשו"ת א"ח סי' י"ב וממה שכתב הגאון שאגת אריה סי' ק' ואילו השלים לכשיעור גם האי משהו נחשב מן המצוה וכו' משמע דאם אינו אוכל אלא חצי שיעור בלבד אינו חשוב מצוה ועיין מה שכתבתי בזה בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת אכילה אות ד' ששם הבאתי דברי הרב עיקרי הד"ט והעירותי על מה שכתב הרב ראה חיים הנ"ל ועיין בקונטריס פאת השדי בחלק אסיפת דינים במערכת אכילה אות א' מה שהבאתיעוד בענין הנ"ל מספרים חדשים כפי אהרן ח"ב ובית יצחק להגאבד"ק פרעמישלא ותעלומות לב יצ"ו:

עתה השגתי ס' דרך המלך חדש (שנדפס בשנת תרנ"ב) וראיתי שם בד' י"ב ע"ב שעמד בחקירה זו אם במצות עשה איכא חצי שיעור שאם אין לו אלא חצי זית יהא חייב לאכלו לקיים מקצת המצוה והביא דברי מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תפ"ב שאחר שהביא דברי הרב שבות יעקב דאין לו חיוב כלל לאכלו דלאו מצוה היא כלל סיים דנראה לו דיש קצת מצוה וזכר לדבר מדקימא לן חצי שיעור אסור מן התורה והוא הדין דאיכא קצת מצוה והרב המחבר נר"ו הביא הפירושים שנאמרו בטעם איסור חצי שיעור משום דחזי לאיצטרופי וכתב דלהטעם שהוא משום סייג וגדר שמא יבא לאכול עוד חצי שיעור וישלים לכשיעור אין בקיום מצוה משום לתא דחצי שיעור ולהטעם שהוא משום דמדקימא לן אין היתר מצטרף לאיסור וראינו שכשאכל כזית ענש אותו הכתוב מוכרח שגם פחות מכזית חשוב איסור שאם לא כן היאך לוקה הא אין היתר מצטרף וכו' (עי"ש בשם שו"ת ארי"ה דבי עילאי חלק א"ח סי' ה) אם כן גם במצוה יש הוכחה זו דגם במקצתה יש שם מצוה שאם לא כן מאין בא לו קיום המצוה באכילתו כזית וכתב בשם בפר יאושע בפסקים סי' כ"ד שהוכיח מדקימא לן בסי' תקצ"ג דאם אינו יודע כל התקיעות לא יעשה כלום דאין שום מצוה בפחות מכשיעור שאם לא כן למה לא יעשה מה שיודע כדי לקיים חצי שיעור ודחה דבריו בטוב טעם דהתם התקיעות והתרועות הם

גוף המצוה ותקיעה בלא תרועה או תרועה בלא תקיעה אינה מצוה כלל ואין זה דומה לחצי זית מצה שבאמת מצה היא אלא שאין בה שיעור והאריך להסביר הדברים ובמה שיש להכריח גם ממקומות אחרים שלא כסברת הס' יאושע שמדמי הא דתקיעות לחצי שיעור עי"ש וכן כתבתי למעלה באות ג' ואות ה' בשם כמה מרבני האחרונים שכתבו סברא זו לענין עקירה בלא הנחה וכן במוליך פחות מארבע אמות ברשות הרבים דאין שייך בהן דין חצי שיעור דהמלאכה עצמה היא עקירה עם הנחה ובאחת לבדה אין שם מלאכה עליה עי"ש והוא כדברי הרב המחבר נר"ו ועיין בענין זה בשו"ת ברית יעקב להגאון ברוך מרדכי ליבשיץ בחלק א"ח סי' ד' וסי' ה' שהאריך מאד ולא יכלתי לעיין בדב"ק כעת: כלל י"ג) חצי שיעור חקר מ"מ רל"ץ הרב מנחה טהורה אמאי לא אמרינן הכי במחשב מחשבה הפוסלת בקדשים בכחצי זית דתנן בריש פרק הקומץ להקטיר דבר שדרכו להקטיר פחות מכזית כשר ומדקתני דהזבח כשר מוכח דליכא איסורא במחשבת חצי שיעור שאם היה איסור היה נפסל משום לא תאכל כל תועבה כמו שכתב הרמב"ם בפרק י"ח מהלכות פסולי המוקדשין.

ולמה לא נאמר שיהא הזבח פסול מדין חצי שיעור עיין שם ד' כ"ט ע"ד וניחא ליה דלא אמרינן חצי שיעור אסור מן התורה אלא במידי דאכילה דומיא דחלב דביה הוא דכתיב כל לרבות חצי שיעור אבל בעלמא דוקא היכא דכתיב כל כמו בהקטרת שאור דכתיב כל שאור וכן במלאכות בשבת דכתיב לא תעשה כל מלאכה מרבינן חצי שיעור אבל היכא דלא כתיב כל אין חצי שיעור אסור ולכן הזבח כשר והאריך בדברי כמה אחרונים שכתבו להוכיח דגם בשאר איסורין דלאו מידי דאכילה נינהו חצי שיעור אסור מדכתב רש"י ודעמיה דאיכא חצי שיעור במלאכה בשבת דאין זו הוכחה דשאני שבת דכתיב כל וכן דחה מה שכתבו קצת רבנים דמה שכתב הרמב"ם גבי גניבה וגזל דאסור מן התורה בכל שהו הוא משום דחצי שיעור אסור מן התורה וכו' והביא דברי הרב מוהר"י קורקוס בכת"י ודברי הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' פ"ו דמתבאר שסוברים דגם בשאר איסורים אף דלא כתיב בהו אכילה חצי שיעור אסור בהם ותמה עליהם מה יענו להא דמחשב פחות מכזית עי"ש בד' ל"א ע"א ועל פי דבריו מתיישב מה שמקשים בדין מחיקת השם דקיימא א דשי"ן דל"ת נמחק למה לא יהא אסור למחוק משום חצי שיעור ולדברי הרב ניחא משום דלאו מידי דאכילה ולא כתיב ביה כל לא מרבינן חצי שיעור ולכן מותר למחוק ש"ד ובס' בית יצחק להגאון מפראמישלא יצ"ו בחלק א"ח סי' יו"ד מצאתי שעמד בחקירה זו (אמאי מותר למחוק ש"ד מהשם) וכתב ליישב וז"ל וצ"ל לפמ"ש הפ"מ יו"ד סי' ס"ב דפירוש חזי לאיצטרופי הוא שעתה אכל ח"ש ואם יאכל עוד בכא"פ מתחייב וזה

ל"ש הכא דאף דקודם מחיקה חזי לאיצטרופי לאחר המחיקה ל"ח לאיצטרופי משא"כ באכילה אף לאחר האכילה חזי לאצטרופי בכא"פ ויש לחלק עוד דזה דומה למה שמותר לטלטל ב' אמות בר"ה ואינו אסור משום חזי לאיצטרופי וטעם הדבר נראה לי למ"ש הר"ן פ' כלל גדול דד' אמות חשוב כרשותו ויותר מד' אמות חשוב כמוציא מרשות לרשות.
ומעתה בפחות מד' אמות ל"ה שום הוצאה כי הכל ברשות אחד וה"ה הכא לעת עתה לא התחיל שום קדושה ועיקר קדושה חלה בעת שכותב היו"ד ועתה ל"ה אף חצי שיעור: ועל חקירת הרב מנחה טהורה במחשב בקדשים על פחות מכזית למה לא יהא בה משום חצי שיעור עלה על דעתי ליישב על פי מה שפירש בתפארת ישראל בחידושים שבסוף פרק א' דשבת משנה א' בכונת הגאון שאגת אריה סי' פ"א שכתב דלגבי בל יראה ליכא משום חצי שיעור דיש לחלק בין אכילות לפעולות שאין כונתו לשלול כל הפעולות שלא יהיה להן דין חצי שיעור רק על פעולות שהן כבבל יראה דאף בשיעור שלם לא לקי אי משום דניתק לעשה אי משום דאין בו מעשה ולהכי מדקיל איסוריה גם חצי שיעור שלו קיל ומותר לכתחלה אבל בשאר פעולות גם חצי שיעור שלהן אסור מן התורה דמאי שנא מאכילות עי"ש ואם כן מחשב בקדשים דאינו לוקה על המחשבה כמו שכתב הרמב"ם בריש פרק י"ח מהלכות פסולי המוקדשין לכן אין חצי שיעור שלו אסור והזבח כשר אלא דלפי זה צריך לומר דלר' יאודה דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו עיין בזבחים כ"ט ע"ב הזבח פסול ומתני' דלא כר"י והוא דוחק:
ועוד דאם כן בכל איסורי אכילה של תורה שאין בהם מלקות צריך לומר דחצי שיעור שלהם מותר וזה חידוש גדול ולא שמענו דבאיסורי אכילה לענין חצי שיעור יש חילוק בין איסור שיש בו מלקות לאיסור שאין בו מלקות ובפרט מה שנראה מדברי הרב בתפארת ישראל דבאיסור שאין בו מלקות מותר לכתחלה גם מדרבנן (אם לא נדחוק שכונתו דמותר מן התורה לכתחלה הוא דקאמר) הוא תמוה שהרי גם באיסורין דרבנן חצי שיעור אסור ואיסורי תורה שאין בהן מלקות מי גריעי מנייהו ואעיקרא מה שהבין בכונת השאג"א במה שמחלק בין אכילות לפעולות משום דבפעולות אין בהם מלקות אין נראה כן כונתו וזה לשונו (אחר שכתב דעל חצי זית אינו עובר בבל יראה כתב) ונ"ל ליתן טעם לדבר דמ"ש לענין בל יראה דליכא איסור כלל בפחות מכשיעור משא"כ בכל האיסורים משום דאמרי' התם דהא דחצי שיעור אסור מה"ת הוא משום דחזי לאיצטרופי איסורא קאכיל וה"ט לא שייך אלא באיסורי אכילה דקי"ל אם אוכל כזית בכדי שיעור אכילת פרס מצטרף וחייב עליו הרי שאם אכל עכשיו כל שהו כשיחזור ויאכל בכדי אכילת פרס עד שישלים עמו לשיעור כזית נמצא האי כ"ש שאכל כבר באיסור אכל

למפרע דהא איהו מצטרף ומשלים לשיעור אכילה אבל גבי בל יראה דאפי' אם ישלים לבתר זמן לשיעור כזית אינו עובר אלא על מכאן ולהבא וכ"ז ששהא אצלו פחות מכזית ליכא איסורא כלל למפרע אפי' לבתר שהשלימו לכזית אינו עובר על שהיות פחות מכשיעור כלל דלשעבר אלא על להבא משעה שהשלים לכשיעור וכיון דא"א לעולם שיבא לידי איסור על שהיי' זו של פחות מכשיעור לענין בי' למפרע לית לן בה ואע"ג דיליף התם לחצי שיעור מקרא דכל חלב מ"מ עיקר טעמא הוא משום דחזי לאיצטרופי איסורא קאכל וכמ"ש שם התוס' עכ"ל ובאר כונתו הגאון דברי מרדכי פרידבורג בסי' ח"י אות ט"ו דבאכילה קים לן דאם אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכל חצי זית אחר חייב אע"ג דהחצי זית ראשון אינו עתה בתוך מעיו מצטרף אבל במשהו חמץ אם השהה חצי זית ונשרף ואחר כך השהה חצי זית אחר אינו עובר דהחצי זית שכבר נשרף אינו מצטרף לזה ואינו עובר עד שיהיה חצי הראשון קיים עתה ואז עובר מכאן ולהבא עי"ש ומחשב בקדשים נראה שדומה לאוכל חצי זית דאף אם אינו בתוך מעיו וחלף הלך לו מטצרף אם חזרואכל חצי זית אחר בתוך כדי אכילת פרס ואין ליישב חקירת הרב מנחה טהורה על פי דברי הרב שאגת אריה:

לכן נראה כמו שכתב הרב שם על פי דברי הג' ח"ץ סי' פ"ו דלא אמרינן חצי שיעור אלא כשעושה מעשה שמחשיבו להאי חצי זית וכו' ומה שדחה זה מדקי"ל דמחשבה דקדשים היא בדיבור ובדיבור בנדרים ושבועות קי"ל דח"ש אסור כמ"ש הג' משל"מ ריש פרק ד' מהלכות שבועות והכי נמי נימא בדיבור דפיגול לי הדל נראה דלא דמי דהתם כי אמרינן ח"ש אסור היינו מעשה האכילה לא הדיבור שהוציא מפיו ואילו במחשב דפיגול אנו באים לדון על המחשבה או דבור של פיגול שהוא עצמו אסור ואינו דומה לשבועה שהיא אינה אסורה אם לא יעבור עליה וכיון שכן מחשב בקדשים כיון שאין בו מעשה אין שייך ח"ש וק"ל: וחקר הרב השואל בשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא ח"א סי' קס"ח למה לא אמרינן בטומאה חצי שיעור והגאון המחבר השיבו דבשלמא דבר איסור מסתבר לומר דהכל שהו אסור וכזית הוא קרבן אבל בטומאה דהוא ענין מבחוץ שנגע בטומאה וחלה עליו טומאה ואם לא היה בו כשיעור הרי לא מהני נגיעתו אז לחול עליו שם טומאה ואיך שייך חזי לאיצטרופי דמכל מקום לא נגע טומאה בהשני' ובשלמא באיסור שייך לומר דחזי לאיצטרופי אם היו כאן עוד איסור להשלים לשיעור אבל בטומאה כל עוד שאינו ביחד הרי לא נגע רק בחלק הלז ואף דכשיש שיעור שלם אף אם לא נגע בכולו טמא כן היא גזרת הכתוב אבל שיהא מצטרף אף שלא נגעו זה אי אפשר וכו' אלו תוד"ק והרב דרך המלך בהלכות נדרים ד' כ"ד ע"ג הקשה על מה

שכתב הרמב"ם בפרק ג' מהלכות אבות הטומאה לתת שיעור לטומאה כשיעור אכילה שהיא כזית ובדין ח' כתב דאם בלע מנבלת עוף טהור אבר שאין בו כזית אינו מתטמא ומשמע דמותר ליכנס למקדש ולמה לא נאמר דכזית הוא לעונש ואיסור יש בכל שהוא כדין חצי שיעור בעלמא ורצה ליישב על פי דברי הרב חכם צבי בסי' פ"ו דלא נאמר דין חצי שיעור אלא באיסורי אכילה וכו' (עיין במה שהבאתי לעיל באות ה) והרבה ענייניים רצה ליישב בזה ולא הונח לו לפי שיש חולקים וסוברים במלאכת שבת וכיוצא דאיכא דין חצי שיעור והאריך וגם בחקירת הרב מנחה טהורה ממחשב בקדשים עמד שם עי"ש באורך ומעין זה חקר ידידי הגאון מפרעמישלא יצ"ו בשו"ת בית יצחק חלק א"ח סי' יו"ד אות י"א במאי דאמרינן בזבחים ד' צ"ה מעיל שנטמא מכניסו פחות משלש על שלש ומכבסו משום שנאמר לא יקרע ומאריה דהאי שמעתא הוא ריש לקיש וניחא לשיטתו אך קשה על הרמב"ם שפסק כן איך מכניס פחות מכשיעור הא חצי שיעור אסור וחזי לאיצטרופי וכו' וכתב דמזה מוכח כמו שכתב הגאון ח"ץ בסי' פ"ו דלא נאמר חצי שיעור מן התורה אלא במידי דאכילה עי"ש:

כלל י"ד) חצי שיעור דאסור מן התורה אם הדין כן גם באיסור גיד הנשה עיין מה שצידד בזה הרב פרי מגדים ביו"ד סי' פ"ה ובמה שכתב הרב כסף נבחר כלל ס"ה אות י"ג על דבריו: ולענין עשה דוזבחת כתב הרב פרמ"ג בפתיחה להלכות שחיטה דאיתיה אף בחצי שיעור אף דבאיסורי לאווין ליתה ללאו בחצי שיעור עשה דוזבחת איתיה אף בחצי שיעור משום דלא כתיב אכילה והרב שם אריה חיו"ד סי' ב' כתב דבספרו ערוגת הבושם נמשך אחריו ועתה חוזר בו מפני שדבריו קשים מדברי התוספות ושאר הקדמונים דאין איסור לאו חל על עשה אם כן איך מוקי ריש לקיש בד' כ"ג ע"ב במפרש אליבא דרבנן והרי איכא עשה לחצי שיעור ולא חל הלאו ואף להרמב"ם דלאו חל על עשה קשה מדאמרינן בדף כ"ד בשלמא לריש לקיש משכחת לאו והן דחצי שיעור מותר מן התורה ולשיטת הפרי מגדים הרי איכא בחצי שיעור איסור עשה מן התורה והיכי משכחת בהן ורצה לחלק בין ר' יוחנן לריש לקיש (דלר' יוחנן שסובר דחצי שיעור אסור מן התורה הוא שכתב הרב פרי מגדים כן ולא לריש לקיש) אבל האמת יורה דרכו עי"ש ובשו"ת שאילת שלום מהדורא תניינא סי' קפ"ז כתב שבספרו (לפי הנראה כונתו לשאילת שלום מהדורא קמא שאינו אצלי) כתב לפרש דכונת הפרי מגדים דדוקא לר' יוחנן הוא שכתב כן ולא אליבא דריש לקיש דלריש לקיש ודאי ליכא עשה דאינה זבוחה והביא מה שהשיגו הרב השואל מדברי התוספות בשבועות והרב המחבר השיבו לקיים מה שכתב בספרו עי"ש: כלל ט"ו) חצי שיעור דאסור מן התורה אם הוא דוקא באיסור בעין

או אף על ידי תערובות הוא מחלוקת הפוסקים דהרב יד מלאכי בכללי דינים אות רמ"ב כתב בשם הרב פרי חדש שדעת הרמב"ם דעל ידי תערובת כל שאינו אוכל כזית בכדי אכילת פרס מותר מן התורה גם הרב צרור החיים בפרק א' מהלכות חמץ ד' ס' ע"ג כתב בשם מר רבו שתמה על מרן כסף משנה שכתב בדין ו' לדעת הרמב"ם דבאין בו כזית בכדי אכילת פרס אסור חצי שיעור מן התורה ואין לוקין עליו דמדברי הרמב"ם ריש פרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות ובפרק ה' מהלכות נזירות מתבאר דאינו אסור אלא מדברי סופרים ודוחק לומר דחמץ שאני וכו' ושכן כתב המ"ך בס' התערובות בח"א פ"ד ד' ס"ב ע"ד ושכן כתב הרב החינוך בפרשת בא וז"ל ודעת הרמב"ם שאם יש במאכלים אלו כגון כותח הבבלי ושכר המדי וכיוצא בו כזית בכדי אכילת פרס אסור מן התורה כלומר למלקות ולא לכרת כיון שנתערב ברוב ואם לא יהיה בהם כזית חמץ בכדי אכילת פרס לא יהיה בו מלקות אלא מכת מרדות לפי שאינו אסור מן התורה אלא מדרבנן עכ"ל והרב המחבר כתב לדקדק מדברי הרמב"ם כדברי מרן כ"מ דדעת הרמב"ם דחצי שיעור אסור בחמץ מן התורה על ידי התערובת (לענ"ד אין דקדוקו מוכרח כל כך כמו שיראה הרואה) ושכן כתב רבינו מנוח בפירוש דברי הרמב"ם ומוכרח דיש חילוק בין שאר איסורין לחמץ בענין זה אתוד"ק.

ועל כל פנים בשאר איסורין מודה דלדעת הרמב"ם חצי שיעור בתערובת הוא מדרבנן ובאמת כן היא גם מסקנתו שם לקמיה (בדברי המתחיל ועוד קשה) כי עיין שם וכן כתב הרב מקנה אברהם בסימן קכ"ז בדעת הרמב"ם על פי דבריו שבפרק ה' מהלכות נזירות עיין שם וכן הסכים הרב כסף נבחר כלל ס"ה סוף אות י"ג דדעת הרמב"ם כשאין בתערובת כזית בכדי אכילת פרס אינו אלא מדרבנן.

ותמיה לי בעיקר סברת הרמב"ם הנ"ל מדאמרינן בפרק גיד הנשה ד' צ"ח ע"א ההוא פלגא דזיתא דנפל בדיקולא דבשרא סבר מר בר רב אשי לשעוריה בתלתין פלגי דזיתא אמר ליה אבוה לאו אמינא לך לא תזלזל בשיעורין ועוד דאמר ר"י חצי שיעור אסור מן התורה ע"כ הרי דמילתיה דר"י דחצי שיעור אסור מן התורה איתיה גם בתערובת וכן ראיתי לרבינו שמשון בפרק ב' דמס' טבול יום מ"ג שכתב וז"ל ואע"ג דח"ש אסור מן התורה שמא הני מילי בעיניה אבל על ידי תערובת לא מיהו בפרק גיד הנשה ד' צ"ח גבי ההוא פלגא דזיתא דתרבא דנפל לדיקולא דבשרא משמע דאפילו ע"י תערובת נמי אסור עכ"ל ומצאתי למרן מוהריט"א הובאו דבריו בס' קהלת יעקב בתוספת דרבנן סי' קל"ז (ד' מ"ה ע"ב מדפוס אשכנז) שהביא תשובת הרדב"ז החדשות סי' קמ"ג (שעמד על דברי הרמב"ם בפרק א' מהלכות חמץ הלכה ז האוכל מן חמץ עצמו בפסח כל שהוא הרי זה

אסור מן התורה) שכתב וז"ל אבל רישא דכתב האוכל כל שהו הרי זה אסור מן התורה אפילו מעורב קאמר והיינו דאיצטריך קרא דלא יאכל דלא אשכחנא פלוגתא דר"י ור"ל אלא באוכל חצי שיעור בעיניה אבל ח"ש מעורב לא אשכחנא לה מפורש דפליגי לפיכך מייתי קרא דלא יאכל וכו' עכ"ל וכתב על זה וי"ל דבפרק גיד הנשה גבי ההוא פלגא דזיתא דתרבא (הביא כל האמור בש"ס ע"ד דאמר ר"י ח"ש אסור מן התורה) לא משמע הכי ודו"ק עכ"ל וכונתו מבוארת להקשות על מה שכתב הרדב"ז דלא מצינו דנחלקו אלא בחצי שיעור בעיניה דמסוגיא הנ"ל מוכח דגם בתערובת אמר ר"י חצי שיעור אסור מן התורה והנה דברי הרדב"ז אפשר ליישב בדוחק שאין כונתו דלקושטא דינא הכי אלא שמפני שהיה סלקא דעתין לומר דדין חצי שיעור אסור מן התורה אינו אלא בעיניה הוצרך להביא מקרא דלא יאכל ולבתר דגלי לן קרא גבי חמץ דגם על ידי תערובת אמרינן דח"ש אסור מן התורה אף דחמץ יש לו דעת היתר מניה ילפינן לכל איסורין שבתורה שאילהם היתר דחצי שיעור בתערובת נמי אסור מן התורה ומהכא פשיט לן בסוגיא דפרק גיד הנשה הנ"ל דחצי שיעור איתיה נמי בתערובת אמנם מה שיש לתמוה הוא על מה שמבוארת דעת הרמב"ם דלקושטא סובר דבתערובת ליתיה לדינא דחצי שיעור אסור מן התורה והוא הפך סוגיית הש"ס דפרק גיד הנשה הנ"ל וגם על הרדב"ז קשה איך נחה דעתו לומר דהרמב"ם מירי נמי בחצי שיעור בתערובת וסובר דאסור מן התורה והוא היפך שיטתו שבהלכות מאכלות אסורות דאין בתערובת דין ח"ש דאסור מן התורה ונראה שסובר כמו שכתב רבו של הרב צרור החיים דשאני חמץ דהחמירה תורה דלוקה בדאיכא כזית בכדי אכילת פרס כד שריף ליה מה שאין כן בשאר איסורין משום הכי החמירה תורה גם בדליכא כזית בכדי אכילת פרס לאסרו בח"ש עי"ש אבל על גוף סברת הרמב"ם זו היא שקשה ותימה על מרן מוהריט"א שנעלם ממנו שיטת הרמב"ם בזה וקבע קושיתו על פי דברי הרדב"ז וצ"ע.

אחר זמ"ר ראיתי להרב המגיה בס' טל אורות ד' ק' ע"ד ששמע מקשים כן על הרמב"ם ומרן מוהריט"א וציין לעיין בס' מטה אפרים ד' ח"י ע"ד וחק"ל סי' ע"ד ואין מצויים אצלי והרב מוהרש"א בחידושי הלכות ע"ד התוס' בפסחים ד' מ"ד ד"ה ולענין כתב לחלק דלא אמר ר"י חצי שיעור אסור מן התורה אלא בעיניה ויפה השיגו הרב כסף נבחר כלל ס"ה אות ג' שנעלם ממנו סוגיא דפרק גיד הנשה הנ"ל גם הרב יד דוד (ליו"ד) בסי' ס"ח הגב"י אות יו"ד הקשה על הרדב"ז סי' קמ"ג הנ"ל מסוגיא דגיד הנשה הנ"ל והרב המגיה ציין לעיין בזה בס' שמחת יהודה סי' י"א ד' ט"ו ע"ג ואהלי יצחק בחי' לחולין ד' צ"ח ואין מצויים אצלי לעיין מאי קאמרי רבנן בזה אמנם מצאתי להרב דברי אמת בקונטריס

עשירי סי' א' (ד' קי"ח ע"ד מדפוס אשכנז בד"ה וכבר ראיתי) שכתב בשם גדולי אחרוני זמנו שהקשו אמאן דסובר טעם כעיקר דרבנן הלא ח"ש אסור מן התורה וניחא להו דהיינו דוקא בעיניה אבל ע"י תערובת לא והביא מה שכתב רבינו שמשון במס' טבול יום הנ"ל שהוכיח מסוגיא דפרק גיד הנשה דאין לחלק וכתב דיש לדחות דמר בר רב אשי היה סובר דלא הצריכו חכמים ששים אלא לכזית איסור שהוא שיעור של תורה אבל חצי זית שהוא מדברי סופרים ושבועה חלה עליו לא בעינן ששים ואמר ליה אבוה לא תזלזל וכו' ועוד דאמר ר' יוחנן חצי שיעור אסור מן התורה וכשם שזית של איסור שנפל לפחות מששים אסור אף שהוא מדרבנן למאן דאמר טעם כעיקר דרבנן כן חצי זית של איסור שנפל לתוך ל' פלגי דזיתא אסור שכשם שאחר שנתערב ברוב היתר הכל מותר בין כזית בין כחצי זית וחכמים החמירו להצריכם ששים כמו שהחמירו בכזית כן החמירו בכחצי זית אבל לעולם כל כזית וחצי זית דוקא בעיניה אבל ע"י תערובת ואיכא רוב היתר מדרבנן הוא אלא שהוקשה לו מדאמרינן בשבועות ד' כ"א במאי דבעי הש"ס אי רע"ק כר' שמעון ס"ל דכל שהו למכות וכו' עי"ש ובאמת שגם מדברי רש"מ שכתב בלשון דמשמע וכו' מתבאר דאין מסוגיא דפרק גיד הנשה הוכחה גמורה דגם ע"י תערובת אסור חצי שיעור מן התורה.

עוד מצאתי בחפישה להרב משנת ר' אליעזר בח"ב בזכרונותיו ד' י"א ע"ד שהעיד שבהיותו מרן מוהריט"א בקושטא רבני הדור אמרו לו שאין ראיה מההיא דפרק ג"ה דיש לדחות וכו' (כמו שכתב הרב דברי אמת) והודה לדבריהם במודים דרבנן והרב המחבר כתב דהיש מפרשים שהביא בשטמ"ק בפ"ק דביצה ד' ד' (אההיא דעצים שנשרו מן הדקל) שכתבו באיסורין שאין להם עיקר מן התורה אבל ח"ש זית חלב כיון דאית ליה עיקר מן התורה לא מבטלינן כדמוכח בפ' גי"ה ע"כ מוכח דפשיטא להו דח"ש ע"י תערובת אינו אלא מדרבנן עי"ש: ותימה בעיני למה הוצרך להביא מדברי השטמ"ק והלא הן הן דברי התוס' שם בד' ד' ע"ב שאחר שכתבו לחלק דהא דמבטלין איסור דרבנן לכתחלה היינו דוקא באיסור שאין לו עיקר מן התורה כתבו וכן משמע בפרק ג"ה גבי ההוא פלגא דזיתא דנפל בדיקולא סבר מר בר רב אשי לשעורינהו בתלתין פלגי דזיתא א"ל אבוה לא תזלזל בשיעורין וכו' ואמאי לא הוסיף עליהן כדי לבטל אלא ש"מ כיון דעיקר איסורו מדאוריתא וכו' אין מבטלין עכ"ל אמנם באמת אין מזה הכרח דיש לומר דכונת התוס' דלפי מאי דהוה סבר מר בר רב אשי דחצי שיעור הוא מדרבנן למה לו לזלזל ולשער בתלתין פלגי היה לו להוסיף לבטלו בששים וכמו שכתב הרב ערך השלחן ביו"ד סי' צ"ט אות י"ד דף ע"ט ע"ג וסיים אבל אנן קיימא לן דאסור מן התורה וכו' ע"ש.

וראיתי עוד בערך השלחן שהביא מה שכתב הרדב"ז בח"ב סי' תשכ"ה דממה שכתב הרמב"ם דמותר לבטל איסור דרבנן ונקט לדוגמא בשר עוף בחלב ולא נקט חצי שיעור מוכח שסובר דדוקא איסור שאין לו עיקר מבטלין גם בהגהות מרדכי בפרק כל הבשר דקדק כן מדברי הרמב"ם וכתב שדבריהם תמוהים דהא חצי שיעור אסור מן התורה ובשר עוף בחלב חשיב יש לו עיקר בתורה וכו' עי"ש ואומר אני הדל דתשובה זו מכרעת לפרש מה שכתב בתשובות החדשות סי' קמ"ג הנז"ל דלקושטא דמילתא קאמר דלא אסור חצי שיעור מדאוריתא אלא בעיניה וכמו שהבין בדעתו מרן מוהריט"א ונימא נמי דכן דעת ההגמ"ר ריש פרק כל הבשר ולכן דייקי שפיר מדלא נקט הרמב"ם לדוגמא חצי שיעור וכן מצאתי להרב צרור החיים בהלכות כלאים בפרק ב' ד' צ"ט ע"א שהביא דברי ההגמ"ר הנ"ל ותמה עליו דהא ח"ש אסור מן התורה וניחא ליה דס"ל להההגמ"ר דדוקא בעיניה אבל ע"י תערובת אינו אלא מדרבנן עי"ש: ודעת הרשב"א בתורת הבית הארוך בית ד' שער א' ד' ק"י ע"ב דאפילו בתערובת חצי שיעור אסור מן התורה כמו שכתב בשמו הרב אהל יעקב במערכה זו אות ג' וכתב שכן כתב הר"ן בפרק בתרא דע"א ד' ס"ט ע"א עלה דההיא אימרטוטי אימרטוט ובסוף גיד הנשה ובריש פרק ואילו עוברין ושכן צדד מרן כסף משנה בדעת הרמב"ם בפרק א' מהלכות חמץ דין ז' ושכן משמע דעת הטור בסי' תמ"ב וכמו שכתב מרן ב"י אלא שהרב בית דוד סי' קכ"ט פירש דעת הטור על דרך אחרת ושוב כתב דנראה לו דהא מילתא תליא בפלוגתא דרבוותא בטעם כעיקר אי מדאוריתא או מדרבנן והזכיר דברי רבינו שמשון במס' טבול יום הנז"ל אלו תוד"ק ומדברי רש"י בההיא דפרק גיד הנשה מתבאר יפה שסובר דגם חצי שיעור ע"י תערובת אסור מן התורה ותימה על הרב הנ"ל שלא הזכיר דעת רש"י בזה שהמעיין בדברי רש"י והר"ן שם יראה שדבריהם שפה אחת ודברים אחדים שרש"י כתב לא תזלזל בשיעורי דרבנן כלומר אפילו במידי דלא מיתסר מדאוריתא לא תזלזל בשיעורו ועוד הא מדאוריתא אסור דחצי שיעור אסור מן התורה וח"ש מנין ת"ל כל חלב בפב"ת דיומא עכ"ל וז"ל הר"ן לא תזלזל בשיעורא דרבנן כלומר אפי' במידי דלא מיתסר מדאוריתא לא תזלזל בשיעורי דרבנן כלומר ועוד האי מדאוריתא אסור דח"ש אסור מן התורה כדאמרינן בפב"ת דיומא ח"ש מנין ת"ל כל חלב ולא אמרו כזית אלא ללקות עליו עכ"ל הרי ששניהם מתנבאים בסיגנון אחד ולא ניחא לי לומר שהשינוי דק שיש בין דברי רש"י שכתב הא מדאוריתא אסור לדברי הר"ן שכתב האי מדאוריתא אסור מזקיקו להרב לומר שאין מדברי רש"י הכרח משום דאפשר לפרש דבריו כמו שכתב הרב דברי אמת מה שאין כן בדברי הר"ן שכתב האי מדאוריתא אסור משמע בעצם דנדון זה עצמו אסור

מדאוריתא שהרי ידוע דהר"ן דרכו תמיד לפרש כדברי רש"י ונראין הדברים שדבריו הם דברי רש"י ממש.

ואף שמדברי רש"י במס' ע"א ד' ס"ט ע"א בההיא דאימרטוטי אימרטוט שכתב ושרץ איסורו בכעדשה כטומאתו וחיישינן דילמא בלע חתיכת שרץ בהדי חומץ עכ"ל משמע שסובר דח"ש אינו אסור מ התורה ע"י תערובת שהרי הר"ן כתב על דברי רש"י הללו וז"ל אבל תימה הוא למה הוצרך לכך דהא אף בשאר איסורין יש לחוש לפחות מכזית דהא קי"ל כר"י דאמר חצי שיעור אסור מן התורה עכ"ל ואם נאמר דרש"י סובר דלא אמר ר"י דח"ש אסור מן התורה אלא בעיניה מתיישבים דברי רש"י שם מכל מקום מדברי רש"י בפרק גיד הנשה משמע לי דיש להוכיח שסובר דגם ע"י תערובת אסור מן התורה כדמשמע מדברי הר"ן שם.

ומה שהקשה הר"ן על דברי רש"י במס' ע"א המעיין בדברי הרשב"א בתוה"ב בההיא דאימרטוט אימרטוט (בתוה"ב שלפני והוא דפוס וויען שנת לישראל הוא בדף ע' ע"ב בשער הראשון קרוב לסופו) עין בעין יראה שמפרקכלאחר יד תמיהת הר"ן שהרי אחר שהביא פירש"י דכטומאתו כך איסורו וכתב דהכי אמרינן במעילה וכו' סיים ואמר ומיהו לאו דוקא בשרצים שאפילו בשאר איסורין שנתערבו ביין וחומץ ושמן וכיוצא בהן ויש לחוש (נראה דצ"ל יש לחוש כמו שכן הוא לשון הר"ן) אפילו לפחות מכזית שהרי חצי שיעור דאוריתא דקי"ל כר"י דאמר הכי בשבועות ובפרק גיד הנשה הילכך ליעבריה במסננת ולישתרי עכ"ל כונתו בזה לפי הנראה ליישב שתי התמיהות שתמה הר"ן.

א) דלמה הוצרך לזה הלא בשאר איסורין ג"כ הדין כן ולזה כתב לאו דוקא וכלומר דגם רש"י מודה דגם בשאר איסורין הדין כן אלא כיון דמיירי בשרץ קאמר קושטא דמילתא.

ולקושיא ב) שהקשה הר"ן דאם כן אמאי אסריה ליעבריה במסננת ולישתרי מיישב דאין הכי נמי דעל ידי מסננת שרי ומה שאמרו בש"ס דאסריה כלומר בלא העברה במסננת ואם כן לפי זה אין לנו הכרח בדברי רש"י במס' ע"א שסובר דלא נאמר חצי שיעור אסור מן התורה על ידי תערובת כמובן: גם מדברי התוס' במס' פסחים ד' מ"ד הנ"ל מתבאר דסברי דגם חצי שיעור על ידי תערובת אסור מן התורה ולא קשיא קושית מוהרש"א דכיון דמצינו דרש"י והרשב"א והר"ן סברי דגם ע"י תערובת אסור ח"ש מן התורה וכן נוטים דברי רבינו שמשון הנ"ל לא נפלאת היא לומר שכן דעת התוס' ג"כ והרב פרי מגדים בפתיחה להלכות תערובת בשער התערובת בחלק ב' פרק ב' הביא מה שכתב הרב מ"כ דלהרמב"ם אם אכל פחות מכזית בכדי אכילת פרס הוי מדרבנן דאין איסור ח"ש מן התורה אלא בעיניה ולא ע"י תערובת וכתב ולא מצינו מי שחולק על הרמב"ם

בזה וכו' ושוב (בד"ה אמנם) צדד להקל וסיים אלא שלא מצאתי לאחד מהראשונים שדברו בזה לומר דח"ש ע"י תערובת יהיה מדרבנן ועיין בס' ג"ו בסוף הספר ומתוס' ע"א ס"ה לא מוכח דח"ש ע"י תערובת לא יהיה איסור תורה כי לר"ש כתבו כן וכו' ולהלכה יראה דח"ש אסור מן התורה ע"י תערובת לא מבעיא באינו מינו וכו' אלא אפילו במינו וכו' הוי מ"ה והולכין בספקו להחמיר עכ"ל ועם שיש לתמוה על עוצם בקיאותו הנפלא שנעלם ממנו דעת רש"י ותוס' והרשב"א והר"ן ורש"מ הנ"ל על כל פנים ראינו דמסיק להלכה דגם ע"י תערובת אסור ח"ש מן התורה כיון שלא נמצא לאחד מהראשונים שכתבו מפורש לחלק בזה ועם כי מיחלפא שיטתיה דבספרו גנת ורדים בדף האחרון כתב בשם התוס' בכמה מקומות ובע"א ד' ס"ז דח"ש דוקא כשהוא בעין ולא ע"י תערובת דברי הפתיחה הנ"ל נראה שהם עיקר לדעתו:

הן אמת דראיתי להרב שואל ומשיב בספרו יד שאול בסי' רל"ח אות א' שהביא מ"ש התוס' במס' ע"א ד' ס"ח בד"ה ואידך בשם רבינו יקיר דלר' שמעון דאמר כל שהו למלקות דוקא כשהוא בעין אבל לא ע"י תערובת וכתב וביארתי בחידושי דר"ש סובר דח"ש דאסור מן התורה שהם מחלקים בין איסור למלקות והוא מחלק בין מלקות לקרבן דמלקות שוה לדידיה כמו איסור דעלמא ומעתה סברת ר"י ברורה דהרי ח"ש ע"י תערובת אינו אוסר ועיין בתוס' פסחים ד' מ"ד ד"ה לענין חמץ ובמוהרש"א שם מבואר להדיא דח"ש ע"י תערובת אינו אוסר וכ"כ הרש"מ בפ"ב דטבול יום מ"ג גבי מקפה של תרומה דאף דח"ש אסור שמא דוקא בעיניה אבל לא ע"י תערובת ועיין בכו"פ סי' ק"ט סק"ד והטעם דח"ש דאסור משום דחזי לאיצטרופי וזה לא שייך רק בעין אבל לא ע"י תערובת דהרי לא שייך להצטרף אחרי שכבר נתערב ומעתה כיון דלדידן בח"ש ע"י תערובת ליכא איסור ממילא דכ"ש לרש"מ דסובר כל שהוא למלקות דנאמר בפשיטות דכל שהוא ע"י תערובת דפטור דע"י תערובת לא נאמר הלכה דח"ש עכ"ל עי"ש שהאריך עוד על פי סברא זו ופליאה היא בעיני דנראה דנקיט בפשיטות גמור דח"ש בתערובת אינו אסור מן התורה ונעלם ממנו כל הרשום למעלה ומה שנסתייע מתוס' ומוהרש"א דפסחים והרש"מ במס' טבול יום וכו' במחכתה"ר היא עזר כנגדו דאיברא דמוהרש"א כתב כן ועל פי זה הקשה על דברי התוס' אבל אדרבא מדברי התוס' יש לנו להוכיח דאין חילוק בזה וכדעת רש"י והרשב"א והר"ן הנ"ל ורש"מ שכתב שמא יש לחלק וכו' כבר סיים דמסוגיא דפרק גיד הנשה ד' צ"ח משמע דגם בתערובת אסור ח"ש מן התורה ועם שלא החליט כן מכל מקום יותר נוטה דעתו לזה ולפי דברי הפרמ"ג הנ"ל חילוקו של רבינו יקיר לא תלי בהא דאף אם נאמר דגם ח"ש בתערובת אסור מן התורה מכל מקום לרש"מ

למלקות יש לחלק בין בעיניה לע"י תערובת ומה שהסביר דיש לחלק כן כיון שטעם איסור ח"ש הוא משום דחזי לאיצטרופי איני מבין אמאי לא חזי לאיצטרופי עד כזית בכדי אכילת פרס שהאוכל כזית בכא"פ הרי הוא לוקה כאוכל כזית בעיניה ולכן לענ"ד כל דבריו בזה צ"ע:

עוד ראיתי להרב הנ"ל בשו"ת שואל ומשיב מהדורא ג' ח"ב סי' ר"ג שהרב השואל כתב ליישב קושיית התוס' בשבועות ד' כ"ב ד"ה אהיתרא במה שאמרו בש"ס נזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן בכמה כיון דכזית איסורא דאוריתא כי משתבע אהיתרא קמשתבע היכי קרי ליה היתירא ח"ש אסור מן התורה וע"ז כתב דלפמ"ש הפרמ"ג בפתיחה להלכות תערובת בשם מנחת כהן דדעת הרמב"ם דכזית בכא"פ אינו רק מדרבנן ואף דח"ש אסור מהת"ו היינו בעיניה אבל על ידי תערובת אינו אסור אלא מדרבנן וכתב שלא מצא לראשונים שדברו מזה וא"כ כיון דחרצן אינו נאכל רק על ידי תערובת כמו שכתוב שם בח"ש על ידי תערובת אינו אסור מן התורה ושפיר קאמר בהיתרא משתבע וכו' והרב המחבר כתב ע"ז וז"ל דברי הפרי מגדים תמוהים דמ"ש שלא מצא לאחד מהראשונים שדברו מזה תמיהני דנעלם ממנו דברי הר"ש פ"ב דטבול יום מ"ג וכ"כ מוהרש"א בפסחים ד' מ"ד ועכו"פ סי' ק"ט סק"ד וביד שאול סי' רל"ח סק"א אמנם בנזיר כיון דהיתר מצטרף לאיסור פשיטא דח"ש אסור מה"ת אף ע"י תערובת ובלאו הכי עד כאן לא אמרו דח"ש ע"י תערובת מותר מהתורה רק בתערובת היתר אבל בנזיר דנאכל ע"י תערובת ענבים והרי ענבים ודאי אסור לנזיר מן התורה ומה ע"י תערובת שייך בזה שהרי התערובת ודאי אסור עליו וגם קושית התוס' דלמה לא נקט חלב קשה דהרי בחלב ודאי אף ע"י תערובת אסור דהרי בחלב גלי קרא דכל חלב כמ"ש הר"ש שם עכ"ל ולפי מה שכתבתי למעלה דלא נפלאת לייחס בדעת התוס' דסברי כהרשב"א והר"ן דגם ע"י תערובת אסור ח"ש מדאוריתא יש לומר דמשום הכי הוא דהוקשה להם דהא ח"ש אסור מן התורה אף אם התערובת אינו על ידי ענבים כי אם על ידי דבר המותר לנזיר דודאי גם ע"י תערובת דבר אחר הוא נאכל ויהיה אסור משום הח"ש שבו ומה שתמה על הפרמ"ג הנה הרב פרמ"ג כתב שלא מצא לאחד מהראשונים שכתב מפורש דע"י תערובת מותר מן התורה ועם כי בודאי נעלם ממנו דברי הרש"מ ומוהרש"א עכ"פ עוד לא מצינו בדברי הראשונים שכתבו בפירוש דהוא מדרבנן דמהתוס' דפסחים י"ל אדרבא בהיפך ומהרש"מ תברא בצדה ויותר נוטה דעתו דהוא מן התורה כאמור למעלה ומה שכתב דגבי חלב מודה רש"מ דאפילו ע"י תערובת אסור דגלי קרא כל חלב כמ"ש הר"ש שם הנה עיינתי בדברי הרש"מ ולא מצאתי דבר זה וגם לפי מה שהסביר מני"ר

גופיה ביד שאול הנ"ל דבתערובת לא שייך חזי לאיצטרופי נראה דאין לחלק בין שאר איסורין לחלב דהא בחלב נמי אמרינן טעמא דחזי לאיצטרופי וכל איסורין מחלב ילפינן ואי כל מרבי בחלב אף ע"י תערובת הכי נמי אית לן למימר בכל האיסורין וצ"ע:

אחר שכתבתי כל הנז"ל ראיתי להרב מוהרי"ץ הירש חיות בהגהותיו למס' ביצה על דברי התוס' בד' ד' ע"ב ד"ה ותנן שמוכח קושית הרב צל"ח על התוס' שם הוצרך לומר דהתוס' סוברים כמו שצדד הרש"מ בפ"ב דטבול יום דעל ידי תערובת אינו אסור אלא מדרבנן ופירש הסוגיא דפרק גיד הנשה (ועוד האמר רי' ח"ש אסור מן התורה) דרוצה לומר כשהוא בעין ואם כן גם ע"י תערובת אין לזלזל וכו' עי"ש שנראה שדבריו מוכרחים בכונת התוס' ונסתר מה שכתבתי דדעת התוס' דגם ע"י תערובת הוא מדאוריתא דדוחק לומר דהתוס' פליגי אהדדי אף גם ראיתי מ"ש בענין זה הרבנים בס' מלאכת שלמה קמחי ד' פ' ע"ד ובס' ימי שלמה ד' כ"ה ע"א ולא אוכל כעת להתיישב בדבריהם לך נא ראה:

עתה (בשנת תרנ"ג) בתתי להעתיק מערכה זו השגתי ס' יקר בית יצחק חלק א"ח ד"י שדר לן הרב המחבר מר ניהו ידידי הגאון יצחק שמעליקעש אבד"ק פרעמישלא יצ"ו וראיתי שסבסי' כ"ט דברי ידידי הרב המפורסם השואל מוהר"ח קנאללער יצ"ו על מה שכתב הרב צל"ח בפסחים ד' כ"ב ע"ב במאי דמקשה הש"ס לר' אבהו דאמר אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע לא תאכל מדתני ר' נתן שלא יושיט אבר מן החי לב"ן עכומ"ז דכתיב ולפני עור וכו' הא לכלבו שרי אלמא לא תאכל אינו אלא אכילה דצריך לומר דקים ליה להש"ס דמסתמא ר' אבהו תלמידיה דר' יוחנן סובר כרי"ו דחצי שיעור אסור מן התורה דאי סבירא ליה כריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה מאי קושיא מאבר מן החי דילמא מיירי מאבר פחות מכשיעור דמשום איסור הנאה ליכא מן התורה ומותר ליתנו לכלבו אבל משום לפני עור לגבי ב"ן עכומ"ז איכא משום דשיעורין לא נאמרו לב"ן עכומ"ז אבל אי סבר כר' יוחנן שפיר מקשינן עליה דכיון דבלפני עור ליכא מלקות כמו בחצי שיעור אם כן למה נקט ר' נתן משום ולפני עור תיפק ליה משום דחצי שיעור אסור מן התורה והקשה הרב השואל הנ"ל יצ"ו דאכתי משכחת לה בחצי שיעור ע"י תערובת דלדידן אינו אסור מן התורה דלא שייך אחשוביה בתערובת דדילמא להיתר אחשביה ולב"ן עכומ"ז אסור מן התורה דאין צריך לסברת אחשביה דשיעורין לא נאמרו לב"ן עכומ"ז והוא כמו כזית לישראל וכתב הגאון המחבר יצ"ו על דבריו דכל זה לשיטת הנוב"י תניינא באהע"ז מ"ב בשם בנו דבב"ן עכומ"ז לא מהני רוב אך אין כן דעת הגאון מליסא בנ"י בתשו' שבסוף הספר ודעתו דבעכומ"ז מהני ביטול ברוב ומוכרח כדבריו דאם לא כן מאי מקשי בפסחים דף כ"ב גבי אבר מן החי לוקמא בנתבטל ברוב ויבש

ביבש מין במינו בטל ולב"ן עכומ"ז אסור וע"כ גם בעכומ"ז מהני ביטול וחצי שיעור ע"י תערובת מותר בעכומ"ז דבפחות מרוב גם בישראל אסור מן התורה אלו תוד"ק עי"ש באות ז והנה מתבאר מדברי הרב המחבר שקושית הרב השואל אינה על תערובת יבש בביטול ברוב אלא על תערובת לח משום שסובר שכל שהחצי שיעור אינו בעין אלא על ידי תערובת מותר מן התורה גם לר' יוחנן ואם לכך נתכוון תמיה לי שכתב כן בפשיטות וממה שכתוב למעלה מתבאר שאינו פשוט לומר כן ופשטא דסוגיא דפרק גיד הנשה גבי ההיא פלגא דזיתא דתרבא וכו' הכי ריהטא ומה שכתב דבתערובת לא שייך אחשובי וכו' לפי הנראה כונתו דמשמע ליה שטעם איסור חצי שיעור הוא משום דאחשביה ואהכי קאמר דבתערובת לא מכרעא דאחשביה לאיסור שבו דדילמא להיתר שבו אחשביה (אין במשמעות לשונו שכונתו לומר דבתערובת לא שייך חזי לאיצטרופי וכמו שכתב הרב פרי מגדים שהבאתי למעלה כמובן אלא כונתו לדברי הרב חכם צבי בסי' פ"ו שהבאתי לעיל אות ח' עי"ש):

כלל י"ו) חצי שיעור איתיה באיסורין דרבנן כן כתב הרביד מלאכי בכללי הדינים סי' רט"ן בשם הריב"ש בסי' פז"ר וכן כתב הרב ארעא דרבנן במערכה זו אות ר"ס בשם הריב"ש והיה טעמו דכל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון וציין לעיין בפרי חדש סי' ס"ח סק"ז ובתוספות חולין ד' ל"ב ד"ה השלישי ובמשנה למלך בפרק ד' מהלכות שבועות הלכה א' ובני דוד בהלכות יום הכיפורים ודברי הרב פרי חדש הם על מה שכתב המרדכי והובא בדברי מרן הב"י שם דמעשה היה בראש אווז שנתבשל כשהיה שלם ולא חתכוהו לשנים והכשירו רבינו קלונימום לפי שלא היה בדמו כזית לאסור ופירש דבריו הרב מוהר"י מינץ בסי' ט"ו דטעמא דיש להקל הוא משום דדם שבשלו אינו עובר עליו בדבר שלעולם לא יבא לידי חיוב כרת ומלקות (ספר שו"ת מוהר"י מינץ אין אתי והלשון סתום קצת וכונתו לפי הנראה היא לומר דאף דמכל מקום איכא מיהא איסורא מדרבנן וליתסר חצי שיעור דידיה מדרבנן מכל מקום כיון שבדם שבראש אווז לא יבא לעולם לידי איסור תורה לא גזרו רבנן לאסור בו חצי שיעור) וכתב הרב פרי חדש ואין זה כדאי להקל וכו' ועוד מהא דאמרינן בפרק גיד, הנשה ד' צ"ח לא תזלזל בשעורי דרבנן מוכח דאף חצי שיעור באיסורין דרבנן צריך ששים לבטלו ואי משום שהוא דבר שלעולם לא בא לידי חיוב מלקות אינו כלום דהא חזי לאיצטרופי וכדאיתא ביומא גבי חצי שיעור וכל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון ולפיכך הדבר ברור שאין להקל כמו שכתב הרב בבית יוסף וכן כתב הרמ"א בתורת חטאת כלל צ"א וכן הסכים הרב באר שבע ד' פ"ב ופשוט הוא עכ"ל ודברי מרן הב"י הם שם (בד"ה וכתב עוד מעשה) שכתב על דברי המרדכי בשם

רבינו קלונימוס הנ"ל שדברי תלמוד הם שתלה עצמו באילן גדול וכו' והביא סוגי' דחולין הנ"ל עי"ש הנה מתבאר שדעת מרן הב"י והרב פרי חדש דחצי שיעור בדרבנן נמי אסור כדמוכחא הסוגיא דפרק גיד הנשה ולכן נדחה קרו לה להההיא דהמרדכי בשם רבינו קלונימוס ולפי פירושו של הרב מוהר"י מינץ גם רבינו קלונימוס מודה באיסורין דרבנן דעלמא דחצי שיעורן אסור ודם שבראש אווז שאני מטעם שהסביר הרב כנז"ל:

ומה שציין לדברי התוס' בחולין ד' ל"ב לפי הנראה הוא טעות הדפוס וצריך להיות ד' ל"ה וכונתו להוכיח מדבריהם דחצי שיעור באיסורין דרבנן לא גזרו והוא ממה שכתבו שם בתוך ד"ה והשלישי נאכל בנזיד הדמע ומשני דלית ביה כזית בכדי אכילת פרס ולא חיישינן אי אכיל ליה בפיסול הגוף ואף על גב דחצי שיעור אסור מן התורה הכא בפיסול הגוף דרבנן לא החמירו עכ"ל הרי שכתבו דבפיסול דרבנן לא החמירו ומשמע דסוברים כן בכל איסורין דרבנן דלא גזרו בחצי שיעור והוא כפשט משמעות דברי הרב המרדכי בשם רבינו קלונימוס הנז"ל דבאיסור דרבנן לא גזרו חצי שיעור ויש לתמוה על הריב"ש שכתב דגם באיסורין דרבנן חצי שיעור אסור מה יענה לדברי התוס' הללו וכן קשה על מרן הב"י והרב פרי חדש הנ"ל ולפי הנראה לזה נתכוון רבין חסידא בציון הזה ומה שציין לדברי הרב משנה למלך בהלכות שבועות הנ"ל עיינתי שם ולא מצאתי שדבר שם בדין חצי שיעור באיסורין דרבנן (כי כל השקלא וטריא שם היא על מי שנשבע שלא לאכול אם אסור מן התורה בחצי שיעור כשאר כל איסורין שבתורה ולא נחית לפלפל בדין אם חצי שיעור איסור דרבנן אסור או לא כמו שיראה הרואה) וגם לאידך גיסא על רבותינו התוס' קשה מה יענו למאי דמוכח מן סוגית הש"ס דפרק גיד הנשה הנ"ל דגם באיסורין דרבנן אסור חצי שיעור שמפני זה הוצרך הרב מוהר"י מינץ לידחק בפירוש דברי רבינו קלונימוס כנז"ל:

והנה אם נאמר דההיא דהתוס' בחולין (בפיסול הגוף דרבנן) חשיב איסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה יהיו כל דברי חכמים הנז"ל קיימין דהא הריב"ש כתב דטעמא דבאיסור דרבנן נמי אסור חצי שיעור הוא משום דכל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון וידוע דמסקנת הש"ס בגטין ד' ס"ה דלא אמרינן כל דתקון רבנן וכו' אלא באיסור דרבנן שיש לו עיקר מן התורה ולכן שפיר כתבו התוס' בחולין בפיסול הגוף דלא גזרו בחצי שיעור וההיא דמרן הב"י והרב פרי חדש דמיירו בדם שבשלו אם נאמר דהוא מדרבנן מכל מקום סבירא להו דחשיב יש לו עיקר מן התורה ולכן אמרינן ביה כל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון וחצי שיעור אסור ורבינו קלונימוס והרב מוהר"י מינץ סברי נמי דדם שבשלו הוא איסור דרבנן שיש לו עיקר מן התורה והיה ראוי לומר בו דחצי שיעור

אסור אלא מפני שהוא דבר שלעולם לא יבא לידי חיוב כרת לכן חצי שיעור מותר ועיין במה שכתבתי בזה במערכת הכ"ף אות ק"מ בס"ק י"ד לענין דם שבשלו ובס"ק ה' לענין תרומה ומעשר בזמן הזה כן נראה לומר בדוחק וצריך להתיישב עוד איה"ש:

ואם אמור יאמר העבד לו אצא חפשי בספרן של צדיקים מצאתי להרב דרך המלך בהלכות נדרים ד' כ"ה ע"ד שעמד בחקירה זו אם באיסורין דרבנן מותר חצי שיעור או גם הם גזרו על חצי שיעור והביא דברי המרדכי בשם רבינו קלונימוס ומה שכתבו מרן הב"י והרב מוהר"י מינץ ופרי חדש הנ"ל והקשה על מה שדוחים דברי המרדכי על פי סוגיא דפרק גיד הנשה דמה הוכחה משם דלמא באיסור דרבנן שעיקרו מן התורה דוקא הוא דאסור חצי שיעור דכל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון ולא אמרינן הכי אלא באיסור שעיקרו מן התורה וכתב שדעת מרן היא דדם שבשלו חשיב עיקרו מדאוריתא ולכן מקשה על המרדכי וגם הרב מוהר"י מינץ סובר כן לכן הוצרך לתרץ דשאני הא דדם של מוח שלא יבא לכלל מלקות לעולם משום דלעולם ליכא ביה כזית וכשעיקר איסורו אינו אלא מדרבנן כולי עלמא מודו דלא אסור בחצי שיעור ושכן מצא בהגהות אשירי בפרק גיד הנשה בסוגיא דדף צ"ח הנ"ל וכתב דהרב דמשק אליעזר חולק על סברת הג"א וסובר דאפילובדרבנן גמור יש להחמיר וכתב שאין דבריו מחוורין והנה ס' דמשק אליעזר אין אצלי ומה שהביא מההג"א שכתבו לחלק כן אם כונתו למה שכתוב שם (על דברי הרא"ש בסי' כ"ח) וז"ל הילכך אפילו חצי זית חלב או נבלה או פחות בעינן ששים ולא מזלזלינן בשיעורא דרבנן ודוקא דומיא דחלב ונבלה אבל כל דבר שעיקר איסורו דרבנן ולית ביה איסור דאוריתא אפילו כזית וטפי מכזית בטל ברוב בעלמא ולכתחלה נמי מבטלינן ליה עכ"ל איני מבין בעניותי מה ראיה מזה דלא אסרו חצי שיעור באיסורין דרבנן שאין עיקרו מן התורה ונהפוך הוא דמוכח מדברי ההג"א דגם איסור שאין עיקרו מדאוריתא חצי שיעור שלו אסור ולא כתב לחלק כן אלא לענין בטולו דביש לו עיקר בעינן ששים ובאין לו עיקר סגי ברובא ואם חצי שיעור באיסור שאין לו עיקר מותר למה ליה ביטול ברוב וצ"ע:

עוד הכריח הרב (דרך המלך) שיש לחלק בין איסור שיש לו עיקר מן התורה דבזה חצי שיעור אסור לאיסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה מדברי מרן הב"י מדקשו דבריו אהדדי שביו"ד סי' ס"ח הנ"ל במה שדחה מה שכתוב במרדכי בשם רבינו קלונימוס מוכח שסובר דחצי שיעור דם שבשלו אסור אף שהוא איסור דרבנן ואין לומר דמרן סובר דהוא איסור תורה ומפני זה הוא שדחה דבריו שאם כן לא היה לו לדחות דברי המרדכי מפני זה דאולי המרדכי עצמו כתב כן (ולא דברי תלמיד הם) משום שסובר רבינו

קלונימוס דדם שבישלו הוא מדרבנן וכשאין כזית לא אסרו ולמה דחה דברי המרדכי אלא ודאי מוכח שסובר שגם באיסורין דרבנן אסור חצי שיעור ואילו בא"ח סי' תרי"ב כתב מרן בב"י (על מה שכתב רבינו הטור הא דבעינן שיעור דוקא לחייב כרת או חטאת אבל איסורא איכא בכל שהו אבל דבר שאינו ראוי לאכילה כתב אבי העזרי דאפילו איסורא ליכא) דהרמב"ם חולק על זה דהרי כתב באכל אוכלין שאין ראויים לאכילה דפטור אבל אסור וכו' מיהו אפשר דלא כתב אבי העזרי דאפילו איסורא ליכא בדברים שאינם ראויים לאכילה אלא באוכל פחות מכשיעור דוקא ובזה מתיישבים דברי הטור שהביא בסתם דברי ראבי"ה בלי חולק ואילו בתר הכי כתב שתה משקין שאין ראויין פטור אבל אסור וכו' עי"ש שמתבאר שסובר מרן דבאוכלין שאין ראויין כיון שאין בהן איסור אלא מדרבנן כולי עלמא דפחות מכשיעור אינו אסור והוא היפך ממה שמתבאר מדבריו שביו"ד הנ"ל אלא ודאי צריך לומר דדוקא בההיא דדם שבשלו דחשיב עיקרו מן התורה סובר דגם חצי שיעור אסור אבל אוכלים שאין ראוים דמעולם לא נחית עלייהו איסור תורה חשיב אין לו עיקר מן התורה ואינו אסור חצי שיעור אלו תורף דב"ק וציין בסוף דבריו לעיין בתוס' חולין דף ל"ה והריב"ש בסי' פז"ר ורפ"ח ודברי אמת בקונטריס עשירי סי' א' ולי הדל יש לפקפק במה שכתב דאוכלין שאינם ראוים לאכילה חשיבי אין עיקרו מן התורה שהרי בשר עוף בחלב אף דלא נחית עלה איסור תורה כלל דעת שלמים וכן רבים דחשיב איסור דרבנן שיש לו עיקר עיין מה שרשמתי בזה לקמן במערכת הכ"ף אות ק"מ בסק"א ועוד צריך להתיישב בכמה דברים שציינתי שם אם יש לדמות להם אוכלים שאינם ראוים וכעת לא אוכל לעמוד בזה ואני אמרתי להעיר אזן והמעיין יכריע ולולא דברי הרב היה נראה לי הדל דאפשר דמאי דמשמע ליה למרן דכולי עלמא מודו באכילת אוכלין שאינם ראוים חצי שיעור דמותר הוא דוקא באיסור יום הכיפורים שאין האוכלים אסורים בעצמם אלא יומא הוא דקגרים אבל דבר שאסור בעצמו בדם שבשלו וכיוצא אסור גם חצי שיעור: ודברי מרן הב"י (בא"ח סי תרי"ב) הללו שויתי עזר על גבור מר ניהו הרב כתב סופר בחלק א"ח סוף סי' קי"א שכתב דאף דחצי שיעור בדרבנן נמי אסור מכל מקום באוכל ביום הכיפורים אוכלים שלא כדרך הנאתן לא אסרו וכתב כן מסברא דנפשיה עי"ש.

ומסתייעא מילתיה מדברי מרן הב"י שכתב בדדמי ליה גבי אוכלים שאין ראויים לאכילה דלא גזרו בהו לאסור חצי שיעור אלא דאם נאמר כדברי הרב דרך המלך דטעמו של מרן הב"י בזה הוא משום דחשיבי איסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה משום שלא חל עליהם שם איסור תורה כלל יתכן דבאוכלים הראוים לאכילה אלא שהוא אוכלן

שלא כדרך אכילתן לא יהא הדין כן דיש לומר דחשיבי יש להן עיקר ואסורים בחצי שיעור וצ"ע: ודאתאן עלה הנך רואה שדעת הרב דרך המלך דאף דגם באיסורין דרבנן חצי שיעור אסור מיהו היינו דוקא באיסור דרבנן שעיקרו מן התורה ומרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכת הבי"ת אות מ"ו כתב בזה הלשון ביטול האיסורין שהם מדרבנן כתב מורינו הרב מוהרי"ך העיקר דאינם בטלים אלא בששים בין יש להם עיקר מן התורה בין אין להם הכרעת הרב פרי חדש סי' צ"ט ס"ק י"ו ובחצי שיעורין באיסורין דרבנן נמי הכי אית ליה כמ"ש בסי' ס"ח סק"ו וסי' צ"ח ס"ק ך' ונראה דזה בדבר שיש לו עיקר מן התורה ודבר חשוב באיסורין דרבנן וכו' עי"ש נראה דקאי בשיטת הרב דרך המלך דדוקא באיסורין דרבנן שיש לו עיקר הוא דחצי שיעור אסור והרב המגיה בס' טל אורות ד' ק"א ריש ע"א ציין לעיין בזה בס' חקרי לב חלק א"ח סי' ק"ז אי גם בדרבנן אסור חצי שיעור וכתב שהרב בני דוד ד' ז' ע"ב נסתפק בזה ושכתב שהריב"ש כתב דנאמר אף בזה וסיים הרב המגיה וז"ל וכבר הושג מהרב קול יעקב בליקוטים שכן כתבו התוס' ותמיהני על הרב יד מלאכי דלא זכר דברי התוס' עכ"ל צר לי כי אין אצלי ספר חקרי לב וס' בני דוד וס' קול יעקב לעיין בדב"ק כי מה שכתב בקול יעקב שבדברי הריב"ש כתבו התוס' שנראה שהתוס' כתבו מפורש דבאיסור דרבנן נמי אסור חצי שיעור עד שתמה הרב המגיה על הרב יד מלאכי שכתב כן בשם הריב"ש (מסתמא כונתו לדברי היד מלאכי שרשמתי בתחלת האות) אני תמה דנהפוך הוא ואדרבא התוס' כתבו בחולין דף ל"ה דבפיסול הגוף דרבנן לא גזרו חצי שיעור ואם דברי התוס' הם במקום אחר אם כן דבריהם סותרים ממקום למקום ואם נאמר כמו שכתבתי למעלה דההיא דחולין הוי אין לו עיקר מן התורה יש לומר דמה שכתבו התוס' במקום אחר כדברי הריב"ש היינו דוקא באיסור שעיקרו מן התורה ועל כל פנים תמיה לי על הרב המגיה שלא ראה בזה דברי הרב ארעא דרבנן הנז"ל ובס' יד דוד ליו"ד סי' ס"ח אות ט' בהגהת ב"י ציין לעיין בשער יהודה ד' ז' ע"א ושמחת יהודה ד' ט"ו ע"ב וכנפי יונה בסי' ס"ח גם בסי' צ"ח הגהות הטור אות כ"ג ציין משה ידבר בהלכות מאכלות אסורות סי' יו"ד ומספרים הנ"ל אין גם אחד מצוי אצלי ואשא את שמותם להועיל לזולתי אשר נמצאים אצלו:

והנה מה שציין הרב המגיה (לס' טל אורות) לעיין בחקרי לב סי' ק"ז ולא הוה ידענא מאי אמר מר בהאי ענייא ראיתי עתה שג"ע הרב פתח הדביר בח"ג סי' ש"ו אות ג' הביא תורף דב"ק ואעתיק הדברים ואכתוב מה שיש להעיר עליהם בס"ד והוא ששם בפתח הדביר מר קעסיק בדברי הרב תוספת שבת שכתב נראה דפחות מפרוטה לא מקרי שכר שבת ואף דלענין גנבה וגזלה קימא לן דאסור אף בפחות מפרוטה וכן גבי רבית

וכו' שאני התם דכיון דאסורים מדאוריתא לכך אסור גם בפחות מפרוטה דחצי שיעור אסור מדאוריתא אבל כאן דעיקר איסור שכר שבת אינו אלא מדרבנן ודאי שרי בפחות מפרוטה אלו דברי הרב תוספת שבת ונראה לי הדל שדבריו מתאימים והיו לאחדים עם דברי הרבנים הנז"ל דבאיסור דרבנן שאין לו עיקר בתורה חצי שיעור מותר ושכר שבת נמי כן הוא וזהו שדקדק הרב ואמר אבל כאן דעיקר איסור שכר שבת אינו אלא מדרבנן וכו':

אמנם הרב פתח הדביר לבבו לא כן ידמה וכתב שיש לעמוד על דברי הרב במה שמחליט דבמידי דרבנן פחות משוה פרוטה שרי לכתחלה ויליף לה מחצי שיעור דבדרבנן שרי לכתחלה ואין זה פשוט ותליא בפלוגתא דרבוואתא דהמרדכי בפרק גיד הנשה סי' תרס"ד כתב דראש אווז שנתבשל בלי חיתוך לשנים התירו רבינו קלונימוס הזקן לפי שלא היה בדמו כזית לאסרו והרב מוהר"י מינץ סי' ט"ו התיר לב עוף שנתבשל עם העוף בלי מליחה כיון דאין בו כזית דם ואף דחצי שיעור אסור שאני הכא דדם מבושל הוי מדרבנן והוקשה לו מסוגיא דחולין דאף שהאיסור פחות מכשיעור צריך ששים ותירץ דשאני חצי שיעור דדם לב עוף שלא בא לעולם לידי חיוב מלקות שלעולם לא תמצא בו כזית אלא איסור לכן יש להקל כיון דלא אתי לידי חיוב וגם דהוי מד"ס והביא ראיה מדבר רבינו קלונימוס הנז' שהכשיר מטעם שאין בו כזית אף דחצי שיעוראסור מן התורה והכי נמי בעוף אלמא דחצי שיעור בדרבנן שרי לכתחלה ומו"ה הגדול חק"ל חא"ח סי' ק"ז דרכ"ח ע"א הביא ראיה לדברי רבינו קלונימוס מדברי התוס' בחולין ד' ל"ד ד"ה והשלישי שכתבו בתוך הדיבור וז"ל ומשני דלית ביה כזית בכדי אכילת פרס ולא חיישינן אי אכיל ליה בפיסול הגוף אף דחצי שיעור אסור מד"ת הכא בפיסול הגוף דרבנן לא החמירו ע"כ הרי דהתירו בפיסול הגוף לאכול חצי שיעור דתרומה ודבריהם מוכרחים בסוגיא לכל הפירושים עי"ש אך אמנם הריב"ש סי' פז"ר והרדב"ז סי' ע"ח הבי"ד מוה"ר שם בתחילת הסי' כתבו בפשיטות דיש לאסור ח"ש ואף במילי דרבנן והוא הוכיח ברוחב מבינתו שכן דעת הרמב"ם בפרק ראשון מהלכות מאכלות אסורות דין ג' שכתב דהשותה רביעית מסתם יינם הי' מכין אותו מכת מרדות ואלו הוא עצמו בפרק ט"ז דין כ"ט כתב דאם נתערב סתם יינם ביין אסור בכל שהו ע"ש הרי דכל שהו בסתם יינם אסור ולא בעי רביעית וכתב דהכונה דמעיקר דינא הי' איסור סתם יינם ברביעית וכי אסור בכל שהו היינו מדין חצי שיעור ועל כן ברביעית דהוי חד דרבנן חייב מכת מרדות ולא בכל שהו דהוי תרי דרבנן ע"ש דמוכח מהא דבחצי שיעור בדרבנן הגם דאין מכין אותו מכת מרדות איסורא מיהא איכא ולא אשתרי לכתחלה וגם מרן בב"י יו"ד סי' ס"ח הביא דברי

המרדכי משם רבינו קלונימוס הנז' וכתב עליו דתלמיד טועה כתבם דהרי בחולין ד' צ"ח אמרינן אף על פי שהאיסור פחות מכשיעור צריך ששים לבטלו ע"ש ונמשכו אחריו רבני האחרונים ודחו דברי רבינו קלונימוס וגם למד שם מוה"ר בדרכ"ט ע"ב וג' מדברי הטא"ח סי' תס"ז בשם הרא"ם ופסקו מרן בס' הקצר דחטה שנמצאת בתרנגולת בשמיני של פסח ישהנו עד למחר אלמא דגם כל שהו ביום שמיני של פסח לא בטיל הגם דאינו אלא מד"ס דאנן בקיאינן בקביעא דירחא מינה דגם סתי' אוסר בכל שהו ומהא שמעינן דחצי שיעור גם בדרבנן אסור ובעי ששים הפך דעת רבינו קלונימוס ומוהר"י מינץ והכי אסיק במסקנא בסוף הסי' דנראה ברור דחצי שיעור בדרבנן אסור ע"ש באורך ואם כן קשה על הרתו"ש דקורא ופושט בסתם דחצי שיעור בדרבנן שרי לכתחלה ומינה ילף לפחות משוה פרוטה לדין שכר שבת דהוי דרבנן שרי לכתחלה ולא הזכיר סברת שום פוסק לא לניגור ולא לסיוע עכ"ל:

ולי ההדיוט נראה מתוך מה שהעתיק בשם הרב תוספת שבת (גוף ספרו אינו אצלי) דאף דפתח דבריו נראה שכונתו לחלק בין איסורי תורה לאיסורין דרבנן מכל מקום בגמר דבריו (אבל כאן דעיקר איסור שכר שבת אינו אלא מדרבנן) נוכל לפרש שכונתו דמשום שכל עיקר האיסור הוא מדרבנן כלומר שאין לאיסור זה עיקר מן התורה ודאי שרי ביה חצי שיעור וכך יפה לנו לדחוק בדבריו ולא נישוייה כטועה חלילה הן אמת דלפי דברי הרבנים חקרי לב ופתח הדביר אף אם נובין ונדון בדברי הרב תוספת שבת שסובר דחצי שיעור בכל מידי רבנן מישרא שרי אינו טועה בדבר משנה דהרי רבותינו התוס' ורבינו קלונימום הזקן והרב מוהר"י מינץ נמי סברי הכי לפי שיטתם כנז"ל אך במחילת כבודם הרם תמה אני עליהם איך מייחסים לרבינו קלונימוס ומהר"י מינץ שסוברים שבכל איסור דרבנן חצי שיעור מותר והלא לפי מה שפירש הרב מוהר"י מינץ בטעם הוראת רבינו קלונימוס מתבאר יפה דבעלמא בכל איסור דרבנן שאסרו משום הרחקה לדאוריתא חצי שיעור נמי אסור והכא שאני שלא יבא לעולם לידי שיעור וכו' כמו שכתבתי למעלה והבאתי דברי הרב דרך המלך שהבין כן בכונתם: גם מה שנראה מדבריהם שסוברים דהתוס' בחולין ד' ל"ה הנ"ל חלוקים עם הריב"ש וכו' במחכ"ת אין דבריהם מוכרחים כלל דיש לומר כמו שכתבתי למעלה דמדיהיב הריב"ש טעמא משום דכל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון (וזה לא נאמר אלא באיסורין דרבנן שעיקרו מן התורה) מוכח דלא אמר הריב"ש כן אלא לאיסור שעיקרו מן התורה אלא דהתוס' בחולין דמיירו בפיסול הגוף דרבנן ותרומה בזמן הזה דרבנן יש לומר דחשיב אין לו עיקר מן התורה וכבר כתבתי למעלה שכן דעת הרב דרך המלך לחלק בזה בין איסור שיש לו

עיקר מן התורה לאיסור שאין עיקרו מן התורה והבאתי שכן נראה מדברי מרן חיד"א ולדעתי העניה אפשר לומר שכן היא דעת הרב תוספת שבת ותו לא מידי:
והנה השגתי עתה ס' יקר שו"ת מוהר"ם שיק (תלמיד הרב חתם סופר) וראיתי שדבר בזה בחלק א"ח סי' י"ב ולפי שספר התורה הזה לא נתפשט במקומות אלו ראיתי להעתיק תורף דב"ק בזה והוא שנשאל הרב מהרבני מוהר"ר אהרן שמואל במאי דאמרינן בחולין דף צ"ח בשלמא תרומה טעים לה כהן דלמה לא אמרו דטעים לה קטן להפוסקים דאיסור דרבנן ספינן להו בידים ותרומה בזמן הזה דרבנן (קושיא זו לא קשיא מידי כמו שהשיב שם בטוב טעם ולא אטרח להעתיק מה שאינו נוגע לכללין אמנם) עוד הקשה דאפילו גדול יכול לטעום חצי שיעור דבדרבנן חצי שיעור מותר כמבואר בתשובת מוהר"י מינץ ובס' תוספת שבת סי' ש"ו ובפרי מגדים בפתיחה להלכות פסח והשיב על זה הרב המחבר במה שכתב דחצי שיעור בדרבנן שרי לא מצאתי מי שכתב דחצי שיעור בדרבנן יהא מותר ובודאי הלכה פסוקה דאף בדרבנן חצי שיעור אסור דהרי קיי"ל ביו"ד סי' צ"ח דגם איסור דרבנן בעי ששים ואפי' להרמב"ם נ"ט בעי ואי חצי שיעור מותר אפי' חד בעשרה יהא מותר ובטל כיון דאין כאן כזית בכדי אכילת פרס הוי חצי שיעור ושרי בדרבנן ומה שכתב התוספת שבת דפחות משוה פרוטה אי כלאמימר דשרי גבי שבת היינו דפחות משוה פרוטה לא מקרי שכר ומעולם לא בא עליו שם שכר שבת אבל מידי דאיסורא אפילו אוכל ממנו פחות משוה פרוטה פשיטא דקיימא לן דאסור ותשובת מוהר"י מינץ איננה בידי ואף אי סלקא דעתין למימר דשרי יש לומר דוקא לריש לקיש דחצי שיעור מדרבנן אבל לר' יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה משום דחזי לאצטרופי וכמו שכתב הר"ן ריש שבועות שתים אם כן כיון דחצי שיעור באיסור דאוריתא אסור מן התורה למה לא יאסר בדרבנן אמנם אפילו הי' סברא מכל מקום להלכה קיימא לן דחצי שיעור אפי' בדרבנן אסור וכל שכן בתרומה דאסור לזר בהנאה של כילוי או מן התורה או מדרבנן כמו שהאריך המשנה למלך בפרק ב' מתרומות דין יו"ד ואי גם כן באיסור הנאה חצי שיעור מותר בדרבנן אפי' באיסור הנאה אם כן מצינו דמים לאיסורי הנאה דרבנן ואנן קימא לן כרב גידל אמר רב דהמקדש באיסורי הנאה דרבנן אין חוששין לקידושין ואפי' טעימה סובר הריב"ש דאסור מדרבנן לכל הפחות כמבואר בתשובותיו סי' רפ"ח ודעת בנו של צמח צדק בקונטריס אחרון לסי' מ"ז דאפי' באיסור דרבנן טעימה אסורה ואפילו לדעת הצמח צדק שם דבדרבנן שרי טעימה היינו אם אינו בולע דלא שייך חזי לאיצטרופי אבל חצי שיעור שבולע פשיטא דאפילו בדרבנן אסור לכל הפחות לדידן דחצי שיעור אסור מן התורה וכל שכן באיסורי הנאה וטעימה נראה מדברי הריב"ש

דאפילו באיסורי הנאה אין כאן איסור דאוריתא דהנאה לא חמירא מאכילה וכמו שכתב הצל"ח לפסחים דף כ"ב וכיון דבטעימה לא שייך חזי לאיצטרופי גם בהנאה שריא טעימה וכו' וכו' וסיים ועכ"פ הנכון כמו שכתבתי למעלה ואין ספק דלדידן חצי שיעור אפי' רק בדרבנן אסור עכ"ל:

והנה מה שכתב דהלכה קימא לן דחצי שיעור בדרבנן אסור הנה אמת נכון וכבר הבאתי למעלה שהרב פתח הדביר הביא דברי הרב חקרי לב שהכריח כן מכמה דינים ומה שפירש בכונת דברי הרב תוספת שבת שגם הוא מודה דחצי שיעור בדרבנן נמי אסור ופחות מפרוטה שאני דלא חל עליו שם שכר שבת אינו נח לי שהרי גם גזל וגנבה וכיוצא לא חל שמם עליהם בפחות משוה פרוטה ומודה הרב תוספת שבת דאסור משום חצי שיעור (ועיין מה שהשיב על דבריו בזה הרב פתח הדביר ולא העתקתי מה שאינו מענייננו) והכי נמי בשכר שבת אי סבירא ליה דבאיסורין דרבנן אסור חצי שיעור נימא דכיון דאסרו שכר שבת חצי שיעור נמי אסור אלא ודאי כונתו לומר דדוקא באיסורי תורה הוא דאסור חצי שיעור ולא באיסורין דרבנן ופשט דבריו הוא דאומר בכולל על כל האיסורין דרבנן דחצי שיעורן מותר וכמו שהבין מדבריו הרב פתח הדביר אלא שלפי זה דבריו הם שלא כהלכה ולכן כתבתי אני ההדיוט דיתכן לפרש דכונתו לומר דאיסורין דרבנן שאין להם עיקר מן התורה כשכר שבת מותר חצי שיעורן אבל לומר שהרב תוספת שבת לא שאני ליה כלל בין איסורי תורה לדרבנן אין זה במשמע דבריו ועל כל פניהדין אמת דנקיטינן דגם באיסורין דרבנן חצי שיעור אסור וחידוש הוא שלא זכר שר דברי הריב"ש ודברי מרן הב"י על דברי רבינו קלונימוס הנז"ל ולפי מה שכתבתי למעלה דמדיהיב הריב"ש טעמא משום כל דתקון רבנן וכו' שמעינן דדוקא באיסורין דרבנן שעיקרם מן התורה הוא דחצי שיעור אסור נראה דאינה מתיישבת קושיית הרב השואל דיכול לטעום גדול פחות מכשיעור במאי דקימא לן דחצי שיעור אסור באיסורין דרבנן שהרי תרומה בזמן הזה דרבנן חשיב איסור שאין לו עיקר מן התורה לדעת הפוסקים שרשמתי במערכת הכ"ף אות ק"מ סק"ה:

כלל י"ז) חצי שיעור דאסור מן התורה אם גם בהנאה אסור בחצי שיעור מן התורה או לא נאמר איסור חצי שיעור מן התורה אלא באיסורי אכילה נסתפק בזה הרב עפרא דארעא במערכת בי"ת אות מ"א עי"ש גם הרב פרי מגדים בפתיחה להלכות בשר בחלב אות ג' (בד"ה הנאה) נסתפק בזה ונסתפק גם כן בבישול בשר בחלב אם בשל חצי שיעור בשר בחלב אם עשה איסור מן התורה וכתב דתלי בפירוש חזי לאיצטרופי שאמרו גבי חצי שיעור דאם הפירוש שיטעה ויאכל כזית בכדי אכילת פרס ויהא חייב בבישול והנאה לא

שייך זה דהלכה דכדי אכילת פרס נאמרה רק על אכילה ואם פירוש חזי לאיצטרופי הוא כפשוטו דראוי להצטרף עם חצי זית אחר ויהיה שיעור שלם וכו' וכבר עמדנו בזה בסי' ס"ב וס"ד עכ"ל והרב שם אריה בחלק יו"ד סי' ס"ה האריך לפלפל בדברי הרב פרמ"ג בזה וכתב (בד"ה אך לע"ד נראה) דנראה לו בכל איסורין דבעינן כדי ללקות או לעבור על הלאו שיהיה החצי שיעור האחרון תוך כדי דיבור לאכילת חצי שיעור הראשון והיינו חזי לאיצטרופי ושוב צדד לומר דבבשל בשר בחלב חצי שיעור יהיה מותר מן התורה משום דאין דרך בישול בכך דשיעור בישול הוא בכזית כמו באכילה והאריך קצת עוד עי"ש דב"ק ועיין להרבנים נודע ביהודה בספרו צל"ח למס' פסחים ד' כ"ב לאיסור הנאת חמץ ופרי מגדים בפתיחה להלכות פסח פרק ג' אות ד' והרב דברי מרדכי פרידבורג סי' מ"ז האריך בדברי הפרמ"ג ומסקנתו דאסור מן התורה בכל שהו כמו באכילה ושכן כתב בתומים סוף סי' ס"ו לענין מעילה דאסור בכל שהו ככל חצי שיעור שבתורה ובס' חדש לאחד מגאוני דורנו יצ"ו הכי קרא שמו דרכי הוראה בח"ב פרק כ"ה כתב כמתמיה דאטו הנהנה מי לא בעי שיעורא אלא שנסתפקו האחרונים אי בעינן כזית או שוה פרוטה והרי בירושלמי פרק ו' דתרומות הלכה א' קאמר דמודה ר"ל באיסור הנאה דחצי שיעור אסור מן התורה הרי דגם בהנאה איכא חצי שיעור וזה פשוט ואין צריך לפנים אלו תורף דב"ק עי"ש נראה שמבין הרב יצ"ו דמה שאמרו בירושלמי מודה ריש לקיש באיסורי הנאה דאיסור ח"ש מן התורה רוצה לומר דאף שלא נהנה כשיעור אלא חצי שיעור אסור מן התורה ובמחכתה"ר לבבי לא כן ידמה והירושלמי קאמר דבאוכל חצי שיעור מדברים האסורים גם בהנאה מודה ר"ל דאיכא איסור תורה באכילתו משום שסובר דדוקא בדברים שאסורים באכילה ומותרים בהנאה הוא דאמר ריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה אבל בדברים שאסורים גם בהנאה מודה דאסור מן התורה לאכול חצי שיעור אבל אם נהנה בלא אכילה בהא לא מיירי כלל ועיין לקמן אות ק"א ורבינו עקיבא בסי' ק"ץ נסתפק בשיעור הנאה אם היא בכזית או בשוה פרוטה עין במה שרשמתי בזה במערכת ה"ה אות ע"א (בשדי חמד ח"א) והבין רב אחד שכונתו דבפחות מכזית או פחות משוה פרוטה אינו אסור כלל והגאון נצי"ב בשו"ת משיב דבר הנדפס חדש ממש בח"א סי' ל"ג כתב לו דחלילה לומר כן דודאי כל שהו אסור בהנאה כמו כל חצי שיעור אלא חקירתו היא להסוברים דלוקין על הנאה מה הוא שיעורה למלקות:

עוד כתוב בקונטריסי באיזו אותיות בעיקר דין חצי שיעור ובתתי עתה להעתיק קונטריסי זה ראיתי נכון לצרפם ביחד עם כל הכתוב למעלה אבל לא יתכן לכתוב כל ענין באות בפני עצמה (כאשר היו מתחלה) על סדר האותיות שבקונטריסי כדי שלא לקלקל מספר

האותיות שבקונטריס זה לכן אספח את הכל באות זו ואלה הדברים באות צ"א כתוב: חצי שיעור אם אסור מדאוריתא באיסורין שבודה האדם מלבו בנדרים ושבועות עיין להגאונים משנה למלך בפרק ד' מהלכות שבועות רבינו עקיבא בשו"ת סוף סי' דק"ן יד שאול נר"ו בריש סי' רח"ל ובמכתב לחזקיאו בחלק התשו' ד' כ"ח וד' כ"ט ובמה שהבאתי בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות כ"ד ס"ק ה' (בד"ה ובדין חצי שיעור) והרב דרך המלך בהלכות נדרים ד' כ"ד ע"א כתב דפשיטא דלישנא דש"ס בשבועות ד' כ"ב ע"א נזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן אהיתרא קא מישתבע מוכחא כשיטת הרמב"ן והר"ן דבאיסור שאדם בודה מלבו אינו אסור בחצי שיעור ושוב הקשה לו דברי הר"ן אהדדי שהרי בחידושיו לשבועות שם הוקשה לו לישנא דש"ס היכי קאמר היתרא מישתבע ונדחק ליישב ולפי שיטתו דבאיסור שבודה מלבו חצי שיעור מותר אין שום קושיא ואין צריך לידחק ושפיר קרי ליה היתרא והוצרך לומר לדעת הר"ן שיש חילוק באיסור שבודה מלבו בין נדר ושבועה למקבל נזירות דבאומר שבועה שלא אוכל שפיר יש לומר דפחות משיעור לא אסר על עצמו כלל אבל במקבל נזירות סתם והוא לא הוציא מפיו שלא לאכול חרצן וכיוצא לכן דינו הוא כמו שאמרה תורה וחצי שיעור אסור ולכן הוצרך הר"ן לידחק בדברי הש"ס עי"ש: ובאות צ"ז כתבתי בחצי שיעור דאסור מן התורה אם מותר לחולה שאין בו סכנה דהרב משנה למלך בפרק חמישי מהלכות יסודי התורה הלכה ח' (בד"ה ודע שעדין) כתב לא מצינו בשום מקום שיתירו חצי שיעור בחולי שאין בו סכנה גם מדברי הרב כתב סופר בחלק או"ח סוף סי' קי"א מתבאר שסובר דחצי שיעור אסור לחולה שאין בו סכנה והרב חיים מדבר בא"ח סי' תס"ו (בד"ה עוד) כתב בשם הרב מקראי קודש דחצי שיעור מותר לחולה שאין בו סכנה ולמד כן מדברי הרב המגיד בפרק ח' מהלכות מאכלות אסורות שהשוה איסור הנאה מן האיסורין שלא כדרכן לחצי שיעור ואם כן כי היכי דאיסור הנאה שלא כדרכן מותר לחולה שאין בו סכנה הכי נמי חצי שיעור והשיב על דבריו דלא ראי זה כראי זה ובחצי שיעור כיון שהוא כדרך הנאתו אסור לחולה ולמד כן ממה שכתב הר"ן בפרק כל שעה דחמץ שעבר עליו הפסח אפשר דאסור לחולה שאין בו סכנה דחמיר כשהוא דרך הנאתו אף דאיסור זה הוא רק מדרבנן כמו איסורי תורה שלא כדרך הנאתן לדעת הר"ן והאריך בזה הרב ערך השלחן בסי' תס"ו ודבריו סובבים על מה שהרב פרי חדש שם נקיט בפשיטות דחצי שיעור אסור לחולה שאין בו סכנה ועל זה הוא שחולק הרב מקראי קודש וסובר דמותר והוא הביא דהרשב"א בחידושיו לפרק שני דקידושין סובר גם ק דשלא כדרך הנאתן אסור מן התורה ואפילו הכי מותר לחולה שאין בו סכנה אבל

דעת הרב ערוך השלחן מסכמת למה שכתב הרב משנה למלך דכיון דחצי שיעור חזי לאיצטרופי למלקות לא שרי לחולה שאין בו סכנה.
ועוד הרי הרשב"א בתשובה שהביא מרן הב"י ביו"ד סי' קכ"ג כתב דלא שרינן לחולה שאין בו סכנה אפילו איסור דרבנן באכילה ושתיה אלא בישולי עכומ"ז בלבד וכן כתב הרא"ה בבדק הבית ד' פ"ט ועי"ש במשמרת הבית וכן דעת הר"ן בפרק כל שעה דאף מאן דמיקל בשאר איסורי דרבנן באיסור אכילה מודו דהוי כשל תורה שאין להתרפות מהם וכן כתבו רבינו ירוחם נתיב י"ח חלק ג' והריב"ש סי' רנ"ה וכיון דהני רבוותא סברי דאף איסור דרבנן אסור באכילה לחולה שאין בו סכנה וכל שכן חצי שיעור דאסור מן התורה מנא לן להקל אף באיסורי הנאה דרבנן היפך מסקנת הר"ן:
ובאות ק"א כתבתי דמר"ן מוהריט"א בס' קהלת יעקב (למר אביו) בסי' קל"ז (ד' מ"ו ע"א מדפוס אשכנז) חקר אם מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש בחצי שיעור אם אסור מן התורה הוא דוקא באיסורי אכילה המותרים בהנאה דומיא דחלב אבל בדברים האסורים גם בהנאה מודה ריש לקיש דאסור מן התורה או גם באיסורי הנאה סובר ריש לקיש דמותר והביא שמצא מפורש בירושלמי ריש פרק ו' דמסכת תרומות שאמרו ומודה ריש לקיש באיסורי הנאה ופירש דרוצה לומר דמודה ריש לקיש באיסורי הנאהשאם אכל פחות מכזית אסור מן התורה דדל מהכא מצד איסור אכילה אסור משום דאסור בהנאה עי"ש והנה גם הרב מראה הפני שם נראה שמפרש דברי הירושלמי דמודה ריש לקיש היינו דאסור מן התורה שעל מה שאמרו בירושלמי ומודה ריש לקיש ביום הכיפורים כתב משמע מהכא דמודה הוא ביום הכיפורים דאסור מן התורה בחצי שיעור דהא מדמי לה בעתיד להשלים (כלומר דאמרינן שם ומודה ריש לקיש בעתיד להשלים) דודאי איסורו מן התורה קאמר אבל בבבלי ריש פרק יום הכיפורים דפריך אסור ענוש כרת הוא הניחא לר"י דאמר חצ"ש אסור מן התורה מוקמינן למתניתין בחצ"ש אלא לר"ל מאי איכא למימר ומשני מודה ר"ל דאסור מדרבנן ודוחק הוא לפרש דגם הכא מדרבנן קאמר עכ"ל ונראה דגם לומר דמה שאמרו ומודה ריש לקיש באיסורי הנאה מדרבנן קאמר הוא דוחק אלא ודאי מודה ריש לקיש דמן התורה אסור והגאון שואל ומשיב בהשמטות מציון ירושלים שבראש סדר זרעים כתב דהגאון יעב"ץ בספרו לחם שמים ביומא שם חדש מעצמו דלר"ל דחצ"ש מותר מטעם דאכילה כתיב ואכילה בכזית ביום הכיפורים דכתיב לשון עינוי אם כן יוכל להיות דעל כל פנים זית אף שהוא פחות מכותבת מודה ריש לקיש דאסור דהא כזית הוא שיעור בכל מקום ואף דביום הכיפורים היא ככותבת מכל מקום כל דכתיב לשון עינוי ועינוי יכול להיות בכזית גם כן אבל פחות מכזית

מותר גם ביום הכיפורים ולדבריו יוכל להיות מודה ריש לקיש ביום הכיפורים היינו בשיעור כזית ועיין יומא דפ"א מאי דאמר ר"ל שם מפני מה לא נאמרה אזהרא בעינוי וכו' אכילה בכזית ובתשובה הארכתי הרבה ועיין ס' שלום ירושלים יומא שם ודו"ק היטב עכ"ל ולפירושו גם כן מודה ריש לקיש היינו מן התורה ואם כן גם מאי דאמרינן מודה ריש לקיש באיסורי הנאה היינו מן התורה ועיין עוד במראה הפנים ריש פרק יום הכיפורים שכתב דאי אפשר לומר דמה שאמרו (במס' תרומות הנ"ל) מודה ריש לקיש ביום הכיפורים הוא מדרבנן דאם כן בכל איסורים נמי הדין כן ומאי ריבותיה דיום הכיפורים עי"ש ומהאי טעמא גופיה צריך לומר גבי איסורי הנאה דמאי דמודה ריש לקיש היינו דאסור מן התורה:

ומה שרמז שהאריך בתשובתו אולי כונתו למה שכתב בשואל ומשיב מהדורא חמישאה סוף סי' פ"ו ותורף דבריו שם להסכים ולהשוות בזה שני התלמודים דמה שאמרו בירושלמי דמודה ריש לקיש ביום הכיפורים דאסור מן התורה הוא על כזית דאף דיוה"כ שיעורו בככותבת כיון דזית הוא שיעור חשוב בעלמא אסור ביום הכיפורים ומה שאמרו בש"ס דילן דלריש לקיש חצי שיעור ביום הכיפורים הוא מדרבנן היינו על פחות מכזית ויישב בזה דברי הגאון בכרתי ופלתי סי' ק"י שהקשה על מה שאמרו בירושלמי דמה שלא התקינו לעשות שני ימים יום הכיפורים הוא משום סכנה דהא תינח לר' יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה אבל לריש לקיש דאמר חצי שיעור מותר היה להם לתקן לאכול פחות מכשיעור דחשיב עינוי ואין בו סכנה ורבים אשר היו תמהים דהא גבי יוה"כ גם ריש לקיש מודה דאסור מן התורה כדאמרו בירושלמי אך להנ"ל ניחא דקושיתו היא דהיה להם לתקן לאכול פחות מכזית דבזה גם להירושלמי אינו אסור לריש לקיש אלא מדרבנן: ובספר ימי שלמה ראיתי שכתב הרב נר"ו בדף כ"ה ע"ג מסברא דנפשיה דדוקא באיסורי אכילה, דומיא דחלב הוא דאמר ר"ל חצי שיעור מותר אבל באיסורי הנאה מודה דחצי שיעור אסור מן התורה ושוב מצא כן בירושלמי (הנ"ל) והוסיף להוכיח כן גם מתלמודין בכריתות ד' ח"י ע"ב דאמר ר' זירא ידיעות ספק מחלקות לחטאות ואיתיביה רבא מדתניא אכל היום ואכל למחר וכו' אפילו עד שלש שנים מצטרפים והא יום הכיפורים מכפר החצי זית קמא והוי כידיעת ספק ומשנינן כי מכפר יוה"כ איסורא הוא דמכפר ולא ממונא אי נמי יום הכיפורים לא מכפר אפלגא דשיעורא ואמרינן תו דריש לקיש נמי סובר דידיעות ספק מחלוקת לחטאות ואם כן לדידיה נמי צריכין לשנויי כדשנינן לר' זירא ולשינויא בתרא יוצא לנו דעל חצי שיעור איסורא מיהא איכא מדאיצטריך לכפורי ואם איתא דחצי שיעור מותר מן התורה למה לי כפרה אלא ודאי

כיון דאסור בהנאה (דבמעילה מיירי תנא דבריתא) גם לריש לקיש אסור מן התורה אלו תוד"ק עי"ש ולפום ריהטא נראה במחכתה"ר דאין ראיה מזה כלל דאימור לריש לקיש לפי שיטתיה דחצי שיעור מותר מן התורה מעיקרא לא קשיא עליה קושית רבא כלל דהא יוה"כ לא מכפר ליה חצי זית קמא דאינו צריך לכפרה כלל גם מה שתלה קושיתו בשינויא בתרא איני מבין למה לא תקשי ליה גם לשינויא קמא דהא אמרינן דכי מכפר איסורא הוא דמכפר ולא ממונא ולריש לקיש הרי אין שום איסור בחצי שיעור שיצטרך לכפר ואם תמצא לומר דלתירוצא קמא לא קשיא קושיתו אם כן מעיקרא אזלא הוכחתו דאף אם נאמר דקושית רבא קאי גם לריש לקיש (מהא דתניא אכל היום וכו') מכל מקום תסגי לן לריש לקיש שינויא קמא:

ודע דבעיקר מה שאמרו בירושלמי דבאיסורי הנאה מודה ריש לקיש דאסור מן התורה הייתי סבור דלא אמרו כן אלא בדבר שאין לו היתר הנאה כלל כהקדש וכן שאר דברים האסורים בהנאה אבל תרומה אף שאסורה גם כן בהנאה של כילוי ויש סוברים דהנאה של כילוי בתרומה הוא איסור תורה מכל מקום כיון שהנאה שאינה של כילוי מותרת בה לא הויא מכלל דברים האסורים בהנאה ולריש לקיש חצי שיעור בהנאת תרומה אינו אלא מדרבנן ככל שאר דברים האסורים באכילה: אמנם השגתי עתה ס' יקר שו"ת הגאון מוהר"ם שיק (תלמיד מרן החתם סופר) וראיתי שם בחלק א"ח סי' י"ב (בד"ה אמנם) שהביא מה שכתב הגאון נודע ביהודה בספרו צל"ח למס' פסחים ד' כ"ב ע"ב (בד"ה שם והרי אמ"ה) דהנאה לא חמירא מאכילה וכיון דהנאה בלשון אכילה נאמרה שיעורה הויא כמו באכילה וכו' וסיים וז"ל ומה שמקשים על הצל"ח מירושלמי דתרומות פרק ששי דמבואר שם דגבי איסור הנאה גם ר"ל מודה דחצי שיעור אסור מן התורה כבר כתבתי במקום אחר דנ"ל דש"ס דילן פליג על הירושלמי דשם בירושלמי קאמר נמי דביוה"כ מודה ר"ל וע"כ דס"ל דטעמא דח"ש מותר משום דלא הוי דרך אכילה ושיעור אכילה ולכך סובר בהנאה מודה ואני הקשיתי דירושלמי סותר עצמו דבפ"ק דחלה משנה ט' הביא הר"ש הירושלמי דאסורין לזרים היינו בח"ש ודוקא לר"י אבל לר"ל מותר עי"ש וקשה הא חלה הוי כתרומה ואסורה בהנאה של כילוי וכמ"ש למעלה ובאיסור הנאה להירושלמי מודה ר"ל ואע"ג שהאמת נראה בפירוש הירושלמי כתויו"ט שם אמנם התוס' בב"מ שם פירשו ג"כ כפירוש הר"ש וקשה הא תוס' ס"ל הנאה של כילוי מה"ת אסור עכ"ל מתבאר מדב"ק דגם תרומה חשובה דברים האסורים בהנאה ומודה בה ריש לקיש דחצי שיעור בהנאה של כילוי אסור מן התורה ומה שכתב דש"ס דילן פליג על הירושלמי כונתו לפי הנראה דכשם שבמה שאמרו בש"ס ירושלמי דמודה ריש לקיש

ביום הכיפורים מצינו בש"ס דילן שחולק כמו שכתב הרב מראה הפנים משמא דגמרא בריש פרק בתרא דיומא הכי נמי במה שאמרו בירושלמי דמודה ריש לקיש באיסורי הנאה מסתמא ש"ס דילן פליג בה וסבר דאינו אסור לר"ל אלא מדרבנן ולי הדל מלבד דאיכא למימר דלאו הא בהא תלי והא כדאיתא והא כדאיתא ועוד כבר כתבתי דברי הרב שואל ומשיב דאינו מוכרח לומר גם ביום הכיפורים דש"ס דילן פליג אירושלמי דהירושלמי קאמר על כזית וש"ס דילן אפחות מכזית וממילא אין לנו הכרח דש"ס דילן אינו סובר כהירושלמי לענין איסורי הנאה אלא דלדעתי העניה דברי הירושלמי אינם ענין לדברי הרב צל"ח ולא הבנתי מאי מקשים עליו מהירושלמי כי משמעות דבריו הוא שעל מה שכתב שם בשם הצל"ח (דלא חמירא הנאה מאכילה) הוא שמקשים עליו מהירושלמי ולא אדע מאי קשיא להו:

שוב ראיתי שכונתו היא שמקשים על מה שהקשה הצל"ח אחר כך דהיכי מקשינן בגמרא והרי אבר מן החי דכתיב ביה אכילה ומותר בהנאה מדתניא מנין שלא יושיט אבר מן החי לב"ן עכומ"ז תלמוד לומר ולפני עור וכו' הא לכלבים שרי דילמא מיירי בחצי שיעור ולישראל מותר בהנאה ומשום הכי לכלבים שרי ורק לב"ן עכומ"ז אסור משום שלא נאמרו שיעורין לב"ן עכומ"ז אבל בשיעור שלם אימא לך דאסור גם בהנאה זו היא קושית הרב צל"ח ועל זה מקשים עליו דאם נאמר דאבר מן החי אסור בהנאה הרי באיסורי הנאה מודה ריש לקיש דחצי שיעור אסורמן התורה וכן הקשה על הצל"ח הגאון אבד"ק פראמישלא יצ"ו בספר בית יצחק חלק א"ח סי' כ"ט אות ו' וכן הקשה על הגאון מוהרש"א בשבועות על דברי התוספות בד' כ"ד בד"ה אלא כדרבא ולזה תירץ הגאון מוהר"ם שיק דש"ס דילן פליג וכו' וממילא לא קשיא גם על מוהרש"א אלא דלי הדל נראה דאינו מוכרח שתלמוד בבלי חולק בזה על הירושלמי כאמור: ומה שכתב הגאון מוהר"ם שיק דהתוס' פירשו דברי הירושלמי (אמתניתין דפרק קמא דחלה משנה ט') כפירוש הר"ש כעת לא ידעתי איה מקום כבוד דב"ק כי כתב שהתוס' בב"מ שם וכו' כאילו כבר הזכיר דברי התוס' בב"מ והרואה יראה שלא הזכיר שם דברי התוס' בב"מ כלל ובאמת התוס' בפרק הערל כתבו שלא כפירוש הר"ש וכמו שהביא הרב תוספת יום טוב (ויש ט"ס במצויין שם לדברי התוס' בד' ע"ב ודבריהם הם בדף ע"ג) עי"ש ובשו"ת בית יצחק הנ"ל בסי' ס"ד אות ו' כתב ליישב דברי רבינו שמשון מקושית הרב תוי"ט ושם באות ג' כתב פירוש נחמד לבאר ולהסביר טעם הדבר שמודה ריש לקיש באיסור הנאה וגם באות ז' שקיל וטרי בזה עיין שם דברי קדשו: ובאות קי"ג הבאתי שנסתפק רב אחד בלאו דלא תלין פעולת שכיר אם הוא דוקא כשלא נתן לו כלל אם נתן לו מקצת

אינו עובר או דילמא גם בנתן לו מקצת יש איסור כמו בכל לאוין שבתורה בחצי שיעור והגאון מסילאנים נר"ו בספר פרת יוסף בנימוקיו על הש"ע בסי' של"ט דף חל"ק ע"ג צדד תחלה כהצד הראשון ושוב כתב להוכיח דאיכא איסורא על כל פרוטה ופרוטה עי"ש דב"ק והגאון מנחת חינוך בפרשת קדושים סי' ר"ל אות ז כתב דנחלקו הפוסקים אם בפחות משוה פרוטה עובר בלא תלין וכתב בסוף האות וז"ל ועוד נפקא מינה להריטב"א דגם על פחות משוה פרוטה עובר בבל תלין אם נשבע שלא לשלם לשכיר אין שבועה חלה אבל להאומרים דדוקא שוה פרוטה אם כן פחות משוה פרוטה הוי חצי שיעור ושבועה חלה על חצי שיעור עד כאן לשונו מתבאר שגם הוא סובר דיש חצי שיעור בבל תלין: עתה בתתי להעתיק מערכה זו ראיתי לידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' ד' כלל א' ד' כ"ג האריך מאוד בדיני חצי שיעור ולפי שבא לו בארוכה ומסתבך מענין לענין וחוזר לאותו ענין בחריפות ובקיאות נפלא כדרכו בקודש לא עלתה בידי להתבשם וללקוט שושנים מדב"ק לך נא ראה.

גם השגתי עתה ס' יקר שו"ת ברית יעקב להגאון ברוך מרדכי ליבשיץ ושם אתה מוצא בחלק א"ח סי' ב' וסי' ג' וסי' ד' וסי' ה' פלפלא חריפתא ואריכתא בכל פרטי דיני חצי שיעור בתבונה ובדעת כראוי לגאון שכמותו: כלל י"ח) חזקה כל שבא לכלל שנים בא לכלל סימנים האריכו הפוסקים בכמה ענייניים דבמידי דרבנן סומכים על חזקה זו אבל לא בדינים של תורה וכן כתב הרב החסיד בס' ארעא דרבנן במהדורא ב' במערכת הבי"ת אות כ"ח וז"ל בן י"ג שנה מתבאר מדברי הטור חה"מ סי' דבמידי דאוריתא לא סמכינן על חזקה שהביא שתי שערות עד שיתמלא זקנו ועיין במג"א סי' רע"א שכתב לענין קידוש שבן י"ג אינו מוציא את האשה דחייבת מדאוריתא עכ"ל הנה מה שכתב בשם הטור ונשמט ציון הסימן אולי כונתו לדברי הטור בח"מ רסי' ל"ה אלא דשם לא כתב הריב"ה עד שיתמלא זקנו אלא כתב ואם צמח זקנו למעלה אין צריך בדיקה ומרן הב"י שם הקשה למה שינה הלשון וכתב צמח זקנו במקום נתמלא זקנו ולכן הוצרך לומר שדעת הריב"ה דלגבי עדות לא בעינן ותמלא זקנו וסגי בצמח והצריך תלמוד מנא ליה לומר כן ועיין בדין ההוא בדברי רבני האחרונים ויש שכתבו דצמח ונתמלא אידי ואידי חד שיעורא ויתכן שכן דעת הרב אד"ר או אולי כונתו לדברי הטור בח"מ במקום אחר שנעלם ממני כעת ומה שציין להרב מג"א בסי' ער"א עיין עוד במג"א ריש סי' ט"ל לענין כתיבת תפלין ושם הביא הרב שערי תשובה דברי הרב נוב"י במהדורא ב' א א' בדין כתיבת תפלין ועיין בנוב"י מהדורא א' בחלק חו"מ סי' ד' לענין בת י"ב שנה בדין קנס בביטול השידוך ולפי הנראה לתשו' זו הוא שרמז שם בחלק אה"ע סי' ס"א (בד"ה ועפ"ז)

עי"ש שהאריך בכלל זה אם להוציא ממון על פי חזקה זו (מד"ה ומעתה צריכין והלאה) ובתשו' רבינו עקיב"א בסי' ז' נשא ונתן בענין זה בדין כתיבת תפלין ומצדד שם לומר דגם בדרבנן לא סמכינן אחזקה זו ולאידך גיסא נמי מצדד דאפשר גם בדאוריתא סמכינן עלה עי"ש והרב בית שלמה בחלק א"ח סי' ס"ו שקיל וטרי בכלל זה לענין חמץ שנמכר לעכום"ז בן ט"ו שנים ואינו ידוע אם הביא שתי שערות ועיין להרב כתב סופר בחלק א"ח סי' א' לענין קטן לעשות צצית אם צריך לבדקו אם הביא שתי שערות ובסי' קכ"ט גם כן האריך בחזקה זו (בדין לא ליקני איניש הושענא לינוקא וכו') וכתב שחזקה זו חזקה אלימתא היא מדאוריתא ורק מדרבנן מחמרינן שלא לסמוך עליה בדיני התורה מטעם דאפשר לברר וכו' עי"ש דב"ק ועיין להרב ישועות יעקב בסי' ה"ן סק"ד לענין לירד לתיבה להתפלל דמסיק דאין לסמוך על חזקה זו להרמב"ם שסובר דתפלה מדאוריתא אף דלעבור לתיבה הוא מדרבנן.

ולהרב פרי מגדים במשבצות סי' תנ"א סק"ו לענין נאמנות לקטן בטבילת כלים ובמה שכתב על דבריו הרב פתחי תשובה ביו"ד סי' ק"ך סקי"ד ולהרב שואל ומשיב במהדורא א' ח"א סי' ב' לענין עדות להיתר עגונה ובשו"ת אור לי סוף סי' ז' וסי' ס' וסי' צ"ט: עתה נדפס ס' תורת חסד שו"ת לחלק א"ח לרב גדול בדורינו יצ"ו ובסי' א' נשאל להכריע בין שני הגדולים לענין בן י"ג שנה ויום אחד שכתב תפלין דהנוב"י פסק דלכתחלה אין מניחים אותו לכתוב ואם כתבן ואינו לפנינו לבדקו סמכינן אחזקה שהביא סימנים ורבינו עקיב"א דעתו להחמיר בזה אף בדיעבד ובתשובתו הרבה להביא מדברי הראשונים דחזקה זו היא חזקה אלימתא מדאוריתא ושהרב מוהרימ"ט בח"א סי' מ"א וסי' נ"א האריך לסתור דברי חכם אחד שרצה לומר שאינה חזקה מדאוריתא ועוד הביא דברי הראשונים דחזקה זו אתיא מכח רובא דרוב בני אדם מביאים סימנים כשהגיעו לכלל שנים ודינה כרוב ממש ועדיפא משאר חזקות ואף הראשונים שלא הזכירו שהיא מכח רובא יש לומר שכן היא דעתם ועל כל פנים חזקה אלימתא מדאוריתא היא ומה שאין סומכין עליה לענין חליצה הוא משום דאמרינן מדרבנן סמוך מיעוטא לחזקה חזקת איסור יבמה לשוק ובתפלין אין לומר סמוך מיעוטי לחזקת חיוב תפלין דיש לחלק בזה בין איסורי לאוין למצות עשה ועוד מכמה טעמים ומסיק לענין דינא כדעת הנודע ביהודה דנער גדול בשנים ולא נבדק בשערות ואינו לפנינו לבדקו יש להקל בדיעבד רק לכתחילה אין להניחו לכתוב תפלין אלו תוד"ק עי"ש ובסי' ב' מה שכתב שנית על דברי הרב השואל בזה והרב הגדול משנת ר' אליעזר בח"א סי' ק"ב האריך מאד בחזקה זו אי סמכינן עלה לאפוקי ממונו עי"ש דב"ק והאריך בכלל זה גאון דורנו אבד"ק קאוונא

יצ"ו בספרו היקר שו"ת עין יצחק בחלק א"ח סי' א' בדין ספר תורה שנתקן על יד בחור שלא נבדק אם הביא שתי שערות אבל הוא כבן י"ט שנה עיין שם: גם אשו"ר בספר יקר שו"ת מוהר"ם שיק בחלק א"ח סי' ל"ב (בד"ה אמנם) כתב שבשב שמעתתא שמעתתא ה' פרק ט"ז רצה לומר דחזקה דרבא לאו חזקה מעלייתא היא אבל הרמב"ן במלחמות בפרק קמא דחולין גביראה אחד ששחט וכו' סובר דהא דלא סמכינן על חזקה דרבא לחליצה הוא הואיל ואיכא לברורי וכדכתב נמי הטו"ז באה"ע סי' קנ"ה ובנודע ביהודה חלק ראשון באה"ע סי' ס"א הוכיח כן מתוס' בבבא בתרא ד' קנ"ד ולדעתי מוכח כדעת הרמב"ן הנ"ל מדקיימא לן באה"ע סי' קע"ב ס"ז דסריס בידי אדם כיון שהגיע לי"ג שנה ויום אחד נקרא גדול שאין זה מביא סימנים לעולם אם כן מבואר דאף דנשתנה ובודאי אינו מביא שערות אפילו הכי חזקת שנים הויא חזקה מעלייתא אפילו לענין חליצה וכן מוכח התם מהא דטומטום חולץ וכו' עי"ש.

ועוד ראיתי בספר יקר העולה על משבח הדפוס (וראיתי כעת רק הקרעקטין ממנו כי לא נשלם עוד הדפוס) ביכורי שלמה לידידי הגאון מאזראקאוו כמוהרש"א רעזכטע יצ"ובסי' ז' לענין כתיבת מגילה על ידי קטן אי סמכינן אחזקה דרבא האריך שם ובסימנים הבאים אחרי כן עי"ש דב"ק: כלל י"ט) חזקה בדבר שאפשר לברר אי סמכינן אחזקה עיין להרבנים מגן אברהם בסי' א' סקי"א ומחצית השקל שם וישועות יעקב שם סק"ה ובהגהות מוהר"ח צאנזיר ודגול מרבבה שם ובנודע ביהודה מהדורא תניינא בחלק א"ח סי' א' והטיב אשר דבר הרב פתח הדביר שם ליישב דברי הרב ב"ח לסלק מעליו קושיות הרב מגן אברהם ומצוה להביא מן החדש מה שראיתי להרב חת"ס שכתב על גליון המג"א שלו (והובא בחת"ס יו"ד סי' ס"ו) וז"ל כמ"ש ביו"ד סי' א' אע"ג דהתם בא להוציא מחזקת איסור אבר מן החי כמ"ש במג"א סי' תל"ז מ"מ התם הוי רוב מצויים מומחים וכן גבי חמץ רוב ב"א בודקים בתיהם ורובא עדיף מחזקת איסור ואפילו הכי אמרינן דאותו עדיפות שיש לרובא על החזקה אינו מועיל לכתחלה היכא דאפשר לברורי וה"ה נמי בציצית דליכא אלא חזקה ולא רובא צריך לברורי אפילו בלא חזקה המנגדתה משא"כ טריפות דרובא כשרים לא בעי לברורי עכ"ל וכ"כ שם בשו"ת יו"ד סי' קע"ה ועי"ש בסי' עז"ר וחכמת אדם בקונטריס בינת אדם בשער רוב וחזקה סי' ט' וסי' ב' וכתב לחלק בין חזקה שהיא בטבע לחזקה שאינה בטבע עי"ש ועיין באור לי סי' כ"ג וסי' ס' (בד"ה והנה) ובסי' צ"ט:

כלל כ) חזקה אי סמכינן עלה בדבר שיש בו עון מיתה או כרת הנה הרב פרי מגדים בפתיחה לטרפיות (בד"ה וראיתי להפנים מאירות) עמד בזה וכתב להוכיח מש"ס דחולין

דף דק"ל גר שנתגייר והיה לו עיסה ספק חייב דהיכא דאיכא עון מיתה או כרת לא מהני חזקה והביא מה שכתב הרב משל"מ בפרק י"ב מהלכות ביכורים הלכה י"ט דבמידי דכרת לא מהני ספק בספיקא והאריך לפלפל בזה ובסוף ד"ה וראיתי להמשנה למלך וכו' כתב אמנם כן למאי דקיי"ל בסי' ק"י דס"ס במקום חזקה לא מהני וא"כ חזקה עדיף מס"ס וכיון דחזקה לא מהני באיסור כרת או מיתה ה"ה ס"ס דלא מהני באיסור כרת ומיתה ולפי זה בחלב שיש בו ס"ס לא מהני ועיין בהלכות נדה ומכמה מקומות מבואר דס"ס מהני במקום כרת ואיה"ש בקונטריס הספקות אבאר באורך עכ"ל ובסי' ס"ד במשבצות סק"א (בד"ה עוד) כתב עוד אבאר לך דלכאורה י"ל נ"מ אי חייב כרת על חלב או לא לענין ס"ס דבחיוב כרת לא מהני ס"ס כנראה לכאורה במשל"מ הלכות ביכורים פי"ב הי"ט דז"א וכבר עמדנו בזה בפתיחה להלכות טריפות ולקמן בקונטריס הספקות אבאר עוד וכאן אבאר בקצרה הנה תוס' ב"ק י"א א' הוקשה להם אמאי לא מטהרת מראשון מס"ס והוי ספק כרת וכן משמע בגמ' שם ובתה"ד סי' ק"ל בפסקיו בשני עזים ילדו ג' שעירות שרצה להתיר מס"ס אף שיש כרת עיין ט"ז סי' שי"ו אות ה' וראיה לזה מב"ק שזכרנו דאי יש מקצת שליא בלא ולד שרי מס"ס בכרת באופן שדברי המ"ל שם צ"ע עכ"ל מכל זה נלע"ד דעם שכתב מתחלה כדבר פשוט דבמידי דאית ביה כרת או מיתה לא מהני חזקה בספק שקול מכל מקום לפי מסקנתו אין כן דעתו שהרי כתב דס"ס מהני במקום כרת או מיתה וכיון דחזקה אלימא מס"ס אם כן גם חזקה מהני במקום כרת או מיתה כן הבנתי בכונתו אמנם ראיתי להרב מלא הרועים במערכת חזקה אי אזלינן בתרה שהבין שדעת הרב פרמ"ג בפתיחה הנ"ל (ולא ראה מ"ש במשבצות סי' ס"ד הנ"ל) דבעון מיתה או כרת לא אזלינן בתר חזקה להיתרא בספק שקול ושקיל וטרי בזה עי"ש ואין נראה כן לענ"ד והמעיין יבחר ועיין בשו"ת עין יצחק שהבאתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ סי' ב' סוף אות א' ונדפס בשדי חמד ח"א בחלק דברי חכמים סי' צ"ח:

כלל כ"א) חזקה העשויה להשתנות לא הויא חזקה כמו שכתבו הפוסקים ביו"ד סי' ר"א סעיף ס"ה לענין מקוה ובא"ח סי' ח' לענין חוטי ציצית עי"ש להרב מג"א בס"ק י"א ולרבני האחרונים שם ולהרב פרמ"ג בשושנת העמקים כלל י"ב (בד"ה החלק הד') על דברי הרב מג"א הנ"ל ולהרב חכמת אדם בקונטריס בינת אדם בשער רוב וחזקה סי' י"א ולענין חזקת מעוברת אי הויא חזקה עיין בשו"ת עדות ביהוסף להגאון מסלאנים בסי' כ' דשקיל וטרי בזה ודעתו דלא הויא חזקה ומדמי לה לחזקה העשויה להשתנות דמעוברת עשויה לילד עי"ש דברי קדשו: כלל כ"ב) חזקה ורוב נקיטינן דרוב עדיף מחזקה ומזה הקשה הרב פתחי תשובה בחיו"ד סי' ש"ה סעיף כ"ג בנחלת צבי על מה שכתב הרב

מוהר"י קולון דאם היה ספק אם אבריו מרוקמין אינו פוטר הבא אחריו דמוקמינן האם בחזקת שלא נפטר רחמה וגם הנפל בחזקת שלא נתרקמו אבריו ואמאי הא קיימא לן אין הולכין בממון אחר הרוב וכיון דרובא עדיפא מחזקה אמאי מחייבינן ליה לפדותו עי"ש והוא קושיא נכונה ומצאתי שעמד בזה הגאון מוהר"י מבריסק (שו"ת מוהרי"מ) בסוף סי' א' וכתב ליישב וז"ל אך באמת כבר האיר לנו הגאון פני יאושע בסוגיא דמומין בכתובות דחזקת הגוף עדיף טפי מרוב דהא לרבן גמליאל דהלכתא כוותיה בכתובות ד' י"ב גבי משארסתני נאנסתי דבחזקת הגוף היו מוציאין ממון אלמא דחזקת הגוף עדיף טפי וכו' עי"ש והרב פת"ש עם כי כל רז לא אניס ליה ושו"ת מוהרי"מ מזכיר בספרו במקומות הרבה בחלק אהע"ז כמדומה לי שאינו מזכירו בחלק יו"ד כי אפשר לא היה בידו שו"ת הנ"ל הן בעודנו עוסק בחיו"ד ובעיקר כללין עיין בתשו' רבינו מוהרשד"ם בחלק ח"מ סי' שצ"ט שהביא דברי שכנגדו החולק עליו בנדונו וסובר דחזקה עדיפא מרובא וכתב על דבריו שזה טעות כדמוכח כח מדברי כל הראשונים דרובא עדיף מחזקה:

וחזקה דאתיא מכח סברא עדיפא מרובא כן כתב מרן מוהרימ"ט בחלק אהע"ז סי' ז"ך דהא דאמרינן רובא וחזקה רובא עדיף היינו דוקא חזקה בסתמא שאינה באה לא מכח סברא ולא מכח רובא אלא דאמרינן העמד דבר על חזקתו כגון העמד טמא על חזקתו וכיוצא אבל חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו דבאה מכח סברא דחשיב כעדים דאנן סהדי דלא פרעו דהלואי שיפרע בזמנו עדיפא מרובא עי"ש גם מרן מוהרי"ט אלגאזי בס' הלכות יו"ט בפרק ג' דבכורות אות ט"ל (דף ז"ך ע"א מדפוס ווארשא) נמשך אחר סברא זו וכתב שעם שהרב מוהרימ"ט לא מצא ראיה ברורה לזה האמת הוא שיש ראיה ברורה לזה מסוגיא דבכורות דף כ"ג ע"ב גבי מאי דאמרינן בראה חזיר כרוך אחר רחל דאסור באכילה דמספקא ליה לר"י אליבא דרשב"ג אי סבר יולדת מרחמת אפילו בלא מינה וכו' עי"ש והרב מקנה אברהם באות רצ"ה כתב דמתשו' הרב ב"ח סי' קכ"ט באבל שמסופק אם הוא תוך שלשים יום מוכח דלא כהרב מוהרימ"ט ואין שו"ת הנ"ל מצוי אצלי לעיין בדב"ק: וכתב הרב יד מלאכי בכללי הדינים במערכת הרי"ש אות תקס"ג דהא דאמרינן רובא וחזקה רובא עדיף אינו אלא היכא דהרוב מגרע החזקה והחזקה מגרעת כח הרוב אבל היכא דאפשר להתיר מטעם החזקה בלא ביטול הרוב לא אמרינן כן וציין לשיטה מקובצת בפרק קמא דכתובות ד' מ"ד ע"א בשם הרא"ש וס' שטמ"ק שבידי הוא דפוס חדש ולא ידעתי כעת איה מקום דב"ק: עוד כלל אחר כתב ביד מלאכי שם באות תקס"ד וז"ל רובא וחזקה רובא עדיף אפשר דלא אמרינן כן אלא במקום שהרוב אמרוהו חז"ל כגון רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם אבל ברוב (שחז"ל) שהם ז"ל לא הזכירוהו

אלא אנן אמרינן ליה דילמא בכה"ג לא אמרינן רובא עדיף מחזקה שו"ת הרדב"ז ח"ב כ"י סי' נ"ג אמנם מדברי הריב"ש בסי' שע"ט משמע לי שאינו סובר כן שכתב דהנהו תלת דר"א בן פרטא בגטין דף כ"ח (עיר שכבשה כרקום וספינה שאבדה בים והיוצא ליהרג) שנותנים להם חומרי חיים וחומרי מתים אם נשאת תצא ואעפ"י שרובן לאבד דכיון שאפשר בהן ההצלה אין הולכין אחר הרוב אלא אחר החזקה ואף על גב דרובא וחזקה רובא עדיף הכא תרי חזקי וכו' עי"ש והרי רוב זה שרובן לאבד לא אמרוהו חז"ל והגאון נודע ביהודה במהדורא קמא בחלק אהע"ז סי' מ"ג (בד"הועוד ראיה ברורה) כתב על דברי הריב"ש ולא ידעתי מנא ליה שהן רובן למיתה וכיון שאין בהני תלת רובן למיתה אין אנו אחראין לסברת הריב"ש וכו' עי"ש הרי דרוב זה לא אמרוהו חז"ל אם כן למה הוצרך הריב"ש לומר דטעמא דהולכין כאן אחר החזקה הוא משום דאיכא תרי חזקות תיפוק לי דאפילו אינו אלא חזקה אחת כיון דהרוב לא אמרוהו חז"ל לא אמרינן בזה רובא עדיף אלא מוכח דלא שאני ליה ובכל רובא וחזקה דינא הוא דרובא עדיף לולי דאיכא תרי חזקות ואם היה אפשר לחלק כמ"ש הרדב"ז היה אפשר ליישב מה שהשיג הרב נו"ב שם על הריב"ש מדאמרינן רוב מצויין אצל שחיטה מומחין וסמכינן על זה אף דאיכא תרי חזקתי וכו' עי"ש דיש לומר דברובא דאתמר בש"ס גם הריב"ש יודה דאמרינן דעדיף מתרי חזקתי ולא אמר הריב"ש אלא ברוב שלא נאמר בש"ס אך כבר כתבתי דמדברי הריב"ש עצמו מוכח דלא סבירא ליה לחלק בזה.

גם ראיתי להרב מקנה אברהם בסוף אות רצ"ה שכתב שמתשובת הרב תמים דעים סי' ע' מוכח דלא סבירא ליה כהרדב"ז שהרי רובא דאין הנפלים בוכים לא אמרוהו חז"ל ונשתמש בכלל זה דרובא וחזקה רובא עדיף עי"ש ואין אצלי ס' הנ"ל לעיין בדב"ק ועיין בזה בס' מנחת משה הנד"מ לידידי הגאון משה נחום ירושלמסקי אבד"ק קאמינקא יצ"ו בשו"ת אהע"ז סי' י"ב ד' כ"ו ע"ד גבי רוב בני אדם אין מגרשין נשותיהם: ובמה שכתב הריב"ש הנ"ל דלגבי שתי חזקות לא אמרינן רובא עדיף כבר כתבתי שהרב נו"ב כתב דיש להוכיח דגם לגבי שתי חזקות רובא עדיף אמנם שם כתב מוסגר בחצאי לבנה וז"ל ואולם לפי שכתבתי במקום אחר ובכל ספק בשחיטה יש שתי חזקות המתנגדות זו לזו דלבהמה יש חזקת אינה זבוחה ונגד זה יש לה חזקת טהרה שהרי בחייה טהורה היתה ואם אתה אומר שלא נשחטה אם כן עכשיו היא טמאה שהרי נבילה היא אם כן יוכל לקיים דברי הריב"ש ודו"ק עכ"ל והרב פתחי תשובה בנחלת צבי (הנז"ל בראש אות זו) כשהקשה על הרב מוהר"י קולון דהא קי"ל רובא עדיף מחזקה כתב דאין לומר דשאני הכא דאיכא תרי חזקות חזקת אשה וחזקת נפל שהרי מבואר בתשו' נו"ב (הנז"ל) דרוב

עדיף גם משתי חזקות עכ"ל נראה שהבין בדעת הרב נו"ב דאף שכתב דלפי מ"ש במקום אחר (כנז"ל) יוכל לקיים דברי הריב"ש אין דעתו מסכמת לסברת הריב"ש אבל לעניות דעתי אין זה מוכרח ושפיר יש לומר דאחר שסתר הוכחתו שלא כדברי הריב"ש חזר והודה לו דבדאיכא תרי חזקות לא אמרינן רובא עדיף:

ומצאתי שהגאון מר בריה דנוב"י בשו"ת שיבת ציון סי' ע"ג כתב בנדונו דבדאיכא תרי חזקתי לא אמרינן רובא עדיף מחזקה כמו שכתב הריב"ש בסי' שע"ט וכו' וכתב ואף שאאמ"ו בנוב"י וכו' מפקפק בדברי הריב"ש והביא ראיות וכו' דרוב עדיף משתי חזקות מכל מקום בסוף דבריו מקיים דברי הריב"ש להלכה וכו' (והביא דברי הנו"ב הנ"ל) עי"ש שמחזיק דברי הריב"ש להלכה ולפי זה גם בנדון דידן יש תרי חזקות וכו' עכ"ל ומי לנו גדול בקי במילי דאבות כשמואל בדיני ואם כן יש לנו לתפוס כסברת הריב"ש דבמקום שתי חזקות לא אמרינן רובא עדיף ומה שכתב הרב פתחי תשובה שגם בס' גנת ורדים כלל ל"ז נקיט דרובא עדיף מתרי חזקתי הנה עיינתי שם וראיתי שאחר שנסתפק בזה וצדד לכאן ולכאן כתב להוכיח דגם נגד שתי חזקות רובא עדיף על פי דברי הרב פני יהושע שהביא שם וסיים ויש לעיין בזה ולא היה הזמן גורם והדבר צריך תלמוד הנך רואה שלא החליט לומר כן ומאחר שלא ראה דברי הריב"ש הנ"ל ואנו אין לנו אלא סברת הריב"ש ובתשו' רבינו עקיבא איגר בסי' קצ"ח כתב הרב השואל דיש סתירה לסברת הריב"ש מדברי רש"י בקידושין דף פ' ע"א ד"ה בההיא דרוב תינוקות מטפחים הוי נגד שתי חזקות חזקת טהרה דתינוק וחזקת טהרה דהעיסה והשיב דאדרבא משם יש סעד לסברת הריב"ש ושוב כתב דלכאורה דברי הריב"ש נסתרים מההיא דילפינן דאזלינן בתר רובא מפרה אדומה וכו' ושקיל וטרי קצת בזה ולא נתבררה לי דעתו אם תופס בסברת הריב"ש והגאון חת"ס בחאהע"ז ח"א סי' ב' (בד"ה ועוד) הביא דברי הריב"ש ונשא ונתן על מה שהוכיח בנוב"י בהיפך וסיים דבריו (בד"ה מ"מ אמרתי) ואין כאן הוכחה דרובא עדיף משתי חזקות וכהריב"ש ואין לנו לדחות דברי הראשונים מפני קושיות האחרונים ואם חסון הוא כאלונים והפני יהושע בכתובות בקונטריס אחרון סי' מ"ו הביא דברי הריב"ש הנ"ל עכ"ל ושם (בד"ה וכבר) כתב דגם במקום אחר כתב בזה ולא הוה ידענא דוכתיה היכא ואפריון נמטייה לבר ברתיה הגאון חתן סופר בשיטת רוב וקבוע בחלק ב' אות כ' ד' יו"ד ע"א מראה מקום הוא לתשו' חת"ס יו"ד סי' כ"ד וסי' קס"ז (בד"ה והנה יש מקום) ושם ראיתי שרצה ליישב דברי הרב נודע ביהודה (בענין אחר דעסיק שם) על פי דברי הריב"ש הנ"ל דלא אמרינן רובא עדיף לגבי שתי חזקות אלא שחזר בו שהרי איהו גופיה בנוב"י אהע"ז סי' מ"ג דחה דברי הריב"ש וכו' ומדויל ידיה מישתלים וכו'

עי"ש וכבר כתבתי דברי מר שמואל בס' שיבת ציון שגם דעת הרב נוב"י למסקנא כסברת הריב"ש ומתיישבים דברי הנוב"י דעסיק בהו החת"ס הנ"ל עי"ש:

המורם מכל האמור דסברת הריב"ש דרובא עדיף לא אמרינן נגד תרי חזקות לאו דחויה היא כי הגאונים פנ"י וחת"ס נקטי כוותיה וגם הגאון שיבת ציון סובר כן גם בדעת מר אביו והגאון פרמ"ג בגנת ורדים לא החליט בהיפך והגאון חתן סופר גם כן דעתו כסברת הריב"ש עי"ש וראיתי בס' תורת חסד הנדפס חדש ממש לגאון בדורנו יצ"ו בסי' א' אות ב' שהביא סברת הריב"ש וכתב אבל כבר נחלקו האחרונים על הריב"ש והוכיחו דרוב עדיף אף משתי חזקות עיין נוב"י מהד"ק אה"ע סי' מ"ג והארכתי מזה במקום אחר עי"ש עכ"ל ואני עני לא ראיתי חולקים בפירוש על סברת הריב"ש ומדברי הנוב"י אין הכרח כאמור לעיל ומעיני דמר נעלמו דברי הפנ"י וחת"ס הנז"ל ואין להאריך:

כלל כ"ג) חזקת קטנות אי חשיבה חזקה או לא לפי שכל יומא גדלה ואתאי דאי אפשר לומר העמידנה על חזקתה לעולם דסוף חזקה זו שתסתר שתגדל הקטנה הוא מחלוקת עיין לרבינו מוהרימ"ט בח"א סי' י"א וסי' מ"א ולמרן מוהריט"א בס' הלכות יו"ט בפרק עד כמה אות כ"ו ד' נ"ו ע"ב (מדפוס ווארשא) ומה שציין שם לתשובת מוהרימ"ט סי' מ"ה הוא ט"ס וצ"ל מ"א ובדבריו אשר בס' קהלת יעקב במערכת המ"ם אות ר"ה (קרוב לסופה דף ע"ח ע"ד מדפוס אשכנז) אשר גם שם נמשך אחר סברת הרב מוהרימ"ט דחזקה דקטנות לא חשיבה חזקה מצויין סי' מ"א כמו שהוא האמת והרב פתח הדביר בסי' ח' אות ו' כתב בשם הרב סם חיי בסי' ל"ח ד' ע"ז ע"ג שהקשה על הרב מוהרימ"ט במה שהביא ראיה דחזקות קטנות לא הויא חזקה מההיא דנדה דשאני התם דליכא חזקה דטהורה דבכל שעה היא מועדת ועלולה לכך משום הכי לא הויא חזקה דדוקא אם היה לה זמן קבוע לטהרתה והיה לנו ספק אם הגיע זמנה שהוא רגילה לראות אז הוה סמכינן אחזקה דטהורה אבל כיון דלאו הכי הוא לא הויא חזקה מה שאין כן חזקה דקטנות דיש לה זמן קבוע שהיא קטנה וכשנולד ספק אם גדולה או קטנה בכי הא ודאי אזלינן בתר חזקת קטנות ובשם הרב חקרי לב בחלק יו"ד ח"א סי' קט"ו ד' ק"ע ע"ג כתב שהוסיף לומר דבנדה גופה יש חילוק דהטעם דמועדת ועלולה אינו אלא היכא דאיתרע חזקת טהרה בפעמים אחרות שראתה דם אבל בתולה אף דעל כל פנים סופה לראות דם כשיגיע פרקה מכל מקום כל שלא ראתה מוקמינן לה בחזקת טהרה אף לקדשים וכל שכן לחולין ואם כן קטנות וגדלות לא דמי אלא לבתולה דכל שלא ראינו שגדולה היא מוקמינן לה בחזקת קטנה דבימי קטנות אי אפשר להיות גדולה אלו תוד"ק גם בס' חיים ושלום ח"ב סי' ק"ן הובאה תשובת הרב מר אביו דשדי נרגא בראיות הרב מוהרימ"ט

והרב המחבר כתב בשם הרב מוהר"ם בולה בס' זכות משה שהרבה להשיב על דברי הרב מוהרימ"ט ושסברא זו לא הוזכרה בשום אחד מהפוסקים ושראיותיו אין בהם שום הוכחה וכו' עי"ש גם בס' בית הלוי להגאון מבריסק דליטא נ"י בח"ב כי' ל"ח כתב בשם הרב שב שמעתתא שמעתא ג' פרק י"א שראיית הרב מוהרימ"ט מסוגייא דיבמות ד' פ"ח גבי נאמנות עד אחד בשאר איסורין היכא דאתחזק איסורא והרי נדה אתחזק איסורא וכו'נעלם ממנו שהיא קושית התוס' בריש גטין ומדלא תירצו כמו שכתב הרב מוהרימ"ט מוכח דלא סברי כוותיה והרב המחבר נ"י כתב שדברי הרשב"א בחידושיו ליבמות קרובים לדברי הרב מוהרי"ט וגם באר שאין מדברי התוס' סתירה לדברי הרב מוהרי"ט בגוף הדין אבל במה שנתן טעם משום שחזקה העשויה להשתנות אינה חזקה בזה מוכח מדברי התוס' בהיפך עי"ש דב"ק ובתשו' תורת חסד לחלק א"ח הנד"מ לרב גדול בדורנו יצ"ו ראיתי בסי' א' אות ב' שהזכיר סברת הרב מוהרימ"ט וכתב שכן כתב הפנ"י בק"א לקידושין וכ"מ בתשו' הרשב"א שפסק הרמ"א באה"ע סי' קנ"ה סי"ד בספק אם הגיעה לשנים דחשיב ספק השקול ואזלינן לחומרא ויש לדחות קצת ואף להסוברים דחזקת קטנות חשובה חזקה וכו' עי"ש דב"ק:

כלל כ"ד) חזקת נפל כתב מרן מוהריט"א בס' הלכות יו"ט בפרק עד כמה אות כ"ו (דף נ"ו ע"ב מדפוס אשכנז) דבספק נפל אין לומר העמד דבר על חזקתו דאף דעתה מספקא לן דילמא לאו נפל הוא מכל מקום תחלתו היה נפל ונעמיד אותו על חזקתו הראשונה ובדבר שחזקתו לאיסור גם להרמב"ם חומר הספקות מן התורה דזה אינו דכל חזקה שאינו מצוי לעמוד באותה חזקה כי הכא דאף שתחלתו נפל מכל מקום בכל יום מתגדל ויוצא מידי נפל לאו חזקה היא וכמ"ש מוהרימ"ט דחזקת קטנות לאו חזקה היא מהאי טעמא עכ"ל וכבר כתבתי באות הקודמת דרבים לוחמים על סברת הרב מוהרימ"ט בחזקה דקטנות ואוקי באתרין: כלל כ"ה) חזקת היתר אי מהני בספק שקול להתיר אפילו מדרבנן עיין להרבנים ש"ך יו"ד סי' נו"ן ופרי חדש יו"ד סי' כ"ח ומלא הרועים ד' נ"ו ע"א ופרי מגדים חלק א"ח סי' ח' במשבצות סק"ח (בד"ה אמר): כלל כ"ו) חול המועד אי איקרי יו"ט רשמתי בקונטריס אסיפת דינים חול המועד אות ו' ומה שאסור במלאכה בו אם הוא מדאוריתא רשמתי בקונטריס זה במערכת המ"ם אות קל"ו ונדפס בשדי חמד ח"א בחלק דברי חכמים:

כלל כ"ז) חייב מצינו דתני הכי בדבר שאין בו אלא איסורא בעלמא עיין למ"מ בסה"ב מנחה טהורה ד' פ' ע"ב והביא מ"ש בשבת ד' מ' ע"ב מאי חייב מ"מ עי"ש ועיין למרן מוהרד"ף בשו"ת מכתם לדוד א"ח רסי' א' דפי' מ"ש בש"ס הכי נמי דמיחייב דר"ל מ"מ

כדין כל דבר דדבריהם שיש שרש מהתו' (עיין לקמן אות צ"ב) וז"ל הרב גו"ר בכלל מ"ב (ד"ה ודע) ואף דיש בגמרא לשון חייב ואינו אלא איסור תורה לחוד כמו בהא דפסחים ד' מ"א ע"א אבל כזית מיחייב עי"ש ברש"י ורש"ל עכ"ד מתבאר מכל זה דבלשון חייב האמור בש"ס יתכן לפרש דאינו אלא איסורא בעלמא והיה נלע"ד פשוט דבלשון הפוסקים לא יתכן לפרש כן דכיון דדרך הפוסקים לכתוב בלשון ברור מסתמא כונתם לומר שחייב בעונש הראוי לאותו דין אם מיתה או כרת או מלקות ולא יכתבו חייב על דבר שאינו אלא איסור בעלמא אלא שראיתי להרב מעשה אברהם בשו"ת יו"ד סי' ל"ה ד' פ"ד ע"ב שהביא מ"ש הרשב"ץ בח"ג סי' קל"ג דאסור לשחוט לישמעאלים כבש פסחם דכיון שזה עושים כעין פסח זכר לעקדה והם רשאים להקריב בבמה שלהם וישראל השוחטו הוי שוחט קדשים בחוץ וחייב כרת אפי' בקדשי עכומ"ז וכו' וכ"כ הרמב"ם בסוף הלכ' מעהק"ו ולא השיג עליו הראב"ד במ"ש דחייב כרת אף שלא אמרו בגמ' אלא אסור עכ"ד הרשב"ץ והשיב ע"ז הרב מעש"א שם ע"ג דהרמב"ם לא כתב גבי קדשי עכומ"ז חייב כרת אלא כתב חייב וכיון שלא פירש כרת אפ"ל שר"ל אסור כמ"ש בנדרים ד' נ"ט גבי בצל שירדו גשמים וצמחו רשב"ג אומר הגדל בחיוב חייב וכתב הרשב"א שם דחייב דקתני פי' באיסור וסיים אך הרא"ש שם ד' ע"ו דחה דבריו עכ"ל והנה דברי הרא"ש לא מצאתי וחי' הרשב"א אין בידי וגוף דבריו אין נלע"ד דמלבד דדוחק גדול הוא לפרש כן בדברי הפוס' והמפרשים אף אם נוכל לפרש כן בלשון הש"ס ועוד אף אם בעלמא נוכל לפרש כן גם בדברי הרמב"ם מ"מ בדין זה משמע ודאי דכונתו לומר דחייב ממש שהרי בדין ט"ו כתב דשוחט ומעלה בחוץ בזה"ז חייב מפני שראו ליקרב בפנים שקדושה ראשונה קדשה לעת"ל ולא פירש חייב כרת ופשוט דחייב דקאמר היינו כרת במזיד וקרבן בשוגג כמ"ש בעיקר הדין בריש פי"ח וא"כ ודאי דגם מ"ש בדין י"ו בקדשי עכומ"ז חייב ר"ל כרת וקרבן וכמו שהבין הרשב"ץ:

כלל כ"ח) חיבור ע"י אדם אי הוה חיבור עיין מה דשקו"ט בזה הרב מטה אהרן במערכה זו ובד' ק"ל ע"ג והביא תוספתא אתרוג שנפרץ וכו' ושקו"ט אי מיירי תוס' זו לכל מילי או דוקא לטומאה והרבנים בית השואבה ד' קכ"ה ע"ב ורוב דגן בנימוקיו על הש"ע סי' תרמ"ח הביאו דרבינו שמשון בפ"ג דאהלות מ"ד מפרש התוס' לענין לצאת י"ח עי"ש ונראה שנעלם דבר זה מעיני העדה הרבנים יד אהרן שהובא במטה אהרן שם והוא עצמו כמו שיראה הרואה וכן נעלם מהר רל"ץ בסה"ב מנחה טהורה ד' מ"ד ע"א עי"ש מאי דשקו"ט ע"ד הרב יא"ה ומן התימה על הרב מוהר"ם בנע"ט בשו"ת הר המור שכתב בסי' א' (ד"ה והנה) דמה שהבין הרב השואל דתוס' זו שנויה לגבי אתרוג של מצוה שגגה היא

בידו שתוס' זו היא בפ"ג מטבול יום לענין אם נגע טבול יום וכו' ושוב מסיק דגם לטומאה אין לדמות העניינים וכו' עי"ש והרי הרש"מ מפרש התוספתא לאתרוג של מצוה ויותר תימה שכבר הזכיר שם להרש"מ דאהלות הנ"ל כיעי"ש והרב דברי אמת בקונטריס יו"ד סי' א' (ד"ה נחזור) הקשה ע"ד הראב"ד פ"ז דביכורים מתוס' זו עי"ש ולפי האמור י"ל דהראב"ד מפרש התוס' לענין לצאת י"ח מצוה אבל לענין טומאה ס"ל דמודה תנא דתוס' דהוי חיבור והרב חת"ס א"ח סי' מ"ו פשיטא ליה דתוס' זו מיירי לענין טומאה עי"ש שלא זכר שיש מחלוקת בזה וע"ע בענין חיבור ע"י אדם להרבנים רע"ק איגר בתשו' סי' י"א וחת"ס א"ח סי' ה' ועתה נד"מ ס' זכרנו לחיים ח"ב וראיתי בד' ב' אות ד שכתב דהרב מטה אהרן הביא דברי הרש"מ בפירוש תוספתא זו עי"ש ואנא עניא לא חזינא כי האי סימנא כי כן מ"ש בחי' שבסו"ס ח"א הוא האמת כיעי"ש ועיין להרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ג סי' תרכ"א.

אחר זמ"ר הגיע לידי ס' צפיחת בדבש וראיתי בסי' ל"ד שהאריך בעניינים אלו עי"ש ובסי' ל"ה (ובשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת ארבעה מינים סי' א' אות ה' כתבתי קצת בזה עי"ש) ועתה נדפס ס' דברי מלכיאל לידידי הגאון מלכיאל צבי הלוי אבד"ק לאמזא וראיתי בסי' ל"ג שהאריך מאד בעניינים אלו בחריפות ובקיאות רב עיין שם דברי קדשו: כלל כ"ט) חיבור ע"י אדם אי הוה חיבור ראיתי בס' שיירי טהרה להרב מוהרש"ק (שנזדמן לידי בשאלה) ד' ס"א סי' י"ג י"ד ט"ו שכתב לחלק בין דאוריתא לדרבנן דבדרבנן אמרי' דהוי חיבור וראיתי מדמהני חיבור ע"י אדם בעירוב ובלח"מ ולא זכר דברי הרבנים בית יעקב ושבו"י ח"א סי' ל"ה דמתבאר מדבריהם דלא ס"ל לחלק בין דאוריתא לדרבנן ועיין בדברי הרבנים שרשמתי באות כ"ח ודוק: כלל ל') חרש שדברו חכמים בכל מקום שאינו שומע ואינו מדבר כתבו רבינו שמשון ורבינו עובדיא בפרק קמא דתרומות דלאו כללא הוא מדתנן בריש חגיגה חרש ובכללו מדבר ואינו שומע וכן לענין חליצה בפרק מצות חליצה עי"ש ויש לדקדק אמאי לא מייתו נמי בריתא דנדרים דף ע"ג ע"א ושמע אשה פרט לחרש והיינו מדבר ואינו משומע כמו שהכריח הרא"ש שם וכן כתב הר"ן.

הן אמת דהג' תבואת שור בחידושיו לגטין דף ט"ן כתב דלא נאמר הכלל אלא היכא דתני חרש בהדי שוטה אבל כי תני חרש לבד מדבר ואינו שומע בכלל אך לא כתב כן אלא לדעת הרמב"ם אבל הרש"מ והרע"ב ודאי לא סברי הכי מדהוכיחו דליתי' להאי כללא מההיא דיבמות ק"ד ע"א החרש שנחלץ וכו' והתם לא תני שוטה ומנא ליה דלאו כללא הוא אלא על כרחין דלא שאני להו ואם כן הוה להו לאתויי ההיא דנדרים וההיא דנדרים עדיפא דלא מיירי כלל באינו שומע ואינו מדבר (ומה שכתב בתבואת שור לדעת

הרמב"ם דההיא דחרש וכו') כיון דלא תני שוטה נמי גם מדבר ואינו שומע בכלל וגם הג' קרן אורה בחי' ליבמות ק"ד ע"ב כתב דהרמב"ם מפרש מתני' דהחרש שנחלץ וכו' במדבר וא"ש עי"ש.

אחרי המחילה רבה זהו הפך פשט דברי הרמב"ם בסוף פרק שני מהלכות אישות דכללא כייל דחרש וחרשת האמורים בתורה בכל מקום היינו שאינו שומע ואינו מדבר ומשמע שכונתו ליתן כלל על כל מקום שדברו חכמים ולא לבד על מקומות שבחיבורו קאמר ועיין לקמן אות ק"ו ומשמע נמי אף היכא דתני חרש לבד בלא שוטה ועיין בדברי מרן הב"י אה"ע סי' קכ"א (ד"ה ודוקא) דמתבאר גם כן דחרש בלא שוטה נמי מפרש שהוא שאינו שומע ואינו מדבר ונראה דמשום דאפשר לומר דהכלל לא נאמר אלא על מה ששנו חכמים בלשון המשנה משום הכי לא מייתו מבריתא דנדרים דמי הכניסו שתצא אלא דבאמת זה דוחק גדול דמי קאמרי במשנתינו בכל מקום תנן וצ"ע (ודרך אגב אומר אני דלפי מה שכתב בתבואת שור דחרש לבד משמע נמי מדבר ואינו שומע נראה דנכון לכתוב בכתובות חרש בפירוש שאינו שומע ואונו מדבר וכן בחרשת ועיין שבט בנימין סי' רי"ט ורכ"ג שכתב סתם.

ואף שיש לומר דממילא מובן שאם לא כן לא היו כותבים פ' החרש מכל מקום נכון לבאר ולכתוב כן בפירוש וכן מצאתי בשבט בנימין הנ"ל בסי' עד"ר בכתובת חרשת עי"ש):

ויש לדקדק על הרע"ב דבפרק קמא דתרומות כתב דליתא להאי כללא ואילו בפרק ששי דמסכת שבועות דתנן אין נשבעין על טענת חרש וכו' כתב וכגון שטען ברמיזה דחרש שדברו חכמים בכל מקום שאינו שומע ואינו מדבר (והם דברי רש"י והר"ן שם) משמע דהכלל שריר ובריר שהוא דוקא שאינו שומע ואינו מדבר ואהכי הוצרך לומר דטען ברמיזה ואולי לכך נתכוון רבינו התוי"ט במה שציין לעיין בפירוש הרב דתרומות עי"ש ונראה ליישב דכי נימא דליתיה להאי כללא לאו למימרא דאינו שומע ואינו מדבר ליתיה במשמעות חרש אלא כלומר דהא והא איתנהו ואם כן כלפי מאי דמשמע נמי אינו שומע ואינו מדבר הוצרך לומר שטען ברמז ויותר נראה דבההיא בהכרח דמיירי דוקא באינו שומע ואינו מדבר דאי במדבר ואינו שומע אמאי אין נשבעין על טענתו הרי כפקח לכל דבר הוא (עיין לקמן אות ל"א) ובגמ' ממעטינן חרש מדכתיב כי יתן איש וכו' ומדבר ואינו שומע דכפקח הוא לא שייך למעוטי וק"ל: וראיתי בשו"ת צמח צדק לה"ג מוהר"ם מליבאוויץ באה"ע סי' שכ"ג שהקשה על דברי רבינו שמשון בפרק קמא דתרומות הנ"ל שהיה לו להוסיף מה שאמרו במגילה ד' י"ט הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש

וכו' ותירץ דהרש"מ כתב כן על פי הירושלמי ושם פ"ב דמגילה אמרו לית כאן חרש אשגרת לישן הוא.

ולפי הנראה לא ראה דברי הרב תוספת יום טוב בתרומות שם שנרגש מההיא דמגילה וז"ל כתב הרב דהא לאו כללא וכו' וכן בפ"ב דמגילה והתם ודאי דוקא מדבר דהא קורא המגילה הילכך לא הוצרך להביאו עד כאן ואין דרך זה נכון בעיני לפי משמעות לשונו לכן נ"ל דלשונו אינו מדוקדק וכונתו לומר דלא מצי לאתויי מההיא דשבקא להההיא דדחיק ומוקים אנפשא במדבר ואינו שומע ואינו סותר הכלל דרק בסתם הוא אינו שומע ואינו מדבר וההיא דמגילה כמפרש דמי דכיון דתני הכל כשרים לקרות הויא כאילו תני חוץ ממדבר ואינו שומע ועיין תוס' חגיגה ב' ע"ב ד"ה חרש דומיא דשוטה וק"ל: ומה שיישב בצ"ץ דברי הרע"ב על פי דברי הירושלמי לית כאן חרש וכו' הנה גם הגר"א בשנות אליהו אחר שכתב דלפי הש"ס דילן אין סתירה מההיא דחגיגה וגם אההיא דיבמות כתב כדברי התב"ש כיון דלא תני שוטה וכו' כתב עוד וז"ל ומכל מקום יש ראיה מדתנן במגילה וכו' אבל באמת לפי הירושלמי לית כאן חרש מהתם נמי אין ראיה ע"כ אך ליישב בזה דברי הרע"ב נראה לי הדל דאחר המחי"ר אין זה מן הישוב כלל שאם הרע"ב במגילה היה מביא מה שאמרו בירושלמי לית כאן חרש היה אפשר לומר דהכא סמך אדהתם ודמשום הכי לא מייתי מינה ברם הא חזינן דהתם לא אמר מידי והניח המשנה כפשטה דתנינן נמי חרש ולא משמע מסתמא דהוא באשגרת לישן ולכן קשה דהוה ליה לאתויי נמי ההיא דמגילה ולא עוד אלא דגם על הירושלמי קשה דהוה ליה לאתויי ההיא דמגילה נמי דהא מבואר שם דמאן דאמר לית כאן חרש הוא רב חסדא שהוצרך לומר כן לאוקומי מתניתין כרבנן ומאן דאמר לית כלליה דרבי כללא הוא ר' יונה וסתמא דש"ס מסייעו כיעויין בריש תרומות ובפרק קמא דחגיגה ובפרק מצות חליצה וכמה מהקושי לומר דרי"ו סמך על מה שאמר ר"ח לית כאן חרש ור"ח גופיה אפשר דלא סבר כר' יונה אלא סובר דהכלל קיים וכדברי התב"ש והגר"א לדעת הש"ס דילן וכן כתב הרב קרבן העדה שם במגילה לחד פירושא דאי סלקא דעתך דחרש הוא דוקא הא סתם חרש הוא אינו שומע ואינו מדבר ולא שייך הכא לומר כן עי"ש ולכן נראה דמה שתירץ הרב תוי"ט הוא נכון דההיא דמגילה שאני דהוה ליה כאילו פירש בהדיא מדבר ואינו שומע:

ובדרך זו אלך ליישב מאי דקשה לכאורה אהאי כללא דבסנהדרין ד' ע"א תנן איננו שומע ולא חרשין והיינו מדבר ואינו שומע אך להנ"ל ניחא דכיון דדריש מקרא דאיננו שומע בקולינו הרי אם כן מבואר דבמדבר ואינו שומע איירי מתניתין והיינו דהרמב"ם פרק שביעי מהלכות ממרים הלכה יו"ד כתב היה אחד מהם וכו' או חרש וכו' אף דלפום

כללא דכייל לן בסוף פרק שני מהלכות אישות דחרש היינו שאינו שומע ואינו מדבר יש במשמע דלא מיעט אלא שאינו שומע ואינו מדבר אבל אם היה אחד מדבר ואינו שומע אינו מצילו מדין בן סורר ומורה אלא דלא חש לכתוב מפורש מדבר ואינו שומע דכיון דנקט דרשא דקרא דאיננו שומע בקולינו מובן ממילא דבמדבר איירי ותו דאי חרש דהכא היינו שאינו שומע ואינו מדבר תיפוק לי משום מה שאינו מדבר דנתמעטו מואמרו ולא אלמין וכיון דהענין מובן מאיליו נקט סתם חרש וסתמו כפירושו מדבר ואינו שומע ואינו סותר הכלל ועיין לקמן אות ק"ז שהבאתי בשם נודע ביהודה אבן העזר סי' ג"ן דהרב השואל נסתפק במה ששנינו בבכורות ד' מ"ה ע"ב והחרש והשוטה כשרים בבהמה ופסולים באדם אם הוא חרש גמור שאינו שומע ואינו מדבר או היינו מדבר ואינו שומע לפי שכתב הרע"ב בפ"ק דתרומות דלאו כללא הוא והגאון נו"ב צדד להוכיח מגוף המשנה דהוא מדבר ואינו שומע עי"ש ולפי מה שכתבתי לעיל בשם הג' תב"ש והגר"א דש"ס דילן נקיט האי כללא אם כן קשה עלינו מה נענה למתני' דבכורות הנ"ל לפי הוכחת הנו"ב דבמדבר ואינו שומע מיירי וסותר הכלל לכאורה אך לפי דרכנו ניחא דלפי הוכחת הנו"ב הרי הוא כמבואר במתני' דבמדבר ואינו שומע איירי ואינו סותר הכלל (ומה שיש לפקפק על דברי הנו"ב כתבתי באות ק"ז הנ"ל וגם על דברי הצ"ץ כתבתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת חליצה סי' א' סוף אות כ' קח"מ) ועיין בתומים סי' ל"ה סק"ז הובא בצ"ץ הנ"ל אות ג' דמה שאמרו בתוספתא פרק ג' דשבועות לענין עדות ושמעה פרט לחרש דהיינו מדבר ואינו שומע ואינו סותר הכלל כיון שמפורש שם אם לא יגיד פרט לאלם שמעינן דפרט לחרש היינו מדבר ואינו שומע דאם אינו מדבר גם כן תיפוק ליה מאם לא יגיד: ודע דמצינו בדברי הפוס' דנקטי חרש בסתם וכונתם היא מדבר ואינו שומע עיין במג"א סי' קצ"ט סק"ח בשם הל"ח ע"ד הרמ"א אלא דהמג"א עצמו לא ניחא ליה לפרש כן עיין במחצית השקל שם: ובשו"ת צמח צדק הנ"ל שקו"ט לענין מי ששומע כשמצווחים לו בקול גדול אי חשיב אינו שומע ועיין במה שרשמתי בקונטריס אסיפת דינים מערכת חליצה סי' א' אות כ': כלל ל"א) חרש המדבר ואינו שומע הרי הוא כפקח לכל דבר עיין גטין ד' ע"א ובחגיגה ד' ב' ועיין תוס' מגילה ד' י"ט ע"ב ובהר"ן שם ועיין להרב המגיד ומרן כסף משנה בפרק כ"ט מהלכות מכירה מאי דשקלו וטרו על מה שנראה מדברי הרמב"ם שם דס"ל דמדבר ואינו שומע הואכחרש לא ישמע ולא ידבר לכל ענין.

ועיין להרבנים תב"ש בחי' לגטין ד' ט"ן ופר"ח אה"ע סי' ק"ך סק"ה ד"ה ואיכא ובמאמר מרדכי לגטין בד' קכ"ז ובשו"ת בית שלמה ב"ח א"ח סי' צ"ה ובלשון לימודים ד' ח"י ע"א

והרב בדרישה ח"מ סי' רל"ה סי"ט כתב ליישב דעת הרמב"ם דמה שאמרו בגטין הנ"ל זה וזה הרי הם כפקחים אינם דברי הבריתא אלא דברי ר' זירא ולא קאי למדבר ואינו שומע ומלבד דוחק דבריו כמובן נראה דנעלם ממנו ש"ס דחגיגה הנ"ל דמוכח דהוא לשון הבריתא ופירוש זה וזה היינו שומע ואינו מדבר ומדבר ואינו שומע וכן מוכח מדברי התוס' שם בד"ה שומע וכן הוא בהלכות גדולות הלכות מגילה וז"ל ת"ר מדבר ואינו שומע זהו חרש שומע ואינו מדבר זהו אלם וזה וזה הרי הם כפקחים לכל דבר וכן כתב הרשב"א בתשו' שהביא מרן הב"י באה"ע סי' צ"ו בד"ה ומ"ש אבל אם שומעת אף על פי שאינה מדברת דכפקחת היא לכל דבר כדתניא מדבר ואינו שומע וכו' שומע ואינו מדבר זהו אלם וזה וזה כפקח לכל דבר ע"כ ופלא על הרב הדרישה שנעלם ממנו כל זה וכן מדוקדק לשון רש"י בגטין שם בד"ה חו"ש דזהו כפקח כדקתני בהדיא ע"כ ובפרישה נראה דגורס בדברי רש"י כדמסיק ולכן פירש דאינו מהבריתא אלא מסקנא דש"ס אבל לגרסתינו כדקתני ודאי אבריתא קאמר אמנם הרב המגיד בפרק כ"ט די"ן ב' מהלכות מכירה גורס בדברי רש"י כדאיתא ולא כדקתני עי"ש ומצאתי שהגאון שואל ומשיב בהגהותיו על הירושלמי (ציון ירושלים) בפ"ק דחגיגה כתב בקיצור שנעלם מהדרישה ש"ס דחגיגה ושכתב על זה בתשו' (כעת לא ידעתי מקומה).

אחר זמן רב הגיע לידי ס' מלאכת חרש לאחד המיוחד מרבנו דורנו יצ"ו ושם ראיתי בהסכמת הרב שואל ומשיב שתמה בזה על הדרישה וכן הקשה הרב קדושת ישראל על גטין ד' ע' ועי"ש שהאריך שוב בא לידי ס' גט מקושר להרב מוהר"מ בולה וראיתי שבסימן י"ז אות י"א האריך בדברי ה"ה ומרן הנ"ל וב"ח ופר"ח בבקיאות נפלא מכמה מקומות בהרמב"ם וממ"ש בס"ו פ"ב מהלכות אישות עי"ש נפלאות מתורתו ועיין בדברי מוהרי"ל שהביא מרן הב"י בא"ח סי' ג"ן ד"ה כתוב אם יש לצרפו לעשרה לא ידענא מאי מבעיא ליה הא קיימא לן הרי הוא כפקח לכל דבריו כדתני בריש חגיגה עכ"ל ועיין בתומים סי' ל"ה סק"ז דמה שאמרו בתוספתא פרק שלישי דשבועות ושמעה פרט לחרש וכו' אם לא יגיד פרט לאלם החרש היינו מדבר וא"ש ושמעינן דאי לאו דבעינן ראוי לשמיעה היה כשר לעדות דכפקח הוא ובקונטריסי אסיפת דינים במערכת חליצה סי' א' אות כ' רשמתי לענין חליצה למדבר ואינו שומע עי"ש: אחר זמן רב ראיתי שיש להפליא עוד על הרב הדרישה הנ"ל דהרי בדרישה ליו"ד סי' א' בדין חרש המדבר ואינו שומע שכתב מרן הב"י (בד"ה ודע עוד) בשם הא"ז דלא ישחוט ותמה עליו מדתניא בריש חגיגה זה וזה הרי הם כפקחין וכו' הנה שם בדרישה שקיל וטרי ליישב דברי הא"ז ונקיט לה בלשון בריתא כיעי"ש וציין למה שכתב הוא עצמו בח"מ סי' רל"ה והוא תמוה

ושם ראיתי שכתב שרבינו שמשון הביא בפ"א דתרומות תנא דחולק על בריתא זו וסובר דאינם כפקחין ועיינתי שם ואבקשהו ולא נמצא כמו שיראה הרואה והרב חינא וחסדא ח"ב ד' ר"ל אות ק"ב כתב בשם הרב בית דוד אה"ע סי' ל"ג דמה ששנינו בבכורות ד' מ"ה ע"ב חרש מכלל המומים וקימא לן דכל המומים הפוסלים בכהנים פוסלים בנשים היינו חרש גמור שאינו שומע ואינו מדבר אבל מדבר ואינו שומע או איפכא הרי הוא כפקח לכל דבר אלא דלענין שבועה בנדונו שנשבע למשודכתו, לקיום השדוכין כתב דמתירין לו שלא מדעתה דאדעתא דהכי לא נשבע עי"ש ועיין בתשובה שבסוף ס' מגן גבורים בסי' ד' דף ז' ע"ג וכתב הרב פרי מגדים בפתיחה הכוללת ח"ב אות ד' שמה שכתב מרן ב"י ח"מ סי' רל"ה לחד שינויא דדוקא כששומע קצת הוי כפקח אבל כשאינו שומע כלום הוי כשוטה באמת כל הפוסקים כתבו דגם בזה הוי כפקח: כלל ל"ב) חליצה דקימא לן בסי' קס"ט סעיף ל' דצריך החולץ לדחוק רגלו בשעת חליצה אם הוא מדאוריתא או אינו אלא מדרבנן.

הגאון קרן אורה בחידושיו ליבמות על ד' ק"ג ע"א שקיל וטרי בזה ונראה דעתו דהוא מן התורה עי"ש ופשט דברי הרא"ש שם שכתב הטעם משום שלפעמים מנעל של ב"ד גדול וכו' ע"ש מטין דהוא מדרבנן וכן ראיתי להרב מנחה טהורה ד' ל"ד ע"א שכתב בשם הרב מוהרשד"ם אהע"ז סי' צ"ו דאינו אלא מדרבנן עי"ש.

ומ"ש דאי דחיסה מדאוריתא צ"ע להרי"ף אמאי לא מעכבא אף דראוי לבילה ליעכב כיון דכן עיקר מצותה אלא ודאי דמעכבא להרי"ף וכן נראה מהרמב"ם עד כאן לא זכיתי להבין דברי קדשו דהא בילה נמי וכיוצא עיקר מצותה בכך מן התורה ואמרינן כל דלא גלי לן עיכובא מסתמא לא קפיד אלא שיהא ראוי לכך וגם לפי שיטתו קשה איפוך אנא ונימא דדחיסה אינה אלא מדרבנן ולא מעכבא ועיין לה"ה ולח"מ פ"ד דיבום הלכה י"ז וים של שלמה פרק י"ב סי' ט"ו ונודע ביהודה מהדורא קמא אבן העזר סי' צ"ד בהא דדחיסה אי מעכב להרי"ף והרמב"ם: כלל ל"ג) חשד החילוק שבין חשד למראית עין ואם כשאמרו מפני החשד יש להתיר בצינעא או לא האריך בקונטריס טהרת הקדש הנדפס מחדש (הוא פסק ארוך בענין צורות בבית הכנסת אשר חיבר ה"ה מוהר"ש העליר יצ"ו) בדף ח' ע"ב דבחשד בצינעא מותר וחשד היינו דבר שקול וכו' ומראית עין היינו שנראה לעולם דבר איסור וכו' עי"ש מה שמפלפל בעניינים אלו: כלל ל"ד) חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום אם הוא מדאוריתא או מדרבנן כתב הרב דובב שפתי ישנים דלרש"י שהביאו התוס' במסכת מנחות ד' מ"ג ע"ב הוי מן התורה ולפירוש אחרים הוי מדרבנן כך מצאתי כתוב בכתיבת יד הרב מוהר"י אליקים וספר דובב ישנים אין מצוי אצלי

לראות היכי משמע ליה מפירוש רש"י (שפירש אל תיקרי מה אלא מאה) דסובר דהוא מן התורה דהא נוכל שפיר לומר דהוא אסמכתא עיין (בשדי חמד ח"א) במערכת האל"ף אות קכ"ב דיתכן דדרשה הנדרשת בדרך אל תקרי דהיא אסמכתא ומי מזקיקינו להמציא מחלוקת בין הפירושים במקום שנוכל לומר דלכולי עלמא מדרבנן כדמשמע ליה משאר הפירושים והיה לו להביא דעת הרב בעל הלכות גדולות והרב מוהר"ש בן גיברול דסברי דהוא מן התורה.

עיין להרב מוהרמד"ל בספר שתי ידות ד' ק"א ע"ב ולהרב תפלה לדוד ד' א' ודעת הרמב"ם והרמב"ן דהוא מדרבנן עי"ש ומר"ן חיד"א בספר מחזיק ברכה סי' ר"ץ אות א' כתב דממה שאמרו בש"ס מנחות ר"ה בריה דר"א בשבת וביום טוב הוה טרח וממלי להו באספרמקי ומגדי מדייחס הש"ס זה אליו דוקא משמע דהוא דוקא היה מצויין לטובה בהא מילתא למדנו דלטרוח בזה הוא מדת חסידות עי"ש הרי מבואר דמשמע ליה דאין בזה כל כך חיוב גמור רק מדת חסידות וכל שכן דאין לומר שהוא חיוב מן התורה אלא דאחרי המחי"ר יש לגמגם בדב"ק דאיך יתכן שלא יהיה זה חיוב גמור על כל אדם דלא מיבעיא לדעת הסוברים דהוא חיוב מן התורה דפשיטא דחייב לטרוח בגופו וממונו לקיים חיובו אלא אף למאי דנקיטינן דאינו אלא חיוב דרבנן למה לא יהיה חייב כל אדם כשיעורו אם בגופו אם בממונו כפי יכלתו וכבר השיגו הרב פתח הדביר שם אות ג' בטוב טעם עי"ש ועל כל פנים לומר שיהיה חיוב מן התורה אין לנו הכרח מדברי רש"י כלל: וראיתי להרב אזן אהרן בקונטריס ארעא סמיכת"א במערכת המ"ם אות י"ג שאחר שהביא מה שכתב מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' ר"ץ ושהשיגו הרב פתח הדביר כנז"ל סיים ועיין להרב פחד יצחק במערכת המ"ם דף רי"א ע"ד בזכור לאברהם שהביא משם הגאון חיד"א ביוסף אומץ סי' ן' דעלה בהסכמה דלכולי עלמא מאה ברכות מדרבנן לבד מברכת המזון דהוי דאוריתא עכ"ל וספרים הנ"ל אין מצויים אצלי לראות דברים בשרשן להבין אמרי בינה דאינו מובן מה שכתב לבד ברכת המזון דאם מה שכתב בתחלה דלכולי עלמא מאה ברכות דרבנן כונתו כפי המובן דמה שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום אינחיוב זה אלא מדרבנן מה הלשון אומרת לבד ברכת המזון דמשמע דברכת המזון חייב אדם מן התורה לברך בכל יום ואין האמת כן דאי בעי לא אכיל בשאר הימים כלל ואם כונתו דכל הברכות הן מדרבנן חוץ מברכת המזון מלבד שאינו מובן אם כן מאי שיאטיה הכא דאין זה מענייננו ועוד מי זה אמר ראה ויספרה ברכות בחשבון אשר יאמר יעלו באחד ומאה: כלל ל"ה) חינוך לקטנים אי איכא במידי דרבנן הרב פתח הדביר בח"ב ד' ע"ח ע"ב וע"ג ציין כמה ספרי דבי רב דשקלו וטרו בהאי דינא ולא שכיחין גבאי לעיין בהם אם

הזכירו מאי דקיימא לן בסי' ק"ו לענין תפלה (לדעת רוב הפוסקים שהיא מדרבנן) ובסי' תרע"ה לענין חנוכה ובסי' תרפ"ט לענין מגילה ועיין להרבנים מגן אברהם בסי' שמ"ג סק"ב תפארת ישראל (פירוש המשניות) סוף פרק ט' ממסכת שבת ובחידושים שבסוף פרק שני דמגילה ערוך השלחן סי' תקנ"ד ובסוף סי' שמ"ג: כלל ל"ו) חילופי גירסאות דינן כספק ובדאוריתא אזלינן לחומרא ובדרבנן אזלינן לקולא כן כתב הרב פתח הדביר בח"א סי' ג' ד' כ' ע"ג על דברי מרן הב"י באהע"ז סי' מ"ה בדין סבלונות אי חוששין לקידושין דנחלקו הראשונים ומחלוקותם תלוי בחילוף גירסאות וכתב מרן דנקיטינן כחומרא דתרווייהו ושכן כתב רש"ל בים של שלמה פרק כל הבשר סי' ד"ן בדין דם הלב בחילוק שבין דם עצמו לדם הכנוס בו וכן ייחס מרן הב"י ביו"ד סי' ע"ג (בדין הכבד) בדעת הרשב"א שחשש לחומרת גירסא אחרת אף שדחה אותה ושכן כתב הרב בית שמואל בסי' קמ"א סק"ו בדין גט קטנה בדעת מרן דבגט כתב סברת המחמיר (לפי שהוא דאוריתא) ובמיאון דרבנן בסי' קנ"ה לא כתב סברת המחמיר ועי"ש בד' ח"י ע"ב על מה שכתוב בב"י סי' ל"ג בדין נפסקו התפירות דהטור כתב בשם הרמב"ם דפסל בחדשות ומכשיר בישנות ובדברי הרמב"ם הגירסא בהיפך וכתוב שם בחצאי לבנה ונראה לי דטוב להחמיר בשניהם והכריח שאינם דברי מרן בבדק הבית דהא לא הביאם הרב כנה"ג כדרכו והרמ"א כתבו בלשון ונראה לי דיש להחמיר בשניהם ולא משום בית יוסף דשמעת מינה דאוריתא דיליה היא שסובר הרמ"א דגם בספק הנולד מחמת חילוף גירסאות יש להחמיר אך הוקשה לו דלפי האמת קשה למה לא יכתוב כן מרן דכיון דהוא ספק מחמת חילוף הגירסאות צריך להחמיר בדין ספיקא דאוריתא ונדחק ליישב הנך רואה שזה כלל גדול שדבר התלוי בחילופי הגרסאות דינו כספק ואם בדאוריתא לחומרא אזלינן:

ולא תעזוב נפשי לשאול שנראה מדברי הרב פתח הדביר דהני תרי מילי שבב"י ושבהרמ"א הם דברים אחדים ולי הדל לא ראי זה כראי זה דמשמעות לשון שבב"י (ונ"ל דטוב להחמיר בשניהם) הוא דאינו מצד הדין אלא חומרא בעלמא ולשון הרמ"א ונ"ל דיש להחמיר בשניהם משמע ודאי דמן הדין קאמר שיש להחמיר (עיין מה שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"ו אות ה') וכמו שכן הבין באמת הרב פתח הדביר בדעת הרמ"א שסובר שספק מחמת חילוף גירסאות הרי הוא כשאר ספק דאוריתא דעלמא ונמצא שאין דברי שניהם מכוונים וגם על הרמ"א יש להעיר דבההיא דסי' ל"ג הנ"ל מוכח ודאי שדעתו להחמיר מן הדין בספק שמחמת חילוף גירסאות כמו בשאר ספק ואילו ביו"ד סי' ש"ע סעיף ב' שכתב מרן אסור ליכנס בבית שיש שם גוסס כתב הרמ"א ויש

מתירין וטוב להחמיר והמעיין בדברי מרן הב"י ישר יחזה שזה תלוי בחילוף גירסאות דיש גורסין ר' יוחנן וריש לקיש (והלכה כרי"ו) ויש גורסין אביי ורבא (והלכא כרב"א) עי"ש וממה שכתב דטוב להחמיר נראה דמעיקר הדין אין צריך להחמיר והוא היפך ממה שנראה מדבריו שבא"ח סי' ל"ג הנ"ל ובאמת הרב בית חדש שם חלק על הרמ"א וכתב וז"ל ולענין הלכה נקיטינן כדברי המחמירין וכן פסק בש"ע דלא כמשמעות הגהות ש"ע דנוטה לדברי המקילין אלא שכתב דטוב להחמיר דליתא דכל דתלוי פסק דידיה בגירסאות אין מקום לפסוק לקולא עכ"ל וכל רבני האחרונים שם הביאו מה שכתב הרב בית חדש דמדינא יש להחמיר שמעת מינה דנקטי להחמיר בספק שמחמת חילופי גירסאות (ועל מה שנראה מדברי הרב פתח הדביר דהרמ"א ראה את ס' בדק הבית עיון במה שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"ד אות ט'):

שוב ראיתי דהרמ"א בדרכי משה בסי' ל"ג הנ"ל כתב ונראה לי דטוב להחמיר בשניהם ולפי זה נראה דהרמ"א משתמש בלשון טוב להחמיר גם בדבר שמן הדין יש להחמיר שהרי במפה כתבו בלשון דיש להחמיר ואם כן גם בההיא דיו"ד סי' ש"ע אפשר לפרש שכונתו שמן הדין יש להחמיר וכדעת הרב בית חדש ורבני האחרונים ואין נסתר מחמתו דהכא והכא סבירא ליה דספק שמחמת חילוף גירסאות שוה לשאר ספקות דאזלינן בהו לחומרא וכן מתבאר מדברי מרן בתשובותיו בסי' ה' מדיני יבום הביא דבריו הרב יד מלאכי בכללי שאר הפוסקים אות כ"ג (בדין שני פוסקים השוים בדין אחד אך משני טעמים שמצטרפים אף שאינם שוים בטעם הדין) שכתב דהיינו דוקא כשחולקין בסברא אבל היכא שאין הדין יוצא מביניהם אלא כפי גירסתם שנמצאו אז בפניהם וגרסא שלפני זה לא נמצאת לפני זה אם כן הוי ספק בגירסא וספק דאוריתא לחומרא עכ"ל הרי שפתיו ברור מללו דספק מחמת חילוף גירסא חשיב ספקא דאוריתא: וכיוצא לזה ראיתי למרן מוהרד"ף בשו"ת מכתם לדוד בחלק יו"ד סי' מ"ח (בד"ה ורבינו הרמב"ם) בדין בהמת ארנונא שפסק מרן בסי' ש"ך עדר שהמלך נוטל ממנו מעשר פטור והקשה הרב דבדברי הרי"ף והרא"ש מבואר דאף אי מצי מסלק ליה בזוזי פטור ואם כן למה סתם ולא כתב מפורש דאף אי מצי מסלק בזוזי פטור כדרך המלך בכל מקום לפסוק כשנים מהעמודי הוראה ומה גם דנראה שגם הרמב"ם סובר כן ומה שהשמיט כל דין דבהמת ארנונא אפשר שסמך על מה שפסק בפרק ד' דין ד' המקבל צאן וכו' אף על פי שברשות ישראל הם והרי הם כקניינו הואיל ואם לא ימצא העכומ"ז אצלו ממון יגבה מן הבהמה וכו' נעשה וכו' והוי יד עכומ"ז באמצע דמשם נלמוד לבהמת ארנונא וכו' ואתי בכל שכן וכו' ואם כן היה לו למרן לפרש שגם אי מצי מסלק ליה בזוזי דינא הוא דפטור וכתב

ליישב וז"ל ונראה דמאחר שלפי מ"ש התוספות ליכא שום לישנא בגמרא דפוטר היכא דמצי לסלוקי בזוזי הילכך אע"ג דבעלמא אורח לצדיק למיפסק כתרי מנייהו רבנן דקיימי בחדא שיטתא הכא מיהא להיות דבר התלוי בגירסא הילכך בהא ספוקי מספקא ליה אי נקיטינן כוותייהו דמאן לימא לן שהגירסא שנזדמנה לפניהם עיקר והם ז"ל שפיר פסקו לפי הנוסחא שלהם ומיהו אפשר שגירסת הספרים דמייתו התוס' עיקר ולדידן מיהא מידי ספיקא דדינא לא נפיק עכ"ל ומסתייעא מילתא דמר מדברי מרן בתשובה הנז"ל: ודברי מרן מוהרד"ף הללו נעלמו משני גדולים בדורנו הרבנים פתח הדביר וחינא וחסדא שעל מה שהקשו על מרן הב"י בסי' ל"ג הנ"ל למה לא חשש לחומרת שתי הגרסאות כתבו ליישב דכיון דהתם דעת הרי"ף להכשיר בחדשות וכן דעת הרמב"ם והם שני עמודי ההוראה שעליהם סומך מרן לפסק הלכה משום הכי נקיט כוותייהו שלא בגירסת הרא"ש (הרב חנא וחסדא בדבריו שהביא בשמו הרב פתח הדביר עשה תירוץ זה סניף לתירוץ אחר שתירץ בזה אלא שהרב פתח הדביר הרבה להשיב על תירוצו הראשון ולא נחה דעתו כי אם בזאת לומר שעיקר תירוצו הוא מה שדעת הרי"ף והרמב"ם להכשיר בחדשות ועיין בחנא וחסדא ח"א ד' י"ד ע"ב ד"ה האמת) ולדברי הרב מוהרד"ף הנז"ל אין זה מן הישוב ונלמד בקל וחומר מנדונו למאי דאיירו בה הרבנים הנ"ל שהרי בההיא דרב מוהרד"ף גם דעת הרמב"ם אפשר להסכימה לדעת הרי"ף והרא"ש ובכל זאת תפס להחמיר כפי גרסת התוס' ואם כן כל שכן בההיא דתפלין שהרא"ש שהוא אחד מהעמודים גורס שלא כגירסת הרי"ף והרמב"ם ומה גם דרבינו הטור כתב גם בשם הרמב"ם כדעת הרא"ש לא היה לו לתפוס להקל: ומצאתי סעד לסברת מרן מוהרד"ף דיש לחלק בין שאר דינים לדבר התלוי בחילופי גירסאות מדברי הגאון מוהרש"ל בים של שלמה פרק אלו טריפות סי' צ"ט שכתב גבי שמוטת גף בעוף דפליגי רב ושמואל ויש חילוף גרסאות דיש גורסין ושמואל אמר תבדק וכן אמר ר"י תבדק ומפני זה פסקו הרי"ף והרא"ש כשמואל ויש נוסחאות דלא גרסי וכן אמר ר"י והוי פלוגתא דרב ושמואל והלכתא כרב באיסורי וכן כתבו הרשב"א והר"ן שישנוסחאות דלא גרסי וכן אמר ר"י וסיים בים ש"ש על זה וז"ל ואף שכתב שיש לסמוך על דברי רי"ף והרמב"ם איני יודע למה כי דבר התלוי בחלוף הגרסאות ואין הכרע מן התלמוד למה לנו להקל וכן דעת האחרונים וכו' עי"ש ולפי הנראה לדברים אל נתכוון הגאון כתב סופר בחלק א"ח סי' ל"ב (בד"ה קראתי) שכתב וז"ל הגם דכייל לן היי"ש פא"ט גבי שמוטת דק דדבר דתלוי בגירסאות אין לנו למיזל בתר גדול בחכמה עכ"ל הרי דרש"ל מחלק בונושאים דאף דבודאי גם הוא מודה דכדאי הם הרי"ף והרמב"ם לסמוך עליהם ובפרט בדבר אשר גם

אש"ר נלוה עמם הוא הרא"ש שפוסק כשמואל בכל זאת לפי שהדבר תלוי בחילופי גרסאות יש לנו לומר שהם יפה פסקו ודנו לפי גרסתם אבל לגבי דידן מידי ספיקא לא נפיק ואזלינן לחומרא ולא סמכינן על דברי הגדולים בכיוצא לזה כמו כן יש לומר דאף דבעלמא נקיט מרן כתרי מגו תלתא אשר ביתו נשען עליהם היינו דוקא בשאר דינים אבל לא בדבר התלוי בחילופי גרסאות וכדברי מרן מוהרד"ף:

וכתב הרב פתח הדביר בד' כ' ע"ד דלדברי הרב בית חדש בדין גילוי בבית הכסא (שפסק מרן בסי' ג' ס"ד לא יגלה מאחריו אלא טפח ולפניו טפחיים) שיש בזה חילופי נוסחאות ופסק להחמיר כחומרת שתי הגרסאות צריך לומר שסובר שאף שדין צניעות בבהכ"ס אינו אלא מדרבנן ובדרבנן הלך אחר המיקל והיה ראוי לפסוק בקולא שבשתי הגרסאות מכל מקום כיון שאם נתפוס כקולי שתי גרסאות (מגלה טפחיים לפניו ולאחריו) מעיקרא כל עיקר מילתא דצניעות משום הכי אזלינן לחומרא אף בדרבנן והביא שכן כתב הרב ב"ח בסי' תרע"ב בדין עד שתכלה רגל מן השוק דאיתמרו בש"ס תרי לישני ופסק כחומרא שבשניהם עי"ש והרב חינא וחסדא בח"א ד' י"ד ע"ד פקפק מאד על מה שהביא מדברי הרב ב"ח דסי' תרע"ב וכתב דהיה לו להביא דברי הרב ב"ח בסי' תק"ד באות א' בדין אם פלפלין נידוכין כדרכן שמתבאר שסובר דבתרי לישני אף בדרבנן אזלינן לחומרא וכו' עי"ש והגאון חתם סופר בחלק הששי בסי' ס' נשאל לחוות דעתו ע"ד ס"ת שנקרע בתוך ארבע שיטות ואחר שנשא ונתן בזה כתב במסקנתו והשתא לדינא אף שהר"ש משאנץ מתיר ביותר משלש מכל מקום כיון שהתוס' אסרו בהדיא ופלוגתתם תליא בגרסאות הנ"ל.

וידוע מדרך הפוסקים דכל פלוגתא דתליא בספקות הגרסאות אזלינן לחומרא וכו' על כן להלכה ולמעשה אין לזוז מפסק הרמ"א לאסור קרע הבא מיותר משלש עכ"ל ולפי הנראה איסור התפירה אינה אלא מדרבנן משום נוי אם כן שמעינן מדבריו דגם בחילופי גרסאות בדרבנן נקטי הפוסקים להחמיר אך צריך להתיישב בזה בהא דדרשינן מזה אלי ואנוהו התנאה לפניו אם היא דרשה גמורה מדאוריתא וכבר כתבתי לעיל במערכת הזיי"ן מזה ונדפס עתה בשדי חמד ח"א בחלק דברי חכמים סי' ה' עי"ש ובקונטריס פאת השדי לשם: שוב ראיתי דמדברי הרב בחת"ס אהע"ז ח"ב סוף סי' ז' מתבאר דגם בדרבנן אזלינן לחומרא ששם (בד"ה עוד כ' המערער) הביא מה שאחד מערער על הגט שהבעל ואביו טוענים שיביאו עדים שנשתנה שם המגרש בחליו ויקרא אברהם ואם כן היה לו לכתוב אברהם שרגא המכונה פאייבש והרב המסדר השיב כיון דפלוגתת רמב"ם והרא"ש רק בחילופי גרסאות במשנה וכך היו נקיי הדעת אם כן אפשר לכתחלה כשר

ולזה כתב לו הגאון חת"ם וז"ל ומה שכתב כיון דלא פליגי רק בגירסא תמוהים דבריו בל יודע ספר יודע ההיפוך כל פלוגתא שאינו מסברא אלא בנוסחת הספרים אין להקל וכו' עכ"ל והרי נדונו היה לפי דברי המערער כתב שם הטפל והשמיט שם השינוי מחמת חולי והוא ענין דרבנן ואמר מר דבפלוגתא דתליא בחילוף גירסאות אזלינן לחומרא: והיה נראה לי שגם מר בריה הגאון בשו"ת כתב סופר א"ח סי' ל"ב אזיל בשיטה זו ששם הביא קושית הרב בנו על מה שכתב הרב ט"ז בסי' קס"ו בדין דאסור לאכול קודם שיאכיל לבהמתו דאינו אסור אלא לאכול אבל לטעום שרי דאיך פסק כן והלא בגטין ד' ס' ע"א גרסינן אסור לטעום וכיון דאיכא חילוף גירסאות למה נקיט הט"ז לקולא וכתב לו שהטיב לראות אלא דמ"מ אית לן למינקט לקולא דאף דכללא הוא דבחילופי גירסאות נקיטינן להחמיר מכל מקום סוגיא בדוכתא עיקר ונקטינן כוותה אם כן כיון דבברכות שעיקר מקומה שם גרסינן אסור לאכול כסוגיא ההיא אית לן למינקט ושוב חזר בו לפי שראה שגירסת הרי"ף והרא"ש גם בברכות אסור לטעום עי"ש ומוכח דאי לאו טעמא דסוגיא בדוכתא הוה לן למינקט כסוגיא דגיטין להחמיר משום חילוף גרסאות והרי מה שאסור לאכול קודם שיאכיל לבהמתו אינו אלא מדרבנן כמו שכתב הגאון שבות יעקב בח"ג סי' י"ג ואם כן שמעת מינה שסובר שגם בדרבנן אית לן למיזל לחומרא במידי דתלי בחילוף נוסחאות.

אמנם באמת אין מזה הכרח שהרי דעת הרב ט"ז דדרשה זו דעשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת היא דרשה גמורה מן התורה וכמו שכתבתי לעיל במערכת האל"ף (בשדי חמד ח"א) אות ק' ואם כן אף שנראה מדברי הרב כתב סופר למעיין בגוף דב"ק שסובר שהוא רק אסמכתא מדרבנן עי"ש מכל מקום כל השקלא וטריא שלו היא על דברי הרב ט"ז והרי הרב ט"ז סובר שדרשה גמורה היא כאמור: ובים של שלמה פרק כל הבשר סי' ס"ו בדין אין מניחין כדא דכמכא אצל כדא דמילחא וכדא דכמכא אצל כדא דחלא שפיר דמי משום דהאי איתיה בעיניה והאי ליתא לאיסורא בעיניה הביא דברי הרמב"ם שכתב בטעם החילוק שביניהם משום דמלח משאב שאיב אבל חלא לא שאיב ולפי טעם זה אינו אסור אלא בסמוך ממש וכתב שצריך לומר שגירסא אחרת היתה להם וסיים על זה וז"ל וכבר כתבתי כל היכא שאין הכרע לגירסא אזלינן לחומרא שאין להניח כדא דכמכא גבי כדא דמילחא בתיבה אחת אפילו אינם נוגעים ממש מטעם גירסא שלנו עכ"ל והרי איסור זה אינו אלא מדרבנן ואמר מר דכיון שאין הכרע לגירסא אזלינן לחומרא שמעת מינה דכלל זה הוא אף במידי דרבנן:

והראב"ד בס' תמים דעים סי' רמ"ה בהשגותיו על בעל המאור בדין חנות ומלאי של ישראל ופועלים עכומ"ז ונמצא בה חמץ אחר הפסח כתב (הביא דבריו הרב חק יעקב בריש סי' תמ"ט) דהרי"ף (וכן הרמב"ם והרא"ש) שהשמיט לגמרי דינים הללו הוא לפי שיש גירסאות מוחלפות ונקיטינן לאיסורא עכ"ל הרי דאף בחמץ שעבר עליו הפסח שהוא איסור קל מדרבנן משום קנס בעלמא סובר הראב"ד בדעת הרי"ף דכיון שיש גירסאות מוחלפות אזלינן לחומרא והרב חק יעקב כתב על דברי הראב"ד וז"ל ובאמת מסתבר למימר איפכא מדהשמיטו הפוסקים הללו ולא אשמועינן איסור שמעת מינה דסברי דיש להתיר מספק כדין כל ספק דרבנן לכן לא חשו לכתבו כיון שהוא מותר אבל אם היה נידנוד איסור היה להם להזכיר ולהזהיר על האיסור עכ"ל והרב ערוך השלחן שם כתב על דברי הרב חק יעקב וז"ל ונראה לי דהראב"ד לא החמיר אלא גבי חנות דלכל אחת מהגירסאות איכא קולא בחד צד וחומרא באידך ובכי האי גוונא לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא כמ"ש בסי' תק"ך בשם התוס' והרא"ש אבל בכל ספק חמץ שעבר עליו הפסח מודה דמותר אף באכילה כמו שהעלה הרב עכ"ל כונתו לדברי התוס' והרא"ש במס' ביצה ד' י"ד ע"א ד"ה איכא בינייהו שהביאם מרן הב"י בסי' תק"ד (ובערוך השלחן שכתוב סי תק"ך הוא ט"ס ומשמעות לשונו כמ"ש בסי' תק"ך וכו' הוא שהוא עצמו כתב שם כן אבל עיינתי שם ולא מצאתי לכן אני אומר שנשמט מדבריו וכן צריך להיות כמ"ש מרן הב"י בסי' תק"ד בשם התוס' והרא"ש) אע"ג דבשל סופרים הלך אחר המיקל הואיל ולכל אחד ואחד יש קולא וחומרא מכל צד עבדינן לחומרא עכ"ל ולפי זה נראה דדוקא בחילוף גירסאות בכי האי גוונא (דאיכא בכל חדא קולא וחומרא) הוא דאזלינן לחומרא בדרבנן אבל בחילוף גירסאות בענין אחר דלחדא איכא חומרא ולא קולא ולחדא קולא ולא חומרא אזלינן בדרבנן לקולא אף לדעת הראב"ד וצ"ע ותלמוד אם להחליט כן: כלל ל"ז) חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו הוא מדאוריתא כן כתב הרב המגיד בפרק י"ז מהלכות גזלה הלכה ח' בפירוש ומה שכתב הרב ארעא דרבנן באות רט"ו דמפורש בפרק קמא דבבא מציעא דהוא מדרבנן הוא טעות סופר וכבר תקנו בספרו קהלת יעקב בסי' ק"מ ומה שכתב רש"י בגטין ד' כ"א ע"א (ד"ה וחצר מהלכת) דכי אמור רבנן חצרושל אדם וכו' אין לדקדק מדבריו דרוצה לומר דהא דחצרו קונה שלא מדעתו הוא מדרבנן דמצינו לשון כזה אף בדבר שהוא מדאוריתא כמו שרשמתי (בשדי חמד ח"א) במערכת האל"ף אות רג"ע וכבר האריך מרן מוהריט"א בקהלת יעקב שם להוכיח מכמה דוכתי דהוא קנין מדאוריתא זולת דלהראב"ד הוכרח לומר דסובר דקנין חצרו הוא מדרבנן עי"ש (עתה השגתי ספר אזן אהרן וראיתי להרב בקונטריס ארעא סמיכתא במערכה זו

אות ז שאחר שהביא תורף דברי הרב בארעא דרבנן ובקהלת יעקב הנז"ל כתב שבספרו כפי אהרן ח"ב בחלק יו"ד סי' יו"ד האריך בזה וכתב שמחלוקת הראשונים היא הובאו דב"ק באסיפת וקנים לבבא מציעא על דף י"א ושדעת הר"ן כדעת הרי"ף והרמב"ם דהוי מדרבנן עי"ש ולא פניתי כעת לעיין בזה): וכתבו התוס' במס' בתרא ד' ד"ן ד"ה אדעתא דהא דחצרו קונה לו של"מ היינו דוקא כשלא ידע מהחפץ ואילו ידע הוה מתכוין לקנות. אבל אם ידע מהחפץ ולא כיוון לקנות אין חצרו קונה לו שלא מדעתו ועיין להגאונים משל"מ פי"ז מהלכות גזלה דין ח' ומחנה אפרים הלכות משיכה סי' ה' ומרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב סי' ק"מ (בד"ה והנה) כתב דתלי באם חצר משום יד או משום שליחות דאי משום יד בעי כונה. ואי משום שליחות לא בעי כונה עי"ש ומה שהקשה שם אההיא אתתא דהוו מפקדי גבה מלוגמא דשטרי וכו' דאצרכה ר"ן סהדי דתפסה מחיים ולא אמר דקנתה לה חצרה ויישב על פי דברי תוס' הללו עי"ש ומשמע לפי זה דסברת התוס' מוכרחת מההיא עובדא הנה הרב מקנה אברהם אות קכ"ח (ד"ה ועל) כתב ישוב אחר ואין הכרח לישוב מרן מוהריט"א עי"ש וכתבו במח"א וקהלת יעקב הנ"ל דלא כתבו התוס' כן אלא למ"ד חצר משום יד אתרבאי אבל למ"ד משום שליחות קונה לו אפי' בלא כונת קנין עי"ש.

והגאון חת"ס ביו"ד סי' שי"ח (ד"ה ומינה) נמשך אחר דברי התוס' בכלל הנ"ל. והרב בית שלמה בחא"ח סי' ס"ד ד' מ"א ע"ד הביא דברי התוס' ומח"א הנ"ל וכתב דבעכומ"ז דחצר משום יד אינו קונה בלא כונה.

אלא דכתב בד' מ"ב ע"א דדעת הקצה"ח בסי' צד"ק דעכומ"ז קונה בקנין חצר אף אי נימא דמשום שליחות (וכלומר א"כ קונה אף בלא כונה) אך קשה לסמוך ע"ז וכו' ובגליון הש"ס לרעק"א בב"ב ציין ע"ד התוס' הנ"ל לתוס' גטין ד' ס"א ד"ה ליקט ונתן וכו' כונתו להק' דברי התוס' אהדדי דשם נראה דידו קונה שלא מדעתו אף ביודע מהחפץ ולא כיון לקנות וכבר עמד בזה במח"א הל' קנין משיכה סי' ד' ובס' חידושי טיב גטין (על מסכת גטין) כתב ליישב דבקנין ידו יש סברא לומר שהוא משום שליחות לולא דמשום שחב לאחרים לא אמרינן משום שליחות וכמ"ש הנמק"י בשם הר"ן בפ"ק דב"מ בקנין חצר דמ"ש שהוא משום שליחות לאו משום שליחות בלחוד הוא דהא הוי חב לאחרים אלא כיד אריכתא וכו' ולכן בדליכא חב לאחרים כי האי דגטין דגם כשלא ליקט ונתן ביד הרי אסור לאחרים מפני ד"ש בזה אמרינן דיד הוא משום שליחות וקונה אף בלא כונה.

ובחי' הרש"ש לב"ב שם מיישב עפי"ד התוס' הא דתנן ראה אותן רצין וכו' ואמר זכתה לי שדה דדוקא נקט ואמר וכו' ועיין משל"מ הלכות גזלה פי"ז ה"ח מה שפי' בכונת התוס'

דגטין והיו לאחדים עם מ"ש בב"ב הנ"ל ועיין בס' מנחת משה לידידי הגאון מנ"י יצ"ו הבאתיו בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים מערכת בכור בהמה סי' ג' אות ך': ואם ידע מהחפץ ולא כיון לקנות לפי שלא ידע שיכול לזכות בו כגון שלא ידע שמת הגר כתב במחנה אפרים שם די"ל דחשיב לא ידע מהחפץ וחצרו קונה לו עי"ש: ואם ידע מהחפץ ונתעסק לקנותו רק שלא נתכוון לקנותו בקנין חצר כתב הרב בית שלמה א"ח סי' ע"ד דהעיקר כדעת הטור סי' ר' שהיא דעת רוב הפוסקים שכל שעוסק בזכיה אף אם לא נתכוון לקנות בקנין זה קונה בלא כונה וכ"כ הרב מחנה אפרים בהלכות משיכה סי' ד' וכ"ש ביש דעת אחרת מקנה וכ"ש בקנין חצר וכו' ובסי' ס"ד ד' מ"א ע"ד כתב וקנין שלא בכונה בהפקר לא מהני לכ"ע כמו בעודר בנכסי הגר וכו' רק שבדעת אחרת מקנה יש דעות אי בעינן כונת קנין וכו' ואף שכתב מוהרי"ט בח"א סי' ק"ן ובח"ב ח"מ סי' מ"א דבחצר לא בעינן כונה לקנין דחצרו קונה שלא מדעתו הא בתוס' ב"ב ד' ד"ן מבואר דאינו קונה אם יודע שהוא בחצרו אלא שבמח"א קנין משיכה סי' ד' כתב דתלי באם חצרו מטעם שליחות קונה בלא כונה וכו' א"כ בעכומ"ז דהוא מטעם יד אינו קונה בלא כונה וכו' עי"ש ובסי' ס"ה ד' מ"ב סוף ע"ד: וכתב המרדכי בפ"ב דב"מ סי' רט"ן וסי' ר"ס בשם ר"ב ור"א כ"ך דאין חצרו קונה אלא הפקר אבל לא באבדה אפילו נתיאשו הבעלים וקלסו בפרישה וסמ"ע סי' ר"ס סק"ב וכתב הגאון חת"ס יו"ד סי' שי"ח (ד"ה אלא) דקשה לעשות ס"ס ע"י שנאמר שמא אין הלכה כר"ב ור"א כ"ך ואפילו באבדה קונה שלא מדעתו.

ועיין להרב מקנה אברהם סי' קכ"ח (בד"ה ועל פי זה) שמיישב בזה ההיא דכתובות ד' פ"ה גבי אתתא דהוו מפקדי גבה מלוגמא דשטרי ועיין מנחת משה (הנז"ל בסוף ד"ה וכתבו) החיו"ד סי' כ"ה אות ח': וכתב הרמ"א ברסי' רס"ח ס"ג דדוקא ביודע במציאה או דאסיק אדעתיה אבל בדבר שאינו רגיל לבא אין חצרו קונה לו אעפ"י שבאה מציאה שם ובא אחר ונטלה זכה הואיל ולא ידע בעל החצר קודם שזכה השני וכ"כ בשו"ת חינוך בית יהודה סי' י"ג ובמצודת יששכר שהביא בעיקרי הד"ט א"ח סי' י"ז אות כ"ג והרב בשו"ת רמ"ך א"ח סי' כ"ט באחד שמכר כך וכך מדות חמץ ונמצא יותר על מה שאמר לו כתב שם בסוף אות ג' דקונה היתרון מדין חצר דחצרו של עכומ"ז קונה לו וכו' ואף דלא ידע העכומ"ז מהיתרון מ"מ כיון שאמר לו שאם ימצא יותר מכור לו (כיעויין שם בגופא דעובדא) חשיב אסיק אדעתיה והיה אפ"ל דלא כתב הרמ"א דכי לא ידע לא אמרינן חצרו קונה לו אלא כשבא אחר וזכה אבל כל שלא בא שום אדם וזכה קונה לו ממילא לבעל החצר והוה א"ש בזה הא דשו"ת הרב רמ"ך אלא שאין נראה כן מדברי הרבנים חינוך

ב"י ומצודת יששכר הנ"ל והרב נאות דשא סי' ט"ל (ד"ה עוד יש סתירה) כתב בנדונו דלא מהני קנין חצר עפי"ד הרמ"א הנ"ל.
ועיין מה שרשמתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ח' אות י"א סק"ג. ובספר אזן אהרן ד' ל"ד אות ט"ל כתב חצרו של אדם קונה לו של"מ לא אמרינן הכי אלא המצוי ורגיל פיסקי ריקנטי סי' תמ"ו הב"ד בפחד יצחק במערכת המ"ם דף קפ"ט ע"ד ואין ספר פחד"י הנ"ל מצוי אצלי ולא ידעתי למה לא הביאו דברי המרדכי והרמ"א שהבאתי למעלה: כלל ל"ח) חצרו של אדם וכו' לענין עכומ"ז אי אמרינן דחצרו קונה לו הוא מחלוקת בין הפוסקים כנודע וארשום קצת בזה בס"ד הנה הגאון חתם סופר בחלק א"ח סוף סי' ק"ד פשיטא ליה דגם לעכומ"ז חצרו קונה וכן ראיתי להרב מטה אהרן ד' ע' ע"ג ואילך שהביא מתורתן של ראשונים דמוכח מדב"ק דאית ליה חצר לעכומ"ז והוא מדברי רבינו הטור ביו"ד סי' קל"ב גבי יש בו עכבת יין והכלי בחצרו של עכומ"ז וכו' והרשב"א שבב"י ואורחות חיים שם בסוף הסי' והרא"ש וטור יו"ד סי' ש"ך גבי הקנאת אזן בכור לעכומ"ז והוקשה לו דכיון דחצר דגברא מדין שליחות הוא הרי אין שליחות לעכומ"ז וכתב שעמך בזה מרן מוהריט"א בקהלת יעקב במערכת משיכה אות ק"ע ד' ס"ה סוף ע"ב (מדפוס אשכנז ורמזו בספרו הלכות יום טוב בפרק ראשון דמס' בכורות ד' ג' ריש ע"א מדפוס ווארשא בסוף ד"ה ולענין) ושקיל וטרי בדברי האחרונים שעמדו בזה ומסיק ליישב על פי דברי רבינו המבי"ט ח"א סי' קמ"ה דאף דאין עכומ"ז זוכה לישראל כליו זוכין לישראל דגוף העכומ"ז אימעיט חצרו וכליו לא אימעיטו ולכן אף דאין שליחות לעכומ"ז חצרו נעשה שליח לישראל וכל שכן לעכומ"ז עצמו וכו' עי"ש וכן הוא בתרומת הדשן בפסקים סי' ק"ל דכיון דאיכא מעות היינו מה שהעכומ"ז זן את הבהמה ושהבהמה היתה ברשותו שפיר דמי והיינו שרשות העכומ"ז קונה לו מדין חצר אלא דשקיל וטרי שם משום דבר שלא בא לעולם עי"ש ובהרמ"א סוף סי' ש"ך וט"ז וש"ך שם:
וכן הביא הרב משנת ר' אליעזר בח"א סי' ס"ג דברי הרמב"ן בחידושיו לריש פרק כל שעה דמוכח שסובר דאיכא חצר לעכומ"ז עי"ש וכן היא מסקנת מרן מוהריט"א בס' הלכות יום טוב בריש פרק שני דבכורות ד' ט"ו ע"ד (מדפוס ווארשא עי"ש בד"ה והנניחוזר ומשם ואילך) ועמד מתמיה על מה שכתב הרב ברכת הזבח בתשובתו שבס' נחלת שבעה סי' ל' דמה שכתבו הפוסקים ביו"ד סי' ש"ך ס"ו להקנות המקום כונתם להקנותו בקנין אגב ושכן מבואר מדברי רבינו ירוחם וכו' ודחה דבריו שאם כן למה לי להקנות מקום שהבהמה עומדת שם הא באגב לא בעינן צבורים ועוד דקנין אגב הוא

מדרבנן ורבינו ירוחם סובר דקנין דרבנן לא מהני לשל תורה ומוכרח דלאו משום אגב אלא משום חצר וכו' עי"ש (ונעלם זה מעיני גאון בדורינו יצ"ו בספר הנד"מ עמודי אש ד' מ"ח ע"ג שראה דברי מרן מוהריט"א שבפרק קמא דבכורות הנ"ל ולא ראה דבריו שבפרק שני ודברי תורה וכו' ועשירים בפרק שני ועיין בזה להגאונים בגדי ישע סי' ב' אות ו' וראשית ביכורים ריש סי' ה') גם בחידושי אמרי ברוך ליו"ד סי' ש"ך כתב על דברי הברכת הזבח דלא יתכן שהוא באגב דאם כן הא לא בעינן ציבורים גם לשון הרא"ש והטור והמקום יקנה לו חלק בהאם מורה להדיא דלאו מדין אגב הוא דאם כן אין משפט קדימה לקניית הקרקע נגד קניית המטלטלין דהקנאת שניהם באים בבת אחת מה שאין כן בקניית מטלטלין בקנין חצר כמבואר באריכות בהריטב"א קידושין כ"ז ע"א ע"כ: ובחידושי רבינו עקיבא איגר שם ציין לעיין במה שכתב על הגליון בח"מ סי' רס"ב ואין מצוי אצלי לראות מאי קאמר מר בזה אך מדבריו שם קודם לכן מתבאר שסובר דקנין חצר מהני בעכומ"ז וז"ל (על מה שכתב מרן בש"ע סעיף ו' דאם יקנה חלק בעובר לא מהני) ואם אמר עם יציאת רובא יהיה קנוי לך על ידי קנין חצר נראה לי דלא מהני כיון דקדושת הבכור והמכירה חלין כאחת עיין תמורה כ"א ע"א ואף באמר עם יציאת מיעוט קני לך וכו' עכ"ל הרי שכתב דמאי לא מהני הוא משום חלות קדושת הבכור מוכח דבמקנה האם כדינו קודם הלידה מהני שפיר קנין חצר וקצת נראה מדברי הרב חינוך בית יהודה סי' י"ג הובאו דבריו בקצרה בחק יעקב סי' תמ"ח ס"ק ט"ו ובאחרונים דאם היה העכומ"ז יודע מההפקר שבחצרו היה קונה לו חצרו אלמא מהני קנין חצר לעכומ"ז וכדברי החינוך בית יהודה כתב הרב מצודת יששכר הביא דבריו הרב עיקרי הד"ט א"ח סי' י"ז אות כ"ג עי"ש ודוק.

אחר זמן הגיע לידי שו"ת נאות דשא וראיתי בסי' ט"ל (ד"ה עוד יש סתירה) שראה דברי החב"י שהביא בחק יעקב ולא ראה בגוף הספר ונסתפק בכונתו אם הוא משום דלא מהני חצר בעכומ"ז או משום מה שכתב הרמ"א בסי' רס"ח וכו' עי"ש ואילו ראה בגוף דברי החב"י הוה פשיטא ליה דטעמו משום מה שכתב הרמ"א ולא משום דאין קנין חצר לעכומ"ז ואדרבא משמע קצת מדבריו דאית ליה דיש קנין חצר לעכומ"ז כמו שכתבתי והגאון נאות דשא נמשך אחר סברת רבינו הש"ך ח"מ סי' רמ"ג סק"י דחצר דאשה משום יד וחצר דגברא משום שליחות ואין שליחות לעכומ"ז וכו' עי"ש: והגאון בשו"ת עטרת חכמים א"ח סי' ה' (בד"ה אבל) כתב דאין חילוק בין ישראל לעכומ"ז לענין קנין על ידי חצר כמו שהאריך בקצות החשן סוף סי' צד"ק סק"ב בראיות חזקות עכ"ד וקצת מדברי הגאון קצות החשן ראיתי בשו"ת עונג יום טוב סי' כ"ח שכתב בשמו שהעלה דיש קנין

חצר לעכומ"ז ולא משום יד דאין יד לעכומ"ז אלא אפילו באינו סמוך לו קונה משום שליחות ואף דאין שליחות לעכומ"ז מכל מקום חצר שפיר נעשה שליח לעכומ"ז דמה שאמרו מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית לא קפדינן אלא באדם אבל חצר כי היכי דנעשה שליח לישראל אף שאין החצר בן ברית הכי נמי נעשה שליח לעכומ"ז אף שהעכומ"ז המשלח אינו בן ברית עכ"ל ילפי הנראה כיונה דעתי לדברי הרב המבי"ט שכתבתי בשמו לעיל דגוף העכומ"ז אימעיט חצרו וכליו לא אימעיטו וכו' והגאון עונג יום טוב מפקפק בזה ומסיק דחצר דעכומ"ז בין דגברא בין דאתתא מתורת יד אתרבי ויש יד לעכומ"ז ואם עמד בצד חצרו קונה מתורת יד ועיין להגאון פני יאושע ח"ב בא"ח סי' ה' (ד"ה הנה מ"ש מכ"ת) גם בגליון רש"א (מר ניהו בן רעק"א) ליו"ד סי' קב"ל ס"ב כתב דמוכח משם דחצר קונה לעכומ"ז אף דהוא, מטעם שליחות ואין שליחות לעכומ"ז וכן מצאתי בקצות החשן סי' צד"ק סק"ג שהביא ראיה זו עכ"ל והרב קהל יהודה שם בדף ס"ד ע"ב אף הוא היה מתכון להוכיח מהש"ס דמועיל חצר לעכומ"ז והקשה לו מדאין שליחות לעכומ"ז וכתב שמצא במשאת בנימין דיש שליחות לעכומ"ז בעכומ"ז והוא הדין חצר ושכן כתב הרב כנסת הגדולה בחלק ח"מ ריש סי' קפ"ח בשם מוהרש"ך ושמוהר"ם מינץ כתב זה כמסתפק וכתב דמהרשב"ץ שהביא מרן הב"י והרא"ש והטור בסי' ש"ך מוכח כדעת הרבנים משאת בנימין ומוהרש"ך ושכן מוכח מהש"ס דיש חצר לעכומ"ז ודברי הרב מוהר"ם מינץ צ"ע עכ"ל הנך רואה אמבוהא דרבנן קדישי עליונים למעלה דסברי דיש קנין חצר לעכומ"ז וכן ראיתי עתה בשו"ת אורי וישעי להגאבד"ק יאס בסוף סי' ק"ו שכתב כבר העלה הגאון מליסא בספר מקור חיים סק"ה דחצר קונה בעכומ"ז ושכן כתוב בשיטה מקובצת לבבא מציעא דחצר לא קני לקטן כיון דאף יד אין לו דאילו היה לו יד אף חצר היה לו ואם כן עכומ"ז דאית ליה יד כדכתב בש"ך יו"ד סוף סי' שכ"א הכי נמי אית ליה חצר ועיין עוד בשו"ת דבר אליהו להגאבד"ק טארלא בסי' י"ג הבאתי תורף דב"ק בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ח' אות ג"ן ועי"ש באות ה"ן שכן דעת הגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סי' רס"ז וגם בסי' ר"ל (בד"ה וגם) כתב שהעלו האחרונים דעכומ"ז יש לו קנין חצר כמבואר בקצות החשן ובשו"ת תועפות ראם ובפרט בחצר המשתמרת לדעתו וגם עומד בצדו.

גם הגאון שבילי דוד ביו"ד בקונטריס הקניינים שאחר סי' שכ"א באות ב' כתב שבחלק אה"ע סי' לק"ט ובחלק ח"מ סי' רמ"ה (אין מצויים אצלי) האריך דחצר בגדול לכולי עלמא משום יד אתרבאי ולכן מהני אף בעכומ"ז ועי"ש באות ה' והלאה: ולאידך גיסא ראיתי כמה מרבנן בתראי דנקטי דלא אמרינן בעכומ"ז חצרו קונה וכו' עיין להרבנים

מוהר"ש זלמן בש"ע שלו סי' תמ"ח סי"א וחיי אדם בנשמת אדם בהלכות פסח סי' א' (ד"ה אמנם) ועיין מחצית השקל סי' תמ"ח סק"ד ושואל ומשיב נר"ו בח"א סי' ע"ז גם הרב עצי לבונה יו"ד סי' קב"ל (ס"ב ד"ה והנה) האריך להוכיח מהש"ס דע"א ד' ס"ג הא מחסרא משיכה וכו' ואי בעית אימא בזונה ישראלית וכגון דקאי בחצירה וכו' דבעכומ"ז לא מהני חצר עיש"ב (ובספר עמודי אש סי' ו' אות ח' הביא מה שהקשה הרב ברכת דוד על דברי הרב מגן אברהם בסי' רמ"ו סק"י דעכומ"ז קונה מתורת חצר וכתב דיש לומר דהמג"א סובר דלא מהני חצר לעכומ"ז עי"ש) והיה נראה לכאורה שכן מוכרחים לומר לשיטת רבינו חננאל שהביאו הפוסקים בא"ח סי' תמ"ט לפי מה שכתב רבינו הפר"ח שם דבחנות ומלאי של ישראל קמשמע לן דהיתרא ניחא ליה דליקני ולא איסורא ומשום הכי לא אמרינן דחצרו קנה עי"ש ואם כן גבי חנות ומלאי של עכומ"ז והפועלים ישראלים דאסור לגירסת רבינו חננאל קשה גם כן מאי קמשמע לן פשיטא ולא שייך לומר דהיתרא ניחא ליה דליקני כמובן ובהכרח לומר דאשמועינן דאין חצר לעכומ"ז אך יש לדחות דתנייה באיידי וק"ל:

ועל כל פנים דעת רבנן בתראי הנ"ל דלא אמרינן בעכומ"ז חצרו קונה לו אך פלא בעיני איך נעלם מהם דברי הקדמונים המוזכרים בדברי הרבנים הנז"ל דמבואר דסברי דיש קנין חצר לעכומ"ז כיעי"ש ומאי דתלו זינייהו בהא דחצר משום שליחות ואין שליחות לעכומ"ז אינו מוכרח כאמור ובס' זכרנו לחיים ח"א ד' ס"ד אות ו' הובא בשם זכרונות הרב דברי אמת והמה בכתובים אף הוא היה מתכוין להוכיח מהש"ס פרק בתרא דע"א ד' ע"א ותקני ליה כליו וכו' דחצרו של עכומ"ז קונה דהא כלים מדין חצר ושכן דעת הטור ביו"ד סי' ש"ך ומרן בהלכות יין נסך בשם התשב"ץ וכתב עוד וז"ל ומדברי התוספות שהביא מרן ב"י ביו"ד משמע דלא קני חצר לעכומ"ז ונראה לי דסברת ראבי"ה שהביא הטור קאי כשיטת התוס' והטור לטעמיה אזיל ועיין עבודת הגרשוני דף ז"ך עכ"ל ואף כי כעת לא ידעתי איזהו מקומן של דברי הטור בשם דאבי"ה ומרן הב"י בשם הרשב"ץ והתוס' כי לא ציין מקומם וצריך חיפוש וגם העבודת הגרשוני שציין מקומו ד' ז"ך הנה בעבודת הגרשוני אשר לפני ד' ז"ך הוא סי' ל"ב ול"ג ושם לא דבר מענין זה כי אם בסוף סי' כ"ה וסי' ק"ב (ושם נראה דפשיטא ליה דחצר עכומ"ז קונה אלא דהוקשה לובסי' כ"ה מדאין שליחות כיעי"ש) בכל זאת העתקתי דבריו לזכרון ועיין בנודע ביהודה תניינא אור"ח סי' ס"ג ועיינתי שנית במשנת ר' אליעזר הנ"ל וראיתי שהביא את ספר הזכרונות הנ"ל ומפורש שם שדברי התוספות הם בפרק בתרא דע"א הביאם מר"ן הב"י בסי' ש"ך ודברי ראבי"ה הם בטור או"ח סי' תל"ו ועי"ש שכתב על דבריו דאין הכרח מראבי"ה:

והרב שם אריה בחלק יו"ד סי' מ"ח (בד"ה ובדבר) אחר שהביא דהקצות החשן ומוהרי"ט אלגזי הוכיחו דמהני חצר לעכומ"ז כתב דיש לפקפק דלמאן דאמר אין משיכה קונה בעכומ"ז יש לומר דהוא הדין דאין קונה חצר דלא עדיף מידו וכן כתב המקור חיים סי' ת"מ וקצות החשן סי' צח"ק ס"ק א' וכיון דהוא מחלוקת הראשונים אי משיכה קונה בעכומ"ז אם כן הוא הדין חצר והוי ספק בכור עי"ש ואין אצלי ס' הנ"ל לראות ד"ק דאי למאן דאמר חצר משום יד אתרבי יש לומר דאף דמשיכה אינה קונה קנין ידו עדיף ממשיכה ומהני ואי למאן דאמר חצר משום שליחות ובעינן למימר אין שליחות לעכומ"ז אם כן למה לי למתלי במשיכה קונה או אינה קונה דאף אי משיכה קונה יש לומר דחצר אינו קונה מטעם דאין שליחות וכו' ומכל מקום גם הוא מסיק וכתב כבר הכריעו האחרונים דחצר קונה לעכומ"ז עי"ש ובשו"ת תפארת יוסף א"ח סי' י"ט שקיל וטרי בזה ולא פניתי כעת לעיין בדב"ק אך ראיתי שם דמסיק דחצר קונה לעכומ"ז אף למאן דאמר משום שליחות ואין שליחות לעכומ"ז בעכומ"ז מכל מקום מהני והסביר הדבר עי"ש ובחלק יו"ד סי' ל"ב וסי' ל"ג וראיתי להרב רמ"ץ בחלק יו"ד סי' פ' שכתב בתוך דבריו בנדון דידן אין שום קנין חצר אף אם נודה לסברת קצות החושן והנתיבות דחצר מהני בעכומ"ז מטעם יד וכו' עכ"ד משמע דלא פשיטא ליה כסברתם אך בסי' פ"א כתב וכיון דאין שליחות לעכומ"ז גם חצרו אינו קונה וכן מצאתי בקצות החשן סי' צד"ק אולם הביא עוד מע"א ד' ע"א ותקני ליה כליו וכו' ומוכח דגם בעכומ"ז קונה חצר ועי"ש בטעם הדבר ואם כן בנדון דידן יש קנין גמור ועיין פסקים וכתבים סי' ק"ל הובא ברמ"א יו"ד ס"ו סי' ש"ך ובש"ך וכו' ועל כרחין כונתו דרשות קונה לעכומ"ז מטעם חצר וכן דעת מוהרי"ט אלגזי דמועיל קנין חצר לעכומ"ז וכו' עי"ש שנראה שדעתו מסכמת כן לדינא אלא דעל צד היותר טוב היה נכון להטיל בו מום על ידי עכומ"ז:

ושם (בשו"ת רמ"ץ) בחלק א"ח סי' כ"ד אות ה' כתב וז"ל וגם כבר השיגו האחרונים דגם לעכומ"ז יש קנין חצר ממה דמקשי בע"א ותקני ליה כליו וכו' ובאות י"ג כתב בפירוש דהעיקר דיש קנין חצר לעכומ"ז עי"ש ובסי' כ"ט אות ג' כתב והארכתי במקום אחר לברר דגם לעכומ"ז קונה חצרו אף שאינו עומד בצדו ולא הוי מטעם יד שלא כדברי הנודע ביהודה ואף שיש פוסקים דאין חצר המושכר קונה לשוכר מכל מקום בזה מהני ובסי' ל' אות ב' כתב מכל הפוסקים מוכח דחצרו קונה לעכומ"ז עיין קצות החשן ושאר האחרונים ובסי' ל"א (ד"ה ומ"ש) כתב ומ"ש מעלתו דצד ההיתר מטעם חצר הוא רק לדעת הקצה"ח אבל לדעת הנתיבות המשפט חצר אינו קונה לעכומ"ז שלא מדעתו אמת שזה כבר כתבתי מעצמי כהנתה"מ לעיקרא דדינא אבל מכל מקום צד להיתר איכא דגם

דברי הקצה"ח יש ליישבם וגם להמשאת בנימין קונה חצר לעכומ"ז כדכתב מוהרש"ק אם כן צד להיתר איכא עכ"ד והני מילי דמר סתראי נינהו ממקום למקום וצריך להתיישב בדב"ק וגם במה שכתב בשם הנתיבות דאין חצר קונה לעכומ"ז נראה דכונתו דאינו קונה לטעמא דשליחות אבל מטעם יד מהני כמו שכתב בשמו בתשובה דסי' פ' הנ"ל ובסוף סי' ל"ב (בסוד"ה איברא) כתב כבר הארכתי בתשובה דיש לעכומ"ז קנין חצר במשתמר אפילו אינו עומד סמוך לו וכן דעת קצות החושן ומקור חיים סי' תמ"ח ובריש סי' ל"ג כתב אף שהחק יעקב סי' תמ"ח מביא דעת מוהרש"ק דאין קנין חצר לעכומ"ז מכל מקום מוכח מכמה מקומות דמועיל וכו' וכן משמע בטור יו"ד סי' קב"ל ובקצות החשן ומקור חיים וכו' ועיין בבית שלמה הנד"מ בא"ח סי' ס"ד (ובצמח צדק החדש להגאון מליבוויץ בחלק יו"ד סי' ר"ל לא נחית כלל לכל הנז"ל ופשיטא ליה דחצר קונה לעכומ"ז ועיין במה שכתבתי בחלק אסיפת דינים מערכת בכור בהמה סי' ג' אות ז סק"ב [בשדי חמד ח"א] ועי"ש בשם שו"ת יד יוסף ומה שכתבתי אני הדל בס"ד):

והגאון בית מאיר בחלק יו"ד סוף סי' ש"ך כתב דנראה לו דמה שכתבו הפוסקים להקנות על ידי המקום וכו' הוא מדין אגב דאי מדין חצר הא אין שליחות וכו' וסיים וברוך השם שמצאתי בתשו' מוהרש"ק שהרגיש בזה ומביא בשם רבינו ירוחם שהוא מדין אגב וצ"ע מה שכתב הש"ך ס"ק ט' בשם מוהרא"י וקנה לו רשותו במקום משיכה עכ"ל ומכל האמור מתבאר דמה שכתב מוהרא"י הוא עיקר וגם רבינו ירוחם לא נתכוון לקנין אגב כנז"ל וכן פשיטא ליה להגאון זכרון כהונה הבאתיו בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ סי' ח' אות ח' סק"ו (אך בשו"ת בגדי ישע א"ח סי' ב' אות ו' ראיתי עתה שמתאמץ בכל כחו לומר דכונת הפיסקים הוא משום אגב ולא משום חצר וכעת פנאי אין לי לעיין בדב"ק לך לך נא ראה): והנה מדברי הרבנים הנז"ל נראה דכל השקלא וטריא שלהם היא באם נאמר דחצר משום שליחות אתרבאי ואין שליחות לעכומ"ז משמע דאם נאמר דחצר משום יד אתרבאי הוה פשיטא להו דחצר קונה לעכומ"ז אך בשו"ת יד יוסף הנ"ל כתב דדוקא למאן דאמר דמשיכה בעכומ"ז קונה הוא דמהני ידו דעדיף ממשיכה כדכתבו התוספות במסכת כתובות ד' ל"א ד"ה דאי בעי דאילו למאן דאמר משיכה אינה קונה יש לומר דיד נמי לית ליה דמגט דמהני זרק לקלתה משום יד ליכא למילף דבישראל כתיב וכדכתבו התוספות במס' בתרא ד' ד"ן ד"ה עכומ"ז ואם כן למאי דנקיטינן ביו"ד סי' ש"ך דמשיכה לבד אינה קונה הוא הדין דלא קני מטעם ידו עכ"ל והרב רמ"ץ הנ"ל כתב גם כן למה שכתב הש"ך ח"מ סי' גר"ם סק"י דחצר דאשה אתרבי מתורת יד לענין עכומ"ז בעכומ"ז אין חילוק בין אשה לאיש דליתנהו בתורת גטין וכן מצאתי בקצה"ח

ע"כ (אלא דבכל ואת במסקנתו מיסתמיך ואזיל בתר הכרעת האחרונים דמהני חצר לעכומ"ז כיעי"ש):

ודעת הרב מחצית השקל סי' תמ"ח סק"ד שטוב למכור לעכומז"ת שאין לה בעל דחצרה משום יד ויש לה יד ואף דמגט ילפינן ועכומ"ז ליתיה בגטין והש"ך בסי' קכ"ג חולק על ר"ת וסובר דחליפין לא מהני בעכומ"ז דלא נאמר אלא בישראל יש לומר שאני התם דכתיב לפנים בישראל אבל ביד דליכא מיעוט בישראל שפיר דמי עי"ש וצריך להתיישב מה יענה למה שכתבו התוספו' בבתרא הנ"ל ועיין שו"ת רמ"ץ א"ח סי' כ"ד אות י"א ובשו"ת מים חיים להגאון מוהרח"ך ראפאפורט בא"ח סי' ז' כתב דמה שכתבו התוס' דשטר אינו קונה בעכומ"ז משום דבישראל כתיב אינו כן לפי המסקנא ועיין במה שרשמתי במערכת הגימ"ל אות ה"ן ס"ק ל"ב (בשדי חמד ח"א בחלק הכללים) ועיין שו"ת חתם סופר יו"ד סוף סי' שי"ו מה שהקשה על דברי הרב מחצית השקל דאמאי הצריך שאין לה בעל הא בעכומ"ז לא אמרינן יד אשה כיד בעלה ואחר שישב דב"ק סיים דמכל מקום לא הועיל כי חצר מתורת יד מגט לא ילפינן ופקפק על מה שכתב המחצית השקל כיון דליכא מיעוט לעכומ"ז אין חילוק וכו' דאין לסמוך על זה וכו' ומסיק דלומר חצר לעכומ"ז משום יד או משום שליחות תליא בפלוגתא דדון מינה ואוקי באתרא או מינה ומינה אין לעכומ"ז ועכומז"ת חצר לא מיד ולא משליחות אלא שכיון שהכניס העכומ"ז לבית ממש הוי קנין גמור ודוקא בחצרו ממש אבל אם הוא מושכר ואין לו רשות להניח כליו לשם נהי דמציאה הבאה לשם קונה למשכיר מטעם שליחות או יד לישראל אבל לא מטעם כניסה לביתו וכו' ועי"ש בסי' ש"י וסי' שב"י דעל ידי כניסה והבאת החפץ לרשותו זהו גמר קנין גמור ולא מטעם חצר וכו' וקודם מתן תורה גם כן היו קונים בענין זה וכתב שזהו כונת רש"י בריש פרק שני דבכורות ד' י"ג ע"א ד"ה כלל כלל לא שכתב עד שתבא לרשותו של ישראל לא קני עי"ש ומרן מוהריט"א בספר הלכות יום טוב בפרק שני דבכורות אות י"ז הבין מדברי רש"י דמדין חצר קאמר ושקיל וטרי דהא אין חצר לעכומ"ז וכו' עי"ש ולפי דברי הרב חתם סופר הנ"ל לאו מדין חצר הוא אך כמדומה לי שראיתי דשדו נרגא על דברי הרב חתם סופר ממאי דיליף אמימר בע"א ד' ע"א ע"א דמשיכה קונה בעכומ"ז מדשרו פרדישנא ולא הדרי בהו ומאי ראיה הא התם ודאי לביתם היו שולחים ורשותם כי האי גוונא קונה ולא משום משיכהכן רשום בזכרוני ואיני זוכר מי בעל דברים (ועיין עוד בזה לקמן בד"ה ועל מה):

וכתב בשו"ת דברי חיים סי' כ"א הביא דבריו ידידי הגאון מנחת משה יצ"ו בקונטריס חקת הפסח אות ו' דדבר שהוא ברשותו של עכומ"ז ולא הפקירו בעליו בפירוש רק

שמשום שהגיע זמן איסורו הוי הפקר ממילא ובאנו לומר דחצרו של עכומ"ז קונה לו בכי האי גוונא אין חצר מטעם שליחות אף להישראל כמבואר בנמוקי יוסף בבבא מציעא ד' י"א (ד"ה ראה) רק מטעם יד וביד בעי כונה לזכות ועי"ש בסוף אות כ"ב ובתשובת עטרת חכמים סוף סי' ה' (בד"ה אבל) שהבאתי בקונטרים זה במערכת חמץ ומצה סי' ט' אות ל"א (בד"ה עוד הבאתי): ובדעת הגאון נתיבות המשפט בענין זה ראיתי בשו"ת משיב דבר להגאון נצי"ב (שנדפס עתה) בחלק שני סי' ל' אות ד' וז"ל בנתיבות המשפט סי' ר' ס"ק ט"ו כתב וכיון דבעכומ"ז לא מהני שליחות ממילא אין חצרו משתמרת קונה וכו' ותמה מע"כ הא בד"ן שמביא שם מבואר דחצר הוא מטעם יד ולא מטעם שליחות פשוט ששם בנה"מ טעות הדפוס והכונה פשוטה שהרי בפתיחה הביא מחלוקת הראשונים אי חצרו המשתמר לדעת הוי משום יד או משום שליחות ודעת הב"י שהוא מטעם שליחות והכי נמי בידו ממש בלי כונת קניה עכ"ל נראה מזה קצת שדעת הנתיבות דלא מהני חצר לעכומ"ז כדכתב בשמו הרב רמ"ץ בסי' ל' הנ"ל ומי שנמצא בידו ס' התורה הנ"ל ישכיל בכונתו: ועל מה שכתב הרב מחצית השקל (הנז"ל בד"ה ודעת) לחלק בין עכומ"ז לעכומז"ת עיין בס' מעין גנים (עצה לבונה ח"ב) בא"ח סי' תמ"ח שהרבה להשיב על דבריו וכתב שגם הרב קצות החשן בסי' צד"ק כתב דאין לחלק בין זכר לנקבה והגאון עמודי אש יצ"ו בד' מ"ח ע"ד כתב ליישב קושית הגאון ישועות יעקב על פי חילוק המחצית השקל עי"ש ואינו נכון בעיני ליישב כן אחר שכבר ראה דברי הרב מעין גנים שדחק סברתו כיעי"ש.

אחר זמן רב השגתי ספר היקר כפי אהרן ח"ב וראיתי להרב בחלק א"ח סי' ט' (בד"ה ואולם) שהביא דעת הרב מחצית השקל ומה שפקפק עליו הרב חתם סופר והאריך ליישב תמיהותיו ומסיק שהוראת הגאון מחצית השקל למכור לארמית נכונה היא ואין להרהר אחריה ולא פניתי לעיין בדב"ק ואתה תחזה: כלל ט"ל) חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו לא אמרינן גבי הקדש כן כתב הרב מגן אברהם בסי' דק"ן ס"ק כ"ג בשם האגודה וציין שקלים פרק ז' וכונתו להוכיח משם דאין חצר הקדש קונה עיין להרבנים מחצית השקל ופרי מגדים באשל אברהם וכתב הרב דגול מרבבה שכן כתבו התוספות ורשב"ם בבבא בתרא ד' ע"ט ועיין להרב תוספת יום טוב בפרק ג' משנה ו' דמסכת מעילה וצ"ע ליישב דהרב חתם סופר בחלק א"ח סוף סי' מ"ד מוכיח ממתניתין דשקלים דגם בהקדש אמרינן דחצרו קונה עי"ש ותמיה לי על מרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב בתוספת דרבנן במערכת הזיי"ן אות קי"ט ד' מ"א סוף ע"ב (מדפוס אשכנז) ואילך שלא זכר דברי הרבנים תוספת יום טוב ומג"א הנ"ל כיעי"ש.

אחר זמן רב ראיתי שבמערכת החי"ת סוף סי' ק"מ הביא דברי התוי"ט ועי"ש מה שכתב על דבריו ועיין בס' מלאכת שלמה בשו"ת ח"מ ד' כ"ח ע"ג והרב יפה ענף בד' ס"ד ע"ב אות א' ציין לעיין באסיפת זקנים לבבא בתרא ד' ע"ט בשם הר"ן ובחידושי הרמב"ן שם וכתב דנראה מדברי הרב מחנה אפרים דלמאן דאמר חצר מדין שליחות אתרבאי קונה חצר הקדש (עיין בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת ה' אות ע"א) ובשו"ת פרת יוסף מסלאנים סי' י"ד (בד"ה וראיה גדולה) תמה על המג"א שלא זכר דברי התוס' דב"ב ולא ראה דברי הרב דגול מרבבה הנ"ל שקדמו בזה ועיין להרב עונג יום טוב סי' י"ו מאי דשקיל וטרי בזה ובגליון רעק"א במתני' דשקלים הנ"ל ציין לעיין בקצות החשן סי' ר' וכתב שבתשובה האריך בזה ובקונטריס אסיפת דינים במערכת בית הכנסת אות כ' (בשדי חמד ח"א) כתבתי קצת בענין זה עי"ש והרב אזן אהרן בד' ל"ד אות ל"ח כתב דהרב מג"א בסי' קנ"ד ס"ק כ"ג והביא דבריו הרב פחד יצחק במערכת המ"ם ד' קפ"ט ע"ג כתב דאין חצר קונה להקדש וחידוש הוא שלא הזכיר מדברי המחברים שהבאתי למעלה אין גם אחד מהם: ומה שציין הרב יפה ענף להאסיפת זקנים לבבא בתרא ד' ע"ט בשם הר"ן אלה הדברים הכתובים שם אבל הקדיש בור ואחר כך נתמלא מים וכו' אין מועלים במה שבתוכן פירש רשב"ם לפי שאין חצר הקדש קונה דחצר משום יד איתרבאי ואין יד להקדש ואחרים פירשו דאף אם תמצא לומר דחצר הקדש קונה אין מעילה בקנייתם דבמאי דקדיש ממילא ליכא מעילה דהא אפילו בגדולי הקדש דמגוף הקדש קא אתו סובר ר' יהודה דאין מועלין ועד כאן לא פליג עליה ר' יוסי אלא בגידולי הקדש משום דמהקדש קא רבו אבל במה שחצר הקדש זוכה אפילו ר' יוסי מודה דאין מעילה בזכייתם הר"ן עכ"ל.

ונראה קצת מזה שהאחרים לא ברירא להו דאין יד להקדש וחידושי הרמב"ן לבתרא שציין ביפה ענף אין אצלי אך ראיתי שהגאון עונג יום טוב בסי' ט"ז כתב בשם חידושי הרמב"ן הנ"ל בסיגנון לשון האחרים שהביא הר"ן וז"ל והרמב"ן כתב דאפשר לומר דאי נמי יש יד להקדש ונקנה להקדש מכל מקום מעילה ליכא בזכייתן עכ"ל וכתב דשיטת הרמב"ן היא דיש יד להקדש ואין נראה כן לדעתי הקצרה שכל כונת הרמב"ן הוא דאף אם תמצא לומר דיש יד להקדש מכל מקום אין בו מעילה אבל יתכן שדעתו אינה כן אלא כמו שכתבו הרשב"ם והתוספות דאין יד להקדש או דעל כל פנים לא ברירא ליה האי דינא אבל לא שדעתו מחלטת שיש יד להקדש וממה שכתב רב אחד הובא בספר יוסף אומץ (מרבני אשכנז) בדף ס"ט ע"ב נראה קצת שבספר קצות החשן מבין בדעת הרמב"ן דיש יד להקדש ותמה עליו מסוגיא בשבועות ד' כ"ד במאי דמקשינן והרי מוקדשין וכו' עי"ש

ואין ס' קצות החשן מצוי אצלי לראות דב"ק דאולי לא מפני שמחליט כן בדעתו מקשי עליו רק קושיתו היא על מה שנראה כמסתפק ואילו מהש"ס מוכח דאין יד להקדש: וכתב שם בעונג יום טוב דאף לשיטת הרמב"ן דיש יד להקדש מכל מקום דברי האגודה שהביא המגן אברהם (שאם מצא מציאה בחצר בית הכנסת לא זכה הבית הכנסת משום דקנין חצר משום יד הוא ואין יד להקדש) נכונים וגם הרמב"ן מודה לזה דדוקא בהקדש גבוה שאין לשום אדם זכות בו הוא דאמרינן דיש יד להקדש וקנה המציאה אבל בחצר בית הכנסת שיש חלק בה גם לקטנים ולחרשים ומה שמוכרים בית הכנסת של רבים בשבעה טובי העיר וכו' הוא מטעם שטובי העיר הם כאפוטרופוסים לחרשים ולקטנים כמו שכתב הר"ן במגילה אם כן כשם שאם הגביהו חרש ופקח איזו מציאה מתוך שלא קנה החרש לא קנה הפקח דמה שביד החרש נעשה כמונח בקרקע כדאמרינן בבבא מציעא ד' ח' הוא הדין חצר הקנויה לחרש ופקח כיון דחצר דקטנה לכולי עלמא משום יד אתרבאי הרי זה דומה להגביהו שניהם שהרי גם כח החרש מעורב בו ומתוך שלא קנה חרש לא קנה פקח דיד שניהם שוה ויד שניהם הגביהו המציאה וכיון שבחצר זו מעורב יד החרש לא קנה גם הפקח אלו תורף דב"ק והאריך להוכיח ולבאר החלקי הסותר לזה וליישב על נכון עי"ש: כלל מ) חרם ידוע ומפורסם כי במקומות אלו מדינא דמלכותא נאסר החרם וחובה עלינו לשמור חקתיו ומשפטיו כי דינא דמלכותא דינא וכל אדם בריא בחיובא לאהוב את מלכו ולכבדו וכבר האריך הרב חתם סופר בח"מ סי' ק"ץ כי אנחנו בני ישראל מחוייבים לאחוז במצוה גדולה הזאת ביתר שאת על כל העמים אשר היא מצוה שכלית ונימוסית ונוסף אצלינו שהיא מצוה שמעית בתורתנו הקדושה כמו שציוה הקב"ה את משה רבינו לנהוג כבוד בפרעה ואליהו רץ לפני אחאב ואם זה במלכים רשעים עריצים מה עלינו לעשות למלכי חסד ורחמים אשר אנו בני ישראל חוסים בצלם וברחמי האב את בנו חסים עלינו אין לשוננו ופינו מספיקים להללם על רבבותטובותיהם עלינו מלכי חסד הללו שומרים אותנו ואת דתינו דנים את דינינו ורבים את ריבינו ולולא מוראה של מלכות וכו' וקל וחומר בן בנו של ק"ו כי חלילה לנו למרות פי גזרתם ומי כהחכם המלך שלמה ע"ה ההוא אמר אני פי מלך שמור ושלש שבועות השביע הקב"ה את ישראל ואחת היא שלא ימרדו במלכי האומות חלילה (עיין כתובות ד' קי"א) מכל זה דעת לנבון נקל כי משפטי החרם אינם נוהגים בזמן הזה כלל ובכן כל אשר נכתוב באות זו מדיני חרם נידוי שמתא וכן באותיות הכאות אחריה רעותיה מובאות אינו אלא משום דרוש וקבל שכר וכהלכתא למשיחא וכן בכל מקום שימצא

בקונטריסינו שמץ מנהו שלא כחקי הקיר"ה הוא רק על דרך זה משום דרוש וקבל שכר ומחקי הקיר"ה לא נטה ימין ושמאל.

ובכן נעמוד ונעשה מלאכתנו בס"ד: הנה חרם שהי' מטילים לקיום איזו הסכמה או תקנה וכיוצא אי חשיב איסור תורה או אלא מדרבנן הוא מחלוקת כמו שכתב רבין חסידא בארעא דרבנן אות רנ"א וז"ל חרם הוי פלוגתא דרבוותא דכת אחת הלא הוא הרשב"א ס' ש' ותקצ"א סובר דחרם הוי דאוריתא וכת אחת סוברת דהוי דרבנן ובתשובת מוהריב"ל ד' ס"ח כתב דכל ספק שיסתפק בחרם דנים להחמיר כספקא דאוריתא ועיין כנסת הגדולה יו"ד סי' של"ד בהגהת הב"י סי' ד' עכ"ל ומאי דפשיטא ליה למר שדעת הרשב"א שהוא מן התורה וכן כתב בדעת הרשב"א הגאון נודע ביהודה באהע"ז במהדורא קמא סי' ע"ה (בד"ה ואם שייך) על פי דברי הרשב"א בתשובה סי' תקצ"א שהביא דבריו עי"ש נראה דאינו פשוט לומר כן דהרב משאת בנימין בסי' נ"א מפרש בכונתו דדוקא משום שאומרים בחרם משביעים אנו וכו' הוא שסובר שהוא דאוריתא אבל לא בסתם שהרי כתב בזה הלשון דע כי ספקא דאוריתא הוא דאסור לעבור על החרם דבר תורה כי בכל המקומות הרגילו לומר משביעין אנו ומחרימין ויש כאן שבועה גם בארור יש בו שבועה וכו' דמשמע דמשום שאומרים בו לשון שבועה או ארור הוא דהוי דבר תורה הא סתמא חרם בלא לשון שבועה וארור אינו מן התורה וקצת תימה על הרבנים ארעא דרבנן ונודע ביהודה הנ"ל שכתבו בדעת הרשב"א בתשובה דסי' תקצ"א שסובר דחרם הוא מן התורה ולא שתו לבם לדקדק בדברי הרשב"א שכתב דאיכא בחרם לשון משביעים וכו' וראיתי בס' די השיב בחלק יו"ד סי' י"ג ד' י"ז ע"ג בשם מרן החבי"ב בשיירי כנסת הגדולה סי' של"ד שכתב דאי אפשר לומר שדעת הרשב"א היא משום דאיכא לשון שבועה שהרי בסי' ש' כתב הרשב"א דספק חרם להחמיר ושם לא הזכיר ארור או שבועה אלא חרם לבד עי"ש ולפי זה לא קשיא על הרב ארעא דרבנן במה שהבין בדעת הרשב"א לפי שהוא הזכיר גם ההיא דסי' ש' אך על הרב נודע ביהודה קצת קשה במה שהחליט כן בדעת הרשב"א בההיא דסי' תקצ"א ולא הזכיר התשובה דסי' ש' והלא משם יש לדקדק בהיפך: והנה ס' שיירי כנסת הגדולה אין אצלי אך ראיתי שכתב בספרו בעי חיי חלק חשן משפט ח"א סי' י"ב בכונת הרשב"א כמו שכתב בשיירי כנסת הגדולה דחרם לחודיה הוא מדאוריתא ושאין לפרש דדוקא כשאומרים לשון ארור או שבועה שהרי בסי' ש' לא הזכיר אלא לשון חרם והוסיף לומר שגם מהתשובה דסי' תקצ"א מוכח כן שהרי גם שם לא הזכיר בהשאלה אלא לשון חרם ובזה יש לפקפק לדעתי הקצרה דאין זו הוכחה גמורה אך על כל פנים התשובה דסי' ש' מכרעת שכן דעתו ובאר שם דמה

שכתב הרשב"א בסי' תקצ"א דבכל המקומות הרגילו לומר משביעין אנו ומחרימין ויש כאן שבועה גם כי ארור יש בו שבועה וכו' הפ' בכל המקומות הרגילו לומר משביעין אנו ומחרימין אנו וכו' ובמקום שנהגו כן הא ודאי פשיטא דהוי ספקא דאוריתא ולחומרא כיון דהזכירין לשון שבועה אלא אפי' במקום שאין נוהגין להזכיר שבועה אלא מחמירין לחוד ספקו לחומרא מפני שכשאומרים אנו מחרימין מתכוונים לחרם יאושע דיריחו ולחרם שאול דנאמר בהם ארור ותניא בפרק שבועת העדות דארור יש בו שבועה כו' כלל הדברים הוא שכונת הרשב"א לומר שלשון חרם נכנס בו ארור עד כאן לשונו: ולפי דברי הרב הללו דגם מההיא דסי' תקצ"א מוכח כן עלו כהוגן דברי הרבנים ארעא דרבנן ונודע ביהודה הנ"ל וקצת תימה בעיני שראיתי בכנסת הגדולה ח"מ סי' ל"ד אות י"ז שהביא בשתיקה דברי הרב משאת בנימין הנ"ל לחלק בין היכא שיש בחרם לשון שבועה או ארור לחרם סתם ולפי שיטתו שבשיירי כנסת הגדולה סי' של"ד ובבעי חיי אין לחלק בזה כיון דלדידיה דעת הרשב"א היא דגם סתם חרם הוא מן התורה.

וכתב בבעי חיי שכן דעת הרבה מהפוסקים ושסברת הרב מוהר"ם פאדווה דחרם הוא מדרבנן סברת יחיד היא ובטלה נגד דעת גדולי האחרונים עי"ש ואם כן איך מביא וקורא בשתיקה דברי הרב משאת בנימין וצריך לומר שכשכתב כן בכנסת הגדולה ח"מ לא נטפל לעיין בזה כמו שהוא על הרוב דרך בעלי האסיפות כידוע: ברם הא קשיא דחזיתיה להרב שם (בבעי חיי בד"ה עוד טוענים) בהדי דקמייתי אמבוהא דרבנן קדישי דנקטי דחרם מן התורה ונקיטינן בספקו להחמיר כייל בהדייהו להרב מוהראנ"ח בסי' כ"ה וכונתו על ספר תשובותיו ח"א שאינו מצוי אצלי ומשמע דגם על חרם שמחרימין הצבור או הדיינים אמור רבנן הרשומים שם ומכללם הרב מוהראנ"ח דהוא מן התורה וספקו לחומרא והוא תימה דמדברי הרב מוהראנ"ח בח"ב סי' ד"ן והבאתי תורף דב"ק לקמן (בד"ה ואני הדל) מתבאר שסובר שחרם שמחרמין הקהלות והדיינים אינו אלא מדרבנן ולפי הנראה נעלמו דבריו בזה מהרב בעי חיי אף ששם באותו פרק הזכיר את ס' מוהראנ"ח ח"ב: וראיתי להרב עבודת משא בסי' ז"ן ד' ב"ן ע"ב שכתב שדעת הרב כנסת הגדולה דחרם הוא מדרבנן מדבכנסת הגדולה ח"מ סי' ל"ד הביא דברי המשאת בנימין לחלק בחרם בין יש בו לשון שבועה וכו' עי"ש ותימה בעיני איך כתב כן בדעת הרב כנסת הגדולה אחרי שהוא עצמו שם בד' ב"ן ע"א הביא דברי הרב שבשיירי כנה"ג יו"ד סי' של"ד ודבריו שבס' בעי חיי הנז"ל שמבין בדעת הרשב"א דחרם לבד בלא שבועה הוא מן התורה וכתב בבעי חיי שסברת מוהרמ"פ דחרם דרבנן יחידאה היא ואם כן אין לנו לייחס בדעתו שסובר שהוא מדרבנן מדהביא דברי הרב משאת בנימין בשתיקה אחרי

שמפורש בדבריו בשתי מקומות הנ"ל בהיפך ונראה דמה שכתב משמע להדיא דסובר כמוהרמ"פ דחרם דרבנן לא על הכנסת הגדולה אלא על המשאת בנימין שהזכיר קודם לזה קאמר ודאתאן עלה אתה תחזה בעבודת משא שם שהכריח מתשובות הרשב"א בדוכתי אחריתי דאף בדליכא לישנא דארור ושבועה כי אם חרם לבד הוי דאוריתא:

והנה הגאון נודע ביהודה בתניינא חלק יו"ד בריש סימן קמ"ו כתב אף שבנו"ב אהע"ז סי' ע"ז (בד"ה ומאד) הוכחתי מדברי הר"ן שהחרם הוא דאוריתא עתה נתתי לבי והחרם אף שאינו מדרבנן והוא חמור יותר אבל אינו דאורייתא ממש אלא מדברי קבלה מהנביאים והרמב"ן במשפטי החרם אשר לו ביאר שלשונות הרבה אמורים בתורה בקבלת איסורין והן שבועה נדר וחרם נידוי חוץ מהלשונות שהן תולדות לאלו או ידות וכו' ואלו כולם אסורין שכל אחד משמש לעצמו ודינו חלוק מחברו והחרם הנזכר בדברי אגדה ובתלמוד הוא שב"ד מחרימין על דבר וכו' וכשאומר אדם לשון זה על נכסיו וכו' שם שמים חל על הנדר על אותן הנכסים והן לבדק הבית או לכהנים ודבר זה מפורש בתורה דכתיב אך כל חרם וכו' אבל כשאומרים ב"ד זה הלשון על אדם והם חרמי ביטוי הגוף וכו' לא למדנו דבר זה מתורת משה רבינו עד שבאנו לדברי קבלה ופירשו לנו וכו' ועיין ברמב"ן שהאריך בזה ויצא לנו מדבריו שמה שב"ד יש להם יכולת לגזור בחרם הוא מדברי קבלה ואזלינן בספקו לקולא דלא עדיף מדבר שהוא הלכה למשה מסיני וכו' ולא הייתי סומך על סברתי עד שמצאתי מפורש בתשובות המיוחסות להרמב"ן סי' רס"ג שכתב דיני המנודה אינם דברי תורה אלא דברי קבלה הן ולפיכך כל תיקו שנאמרו בזה כולהו לקולא וכו' הרי מפורש שמה שהוא דברי קבלה ספקו לקולא וכיון שגם החרם הוא מדברי קבלהדינו הכי דספקו לקולא אלו תורף דב"ק והיא התשובה שרמז אליה בתניינא בחלק אהע"ז סי' ח' עי"ש:

ואין כן דעת מרן החבי"ב בבעי חיי סי' י"ב הנ"ל שהרי כתב (בדף יו"ד ע"א) וכלל הדברים שכונת הרשב"א לומר שלשון חרם נכנס בו ארור ועיין למוהריב"ל ס"ד סי' ל' ומדברי תשובות להרמב"ן סי' רס"ג אין ראיה דההיא בנידוי איירי ובנידוי ודאי ספקו מדרבנן שוב נדפסו תשובות הראד"ב וראיתי בסי' רי"א הסכים דלדעת הרשב"א וסיעתו אפילו חרם לבד ספקו לחומרא ואפילו שלא ענו אמן אחריו עכ"ל הרי שסובר דאין ללמוד חרם מנידוי שלא כדברי הרב נודע ביהודה ואף שבאמת יש בפוסקים שסוברים כדבריו כמו שמתבאר מדברי הרב עבודת משא ובבעי חיי הנ"ל שכן דעת הרשב"ם ומוהר"ם פאדווה כיעי"ש מכל מקום יש להעיר לשיטת הרב נודע ביהודה מדברי הר"ן כאשר אבאר והוא שהר"ן בהלכות במסכת תענית סוף פרק קמא על מה שהביא הרי"ף שם

הירושלמי אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך וכו' וכשיבואו לעיר חולצין כתב על זה הר"ן דבתלמוד דידן בעיא היא במנודה ולא איפשיטא ונקיטינן לקולא דבדרבנן היא עד כאן ולפי דברי הרב נודע ביהודה דילפינן חרם הקהלות דגם הוא מדברי קבלה מנידוי אם כן צריך לומר דהר"ן סובר דחרם הקהלות דרבנן וקשה דבנודע ביהודה מהדורא קמא בחלק אבן העזר (בד"ה ועוד אני תמיה) הוכיח מתשובת הר"ן סי' ל"ח דחרם רגמ"ה חשיב מדאוריתא מדכתב הר"ן שהרי אפילו איסור דרבנן דוחה של תורה בשב ואל תעשה ומאי אפילו דקאמר וכו' עי"ש (עם שלדעתי הקצרה אין מזה הכרח דנוכל לפרש דהאי אפילו שכתב הר"ן אינו בדרך לא מבעיא אלא כאילו כתב שהרי אף איסור דרבנן וכו' וכונתו שאף שאינו אלא איסור דרבנן הרי אף איסור דרבנן דוחה) ולפי שיטתו דברי הר"ן סתרי אהדדי דמדבריו שבהלכות הנ"ל מתבאר שסובר דחרם הקהלות הוא מדרבנן היפך מה שמתבאר בתשובה הנ"ל והוא תימה:

ועוד יש להעיר על הרב נודע ביהודה במה שהכריח דחרם הוא מדברי קבלה והולכים בספקו לקולא על פי דברי התשובות המיוחסות בסי' רס"ג וכו' כנז"ל דקשה בלא ימנע אי סבירא ליה דתשובות המיוחסות הן להרשב"א ומדברי הרשב"א הללו מוכיח לחרם קשה דאיך יתכן להוליד ולהמציא דבר בדעתו מה שמפורש בדברי הרשב"א עצמו בתשובה דסי' תקצ"א דספק חכם להחמיר וכו' וכיון שלא כתב בתשובה דסי' רס"ג מפורש לענין חרם דספקו להקל איך נוכל לייחס אליו שסובר שספק חרם להקל ויהיו דבריו סותרים למה שכתב בסי' תקצ"א הלא טוב לנו להשוות דבריו ולומר דדוקא בנידוי הוא דאמר דאזלינן לקולא דבנידוי הוא דאיירי אבל לא בחרם דחרם ספקו להחמיר וכדכתב הרב בעי חיי ואי סבירא ליה דתשובות המיוחסות הן להרמב"ן ומה שכתב ללמוד דספק חרם להקל הוא לדעת הרמב"ן קשה דמלבד דהיה לו לבאר שדבריו אינם אלא לדעת הרמב"ן (דאילו להרשב"א ודאי ספקו להחמיר) ועוד זה מן התימה דהדבר ידוע ומפורסם דתשובות אלו המיוחסות להרמב"ן אינן להרמב"ן אלא להרשב"א כמו שכתב מרן בהקדמתו לספרו בית יוסף וכן כתבו שרים ונכבדים שלמים וכן רבים כמו שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים בסי' יו"ד אות ט' עי"ש וכן כתב מרן החבי"ב בבעי חיי שם לתמוה על הרב מוהר"ם פאדווה שהבין מהמיוחסות שחרם הוא מדרבנן דלא יתכן לומר כן שהרי המיוחסות הן להרשב"א ומפורש בתשובותיו שסובר דחרם הוא מן א התורה וספקו להחמיר:

ומלבד זה נראה דלא יתכן לומר דההיא דבתשובות המיוחסות סי' רס"ג דברי הרמב"ן הם שהרי שם כתב שדיני המנודה הם מדברי קבלה והולכים בספקו להקל ואילו

בתורת האדם כתב הרמב"ן והביא דבריו הרב מוהראנ"ח בס' מים עמוקים סי' ד"ן (בד"ה איברא) וז"ל ועוד אני סומך דברי הגאונים דמשמע בכל מקום דענין הנידוי כדין האבלות הוא ובגמרא משמע דאבלותו של מנודה מן התורה הוא מדאמר מנודה מהו שישלח קרבנותיו ואמר רב יוסף תא שמע כל אותם ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר מנודים הם לשמים והיו משלחים קרבנותיהם ואי מדרבנן אכתי לא תקון אבלות בנדוי וכל שכן דהתם לבטל כל ישראל מקרבנותיהם ליכא לתיקוני אלא משמע דמדאוריתא תקון אבלות וכל שכן באבל וכו' וכתב הרב מוהראנ"ח שנראה מתוך דבריו אלה שסובר שאפילו נדוי ואפילו דברים שהמנודה חייב בהם (הוא מן התורה) מדמייתי מקרבנות אלא שכתב שסברתו בזה יחידאה היא שרבים חלוקים עליו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והרשב"א בתשובה ואף קצת יש אומרים שכתב הטור שפסקו בהני בעיי לחומרא לא אמרו מפני דהוי ספקא דאוריתא ולחומרא אלא משום דסברי דכל הנך בעיי איפשיטו בדוכתא אחרינא כמו שנראה מדברי הרא"ש אבל מכל מקום הצד השוה שבהם שכולם סברי דנידוי מדרבנן שלא כדברי הרמב"ן וכו' אלו תורף דברי הרב מוהראנ"ח שם ואם כן אי אפשר לומר דדברי התשובה שבמיוחסות שסובר שדיני המנודה אינם מן התורה והולכים בספקו להקל הם דברי הרמב"ן שאם כן דברי הרמב"ן סותרים אלו את אלו ובאמת מדבריו שבמשפטי החרם אשר לו הבינו כמה רבנים בדעתו שהחרם הוא ממש מן התורה אלא שאינו מפורש בתורה רק מפורש בדברי קבלה אבל לא שהחרם הוא מדברי קבלה ועיין עוד בנודע ביהודה תניינא ביו"ד סי' ה' דאזיל בשיטתו שבסי' קמ"ו הנ"ל:

וספרי הרב מוהריב"ל אין מצויים אצלי לראות מה דעתו לענין נידוי כי הרב ארעא דרבנן הנז"ל לא כתב בשמו כי אם לענין חרם אך ראיתי בעבודת משא בריש סי' ז"ן שכתב בשמו בח"א סי' ל"ה שסובר בדעת הרשב"א שחרם הוא מן התורה וכל ספק שיסתפק בו דנין לחומרא דספקא דאוריתא לחומרא והנידוי הוא מדרבנן והמעיין בגוף דברי הרב עבודת משא יבין שמה שכתב כן בשם הרב מוהריב"ל לאו משום דבחרם יש לשון שבועה הוא אלא החרם עצמו אף אם אין בו לשון שבועה קאמר בשמו שהוא מן התורה שהרי מלבד דאכתי לא נחית לחלק בהכי כי אם בדף ב"ן ע"א ועוד שכשהביא שם בד' ב"ן דברי הרב משאת בנימין שפירש דברי הרשב"א שדוקא משום שאומרים בו לשון משביעים אנו הוא דהוי מן התורה הקיפו בהלכות שמכמה תשובות להרשב"א מתבאר בהיפך ולא רפרף על דברי הרב מוהריב"ל שהביא בתחלת הסימן אות היא שהבין מדבריו דעל סתם חרם קאמר שדעת הרשב"א שהוא מן התורה: אך ראיתי להרב

חיים מדבר בחלק ח"מ סי' ו' שהביא דברי הרשב"א בסי' תקצ"א וכתב שממה שסיים הרשב"א גם כי ארור יש בו שבועה וכו' מתבאר שכונתו לומר דאפי' אם לא היו אומרים לשון שבועה אלא מחרימין אנו אף על פי כן הוי ספק דאוריתא דכיון דארור יש בו שבועה הוא הדין לחרם שדומה לארור ומינה דהוי ספק דאוריתא ואזלינן ביה להחמיר אלא שמוהריב"ל בח"א ד' קמ"ח ע"ד הקשה על דבריו דנהי דלישנא דחרם דומה לארור מ"מ מה בכך הרי ארור דומה לקללה ואי לאו דאשכחן אלה יעמדו על הקללה וכתיב ארור האיש וכו' לא הוה אמרינן דהמקלל את חברו בלשון ארור דעובר בלאו וא"כ נראה דדוקא בארור הוא דאית ביה כל הני דהיינו שבועה קללה נדוי אבל בלישנא דחרם לא ומשו"ה כתב הרב דאפשר דהיו מורגלין לומר משביעין אנו ומארירין ולזה כתב הרשב"א כי ארור יש בו שבועה אבל לעולם דחרם בלבד אינו דבר תורה לדון לספקו להחמיר אם לא בשכותבין משביעין אנו ומחרימין ומארירים דאזלינן ביה להחמיר מטעם דאית ביה שבועה וכו' עכ"ל.

הרי מבואר דהרב מוהריב"ל מפורש דעת הרשב"א דדוקא בדאיכא לשון שבועה הוא דהוי מן התורה היפך מה שנראה ממה שכתב הרב עבודת משא בשמו ומי שנמצא בידו ספר תורה האדם הגדול מוהריב"ל יראה איזה יכשר וראיתי להרבנים בדי השיב חלק יו"ד סי' י"ג שהעירו בסתירת דברי הרב מוהריב"ל בזה ושקלו וטרו להבין כונת הרשב"א בתשובה ולא הונח להם מה שפירש הרב החבי"ב אלא כתבו דהרשב"א סובר דחרם לחוד מדרבנן ומה שכתב בסי' תקצ"א הוא משום שאומרים בו לשון שבועה וא‌ההיא דסי' ש' כתבו דמיירי באומר לשון שבועה אף שלא הוזכר בלשון השאלה כיון דהיא תקנת הצבור מסתמא כן הוא שיש בה שבועה כמו שהורגלו וכו' אלו תורף דב"ק וצריך לעיין בגוף תשובות הרשב"א שבחלק ג' וחלק ד' שציין הרב עבודת משא אם יתכן לפרש גם בהם כן ואינם אצלי׃וכתב הרב חיים מדבר שם שכן נראה דעת הרב פרח מטה אהרן בח"א סי' ד"ן דמה שכתב הרשב"א דספק חרם להחמיר הוא משום שהרגילו לומר משביעין אנו אבל חרם סתם בלא שבועה הוא מדרבנן והביא מה שהרב דברי אמת בתשובה סי' י"א תמה על הרבנים הנ"ל בזה והאריך להשיב על כל תמיהותיו ומחזיק בעז סברתם דחרם לבד אם אין בו לשון שבועה הוא מדרבנן והביא מה שכתוב במיוחסות סי' רס"ג דכולהו בעיי דפרק אלו מגלחין אזלינן בהו להקל דלא הוו דבר תורה וכתב דמסתמא הוא הדין לחרם דמחד קרא נפקי ואם כן מוכח דסובר הרשב"א דנידוי וחרם הם מדרבנן וציין לעיין בלחם רב סי' רי"א ומוהראנ"ח ח"ב סי' ד"ן ועיינתי בדברי הרב

מוהראנ"ח בס' מים עמוקים ודעתו לומר שדעת הרשב"א דחרם הקהלות הוא מדרבנן והבאתי תורף דב"ק לקמן (בד"ה ואני הדל) עי"ש:

וספר לחם רב לא היה מצוי אצלי אך עתה בתתי להעתיק מערכה זו זיכני ה' בו ואלה הדברים אשר דבר בקדשו בסי' רי"א (בד"ה ומה שטען) ואפילו נאמר שהדבר ספק אם בהסכמה יש חרם ספק חרם להחמיר כדכתב הרשב"א בסי' תקצ"א דע כי זו ספקא דאוריתא וכו' (הביא כל דברי הרשב"א וסיים) נראה משם בחרם ראוי להחמיר בספקו איברא דנראה משם דהטעם הוא משום שאומרים ומשביעין אנו ועוד שאומרים לשון ארור אבל מלשון חרם עצמו נראה מדברים אלו שאין להחמיר בספקו וכן נראה מתשובה אחרת הביאה הרב בית יוסף בח"מ סי' ל"ד שכתב שם והעובר על החרם שאמרת וכו' וא"כ לפי זה אין ראוי להחמיר בספקו אלא לאותם ששמעו החרם וענו אמן דבשבועת ביטוי כשמושבע מפי אחרים ולא ענה אמן אינה כלום והיינו הצד החמור שיש בחרם מה שאין כאן בשבועה כדכתב הריב"ש בסי' קע"ב ויש צד החמור בחר מה שאין בשבועה שהמושבע מפי אחרים וכו' אבל בחרם אף שלא קבל עליו וכו' וכיון דטעמא דהרשב"א לא הוי אלא משום שרגילין להזכיר שבועה בלשון החרם א"כ דוקא למי שענה אמן יש להחמיר בספקו אבל לא לאשר לא ענו ולדורות הבאים שמן התורה אינה כלום אף שיש קצת תימה על הרשב"א איך לא ביאר זה עכ"פ נמשך כן מדבריו ואם כן לפי טעם זה אף שיהיה חרם בהסכמה בנדון דידן אזלינן לקולא לדידן דלא שמיע לן החרם ואין לנו איסור מן התורה זה היה נראה לכאורה אבל מצאתי להריב"ש בסי' רס"ו דהעובר על החרם דהוא פסול וכתב שם גם הרמב"ן כתב שהעובר על החרם הרי היא כעובר על השבועה כמ"ש בפלגש בגבעה וכו' ותניא בילמדנו וכו' ללמדך שהשבועה הוא חרם וחרם הוא שבועה וכן כתב הרשב"א בתשובה שאסור לעבור על החרם דבר תורה ודנין בספקו להחמיר כספק דאוריתא ע"כ נראה מטעמו של הרמב"ן דאף בלשון החרם עצמו יש להחמיר כמו בשבועה מדקרי ליה קרא לחרם שבועה ולפי זה אף שלא יענו אמן מטעמא דחרם יש להחמיר בספקו כשבועה וחרם לא בעי עניית אמן כדכתב הריב"ש נמצינו למדין דדעת הרמב"ן בנדון דידן דאיכא חרם אזלינן ביה להחמיר וכן נראה דעת הריב"ש (ושקיל וטרי בדברי הריב"ש בסי' קע"ב עם דבריו שבסי' רס"ו ודבריו הצריכם עיון ושוב כתב) למדנו לפי זה דכיון דבנדון דידן איכא חרם אזלינן לחומרא אף למי שלא ענה אמן כדעת הרמב"ן והריב"ש ואפשר דגם הרשב"א מודה לטעמו של הרמב"ן אלא שנתן טעם אחר ולכן כתב הריב"ש בסי' רס"ו שכן כתב הרשב"א וכו' ואילו היה בניהם חילוק לענין שלא ענה אמן היה לו לבאר:

ודאתאן עלה אי חרם הוא מן התורה הנה הרב עבודת משא בסי' ז"ן הנ"ל אחר שהאריך במשא ובמתן בהלכה זו הביא תשובת הרשב"ש סי' שצ"ז שסובר דחרם הוא מדרבנן מדפסקו הפוסקים בעיי דמנודה לקולא והביא ראיה מתשו' הרשב"א במיוחסות הנ"ל וכתב דהגם דהפוסקים איירו לענין נידוי סובר הרשב"ש כדעת הרב מוהר"ם פאדווה דאין חילוק וכל הפוסקים שפסקו לקולא בנידוי הוא הדין גם בחרם וכתב שכן היא דעת הרבנים מוהר"י קולון משאת בנימין ועמד על דברי הרב מוהריק"ו שרש קכ"ו וביאר דבריו דמיירי בחרם שיש בו שבועה עי"ש באורך והרבנים בשו"ת די השיב ברישׁ סי' י"ג כתבו על דברי הרב מוהר"מ פאדווא דאי אפשר לומר כדבריו שהרי הרא"ש סובר בבעיי דנידוי דאזלינן בהו לקולא ואילו גבי חרם כתב הרא"ש בספר בשמים ראש סי' חנ"ק דהוא מן התורה לדברי הכל עי"ש ואין מזה הכרח באשר נודע דיצאו עוררין על ספר בשמים ראש ואף דמרן חיד"א מר הוא דאמר לסמוך על ספר הנ"ל כי כלו אומר כבוד מכל מקום היכא דדברי הרא"ש קשו אהדדי אי לא חתים בתשו' שמיה דהרא"ש לא אמרי' דמסתמא היא מהרא"ש וכמו שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"א אות ז בס"ד ולפי"ז בההיא דסי' חנ"ק אי לא חתים עלה הרא"ש שפיר י"ל דאינה מהרא"ש עצמו ואין לנו הכרח הפך דברי הרב מוהרמ"פ (כן כתבתי מזמן רב טרם שהשגתי ס בשמים ראש אמנם עתה שישנו בידי עיינתי וראיתי שחתום בה ושלום אביך אשר וכנראה שהיא להרא"ש ומיירי בישוב שקבלו עליהם בחרם שלא לבטל תפלתם בצבור כל עשרת ימי תשובה ויטילו גורל בכל יום ומי שיפול עליו הגורל לא יוכל להמלט מלבא להתפלל שלא יחסר המנין ואחד מאשר נפלו עליהם הגורל להיות למחר הוצרך בלילה שלפניו לילך למקום אחר להביא מוהל ולא יכול לבא עד אחר חצי היום וכתב הרב השואל כיון שלא היה בקבלת החרם שום הזכרת שם עמו אין לו דין שבועה ולזה השיבו אמת הוא דהרמב"ם כתב בפרק ב' מהלכות שבועות דאינו לוקה ואינו מביא קרבן אבל איני מודה לו דמידי יד לא נפיק ור"י היה אומר דאינו אלא מדרבנן בעלמא ומכל מקום קבלת חרם יש מקום לומר שהוא לדברי הכל איסור של תורה והוא חמור עכ"ל ועם שאין כל כך הכרח שמחליט לומר שהוא מן התורה מכל מקום נראה שכן דעתו נוטה יותר) ואחר שנשאו ונתנו הרבנים בדי השיב שם כתבו באופן שלדעת רוב הפוסקים חרם הוא מדאוריתא וכן פסק מרן בש"ע ח"מ סי' ל"ד סעיף ה' דהעובר על השבועה פסול ואפילו עבר על חרם שהחרימו הקהל וכו' ומשמע דאפילו חרם סתם בלא שבועה פסול:

ומכל מקום למדנו מדברי הרב עבודת משא דהרבנים הרשב"ש ומוהר"ם פאדווה מלבד שדעת עצמם דחרם הוא מדרבנן אף גם סברי דכל הפוסקים בעיי דמנודה לקולא והם

הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והרשב"א בתשובה (הזכירם הרב מוהראנ"ח במים עמוקים שם סי' ד"ן בד' פ"ב) סברי גם בחרם שהוא מדרבנן וכן דעת הרבנים מוהר"י קולון ומשאת בנימין כיעי"ש ולפי זה נראה דיתכן שזו היא דעת הרדב"ז בשניות סי תקצ"ה הביא דבריו הרב מקנה אברהם באות רס"ה שכתב דבנידוי שהוא מדרבנן מתירים אותו קודם שיחול אבל בחרם דאיכא מאן דאמר דאוריתא לו ותמה על דבריו מה הלשון אומרת דאיכא מאן דאמר דאוריתא דמשמע דחד או תרי הוא דסברי הכי ומדברי הרב משפט צדק (שהביא שם) מוכח דרובא דרבוותא סברי דחרם הוא מן התורה ולפי האמור לא נפלאת היא לומר דגם הרדב"ז סובר כמוהרמ"ף והרשב"ש הנ"ל דגדולי הפוסקים שפסקו לגבי נידוי לקולא משום דלא הוי מן התורה הכי נמי סברי בחרם שגם הוא מדברי קבלה ולא חשיב דבר תורה אלא דכיון דאיכא דוכתי בתשובת הרשב"א דמוכחי לפום פשטן דסבר דחרם הוא מן התורה ונלווה אליו משמעות לשון הרמב"ן במשפטי החרם שנראה שסובר דחרם הוא מן התורה לכן כתב בלשון איכא מאן דאמר אבל גבי נידוי דליכא אלא משמעות לשון הרמב"ן שסובר דנידוי הוא מדאוריתא אבל דעת כל הפוסקים דנידוי הוא מדרבנן כמו שכתב הרב מוהראנ"ח בסי' ד"ן (בד"ה איברא) דנקטינן דנידוי הוא מדברי קבלה לכן נקיט בפשיטות כדעת גדולי הפוסקים דמשמע להו דהוא מדרבנן כן נראה להליץ בעד מרן הרדב"ז:

ומה שהקשה הרב מקנה אברהם על הרשב"ש שנעלם ממנו דברי הרשב"א סי' תקצ"א כבר מתבאר מכל הרשום שיש סוברים דאין מזה הכרעת דעתו דיש לדחות דמיירי באמרו בו לשון שבועה כמו שכתבו בדי השיב לדעת מוהרמ"פ אך זוהי שקשה כי ראיתי בס' דבר אליהו להגאבד"ק טארלא שכתב בסי' ד"ן (בד"ה ועל ספק ה"ד) בשם הרשב"ץ בח"ב סי' ע"ב דנידוי דבר תורה הוא ושהביא כן בשם ס' תורת האדם להרמב"ן וכן כתב הגאון יד שאול בסי' רכ"ח ס"ק ל"ו בשם הרשב"ץ גבי נידוי וחרם והוא תימה איך נעלם מעיני הרשב"ש מילי דאבות בשו"ת התשב"ץ הנ"ל דאם בנידוי סובר מר אביו כדעת הרמב"ן שהוא מן התורה כל שכן בחרם או על כל פנים לא גרע חרם מנידוי וספר הרשב"ץ אין אצלי ויש לי הרהורי דברים בדברי הרב דבראליהו שם במה שמשוה חרם ונידוי אהדדי וגם במה שכתב בשם הרב מוהראנ"ח שסובר שנידוי הוא מן התורה וכמו שרשמתי בזה לקמן במערכת הנו"ן אות כ"ו עי"ש:

ועל כל פנים הטיבו אשר דברו הרבנים בשו"ת די השיב ומקנה אברהם שדעת רובא דרובא דחרם הוא מן התורה כמו שכתב הרב בעי חיי ח"מ ח"א סי' י"ב (דד"ה עוד טוענין) שלדעת הרשב"א הסכימו הרבנים מוהריב"ל בס"א ד' קמ"ח ומוהר"ם מטראני

ח"א סי' רכ"ז ורשד"ם חלק א"ח סי' כ"ח וחלק יו"ד סי' פ"ז ופ"ב וקל"ט וחלק ח"מ סי' צ"ט ורפ"ז ורל"ט ורמ"ד ורמ"ז וש"ע ומשפטי שמואל סי' ס"ה ונ"ח וק"א ומוהרש"ך ח"א סי' קי"ב וח"ב סי' פ"ט וח"ג סי' מ"ה וק"ה הראנ"ח סי' כ"ה ומ"ט ופ"א מוהרש"ט בספר שארית יהודה ד' מ"ט ע"א הר"י אדרבי סי' נ"ט וע"ה ורצ"ח משפט צדק ח"א סי' ע"ה הר"א ששון סי' קט"ו וכן מצאתי למהר"ר יצחק אשכנזי ולמהר"ר אברהם די בוטון בתשובה כ"י ולמהר"ר ן' שושן הובאו דבריו בתשובות הראנ"ח ח"ב סי' נ"ח וע"ה (מה שייחס התשובה דסי' ע"ה להרב מוהר"ר שושן עיין לקמן בד"ה ואני הדל) גם אני עני ארשום בזה בס"ד ספרי רבנן בתראי שמתבאר דנקטי לעיקר דחרם הוא מן התורה (בכנסת הגדולה ח"מ סי' ק"מ אות י"ו ואילך וכן ככנסת הגדולה אהע"ז סי' ס"ח אות ט' ובהגהת ב"י אות ל"א ציין ספרים רבים עי"ש) עיין עבודת הגרשוני סי' ס"ח בית יהודה א"ח סי' כ"ט (ד"ה אבל) וביו"ד סוף סי' ז' תפארת אדם ד' קע"ט ע"ב מטה אהרן ד' ר"ח יד שאול סי' ר"ח סקי"ד וסי' רכ"ח ס"ק ל"ו שואל ומשיב ח"א סי' פ' ים של שלמה בחולין פרק קמא סי' ל"ו שבות יעקב ח"א סי' ק"ד לב חיים ח"ב ד' ס"ו ע"ג יד מלאכי בכללי הדינים אות תפ"ט ות"צ בעי חיי ח"מ ח"א סי' מ"ט וסי' קכ"ב (ד"ה שוב) ישרי לב ד' ס"ח ע"ג משנת ר' אליעזר ח"ב בח"מ סי' ע"ג ן' אברהם להרב מוהר"י ן' יעו"ש חיו"ד סי' ז' ד' כ"ג ע"א ואילך חיים ושלום ד' כ"ג פאת נגב סי' כ"ג חתם סופר חלק ח"מ סי' ק"ד ובאבן העזר סי' ב' (ד"ה ועדיין) ובשו"ת שואל ומשיב ח"א סי' קי"ג כתב בלשון זה חרם הוא מן התורה וכל ספקו להחמיר רק דיני החרם מדרבנן וכו' וכן כתב ביד שאול הנ"ל אמנם שם בח"ג סי' י"ב כתב וז"ל ומלבד שזה אינו אלא ספק בחרם וספק חרם להקל ואף אי נימא דחרגמ"ה הוא מן התורה ונודע שהנודע ביהודה סותר עצמו בזה אמנם ודאי נהי דגוף החרם דבר תורה פרטי הדינים אינם רק מדרבנן וכו' עכ"ל וקצת נראין דב"ק כסותרין ובחיים ושלום ח"א סי' ט' ד' כ"ג ע"ג כתב בשם מר זקנו הרב חקרי לב דפשוט דחרם הוא מן התורה כדכתב הרשב"א בסי' תקצ"א ואין אצלי ספר חקרי לב לעיין בו ובלי ספק כבר האריך הרחיב בענין זה כדרכו בקודש ומקרוב נדפס ס' ימי שלמה להרב יקהיל שלמה וראיתי לידי"ן הרב המגיה יצ"ו העמיק בענין חרם אם היא מן התורה שקיל וטרי בדברי רבני האחרונים בזה מדף י"ג ע"ג והלאה גם השגתי ס' יקר בית שלמה וראיתי בחלק יו"ד סי' ד' דף ח' האריך מאד בדין חרמי בית דין וחרמי צבור ועיין באשלי רברבי החדשים דפוס רא"ם בחידושי יד אברהם בסי' רל"ד דבר אליאו להגאבד"ק טארלא בסי' ד"ן (בד"ה ועל הספק ה"ד):

וכתב הרב עבודת משא בסי' ז"ן (בד"ה ואכתי) בשם הרשב"ץ בח"א סי' קכ"ג בהסכמות שמסכימים הקהל ולא אמרו מחרימין אנו או ארור יהיה העובר ולא לשון מוכיח מתוכו דמעכשיו הם מחרימין הפורץ גדרם אינם אצלי מכלל חרמי צבור שטרחו הראשונים בהיתרן איך הוא שהרי לא החמירו כלל למי שיעשה נגד תקנתם אלא אמרו שאותן תקנות קבלו בכח חרם כמו שהוא נהוג עכשיו בקבלת אלו הסכמות וכו' וכן שמעתי ריש תשובה להרשב"א שאין דין המקבל עליו בכח חרם כדין המחרים אם יעשה וכו' ואינו מורגל בפיהם לשון זה אלא לאיים על האיש ההוא שאם יעבור על ציוויים שהם יחרימו אותו אחר שיעבור וכו' והם כמתרין בו שיזכור החרם או השבועה אבל שיהיה לשון זה מטיל חרם לא וכו' דלא חל החרם עד שיעבור העובר ויחרימוהו הצבור אבל קודם לכן לא ודין זה אמת ומשפט צדק והביא דבריו מרן הב"י ביו"ד כוף סי' רכ"ח ולפי זה בהסכמות שאין נוהגים לכתוב אלא לשון בכח חרם אם עבר עליה לא הוי מוחרם דלא כתבו כן אלא לאיים וכל שכן אם עבר בדבר שהוא ספק אם נכנס בהסכמה או לא דודאי לא חשיב נכנס בספק חרם וכתב שהראה לו הרב מוהר"ם נחום דהרב זקן אהרן בסי' ל"ז אית ליה כדעת הרשב"ץ דבכח חרם אינו אלא לאיים על העובר שוב כתב דהרב חקרי לב בח"ג מחיו"ד סי' קמ"ד סובר דהאומר בגזרת חרם או בכח חרם הוי חרם גמור ודחה דברי הרב בית דוד ביו"ד סי' קט"ן והכריח מרבואתא אחריני דסברי דבכח החרם ויהא בחרם הכל הולך אל מקום אחד אלא שלא הזכיר דברי הרשב"ץ וזקן אהרן הנ"ל דסברי דלא כוותיה וכתב שנסתייע גם מדברי הרשב"ץ בח"ב סי' קנ"ג וכתב על דבריו דאין כל כך סיוע וכן מה שנסתייע מדבריו בסי' ר"י יש לדחות ומכל מקום כתב שכבר הכריח הרב חקרי לב מדברי פוסקים אחרים דגם בלשון כח חרם עובר על החרם מיקרי ומידי פלוגתא לא נפיק אלו תורף דב"ק ומובן מדבריו הללו שאף שמתחלה כתב לדחות הוכחת הרב חקרי לב מתשובות הרשב"ץ מכל מקום מודה למה שהכריח מדברי פוסקים אחרים דגם בלשון בכח חרם מיקרי עובר על חרם ולכן מידי ספיקא לא נפיק:
ובכן לא זכיתי להבין מה שכתב שם אחר כל הנ"ל (בסוף ד"ה איברא) ועל מה שנהגו לפעמים בהסכמות דנקטי בלשונם בכח התורה לית ביה שום מיחוש דמה לי בכח התורה ומה לי בכח החרם דבשניהם אינו אלא לאיים על הצבור וכמ"ש הרב התשב"ץ ודומה לזה ראיתי להרב זקן אהרן בסי' הנז"ל שכתב אבל שיהיה מי שאמר עליו בגזרת נידוי אם יעשה כך מנודה וכו' והרי הוא בגזרה דאוריתא שלא יקרא עובר בעשה של תורה או בלאו דהכונה בו שיהיה דבר זו כאלו כתוב בתורה או יהיה מחוייב לקיימו כאילו גזר אותו התורה דאין שם בית מיחוש ואין שם לא נדר ולא שבועה ע"כ יע"ש הרי

לך דגם בלישנא בגזרה דאוריתא דהוי כלישנא דבכח התורה סובר הרב דאם עבר עליו לא מיקרי עובר דמ"ל כח חרם ומ"ל כח התורה ולכאורה נראה דלשון גזירה דאוריתא חמיר טפי מבכח התורה עכ"ל ונראין הדברים בסותרים למה שהעלה בתחלה דלשון בכח חרם חשיב כחרם לפי מה שהכריח הרב חקרי לב מדברי הפוסקים ושמידי פלוגתא לא נפיק ואם כן אם נאמר דבכח התורה הוא כלשון בכח חרם איך מסיק הרב דאין בזה בית מיחוש ומביא ראיה מדברי הרב זקן אהרן שסובר כן גבי בכח חרם ומה לי בכח חרם ומה לי בכח התורה וכו' והלא לדעת הפוסקים דבכח חרם הוי בחרם אם כן אם שניהם שוים יש לנו לחוש גם בכח התורה כבכח חרם דמידי ספק לא נפיק: והיכא דאיכא ספק ספקא אזלינן לקולא כמו שמתבאר מדברי הרב כנסת הגדולה באהע"ז סי' ס"ח ובח"מ הנז"ל ובשו"ת בעי חיי חלק ח"מ ח"א סוף סי' קכ"ב דאזלינן לקולא וכן כתב הרב עבודת משא ד' ג"ן וכן כתב הרב מקנה אברהם באות רס"ה בשם הרב מ"ץ ח"ב סי' כ"ט וח"ג סי' ט"ו וכן הרב חיים ושלום בדף כ"ג וכן מתבאר מדברי איזה מהרבנים שרשמתי למעלה (בד"ה ועל כל פנים) ועיין להרב מוהרש"א הובאו דבריו בס' משנת ר' אליעזר בח"ב בחלק ח"מ סי' ע"ג ד' קמ"ו ע"ב ולפי מה שכתב הרב ישרי לב ד' כ"ג אות י"ו בשם הרבנים בית דוד אה"ע סי' ט"ל וחקרי לב סי' מ"ה דמהני ספק ספיקא לשבועה אם כן כל שכן לחרם בלא שבועה:

ודע שהגאון נודע ביהודה בתניינא יו"ד סוף סי' קמ"ו (בד"ה ואשר הקשית) ביאר דאף שהרשב"א והתרומת הדשן בסי' רפ"א שהחמירו בספק חרם וכתבו דהוי ספקא דאורייתא מיירו כשהזכירו גם לשון שבועה מכל מקום גם לשון חרם לבדו לזה עצמו מקבל החרם הוא איסור תורה כמו שבועה והרי הרמב"ן כתב שלשונות האמורים בתורה בקבלת איסורים הם שבועה ונדר וחרם ונידוי הגם שאני תמה היכן הוזכר לשון נידוי בתורה מכל מקום חרם ודאי הוזכר ואף שמה שהוזכר בתורה הוא באומר על הנכסים הנה לדעתי לא גרע גם לענין שבועה מידות וכינויים ובפרט שבפירוש אמרו חז"ל שהחרם הוא השבועה לכן האומר בחרם שלא אעשה דבר זה הוא עליו איסור תורה ואם כן בעובדא דהרשב"א אולי זה המוכר יין בעצמו היה עם הקהל בשעה שתיקנו החרם וכיכול להיות בעובדא דתרומת הדשן ומה גם כבר פלפלתי בנודע ביהודה שם (אבן העזר סי' ע"ז) שהפרנסים הם שלוחי כל הקהל וכל זה לאותו הקהל אבל דורות הבאים אחריהם הם רק מדברי קבלה עכ"ל:

ואני הדל מצאתי תנא דמסייע ליה בסברא זו (דמה שאוסר אדם על עצמו בחרם הוא מן התורה) מר ניהו הרב מוהראנ"ח בס' מים עמוקים סי' ד"ן (ד' פ"א ד"ה תשובה) שאחר

שכתב בשם הרשב"א והריב"ש דנידוי אינו דבר תורה אלא מדרבנן והולכין בספקו להקל וכו' כתב דלכאורה נראה דהוא הדין חרם אינו דבר תורה שבחרם גם כן יכולין להקל ולהחמיר בדינו כמו הנידוי ועוד שמפסוק אחד למדו שניהם והכל מדברי קבלה ודינם שוה ושוב כתב דהרשב"א בתשובה נשאל אם החרם הוא מן התורה והשיב דע כי זו ספקא דאוריתא הוא ואסור לעבור על החרם דבר תורה כי בכל המקומות הרגילו לומר משביעים ומחרמים ויש כאן שבועה גם בארור יש בו שבועה ולפי טעם השני נראה דבכל חרם סתם אף כי אין בו שבועה הוא מן התורה ובסי' ש' כתב ואף על פי שענין זה מפורש בלשון השטר אני אומר אף שלא היה מבואר כל כך כיון שיש חרם הולכין להחמיר מיהו נראה שיש לומר דעד כאן לא אמר הרשב"א שהחרם מן התורה אלא בחרם שגוזרים לאסור איזה דבר בחרם או שמקבל האדם עליו איזה דבר בחרם דחרם כזה הוי כשבועה וכאילו קיבל עליו הדבר ההוא בשבועה ונפקא לן מדאמרינן בשבועות אלה שאין עמה שבועה כאלה שיש עמה שבועה והאומר כן אסור לעבור על החרם ההוא דבר תורה והעובר בו כעובר על השבועה ואפילו בנידוי כי האי גוונא כתב הר"ן בתשובה סי' ע' כל מה שהביא החולק ראיה משאול וצדקיה וקבלת התורה בארור נראה לי שיש לכל אלה דעת אחרת משום דמסקינן בשבועות אלה שאין עמה שבועה כאלה שיש עמה שבועה וכיון שכן המקלל עצמו שלא יעשה כך הרי הוא אסור לעשותה ואף מי שחולק על הר"ן וכו' מודה בענין זה שהמקבל עליו איזה דבר בחרם או בנידוי אסור לעבור עליו דבר תורה וכו' ולכך כתב הרשב"א שהחרם מן התורה ומיירי בחרם בקבלת שום דבר וכדאמרן אבל בחרם שמחרימים הציבור או הדיינים לאיזה איש ודאי לא הוי אלא מדרבנן וכן הוכיח ממה שכתב מוהרי"ק בסימן כ"ה להקל בנדונו אף שבנדון ההוא היו חרמות ואף על פי כן כתב דאזלינן ביה לקולא משום דהוי מדרבנן ובודאי לא פליג אהרשב"א שכתב שהחרם דאוריתא אלא ודאי כדאמרן ודקדק כן מתוך דברי הריב"ש בסי' שצ"ה ובסי' קע"ג ובסי' קצ"ה עיין שם דברי קדשו וכן כתב בסי' ס"ב עיין שם (בד"ה אבל הרשב"א):

הרי כתב מפורש כדברי הגאון נודע ביהודה דבמה שאוסר על עצמו בחרם חרם זה הוא מן התורה לכולי עלמא ועיין עוד במים עמוקים סי' ע"ה (בד"ה אבל הרשב"א) שנראה דאזיל לשיטתו שבסי' ד"ן הנ"ל והרב בעי חיי בח"מ ח"א סי' י"ב ד' ט' (בד"ה עוד טוענין) ציין תשובה זו ותשובה דסי' ח"ן וייחסן להרב מוהר"ר בן שושן והנה אמת דבסי' ח"ן חתים עלה הרב הנ"ל אמנם ההיא דסי' ע"ה נראה שהיא להרב המחבר וכן ייחסה הרב מוהר"א קובו באדרת אליהו שבס' שני המאורות הגדולים בסי' ד' ד' כ"ד ועי"ש מאי

דשקיל וטרי בתשובות הללו ובמה שכתב עוד בסי' ס"ב גם הרב מטה אהרן בדף ר"ח ע"ב ייחסה להרב מוהראנ"ח: שוב ראיתי לרבינו הש"ך ביו"ד סי' ר"ח ס"ק י"ד שהביא מה שמקשים על מרן בש"ע ששם כתב מי שעבר על נידוי אין צריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר מפני שנידו דרבנן הוא ואילו בסי' של"ד סעיף כ"ח כתב אם זלזל בנידוי ובחרמו צריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר קודם שיתירוהו וכתב ליישב וז"ל נראה לתרץ שהרי דין זה לקוח מוהריב"ש שבב"י וז"ל שאין צריך שינהוג נידוי כלל אפילו שעה אחת דקימא דבנדרים דרבנן אין קונסין והכא נמי שהדברים שהמנודה חייב לנהוג בהם לאו מדאוריתא הן אבל להתיר לו דבר שנשבע עליו ושנשבע עליו בנידוי וחרם דבר ברור הוא שאין מתירין עד שינהוג איסור בדבר ההוא כימים שנהג בהם היתר עכ"ל וכונתו דאם זלזל בדיני הנידוי שלא נהג בדברים שהמנודה חייב לנהוג בהם ליכא אלא מדרבנן אבל אם קבל עליו דבר בנדוי או בחרם ועבר על הדבר ההוא א"כ הוא מדאוריתא שהרי נידוי וחרם גופיה דאוריתא הוא הילכך אין מתירין אותו עד שינהוג איסור בדבר ההוא כימים שנהג בו היתר ובסי' של"ד סעיף כ"א מיירי כהך סיפא דהריב"ש דהיינו שזלזל בנידוי ועבר על אותו דבר שנתנדה עליו או שקבלו בחרם או בנידוי וזה דין אמת עכ"ל הרי שכתב שאם קבל הדבר בנידוי או בחרם הוי איסור תורה וכדברי הרב נודע ביהודה ומצאתי אחר זמן בס' שו"ת מהר"ן יפה בד' ל"ז סי' יו"ד שהאריך הרב בדין חרם אם הוא מדאורייתא והביא דברי הרב נודע ביהודה בסי' קמ"ו הנ"ל וסייעו מדברי הרב ש"ך בסי' ר"ח הנ"ל ושקיל וטרי בפלפול נחמד בעניינים אלו עי"ש:

ואם חרם ושבועה חלים על הנולדים דין זה מבואר ביו"ד סי' רכ"ח סעיף ל"ה דאי אפשר להשביע הנולדים אחר זמן אבל נידוי וחרם חל על דורות הבאים והגאון נודע ביהודה בתניינא בחלק יו"ד סי' קמ"ו (בד"ה ומה שהוקשה לך) נשאל שזה היפך תשובת מוהר"ם מרוטרונבורק ואיך פסק הרא"ש (שהוא מקור דין הש"ע הנ"ל) בפשיטות דלא כרבו מוהר"ם והאריך ליישב ובסוף דבריו מאשר ומקיים פסק מרן בש"ע עי"ש והגאון יד שאול שם בס"ק ל"ו שקיל וטרי בדברי הנודע ביהודה הנ"ל עי"ש וראיתי בשו"ת שואל ומשיב כתב במהדורא תליתאה ח"א סי' ח"ן והנה מ"ש מע"ל שאין כח לרב לגזור בחרם על הנולדים לא ידעתי למה לא יוכל לגזור ע"ז ומ"ש בנו"ב יו"ד סי' ס"ח ובמ"ת סי' קמ"ו הנה הרב דורש מפי הגבורה אבל לא ידעתי טעמו וכו' עי"ש ומשמעות דבריו הוא דהנודע ביהודה סובר דחרם אינו חל על הנולדים והוא היפך המבואר בדברי הנו"ב ומכל מקום כתב בנודע ביהודה שם דמה שחל חרם על הנולדים אינו אלא מדברי קבלה ואזלינן

בספקו להקל ועיין במה שהבאתי בקונטריס אסיפת דינים (בשדי חמד ח"א) במערכת אישות סי' ב' אות כ"ד סק"ד והוא תורת משה ידידי הגאון בעל ס' מנחת משה יצ"ו: עתה השגתי ספר שו"ת הרי"מ להגאון הצדיק ר' יצחק מאיר זצוק"ל (שנדפס בווארשא שנת תרמ"ב) וראיתי שבחלק אהע"ז סי' ל"ו עמד בדין נידוי וחרם אם הם מן התורה והביא מה שכתב הרב ש"ך בסי' ר"ח (הנ"ל בד"ה שוב) שגוף הנידוי הוא מן התורה ורק דברים שהמנודה חייב לנהוג בהם הוא מדרבנן וכתב דמלשון הש"ע שנידוי דרבנן לא משמע כדבריו וכן מלשון הרמ"א בדרכי משה סי' של"ד בשם מוהר"ם פאדווא בין נידוי בין חרם מדרבנן דלא כדמשמע בתשובת הרשב"א סי' תקצ"א משמע גם כן שלא כדבריו וכל התשובות שהביא בספר בעי חיי סומכין על תשובת הרשב"א הנ"ל ולי נראה דאין הכרח בדברי הרשב"א לפרש כדבריהם דלשון הרשב"א הוא דע כי זו ספקא דאוריתא דאסור לעבור עליו דבר תורה כי בכל המקומות הורגלו לומר משביעין אנו ויש כאן שבועה גם כי יש ארור בו עם שבועה וכו' ומשמע דרק כשכותבין כן אז יש בו שבועה דהוי דבר תורה אבל סתם לא והכנסת הגדולה בהלכות נידוי העתיק דבריו וכתב דפירושו דלא מבעיא במקומות שכותבין ק דודאי הוי דבר תורה אלא אפילו בסתם הוי דבר תורה כי ארור יש בו שבועה עי"ש והוא לא העתיק תיבת עם שבועה לכן פירש דקאי אסתם אבל לפי מה שכתוב בכל ספרי הרשב"א עם שבועה ודאי דלא קאי אסתם רק על מה שכתב מקודם שמשביעין וכו' גם לשון כי לא משמע כפירושו כדכתב בבעי חיי עצמו ולהנ"ל אין צריך להגיה בדברי הרשב"א שבב"י סי' רכ"ח דכתב בתרי ותרי דהוי ספקא דרבנן וכתב הרב כנסת הגדולה שם דטעות סופר הוא וצריך להיות ספקא דאוריתא כדכתב בסי' ת"ש ותקצ"א ולמה שכתבתי גם בסי' תקצ"א אינו סובר כלל שהוא דאוריתא גם מה שכתב מסי' ת"ש שם לא כתב כלל דהוא דאוריתא רק דמחמירין גם שם רק הפסד ממון אבל לא שיהיה ספק דאוריתא ומיושבין גם כן דברי מוהר"ם פאדווא שכתב דהרמב"ן בתשובה סי' רס"ג סובר דהוא מדרבנן ודחה הכנסת הגדולה דבריו דהרי תשובת הרמב"ן הם מהרשב"א והרשב"א עצמו כתב בסי' תקצ"א דהוא דאוריתא ולמה שכתבתי מיושב דאדרבה משם מוכח דהפירוש כמו שכתבתי אמנם קשה להקל נגד הש"ך בחרם עכ"ל:ולענין חרם רבינו גרשון מאור הגולה אי חשיב כדאוריתא למיזל בספקו לחומרא עיין מה שרשמתי בקונטריס אסיפת דינים (בשדי חמד ח"א) מערכת אישות סי' ב' אות י"ט וכן לענין ספק ספקא בחרגמ"ה עי"ש.

ובמערכת גרושין סי' ב' סוף אות ה' ועיין לידידי הגאון מוהרי"א יצ"ו בספר עמודי אש סי' כ' אות ל"א: והשגתי עתה ספר שו"ת הרי"מ להגאון כו' ר' יצחק מאיר זצוק"ל (שנדפס

בשנת תרמ"ב) שכתב בחלק אהע"ז סי' ל"ו אשר נסתפק רומ"כ אי חרם רבינו גרשון הוא מן התורה לחוש מספק על פי תשובות הספרדים שהביא הכנסת הגדולה בספר בעי חיי לדעתי אין לחוש כלל שמפורש בתשובת מוהרי"ל סי' כ"א.
אם יסכים להתיר לו נישואין אסכים וכו' ובדרבנן עבדינן עובדא והדר שיילינן וכל שכן בתקנת הגאון רגמ"ה דקיל טפי אבל האשה לא שרינן כו' ורבותיו מ' שלום שכתב מהרי"ל עליו נגד הטור גברא אגברא וכו'. ומוהר"א ששתקו ליה ודאי שהסכימו כמו שכתב החכם צבי על תשובה זו עצמה לענין ארוסה עי"ש בסי' קכ"ד.
והגם דבעל תשו' שב יעקב עשה סנגורין לדבריו החכם צבי בר סמכא יותר גם יש לומר דבכי האי גוונא גם השב יעקב מודה וגם התם דהחמיר מהרי"ל בארוסה שתקו ליה מה שאין כן הכא ודאי לא היה שותקין וליתן מכשול והיו כותבין למה מיקל בחדר"ג שהוא מן התורה ולכן ודאי שהסכימו כנ"ל וכיון דמהרי"ל ורבותיו סוברים כן הגם שהיה תשובת הספרדים נגדם אין לחוש כלל שכל בני אשכנז נסמכים על דבריו בפרט דעל כרחין צריך לומר דאישתמיט ליה לבעל כנסת הגדולה ולתשובות הנ"ל דברי מהרי"ל ורבותיו דאי לאו הכי היו מביאים על כל פנים דבריו אולם לענ"ד בחדר"ג מ"ב נשים כולי עלמא מודים דהוא מדרבנן והפי' מ"ש שלא משום דררא דאיסורא תיקון אלא משום קטטה לענ"ד פשוט דבשלמא בדבר איסור שייך לתיקון אבל בדבר הרשות הרי מספקא להו אפילו קבל על עצמו נידוי ע"ש בב"י יו"ד סי של"ד בשם קונדריסים כל שכן ב"ד וגדולי הדור איך שייך שיתקנו על דבר המותר לעשות והא על מי שפרע פריך הש"ס ב"מ מ"ח האיך לייטינן ומשני דבעי עושה מעשה עמך וכתב הרי"ף ש"מ דלאו עושה מעשה עמך הוא מדכ' שארית ישראל כו' עי"ש ולכך ודאי שמקודם תיקו בתורת תקנה משום קטטה ואחר כך התקין על העובר על גזירתו דהוי אפקרותא ומשום חוצפה רשאין וממילא כיון דס' תקנה לקולא אין כאן חרם כלל וסיים דבריו שם (בסוף ד"ה והנה בס') דאף דבחרם קשה להקל נגד מה שכתב הש"ך בסי' ר"ח ס"ק י"ד דגוף החרם הוא מן התורה אבל על כל פנים בחרם דרגמ"ה נראה כמו שכתבתי והרי גם הרמ"א בדרכי משה אהע"ז סי' א' הביא גם כן לשון מוהרי"ל הנ"ל דהמיקל לא הפסיד וכו' שלא גזר משום חשש איסור דאוריתא אלא תקנה בעלמא ובשל סופרים הלך אחר המיקל וכל שכן בתקנה בעלמא עי"ש ומורה ממש כנ"ל:
כלל מ"א) חרם דהוא מדאוריתא היינו עיקר החרם אבל דיני המוחרם והמנודה אינם אלא מדרבנן ואזלינן בספקו לקולא כן כתב הרב מוהראנ"ח בח"ב סי' ד"ן ושכן כתב הריב"ש וייחס לזה דעת הר"ן ושכן דעת גדולי הפוסקים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש

והרשב"א בתשובה והוקשה לו מדברי התוס' במ"ק ד' ט"ו ד"ה לא אשארא גבי מאי דאיבעיא לן מנודה מהו בנעילת הסנדל שהקשו דתיפשוט מדר' אליעזר בסוף פרק הזהב דחלץ מנעליו ותירצו דשמא מחמיר על עצמו היה אי נמי מספקא ליה כי היכי דמספקא לן דלפי תירוץ שני משמע שדעת התוס' דאף הדינים הנהוגים הוא מדאוריתא דאם לא כן כיון דמספקא ליה הוה ליה למיזל לקולא וכתב שכונתם גם בתירוץ שני דר' אליעזר מחמיר על עצמו היה אלא דלתירוץ ראשון היה מחמיר על עצמו רק מצד חומרא בעלמא אף דהוה פשיטא ליה דשרי אבל לתירוץ שני היה מחמיר על עצמו משום דמספקא ליה אף שמשורת הדין כי מספקא ליה כיון דהוא דרבנן מותר כדין כל ספק בדרבנן אלא שהיה מחמיר על עצמו ושוב כתב דהתוס' בריש פרק ואלו מגלחין גבי מנודה מהו שינהוג נידוי ברגל (בד' י"ד ע"ב ד"ה מהו) כתבו ואם תאמר והא ליכא אלא עשה וכו' גם בסי' ס"ב (בד"ה אבל הרשב"א) כתב בכונת התוס' כמו שכתב בסי' ד"ן שגם לתירוץ שני ר' אליעזר מחמיר על עצמו היה ושם בהגהה הביא דברי התוס' שבדף י"ד ע"ב הנ"ל ולפי הנראה כונתו להוכיח מדבריהם דהוא מן התורה ועיין לקמן במערכת הנו"ן אות כ"ו:

ומכל מקום דעת הרמב"ן בתורת האדם שהביא שם בסי' ד"ן וסי' ע"ה היא דגם הדינים הנהוגים הם מדאוריתא וכתב על דבריו דלא קימא לן אלא כדעת הפוסקים הנ"ל והכרעת גדולי האחרונים וייחס לזה דעת הרב מוהר"מ פאדווא בתשובה עיש"ב ורבני האחרונים הנז"ל באות מ' ומכללם מרן החבי"ב שהבינו בדעת הרב מוהרמ"פ דגוף החרם דרבנן הא גרמא להו שלא ראו דברי מי שגדול הרב מוהראנ"ח הנ"ל והרב מטה אהרן ד' ר"ח ע"ב הביא דברי הרב מוהראנ"ח שבסי' ע"ה שכתב לחלק בין עיקר החרם לדיניו וכתב על דבריו ולא ידעתי אמאי לא הכריח חילוק זה מהריב"ש בסי' שצ"ה דשם ביאר כל הצורך עי"ש ובמחילת כ"ת גם אנכי לא ידעתי מאי קשיא ליה דהלא הרב מוהראנ"ח מאי דנחית לחילוק זה הוא על פי תשובות הריב"ש דנראות כסותרות ולכן לחלק יצא בין עיקר החרם לדיניו אלא דמתחלה הבין הרב מדברי הריב"ש בסי' שצ"ה דמה שכתב שהוא מדרבנן היינו משום דעיקר וגוף הדבר מדרבנן והדר ביה וקאמר דמה שכתב בסי' שצ"ה דהוי דרבנן הוא על הדינים הנהוגים כן מתבאר מדבריו בתשובות שתים זו סי' ד"ן וסי' ע"ה הנ"ל ולא זכיתי להבין מאי קשיא ליה גם מה שכתב שם סוף ע"ג דבדברים שהמנודה חייב כולי עלמא מודו שאינם אלא דרבנן אין הלשון מדוקדק ואחר שעינו ראה בדברי הרב מוהראנ"ח שכתב בשם גדול אדונינו הרמב"ן בתורת האדם דהוא מדאוריתא לא היה לו לכתוב כן אלא דלא נקיטינן כוותיה בזה וכדכתב הרב מוהראנ"ח (ובס' דבר אליהו להגאבד"ק טארלא בסי' ד"ן בד"ה ועל ספק ה"ד וכו' ראיתי שכתב בזה הלשון

נראה לי דעיקר נידוי דאוריתא רק דברים שהמנודין צריכים לעשות הם מדרבנן וכן כתב הרשב"ץ בח"ב סי' ע"ב דנידוי הוא דבר תורה והביא כן משם הרמב"ן בתורת האדם עכ"ל ואין אצלי שו"ת הרשב"ץ לעיין בדב"ק שאם הרשב"ץ נמשך אחר סברת הרמב"ן אם כן גם הדברים שהמנודה נוהג בהם הם מן התורה כמו שביאר הרב מוהראנ"ח בדעת הרמב"ן ואולי לא נקיט הרשב"ץ כהרמב"ן אלא בעיקר נידוי וחרם ועל כל פנים דעת רבני האחרונים לדינא הוא דדיני מנודה ומוחרם הם מדרבנן) גם ראיתי להריטב"א בחידושיו למועד קטן הובאו דבריו בשו"ת די השיב יו"ד סי' י"ג שכתב דדעת הגאונים בהנהו בעיי דמנודה למפשט לקולא ובהכרח לומר דסברי בדינים הנהוגים מיהא הוו מדרבנן וחידושי הריטב"א הנ"ל אין אצלי לראות אם הזכיר סברת הרמב"ן בזה ועיין בענין זה להרבנים אדרת אליהו שבס' שני המאורות הגדולים סי' ד' ד' כ"ג יד שאול סי' ר"ח ס"ק י"ד ורכ"ח ס"ק ל"ו ובשואל ומשיב ח"א סי' פ' ושם בח"ג סי' י"ב בן אברהם בשו"ת יו"ד סי' ז' ד' כ"ג ואילך בית שלמה הנדפס מקרוב בשו"ת יו"ד סי' ד' ד' ח' ע"א והלאה:

כלל מ"ב) חרם דנקיטינן דספק חרם להחמיר כתב מרן החבי"ב בכנסת הגדולה חלק ח"מ סי' ק"מ אות ט"ז דספק שיש בהסכמות החזקות הוי ספק חרם להחמיר וכתב כן בשם הרב מוהריב"ל ח"א סי' מ"ה ובשם הרבה פוסקים עי"ש ואין גם אחד מהם מצוי אצלי ובסוף דבריו כתב בזה הלשון וכתב מ"ץ ח"ב סי' ס"ד שאפילו אם יש ספק אם היא בחרם או לא יש להחמיר אבל אם יש ספק אם היתה הסכמה או לא יש להקל עכ"ל ומדלא הביא שום חולק על הרב מ"ץ משמע דהרבנים שרמז שם מיהא לא פליגי בזה אמנם מדברי הרב מוהרש"ך הובאו דבריו בשו"ת משנת ר' אליעזר ח"ב בחלק ח"מ סי' ע"ג ד' קמ"ו ע"א נראה דהרב מוהריב"ל ח"א סי' מ"ה חולק בזה שכתב וז"ל ואף אם היה ספק כל שהספק הוא אם הטילו חרם בענין זה ליכא למימר ספק חרם להחמיר וכדכתב הריב"ל ח"א סי' מ"ה ע"כ וזה היפך דברי הרב מ"ץ שאף אם יש ספק אם ההסכמה היא בחרם יש להחמיר והרב משנת ר' אליעזר ועוד רבנים שם נחלקו עליו דלא דמי לדהריב"ל דהכא בתקנה עצמה ודאי הטילו חרם אלא שמסופק לנו בפרט אחד אם נכנס בכלל ההסכמה בכיהאי גוונא הוי ספק חרם להחמיר וכדכתב הרב כנסת הגדולה יו"ד סי' של"ד בשם הרבנים מוהריב"ל ומ"ץ ומ"ש וכו' עי"ש שלא הזכירו דברי כנה"ג ח"מ הנ"ל ועיין להרב מקנה אברהם ריש סי' רס"ה וראיתי להרב ישרי לב בחלק ח"מ במערכת הסכמה אות י"ט שהביא תמצית דברי הכנה"ג ושכן כתבו הרבנים מטה שמעון ושפת הים וחקרי לב ושוב כתב אלא דמוהריב"ל סי' מ"ו כתב דוקא אם יש חרם בהסכמה אבל המ"ץ ח"ב סי' ס"ד כתב דאפילו אם יש ספק בחרם יש להחמיר ע"כ מוכח ודאי

דפליגי וקצת תימה דראה דברי הכנה"ג ולא יעיר עליו דלא היה לו להביא דברי הרמ"ץ בסתם בלתי גילוי דעת דהרב מוהריב"ל פליג עליה בזה: ואי מפקינן ממונא מהמוחזק משום ספק חרם הרב ישרי לב במערכת חזקות אות ה"ן כתב בפשיטות דלא מפקינן מן המוחזק והספרים שציין בזה אינם אצלי אולם בד' ס"ח ע"ג הביא דברי הרב דברי אמת בתשובה סי' י"א דנחלקו הראשונים בזה ועי"ש מה שציין עוד ועיין להרבנים עבודת הגרשוני סי' ס"ח פאת נגב ד' מ"ח וד' צ"ו ע"ד עבודת משא ד' ב"ן ע"ד שבות יעקב ח"א סי' ק"ד ועי"ש אי כופין אותו בעי חיי ח"מ ח"א סי' מ"ט חיים מדבר ד' קכ"ט ואילך.

והשגתי עתה ספר יאודה יעלה (לרב משאלוניקי) וראיתי שם בחלק ח"מ סימן ח' דף צ"ב ע"ב שכתב (בד"ה ועפ"ז) דהרב מוהראנ"ח ורבים דעמיה הביאם הרב שיירי כנסת הגדולה ביו"ד סי' של"ד הגהת ב"י אות י"ט סוברים דאף דספק חרם הוא מדאוריתא וספקו להחמיר אינו אלא לענין איסור אבל מפני ספק חרם לא מפקינן מיד ומוחזק והוא יחוש לעצמו וכתב דהרב צל הכסף בח"א סי' י"ט מדף לק"ט והלאה העמיק הרחיב בענין זה וסתר כל ראיות הרב מוהראנ"ח והנמשכים אחריו והעלה דמשום ספק חרם להחמיר מפקינן נמי מיד המוחזק.

וכתב הרב המחבר דאף דסובר הרב צל הכסף דמשום ספק חרם מפקינן מיד המוחזק היינו דוקא היכא דאיתחזק החרם אבל היכא דלא איתחזק החרם משמע מדבריו שבדף קמ"ח דמודה דחיישינן לדעתם ולא מפקינן ממונא וספר צל הכסף אין מצוי אצלי לעיין בדב"ק: כלל מ"ג) חרם בכתב בלי ביטוי שפתיים אי מהני לכולי עלמא או נכלל במחלוקת הפוסקים אי כתיבה חשיבא כדבור לענין שבועה כתב הרב משנת ר' אליעזר ח"ב בזכרונות ד' י"ג אות ט"ל בשם הרב נודע ביהודה ח"מ סי' ל' דמהני לכולי עלמא ושכן כתב הרב משפטי שמואל הובא בכנסת הגדולה יו"ד סי' של"ד עי"ש (הני ספרי משפטי שמואל וכנה"ג יו"ד לא שכיחי גבאי) ועיין עוד בנודע יהודה יו"ד סי' ס"ו שכתב כן והסביר משום דבחרם לא כתיב לבטא בשפתיים וכן כתב הרב חתם סופר יו"ד סי' ר"ך (בד"ה ובחרם) ועי"ש סי' רכ"ז מה שכתב בזה גם לפי ה שכתב בנודע ביהודה הנ"ל סי' ס"ז (ד"ה ולכן) דבחרם דלא כתיב לבטא סגי בקבלה בלב עיין לקמן אות מ"ה נראה דהוא הדין דגם כתיבה מהני דלא גריעא כתיבה מהרהור אלא עדיפא ואולם ראיתי לידי"ן רא"ג חסיד ועניו הרב אליהו חאיון בס' טוב לישראל בתשובה שבסוף הספר בדף י"ט ע"ג שכתב בשם הרבנים מוהריב"ל ח"א כלל ז סי' מ"ה ופרי האדמה ח"א ד' ק"ל ע"ד דבעינן בחרם שיוציא בשפתיו וציין ספרים רבים ואין גם אחד מצוי אצלי ועל דברי הנודע ביהודה הנ"ל כתב דליתא והביא עוד מה שכתב סי' ס"ח דרפיא בידיה כיעי"ש

ועיין להרב פתחי תשובה יו"ד ריש סי' רל"ו בשם תפארת צב"י יו"ד סי' ס"ב ובפתחי תשובה אהע"ז סי' קס"ה סק"י (ד"ה ומ"ש) ולהרב מוהר"י בן יעיש בשו"ת יו"ד שבס' בן אברהם סי' ז' והרב מצות חליצה בביאורו ס"ק צ"ב מסכים לסברת הרב נודע ביהודה דבחרם מהני לכולי עלמא ובס' בית שלמה שנדפס חדש ממש ראיתי אליו בענין זה בחיו"ד סי' ה' עי"ש בדב"ק גם בספר דבר אליהו להגאבד"ק מטארלא בסי' ד"ן (בד"ה ועל הספק ה"ג) הביא דברי האחרונים בזה וכתב להכריח מכמה מקומות דבחרם לא בעינן ביטוי שפתים וגם בכתב מהני:

כלל מ"ד) חרם כתב הרב נודע ביהודה במהדורא קמא בחלק יו"ד סי' ס"ו (בד"ה ועכ"פ) דבחרם לא בעינן שיענה אמן או שיקבל החרם דהחרם חל בעל כרחו אפילו עומד וצווח ואפילו לא היה במדינה באותה שעה עי"ש וכן כתב הרב משנת ר' אליעזר ח"ב בזכרונות ד' י"ג אות מ"א בשם הרבנים משפטי שמואל סי' ק"א ולחם רב סי' ריי"א (ד"ה למדנו) וכנה"ג יו"ד סי' של"ד הגב"י אות ט"ו דלא בעינן שיענה אמן ושכן כתב בהדיא הריב"ש בסי' קע"א בשם הרמב"ן אלא דמדברי רבינו הגדול בשו"ת פאר הדור סי' קנ"א מתבאר דגם חרם אינו חל בלתי עניית אמן כשבועה שכתב וז"ל והשאלה ששאלתם על אותו החרם שהחרימו מקצתם על הרשות ונוסח דבריכם בשאלה כך היה אמרתם שהחרם היה שלא ישמעו לאדם שבעולם לא לראש הישיבה כל מי שהיה עומד בבית הכנסת בשעת החרם וענה אמן נתחייב בשבועה ומי שלא ענה פטור מכלום ואין צריך לסתום אזניו ולא לעצום עיניו כמו שאמרתם אף על פי שהוא עומד בצד המחרים אפילו היה אוחז ס"ת בשעת החרם אם לא הוציא שבועה מפיו ולא ענה אמן פטור מכלום קל וחומר למי שלא היה בבית הכנסת וכל אלו שלא ענו אמן או שלא היה שם בשעת החרם אם קבלו עליהם אחר כך כגון שאמרו לאחד מן הנשבעים גם אני כמוך או הרי קבלנו על עצמינו מה שקבלתם וכל כיוצא בעניינים אלו אינם פטורים שהמתפיס בשבועה חייב הוא וכו' עי"ש ומי שנמצא אצלו הספרים הנ"ל יעיין בהם אולי יש לחלק בנושאים ועיין להרבנים יד שאול בסי' רכ"ח ס"ק ל"ו ובן אברהם בשו"ת ליו"ד ד' כ"א ע"א וע"ג: כלל מ"ה) חרם מדברי הרב נודע ביהודה במהדורא קמא יו"ד סי' ס"ו נראה דחרם חל אפילו לא הוציאו מפיו אלא הרהר בלבו משום דלא כתיב ביה לבטא בשפתיים גם מדבריו שבחלק ח"מ סי' ל' אות י"ב נראה קצת דאזיל לשיטתו הנ"ל ויש לצדד בדבריו עי"ש אמנם הרב חתם סופר יו"ד סי' רז"ך (ד"ה וראיתי) כתב דישתקע הדבר והוכיח מש"ס דמועד קטן ד' י"ז ריש ע"ב בעובדא דההיא אלמא דהוה מצער וכו' דחרם לא מהני בהרהור עי"ש:

ואם יש לחלק בלשון חרם בין לשון הווה הנני מקבל עלי דבר זה בחרם שהוא לשון המשמע שעתה הוא מקבל וכתיבה כדבור והוי כאילו מקבל בפיו ובלשונו דבר זה בחרם או בשבועה ללשון עבר נשבעתי או קבלתי עלי בחרם וכו' עיין בנודע ביהודה ביו"ד סי' ס"ו הנ"ל (בד"ה אמנם) שכתב דבלשון עבר לא מהני דאין כאן קבלת חרם אלא הודאה דבכי האי גוונא אפילו אם אמר כן בפיו לא מהני וכו' והרב שואל ומשיב במהדורא קמא ח"א סי' עד"ר נשאל דהרי בח"מ סי' קצ"א מבואר דאם כתב בשטר נתתי כסף השדה אף שלא נתן מעולם מהני דנתתי משמע לשון הווה כדכתיב נתתי כסף השדה קח ממני והכא נמי נימא דמשמע לשון הווה וכתב שדבר זה נשאל לכמה גאונים ואין פותר אותו ושגם בחתם סופר תמה כן והוא כתב ליישב לפום ריהט"א דהנה הטעם מה דמשתמש בלשון הווה משום דבאמת שטרי דידן הם שטר ראיה ג"כ והנה הראיה הוא על העתידות לבא והנה בימים הבאים הלשון נתתי יצדק מאד דהוא עבר וא"כ משתמש תמיד בלשון הווה שהרי הוא מורה על הימים הבאים שכבר נתן וגם בלשון המקרא שאמר אברהם בדרך קנין והקנין צריך להיות בשטר לכן אמר בלשון הוה שמשמש הווה ועתיד ועבר על כן אמר לשון נתתי ובין אם כותבין שטר והדר יהבי כספא או להיפך צריכין לכתוב בשטר נתתי מה שאין כן בחרם דאין צריך שיהיה נכתב לראיה ואם כן היה לו לכתוב אקבל עלי בחרם ומדכתב לשון עבר אמרינן דהיה הודאתו בשקר ולא מהני וזה ברור עכ"ל: כלל מ"ו) חייב אדם לטהר עצמו ברגל אם חיוב זה הוא מדאוריתא עיין להרב משנה למלך בפרק ט"ז דין יו"ד מהלכות טומאת אוכלין שכתב דמהרמב"ם שם משמע דהוא מדאוריתא (אולי משמע ליה הכי מדכתב הרמב"ם דאינו לוקה ואי ליכאאיסור תורה מלקות מהיכא תיתי עיין להרב עצמו במשנה למלך בהלכות שכירות פרק י"ג דין י"ג ואין מזה הכרח כל כך כמו שרשמתי לעיל [בשדי חמד ח"א] בחלק הכללים במערכת האל"ף אות ל"ח וק"ל) וכתב דלהרמב"ן בפירוש התורה הוא מדרבנן עי"ש וקצת תימה שהרב ארעא דרבנן באות גר"ס לא הזכיר דבריו כיעי"ש ומדברי רש"י ותוס' יבמות ד' כ"ט ע"ב ד"ה ולא מיטמאה לו ברגל שישראל מוזהרים על הטומאה ברגל וכו' משמע קצת דהוא דרשא גמורה מדאוריתא:

כלל מ"ז) חייב אדם לטהר עצמו ברגל הרב באר היטב ביו"ד סי' שע"ג סק"ד כתב בשם הרב בית הלל שהניח בתימה על פוסקי הלכות הנהוגים בזמן הזה שהשמיטו דין זה (חוץ מהרמב"ם והסמ"ג) והוא כתב ליישב דדין זה אינו אלא להיות טהורים לאכילת קדשים וכו' כדכתב הרמב"ם בהלכות טומאת אוכלין וכו' וכיון שאינו נוהג בזמן הזה השמיטוהו הפוסקים הרא"ש הטור וש"ע שאין כותבים אלא דברים הנהוגים בזמן הזה ומה שנמצא

באיזה מחברים שכתב וחייב אדם לטהר עצמו ברגל לאו טהרה מטומאת מת וכיוצא קאמרי אלא מטומאה היוצאת מגופו וכו' עי"ש וחידוש גדול הוא בעיני שנעלם מעיני שני המאורות שהרא"ש בפרק בתרא דיומא סוף סי' כ"ד כתב דהא דאמר רי"ן חייב אדם לטהר עצמו ברגל היינו לטהר עצמו מכל טומאות ואפילו מטומאת מת ולהזות עליו שלישי ושביעי והאידנא אין לנו טהרות וכיון שאין בעלי קריין טובלים כל השנה גם אין חובה לטבילה זו ואין לברך עליה שמבואר שבזמן הזה ליתיה להאי חיובא ובספר איי הים שנדפס מקרוב ראיתי בסי' קע"ה תשובה לרב נטורנאיי גאון וז"ל וששאלתם הטובל לכבוד שבת ולכבוד יום טוב צריך לברך או לא כך שנו חכמים מיום שחרב בית המקדש אין טומאה וטהרה ואין עלינו חובה לטבול לא בערב שבת ולא בערב יום טוב שאין עלינו טבילה מן התורה אלא לביאת מקדש אבל עכשיו דאין מקדש קיום אין עלינו טבילה וכיון שאין עלינו חיוב לטבול אם טבל אסור לברך מפורש גם כן מדבריו כדברי הרא"ש שבזמן הזה אין חיוב לטבילה זו:

והרב נודע ביהודה בספרו ציון לנפש חיה למס' ביצה על דברי רש"י במתני' ד' י"ז בד"ה ובה"א שקיל וטרי בהאי מימרא דר' יצחק חייב לטהר ברגל והביא לשון הרמב"ם בפרק ט"ז מהלכות טומאת אוכלין דין יו"ד כל ישראל מוזהרין להיות טהורין בכל רגל מפני שהם נכונים ליכנס למקדש ולאכול קדשים ק הוא לשון הסמ"ג עשין רמ"ו וכתב בסוף דבריו דלפי טעמם של הרמב"ם וסמ"ג אין חיוב זה נוהג אלא בזמן הבית אבל אחר החורבן אף בעת שהיה להם אפר פרה והיו יכולים לטהר גם מטומאת מת לא היה חיוב זה נוהג כיון שאין קודש ולא מקדש ואף בזמן המקדש לא היה חיוב זה אלא למי שהוא בירושלים או בסמוך שיכול לבא שם ברגל אבל הרחוקים מירושלים ואינם עולים לרגל אין חייבים לטהר עצמם ברגל ושוב בסוגיא שבד' י"ח ע"א על דברי רש"י בד"ה דלא שכיחא חזר בו ופירש שגם הרמב"ם אין כונתו שחיוב זה הוא דוקא בזמן הבית ובירושלים אלא אזהרה דובנבלתם לא תגעו בכל מקום ובכל זמן וכו' עי"ש ולפי דבריו חלוקים הם הרא"ש והרמב"ם וחידוש הוא שלא ראה דברי הרא"ש והאריך בענין זה הרב בית השואבה בדיני לקדש היום טוב וכו' ד' קס"ג אות ו' דמדברי הרא"ש בסוף יומא מתבאר דאפילו מנהגא ליכא בזמן הזה לטהר ברגל ושכן הוכיח הרב שאגת אריה בסי' ס"ז מדברי הרא"ש הנ"ל וכן הוכיח מדברי הרמב"ם בהלכות טומאת אוכלין פרק י"ז אך מדברי רבינו הטור בסי' תר"ב בשם ראבי"ה כתב שמתבאר דנוהג גם בזמן הזה שהרי בזמן ר' חייא ורב לא היה מקדש ולא קודש וכו' ותמה על הרב שאגת אריה שלא זכר דברי הטור והביא דברי הרב ציון לנפש חיה לביצה הנז"ל ולא הונח לו במה שפירש

בכונת דברי הרמב"ם לפי שדקדק מדברי הרמב"ם בפרק י"א מהלכות משכב ומושב דין ט' שמדבריו מבואר דאין חיוב טהרה זו ברגל אלא מפני שצריכים לעלות לרגל וכפשט דבריו שבהלכות טומאת אוכלין הנ"ל ופשוט דלדעת הרמב"ם אין נוהג חיוב זה אלא ובזמן המקדש ובירושלים והסמוכים לירושלים שיכולים לעלות לרגל עוד הביא מה שכתוב בתשובת הגאונים שנדפסו בספר נהרות דמשק סי' קע"ה והיא לרב האיי גאון וששאלתם הטובל לכבוד שבת וכו' (הן הן הדברים שבתשובת איי הים הנז"ל ומה שהרב מייחסה לרבנו האיי גאון הוא אגב ריהטא וכבר מצויין שם שהיא לרב נטורנאי גאון ועי"ש בהגהות שבאיי הים) וסיים הרי מבואר שאין חיוב זה נוהג בזמן הזה:

ומזה עמד מתמיה על מה שכתב הרב מוהר"ד אופנהיים בתשובתו שבסוף שו"ת חות יאיר סמוך לסופה בד' רמ"ח ע"ב דצבור שרוצים לעשות מקוה חייבים כולם ליתן להוצאות לפי שישראל גם כן מוזהרים על הטומאה ברגל שחייב אדם לטהר עצמו ברגל שהרי לפי כל האמור מבואר דבזמן הזה דאין לנו לא קדש ולא מקדש ולא אפר פרה ואי אפשר לנו להטהר מטומאה בזמן הזה אינו נוהג כלל חיוב זה דלטהר ברגל ואם כן אין לחייבם לסייע בהוצאות המקוה מטעם זה כלל ועוד שקיל וטרי בדברי המרדכי בריש מסכת מועד קטן במה שכתב הורה ר"י שמותר לרחוץ בחול המועד וכו' וגם בדברי הרב בית חדש בסי' תר"ב שקיל וטרי וסוף דבר העלה דאין חיוב זה נוהג בזמן הזה ומי שירצה להחמיר ולטבול בערב הרגל ואינו טובל גם בערב שבת אפשר דמיגרע גרע בכבוד קדושת שבתות דכל השנה כיון דאין מקום לחיוב טבילה זו בערב יום טוב טפי מערב שבת לכן הרוצה לנהוג לטבול בערב יום טוב צריך לנהוג לטבול גם בכל ערבי שבתות ואם אינו טובל גם בערבי שבתות אז אין לו לטבול בערב יום טוב אלו תורף דב"ק:

ועמו הסליחה רבה במה שהפריז לכתוב כן (דהטובל בערב יו"ט ולא בערב שבת מגרעות נתן וכו') ופוק חזי מאי עמא דבר שלמים וכן רבים טובלים בכל ערב יום טוב אף שאין טובלים בכל ערבי שבתות וחלילה לומר שעושים שלא כדין אלא עושים כן לתוספת טהרה וקדושה ויתכן שהוא על דרך שתקנו חז"ל בכמה דברים לעשות זכר למקדש משום מהרה יבנה בית המקדש וכו' והכי נמי כיון שבזמן המקדש חובה עלינו לטבול ברגל משום דאיכא קודש ומקדש ועינינו תלויות ומצפות לתשועת ה' ובנין בית מקדשו לכן אף שחז"ל לא חייבונו בטהרה זו בזמן הזה כיון שאי אפשר לנו להטהר מכל טומאה אחרי שאין לנו אפר פרה בכל זאת נהגו לתוספת קדושה לטבול בערב הרגל ולא תשכח טהרת הרגל לכשיבנה בית המקדש במהרה בימינו (אחר זמן רב ראיתי שהגאון שואל

ומשיב במהדורא תליתאה ח"א סי' קכ"ג דשקיל וטרי על מה שנשאל לבאר מי הם החייבים לטבול מדינא דגמרא והביא הא דר' יצחק חייב אדם לטהר עצמו ברגל ואחר שנשא ונתן בזה כדרכו בקודש סיים ועל כל פנים נתבאר שחייבים בטבילה ברגל ובפרט בערב יום כיפור כדי שנהייה נקיים כמלאכי השרת ועוד יש להוסיף דלכך חייב לטהר עצמו ברגל אף בזמן הזה זכר לבית המקדש ושפיר חייבים מדינא וכעין דאמרו במנחות ד' ס"א דספירה בזמן הוה דרבנן זכר למקדש עכ"ל ושמחתי שכיונתי לדעתו העליונה דשייך לעשות וכר למקדש בטבילה זו ולטבול בערב יום טוב אף שאינו רגיל לטבול בכל ערבי שבתות אלא שמה שכתב הגאון על פי סברא זו דאיכא חיובא מדינא גם בזמן הזה אין נראה כן לדעתי הקצרה שאם כן היה לרבותינו בש"ס ובפוסקים לבאר שחייבים לעשות בזה זכר למקדש רק אהניא לן סברא שלא להזניח מה שנוהגים לטבול בערב יום טוב אף שאינו טובל בערב שבת להצילם ממה שפקפק הרב בית השואבה):

ומצאתי שהרב הפרד"ס בס' אות היא לעולם בח"ב במערכת הרי"ש סי' ח"ק ד' קנ"ח (בד"ה והנה) שאף שגם הוא כתב גם כן דלפי הטעם שכתב הרמב"ם בחיוב טהרה זו להיות נכונים ליכנס למקדש ולאכילת קדשים תורה יצאה שבזמן הזה שבעונותינו חרב מקדש אין לנו חיוב בטבילה זו וסיים אך בזאת משום תוספת קדושה מה טוב ומה נעים לטבול בכל ערב הרגל אף שאינו טובל בכל ערב שבת על כל פנים בערבי הרגלים הבאים מזמן לזמן ידחוק עצמו לטבול ולטהר עצמו ולא יעבור כתיב ומר בריה דרב בהגהה שם הביא מה שכתב הרב בית השואבה דהטובל בערבי ימים טובים ולא בערבי שבתות מגרעות נתן וכו' וכתב שהפריז על המדה בזה עי"ש שוב נדפס ס' יפה ללב ח"ב וראיתי להרב נר"ו בריש סימן תע"א שחלק על מה שכתב הרב בית השואבה דמי שאינו טובל בכל ערב שבת אם יטבול בערב יום טוב מגרעות נתן וכו' דליתא וכו' עי"ש וחידוש הוא שלא זכר את דברי הרב הפרד"ס הנ"ל: ומה שתמה הרב בית השואבה על הרב שאגת אריה שלא הזכיר דברי הטור בסי' תר"ב הנה דברי הטור בשסראבי"ה הם עלה דאיתא בירושלמי דר' חייא מפקיד לרב שיאכל על כל פנים שבעה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים חולין בטהרה וכתב ראבי"ה דהא דאמר ליה שבעה ימים ולא אמר ליה תשעה לפי שעל ראש השנה לא היה צריך להזהיר שהרי חייב אדם לטהר עצמו ברגל נראה לי הדל דיתכן דהרב שאגת אריה מפרש בכונת ראבי"ה כמו שפירש הרב יד אפרים בסי' רמ"ב על דברי הרב מגן אברהם בסק"ד דסבירא ליה להרמ"א בדרכי משה שם דודאי אין הכונה משום חיוב לטהר ברגל ממש שהרי לא נזכר זה בשום מקום שמחוייב לאכול ברגל בטהרה אף שגם בזמן הזה יתכן ליזהר לאכול ברגל בטהרה כדכתב הרב מנן

אברהם בסי' תר"ב בשם הרב שני לוחות הברית רק דמזה נלמוד שמחוייב לנהג עצמו ביום טוב יותר בטהרה מבשאר ימים אבל עיקר דחייב אדם לטהר ברגל מובנבלתם לא תגעו מיירי בזמן המקדש ולכן סובר הרמ"א כמו דיליף הטור לענין שלא לאכול פת עכומ"ז בעשרת ימי תשובה ממה שצוה רב לאכול אז חולין בטהרה אם כן הוא הדין ביום טוב שראוי לנהוג עצמו בטהרה יותר מבימי החול גם כן יש ליזהר שלא לאכול פת עכומ"ז ולכן יש לו ללוש בביתו וכו' עי"ש ומתבאר לפי פירושו דאין כונת ראבי"ה להבין מדברי הירושלמי דחיוב טהרה וטבילה איתיה גם בזמן הזה דודאי חיוב זה הוא דוקא בזמן המקדש רק שצריך ליזהר לנהוג עצמו בטהרה לענין אכילת פת עכומ"ז:

גם אשור להרב שערי תשובה בסי' תקכ"ט שהביא מה שכתב הרב שאגת אריה דאין נוהג חיוב זה בזמן הזה וכתב שכן כתב הרב יד אליהו בסי' ס"ח ליישב תמיהת הרב בית הלל על אשר השמיטו הפוסקים הא דחייב לטהר ברגל (לא הזכיר הרב שערי תשובה דברי הרב באר היטב שכתבתי למעלה ואולי הביא דבריו בס' יד אליהו) ושכן מוכח מדברי הרמב"ם וכו' עי"ש וכן כתב הרב עיקרי הד"ט בהלכות יום טוב סי' כ"ב אות כ"ב גם בשם הרב טוב לכת ורמזו הרב קנין פירות ד' ע' אות כ"ב וכן ראיתי בשאילת שלום (פירוש על השאלתות) על מה שכתוב בשאלתות בפרשת אמור סוף שאלתא ק"ג דהא דתני ר' חייא ביבמות ד' כ"ט אשתו ארוסה לא מיטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מיטמאה לו דמשמע דנשים אסורות ליטמא לאו דוקא דהא דרשינן בני אהרן ולא בנות אהרן אלא איידי דבעי למיתני לא אוננות תני נמי ולא מיטמא לה כתב על זה הרב בס"ק קי"ב דרש"י ותוס' פירשו דמיירי ברגל שחייב לטהר עצמו כדאמר ר' יצחק וכו' ומה שרבינו בעל השאלתות לא בחר בישוב זה הוא משום שטהרת הרגל אינו אלא בזמן הבית משום מקדש וקדשים ולא בזמן הזה ושמטעם זה השמיטו הפוסקים הא דאמר ר' יצחק חייב לטהר ברגל ואף דר' יצחק היה אחר הבית טובא איצטריך ליה לפרושי טעמא דקרא דבנבלתם לא תגעו והיכא דאתי למיסבר קראי לא פרכינן הלכתא למשיחא או מאי דהוה הוה כדאיתא בריש יומא אלו תורף דב"ק והרב פרי מגדים בסי' קכ"ח ס"ק ע' כתב דכהן שרוצה לפרוש מאשתו בליל יום טוב צריך לטבול מערב יום טוב משום טומאת קרי וסיים ובלאו הכי חייב אדם לטהר עצמו ברגל עכ"ל ואין להכריח שסובר דמילתיה דר' יצחק גם לזמן הזה נאמר שיש לומר כדכתב הרב באר היטב שהבאתי בראש האות שאיזה מחברים כתבו כן רק על הטומאה היוצאת מגופו דוקא:

ואחרי שדעת רבנן בתראי כולם קדושים הנז"ל מסכמת דאין חיוב זה נוהג בזמן הזה נוכל לייחס שכן דעת הרב מוהר"י מינץ בסי' ז' הביא דבריו הרב חתם סופר בחלק א"ח

סי' קצ"ג (בד"ה והנה בתשובות) דיהיב טעמא דאפילו זקנות צריכות מקוה על כל פנים בראש השנה ויום הכיפורים שטובלים לתשובה ואפילו אנשים נמי לפעמים יהיה ערב ראש השנה וערב יום כיפור ביום חגם ואין יכולים לטבול בנהר וצריכים למקוה עכ"ל דקשה לכאורה למה לי טעמא בראש השנה ויום הכיפורים דטובלים לתשובה והרי בכל הרגלים יש חיוב זה לטהר וחיוב זה הוא נוהג גם בנשים עיין לקמן באות מ"ח אך לפי האמור נוכל לומר דגם הרב מוהר"י מינץ סובר דאין חיוב טהרה ברגל בזמן הזה לכן הוצרך לומר דעל כל פנים בראש השנה וביום הכיפורים צריכים לטבול משום תשובה ומדברי הרב בית שמואל בסי' ה"ן ס"ק יו"ד מתבאר שסובר שגם בזמן הזה נוהג חיוב זה וכבר השיב על דבריו הרב פתחי תשובה שם בסק"ד וציין קצת מדברי הפוסקים וסיים נמצא שדברי הב"ש בזה אין להם מקום לדינא בזה וראיתי בס' עמודי אש בסי' ה' אות מ"ב שהביא קושית הרב בית הלל בסי' שע"ג על דבר השמיטה שהשמיטו הפוסקים הא דחייב לטהר ברגל וכתב על דבריו ולא ידענא מאי קושיא דהא הטעם בכדי שיוכל לאכול קדשים וזה שייך רק בזמן שבית המקדש קיים עכ"ל ותימה על גדול שכמותו דכן רז לא אניס ליה ונעלם ממנו דברי הרבנים שרשמתי באות זו ובפרט דברי הרב באר היטב באותו פרק באותו מקום כאשר העתקתי לשונו בראש האות:

כלל מ"ח) חייב אדם לטהר עצמו ברגל מתבאר מדברי רש"י ותוספות ביבמות ד' כ"ט ע"א גבי הא דתני ר' חייא ארוסה לא אוננת ולא מיטמאה לו דאחד האיש ואחד האשה שוים בחיוב זה וכן כתב הרב זכר דבר בדף י"ג ע"א בשם שיטה מקובצת לכתובות ד' קי"ו סוף ע"א (מראה מקום הוא לדפי הספר כפי דפוס הראשון ואין הדפים מכוונים בדפוסים החדשים) וציין לעיין בקונטריס רוח יעקב שבסוף ס' לב שמח בסי' מ"ז ובשאלת שלום ד' נ"א סוף ע"א והרב הפרד"ס בס' אות היא לעולם בח"ב ריש סי' ח"ק כתב גם כן דמתבאר מדברי רש"י ותוס' ביבמות הנ"ל דחיוב זה איתיה גם בנשים והוסיף שכן כתב הריטב"א בחידושיו לכתובות על ג"ן ג"ן מהש"ס (בד"ה תנינא) בשם התוס' ושגם בשיטה מקובצת שם הביא דברי הריטב"א: והוכיח שכן גם דעת הרמב"ם מדכתב בסוף בפרק ט"ז מהלכות טומאת אוכלין כל ישראל מוזהרים להיות טהורים בכל רגל מפני שהם נכונים ליכנס למקדש ולאכול קדשים וזה שנאמר ובנבלתם לא תגעו ברגל בלבד ומדהוצרך לומר מפני שני דברים כניסה למקדש ואכילת קדשים ולא סגי ליה בכניסה למקדש הוכיח שחיוב זה הוא גם לנשים דלא שייך בהו טעם כניסה למקדש לפי שאין חייבות בראיה מכל מקום משום אכילת קדשים ישנן בחיוב זה שהרי חייבות באכילת שלמי שמחה כמו שפסק הרמב"ם בריש הלכות חגיגה ולכן כתב שני הטעמים

ועמד מתמיה על הסמ"ג בעשין רמ"ו שהשמיט הטעם דאכילת קדשים וכתב רק הטעם דליכנס למקדש דלפי זה יהיה הדין דנשים אינן בחיוב זה והלא הוא עצמו כתב דנשים חייבות בשלמי שמחה ועל הרב קרבן אהרן בפירושו על התורת כהנים שהובאה שם הך דרשא דובנבלתם לא תגעו דקאי ברגל וכתב רק הטעם דנכונים ליכנס למקדש אינו כל כך מן התימה משום דאיהו לא איירי בפסק הלכה ונקט חדא מתרי טעמי אבל על הסמ"ג יש לתמוה אלו תורף דב"ק ותירוץ זה הוא דחוק דכיון דיש נפקא מינה לדינא טפי הוה ליה למינקט חד טעמא דשוה לאיש ולאשה והוא הטעם דאכילת קדשים ומדשבק האי טעמא ונקיט טעמא דלפי שצריך ליכנס לעזרה יש במשמע שסובר דנשים אין חייבות בזה:

אך כל זה לפי שיטתו דמשמע ליה מדברי הרמב"ם שהוצרך לטעם שני כדי לחייב את הנשים שישנן בשלמי שמחה אמנם מסורת בידנו שאין להוציא דין על פי איזו המצאה אם לא בראיה ברורה מחוורת כשלמה ובמאי דקמן יש לומר שגם הרמב"ם לא היתה כונתו בנתינת טעם השני לחייב את הנשים כמו שראיתי לגאון עזינו בספר העמק שאלה בפרשת אמור סוף שאלתא ק"ג שכתב בס"ק ט"ז דמתבאר מדברי הרמב"ם בהלכות טומאת אוכלין הנ"ל שסובר דהא דמוזהר על הטהרה ברגל היינו משום ראית פנים בעזרה ואכילת קדשים היינו שלמי חגיגה אבל משום שלמי שמחה לחוד אין הזהרה לדעתו שכתב בהלכות יום טוב פרק ששי דין י"ז אף על פי ששמחה האמורה כאן היא מצות שלמים יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד כראוי לו כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו והאנשים אוכלים בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר וכו' הרי דאפשר לקיים מצות עשה זו אפילו בטומאה שיכול לקיים בשאר דברים ורק השמחה היותרמכשרת היא שלמים אבל אין בהכשר זו כדי אזהרה על הטומאה וכן כתב הגאון צל"ח בביצה ד' י"ז בכונת הרמב"ם דלא כהגאון שאגת אריה סי' ס"ו שכתב להיפך ואם כן נשים שאינם מצות על ראיה וחגיגה אינן מוזהרות על הטומאה עכ"ל ומתבאר מדב"ק שאין לנו ללמוד מדברי הרמב"ם דגם נשים חייבות בטהרה זו דיש לומר דאכילת קדשים דנקט הרמב"ם היינו חגיגה דאילו שלמי שמחה כיון שאפשר לקיים מצות שמחה גם בטומאה בשאר דברים אין כדאי לחייב בטהרה זו משום זה ואם כן יתכן שכן הבין הסמ"ג בדעת הרמב"ם ולכן הספיק לו הטעם דכניסה למקדש בלבד וכן הרב קרבן אהרן יש לומר שסובר כן ולכן לא דקדק לכתוב גם הטעם דאכילת קדשים דאין בזה שום נפקותא לדינא ומכל מקום נראה כיון שמפורש בדברי רש"י ותוס' והריטבא והרב שיטה

מקובצת שגם נשים חייבות בטהרה זו ובדברי הרמב"ם אינו מפורש בהיפך יש לנו לומר דהעיקר כשיטת רש"י ודעמיה גם הרב בית שמואל בסי' הן ס"ק יו"ד הביא דברי רש"י להלכה: כלל מ"ט) חתיכה נעשית נבלה אי אמרינן בשאר איסורין חוץ מבשר בחלב ידוע מחלוקת הראשונים וכתב הרב ארעא דרבנן באות רל"א דגם להפוסקים דאמרינן גם בשאר איסורין אינו אלא מדרבנן עי"ש ותמיה לי שלא זכר דברי מרן החבי"ב בכנה"ג יו"ד סי' צ"ב הגב"י אות ח"ל בשם הרב מוהריק"ו דלמ"ד דגם בשאר איסורין אמרינן חתיכה נעשית נבלה הוא מדאוריתא אלא דאין לוקין עליו עי"ש.

ועיין להרב קהל יהודה ד' ט' שהכריח כן מדברי התוס' דלר"ת דאמרינן חתיכה נעשית נבלה בשאר איסורין הוא מדאוריתא וצריך להתיישב בדברי הרב מלא הרועים שכתב במערכה זו אות ג' בסופו דגם בב"ח אינו אלא מדרבנן דלא כמו שנראה מדברי הר"ן וכו' והרב ש"ך יו"ד סי' דק"ל ס"ק י"ו כתב דבשאר איסורין הוא מדרבנן משום לתא דבב"ח משמע דר"ל דבב"ח מיהא מן התורה הוא ועיין בסי' ק"ג בש"ך ס"ק ח"י ובחי' רעק"א שם וק"ל ובפמ"ג בפתיחה להלכות בב"ח אות ב' כתב דבב"ח הוא מן התורה ובשאר איסורין דרבנן אף שמוהריק"ו הביא דעה א' שחנ"ן בשאר איסורין הוי מן התורה לא קי"ל כן וצריך להתיישב בכל זה: כלל נו"ן) חתיכה נעשית נבלה העיקר כמ"ד דבשאר איסורין אסור מדרבנן כן כתב הרפ"ח סי' צ"ב סקי"ד.

ועיין להרב קהל יהודה שם גם הרב נו"ב ח"ב יו"ד סוסי' ג"ן נקיט הכי ועיין להרב ישועות יעקב א"ח סי' תמ"ז ס"ק י"ד ובידוד בסי' צ"ב אות ט"ו כתב דאנן נקיטינן כפסק מרן דבשאר איסורין לא אמרינן חנע"ן. ועיין במה שהבאתי בקונטריס אסיפת דינים מערכת הדל"ת אות יו"ד: ובאיסור דרבנן אי אמרינן חתיכה נעשית נבלה למאן דאית ליה חתיכה נע"ן בשאר איסורין עיין ביו"ד סי' דק"ל סי"ב בהגהה בשמים הבלועים מיי"ן שנפלו לתבשיל אם יש ששים כנגד היין מותר משמע דלא אמרי' חנ"ן דא"כ ס' כנגד הבשמים מיבעי ליה.

אלא דראיתי בחי' רעק"א שם שכתב שבמקור הדין הרשב"א) מבואר דבעינן ששים כנגד הבשמים ושבס' הזכרונות הגיה כן בדברי רמ"א ועיין פר"ח סי' צ"ב ס"ק י"ז דלא אמרי' חנע"ן אלא דוקא במידי דאסור מן התורה וכ"כ בסי' פ"ז ס"ק ז"ך וכ"כ בפרי תואר סי' צ"ב סקי"ב ועיין ט"ז ופרמ"ג במ"ז סי' צ' סק"ד ובאה"ט סי צ"ב סק"י (בזכור לאברהם ד' קצ"א ע"א יש ט"ס בציונו באה"ט ס"ק י"ב) ויד דוד שם הגב"י אות ח' עמודי אש ד' מ"ט ע"א ד"ה ויש לחקור ובמה שכתבתי בקונטרים פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות ל"א: כלל נ"א) חתיכה נעשית נבלה אפילו בבשר בחלב לא אמרינן כן כי

אם בבשר שנתערב עם החלב אבל אם נתערב בב"ח ונפלו לתבשיל של קטניות וכיוצא לא אמרינן שהקטניות כלן נעשו נבלה לשער בכלן דדוקא הבשר עם החלב שהוא איסור כשנתערב יחד אמרינן חנ"ן לפי שהוא גוף האיסור אבל לא בדבר אחר כ"כ הרב ביד מלאכי כללי הדינים אות ר"ך בשם הרב מוהריק"ש בסי' צ"ב בשם הפוסקים ועיין להרב פר"ח סי' צ"ד סק"ך (סוד"ה ועדיין) מ"ש ע"ד הרב מוהריק"ש הנזכר לעיל: כלל ב"ן) חתיכה נעשית נבלה לא אמרינן בחמץ קודם הפסח כ"כ הרבנים מג"א סי' תמ"ז ס"ק ל"ח ואשל אברהם שם ס"ק כ"ד (ד"ה תשובה) ומדברי הרב מוהרי"ע בשו"ת בית יהודה סי' מ"ז במ"ש ועוד שמעתי טעם אחר וכו' עי"ש מוכח דלא ס"ל כן ועיין להרבנים ערוך השלחן סי' תמ"ז אות ט"ז תפארת אדם בשו"ת אור"ח סי' י"ד במה שתמהו על דבריו חת"ס או"ח סי' ק"ך (ד"ה והנה) ישועות יעקב סי' תמ"ז סקי"ב וי"ד וסי' תנ"א סק"א (ד"ה ואמנם) מחצ"ה סי' תנ"א סק"מ חוט השני סוסי' ה"ן בית שלמה אור"ח סי' צ"ז וסי' פ"ז וכל הרבנים הנ"ל כתבו דלא אמרי' בחמץ קודם הפסח חתיכה נע"ן אך בשו"ת שואל ומשיב ח"ג סי' קג"ן מפקפק לענין י"ש של שעורים לומר שגם המים נעשים י"ש ועיין מה שכתבתי בקונטריס אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סי' ד' אות ו' ובעיקר דין חתיכה נעשית נבלה ראיתי בספר חדש יאודה הלוי לרב גדול משאלוניקי שפלפל ולא פניתי כעת לעיין בדב"ק ואיה"ש אכתוב מדבריו בקונטריס ההשמטות (פאת השדי):

כלל ג"ן) חשד מצינו מדאוריתא כ"כ מרן חיד"א ביעיר אזן אות ל"ב בשם הרב מוהרד"ך בית י"ז חדר ט' וכ"כ הרב מוהראנ"ח ח"ב סי' מ"א ד' ס"ה ע"ג וסי' ע' שציין ביעיר אזן שם ועיין להרב קהלת יעקב בתוספת דרבנן אות ק"ך ונראה דדבר זה נעלם מהרב קרבן אליצור ד' ד' ע"ד דלי ניחא ליה לומר דאסור מן התורה משום חשד עי"ש ועיין לגדול בדורנו הרב כמוהר"ש העליר נרו' בקונטריס טהרת הקדש אשר לו בד' ב' ע"ב שוב מצאתי להרב מטה אהרן במערכת האל"ף ד' למ"ד ע"ג שהשיג על הרק"א הנ"ל עי"ש ולג"ע בפתח הדביר ח"ג ד' ה' ע"א ועיין באות שאחר זה דמצינו דחשו חז"ל לחשד גם במילי דרבנן ואי לא הוי חשד עיקרו מן התורה לא הוה אמרינן גם במילי דרבנן וק"ל והנה מה שכתבו הרבנים הנ"ל בשם הרב מוהרד"ך דחשד הוא מדאוריתא הוכיח כן מדאמרינן בשבת ד' כ"ג מנא תימרא דחיישינן לחשדא ומייתינן מפאה כיעי"ש ותמה הגאון חכם צבי סי' צ"א מאי שנא הכא דבעי הש"ס מנא תימרא דחיישינן לחשדא מכמה דוכתי דחיישינן לחשדא ראיתי בחידושי הגרי"ב (בש"ס חדש דפוס ראם) תירוץ נכון דהכא צריכינן לילפותא משם שהוא בשב ואל תעשה עי"ש: כלל נ"ד) חשד אי איכא ברבים משום חשדא נחלקו הפוסקים ביו"ד סי' קמ"א אי קימא לן כשינויא דברבים ליכא

חשדא או לא כיעי"ש ולמאן דאמר דברים ליכא חשדא נחלקו רבני האחרונים אם יש לחלק בין איסור קל לאיסור חמור דהרבנים א"ר הובא בשערי תשובה סי' רמ"ד אות ה' וזכור לאברהם בח"א במערכת חול המועד וכן בקנין פרות במערכת חול המועד אות י"ב ותוספת שבת הובא בנודע ביהודה מהדורא תניינא א"ח סי' ק"ג סברי דדוקא באיסור חמור הוא דלא חשידי רבים למאן דאמר אבל באיסור שבות קיל לכולי עלמא גם ברבים איכא חשדא וכן כתב הרב מוהרש"ז בש"ע שלו סימן רמ"ד ס"ח בקונטריס אחרון שם בשם הרב תודת השלמים עיי"ש אך דעת הרבנים נודע ביהודה ומר בריה בשו"ת הנ"ל דהסברא בהפך דדוקא באיסור תורה דחמיר הוא דאיכא מאן דאמר למיחש גם ברבים משום חשד אבל באיסור דרבנן לכולי עלמא לא דייקינן כולי האי בשל רבים ושרי עי"ש שייחס לזה דעת הרב מג"א סי' רמ"ד ס"ק ח':

והרב מחצית השקל שם נראה דסובר דאין לחלק וכמחלוקת בזו כך מחלוקת בזה שפי' כוונת המגן אברהם שסברת הגדול שהורה להם כך הוא לסמוך על היש אומרים שבסי' קמ"א עי"ש שמעת מינה דלא שאני ליה וכן פירש בדעת המגן אברהם והרבחתם סופר א"ח סי' ס' (ד"ה הנה) שכונתו לסמוך אהך דעה שביו"ד סי' קמ"א דברבים ליכא חשד עיי"ש שמעת מינה דבכל גוונא פליגי וכן כתב שם סי' ס"א עיי"ש וכן מתבאר ממה שכתב הרב חתם סופר בחלק ששי סי' ו' דנראה לי דיש לסמוך בדרבנן אשיטת הסוברים דברבים ליכא חשד וכן משמע ממגן אברהם סי' רמ"ד סק"א עכ"ל וצ"ע במה שכתב בחלק ששי הנ"ל סי' מ"ג דהיכא דליכא משום חילול השם היה אפשר לסמוך על המגן אברהם דברבים וכו' אלא דאיכא למישדי נרגא דהרי הרי"ף והרמב"ם סברי דגם ברבים איכא חשדא וכו' עיי"ש וק"ל ולפי הנראה העיקר לדעתו הוא כמ"ש בסי' מ"ג שהם דבריו האחרונים (לא מחמת סדר הסימנים אני אומר כן אלא לפי זמני התשו' שסי' ו' היה בשנת תקע"א וסי' מ"ג היה בשנת תקצ"ג) באשר נודע דפוסק שסותר דברי עצמו דבריו האחרונים הם עיקר דעתו ומה שהקשה בחתם סופר סי' מ"ג הנ"ל מההיא דתודוס איש רומי עיי"ש בשו"ת חתם סופר סי' ס' (ד"ה אמנם) מה שחילק יפה בזה:

והנה בחתם סופר סי' ו' הנ"ל רצה להכריח מש"ס סוכה ד נ"ג ע"ב גבי אנו ליה דמקשי משמע שמע וכו' דגם ברבים איכא חשדא דאם לא כן מאי מקשה ושוב כתב ליישב לשיטת הסוברים דברבים ליכא חשד וסיים דלשיטת רש"י דבמלה מלה ליכא שתי רשויות רק דמחזי כשוטה ומשתגע ומהא מיירי הש"ס דסוכה ולא משני רשויות אם כן אינו ענין לכאן כלל עכ"ל ולפי קוצר ועניות דעתי דבריו נפלאו ממני דהא ודאי ההיא דסוכה הוי פסוקא פסוקא לשיטת רש"י מדמייתי הש"ס ההיא דר' זירא דהאומר שמע

שמע כאומר מודים מודים וכלומר משתקין אותו ואי לא חשיב אלא מלה מלה וכופלה הוה ליה להקשות מההיא דהקורא שמע שמע הרי זה מגונה דמיירי באומר מלה מלה וכופלה וכן פירש"י להדיא בסוכה הנ"ל שמע שמע פסוקא פסוקא ותני ליה והוא מוכרח לפי שיטתו כאמור וכן כתב הרב מוהרש"א בח"א דלפירש"י הא דאנו ליה הוה ליה כאומר פסוקא פסוקא עי"ש והוא פלא לעניות דעתי ובתשובת הרב חתם סופר א"ח סי' ס' סוף ד"ה אמנם כד וכו' כתב ודע דהך דברבים ליכא חשדא צ"ע מש"ס סוכה וכו' ופירש"י (ד"ה כאומר מידים) עי"ש והתם רבים הוה עכ"ל עיניך הרואות סתירת דב"ק וצע"ר לי ובעיקר קושייתו כבר קדמו הרב מחצית השקל בסי' ס"א ס"ט עי"ש: והמתבאר מכל האמור דהיכא דהחשד הוא שעשה איסור תורה כולי עלמא מודו דמידי פלוגתא לא נפיק דהרי"ף והרמב"ם והרמ"ה סברי דגם ברבים איכא חשדא וכן נראה דעת מרן בש"ע סי' קמ"א ממה שהשמיטו כמ"ש ומזה תמיה לי על הרב זרע אמת ח"ב סי' מ"ו דאין לאסור בצורות אלו (עי"ש נדונו) דברבים ליכא חשדא כמו שאמרו בע"א דף מ"ג וביו"ד סי' קמ"א ס"ד עי"ש דהיכא קאמר בפשיטות דברבים ליכא חשדא ומראה מקום הוא לסי' קמ"א ושם מבואר דלאו דברי הכל הוא וכיון דהחשד הוא על איסור תורה נראה דלא נוכל לומר דכונתו לסמוך אהך דיעה (כמו שנוכל לומר לדעת הרב מגן אברהם הנ"ל וכמו שכתבו הרבנים מחצית השקל וחתם סופר הנ"ל): ותו דכבר כתבו הפוסקים בשם רבינו ירוחם דאף דברבים ליכא חשדא מ"מ מכוער הדבר ועין להרב חתם סופר יו"ד סי' קכ"ט ובכל מקום שסמכו הפוסקים אהא דברבים ליכא משום חשדא אינו אלא היכא דאיכא צורך בדבר כי ההיא דחתם סופר סי' ס' וס"א בחלק א"ח וכיוצא לזה אבל להתיר לכתחלה בלי שום צורך כנדון הרב זרע אמת זו לא שמענו ועיין להרב קהל יהודה בחידושיו על הטור סוף סי' קמ"א ולהרב המגיה בספר בית אהרן קריספין בחיו"ד ריש מערכת הדלי"ת וחתם סופר חלק ו' סימן ד': והן עתה נדפס קונטרס טהרת הקדש להרב גדול בדורינו כמוהר"ש העליר יצ"ו ובדף ז' ע"א ואילך שקיל וטרי טובא בהאי דברבים ליכא חשדא והביא מילתייהו דרבנן קדישי בענין זה עיין שם באורך.

וראיתי שכתב שם לתמוה על דברי המג"א דהרי הרי"ף והרמב"ם והרמ"ה ומרן בש"ע סי' קמ"א סברי דגם ברבים איכא חשדא עי"ש ולפי מה שכתב בכונתו הרב מחצית השקל דכוונתו לסמוך אהך מאן דאמר דברבים ליכא חשדא וכן מה שכתב הרב נודע ביהודה דלהרב מגן אברהם בכי האי גוונא דהחשד הוא במידי דרבנן לכולי עלמא ליכא חשדא ברבים ניחא וק"ל ומסיום דברי המגן אברהם דבמקום שאין נוהגים ברחוב אין להקל מוכח טפי כפירוש הרב מחצית השקל דאילו להרב נודע ביהודה כיון דבכי האי גונא

ליכא מאן דאסר אמאי אין להקל וק"ל ושם בטהרת הקדש הנ"ל ציין דוכתי דמשמע דברבים ליכא חשדא ואיכא נמי לאידך גיסא ושקל וטרי עי"ש ובפרי מגדים בחלק אשל אברהם סי' רמ"ד סק"ח ועיין גטין ד' ס' ע"ב גבי מערבין בבית ישן וכו' משום חשדא עי"ש ברש"י ובטור ושלחן ערוך א"ח סי' שס"ו ס"ג ועיין להרב כתב סופר א"ח סי' מ' שהאריך בהא דברבים ליכא חשדא וכמה חשיבי רבים לענין זה ותמה על ראיות מרן בבדק הבית והש"ך ביו"ד סי' קמ"א ודחה הראיות והאריך בעניינים אלו שם ובסי' מ"ג (ד"ה ומ"ש מע"כ) והרב רמ"ץ א"ח סי' טו"ב מאות ט' והלאה שקיל וטרי בעניינים אלו ושם באות י' נקיט דשנים הוו רבים לענין זה ואחר סיום התשובה שקיל וטרי על דברי הרב חתם סופר בעניינים אלו עי"ש והרב מעשה אברהם בא"ח סי' כ"ז דף כ"ג ע"ב כתב בשם הרב פרשת הכסף דף ט' ע"ג דעם שבתחלה כתב בנדונו דברבים ליכא חשדא הדר ביה וכתב במסקנתו דהרי"ף והרמב"ם לא סברי כי האי שינויא:

וכתב הרב דברי יוסף סוף סי' ח' דהא דאמרינן דברבים ליכא חשדא היינו דוקא במקום שאין בו קדושה כההיא דרבן גמליאל שהיו לו בעליתו אבל בבית הכנסת שהוא מקום קדוש ומיוחד להתפלל אל ה' כולי עלמא מודו דחיישינן לחשדא טפי מיחיד בביתו וההיא אנדרטא דהוה בבי כנישתא והוו עיילי בה רב ושמואל התם שאני שהונח באונס ומשום הכי ליכא חשדא והרב פתחי תשובה סי' קמ"א סק"ח כתב דלא משמע כן מהש"ס דפריך והא ההוא בי כנישתא וכו' ומשני רבים שאני מבואר דעיקר ההיתר משום רבים שאני ע"כ ולא ידעתי מאי קשיא ליה דמי לא ידע דעיקר התירוץ רבים שאני אלא מיהא סובר הרב דלולא דהניחוה שם באונס לא היו סומכים במקום מקודש על הא דברבים ליכא חשדא דהא בלא הא לא סגי וק"ל: אך מה שקשה על דברי הרב יוסף הוא דהכריח כן מדברי הרא"ש דהגם דסובר דברבים ליכא חשדא בכל זאת בתשובה כלל ה' סי' ב' לא התיר בבית הכנסת מטעם דברבים ליכא חשדא דשמעת מינה דבבית הכנסת איכא חשדא טפי משאר מקומות ע"כ ולעניות דעתי נראה דמה שאסר הרא"ש בתשובה לאו משום חשדא הוא (כי היכי דנימא דהוה ליה להתיר בבית הכנסת כי ברבים היו) אלא משום שהוא מאוס לגבוה דבר שנשתמש בבית תיפלות של המצרים וזה לשון הרא"ש מה ששאלת בענין המחצלת הנקראת סגאד"א שדרך המצרים להתפלל עליה ויש בה כמו צורת משקל שחור אם מותר לתלותה בבית הכנסת לצד ההיכל ולהתפלל כנגדה וכו' דבר זה שאלתי וחקרתי עליו ונתברר לי שנהגו איסור בכאן וכו' לפי שאומרים שאותה צורה שחורה העשויה בה היא צורת המקום שהולכים לחוג שם בארצם וכו' ועוד אמרו שיש בה צורת מרקליס וכורעים עליה וכו' וכיון שכן נראה שאסור לתלותה

בבית הכנסת כלל ואינו אלא משום שדבר שנשתמשו בו בבית תיפלותם של המצרים לא ישאר פרסה ממנו בבית הכנסת כל שכן בצידי ההיכל וצריך להוציאה מבית הכנסת כדי שלא ישאר לו שום זכר בבית הכנסת כי מה לנו להניח בבית הכנסת שלנו דבר שמוכן לתפלת המצרים עכ"ל הרי שלא העלה על שפתיו לתא דחשד כלל דאי הוה סובר דאסיר משום חשדא לא הוה מישתמיט מלומר דאסור משום חשדא ושצריך להוציאה מבית הכנסת מהאי טעמא וכעת צריך עיון: ומדברי הרב קרית חנה סוף סי' ב' נראה דפשיטא ליה דכי אמרינן דברבים ליכא חשדא היינו אפילו בבית הכנסת עיי"ש ויש שינוי בזה בתשו' שהובאה בשבות יעקב ח"ב סי' מ"ד עיי"ש ועיין להרב חתם סופר יו"ד סי' קכ"ט ובחלק הששי סי' ו' שמתבאר יפה מדברי קדשו שאינו סובר לחלק בין שאר מקומות לבית הכנסת ק מתבאר דעת הרב נודע ביהודה במהדורא תניינא א"ח סי' ק"ג. אחר שנים רבות ראיתי במכתב אלי מידידי הגאון המפורסם מוהרי"ז שטערין אבד"ק שאוויל יחיה שכתב על דבריהרב פתחי תשובה הנ"ל וז"ל ומה שהשיג הרב פתחי תשובה על דברי הרב דברי יוסף סי' ח' דהא שם משני רבים שאני דמשמע להדיא דלא כדבריו עכ"ל ראיתי להעתיק בזה דברי הרב הנ"ל שכתב ומה שנסתפק אם בבית הכנסת דאיכא רבים אם יש לחוש לחשדא שלרי"ף ורמב"ם אין לחלק בין יחיד לרבים ועוד דאפילו המתירים בשל רבים היינו דוקא בההיא דר"ג שהיה לו בעלייתו אבל בית הכנסת שמיוחד להתפלל פשיטא דחיישינן טפי לחשדא מביחיד בביתו ואל תשיבני מההיא אנדיטו דהוה בי כנישתא וכו' ראש השנה ד' כ"ד ע"ב שאני התם שהונח באונס כמו שכתב בערוך ערך אנדיטו עכ"ל ועיין שם שכתב בתשובות שאלות שהיה צורה והיו עובדים אותו הפרסיים והוקשה לו מפני מה מצוי בבית הכנסת שגזר המלך שיעמידוהו על כרחם של ישראל וכשבטלה הגזרה סלקוהו ואותה מלכות עצמה בטלה עכ"ל: ולדידיה יקשה כן גם על הערוך שכתב מתשובת הגאונים אם לא דנימא שלא היה כן בגירסתו וכמו שלא חילקו הרי"ף והרמב"ם אבל הפשוט דלא היה קשה על מה שהיה מצוי כן בבית הכנסת שזה היה באונס רק על מה דמצלו התם רב ושמואל וע"כ בשלשה הוו רבים ולא חשידי כיון דליכא חשדא מצד העשיית רק על מה דמצלו התם בכנישתא אבל השהייה והעשיית כן בבהכ"נ בלא אונס פשיטא דאיכא חשדא גם בשל רבים וכן משמע בש"ך סימן קמ"א ס"ק כ"ז ויש מתירים בשל רבים דליכא חשדא ברבים אבל לעשות אין חילוק בין יחיד לרבים וכתב ר"י אף דליכא חשדא מכל מקום מכוער הדבר ועיין להרב מגן אברהם סי' רמ"ד ס"ק ד' והארכתי במקום אחר ועיין שם בתשובה הנ"ל שנסתייע גם כן מתשובת הרא"ש כלל ה' סי' ב' דאסור לתלות המחצלת בבית הכנסת

ולא התיר מטעם דבבהכ"נ ליכא חשדא והרי הרא"ש מכת הפוסקים דבשל רבים ליכא חשדא וכמו שכתב הטור בשמו עכ"ל עכ"ד הגאון הנ"ל יחי':

וכתב הרב חתם סופר בחלק ששי סי' ו' דמה שכתבו הפוסקים דאף אי ברבים ליכא חשדא מכל מקום מכוער הדבר היינו שלא יעשה כן צורה לכתחלה אבל אם כבר נעשית הצורה אין צריכים לשנות בה דבר למ"ד דברבים ליכא חשדא דאם לא כן תקשה מכנישתא דהוה בה אנדרטא ועיילי בה ולא חיישו לכיעור אלא על כרחין לכתחלה קאמר מכוער לעשות והתם כיון שכבר נעשית הוו עיילי בה ואם כן בדיעבד אין כאן בית מיחוש עכ"ד ולענ"ד דעתי נראה דלפי מה שכתב הרב דברי יוסף סוף סי' ח' דאף אי ברבים איכא חשדא מכל מקום כשנעשה הדבר באונס לית לן בה וההיא אנדרטא באונס הניחוה עי"ש אם כן אין ראיה למה שחידש כמבואר ועיין להרב קהל יאודה בחידושיו ליורה דעה סוף סי' קמ"א שכתב בשם הרב כנסת הגדולה שאחר שהביא דברי רבינו ירוחם דמכל מקום מכוער הדבר סיים בשם הרדב"ז ומאי דעיילי בבי כנישתא וכו' באונס הניחוה שם לכן הוו עיילי להתפלל הנה נרגש מקושית החתם סופר הנ"ל ומיישב דכיון שהונחה באונס ליכא משום מכוער הדבר ועיין בקונטריס טהרת הקדש הנ"ל שהביא משם הרמב"ן בחידושיו לע"א שכתב בשם גאון דההוא אנדרטא באונס אוקמוה דאי לאו הכי איכא חשדא אפילו ברבים וכו' עי"ש וגם עיקר דבריו לא זכיתי להבין דאי מיירי בעושה כן לכתחלה למה לי משום מכוער הדבר תיפוק ליה דמן הדין אסור לעשות צורה אפילו על ידי עכומ"ז משום אמירה לעכומ"ז דבעיא היא גבי שאר איסורין ואזלינן לחומרא עיין מה שרשמתי במערכת האל"ף אות קע"ב (בשדי חמד חלק ראשון) ועיין שו"ת לב חיים ח"ב סוף סי' קע"א ודו"ק: ודבר שאין האדם נאמן להעיד לעצמו מפני החשד אם הדבר ההוא של שלשה שותפים וכלם מעידים עליו כתב הרב פתחי תשובה ביו"ד סי' שי"ב דכיון שהם שלשה אף שכלם שותפים ליכא משום חשד כדמשמע בכמה מקומות והרב שם אריה בחיו"ד סי' ו' (ד"ה ומה) כתב דדברי שגיאה הם ולא משמע כן בשום מקום ואדרבא ממה שכתבו הפוסקים באה"ע סי' י"ב מוכח בהיפך מדכתבו טעמא דאין אדם חוטא ולא לו:

והנה בעיקר כללין אי ברבים איכא חשדא וכמה הוו רבים כתב לי ידידי הרב אשר זעליג מיעטריפרעל מעיר באר יצ"ו וז"ל לדעתי יש להוכיח תרתי דברבים ליכא חשדא ושנים חשובים רבים א') ברכות ד' ג' ע"ב בהא דאין נכנסין לחורבה משום חשד פריך בפשיטות אי בתרי חשד נמי ליכא יעו"ש מוכח להדיא תרתי דברבים ליכא חשדא ושנים הויין רבים לענין זה ועוד ראיה ממתניתין יבמות ד' כ"ה החכם שאסר האשה בנדר הרי"ז

לא ישאנה מיאנה או שחלצה בפניו ישאנה מפני שהוא ב"ד ומסקנת הגמרא שם וכן כתב הרי"ף והרא"ש דל"ד ב"ד של ג' הוא דליכא משום חשדא אלא אפילו בשנים גם כן ליכא משום חשד יעו"ש ולכאורה קשה מדתנן בגטין נ"ט מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום ומפרש לה שם בגמרא משום חשדא ופירש"י שיחשדו את בני החצר שמטלטלין בלא עירוב יעו"ש ומוכח דאף לרבים איכא חשדא אמנם התוס' שם פירשו באופן אחר שיחשדו שמפני שחושדין לגנוב פת של עירוב ולכך אין מניחין שם וקאי החשד על בעה"ב לפי"ז י"ל, ג"כ דכוונת הג"מ דוקא לאיש אחד חיישינן לחשד ובית איש א' כאיש א' חשיבי ובאמת רבים לא חיישינן לחשד ושנים הוי רבים ונמצא לפי זה חלוקין בזה רש"י והתוס' וליישב דעת רש"י דסובר בכאן דחיישינן לחשד אפילו ברבים נוכל ליישב בדוחק קצת דסובר כדעת הפוסקים שהביא הדר"ג דדוקא באיסור חמור הוא דלא חשידי רבים אבל באיסור שבות דקיל גם ברבים איכא חשדא וה"נ י"ל כן בדעת רש"י כאן ודברי השפ"ד סי' פ"ז סק"ז צ"ע קצת ויש להעיר בזה מדברי הגמרא קדושין פ' ובדברי הרמב"ם הלכות איסורי ביאה בענין סתם אנשים בחזקת כשרות אך לאשר כתיבה זו קשה עלי שלא הורגלתי בה וגם לא רציתי להטריח כת"ה בפ"א קצרתי בזה שוב ראיתי שהש"ך יו"ד סי' קמ"א כ"ז הרגיש בהא דברכות אך רק בחדא ואני בתרתי עכ"ד יצ"ו:

כלל ה"ן) חשד אי חיישינן לחשד במילי דרבנן עיין מ"ש לקמן במע' המ"ם אות ע"א דמצינו כמה דברים שאסרו חז"ל משום מראית עין אפי' במידי דרבנן והיינו חשד היינו מראית עין ועיין עוד גטין סי' ע"ב דמסקינן דמערבין בבית ישן הוא מפני החשד אע"ג דעירובי חצרות דרבנן אלא דלפי הנראה הרמב"ם בפיה"מ גירסא אחרת היתה לו בזה כיעי"ש ולכאורה יש להוכיח מאותה גירסא דבדרבנן לא חיישינן לחשדא מדאיצטריך לן טעמא דהנאה אלא די"ל דשאני התם דהחשד הוא לרבים לכך לא חיישינן משום דברבים ליכא חשדא כדעת הסוברים כן ואף להחולקים י"ל דעירובי חצרות דא"ץ שיהיה שו"פ כמ"ש בסי' שס"ו ס"ג הוה לי' כדבר שאין בו חסרון כיס עיין למרן הב"י סי' תרע"א גבי חצר שיש בו ב' פתחים וק"ל ועיין להרב פתח הדביר בח"ג ד' ה' ע"א שכתב דטפי אית לן למיחש לחשדא בדרבנן משום דבדאו' לא חשדי ליה וכו' וכן חילק מרן הב"י סי' תרע"א וכו' עי"ש נראה ודאי דאין כונתו לומר דדוקא למילי דרבנן הוא דחיישינן לחשד דזה לא יתכן דהא אבוהון דכולהו מילי דחשד היינו פאה בסוף שדהו והיא דאו' וגם מרן לץ חילק בין דאוריתא לדרבנן כיעי"ש עיין להרב ערוך השולחן סי' תרע"א אות ח' אלא כונתו ניכרת דאם ניתן לחלק בין דאוריתא לדר' איפכא מיסתברא להחמיר בדרבנן

ולהקל בדאוריתא ע"ד שחילק מרן בין דבר שחמור בעיני העם לדבר הקל בעיניהם ומתוך מה שרשמתי באות ד"ן מתבאר דגם משום איסור דרבנן חיישינן משום חשד כיעי"ש:
וכתב הרב פתח הדביר בח"ג הנ"ל דאף בדבר שאפשר לדון לכף זכות שעושה הדבר בהיתר חיישינן משום חשד דעם כי חובה עלינו לדון לכ"ז מ"מ אין לסמוך שלא לחוש לחשד בכי האי גוונא דמ"מ יש לחוש שהמון העם יחשדוהו שעושה איסור זולת אם צד ההיתר הוא ידוע ומפורסם דאז ודאי ליכא משום חשד כלל ולא סמכינן בענייני חשד שיתלו העם לומר דלא שביק היתרא ועביד איסורא עי"ש דב"ק ויש לעיין בזה מהא דאמרינן בפרק יוה"כ ד' ע"ח ע"ב דטעמא דת"ר דתינוקות מותרין ברחיצה וסיכה ביוה"כ הוא משום דלא חשדי להו אינשי דעבדי להו היום אלא אמרי מאתמול עבדי ליה אבל במנעל דלא אפשר דעבד לה מאתמול משום דטעיסטעמא דמותא אסור הא לאו הכי גם מנעל הוה שרי אלמא דבמידי דחשדא היכא דאיכא למיתלי להיתרא ולאיסורא סמכינן דתלו אינשי דעביד בדרך היתר והגם דהאי טעמא לא קאים בש"ס אלא טעמא דהנך דשרו הוא משום דרביתיה דינוקא הוו ולא גזרו רבנן היינו משום דקתני מותרין לכתחלה הא לאו הכי הוה מיתוקם שפיר האי טעמא ש"מ דאמרינן דמסתמא תלו להיתרא ולא לאיסורא: כלל נ"ו) חשד אם י"ל בין הווה ועתיד לבין לשעבר ובין היכא דאיכא הוכחה להיכא דליכא הוכחה עיין מה שביאר בזה הג' תפארת ישראל פיה"מ בקונטריס כלכלת שבת במלאכת הבונה סי' ל"ד ד' י"ח ע"א וע"ב ועיין להרב פתח הדביר ח"ג סי' שט"ו אות ג' ויש לפקפק בדבריו כמו שביארתי בזה בקונטריס אסיפת דינים במערכת שבת לענין אהל עראי בשבת: כלל נ"ז) חשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו אם הוא מדאוריתא עיין למרן החבי"ף בס' סמיכה לחיים ד' פ"ט ע"ד שעמד בזה ובד' צ' ע"א כתב דה"ג חק"ל ביו"ד סי' מ"ז כתב דמסוגיא דש"ס בכורות ד' ל"ה דפריך ר"פ כהנים הכי נמי דלא דייני דינא והכתיב ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע מוכח דהוי מדאוריתא וכן מוכח מדברי התוס' שם ד"ה כהני וכו' שכתבו דהוה מצי למפרך מהקרבת הקרבנות וכו' והוא דחה ראיות אלו עפ"י הכלל הרט"ז דדבר המפורש בתורה אין כח ביד חז"ל לאסור והאריך קצת ונוטה דעתו דהוא מדרבנן כיעי"ש וצריך להתיישב במה שרשמתי בכלל זה במערכת היו"ד מאות ט"ו והלאה ובפרטות באות כ"א עי"ש: ואם החשוד לאותו דבר אינו חשוד לעכומ"ז ולחלל שבת כתב רב אחד הובא בתשו' להג' מוהר"א תאומים שבספר נחלת יעקב (להג' בע"ס מק"ח) בסי' ב' ד' מ"ג ע"א (בד"ה ובדרך) דנאמן בשל אחרים והוא כתב לו דדבר זה אינו ברור כ"כ ובמחלוקת שנוי וכו' עי"ש ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא ג' ח"ג סי' ח"י האריך בנאמנות החשוד על האיסורין בשל אחרים עי"ש.

ושם בח"א סי' קמ"ד האריך ע"ד התשו' שבספר נחלת יעקב הנ"ל: כלל נ"ח) חשוד על העריות דפסול לעדות אשה אם הוא מדאוריתא כתב הרב פתחי תשובה בפירושו לסה"ג ד' ג' אות ח' בשם הרבנים חמ"ח וב"ש סוסי' מ"ב דאינו אלא מדרבנן ומרן החבי"ף בסמיכה לחיים ד' צ' ע"ב הביא מ"ש החמ"ח וב"ש שאינו אלא מדרבנן ועם שתמה עליהם שלא זכרו דהרב המבי"ט ס"ל דהוא מדאוריתא מ"מ כתב שדבריהם אמת דאינו אלא מדרבנן והאריך קצת עי"ש וכן נקיט בפשיטות הגאון נו"ב במ"ק באה"ע סי' ע"ב בסתירת היתר החמישי (בסוף ד"ה יתר מכאן הרי) עי"ש: ובעיקר דין זה אם הוא דוקא עפ"י עדים או אפילו ע"י קול.

ואם די במה שנחשד פעם אחת עיין בנו"ב מ"ת אה"ע סי' קל"ב: כלל ט"ן) חינוך אם האם חייבת לחנך את בנה הוא מחלוקת הפוסקים מערכה מול מערכה עיין להרב מגן אברהם בריש סי' שמ"ג ולרבני האחרונים שם ומלא הרועים במערכה זו ומריש הוה אמינא דמדברי רש"י חגיגה ב' ע"א ד"ה ואיזהו קטן מתבאר יפה דגם האם חייבת לחנך את בנה ושוב ראיתי להרב פתח הדביר שכתב בח"ב ד' ק' ע"ב בשם הגאון חקרי לב דכשמת האב לכולי עלמא חייבת האם לחנך את בנה עי"ש ולפי זה אין ראיה מרש"י הנ"ל דיש לומר שדברי רש"י הם בכשמת האב דהאם חייבת לחנכו ועיין להרבנים פתח הדביר ח"ג סי' שמ"ג אות ד' ויד מלאכי בכללי דינים אות בר"ן ומשק ביתי אות ק"ק.

ושיבת ציון סי' ס"א ודו"ק והרב בית יהודה בא"ח סי' ב"ך (ד"ה ומיהו) כתב בפשיטות דחייבת האם לחנך את בנה ולפי דברי הרב חקרי לב אתי שפיר כיעי"ש ועיין להרב מטה אפרים בסוף סי' תרט"ז באלף למטה ובספר תורת משה להגאון חתם סופר בפרשת נצבים ד' נ"ו ע"א (בד"ה כתי' בחנה) כתב בתוך דבריו אך יש פוסקים שגם האם מחוייבת לחנך עיין תוס' פ' יה"כ וש"ס נזיר כ"ט ותוס' שם ולכאורה יש להוכיח כן מדנדרה חנה להשאיל להשם בקטנותו והקב"ה שמע תפלתה והסכים על ידה שמעת מינה מצוה לה לחנך: ולענין אפוטרופוס של יתומים דקימא לן דבמקום אב קאי אם חייב לחנך את היתומים במצות הנה הרב יד מלאכי בכללי הדינים אות רצ"ב הביא מה שכתבו התוס' ישנים בפרק בתרא דיומא ד' פ"ב ד"ה בן שמנה דחינוך לקטנים לא שייך אלא באב ולא באדם אחר ותמה עליו הרב ארעא דישראל במערכה זו אות ח' הביא דבריו הרב הפרד"ס בספר אות היא לעולם בח"א סי' צ"ט ד' קכ"ט שלא זכר דברי התוס' בפסחים ד' פ"ח ע"א ד"ה שה דמתבאר דשייך חינוך באפוטרופוס על היתומים וכתב הרב הפרד"ס בספר אות היא לעולם ליישב דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דהתוס' ישנים לא כתבו אלא גבי אדם אחר דעלמא ולא באפוטרופוס דהאפוטרופוס ודאי שייך ביה חינוך כיון

דבמקום אב קאי ועליו מוטל לחנך את היתום בכל מידי דמצוה כדאיתא בגטין פרק הניזקין ד' ב"ן ופסקה הרמב"ם בהלכות נחלות פרק י"א דין יו"ד האפוטרופסין עושין לקטנים לולב וסוכה ציצית ושופר וספר תורה ותפילין כללו של דבר כל מצות עשה שיש להן קצבה בין שהיא מדברי תורה בין שהיא מדברי סופרים עושין להם אף על פי שאינם חייבים במצוה מכל אלו המצות אלא כדי לחנכם והתוס' בפסחים דמיירו באפוטרופוס אינם סותרים לדברי התוס' ישנים דיומא הנ"ל וציין לעיין במשנה למלך סוף פרק טו"ב מהלכות מאכלות אסורות וחקרי לב יו"ד ח"ג ד' קס"ט ע"ב והרב המגיה ציין לעיין בשו"ת מוהר"ם בר ברוך קובץ קטן סי' ר' משק ביתי אות ר' ושם (במשק ביתי כתב שכדברי התוס' ישנים ביומא כתבו התוס' בנזיר ד' כ"ח סוף ע"ב ומוהר"ם בר ברוך הנ"ל והגהות מיימון בהלכות שביתת עשור): אמנם הביא שהרב תרומת הדשן בסי' רצ"ד תמה על דברי התוס' דיומא.

ופסק דיתום שאין לו אב אחרים חייבים לחנכו. ומרן חיד"א במחזיק ברכה סי' שמ"ג הביא שכן הסכימו הרבנים תוספת שבת וארח מישור וסיים במחזיק ברכה ואני כתבתי בברכי יוסף דנקיטינן כדברי ר"י שבתוספות מאחר דמוהר"ם והגהות מיימון סברי כוותיה ועיניך תחזנה דהראיות שהביא הרב ארח מישור שערי תשובה לא ננעלו ליישב דעת ר"י ובחינוך דרבנן יש להקל כסברת הגדולים הנ"ל וכל המשא ומתן שבברכ"י ומחזיק ברכה הנ"ל הוא על אדם אחר ולא על אפוטרופוס כיעי"ש.

דאפוטרופוס ודאי חייב לחנך את הקטן כמבואר בדברי הרמב"ם בהלכות נחלות הנ"ל ומצאתי בענין זה בספר חיים ומלך בהלכות אבל פרק ח' הלכה ד' (על מה שכתב הרמב"ם קורעין לקטן משום עגמת נפש) שהאריך קצת מר בריה דמרן המחבר רב יוסף סיני יצ"ו בדין זה ושם הביא קצת מדברי הרב חקרי לב והזכיר גם דברי הרב משק ביתי עי"ש מדף ג"ן וחידוש הוא שלא זכר דברי הרב הפרד"ס בספר אות היא לעולם הנ"ל: כלל ס') חינוך מה שחייבו רז"ל חינוך לקטן דעת הרמב"ן דהחיוב הוא לאב אבל דעת התוס' דהחיוב לקטן ודעת הר"ן כדעת התוס' עיין בפ"ב דמגילה על משנת הכל כשרין וכו' ועיין להריטב"א שם ובדברי הר"ן בקידושין דתרל"ד ובפ"ב מסוכה על משנת קטן שאינו צריך לאמו ועיין להרב תרומת הדשן בכתביו סי' ס"ב ועיין להרב כ"מ פ"ו מהל' חמץ דין יו"ד כן כתב הרב משנת ר' אליעזר בח"ב הנד"מ בזכרונותיו ד' י"א ע"ג אות ב' ואני ההדיוט מזה זמן רב (טרם שנדפס ס' משר"א ח"ב הנ"ל) כתבתי מסברא דלא הטילו חיוב החינוך על הקטן עצמו אלא על האב דחיובא לדרדקי מי איכא ובזה כתבתי לבאר דברי הגאון פרי מגדים בא"ח סי' י"ד במשבצות סוף אות א' שכתב דלדעת ר"ת ודעמיה

שפסלו עשיית ציצית על ידי אשה משום דכל שאינו בלבישה אינו בעשיה טומטום כשר לעשותם משום דספק תורה לחומרא מן התורה וישנו בלבישה מיקרי מן התורה ולכן ישנו בעשיה וסייםדלהרמב"ם דחומר הספקות הוא רק מדרבנן יש לעיין עי"ש דלכאורה אינו מובן למה לא כתב בפשיטות דלדעת הרמב"ם דחומר הספקות מדרבנן טומטום פסול לעשיית ציצית דמה שחייב מדרבנן לא מהני לקרותו ישנו בלבישה כדמוכח מדקיימא לן בסי' ט"ל דקטן אם כתב תפלין פסולין אף אם הגיע לחינוך וטעמא דהתם נמי משום דכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה אף על גב דישנו בקשירה מדרבנן אלמא חיוב דרבנן לא משוי ליה ישנו בקשירה ואם כן הוא הדין לציצית טומטום לדעת הרמב"ם דחיובו רק מדרבנן לא מקרי ישנו בלבישה ופסול לעשיה לדעת ר"ת ולמה תלה הדבר ביש לעיין.

וכתבתי שטעמו משום שיש לחלק בין טומטום לקטן דקטן היינו טעמא דחיוב דרבנן לא מהני ליה למישווייה ישנו בקשירה משום שעליה דידיה ליכא שום חיובא אפילו מדרבנן דמצות חינוך היא על האב ולא על הקטן משום הכי לא חשיב כלל ישנו בקשירה אבל טומטום דחייב מספק אף שחיובו הוא רק מדרבנן אפשר לומר דסוף סוף ישנו בקשירה מיקרי וכן ישנו בלבישה מיקרי וישנו גם בעשיה לכן לא החליט דפסול וכתבתי ששוב ראיתי שהרב פתח הדביר בח"ב סי' רי"ט אות ו' ד' ע"ח(ובד"ה והנה) הביא שנחלקו בזה אבות העולם הרמב"ן והר"ן וסיימתי דהמעיין בגוף דברי הרב פתח הדביר יראה שכיונתי להלכה והוא ששם דקדק מדברי הרב פרי מגדים באשל אברהם ריש סי' רי"ט שאין הקטן נענש על שאינו שומר המצות דרך חינוך דחיוב החינוך מוטל על האב ולא על הקטן והביא שהרב מור וקציעה שם נראה שסובר שחיוב החינוך הוא על הקטן ונענש על זה ושמצא שדבר זה נפתח בגדולים כמבואר בדברי הר"ן בפרק ב' דמגילה במתניתין דהכל כשרים לקרות את המגילה שכתב בשם התוס' דמאי דקטן אפילו הגיע לחינוך אינו כשר לקרות המגילה להוציא אחרים (אף דמגילה דרבנן וקטן חייב מדרבנן) הוא משום דקטן הוי תרי דרבנן ולא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן ובשם הרמב"ן כתב דהיינו טעמא דחינוך דרבנן קיל טפי דלאו מצוה דידיה אלא דאבוה דאיהו לא מיחייב במצוה כל עיקר ור' יהודה דמכשיר בקטן היינו משום שאף הם היו באותו הנס (ודברי הריטב"א שציין במשנת ר"א הנ"ל הם כדברי הרמב"ן) והר"ן דחה דבריו דאי איהו לאו בר חיובא אפילו מדרבנן כי היו באותו הנס מאי הוי דהאי טעמא לא שייכא אלא במאן דהוי בר חיובא בשאר מצות כנשים לפיכך נראין דברי התוס' עיקר ומרן כסף משנה בפרק ששי מהלכות חמץ ומצה דין יו"ד דקדק מלשון הרמב"ם (קטן שיכול לאכול פת

מחנכין אותו במצות ומאכילין אותו כזית מצה) שסובר כדעת הרמב"ן דהחיוב מוטל על האב ולא על הקטן עצמו וכן כתב בהלכות מגילה פרק ראשון מחנכין את הקטנים לקרותה וכן כתב הרב תרומת הדשן בפסקים סי' ס"ב דקטן אף שהגיע לחינוך לאו בר עונש כלל אפילו שעה אחת קודם שהביא שתי שערות כדמוכח להדיא בפרק ארבעה אחים דקאמר דאייתי שתי שערות בשבת ובפרק חרש נמי מוכח דאפילו עונש כל דהו ליכא עליה מדאמרינן קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו ואי הוה עליה עונש אמאי אין מצווים להפרישו מן העונש והתם איירי בקטן שהגיע לחינוך וכו' עי"ש: וכתב (הרב פתח הדביר) שהרב חקרי לב בא"ח סי' ע' ד' קכ"ט ע"ג הביא דברי הר"ן ותרומת הדשן הנ"ל וכתב שכן נראה מפירש"י בנדה ד' מ"ו שכתב דקטן לאו בר קבולי עליה מילי דרבנן הוא וכן כתב בברכות דף מ"ח ושהאריך לתמוה על סברת הר"ן ולא עוד אלא שגם דבריו סותרים דבפרק קמא דקידושין כתב כשיטת הרמב"ן ממש והניח דבריו בצ"ע דמבואר מכל זה דהעיקר כדעת הרמב"ן דחיוב החינוך אינו על הבן כי אם על האב ואם כן שפיר כתבתי לבאר דברי הרב פרי מגדים שבסי' י"ד דמלבד מה שנראה דהעיקר כדעת הרמב"ן ואם כן שפיר יש לחלק בין טומטום לקטן ועוד שמדברי הרב באשל אברהם סי' ריי"ט הנ"ל מתבאר שכן היא דעתו כאמור וגם אם נאמר דהעיקר כסברת התוס' והר"ן דעל הבן עצמו הטילו חובת החינוך כתבתי שם דיש לחלק בין קטן לטומטום דקטן ברור דאין חיובו אלא מדרבנן אבל טומטום יש בו ספק חיוב של תורה וכל שיש ספק חיוב דאוריתא עדיף מודאי דרבנן כדמוכח בפרק בתרא דראש השנה ד' ל"ד ע"ב גבי מצוה בתוקעין מבמברכין לא צריכא אף על גב דהא ודאי והא ספק וכמו שכתב הרב ארעא דרבנן באות תל"ח ועוד יש לחלק דקטן היינו טעמא דחיוב דרבנן דידיה לא חשיב מידי משום דבעת הזאת לא יבא ולא יהיה לו שום חיוב מן התורה בשום אופן עד שיגדל מה שאין כן בטומטום דבכל זמן יכול להיות שיבא לידי חיוב דשמא יקרע וימצא כר וכן כתב הרב שיבת ציון בסי' ד' לחלק בין קטן לחרש עי"ש ובאור לי סי' נ"א ד' מ"ג ע"ג ובהשמטות ד' קמ"א ע"ב ובפרק מי שמתו ד' כ' ע"א נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש כתב רש"י (וכן רבינו עובדיה בפירושו) קטנים אפילו קטן שהגיע לחנוך לא הטילו על אביו לחנכו בקריאת שמע לפי שאינו מצוי תמיד כשיגיע זמן קריאת שמע מתבאר דאזיל לשיטתו הנז"ל דחיוב החינוך הוא לאביו: וכן מתבאר מדברי הר"ן בנדרים ד' ל"ה ע"ב דאין שום סברא להטיל חיוב על הקטן עצמו והוא שכתב שם בד"ה שכן אדם מביא קרבן על אשתו שוטה כר"י כלומר אי לא אשכחן דאדם מביא קרבן על אשתו לא הוה מרבינן שוטה דלמאן קא מזהר רחמנא בשלמא בקטן לאבוה קא מזהר אלא שוטה

למאן וכו' עי"ש דמבואר דאין שום סברא לומר דהתורה הטילה חיוב על הקטן עצמו ואם כן גם בחינוך מצות שחייבו חכמים אין סברא לומר שהטילו החוב על הקטן עצמו אלא את האב חייבו לחנך את בנו ומצאתי בשו"ת מנחת שי לגאון בדורינו יצ"ו שבסי' כ"ב כתב לענין חיוב אכילת קטן בקרבן פסח דגם למאן דאמר שה לבית אבות דאוריתא אין הכונה דהתורה הטילה חיוב על הקטן לאכול קרבן פסח דהיכן מצינו בכל התורה חיוב לקטן והוא אינו בר מצות ובר דעת ולמאן דאמר שה לבית אבות דאוריתא היינו דמן התורה האב חייבת למנות בניו הקטנים על פסחו.

והרמב"ם בפרק ה' מהלכות קרבן פסח דין ז כתב קטן שהגדיל בין שני פסחים דאם שחטו עליו בראשון פטור והקשה הרב מוהר"י קורקוס. (שהביא מרן כסף משנה שם) אטו קטן בר חיובא ופטורא הוא ותירץ כיון דרחמנא רביה לקטן שישחטו עליו וממנים אותו נפטר הוא בכך מן השני דמבואר דאין החיוב על הקטן רק על האב והביא דברי הר"ן דנדרים הנ"ל דמן התורה אין הקטנים צריכים להמנות בשה עם בני החבורה וכו' ולמאן דאמר שה לבית אבות דאוריתא החיוב הוא על האב למנות בנו על פסחו עי"ש והוא הדין לחיוב החינוך דמדרבנן נראה דצריך לומר לדעת הר"ן בנדרים הנ"ל דאינו אלא על האב: ומה שכתב הרב חקרי לב בשם הר"ן בפרק קמא דקידושין (ולא הראה מקומו והרב משנת ר"א ציין הדפים כפי הדפוס אשר היה לפניו ואי אפשר לכוון הדפים לדפוסים חדשים שלפנינו) לפי הנראה דבריו הם שם בסוף ד"ה צאו וראו מה עשה עכומ"ז אחד וכו' וז"ל וכי תימא מכל מקום בדלית ליה עיקר בדאוריתא אתי דרבנן ומפיק דרבנן (גבי סומא איירי שם) וכיון שכן למה אמרו קטן לא יפרוס על שמע והא כל שהגיע לחינוך חייב מדרבנן איכא למימר דקטן אינו חייב בדבר כלל דלאו בר חיובא הוא ומצוה דחינוך עליה דאבוה רמיא וכו' ע"כ לענייניו הרי שכתב מפורש דמצות חינוך היא על האב ומחלק בזה בין סומא לקטן ובפרק הישן במאי דתנן קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה כתב פירוש ואנו חייבים להושיבו בסיכה והוא כשיטת הרמב"ן דהחיוב הוא על האב ולשון רש"י בסוכה ד' מ"ב ע"א (חייב בלולב לחנכו מדבריהם) מדוקדק לכונה זו שהחיוב הוא על אחר ולא שהוא חייב לחנך עצמו ולפי מה שדקדק מרן כסף משנה מלשון הרמב"ם (דמחנכין אותו) שסובר כדעת הרמב"ן מוכח גם כן שזו היא דעתו בש"ע ריש סי' תרפ"ט שכתב ומחנכים את הקטנים לקרותה וכן יש לדקדק מלשונו בסי' תר"מ ס"ב קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה מדברי סופרים כדי לחנכו במצות ובסי' י"ז ס"ג קטן היודע להתעטף אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו ובסי' ל"ז ס"ג קטן היודע לשמור תפילין וכו' חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו משמעות הלשון

היא שחיוב החנוך הוא על אביו (שדוחק לומר שרק לקנות ציצית ותפלין שמסתמא אין להבן במה לקנות הטילו על האב אבל חיוב העיטוף בציצית והנחת התפילן הוטל על הבן עצמו) גם בסי' תרנ"ז קטן היודע לנענע אביו חייב לקנות לו לולב כדי לחנכו במצות וכן נראה דעת הגאון חכם צבי בסי' קט"ז שכתב דלדבריהמפרשים במשיא בניו ובנותיו סמוך לפרקן היינו בקטנותן סמוך לגדלותן חיובא לאו עלייהו דקטנים רמיא אלא אאביהם:

ורבינו הטור בסי' י"ז כתב קטן היודע להתעטף אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו וכתב בחידושי מוהרל"ח בריתא וכו' ופשוט דחייב בציצית דקתני רוצה לומר שאביו חייב לחנכו שאין חיובא לדרדקי וכו' וכן כתב הב"ח ועיין בא"ר שהשיג ע"ז (אין ס' א"ר מצוי אצלי) עכ"ל גם בסי' ל"ז כתב אביו חייב לקנות לו תפלין ובסי' תר"מ ותרנ"ז לשונו הוא כלשון מרן בש"ע עי"ש דמכל זה משמע שדעתו כדעת הרמב"ן דאין החיוב על הקטן אלא על האב ויתכן שזו היא כונת הרא"ש בתשובה בכלל רביעי סוף סי' כ"א שכתב גבי סומא דכיון דחייב מדרבנן אתי דרבנן ומפיק דרבנן וסיים ואע"ג דקטן שהגיע לחינוך מחוייב מדרבנן אינו פורס על שמע שאני חיובא דקטן דאינו אלא לחנכו עכ"ל וכונתו דאין החיוב עליו אלא אביו הוא שחייב לחנכו וכדברי הר"ן בפרק קמא דקידושין הנ"ל ובהלכות ברכות פרק חמישי דין ז כתב מרן כסף משנה והטעם שלא הזכיר בבריתא וקטנים מזמנים לעצמן לפי שהקטנים אינם חייבים בשום מצוה אלא על אביהם מוטל לחנכם וכו' והרב ערך השלחן בסי' קפ"ו אות ג' הביא דעת הרמב"ן דאין החיוב על האב (ונראה מדבריו שסובר שאין כן דעת מרן ומכל מה שכתבתי מתבאר שכן היא דעת מרן בזה דאין החיוב על הקטן אלא על אביו) והביא דברי רש"י בברכות דף מ"ח שכתב אפילו מדרבנן לא מיחייב דחיובא רמי עליה דאבוה וכן כתב בשם הרא"ם בהלכות מגילה דחיובו מוטל על האב ותמה על מה שהקשה הרב מג"א בסי' רס"ז על המרדכי מדין קטן דאישתמיט מיניה פירוש רש"י דקטן אפילו מדרבנן לא מיחייב וחיובו מוטל על אביו לחנכו וכן כתב הרמב"ן במלחמות בפרק מ"ש והרב המאירי בפסקי מגילה ד' י"ט ע"ב וכן חלק הרא"ש בסוף כלל ד' בין סומא לקטן במצוה דרבנן וחדוש הוא שלא הזכיר שיטת הר"ן בפרק ב' דמגילה הנז"ל: וראיתי להרב צרור החיים בהלכות ברכות דף כ"ה ע"א (בד"ה והנה) שהביא דברי רש"י בברכות דף מ"ח דאין החיוב על הקטן אלא על אביו ולכן אף שהגיע לחינוך לא מקרי חייב בדבר ואינו מוציא אחרים והתוס' כתבו על פירושו שדוחק לומר דקטן שהגיע לחינוך מיקרי אינו מחוייב בדבר והוא הקשה על רש"י דבסוכה פרק לולב הגזול אההיא דבן מברך לאביו פירש"י דמשהגיע לחינוך

מוציא למי שאכל שיעור דרבנן ועוד דבכמה דוכתי אמרינן דקטן שהגיע לחינוך חייב מדרבנן וכו' ושוב (בד"ה ועתה) כתב שהרמב"ם בריש פרק חמישי מהלכות ברכות כתב הקטנים חייבים בברכת המזון מדברי סופרים כדי לחנכן במצות וכתב מרן בכסף משנה דקטנים הם ודאי מדרבנן ע"כ וכן פסק רבינו גבי לולב וסוכה דקטן חייב מדבריהם מוכח מזה דדעת רבינו דקטן שהגיע לחינוך הוא בר חיובא דרבנן שלא כדעת רש"י דאין על הקטן חיוב כלל רק דעל אביו מוטל לחנכו וכו' צריך להבין דבפרק ה' מהלכות ברכות דין ז כתב מרן שהקטנים אינם חייבים בשום מצוה אלא על אביהם מוטל לחנכם וכן כתב בפרק ו' מהלכות חמץ דין יו"ד לדעת רבינו ואילו רבינו בכל פסקיו מורה באצבע היפך מזה שהקטן בר חיובא הוא מדבריהם אלא דכיון שהקטן גופיה כשהגיע לחינוך חיובו מדרבנן לפיכך הטילו גם כן חיוב על אביו שישתדל לחנכו מצות וקשה נמי ממה שכתב רבינו בדין י"ו דקטן מברך לאביו כשאכל שיעורא דרבנן וצריך ישוב בזה אלו תורף דב"ק.

ולי הדל נראה דמה שכתב בריש פרק ה' דברכות דהקטנים הם ודאי דרבנן כונתו על חיוב האבות ולא שהקטנים עצמן חייבים ויש לתפוס בדעתו מה שכתוב מפורש שם בדין ז' ובפרק ששי מהלכות חמץ וכדעת כל הפוסקים הנז"ל: עתה נדפס ס' כורת הברית לידידי הגאון מוהר"א פוסק יצ"ו וראיתי שם בדף כ"ח ע"ג סי' רס"א אות ג' שכתב דלא מצינו מצות חינוך לקטן גופיה עיין רש"י נדה ד' מ"ו דקטן לאו בר קבולי תקנתא דרבנן הוא עכ"ל יצ"ו ועם שיש להרגיש עליו שלא זכר דבדבר זה נחלקו אבות העולם כמו שנתבאר למעלה על כל פנים נראה שכיון להלכה דהכי אית לן למינקט כי ברבים היו הסוברים כן וראיתי שם בקונטריס דברי שלום לידידי הגאון שלום מרדכי אבד"ק ברעזאן יצ"ו בד' קמ"ו ע"א אות ו' שכתב על דברי הרב המחבר וז"ל הנה רש"י לשיטתו בברכות מ"ח סוע"א אבל בתוס' ורא"ש חלקו שם עליו ובר"ן פ"ב דמגילה בשם רמב"ן כרש"י והוא חולק ובר"ן סופ"ק דקידושין כ' בעצמו כהרמב"ן וע"ע במלחמות פ"ג דברכות ובמג"א תקצ"ו סק"ג בשם הרא"מ בפשיטות דהקטן עצמו זוכה ועי' פמ"ג ודג"מ רע"א וצ"ע שלא הזכירו מכל הנ"ל עכ"ד יצ"ו.

והנה אמת דהתוס' שם הביאו דברי רש"י והקשו עליו אבל אינו מוכרח שהוא מפני שסוברים שחיוב החינוך הטילו חכמים על הקטן עצמו רק שכלפי מה שכתב רש"י דקטן שהגיע לחינוך לא מיקרי מחוייב מדרבנן משום שאין החיוב אלא על אביו על זה חולקים וסוברים דמיקרי מחוייב מדרבנן מצד חיוב אביו בחינוך והרא"ש שם הביא דברי רש"י בזה כמו שיראה הרואה ואולי כונתו להרא"ש בתוספותיו בס' ברכה המשלשת ששם

הביא דברי רש"י ותמה עליו כדברי התוס' עי"ש ומה שכתב בשם המג"א סי' תקצ"ו היינו שעל מה שכתב הרמ"א דאף דאין לתקוע לחנם אחר שכבר יצאו ידי חובתם מכל מקום מותר לומר לקטן שהגיע לחינוך שיתקע כתב הרב מג"א בשם הרא"ם דאף דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך ואם כן איך עובר באמירה משום חינוך לקטן יש לומר שהוא עצמו זוכה בכך שמחנך לקטן ופירש דבריו הרב מחצית השקל דעיקר חיוב החינוך הוא על האב ולא על הקטן ולפי הנראה הרב הנ"ל יצ"ו לא הבין כן בדברי המג"א לכן כתב בשמו שהקטן עצמו זוכה: גם אשו"ר לידידי הגאון מוהרש"ך מח"ס בנין שלמה יצ"ו בתשובתו שבספר ידי משה הנספח לספר הפרנס (הנדפס בוילנא שנת תרנ"א) שכתב בד' פ"ו סק"ז וז"ל גם מה שהביא מהא דשבת ד' צ"א ומסוכה דחייב לחנכו במצות והוכיח מזה דבר כפרה הוא לא הבנתי שיחתו דהתם הטילו חכמים על האב מצות חינוך שחייב לחנך בנו במצות אבל על הקטן אינו מוטל שום חיוב כלל וכן בשבת דחיישינן שמא יאכל חגב טמא היינו משום דאף דאין ב"ד מצווין להפרישו אסור להאכילו בידים מכל שכן דמצות חינוך וכו' אבל לא דמוטל עליו שום איסור ומה ראיה מזה דבר כפרה הוא וכו' אלו תורף דב"ק.

ועם כי לפי האמור נראה שכיונה דעתו להלכה דהכי אית לן למינקט כנז"ל מכל מקום חידוש הוא בעיני דכל רז לא אניס ליה ואיך סתם וכתב כן והאיכא מרבוותא דסברי דחובת החינוך על הקטן עצמו הטילו ולפי שיטתם משה שפיר קאמר (ידידי הרה"ג המחבר ידי משה יצ"ו) להוכיח דבר כפרה הוא ובעיקר המשא ומתן שלהם אי קטן בר כפרה הוא יש לשאת ולתת הרבה בזה ואיה"ש יתבאר במערכת הקו"ף אות ב"ן ששם כתוב אצלי בזה בס"ד: כלל ס"א) חליפין אם הוא קנין מדאוריתא הנה הרב החסיד בס' ארעא דרבנן אות תקפ"ב ובקהלת דרבנן בתוספת דרבנן אות רפ"ה כתב שהוא קנין מדאוריתא עי"ש בשם הרב המבי"ט בח"א סי' כ"ה והוכיח כן מסוגיאות הש"ס ודלא כהרדב"ז בתשו' החדשות סי' תק"ג שכתב דהוי מדרבנן ומזה זמן רב כתבתי שנראה שרבותינו התוס' לא פשיטא להו שהוא קנין מדאוריתא דאפשר שהוא קנין מדרבנן וכסברת הרדב"ז והוא ממה שכתב מרן מוהריט"א בתוספת דרבנן במערכת האל"ף אות ל"ב בשם רבינו בצלאל באס"ז לבבא מציעא שהקשו התוס' דלר' יוחנן דאמר דבר תורה מעות קונות מתנה במאי נקנית מן התורה ומזה חדשו התוס' דלא נחלקו אלא במכר אבל במתנה גם ריי"ו מודה דמשיכה קונה ואי הוה פשיטא להו דקנין סודר הוא מדאוריתא מנא להו לחדש דיש חילוק בין מכר למתנה ואמאי לא משנו דמתנה ניקנית מן התורה בקנין סודר וכמו שכן תירץ באמת הרמב"ן שהביא מרן מוהריט"א שם ודוחק לומר דקנין

סודר אף שאפשר לקנות בו אלפי דינרים מכל מקום לא חשיב מתנה לגמרי ואינהו קשיא להו היכי משכחת מתנה גמורה מן התורה אהכי הוצרכו לומר דבמתנה מודה רי"ו: עתה ראיתי למרן חיד"א בספר יעיר אזן במערכת הקו"ף אות י"ו שהוכיח מדברי התוס' בבבא קמא דף ק"ד ד"ה אגב אסיפא דביתא שהוא קנין מדאוריתא והוא ממאי דאוקמו התוס'הסוגיא דפרק הזהב היה עומד בגורן וכו' דמיירי בקנין דאוריתא והתם פריך תלמודא וליקנינהו בקנין אגב סודר וכיון דהסוגיא אזלא בקניינים דאוריתא מוכח דגם קנין סודר הוא מדאוריתא וסיים שכן מתבאר דעת הרמב"ן שהביא באסיפת זקנים לב"מ שהקשה לר' יוחנן דמעות קונות במאי נקנית מן התורה והתוספות כתבו דבמתנה מודה רי"ו והרמב"ן אומר דאף מתנה אינה נקנית אלא בחליפין או בחצרו או באגב ע"כ ומשמע דלהרמב"ן חליפין הוו מדאוריתא כמו חצר ודוק.

שוב ראיתי להרדב"ז בסי' תק"ב שכתב מעצמו שהוא מדרבנן עכ"ל מרן חיד"א ולפי הנראה כונתו לומר שדבר זה במחלוקת הוא שנויה דדוקא להרמב"ן הוא דקאמר דחליפין הוו מדאוריתא כמו קנין חצר אבל להתוס' שהביא באס"ז יש לומר דהוו מדרבנן מדלא תירצו לקושיתם כמו שתירץ הרמב"ן אלא שהיה לו להעיר דאם כן קשו דברי התוס' אהדדי לפי מה שהוכיח מדבריהם שבבבא קמא הנ"ל שהוא קנין מדאוריתא ואם מרן לא העיר בזה אנחנו לא נדע מה נדבר ומה נשיב ליישב דבריהם דלא ליסתרו אהדדי דלא זו בלבד קשה שלפי דבריהם שבב"ק שסוברים שהוא קנין מדאוריתא היה להם לתרץ קושיתם כמו שתירץ הרמב"ן דמתנה נקנית מן התורה בחליפין כיון דאינהו דאמור דהוי קנין מדאוריתא אלא אף זו קשה דמנא להו לחדש חילוק זה בין מכר למתנה מחמת קושיא זו דלמא לא שנא מכר לא שנא מתנה לא מיקנו במשיכה ומתנה נקנית מדאוריתא בחליפין ושמא יש לומר דהתוס' שכתבו לחלק בין מכר למתנה לא מכח קושיתם הוא שהוצרכו לחלק כן אלא שכן דעתם וסברתם מאיזה הכרח בעלמא שיש להם ונעלם מאתנו ולכן תירצו לקושיתם על פי סברתם והוא הדין דהוו מצו משנו כדמשני הרמב"ן דמתנה נקנית בחליפין אלא דבלאו הכי הא משנו שפיר לפי שיטתם תדע דהא איכא קנין חצר שהוא מוסכם שהוא קנין מדאוריתא (דמה שכתב הרב ארעא דרבנן באות רט"ו שהוא קנין דרבנן הוא ט"ס וכבר תקנו בספרו קהלת יעקב בתוספת דרבנן אות ק"מ דבדאיכא דעת אחרת מקנה הוי מדאוריתא עי"ש) אלא דחדא מנייהו משנו ואי נמי דאגב גררא אשמועינן שיש לחלק בין מכר למתנה וכל זה הוא לפי שיטת מרן חיד"א שבס' יעיר אזן הנ"ל שהוכיח מהסוגיא דהיה עומד בגורן דקנין סודר הוא מדאוריתא לפי דברי התוס' שבבבא קמא ד' ק"ד שכתבו דהסוגיא ההיא אזלא בקניינים דאוריתא:

אמנם במחכק"ת שכח דברי עצמו שבספר ברכי יוסף חלק ח"מ סי' מ' אות ב' (בסוף ד"ה ואפשר ליישב כל) שמכח כמה הערות שהיה לו על דברי התוס' הוכרח לפרש מה שכתבו התוס' וההיא דהיה עומד בגורן דפריך וליקני ליה אגב ארעא ומשני דלית ליה ארעא התם מדאוריתא בעינן דאית ליה ארעא דאי לית ליה ארעא לא היו קרוים מעותיו מדאוריתא שיוכל לפדות בהן פירות מעשר שני ע"כ שאין כונתם דבעינן שיהיו קנויים מדאוריתא ממש אלא כונתם דבעינן שיהא קרקע שלו מן הדין לא מצד הודאתו וזו היא כונת אמרם דאית ליה ארעא מדאוריתא וקרויים מעותיו מדאוריתא כלומר מדינא באמת ולא מטעם הודאת בעל דין ואין הכי נמי דאי קני ליה מדרבנן עפ"י הדין באמת אהניא ליה והוא יפדה כגון שיש לו קרקע ומקני אגבו אף שקנין אגב דרבנן מהני אף לפדות מעשר דכל דקני מדרבנן ממונו הוא לגמרי גם למילי דאוריתא עכ"ל ולפי זה נראה דאין הכרח מכח סוגיא דהיה עומד בגורן דקנין חליפין מדאוריתא דשפיר יש לומר דאף שאינו אלא מדרבנן כיון שהוא קנין גמור מהני לפדות בו מעשר שני וכדמשמע מדברי התוס' שהביא רבא באס"ז אלא דעדין צריכים אנו למה שכתבנו למעלה שהתוס' חדא מנייהו משנו לפי מה שהכריח הרב קהלת יעקב מסוגיאות הש"ס דקטן חליפין הוא מדאוריתא גם ראיתי להרב מזל שעה בפרק ד' מהלכות זכיה הלכה ח' דף פ"ב ע"ג שהכריח שדעת ר"ת דקנין סודר הוא מדאוריתא שהרי ר"ת דס"ל דקנין חליפין מהני בעכומ"ז סמוכות שלו מדאמרינן בש"ס בכסף מקנתו בכסף הוא נקנה ואינו נקנה בחליפין מכלל דבעלמא עכומ"ז קונה בחליפין אלמא קנין חליפין דאוריתא ואתא קרא למעוטי עבד עברי הנמכר לעכומ"ז דאינו קונה בחליפין ועוד מדקשיא להו להתוס' אההיא דאמרינן בבכורות מדישראל בחדא עכומ"ז נמי בחדא דהא איכא חליפין ונדחקו ליישב דהתם לבד מחליפין קאמר ומאי קשיא להו מחליפין אלא ודאי דסברי דקנין חליפין הוא מדאוריתא דלא כהרדב"ז וכו' שנעלם ממנו דברי התוס' וכו' אלו תוד"ק הרי שהכריח מדברי התוס' עצמם דקנין חליפין הוא מדאוריתא דלא כדמשמע מדבריהם שהביא באס"ז הנ"ל ולכן צריך לומר כמו שכתבנו דחדא מנייהו משנו והרמב"ן חולק עליהם במה שסוברים לחלק בין מכר למתנה אבל התוס' מודים להרמב"ן דקנין חליפין הוא מדאוריתא ובס' יפה ענף ד' ס"ה ע"ב אות ט"ז ציין לעיין בזה בספר ארעא דישראל ד' מ"ט ע"א ובזכרונות הרב דברי אמת ואין מצוים אצלי לעיין בדב"ק וחידוש הוא שלא הזכיר דברי הרבנים ארעא דרבנן ובקהלת יעקב ויעיר אזן הנז"ל:

ואי מהני קנין חליפין בשכירות קרקע או בשאלה או במתנה על מנת להחזיר ראיתי להרב יפה ענף בד' ס"ה ע"א אות ד שהביא סברת התוס' בערכין ד' ל' ע"א דלא מהני

וציין לעיין בס' בעי חיי ח"מ ח"ב סוף סי' ק"י לחם שלמה סי' ל"ב כהונת עולם סוף סי' ע"ב וזכרונות הרב דברי אמת וכתב שמדברי הרב הנמק"י האומנין בשם אחרים גבי מתה או נשברה חייב נראה דמהני וכו' וסיים דכבר נהגו להקנות שכירות בקנין סודר ואין פוצה פה עכ"ל ומהספרים הנ"ל אין גם אחד מצוי אצלי לראות אם הזכירו דברי הריב"ה בטור ח"מ סי' קצ"ה קרוב לסופו שכתב דשכירות נקנה בחליפין ובשאלת קרקע כתב שהוא מחלוקת וכבר מר"ן הב"י ודישרן סמיכין המה ראו כן תמהו על מה שחלק ביניהם ולפי האמת כמחלוקת בשאלה כך מחלוקת בשכירות והאריכו בזה עי"ש בדב"ק: ובדעת הרמב"ם בזה ראיתי להרב דרך המלך בהלכות מכירה ד' צ"ט סוף ע"ד שהוכיח מדברי הרמב"ם בפרק א' מהלכות מכירה (כשם שקרקע נקנה בכסף בשטר ובחזקה כן שכירות קרקע נקנה בכסף לבדו או בשטר או בחזקה) דחוץ מאלו השלשה הקנינים אינם קונים בשכירות קרקע ואפילו קנין חליפין וכדעת התוס' בערכין וכו' עי"ש אמנם הרב הפרד"ס בס' אות היא לעולם בח"ב סי' פ"ד ד' קכ"ז ע"ד עמד בדין זה והכריח מדברי הרמב"ם דמהני חליפין בשאלה ובשכירות ממה שכתב בהלכות מכירה פרק ה' הלכה ט' דשוכר או משאיל כיון שקנה הקונה באחד מן הדרכים שקונים בהם הגבהה משיכה מסירה בין בקנין בין בכסף בין בשטר או בחזקה קנה אף על פי שאין שם עדים הרי שכתב לשאלה ושכירות שמהני בהו קנין דהיינו קנין סודר שהוא חליפין גם שם בפרק ששי הלכה ז גבי מטבע דנקנה אגב קרקע או שישכור את מקום המעות דכשזכה בקרקע בכסף וכו' או בקנין זכה במעות הרי דשכירות מקום המעות הוא גם בקנין דהיינו חליפין ועמד מתמיה על הרב דרך המלך שכתב בדעת הרמב"ם בהיפך ומה שדקדק הרב דרך המלך מלשון הרמב"ם בפרק א' שלא אמר אלא ג' קניינים אינו מוכרח שהרמב"ם נקט לשון הגמרא וכו' וכתב לבאר מה שקשה לכאורה על הרמב"ם שהרי התוס' שכתבו דלא מהני חליפין בשכירות ושאלה כתבו הטעם לפי שאינו אלא כטובת הנאה וקי"ל טובת הנאה אינה ממון והרמב"ם סובר דטובת הנאה אינה ממון (כמו שהאריך להכריח כן) ואם כן איך יפסוק דמהני חליפין לשאלה ושכירות וגם עמד מתמיה על מה שלא כתבו הפוסקים בסי' קצ"ה שדעת הרמב"ם כדעת הרא"ש אלו תוד"ק עי"ש באורך:

ואם מועיל קנין חליפין בעכומ"ז הנה דעת ר"ת שהביאו התוס' בריש קידושין דף ג' ע"א ד"ה ואשה דמהני בעכומ"ז וסברתו הביאה רבינו הטור בח"מ סוף סי' קכ"ג ושם כתב הרב כנה"ג באות ל' בשם הרב מוהרשד"ם בח"מ סי' ט"ן דסברת יחיד היא וכתב על דבריו אבל רבינו הב"י בספר הקצר ועיר שושן סתמו כסברת ר"ת ולא ערערו על זה ספר המפה והסמ"ע וב"ח עכ"ל אמנם הרב ש"ך שם בסק"ל הרבה להשיב על ראית ר"ת

וגם כתב דאף דהסמ"ג והמרדכי והטור הביאו סברת ר"ת מכל מקום מדלא אישתמיט בש"ס ופוסקים לומר דחליפין מהני בעכומ"ז ובמה טרחו הפוסקים גבי הקנאת חמץ לעכומ"ז אם בכסף או במשיכה וכן גבי פיטור דבכור בהמה ולא כתבו קנין חליפין מוכח דלא מהני ובסוף דבריו הביא שמצא בתשו' מוהר"ם מינץ סי' ח' שכתב שלא מצינו קנין חליפין בעכומ"ז והביא מ"ש הרב מוהרשד"ם הנ"לעי"ש דב"ק שאף שבתחלת דבריו כתב בלשון ולבי מהסם וכו' שלשון זה מורה כמסתפק בדבר מכל מקום בסוף דבריו כתב שהעיקר כמו שהבינו התוס' בקושיתם בקידושין ד' ג' ע"א דאין קנין חליפין בעכומ"ז ולזה הביא שכן מצא בתשו' מוהר"ם מינץ ומוהרשד"ם והרב נתיבות המשפט כתב שהש"ך מסופק אם מועיל קנין חליפין בעכומ"ז וכתב כן לפי שבדברי הש"ך כתוב בלשון ולבי מהסם גם הרב נוב"י בדגול מרבבה סי' תמ"ח כתב דהמובחר שבקנינים לענין מכירת חמץ הוא קנין סודר אלא שהש"ך קיהא בדבר עכ"ל דמשמע דהרב ש"ך לא החליט היפך סברת ר"ת ולי הדל נראה כמו שכתבתי בדעתו גם בדגול מרבבה על דברי הרב מגן אברהם ריש סי' אמ"ת כתב בזה הלשון ועי"ש בש"ך סק"ל דסובר דלא מהני חליפין ק"ס בעכומ"ז עכ"ל הרי כתב שהש"ך סובר דלא מהני גם הרב מחצית השקל שם כתב שהש"ך הכריח דאין חליפין בעכומ"ז ושכן כתב בשם תשובות מוהר"ם מינץ ומוהרשד"ם גם הרב מוהרש"ז בש"ע שלו בקונטריס אחרון אות ג' כתב וז"ל עיין בש"ך בשם מוהרמ"מ ומוהרשד"ם והסכים הוא עמהם והאריך בראיות דעכומ"ז אינו קונה בקנין סודר ויש לחוש לדבריהם לכתחלה באיסור תורה ולכך לא הזכרתי קנין סודר בפנים בסי' תמ"ח אבל הזכרתיו כאן לענין דיעבד שיש לסמוך בדיעבד על ר"ת וטוש"ע בח"מ ואחרונים כאן עכ"ל והרב אורים ותומים בסע"ק י"ב האריך לדחות דברי הרב ש"ך וכתב בסוף דבריו דאין לזוז מפסק ר"ת ומי יורה כנגדו ח"ו ושפת יתר היה להרב מוהרשד"ם שכתב שדעת ר"ת היא דעת יחיד כמ"ש התוס' וכן הרשב"א והמרדכי ויתר מחברים והטור וש"ע עכ"ל: ומה שהכריח הרב ש"ך דאינו מועיל חליפין בעכומ"ז מדלא כתבו הפוסקים כן בהקנאת בכור ובחמץ השיב על זה הרב אורים ותומים על פי מה שהוכיח שדעת רש"י ורשב"ם דלא מהני חליפין בעכומ"ז ולכן חתרו הפוסקים היתר מוסכם אליבא דכולי עלמא וקנין חליפין הרי הוא שנוי במחלוקת ואף שהעיקר כדעת ר"ת מכל מקום מידי פלוגתא לא נפיק אלו תוד"ק.

גם הרב בית מאיר בא"ח סי' אמ"ת כתב שבספרו מודע לבינה על ח"מ האריך ליישב פסק ר"ת ומכל מקום כתב דהרמב"ם אינו סובר כר"ת והוא מדפסק (והובא להלכה בח"מ סי' רל"ה סעיף ו') דקטן אינו קונה ואינו מקנה על ידי חליפין ונתן טעם על שאינו

מקנה משום דקנין חליפין מתורת שטר נגעו בה הואיל דלכתיבה עמד וקטן לאו בר מיכתב שטרא עילויה ומה שאינו קונה בחליפין כתב טעם שלא יהא עדיף מחצרו שאינו קונה כיון שאינו בר שליחות וחצר משום שליחות הוא הרי שמי שאינו בר שליחות אינו קונה בחליפין והוא הדין עכומ"ז וכו' וכיון שנפסק להלכה כהרמב"ם יפה עשו הפוסקים שלא כתבו להתיר בחמץ ובבכור על ידי חליפין אלו תוד"ק ואין להקשות פסקי מרן אהדדי דבסי' קכ"ג פסק כר"ת דחליפין מהני בעכומ"ז ובסי' רל"ה פסק דינו של הרמב"ם דמוכח שסובר דלא מהני חליפין בעכומ"ז דכבר כתב שם דנראה לו שגם ר"ת לא סמך על ראיותיו אלא לפסק הרשאה שבלא זה בקנין קל אתינן עלה ולכן לא העתיקוהו הפוסקים אלא במאי דאשכחו בהדיא דעבד ר"ת עובדא וסמיך עלה וכדאי הוא לסמוך עליו וכו' עי"ש ומה שכתב דיפה עשו הפוסקים שלא כתבו היתר חליפין בבכור כונתו על בעלי הש"ע (עיין לקמן דבתרומות הדשן סי' ע"ר כתב היתר חליפין גבי איסור בכור בהמה) ומתבאר מדברי הרבנים אורים ותומים ובית מאיר הנז"ל דאין הכרח שאין דעת הפוסקים מסכמת לדעת ר"ת ממה שלא כתבו היתר זה בחמץ ובבכור דיש לומר שטעמם לפי שדין זה שנוי במחלוקת.

והרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם בהלכות פסח סוף סי' ה' (אחר שכתב שקנין סודר מהני בעכומ"ז כמו שכתבו התוס' ובטור וש"ע סי' קכ"ג ושכן כתב רבינו ירוחם בחלק עשרים נתיב עשרים) כתב ומה שלא הזכרו הפוסקים קנין חליפין בבכור ובחמץ כמו שהקשה שם הש"ך י"ל דנקטו קנין המצוי כמו שכתבו התוס' בבכורות ד' י"ג ועוד כיון דקנין זה אינו ידוע לעכומ"ז ויצטרך להאריך בדברים עמו אינו קיל כל כך לכן לא הזכירוהו והמג"א ריש סי' תמ"א כתב בפשיטות בשם שה"ג דקנין חליפין מהני עי"ש עכ"ל: ובחידושי יד אברהם אשר באשלי רברבי דפוס רא"ם ראיתי בסי' ש"ך ס"ו שהשיג על הרב ש"ך שנעלם ממנו שהרב תרומת הדשן בסי' ע"ר כתב גבי בכור דמהני קנין חליפין גם העיד בתה"ד שלא מצא גאון דפליג בזה על ר"ת ומצא שכבר הרגיש בזה בשו"ת שער אפרים וכ"כ בס"ס צמח צדק עכ"ל ואין מצוי אצלי שו"ת שער אפרים אך ראיתי להרב השואל בס' באר יעקב בדף צ"ב ע"א שכתב ואף שהש"ך בסי' קכ"ג הוכיח דלא מהני חליפין בעכומ"ז מישראל או איפכא כבר השיגו בשער אפרים סי' ע"ט שנעלם ממנו כמה פוסקים וכן בתה"ד סי' ע"ר וכו' והרב המחבר שקיל וטרי בזה וכתב בד' צ"ג ע"א וז"ל מ"מ יהיה איך שיהיה משמע מזה דעת הש"ך ושאר גדולי האחרונים שהביא הש"ך דסברי להלכה דאין עכומ"ז קונה בחליפין ואף דבשער אפרים הביא דעת האחרונים דסברי כדעת הש"ע דקונה בחליפין מכל מקום מידי ספיקא לא נפקא

ופשיטא לי דהמוחזק יכול לטעום קים לי לענין ממון ואם כן בנדון דידן ספיקא הוי עכ"ל ונדונו בענין קדושת בכור עי"ש:

גם הרב אור נעלם בסוף סי' כ"ג כתב וז"ל דאף עכומ"ז קונה בחליפין כדאיתא בסמ"ע סי' קכ"ג ס"ק כ"א ואף שהש"ך שם כתב ולבי מהסם בעיקר הדין שסברת ר"ת וכו' עיין בשער אפרים סי' ע"ט דמביא כמה ראיות מכמה תשובות ומסיק להלכה דחליפין קונה בעכומ"ז וכדאיתא בתשו' דברי ריבות סי' של"ח דעכומ"ז מקנה לישראל חובו בתורת חליפין גם הרב ישועות יעקב בסי' תמ"ח ס"ק וא"ו כתב על דברי הרב ש"ך שיש הוכחה נפלאה מהש"ס דחליפין קונה בעכומ"ז עי"ש ועיין בשו"ת זכרון צבי מנחם ריש סי' ב' וריש סי' ג' ובצמח צדק (הראשון) ראיתי בסי' קכ"ט שדבר בדין זה ושם (בד"ה וליכא) כתב דמוהר"ם כתב דלא מצינו חליפין בעכומ"ז וכן כתב מוהרשד"ם בסי' ט"ן וסיים על זה הא ליתא דאיתא בתוס' בכורות ד' י"ג בד"ה אימא וכו' ובתוס' קידושין פרק קמא דחליפין קונה בעכומ"ז והכי מייתי בתה"ד סי' ע"ר וכן כתב מוהרש"ל בים של שלמה בפרק מרובה סי' י"ג והטור מייתי בשם ר"ת שהיה נוהג לשלוח הרשאה ביד עכומ"ז מטעם דחליפין נוהג בעכומ"ז וכן פסק הרב ב"י עכ"ל ולא הזכיר שם דברי הש"ך (גם כמדומה לי שאינו מזכיר כלל את הש"ך חלק ח"מ) ובזכרונות הגאון חקרי לב שבס' ישרי לב ד' ק"א אות כ"ד ראיתי שכתב עכומ"ז אינו קונה בחליפין פנים מאירות סי' מ"ו עכ"ל ואין הס' פני"מ מצוי אצלי ומסתמא כבר הביא בגוף הס' הנ"ל שדבר זה שנוי במחלוקת אלא שמסקנתו (לפי הנראה) כדעת הרב ש"ך דלא מהני חליפין בעכומ"ז:

ותמיהני על מרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב בתוספת דרבנן במערכה הפ"ה אות רס"ו דף קי"ט (בדפוס אשכנז) סוף ע"א שכתב בלשון זה דהא ודאי עכומ"ז קונה ומקנה בקנין סודר כמו שכתבו התוס' בקידושין ד' ג' וכן כתבו בבכורות ד' י"ג בד"ה אימא עכומ"ז עכ"ל ולא זכר מכל המבוכה שבדברי רבני האחרונים בזה כיעי"ש ומכל מקום במאי דעסיק הרב להקשות על הראב"ד והריטב"א שסוברים דהקונה דבר מחברו ולא נתן את המעות רק שנתחייב הקונה בקנין סודר בדמי המקח קנה כנותן את הדמים מסוגית הש"ס בעבודת אלילים ד' ע"א ע"א עלה דאמר רב אשי משיכה בעכומ"ז אינה קונה וכו' מנא אמינא לה וכו' עי"ש כל הסוגיא ולפי סברתם אמאי הוצרך שהמוכרים ילוו להם מעות ויחזרו ליקח אותם דמים בדמי המקח הא אפילו אין להמוכרים מעות יכולים לתקן ע"י שיקנו בקנין סודר וכו' דהא ודאי עכומ"ז קונה ומקנה בקנין סודר וכו' אלו תוד"ק וכיון דקאי מרן על סברת הראב"ד והריטב"א שפיר קאמר שהרי הריטב"א סובר כדעת ר"ת דחליפין קונה בעכומ"ז כמו שכתב בשמו הרב משנת ר' אליעזר בח"א סי'

צ"ו דהריטב"א בפ"ק דקידושין והמרדכי שם והרב תה"ד בסי' ע"ר והטור בסי' קכ"ג ומרן סברי כדעת ר"ת וכן התוס' במס' בכורות ד' י"ג ומזה השיב על מה שכתב הרב מוהרשד"ם שסברת ר"ת דעת יחיד היא וציין לעיין בכנה"ג ח"מ סי' קפ"א בהגהות הטור ובית אברהם ח"מ סי' קכ"ג ולחם שלמה בקונטריס קנין סודר סי' טו"ב ובזכרונות הרב דברי אמת אות קנין סודר סי' תרכ"א ותרכ"ב (אין גם אחד מהרשומים מצויים אצלי כי הכנה"ג ח"מ שישלי הוא עד סי' קנ"ו ולכן אין לי לתמוה עליו על מה שלא הזכיר דברי הש"ך בסי' קכ"ג הנ"ל כי אולי בהספרים שציין כבר הביאו דבריו אמנם על הרב מוהר"ם גלאנטי בס' דברי מרדכי בקונטריס דבר בארץ ד' צ"ב ע"ג שהביא מ"ש הרב מוהרשד"ם שסברת ר"ת יחידאה היא וכתב ותמיהני שהרי הטור ס"ל הכי והסמ"ג והמרדכי שכולם הביאו דברי ר"ת לפסק הלכה וצ"ע תמיהני שלא עיין בדברי הרב ש"ך באותו מקום בסי' קכ"ג שאף שראה שהטור והסמ"ג והמרדכי הביאו סברת ר"ת בכל זאת לא הכריע מזה שסוברים כמותו דמהני קנין סודר בעכומ"ז ואדרבא מדלא כתבו הפוסקים היתר זה בחמץ ובבכור הכריח שאין סוברים כר"ת ומכלל הפוסקים שלא כתבו ההיתר בחמץ ובכור מר ניהו הריב"ה שלא הזכיר היתר זה לא בא"ח סי' תמ"ח ולא ביו"ד סי' ש"ך ולא נפלאת היא לומר שלא כתבו סברת ר"ת אלא לענין הרשאה וכמו שכתב הרב בית מאיר הנ"ל נחזור לדברי מרן מוהריט"א) וכיון שקושיתו היא לשיטת הריטב"א והריטב"א הרי סובר כר"ת שפיר כיון אל האמת דקשה לפי שיטתו כמובן ומצאתי שהרב שערי חיים אריה בד' קי"ב ע"א הביא דברי מרן מוהריט"א ותמה עליו שהרי כתב הש"ך בסי' קכ"ג דלא מהני קנין חליפין בעכומ"ז וכו' עי"ש ולי הדל האמת הוא שמרן מוהריט"א לא ראה באותו פרק דברי הרב ש"ך (שאם כן היה רואה שהרב ש"ך מכריח מסוגיא זו דאין מועיל בעכומ"ז קנין חליפין והיה לו לשאת ולתת בדבריו הללו) וכשכתב להוכיח מסוגיא דע"א היפך סברת הראב"ד והריטב"א נרגש דשמא יאמר הדוחה דאין קנין חליפין בעכומ"ז לכן הביא מה שכתבו התוס' דקנין חליפין בעכומ"ז מהני וכיוון אל האמת שכן דעת הריטב"א כאמור ומה שכתב הרב שערי חיים וז"ל ואי ס"ל כר"ת זו היא תמיהת הרב הש"ך ומה בא לחדש עכ"ל דברים אלו צריכים ביאור לקוצר דעתי עי"ש:

ובשו"ת מים חיים להרב חיים הכהן ראפאפורט בא"ח סי' ז' (בד"ה ועוד) הביא מה שכתבו התו"ס בקידושין ופסק מרן בש"ע סי' קכ"ג דמהני קנין חליפין בעכומ"ז וכתב ואף שהש"ך משיג שם על התו"ס והש"ע מכל מקום כבר החזיק הגאון אורים ותומים דעת התוס' וש"ע דחליפין מהני בעכומ"ז וכן פסקו בפסקי תוספות בריש קידושין דקנין סודר מהני בעכומ"ז עכ"ל והשגתי עתה ספר חדש שו"ת פרת יוסף להרב הגאון יוסף

רייזין מסלאנים וראיתי בסי' ט"ו (בד"ה זה) שכתב ובאמת סתם בש"ע דיש קנין חליפין בעכומ"ז וגם הרמ"א לא הגיה כלום בזה ואף דהש"ך משיג שם יעויין בתומים דמחזק דברי הש"ע דיש קנין חליפין בעכומ"ז גם בש"ע יור"ד סי' רס"ז סעיף כ"ה סתם דעבד כנעני נקנה בחליפין (בזמן שהיה נוהג דין עבד כנעני) ומשמע אף בקנה מעכומ"ז וכתב דבישועות יעקב ס"י ת"מ כתב וגם נפסק בש"ע דאין קנין סודר בעכומ"ז ושדבריו תמוהים דבש"ע נפסק בהיפך וכתב דיש שני מיני חליפין כמ"ש התוס' בבבא מציעא ד' מ"ז ואחד הוא מדין כסף להכי נקנה בעכומ"ז ואם כן נוכל לפרש כונת הש"ע בחליפין כזה ששוה בשוה וכו' עי"ש שהאריך קצת בעניינים אלו גם אשור בספר נכבד אמרי הצבי לידידי הגאון אבד"ק דאברי יצ"ו בח"ב בחידושיו לפרק מרובה בסי' ס"ד דף ט"ל ע"א ומשם והלאה שהאריך מאד בדין זה בדברי כל רבותינו הראשונים ואחרונים וגם דרך ובא בדרך הרב פרת יוסף הנז"ל שיש חילוק בין חליפין שהם שוה בשוה (ולאו דוקא שוה בשוה אלא כלומר חפץ בעד חפץ ולא יצטרך ליתן עליו דמים) דזה יש לומר דמהני בעכומ"ז לחליפין שהם רק לקנין בעלמא כקנין סודר שהמעות הם חוב עליו דזה לא מהני בעכומ"ז והאריך מאד בחריפות ובקיאות נפלא ליישב עניינים רבים וראיתי דב"ק בהיותי עסוק בהלכות אחרות ולא יכלתי להתבשם בהם לך נא ראה: ולענין הרשאה מעכומ"ז לישראל לגבות חובו שנחלקו הפוסקים דהרבנים המבי"ט ומוהרש"ך ודברי ריבות סוברים דלדעת ר"ת דמועיל חליפין בעכומ"ז יכול הישראל להיות מורשה לעכומ"ז והרב מוהרשד"ם ס"ל דאף לר"ת אינו מועיל מעכומ"ז לישראל ועל ישראל זה נאמר ואשר לא טוב עשה בעמיו כמ"ש הרבנים ש"ך וכנסת הגדולה בסי' קכ"ג עיין להרב שבט בנימין בסי' מ"ה שציין בזה כנה"ג ח"מ סי' קפ"ח ועיין בדברי מרדכי ומשנת ר' אליעזר שרשמתי למעלה והרב בית מאיר בסי' אמ"ת הנז"ל כשהעתיק את אשר כתב בספרו מודע לבינה סיים וז"ל ומדברים אלו נלע"ד להכריע כתשו' מוהרש"ך שהביא הש"ך בתר הכי דבעכומ"ז לעכומ"ז אף ר"ת מודה וגם דלא כתשובת מוהרשד"ם שמביא שבעכומ"ז לישראל אף ר"ת מודה ואדרבא בעכומ"ז לישראל ליכא מאן דפליג ותשובות אלו אינן בידי עכ"ל: כלל ס"ב) חליפין אי הוו כמכר עיין ב"ק ע"ח ע"ב גנב והחליף וכו' ומרדכי שם ובפ' המקבל סי' אש"ץ ומוהראנ"ח ח"ב סי' צ"ז וצ"ח וקהלת יעקב במע"ל ח"ג סי' תר"ך וממתני' דפ"ק דמ"ב ואין מחליפין אותו מוכח דהוא כמכר ועיין שו"ת עבודת הגרשוני סימן ק"ה ע"כ.

מכ' מכת"י הרב מוהר"י אליקים ועיין להרבנים מטה אהרן ד' קנ"ו ע"א ואילך ישרי לב ד' ח"ן ע"א: כלל ס"ג) חילוף אותיות שהם ממוצא אחת כי היכא דאמרינן דבלשון

תורה מתחלפים הכי נמי דרך רז"ל בכמה דוכתי כמו שהאריך להוכיח הרב יד מלאכי באות פר"ח ועיין במשק ביתי במערכה זו ובמערכת הקו"ף אות שצ"ו: כלל ס"ד) חיישינן לפעמים הוא ודאי עיין תוס' גטין ד' מ' ע"ב ד"ה חיישינן ותוס' בכורות ד' ל"ה ד"ה איכא דאמרי כ"כ אני עני מזה זמ"ר.

ועתה ראיתי שכבר קדם וזכה בזה הרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ב אות רמ"ו בשם הרמ"ז ועיין למרן חיד"א ביעיר אזן אות ב' והרב מקנה אברהם מ"ב אות קע"ז הוסיף שכ"כ ג"כ הרא"ש בגטין שם ובספר הכריתות ובא"ז לנזיר ג' ע"ב ועיין חנא וחסדא ח"א ד' פ"ב ע"א וכיוצא לזה עיין בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת הדלי"ת אות ט"ל מה שציינתי על לשון דילמא ועיין להרב שנות ימין ח"א ד' ל"ב ע"ד אההיא דמקדש על מנת שאני צדיק אפי' הוא רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה וכו' וכתב הרב כל החיים בכללי הפוסקים במערכה זו אות י"ב בשם הרשב"ץ ח"א סי' ק"ל דמדאמר רב פפא חוששין משמע דמספק"ל וכו' עי"ש ואין ס' התשב"ץ מצוי אצלי לראות אהי מימרא דרב פפא קאי ואולי מר קעסיק בפלוגתא דרב כהנא ורב פפא בקידושין ד' ס"ה ע"ב גבי מקדש בעד אחד עי"ש ולפי האמור אפ"ל דכיון דאיכא לשון חיישינן שהוא ודאי גם מ"ש ר"פ חוששין הוא כן ואיידי דאמר ר"כ אין חוששין אמר איהו חוששין ואפשר דלזה כיוון מרן החבי"ף במה שציין תוס' גטין ויעיר אזן הנ"ל.

ועיין בשו"ת בית שלמה בחיו"ד סי' י"ד שהבאתי באות ס"ה ובכסא דהרסנא שבשו"ת בשמים ראש סי' ל"ז ובשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת האל"ף אות עט"ר על לשון אימור דאמור רבנן ובס' אזן אהרן ציין לעיין בס' ווי העמודים החדש (להרב מוהרי"ט) בד' א' ע"ד ואינו אצלי. כלל ס"ה) חיישינן משמעות הלשון דהוא להחמיר ואיכא נמי לקולא עיין גטין ע"ג ע"ב חוששין משום זנות וציין הג' בגליון דמצינו חוששין לקולא כמ"ש רש"י שבת ד' קנ"א ע"א ושם הביא רש"י מ"ש בחגיגה חיישינן שמא באמבטי עיברה וס' כנה"ג א"ח ושו"ת הרב בנימן זאב שציין הרב קהלת יעקב במע"ל ח"ב אות מו"ר אמצ"א לראות ד"ק.

ועיין להרב מקנה אברהם אות קע"ח (במהדורא בתרא) ומצאתי ש"ס נזיר ס"ג ע"ב חיישינן שמא בין פרקין עבר עי"ש ולא ראיתי מי שהזכיר סוגיא זו ובספר בית שלמה בשו"ת ליו"ד סי' י"ד כתב דהבעה"מ בס' הצבא במדה ט' הביא כל הני חוששין שהוא לקולא והרז"ה אסברה לן דאף בהני דוכתי אין חוששין לשון ודאי רק שאומר כן במקומות שהוא ספק דרבנן או שעומדין בחזקת היתר וכו' והרמב"ן שם האריך דכל הנך חוששין הוא רק לחומרא עי"ש ומכל מקום בדברי הפוסקים דוחק לפרש לשון זה

לקולא עיין להרב מגן אברהם סי' תס"ז ס"ק כ"א: כלל ס"ו) חבירו לשון חבירו דנקטו חז"ל אי עכומ"ז נמי הוי בכלל עיין מוהר"י אדרבי סי' ש"א דמשמע דעכומ"ז אינו נכנס בלשון חבר והכי משמע מדברי הרב המבי"ט ח"א סי' רכ"ט כך כתב הרב משנת רבי אליעזר בח"ב בזכרונות ד'ח"י אות י"ג ואין הס' הנ"ל מצויים אצלי ועיין להרב מוהר"ם אלשקר סי' י"ב בסופו דממעט אפילו מומר מלשון חברו והרב נחמד למראה בח"א ד' ג"ן ע"ד כתב דמה שאמרו בש"ס אל יסרהב אדם בחבירו תיבת בחבירו היא למעוטי עכומ"ז עי"ש גם הג' נודע ביהודה ח"ב אה"ע סי' ח"ל סובר כן ומרן חיד"א בספר חיים שאל סי' ע"ד הביא דבריו הרב זכור לאברהם ח"ג בחלק ח"מ מערכת עדות כתב דמדנקטי הפוסקים בסי' צ"ב חברו משמע דאם גזל מעכומ"ז בפני עדים לא חשיד אשבועה דגזל עכומ"ז משמע להו היתרא אף שמן הדין הוא אסור וכו' עי"ש.

גם בספרו שיורי ברכה יו"ד סי' קנ"א (סוד"ה גם) אף בדברי הפוסקים משמע ליה קצת דלשון חברו ממעט עכומ"ז ומומר עי"ש ובס' יעיר אזן מערכת הלמ"ד אות י"א וכן משמע ליה להג"ג אורים ותומים באורים סק"ב גבי מ"ש היודע עדות לחברו עי"ש גם הרב חקרי לב בחיו"ד ד' ל"ב ע"ד הביא דבריו הרב פתח הדביר בח"ג סי' רמ"ו ד' כ' ע"ד (ד"ה ומדברי) כתב שהרדב"ז דקדק ממ"ש הרמב"ם בפ"ט מהל' כלאים דלקי על בהמת חברו דבא למעט של עכומ"ז אף דמלשון הת"כ בפרשת קדושים אין לי אלא בהמתך בהמת אחרים מנין ת"ל וכו' משמע דגם בשל עכומ"ז חייב (דמשמעות אחרים היינו עכומ"ז) ס"ל דהאי אחרים הוא ישראלים עי"ש הרי דגם בלשון הפוסקים משמע להו לרבנן קדישי הנז"ל דתיבת חברו בא למעט עכומ"ז.

שוב ראיתי שדברי הרב מוהר"י אדרבי הם גם כן לדקדק מלשון הפוסקים דנקטי חברו למעט עכומ"ז ומר קעסיק במה שכתב הרמב"ם בשלישי מהלכות שלוחין דין ז' שהגאונים תקנו שכותבים הרשאה אף על המלוה כדי שלא יטול כל אחד ממון חברו ולך לו למדינה אחרת דמאמרו שלא יטול ממון חברו וכו' משמע שלא תקנו אלא להלואה של ישראל: ועדיפא מינה עיין רש"י סוכה ד' ט"ל ע"א במתני' דאפילו עם הארץ לגבי חבר לא מיקרי חברו אולם רבותינו התוס' שם ובעירובין ל"ב ע"א ד"ה האומר דחו דברי רש"י הנ"ל עפ"י מ"ש בשבת ד' ק"ן אומרי' אדם לחבירו צא ושכור לי פועלים ומוקי לה בחבר עכומ"ז עי"ש ועיין הר"ן בהלכות שם ותוי"ט פ"ד דדמאי מ"ב והתוס' עצמם בסוף פרק חמישי דמעילה ד' כ' ד"ה נתנה כתבו דמדקתני חברו בישראל מיירי עי"ש בתפארת ישראל אות כ"ז וה"ג רבינו עקיבא איגר בתשו' סי' צ"ה (ד"ה אבל) דחה דברי חכם אחד שרצה לדייק מלשון חברו למעט עכומ"ז והביא ההיא דשבת ד' ק"ן הנ"ל גם

ה"ג חתם סופר אה"ע ח"א סי' ל"ב (ד"ה ומ"ש) הרחיק מאד מה שחידש הנו"ב הנ"ל למעט עכומ"ז עי"ש ולהרב פת"ש אה"ע סי' י"ג ס"ק ח"י ולהרב אות היא לעולם ח"א ד' קכ"ט ע"ג ובח"ב ד' רי"א ע"ב והרב ט"ל אורות ד' י"ט ע"א מפרש מ"ש בש"ס דקא עביד בארעא דחבריה דהיינו עכומ"ז עי"ש ועיין בקונטריס אסופת דינים במערכת אישות סי' ב' אות י"א (בשדי חמד ח"א) ועיין בתשו' מוהרימ"ט ח"א סי' ל"ב (ד"ה ומה) שכתב שמלשון ההסכמה שכתוב ששום אדם לא יאמר לחברו וכו' מוכח שלא נעשית אלא לבין אדם לחברו ואין ת"ח בכלל שאין בעלי בתים חבריו של ח"ח שהרי מנשה הקפיד על רב יהודה שאמר נפתח בחברין וכו' ורב הונא על רב ענן שאמר הונא חברין וכו' עי"ש שלא זכר דברי רש"י ותוס' הנ"ל והוא פלא: וראיתי בס' זכרון יעקב סי' ז"ך שהביא מה שדקדק הנו"ב ממ"ש מעוברת חברו דבא למעט מעוברת מעכומ"ז ומה שהשיג ע"ז רבינו עקיבא איגר מההיא דשבת ד' ק"ן וכתב דלא ידע מאי ק"ל דבשלמא בההיא דלשכור פועלים דהרגילות הוא שיאמר אדם כן לאחד ממכיריו ומשו"ה תני לחברו כלומר ומכירו אבל בלא ישא מעוברת חברו למה לי דתני חברו כלל דאטו באשת שאינו מכירו אין הדין כן ובהכרח לומר דבא למעט מעוברת מעכומ"ז אתוד"ק.

ולפי הנראה דבריו נכונים ומה שהקשו התוס' ע"ד רש"י בסוכה ד' ט"ל מדתנן בגטין משאלת אשה לחברתה וממ"ש בעירובין האומר לחברו צא ולקט לך תאנים ומההיא דשבת כיעי"ש אע"ג דבכולהו יש לומר דתני לשון חבר ור"ל מכירו דכן הוא הרגילות ומכל מקום גם בההיא דסוכה כיון דתני נותן לו אתרוג במתנה וזה לא שכיח אלא במכירו שפיר תני תנא הלוקח לולב מחברו ור"ל ממכירו ועפי"ז אפשר ליישב דברי הרב מוהרימ"ט דבלשון ההסכמה ההיא דאין שייך לומר דנקטי חברו ור"ל מכירו דאטו לשאינו מכירו מי שרי לנדות ולהחרים לכן בהכרח לומר דבא למעט תלמיד חכם לעם הארץ: כלל ס"ז) חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו הרב כסף נבחר כלל ס"ו אות ו' בשם הג' ש"ך ח"מ סי' ר"ב כתב דלא אמרינן חצרו וקניינו באים כאחד אלא צריך שיקנה החצר תחלה ואח"כ יקנה הדבר שבתוך החצר עי"ש שכתב שכן כתב בא"ז בשם תוס' (ס' א"ז אין מצוי אצלי אך לפי סיגנון הלשון שהביא שם נראה דיש חילוק מה ביניהם דלהרש"ך אם קנין החצר היה קודם שיקנה הדבר הנקנה אליו ש"ד אף שהיה אותו דבר בחצר קודם שקנה החצר ולהא"ז משמע שצריך שלא יהיה אותו דבר בחצר קודם שיקנה החצר אלא שיבא לתוכו אח"כ כיעי"ש) והקשה ע"ז מדקי"ל גטה וחצרה באים כאחת ומעובדא דר"ג וזקנים וכו' עי"ש ועיין להג' חתם סופר א"ח סי' קי"ו (ד"ה מאי) וסי' קי"ז (ד"ה ומ"ש מעלתו) שכתב ישוב נכון ומסכים לסברת הרש"ך הנ"ל גם בחיו"ד

סי' י"ש (ד"ה ומ"מ לענין חמץ) מיסתמיך ואזיל בתר סברא הנ"ל והג' שואל ומשיב נר"ו בח"ב סי' קט"ו העמיק בענין זה לקיים סברא הנ"ל ויישב כל מאי דקשה עליו ובסוף התשובה הביא דברי הריטב"א בחי' לקידושין דס"ל כהרש"ך עי"ש וכ"כ גם בחתם סופר א"ח הנ"ל דהריטב"א ס"ל כהרש"ך ועיין להרב דרך המלך ד' ק"א ע"א ולהרב יד מלאכי בכללי דינים אות נז"ר ובשו"ת תפארת יוסף הנד"מ בא"ח סי' ל"א בהגהת כליל תפארת נו"ב מ"ת א"ח סי' ס"ג ובשו"ת הרב רמ"ץ א"ח סי' כ"ד מאות ט' והלאה וכתב שם בשם הקצה"ח דהא"ז פ"ב דב"מ כתב סברת הש"ך והוא עשה סמוכין לזה מדברי רש"י פסחים ד' ד' וכו' עי"ש וגם בחתם סופר סי' קי"ז (בד"ה שוב) הביא דברי קצה"ח ועי"ש מ"ש על דבריו ועיין שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ג סי' קכ"א (ד"ה איברא ובד"ה והנה בשנת תרט"ו) ובספר יפה ענף ד' ס"ד ע"ג אות י"א: כלל ס"ח) חדש האמור בלשון חז"ל אם הוא כ"ט יום או שלשים כתב הרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ב אות רל"ו דתלי בתרי שינויא שבתוס' בסנהדרין ד' י"א ד"ה רשב"ג דלשינויא קמא בלשון חז"ל הוא כ"ט יום ולאידך שינויא גם בלשון חז"ל הוא שלשים יום זולת היכא דאיכא הוכחה והנה בסיגנון זה כתבו התוס' גם בכתובות בפ' המדיר ד' ע"א בד"ה רבי יהודה היינו ת"ק עי"ש אמנם ביבמות ד' מ"ח בד"ה ירח לא כתבו אלא שינויא בתרא דהיכא דמוכח שאני וא"כ אין לחלק בין לשון תורה ללשון חכמים דגם בלשון חכמים מסתמא חדש הוא שלשים ומ"מ בפסקי תוס' ביבמות וסנהדרין לא כתבו בזה שום דבר אך בפסקי תוס' בכתובות כתבו חדש דקרא שלשים יום וחדש דרבנן חסר ולפי זה להסוברים דהתוס' עצמם עשו הפסקים הללו מוכח דדעתם להלכה דסתם חדש בדרבנן הוא חסר והרב מג"א בסי' של"ט סק"ח לא ראה דברי התוס' דכתובות ומ"ש בפסקיהם ולכן נראה שמבין שדעת התוס' כמו שסתמו ביבמות עי"ש וגם בלא דברי הפסקי תוס' י"ל סמי חדא מקמי תרתי דבסנהדרין וכתובות על כל פנים לא ברירא להו דחדש בלשון חכמים הוא שלשים יום כבשל תורה.

ומ"ש הרב מג"א (אחר שכתב דלתירוץ שני של התוס' בסנהדרין הוי שלשים יום גם בדרבנן ושכ"כ ביבמות ד' מ"ח) דכ"מ בראש השנה ד' כ' ע"ב ובמגילה מפרשי דבריו הפרמ"ג והמחצ"ה סגר עליהם המדב"ר ולא גילו לנו הוכחתו והיה העלמ"ה ממני מקוצר המשיג והרב ישועות יעקב בסי' תקפ"ו נקיט בפשיטות דחדש האמור בלשון חז"ל הוא חסר והוסיף לומר דכי היכא דאמרינן דאף דבלשון תורה חדש הוא שלשים יום מ"מ בלשון חכמים הוא חסר הכי נמי בלשון מקרא שבכתובים י"ל שהוא חסר עי"ש שלא גילה לנו מנ"ל פשיטות זה דבלשון חכמים הוא חסר מ"מ מסתייען מילוהי ממ"ש בפסקי

תוס' הנ"ל גם מ"ש דלשון תורה לחוד ולשון כתובים לחוד יש לו סמך מדברי התוס' בקידושין ד' ל"ז ד"ה ממחרת שכתבו דלשון תורה לחוד ולשון נביאים לחוד עי"ש ודברי רש"י בתענית ד' כ"ט ע"א דמפרש חדש דקרא ויהי בשנה השניתבעשרים בחדש וכו' דהיינו חדש חסר קשים דהא חדש דקרא ודאי הוא שלשים יום וכבר עמד על דבריו הגאון קרן אורה בחידושיו לתענית שם: כלל ס"ט) חנוכה דאסור בהספד ותענית הוא מדאוריתא ממש אך הדלקת הנרות הוא מדרבנן כן באר הרב חתם סופר בחא"ח סי' ר"ח (בד"ה ומ"ש דפורים וחנוכה) עי"ש ובקונטריס אסיפת דינים במערכת חנוכה הלא כתבתי שם איזה פרטי דינים בענין חנוכה קח"מ: כלל ע') חבלה אם רשאי אדם לחבול בעצמו ואם יש איסור תורה רשמתי במערכת האל"ף אות מ"א (בשדי חמד ח"א בחלק הכללים): כלל ע"א) חזקה אין אדם חוטא ולא לו בחזקה זו רשמתי איזה פרטים במערכת האל"ף עי"ש במפתחות (בשדי חמד הנ"ל): כלל ע"ב) חליצה בשמאל דפסולה לת"ק דר"א ביבמות ד' ק"ד ע"א היה נ"ל דהוא מדאוריתא דהא בש"ס אתמר שם טעמא דת"ק דיליף רגל רגל וכו' ור"א ס"ל דאיכא למיפרך וכו' וכ' רש"י דת"ק סבר למדין ואין משיבין מוכח דהוא ילפותא גמורה.

אך ממ"ש הרמב"ם בהלכות יבום פ"ד הי"ז ואם חלצה מעל שמאלו חליצתה פסולה ושם בהלכה כו' כללא כייל לן דכשכותב אינה חליצה או לא עשה כלום מאינה כלום הוא מדאוריתא וחליצה פסולה הוא רק מדרבנן להחמיר עי"ש וא"כ מתבאר מדברי הרמב"ם דאינו אלא מדרבנן ואני בער ולא אדע מנ"ל לרבינו דלאו ג"ש גמורה היא אלא מדרבנן ובאמת נצטערתי בזה על לא הודע לי רז זה ובכל מה שעלה בדעתי לא נתקררה דעתי עד שמצאתי שהרב נו"ב בצל"ח לברכות על ד' פ' ובתשו' במ"ת אה"ע סי' קנ"ו כתב דאע"ג דמוסכם מכל הפוסקים דחליצה בשמאל פסולה כת"ק דר"א מ"מ הרמב"ם בחבורו ס"ל דאין הכרע בזה אם הלכה כת"ק או כר"א ומה שכתב בפ"ד הנ"ל דחלצה בשמאל פסולה הוא רק למי שנחתך רגל ימין שלו וכו' והאריך לבאר זה ועשה עפ"י זה ספק לענין הדין אי חליצה בשמאל פסולה או לא עי"ש ולפי זה שפיר נוכל לומר דת"ק דר"א דפוסל הוא מדאוריתא ואין מדברי הרמב"ם סתירה לזה ועפ"י הערתינו יש סעד וסמך לסברת הנו"ב כמובן ומצאתי להרב שו"מ במ"ק בח"ב ססי' כ"ה שכתב דבשו"ת גו"ר הספרדי באה"ע כלל ב' וה"ד הרב המגיה לשו"ת הרדב"ז ח"ה סי' ב' אלפים ל"ה דדעת הרבה גדולים דחליצה בשמאל הוא רק מדרבנן ועיינתי בשו"ת הרדב"ז הנ"ל וראיתי שכיונתי לדעת הגדולים עלץ לבי ושם אתה מוצא דגם מ"ש הרב נו"ב לחלק בין חליצה בשמאל בעלמא להההיא דהרמב"ם דאיירי בנחתך רגל ימין כיונה דעתו לדעת מי שגדול בשו"ת

גו"ר עי"ש: וחליצה ביום ובשלשה דיינים אם הוא מדאורייתא רשמתי בקונטריס אסיפת דינים מערכת חליצה סי' ג' אות א':

ואם מצות חליצה קודמת או מצות יבום קודמת ידוע שהיא מחלוקת ישנה ורבינו הרדב"ז בתשובה סי' אלף ק"פ (בדפוס ווארשא תרמ"ב היא בחלק ד' סי' ק"ח בדף ל"ב ע"א) שהאריך להביא שדעת רובא דרובא דמצות יבום קודמת כתב בתוך דבריו ולא ראיתי מי שיסבור באמוראים מצות חליצה קודמת זולת שמואל לפי דעת קצת מפרשים דאמר אין כותבין אגרת מרד על שומרת יבם עכ"ל ומזה תמיה לי על מה שכתב הגאון צמח צדק החדש בחלק אהע"ז סי' שי"ט דכמה אמוראים סוברים דמצות חליצה קודמת וכן דעת הרבה גדולי הפוסקים ואילו הרדב"ז מר הוא דאמר שלא ראה באמוראים מי שסובר דמצות חליצה קודמת: והא דמצות חליצה קודמת בזמן הזה שאין מכוונים למצוה אינו אלא מדרבנן חומרא בעלמא ומה שאמר אבא שאול ביבמות ד' ט"ל קרוב בעיני שהולד ממזר בדרך גוזמא אמר כן וכן כתב הרב גינת ורדים בחלק אהע"ז כלל ב' סי' י"ב וכן כתב בפשיטות הרב יאודה חן הובאו דבריו בתשובות מרן הב"י באהע"ז בדיני יבום סי' ב' ד' קמ"א ע"ג דהוא חומרא משום דילמא פגע באיסור אשת איש עי"ש ונפקא מינה למי שנשבע לחלוץ דהוי נשבע לקיים מצוה דרבנן ושבועה חלה עליו (דלא דמי לנשבע לקיים מצוה דאוריתא דשנוי במחלוקת אם שבועה חלה עליו) כן כתב בספר עבודת השם (לרב גדול משאלוניקי) בחלק אהע"ז סי' מ"ד ד' ר"ג ע"א: כלל ע"ג) חזותא מילתא היא או לא כתב הרב ארעא דרבנן באות רל"ו דהוא בעיא דלא איפשיטא ובדאוריתא לחומרא אזלינן ובדרבנן לקולא וציין שו"ת הר"ן סי' ע' וארשום עוד מדברי רבנן בתראי בזה עיין להרבנים פרי חדש ופרי תואר ביו"ד סי' ק"ב סק"ה וסי' קי"ו ס"ק י"ו ומסגרת השלחן וכסף נבחר בכלל ט"ן והאריך בכלל זה הרב מוהרש"ל בתשובתו שבנודע ביהודה מהדורא תניינא חלק ארח חיים סי' ג' וכתב הרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם בהלכות פסח סי' כ"ו דאף דבדרבנן חזותא לאו מילתא היא מכל מקום במשהו דחמץ מילתא היא ועיין להרב מחצית השקל בסי' תמ"ז סוף סעיף קטן מ"ה:

ובמה שכתב הרב פרי חדש דלענין איסורי מאכלות לא אמרינן חזותא מילתא כתב הרב עיקרי הד"ט בחלק אורח חיים סי' כ"ב אות ס"ב בשם הרב שער נפתלי סי' ו' שעמד בזה מיישב סברת הרב פרי חדש ושקם דינא להיתר כסברת הרב פרי חדש ובעיקר כללין גם הרב פתח הדביר בח"ג סי' רס"ד אות ד' (בד"ה והנה לפום ריהטא) כתב דבמידי דאוריתא אזלינן לחומרא דחזותא מילתא היא ובדרבנן לאו מילתא והביא תשובת הר"ן ודברי הרב פרי חדש הנ"ל וציין חקרי לב ח"א חלק יו"ד סימן רי"ג דף ש"ג ע"ד: וכתב

הרב פרי תואר בסי' ק"ב סק"ג דמן הדין נראה דלא חיישינן במידי דהוא חזותא בעלמא בלי טעמא אלא באיסורי הנאה לולא שכבר הורה זקן עי"ש וראיתי בספר בית אהרן להגאב"ד קארטשין על הלכות גטין וחליצה בקונטריס שמחה חיים שבסוף הספר בכלל ח"י שהאריך קצת בזה וגם על מה שכתב הרב פרי חדש דאף אי נימא דחזותא אסור היינו דוקא כשמכוין לתתו לתבשיל לחזותא וכו' ועל דברי הרב מגן אברהם בסי' תרי"ג סק"ז דאם אינו ניכר במראה אלא בטעם בטל אף שבא לתקן את הקדרה שקיל וטרי שם עי"ש: ובשו"ת שאילת שלום מהדורא תניינא סי' ט"ו (בד"ה וגם) כתב שהרב מנחת יעקב כתב בטעם מה שהרב צמח צדק אסר יין שנותנים בו חלב חטה דהוא משום דחשיב חזותא ולא בטיל וכתב על דבריו דלא שייך בזה דין חזותא דדוקא בביצה שליבנו בה מאכל דניכר מראה הביצה במאכל אמרינן דחזותא לא בטיל אבל בנדון הצמח צדק וכי ניכר מראה חלב החטה ביין הלא החלב חטה אינו עושה פעולה כי אם להציל היין מן השמרים המעורבים בו וממילא יעמוד על מראהו העצמי ואיך שייך לדון בזה דין חזותא ועי"ש בסוף סי' קע"ז מה שכתב בדין חזותא אי מילתא והבאתי דב"ק בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סימן ג' אות כ"ב:

כלל ע"ד) חולין מקדשים לא ילפינן כתב הרב נחמד למראה בח"א ד' ק"פ ע"ג בשם הרב אביו דהיינו דוקא להחמיר אבל להקל ילפינן והני מילי דמר מילי דסברא נינהו ומתבאר כן לענ"ד מדברי רש"י במסכת פסחים ד' מ"ה ע"א כיעי"ש: כלל ע"ה) חולין מקדשים לא ילפינן היינו דוקא איסור שיש בו ממון אבל איסור שאין בו ממון ילפינן כן כתב הרב נחמד למראה ח"א ד' ק"פ ע"ג ואינו מחוור בעיני גם לא ידעתי אמאי קרי להההיא דשמואל במסכת שבועות ד' כ"ו ע"ב גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו דאיירי בה איסור שיש בו ממון דבשבועת ביטוי אוכל ולא אוכל מאי ממון איכא ואינו נראה בעיני לומר דהבאת הקרבן לכפרתו חשיב ממון ועיין להרב זרע אמת ח"ב סי' ל"ד ודוק:כלל ע"ו) חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר נחלקו הראשונים אם הוא משום דשוייה חתיכה דאיסורא או משום כבודו של ראשון ומתבאר מדברי הר"ן בריש פרק קמא דמסכת ע"א דסובר דהוא משום כבודו כיעי"ש ומזה תמיה לי על מה שכתב הרדב"ז בחדשות סי' שס"ב דכבר הסכימו גאוני עולם דהטעם הוא משום דשוייה חתיכה דאיסורא ומני בהדייהו להר"ן כיעי"ש וצריך לומר כיון דסיים הר"ן ולמעשה אין בי כח לחלוק על אבות העולם אם כן בטל דעתו נגד סברתם אף דהלכה נראה לו בהיפך וכתב הרב שלטי הגבורים שם דאיכא בין הני טעמי דלטעמא דשוייה חדא אם חכם הראשון התיר רשאי חברו לאסור ולטעם כבודו של ראשון אינו רשאי לאסור עי"ש ואולם הרדב"ז שם הביא בשם אחד

מהראשונים שכתב להדיא משום דשווייה חד"א ואפילו הכי כתב דחכם שהתיר אין חברו רשאי לאסור כיעי"ש ובעיקר דין זה האריך מאד הגאון מוהר"ם מליבאוויץ בשו"ת צמח צדק בחלק יו"ד סי' קצ"ז עי"ש ובשו"ת יהודה יעלה (לרב משאלוניקי) בחלק יו"ד ריש סי' א' כתב בשם הרשב"ץ בחלק ראשון סי' ס"ו דנראה לו כדברי הראשונים ושהכי נקיטינן:

ועל פי סברת הראשונים דטעמא דאין חבירו רשאי להתיר הוא משום דשוייה אנפשיה חתיכה דאיסורא כתב אחד במ"ע המליץ תרמ"ז נומער 207 דדוקא השואל לחכם ואסרו ושוויא השואל על עצמו חתיכה דאיסורא שהרי הוא סומך עליו מה שאין כן אם חכם אסר בלא שאלה יכול חברו להתיר והביא דבר זה הגאון נצי"ב אבד"ק וואלאזין בספרו הבהיר הנדפס חדש ממש משיב דבר בחלק יו"ד סי' ט' וכתב על דבריו שזה טעות גדול אלא הפירוש דשויא חתיכה דאיסורא היינו שהחכם בהוראתו שויא חתיכה דאיסורא והראיה שהר"ן בפרק קמא דעבודת אלילים הקשה על פירוש הראשונים שהטעם משום דשויא חתיכה דאיסורא מהא דאיתא שם נפיק שיפורי דרבא ואסר דרב הונא ושרי והרי שם לא בא השואל תחלה לרבא אלא אתי ארבא דסכנתא לסיכרא למכור ויצאה הוראה מרבא לאסור אלא ודאי שזה טעות גדול הוא ועי"ש בסי' ח' אם יש לחלק בין טעה בשיקול הדעת לטעה בדבר משנה והשגתי עתה ספר יאודה יעלה לרב גדול משאלוניקי וראיתי שבחלק יו"ד סי' א' האריך בעיקר דין זה (חכם שאסר וכו') ולא פניתי כעת לעיין בדב"ק ואיה"ש אכתוב תורף דב"ק בהשמטות (בקונטריס פאת השדי): כלל ע"ז) חכם שאסר וכו' עיין תוס' והרא"ש והר"ן דפ"ק דע"א לענין חכם שהתיר אם חברו רשאי לאסור ועיין בתשו' הרדב"ז סי' שס"ב ולהרב מקנה אברהם אות קכ"ד והרב דרכי שלום פרשת מסעי כתב בתוך דבריו דתניא חכם שאסר וכו' התיר אין חברו רשאי לאסור עי"ש משמע מלשונו דהכי תני בהדיא בברייתא וזו אינו משנה דלא הוזכר דבר זה בפי' בברייתא או בש"ס והמה מי מריבה במלחמתה של תורה דהוו בה קמאי כאשר יראה הרואה בספרן של צדיקים המדברים בזה ומ"ש הרב מקנה אברהם להוכיח מש"ם ברכות ד' ס"ג ע"ב דחכם שהתיר רשאי חברו לאסור עי"ש כ"כ ג"כ ה"ה מוהר"ש אלגאזי בס' לחם סתרים ד' קי"א ע"ד הו"ד בס' מנחת זכרון ד' ע"ט ע"א ועיין להרבנים ישרי לב ד' י"ו ע"ד צפיחת בדבש ד' קכ"א ע"ג צמח צדק החדש ביו"ד סי' קצ"ז:

כלל ע"ח) חכם שאסר וכו' היינו דוקא יחיד ביחיד וזהו שאמרו אין חברו רשאי להתיר כ"כ הרב מנחת זכרון נר"ו ד' ל"ו ע"א בשם הרב מדרש האתמרי ד' ה' ואינו מצוי אצלי לראות ד"ק כי לכאורה מש"ס ברכות ד' ס"ג ע"ב התחילו הוא אוסר והם מתירין וכו'

ומקשינן מהא דחכם שאסר וכו' מוכח דגם ברבים נגד יחיד אין רשאים להתיר וכמ"ש הרב מקנה אברהם אות קכ"ד שו"ר מ"ש במנחת זכרון ד' פ' ע"ב דגם הרב לחם סתרים כתב כמדרש האתמרי ושהורה גבר לומר כן מש"ס דברכות הנ"ל עי"ש והנה דברי הלחם סתרים הובאו שם בד' ע"ט ע"א דהוקשה לו אמאי לא משני הש"ס בברכות הנ"ל לחלק בין יחיד לרבים עי"ש והא ודאי אין זה נקרא הוכחה מהש"ס די"ל בין יחיד לרבים דזה לא יתכן להוכיח כן מש"ס הנ"ל ואדרבא לאידך גיסא י"ל מהש"ס דמדלא משני הכי ש"מ דאין לחלק אלא דהרב לחם סתרים לפום מאי דמשמע ליה דאיכא סברא לחלק קא ק"ל כמובן: כלל ע"ט חד בתרי בטיל בביטול איסורין ברוב אי בעינן כפל או סגי ברוב כל דהו עיין חק"ל יו"ד ח"א סי' ק"ב ועו"ש ד' קכ"א ע"ב כ"כ הרב זכר דבר בחח"מ ד' ע"ז אות ו' וספרים הנ"ל אין מצוים אצלי לראות דב"ק אמנם אנכי הרואה בשטמ"ק למס' ביצה על ד' ד' ע"א שכתב וז"ל וכתב מורי דשמעינן מינה דכי אמרינן חד בתרי בטיל מדאוריתא לאו למימרא שיהא מן ההיתר כפלים מן האיסור אלא כל היכא שיהא שיעור ההיתר רבה על האיסור ואפילו משהו בטל מדאוריתא ושיעור דאחד ומאה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא ומשו"ה מקילין לומר שיצטרפו כל הפומין כדי לבטל אותה ליטרה וכי אמרינן דמדאוריתא חד בחרי בטיל ואפילו אין ההיתר רבה על האיסור אלא מעט ה"מ כשהן עשוים מחלקים דקים כי הכא שהליטרא היא מגרוגרות וכל אחת ואחת חלק בפני עצמו אבל ודאי אם עוף נבלה נתערב בעוף אחד וחצי כשרים ונחתכו כולן ולא נודע איזה אבר מן הכשרים ואיזה אבר מן הנבלה בכי הא לא אמרינן דליבטיל מדאוריתא דהא דאמרינן חד בתרי בטיל מאחרי רבים גמרינן לה וההוא קרא בסנהדרין כתיב שאף שנים מזכין ואחד מחייב הולכים אחריהם ומינה ילפינן לכל דבר העשוי מחלק כי הנך גברי דלא אמרינן חד בתרי בטיל אלא א"כ נתערב אחד תוך שנים ממש כן פי' מורי ועוד נראה פירוש דאפשר דכיון דנעשו אברים הוו להו כגרוגרת דאמרינן דבליטרא ועוד סגי עכ"ל ומרן הפר"ח ביו"ד סי' ק"ט סק"ד האריך מאד להוכיח מכמה מקומות בש"ס דילן ובש"ס ירושלמי דכי אמרינן מדאוריתא ברובא בטיל לאו דוקא חד בתרי אלא ברוב כל דהו סגי בין בלח בין ביבש דלא כהרב מוהרלנ"ח בס' פ"ח שמחלק בין דבר הנבלל לדבר שאינו נבלל וכן דלא כדמשמע מדברי הרא"ה בבדה"ב ד' קי"ד דבעינן שיהיה בהיתר כפל מהאיסור וכו' עי"ש דב"ק ואילו היה רואה מ"ש בשטמ"ק הנ"ל בשם רבו היה שמח לקראת דבריו שכתב מפורש דטפי כל דהו סגי ומצאתי שכבר קדמני הרב פרמ"ג בפתיחה להלכות תערובות (בד"ה שוב התבוננתי) וציינו הרב פ"ת רסי' ק"ט ועי"ש מה שציין עוד בזה והרב ערך השלחן שם אות ד הביא דברי הרב החינוך

בפרשת נשא סי' שע"ב דחד בתרי בטיל כלומר ברובא דלשון תרי לאו דוקא וכו' ומיהו בפ' ראה סי' ת"פ כתב ומ"מ צריך שיהיה במה שבקדרה שני חלקים כנגד גופו של שרץ כדי שיבטל ברוב ואפשר דס"ל דמדאוריתא סגי ברוב אבל מדרבנן צריך כפל וכן העלה המנחת יעקב בכלל ט"ל וכלל ן' ועי"ש בסלת למנחה עכ"ל ועוד כתב שם דבעינן רוב בנין ולא סגי ברוב מנין וצריך שיהיו שתי החתיכות יחד רוב.

ובערך השלחן חא"ח סי' תנ"ה אות ב' הביא סברת הפר"ח הנ"ל ושהרב מנחת יעקב כלל ן' ונ"א ס"ו דמן התורה סגי ברובא ומדרבנן צריך כפל ושלא זכרו תשו' הרשב"א בסי' ער"ב דמוכח בהדיא דס"ל דסגי ברוב אף לכתחלה וכ"כ בשטמ"ק לביצה ד' ד' בשם רבו גם הרב שו"מ בס' יד שאול בסי' רצ"ג אות א' במדה"ב כתב שהרב מגיני שלמה בשו"ת שבס' בית אפרים חיו"ד סי' ס"ה פלפל בדין זה אי במשהו יותר סגי או בעינן פי שנים בדוקא ושכבר עמדו בזה מוהרלנ"ח ופר"ח וכו' ושבכמה תשו' האריך הוא בזה והביא דברי הרשב"א בסי' ער"ב דמבואר דאף ביבש ביבש וכל אחד עומד בפ"ע ואחד גדול מחברו משהו בטל ברוב עי"ש לענין אשם תלוי שלא כדברי המג"ש שמחלק בין דבר העומד בפ"ע ובין לח בלח עי"ש.

גם בביאורי הגר"א בסי' ק"ט כתב דהטור שכתב חד בתרי בטיל לישנא דגמרא דגטין ד' ד"ן נקט אבל באמת אין צריך אלא רובא וכ"כ רש"י דטעמא משום שנאמר אחרי רבים וא"כ לא בעינן אלא רובא. והרב פרי תואר בסי' ק"ט סק"ב כתב מדאוריתא אין איסור אלא ברוב איסור אבל במחצה למחצה אין לנו ראיה לאסור ולא להתיר ואסרוהו חז"ל מספק אבל כל דהוי משהו נוסף על ההיתר מותר בלי שום ספקומעתה כל דברי הפר"ח קמו עמדו וכל החולק עליו כחולק על התורה ח"ו והדברים ברורים כאור השמש וכן מוכח מסוגייא דרוב אחד בעוף עכ"ל והנה עם כי ס' חק"ל שציין בזכר דבר הנ"ל אמצ"א לראות מאי קאמר רב בזה.

ראיתי מ"ש מר בריה בסה"ב ישרי לב בחיו"ד מערכת הבי"ת אות י"ט וז"ל חד בתרי בטיל לאו דוקא בתרי אלא ר"ל ברובא ואפי' עשר חתיכות של איסור בי"א של היתר בטלי כ"כ הרב החינוך מצוה שע"ב ועיין להגאון מרן אבא בס' חק"ל יו"ד ח"א סי' ק"ב שציין בזה להשטמ"ק לביצה ד' ד' שהכריח דברוב כל דהו סגי אך אם עוף נבלה נתערב בעוף וחצי ונחלק לחתיכות אינו בטיל עכ"ל מתבאר שדעת הרב חק"ל כמ"ש בשטמ"ק וכדעת הרב החינוך הנ"ל שאם לא היה כן דעתו א הוה מישתמיט מר בריה מאודועי לן דמר אביו חולק בזה אמנם ממ"ש הרב מוהר"י פאלאג"י בס' חיים ומלך בפ"ד מהלכות מקואות משמע שאין דעת הרב חק"ל נוחה בסברת הרב פר"ח שכתב וז"ל ראיתי למורי

הרב מר חמי בחק"ל יו"ד ח"א סי' ק"ב דהרבה להשיב עמ"ש הפר"ח סי' ק"ט דסתם רוב הוא רובא בעלמא דלא כמי שמצריך פי שנים דהיינו חד בתרי ואנכי עבו"ת נ"ל להביא ראיה מדאמרינן בסו"ף יוצא דופן לענין סריס עד רוב שנותיו ופי' הראשונים דביום אחד אחר ל"ה שנים סגי ועוד ראיה ממ"ש הטו"ר ביו"ד סי' קי"א מחודש ד' אם אהיתר רבה קצת וכו' הרי רבריבוי קצת סגי ודין זה הוא מסוגיא דיבמות.

וכן מתבאר מסוגיא דפ' התערובות ד' ע"ח ע"ש בפרש"י דברובא היינו רוב כל דהו גם הרש"מ בסוף מקואות פירש מתני' דזבחים ד' נ"ו מלא מי חטאת עד שירבו דר"ל שירבו משהו וכן מדאמרינן בשבת ד' קכ"ב אם רוב עכומ"ז מותר מחצה על מחצה אסור מוכח דיותר על מחצה כל דהו חשיב רוב וכן מבואר בדברי הרשב"א בחי' לחולין ד' צ"ז בסוגיא דכחל דכל דהוי טפי חד חשיב רוב ומותר מד"ת עכ"ל הדברים מורים דהרב חק"ל דחה סברת הרב פר"ח ומני"ר מוהרי"ף מלאך מליץ דיש ראיות לסברת הפר"ח ומי שנמצא בידו ס' חק"ל יראה איזה יכשר ואשר הוכיח הרב מוהרי"ף מההיא דמחצה על מחצה כבר הוזכרה הוכחה זו בדברי הרב פר"ח אף דלא הביא סוגיא דשבת הנ"ל הרי כבר הביא ממתני' דמקואות וממתני' דכלאים כיעי"ש ועדיפי מההיא דשבת דהיא בריתא ועוד שלשון זה נאמר בש"ס בכמה מקומות ולאו תנא כרוכלא וראיתי מי שכתב דיש ראיה לסברת הרב פר"ח דבטפי כל דהו הוי כתרי מההיא דאמרינן בברכות ד' ג' ע"ב משמרה ופלגא נמי משמרות קרי ליה והכי נמי י"ל דחדא ופלגא נמי תרי קרי ליה ואין מזה ראיה מכמה טעמי ואין להאריך בזה והרב מקנה אברהם באות ע"ב בדין ברובא בטיל הביא דברי מרן מוהריט"א בס' שמחת יו"ט ד' ט' ובסיום הלשון כתב והא דאמרינן יבש ביבש חד בתרי דל"ד בתרי אלא ברוב כמ"ש הפר"ח בסי' תמ"ז סק"ט וסי' תנ"א (צ"ל תנ"ה) סק"ד וביו"ד סי' ק"ט ושכ"כ הרשב"א בתה"ב ד' ק"ז עכ"ל סיגנון הלשון מורה שדברי מרן מוהריט"א הם שמסכים לסברת הרב פר"ח וכבר הבאתי שלמים וכן רבים דקיימי בשיטה זו (עיין לקמן במערכת היו"ד אות מ"ב כתבתי איזה פרטים בדין יבש ביבש חד בתרי בטיל) וכן דעת הרב מג"א בסי' תנ"ה ס"ק ט"ו והרבנים פרמ"ג ומחצה"ש שם לא פקפקו ע"ד אלא משום דנ"ל דבמים שלא לנו דהו משום חמימות המים אולי בעינן בדוקא תרי דבפחות מזה לא יתקררו אבל בשאר ביטול איסורין ברוב דהוא מגזרת הכתוב סגי ברוב כל דהו ולא בעינן כפל ועיין בחידושי מטה יהונתן ע"ד הרמ"א ביו"ד סי' צ"ט ס"ו איסור שנתבטל וכו' חוזר ונעור וכו' והרב חינוך בית יהודה בסי' פ' האריך קצת בעניינים אלו עי"ש, והשגתי עתה ספר יקר שערי רחמים לידידי הרה"ג מוהר"ר פראלקו יצ"ו רב בעיקו' חברון תוב"ב וראיתי שפלפל בחכמה בעיקר הדין חד בתרי בטיל

בחלק יו"ד סי' ט' ולא פניתי כעת לעיין בדב"ק ואיה"ש אכתוב תורף דבריו בקונטריס ההשמטות (פאת השדי):

כלל פ') חומרא מצינו לשון חומרא אף בדבר שאסור מן הדין כמו שרמזתי לעיל במע' האלף אות לי"ד (בשדי חמד ח"א בחלק הכללים) ועיין עוד במסכת נדרים ד' ז' ע"א אמר אביי מודה ר' עקיבא שאינו לוקה דא"כ ניתני רע"ק מחמיר עי"ש ש"מ דאי הוה תני רע"ק מחמיר הוה מצינן לפרש דלוקה ואי לאו דמן הדין הוא ודאי דלא הוה לקי וק"ל ומ"מ מסתמא ודאי משמעות הלשון הוא דאינו מן הדין הגמור עיין למרן חיד"א בברכ"י א"ח סי' שי"ו אות ה' ה"ד מרן החבי"ף בס' כל החיים ד' ח"י ע"ד שו"ר בתה"ד בפו"כ סי' קס"ט ולא ידענא מה דקדק ממוהר"ם דלא ר"ל כ"א חומרא לכתחלה דבכמה דוכתי בתלמוד אשכחן דכתב באותו לשון להחמיר ולשון לחומרא ר"ל דאפילו בדיעבד כדמוכח התם עכ"ל ובשו"ת חינוך בית יהודה סי' פ"ד (ד"ה הכלל) הביא דברי הפו"כ ונרשם שם סי' קכ"ט והוא ט"ס ועיין בשו"ת צ"ץ רסי' ס"ב: כלל פ"א) רב חסדא תלמיד רב הונא הוה כמ"ש הרב משק ביתי אות ת"ך בשם גדולי הראשונים אף אני אביא שכ"כ רש"י ז"ל במס' גטין ד' ז' ע"א עי"ש ומיהו כתבו התוס' במס' עירובין ד' ס"ב ע"ב ויבמות ד' פ"ג ע"ב דלא היה אלא תלמיד חבר כמ"ש במש"ב שם ודברי הרב יד מלאכי באות ט"ל שכתב דר"ח היה תלמיד גמור לר"ה עי"ש אינם מדוקדקים דלא הוה אלא תלמיד חבר וכדכתיבנא ועיין להרב לח"מ פ"ד מהלכות בכורות הי"ד שכתב לדעת הרמב"ם דהלכה כרב הונא לגבי רב חסדא:

כלל פ"ב) חייב בדיני שמים כל מקים שאמרו חכמים פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים אם תפס אי מפקינן מניה הנה מרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב בתוספת דרבנן במערכת העין סי' רנ"ג הביא דרש"י והגהות אשירי בבבא מציעא ד' צ"א ע"א סברי דלא מפיקינן מניה ושרש"ל בים של שלמה פרק ששי דבבא קמא סי' ו' מחלק דדוקא במידי דקים ליה בדרבה מניה דזה חייב הוא מן הדין רק דלא קטלינן ליה בתרי קטלי ועבדינן לחומרא דבהא מסתבר דאי תפס לא מפיקינן דהא חייב הוא אבל בגרמא בנזיקין דאין בו חיוב מן הדין רק לצאת ידי שמים גם רש"י מודה ומזה עמד מתמיה על הרבנים כנסת הגדולה בח"מ סי' כ"ח אות כ"ה שהביא בשם מוהר"ם מינץ דמי שחייב בדיני שמים אם תפס לא מפקינן מניה כנראה דאין חולק בזה ואיך לא זכר סברת הרמב"ן והריב"ש ומוהרש"ל וכן על הרב מחנה אפרים בהלכות רבית (מלוה) סי' ט"ו שרצה ללמוד מדברי רש"י והג"א הנ"ל לשאר דברים כמו באבק רבית דאי תפס לא מפיקינן מניה עי"ש וגם על מה שכתב בכנסת הגדולה בסי' כ"ה בכללי הקים לי אות ל"ד וז"ל יש להסתפק במחלוקת

הפוסקים שיש אומרים שחייב לשלם בידי שמים ויש אומרים שאינו חייב אם תופס שכנגדו אם יכול לומר קים לי כמאן דאמר שאתה חייב בדיני שמים ולא מפיקינן מניה ומשיקול הדעת נראה דמפיקינן מניה ואינו יכול לומר קים לי עכ"ל דנראה ממרוצת לשונו דדבר פשוט הוא דבבא לצאת ידי שמים אם תפס אין מוציאין מידו (דאין כמשמע לשונו שכונתו לדעת הסוברים דאם תפס לא מפיקינן מניה) הנה גם על דבריו אלו יש לתמוה כתמיהת מרן מוהריט"א הנ"ל:

איברא דמדברי מוהרש"ל לא קשיא עלייהו לפי מה שראיתי שהרב שבות יעקב בח"א סי' קמ"ו כתב שחילוקו של רש"ל דחוק ובלשון נוכל לומר כתבו ולא החליט כן עי"ש ואולי גם הרבנים כנסה"ג ומחנ"א הנ"ל הבינו כן בדעת רש"ל אך לדעתי העניה מסתברא כדעת מרן מוהריט"א דלקושטא מחלקינן בהכי דכיון דדעת כל גדולי הפוסקים והגאונים גבי אבק רבית דאינה יוצאת בדיינים ולצאת ידי שמים חייב להחזיר היא דאם תפס מפיקינן מניה וכמבואר ביו"ד סי' קס"א כמו שהביא הרב שבות יעקב בעצמו שם וכתב שכן דעת הרא"ש ושכן כתב הריב"ש בסי' שצ"ב בשם הרמב"ן בפרק קמא דמציעא גבי מנה לי בידך והלה אומר איני יודע שחייב לצאת ידי שמים אם תפס בעדים מפיקינן מניה (מה שאין כן בתפס בלא עדים שיש לו מיגו נשבע שיודע בודאי שחייב לו וזוכה במה שבידי) והסכים עמו וכתב מרן מוהריט"א שם שכן מבואר בדברי הרמב"ן שהביא הר"ב באסיפת זקנים בפ"ק דב"מ ד' כ"וע"א בתוך דברי הרמב"ן במה שהאריך בדין תפיסת וכיון שכן דעת כל גדולי הפוסקים (זולת הראב"ד שהזכיר שם) מסתברא להשוות גם דעת רש"י וההג"א לדעתם והחילוק הוא נכון לדעתי העניה והכהן הגדול בש"ך סי' כ"ח הביא דברי רש"ל הנ"ל ומוכח שהבין שכן דעת רש"ל באמת: ולכל הדברות תמיהת מרן מוהריט"א היא תמיהה קיימת על הרב כנסת הגדולה שהביא דברי מוהר"ם מינץ בסתם ולא כתב שדעת גדולי הפוסקים דבחייב לצאת ידי שמים אי תפס מפיקינן מניה ואתה תחזה בכנסת הגדולה בסי' ע"ה בהגהת הטור אות כ"ד (בדין האומר איני יודע אם הלויתני שכתב רבינו הטור דפטור לשלם ואם בא לצאת ידי שמים ישלם) הביא מה שכתב הריב"ש בסי' שצ"ב בשם הרמב"ן שאם תפס התובע בעדים מפיקינן מניה (ושם סיים שאין תפיסה מועלת במה שאין לו זכות אלא בבא לצאת ידי שמים) ולא הביא שום חולק בזה גם בכנסת הגדולה יו"ד סי' קס"א הגהת ב"י אות י"ז כתב וז"ל (על מה שכתב מרן בב"י בד"ה וכתב הראב"ד וכו' שכתב הריב"ש שלא הודו לו להראב"ד אלא אי תפס לוה מפיקינן מניה) נראה פשוט דאין הלוה יכול לומר קים לי כהראב"ד בזה דהוא יחיד אצל כל שאר רבוואתא אבל ראיתי לרב החסיד מוהר"א מוטל בתשובה כ"י

נסתפק דאולי יכול לומר קים לי כהראב"ד כיון שבא לבטל האיסור שלא יקח המלוה רבית ועיין כהרשד"ם חיו"ד סי' ס"ב עכ"ל דמתבאר מזה דנקיט עיקר דבמידי דחיובו משום לצאת ידי שמים אי תפס שכנגדו מפיקינן מניה:

והגאון הרר"י בתומים סי' כ"ח סק"ד האריך בזה לדחות דברי הרב שבות יעקב וגם בדברי רש"ל שקיל וטרי ומסיק דבקים ליה בדרבה מהני תפיסה ובשאר דוכתי לא מהני תפיסה כמ"ש מוהרש"ל וכתב שכן הסכים בתשובת חות יאיר סי' מ"ד (ספר חות יאיר אין אצלי אמנם השגתי כעת ספר דברי גאונים לרב גדול בדורנו אבד"ק סיגוט יצ"ו וראיתי שבכלל ט"ו אות ט"ו הביא תורף דברי הרב בזה עי"ש) וכתב דיש ראיה לסברת רש"ל לחלק בין לצאת ידי שמים בקים ליה בדרבה מניה לשאר דוכתי עי"ש והרב משנה למלך בהלכות מלוה ולוה פרק ד' סוף דין ו' (בד"ה כתב מוהרשד"ם) כתב שכל הפוסקים חולקים על מה שסובר הראב"ד דבאבק רבית אי תפס לא מפיקינן ומצא חבר לסברת הראב"ד מר ניהו הראה בספר החינוך מצוה שמ"ד (ט"ס הוא ודבריו הם בסוף מצוה שמ"ג) שכתב בלי חולק דאם תפס אין מוציאין מידו ומכל מקום אין המוחזק יכול לומר קים לי כהראב"ד והרא"ה עי"ש: וראיתי להרב ראש משביר בח"ב סי' ד"ן שעמר לבאר בדבר שחייב לצאת ידי שמים ותפס שכנגדו אי מפיקינן מניה וכתב שהרב בית יעקב בסי' ס' סובר דמפיקינן מניה ותמה עליו מסברת רש"י והג"א ומוהר"ם מינץ הנ"ל דסברי דאין מוציאין מידו ושוב הביא דברי רש"ל ושבות יעקב הנ"ל וגם הביא סברת הראב"ד דאי תפס באבק רבית אין מוציאין מידו וכתב שהרב כנסת הגדולה בח"מ ח"ב (אין מצוי אצלי) בסי' שפ"ו אות צ"ה כתב בשם הרדב"ז בח"ב סי' רפ"ד גבי גרמא בנזיקין שחייב בדיני שמים שאם נתן אין מוציאין מידו וכן כתב הרב המאירי בחידושיו לסנהדרין בפרק הנשרפין דגרמא בנזיקין חייב בדיני שמים (כן כתוב בראש משביר ולפי הנראה יש חיסור לשון במה שכתב בשם הרב המאירי וצריך למלאות הדבור שיהא מכוון למה שכתב בשם הרדב"ז) שוב כתב בשם רב אחד הוא אהרן דמדברי הרדב"ז אין ראיה דלא כתב אלא באם נתן מדעתו אבל אם תפס שכנגדו יודה לדעת הראשונים שכתבו דמוציאים מידו והביא מה שכתב הרב מחנה אפרים שנראה לו עיקר דאם תפס לא מפיקינן מיני' ושלא סמך על זה במסקנתו וכו' וסיים ושמעתי מפי החכם המרומם משלי שלמה שהרב כהונת עולם הביא חבר לסברת הראב"ד הוא הרא"ה בס' החינוך דיכול לומר המוחזק קים לי וכו' עכ"ל וס' כהונת עולם אין אצלי ואם הרב היה רואה דברי הרב משנה למלך הנ"ל מסתמא לא היה מחליט לומר דיכול המוחזק לומר קים לי:

שוב ראיתי שהרב מטה אהרן בכללי הגימ"ל (גרמא בנזיקין) בדף ס"ד סוף ע"ב הבין מדברי הרדב"ז שהביא בכנסת הגדולה הנ"ל שבכל דבר שחייב לצאת ידי שמים אם תפס לא מפיקינן מניה ותמה עליו שסברתו היא היפך סברת הרמב"ן והריב"ש וכו' וכן דעת כל הראשונים זולת הראב"ד וכו' ודקדק מדברי הר"ן שהביא באס"ז בפ"ק דמציעא ד' ס"ה שסובר כדעת הראב"ד וכתב בדף ס"ה ע"ב (ד"ה ומעתה) שיכול המוחזק לומר קים לי כסברת הראב"ד והרא"ה והרדב"ז והר"ן דלא מפיקינן מניה ושוב כתב דאין ראיה מדברי הרדב"ז שלא כתב כן אלא באם נתן מדעתו וכו' ובדף ס"ד ע"ג תמה על מה שכתב בכנסת הגדולה שכדברי הרדב"ז כתב הרב המאירי והרי לא הוזכר בדברי הרב מאירי מאם תפס אי מפיקינן מניה דלא כתב אלא דחייב לצאת ידי שמים ובד' ס"ו ע"ב כתב למסקנא דיכול המוחזק לומר קים לי כהראב"ד והרא"ה והר"ן ומוהר"ם מינץ והרדב"ז שהביא הכנה"ג סי' שפ"ו וכמו שפסק בשבות יעקב על פי תשובת מוהר"ם מינץ אלא שלא זכר שכן דעת הראב"ד והרא"ה והר"ן ומה שהשיג בס' תפארת צבי סי' כ"ח על השבות יעקב לא דק והעיקר כדברי הרב שבות יעקב ולא ידעתי למה חזר וצרף דעת הרדב"ז לסברת הראב"ד אחר שכתב בדף ס"ה שלא כתב הרדב"ז כן אלא במי שנתן מדעתו ולא במי שתפס שכנגדו והוא חילוק נכון ומדוקדק בלשון הרדב"ז והוא עצמו כתב (בד"ה ודבר זה) שמדברי הרמב"ן יש ללמוד חילוק זה עי"ש ואף שהרב משנת ר' אליעזר בא"ח סי' ע"א (בד"ה הרי) הבין בדעת הרדב"ז הנ"ל שסובר דבחייב בדיני שמים אם תפס אין מוציאין מידו והוכיח מדברי הרב מוהרש"ך שהביא שם שחולק בזה וסובר דמוציאין מידו הנה הוא לא ירד לדקדק בדברי הרדב"ז ומשמע ליה שכונתו שאם תפס אין מוציאין מידו וכמו שהיה סבור מתחלה הרב מטה אהרן אבל אחר שירד לדקדק בלשון הרדב"ז דלא כתב אלא בנתן מדעתו לא ידעתי למה חזר בו ועיין בענין זה להרבנים חשק שלמה בסי' כ"ה בכללי הקים לי אות מ"א ובדבר משה ח"ג חח"מ סוף סי' י"ט (שציינו שם) ואהל יעקב במערכת התי"ו אות ח' וכתב שהרב מטה שמעון בסי' כ"ח האריך בענין זה ובס' מנחת זכרון במערכת התי"ו ד' ע"א ע"ב ציין חקרי לב ח"מ סי' ס"ט ומאמר המלך ד' ק"ו ע"א ואין גם אחד מצוי אצלי ועיין להרב משנת ר' אליעזר בח"א סוף סי' ע"א פרי עץ חיים ד' מ"ד ע"ב ובמה שכתב על דבריו הרב חשק שלמה בסי' א' אות י"ז מלא הרועים בסוף מערכת הקו"ף ואחר זמן השגתי ס' פתחי תשובה על ח"מ וראיתי מה שכתב ברית סי' כ"ח עי"ש ובס' דברי גאונים בכלל ט' ד' ט' ע"ג אות ו' ציין שמן רוקח ח"א סי' מ"ה וסי' פ' ובח"ב בביאורו לח"מ סי' כ"ח וקצות החשן שם ובכלל קי"ב

אות י"ב ציין לעיין בקצה"ח סי' ע"ה סק"ד ובנתיבות שם בחידושים ס"ק י"ט ובאסיפת זקנים לבבא מציעא ד' צ"ז ע"ב (ד"ה ביום):

והנה דעת הרב שבות יעקב שם לחלק בענין זה בין היכא שמה שחייב לצאת ידי שמים הוא מדרבנן כגון באבק רבית וכן בכל הני גרמא בנזיקין דפרק הכונס שמן התורה פטור גם בדיני שמים רק שחכמים אמרו שחייב לצאת ידי שמים אף אם תפס מפיקינן מניה אבל בכובש עדותו דחייב בדיני שמים דבר תורה כדכתיב אם לא יגיד ונשא עונו וכן היכא דפטור משום דקים ליה בדרבה מניה דחייב מן התורה בדיני שמים ודאי דעת רש"י והא"ז עיקר דאי תפס לא מפיקינן מניה וכתב שבספרו משפטי יעקב כתב כן להשוות דעת כל גדולי הפוסקים בלי מחלוקת כלל אמנם הרב דבר משה בח"ג סוף סי' י"ט השיג עליו שהרי באבק רבית דרבנן דעת הראב"ד שהביאו הרא"ש ומר בריה בטור יו"ד סי' קס"א דאם תפס לא מפיקינן מניה וכן השיג עליו הרב מטה אהרן בד' ס"ו ע"ב (בד"ה אך) שהרי דעת הראב"ד והרא"ה בס' החינוך מצוה שמ"ג והר"ן באבק רבית דאי תפס לא מפיקינן מניה ומרן חיד"א בברכי יוסף סי' כ"ח אות ה' הביא מה שכתב בשבות יעקב דבחייב מן התורה לצאת ידי שמים לא מפקינן מניה (וכתב שצריך להתיישב בדבר) ואילו החלוקה דבחייב מדרבנן מפיקינן מניה השמיט לגמרי עי"ש וכבר כתבתי למעלה (בד"ה והגאון) שבתומים חלק על השבות יעקב וסובר שאין חילוק בין חייב לצאת ידי שמים מן התורה לחייב לצאת ידי שמים מדרבנן וזולת קים ליה בדרבה מניה אם תפס מפיקינן מניה ובס' דברי גאונים בסוף כלל ע"ו ע"א הביא הכרעת הרב שבות יעקב הנ"ל ולפי הנראה אין נמצא אצלו ס' אורים ותומים ולכן לא הזכיר שחולק עליו אך קצת תימה שלאהביא מה שכתב בברכ"י אות ה' שצריך להתיישב והוא מזכיר באותה האות את ס' ברכי יוסף עי"ש וראיתי בשו"ת הרב מוהרי"ן יפה בחלק ח"מ סי' א' וסי' ב' שהאריך בדינים אלו ולא יכלתי כעת להתבשם בדב"ק לך נא ראה: ובכל מקום שאמרו חכמים שחייב בדיני שמים כתב הרב כנה"ג בח"מ סי' כ"ח אות כ"ג וז"ל כל מי שחייב בדיני שמים אין כופין לו לשלם כדי לצאת ידי שמים אמנם צריך להודיעו דרך תוכחה ומוסר ועצה טובה בינו לבינו שיצא ידי חובתו אם לא יקבל יאמר הדיין שרוצים להכריז עליו בבית הכנסת האי גברא פלניא חייב בדיני שמים מחמת שגרם הפסד ממון לפלוני ולכן צריך שיסיר מעליו חיוב זה ועונש מדיני שמים וירצה לפלוני שגרם היזק הר"מ מינץ סי' ק' נראה מדבריו דזולת זה אינם דוחקים אותו כלל.

אמנם הרב חשק שלמה הביא (שם באות ט"ו) משם הרב תורת חסד סוף סי' קנ"ג אף שפטור מדיני אדם מכל מקום כופין אותם בתחלה שיעידו ככל מי שחייב במצות עשה

ואינו רוצה לעשות שכופין אותו עד שתצא נפשו ועם כל זה אם לא העיד ובגרמתו הפסיד חברו פטור מדיני אדם וכו' וציין לעיין משאת משה ח"א ח"מ סי' ס"ג דף קס"ה ע"ד ואינו מצוי אצלי לראות דב"ק ותמיה לי שהיה לו להביא דברי הרב מוהר"ם מינץ לחולק בזה דמדבריו נראה דאין כופין אותו כלל גם מרן חיד"א בברכי יוסף סי' כ"ח אות ו' הביא דברי הרב תורת חסד וציין משאת משה ולא זכר דברי הרב כנסה"ג בשם הרב מוהר"ם מינץ הנ"ל ובס' דברי גאונים ראיתי שכתב בכלל ל"ד ד' ל"ב ע"ב סק"ד בשם הרב חות יאיר סי' ס"ה דהאומר לחברו טמא מטומא וכו' אין בלשונות אלו דין בושת על פי דת רק לצאת ידי שמים אבל אין בית דין כופין אותו וכו' נראה שסובר כדעת הרב מוהרימ"מ הנ"ל דמשום חיוב דבדיני שמים אין בית דין כופין: כלל פ"ג) ר' חייא אינו תנא שלא הוזכר במשנה ולא בבריתא אלא שחשוב כתנא ויכול לחלוק אמשנה ובריתא כן כתב הרב מקנה אברהם בח"ב אות שפ"ז בשם בה"ע ש"ב פ"ב וכתב לזה ועיין הרשב"א בחידושיו לברכות ד' ל"ו ע"א דר' חייא ור' שמעון ברבי תנאי נינהו ופליגי ושכן כתבו בתוס' ישנים ליומא ד' ז"ן דר' יאשיה ור' יונתן היו תנאים אחרונים כר"ח ורשב"ר ולא ידעתי כונת ציונו לדברי הרשב"א ותו"י דאם כונתו לומר שהם חולקים וסברי שהוא תנא שכן כתבו מפורש שהוא תנא הא ודאי ליתא דנוכל לומר דמה שכתבו שהוא תנא כונתם שיפה כחו לחלוק אמשנה ובריתא ובזה גם הבה"ע מודה כדכתב להדיא ואם כונתו לסייע לבה"ע במה שכתב דיכול לחלוק שכן דעת הרשב"א ותו"י הוה ליה למיסייעיה מש"ס ערוך בפרק קמא דמציעא ד' ה' ע"א מתניתין קרמית עליה דר' חייא ר' חייא תנא הוא ופליג ובעיקר דברי בע"ה דר"ח לא הוזכר בבריתא תמיה לי דהרי מצינו שהוזכר בבריתא בנדה ד' י"ד ע"א ת"ש דתניא בדקה בעד שאינו בדוק וכו' ר' אומר וכו' ור' חייא אמר טמאה משום כתם וכו' עי"ש סיום הבריתא וצ"ע.

עתה השגתי ס' ה"ע עם כללי מרן ויבין שמועה וראיתי להרב יבין שמועה שהקשה דמצינו בפרק קמא דחולין ד' ט"ו דאמר רב כהנא השוחט במחובר רבי פוסל ור' חייא מכשיר ומוכיח מדברי רש"י ומרן בכלליו דלאו מימרא היא אלא בריתא עי"ש והא דידן עדיפא שהיא בריתא בלי פקפוק ולא זכרוה שרים.

ועיין לידי"ן רא"ג הרב המניה לס' ימי שלמה בד' קי"ח ע"ב ויש לפקפק בדבריו ואתה תחזה: כלל פ"ד) חזקה אין אדם פורע תוך זמנו עכשיו שמנהג הסוחרים שמי שמקדים לפרוע תוך זמנו עושין דיסקואינטו (כלומר שפוחת ממנו איזה סך) אם נאמר חזקה זו (או לא) כיון שיש לו ריוח עיין להרב מטה שמעון סי' ע"ח הגהט"ו אות ו' מ"ש בשם מוהראנ"ח ועיין למוהרימ"ט ח"מ סי' קכ"ד בזה שוב ראיתי שכבר רמזם הרב כנסת

הגדולה בהגב"י אות ד' כן כתב הרב משנת ר' אליעזר בח"ב בזכרונותיו במערכת המ"ם אות ל"ח ואין אצלי ס' מטה שמעון והרב יפה ענף במערכת הבי"ת ד' ט' אות פ"א כתב וז"ל היכא דבצרי ליה מחובו לא אמרינן חזקה אין אדם פורע וכו' פני משה ח"א סי' ן' ועיין מט"ש (הנ"ל) בית אברהם ד' קפ"ט עכ"ל וגם ס' בית אברהם אין אצלי לראות מאי אמור רבנן בזה וממה שסיים ביפה ענף שם בשם הרב מטה שמעון בח"ג בתשובה סי' ל"ב וז"ל והיינו דוקא היכא שהם בעיר אחת אבל כשהלך לעיר אחרת לא שכיח שיפרע דיסקואינטו עכ"ל משמע קצת שדעת הרב מט"ש כדעת הרב פני משה דהיכא דבצרי ליה מחובו לא נאמרה חזקה זו אך אולי כונתו לומר דאף למי שסובר דלא נאמרה חזקה זו היכא דבצרי מחובו מכל מקום כשאינם בעיר אחת מודה ומה שציין הרב משר"א לדברי הרב כנה"ג באות ד' עייניתי שם וז"ל המקבל עליו מעות לתת ריוח קצוב בכל שנה אם מעט ואם הרבה יש להסתפק אי אמרינן ביה חזקה מוהראנ"ח ח"א סי' ט"ו ומדברי מורי הרב בחלק ח"מ סי' קכ"ד נראה דפשיטא ליה דלא אמרינן חזקה עכ"ל ואם שאין דבריהם אמורים לענין דיסקואינטו דמיירי הרב מט"ש מכל מקום כתב הרב ללמוד מדבריהם לנדון זה דלהרב מוהרימ"ט לא אמרינן באיסקואינטו חזקה זו דיש לומר דכדי להרויח האיסקואינטו פורע בתוך זמנו כמו במי שקבל מעות ליתן ריוח בכל שנה שסובר דלא אמרינן חזקה זו אלא אמרינן דכדי להרויח שלא ליתן הריוח פורע בתוך זמנו (דברי הרב מוהרימ"ט הם בד"ה ויש לתמוה עי"ש קרוב לסופו) ולהרב מוהראנ"ח ספיקא הוי כמו במקבל מעות ליתן ריוח ודברי הרב מוהראנ"ח הביאם בכנה"ג שם באות ו' בזה הלשון אם קבל עליו לתת שיעור קצוב בכל כך שנים ואפילו יחזירם תוך הזמן אל יחסר הסך הקצוב ודאי לא עביד איניש דפרע בגו זמניה אבל אם קבל עליו שאם יחזיר המעות קודם הזמן ינכה מהריוח לפי רוב השנים ולפי מיעוט השנים יש להסתפק מוהראנ"ח ח"א סי' ט"ו עכ"ל ובכיוצא לזה הוא שכתב הרב כנסה"ג באות ד' שנראה מדברי הרב מוהרימ"ט דפשיטא ליה דלא אמרינן חזקה זו דכיון שיש לו ריוח במה שמחזיר תוך זמנו עביד דפרע גו זימניה.

והוא הדין להיכא דבצרי מהחוב והרב פתחי תשובה בסי' ע"ח הביא באות ג' תשובת הגאון חת"ס בחלק ח"מ סי' קמ"ד (בד"ה ועל השלישית) בשיטרי עיסקא הנהוגים דרב אחד אמר דיכול לומר פרעתי בתוך הזמן שמרויח בזה שלא ליתן לו הריוח שנתחייב ליתן והחת"ס חלק עליו וכו' עי"ש ומקרוב נדפס ס' נחל יצחק ח"ב למאור עינינו הגאון מקאוונא יצ"ו וראיתי שבסי' ע"ח סעיף ב' ד' נו"ן ע"ב האריך מאד בדין השטרי עיסקא הנהוגים עתה אם יכול לומר פרעתי ופלפל הרבה בדברי הרב חתם סופר ובדברי

הרב מוהרימ"ט והעלה דהעיקר כמו שכתב הרב אחד שהובא בחת"ס וכסברת הרב מוהרימ"ט דכל שיש לו ריוח עביד דפרע גו זימניה ושכן כתב בתשובת הר הכרמל בחלק ח"מ סי' כ"ה וכל זה דוקא בחוב ברור אבל אם אין החוב ברור דיינינן לחזקה זו אף היכא דאיכא ריוחא עיש"ב.

ובס' דברי גאונים להרה"ג חיים אריה כהנא אבד"ק סיגיט יצ"ו כלל ט"ל אות ב' הביא דברי הרב פני משה סי' ן' הנ"ל דכשטוען דפרעו תוך הזמן לפי שהמלוה מחל לו איזה זהובים מהחוב עבור זה נאמן ולא אמרינן אין אדם פורע תוך זמנו כיון שהרויח קצת בפרעון והקשה על זה אם כן לעולם יהא נאמן לומר פרעתי בתוך זמנו במיגו דאי בעי אמר פרעתיך בתוך הזמן לפי שמחלת לי איזה זהובים דהא קי"ל בסי' ע"ח דביש לו מיגו נאמן אף בתוך זמנו וסיים דיש ליישב קצת על פי מה שכתב בקצות החשן שם סק"ח אלו דבריו יצ"ו ואין ס' קצה"ח מצוי אצלי אף לענ"ד במחכתה"ר עיקר הקושיא ליתא ואין זה מיגו והמעיין יבחר וכתב שם (בדברי גאונים אות ו') בשם שער משפט סי' ק"ח סס"ק ח' שפסק בשטר עיסקא או פקדון שטוען המקבל בתוך זמנו החזרתי דאינו נאמן במיגו דנאנסו ובאות י"ג כתב בשם הרב ישועות יעקב ריש סי' ע"ח דלפי מה שכתב הרב מוהרימ"ט דכשנותן עבור ההלואה דבר מועט לצדקה בכל חדש עביד דפרע החוב תוך זמנו כדי שלא יצטרך ליתן לצדקה דכל שמרויח קצת על ידי הפרעון עביד דפרע תוך זמנו לפי זה בשטרי עסקי דידן אפשר לומר דלא שייך סברא דאין אדם פורע תוך זמנו:ואם נתחייב במתנה ליתנה לזמן לא אמרינן בזה חזקה זו כן כתב הרב מזל שעה דף ע"ט ע"ד והרב יפה ענף ד' ט' אות פ"ב ציין שו"ת פ"מ ח"א סי' ן' ובני יעקב בהגהותיו סי' ע"ח ותשו' הרא"ש כלל ק"ה סי' ד' ועוד כתב כמה חידושי דינים בחזקה זו עי"ש עד אות צ"ד:

ולא אמרינן חזקה זו אלא כשאומר שפרע מעות אבל בסחורה לא כן כתב הרב יפה ענף ד' ט' אות פ"ט בשם הרב מוהר"א ששון סי' ע"ד וציין לעיין בזכרונות אות חזקה ופ"מ ח"ג סי' ל"ז ובית ישחק דף קכ"ז גם מרן חיד"א בשיורי ברכה ח"מ סי' ע"ח כתב סחורה עביד דפרע איניש גו זימניה מוהרא"ש סי' ע"ד ועיין פ"מ ח"ג סי' ז"ל עכ"ל ואין גם אחד מצוי אצלי לראות אם הם מסכימים לדברי מוהרא"ש כי ראיתי להרב מחנה אפרים בהלכות גביית חוב סי' ו' שכתב על דברי מוהרא"ש ולע"ד אין נראה כן וכן יש לדקדק מתוך דברי הרשב"א שהביא ה"ה בפ"י מהלכות מלוה דין כ' וז"ל ואין דינם מחוור בעיני שקביעות זמן פרעון לתועלת הלוה הוא שאין המלוה יכול לכופו בנתיים אבל אילו בא לוה לפרוע בנתיים פורע שאין אדם עשוי לפרוע תוך זמנו אמרו ולא אמרו אין אדם רשאי לפרוע

תוך זמנו וציין מוהר"י אדרבי סי' קי"ג ובמעשה אברהם חח"מ סוף סי' ל"ד הביא סברת הרב מוהר"א ששון בסיגנון אחר וז"ל כתב הרב מוהרא"ש בסי' ע"ד דהא דאמרינן חזקה אין אדם פורע תוך זמנו היינו דוקא במלוה וכיוצא שנתחייב לפרוע דמים אבל נתחייב ליתן סחורה לא עכ"ל וכן הם דברי הרב מח"א שם ומשמע דדוקא כשההתחייבות היה ליתן סחורה הוא דלא אמרינן חזקה זו אבל אם ההתחייבות היה לשלם מעות והוא אומר שנתן לו בתוך זמנו סחורות כדי חובו אמרינן בזה חזקה אין אדם פורע בתוך זמנו דלא כמו שכתב בשמו הרב יפה ענף הנ"ל וצריך לעיין בדברי הרב מוהרא"ש בגופן שלהן: ואם טוען הלוה שפרע בתוך זמנו לפי שרצה לפרוע זוזי זוזי להקל מעליו הפרעון אי אמרינן בזה חזקה זו הנה הרב פתחי תשובה בסי' ע"ח אות ב' הביא מחלוקת דבס' ברית שלום פסק דבטוען פרעתי זוזא זוזא תוך הזמן לא אמרינן חזקה זו ושבס' באר יעקב דחה דבריו והוכיח מהש"ס בהיפך ושבשו"ת שמן רקח דחה דברי הרב באר יעקב עי"ש ואין כל כך הכרע בדבריו איך מסקנת הרב שמן רוקח לדינא וספר שמ"ר אין אצלי אך ראיתי בס' היקר דברי גאונים בכלל ט"ל אות ג' שכתב מפורש שהסכמת השמן רקח היא כדעת הברית שלום הנ"ל:

ובעיקר כללין ראיתי לרבינו הרדב"ז שם בתשו' החדשות שני כתובים המכחישים זה את זה דבסי' רכ"ו נשאל על ראובן שנתחייב מנה לשמעון בב"ד וקבעו לו זמן ותבעו במישלם זימניה וטען כבר פרעתי והשיב שאם יש בידו פסק דין אפילו אחר זמנו אינו יכול לומר פרעתי ואם אין בידו פסק דין נאמן לומר פרעתי דמצי למימר איתרמי לי זוזי וכו' והיינו כסברת אביי ורבא בבבא בתרא ד' ה' ע"א דלית להו חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו ואילו שם בסי' הר"ן כתב וז"ל אבל בתוך הזמן פשיטא דכותבין לו דאין אדם פורע תוך זמנו ע"כ והרב מעשה אברהם בח"מ סי' מ' תמה על דבריו שבסי' רכ"ו שהם היפך המסקנא דנקיטינן כר"ל וכו' ואם היה רואה דבריו שבסי' הר"ן היה מגדיל תמיהתו שדבריו סותרים וצ"ע לכאורה שוב התבוננתי דלא קשיא דבסי' רכ"ו מיירי בתבעו אחר זמנו (ומה שכתב ותבעו במישלם זימניה כונתו אחר שנשלם זמנו) וטען כבר פרעתי כונתו בתוך הזמן ובעיא היא בש"ס אי אמרינן מה לו לשקר במקום חזקה ולא איפשיטא וכיון דלא איפשיטא דינא הוא דלא מפקינן ממונא אלא מישתבע היסת ונפטר ולכן כתב בסי' רכ"ו דאם אין בידו מעשה בית דין יכול לומר פרעתי ונשבע היסת ונפטר אף דנקיט טעמא דאביי ורבא איתרמי לי זוזא וכו' לאו למימרא דנקיט כוותייהו לגמרי אלא בכי האי גוונא דתבעו אחר זמנו קאמר דמצי פטר נפשיה ואמר דאיתרמי ליה זוזי וכו' אבל אם יש בידו פסק דין הרי יכול לומר לו פס"ד בידי מאי בעי ומשום הכי אינו נאמן הלוה

לומר פרעתי תוך זמני כן נראה לי הדל כונת רבינו הרדב"ז ולא קשיא קושית הרב מעשה אברהם ונדחק לומר דט"ס הוא ואף גם זאת לא עלתה בידו כיעי"ש:

ואם חזקה זו היא דוקא בלוה מישראל או אף בלוה מעכומ"ז אמרינן דאינו פורע תוך זמנו הנה מרן חיד"א בשיורי ברכה ח"מ סי' ע"ח כתב דהרב בית חדש בסי' ק"י ס"ו סובר דגם בישראל שלוה מעכומ"ז איתא להאי חזקה דלא פרע בגו זימניה ויש מי שהקשה עליו מדברי הרשב"א סי' אל"ף ע"ג עיין בדברי הרשב"א ודו"ק ובספר זכרנו לחיים ח"א דף ע"ב אות י"ג הביא דהרבנים אורח משפט בסי' ע"ה הגהות הטור אות ג' והרב בעל ספר זכר דבר בחידושיו כתיבת יד המה ראו כן תמהו דאין מדברי הרשב"א שם שום הוכחה שלא כדעת הרב ב"ח והרב זכר דבר כתב שהרב פרח מטה אהרן בח"א סי' ק"ה פסק כהרב ב"ח ושכן נראה מתשובת הרב מוהרש"ך בח"ב בנאספות סי' כ"א ושהרב בית אברהם בסי' ע"ח כתב להוכיח שלא כדברי הרב ב"ח ממה שכתב מרן הב"י בסי' גר"ן סעיף ל"ה דשכיב מרע שאמר תנו הלואתי לפלוני דקנה בהלואת ישראל אבל בהלואת עכומ"ז לא קנה המקבל דלא סמכא דעתיה דמקבל דשמא לא ירצה לפרעו אשר פיהם דב"ש וכיון דטעמא משום אשר פיהם דב"ש הוא אתאן למה שכתב הרשב"א ח"א סי' אל"ף ע"ג דאפילו יש עדים שראו הקנין ואמר פרעתי אפילו תוך זמנו נאמן משום דריע טענתיה דמלוה כשלא הוציא את השטר וכתב הרב זכר דבר שאין דבריו מוכרחים חדא דהרב ב"ח סי' גר"ן בדין הנ"ל לא סבירא ליה טעם הסמ"ע ועוד דאין מהרשב"א הכרח דשאני התם דאיכא ריעותא בגוף ההלואה שלא הוציא את השטר ואין לך ריעותא גדולה מזו ומשום הכי אמר חזקה דאין אדם וכו' מה שאין כן בלוה מן העכומ"ז דמצד ההלואה אין שום ריעותא לפנינו ולכן היה נראה לו פשוט לפסוק כדעת הרבנים בית חדש ומוהרש"ך ופר"ח מטה אהרן:

שוב הוגד לו בשם רב אחד בדורו שכתב דמדברי הרמ"ה בחידושיו לבתרא דף פ"ד ע"א מוכח להדיא דלגבי עכומ"ז ליכא להאי חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו ואם כן יש לומר לאידך גיסא דלית לן למנקט כדעת הרבנים הנ"ל דקרוב לשמוע שאם היו רואים דברי הרמ"ה היו מבטלים דעתם והיה לבו מהסם בזה עד שמצא להרשב"א בחלק רביעי סי' קס"ה שכתב חזקה זו גם בלוה מעכומ"ז וחזר הדין כדברי הרבנים ב"ח ומוהרש"ך ופמ"א וכן עיקר אלו תורף דב"ק: ובעיקר חזקה זו האריך גאון עזנו מופה"ד והדרו מוהרי"ץ אלחנן יצ"ו בספר נחל יצחק ח"ב בסי' ע"ח בכמה פרטי דינים בזה ובפרטות אם במי שפרע מקצת חובו בתוך זמנו (שגם המלוה מודה בזה) נמי אמרינן על השאר החזקה דאין אדם פורע בתוך זמנו עיין בדב"ק: ומי שקבע זמן לפרעון חובו אחר הפסח דקים לן

בח"מ סי' מ"ג דאחר הפסח מיקרי עד שיעברו מחצה הימים שבין פסח לעצרת והיינו שמיום ראשון שאחר הפסח עד מחצה הימים שבין פסח לעצרת נקרא אחר הפסח ואם טען שפרע תכף ביום שאחר הפסח כתב ידידי הגאון מלכיאל צבי הלוי יצ"ו אבד"ק לאמזא בסה"ב דברי מלכיאל ריש סי' ח"ן שיש לדון דלא מיקרי פורע תוך זמנו כיון שגם אותו היום נכלל במה שאמר לפרוע אחר הפסח כי זה היום גם כן הוא אחר הפסח אלא שיש לומר כיון שאין המלוה יכול לתובעו עד שיעברו מחצה הימים שבין פסח לעצרת אם כן יש לומר חזקה אין אדם פורע כל זמן שאין הלוה יכו לתובעו ועיין בסי' ע"ח בזה ולכאורה נראה דדמי לאומר פרעתי ביומא דמשלים זמניה תכף בבוקר שנחלקו בזה הפוסקים בסי' ע"ח ונפקא מינה מזה גם כן למי שלוה לשלם תוך משך שנה ולא הגביל הזמן דוקא לסוף שנה דיש לומר גם כן דלא מקרי תוך זמנו דכל השנה הוי כיומא דמישלם זמניה וכן כתב הטורי זהב סי' ע"ג שהקובע זמן בחנוכה הוי כל ימי חנוכה כיומא דמישלם זימניה עכ"ד יצ"ו:

וחקר רב אחד יצ"ו הובא בקובץ כנסת חכמי ישראל בקונטריס רביעי שנדפס עתה (תרנ"ה) בסי' ע"ח אם גם בשאלה אמרינן חזקה אין אדם משיב שאלתו תוך זמנו ורצה לפשוט מטעם שכתב הסמ"ע בריש סי' ע"ח ובס"ק י"ט בעיקר הדין בהלואהדאמרינן אין אדם פורע תוך זמנו דהוא משום דגלי דעתיה שהמעות צריכות לו עד סוף הזמן ובתוך הזמן לא יהיה לו להשיב חובו וכו' והרבה להשיב על דברי הרב הסמ"ע ולא פניתי לעיין בדב"ק ואתה תחזה: כלל פ"ה) חזקה במה שנחלקו התנאים אי בתרי הוה חזקה או בתלת האריך בזה מרן חיד"א בברכי יוסף אבן העזר סי' ט' אות ז ועיין להרבנים יד דוד (ליו"ד) סי' פ"ד ד' ס"ט ע"ב זרע אמת ח"ב סי' קמ"ז (ד"ה זאת ועוד) צפיחת בדבש סי' מ"ב צמח צדק החדש בחלק יו"ד סי' ג' אות ז שואל ומשיב ח"א סי' רס"ט ובדעת הרשב"א עיין להרב בית חדש ביו"ד סוף סי ק' ועיין מה שרשמתי בכלל זה במערכת הה"א אות ק"א (בשדי חמד ח"א בחלק הכללים) ובשו"ת הרב רמ"ץ יו"ד סי' ד' אות ח' ובספר כנסת הגדולה החדש בספר שני סוף צד מ"ב ובספר שלישי צד חמשים אות ב' אמרי הצבי בפרק שני דבבא קמא אות י"ז אורי וישעי סי' מ': כלל פ"ו) חזקת שליח עושה שליחותו הגאון מלא הרועים במערכת שליח לרגל המלאכה אשר לפניו ביאר מי ומי הסוברים דסמכינן אחזקת שליח עושה שליחותו במידי דאוריתא ועל ר' יוחנן וריש לקיש סגר עליהם המדבר ומצאתי למרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב במערכת המ"ם סוף אות ר"ה שהכריח דסברו כרב נחמן דלא אמרינן בדאוריתא חזקת שליח עושה שליחותו: ובעיקר כלל זה אם יש לחלק בין מידי דרבנן למידי דאוריתא עיין להרב נודע ביהודה במהדורא

קמא אבן העזר סי' ב' מה שהאריך על דברי הרב משנה למלך בפרק ד' מהלכות בכורות ועיין להרבנים בית שלמה באורח חיים סי' ע"ג שושנת העמקים כלל כ"ב:
כלל פ"ז) חתנו אם אדם קורא לחתנו בני עיין להרבנים קהלת יעקב בלשון בני אדם אות ע"ב שבט בנימן סי' חל"ק נחמד למראה ח"א ד' קצ"ו ע"ג פתח הדביר ח"א ד' קנ"ה ע"ג: כלל פ"ח) חומרא מי שרוצה להחמיר לנהוג איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו האמוראים כגון מה שנתבטל בס' או בכלי שני הוי כמו אפיקורוסות ויצא שכרו בהפסדו דלא כמו שכתב האו"ה סוף כלל ז"ן כן כתב הרב סלת למנחה כלל ע"ו דין ח' בשם תורת האשם הביא דבריו הרב פ"ת ביו"ד סוסי' קי"ו ויש להתיישב במה שהאריך בעניינים אלו הרב פתח הדביר ח"א סי' קמ"ו אות ג' באיזה ענין אפשר להחמיר ובאיזה ענין אין להחמיר: כלל ט"ף) רב חסדא ורב המנונא הלכה כרב חסדא דרביה הוה כן כתב הרב יד מלאכי בסי' תרי"ג בשם הרב לחם משנה בפרק ה' מהלכות עבודת אלילים ולפי הנראה נעלם ממנו לפי שעה סוגיא דעירובין דף ס"ג ע"א ותשובת הריב"ש סי' ער"א בדין תלמיד חבר שכתב הרמב"ם בפרק ה' מהלכות תלמוד תורה דתלמיד חבר הוא כל שאין רוב חכמתו ממנו כתב על זה וז"ל ומה שפירש רש"י תלמיד חבר חכם כמותו אלא שלמד ממנו דבר אחד או שתים לאו דוקא חכם כמותו ממש בשוין דהא ודאי רב המנונא לא היה שוה לרב חסדא ותלמידו ממש הוה וכו' עכ"ל ואם כן לפי מה שהכריח הרב עצמו במערכת האל"ף סי' ט"ל דכללא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב הוא גם ברבו שאינו מובהק הדבר פשוט דהלכה כרב חסדא לגבי רב הממונא ואין צריך ללמוד זה מדברי הרב לחם משנה וגמרא גמור הן אמת שכתב מרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכת הבית אות ט"ז שדרך אחרונים להביא איזה דין מהרמב"ם או מהטור וש"ע ואין מזכירים הש"ס כלל ועיין במה שרשמתי אני ההדיוט בקונטריס כללי הפוסקים בסי' י"ו אות חן אבל נראה דלא דמי לענינים כאלו דלגבי דינים כונת המביא דברי הרמב"ם או הטור וש"ע היא לומר שדבר זה פסקו הרמב"ם וכיוצא והמעיין שם יראה במפרשיהם שכן הוא בש"ס ולכן אינו צריך להזכיר הש"ס אבל אם רב אחד אמר איזה כלל כמדבר על הידוע ואנחנו לא נדע שכלל זה שרשו פתוח בים התלמוד טפי עדיף להביא מקורו מהש"ס ולכתוב שגם הרב פלוני כתב כן בפשיטות לכן נראה שלא נזכר הרב באותו פרק סוגית הש"ס ותשו' הריב"ש הנ"ל אף שהזכירם במערכת התי"ו סי' תרס"ד עי"ש:
כלל ץ') רבי חנינא ור' הושעיא וכן ר' חנינא ורב וכן ר' חנינא ור' יוחנן היכא דפליגי כמאן אית לן למינקט כתבתי קצת בזה בקונטריס אסיפת דינים במערכת חול המועד אות ח' והבאתי דברי הגאונים יד מלאכי במערכת הרי"ש אות תקנ"ז ויעיר אזן במערכה

זו ולגבי ר' חנינא ור' יוחנן ראיתי עתה בהגהות הגאון מוהר"ץ היר"ש חיות לגטין ד' ה' ע"ב שהוכיח מדברי הרי"ף והרא"ש שם דסברי בעלמא דכי פליגי ר' חנינא ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ואף זו מן התוכחות אשר הוכיח הרב יד מלאכי שם וכבר ציין שם לעיין ביד מלאכי ועי"ש שהעיר בסתירת פסקי הרמב"ם בזה דבהלכות גירושין בפרק שביעי דין ה' פסק כר' יוחנן משום דתניא כותיה ואילו בהלכות תמידין ומוספין פרק חמישי דין ט' פסק כר' חנינא אף דתניא כוותיה דר' יוחנן והיא הערה נכונה ולכל הדברות שמעינן מיהא שדעת הרמב"ם דנקיטינן כר' חנינא לגבי ר' יוחנן וכל שכן לדידיה דאית לן למנקט כר' חנינא לגבי רב וכמו שכתבתי במערכת חול המועד הנ"ל ואישי כהן גדול בס' הבהיר לב שומע יצ"ו במערכת הרי"ש אות י"ט הוכיח דרבי חנינא רביה דרב הוה מדפריך בש"ס דסוכה ד' ל"ו ע"ב אדרב מרבי חנינא ואי לאו דרביה הוה לא הוה פריך מניה עי"ש ומזה מוכח נמי דהלכה כר' חנינא לגבי רב דאין הלכה כתלמיד במקום הרב דאף דר' חנינא לא הוה רביה מובהק דרב הרי אמרו אין הלכה כתלמיד במקום הרב אף ברבו שאינו מובהק עיין במה שרשמתי בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת האל"ף אות של"ח ובקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות מ"ב ואף שיש חולקים בכלל זה הנה ראיתי עוד בלב שומע שם שהוכיח דלענין הלכה אית לן למינקט כר' חנינא לגבי רב מפרק במה מדליקין ד' כ"ד ע"א איבעיא להו מהו להזכיר ראש חדש בברכת המזון רב אמר מזכיר ר' חנינא אמר אינו מזכיר אמר ר' זריקא נקוט דרב בידך דהא ר' אושעיא כוותיה דמוכח דאי לאו דקאי ר' אושעיא כוותיה דרב הוה לן למינקט כר' חנינא עיין שם:

כלל צ"א) חצי שיעור אם אסור מדאוריתא בנדרים ושבועות היה כתוב כאן ונעתק לעיל באות י"ז (אחר ד"ה עוד כתוב): כלל צ"ב) חייב מיתה מצינו דאמרו רז"ל ולאו דוקא אלא סימנא בעלמא עיין רבינו שמשון ריש מעשרות ובפרק א' דמסכת פרה משנה ג' ולהרב תוספת יום טוב שם ותוס' בכורות דף נ"ד ד"ה ושני וראיתי בספר נדפס חדש ממש לרב גדול בדורינו מיקירי עיק"ו ירושת"ו כש"ת מוהר"ר דוד שיפמאן יצ"ו הכי קרא שמו הביכורים והראיון בד' כ"ה ע"א שכתב וגם בלשון מיתה תנן בפרה פרק י"א מ"ג דבילה של תרומה שנפלה למי חטאת האוכלה במיתה ופירשו התוס' בכורות ד' נ"ד דלאו דוקא מיתה ואולם בלשון חייב מיתה לא מצאתי שיהיה דרך הפלגה ובמקום שאמר חייב מיתה הוא חיוב ממש והאריך להביא כמה מקומות בש"ס שאמרו חייב מיתה והוא ממש עי"ש גודל בקיאותו ותמיה לי ההדיוט דאחר שראה מתני' דפרה הנ"ל איך נחה דעתו לומר כן שהרי שנו חכמים בלשון המשנה הנ"ל חייב מיתה ופירשו

התוס' דלאו דוקא הוא וכן כתב רבינו שמשון כמו שכתבתי לעיל ועיינתי בכמה דפוסים במשניות ובש"ס ובכולם כתוב כן חייב מיתה וזה ל' הרב קהלת יעקב במענה ל' ח"ב אות רמ"ב:ומצאתי למוהרי"ק שכתב בשם תוס' בפרק מעשר בהמה הא דתנן דבלה שנפלה לתוך מי חטאת האוכלה חייב מיתה לאו דוקא אלא אסור מדרבנן כעין איסור מיתה ונפקא מינה לאלקויי טפי משאר מלקיות עכ"ל הרי העתיק דברי התוס' על חייב מיתה כמו שכן הוא האמת והקרוב אלי שהרב נ"י לא ראה בגוף המשנה רק מה שכתבו התוס' שהעתיקו בלשון האוכלה במיתה ולא זו הדרך במטו מניה דמר והיה לו לעיין במקור מקומו ולבבו יבין כי התוס' לא כיוונו להעתיק המשנה אלא תמצת הדין ומה שהביא מ"ש בברכות דף ד' כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה והוכיח מדברי התר"י שהוא חייב מיתה ממש בידי שמים ולי הדל מדברי תר"י אין הכרח שאינו דרך הפלגה כמו שיראה הרואה וזכורני שראיתי באיזה ספר שמדקדק לשון הש"ס מאי שנא בכל דוכתא דלא תני חייב מיתה ומאי שנא הכא דתני חייב מיתה וכו' דהוה ליה למימר מאי שנא בכל דוכתא דאינו חייב מיתה ומאי שנא הכא דחייב מיתה ומפרש דבאמת גם בזה אינו חייב מיתה אלא דאמרו כן דרך הפלגה ואהא הוא דמתמה מאי שנא הכא דקתני וכו' ומצינו לשון מיתה בדברי חז"ל שר"ל חולשא בעלמא כמו שכתב הרב תפארת ישראל בפרק ד' דתענית משנה ג' עיין שם:

הן אמת דמצאתי חבר להרב הנ"ל יצ"ו שהרב תהלה לדוד בח"ב ד' ע"א ע"ג הבין דמה שאמרו כל העובר על דברי חכמים חיוב מיתה היינו חיוב מיתה ממש בידי שמים עי"ש אמנם לי הדל אין זה מוכרח כלל דשפיר מצינן למימר דהוא דרך הפלגה ועוד ראיתי בשם הגאון בנימין זאב סי' רפ"ז אמה שאמרו בשבת דף קי"ד תלמיד חכם שנמצא רבב או רבד על בגדו חייב מיתה שכתב דאין נראה שיהיה חייב מיתה על זה אלא רוצה לומר תלמיד חכם צריך שיהיה זהיר שלא תמצא טומאה בשוליו והינו שם רע וכיוצא לזה כתב הריב"ש בסי' קע"א שדרך חז"ל להפליג בהגדלת העונות כדי שישמר אדם מהכשל בהן אמרו בערכין ד' ט"ו כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלשה עבירות עבודת אלילים גילוי עריות ושפיכות דמים ובנדרים יצא ר' עקיבא ודרש כל שאינו מבקר את החולה כאילו שופך דמים ובשבת ד' ק"ה הקורע בחמתו יהיה בעיניך כעובד עבודת אלילים ולא יעלה על לב אדם לומר באלו והדומה להן יהרג ואל יעבור עי"ש: ומצאתי בקונטריס מסגרת זהב שבסוף סדר טהרות בספר תפארת ישראל (פיה"מ) שבפרק קמא דברכות כתב בשם מר אביו שפירש מה שאמרו בש"ס דברכות דף ד' הנ"ל מאי שנא בכל דוכתא דלא תני חייב מיתה וכו' דר"ל דהרי באמת חייב מיתה על כל דרבנן כדמוכח

בעירובין דף כ"א ע"ב ואפילו הכי לא תני חייב מיתה ומאי שנא הכא דתני וכו' והרב המחבר האריך בזה שכן מוכח מעובדא דר' עקיבא בעירובין שם וכו' עי"ש (בד"ה והנה אגב גררא) ולי הדל אין הכרח מעובדא דרע"ק דודאי אין סברא לומר שהעובר על דבריהם במקום חשש סכנה שיהיה חייב מיתה אלא שר' עקיבא מחמיר על עצמו היה כמו שכתבו התוס' שם ומדברי הגמרא בברכות הנ"ל אין הכרח לפרש כדבריו דיש לפרש בהיפך דהכונה דגם בזה לפי האמת אינו חייב מיתה כמו שכתבו המפרשים הנ"ל הן אמת דמדברי רבינו מוהרש"א בחידושי אגדות שם (בד"ה שד"ת יש בהן) מתבאר דמשמע ליה דחייב מיתה ממש הוא מאי דאמרינן בסוגיא דעירובין הנ"ל וכתב לחלק דדוקא בדבר שגזרו לעשות גדר על דבר עבירה שיש בגופה חיוב מיתה אבל בדבר שיש בו רק עשה ולא תעשה אינו חייב מיתה דלא יהיה טפל חמור מן העיקר עי"ש ולי הדל אין דבריו מוכרחים ובלאו הכי דבריו תמוהים במחכתה"ר וכבר עמדו המפרשים על דבריו דמסוגיא דפ"ק דברכות שאמרו כן על מצות קריאת שמע יש סתירה לחילוקו ועל כל פנים אינו מוכרח מגוף הש"ס שתהיה הכונה על חיוב מיתה ממש ולכל הדברות נראה דאין לנו לומר בדרך כלל שכל מקום שאמרו בש"ס חייב מיתה הוא חיוב מיתה ממש דנמצא גם כן שאין הכונה על חיוב מיתה בידי שמים ממש כמו שהבאתי בשם הרב בנימן זאב:

והנה במה שכתבתי למעלה בשם הרב תפארת ישראל דמצינו לשון מיתה דלאו דוקא אלא לחלישות יותר מדאי קרו מיתה הנה עתה ראיתי להרמב"ן בספר תורת האדם בראש שער הגמול שכתב (בההיא דאמרינן בראש השנה ד' ט"ז סוף ע"ב צדיקים נחתמים לחיים רשעים נחתמים למיתה) וז"ל וכן זה שאמרו חכמים לחיים ולמיתה אינם בימים בלבד אלא כל העונשין שבעולם הזה נגעים ועוני ומיתת הבנים וכיוצא בהן כולם כינו אותם חכמים בשם מיתה וכנוי השכר הגמול הטוב אמרוהו בלשון חיים עכ"ל פוק חזי גברא רבא דמסהיד דאיכא בדברי חז"ל לשון מיתה ולא מיתה ממש אלא גם שאר עונשים ויסורין נקראים מיתה (ואף שיש לדחות דדוקא בכולל הוא דקרו מיתה לשאר עונשין אבל לומר מיתה על שאר עונש פרטי לא שמענו מדב"ק אין נראה לי הדל כן והמעיין יבחר) וכיוצא לזה כתבו תלמידי רבינו יונה הובאו דבריהם בשיטה מקובצת לכתובות דף פ"ו דמה שאמרו בש"ס אומרים לו עשה סוכה ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו רוצה לומר שאין בהכאה שעור ידוע אלא עד שיחליש כחו עי"ש הרי דלחלישות כח קרו רז"ל יציאת נפש: ובמה שתמהתי על ידידי הרב מוהר"ר דוד שיפמאן יצ"ו בספרו הבכורים והראיון (כנז"ל בראש אות זו) השיב לי וז"ל לא אבוא בעקיפין ושינויי דחיקי

לא משנינא ליה כי אם מודים דרבנן שבעת כתבי בחפזי לא ראיתי גוף המשנה בפרה פי"א מ"ג רק דברי התוספות בכורות נ"ד וכבר מלתי אמורה בספרי הבכורים והראיון בכל חוברת וחוברת כי בחפזי כתבתי להשיב אמרים למחברי הספרים מכבדי לכבד והייתי ממהר ולא מצרף ומטהר (וכאשר אני עושה עמו היום) ואחרי עבור החפזון כתבתי בגליון ונתעוררתי ע"ז דבמשנה איתא חייב מיתה וגם הוספתי בגליון לרשום כו"כ מקומות שאמרו חכמים חייב מיתה והכונה מיתה ממש והבאתי כדמות ראי' מסנהדרין נ"ז א' והא כל היכא דאית לי' חיובא מיתנא קתני ושם ברש"י והא כל היכא דאיכא חיוב מיתה מיתנא תני בלשון חיוב ומדנקט הכא לשון איסור ש"מ דוקא תנינהו והבאתי צל ראי' שבסידור תפילה דרך החיים ונהורא השלם כתב בענין פורים שקבלה מקדמונים שכ"מ שנזכר בגמרא חייב צריך להמית עצמו ע"ז ומטו בי' גם בשם הגר"א ז"ל שהיה משתכר בפורים כפשוטו עד לסכנה כי מחייב אינש לבסומי בפורי' וחייב כמו מתחייב בנפשו (וכ"ש כשאמרו חייב מיתה) ודאבות פ"א מי"ג קטלא חייב דמהרע"ב משמע דלא ממש יעו"י בהקדמת ספר תגין צד ל"א קצת גירסא אחרת בזה עכ"ד יצ"ו.

ושוב כתב אלי (על מה שכתבתי אני הדל בדב"ח על דבריו וז"ל במטו מיניה דמר לא זו הדרך והיה לו לעיין במקורו במקומו) והנה הדר"ג ש"י ג"כ עשה כן. ואזיל ומודה בסי' ל"ה בדברי חכמים ואמר ואמת אגיד שלא עיינתי אז בדברי רבנן קדישי כי סמכתי אסהדותי' דמרן החבי"ף.

ועיינתי עתה בדב"ק ולא ראיתי שום הכרח וכו' ואם כת"ר סמך על החבי"ף לו. איך יפלא בעיניו אם אני סמכתי על רבותינו בעלי התוס'.

וגם אני עיינתי אח"כ ומצאתי שאין כן במשנה ותקנתי בגליון כצ"ל עכ"ד יצ"ו: גם ידידי הרה"ג מעיר אומאן מוהר"ר יצחק דיסקין יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל הנה כת"ר החליט דמה שאמרו העובר על דברי חכמים חייב מיתה הוא דרך איום וגוזמא בעלמא ולפענ"ד נראה דהוי דוקא ולא גוזמא ודינא קתני דחייב מיתה בידי"ש ק נראה מדברי הרמב"ן בהשגותיו לספר המצות שרש א' ואפילו בעל מגילת אסתר שם הודה לו בזה דאיכא חיוב מיתה בידי"ש מדרבנן רק מאי דפריך בעל מגילת אסתר שם על הרמב"ן דאכתי כרת ליכא אחרי הסליחה מכת"ר הגדולה נעלם ממנו מה שאמרו במס' ד"א זוטא פ"ח להדיא דחייב כרת עי"ש ואולי י"ל דש"ס דילן פליגא מדפריך הש"ס בפ"ה דגטין נ"ה ע"ב (ארב שיזבי דאמר כרת מדבריהם) כרת מדבריהם מי איכא עי"ש.

וכן מבואר במוהרש"א בפ"ב דעירובין שם דהוי חייב מיתה בידי"ש אמנם דבריו תמוהים בעיני לאידך גיסא מה שיצא לחלק דע"כ ליכא חיוב מיתה רק במקום שהוא גדר לאיסור

תורה שיש בו חיוב מיתה כמו נט"י שהוא מפני סרך תרומה שיש חיוב מיתה להאוכל בטומאת הגוף אבל בשאר דרבנן לא שלא יהא טפל חמור מן העיקר ולפענ"ד אע"פ שסברתו נכונה מ"מ הרי בפירוש אמרו כן בברכות שם גבי תפלת ערביתדל"ש חיוב מיתה כלל גם המרדכי בחולין פ' גה"נ בשם הראב"י כתב כן להדיא לענין שומנו של גיד. ומבואר באו"ז הגדול שם ביתר ביאור עי"ש ועוד דהתוס' פ"ק דסוטה הקשו על רש"י שכתב דהמזלזל בנט"י נעקר מן העולם משום שעובר ע"ד חכמים דא"כ מאי שנא נטילת ידים הא בכל דרבנן נמי ומבואר להדיא דלא כמוהרש"א אך בלא"ה דבריו סותרים לדברי רש"י פ"ק דשבת י"ד ע"א שכתב דטעמא של נט"י לאו משום סרך תרומה בטומאה דא"כ הוי בעי טבילה רק משום הפסד תרומה דמימאס.

וא"כ ליכא מיתה כלל שהוא רק בעשה וע"כ נאמר דהמהרש"א אזיל בשיטת רבותיו של רש"י הסוברים נט"י משום טומאה. וכן נראה גם דעת הרמב"ן בהשגות שזכרנו וא"כ י"ל דהתוס' פ"ק דסוטה הקשו רק על רש"י לשיטתו פ"ק דשבת דכיון דטעמא דנט"י רק משום הפסד תרומה.

ע"כ יש חיוב מיתה בכל דרבנן. אבל להסוברים משום טומאה יש מקום לדברי מוהרש"א ובמחלוקת שנוי' ולפ"ז לדבריו ע"כ מוכרחים אנו לפרש באמת גמרא דברכות דרך איום וגוזמא בעלמא כמ"ש כת"ר שליט"א.

ולפענ"ד נראה לפרש בזה שיט' רש"י בכתובות צ"א ע"ב שכתב דעל מצוה דרבנן אין כופין והתוס' שם פ"ו ע"א השיגו ע"ז מהא דגטין פ' השולח עי"ש דרש"י לטעמי' אזיל בחולין קל"ב ע"ב דעל איסור כרת ומיתה ליכא כפייה משום קלב"מ ובכתובות שם גבי קטינא דאביי הא אליבא דאביי קיימינן.

ואיהו ס"ל רפ"ג דכתובות אליבא דרנבה"ק דמיתה ביד"ש דמי לכרת לענין קלב"מ משו"ה אליביה ליכא כפי' בדרבנן דהוי קלב"מ דכל העובר ע"ד חכמים חייב מיתה ביד"ש וכו' רק לאביי לטעמי' אבל לרבא דמחלק שם בפ"ג בין מיתה ביד"ש לכרת לענין קלב"מ שפיר כופין על דרבנן נמי ומיושב בזה קושית התוס' מהא דפ' השולח דר' יוחנן ודאי כרבא ס"ל דמיתה ביד"ש לא הוי קלב"מ ומש"ה כופין על דרבנן.

אמנם לפי מה שהבאתי מהא דמס' ד"א זוטא דאיכא נמי חיוב כרת בעובר על דברי חכמים והראיתי פנים לזה בדעת הרמב"ן בהשגות ואולי גם התוס' סוברים כן ומשו"ה שפיר הקשו אבל מ"מ בשיט' רש"י י"ל דש"ס דידן פליגא על הא דמס' ד"א זוטא וכדפריך הש"ס בגטין כרת מדבריהם מי איכא ועל כן נראה לי לישב ק"ו התוס' בפשוט עפ"י מה שהקשה בעל תפארת ישראל רפ"ג דמכות למה נקיט תנא דברייתא דכתובות שם לענין

כפי"ו מ"ע שהן מה"ת ולא נקיט נמי דרבנן ולפענ"ד לק"מ כיון דקפסיק ותני לולב סתמא משמע בין ביו"ט ראשון בין ביו"ט שני כדאמרינן רפ"ג דסוכה לענין גזול (אמר המחבר עיין בשלטי הגבורים בפרק יש נוחלין על דברי המרדכי ובמה שכתבתי בדברי חכמים ס' ל"ב) ועיין תוס' סוכה שם ד"ה קפסיק ולתירוצא בתרא יש לפקפק קצת בזה ולפ"ז י"ל דע"כ לא כתב רש"י זה רק למאן דסובר כשמואל דבעבירה דרבנן לא קפדינן על מצוה הבאה בעבירה ולולב הגזול פסול רק ביו"ט ראשון ולית ליה סברא דקפסיק ותני סתמא לעולם משמע ופשיטות לשון הגמרא בבבא קמא ריש פרק הגוזל עצים משמע לכאורה דאביי לית ליה מצוה הבאה בעבירה אפילו לענין ברכה וא"כ מוכח מדלא חשיב גם מצוה דרבנן ע"כ דאין כופין אבל ר' יוחנן בגטין אזיל לטעמיה דס"ל ברפ"ג דסוכה סברא דקפסיק ותני וא"כ הכא נמי קפסיק ותו דכופין על לולב ומשמע כל שבעה אעפ"י שאינו רק מדבריהם בגבולין אך לפ"ז יקשה לרש"י לפי מה שנסתפק הפמ"ג בפתיחה לאו"ח אי בשבת ויו"ט מכין עד שתצא נפשו (אמר המחבר בספקו של הרב פרמ"ג כתבתי בדברי חכמים סי' ל"ב עי"ש וגם בקונטריס פאת השדי לחלק דברי חכמים בסי' י"ז כתבתי עוד בס"ד) א"כ ממנ"פ אי ביוט"ר אסור משום יו"ט ואי בכל שבעה הא אינו רק דרבנן ודוחק לומר כמ"ש המהרשד"ם דמי שחלל שבת מותר לשמתו (בארץ ישראל שיש שם רשות מהשררה על זה) בשבת שאני התם שחטא באותו דבר ועוד דאכתי הכאה לא שמענו רק רק שמתא עי"ש אך לפענ"ד נראה סברא ישרה דספיקו של הפמ"ג תלי בפלוגתא דבעל קצות החושן ובעל הנתיבות בחו"מ סי' ג' אם לכפיי' למ"ע דמכין עשת"נ צריך ב"ד או בכל אדם דפשיטא דלהנתיבות דכפיי' בכל אדם לא נאסר זה מגזרה דאין דנין בשויו"ט שאין זה דין כלל אבל להקצות החושן דצריך ב"ד דוקא לכפיי' ודאי דאסור דהא בשבת ויו"ט אין עליהם שם ב"ד כלל כיון שאין יכולים לדון וכדקי"ל לענין אין עד נעשה דיין כשראה בלילה או בשויו"ט כמ"ש הב"ח ועוד נלפע"ד כשיטת הקצה"ח ולא מטעמי' רק כיון דקי"ל מצות צריכות כונה ובכפיי' למ"ע א"צ שיאמר רוצה אני כמו בגטין וקרבנות רק גבי צדקה משום דהוי מתן שכרה בצדה וכמ"ש הבעל המאור א"כ אפילו אינו צווח שאיננו רוצה מ"מ הא בלבו לא ניחא ליה ודברים שבלב אם אינו סותר לדיבורו לכו"ע הוי דברים ומה מועיל הכפיי' וע"כ דאמרינן משום מצוה לשמוע דברי חכמים גמר ומתרצה כדאמרינן קידושין מ"ט וע' תוס' רי"ד מס' שבת צ"א שכתב על משנה דפרה פי"א דהא דתני חייב מיתה הוא מיתה מדרבנן אבל בתוס' ר"ה פ"ק ובכורות נ"ד וברי"ש בפרה שם כתבו דמיתה לסימנא בעלמא וזה ל"ש רק בב"ד וכמ"ש רש"י שם ולא צריך כלל לטעמא דהקצה"ח משום לפניהם ולא לפני הדיוטות ע"ש דמהתם אין

ראיה כמ"ש הנתיבות ע"ש ולפ"ז לשיטת האחרונים שכתבו דהא דמצות צריכות כונה הוא מדרבנן ולא מה"ת וא"כ לרש"י דעל מצוה דרבנן אין כופין ממילא אין לנו לכופו רק על עצם קיום המצוה שהיא מה"ת אבל לא על הכונה שהיא דרבנן וא"כ א"צ ב"ד רק בכל אדם וא"כ נוהג דין כפיי' בשבת ויו"ט נמי אליבא דרש"י דל"ש לאסור מגזירה דאין דנין בשויו"ט כיון דא"צ ב"ד ושפיר מפרש ברייתא דלולב רק ביו"ט ראשון דוקא אבל להתוס' דכופין על דרבנן צריך לכופו גם על הכונה נמי א"כ צריך ב"ד דוקא משום מצוה לשמוע דברי חכמים וא"כ אסור בשויו"ט מגזירה דאין דנין ע"כ ברייתא דלולב מיירי כל שבעה ולא ביוט"ר והשתא דאתינן להכא מיושב ק"ו התפארת ישראל על התוס' באופן אחר ופשוט דברייתא אדרבא רבותא קמ"ל דאפי' מ"ע מה"ת דבעי כונה נמי מהני כפיי' וע"י ב"ד אבל מצות דרבנן דלכ"ע א"צ כונה כמ"ש המגן אברהם באו"ח סי' סמ"ך ודאי דכופין ובכל אדם דע"כ לא כתב רש"י בכתובות דאין כופין בדרבנן רק לאביי דס"ל מצות א"צ כונה וכמ"ש התוס' סוכה מ"ב ע"א ד"ה אמר עכ"ד יצ"ו.

ובמכתב אחר איזה ימים כתב לי וז"ל כעת מצאתי תנא דמסייע לדברי בענין עובר ע"ד חכמים והוא רבינו הריטב"א בחידושיו לפ"ג דמועד קטן כ"ד ע"א בענין אבל שלא פרע ולא פרם דאמרו חייב מיתה שכתב בזה"ל נראים דברים דמיתה דרבנן קאמר ולפי שכל העובר ע"ד חכמים חייב מיתה ביד"ש וקרא אסמכתא בעלמא ומה"ת אתי קרא לכהן ששימש פרוע ראש ופרום בגדים שהוא חייב מיתה ביד"ש מה"ת וכה"ג צריך לפרש גם דברי הרמב"ן שם הובא בכ"מ רפ"ח מהל' אבל דודאי לא יחלוק הריטב"א על הרמב"ן ולא יזכיר את דעתו והרמב"ן עצמו בביאורו על התורה פ' שמיני סתם הדבר ועתוס' מו"ק שם ד"ה הא כעת ראיתי בספרו הנחמד (דברי חכמים) דמר שליט"א סי' ז' שעל מדוכה זו כבר ישב גדול אחד מאה"ק בספרו הביכורים והראיון וע"כ צריך לאודועי כי את ספרו לא ראיתי גם שמו לא שמעתי בלתי היום וגם את מחברו לא ידעתי ויסודותיו וראיותיו נעלמים ממני ואנכי אתהלכה בדבר הלכה בתם לבבי כפי הנלפע"ד ואם יקדמני או ינגד לדברי אין אחריותו עלי והעליון יצילנו משגיאות: גם לסברתי שחדשתי דחקירת הפמ"ג בכפייה בשבת ויו"ט תליא בפלוגתא דהקצה"ח והנתיבות מצאתי ראיה ברורה מדברי רבינו הגדול הרמב"ם פרק י"ג מהלכות איסורי ביאה היה שכתב דאין מטבילין גר בשויו"ט מפני שצריך ב"ד ובאמת לא נזכר זה בגמרא ביבמות שם ובזה יש לפלפל במה שהשמיט הרמב"ם דינא דאין מגרשין בשבת אעפ"י שהיא תוספתא כמ"ש הר"ן במס' ביצה ובאמת לפנינו ליתא בתוספתא ועתוס' שם דתליא בחקירת הגאון נוב"י עפ"י שיטת האו"ז אם גט צריך שלשה ואם יש לחלק בין נשואה לארוסה שאין לה כתובה ע"ש.

ובאמת יש לדון דגט הניתן בעל כרחה שלא מדעת האשה ל"ד כלל למשא ומתן. וכה"ג כתב ידיד נפשי הגאון מ' מאיר שמחה הכהן שליט"א לענין יבום והובאו דבריו בס' מלאכת חרש ע"ש רק שם י"ל דעכ"פ למאמר צריך דעתה ויבום בלא מאמר אסור מדרבנן ומכין מ"מ ובגט נמי י"ל שגזרו משום גט דאנוסה שאסור לגרשה בע"כ רק מדעתה ודמי למשא ומתן ומשום ל"פ גזרו בכל הנשים ואנוסה קי"ל בפ"ג דכתובות א לה כתובהא"כ א"צ שלשה לגט שלה ולא נאסר מגזרה דאין דנין ע"כ גזרו משום משא ומתן וא"ש ממנ"פ עכ"ד יצ"ו: עתה בשנת תרנ"ה קבלתי מכתב מרב רחימאי הרב הגדול חריף ובקי בנן של קדושים מוהר"ר שלמה ליב בהרא"ש נכד אדמו"ר בעל התניא שד"ר מעיהק"ו חברון תוב"ב יצ"ו מיום ט' לספירה והנני להעתיק דב"ק ככתבו וכלשונו וזהו בספרו הבהיר שדי חמד חלק דברי חכמים סי' ז' כתב וז"ל חייב מיתה מצינו דאמרו בש"ס ולאו דוקא אלא סימנא בעלמא והמורם מכל דבריו שם דמה שנמצא בכמה מקומות העושה כך וכך חייב מיתה דאינו חיוב מיתה בידי שמים ממש אלא דרך הפלגה וגוזמא בעלמא שכן פתח פתחא להאי פרשתא במפתחותיו יעו"ש:

הנה המהרש"א עירובין כ"א ב' ד"ה שדברי תורה לחלק יצא בין איסור דרבנן שיש בעיקרו חיוב מיתה מן התורה לאיסור דרבנן שאין בעיקרו חיוב מיתה מן התורה אף על גב שיש לו עיקר מן התורה באיסור עשה או לא תעשה יעו"ש ולאחר המחילה רבה מקדושת עצמותיו זיע"א ומכת"ר הדר"ג שליט"א אנא המך בערכי לא חילוק ידענא ולא סימנא והפלגה ידענא וראיות ברורות יתנו עדיהן וזה יצא ראשונה דאפילו בגדולה מזו דלא עבר אכולא רבנן כי אם ארבנן דקיימא לן הלכתא כוותייהו ואיהו גופיה למצוה מן המובחר קמכוין אפילו הכי חייב מיתה בידי שמים ממש ומשנה שלימה שנינו ברכות יו"ד ב' אמר ר' טרפון כו' כדברי בית שמאי אמרו לו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל ופירש רבינו עובדיה ראוי היית להרג כו' והוא מהש"ס שם י"א א' עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה דתנן אמר ר' טרפון וכו' ובירושלמי בכמה מקומות הובא באור זרוע הגדול הלכות קריאת שמע סי' ח"י וז"ל ר' אבא בר כהן בשם ר"י בן פזי תדע לך שדברי סופרים חמורין מדברי תורה שהרי ר' טרפון אלו לא קרא כלל היה עובר בעשה ומשום שעבר על דברי בית הלל נתחייב מיתה שכן אמרו לו כדי וכו' על שכתוב ופורץ וכו' וסיים באור זרוע ולעיל תניא להדיא כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה עכ"ל הלא מבואר דממש בידי שמים קאמרו ואפילו באיסור עשה וטעמא רבה איכא כמו שכתב אאזמו"ר זיע"א בש"ע שלו סי' ס"ג ס"ב וז"ל הרי נראה שאינו חושש לדבריהם ולפירושם בכתוב ואין דומה כלל לשאר חומרות שאנו מחמירין מאיזה טעם

במה שהקילו חכמים שאף חכמים היו מודים שיש מעלה בחומרא מאותו טעם אלא שלא רצו להחמיר ע"כ:
עוד מעירובין ס"ג א' בעובדא דתלמיד של ר' אליעזר ויאודה בן גוריא שמו ובפירושא אתמר התם שלא תאמר משל היה (ועיין רש"י בבבא בתרא ד' ט"ו ע"א ד"ה משל) ועובדא זו הובאה ברי"ף ורא"ש שם בשינוי בין שנתו לשבתו והוא מהספרא פרשת שמיני וחילוק שמענו שם בין אסור וחייב מיתה לפטור א"א ופסקוה הרמב"ם והטור וש"ע ואיך אפשר לומר בהא גוזמא וסימנא בעלמא: עוד מיבמות ס"ד אבא חנן אמר משום ר"א חייב מיתה שנאמר ובנים כו' הא היה להם לא מתו שמעת מינה דחייב מיתה בידי שמים קאמר כמעשה שהיה והטור אה"ע סי' א' השמיט מימרא דאבא חנן וכתב עליו מרן לא ידעתי למה השמיטו רבינו ובדרישה סק"ד תירץ שהוא בכלל מה שכתב כאילו שופך דמים וכתב עליו בהגהה אות ו' לכאורה אין דמות חיוב מיתה בעצם למה שהוא רק דרך דוגמא וכאילו וכו' הרי מפורש דעת הגהות דרישה דחייב מיתה ממש בידי שמים קאמרו לא בהפלגה וסימנא בעלמא: עוד מ"ק כ"ד א' אמר ליה רב פפא אסור אתמר הרי דיש נפקותא בין חייב מיתה לאסור ושוב הובא שם עובדא דאבל רבתי ומכח זה פסק הטור בסי' שפ"ג דחייב מיתה ועיין בית חדש ופרישה שם ובזה תתורץ תמיהת רבינו עקיב"א בגיליון שם עוד שם ממרא דשמואל אבל שלא פרע כו' חייב מיתה ובטור סי' ש"מ כתב בפירוש וז"ל ועונשו מיתה בידי שמים אם אינו קורע עכ"ל וכל הפוסקים כתבו דקריעה אינה אלא מדרבנן ועיין בבית יוסף ובית חדש ופרישה שם בשם הרמב"ן דמיתה זו שאמרו הוא עונש מדברי חכמים כענין כל העובר כו' והדבר מבואר באר היטב בלבוש שם הרי מפורש דחייב מיתה במקום שאמרו וכן ההיא דכל העובר על דברי חכמים כו' שהוא בידי שמים ממש לא בדרך הפלגה וסימנא בעלמא ועוד ראיות ברורות לזה מש"ס וראשונים ואין באפשרי כעת לפורטם ואחד המרבה ואחד הממעיט רק שיכוון את האמת:
ועתה נשים פנינו לדברי התוס' בבכורות ורבינו שמשון דפרה שעליהם תמך הדר"ג שליט"א את יסודו אמת שכן הוא לשון רבינו שמשון שם אכן סיים כמו שפירשנו בריש מסכת מעשרות ושם כתב וז"ל כל הני לסימנא בעלמא ונפקא מינה לתרומה דאוריתא וכן הוא לשון התוס' בראש השנה ד' י"ב א' ד"ה תנא וכוונתם מבוארת דאתאנה ודבילה דנקטו קאי לסימנא בעלמא לא אחיוב מיתה ונפקא מינה לתרומת דגן ויצהר דאוריתא וכן מפורש בתוס' בכורות שם לסימנא בעלמא נקט דבילה יעו"ש ואם כן לא מצינו חיוב מיתה לסימנא בעלמא ונשאר עומד לנגדינו תירוץ הראשון בתוס' שם שכתבו לאו דוקא

הלא כתבו אחר כך חומר דרבנן כעין איסור מיתה ונפקא מינה וכו' הרי מזה גם כן משמע דלאו לגוזמא וסימנא בעלמא אמרו חייב מיתה כי אם משום חומרא ונפקותא וכל כוונתם שם בזה אך להוציא שלא נאמר דחייב מיתה מן התורה כתרומת דגן תירוש ויצהר יעו"ש: ומעתה חל עלינו חובת ביאור מאחר שכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה אם כן למה בקצתן אמרו בפירוש העושה כך וכך חייב מיתה ובקצתן לא אמרו כי אם אזהרה שמענו ועונשו מכללא איתמר ולולי דמסתפינא מחבראי כל שכן מרבותי הייתי מחלק בזה דבאיסור דרבנן דלא איתמר בהו בפירוש חייב מיתה כי אם מכללא איננו מתחייב בהו אלא אם כן בעובר משום דמזלזל באיסור דרבנן לאו משום דיצריה אלבשיה אבל בעובר משום דיצריה אנסיה ואלו היה איסור תורה נמי היה עובר בזה אינו חייב מיתה ולישנא דכל העובר על דברי חכמים הכי דייקא (ועובדא דר' טרפון יש ליישב ועיין ט"ז א"ח סי' תקנ"א סק"י בשם רש"ל) מה שאין כן באיסור דרבנן דבפירושא איתמר בהו חייב מיתה מתחייב בכל גווני אפילו אי יצריה אנסיה כעובר על איסורי מיתה דאוריתא ובהכי מינח נייח לן כל דוכתי דסתרין (עיין כסף משנה בעשירי מהלכות תרומות הלכה ד') גם חילוקו של מוהרש"א יתקיים בזה דקאי אמימרא דכל העובר כו' ובא להוסיף אפילו איסור דרבנן דלא איתמר בהו בפירוש חייב מיתה כיון שיש בעיקרו חיוב מיתה מן התורה מתחייב בכל גווני דכל דתיקון רבנן כו'.

וה' ברחמיו יצילינו מכל דבר רע ויזכנו לעבודתו באמת אכיה"ר עכ"ד יצ"ו ודבריו טובים ונכוחים: אמנם במה שהבין בכונתי שדעתי לומר דרך כלל על כל מקום שאמרו חיוב מיתה שהוא דרך הפלגה במחילת כבודו לא צדק בזה ופתח דברי' שבאות זו (חייב מיתה מצינו דאמרו רז"ל ולאו דוקא אלא סימנא בעלמא) מורה באצבע שכוונתי לומר דאף דמן הסתם משמעותו הוא חיוב מיתה ממש מכל מקום נמצא גם כן שאינו אלא סימנא בעלמא וגם לשון הכתוב במפתחות הספר (מה שנמצא בדברי רז"ל בכמה מקומות העושה כך וכך חייב מיתה אם הוא חיוב מיתה ממש או דרך הפלגה סי' ז') אינו לשון החלטה אלא מראה מקום הוא לעיין בפנים והמעיין בתכשיטין שבפנים ישר יחזה שהכונה בזה היא שיש מקומות שהוא דרך הפלגה: כלל צ"ג) חיישינן לתקלה היה נראה פשוט דדבר שאסור משום חשש תקלה הוא מדרבנן וכן כתב הגאון מוהרש"ז בשלחן ערוך שלו בסי' תמ"ה בקונטריס אחרון אות ב' דמדברי רש"י בפסחים ד' כ"ח ע"א ד"ה בעי פירור ובמסכת עבודת אלילים ד' מ"ג ע"ב ד"ה וזורה לרוח מבואר דמאי דבעי פירור בחמץ ושחיקה בע"א היינו מחשש תקלה שלא יהנה מהם הישראל ואם כן לכאורה הוא מדברי סופרים אבל הרמב"ם וכו' (עי"ש שכתב דסוגיא דע"א הנ"ל מוכחת

לכאורה דאף לפירוש רש"י הוא מדאוריתא) הרי דמסתמא משמע ליה דחשש תקלה הוא מדרבנן אך מדברי הרב שפתי חכמים בפרשת מצורע (י"ד ל"ו) נראה דמן התורה חיישינן לתקלה שעל מה שכתב רש"י על מה חסה התורה לא חסה אלא על כלי חרס הקשה הרי גם בכלי חרס יכול להשתמש בימי טומאתו באוכלין טמאים ותירץ דשאני אוכלין שהן נאכלין לזמן מועט וליכא חשש תקלה אבל כלי שקיומולזמן מרובה חיישינן דילמא אתי לידי תקלה שישתמש בו בימי טהרתו או יגע בתרומה וקדשים מתבאר שסובר דמדאוריתא חיישינן לתקלה ואינו מן התימה לומר שתאסור תורתינו הקדושה איזה דבר מפני החשש דמצינו כמה דברים שאסרה תורה משום חשש שיש לנו כמה דברים כיוצא לזה כמו שרשמתי לעיל (בשדי חמד ח"א) במערכת האל"ף אות קכ"א ועיין לקמן במערכת הכ"ף אות ל"ח מה שהבאתי שם אם חשש תקלה הוא מדאוריתא: כלל צ"ד) חטה אחת פוטרת הכרי מדאוריתא כתב הגאון משנה למלך בהלכות מתנות עניים פרק ששי הלכה ז בשם רבינו ישעיה דדוקא להוציא מידי טבל מהני חטה אחת אבל לקיים מצות נתינה צריך שיעור דבר חשוב ובחטה אחת אינו מקיים מצות נתינה (עיין שם בד"ה שוב) ועיין בתוס' גטין ד' כ' ד"ה דילמא ובחידושי הג' מוהר"ץ הירש חיות שם הביא זה וכתב שכן כתב הרמב"ן בס' המצות שורש י"ב והשיג בזה על הגאון נודע ביהודה במהדורא תניינא חלק יו"ד (ולא הראה מקומו ולפי הנראה כונתו לסי' כ"א עיין שם) שנעלם ממנו דברי המשנה למלך והרמב"ן הנ"ל ובעניותי אין דברי הרמב"ן ענין לזה דהרמב"ן שם מר קעסיק לומר דהפרשה בדברים הטובלים היא מצוה בפני עצמה שלא כמו שנראה מדברי הרמב"ם שבכל הדברים אין המצוה אלא הנתינה ואין ההפרשה אלא חלק כיעי"ש ורבינו ישעיה הנ"ל מיירי באי סגי בחטה אחת גם לקיים מצות נתינה ועיין בענין זה בגליון ש"ס ירושלמי (בדפוס זיטאמר) במסכת ביכורים ד' ז' ע"ב ושם בהשמטות ציון ירושלים על מסכת תרומות ולהריטב"א בחידושיו לקידושין ד' ח"ן ע"ב ולהרב ברית יעקב פייתוסי בדרוש ב' (למחזיק ידי לומדי תורה) ד' ו' ע"ג ולקמן במערכת הנו"ן אות כ"א רשמתי בהא דבמידי דכתיב ביה נתינה בעינן דבר חשוב עי"ש: כלל צ"ה) חדש דברים שדנו אותם חכמים בחדשים כגון לענין טריפה שאמרו שנים עשר חדש ולענין הנקת הילד שאמרו עשרים וארבעה חדש וכיוצא אם השנה מעוברת אם עולה חדש העיבור למנין השנים עשר חדש ולמנין הכ"ד חדש הרב פרי חדש ביו"ד סי' ז"ן ס"ק מ"ו כתב שדעת הרמ"א והאפי רבי דבשנת העיבור צריך שלשה עשר חדש ולהנקה כ"ה חדש וחולק עליהם דלא מסתבר כלל לומר כן שלפי דעתם לא היה לחז"ל לתלות הדבר בחדשים אלא בשנה ואף בשנה הוא מחלוקת אם חדש העיבור בכלל וכו'

וכן דעת הרב פרי תואר שם ומרן חיד"א במחזיק ברכה שם אות י"ב כתב בשם הרב מקום שמואל שכתב בטעם הדבר דאף חדש העיבור בכלל השנה וצריך שלשה עשר חדש על פי מה שדרשו בירושלמי על פסוק אקרא לאלקי"ם עליון לאל גומר עלי שהקב"ה מסכים עם בית דין של מטה לענין החזרת הבתולים לבת שלש שנים ויום אחד שאם עברו ב"ד את השנה בתולותיה חוזרין וכן לענין איחור הבאת הסימנים וכתב שבזה נדחו דברי הפרי חדש וכו' וכתב על דבריו דאין נדחה בזה סברת הרב פרי חדש דודאי אם.

היו חז"ל תולים הדבר בשנה דמשמעותו אף חדש העיבור בכלל היה זה טעם לשבח מפני שהקב"ה מסכים למה שיעשו ב"ד של מטה אבל כיון שתלו הדבר בחדשים מוכח דלא היתה כונתם גם על חדש העיבור ואין מונים אלא חדשים ושכן כתב הרב תרומת הדשן בסי' רי"ו בשם מוהר"ם גבי אבלות שנים עשר חדש וכו' ומכל מקום מסיק דיש לחוש ולהצריך שלשה עשר חדש וכן הסכימו האחרונים דלא כהרבנים חגורת שמואל ומגלת ספר אלו תורף דב"ק.

ומה שכתב בשם התה"ד היה לו להביא עוד דברי הרב בפסקיו סי' קע"ח וז"ל ובתשובת מוהר"ם תירץ אמאי חשבינן חדש העיבור לתינוק כיון דנקט התנא כ"ד חדש הוה לן למידק דדוקא כ"ד חדש וטפי לא בעינן ותירץ דמשום דתנן וכו' עי"ש הנה מבואר דממה שדקדקו חז"ל לתלות הדין בחדשים משמע ליה דאין חדש העיבור בכלל: ובמה שאמרו כל בריה שאין בה עצם אינה מתקיימת שנים עשר חדש כתב גם כן הרב פרי חדש שם דחדשים מנינן (לענין תולעים) והרב כנסת הגדולה ביו"ד סי' פ"ד בהגהות הטור אות י"ג עמד בחקירה זו לענין תולעים אם צריך להמתין גם חדש העיבור דכשאמרו בלשון שנה אף חדש העיבור בכלל כדתנן בפרק השואל לענין שכירות בית ובפרק קונם יין לענין נדרים ובערכין פרק המוכר שדהו תנא וחכמים אומרים מונה י"ב חדש מיום ליום ואם נתעברה השנה נתעברה למוכר אבל כשאומר י"ב חדש אין העיבור בכלל כמו שכתבו קצת פוסקים לענין הנקת הילד וכו' וכן לענין אבלות וכו' ושוב הביא שיש פוסקים גבי הנקה דגם חדש העיבור בכלל והביא שבתורת חטאת כתב טעם להחמיר גבי טרפה דתלי בימות החמה וימות הצינה וזה הטעם לא שייך בתולעים ומסיק כיון דאיסורא דאוריתא הוא אזלינן לחומרא ובשנה מעוברת בעינן י"ג חדש: ומרן החבי"ף בס' חקקי לב בחלק יו"ד סי' נ"ו (בדף צ"ח ע"ד בד"ה אכן ראיתי) כתב בשם הרב מחנה לויה סי' מ"ט אות ג' שכתב גבי אבלות דיש להוכיח דבשנה מעוברת מותר אחר שנים עשר חדש מדתנן בפרק השואל וכו' ובפרק קונם וכו' וכתב על דבריו שנעלם ממנו תשובת מוהר"י ווייל סי' ע"ה שהביא ראיות אלו וגם הרב מוהרשד"ם בחלק אהע"ז סי' קכ"ה

כתב דאף שממה שכתב המרדכי בפרק ואלו מגלחין בשם ראבי"ה (דמדאמרו י"ב חדש ולא אמרו שנה מוכח דמותר ליכנס אחר י"ב חדש אפילו בשנה מעוברת) יש לדקדק דאי הוו אמרי שנה הוה משמע י"ב חדש (י"ג חדש כצ"ל) אפשר לומר שכתבו כן לרווחא דמילתא דהשתא ליכא לספוקי ולמיטעי כלל אבל אי הוו אמרי שנה הוה אפשר למיטעי דאם אירע בשנת העיבור צריך לשמור כל השנה אבל השתא דאמרו י"ב חדש ליכא למיטעי כלל עכ"ל הרב מוהרשד"ם וחידוש הוא שלא זכרו שרים רבים דברי הרבנים כנסת הגדולה ופרי חדש הנז"ל ולפי דרכנו למדנו שדעת הרב מוהרשד"ם כדעת הרב פרי חדש בדרך כלל דבשתלו חכמים הדין בחדשים ולא אמרו שנה אין במשמע אלא מספר החדשים ולא מחמרינן בשנת העיבור: וכתב הרב יד דוד (ליו"ד) בסי' פ"ד אות ב' שהרב כנסת הגדולה בתשובות בעי חיי חלק יו"ד סי' זק"ן דעתו נוטה לסברת הרב פרי חדש דסגי בשנים עשר חדש אלא שסיים דכיון שאיסורא דאוריתא הוא וגם לימי הנקה מצינו לקצת פוסקים דגם חדש העיבור בכלל יש להחמיר וכו' והביא עוד דהרבנים שער המים סי' ז"ן ושם חדש ח"ב ד' ז' ע"ג כתבו ג"כ דיש להחמיר מר אמר משום דאיכא מרבוותא דנקטי כסברת הרמ"א בתורת חטאת (גבי טרפה) ומר אמר משום דהכנסת הגדולה הסכים לדברי התורת חטאת (לענין תולעים) וכו' עי"ש ומה שציין שם לעיין בקהלת יעקב בחלק מדות חכמים (ולא נרשם מקומו) הוא במערכת הטי"ת אות קכ"ב והנה דברי הרב קהלת יעקב במה שהשיג על התורת חטאת לא זכיתי להבינם וזה לשונו ועיין בתו"ח כלל י"ב דין ב' דבשנה מעוברת צריך י"ג חדש ולפי הטעם שכתב רש"י אין טעם לדברי התו"ח כי לא ישתנה חיותו של בעל חי כפי השנה דכיון דעברו עליו ימות החמה וימות הצנה כבר יצאה מידי ספק טרפה ובפרי חדש השיגו מטעם אחר כיון שתלו הדין בחדשים ולא בשנה וכו' אלו תורף דב"ק.

ולי הדל דברי הרמ"א ברורים דכיון דתלו בגמרא בימות הצנה וימות החמה שפיר מצינן למימר דבעינן כל ימות החמה וכל ימות הצנה ובשנה מעוברת חדש העיבור הוא גם כן מכללם ומדברי רש"י איני מבין איזו סתירה יש לסברת הרמ"א דרש"י פירש מה שאמרו בגמרא דבעינן שיעברו ימות החמה וימות הצנה דהיינו משום דיש מכה שהיא נעכרת ומת מתוך הצנה ויש שנעכרת ומת מתוך החום וכיון ששנה זו מעוברת היא הרי גם חדש העיבור מכלל ימות החמה וימות הצנה הוא ולכן הרב פרי חדש לא בא לחלוק עליו מכח דברי רש"י כי אם ממה שתלו הדין בחדשים ולא בשנה משמע ליה דלא בעינן כל השנה כולה והרי הרב כנסת הגדולה (בסי' פ"ד הנ"ל) אף שדעתו נוטה לסברת הרב פרי חדש (לדין תולעים לולא שיש להחמיר באיסור דאוריתא) מכל מקום לגבי טריפה סבר וקביל

דברי התו"ח דבעינן כל ימות החמה וכל ימות הצנה עי"ש וספר תורת חטאת אין אצלי אך כפי מה שראיתי בכנסת הגדולה מה שכתב בשמו מתבאר דחיליה דהרמ"א להצריך י"ג חדש בטרפה הוא מדברי הש"ס ופירוש רש"י והרב קהלת יעקב לפי הנראה לא ראה בגוף דברי התו"ח כי אם מהשכתב בשמו הרב שפתי כהן בסי' ז"ן ס"ק מ"ג וכתב שם הרב פרי מגדים הפר"ח כתב מדנקט י"ב חדש ש"מ הכין הוא הא הת"ח מביא ראיה ימי הצנה עברו אם כן בעינן ימי הצנה וימי החום שלמין וכן הלכה י"ג חדש במעוברת עכ"ל כונתו להשיג על הרב פרי חדש דאדרבא ראיית הרב בתו"ח מכרעת: כלל צ"ו) חציצה הא דבעינן בטבילת בית הסתרים ראויים שיבואו בהם מים דכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו הוא מדרבנן דכיון דלענין טומאה דינו כגלוי מן התורה שווינהו רבנן לענין טהרה נמי כגלוי כן כתב הריטב"א בפרק קמא דקידושין הביאו דבריו הרבנים ארעא דרבנן אות רכ"ו ומשנה למלך בפרק א' מהלכות מקואות וכתב הרב נודע ביהודה מהדורא קמא בחלק יו"ד סי' ס"ד שהאחרונים נדחקו בכמה דברים לפי שלא ראו דברי הריטב"א עי"ש.

אמנם ראיתי להרב חתם סופר בחלק יו"ד סי' קב"ץ (ד"ה ויש ליישב) שכתב וז"ל מ"ש ליישב קושיית האחרונים בטעם שהקילו בכמה קולות בחציצות בית הסתרים מפני שראוי לביאת מים מדרבנן הוא האמת שכן כתב הריטב"א וראוי לצרפו לקולות אחרות אבל דעת התוס' שם בקידושין ובמנחות י"ח ובפ"ק דעירובין שהוא מן התורה מרבוי דכל בשרו עכ"ל ועי"ש בסי' קצ"ג ולקמן במערכת הכ"ף אות ל"ז הבאתי דברי רבנן בתראי שנמשכו אחר סברא זו דמאי דבעינן ראוי לבא בו מים הוא מדרבנן ולא זכרו שיטת רבותינו התוס' גם מתבאר שם דאין הריטב"א יחיד בסברא זו עי"ש: כלל צ"ז) חצי שיעור דאסור מן התורה אם מותר לחולה שאין בו סכנה עיין לעיל באות י"ז (בד"ה ובאות צ"ז):

כלל צ"ח) חמש מקראות שאין להם הכרע מרן חיד"א בס' יעיר אזן אות א' הביא דברי הריטב"א בחידושיו ליומא לדף ב"ן דהשתא דאיכא פיסוק טעמים נתברר הספק ושכן כתב הרב יבין שמועה בשם הרא"ש בתוספותיו וכן כתב בשמם הרב יד מלאכי באות ער"ת וחידוש הוא שלא זכרו דברי הרב מוהרש"א שם ביומא בשם ס' פענח רזא דמה שאמרו שאין להם הכרע הוא משום ששכחו פיסוק הטעמים ומשמע דלדידן יש הכרע ולפי מה שפירש בדעת התוס' יש לומר דאף לדידן אין הכרע ועיין להרב שערי אפרים בפתחי שערים שער ג' אות ט"ו מה שכתב בענין זה לענין קריאת הפסוקים שאין להם הכרע והאריך בענין זה בהגהה להקדמת פירוש מוהרז"ו על המדרש רבא במדה י"א ע"ש

ודע דבמה שהעיר מרן חיד"א על דברי מרן הב"י בתשובות אבקת רוכל שלא זכר דברי הריב"ש בסי' רפ"ד כיעי"ש יש קצת חיסור לשון בהעתקתו דברי מרן באב"ר הנ"ל כמו שכתבתי במערכת האל"ף אות רצ"ט (בשדי חמד ח"א בחלק הכללים), עי"ש והמסתכל בגוף דברי מרן חיד"א עיניו תחזינה שמה שכתב בשם הריטב"א ליומא דף ב"ן לא ראה החידושי הריטב"א הנ"ל שנדפסו עם הגהות הרב מוהר"ח מודעי שכתב שם שגם רבינו פרץ בהגהות על הסמ"ק סי' קמ"ג סובר כהריטב"א והביא שם מאי דאמרינן בחגיגה דף ו' ע"ב בעי ר"ח האי קרא היכי כתיב וישלח את נערי בני ישראל וכו' ודברי רש"י ותוס' וח"ה שם עי"ש ומקרוב השגתי ס' יאיר נתיב (להרב גנת ורדים שנדפס מחדש עם הגהות דברי מרדכי) וראיתי בפתיחה לדברי מרדכי בד' ד' סוף ע"ג שכתב שהתוספות ריי"ד נמי סברי כהריטב"א הנ"ל והוא ממ"ש בתוס' ריי"ד למגילה ד' ג' וז"ל ויבינו במקרא אלו הטעמים קשה לי כיון דאנשי כנסת הגדולה סדרו הטעמים למה נסתפקו רבותינו במקראות התלוים כגון שאת וקם מחר משוקדים וכו' והיה להם להוכיח על ידי הטעמים עכ"ל ולא תירץ כלום מוכח שסובר כסברת הריטב"א והביא דברי מרן באבקת רוכל הנ"ל ותמה עליו ועל הרב השואל שנעלם מהם דברי הריטב"א ודברי הרא"ש בתוספותיו שהביא הרב יבין שמועה ודברי התוס' ריי"ד הנ"ל עי"ש ולדידי אין זה מן התימה מדברי הרא"ש ותוס' ריי"ד דאפשר דלא ראה מרן חידושיהם כלל ורק מחידושי הריטב"א הוא שיש לתמוה דמייתו להו כמה זימני והיינו טעמיה דמרן חיד"א ביעיר אזן הנ"ל שלא העיר עליו אלא מדברי הריטב"א (אף שכבר ראה שם מה שכתב ביבין שמועה בשם הרא"ש בתוספותיו כיעי"ש) ומה שכתב שהתוספות ריי"ד סוברים כהריטב"א לי הדל אין נראה כן דזה לשון הריטב"א חמש מקראות אין להם הכרע נראה פירושו שאין להם הכרע מלשון התיבות כל היכא דליכא פסוקא דקראי או הפסק טעמים דאילו השתא דאיכא פסיקא דקראי והפסק טעמים נתברר ספקו עכ"ל ומתבאר שמפרש שכונת הש"ס באמרם שאין להם הכרע היינו שלא היה להם הכרע קודם שנתקנו פיסוקי טעמים ואילו מדברי התוס' ריי"ד (שהעתיק הרב את דב"ק כנז"ל כי אין אצלי חידושי תוס' ריי"ד למגילה) הנ"ל מתבאר יפה דמשמע ליה דמה שאמרו בש"ס שאין להם הכרע היינו שגם לחכמי הש"ס לא היה הכרע ומפני זה הוקשה לו למה לא הכריעו מפיסוק טעמים שתקן עזרא ומתבאר דהריטב"א ותוס' ריי"ד מר אמר חדא ומר אמר חדא ופליגי:

וראיתי בס' חדש כלילת המנורה לידידי הגאבד"ק דובנא יצ"ו בריש מערכה זו שהביא תמיהת מרן חיד"א על מרן הב"י באבקת רוכל הנ"ל שדבריו הם היפך דברי הריטב"א והרא"ש וכו' וכתב על זה דקושיא מעיקרא ליתא דרבינו הב"י תירץ קושית השואל

על חכמי הש"ס דכל רז לא אניס להו וגם הם ידעו היטב פיסוק טעמים דעזרא ואף על פי כן לא הכריעו מכח זה ועל כן תירץ שפיר כיון דאיכא פלוגתא בהא לכן גם הם לא הכריעו הלכה כמאן אי כמערבאי אי כמדינחאי וכיוצא אכן הרא"ש והריטב"א לא מיירו על חכמי הש"ס רק לדידן איך יקראו בתורה בשבת ויו"ט ושני וחמישי או בקריאת שמו"ת וכיוצא בזה כתבו דנוכל להכריע לקרות בתורה כפי פיסוק טעמים וכמו שאנו מכריעים בכמה דינים בפתוחות וסתומות וכהנה כבן אשר וכהרמב"ם בהס"ת אף שיש מקומות שפוסקים כבן נפתלי מכל מקום אנו נגררים אחר בן אשר מכח פסק הרמב"ם אבל לא מכח בעלי הש"ס הכי נמי בחמש מקראות נוכל להכריע מכח המסרה זו שבידינו בפיסוק טעמים ואפשר שבמקומות אחרים יש לנהוג על פי מסרה שלהם בפיסוק טעמים כדעת בן נפתלי וכיוצא אבל אם בעלי הש"ס היו מכריעים לא היה שום מחלוקת בדבר ואם כן דברי הריטב"א והרא"ש אחדים עם דברי מרן הב"י כמובן עכ"ל נראה שהרב יצ"ו לא ראה בגוף דברי הריטב"א והרא"ש רק מה שכתב מרן חיד"א בשמו (בזה הלשון דהריטב"א כתב בהא דחמש מקראות דהשתא דאיכא פיסוק טעמים נתברר הספק) והבין שכונת הריטב"א לומר דאף דחכמי הש"ס לא הכריעו אנן בדידן אית לן לאכרועי מכח מסורת הפסיקת טעמים.

אמנם מרן חיד"א עינו ראה בדברי הריטב"א בגופן שלהן דמתבאר שמפרש קן בכונת דברי הש"ס דמה שאמרו שאין להם הכרע היינו אם לא היה פיסוק טעמים ומה שכתב דאילו השתא וכו' לא על זמן הזה לבד הוא אומר אלא גם על זמן הש"ס קאמר שכבר היה להם מבורר דבר זה מכח פיסוק הטעמים וכן הוא לשון הרא"ש שהביא דבריו הרב יבין שמועה כלל תע"ג (והזכירו ביעיר אזן שם) וז"ל כתב הרא"ש ביומא גבי מקראות אין להם הכרע וז"ל פירוש מתוך הכתב אין להם הכרע אבל מכי אתא עזרא ואפסקינהו יש להם הכרע עכ"ל והרי בדברי הרא"ש לא הוזכר דאילו השתא וכו' (כבדברי הריטב"א) וכונתו ודאי לומר דגם לחכמי הש"ס נתברר דהא קאמר דמכי אתא עזרא יש להם הכרע וזו היא גם כונת הריטב"א ואהכי קשיא ליה שפיר על מרן הב"י מדברי הריטב"א והרא"ש דשניהם לדבר אחד כיוונו דגם בזמן הש"ס כבר נתברר ספק זה שלא כדברי מרן הב"י וברור בעיני שאילו הרב יצ"ו אף הוא ראה גוף דברי הריטב"א לא היה כותב כן וגם תירוצו אינו נח לי במחכתה"ר דאם חכמי הש"ס לא יכלו להכריע מפני הספקות בחלוקי דעות שבין בן אשר לבין בן נפתלי מי שם פה ומה כח בית דין יפה להכריע מה שרבותינו בעלי הש"ם לא ידעו פשר דבר ואשר עשה את דמו למה שאנו מכריעים על פי פסק הרמב"ם אין הדמיון עולה יפה לדעתי הקצרה ואין להאריך אחרי שבדברי הרא"ש

מפורש שלא היתה כונתו על הזמן הזה וכך היא כונת הריטב"א כמו שכתבתי:כלל צ"ט) חורפיה משווייה ליה לשבח הא דאמרינן הכי הוא מדאוריתא וספיקו הוי ספק דאוריתא ולחומרא כן כתב הרב שיבת ציון סי' ל"ב דלא כהרב השואל וכן מצאתי בספר יד יאודה לפסחים (הנד"מ להג' מראדחוב) שכתב בסוגית הש"ס ד' מ"ד ע"ב דהיה נראה לומר דחורפיה משוי לשבח הוא מדרבנן וחזר בו דמדברי הגהת שערי דורא ומוהרא"י ואיסור והיתר ושפתי כהן ופרי חדש מוכח דסברי דהוא מן התורה עי"ש (בד' פ"ט ע"ב וע"ג מדפי הספר) ובכולם נאמר בהם ונעלם דאישתמיט מנייהו מלכי תשובת הרשב"א בח"א סי' תצ"ז דמבואר מדב"ק שסובר דמאי דאמרינן דדבר חריף אסור בכלי שאינו בן יומו משום דחורפיה משוי ליה לשבח הוא מן התורה וכן כתב הרב פרי מגדים ביו"ד ריש סי' צ"ו במשבצות על פי דברי הרשב"א הנ"ל ומה שכתב הרב ישועות יעקב שם בסק"א בספר פ"מ נסתפק אם הוא מן התורה או מדברי סופרים כו' ונעלם מהרב תשובת הרשב"א סי' תצ"ז וכו' כונתו על ס' פנים מאירות שהביא בפרמ"ג שם שנסתפק בזה כיעי"ש גם הרב פתחי תשובה בסי' צ"ה סק"ד כתב שכן דעת רעק"א ובס' באר יעקב ד' ה"ן ע"ג (בד"ה טרם) הביא רב אחד דברי הרב פנים מאירות בהוכחתו דחורפיה משוי לשבח הוא מדאוריתא וכתב שאין ראיתו מוכרחת והרב המחבר בד' ח"ן ע"ד כתב לו דיפה השיג על הפני"מ אך דברי הפני"מ אמת בלא שום ראיה דודאי הוא מן התורה וכו' והזכיר תשו' הרשב"א עי"ש גם הרב ערך השלחן ביו"ד סי' ק"ב ס"ג אות ט' כתב בשם הרב פלתי דאפשר דדבר חריף אינו דאוריתא וכתב על דבריו וליתא דבתשובת הרשב"א סי' תצ"ז מוכח דדבר חריף דמשביח הוא דאוריתא כמ"ש בסי' צ"ו עכ"ל ותמיה לי על הרב ישועות יעקב בסי' קכ"ב סק"ב שהביא מה שכתב בפנים מאירות בשם חכם אחד דהוא מדרבנן ושהרב פני"מ הקשה עליו והוכיח דהוא מדאוריתא ומני"ר כתב לדחות ראיתו ואדרבא כתב דיש להוכיח שהוא מדרבנן עי"ש שלא הזכיר כלל מתשו' הרשב"א שכתב הוא עצמו בסי' צ"ו הנז"ל וצ"ע:

כלל ק') חייב אדם לקבל פני רבו ברגל כתב הרב נודע ביהודה במהדורא תניינא א"ח סי' צ"ד הביא דבריו הרב שערי תשובה סי' תקכ"ט דבזמן הזה ליכא חיובא אלא נכון לעשות כן ומשום הכי השמיטוהו הפוסקים ובגוף התשובה ביאר דהגם דאין דרך הרי"ף והרא"ש להביא מה שאינו נוהג בזמן הזה מכל מקום כיון שהם מעתיקים הג"מ כיון דנכון לעשות כן העתיקו מימרא זו אבל הריב"ה ומר"ן אין דרכם להביא מה שאינו על פי הדין בזמן הזה עי"ש ועיין להרב ימי שלמה בדף ז' ע"א דלפי הנראה לא ראה ידי"ן הרב המגיה יצ"ו דברי הנו"ב בגופן שלהן ומשום הכי הוקשה לו מדהביאו הרי"ף והרא"ש

מימרא זו ויישב עיי"ש ומה שתמה עוד ידי"ן הנ"ל מדפסקו הטוש"ע דמותר לעבור במים בתשעה באב ויום הכיפורים לקבל פני רבו דדוחק לומר דמשום נכון התירו ומה גם למאן דאמר דממש עיניין דאורייתא: ובהורמנותיה דמר יצ"ו אינו מן התימה דאטו מי גרע מעובר במים לשמור פירותיו דליכא סרך מצוה ושרי וטעמא דלא נאסר אלא רחיצת תענוג אבל כל שהו לצורך אינו בכלל האיסור ועי"ש מה שהאריכו הרב המחבר והרב המגיה יצ"ו בעיקרא דהאי מילתא ובמה שחידש הריטב"א בחי' לסוכה לד' ז"ך ע"ב דכי איתיה במתא בכל יום ויום חייב לקבל פני רבו ובמה שכתב הרב מגן אברהם סי' תקנ"ד סקי"ב ובחול אינו חייב לקבל פני רבו ועוד איזה חי' דינים בזה לך נא ראה שם ובתשו' מים חיים להרב מוהרח"ך ראפאפורט בחא"ח סי' י"ד וכדעת הסוברים דגם בזמן הזה איתא להאי חיובא משמע ממה שאמרו בפרק קמא דסוכה דף יו"ד ע"ב דאמרי ליה לרב נחמן שלוחי מצוה אנן ופטורין מן הסוכה ופירש"י דחייב לקבל פני רבו ולדעת הסוברים דאינו נוהג בזמן הזה כתב ידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' ה' אות מ"ב שהם מפרשים דלא כפירש"י אלא שהיו שלוחים לאיזו מצוה עיי"ש והרב יפה ללב יצ"ו בסי' תקכ"ט אות ד' ובקונטריס יפה ללב ד' מ"ג ובח"ג ביו"ד סי' רמ"ב אות י"ח שקיל וטרי בדין זה על שהשמיטוה הריב"ה ומרן והביא שם בקונטריס אחרון בדף קכ"ב אות ג' בשם מר אביו בספר גנזי חיים במערכה זו אות מ"א דבזוהר הקדוש ח"א דף קכ"ז אמרו סתם חייב אדם לקבל פני רבו ועל יום ר"ח קאי ומר נ"י מצא כן מפורש בזוהר הקדוש ואתחנן ד' רס"ה ע"ב וחידוש הוא שלא הזכיר דברי הרב מגן אברהם סי' תקכ"ט הנ"ל:

ודע דעיקר דבר זה הוה משמע לי דאינו מדאוריתא ולכל היותר אינו נחשב אלא דברי קבלה ולא דאורייתא ממש אך ראיתי להרב פתח הדביר בח"א סי' צ' סוף אות ד שכתב בשם הרב בני יהודה דף ס"ז ע"ב בדין אם מותר לעבור בשבת במים בספינה כדי להתפלל בעשרה דנראה לו דאסור מן הדין לדעת הרב בעל הלכות גדולות שפסק כן מרן בסי' תרי"ג ס"ו דאסור לעבור בספינה לקבל פני רבו ואם למצות הקבלת פנים דהוי דאורייתא לא התירו כל שכן לצורך תפלה בעשרה דאינו אלא דרבנן עכ"ל ומשמע דמדאוריתא ממש קאמר דהגם דמצינו בש"ס לשון דאורייתא שפירושו שיש לו סמך בדאורייתא ודעת הרב (בני יהודה) עצמו בעפרא דארעא על דברי ארעא דרבנן באות קד"ם דגם בדברי רש"י מצינן לפרושי דדאורייתא דקאמר לאו דוקא אלא ר"ל שהוא מדברי קבלה (עיין מה שרשמתי במערכת הדל"ת אות י"ט בשדי חמד חלק ראשון) מכל מקום לא ניחא לי למימר הכי במלתייהו דרבנן בתראי דבתראי וצריך לעיין בגוף דברי הרב בנ"י ואין מצוי אצלי והרב שער אפרים סי' ל"ח הביא דבריו הרב טל אורות בתשו' א"ח סי'

ב' כתב דרך כלל ללכת לבית האבל ולבית המשתה ולקבל פני רבו כל הני מילי אינן אלא מדרבנן עיי"ש:

וראיתי בספר חדש שכתב דמדאמרינן בירושלמי דשבת פרק י"ב הלכה ג' אילין דר' הושעיא ודבר פזי שאלין בשלמא דנשיא בכל יומא יש ראיה ברורה למה שכתב המגן אברהם בסי' תקנ"ד ס"ק י"ב דקבלת פני רבו בכל יום איכא מצוה ורבו מובהק יש לו דין נשיא לענין קימה והידור כביורה דעה סי' רמ"ד סעיף ט' וס' י"ד מסתמא הוא הדין לענין קבלת פנים ועיין בירושלמי עירובין ריש פרק ה' י"ג שנין עביד עליל (ר"י) קומי רבה דלא צריך פירוש דלא צריך לשאול כלום מרביה ועל כרחין מיירי בחול דאי בשבת ויום טוב אפילו אין צריך לשאול כלום מרביה הוי חובה ועיין בירושלמי ראש השנה פרק שני הלכה א' והנה המעיין בדברי הרב מג"א בסי' ש"א סק"ז יראה שדעתו שם דבחול ליכא שום מצוה וכמו שנראה מדבריו שבסי' תקנ"ד הנ"ל לתירוץ ראשון עי"ש בדברי הרב מחצית השקל וצריך לומר דמהירושלמי הנ"ל (וכן הוא בירושלמי סוף מסכת הוריות) אין הכרח דיש מצוה בכל יום דלא אמרו אלא שאיזה משפחות שתים שהן ארבע היו נוהגות לשאול בשלום הנשיא בכל יום לא מצד חיוב ולא משום מצוה רק שהיתה דעתן מקורבת עם הנשיא יותר מכל אדם ומצד אהבתם היו הולכים אצלו בכל יום ואם היה בזה מצור למה לא היו עושים כן כי אם אלו המשפחות וכי לא היו נמצאים בדור ההוא מקיימי מצות זולתם אלא ודאי דלא משום מצוה היו עושים אבל מהירושלמי דריש פרק ה' דעירובין הנ"ל משמע דאיכא מצוה בכל יום וכן פירש הרב פני משה שם דר' יוחנן היה מקבל פני רבו בכל יום ויש שכר על זה כמקבל פני שכינה: כלל ק"א) חצי שיעור דאסור מן התורה אליבא דר' יוחנן וריש לקיש סובר דאינו אסור אלא מדרבנן אם גם בדברים האסורים בהנאה נחלקו או דילמא בדברים האסורים בהנאה גם ריש לקיש מודה דאסור מן התורה עיין לעיל באות י"ז (בד"ה ובאות ק"א כתבתי):

כלל ק"ב) חמץ אי מקרי איסורא בלע ונפקא מינה לענין הכשר כלים הוא מחלוקת בין הפוסקים כידוע והרב ערך השלחן בסי' תנ"א אות ח' עמד בענין זה ובאר מי ומי הסוברים דמקרי איסורא בלע וכן הסוברים בהיפך וכתב דהכל בו ורבינו ירוחם כתבו בשם הרשב"א דהיתרא בלע מקרי ושהרב המגיד כתב בשם הרמב"ן והרשב"א דהשוו חמץ לגעולי עכומ"ז וכן כתב בהדיא הרשב"א בתורת הבית ד' קכ"ג וכתב ליישב סתירת דברי הרשב"א על פי מה שמתבאר מדבריו בתשו'סי' רס"ב דמתחלה היה סבור דחמץ מקרי היתרא בלע אמנם סיים ואמר אבל מרבותי שמעתי דאין לומר כן לפי שלא נתחדש בגופו שום דבר דמתחלה ועד סוף חמץ הוא מה שאין כן בקדשים ואם כן מה שכתבו

בשמו הכל בו ורי"ו הוא מה שהיה סבור קודם חזרה וכן משמע מדבריו בתה"ב דף קכ"ו דחמץ הוי היתרא בלע כמו בבשר בחלב ומה שכתב הרב המגיד בשמו היינו אחר ששמע מרבותיו וחזר בו והנה ספר תורת הבית שבידי הוא דפוס חדש ואינו מכוון לדפוס הראשון ולו ציין בית ושער כי אז ידעתי תנא היכא קאי וכמו זר נחשב בעיני שיהיו דברי הרשב"א סותרים בתורת הבית גופיה בתוך כדי דבור מד' קכ"ג לדף קכ"ו ומעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר דבשלמא על הסתירה מתשובה לתורת הבית יש לומר דמעיקרא הוה סבר דחמץ היתרא בלע מקרי ומכי שמע מרבוותיה כדכתב בתשו' הדר ביה אבל מה שכתב בתורת הבית לא יתיישב דניחזי אנן מאי דעתיה בדף קכ"ג דחמץ איסורא בלע מקרי אי מטעמא דרבוותיה אם כן במאי הדר ביה מהאי סברא בד' קכ"ו ותו אמאי שתיק להו לרבוותיה בתשו' סי' רס"ב (שהתשו' הם אחרונות להתוה"ב כידוע) ולא אמר להו טעמא דחזא בדף קכ"ו למיסבר דהיתרא בלע מקרי והדברים תמוהים לקוצר ועניות דעתי אמנם מצאתי שבערך השלחן יו"ד סי' קכ"ב אות ב' בדין כלי שאינו בן יומו ציין דברי הרשב"א בתורת הבית ד' קכ"ו והדברים ההם הנה הנם בבית ד' שער ד' ושם (בדפוס התוה"ב שבידי וויען לישראל לפ"ק הוא בדף פ"א סוף ע"א) כתב וז"ל וכן הדין לקדרה שבשל בה בשר אסור לאכול בה חלב אף שאינה בת יומא ואף שכשבלעה היתרא בלעה ונפגם קודם שיבא לידי איסור בשר בחלב דכל שבלע מן השבח אף שנפגם בתוך דופני הכלי רואין אותו כאילו עומד בשבחו שלא להתירו לכתחלה מיהא וקדרות בפסח יוכיחו שאם אתה אומר כן כלי שנשתמש בהם חמץ קודם פסח יהיו מותרין וכו' ואמאי אסורין בפסח אלא ודאי וכו' עכ"ל והובאו תורף דברי קדשו בדברי הריב"ה ומרן הב"י בריש סי' קכ"ב הרי מפורש שסובר דחמץ היתרא בלע מקרי כמו מבשר לחלב שאם לא כן אינו מובן הוכחתו דכלי מבשר לחלב שאינו בן יומו אסור מקדרות בפסח דשאני חמץ דאיסורא בלע מיקרי אבל מבשר לחלב דהיתרא בלע הוא אימא לך דבשאינו בן יומו שרי ותמיה לי על הרב ערך השלחן למה כתב שמשמע מדברי הרשב"א כן ולא כתב בפשיטות שכן דעת הרשב"א שבאמת הרי הוא כמבואר שכן היא דעתו כנז"ל ובמאי דשקיל וטרי שם בדעת הריטב"א היכי סובר בזה הנה חידושי הריטב"א למס' ע"א שציין שם אינו מצוי אצלי אמנם מדברי הריטב"א בחידושיו למס' חולין על דף צ"ז מתבאר שסובר דהיתרא בלע מקרי ושכן דעת רבו הרא"ה שכתב וז"ל (גבי הא דתניא קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב) מדקדק מורי הרא"ה מדקתני ואם בשל משמע דבבת יומא עסיקינן ואם כן למה לי למיתני לא יבשל בה פשיטא אלא הא קמשמע לן דדוקא בבת יומא לא יבשל אבל לאו בת יומא שריא לכתחלה כיון דנותן

טעם לפגם ולא גזרו אטו בת יומא אלא בקדרה דבלעה איסורא אבל הא דהיתרא בלעה לא דמיא לכלי מדין והיינו הא דשמואל בפרק כל שעה דאמר קדרות בפסח משהינן להו לאחר הפסח וכו' דכיון דהיתרא בלע והשתא נותן טעם לפגם ואפשר דלית בהו כדי לאסור דהא פליטתה בפחות מששים ובפסח אסורות משום דאיסורו במשהו וכן ראיתי שהיה עושה מעשה וחבריו היו חולקים עליו וכבר דנתי לפניו במחילת כבודו דההיא דפסחים שאני דשמואל סובר כר' שמעון דחמץ שעבר עליו הפסח קנסא דרבנן בעלמא הוא משום דעבר על בל יראה ולא קניס אלא בעיניה אבל ע"י תערובת לא קנים ואפילו תערובת ממשו הלכך שרי פליטת טעמו בלא ממשו אפילו לכתחלה מה שאין כן בזו דחלב איסורא דאוריתא ותערובתו אסור בפחות מששים דבשר בחלב בנותן טעם והא דהכא אורחא הוא למיתני לא יעשה ואם עשה אסור אי נמי הכי קאמר לא יבשל בה לעולם ואם בישל דינה בנותן טעם ולא נחית השתא לדין נותן טעם לפגם דההיא פלוגתא דתנאי היא עכ"ל ועיין להרב פרי מגדים בס' ראש יוסף בחולין שם מה שכתב על דברי הרא"ה והריטב"א הללו הרי דקאמר דטעמא דשמואל משום דהיתרא בלע וגם הריטב"א שתיק ליה בזה משמע דמודי ליה.

ועיין במאי דשקיל וטרי בדבריהם הרב כתב סופר בחלק יו"ד סי' ה"ן: אולם מצאתי להרב קהל יאודה בחידושיו ליו"ד סי' קכ"א ד ג"ן ע"ד שהוקשה לו בדברי הרשב"א הללו היכי יליף דקדרה מבשר לחלב שאינה בת יומא אסורה מכלים בפסח הא איהו סובר דחמץ איסורא בלע מקרי משום דשמו עליו אבל מבשר לחלב דודאי היתרא בלע מקרי אימור דאם אינה בת יומא מותרת וניחא ליה דהא דחמץ איסורא בלע מקרי היינו דוקא לענין הכשרו שאין לו הכשר אלא בליבון כעין תשמישו אבל מה שהוא נותן טעם לפגם לא מן השם הוא לאוסרו כיון שבשעת בליעתו היתרא הוי וגם בעת איסורו נמי היתרא הוא שהרי נפגם אלו תורף דברי קדשו עי"ש.

ואפשר שמפני זה כתב הרב ערוך השלחן דמשמע מדברי הרשב"א בד' קכ"ו שסובר דהוי היתרא בלע ולא כתב בפשיטות שכן דעתו משום שיש לומר כדכתב הרב קהל יהודה דהתם לענין היתר הכלי שאינו בן יומו הוא שסובר דהוי היתרא בלע אבל לענין הכשר הכלי סובר דאיסורא בלע מקרי אלא דמגוף דברי הרשב"א בתשו' סי' רס"ב משמע קצת דגם לענין היתר הכלי שאינו בן יומו סוברים רבותיו דחמץ חשיב איסורא בלע עי"ש ועיין במה שהבאתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת ה"ה אות י"ז ובאות כ"ג וכ"ד בעניינים אלו בין לענין חמץ אי מקרי איסורא בלע ובין לענין בשר בחלב להכשר הכלי מבשר לחלב וראיתי להרב מגן האלף בריש סי' תנ"א (בד"ה אלא דקשה) שכתב

לדעת הרמב"ם שסובר דחמץ ששמו עליו איסורא בלע מקרי וכדעת הרמב"ן והרשב"א שסוברים כן עי"ש ובמחכתה"ר אין לומר כן בדעת הרמב"ם ונעלם ממנו דהרב המגיד בפרק חמישי מהלכות חמץ דין כ"ג כתב לדעת הרמב"ם במה שמחלק בהכשר סכינים בין של חמץ דסגי להו בהגעלה לשל איסורין דבעי ליבון שסובר דחמץ היתרא בלע מקרי ובדעת הרי"ף והרא"ש והריב"ה ומרן אי סברי דאיסורא בלע עיין להרב פרי חדש בסי' תנ"ב ס"א (בד"ה ומ"ש כדי) ובדעת רש"י עיין לגאון עזינו הנצי"ב יצ"ו בס' העמק שאלה שאלתא קל"ז אות ה' ד' מ' ע"ד ע"ד רש"י בפסחים דף כ"ה ע"א בד"ה זאת אומרת.

ותרומה אי חשיבא היתרא בלע צדד בזה הרב כתב סופר בחיו"ד סי' ה"ן לדעת הרא"ה וציין לעיין רמב"ן במלחמות בפסחים בסוגיא דריחא אי מלתא היא עי"ש ובדברי הרשב"א במשמרת הבית בית ד' שער ד' (בד"ה עוד שם עוד כתב דכלי חרס וכו'): ואם חמץ מיקרי דבר שיש לו מתירין רשמתי לעיל במערכת הדל"ת אות ע"ז (בשדי חמד ח"א) וגם בקונטריס אסיפת דינים במערכת חדש בזמן הזה באות י"ד עי"ש: וחמץ בערב פסח אם עובר בבל יראה רשמתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ה' אות יו"ד ולענין ביטול חמץ אי סגי בהרהור הלב או צריך לבטא בשפתים רשמתי בקונטריס זה במערכת הבי"ת אות צ"ח (בשדי חמד ח"א):

וחמץ נוקשה אם איסור אכילתו הוא מדרבנן עיניך תחזנה בדברי הרבנים מוהרש"ז בש"ע שלו סי' תמ"ב אות כ' ונודע ביהודה קמא בסי' כ"א וסי' כ"ב ובתניינא סי' ע' ובצל"ח לפסחים על ד' מ"ג ופרי חדש סי' תמ"ז סי"ב ומגן אברהם שם סק"ה ושערי תשובה שם סק"ח שיבת ציון סי' י"ג ישועות יעקב סי' תס"ב סק"א נהר שלום דף קל"ב ע"א ועיין במה שרשמתי בקונטריס אסיפת דינים מערכת חמץ סי' ב' אות ב' לענין בטולו בששים ובסי' י"ד אות ז ופרי מגדים באשל אברהם סי' תס"ו סק"ב שו"ת ענג יום טוב סי' ל"ח עמודי אור סי' כ"ד שואל ומשיב מהדורא קמא ח"ג סי' רי"ח חתם סופר א"ח סי' קמ"ז בן יהודה סי' קי"ד והרב אזן אהרן בקונטריס ארעא סמיכתא דף פ"ח אות ה' כתב שהרב חקת הפסח בסי' תל"ח השיב על מה שכתב בצל"ח ובנודע ביהודה סי' כ"א דחמץ נוקשה משש שעות עד הלילה הוא מדרבנן ומי שנמצא אצלו יעיין בדב"ק ומר נכדו יצ"ו ציין על דברי מר זקנו הנ"ל לעיין בס' קהלת יעקב בתוספת דרבנן אות קל"ג ועיינתי שם וראיתי שאינו ענין לדברי הרב המחבר דהרב המחבר כתב ולענין חמץ נוקשה משש שעות ולמעלהכתב בצל"ח ונו"ב דאינו אסור אלא מדרבנן וכונתו ודאי היא לומר דמשש שעות עד הלילה סובר הרב נודע ביהודה שהוא מדרבנן אליבא דכולי עלמא (אף להסוברים דחמץ נוקשה בפסח אסור מן התורה) והרב קהלת יעקב לא מיירי בהא

אלא בחמץ נוקשה בפסח שהרי כתב וז"ל חמץ נוקשה כתב הרב מגן אברהם בסי' תמ"ז דמוהרא"י סובר דאיסורא מדאוריתא ועיין בהרב פרי חדש סי' תמ"ז ס"א דהעלה דאינו אלא מדרבנן עכ"ל ודברי המגן אברהם בסק"ה ודברי הפרי חדש הם בסעיף י"ב והמעיין בדב"ק ישר יחזה דתרווייהו רבנן קדישי הם המדברים על חמץ נוקשה בתוך הפסח (לא על נוקשה משש שעות נגד הלילה דמיירי בה הרב אזן אהרן) ואי הכי הא דמייתי עלה מר נכדו יצ"ו לא שמא מתייא ודברי קהלת יעקב הנ"ל אינם מדוקדקים במחילת כתה"ר שנראה שמביא דהפרי חדש חולק על מה שכתב הרב מגן אברהם (דמוהרא"י סובר דהוא מדאוריתא) ועיין רואה בגוף דברי הרב פרי חדש דלא מיירי בהכי כלל אלא אעיקרא דדינא קעסיק ואמר רב דנקיטינן כדעת הסוברים דחמץ נוקשה בפסח אינו אסור אלא מדרב) ובזה באמת גם הרב מגן אברהם מודה כמו שמפורש בדב"ק ולא אמר אלא דמוהרא"י סובר שהוא מדאוריתא כיעויין בדבריו ועיין בדינים אלו בשו"ת הרב מוהר"ן יפה סי' י"ד:

ובחמץ נוקשה דמי פירות עם מים עיין להרבנים שער המלך בפרק ד' מהלכות חמץ דין ח' מקור חיים סי' תס"ב ובית מאיר שם ס"ב שואל ומשיב בתניינא ח"ד סי' י"א ד' ד' ע"ב בית שלמה סי' ע"ט וסי' צ"ד (ועיין מה שכתבתי בקונטריס אסיפת דינים מערכת חמץ סי' ח' אות ז"ך לענין עבר עליו הפסח) פרי מגדים במשבצות סי' תס"ו סק"ב ובהקדמה לסי' תס"ז ובסי' תמ"ג באשל אברהם אות ב' ואות ו' (ד"ה הוי יודע) ועיין בשו"ת ענג יום טוב הנ"ל מאי דשקיל וטרי על דברי הנודע ביהודה וכן בשו"ת עמודי אור ושואל ומשיב מהדורא קמא הנ"ל חתם סופר סי' קכ"ג (ד"ה והנה): כלל ק"ג) חרש שאינו שומע ואינו מדבר שאינו כן מלידתו אלא היה פקח ונתחרש אם דינו כחרש גמור ממעי אמו נסתפק בזה הרב השואל שבשו"ת צמח צדק החדש בחלק אה"ע סי' ל"ה אות ד' דאולי חרש היינו ממעי אמו כלשון תשובת הרא"ש שבטור ח"מ סי' רל"ה ואם אין דיני כחרש גמור שמא הוא לדידן כחרש ממעי אמו לר"א (יבמות קי"ג) דלא מצי מגרש כלל ומני"ר פשיטא ליה דהוי כחרש גמור ובמחכ"ת יש לפקפק בראיותיו מה שכתב דבפקח ונתחרש חלוקים חבריו על רבן שמעון בן גמליאל וסוברים דאף אם יכול לדבר מתוך הכתב אינו יכול לגרש כמו שאמרו בגטין דף ע"א ולכן יש פוסקים בסי' ק"ך דפקח יכול לגרש על ידי כתיבת יד מה שאין כן בחרש אם נשאה כשהוא פקח ע"כ הנה אם באנו לומר דפקח ונתחרש הוי לדידן כחרש מעיקרו לר"א ולא מצי מגרש משום ספק עתים חלים וכו' אם כן אין ראיה מדלא מגרש על ידי כת"י דדינו כחרש גמור דדילמא משום דמספקא לן בעתים שוטה אינו יכול לגרש ואי הוה אשכחינן מאן דאמר דפקח שנתחרש

וכתב בכת"י כתבו ותנו וכו' וכן עשו דאינו גט כלל שפיר הוה שמעינן דמדמקילינן לומר דאינו גט שמעת מינה פשיטא לן דחרש גמור חשבינן ליה אבל מהפוסקים שכתבו דאין כותבים נראה דאין ראיה כאמור:

ובדרך זו יש לדחות מה שכתב דכן משמע מירושלמי סוף פרק חרש דהתם נמי פקח שנתחרש עד שלא כנסה דאינו מאכיל בתרומה היינו נמי להחמיר משום ספק עתים שוטה וכן מה שהביא מדברי הר"ן בפרק קמא דגטין ד' ט' ע"א מאי אינו יכול לומר וכו' דפקח שנתחרש אינו נאמן להעיר על ידי כתב וכו' היינו נמי לחומרא משום ספק עתים שוטה וכן הראיה שהביא מפרק שני דגטין דף כ"ג דפקח ונתחרש דוקא אם חזר ונתפקח כשר הא לאו הכי הוי כחרש גמור גם זה יש לומר דכשלא חזר ונתפקח פסול משום ספק והראיה שהביא מדמשוי מתניתן ריש פרק חרש פקח שנתחרש לנשטתה הא ודאי קשה להוציא דין על פי דיוק כזה וכן מה שהכריח מדתנן נתחרש הוא וכו' דהיינו אחר הנישואין לימא דנתחרש קודם נישואין נמי אינו מוציא אלא ודאי נתחרש קודם נישואין דינו כחרש גמור הנה מגופא דמתניתן נראה דאין הכרח דהא מצינן למימר דנתחרש דתנן היינו נתחרש קודם נישואין וכלומר דפקח שנתחרש אינו מוציא אך ודאי כונתו להכריח כן על פי מה שכתבו רש"י והרע"ב והנמוקי יוסף דמה שאמרו במתניתן נתחרש היינו אחר הנישואין וכו' דלפי זה ודאי מוכח שפיר ממתניתין דפקח שנתחרש דינו כחרש גמור כמו שכתב הגאון צמח צדק הנ"ל: ומה שהביא ממה שכתב הרמב"ם בפרק ו' מהלכות גירושין הלכה ח' ובש"ע סי' קמ"א סעיף ל"ב הנה כוונתו להוכיח מדכתבו דחזר ונתפקח כשר משמע שאם לא כן אינו כשר משום דהוא כחרש גמור וכדרך שהוכיח מהש"ס גטין דף כ"ג וכבר כתבתי דאין מזה ראיה אך לי הדל נראה דמדברי הרמב"ם שם אפשר להוכיח דכל חרש שוים לא שנא חרש ממעי אמו לא שנא פקח שנתחרש והוא ממה שכתב היה השליח חרש ונתפקח הרי זה בטל ומדלא מפליג בין חרש לחרש משמע דבכל חרש קאמר דהגט בטל ומדבטל מוכח ודאי דהוא מן התורה ואי פשטה ידה וקבלה קידושין לא חיישינן להו אלמא דמדאוריתא חשיב כשוטה בעלמא ואין במעשיו כלום ואין לומר דלכך נתכוון הגאון צמח צדק בראייתו שהרי הביא ראיה גם מדברי הש"ע ובש"ע כתב פסול ולא בטל ועוד דממה שכתב בצמח צדק אחר כך מוכח דלא דחיקא ליה לומר דחרש האמור בש"ס ופוסקים היינו חרש גמור ממעי אמו דוקא עי"ש ודו"ק: ואנא עניא לדידי חזי לי להוכיח מדברי הרא"ש גופיה דגם פקח שנתחרש דינו כחרש גמור והוא ממה שכתב בפירושו לנדרים ד' ע"ג ע"א דמאי דבעי רמי ב"ח חרש

מהו שיפר לאשתו היינו במדבר ואינו שומע דאילו בשאינו שומע ואינו מדבר ברמיזה לא מצי מפקע נדר דאוריתא ועוד שדינו כשוטה ע"כ.
ולכאורה צריך להבין למה לא הכריח דעל כרחין לא מיירי באינו שומע ואינו מדבר דאם כן אינה אשתו מן התורה והיכי מצי להפר אלא ודאי נראה דכונתו לשלול דלא נימא דמיירי בחרש שאינו שומע ואינו מדבר וכגון שנשאה כשהוא פקח ושוב נתחרש אהכי קאמר דלא יתכן לומר כן דברמיזה לא מצי וכו' ועוד שדינו כשוטה ואם כן שמעת מינה דגם בפקח שנתחרש סובר הרא"ש דדינו כשוטה כמו חרש ממעי אמו וכיון שהמספק עלינו דבר זה הוא דברי הרא"ש שבתשובה ונמצא בדברי הרא"ש דנדרים הנ"ל להוכיח דאין לחלק אם כן ממילא נסתלק הספק מעיקרו: ונראה מסתמיות הש"ס והפוסקים בכמה דינים (דמקילינן בחרש) דאין לחלק בין חרש לחרש עיין בריש פרק קמא דתרומות חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החרש וכו' וכן הוא בהרמב"ם פרק ד' מהלכות תרומות וביו"ד סי' שא"ל.
ואם היה שום חילוק בזה הוה ליהו להפוסקים לפרש דלא מקילינן לומר אין תרומתן תרומה אלא בחרש ממעי אמו אבל פקח ונתחרש הוא ספק ומה שכתב הרא"ש בתשובה שהוא כן ממעי אמו עיין בפרישה שם סוף ס"ק י"ט שכתב דרוצה לומר דדוקא כשהיה כן ממעי אמו הוא דבעינן אינו שומע ואינו מדבר אבל אם נשתתק אחר כך אפילו שומע דינו כחרש ואם כן כל שכן שנשתתק ואינו שומע אף שמתחלה היה פקח שדינו כחרש (לי הדל צריך להתיישב בזה וטפי ניחא לי לומר דאורתא דמילתא קאמר ולאו דוקא וצ"ע): ועוד נראה לי הדל דאי נימא דפקח שנתחרש יש לספק בו לעתים חלים וכו' כדסבירא ליה לר"א בחרש ממעי אמו אם כן צריכים אנו לומר דפקח שנשא ונתחרש אם גירש אשתו אזלינן לחומרא ואם פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר נצריכה גט משני מספק שמא הוה חלים ודומה לנשתתק או אלם השומע ואינו מדבר.
וכבר כתב הרב פתחי תשובה בסי' קכ"א סק"ה דמסתמיות הש"ס והפוסקים משמע דאינו גט כלל וכו' עיי"ש כי ע"כ נראה דהדין פשוט וברור דאין לחלק בין חרש לחרש וכמסקנת הגאון צמח צדק הנ"ל: ועתה הגיע לידי ספר מלאכת חרש לאחד מגאוני הדור יצ"ו וראיתי שם בדף א' שעמד בחקירה זו והביא מה שכתב הרב פרי מגדים בא"ח בפתיחה הכוללות ח"ב אות ד' וה' דהב"ח פשיטא ליה דגם פקח שנתחרש דינו כממעי אמו (ביו"ד סי' א') והרב פרי מגדים חולק וסובר דהוא ספק וכו' ומני"ר הגאון המחברהאריך להוכיח דהעיקר כהבית חדש וראיה ברורה ממה דאמרינן ביבמות דף קי"ג אהא דאשת חרש אין חייבין עליה אשם תלוי לימא מסייע ליה וכו' איכא דאמרי

וכו' עי"ש כל הסוגיא ומדדחיק לומר דשמואל סובר כר"א ולא אמר דשמואל מיירי בפקח שנתחרש דהוי ספק ומתניתין בחרש ממעי אמו וסברא כרבנן ותירוץ זה אינו דוחק כמתבאר מתוספות גטין דף ע"א (ד"ה תנאי) מוכח ודאי דלרבנן אין שום חילוק בזה עכ"ד יצ"ו.

ובהורמנותיה דמר יש לפקפק בראיה זו ושערי דחיה לא ננעלו דאעיקרא הדבר תמוה ללישנא קמא מאי דדחי הוא דאמר כר"א וכו' דבשלמא לאיכא דאמרי דהוה בעינן לאותובי עליה דשמואל ממתניתין צריכנא לדחוקי אנפשין משום יתובי דעתא דלא תקשי לן מילתיה דמר שמואל אבל ללישנא קמא דמילתיה דשמואל אתי שפיר כמתניתין היכי נדחי ליה דשמואל לית ליה כמתניתין מי הזקיקנו לזה לומר דשמואל פוסק בזה כיחיד נגד רבים.

אדרבא מסתמא ניחא לן לומר דשמואל סובר כמתניתין אלא ודאי נראה דהש"ס פשיטא ליה וקים ליה דהכי סבירא ליה לשמואל כר"א ואם כן ממילא אין ראיה זו מבוררת דיש לומר דקושטא דמילתא משני הש"ס ואמר דשמואל כר"א: עוד הביא ראיה דאין לחלק בין חרש לחרש מדאמרינן בשבת דף קנ"ג ב' גבי קטן וחרש אליבא דר"א לא תיבעי לך וכו' כי תבעי לך אליבא דרבנן וכו' ואי כהפ"מ הוה מצי למימר הכל אליבא דרבנן ולימא הכי בפקח שנתחרש לא תבעי לך דלקטן יהבינן כי תבעי לך בחרש מעיקרו אלא ודאי לרבנן לא שנא בין חרש ממעי אמו לפקח ונתחרש ע"כ וגם ראיה זו אינה מוכרחת לקוצר ועניות דעתי דהא ודאי גם הרב פרי מגדים מודה דלא נמצא מפורש דאמור רבנן לחלק בין חרש לחרש אלא דעתו לומר כן כדי שלא להפליג הסברות מאד דלר"א אפילו חרש ממעי אמו ספיקא הוי ולרבנן אפילו פקח ונתחרש שוטה הוי אהכי קאמר דמצינן למימר דרבנן מודו וסברת ר"א בפקח שנתחרש מיהא דכל כמה דמצינן לקרב הסברות והיו לאחדים הכי עדיף.

וכיון דלא אשכחן לרבנן דאמרי בפירוש בשום דוכתא דפקח ונתחרש ספיקא הוו נהי דמסתברא לן למימר הכי מיהו ניחא ליה לש"ס למישקל ולמיטרי כר"א דאשכחנא ביה דאמר מר דספיקא הוי זהו הנלע"ד שיש להשיב על שתי ראיות אלו ואם שגיתי אתי תלין משוגתי ומכל מקום עיני הרואה תחזינה משרים בספר הנ"ל כי הגאון המחבר הרבה להשיב בראיות נכוחות מדברי הש"ס והפוסקים בכמה עניינים דאין לחלק בין חרש לחרש: ושם באות ז כתב דאין להכריח מדברי רש"י ריש פרק חרש שכתב נתחרש הוא לאחר קידושין דמשמע דאם נתחרש קודם קידושין יכול לגרש אף שהוא פקח ונתחרש דלא כהפרי מגדים משום דיש לומר דרש"י פירש אליבא דכולי עלמא גם למאי דאבעיא

לן לקמן ובעינן למימר דטעמא דר"א הוא דמספקא ליה אי אית ליה חד דעתא וכדי שלא נוכל לפשוט הבעיא ממתניתין ע"כ ונראה כונתו דהגם דמתניתין לאו ר"א היא ואנן קמבעיא לן אליבא דר"א מיהו הוי מצינן למיפשט שפיר ממתניתין דמדרבנן בפקח שנתחרש נשמע לר"א בחרש ממעי אמו ולפי הנראה לא שלטו מאורות עיני קדשו בדברי הרע"ב והנמקי יוסף שכתבו כדברי רש"י כמו שכתבתי לעיל וכן מוכח מדברי הרמב"ם בפירושו עי"ש דהנה מאי דדחי מני"ר יתכן לדברי רש"י באשר נודע שדרך רש"י בהרבה מקומות לפרש המשנה כס"ד שבש"ס מה שאין כן הרע"ב דרכו לפרש המשנה כפי האמת וכמו שהסביר הרב תוספת יום טוב פרק ט' משנה ג' דיבמות ובשאר דוכתי ועיין יד מלאכי בכללי שאר המחברים והמפרשים אות ל"ו וכבר כתבתי בזה בקונטריס כללי הפוסקים סי' ח' אות א' עי"ש וכיון דהרע"ב שדרכו לפרש על פי האמת פירש דנתחרש רוצה לומר אחר הקידושין וכן כתב הרב הנמקי יוסף וכן משמעות דברי רמב"ם בפירושו אם כן מוכח שפיר מדב"ק דפקח שנתחרש ואחר כך נשא יכול לגרש כחרש ממעי אמו (ועיין מה שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים הנ"ל בשם הרדב"ז דאינו סובר לחלק בין פירוש רש"י לפירוש המשניות להרמב"ם):

וראיתי להגאון בעל שו"ת שואל ומשיב בהסכמתו לספר הנ"ל שכתב שדעתו דהעיקר כמו שכתב הגאון המחבר יצ"ו דלא כהרב פרי מגדים והביא ראיה מההיא דגטין דף כ"ג והיא הראיה שבצמח צדק הנ"ל וכבר כתבתי למעלה על דברי הרב צמח צדק דנראה לי הדל דאינו מוכרח גם מה שהוסיף להביא מבבא בתרא ד' קכ"ח ובח"מ סי' ל"ה דפקח שנתחרש פסול לעדות גם מזה אין ראיה כללן של דברים ממקומות שנאמרו בש"ס ופוסקים להחמיר בפקח שנתחרש אין לנו הכרח מהם דפשיטא לן דדינו כחרש ממעי אמו דשמא ספקא הוא אך ממקומות שנאמר בש"ס ופוסקים צד קולא בפקח שנתחרש משום שהוא חרש ולא חשו לדונו כספק מהם יש להביא ראיה לעיקר דינא דקמן ובשיטה זו שייט הגאון בספר מלאכת חרש הנ"ל בהוכחותיו הישרות בריאות וטובות כמו שיראה הרואה ואפריון נמטייה והנה אמת נכון לדינא דאין לחלק בין חרש לחרש וכן מתבאר ממה שכתב הגאון דברי נחמיה שהביא דבריו בספר מלאכת חרש הנ"ל בחלק א' אות מ"ד דגם פקח שנתחרש יכול לגרש אם כנסה כשהוא חרש עי"ש: ודרך אגב ראיתי להגאון מלא הרועים במערכת חרש אות ה' שנסתפק להסוברים דחרש ספק הוא אי מוציא את הגדול בברכת המזון וכו' עי"ש משמע דסובר דחרש שהוא ספק לר"א הוא במדבר ואינו שומע ותמוה לעניות דעתי דודאי לא אמרו בחרש שהוא ספק אלא באינו שומע ואינו מדבר אבל מדבר ואינו שומע הרי הוא כפקח לדברים שאינם תלוים

בשמיעה ואולי מה שאמר בברכת המזון הוא אשגרת לישן וצ"ע (עיין מה שכתבתי לעיל במערכת זו אות ל"א):

ואחר ימים ראיתי מה שכתב הרמב"ם בפרק ד' מהלכות יבום הלכה י"ג וי"ו דחליצת חרש וחרשת אינה כלום ומדלא מפליג בין חרש מעיקרו לפקח ונתחרש משמע דגם בפקח ונתחרש סובר דאינה כלום ואי בפקח ונתחרש ספיקא הוי הוה ליה למימר דבפקח ונתחרש הוי חליצה פסולה משום ספק אלא ודאי גם פקח שנתחרש הרי הוא כשוטה והגיע לידי ספר מצות חליצה וראיתי שם בביאורים אות ע"ד שהקשה על דברי הרמב"ם הנ"ל מדאמרינן ביבמות דף ק"י ע"א פקחת ונתחרשה לא דמעכב קריאה ואמאי לא אמר פקחת ונתחרשה לא משום דלאו בני דעה נינהו עיין בספר בית מאיר מה שכתב בזה וכו' ע"כ וספר בית מאיר לאהע"ז אין מצוי אצלי מוכח דסובר דמה שכתב הרמב"ם דחליצת חרש אינה כלום הוא גם בפקח שנתחרש: גם מה שכתבתי למעלה (בד"ה ועתה) לדחות ראיית הגאון מלאכת חרש יצ"ו עי"ש הנה עתה ראיתי להרב משק ביתי דף קי"ח אות רנ"א שכתב בשם כללי מרן שהקשה במה שאמרו בש"ס בכמה דוכתי לימא מסייע ליה ודחי לה דנראה כאילו היא קושיא גדולה ומשתדל לדחותה מעליו ואדרבא היה לו לשמוח בסיוע שמביא לו ותירץ דכשאומר כן הוא מקשה על בעל המאמר שמאחר שמפורש כן במשנה או בריתא מאי קמשמע לן ומשני דאפשר לפרש באופן אחר ועוד יש לומר דכשאומר לימא מסייע ליה היינו לומר דתקשה לבר פלוגתא ודחי דיתרץ בענין דלא תיקשי ליה וכשאין חולק על בעל המאמר ואומר לימא מסייע ליה אין לפרש אלא באופן הראשון ע"כ והביא דבריו הרב שני לוחות הברית בח"ב ד' מ"ז א עד כאן דברי הרב משק ביתי ולפי זה בסוגיא דקמן דאין שום חולק על שמואל עכ"ל דמה שאמרו לימא הכונה היא להקשות על שמואל מאי קמשמע לן ודחי דשמואל לית ליה דינא דמתניתין דסובר כר"א וכו' וכו' (כדאתמר בש"ס ואף למה שכתב עוד מרן הובא במשק ביתי שם דיש לומר שאם יש מי שחולק לא נחוש לדבריו והרב מקנה אברהם בח"ב אות שב"י כתב בשם הרב לב שמח דף ס' דכשאומר לימא מסייע ליה מוכח דאיכא חולק דאם לא כן מה צורך לסיוע עיין לקמן במערכת המ"ם אות קפ"ד מה שכתבתי על דבריו מכל מקום בסוגיין אי אפשר לפרש אלא כפירוש הראשון דילמד סתום הלימא מסייע ליה מן המפורש הוא דאמר וכו' דקאי אשמואל כמבואר בש"ס וק"ל) ומעתה ראיית הגאון מלאכת חרש הנ"ל יצ"ו קמה וגם נצבה דהא הוה מצי שפיר לפרוקי קושיין והיה בהניח אך בחלקות ישית בין חרש מעיקרו לפקח שנתחרש ומדלא דחי הכי ונדחק לדחות הוא דאמר כר"א שמעת מינה דדא ודא חדא היא: ואני אמרתי

בחפשי בספרי בעלי הכללים ומצאתי את שאהבה נפשי זה הי"מ גדול במערכת הה"א אות בר"ך שכתב וז"להוא דאמר כרבי פלוני כך אמרינן הכי בכולי ש"ס היכא דמותיב לאמורא משום תנא ומהדרינן דאף דהא מתניתין או מתניתא פליגא עליה הוא דאמר כהאי תנא ומצאתי מחודש ביבמות דף קי"ג ע"א דבעי לסיועי לשמואל ממתניתין ומשני הוא דאמר כר"א כלומר דילמא האי תנא לא מספקא ליה דאיהו בשיטתא דאידך תנא אזיל וכתב הריטב"א שם בשיטה כתיבת יד דהלשון הוא זר וזה מן ההלכות שמתחלף עניינם בתלמוד עכ"ד הרב יד מלאכי.

הנה מבואר דלא סבירא ליה בכונת הש"ס דקושטא דמילתא קאמר דשמואל לית ליה כהא מתניתין אלא כר"א רק דחוי הוא דקמדחי דדילמא שמואל סבירא ליה כר"א וקאמר דסוגיא זו היא מוצאת מכל ההוא דאמר שבש"ס דבכל דוכתי משמש לשון הוא דאמר על תירוץ קושיא ולא על דחיית ראיה דעל דחיית ראיה הוא אומר לשון דילמא וכו' לא היא וכו' וכיוצא מלשונות שמשמעותם דחיית ראיה ואילו הכא קאמר לשון זה ששימושו בעלמא תירוץ קושיא זו במקום שהיה לו לומר לשון דחייה וזהו שכתב הריטב"א הלשון הוא זר כלומר דלא הוה לו לומר לשון שמשמש בעלמא לתירוץ קושיא אלא הוה ליה למימר לשון דחייה ועל זה כתב דהוא מהלכות שמתחלף עניינם בתלמוד רוצה לומר דמצינו בש"ס כמה דוכתי דלשון אחד משמש שתי כונות פעם כונה זו ופעם כונה אחרת כמו שכתב הר"ן בריש פרק האיש מקדש בסוף ד"ה גרסינן אמה שאמרו בש"ס מעמידין להם אפוטרופוס לחוב על מנת לזכות עי"ש והובא בי"מ הגדול אות שע"ד וכתב כן גם בשם כמה מרבוותא.

ומכללם הריטב"א וכן כתב מרן חיד"א בספר יעיר אזן אות י"ד ועיין מה שכתבתי בעניותין לקמן במערכת הלמ"ד אות צ"ח והכי נמי בלשון הוא דאמר אף דבשאר דוכתי משמע דבא לתרץ הכא הוא לדחות הראיה והוא לשון אחד וכונות מתחלפות ולפי זה מוכח דלא סבירא ליה בפירוש הלימא מסייע ליה כמו שכתב מרן בדרך הראשון דאם כן הכי נמי הוא דאמר בא לתרץ הקושיא דהוה קשיא ליה בהלימא מס"ל כארחיה דש"ס בעלמא והכל שפה אחת ודברים אחדים כמובן: ואם כנים אנחנו בזה הדרא תמיה דידן דמעיקרא לדוכתא דמי שמע כזאת דהמסייע יביא ראיה לבעל המאמר בהנחה סוברת דמסתמא סובר כהלכתא וידחה הדוחה דדילמא בעל המאמר סובר דלא כהלכתא ולא תסייעיה ואולי הוה איפכא דהוה בעינן לאתויי סייעתא מס' יחידאה והוי דחי דאמור סובר כרבנן דנקיטינן כותייהו לזה שומעין שאמר כהלכה ולא הוה קשיא לן אלא זרות הלשון (הוא דאמר במקום דילמא) ולזה כתב הריטב"א דהכי ארחיה דש"ס וכו' ברם

מאי דקמן דהוא איפכא תמיה לן וצ"ע: ותו איכא למידק לפי דרכו של מרן מדאשכחן בש"ס בכמה דוכתי דאמרינן מסייע ליה ל"פ ולא דחי מידי ואם כן צריך לומר לפי דרכו דכונת הש"ס בזה לאסוקי בקשיא דמאי קא משמע לן וכו' ואמאי לא אמר הכי קשיא או תיובתא ומדלא מסקינן בכי האי לישנא משמע קצת דלאו קושיא היא וכן יש להבין בכמה דוכתי דאמרינן אף אנן נמי תנינא ולא דחי מידי ומשמע דלאו דקשיא ליה מידי אלא סיועיה הוא דמסייעינן ליה.

שוב ראיתי מה שכתב בי"מ הגדול אות ס' בשם רש"י ומוהרש"א בחולין כ' ע"ב דלשון אף אנן נמי תנינא הוא כמו מאי קמשמע לן מתניתין הוא עי"ש ובאות ס"א כתב דיש להבין למה זה לפעמים אומר מאי קמשמע לן תנינא וזמנין אומר אף אנן תנינא וכתב דכשהדין שאומר האמורא הוא מפורש במשנה שייך להקשות מאי קמשמע לן וכשאינו מפורש אלא שעל ידי איזה הכרח צ"ל שהדין כן אומר אף אנן נמי תנינא ואינו קושיא על האמורא אלא סיוע לדבריו וכו' עי"ש ויש לדקדק מדברי רש"י ומוהרש"א שהביא באות ס' שפירשו אף אנן נמי תנינא שהוא קושיא וכו': ולפי דרכו יתכן לומר דיש לימא מסייע ליה דהוא קושיא מאי קמשמע ויש שהוא רק סיוע דאם מה שאמר האמורא הוא שנוי במשנה באותו דין דעסוק האמורא אז הלימא מסייע ליה הוא מאי קא משמע לן כיון שמה שאמר האמורא הוא ממש מה שאמר התנא הכל בענין אחד ואם מה שאמר האמורא ומה שאמר התנא אינו שוה ממש בענין אחד אלא דיש ללמוד זה מזה דכמו שאמר התנא דבריו בנדון ההוא כן יש ללמוד בנדון דמיירי האמורא שיהא הדין כמו שאמר התנא בעניינא דמיירי התנא אז הוא לסייעתא ולא קשיא ליה על האמורא מאי קמשמע לן דטובא אשמועינן ללמוד דבר מדבר אף דנראה פשוט שהיה לנו ללמוד זה מזה ולפי זה בסוגיא דקמן עכ"ל דהלימא מסייע ליה אינו קושיא אלא סייעתא דכי היכי דלענין תרומה חשבינן לחרש כשוטה הכי נמי לענין חיוב אשם תלוי והיינו דפשיטא ליה להריטב"א שהביא הרב יד מלאכי דבסוגיין הלימא מסייע ליה הוא סיוע ודיחוי אלא שצריך חיפוש מחיפוש בזה לראות אם כנים דברינו:

והנה מה שכתבתי למעלה (מתחילת האות עד ד"ה ודרך אגב) בענין זה שלחתי להגאון בעל ס' מלאכת חרש יצ"ו כשנתכבדתי בקבלת ספרו הנחמד והשיב על דברי וז"ל מה שדקדק על הראיה שהבאתי וכו' (היינו מה שכתבתי בד"ה ועתה) הוראה לי בזה דהנה קושייתו על הש"ס כבר הקשה הריטב"א בחידושיו ליבמות שם וז"ל הוא דאמר כר"א הלשון הזה הוא זר דבעלמא אמרינן הכי כדמותבינן לאמורא משום תנא ואמרינן דאף על גב דהא מתניתן או מתניתא פליגא עליה הוא דאמר כפלוני תנא ואילו הכא אתי

לסיועיה מהאי תנא ואמרינן דדילמא האי תנא לא מסייע ליה דאיהו בשיטתה דאידך תנא אזיל וזה מלשונות שמתחלף עניינם בש"ס עכ"ל הריטב"א הרי מבואר דהריטב"א תירץ באופן אחר על הקושיא הנ"ל ולא נראה לו לומר דקים ליה לש"ס דשמואל כר"א סבירא ליה ואם כן יש לי עמוד להשען עליו בהראיה שהבאתי בספרי: אמנם לולא דמסתפינא מדב"ק של הריטב"א היה נראה לי לתרץ קושיתו הנ"ל דלכן דחו ואמרו הוא דאמר כר"א משום שיש הוכחה לזה דבשלמא אי נימא דסובר כר"א שפיר אשמועינן שמואל בדבריו ללישנא קמא כדאית ליה וללישנא בתרא כדאית ליה (כמ"ש בש"ס ע"ש) אבל אי נימא דשמואל סובר כרבנן וכסתם משנה דתרומות אם כן ללישנא קמא מאי קמשמע לן שמואל פשיטא דהלכה כחכמים וכסתם משנה דתרומות חדא דיחיד ורבים הלכה כרבים ועוד דסתם במשנה ומחלוקת בבריתא הלכה כסתם כמו שאמרו ביבמות דף מ"ב ע"א ולכן שפיר אמרו בש"ס הוא דאמר כר"א ואם כן ראייתי נכונה דאם איתא דפקח שנתחרש גם לחכמים ספק הוי למה ליה לדחוקי דסובר כר"א הוה ליה למימר דסובר כרבנן אלא דשמואל מיירי בפקח שנתחרש דהוי ספק אלא ודאי דלחכמים גם בפקח שנתחרש ליכא ספיקא ע"כ דברי הגאון מוהרי"ח בעל ספר מלאכת חרש יצ"ו: ומתוך מה שכתבתי למעלה (בד"ה גם) מתבאר דאיכא תנא דמסייע ליה בכונת הש"ס מני"ר מרן הב"י בכללין ויתוש קדמו שכבר כתבתי כן בעניותי להעמיד ראייתו על פי דברי מרן הנ"ל כיעי"ש אלא דמה שהוסיף מלח ותבלין להכריח כן מדקימא לן דסתם במשנה ומחלוקת בבריתא הלכה כסתם משנה לדבר זה יסלח האדון שכבר הבאתי לקמן במערכת הסמ"ך אות ה' מה שכתב הרב יעיר אזן אות כ"ז בשם הרשב"א בחידושיו לבבא קמא דף ק"ב דדוקא ר' אבהו ואמוראי דאמרי אליבא דר"י הלכה כסתם משנה הוא דאית ליהו האי כללא אבל לדידן אפשר לומר דהוה ליה סתם ואחר כך מחלוקת וכתבתי שם שכן דעת הרב"א בתשובה סי' ה' והרמב"ן כמו שכתב בשמם הגאון מוהריט"א בספר הלכות יום טוב פרק ד' דבכורות אות מ"ט ואם כן אין בכחינו להקשות על פי זה דאימור שמואל לא סבירא ליה האי כללא בעלמא והכא סובר הכי ובאמת מתבאר בש"ס ע"א כ"א ע"א דר"י אמר שמואל אינו סובר כללא דמחלוקת ואחר כך סתם הלכה כסתם משנה והכי נמי יש לומר דאינו סובר כללא דר' אבהו דסתם במשנה ומחלוקת בבריתא הלכה כסתם משנה: והרב מקנה אברהם במהדורא תניינא אות של"ב כתב בשם הרב"א בתשובה סי' א' בשם הרשב"א דכללא דמחלוקת ואחר כך סתם הלכה כסתם משנה עדיף מכללא דסתם במשנה וכו' ומאן דלית ליה מחלוקת ואחר כך סתם וכו' כל שכן דלית ליה אידך כללא עי"ש ועיין בתוספות שם דף ז' ד"ה פשיטא ואף אי הוה סבירא

ליה לשמואל האי כללא לא תיקשי עליה אי אתא לאפוקי ממאן דלית לה האי כללא ולפי מה שכתבו התוספות דעל כל פנימחשוב כרבים לגבי יחיד אם כן היינו מה שכתב מני"ר יצ"ו דמאי קמשמע לן פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים ולא עוד וגם על זה יש לפקפק קצת לפי מה שכתבתי לעיל לחלק בין כשדברי האמורא הם בענין אחד שדבר התנא לכשהוא שני עניינים דבזה נראה דאין שייך להקשות בפשיטות פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים דבכל המקומות שראיתי שמקשה הש"ס כן (והם שבת ס' ע"ב.
ביצה י"א ע"א יומא ל"ו ע"ב. יבמות מ ע"א.
מ"ו ע"ב.
מ"ז ע"א.
בכורות ל"ו ע"א. נדה ל' ע"ב ומ"ט ע"א) הוא בדבר אחד ממש אבל באם בא ללמוד דבר מדבר לא ראיתי שמקשה הש"ס כן כי היכי דנימא דהכא נמי כן היא כוונת הש"ס במאי דאמר לימא מסייע ליה: ועל מה שכתבתי למעלה (בד"ה עוד) השיב וז"ל מה שדחה הראיה שהבאתי מש"ס דשבת וכו' לע"ד נראה אדרבא דו"ק לאידך גיסא דהא אליבא דר"א לא השמיענו הש"ס רבותא כל כך כיון שדברי ר"א מפורשים בתוספתא אבל בפקח ונתחרש שלא נמצא בשום מקום מה דינו אליבא דרבנן אם איתא דסובר הש"ס מסברא דגם לרבנן ספיקא הוי הוה ליה לאשמועינן לענין פקח שנתחרש שאז מילתא אגב ארחיה הוה קמשמע לן דפקח ונתחרש גם לרבנן ספיקא הוי וזה דבר חידוש שלא נתבאר במקום אחר רק מסברא אלא ודאי לרבנן גם פקח ונתחרש כשוטה יחשב ומה שכתב עוד על מה שכתבתי באות ז' (ככתוב לעיל בד"ה עוד) אגב ריהטא לא דק לשוני במה שכתבתי בספרי שם דלא כתבתי כמו שהעתיק דברי ובעינן למימר דטעמא דר"א הוא דמספקא ליה אי אית ליה חד דעתא (דאילו כתבתי כן לא היה לדברי שחר) רק זה לשוני בספרי ובעינן למימר דטעמא דר"א הוא דמספיקא ליה אי דעתא צילותא לחרש או לא דעתא צילותא ולעולם חדא דעתא הוא וכו' גם מה שכתב (בד"ה עוד) ולפי הנראה לא שלטו בדברי הנמק"י וכו' וכן משמע מדברי הרמב"ם וכו' (ועיינתי בפירוש המשנה להרמב"ם ולא מצאתי שום הוכחה ושום משמעות על זה) לדעתי נראה כדברי דהא גם לפי מה שכתבתי לא פירש"י (והרע"ב והנמק"י) אליבא דסלקא דעתין דש"ס דהא מאחר דהאבעיא בש"ס לא נפשטה אם כן לדעת הפרי מגדים יפה פירשו גם לפי האמת אליבא דכולי עלמא כדי שלא יקשה מדוע לא פשטו האבעיא ממתניתין ופירש רש"י (והרע"ב והנמק"י) שריר וקיים גם למסקנא ולא ידעתי איזה סלקא דעתין שייך כאן ע"כ דברי הגאון מוהרי"ח יצ"ו:

ואני אומר מסורת בידינו הדוחה דוחה בכל שהוא ואין הראיה מוכרחת עד שלא יהיה מקום לדחות בשום אופן וכיון שיש לומר במאי דקמן דניחא ליה לש"ס לישא וליתן אליבא דמאן דאית ליה הכי בהדיא וכו' תו לא הוי ראיה זו ברורה וזהו שכתבתי שם דאין ראיה זו מוכרחת ועתה נראה לי דאפשר לומר לדעת הפרי מגדים דהש"ס גופיה מספקא ליה בסברת רבנן אי פשיטא להו גם בפקח ונתחרש דדינו כשוטה או דשניא להו ודוקא בחרש מעיקרו הוא דפשיטא להו דהוי כשוטה אבל בפקח שנתחרש מספיקא ליה וכיון דלא פסיקא ליה להש"ס אליבא דרבנן נקיט אליבא דר"א ובזה יש לדחות גם הראיה דיבמות דף קי"ג הנ"ל כמובן: ומה שכתב הגאון יצ"ו שלא דקדקתי במה שכתב בספרו וכו' יפה אמר חנ"ן והדין עמו וצריך לתקן הלשון למאי דבעי למימר דטעמא דר"א כהצד דמספקא לן אי חד דעתא הוא והיינו הצד הראשון שבהש"ס וממה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה דכשהנישואין גמורים והגירושין אינם גמורים הדין הוא שלא יוציא עולמית הוה משמע לי דרוצה לומר דמאי דתנן נתחרש או נשתטה לא יוציא עולמית היינו לפי שהנישואין גמורים כלומר כשהיה פקח (דאם לא כן אף אי נימא כהרב פרי מגדים דפקח ונתחרש לא הוי כחרש גמור מכל מקום אינו אלא ספק ולא שייך לומר דהנישואין גמורים) ומגרש כשהוא חרש ומה שהושיב על מה שכתבתי בעניותין דדחייתו שייך רק לרש"י וכו' וסיים דלא ידע איזה סלקא דעתין יש כאן הנה אני עני הבנתי מדבריו שבספר הבהיר מלאכת חרש שכוונת דחייתו היא על דרך מה שכתב הרב תוספת יום טוב פרק ט' משנה ג' דיבמות דמה שפירש רש"י ולא מזונות דגבי שניה דהיינו בלותה ואכלה (והוה ליה לפרש מזונות דלאחר מיתה דאילו בלותה גם באלמנה לכהן גדול לית לה) הוא משום דאבעיא לן בש"ס בלותה גבי אלמנה אי אית לה ולצד זה דאית לה בעינן לפרושי ולא מזונות דגבי שניה דהיינו בלותה ואכלה אהכי פירש רש"י למתניתין בשניות בלותה ואכלה כפי הצד הזה דנימא באלמנה דאית לה בלותה ואכלה שכן דרכו לפרש כפי הסלקא דעתין והכי נמי מפרש כטעם לצד האחר של הבעיין אף דלפי האמת הדין הוא באלמנה דלותה לית לה ומבעי לן לפרושי הולא מזונות דשניה בלאחר מיתה דבאלמנה אית לה ובשניה לית לה וכן במאי דקמן בעי לדחויי לדעת הרב פרי מגדים דאף דקושטא הוא דגם בקדשה אחר שנתחרש לא יוציא דכיון שהיה פקח אינו כחרש גמור מכל מקום כיון דבש"ס מבעיא לן (אליבא דר"א ומדר"א נשמע לרבנן בפקח שנתחרש) ולצד אחד בעינן למימר דמצי מגרש ולאותו צד צריכים אנו לפרש דמאי דתנן לא יוציא היינו בקדש כשהוא פקח (דאם לא כן אלא נפרש בקדש אחר שנתחרש אם כן הרי איפשיטא בעיין דלא מצי מגרש) אהכי פירש רש"י כפי הסלקא דעתין הזה.

והא דקמן עדיפא מההיא דהרב תוספת יום טוב כיון דלפי האמת בעיין לא איפשיטא ויוכל להיות שכן הוא האמת לכן פירש רש"י במתניתין שקדשה כשהוא פקח אבל לדינא לא נידוק מדברי רש"י דאם קדשה אחר שנחרש סובר דיכול לגרש דהוא לא כתב אלא לפי הסלקא דעתין של הבעיין זהו מה שהבנתי מדחייתו ועל זה כתבתי דדחיה זו שייכה רק לדברי רש"י ולא להרע"ב וכו' ועל דרך שכתב הרב תוספת יום טוב הנ"ל הן הן הדברים שכתבתי במכתבי הראשון ולא ירדתי לסוף דעתו במה שהשיב על זה והמעיין יבחר: ועל מה שהבאתי למעלה (בד"ה ואנא עניא) מדברי הרא"ש בפי' לנדרים דף ע"ג וכו' כתב בשם הגאון מוהר"ר מאיר שמחה הכהן יצ"ו שהשיב על זה דיש לומר דמיירי שאשת החרש נפלה לו ליבום מאחיו הפקח וייבם אותה דאז היא אשתו מן התורה עכ"ד ויפה השיב דברים נכוחים וש"י: ודע דעתה ראיתי בפירוש המשניות תפארת ישראל אמתניתין דפרק קמא דתרומות חרש שדברו חכמים שאינו שומע ואינו מדבר כתב וז"ל אפילו פקח שנתחרש דינו כשוטה כאה"ע סי' קכ"א ודלא כהרב כאן עכ"ל כונת הוכחתו מסי' קכ"א נראה דהוא דמסתמו הפוסקים דחרש שנשא כשהוא חרש מוציא ולא חלקו בין חרש לחרש וכמו שכתב גם כן הגאון מלאכת חרש יצ"ו בפתיחה אות ז ומאי דמשמע ליה מדברי הרע"ב דסובר לחלק בזה הנה כבר דחה זה במלאכת חרש בפתיחה אות ט' עי"ש ובא לידי ספר גט מקושר לה"ה מוהרמ"ב וראיתי בסי' י"ז אות א' (ד"ה עוד) דשם שקיל וטרי בדברי הרא"ש בתשובה (שהביא הרב צמח צדק הנ"ל בריש אות זו) דמשמע דמחלק בין חרש ממעי אמו לנתחרש אחר כך והרבה לתמוה על דבריו (מכלל תמיהתיו אחת היא דהא הרא"ש גופיה פסק בחרש שנשא כשהוא פקח ואחר כך נתחרש דאינו יכול לגרש על ידי כתב וכו' ועיין מה שכתבתי על דברי הרב צמח צדק בריש אות זו) וכדי ליישב דבריו הביא מה שכתב הרע"ב הנ"ל וכתב וז"ל ביאור דבריו שבא ליישב דכיון דחרש שדברו חכמים בכל מקום היינו שאינו שומע ואינו מדבר אם כן למה אמרו חרש שפירושו שאינו שומע והיה לו לומר שגם אינו מדבר ולמה אמרו בכל מקום חרש לבד ולזה בא ליישב דבמה שאמרו חרש כבר נרמז שאינו מדבר דחרש שאמרו היינו שנולד חרש ממעי אמו וכיון א מוכרח שאינו מדבר דכיון שלא שמע מה שמדברים לו מעולם אי אפשר שידבר: גם הר"מ בפירוש המשניות כתב וז"ל (העתיק כל דברי הרמב"ם ושוב כתב) כלומר דכשהחרשות בא אחר ששמע דאז הוא מדבר שכבר למד לדבר או נשתתק אחד שהיה מדבר כלומר ששומע ואינו מדבר מותר לו לתרום אבל אין לומר שכונתו דאם החרשות בא אחר ששמע כשנולד קודם שלמד לדבר דאז הוי כפקח אף שעכשיו אינו שומע ואינו מדבר דזה אינו שכבר הוכחתי דפקח ונתחרש הוי

כשוטה אלא ודאי הכונה כמו שכתבתי אף שלשונו מגומגם ודו"ק וכן נראה מדבריו בחבורו פרק ד' מהלכות תרומות שלא חלק בין חרש מעיקרו לפקח ונתחרש וכו' ואין להקשות כיון דמשכחת חרש אחר שלמד לדבר איך אמרו חכמים חרש סתם ולא אמרו שגם אינו מדבר דיש לומר דדברו בהווה שזה מצוי וזה אינו מצוי וכו' אלו תורף דב"ק ועל פי הצעה זו פירש דברי הרא"ש בתשובה בהרחבה ודבריו מכוונים בפירוש דברי הרע"ב למה שכתב הגאון מלאכת חרש יצ"ו בקצרה: גם מה שכתב הרב מלאכת חרש סוף אות ח' דהרב גנת וורדים סי' י"ד וט"ו מוכח דסובר דלא כהרב פרי מגדים ולא הוה דעינא מאי קאמר כי ספר גנת ורדים אין מצוי אצלי אך עתה ראיתי בספר ג"מ הנ"ל שהביא דברי הרב גנת ורדים אף הוא היה מתכוין להוכיח דאין לחלק בזה והוא דבסי' י"ד כתב הרב מוהרי"ף בנוסח כתובת חרש שהיה חרש מעיקרו.

ומוהר"א הלוי השיגו דמאי נפקא מינה הרי אין חילוק בין חרש מעיקרו לפקח שנתחרש ומוהר"י פראג"י הודה לו בזה ואמר שטעה הסופר וכו' עיי"ש דמזה מוכח דלא שאני להו בין חרש לחרש וכן משמע מסתמיות דברי הרמב"ם בפרק א' מהלכות נערה הלכה ט' דקפסיק ותני באלו נערות שאין להם קנס החרשת והשוטה ומשמע ודאי דאי תפסה מפקינן מינה ואם איתא דפקחת ונתחרשה ספיקא הוי אי דינא כחרשת או כפקחת הוה ליה לפרש דהא דאין לה קנס ואי תפסה מפיקינן מינה דוקא בחרשת מעיק' ולא בפקחת ונתחרשה אחר כך אלא ודאי דאין לחלק: ובקונטריסי באסיפת דינים מערכת אישות סי' א' אות י"ח (בשדי חמד ח"א) כתבתי לדקדק כן מדברי הגאון משנה למלך פרק י"א מהלכות אישות ושיש לדחות עי"ש.

וכן יש להוכיח מסתמיות דברי הרמב"ם בפרק י"ג מהלכות טומאת אוכלין הלכה ד' ופרק י"ד שם הלכה ב' ופרק ח' מהלכות כלים הלכה י"א מדלא חלק בין חרש מעיקרו לפקח ונתחרש להחמיר מספק וכן יש להוכיח מדברי רמב"ם בפרק ב' מהלכות אישות הלכה כ"ו חרש וחרשת האמורים בכל מקום הם האלמים שאין שומעים ולא מדברים אבל השומע ואינו מדבר או מדבר ואינו שומע הרי הוא ככל אדם וכיון שרצונו לתת כלל להודיע השמות כדי שלא יצטרך לבאר בכל מקום כמו שסיים בהלכה כ"ז שים כל השמות האלו לעומתך תמיד ואל ילוזו מעיניך כדי שלא נהי' צריכים לבאר כל שם מהם בכל מקום שנזכיר אותו הא ודאי אם היה מקום לחלק בין חרש מעיקרו לפקח שנתחרש כאן היה ראוי לו להזכיר חילוק זה כי ממנו נדע כי בכל מקום שנזכר בחבורו חרש היינו בחרש מעיקרו דוקא אלא ודאי מוכח דאין לחלק בזה וכן כתב הגאון מוהרמ"ב בספר גט מקושר בסי' י"ז אות י"א דאי אפשר לומר דהרמב"ם סובר לחלק בין אינו שומע כלום

לשומע קצת (כמו שכתב מרן כסף משנה בפרק כ"ט מהלכות מכירה) דאם כן היה לו לבאר כן בפרק ב' מהלכות אישות הלכה כ"ו ומה ראה להשמיטו שם ולכותבו בהלכות מכירה עי"ש וכל שכן חילוק זה שלא הוזכר כלל בדברי הרמב"ם בשום מקום ודאי מוכח דאין לחלק: כלל ק"ד) חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות לא נאמרה חזקה זו אלא בבני אדם הכשרים וכו' עיין להרבנים תרומת הדשן סי' ר"ט ומוהרימ"ט ח"ב אה"ע סי' א' (ד"ה ובר מן דין) תשובת הרדב"ז החדשות סי' שנ"א וסי' ת"ט וח"ד סי' פ"ו וסי' קמ"ט (הלא המה בדפוס ווארשא ש' תרמ"ב בסי' אלף זק"ן ואלף ר"ך) ומוהריב"ל ומוהרד"ך שהביא הרב קהלת יעקב בחלק מדות חכמים אות ה' והרב מקנה אברהם באות ב' (ובעיקר האי דינא דאעבב"ז עיין מה שרשמתי במערכת האל"ף חילוקי דינים בס"ד בשדי חמד ח"א בחלק הכללים): כלל ק"ה) חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות אם הוא מודה שעשה בעילתו בעי"ז אינה צריכה גט הרדב"ז ח"ב סי' פ"א ועיין במרדכי פרק האומר ומוהרד"ך בית ט' חדר ז' ואיגרות הרמב"ם סי' מ"ב ע"כ דברי הרב כנסת הגדולה באה"ע סי' קמ"ט אות ח"י ושם באות ח' כתב אם אמר נתייחדתי בפני עדים ומתו או לא בעלתי (נראה דט"ס הוא וצ"ל ולא בעלתי.

אף שגם בדברי הרב מוהרימ"ט גם כן כתוב ככתוב בכנסה"ג נראה דצריך להגיה כן ואם לא כן אינו מובן לכאורה) או בעלתי ולא לשם קידושין ליכא למיחש לקידושין מורי הרב בתשו' ח"ב אה"ע סי' כ"ח (בד"ה ואיכא) וכן כתב ריא"ז בשלטי הגבורים וכן הסכים מוהראד"ב ולבסוף כתב שלא מלאו לבו להתיר אם לא יסכימו עמו וכו' עכ"ל ואיני יודע אמאי לא הזכיר סברות אלו באות ח"י.

ועיין בתשו' הרדב"ז החדשות סוף סי' ת"ט דאם אומר דשחרר שפחתו ובא עליה לא לשם קידושין אלא לזנות נאמן. והרב מוהריט"ץ סוף סי' רמ"ז הביא דברי השה"ג דאם נתייחד ושניהם מודים שלא בעל א"צ גט וכתב שזה תמוה דכיון דאמור רבנן הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה אנן סהדי דבעל ולא מהימני להכחיש ויש לי ראיות מהתלמוד עכ"ד ונראה דכשהבועל מודה שבא עליה אלא שאומר שבעל לשם זנות דבזה אינו מכחיש האנן סהדי.

מודה דנאמן כמו שכתבו הרבנים שהביא בכנסת הגדולה וזה לשון הרמב"ם באגרותיו (בד' מ"ג ע"ב מדפוס ווארשא) על מה שנשאל במה שאמרו שויוה רבנן לבעילתו בעילת זנות מדקימא לן אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות והשיב דאם בועל לשם אישות ודאי כונתו לקידושין אלא דרבנן הוא דשויוה בעי"ז אבל הוא לא נתכוון לזנות אלא לאישות וכל ישראל בחזקה זו עד שיבאר שבעל הנואף דרך זנות ואין אנו אומרים בו חזקה שאם

כן נמצא כל מי שמזנה עם פנויה בעדים צריכה הימנו גט וליכא מאן דסליק אדעתיה למימר הכי דלא אמרינן חזקה בכל מקום אלא בסתם הדברים אבל בפירוש הדבר ברור עכ"ל: כלל ק"ו) חרש דקימא לן באבן העזר בסי' עק"ב דמיבם א וכן חרשת מתיבמת נראה פשוט דהיינו בחרש גמור שאינו שומע ואינו מדבר בסתם חרש שדברו חכמים שאינו שומע ואינו מדבר דאף למה שכתב הרב תבואת שור לדעת הרמב"ם והבאתיו לעיל באות ל' דהאי כללא ליתיה אלא במקום ששנו חכמים חרש אצל שוטה הנה ביבום שנשנו בתוספתא שהביאו הרי"ף והרא"ש בסוף פרק קמא דיבמות ביחד החרשת והשוטה מתיבמות ולא חולצות וכן חרש ושוטה וכו' וכן נקטו הפוסקים חרשת ושוטה חרש ושוטה עיין בדבריהם.

והרמב"ם כתב בפרק ששי דטעם עם חרשת דמתיבמת ולא חולצת הוא משום שאינם בני דעה וכן כתב הרב הלבוש טעם זה מוכח ודאי דכונתם דחרש גמור אינו חולץ אבל מיבם ובלאו הכי נראה לי הדל דמדברי הרמב"ם בפרק שני מהלכות אישות הלכה כ"ו יש להוכיח שלא כדברי הרב תבואת שור שהרי כתב חרש וחרשת האמורים בכל מקום הם האלמים שאין שומעים ולא מדברים ומדלא אמר האמורים בכל מקום אצל שוטה מוכח דבכל מקום שנשנה חרש הכונה הוא שאינו שומע ואינו מדבר ואולי משמע ליה להרב תב"ש דמה שכתב הרמב"ם בהלכות אישות הנ"ל כונתו היא לתת כלל על דבריו שבכל מקום שיכתוב חרש רוצה לומר שאינו שומע ואינו מדבר אבל בלשון חכמים במשנה ובריתא לא אמרינן הכי אך בחלקות תשית למו דכשנשנה אצל שוטה הוא חרש גמור וכשנשנה חרש לבד מדבר ואינו שומע בכלל ובההיא דנדרים שהבאתי באות ל' עיין בהרמב"ם פרק י"ב דין י"ג מהלכות נדרים שלא כתב בלשון חרש כמו שאמרו בש"ס אלא כתב בעל ואב שאינם שומעים וכו' כדי שלא יסתור הכלל שכלל בהלכות אישות הנ"ל (ומה מאוד צודקת לפי זה גרסת הא"ח שהביא מרן כסף משנה פרק א' מהלכות מגילה הלכה ב דל"ג בדברי הרמב"ם חרש עי"ש).

אך מדברי מרן כסף משנה בפרק ב' מהלכות אישות הנ"ל שכתב על דברי הרמב"ם זה מבואר בהרבה מקומות חרש שדברו וכו' מוכח דמבין מדברי הרמב"ם שהוא נותן כלל לכל מקום ששנו חכמים ולא לבד על חבורו הוא אומר ועיין בכסף משנה פרק ד' מהלכות שחיטה דין ט' חרש שדברו וכו' אבל כל שיש בו אחד מאלו שוחט לכתחלה וכתב על דבריו הרב שונה הלכות ח"ב ד' ל"ג ע"א שאין כלל זה שוה בכל מקום דבחגיגה וחליצה וכו' עי"ש כי נמשך אחר דברי רבינו שמשון ורבינו עובדיה שכתבו כן על פי

הירושלמי וכבר כתבתי לעיל אות ל' דש"ס דילן סבירא ליה האי כללא כמו שכתבו כמה מפרשים.

והרב שונה הלכות לפי הנראה נעלם ממנו דברי הרמב"ם בסוף פרק ב' דהלכות אישות הנ"ל או שסובר דנותן כלל לחבורו דוקא. ואין מזה קושיא על מרן דמצי סבר שפיר דהוא כולל כל מקום שבדברי חז"ל גם כן וכן יש לדקדק מדברי הרמב"ם שבריש הלכות שבת שרצה ליתן כלל על דבריו שבחבורו אמר כל מקום שנאמר וכו', ומדבר בעדו כמו שכתב הרב המגיד וכלומר כל מקום שעתידים אנו לומרוכו' וכן בריש פרק עשירי מהלכות גירושין כל מקום שאמרנו בחבור זה וכו' הרי כתב מפורש שכונתו רק על חבורו אבל בההיא דפרק שני מהלכות אישות שכתב סתם חרשת האמורים בכל מקום ולא גילה דעתו שכונתו רק על חבורו משמע דהוא נותן כלל להבין דברי חכמים שכל מקום שאמרו חרש היינו שאינו שומע ואינו מדבר זולת היכא דאיכא הוכחה או דמפורש בש"ס כי ההיא דחגיגה דמייתו בש"ס בריתא בהדיא וכן בחליצה גם כן שאמרו בהדיא דאלם ואלמת שאינם באמר ואמרה או היכא דמוכח מעצמו כי ההיא דנדרים דאם אינו מדבר היכי מצי מפר דברמיזה ודאי לא מהני וכן כתבו התוספות בריש חגיגה והרב תוי"ט בתרומות והתוס' והר"ן בפ"ב דמגילה (מה שכתוב בדברי הר"ן אפילו מדבר ואינו שומע נראה שאינו מדקדק) דחרש ששנינו במגילה פשיטא שאינו בכלל הזה דבמדבר אייריו וכו' וכל דליכא שום הוכחה סתמו כפירושו דחרש גמור הוא שאינו שומע ואינו מדבר וכן פשיטא ליה להרב פתח הדביר בסי' קכ"ח אות ב"ך דמה ששנינו במומין הפוסלים באדם חרש ושוטה בבכורות דף מ"ה היינו דוקא שאינו שומע ואינו מדבר ככל חרש שדברו חכמים בכל מקום שאינו שומע ואינו מדבר כששנוי אצל שוטה ולא מדבר ואינו שומע ולמד מזה לנשיאות כפים עי"ש (ויש לדקדק על דבריו שהוא סמך בכל כחו אההוא כללא ולא זכר דברי הרש"מ והרע"ב דלדידהו לאוכללו הוא ואיכא יוצא מן הכלל אף כשנשנה חרש אצל שוטה ולדידהו אפשר דבההיא דבכורות גם מדבר ואינו שומע בכלל ומכל מקום ממה שכתב הרמב"ם בסוף פרק ח' מהלכות ביאת מקדש חרש פסול מוכח ודאי דמדבר ואינו שומע אינו פסול לפום כללא דכייל לן בפרק שני מהלכות אישות הנ"ל ועיין מה שרשמתי לעיל אות ל"א ומצאתי לרבינו בפרק ד' מהלכות יבום דין כ"ו כל מקום שאמרנו וכו' נראה מדברי הרב המגיד דכונת הרמב"ם ליתן כלל לכל מקום בדברי רז"ל אף שכתב שאמרנו ואם כן כל שכן בההיא דהלכות אישות וק"ל) איך שיהיה לדאתן עלה לענין יבום נראה פשוט דחרש גמור מייבם אף שאינו חולץ וכדמוכח מדברי הפוסקים כאמור: ותמיה לי על מה שראיתי להרב שדה הארץ ח"ג בחיו"ד סי'

כ"ב שהביא דברי הרב תוספת יום טוב ריש פרק קמא דתרומות דבפרק שני דמגילה דתני חרש ודאי דמדבר הוא ולא הוצרך הרע"ב להביאו והקשה על דבריו דהלא הביא ההיא דחרש שנחלץ והתם בעינן שיאמר לא חפצתי כמו שכתב רבינו עובדיה בפרק יו"ד משנה ג' ועי"ש בתוספת יום טוב נמצא דהתם איירי באינו שומע ואינו מדבר ולכך חליצתם פסולה דאי מיירי במדבר ואינו שומע למה חליצתם פסולה כיון דישנם באמר ואמרה וכתב לתרץ וז"ל ולא קשיא דכונת הרב לומר דהא לאו כללא הוא דהרי בחגיגה איירי במדבר ואינו שומע וביבמות הוא להיפך בשומע ואינו מדבר דאינו באמר ואמרה נמצא דאין חרש סתם הנשנה שם אינו שומע ואינו מדבר ואם כן ודאי פשיטא דפטור מכל המצות דלית דין צריך בשש דחרש כזה דאינו שומע ואינו מדבר שהוא החרש שדברו בכל מקום ודאי דמן התורה פטור מכל המצות כדתנן בתרומות חרש המדבר וכו' חרש שדברו חכמים בכל מקום שאינו שומע ואינו מדבר וחליצתם פסולה.

אלא איירי בשומע ואינו מדבר והוה אמינא דחליצתם כשרה כיון דשומע קמשמע לן דחליצתם פסולה דאינם באמר ואמרה ועוד כגון זה כתב רבינו עובדיה בפרק י"ב דיבמות מ"ד דאינו פוטר במקום שיש אח אחר וכתב התוי"ט דליתא דדין יבום יש לו נמצא דחרש הלז מחייב ליבומי ואם הוא חרש שאינו שומע ואינו מדבר הרי הוא פטור מכל המצות אלא ודאי דאיירי בחרש שומע ואינו מדבר דחייב במצות וחייב לייבם ואינו חולץ כיון דאינו באמירה והנה שם בפרק י"ד משנה ד' כתב הרע"ב מוציא אשתו בגט דאין כח בקידושיו לדחות היבום וכו' ע"כ נמצא דקידושין דידיה אינם אלא מדרבנן והיינו בסתם חרש בין שאינו שומע ואינו מדבר בין ששומע ואינו מדבר אבל אם מדבר ואינו שומע קידושיו מדאוריתא ולכאורה קשה שכתב הרמב"ם בפרק י"ד מהלכות אישות דין ט' סתם חרש וחרשת אין להם קידושין מן התורה אלא מדברי סופרים ולא פירש באיזה חרש איירי והוה ליה למימר אבל אם הוא חרש המדבר ואינו שומע דחייב במצות כנז"ל.

עוד קשה לכאורה דהלא בפרק ט' מהלכות עדות הלכה י"א כתב החרש ושוטה שאין דעתו נכונה ואינו במצות ואחד מדבר ואינו שומע או שומע ו ואינו מדבר אפי' הוא וכו' ע"כ דברי הרב הארכתי להעתיק כל דבריו (שלא כדרכי בקונטריס זה) לפי שיש לי לדקדק בדב"ק ואין ספרו מצוי כל כך: ולפי דעתי העניה במחכ"ת הרמה כל דבריו תמוהים בזה דהנה מה שהקשה על הרב תוספת יום טוב מדהביא הרב ההיא דחליצה אינו מובן מה לו כי יזעק על התוי"ט דלפי הנראה קושיתו היא משום דהוה משמע ליה דההיא דחליצה מיירי דוקא בחרש שאינו שומע ואינו מדבר דלפי זה אינו סותר הכלל.

ומתרץ דמיירי נמי בשומע ואינו מדבר ואם כן סותר הכלל. ואם לכך נתכוון הרי אם כן קושייתו שייכא על הר"ב ומה לו עם התוי"ט דמשמע מדבריו דלפי דברי התוי"ט הוא דקשיא ליה והוא תמוה.

גם מה שכתב דחרש גמור פטור מכל המצות כדתנן בתרומות וכו' נראה מדבריו דמההיא דתרומות מוכיח דפטור מכל המצות. והוא תמוה דאף דכן הוא האמת דחרש גמור פטור מכל המצות כדאמרינן בריש חגיגה ד' ב' וג' ע"א (עיין לקמן אות קט"ו בדין זה) מכל מקום מגופא דמתניתן דתרומות אין ללמוד זה דהתם טעמא משום שאינם בנדיבות לב ואפשר דבשאר מצות איתנהו.

גם מה שכתב דעל כרחין חרש ששנינו בחליצה לא מיירי באינו שומע ואינו מדבר דאם כן פשיטא וכו' גם זה תמוה שנראה שלא ראה הרב סוגיית הש"ס בזה דמעיקרא בעי למימר דמילתיה דרבא קאי אריש וטעמא דפיסולא דחרש וחרשת משום דלאו בני דעה נינהו ומשמע ודאי דלפי זה מתניתין מיירי בחרש שאינו שומע ואינו מדבר ותקשי ליה היכי סליק אדעתין לומר דמיירי בהכי דהא פשיטא כיון דפטורים מכל המצות חליצתם פסולה ולמסקנא נמי דרבא אסיפא קאי משמע נמי דעיקרא דמתניתין נאמרה ונשנית אחרש שאינו שומע ואינו מדבר אלא דלפום טעמא דלפי שאינם באמר ואמרה חדית לן רבא דהוא הדין באלם ואלמת ושמעינן מינה דלא נפלאת היא לומר דמתני' מיירי בחרש שאינו שומע ואינו מדבר: גם מה שכתב עוד דמדאיתיה ביבום מוכח דמיירי בשומע ואינו מדבר דאם אינו שומע ואינו מדבר הרי הוא פטור מכל המצות הנה כבר כתבתי דמשמעות דברי הפוסקים הוא דחרש שאינו שומע ואינו מדבר דאינו חולץ מכל מקום הוא מיבם ותימה בעיני שנראה שלא עיין בדברי הפוסקים כשכתב דברים אלו ומה שכתב על דברי רבינו עובדיה בפרק י"ד והיינו בן חרש שאינו שומע ואינו מדבר בין שומע ואינו מדבר אבל מדבר ואינו שומע הוי מן התורה והקשה על דברי הרמב"ם בפרק ד' שהיה לו לחלק וכו' נראה ודאי דנעלם ממנו דברי הרמב"ם בפרק שני מהלכות אישות הלכה כ"ו הנז"ל דכללא כייל א דכל מקום שאמרו חרש היינו שאינו שומע ואינו מדבר וכו' ואם כן כשכתב בפרק רביעי דחרש וחרשת אין להם קידושין מן התורה סתמו כפירושו דהיינו בחרש שאי"ש ואינו מדבר וגם יש ללמוד מדברי הרמב"ם דהשומע ואינו מדבר קדושיו הם מן התורה שהרי סיים בפרק שני הנ"ל אבל מדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר הרי הם ככל אדם והיינו כדתניא בחגיגה ד' ב' ע"ב ובגטין דף ע"א זה וזה הרי הם כפקחין (ואף לדברי הרב הדרישה שהבאתי לעיל אות ל"א דזה וזה וכו' אינו מלשון הבריתא ועי"ש שדבריו תמוהים מכל מקום פירוש זה וזה היינו

אלם ושמעינן דאלם הוא כפקח לכל דבריו) ואם כן כיון דהוא כפקח משמע ודאי דהם קידושין גמורים ועיינתי קצת בדברי הפוסקים בסי' מ"ד ולא ראיתי מי שכתב דאלם אין קידושיו מן התורה (וצריך להתיישב במאי דשקלו וטרו הפוסקים באלם מעיקרו ששומע ואינו מדבר אם צריך בדיקה כשמגרש עיין בדברי מרן הב"י בסי' קכ"א ד"ה ודוקא וכו' שנראה דלא חשבינן ליה כפקח גמור) ומדברי הרמב"ם בפרק תשיעי מהלכו' עדות הלכה י"א שהביא הרב מוכח גם כן דשומע ואינו מדבר הרי הוא ככל אדם ורק לענין עדות אינו ראוי (ולא זכינו להבין מאי הוה קשיא ליה על הרמב"ם כי לא נמצא סיום התשובה וחע"ד) ואם כן יש לומר דקידושיו גמורים.

וגם לענין יבום בחרש גמור נראה דמייבם ואולי גם הרב במסקנתו היה חוזר בו וצ"ע לענין דינא: שוב ראיתי בנודע ביהודה מהדורא קמא באהע"ז סו' ד"ן שכתב בשם הרב השואל שפלפל בדין חרש אם הוא בר יבום לאבא שאול דאמר הכונס יבמתו לשם נוי וכו' ואם כן צריך דוקא שיכוין לשם מצוה וחרש לאו בר כונה הוא ומה שכתב מרן בש"ע יבום בחרש הוא משום דפוסק מצות יבום קודמת אבל להפוסקים כאבא שאול דמצות חליצה קודמת חרש לאו בר יבום הוא והגאון המחבר האריך להוכיח דגם לאבא שאול חרש בר יבום הוא עי"ש ואם כן מדברי שניהם נלמוד דחרש בר יבום הוא למר אליבא דכולי עלמא ולמר לרבנן דאבא שאול.

ותנא דמתניתין דפרק חרש סובר דחרש איתיה ביבום ולדברי הרב השואל אתיא כרבנן דאבא שאול ולהנו"ב כדברי הכל כיעי"ש ודלא כמו שכתב הרב שדה הארץ דמוכרחים לומר דמתניתין לא איירי בחרש גמור וכו' וק"ל. והגאון שואל ומשיב במהדורא תליתאה ח"ג סי' ו' האריך בדברי הנודע ביהודה ולא יכולתי לעיין בדבריו לך נא ראה: כלל ק"ז) חרש ששנינו במומין הפוסלים באדם (בכורות מ"ה ע"ב) פשיטא ליה להרב פתח הדביר בח"א סי' קכ"ח אות כ"ב דהוא דוקא שאינו שומע ואינו מדבר ככל חרש שדברו חכמים בכל מקום אצל שוטה.

ואין בכלל הזה מדבר ואינו שומע ולמד מזה להכשיר לנשיאות כפים מדבר ואינו שומע עיי"ש והגיע לידי משניות עם תוס' רבינו עקיב"א וראיתי שכתב במתניתין דבכורות וז"ל בשו"ת נודע ביהודה סי' נ"ג מסתפק אם חרש היינו דוקא אינו שומע ואינו מדבר או דאף אינו שומע לבד הוי מום ע"כ ועיינתי בנודע ביהודה וכמעט נראה דיותר נוטה דעתו לומר דחרש זה היינו מדבר ואינו שומע, ולפי זה דינו של הרב פתח הדביר להכשיר מדבר ואינו שומע לנשיאות כפים נפל בבירא דאם באנו ללמד מעבודה לנשיאות כפים נהפוך הוא דגם מדבר ואינו שומע פסול.

אך לי הדל נראה הדין עם הפתח הדביר דלפי הנראה נעלם מהגאון נודע ביהודה דברי הרמב"ם בחיבורו סוף פרק ב' מהלכות אישות דכללא כייל לן דחרש וחרשת האמורים בכל מקום היינו שאינו שומע ואינו מדבר. ולא מבעיא אם נאמר דכוונתו ליתן כלל על דברי חז"ל שכל מקום שאמרו חרש רוצה לומר שאינו שומע ואינו מדבר דפשיטא ודאי לדעתו דחרש ששנינו במומין הוא אינו שומע ואינו מדבר.

אלא אף אי נימא דכונתו לתת כלל על דבריו שבחבורו דוקא (כמו שצדדתי לעיל באות ק"ו ממה שכתב בריש הלכות שבת וריש פרק יו"ד מהלכות גירושין וכו') מכל מקום הרי בדין זה בסוף פרק ח' מהלכות ביאת מקדש כתב חרש ושוטה וכו' ובודאי שכונתו על חרש שאינו שומע ואינו מדבר אבל מדבר ואינו שומע אינו פסול וממילא מובן דמפרש כן מתניתין דבכורות הנ"ל: הן אמת שצריך להבין אמאי לא יהיה פסול מדבר ואינו שומע הלא טעם פיסול כל הני משום שאינו שוה בזרעו של אהרן אם כן גם מדבר ואינו שומע אינה שוה בזרעו של אהרן הוא ואי משום שאין שינויו ניכר לא חשיב אינה שוה אם כן שומע ואינו מדבר נמי לא ליפסיל משום האי טעמא שאינו ניכר שינויו והרי תבנית גופו כתבנית כל אדם הוא.

ואולי יש לומר דמפני מה שאינו שומע לבד לא חשיב אינו שוה בזרעו של אהרן לפי שחסרון חוש השמע מצוי אצל הרבה בני אדם מחמת זקנה אבל שומע ואינו מדבר לא שכיח אצל הרבה בני אדם אהכי חשיב אינו שוה בזרעו של אהרן ואיך שיהיה הרי על כל פנים מדברי הרמב"ם מתבאר דחרש ששנינו במומי האדם היינו שאינו שומע ואינו מדבר וכדברי הרב פתח הדביר (אלא דמה שהכריח הפתח הדביר מהכלל דכל מקום שדברו כו חרש וכו' יש לפקפק על זה כמו שכתבתי לעיל אות ק"ו) וכן כתב הרב בית דוד באה"ע סי' ל"ג הביא דבריו הרב חינא וחסדא ח"ב דף ר"ל אות ק"ב (לענין משודכת שנתגלה שהיא חרשת ורוצה החתן להפטר מהקנס) וז"ל וציין בזה דאף על גב דנקיטינן כל המומין הפוסלים בכהנים וכו' וגם סתם חרש שאינו שומע ואינו מדבר וכו' עכ"ל מוכח דסובר דחרש שאמרו גבי מומין היינו שאינו שומע ואינו מדבר (ואין מצוי אצלי לראות אם הזכיר מ"ש הרש"מ והרע"ב דאין זה כלל מוחלט כמו שכתבתי לעיל באות ק"ו): וראיתי למרן החבי"ף בספר חיים ושלום ח"ב סי' כ' שהבין דמה ששנינו במומי כהנים חרש הוא שאינו שומע ואינו מדבר על פי הכלל שבידינו חרש שדברו חכמים בכל מקום שאינו שומע ואינו מדבר ולא זכר שר דאין כלל זה פשוט ומוסכם וכתב עוד (אחר שהביא מה שאמרו בריש חגיגה דיש חילוק בין חרש גמור למדבר ואינו שומע) ולפי זה בחרש המדבר ואינו שומע אם פסול לעבודה צריכה רבה שהרי בתרומה תנן לא יתרום

ואם תרם תרומתו תרומה אם כן גבי עבודה נמי לא יעבוד ואם עבד עבודתו עבודה עכ"ל ומשמע מדבריו דדעתו להשוות מומין לתרומה שכשם דבתרומה חרש שאינו שומע אבל מדבר אם תרם תרומתו תרומה ושאינו שומע ואינו מדבר אין תרומתו תרומה הכי נמי לענין עבודה חרש גמור מיחל עבודה והוא תמוה לי הדל דהא מבואר בש"ס דף מ"ג סוף ע"א וע"ב דמומין הפוסלים באדם יתר על של בהמה פיסולן הוא או משום שאינו שוה בזרע של אהרן ועובר עליהן בעשה או משום מראית עין ואינו עובר בעשה וכולהו לא מיחלי עבודה ואם כן פיסול דחרש דשנינו במשנתינו אינו אלא משום שאינו שוה בזרע של אהרן ואינו מחלל עבודה ולפי מה שהבין בחיים ושלום דחרש ששנינו בזה הוא חרש גמור וכן בדין כדמוכח מכלליה דהרמב"ם אם כן שמעינן דחרש גמור שעבד אינו מחלל עבודה ויותר יש לתמוה על מה שמצדד שם בחיים ושלום (בד"ה איברא) דגם חרש המדבר ואינו שומע מיחל עבודה עי"ש וצ"ע: והנה לפי מאי דהוכחנו מדברי הרמב"ם דרק אינו שומע ואינו מדבר פסול יקשה עלינו קושית הגאון נודע ביהודה דאם בכהנים כשר מדבר ואינו שומע ובנשים פשוט דהוי מום כדמוכח מבבא קמא דף פ"ה חרשו נותן לו דמי כולו אמאי לא תני ליה בהוסיפו עליהן שבפרק המדיר דף ע"ה ע"א ונדחק לתרץ עי"ש דב"ק ואינם נוחים לי ואנן מה נענה לפי סברת הרמב"ם הנ"ל ובהשקפה ראשונה אמרתי דעל כרחין לומר דלא מנה בתוספתא כל המומין שיש בנשים מה שאין בכהנים דהא איכא דדין גסין ובין דדין טפח ונשכה כלב וכו' וקול עבה וריח החוטם (למ"ד) דהוו מום באשה ומוכרחים לומר דתנא ושייר ואם כן שייר נמי אינה שומעת אלא דראיתי באסיפת זקנים שכתב בשם רש"י במ"ק דמידי דלא שייך בכהנים כלל לא תני בהוסיפו עליהן והיינו קולנית ודדין וכו' וכתב עוד דמנשכה כלב וקול עבה לא קשיא ליה לרש"י משום דהוא מימרא דאמוראי.

ולפי זה כל שכן חרשת שאינו מימרא כל עיקר דאף דנאמר דלפי האמת הוא מום לא קשיא לן אמאי לא תני בתוס' אלא דאינו מובן לקוצר ועניות דעתי דכי הוי מימרא מאי הוי ותיקשי לן דאם איתא לדברי האמוראים הוה ליה לתנא דתוס' למיחשבינהו אך מה שכתב אחר כך הוא נכון וז"ל אי נמי נשכה וכו' וקול עבה פשיטא דלא הוי מום בכהנים והכא לא בעי למיתני אלא מאי דאיכא ריבותא בין בנשים דהוי מום ובין בכהנים דלא הוי מום עכ"ל ומשמע דאף אי איכא ריבותא מצד אחד לא תני אלא כל דאיכא ריבותא משני צדדין ובתירוץ זה יתיישב גם כן מאי דלא תני שאינה שומעת דהנה מסתברא ודאי דלגבי כהנים עדיף שאינו שומע מנשיכת כלב ונעשה מקומו צלקת (דרישומו ניכר) ואם

בנשיכה וכו' קאמר דפשוט דאינו פוסל בכהנים כל שכן דנימא באינו שומע דפשוט דאינו פוסל בכהנים.
ומשום הכי לא תני ליה בתוס' וכל שכן שיש לומר דגם מאי דהוי מום בנשים הוא פשוט כדפשיטא ליה לנו"ב ואהכי לא תני ליה בתוספתא: אלא דמאי דפשיטא ליה להגאון נודע ביהודה דאינו שומע הוי מום ויליף הכי מההיא דחרשו נותן לו דמי כולו איכא למישדי ביה נרגא דהמעיין באסיפת זקנים בסוף דב"ק הנ"ל ישר יחזה דיש מהראשונים דמפרשים דחרשו נותן לו דמי כולו קאי אקטע ידו ושיבר רגלו וסימא עינו שאחר שעשה כל אלה חרשו אהא הוא דאמר חרשו נותן לו דמי כולו דאז אינו שוה כלום ומשמע דאם חרשו לבד אינו נותן לו דמי כולו דבזה לא אמרינן דאינו שוה כלום דאפילו אינו שומע ואינו מדבר אמרינן דנידר ונערך כמו שהבינו התוס' (וקצת נראה לי מתוך דברי רש"י בד"ה שבר וכו' דמפרש כמפרשים הנ"ל) ומה שהכריחו התוס' היפך מזה מתבאר באסיפת זקנים שם לפי שיטת המפרשים עי"ש ואם כן אין לנו הכרח מסוגיא זו דחרשות לבד הוי מום גדול לשיטת המפרשים הנ"ל והיה נראה דהדין אמת כמו שכתב הרב נודע ביהודה דחרשות לבד הוי מום באשה שהרי עבד יוצא בו לחירות כדאמרינן בקידושין ד' כ"ד ע"ב הכהו על אזנו וחרשו עבד יוצא בו לחרותוכיון דהוי מום גדול שהעבד יוצא בו לחירות משמע דהוא הדין דחשבינן ליה מום באשה: אך ראיתי להריטב"א בחידושיו לקידושין שכתב וז"ל אף על גב דחרש אינו מום בקרבן ובכהן שהוא מום אינו משום מום כדתנן החרש וכו' ופסולין באדם ואמרינן טעמא מפני שאינו שוה בזרע אהרן לא קשיא כלל שאין דין עבד שוה למומי בהמה ואדם דגבי עבד כל שמתבטל ממלאכתו ואינו חוזר הוא בגלוי יוצא לחירות כן מצאתי בתוס' עכ"ל (בתוס' שלפנינו ליתנהו להני מילי) וכן כתב בחידושי הרשב"א בשם התוס' עיי"ש ואם כן לפי דבריהם אפשר דאין ללמוד מומי אשה מעבד וצ"ע והרב פתחי תשובה בסי' ל"ט על דברי הנודע ביהודה ציין לעיין בס' יד המלך פרק ז' מהלכות אישות ועיינתי בספר יד המלך הנמצא אצלי (להרב מוהר"א פאלומבו) ולא דבר מזה כיעי"ש ולפי הנראה כונתו לספר יד המלך להגאון מוהרא"ל (עיין באוצר הספרים) ואינו מצוי אצלי ומדברי הרב ב"ד שהבאתי למעלה נראה דלא פשיטא ליה דמה שאינה שומעת חשיב מום.
וכן מתבאר מתוך דברי הרב מוהרד"א בשו"ת שבסוף ספר מגן גבורים סי' ד' דאם מדברת ככל אדם אף אם אינה שומעת כלל לא חשיב זה מכלל המומין עי"ש וראיתי למרן החבי"ף בס' חיים ושלום ח"ב סימן ך' עמד על זה אי מדבר ואינו שומע חשיב מום ונדונו היה בארוס שלא ידעה הכלה שמדבר ואינו שומע ורוצה לבטל השידוך והביא שו"ת

הרב"ד הנ"ל דכתב במסקנתו דמתירין לו שבועתו וכו' ומר בריה הרב יצ"ו הביא לזה דברי מוהרש"א בח"א במסכת נדרים א ס"ו דמתבאר מדבריו דכל שלגבי בני אדם חשיב מום אף של נשנו בכהנים מיקרו מומין בנשים ופטר את הכלה מהשבועה דאדעתא דהכי לא נשבעה ובסוף דבריו הביא שו"ת הנו"ב הנ"ל ע"ש ובפתח הדביר ח"ג דף רצ"ט ע"ד: ועתה הגיע לידי ספר מלבושי יום טוב לידידי הגאון המפורסם ר"מ בעי"ת מיר מר ניהו כהנא רבא מוהר"ר יום טוב ליפמאן הכהן יצ"ו וראיתי שם בשו"ת לאה"ע סי' ד' בדף ח' ע"ד והלאה שעמד בחקירה זו אם חרש דתנן במומי כהנים הוא שאינו שומע ואינו מדבר או מיירי במדבר ואינו שומע וכתב דנראה להכריח דמיירי במדבר ואינו שומע מדפסלינן ליה משום שאינו שוה בזרע אהרן ואינו מיחל עבודה ואי אינו שומע ואינו מדבר הוה ליה למימר דמיחל עבודה דהא קטן לאו בר עבודה דממעטינן מאיש בחולין כ"ד ע"ב ופשיטא דעבודתו פסולה וכל היכא דממעטינן קטן מאיש ממעטינן נמי חרש ושוטה (והאריך להכריח זה) ואם כן הוה ליה למימר דמיחל עבודה אלא ודאי היינו חרש המדבר ואינו שומע ושוב הביא דברי הגאון נודע ביהודה הנ"ל וכתב דראייתו מדלא חשיב במומין שהוסיפו חרשת היא ראיה גדולה דגם בכהנים פסול ומה שדחה משום דלא שכיח אינו דחיה דאפשר שראה אותה ולא דיבר עמה או שקבלה קידושין על ידי אחר ומנא ליה דלא שכיח אלא נראה ברור דמיירי בחרש המדבר ואינו שומע כדמצינו בנדרים דף ע"ג ובסנהדרין דף ע"א ע"ב וכן ביבמות ק"ד ע"ב חרש שנחלץ וכו' פירשו הרמב"ן והרשב"א דלהירושלמי ואפשר לומר גם לש"ס דילן מיירי באינו שומע לבד שזה גם כן בכלל ואמר ואמרה ופלא שלא הובא דעתם בש"ע דאינו שומע לבד פסול לחליצה: שוב ראה שהגאון רבינו עקיבא העיר בזה והביא מה שכתבו התוס' בכורות ל"ז ע"א (ד"ה מה הפרט) והוכיח מדבריהם דס"ל דחרש דמומי כהנים היינו אינו שומע לבד דאם לא כן הוה ליה להקשות יותר דמאי שנא גבי עבד אינו שומע לבד הוי מום ובכהן אינו מום וכללא דכ"מ שדברו חכמים חרש וכו' אפשר לומר דהוא דוקא היכא דתנו חרש שוטה וקטן יחד אבל היכא דחשיב חרש לבד או אפילו חרש ושוטה כיון דלא חשיב קטן אפשר לומר דמיירי במדבר ואינו שומע וכן בשוטה מיירי שאינו שוטה גמור אלא משונה בדעתו משאר בני אדם שדעתו קלה וקלושה שזה נמי נקרא לפעמים שוטה. ורצה לומר עוד דחרש דמתני' דבכורות היינו כל דהו או אינו שומע לבד או אינו מדבר לבד והכי איתא בירושלמי ריש תרומות דחרש כל דהו מיקרי לפעמים סתם חרש ולפי זה גם כהן אלם פסול לעבודה ובזה מתיישב מאי דקשה אמאי לא מנה במומין היתרים אלם דלאשה ודאי אלם מום הוא אלא ודאי דגם בכהן מום הוא ואף דאפשר לומר כיון

דחשיב בנשים קול עבה לא הוצרך לומר אלמת דכל שכן הוא מכל מקום מסברא נראה לי דאלם הוי מום בכהנים דלא מיקרי שוה בזרע של אהרן ואף שאין שום שינוי בגופו לא עדיף משיכור משאר דברים המשכרים עיין בכורות ד' מ"ה ע"ג דפסול משום דאינו שוה בזרע אהרן מכל מקום הגאון חות יאיר כתב בפשיטות דאלם כשר לעבודה וגם הפוסקים לא הזכירו זאת להדיא לכן בטלה דעתי אבל בשאינו שומע ברור דפסול לעבודה ובזה איירי מתניתן וכן בשוטה איירי שאינו שוטה גמור אלו תורף דברי קדשו: אפריון נמטייה דאנהיר לן עיינין במרגניתא דאשכח דברי התוס' בכורות ל"ז הנ"ל.

אכן נודע הדבר כי מה שכתבו הרשב"א והריטב"א בשם התוס' (ולא הוה ידענא איה מקום כבוד דב"ק) הלא המה בבכורות הנ"ל ומה שהוכיח מדברי התוס' דעל כרחין דסברי דחרש דמתניתן מדבר ואינו שומע הוא האמת כי הוא טובה תוכחת מגולה וראויין הדברים לגדול שכמתו ולפי דרכנו למדנו שזו גם כן דעת הרשב"א והריטב"א בחידושיהם לקידושין שהביאו דברי התוס' בשתיקה כהודאה כמו שהבאתי דבריהם למעלה אמנם מה שהחליט הגאון מלבושי יום טוב שיחל"א כן לדינא בהורמנותיה דמני"ר אומר אני עם היות שמוכרח כן דעת התוס' וכן נראה דעת הרשב"א והריטב"א מכל מקום ודאי אין דעת הרמב"ם כן כדמוכח מהכלל שמסר לנו בפרק ב' מהלכות אישות הנ"ל ואין ספק שגם מעיני דמר נעלמו דברי הרמב"ם הנ"ל ומ"ש דכל היכא דממעטינן קטן מאיש ממעטינן נמי חרש עיין מה שכתבתי בזה במערכת האל"ף אות שנ"ב (בשדי חמד חלק ראשון): ומה שהכריח הגאון מלבושי יום טוב יצ"ו דעל כרחין דמיירי במדבר ואינו שומע מדפסלינן ליה משום שאינו שוה בזרע אהרן ולא מיחל עבודה ואילו קטן מיחל עבודה וכו' הנה באמת לכאורה זו קושייא עצומה לסברת הרמב"ם לפי מה שהוכחנו דהרמב"ם יפרש חרש דמומי כהנים בחרש גמור כמדובר אלא דלי הדל מאי דפשיטא ליה דקטן מיחל עבודה מספקא לי טובא דהרמב"ם בסוף פרק ט' מביאת מקדש מנה ח"י פסולים לעבודה ושאם עבדו חיללו בר מתלת ולא מני בהדייהו קטן כיע"ש וגם בפרק ה' מהלכות כלי המקדש הלכה ט"ו לא כתב בפירוש דקטן פסול לעבודה אלא דמכלל דבריו משמע דקטן אינו כשר לעבודה ואי סבירא ליה דקטן מיחל עבודה כל כי הא ודאי לא הוה ליה למישן מלאשמועינן בהדיא.

דבשלמא מאי דלא נקיט קטן בהדי אינך בהלכות ביאת מקדש הנ"ל לא קשיא כל כך דיש לומר דסמך על המובן מדבריו בהלכות כלי המקדש הנ"ל: אך לענין שמחלל עבודה אין לו על מה לסמוך. וגם מהסוגיא דבכורות הנ"ל יש להוכיח דחרש ושוטה אין מחללין עבודה דהנה להסלקא דעתין דשיכור הוא מיין פריך דבהדי מומא דמחללי עבודה בעי

למיתני והכי נמי לכל הפחות לסלקא דעתין בעלמא הוה ליה לש"ס להביא דחרש דתנן הוא חרש גמור שאינו שומע ואינו מדבר ככללא דחרש שדברו חכמים בכל מקום וכו' ותיקשי ליה דבהדי אינך דמחלי הוה ליה למיתני (דאיזה הכרח היה לו לש"ס לומר דמתניתין לאו בחרש גמור הוא) ולישני דמיירי במדבר ואינו שומע אלא ודאי מוכח דלא שנא ואף אי מיירי בחרש גמור כסתם חרש דעלמא לא מחלל עבודה וידעתי ביני דלפי מאי דחדית לן מני"ר שיחל"א דלא אמרו חרש שדברו חכמים בכל מקום וכו' אלא כששונה קטן נמי אין ראיה זו ראיה דהש"ס פשיטא ליה דחרש ששנינו היינו מדבר ואינו שומע מדלא תני נמי קטן אך אני אומר להכריח מהש"ס דלא מיחל עבודה לדעת הרמב"ם על פי מדותיו כלומר לפום מאי דמשמע מדבריו שבסוף פרק ב' מהלכות אישות דנותן כלל להבין דברי חכמים שכל מקום שאמרו חרש רוצה לומר שאינו שומע ואינו מדבר כדמשמע מדברי מרן כ"מ שם ובודאי משמעות דבריו הוא אף כשנשנה חרש לבד בלא שו"ק דאם לא כן היה לו לפרש (דלא ככלליה דהגאון מלבושי יום טוב יצ"ו) אם כן לפי דרכו יש להוכיח דאין לחלק כאמור: ותו דאם נאמר דבהכרח לפרש חרש דמומין במדבר ואינו שומע קשה אמתניתן דריש תרומות חרש שדברו חכמים וכו' דהאאיכא חרש דגבי מומין דאינו חרש גמור ומההיא דריש חגיגה דתני חרש ומדבר ואינו שומע בכלל כבר כתבו המפרשים דלפי מה שאמרו בש"ס דילן שם חסורי מחסרא וכו' אינו יוצא מן הכלל (וכמו שרשמתי לעיל באות ל' קח"מ) וכן מה ששנינו בפרק מצות חליצה חרש שנחלץ וכו' אינו סותר הכלל לדעת הרמב"ם דסובר דחליצת חרש גמור אינה כלום ובהכי מיירי מתניתין דפרק מצות חליצה ופסולה דנקט הוא לאו דוקא אלא בגרירא דקטן וכו' עיין בדברי הרמב"ם והרב המגיד בפרק ד' מהלכות יבום דין י"ג.

אך מה נענה להא דתני חרש במומי כהנים ואינו חרש. גמור אלא מדבר ואינו שומע וגם תיקשי לן על הרמב"ם דאם איתא דכל מקום ששנו חרש היינו שאינו שומע ואינו מדבר (אפילו כשנשנה חרש לבד כמשמעות לשונו) אמאי לא קשיא ליה להירושלמי ריש תרומות אהאי כללא ממתניתן דבכורות כדקשיא ליה ממתניתן דריש חגיגה ודפרק מצות חליצה אלא ודאי מוכח דלדעת הרמב"ם חרש דמומין הוא חרש גמור ואינו פוסל אלא משום שאינו שוה בזרעו של אהרן ואינו מחלל עבודה: ונראה דיש להכריח דאין לחלק בין חרש לחרש דאי סלקא דעתין דחרש דמתניתן היינו מדבר ואינו שומע אבל שאינו שומע ואינו מדבר מיחל עבודה אם כן הוה ליה לתנא למיתני תרי גווני חרש.

חרש גמור בהדי אינך דמחלי עבודה וחרש המדבר ואינו שומע בהדי הפסולים משום שאינו שוה בזרע של אהרן ומעין זה הקשה הרב זבחי שלמים בסי' מ' הביא דבריו הרב

דרך המלך דף פ"ד ע"ג אמאי דמפרש בש"ס שיכור דמתניתן בשאר דברים המשכרים דאם כן ליתני תרי גווני שיכור וכו' ותירץ דשיכור מיין לא איצטריך תנא למיתני דמקרא מלא דבר הכתוב יין ושכר וכו' ולא תחללו.

ולא תני אלא מידי דאתי מגזרה שוה או מרבויא וכו' ע"ש ותירוץ זה לא יספיק לחרש דאף אי נימא דמאיש ממעטינן חרש כדממעטינן קטן. מכל מקום לא משמע מקרא דמחלל כמו גבי יין ואם כן הוה ליה למיתני תרי גווני חרש.

כי על כן אי לאו דמסתפינא מכבוד תורתו הרמה אמינא דהגם דמוכח דהתוספות והרמב"ם חלוקים בפירוש מתניתן דבכורות לא ראי זה כראי זה להרמב"ם מיירי בחרש גמור ולתוס' במדבר ואינו שומע הצד השוה שבהן דחרש גמור אינו מיחל עבודה (כדמוכח מדברי הרמב"ם ולא מצינו להתוס' דסוברים בהיפך בזה) אלא דלהרמב"ם לא מיירי מתניתן אלא באינו שומע ואינו מדבר ולהתוס' גם מדבר ואינו שומע בכלל כנ"ל דדוחק גדול דתני תנא חרש דמשמעותו מסתמא (היכא דליכא הוכחה בהיפך) שאינו שומע ואינו מדבר ואין כוונתו אלא למדבר ואינו שומע אך אי נימא דחרש דתני כולל שניהם לא קשה כל כך דעל כל פנים משמעותו אמת ואף דלפי מה שהמציא הרב מלבושי יום טוב יצ"ו דדוקא היכא דתני קטן נמי וכו' לא קשיא כלל מכל מקום אין דבריו מבוררים לקוצר ועניות דעתי כמו שאכתוב להלן בס"ד (ואת זה אגיד כי בדרך המלך שם מדקדק מדברי הרמב"ם דכי היכי דכתב ברות רעה לעתים ידועות הכי נמי בשוטה כונתו עתים חלים עתים שוטה עי"ש ולפי דבריו אפשר דבחרש נמי אמרינן דרוצה לומר אפי' חרש כל דהו ומדבר ואינו שומע בכלל אלא דלי הדל נראה דמדברי הרמב"ם מוכח דהוא חרש גמור כאמור): ומה שהמציא הגאון מלבושי יום טוב יחיה דלא נאמר הכלל דחרש שדברו חכמים בכל מקום וכו' אלא היכא דתני חרש שוטה וקטן כאחת וכו' אבל לא היכא דלא תני קטן וכו' נראה דיש לפקפק ממה שכתב הרע"ב בפרק קמא דבכורות שהובא בשו"ת נודע ביהודה הנ"ל דלאו כללא הוא דהא תני בחגיגה וכו' ובפרק מצות חליצה וכו' וכדבריו כתב גם הרש"מ בפירוש המשנה שם וקשה דמנא להו לומר דלאו כללא הוא על פי ההיא דמצות חליצה נימא דליתא להאי כללא אלא היכא דתני שלשתן כאחד מה שאין כן בההיא דיבמות דלא תני אלא חרש וקטן ולא שוטה.

אלא ודאי משמע דסברי דמה שאמרו חרש שדברו חכמים וכו' אינו תלוי באחר כלל אלא אף חרש לבד בלא שוטה ובלא קטן משמעותו אינו שומע ואינו מדבר משום הכי קאמרי דלאו כללא הוא. ואף דיש לומר דהתוס' לא סברי הכי אלא סוברים דלא אתמר הכלל אלא בדתני כולהו מכל מקום יש לתמוה דהרואה יראה דהרש"מ והרע"ב לא כתבו כן

מדעתם אלא הם דברי הירושלמי שם ובפרק קמא דחגיגה ובפרק מצות חליצה ואי הוה סבירא ליה להירושלמי לחלק כנז"ל.
מנ"ל דליתיה להאי כללא ומוכיח מההיא דיבמות נימא דשאני התם דלא תני שוטה ולא אמר רבי הכלל הזה אלא היכא דתני כולהו חרש שוטה וקטן אלא ודאי דלא סבירא ליה להירושלמי לחלק בזה ויש ליישב בדוחק דכונתו לומר דהכל תלוי בקטן דהיכא דתני קטן דהוא לאו בר דעה אמרינן דחרש ושוטה הם גמורים דלא בני דעה נינהו אבל כל דלא תני קטן אין לנו הכרח דחרש ושוטה היינו גמורים דלאו בני דעה דאפשר לפרש בשאינם גמורים אבל לתלות הדבר בדתני כלהו תלתא או דחסר חד מנייהו אין שום סברא ואף דמצינו לפעמים דקטן נקרא מי שהביא שתי שערות עיין למרן כסף משנה בפרק ה' מהלכות כלי המקדש הלכה ט"ו לא כתב כן אלא לדעת הרמב"ם ואפשר דהתוס' אין סוברים כן ונראה לי ההדיוט דמדברי מרן הב"י אה"ע סי' קכ"א סוף ד"ה ודוקא וכו' מתבאר דגם כי לא תני קטן בהדי חרש אמרינן דחרש היינו שאינו שומע ואינו מדבר: ומה שכתב עוד אישי כהן גדול יחיה דפשוט דאלמת חשיב מום באשה ומאי דלא תני בהדי מומין היתרין משום דאתי בכל שכן מקול עבה.
הנה פשט דב"ק מורין דנרגש על תנא דתוספתא אמאי לא תנא אלמת בהדי הני דתני דהוסיפו עליהן ואי הכי אינו מבין מאי קאמר מר דאתי בכל שכן מקול עבה עטו קול עבה מי קתני בתוספתא מימרא דר"ח היא ועכ"ל דתנא ושייר קול עבה ונשיכה והכי נמי נימא דאלמת שייר אף אי לא אתי בכ"ש מקול עבה.
וצ"ל דקושייתו היא על אמוראים שלא הזכירו אלמת כמו שהזכירו הנהו דלא תני בתוספתא וכבר כתבתי למעלה בשם האס"ז דכל שהוא פשוט דהוי מום בנשים ודלא הוי מום בכהנים לא חשיב תנא דתוספתא וכן י"ל באלמת כנז"ל: ולענין אלם לעבודה שכתב הגאון שיחל"א דהיה נראה לי דפסול לולא שהגאון חות יאיר כתב בהיפך ובצירוף שלא הוזכר בפוסקים וכו' הנה שו"ת חות יאיר אינו מצוי אצלי אך נראה לי דמדברי הרמב"ם שכתב דחרש פסול מוכח דסובר דאלם כשר לפי הכלל שמסר לנו בסוף פרק ב' מהלכות אישות דחרש היינו שאינו שומע ואינו מדבר ומה שכתב עוד הגאון מלבושי יום טוב יצ"ו לענין מדבר ואינו שומע לחליצה עיין מה שכתבתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת חליצה סי' א' אות ך': והנה כל הנז"ל שלחתי להגאון בעל ספר מלבושי יום טוב יצ"ו ובתשובתו כתב אלי בענין זה וז"ל הנה על מה שהוכחתי בספרי מלבושי יום טוב דעל כרחין חרש ושוטה שהוזכר בבכורות במומי הכהנים שפסולים רק משום שאינו

שוה בזרע אהרן לא איירי בחרש ושוטה גמורים דאם לא כן תיפוק ליה דפסול מטעם קטן וגם מחלל עבודה וכן נראה מדברי התוס' דבכורות.
וכת"ר הביא דברי הרשב"א והריטב"א בקידושין דף כ"ד שהביאו דברי התוס' דבכורות ומדבריהם נראה ברור דהם מפרשים דחרש דבכורות מיירי במדבר ואינו שומע. ונראה דפסיקא להו לפרש כן משום דאם לא כן קשה תיפוק ליה דפסול לעבודה מטעם קטן אפילו דיעבד אמנם כת"ר יצא לדון ולומר דהרמב"ם ודאי אינו סובר כן דהא כתב בהלכות אישות פרק ב' חרש וחרשת האמורים בכל מקום הם האלמים שאין שומעין ולא מדברין ע"כ נסתפק כת"ר במאי דפסיקא לי דקטן מחלל עבודה: ונפלאתי על זה דהא מוכח בחולין להדיא דקטן פסול לעבודה אפילו בדיעבד דאמרינן שם דף כ"ד ת"ר איש מזרעך מכאן אמר ר"א קטן פסול לעבודה וכו' איכא דאמרי רבי אית ליה פסול מדרבנן והא רבנן היא ולכתחלה הוא דלא אבל דיעבד עבודתו כשרה.
אם כן מבואר להדיא דהיכא דפסול פסול אפילו דיעבד וכן מוכח בתורת כהנים דקאמר שם מאמתי עבודתו כשרה משיביא שתי שערות אלמא דקטן עבודתו פסולה ועל כרחין הא דלא מנה הרמב"ם בסוף פרק ט' מהלכות ביאת מקדש קטן דמחלל עבודה הוא משום דקטן אינו בכלל איש ולא שייך כלל בעבודה ולכך לא הוזכר כלל במשנה דבכורות שני מיני חרש משום דחרש שאינו שומע ואינו מדבר אין צריך לחשוב בפסולין לעבודה דאינו פסול משום מומו אלא משום דאינו בר דעה ולאו בר כונה לכלא שייך כלל בעבודה כי היכי דלא חשיב קטן במשנה בין הני דפסולין לעבודה.
וגם דיוקא דמר מדברי הירושלמי דתרומות אינו ראיה דודאי כולי עלמא מודים דהרבה פעמים דהזכירו חכמים חרש ופירושו מדבר ואינו שומע רק היכא דקחשיב חרש בהדי קטן והתם כללא הוא דרוצה לומר שאינו שומע ואינו מדבר מכל מקום קאמר הירושלמי דגם זה לאו כללא הוא. וגם הרמב"ם שהביא כת"ר כונתו הוא גם כן אלא דחשוב חרש להשוותו לקטן עכ"ד יצ"ו מכתבו היקר הגיענו בהיותי עסוק בעניינים אחרים ולא יכולתי להתיישב בדב"ק ולמזכרת אהבה ולפאר את קונטריסי נתתי להעתיק דב"ק בקונטריסי ואיה"ש אשובה אראה להתבסם בדב"ק וזאת לזכרון: כלל ק"ח) חרש באזנו אחת פטור מראיה הכי איתא במסכת חגיגה ד' ג' ע"א ועי"ש בתוספות ד"ה חרש ועיין בשו"ת אור לי סי' צ"ב שכתב להכריח מסוגיא הנ"ל ומהירושלמי שהביאו התוס' דלא כהרב הלבוש א"ח סי' י"ד ס"ה דמדכתיב בגדיהם ולא כתוב בגדם מרבינן בגד שותפין וכו' עי"ש וראיתי להרב לשון לימודים דף י"ח ע"ב בשם הרב זהב שבא שחקר למאי הלכתא מייתו התוספות הירושלמי בזה וכתב דהוקשה להתוס' דמאי פריך הש"ס האי

באזניהם מבעי ליה באזניהם דכל ישראל לימא דסבירא ליה לר' תנחום דמדהוה ליה למיכתב באזנם וכתיב באזניהם משמע דאתא למעוטי חרש באזן אחת (כדאמרינן ריש מגילה אם כן ליכתוב קרא זמנם מאי זמניהם שמעת מינה תרתי) ולייישב זה הביאו התוספות מה שאמרו בירושלמי דמכח ההיא דכותנות ר"י אמר אזן לכל א' ואם כן קשה לר"ת דמנא ליה למעט חרש באזנו א' מבאזניהם דילמא כר"י קיימא לן דבאזניהם דכל ישראל קאמר ואי משום דלא כתוב באזנם כותנות יוכיח דהוא לשון רבים ודריש ר"י כתונת לכל אחד אלו תורף דב"ק:

ובעניותי לא זכיתי להבין דב"ק דאם התוספות הוקשה להם כדאמר מר לא הוזווח לנו במאי דמייתו הירושלמי מידי חדא דמה כחינו יפה להקשות על ר' תנחום דילמא הלכה כר' יוסי וכו' דהא כיון דפלוגתא דר"י ורבנן היא מצי ר"ת סבר דהלכה כרבנן דכבר ידוע כמה דיות נשתפכו בכללא דהלכה כרבי יוסי דנימוקו עמו אם נאמר נגד רבים (עיין מה שרשמתי בזה במערכת ה"ה אות קכ"ד בשדי חמד ח"א) ואף דהתוספות סוברים בתענית דף כ"ח ע"א ד"ה אי ר"מ וכו' דגם מחבריו הלכה כר"י (ונימא דבשיטה זו אזלי התוספות הכא אף דבאמת מיחלפא שיטתייהו בזה כמו שכתב הרב יד מלאכי סי' ר"ל) מכל מקום ודאי לא נפלאת היא לומר דרבי תנחום סובר דלא אמרו הלכה כרבי יוסי נגד רבנן ומה גם דבירושלמי פרק ג' דיומא הלכה ו' מייתו ברייתא דקיימא דלא כרבי יוסי ואם כן באיזה כח יקשה הש"ס על ר"ת מדרי"ו הא מצי אמר אנא כרבנן סבירא לי ותו אף אי נימא דכללא דהלכה כר' יוסי דנימוקו עמו שריר וקים אף נגד רבים ואין חולק על זה אכתי קשה דהתינח אי אשכחנא פלוגתא דר"י ורבנן בהדיא גבי באזניהם דר"י דריש אזן לכל אחד שפיר מצינן להקשות על ר"ת מדרי"ו: אך הרואה יראה דרבי יוסי בר בון הוא דקאמר דתלי הא בהא כמו שהביאו התוספות ומעתה אי נחית הש"ס להאי סברא דיש לרבות מדכתיב באזניהם ולא כתיב באזנם איך יסתור סברא זו אליבא דר"ת מדאמר ר"י בר בון אליבא דר"י דכמחלוקת בזו כך מחלוקת בזו דאטו גברא אגברא קרמית ור"ת אמר לך אנא דאמרי אפילו לרבי יוסי דעד כאן לא אמר ר"י אלא בכותנות אבל גבי באזניהם מודה מדלא כתיב באזנם ומה גם דסוגיית הש"ס דמגילה מוכחת דדרשינן שפיר כי האי גוונא דכי היכי דדרשינן לרבות מדכתיב זמניהם ולא כתיב זמנם הכי נמי נידרוש מדכתיב באזניהם ולא באזנם כמו שכתב מני"ר גופיה בכונת הרגש התוס':

הן אמת דלי הדל נראה דמהש"ס דמגילה אין הכרח דאית לן למידרש הכי דהתם לאו ילפותא גמורה היא אלא רמז בעלמא כדאמרינן התם מיכדי כולהו אנשי כנסת הגדולה תקנינהו היכא רמיזא וכו' אבל הכא דבעינן למילף ילפותא גמורה למיפטר חרש באזנו

אחת מנא ליה דדרשינן הכי וכן השבתי לידי"ן תלמידי וחתני המעלות לשלמה הי"ו על מה ששאלני על מה שכתב באור לי הנ"ל להוכיח מהש"ס דחגיגה הנ"ל דאין חילוק בין אי כתיב באזנם לאי כתיב באזניהם וכן בגדם בגדיהם דהרי בש"ס דמגילה מרבינן מדכתיב בזמניהם ולא כתיב בזמנם ונומיתי לו כנז"ל ונראה דהרב סובר דהגם דהאמת הוא דשם הוא רק רמז בעלמא ולא ילפותא גמורה מכל מקום אי לאו דכך היא מדה בתורה למידרש כי האי גוונא מנא ידעינן דאנשי כנסת הגדולה רמזו לזה דהא ודאי אנשי כנסת הגדולה לא אמרו בפירוש שיהיה כח לתקן ולהוסיף ימים לפני הכפרים אלא דמתוך מה שכתוב במגילה אנו א למדין וק"ל: ובמכתב רב אחד מידידי מר ניהו הגאון בעל ספר עמודי אש יצ"ו כתב אלי ליישב דברי הרב הלבוש ממה שהק' עליו בשו"ת אור לי הנ"ל ותורף דבריו הוא דמש"ס דמגילה הנ"ל מתבאר דרב שמן ב"א אר"י ורבי שמעון בר נחמני פליגי בזה אי דרשינן מדכתיב זמניהם ולא זמנם ונקיטינן כרבי יוסי דדרשינן הכי דלא כרשב"ץ וכן תפס תלמודא בפרק קמא דיבמות ד' י"ג ע"ב דרשת רבי יוסי זמנים הרבה תקנו להם והוא הדין דדרשינן מבגדיהם ולא כתיב בגדם והש"ס בחגיגה משני לרווחא דמילתא גם לרשב"ן וגם הירושלמי שהביאו התוספות שם בחגיגה קאי כסברת רשב"ן אבל להלכה נקיטינן כרבי יוסי נגד רשב"ן דדריש זמנם זמניהם עכ"ד יצ"ו ובמטו מניה דמר לי הדל דבריו דחוקים ורחוקים והמעיין יבחר:

עוד ראיתי שהקשה הרב הנ"ל יצ"ו דבריש מגילה אמרינן זו דברי ר"ע דדריש זמן זמנם זמניהם ואילו בתענית דף ב' ע"ב אמר ר"ע בששי בחג מזכיר וכו' בב' נסוכין הכתוב מדבר וכתב רש"י דמנסכיהם משמע הרבה לקרבנות הרבה וכו' וקשה דכי היכי דדריש מזמניהם דלא כתיב זמנם כן הוי ליה למדרש מדלא כתיב ונסכם וכתיב ונסכיהם בשני ניסוכין הכתוב מדבר וצריך עיון גדול עד כאן דבריו יצ"ו לי הדל נראה דבההיא דניסוך לא מציא לדיוקי מדלא כתיב ונסכם דבשני ניסוכין הכתוב מדבר דיש לומר דמאי דלא כתיב ונסכם הוא כי היכי דלא נימא דניסוך אחד סגי לקרבנות הרבה ולא בא ללמד שיהיו שני ניסוכין על קרבן אחד:

כלל ק"ט) חכמים ותנא קמא כשחולקים כתב הרא"ש בפרק הפועלים סי' י"א דהלכה כחכמי' לפי שנשנה בלשון רבים ואיכא סתמא טובא דיחידאי אינון וכן כתב מרן כסף משנה בריש פרק שני מהלכות כלאים בטעם שפסק הרמב"ם שם (ובפירוש המשנה כחכמים) והיה נראה לי שדבר זה מוסכם ונמשכתי בסברא זו לעיל במערכת הה' אות ק"א בד"ה אחר זמן (עיין בשדי תמד ח"א בחלק הכללים) עתה ראיתי שהרב מגן אברהם בסי' פק"ח סק"ה הקשה דברי הרא"ש אהדדי דבפרק הפועלים הנ"ל כתב

דהלכה כחכמים נגד תנא קמא ואילו בסוף פרק מקום שנהגו כתב דסברת תנא קמא עדיף מחכמים וכתב שהרב מעדני מלך בסוף פרק שני דנדה כתב דהרא"ש שם הוצרך להביא ראיה דהלכה כחכמים משום דסובר דתנא קמא עדיף מחכמים והקשה עליו מדברי הרא"ש דפרק הפועלים ותירץ (לדעת המע"מ) דבפרק הפועלים סמך על טעם אחר שכתב שם דמסתברא כחכמים וכו' והרב מג"א כתב לחלק דכשסברת חכמים שנויה בסמוך לסברת תנא קמא הלכה כחכמים והיינו ההיא דהפועלים אבל בההיא דבפרק מקום שנהגו אין המחלוקת שנויה בצדו אלא אחר כמה משניות לכן מקרי סתם גמור ועדיף מחכמים ובנדה מייתי הרא"ש ראיה לרווחא בעלמא ונמצא לפי זה דאינו פשוט לומר דהלכה כחכמים נגד הת"ק דלדברי הרב מעדני מלך דעת הרא"ש היא לאידך גיסא דסברת תנא קמא עדיף מחכמים ולהרב מגן אברהם אין לנו כלל מוחלט והכל לפי מה שנשנית סברת חכמים אם בסמוך או ברחוק והרב נתיב חיים שם ביאר בדעת הרא"ש דדוקא בההיא דפרק מקום שנהגו הוא שסובר הרא"ש דסברת תנא קמא עדיפא (משום דתני לה גבי הלכתא פסיקתא) אבל בעלמא סברת חכמים עדיפא מסברת ת"ק עי"ש ובקרבן נתנאל בסוף פרק מקום שנהגו ומצאתי שהרב יד מלאכי במערכת התי"ו סי' תרס"א (ציינו מרן חיד"א בברכי יוסף שם סוף אות ג') עמד בכלל זה והביא דברי הרא"ש דפרק הפועליסודפרק מקום שנהגו והאריך לפלפל בסתירת דברי הרא"ש ומקהי אקהייתא על דברי הרבנים מעדני מלך ומגן אברהם הנ"ל ואחר שהאריך בפלפול עצום כדרכו בקודש לא נתקררה דעתו ליישב דברי הרא"ש כי אם בזאת דדוקא כשאין לנו הוכחה בש"ס שהסברא שנשנית בלשון חכמים בההוא ענייניא היא סברת יחיד הוא שסובר הרא"ש דחכמים עדיף מתנא קמא אבל בההיא דמקום שנהגו דאתמר בש"ס דף נ"ה דסברא השנויה בלשון חכמים היא סברת יחיד בהא עדיפא סברת התנא קמא ובדעת הרמב"ם הצריך תלמוד שמצא סתירה בדבריו דיש מקומות שמתבאר שסובר שסברת חכמים עדיף מסברת תנא קמא ויש מקומות שסובר שסברת התנא קמא עדיף והביא איזה מקומות בפירוש המשנה שסובר דחכמים עדיף מדתנא קמא (ולא הזכיר דברי הרמב"ם בפירוש המשנה בפרק שני דכלאים הנז"ל הן אמת דמההיא דכלאים אין הכרח כל כך שתופס עיקר בכל מקום כחכמים נגד תנא קמא דאפשר דמה שפסק כחכמים הוא משאר טעמים שהזכיר מרן כסף משנה בדין ההוא אלא דהרב יד מלאכי שהקשה דברי הרמב"ם מההיא דכלאים אשאר דוכתי דמשמע ליה דעיקר פסקא דכלאים משום דחכמים עדיף מתנא קמא הוא היה לו להביא גם ודבריו שבפירוש המשנה למירמא דידיה אדידיה בפירושו) ולפי מה שכתב הרב בית דוד על המשניות בפרק שביעי

דכתובות משנה ג' גבי כללא דהלכה כר' יוסי דאף מאן דסבר דאף מחבריו הלכה כמותו היינו דוקא נגד חבריו הרבים אבל לא נגד סתם משנה שמעינן דסתם משנה עדיף מרבים המפורשים במשנה וכל שכן דעדיפא מסברא שנשנית בלשון רבים (וחכמים אומרים פוטרים וכיוצא) אמנם הרב שושנים לדוד (אשר הביא דבריו) שם הרבה להשיב עליו וכתב דלא תציתו לכלליה וכו' גם הרב יד מלאכי במערכת הה"א סי' רל"א תמה עליו והביא סתירות לסברתו והביא גם דברי הרא"ש דפרק הפועלים דסברא השנויה בלשון רבים (חכמים) עדיפא מסתם משנה ואם כן כל שכן כשהוזכרו שמות הרבים בפירוש (עיין בקינטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת ה"ה אות כ"ט ששם כתב רב אחד יצ"ו קצת בכלל זה):

והיכא דסברת חכמים היא כסברת תנא קמא פרכינן בש"ס בכמה דוכתי חכמים היינו תנא קמא ובסוף פרק ג' דנדה ד' ל' ע"ב פרכינן נמי הכי ומשנינן מהו דתימא מסתבר טעמיה דר' ישמעאל קמשמע לן ולכאורה לפי זה בכל דוכתא דקשיא לן חכמים היינו ת"ק נימא מהו דתימא מסתבר טעמיה דבר פלוגתיה וצריך לומר דדוקא התם דאיכא קראי דמסייעי לר' ישמעאל הוא דהוה סליק אדעתין דהלכה כר' ישמעאל ומשום הכי הוצרך למיהדר ולמיתני מלתיה דתנא קמא בלשון חכמים אבל לא בכל דוכתא: כלל ק"י) חצרו של אדם קונה לו לא אמרינן בנפקד שאם הופקד בידו איזה דבר ושוב בא לקנותו על ידי קנין חצרו לא מהני משום דמקום הפקדון קנוי להמפקיד ואין זה חצרו של נפקד כדי שיקנה לו כן כתב רב אחד הביא דבריו רבינו מוהרימ"ט בח"א סי' ס"ה שלמד כן מדברי רשב"ם בבבא בתרא ד' פ"ה ע"א ד"ה המופקדין.

ומני"ר דחה סברתו וכתב שלא השגיח יפה בדברי הרשב"ם וכו' עי"ש והרב יד המלך בפרק שלישי מהלכות זכיה דין ב' תמה על סברת אותו הרב מדברי הרמב"ם שם שמפורש שקנה הנפקד בלי שום קנין. והרב קרית ארבע הנד"מ בד' ק' ע"ג ס"ב ציין להפרישה וכנה"ג ח"מ סי' רמ"א ובני אהרן שם.

ושו"ת הר"ב אנגי"ל סי' א' ומוהרשד"ם ח"מ סי' צ"ה ואין אצלי מספרים הנ"ל אלא הפרישה וראיתי שדעתו כסברת אותו הרב דלא שייך בזה קנין חצר משום דהמקום כמושאל להמפקיד אלא דלענין הדין גם הפרישה סובר דקונה אם לא מטעם חצר קונה מיהא משום דהוי כמשיכה עי"ש ועיין בפרישה שם סוף סי' קפ"ט שקיים גירסא שלנו בטור אבל אם היה בידו וכו' ולא ראה מה שכתב מרן בבדק הבית דט"ס הוא בטור ויש לתמוה דמאי שנא מההיא דסי' רמ"א הנ"ל: גם בשו"ת תפארת יוסף בחיו"ד סי' ל"ד (ד"ה אולם עכ"ז) שפקפק בנדונו על פי סברת הט"ז דחצר הנפקד נשאל להמפקיד וכו'

וכתב דבאמת כל האחרונים השיגו על הט"ז וכו' וגם לענ"ד דברי הט"ז תמוהים וכו' ועיין להגאון צמח צדק החדש יו"ד סי' ר"ל והבאתיו בקונטריס אסיפת דינים במערכת בכור בהמה סי' ג' אות ז ועי"ש מה שכתבתי עוד בזה בס"ד (בשדי חמד ח"א) ועיין בשו"ת חינוך בית יהודה סי' י"ג הובא בקצרה בחק יעקב סי' תמ"ח ס"ק ט"ו ובבאה"ט האחרונים שכתב בנדונו דלא קנה לו החצר לפי שלא היה יודע שיש שם מציאה וכמ"ש הרמ"א ח"מ סי' רס"ח ס"ג משמע דאם היה יודע הנפקד היה קונה לו חצרו אף שמתחלה בא לידו בפקדון ומשמע לכאורה שסובר כהחולקים על הט"ז הנ"ל וכדברי הרב חינוך בית יהודה כתב הרב מצודת יששכר הביא דבריו הרב עיקרי הד"ט א"ח סי' י"ז אות כ"ג ובשו"ת שו"מ מהדורא ב' ח"ג סי' קכ"א (ד"ה איברא) כתב דפשטות דברי הט"ז אי אפשר להולמן כלל ונדחק לפרש עי"ש והרב רמ"ץ בחלק א"ח סי' כ"ט (ד"ה ולגופא) כתב דמי שמכר לעכומ"ז בקנין הראוי כך וכך מדות מחמץ וגם מכר לו החדר ואחר כך נזכר שיש מדות יותר ממה שאמר להעכומ"ז ומכר גם את היתרון אך לא היה שום כסף על זה דבדיעבד משיכה לחוד קונה ואם כן קנה לעכומ"ז חצרו עי"ש ולכאורה משמע דגם הוא בשיטת רבני האחרונים החולקים על הט"ז אמרה למילתיה אך יש לומר דבזה מהני לכולי עלמא דהא הטעם דלא מהני הוא משום דהנפקד מושאיל מקום הפקדון להמפקיד ולא הוי חצרו של הנפקד וזה שייך כשהנפקד ידע שיש ברשותו פקדון זה והשאיל מקומו למפקיד לא כן בהאי עובדא דלא ידע העכומ"ז שהופקד דבר ברשותו ובזה יש ליישב ההיא דחב"י ומצודת יששכר וק"ל.

ובשואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ב סי' ע"ז ד' ס"ו ע"ב (ד"ה אך) הביא טעם הרא"ש והובא בט"ז סי' ת"מ סק"ד דהטעם דהמפקיד חמצו ביד עכומ"ז עובר בבל יראה אף שאינו בבת הישראל דכיון שהנפקד השאיל ביתו למפקיד לשמירת ממונו ביתו דמפקיד מיקרי וכתב וזה רבות בשנים שהארכתי בזה דהדבר נראה דהרא"ש סובר כדעת הרשב"ם בבבא בתרא דף פ"ה שרשות הנפקד שהחפץ מונח בו הוי רשות המפקיד ובאמת המוהרי"ט בח"א סי' ס"ה חולק בזה וקצה"ח סי' קפ"ט האריך לקיים דבריו ובמ"א הארכתי לברר הדברים ואכ"מ וכו' עכ"ל נראה מדבריו דרבינו מוהרי"ט חולק על רשב"ם ואינו כן אלא כמו שרשמתי לעיל דמוהרימ"ט הביא כן בשם רב אחד שדקדק מדברי רשב"ם כן והשיגו דלא דקדק יפה בדברי רשב"ם והרב בית שלמה בא"ח סי' ע"ד כתב וכ"ת חוכך להחמיר כיון דהמרתף היה שאול להם על פי דברי הנה"מ בפתיחה לסי' ר' זה אינו פקפוק וכו' והוי כמפקיד שהקנה לנפקד דבר המופקד דהעיקר כמוהרי"ט ולא כהט"ז כמ"ש הנה"מ שם סוף הפתיחה.

וקנה הנפקד הפקדון על ידי חצרו ועיין בנה"מ סוף סי' קל"ח סק"ב מבואר ג"כ כמ"ש עכ"ל. ומה שכתב השו"מ דזה רבות בשנים וכו' דהרא"ש סובר כהרשב"ם וכו' הנה בשו"ת בית שלמה הנ"ל בסי' ע"ו כתב כן בשם המק"ח סוסי' ת"מ דטעם הרא"ש הוא דסובר כהט"ז דחצרו של נפקד אינו קונה לו וכו' וכתב הוא דדבריו אינם מתקבלים דהא מוהרי"ט האריך להוכיח בהפך והקצה"ח הביא ראיה ברורה לדחות סברת הט"ז.

וגם המק"ח בעצמו בס' נה"מ בסוף פתיחה לסי' ר' כתב דהעיקר כמוהרי"ט וכו' עכ"ל גם מדברי הלב"ש שהביא הרב פת"ש בסי' ש"ך ס"ק ה' משמע דבישראל דמהני קנין חצר מהני אף אם היתה מקודם אצל הקונה: הן אמת דהיה נראה להכריח בסברת הט"ז הנ"ל מדאמרינן בכתובות ד' פ"ה ע"א בההיא אתתא דהוו מפקדי גבה מלוגמא דשטרי דאצרכה רב נחמן לסהדי דתפסה מחיים דאי לא לא מהני דהויא תפיסה דלאחר מיתה עי"ש ואמאי לא נימא דאף אי לא תפסה מחיים קנתה לה חצרה ולהט"ז ניחא כיון דבתורת פקדון בא לידה לא קני לה חצרה אך אין מזה הכרח עיין להרב מקנה אברהם מערכה זו אות קכ"ח דף כ' ע"ד (ד"ה ועל) שהביא קושיא זו בשם ס' י"מ ד' מ"ו ע"א (לא ידעתי איזה ס' הוא) ותירץ על פי דברי המרדכי דלא אמרינן חצרו קונה וכו' אלא בהפקר גמור וכו' עי"ש גם מרן מוהריט"א בקהלת יעקב בתוספת דרבנן סי' ק"מ (ד"ה והנה) תירץ על פי דברי התוס' דבבא בתרא ד' ד"ן ד"ה אדעתא דדוקא כשלא ידע מהחפץ ואילו ידע היה מתכוין לזכות הוא דקונה לו שלא מדעתו אבל כשידע מהחפץ ולא כיון לקנותלא קנה לו עי"ש ולפי דרכנו למדנו דהרבנים הנ"ל לא שמיע להו סברת הרט"ז הנ"ל וק"ל:

כלל קי"א) חזקת שליח עושה שליחותו לא נאמר אלא בישראל ולא בעכומ"ז דלא מהימן כן כתב הרב רמ"ץ בחלק יו"ד סי' ע"ה לענין בכור בהמה עי"ש ולפי מה שכתב הרב משנה למלך בהלכות בכורות בהתשובה שבפרק ד' דלא אמרינן חזקת שליח וכו' אלא במילתא דאי לא עביד השליח תכף אפשר שיבא המשלח לידי עבירה וכו' אבל במכירת בכור דכל זמן שלא ילדה אין שום איסור השליח מתעצל לומר מחר אעשה שליחותי ע"ש דשמעינן מינה דמאי דסמכינן אהך חזקה הוא משום דמסתמא יזדרז השליח שלא יכשל המשלח באיסור אם כן פשיטא דלגבי עכומ"ז אין שייך לומר כן:

כלל קי"ב) חזקת שליח עושה שליחותו כתב מרן המשנה למלך בהתשובה שבפרק ד' מהלכות בכורות דלא אמרינן חזקה זו להקל בעושה שליח למכור לעכומ"ז פרתו המעוברת דהכא תלוי בדעת אחרים דאפשר לא ירצה לקנות וכו' ועיין להרבנים נודע ביהודה מהדורא קמא אהע"ז סי' ב' ובשו"ת בית שלמה א"ח סי' ע"ג וחדש שה דאם כבר פסק עם העכומ"ז ונתרצה שיקנה וכו' אמרינן דודאי נתרצה גם עתה ועוד הביא כלל

אחר בשם שו"ת רב"א והובא במגן אברהם סי' ת"ט ס"ק י"ז דאם השליח עשה השליחות אלא דמספקא לן אולי שינה בהשליחות כולי עלמא מודו דסמכינן דעשה שליחות ועוד כתב כלל אחר דדוקא כשבאים אנו להוציא הדבר מחזקת איסור על ידי חזקה זו כמו בעירוב דבאנו להוציאו מחזקת תחום ביתו וכן בחדש וטבל וכו' הוא דנחלקו בש"ס רב נחמן ורב ששת אי אמרינן חזקת שליח עושה שליחותו ונחלקו הפוסקום אי סמכינן בדאוריתא על חזקת שליח עושה שליחותו אבל היכא דאין אנו באים להוציא מחזקה אחרת לכולי עלמא אמרינן חזקת שליח עושה שליחותו בכל ענין אף בשל תורה: כלל קי"ג) חצי שיעור דאסור מן התורה אם הדין כן בלאו דלא תלין פעולת שכיר עיין לעיל באות י"ז (בד"ה ובאות קי"ג הבאתי): כלל קי"ד) חרש שונתה אשתו וכן חרשת אשת פקח שזנתה אם אסורות לבעליהן רשמתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת אישות סי' א' אות ח"י עי"ש (בשדי חמד ח"א):

כלל קט"ו) חרש ושוטה פטורים מכל המצות כמו שאמרו בחגיגה דף ג' ע"א והרמב"ם בפרק ט' מהלכות עדות הלכה י"א ורש"י במתניתין ריש חגיגה ד"ה חוץ כתב דלאו בני דעה ופטורין מהמצות ונראה דמשמע ליה דמה שאמרו בש"ס הואיל ופטורין מכל המצות קאי אפיטור ראיה ג"כ אך הרמב"ם בפירוש המשנה כתב דחרש פטור מראיה לפי שאינו שומע נראה דמפרש מ"ש בש"ס הואיל ופטורין קאי רק אשמחה ולא ידעתי לכאורה למה לא סגי לן בטעם פיטור המצות כמו בשמחה אך באמת דברי רבינו הרמב"ם נכונים דהא ממעטינן נמי חרש המדבר ואינו שומע והוא חייב במצות להכי הוצרך לטעמא אחרינא ודברי רש"י צ"ע לקוע"ד ודוחק לומר דלא כתב טעם זה אלא לשוטה וקטן ולא לחרש דהוה ליה לפרש טעם פיטור החרש ואחר כך לומר על שוטה וקטן דפטורים לפי שאינם בני מצות וכן כתב הרע"ב בסיגנון זה עי"ש ואולי יש לומר דכיון דפשטא דמתניתין דתני חרש משמע דהוא חרש גמור ניחא ליה לפרש בסיגנון זה ומעין זה כתבו המפרשים שדרך רש"י לפרש לפי הסלקא דעתין כמו שרשמתי בקונטריס כללי סי' ח' אות א' והרמב"ם פרק ב' מהלכות חגיגה הלכה ד' כתב טעם פיטור חרש שוטה וקטן משמחה דהוא משום שפטורים מכל המצות והיינו בחרש גמור ועי"ש בה"א ובחגיגה דף ג' ע"ב אמה שאמרו בש"ס תנו רבנן איזהו שוטה וכו' כתב רש"י האמור בכל מקום שפטור מכל המצות ומן העונש ואין קניינו קנין ואין ממכרו ממכר עכ"ל:

וראיתי להגאון שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ד סי' פ"ז עמד מתמיה על מה שכתב הרמב"ם בהלכות עדות הנ"ל דשוטה פסול לפי שאינו בן מצות דהרי שוטה הוא בר מצות והגדולים מוזהרים עליו כמו שכתב בשו"ת מוהרי"ל סי' קצ"ו והרב תבואת שור

סי' א' ס"ק מ"ט החזיק בזה וכו' עי"ש ותמיה לי שלא זכר דברי רש"י והרע"ב הנ"ל דקרו בחיל דחרש ושוטה פטורים מהמצות ותלמוד ערוך הוא בידינו בחגיגה דף ג' ע"א כנז"ל ומה שיישב לזה הרב שואל ומשיב דודאי לאו בני מצות נינהו ומוהרי"ל דקרי ליה בין מצות כוונתו דכיון דיכול להיות שיתפקח וישתפה אחר כך אם כן בר מצות חשיב לכשישתפה ואינו יוצא מגדר בר מצות רק שכעת פטור שאינו בר דעה וזהו לכל המצות אבל מצות עדות כיון שבעת ראותו העדות לא היה בן דעת ואינו בן מצות מה בכך שיוכל לבא לידי מצות מכל מקום היה פסול בשעת ראיה וכו' ובזה נראה לי מה דלא כתב הרמב"ם רק לענין עדות משום דבעדות הוא דפסול דאינו בן דעה בשעת ראיה ובשעת הגדה עכ"ל תמיהני דנעלם ממנו דברי הרמב"ם בפרק ב' מהלכות חגיגה הנ"ל דכתב מפורש גבי שמחה דפטורים משום דפטורים מכל המצות וכמו שאמרו בש"ס הנ"ל וכן כתב הרמב"ם בפרק ו' מהלכות חמץ הלכה ג' בדין אכל מצה כשהוא נכפה דלא יצא לפי שאכל בעת שטותו שהוא פטור מכל המצות ועיין להרב טורי אבן במסכת ר"ה על דף כ"ח ע"ב בדין כפאו שד ואכל מצה ובהגהות מוהר"ץ הירש חיות ליבמות דף ס"ב דנקטי דשוטה פטור מכל המצות:

והרב פרי מגדים בא"ח בפתיחה הכוללת ריש ח"ב נראה דמחלק בזה בין מצות עשה למצות לא תעשה דבמצות עשה הוא דאמרינן דחרש שוטה וקטן פטורים אבל במצות לא תעשה לעבור בקום עשה הרי חרש ושוטה שוים לקטן דאביו מוזהר עליו עי"ש שכתב כן אחר שהזכיר ש"ס דחגיגה ודברי הרמב"ם דהלכות חגיגה ודברי רש"י הנ"ל וגם תשובת מוהרי"ל סי' קצ"ו וכתב לדחות מה שכתב מוהרי"ל דשייך בהו כפרה כבנדרים דף ל"ה ב' דהתם לאו כפרה על חטא הוא דבכפרה בעינן דעת בעלים רק להכשירם לאכל בקדשים וסיים הרב פרי מגדים דאם עוברים על לא תעשה אין להם עונש בעולם הזה ולא בעולם הבא דאנוס רחמנא פטריה וידידי הכהן הגדול הגאון מוהריו"ט יצ"ו בסה"ב מלבושי יום טוב סי' ד' כתב דחרש ושוטה אימעיטו מעונשים מאיש אשר יעשו מכל חטאת האדם ועיין מה שכתבתי על דבריו במערכת האל"ף (בשדי חמד ח"א) אות שנ"ב והרב שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סי' ל' כתב וז"ל בשאלתו בחרש שאינו שומע ואינו מדבר ואינו חייב במצות אם שייך ביה דין פדיון הדבר ברור דהבית דין חייבים לזכות בשבילו ולו לקיים מצות פדיון שאף שהם פטורים אבל לא שאינם רשאים והרי הם בני מצות כמו שכתב הרב מוהרי"ל הובא בתבואת שור סי' א' ואם כן למה לא יזכו אותו ב"ד במצוה זו וכו' ומסיק שם דודאי חייבים לפדותו אלא שיעשו הפדיון בלא ברכה: והנה הרב פרי מגדים שם כתב באות ג' דתפלין שכתבן חרש ושוטה י"ל דכשרים

דדמי למי שנקטעה ידו שכתב המג"א בסי' ל"ט סק"ה דכשר הכא נמי חרש ושוטה בני מצות הם ופומא הוא דכאיב ובסוף דבריו כתב דהרב תבואת שור בחידושיו לגטין כתב בפשיטות דכתבן חרש ושוטה פסולים דפטורים מכל המצות וצ"ע ועיין מה שכתבתי בפריי שם ע"כ ושם בסי' ל"ט באשל אברהם סק"א כתב וחרש ושוטה י"ל דפסולים לכתוב ואין ראיה משחיטה דהתם קטן נמי כשר ומיקרי בר זביחה אם כן בהכרח לחלק בין שחיטה לתפלין ובפתיחה כתבנו מזה וצ"ע עכ"ל הנך רואה דהא מילתא רפיא בידיה ולא החליט להיתר ולא לאיסור ומרוצת דבריו שבא"א הנ"ל מראים שדעתו נוטה לאיסור מלהיתר היפך ממה שנראה דעתו בפתיחה שנוטה להקל וראיתי להרב כתב סופר א"ח סי' ו' שכתב שהפרי מגדים בפתיחה כתב דחרש ושוטה כשרים לכתוב וכו' ורב אחד כתב דדבריו נפלאים כי מדמה מילתא למילתא והם רחוקים וכו' דמי שנקטעה ידו בר חיובא הוא אלאשאינו יכול לקיים אבל חרש ושוטה לאו בני חיובא נינהו שאין להם דעת ולא נתחייבו כלל במצות והגאון המחבר כתב שתמיהתו קיימת.

וגם בעיניו יפלא עי"ש ולא היה להם לכתוב כן דמשמע דכן הוא באמת דעת הרב פרי מגדים ואין האמת כן כמבואר בדבריו אלא דתמיהתם שייכא שפיר על מה שנראה מדבריו בהפתיחה שנוטה להקל והגאון שיבת ציון בסי' ד' האריך מאד בזה ומסקנתו דמן הדין חשיב חרש ושוטה ישנם בקשירה ואם כתב חרש גדול עומד על גביו ומלמדו לשמה שפיר דמי אלא דלכתחלה אין ליתן לו לכתוב ואם כבר כתבם יכול להניח מי שאין לו תפלין אחרים וג"ע הרב פתח הדביר בח"א סי' ל"ט האריך מאד ומסקנתו דהתפלין פסולים שכן דעת הרבנים מור וקציעה וערך השלחן ושע"ת וכ"כ באגודה וכן גרסי הרבנים נחלת אריאל וכסא רחמים ושמחת יהודה בבריתא שבמסכת סופרים עיין באור לי סי' קכ"ה דף ק"ט סוף ע"ג וממה שכתבתי מתשובת הרב כתב סופר מבואר שכן גם דעת הרבנים השואל והמשיב דהתפילין פסולים דחרש ושוטה לא מיקרו בני קשירה גם הרב יפה ללב ריש סי' ל"ט כתב דפשוט דחרש ושוטה דינים כקטן שהרי חרש אינו יכול לומר בפיו שכותב לשמה וכו' עיי"ש ולא ידעתי למה תפס טעם זה דאם כן אפשר להתיר בדיעבד והיה לו לומר הטעם דלאו בני קשירה נינהו כמו שכן דעת הרבנים שהביא שם וגם בדיעבד פסולים והרב כתב סופר הנ"ל האריך לפלפל בישוב קושית התבואת שור בגטין אמאי לא תני בברייתא חרש נמי בהני אינך דתני התם עיי"ש שלא זכר דברי הגאון אביו בחתם סופר אה"ע ח"ב ריש סי' ב':

ולענין אי שרי לספות איסור בידים לחרש ושוטה הנה הרב פרי מגדים בפתיחה שם אות א' דעתו דאסור כמו קטן ועיין עוד להרב פרי מגדים בסי' רס"ו במשבצות סק"ד ד"ה עוד

ובשו"ת שיבת ציון סי' ד' הנ"ל האריך בזה להוכיח דלא כהפרי מגדים והרב פתח הדביר בח"ג סי' שמ"ג אות ז האריך להשיב על כל דבריו והביא בשם הגאון חקרי לב דפשיטא ליה דאסור לספותם איסור ומסיק גם הוא כן אלא דלחנכו במצות עשה לא חייבו בחרש כיון שהוא ביטול בשב ואל תעשה וכתב שם באות י"ב דחרש ושוטה שגנבו אין חייבים לשלם כשיתרפאו וטוב שאם עשו איזה עבירה בעת החולי שיקבלו עליהם איזה דבר לתשובה ועיין במלא הרועים במערכת קטן אוכל נבלות אות כ"א (רמזו במערכת חרש) והגאון חתם סופר א"ח סי' פ"ג האריך בזה ודעתו דאסור לספותו והביא כן מחידושי הרשב"א לגטין דף נ"ה ע"ב ושכן יש ללמוד מדברי רש"י ודלא כדמשמע מהרב תרומת הדשן בפו"כ סי' ס"ב (שכ' הטעם דאסור לספותו שלא ירגילנו בעבירות וכשיגדיל יבקש לימודו) דבשוטה דלא אתי לכלל דעת מותר ומדברי הרשב"א הללו יש לעמוד על מה שכתב הרב שיבת ציון הנ"ל לבאר דעת הרשב"א עי"ש ועיין בדברי הרב ערך השלחן סי' תקפ"ט אות ה' דמתבאר דסובר דחרש ושוטה דינם כקטן ואסור לספותו ומצאתי לידי"ן הגאון בס' עמודי אש יצ"ו בסי' ד' כלל ו' דשקיל וטרי בזה וכתב דמפורש ברבינו ירוחם נתיב י"ח ח"ג ובשיירי כנסת הגדולה יו"ד סי' קנ"ז הגב"י אות נ"ו דאסור לספותם בידים והשיג על כמה מחברים עיין שם באורך:

ואי מהני זכיה על ידי אחר לחרש ושוטה עיין להרב מחנה אפרים הלכות זכיה ומתנה סי' ל"ב דהרמב"ם כתב בפרק ד' מהלכות זכיה דהמזכה לשוטה ע"י בן דעת זכה ולפי הראיה שהביא הרב המגיד שם נראה דגם בחרש הדין כן וכתב הרב מחנה אפרים דהרא"ש בפרק ב' דכתובות סי' י"ד כתב בשם הרמ"ה דדוקא במתנה והוא דהוי עיתים חלים עתים שוטה ושמדברי הרמב"ם משמע דגם שוטה גמור עי"ש ולפי זה בחרש גמור שאינו שומע ואינו מדבר לא מהני לדעת הרא"ש אפילו במתנה דאף על גב דאפשר שיתפקח מכל מקום לא חשיב מפני זה אתי לכלל דעת דאם כן בשוטה גמור נימא נמי הכי דחשיב בן דעת הואיל ואפשר שישתפה אלא ודאי מדכתב הרא"ש דדוקא בעתים חלים שמעינן מינה דהוא הדין בחרש גמור לא מהני לדעתו: אך ראיתי להרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ג סי' ס"ח שבנדונו בחרש גמור שאינו שומע ואינו מדבר הביא דברי הרמב"ם הנ"ל וכתב דגם הרא"ש הנ"ל מודה שהרי כתב הרא"ש בהדיא דבמתנה יכול לזכות אף לחרש (אינו מדוקדק כי הרא"ש לא דבר בחרש אלא כונתו דחרש שוה לשוטה הוא) עי"ש ולי הדל צ"ע דמדברי הרא"ש מתבאר דבחרש גמור לא מהני כי היכי דלא מהני לדידיה בשוטה גמור וכמו שהבין הרב מחנה אפרים מדברי הרא"ש כיעי"ש ושם הזכיר את הרב מחנה אפרים ולא ציין מקומו ומסתמא היינו ההיא דהל' זכיה הנ"ל ועיין עוד

להרב שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סי' ל' ושם נראה דמודה למה שכתב הרב קצות החשן דחרש הוא כעכום"ז ואין לו זכיה על ידי אחרים ויישב קושיית הרב השואל על דברי הרב קצות החשן מדברי התוספות יבמות קי"ג ע"א שכתבו גבי חרש דזכין לאדם וכו' עיי"ש וספר קצות החשן אין אצלי להבין היטב דב"ק ועיין בירושלמי פרק קמא דקידושין הלכה ג' הגע עצמך שהיה חרש אמר ליה איש ופירש הפני משה איש כתיב בזכיה ואפי' חרש ועי"ש במראה הפנים ובפרק ב' הלכה א' קרוב לסופה מה נפיק מביניהון היה הפועל חרש על דעתיה דר' הילא לא חשש שאין זכיה לחרש ובציון ירושלים שם הצ"ע דברי הירושלמי דסתרי אהדדי דבפרק קמא משמע דיש זכיה להקדש עי"ש ואם כוונתו למה שאמרו בירושלמי פרק קמא הלכה ג' הנ"ל נראה לי הדל דלא קשיא מידי עיין במחנה אפרים הלכות שלוחין סוף סי' כ"ד דמה שאמרו בירושלמי פרק ב' דאין זכיה לחרש רוצה לומר דאין החרש יכול לזכות בשביל אחרים דאין יד לחרש והביא דברי הרשב"א בחידושיו לקידושין שכתב דאין החרש זוכה לעצמו וכתב על דבריו דמדברי הרמב"ם נראה דהחרש זוכה לעצמו בשדעת אחרת מקנה לו כמו הקטן עיי"ש מ"ש בפ"ק דיש זכיה לחרש היינו אם מזכה להחרש ע"י בן דעת מהני וק"ל ועיין דברי אמת בקונטריס שביעי סי' א'(וד"ה וראיתי להרב בעל מח"א) שעל מה שכתב הרב מחנה אפרים דמדברי הרמב"ם נראה דלא כהרשב"א וכו' כתב וז"ל ולא הבנתי דבריו דהרשב"א לא קאמר שאין החרש זוכה לעצמו אלא שאין החרש זוכה לאחרים עכ"ל:

אחר זמן רב ראיתי בספר מלאכת חרש (הנזכר בדברינו לקמן בד"ה והנה וכו') בהשמטה שבסוף הספר שכתב על דברי הרב ציון ירושלים הנ"ל כמו שכתבתי בעניותי ולא ראה דברי הרבנים מחנה אפרים ודברי אמת הנ"ל והביא מה שהשיב לו הגאון שואל ומשיב על זה עיי"ש ועיין להרב אבני מילואים בסוף סי' א' שעל פי מה שכתב הרב קצות החשן סי' רמ"ג סק"ו דאין בחרש דין זכיה כלל מיישב קושית הגאון חתנו של הגאון נודע ביהודה סי' ס"ג על ר"י בר"י בדין קטן בן י"א שנים שקידש לו אביו אשה וכו':

והנה מסתמיות דברי הרמב"ם משמע דלא משכחת זכיה לשוטה כלל אלא ע"י בן דעת דמזכה לו אבל אם הוא עצמו זוכה מההפקר לאו כלום הוא אפילו מדרבנן וראיתי להרב פרי מגדים א"ח בפתיחה הכוללת ח"ב אות ב' שכתב וז"ל ואיכא לעיוני בחמץ חרש שוטה וקטן שזכו מהפקר דמן התורה לאו שלהם באין אחרים מזכים כי אם מדרבנן וכל שאסור להשהותו מדרבנן שרי בהנאה וכו' עי"ש מבואר דסובר דעל ידי עצמו זוכה מיהא מדרבנן וכעת לא ידעתי מנ"ל דאית ליה זכיה ע"י עצמו כלל ועיין ברמב"ם פרק כ"ט מהלכות מכירה דין ב' ודין ד' ובש"ע ח"מ סי' סי"ז וס"כ החילוק שבין חרש לשוטה וק"ל

גם מאי דפשיטא ליה דאם אחרים מזכים לו זכי מדאורייתא ומשמע לשיטתו דחשיב כחמץ גמור שעבר עליו הפסח ואסור בהנאה תמיה לי דהרי לדעת הרמ"א והרא"ש הנ"ל שוטה גמור אין לו זכיה כלל אף במתנה ואם כן בחמץ שעבר עליו הפסח נוכל לסמוך על זה להתירו בהנאה מיהא והנה מדברי הפוסקים בכמה עניינים מתבאר דזכיה ע"י אחרים עדיפא מזכיה על ידי עצמו דדעת אחרת המזכה אלים ומהני:

וראיתי להרב חינא וחסדא בח"א דף קס"ט ע"ד שכתב בשם הרב מגילת ספר דף נ"ד ע"ג לענין גר חרש ושוטה דסובר דלשוטה מהני זכיה ע"י ב"ד כמ"ש הרמב"ם בפ"ז (צ"ל פ"ד) מהלכות זכיה ולא לחרש ושלזה דקדק הרמב"ם וכתב אבל החרש זוכה לעצמו דמשמע דלא ע"י ב"ד וכו' דלא תקנו לחרש אלאשיהא זוכה ע"י עצמו ולא על ידי ב"ד וכו' והוא תמה ע"ד דהא חרש עדיף משוטה ואי בשוטה מהני זכיה ע"י אחרים כל שכן בחרש וכו' וגם מדברי הרב המגיד וכו' עיי"ש מה שהאריך וספר מגלת ספר אין מצוי אצלי ולי הדל נראה מה שכתב הרמב"ם דהחרש זוכה לעצמו ריבותא קאמר דאף ע"י עצמו זוכה דעדיף משוטה דאין לו זכיה ע"י עצמו כלל כמ"ש בסי' רל"ה הנ"ל וכל שכן שזוכה ע"י מזכה בן דעת ודעת הרב שואל ומשיב במהדורא תניינא הנ"ל כדעת החינא וחסדא דמהני זכיה ע"י אחרים לחרש כמו דמהני לשוטה ועיי"מ בח"מ סי' רמ"ג סי"ו וי"ז ובסמ"ע ס"ק כ"ט וס"ק ל"א וקצת תמיה לי על הרב חינא וחסדא דנראה דנקיט בפשיטות דלשוטה מהני זכיה ע"י אחר כדעת הרמב"ם ולא זכר דברי הרב מחנה אפרים הנ"ל שלדעת הרא"ש לא מהני לשוטה זכיה ע"י אחר ואולי הוזכר זה בספר מגלת ספר הנ"ל:

אחר זמן רב מצאתי בספר מלאכת חרש לאחד מגאוני דורנו יצ"ו בדף ט"ז אות ס"ח שהביא מה שכתב הרב קצות החושן סי' רמ"ג סק"ו דהמזכה לחרש ושוטה ע"י אחר לא מהני ותמה על דבריו איך חולק על הרמב"ם וש"ע סי' רמ"ג סי"ז דהמזכה לשוטה ע"י בן דעת זכה ופשוט דהוא הדין חרש וכן כתב הטור סי' רמ"ג סכ"ב לענין חרש שוטה וקטן שזוכין להם ע"י אחר וכן הוא בירושלמי פ"א דקידושין וכו' והתוס' יבמות דף קי"ג ע"א (כבר רשמתי למעלה שו"ת השואל ומשיב מהדורא תליתאה מה שכתב בזה) ומה שדחה ראיית הרב המגיד דבריו תמוהים וכו' ומה שהביא מדברי הרא"ש פ"ב סי' י"ד המעיין בגוף דברי הרמ"ה שהביא בשיטה מקובצת שם יראה דלא הוזכר בדבריו עתים חלים רק שוטה סתם והוא שוטה גמור ומה שכתב הרא"ש גם זה עתים חלים הם דברי עצמו שהוסיף טעם מעצמו לרווחא דמילתא אבל באמת גם הרא"ש מודה דגם לשוטה גמור יש זכיה על ידי אחרים שהרי בתוספתיו ליבמות דף קי"ג ע"א כתב גבי חרש דזכין לאדם שלא בפניו כמו שכתבו התוספות הנ"ל והוכחה לזה מדהטור לא הזכיר סברת הרא"ש

וכו' ומה שכתב הרב קצות החושן דחרש ושוטה לא חשיבי אתי לכלל דעת כמו בעכום"ז דלא חשיב אתי לכלל שליחות כשיתגייר לא דמי כלל דזה על ידי מעשה אבל חרש ושוטה יוכל לבא לכלל דעת מממילא בידי שמים וחשיב אתי לכלל דעת אלו תורף דב"ק: ולפי זה בטלה מחלוקת דגם הרא"ש סובר כהרמב"ם דאף שוטה גמור זוכה ע"י בן דעת ומתיישב בזה דברי הרב פרי מגדים הנ"ל וגם הרב חינא וחסדא אולי סובר כן בפי' דברי הרא"ש אלא דמכל מקום היה לו להביא דברי הרב מחנה אפרים ולבאר דברי הרא"ש על דרך שביאר הגאון מלאכת חרש יצ"ו ומה שכתב הגאון מלאכת חרש דחרש ושוטה לא חשיבי מחוסר מעשה דיכולים להשתפות בידי שמים ממילא כקטן דאתי לכלל דעת ממילא הן אמת דכן כתבו התוספות בגטין דף כ"ב ע"ב לענין בני כריתות דחרש ושוטה הם בני כריתות דאפשר שיתרפא ויתפקח מכל מקום כיון דהוא ספק ולא שכיח כמו קטן שיגדיל אפשר דחשיב מחוסר מעשה ולא דמי לקטן ועיין להרבנים נודע ביהודה מהדורא קמא באבן העזר סי' ס"ד ובמהדורא תניינא סי' ס"ח ושיבת ציון סי' ד' וכתב סופר סי' ז' דפקחות החרש לא שכיח ואם כן לא נפלאת לומר דחשיב מחוסר מעשה להתפקח ע"י מעשה: ולענין שליחות לחרש עיין בירושלמי קידושין פרק א' הלכה א' ובפרק ב' הלכה א' דף כ"ב ע"ב (מדפוס זיטאמר) ובמה שהאריך בזה מרן מוהריט"א בספר קהלת יעקב סי' קי"ט (בד"ה והנה אמרינן כירושלמי) בפירוש דברי הירושלמי: ועתה השגתי ספר חדש אמרי הצבי לידידי הגאבד"ק דאברי יצ"ו וראיתי בח"ב בחידושיו לסוגיא דדף פ"ח ע"ב גבי חרשו נותן לו דמי כולו האריך בדין חרש אם הוא בר דמים ואם הוא בר זביחה ובר עבודה ובר מצות והביא מדברי הרבנים שהזכרתי למעלה ופלפל בחכמתו בדב"ק עי"ש בפרק ח' סי' ט' ד' ק"ד וד' ק"ה: כלל קי"ו) חרש ושוטה אי חשיבי בני דעה עיין גטין דף כ"ג בשלמא חרש שוטה וקטן דלאו בני דעה נינהו.

והכי אמרינן במנחות ד' צ"ג ע"א גבי סמיכה בשלמא חש"ו דלאו בני דעה נינהו וכן ביבמות צ"ט ע"ב ובמתני' ריש ערכין מפני שאין בהם דעת וכן פירש רבינו עובדיה שם וכן כתב רש"י במתניתין ריש מסכת חגיגה ד"ה חוץ מחש"ו דלאו בני דעה נינהו וכן כתב הרמב"ם בפרק שני מהלכות שלוחין דין ב' והרב לחם משנה בפרק תשיעי דין י"א מהלכות עדות הקשה על הרמב"ם שם למה לא כתב הטעם משום דלאו בני דעה נינהו כדאמרינן בגטין הנ"ל והוא עצמו בהלכות שלוחין הנ"ל והרב אורים ותומים סי' ל"ה סק"ו תירץ קושית הלחם משנה דהא גבי גט קימא לן דגדול עומד על גבן מהני אלמא יש להם דעת ומילף ילפי ולכן כשמעיד שנתקדשה אשה בפניו וגדול עמו למה לא יוכשר

אם כשר לכתיבת הגט איך לא יוכשר לעדות קידושין לכך צריך לומר הטעם דלאו בני דעה נינהו (ט"ס הוא וצ"ל דלאו בני מצות הוא עי"ש ברמב"ם) עכ"ל.
וכונתו לפי הנראה דאף דודאי חרש שוטה וקטן לאו בני דעה והא מילתא ליתא בהכחשה ותלמוד ערוך הוא בידינו כנז"ל מכל מקום כיון דמעיד אחר עמו חשיב זה כגדול עומד על גבו דמהני במידי דפיסולו משום דלאו בני דעה נינהו ועם שיש לפקפק לדעתי הדלה דמות יערוך עדות הגדול המעיד עמו לגדול עומד על גבו דמאי דמהני עומד ע"ג היינו שהגדול עומד עליו ומלמדו ומזהירו שיכוין לשמה וכיוצא והעד הגדול העומד אצלו להעיד אינו יכול ללמדו שום דבר כי הוא צריך להעיד בעצמו מה שיודע ולא שילמדו אותו אחרים מכל מקום נראה שכן היא כונתו ועם שהיה פשוט בעיני שזו היא כונתו הוצרכתי לכותבו לפי שראיתי בצמח צדק החדש בחלק אבן העזר בסי' שכ"ג שלא הבין הרב כן שכתב באות ג' וז"ל הטהור ועיין עוד בתומים סק"ז מה שכתב חרש ושוטה יש להם דעה ודבריו תמוהים ונגד המשנה דערכין הנ"ל ששנינו להדיא שאין בהם דעת ונגד הגמרא בבבא מציעא דף ח' ע"א דאמר בפירוש דחרש אינו בן דעת עכ"ל ואנא דאמרי לישרי לן מר כי לולא הוזכר בדברי הרב לחם משנה סוגיא דגטין ודברי הרמב"ם דהלכות שלוחין הנ"ל דקרו בחיל דחרש ושוטה לאו בני דעה נינהו היה אפשר להעלות על הדעת כי האף אמנם הרב מוהרר"י לאוריתא חיליה וכל רז לא אניס ליה נעלם ממנו לשעתו דברי הש"ס והרמב"ם הנ"ל אך אחרי שדבריו סובבים על דברי הרב לחם משנה והן לו הובא שם דברי הש"ס והרמב"ם מעתה הרי זה בבל יאמר ונעלם ממנו ולא ידע חלילה אלא ודאי אמת כמו שכתבתי דכונתו לומר דעדות הגדול המעיד עמו חשיב כגדול עומד על גביו דמהני לריעותא דאין בהם דעת: כלל קי"ז) חצרו של אדם קונה לו לענין חצר המושכר אם קונה להשוכר או להמשכיר הוא מחלוקת הרמב"ם ורש"י והראב"ד עיין בחשן משפט סי' שי"ג ס"ג ובדברי המפרשים שם וכתב הרב חתם סופר בא"ח ריש סי' קי"ז דאף לדעת הסוברים דקונה להמשכיר מכל מקום בדעת אחרת מקנה לכולי עלמא קונה להשוכר וכן כתב הרב ש"ך שציין שם ליישב קושיית הראב"ד משוכר את מקומו עי"ש ונעלמו דברי הש"ך מהרב מזל שעה בפרק שני מהלכות זכיה ד' ס"ג ע"ד.
וגם מהרב משנה למלך בפרק ששי מהלכות שכירות דין ט' נעלמו דברי הסמ"ע והש"ך במה שהקשה דברי מרן בש"ע בסי' ר"ס ס"ג וסי' שי"ג אהדדי עי"ש ובס' זכרנו לחיים ח"ב דף קמ"ד ע"ב כתב דבספר אליהו ד' ל"ז הקשה על מרן כסף משנה בפרק שלישי מהלכות מכירה דין ו' דנראה דנעלם ממנו מה שכתב הרמב"ם בהלכות שכירות דין ה'

ופסקו בש"ע סי' שי"ג ס"ג וספר הנ"ל אין אצלי לראות מאי קשיא ליה על מרן דהמתבאר בהלכות מכירה הוא דהחפץ הוא של המשכיר ונחלקו הרב המגיד ומרן כסף משנה בטעם הרמב"ם דהרב המגיד משמע ליה קצת דאזיל לשיטתיה דהמושכר קונה למשכיר ומרן כסף משנה מפרש כונת הרמב"ם דלא תקנו משיכה בכי האי גוונא משום שבעל כרחו מציל וממילא מוקמינן אדין תורה ועם שיש לומר דכונתו להקשות דמשמע דאי לאו טעם זה דלא תקנו בכי האי גוונא היה קונה להשוכר מכל מקום אין שייך לכתוב דנעלם ממנו דמלבד דכמו זר נחשב לומרכן על מאור הגולה דכל רז לא אניס ליה ועוד דכבר הוזכר הא דפרק ו' דשכירות בדברי הרב המגיד ועלה קאי מרן כסף משנה והס כי לא להזכיר בכיוצא לזה ונעלם.

ועל דברי הרמב"ם בהלכות מכירה הנ"ל עיין למרן מחנה אפרים בהלכות מכירה קנין חצר סי' ג' ובמה שהאריך בזה מרן מוהריט"א בקונטריס גט מקושר (שבס' נאות יעקב) בד' ד"ן ע"ב ורעק"א בשו"ת סי' קל"ג (ד"ה אך למ"ש הש"ך): ואם גם לדעת הראב"ד (שסובר דחצר המושכר קונה לשוכר) ודעמיה אמרינן דבדאיכא דעת אחרת מקנה מודו דקונה להמשכיר הנה מרן מוהריט"א בקהלת יעקב סי' ק"מ ד' ט"ן ע"א (מדפוס אשכנז) רצה לומר דדוקא בדבר הפקר הוא שסובר הראב"ד דקונה להשוכר אבל בדעת אחרת מקנה מודה דקונה להמשכיר (וכתב כן ליישב סברת הראב"ד ממה שהקשה עליו) אלא שכתב דהרבנים מוהרימ"ט ומחנה אפרים בהלכות קנין חצר סי' ג' סברי בדעת הראב"ד דלא מהני דעת אחרת מקנה להקנות לשוכר ושקיל וטרי בזה ובדברי הרב מוהרשד"ם אהע"ז סי' קפ"ד (שהביא שם ד' ז"ן ע"ד) עיש"ב: וכתב הרב בית שלמה א"ח סי' ס"ד (ד' מ"ב ע"א) בשם הרב קצות החושן דדוקא לענין זבל סובר הרמב"ם דקנה המשכיר משום דלא מכר הרפת אבל לענין שאר מציאות והפקר מודה הרמב"ם דקונה השוכר וכתב שדבריו נכונים ולי הדל מתבאר מתוך דברי רבנן קדישי הרשומים באות זו דחידוש זה שחדשה תורה דיליה הרב קצות החשן אין הכל מודים בו: וכתב עוד הרב בית שלמה הנ"ל דנראה דאף הרמב"ם לא אמר אלא היכא דרוצה המשכיר לזכות אבל מידי דאיסורא דאין החצר קונה להמשכיר דאיסורא לא ניחא ליה דליקני מודה דקונה להשוכר ובפרט כשמכר החמץ וגם השכיר המקום לינצל מאיסור בל יראה בין אם הוא מכירה או לאו על כל פנים ודאי דאיכא גילוי דעת גמור שאינו רוצה שיקנה לו את החמץ שעליו בזה אף הרמב"ם מודה דקנה השוכר וכיוצא בזה כתב הבית מאיר בריש סי' לק"ט עכ"ל:

והרב משנת ר' אליעזר בח"ב בזכרונות ד' י"ג אות ל"ה כתב דלדעת הרמב"ם דקונה להמשכיר נחלקו הפוסקים אם יש לחלק בין חצר לבית דהרב מוהרימ"ט ח"א סי' ס"ה

ובח"מ סי' פ"ג סובר דאף בבית המושכר סובר הרמב"ם דקונה המשכיר והרב מוהר"ם מאטאלון הובאו דבריו בשו"ת דברי ריבות סי' שכ"ו סובר דלא אמר הרמב"ם אלא בחצר והרב מחנה אפרים בהלכות קנין חצר (אלו כונתו לדבריו שבסי' ג' עי"ש) קאי בשיטת מוהרימ"ט וכן היא דעת הסמ"ע עכ"ד: ובגוף מחלוקת הרמב"ם והראב"ד שכתב הרב שפתי כהן דהעיקר כהרמב"ם דקונה להמשכיר כתב רבינו עקיב"א בסי' קל"ג (בד"ה והנה כבוד) בשם הג' בית מאיר דמה שהביא מדברי התוס' ונמק"י דסברי כהרמב"ם הוא תמוה וכו' וביאר דדעת הרי"ף ותוס' ונמק"י והרא"ש והטור כדעת הראב"ד ורש"י דקונה להשוכר ופסקי השו"ע קשו אהדדי כמו שכתב הסמ"ע ואם כן מהיכא תיתי לא נפסוק כרש"י וכו' גם מרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב סי' ק"מ דף ח"ן ע"א כתב וכיון דכל הפוסקים חולקים על סברת הרמב"ם ודאי דנקיטינן דחצר השכורה זוכה לשוכר ולא למשכיר והרב רמ"ץ א"ח סי' כ"ד אות ה' כתב דנקיטינן כסברת הרמב"ם דקונה להמשכיר ומיישב דברי רש"י ותוס' בפסחים דף ד' בבעיא דמשכיר בית לחברו וכו' דאזלי לשיטתייהו גם בסי' כ"ט סוף אות ג' מתבאר שסובר דהעיקר כסברת הרמב"ם אלא דלגבי חמץ שעבר עליו הפסח דהוא רק מדרבנן אפשר לסמוך אדעת הפוסקים דקונה להשוכר וכן כתב בסי' ל"א (ד"ה ועל) גם בסי' ל' אות ה' כתב כבר נפסק בש"ע סי' שי"ג כהרמב"ם ומתוך מה שרשמתי נראה דאין בדין זה הכרע ובס' פרת יוסף להג' מסלאנים ראיתי בריש סי' ס"ד שכתב בשם הגר"א בסי' שי"ג שהכריע כשיטת רש"י והראב"ד אך בסוף הסי' כתב דתלמוד ערוך הוא בירושלמי פרק תשיעי דשביעית הלכה ד' ר' חזקיה סליק לגבי ר' ירמיה אמר ליה זכיתי בהן אוצריה וכו' ולפי מה שפירש דברי הירושלמי מתבאר דאינו קונה להשוכר מדין חצר ובקהלת יעקב אות ח' מחזיק דעת הסוברים דחצר שכורה קונה וצע"ג עכ"ל.

וראיתי עתה בשו"ת אורי וישעי סי' קי"א שהאריך לפלפל בדברי רבינו הש"ך במה שכתב ליישב דעת הרמב"ם וכן בשו"ת הרב מוהר"ן יפה בחלק ח"מ סי' י"ז ד' ס"א האריך בזה ולא פניתי כעת לעיין בדב"ק: ובחצר שאינה משתמרת ועומד בצדה דקונה אי בעינן שתהא משתמרת לדעתו בדוקא עיין בשו"ת הרב מוהר"ן יפה הנ"ל בסי' ח"י ד' ס"ב: כלל קי"ח) חוב אי חשוב ככסף לענין קנין ראיתי להרב יפה ענף דף ס"ה ע"ד אות ט' שכתב וזה לשונו בשטר לבד דלא קנה עד שיתן דמים לאו דוקא אלא הוא הדין אם היה המוכר חייב לו דקנה הרשב"א הובא בקמ"ר דף קס"ה ע"ב ב"ד סי' ק"ו וק"ט ועיין בסי' ק"י דקי"ג סוף ע"ג ובדעת הרשב"א נראה גם כן מדברי הרמב"ן בחי' לקידושין וכן כתב הרב כהונת עולם סי' מ"ג והובא בס' בני דוד דף פ"ז ע"ב עכ"ל והנה מספרים הנ"ל אין

גם אחד מצוי אצלי לראות אם הזכירו מחלוקת הרמב"ם והראב"ד הובא בש"ע ח"מ סי' ר"ד ס"י לענין קנין מטלטלין למי שפרע וכתב הרב דין אמת בד' מ"ו סוף ע"ג דדעת מרן לפסוק כהראב"ד דלא קנה למי שפרע מדהביא שתי הסברות בלשון יש ויש דקימא לן כיש אומרים בתרא (עיין במה שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"ז אות י"ד וט"ו) ולפי הנראה הוא הדין לקנות קרקע בשטר עם החוב במקום כסף עיין בדברי הרמב"ם בפרק ז' מהלכות מכירה דין ד' ולהרבנים משנה למלך שם ופתחי תשובה סי' ק"ץ סק"ב דדעת רוב הפוסקים כהראב"ד דחוב לא חשיב ככסף ולפי מה שכתב רבינו המשנה למלך שם דיש לחלק דאף דחוב לא חשיב ככסף לענין קנין מכל מקום חשיב ככסף לענין קנית קרקע בשטר דהכסף הוא משום דלא סמכה דעתיה ובזה סמכה דעתיה ומהני עם השטר יש לפקפק קצת על דברי הרב פתחי תשובה כמו שיראה הרואה ועיין עוד בש"ע ח"מ סי' קצ"ה סעיף יו"ד שכירות ומשכונא אינם נקנים במלוה ועיין בשו"ת שבחידושי יד אברהם ליו"ד סי' ש"ך הבאתיו בקונטרים אסיפת דינים במערכת בכור בהמה סי' ג' אות א' ס"ק כ"ג (בשדי חמד ח"א) ועיין בשו"ת בית שלמה א"ח ריש סי' ע"ב במי שמכר חמצו לפועל שלו ובמקום אדרו"פ ניכה לו משכר פעולתו כך וכך כתב דתלוי במחלוקת הפוסקים בסי' ר"ד ס"י לענין מי שפרע וביפה ענף שם כתב בשם הרב שמחת יאודה סי' נ"א לענין קנין קרקע בכסף דבמלוה הבאה מחמת שכירות שהיה חייב לו המוכר קנה לכולי עלמא ועיין במה שרשמתי במערכת הכ"ף אות קל"א (ד"ה ואם):

וכתב הרב יפה ענף שם אות כ"ח בשם הרב פני משה ח"ג סי' ס"א דמוכר במלוה דאינו קונה היינו דוקא היכא דלא הגיע זמנה לגבות אז אמרינן מלוה להוצאה ניתנה אבל הגיע זמנה הוי כמעות בעין ושהרב מטה שמעון ח"ג בתשו' סי' י"ב תמה עליו ועיין הריטב"א בקידושין דף ו' ע"ב גבי מקדש במלוה אינה מקודשת דהוא אפילו הגיע זמן פרעון עכ"ד: כלל קי"ט) חליפי איסורי הנאה (שאין תופסין דמים) דמותרים כתב הרב ארעא דרבנן באות רמ"ד דעת רש"י בחולין ד' ד' ע"ב ובע"א דף ד"ן דלמחליף אסור מדרבנן ולאחרים מותר עכ"ד נ"ב עיין בהר"ן בחולין שם ובדברי הר"ן בנדרים דף מ"ז ע"א ד"ה בעי רמי בר אבא ובחי' רעק"א ליו"ד סי' רי"ו ובמחנה אפרים בנימוקיו להרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פרק שמיני דין ט"ז ובדברי המפרשים בא"ח סי' תמ"ג וישועות יעקב שם סק"ו ומעיין גנים (עצי לבונה ח"ב) בהשמטות בד' ד"ן ע"ד ובס' אור חדש לקידושין דף נ"ו ע"ב ראיתי שמצדד לדעת רש"י דמה שאסורין להמחליף עצמו הוא מדאוריתא ובענין זה ואביזריה האריכו כל המחברים כמו שיראה הרואה בדברי המפרשים על סוגיא דחולין הנ"ל ועל סוגיא דקידושין הנ"ל ובקרבן אליצורבסוגיא דע"א ד' ס"ב האריך מאד

בפרטים אלו מד' ק' ע"ב עד ד' ח"ק ע"ד: ולענין איסורי הנאה דרבנן כתב הרב ארעא דרבנן באות רמ"ד דנסתפק הרב משנה למלך בפרק ד' (צ"ל פ"ה) מהלכות אישות אי אסורין להמחליף ועיין בזה בשער המלך פרק א' מהלכות חמץ (ד' ל"א ע"א מדפוס אשכנז) ובשו"ת כתב סופר א"ח סי' פ"ג עי"ש מה שכתב בדעת הטור ובדעת הרא"ש ולא ראה דברי הרב שער המלך הנ"ל ועיין מה שרשמתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ח' אות כ"ו בס"ד: כלל ק"ך) חיגר הוא שאין לו רגלים ופסח צולע על צדו אחד ויש לו רגלים ויכול להלוך וזהו לשון המשנה וכל שאינו לא חיגר ולא פסח וכו' כן כתב הרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ב אות אמ"ר ומשנתינו היא בסוף פאה ועי"ש בתוי"ט ובספר זכרון יהודה (על המשניות) כתב דבס' בית דוד הקשה על דברי התוספת יום טוב דחגר הוא ברגל אחד ופסח בשתי רגליו ושהוא פירש החילוק דחיגר יכול לחזור ולהתפשט ופסח אינו יכול להתפשט.

ועיין שושנים לדוד שם שדחה דברי הב"ד דבחגיגה ד' ו' בעי ר"ש קטן חיגר וכו' מתבאר דגם מי שאין יכול להתפשט עולמית שייך ביה לשון חיגר וכו' ומסיק היינו חגר היינו פסח אלא דפסח לשון תורה וחגר לשון חכמים ובפירוש המשניות תפארת ישראל שם כתב דחגר הוא ברגל אחד ופסח בשתי רגליו ובקונטריס אסיפת דינים (בשדי חמד ח"א) במערכת גט סי' ז' אות ט' הבאתי מה שכתב הרב פתחי תשובה סי' קו"ל בשם רעק"א דמ"ש התוי"ט דפסח הוא בשתי רגליו כונתו דתרווייהו במשמע ובשו"ת חתם סופר חלק ששי סי' כ"א נשאל על דברי רש"י בבכורות מ' ע"א ושקיל וטרי בענין פסח וצולע וכו' עי"ש ובספר שו"ת מבעל טיב גטין הנד"מ שקיל וטרי בענין זה עצמו בסי' ה' וכתב דפסח האמור בתורה היינו שאינו יכול להלך כלל אף בצולע וכל כח הילוכו ניטל ממנו בתולדה או בסיבה אחרת והצ"ע דברי התוי"ט עי"ש ועיין בנחמד למראה ח"א ד' ט"ל ע"ג והלאה אם אפשר לחלק ולומר דחגר הוא שנולד כן ממעי אמו ופיסח שנעשה אחר כך והאריך בכל זה הרב פתח הדביר בח"ב סי' רכ"ה אות י"ו על דברי הרב לחם שמים (פיה"מ) בסוף פאה שכתב לחלק בזה ועוד האריך עי"ש עתה ראיתי שרב אחד יצ"ו בקובץ יגדיל תורה קונטריס ה' סי' ל"ח האריך מאד בזה בבקיאות נפלא להוכיח דפסח וחגר שייך בין מרגלו אחת בין משתי רגליו ונפקא מינה לענין גט שצריך לכתוב סימן בשם המגרש לשני יוסף בן שמעון דיכולים לכתוב פסח או חגר בין כשהוא ברגל אחד בין בשתי רגליו עי"ש ולא פניתי כעת לעיין בבקיאותו פוק עיין:

כלל קכ"א) חקת העכומ"ז הגאון חתם סופר בהשמטות לחלק ח"מ בסי' קצ"א הביא מאי דקימא לן דכל דכתיבא באוריתא ולאו מנייהו גמרינן ליכא משום ובחקתיהם לא

תלכו ומה שכתבו התוספות דהיינו היכא דליכא חק ע"א אלא חק בעלמא אבל אי אית ביה חק ע"א אף על גב דכתיבא באוריתא לא עבדינן כוותייהו וכתב דלענין גילוי הראש דלא כתיב באוריתא ואדרבא באוריתא כתיב בהפך דכהן אסור לעבוד מחוסר בגדים והרי כשהוא בגילוי הראש חסר המצנפת אם כן נמצא דמנייהו הוא דגמרינן לכן אסור משום ובחקתיהם וכו' אלו תורף דב"ק מתבאר שסובר דליכא שום סרך חק ע"א בגילוי הראש דאם כן למה לי משום דלא כתיב בתורה ומנייהו הוא דגמרינן תיפוק ליה דמשום סרך ע"א אסור כמו שכתבו התוס' הנ"ל ולפי זה יש לתמוה שהרי כתב הרמ"א בסי' קע"ח דאינו אסור משום חקת העכומ"ז, אלא במנהג של פריצות או דאין לו טעם דאז יש לחוש משום דרכי האמורי או לשמץ ע"א אבל כל שאינו דרך פריצות וכו' אלא שעושין כן לכבוד מותר ואם כן בגילוי ראש דאינו דרך פריצות אלא עושין כן דרך כבוד אם אין בחק זה שמץ עכומ"ז כמו שמתבאר מדברי הרב כנז"ל איך שייך לאוסרו משום חקת עכומ"ז הן אמת דזו של כת הקודמין היא דהרב ט"ז בסי' ח' וסי' ס"א כתב דאסור גילוי הראש משום ובחקתיהם לא תלכו וכבר הקשו עליו הרבנים מטה אפרים בפרק שביעי מהלכות ברכות ובית עובד בנימוקיו כ"י מדברי הרמ"א הנ"ל והרב פתח הדביר בח"א ד' י"א ע"ג הביא דבריהם וכתב דבאמת גם בחק זה יש בו שמץ ע"א כמו שכתב הרב מנחת אהרן עיין שם אכן אנחנו בני ישראל אשר לא עבר על ראשינו מים כו' הרי זה בכלל ובחקתיהם לא תלכו ועוברים אלאו דאוריתא בשאט ונפש וכו' אלו תורף דב"ק אך למה שמתבאר מדברי הרב חתם סופר שסובר דליכא בזה שמץ ע"א ודאי קשה ובדברי הרב מנח"א הנ"ל עי"ש בפתח הדביר (בד"ה איברא) מה שכתב חכם אחד לפקפק לפי מה שכתב בס' צמח דוד (קובץ קטן) באלף הרביעי שנת תמ"ח דהוא להורות הכנעה וכו' אלא שכתב דדבר זה אין לו שחר דהכתיב והוא הולך יחף וראש לו חפוי וכתיב אבל וחפוי ראש דמורה מזה דחיפוי הראש הוא הכנעה וגם הרב המחבר הודה לו בזה דגילוי הראש אינו מורה הכנעה עי"ש ועיין בפירש"י ישעיה (ז ג') אל מסילת שדה כובס רבותינו דרשו נכנע אחז מפני ישעיה ושם על ראשו אוכלי דקרצי וכו' מוכח דכיסוי הראש מורה כניעה ועיין שו"ת חתם סופר חלק ו' סי' ב' ועי"ש עוד בפתח הדביר שהאריך בחילוקי דינים בחקת העכומ"ז:

ואי איכא בתגלחת הזקן משום חקת העכומ"ז האריך קצת בזה הגאון חתם סופר בחלק או"ח סי' קט"ן (ד"ה אשר מלא) להוכיח דליכא משום חקת העכומ"ז ובעיקר תגלחת זקן רשמתי לעיל במערכת הגימ"ל אות ע"ד (בשדי חמד ח"א בחלק הכללים): כלל קכ"ב) חזקה במאי דקימא לן ביו"ד סי' פ"ד ס"ט דתבשיל שנמצא בו שלשה תולעים חזקה שיש

גם כן עוד ונאסר כולה ועיין עוד שם בסי' ק' ס"ד וכתב הרב ט"ז בשם רש"ל לחלק דדוקא בתולעים דמניה קא רבו אמרינן הכי אבל לא במידי דאתי מעלמא עיין בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' יו"ד אות ד' ובסי' ה' אות מ"א מה שרשמתי בזה בס"ד: כלל קכ"ג) חזקת חיוב מצוה אי חשיבא חזקה כמו באיסורין דמחליקינן בכמה דינים בין אתחזק איסורא ללא אתחזק רשמתי במערכת הסמ"ך אות כ"ו (ד"ה ולענין): ואי איכא חזקה במידי דמצוה עיין מה שכתבתי בס"ד בקונטריס אסיפת דינים במערכת חזקה במצות לענין מי שהחזיק להיות בית הכנסת בביתו וכן להדליק נרות הבית הכנסת וכן בשאר מצות עי"ש שהבאתי בס"ד על כמה פרטים בעניינים אלו וגם במערכת שחיטה כתבתי בס"ד על שוחט שהחזיק ובא אחר בגבולו:

כלל קכ"ד) חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה לא אמרינן אלא במקום שאמרו בפירוש אבל היכא שלא פירשו כן אנן לא אמרינן הכי כן כתב הרב יד מלאכי בסי' פז"ר בשם הרב חוט השני ד' פ"א ע"א ובחות יאיר סי' ט' וכן כתב מרן חיד"א ביעיר אזן מערכה זו אות ט"ו וסיים ולפי הרשום בדעתי א כל האחרונים מסכימים בזה ועיין מקור ברוך סי' ח"ן עכ"ל והנה שני המאורות הגדולים הנ"ל העידו כן בשם הרב חות יאיר ואין בידי שו"ת הנ"ל לעיין בו אך ראיתי במכתב רב גדול בדורנו יצ"ו שכתב שלא נמצא זה בשו"ת חות יאיר דשם חקר בדין מקרא מגילה דדוחה מצוה דאוריתא אם הוא רק לקדם או גם לדחות וכתב ואף על פי שכח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בגזרתם היינו רק במקום שאמרו דוקא ובמקום שגזרו מחשש איסור תורה שלא לעשות דבר אף שעל ידי זה מתבטל מכל מקום וכו' ולפעמים עשו חיזוק כשל תורה ולפעמים יותר משל תורה אבל לא שיתקנו מ"ע ואנן נחמיר בה לדחות מצות עשה דאוריתא אי אפשר לומר כן עכ"ל דמבואר דלא כתב כן אלא לעקור דבר מן התורה אבל לא לענין שלא יעשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה וכתב דעל כל פנים בחוט השני כתוב כמו שכתבו בשמו ביד מלאכי ויעיר אזן ונשא ונתן בדברי החוט השני במה שכתב שנחלקו ר' מאיר ור' יהודה בפרק אף על פי אי עשו חיזוק וכו' ואפילור"י לא אמר דעשו חיזוק יותר משל תורה אלא במילתא דשכיחא ועוד דהלכה כר' יוסי דלא עשו חיזוק כלל עכ"ד הרב חוט השני ותמה עליו דהא ר' מאיר סבירא ליה בכמה דוכתי עשו חיזוק וכו' ואפילו במילתא דלא שכיח כמו שכתבו התוספות ביבמות דף ל"ו ע"ב ומוכרח לומר כדברי התוס' בכתובות דרק בכתובה שהוא ממון ולאו מילתא דאיסורא וסייג סובר דלא עשו חיזוק וגם מ"ש דקי"ל כר' יוסי וכו' דנראה מדבריו דאנן לא קי"ל דעשו חיזוק לדבריהם יותר מש"ת הוא תמוה דרי"ו לא אמר כן אלא בכתובה ועוד הביא מה שכתב מרן הב"י בסי' תרי"ג לדעת

הלכות גדולות לענין לשוט במים ביום הכיפורים דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה הרי דאף דלא אמרו כן בש"ס על זה אנן אמרינן הכי ודברי החוט השני צ"ע עכ"ל ומה שציין ביעיר אזן לשו"ת מקור ברוך דבריו הובאו בקהלת יעקב במערכה זו סוף אות ק"ל שכתב מפורש בהא דאמרינן חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה לא אמרינן הכי אלא היכא דאומר כן בהדיא בגמרא ולא בכל מקום עכ"ל ושם במערכת האל"ף אות ג' ואות מ"ו כתב ליישב דברי התוס' לדעת מרן כסף משנה דעשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה עי"ש שלא זכר דברי הרב מקור ברוך דלא אמרינן הכי אלא כשאומר בש"ס בהדיא: כלל קכ"ה) חדש בזמן הזה אם הוא מדאוריתא גם בחוצה לארץ ואם נוהג איסורא גם בחדש של עכומ"ז ועוד איזה פרטי דינים בזה רשמתי בסיעתא דשמיא בחלק אסיפת דינים במערכה זו לך נא ראה: כלל קכ"ו) חריף בקונטריס אסיפת דינים במערכה זו רשמתי איזה פרטי דינים בזה בס"ד עיין שם: כלל קכ"ז) חזיר אם לעתיד לבא יהיה מותר באכילה רשמתי במערכת הגימ"ל אות ע"ו (בשדי חמד ח"א): כלל קכ"ח) חילוף בפקדון שביד עכומ"ז אי חיישינן שיחליף בדבר שאין לו ריוח ובדבר שאין בו טורח רשמתי בקונטריס אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סי' ח' אות ל"א מדברי הפוסקים ביו"ד סי' קי"ח ובא"ח סי' תקי"ג ותקט"ו ותקי"ז ובסי' כ' ועוד מדברי איזה מחברים עי"ש.

והרב פרי מגדים באשל אברהם סי' ל"ב אות י"ג גבי עור מעובד לשמה שיש ספק שנחלף עם עור שלא נעבד לשמה אחר שכתב דעיבוד לשמה הוא מדרבנן והוי ספק בדרבנן וכו' כתב אבל בבית עכומ"ז כל דחיישינן לחלופי שנהנה בו לא אמרינן ספק דרבנן לקולא דרגיל וקרוב לודאי הוא ומשום הכי ביו"ד קי"ח באיסור דרבנן בלא חותם אחד אסור דיעבד ושאני חמאה בסוף סי' קכ"ז בטורי זהב דמתיר אחיו הגאון דקיל איסוריה משאר איסור דרבנן (ועיין ש"ך ק"י שם אות י"ח באו"ה ומ"ש בפריי שם קשה קצת כי בבית עכומ"ז כל שנהנה קרוב לודאי שהחליף ולא שייך ספק דרבנן לקולא) ומיהו אם לא נהנה קימא לן דלא חיישינן לחלופי עיין יו"ד קי"ח עמ"ש סעיף י"ט בזה עכ"ל ועיין בס' ברכת משה הנדפס חדש ממש לידידי הגאון בעל ס' מנחת משה נר"ו בקונטריס התשו' סי' ד' וידידי הגאון עמודי אש נר"ו בסי' ח' העמיק מאד בביאור דעת הראשונים והאחרונים בענין זה עמד וימודד אר"ש רחבת ידים כדרכו דה"ק ובד' ס' ע"ד כתב העולה ממ"ש דכל הפוסקים (זולת הי"א שברבינו ירוחם) סוברים דהיכא דלית ליה הנאה לא חיישינן שיכוין להכשיל דלא כהכנה"ג ושערי דעה שכתבו דרש"י והג"א ורשב"א ורבינו שמואל שבמרדכי סברי דלא כהתוס' (כתב השע"ד דיר"ש יש לו לחוש לדעתם) דליתא

דגם הם סברי כהתוס' וגם דלא כהישועות יעקב ביו"ד סי' קי"ד סק"א שכתב דבאיסורי תורה יש לחוש גם כשאין לו הנאה בחליפין דליתא עכ"ל והרב מעשה אברהם בחלק יו"ד סי' ל"ג הביא מחלוקת הפוסקים וכתב דאף שרבינו הטור ומרן בש"ע סי' קי"ח פסקו כדעת התוס' ודעמייהו דאם אינו נהנה בחליפין מותר מכל מקום שם בסעיף י"ב כתב דירא שמים נכון להחמיר וכתב שדעת הרב מוהרימ"ט בח"א סי' י"ב שאף שאין לו תועלת בחילוף יש לחוש שיחליף בשלו וציין לעיין בכנה"ג בהגהת ב"י אות מ"ה וכתב שהרבנים פרי חדש ופרי תואר ביטלו כל ראיות הרב מוהרימ"ט וסוף דבר מסיק הרב פרי חדש דלעולם לא חיישינן שהעכומ"ז יתכוין להכשיל לישראל ואף בדבר שאין לו שום טורח אלא לעולם כוון להנאתו אם מעט ואם הרבה וכן משמעות הפוסקים והרב המחבר כתב דנראה לו להכריע דאף דליכא הנאה להעכומ"ז חיישינן שיחליף להכשיל את ישראל כמו שמצינו במעשה שהיה להרב מוהרי"ץ אבראבנאיל שהיה קרוב למלך ספרד מהיושבים ראשונה במלכות והובא שם המעשה באריכות ותורף הדברים הוא שהמלך רצה שיאכל הרב עמו על שלחנו מאכלים שיבשלו להרב בבית הרב ויביאו לו ויאכלו שניהם יחדיו והמלך צוה לעבדיו שיבשלו בדמותו כצלמו וגם צוה לעשות איזו תחבולה שיוכל בקל לסבב ולגלגל את השלחן ובעודם אוכלים אמר להרב שיביט בחלון וכו' ובעוד שהרב הביט סבב את השלחן וקערתו באה לפני הרב ולא הרגיש הרב מזה וכשחזרו לאכול משך הרב את ידו ולא רצה לאכול וכעס עליו המלך מדוע לא תאכל ממאכל כשר אשר הובא לך והשיב הרב כך דיננו בשר שנעלם מן העין אסור והרי העלמתי עיני בהביטי לחלון והגזים עליו המלך ולא שמע בקולו עמד ונשקו על ראשו ואמר לו אשריך ואשרי תורתיך וכו' הרי שאף בלתי שום הנאה החלוף ובקש להכשילו אלו דבריו ולי ההדיוט אין מזה הכרע נדינא והמעיין יכריע:

כלל קכ"ט) חתיכה הראויה להתכבד דאינה בטלה אם הוא מדאוריתא הרב פתחי תשובה יו"ד ריש סי' ק"א ציין לזה שו"ת שאלת יעב"ץ ואינו מצוי אצלי לראות דב"ק ועיין בספרים שרשמתי במערכת הבי"ת אות כ"ו ובמערכת הדל"ת אות מ ואות פ"ח (בשדי חמד ח"א בחלק הכללים) ומשם בארה דכל הדברים שאינם בטלים הוא רק מדרבנן לדעת רוב הפוסקים וכן כתב הרב ארעא דרבנן באות רל"א דחתיכה הראויה להתכבד הוא מדרבנן שכן כתב הרמב"ם בפרק ט"ז מהלכות מאכלות אסורות דין ט' ודבר ברור הוא שכל האיסורים האלו מדבריהם ע"כ ושכן כתב הארוך כלל כ"ה וכן כתב הרב פחד יצחק הביא דבריו הרב עיקרי הד"ט סי' י"א אות ו': ואם בשעה שנתערבה לא היתה ראויה להתכבד ואחר כך הוכשרה להיות ראויה להתכבד כתב הרב זרע אמת בח"ב סי'

ל' לדעת הרב השואל שאפשר שמסתפק אם יש לה דין חתיכה הראויה להתכבד ואינה בטלה ומני"ר כתב דאם לא נודע התערובת עד שהוכשרה להיות ראויה להתכבד יש לה דין חתיכה הראויה להתכבד ואינה בטלה עי"ש ויש לו רב תנא דמסייע ליה שכן כתב הרדב"ז בתשובות החדשות סי' רס"ז והביא דבריו הרב פתחי תשובה בסי' ק"א סק"ה והרב יד דוד בהגב"י אות ו' כתב דהרב עצי לבונה מחלק בזה בין ודאי איסור לספק איסור דבספק טרפה שנתערב מותר אף בלא נודע עד אחר כך דאף דזה מגרע דהידיעה גורמת הביטול והוי עתה ראויה להתכבד מכל מקום כיון דלא נודע הספק טריפות עד אחר התערובת מותר בהפסד מרובה דהוי ספק ספיקא כדברי הש"ך סי' ק"י וגם יש דעות כהמחבר סי' ק"ט בנתערבו קודם דמותר אף בלא נודע עד אחר כך: ואם ראויה להתכבד לפני עכומ"ז ואינה ראויה לישראל אי חשיבה ראויה להתכבד עיין להרב נודע ביהודה יו"ד סי' ט"ז ולהרב ישועות יעקב יו"ד סי' ק"א ובספר דרכי הוראה בח"ב פרק ס"ז האריך בדברי הנו"ב ובסוף דבריו כתב דבספר ערוגת הבשם סי' ק"א כתב בשם הד"מ בסי' ק"א דמיקרי ראוי להתכבד וסיים וכן נראה הלכה למעשה עי"ש דברי מי שגדול גאון בדורנו יצ"ו:

כלל ק"ל) חידוש הוא ומחידושא לא ילפינן כתב הרב מקנה אברהם במהדורא בתרא אות קע"ה אי הא דאמרינן מחידושא לא ילפינן היינו דוקא לקולא אבל לחומראילפינן הנה מסוגיא דבבא מציעא דף ס"א מוכח דאף לחומרא אמרינן מחידושא לא ילפינן וכן הוכיח בספר פרי עץ חיים דף ל"ו מהך סוגיא ומה שהקשה מחולין דף צ"ח עמדתי על דבריו במ"א עכ"ל ומדברי רש"ל שהובאו בתשובות הרמ"א סי' י"ג (בד"ה והדרך השני) מתבאר לדעתי העניה דכי אמרינן מחידושא לא ילפינן היינו שאם החידוש עצמו הוא חומרא ויש בו גם כן איזה דין להקל נהי דמחומרו לא ילפינן אבל מקולו ילפינן בקל וחומר והוא הדין איפכא אם החידוש הוא קולא ויש בו איזה דין להחמיר נהי שאין למדין קולו ממנו מכל מקום למדין חומרו ממנו שכתב וז"ל ואף שכתב המרדכי שיש דוחין שכל ענייני הזמה חידוש הוא ולא גמרינן מניה איני מבין דבריו כלל דנהי דעדים זוממים חידוש הוא לחייב אותם מטעם תרי ותרי נינהו מאי חזית דסמכת אהני וכו' ולא גמרינן מניה לחיובא ולא לחומרא אבל לפטור ולקולא שפיר ילפינן מניה מק"ו שאפילו עדים זוממים לא מחייבינן להו שלא בפניהם קל וחומר בדוכתא אחריתי וכן יראה מלשון רש"י בפרק כל הבשר גבי בשר בחלב חדוש הוא דוקא חומרא לא גמרינן מניה ואף אם תמצא לומר דפרכינן הכי בין לקולא בין לחומרא מידי באוריתא כתיב שאין מזימין אלא בפניהם וכו' עכ"ל ומתבאר שאף שכתב בלשון אם תמצא לומר וכו' מכל מקום דעתו

היא כמו שכתב בתחלה דכיון דהחידוש הוא חומרא נהי דאין ללמוד ממנו להחמיר מכל מקום להקל למדין גם הרב משאת בנימין בסי' ק"ו נמשך אחר דברי רבו מוהרש"ל הנ"ל כיעי"ש ומ"ש בשם רש"י בפרק כל הבשר כונתו למה שכתב בד' ק"ח ע"א דאמרינן מבשר בחלב מאי טעמא לא גמרינן משום דחדוש הוא וכתב רש"י דשניהם מין היתר זה לבדו וזה לבדו וכשנתערבו נאסרו וכו' הלכך לא גמרינן חומרא מנייהו עכ"ל דמוכח דכשהחידוש הוא להחמיר לא גמרינן חומרא מניה אבל קולא שפיר ילפינן מניה דכל שכן דאם בדבר שחדשה בו תורה חומרא אית ביה קולא זו כ"ש לבעלמא והכי נמי יש לנו לומר בדבר שהחידוש שחדשה תורה להקל ויש בו נמי צד חומרא נהי דלא מצינן למילף קולא מניה משום דחידוש הוא אבל חומרא שיש בדבר החדוש ילפינן שפיר מק"ו כנז"ל וזה מבואר לדעתי העניה בדברי הש"ס דחולין דף צ"ח ע"ב דאמרינן התם דהא דתניא זהו היתר הבא מכלל איסור לא נצרכה אלא לר"י דאמר מין במינו לא בטיל ובזרוע בשלה מן האיל בטיל ופרכינן וליגמר מינה דמין במינו בטיל ומשנינן חידוש הוא ומחידושא לא ילפינן אי הכי למאה ולששים לא ניגמר אטו אנן לקולא גמרינן לחומרא גמרינן דמדאוריתא ברובא בטיל והתם החידוש הוא לקולא דמבטלינן איסור לכתחלה ואהכי לא מצינן למילף קולא אחריתי דליבטיל מין במינו אבל לאצרוכי מאה וששים שפיר ילפינן וכתב רש"י אטו אנן הא דגמרינן מניה מאה או ששים קולא הוא דתימא חידוש הוא דחדש רחמנא ואקיל גביה ולא גמרינן מניה הא חומרא היא דלא תימא ליבטיל ברובא וחומרא שפיר ילפינן מניה דכ"ש הוא ומה איל נזיר דאקיל גביה לא אקיל אלא במאה או ששים כ"ש באיסורא אחרינא עכ"ל מבואר דכשהחידוש הוא להקל קולא לא מצינן למילף מניה אבל חומרא ודאי שפיר ילפינן מניה והוא הדין בהפכו אם החידוש הוא חומרא לא ילפינן מניה חומרתו אבל קולתו ילפינן וההיא דבבא מציעא ד' ס"א שהביא הרב מקנה אברהם החדוש הוא חומרא דאפילו בלוה אסר רחמנא רבית ואמרינן דאי לא הוה כתיב קרא לאסור גזל ואונאה לא הוה ילפינן דאסירי מרבית דשאני רבית דחדוש הוא כל זה נראה ברור בעיני ולכן לא הבנתי מאי קשיא ליה להרב פרי עץ חיים מש"ס דחולין ד' צ"ח אש"ס דב"מ ועיינתי בדבריו וראיתי שאחר שהביא סוגיא דחולין הנ"ל סיים ואמר הרי בהדיא דמאי דלא גמרינן מחידוש היינו דוקא לקולא אבל לחומרא ילפינן מנה אם כן קשה אש"ס דב"מ למה לי דכתב רחמנא לאו בגזל נילף מרבית וצ"ע אבל מי שיעיין בדברי רש"י בד"ה הא חומרא דלא תימה ליבטיל ברובא עינו יראה ולבבו יבין דלא קשיא מידי עכ"ל ואולי כונתו ליישב כמו שכתבתי אבל לא ידעתי למה תלה עצמו בדברי רש"י שבד"ה הא חומרא.

והסוגיא עצמה ודברי רש"י שלפני זה ושאחרי זה מוכיחים כן ובחפשי ראותי בספר מלאכת שלמה קמחי בחידושיו לבבא מציעא ד' ס"א הנ"ל שהביא קושיא הנ"ל (מב"מ לחולין ד' צ"ח) בשם ס' קול שמואל ותירוץ הרב קול שמואל הוא לחלק בין אם החידוש הוא קולא דאז לא ילפינן קולא מיניה להיכא דהחידוש הוא חומרא וכו' על דרך שכתבתי וכתב הרב מלאכת שלמה דגם הרב פרי עץ חיים נתכוון לזה עי"ש ואינו נח לי כל כך כמו שכתבתי ועוד ראיתי שם בחידושיו למס' חולין דף צ"ח פלפלו בחכמה כמה רבני דורנו יצ"ו בסוגיא הנ"ל במאי דאמרינן דבשר בחלב חידוש הוא דרש"י פירש דהחידוש הוא החומרא שעל ידי צירוף שניהם והתוס' שם כתבו דהחידוש הוא דאי תרי ליה כוליה יומא וכו' כמסקנת הש"ס בפסחים ובנזיר ועל זה נחלקו בעלי תריסין הנ"ל אם החידוש של בשר בחלב הוא ההיתר שבו דלא נימא ביה כבוש כמבושל כבשאר איסורין ולפי זה יש ללמוד מסוגית הש"ס דפרק כל הבשר דכי אמרינן מחידושא לא ילפינן היינו דאפילו מחידוש שהוא של קולא לא ילפינן חומרא מיניה או נימא דהחידוש של בשר בחלב הוא החומרא שבו היינו הבישול והאריכו למעניתם ואם נאמר כצד זה יש לומר דמחידוש של חומרא נוכל ללמוד קולו וכן בהיפך ולפי שדבריהם באו בארוכה לא יכלתי כעת להתיישב בדבריהם ואתה תחזה אשר הובא בדבריהם מה שכתבו התוס' במועד קטן ד' ח' ע"א בסוף ד"ה נפקא ועוד דברי כמה מחברים שמפרשים החידוש דאי תרו ליה בחלבא היינו הקולא שבו ויש לעמוד לפי זה על דברי רש"ל שבתשובות הרמ"א הנ"ל וצריך להתיישב היטב בענין זה וראיתי שהרב פרי מגדים בספר גנת ורדים כלל ג"ן עמד בענין זה וחדוש הוא לרוב בקיאותו שנעלם ממנו דברי התוס' במ"ק ד' ח' הנ"ל ודברי התוס' בסנהדרין דף ז"ך ד"ה אין לך בו אלא חידושו כמו שיראה המעיין וצ"ע ובספר אברהם אזכור הנד"מ לגדול בדורנו יצ"ו ד' י"ט אות ס"ג כתב בשם אהלי יהודה נאגא"ר סדר ראה ד' מ"ד כשההיתר חידוש אין ללמוד ממנו איסור וכן כשהאיסור חידוש אין ללמוד קולא לענין בשר בחלב ועיר הנדחת ואין מצוי אצלי לעיין בדב"ק: כלל קל"א) חלב שחלבו עכומ"ז ואין ישראל רואהו במקום שמצוי חלב מבהמות טמאות אסור משום ספק דאוריתא מחשש תערובת חלב טמא ובמקום שאין חלב טמא מצוי ובכל זאת נהגו איסור הוא מחלוקת אם איסורא מדאוריתא או אינו אלא מדרבנן דלדעת הרדב"ז שבפרי חדש יו"ד סי' קי"ד דאיסור חלב שחלבו עכומ"ז ואין ישראל רואהו לא נגזר במנין ואם כן היה מותר מן הדין במקום שאין חלב טמא מצוי אלא שקבלו עליהם כדעת האוסרים ואם כן הוי נדר מדאוריתא אף על פי שלא אסר עצמו בלשון קונם כל שמקבל על עצמו לעשות דבר מצוה הוי דאוריתא ונפקא מפיך זו צדקה כמ"ש הר"ן בנדרים ד' ח' ע"א (ד"ה

עליו להשכים) והמקבל עליו פרישות שלא לעשות כגון שלא לאכול חלב של עכומ"ז או קבלת תענית נפקא לן מקבלת נזירות שאומר בלשון קבלה ולדעת כל הפוסקים דחלב נאסר במנין אם כן מה שנהגו שלא לאכול שחלבו עכומ"ז ואין ישראל רואהו אף במקום שאינו מצוי חלב טמא הוא מן הדין מכח דבר שנאסר במנין ולא קבלו עליהם שום נדר וליכא דררא דאיסור תורק והעובר הוא עבריין באיסור דרבנן כן כתב הרב חת"ס ביו"ד סי' ק"ז והביא דבריו בקצרה הרב פתחי תשובה יו"ד ריש סי' קט"ו עיין שם.

כלל קל"ב) חירופין וגידופין מי שמחרף ראשי וטובי העיר וממוני הקהל אם היה חייב נידוי (בזמן הבית שהיה מותר) רשמתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת חירופין ועוד כתבתי שם על מי שקורא לחברו בליעל ולמי שאומר איזה דברי ביזוי בכ"ף הדמיון (כממזר כרשע וכיוצא) ועוד איזה פרטי דינים עי"ש: כלל קל"ג) חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה (לומר גרשתני אם לא גרשה) עיין מה שרשמתי בזה בשדי חמד ח"א במערכת האל"ף אות שפ"ח ובקונטריס פאת השדי לכללים באות ק"ג:כלל קל"ד) רבי חמא בר' חנינא נראה שהוא אמורא מדאמרינן במסכת ברכות דף מ' ע"א אמר ר' חמא בר' חנינא הרגיל בקצח וכו' שאם היה תנא היו מביאים דבריו בלשון הרגיל לתנאים תני ר' חמא וכו' תניא ר' חמא אומר וכו' וזכורני שמדקדקים כן הקדמונים אך ראיתי להרב יפה נר"ו בקונטריס יפה תלמוד שבסוף ספר יפה ללב ח"ב בחידושיו לברכות שם שכתב בשם הרב שמחת יהודה נאנא"ר בפרק ג' דמסכת כלה דף ג' ע"ג שהוא תנא והוא כתב על דבריו מיהו ממ"ש הרב סדר הדורות ד' צ"ח ע"ג נראה שהוא אמורא והכי שמיע לי מהרב נחלת שמעוני שלא הזכירו בסדר התנאים עכ"ל ואין ספר נחלת שמעוני אצלי וגם ס' סדר הדורות שבידי הוא דפוס חדש ואין דפי הספר מכוונים להדפוס ישן לעיין בדב"ק אבל נראה פשוט שהוא אמורא מהטעם שכתבתי ונזכרתי שכן כתבתי במערכת האל"ף אות ע"ז (בד"ה עוד ראיתי והוא בשדי חמד ח"א דף י"ז ע"ד) והבאתי שכן כתב הגאון צל"ח לפסחים דף ס"ד ע"ב דמדאמרו אמר ר' יצחק ולא אמרו תני ר' יצחק מוכח שהוא אמורא ומה שרמז לספר סדר הדורות אולי כונתו לסדר תנאים ואמוראים במערכת החי"ת (בשם ר' חמא) דממה שהביא שם משמא דגמרא בתענית דף כ"ה סוף ע"א ובשבת דף קמ"ז ע"ב מתבאר שהיה בימי ר' יהושע בן לוי ור' יוחנן ובריב"ל יש מבוכה אם היה תנא אבל ר' יוחנן לא היה תנא ואם כן גם ר' חמא בר"ח חברו לא היה תנא ועיין עוד בברכות ד' ה' סוף ע"ב דאמר ר' חמא בר' חנינא אמר ר' יצחק: כלל קל"ה) חמשה עינויים של יום הכיפורים אם כולם הם מדאוריתא או דוקא אכילה ושתיה מן התורה הוא מחלוקת הראשונים כמו שארשום להלן בס"ד ותמיה לי על רבין חסידא בספר ארעא דרבנן במערכה זו אות

רב"ן שסתם וכתב וז"ל חמש עינויים כתב הרמב"ם בפרק א' מהלכות שביתת עשור דאכילה ושתיה דוקא מדאוריתא אבל שאר עינוין מדרבנן וקרא אסמכתא עכ"ל והיה לו להזכיר שדבר זה שנוי במחלוקת הראשונים ועוד יש לתמוה במה שכתב בשם הרמב"ם דשאר עינויים הם מדרבנן כאילו כתב מפורש כן והרואה יראה דהרמב"ם לא כתב לחלק בין עינוי דאכילה ושתיה לשאר עינויים אלא לענין חיוב כרת אבל לענין איסורין אינו מפורש בדבריו דסובר דהשאר הם מדרבנן והמעיין בדברי הרב המגיד והרב לחם משנה ומרן כסף משנה במה שכתבו בשם הר"ן יראה שהבינו בדעת הרמב"ם דכל החמשה עינויים הן מן התורה ועוד יש לתמוה דבספרו קהלת יעקב בתוספת דרבנן במערכה זו אות רמ"ב כתב דהתוספות סוברים דשאר עינויים הם רק מדרבנן וקראי אסמכתא נינהו אבל דעת הרמב"ם דכולם מדאוריתא וציין לתשובת הרדב"ז החדשות סי' שע"ז עי"ש והיה לו לתקן ולהגיה מה שכתב בארעא דרבנן לדעת הרמב"ם דנהפוך הוא.

ואחר זמן רב ראיתי שהרב המגיה לספר משק ביתי במערכת ספקא דרבנן לקולא באות בש"ן עמד על דברי הרב ארעא דרבנן דתבריה לגזיזיה בספרי קהלת יעקב הנ"ל ועל מה שכתב בארעא דרבנן בדעת הרמב"ם דשאר העינוים הם מדרבנן כתב שנמשך בזה אחר דברי הרב תוספת יום טוב בריש פרק ח' דיומא ובפרק ט' דשבת שדעת הרמב"ם דהם מדרבנן ושכבר הושג מהרבנים קול אליהו ח"א סי' ל"ו ויד יהודה ד' כ' ע"ד.

אך כתב הוא ליישב דאינו מוכרח שדעת הרמב"ם שכולם מן התורה דיש לומר כדברי הרב מרכבת המשנה אשכנזי בדעת הרמב"ם שהשאר הם מדרבנן והביא כן מדברי הרב המגיד וכו' וסייעו מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה דקראי אסמכתא וכו' וגם בדעת הר"ן הביא מחלוקת דהרב ב"ח בסי' תרי"א כתב שדעת הר"ן דכולם הם מדאוריתא והרדב"ז בסי' שע"ז הנ"ל סובר דדעת הר"ן במסקנתו דלא כהרמב"ם (לפי שיטתו שהבין שכולם הם מדאוריתא) אלו תורף דב"ק עי"ש.

ובמה שכתב הרב המחבר שם במערכת האל"ף אות י"ו ומה שכתב שיש סיוע לדברי הרב מרכבת המשנה מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה ודלא כהרבנים שכתבו שדעת הרמב"ם גם בפירושו שכולם מן התורה בעניותי איני רואה שום נטיית דעת הרמב"ם לזה בפירושו ואדרבא לאידך גיסא מטין דברי הרמב"ם שכתב לא בארה התורה מניעה מאלו הדברים ביום צום כפור אבל אמר הכתוב לשון עינוי וכו' ובאה הקבלה שבאו לאסור חמשה דברים מהנאת הגוף והם אכילה וכו' ובאה בכל אחת מאלו המצות מלת עינוי לפי שהם רמזים ואסמכתות ועיקר איסור קבלה וכו' עי"ש ומדכתב שהם מקבלה יש להבין שהם מדאוריתא עיין למרן כסף משנה בפרק א' מהלכות אישות דין ו' שהקשה לו

על מה שכתב הרמב"ם ויש נשים אחרות שאסורות מפי הקבלה דכיון דאינו אלא מדרבנן אין שייך לומר בהן לשון קבלה ומה שכתב בפירושו שהם רמזים ואסמכתות יש לומר דכונתו דהילפותא היא אסמכתא אבל עיקר הדין אפשר שסובר שהוא מקבלה למשה מסיני והוא מדאוריתא ועם שיש לומר דאולי יש חילוק בין מפי הקבלה לקבלה על כל פנים אין לנו שום נטיה דסובר שהם מדרבנן: והרב נהר שלום בסי' תרי"א הביא כל מה שכתב הרב פרי חדש להכריח דכל העינויים מן התורה ודחה הוכחותיו ומכללן מה שלמד סיכה ביום כיפור מסיכה בשמן תרומה כתב דיש לחלק דבשאר איסורין שנאמר בהם אכילה וגם שתיה בכלל וסיכה כשתיה דבהן לכולי עלמא סיכה אסורה מן התורה מה שאין כן יום הכיפורים דלא כתיב ביה אכילה וכו' עי"ש.

ויש לפקפק בזה משיטת התוס' דסברי דשאר עינוים מדרבנן וסברי נמי ביומא ד' ע"ז בד"ה דתנן דסיכה בשמן תרומה הוא אסור רק מדרבנן ולדידהו אינו מתיישב קושית הרב פר"ח למה הטבילוה הרי כל שהוא לצורך הקטן מותר כיעי"ש. ובדברי הרב ערך השלחן בריש סי' תרי"א ודוק ולפי דרכנו למדנו דהרבנים הנ"ל סוברים בדעת הרמב"ם שכולם מן התורה וכן הבין הרב מראה הפנים על דברי הירושלמי בריש פרק בתרא דיומא בדעת הרמב"ם גם הרב ערך השלחן בסוף אות א' שהביא דעות הפוסקים שסוברים שהם מדרבנן (הלא המה מסקנת הר"ן והתו"י ור"ת ור"י וריב"א וסמ"ג וסמ"ק והרא"ש והטור וריי"ו והריטב"א בחי' והרב החינוך בפרשת אמור והרשב"א בתשובה שהביא מרן הב"י ביו"ד סי' קכ"ג) לא מני בהדייהו הרמב"ם דמשמע ליה ודאי שדעתו דכולהו הוו מן התורה וכמו שכתב שם בתחלת האות וכן נקט הרב מאמר מרדכי בדעת הרמב"ם (מ"ש שם שכן דעת הר"ן נמשך בזה אחר דברי הרב ב"ח שכתב כן ולא ראה שהרדב"ז הנ"ל הבין בדעת הר"ן דמסקנתו לדינא דאינם אלא מדרבנן וקושטא קאי דהכי רהטי דברי הר"ן וכדכתב הרב המגיה במשק ביתי שם) וכמעט כל האחרונים סוברים כן בדעת הרמב"ם דלא כמו שחדש בדעתו הרב מרכבת המשנה שסובר שהם מדרבנן והרב מטה אהרן במערכת היו"ד האריך מאד במחלוקת זו ולפי שלא תקע עצמו לדבר הלכה אחת כי אם נסתפק בכמה סעיפים מענין לענין לא יכלתי להתבשם בתורתו מרוב האריכות עי"ש מדף קמ"ח והלאה גם הרב ימי שלמה בד' ח"י ע"ג וע"ד כתב קצת בענין זה והעיר בדברי איזה רבני האחרונים וחידוש הוא שלא הזכיר דברי הרב ארעא דרבנן וקהלת יעקב הנ"ל ומה שהקשה על מה שכתב הרב ב"ח דדעת הר"ן שכולם מן התורה וכו' לא ראה דברי הרב המגיה במשק ביתי הנ"ל ומה שקשה על שיטת הרמב"ם מדמצינו דהקלו חכמים בכמה דברים בשאר העינויים כבר האריכו בזה הראשונים והאחרונים

הלא בספרתם גם אשו"ר ברהטי"ם דברי מי שגדול בדורנו הגאון נצי"ב יצ"ו בספרו הנורא העמק שאלה בפרשת וזאת הברכה שאלתא קס"ז שהאריך מאד ליישב שיטת רבינו השאלתות (שסובר דכל החמש עיניין מן התורה) והראה לנו שמחלוקת הראשונים בזה אם הם מדאוריתא או מדרבנן (חוץ מאכילה ושתיה) הוא מחלוקת בגמרא עי"ש דב"ק: והנה בקונטריס אסיפת דינים במערכת חתן וכלה אות כ"ו נמשכתי אחר דברי הרב ארעא דרבנן והקשתי על הרב ישועות יעקב והיה אז קונטריס זה ביד המעתיק הי"ו אך עתה אנכי הרואה לפי כל הרשום אמת ליעקב שדברי הרב ישועות יעקב נכונים כפי הסכמת רובא דרובא בדעת הרמב"ם ובדעת רש"י כתב מרן הפרי חדש בריש סי' תרי"א דממה שכתב ביומא דף ע"ד ע"א (בד"ה שבתון) מוכח שסובר דשאר עינויים הם מדרבנן מדכתב דכי היכי דאסמיכו רבנן בשבתון דשבת שאר מלאכות שלא היו במשכן ואינם מלאכה גמורה הכי נמי שבתון דגבי עינוי להוסיף על עינויאכילה ושתיה קאתי והרב ערוך השלחן כתב דלא כתב רש"י דהוא אסמכתא אלא אדרשה דשבתון דהיא אסמכתא דהא נפקא מקראי אחריני כנגד חמשה עינויים שבתורה אבל ודאי מודה רש"י דהוו מן התורה עי"ש.

והנה תרווייהו רבנן קדישי משמע להו בכונת רש"י דגם שבתון דעינוי אסמכתא הוא קאמר אלא דלהרב פרי חדש דעת רש"י שהם מדרבנן ולהרב ערוך השלחן אף דדרשה דשבתון אסמכתא היא מכל מקום מן התורה הם מקראי אחריני אמנם בספר צמח צדק על המשניות להגאון מוהר"ם מליבאוויץ ראיתי בפרק בתרא דיומא שאדרבא מדברי רש"י הללו דקדק שסובר שהם מן התורה דרק לגבי שבתון דשבת כתב דאסמיכו רבנן וכו' אבל בשבתון דעינוי לא כתב אסמיכו רבנן רק כתב להוסיף על עינוי אכילה קאתי משמע שגוף הכתוב בא להוסיף זה ולפי הנראה הצדק אתו וכיונה דעתו בזה לדברי הרב שיח יצחק שהבאתי לקמן (בד"ה ודע) שכתב כדבריו ועוד דקדק בצמח צדק מדברי רש"י בראש הפרק שסובר שהם מן התורה ועוד שקיל וטרי שם לענין סיכה וציין לעיין בפרי חדש שכתב גם כן על דרך שנתבאר וכונתו על ענין הסיכה והיה לו להעיר על דברי הרב פרי חדש שהבין מדברי רש"י שסובר שהם מדרבנן ושוייה הדרגא ביבמות ד' ע"ד עי"ש ולפי מה שהבין הרב צמח צדק בכונת רש"י דבריו אחדים ואין נסתר מחמתו שגם ביומא דעתו שהם מדאוריתא והגאון מנחת חינוך במצוה שי"ג אות א' כתב דהיה נראה מדברי רש"י הנ"ל שהם מדרבנן מדכתב דאסמיכו רבנן ושוב כתב דאפשר שסובר שהם מן התורה ומסרו הכתוב לחכמים: ודע שנראה לי הדל דאפשר לומר שגם הסוברים דכל העינויים מן התורה הם היינו דוקא לאנשים אבל נשים אינם בשאר עינויים אלא מדרבנן

ומשמע לי הכי דהא בסוגיא דפרק הישן ד' כ"ח ע"ב אמרינן איצטריך ה"ה דהאזרח (לגבי עינוי יום הכיפורים) לרבות נשים לתוספת עינוי דלא הוה ידעינן מהיקשא דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה דסלקא דעתך אמינא הואיל ומיעט רחמנא לתוספת עינוי מעונש ומאזהרה לא ליחייבו נשים כלל קמשמע לן ואם כן לגבי שאר עינויים דליכא בהו עונש ואזהרה ממילא מדהשוה הכתוב אשה לאיש לא מצינן לחיובי בהו נשים והוא הדין דהאזרח מוקמינן לדמיסתבר טפי דהיינו תוספת מחול על הקודש בעינוי דאכילה דפשיטא לן דבעיצומו של יום נשים נמי איתנהו בחיובא ומרבינן דדמי להו ולא מיסתבר לרבות שאר עינויים ובעינוי דאכילה לא תהיו שוים לאנשים לגמרי וגם לרבות שתיהם לא נוכל כיון שיש לומר שלא בא הכתוב לרבות אלא אחת מאי דמיסתבר טפי ותו לא ואם כן חיוב נשים בשאר עינויים לדברי הכל הוא מדרבנן.

אמנם ראיתי להגאון שער המלך בפרק א' מהלכות שביתת עשור שהכריח מסוגיא זו כדעת הפוסקים דשאר עינויים אינם מן התורה דאם כן אמאי לא מוקמינן לרבויא לרבות נשים בעינוי שאר הדברים ולית בהו עונש ואזהרה אלא מוכח דקים ליה להש"ס דאין שאר עינויים אלא מדרבנן עי"ש ולפי מה שכתבתי אני הדל אין מזה סתירה לדעת הסוברים שכולם מן התורה ובחפשי בספרים שבידי ראיתי שהרב יד דוד בחידושיו לריש פרק יום הכיפורים הביא קושית הרב שער המלך ותירץ וז"ל ואפשר לומר כי על אלו עינויים שהם כלולים בכלל עינוי והם בכלל ועניתם את נפשותיכם אף על גב דאזהרה לא קאי אלא אאכילה ושתיה מכל מקום לא תחלק בהם כיון שכלולים בעשה ואם כן אין שייכות לחייב במקצתם ולפטרם מאחריני אבל תוספת נזכר בקרא בפני עצמו שפיר הוה אמינא דפטורות עכ"ל הנך רואה שהרב הנ"ל כתב הסברא בהיפך והמעיין יבחר והשגתי עתה ספר נחמד (יסודתו על דברי הרב החינוך הכי קרא שמו) מנחת חינוך וראיתי בסי' שי"ג אות א' שהביא קושית הרב שער המלך הנז"ל בשם הרמב"ן על התורה בפרשת אמור (עיינתי שם בקשתיו ולא מצאתיו) וכתב ליישב הקושיא בטוב טעם עי"ש ושם ראיתי שכתב דאי אפשר לומר דאנשים בכל העינוים מן התורה ונשים בשאר עינויים אינם אלא מדרבנן דאם כן כל מצות עשה שהזמן גרמא ליחייבו מדרבנן כקושיית הש"ם בברכות גבי קידוש היום ועל פי זה הכריח כדעת הסוברים דשאר עינויים אינם אלא מדרבנן דהא נשים נמי איתנהו בשאר עינויים ואין לומר דחייבות מדאוריתא כיון דליכא שום ריבוי וכו' עי"ש דב"ק: וראיתי לידידי הגאון אד"ר בקונטריס הלכות גדולות אשר לו בכנסת הגדולה החדש ד' שנדפסה עתה שכתב באות ה' לדחות ראית הרב שער המלך ותורף דב"ק הוא דהסוברים דכל העינויים מן התורה מפרשים כן באמת מה שאמרו

בש"ס דסוכה לא נצרכה אלא לתוספת עינוי שרצונם לומר הוספה על העינוי שעיקר הוא מאכילה ושתיה והלכה למשה מסיני שגם שאר העינויים נוהגים ביום הכיפורים (דלא כפירוש רש"י דתוספת עינוי רוצה לומר שיתחיל להתענות מבעוד יום) ודקדק כן מלשון הש"ס דבסוכה אמרו לתוספת עינוי ואילו בשאר דוכתי נקטי לשון תוספת יום הכיפורים ולא לחנם עבידי רבנן דמשנו אלא להורות דכאן בסוגיא דסוכה הכונה על הוספת שאר עינויים ובשאר דוכתי הכונה להוסיף מחול על הקודש להתחיל מבעוד יום עי"ש.

ובהורמנותיה דמר שיחל"א מלבד הדוחק לפרש לשון אחד לכונות מתחלפות שלשון תוספת עינוי נאמר בש"ס דיומא דף פ"א ע"א על תוספת מחול על הקודש להתחיל מבעוד יום וכמו שנרגש בעצמו שם ונדחק ואינו נח לי כאשר יראה הרואה ועוד יש לפקפק דאנו מה נענה לדעת רש"י גופיה שבפרק הערל דף ע"ד ע"א דאמר ריש לקיש מנין למעשר שני שנטמא שמותר לסוכו פירש ואף על גב דקימא לן דסיכה כשתיה והוה ליה כמאן דשתי בטומאה ומזה הוכיח הרב פרי חדש בריש סי' תרי"א שדעת רש"י דכל העינויים הן מן התורה דמדאיצטריך קרא למישרי מעשר שני טמא בסיכה שמעינן דבעלמא סיכה כשתיה מן התורה ומה שהוקשה להרב פרי חדש דברי רש"י בריש פרק יום הכיפורים (בד"ה שבתון) שכתב שהוא אסמכתא כבר בא חכם הרב ערוך השלחן ויישב דכונת רש"י דקרא דשבתון הוא אסמכתא דהא נפקא מקראי אחריני כנגד חמשה עינויים שבתורה וכו' אבל ודאי דהוא מן התורה וכן כתבו התוספות ישנים שם במתניתין עי"ש וצדד לחלק בין סיכה דתרומה שהיא מן התורה לסיכה ביום הכיפורים שהיא מדרבנן ולא נחה דעתו ומסיק וז"ל מיהו אין נראה כן דעת רש"י אלא לכל מילי משמע דסיכה מן התורה וכן נראה מדאמרינן בבבא מציעא ד' נ"ד דילפינן סיכה מדכתיב ותבא כמים בקרבו ולא מייתי קרא דולא יחללו דהוי דרשה גמורה בתרומה עכ"ל מתבאר דמסקנתו בדעת רש"י שסובר דכולהו מדאוריתא נינהו וכן תמצא אליו שם בסוף האות כשכתב בפרטות דעות הסוברים דשאר עינויים מדרבנן לא מנה את רש"י בכללם עי"ש משום דמסתבר ליה טפי שדעת רש"י כדעת הרמב"ם דכולהו מדאוריתא כמו שכתב בתחלת האות גם הרב שיח יצחק ליומא בדף קי"ג ע"ב דקדק מלשון רש"י בדף ע"ד ע"א (בד"ה שבתון שכתב וגבי עינוי כתיב וכי היכי דשבתון האמור בשבת אסמיכו ביה רבנן שאר מלאכות שלא היו במשכן ואינן מלאכות גמורות הכי נמי שבתון דגבי עינוי דכתיב שבתון היא לכם ועניתם להוסיף על עינוי אכילה ושתיה קאתי עכ"ל) שסובר דכל העינויים מן התורה מדלא כתב הכא נמי אסמיכו ביה רבנן וכו' מוכח שסובר דאין

הדמיון אלא ששבתון בא להוסיף אבל חלוקים הם דהכא מדאוריתא שהרי מלבד זה יש להם ראיה אחרת דחמשה עינויים כתובים בתורה ועוד כיון דרביתה תורה עינוי שהוא בשב ואל תעשה כדלקמן מעתה בגילוי מלתא ילפינן מדברי קבלה דהנך נמי איקרו עינוי ובכלל תענו דקרא נינהו והיינו דפירש רש"י לקמן ע"ב בד"ה מה מצות (מלאכת שבת שב ואל תעשה אף מצות עינוי שב ואל תעשה דבר המבטל ממך את העינוי ואין זו אלא כגון הני דמתניתין) לא יאכל ולא ישתה ולא ירחץ כלומר דגם שאר עינויים רחיצה וכו' בכלל דרשה דתענו ומדאוריתא נינהו וכן מוכח ממה שפירש לקמן דף פ"א ע"ב (ד"ה תשבתו שבתכם) דדרשה שבת שבתון דרשה גמורה היא ולא אסמכתא לן בפרק הערל וכו' ולפי זה דעתו כדעת הרמב"ם דכולהו מדאוריתא נינהו ואין סתירה לדבריו כמו שכתב הרב פרי חדש בסי' תרי"א עכ"ל הרי שני עדים נאמנים מעידים שדעת רש"י שכל העינויים הם מן התורה שוב מצאתי שכן כתב גם הרב יד דוד בחידושיו ליומא על דף ע"ז ע"ב (בד"ה שעינה מביאות אחרות) שדעת רש"י דתשמיש ביום הכיפורים אסור מדאוריתא:אמור מעתה לדעת רש"י שסובר שהם מן התורה ומפרש גם כן תוספת עינוי שבסוגיא דסוכה כפשטיה על ההתחלה מבעוד יום הדרא קושית הרב שער המלך הנז"ל לדוכתה כמובן ולפי הנראה ספרים שרשמתי שכתבו בדעת רש"י שכולם הם מדאוריתא אינם מצויים ביד ידידי הרב עליון למעלה יצ"ו ואין לתמוה על שלא ראה דבריהם.

אמנם תמיה לי כי ראיתי שהזכיר שם מה שכתב הגאון העמק שאלה יצ"ו שדבר זה הוא מחלוקת בגמרא וכו' ובודאי שכונתו היא למה שכתב בשאלתה קס"ז שהזכרתי אני ההדיוט למעלה והרי שם בריש הסימן הוכיח מדברי רש"י בכמה מקומות שדעתו כדעת הרמב"ם והשאלתות שכל העינויים הם מן התורה ולפי זה נסתרה דרכו בישוב קושית הרב שער המלך ומני"ר יצ"ו לא חלי ולא מרגיש בזה והוא תימה: עוד ראיתי לידידי הגאון הנ"ל יצ"ו שרצה להוכיח דאיסור תשמיש ביום הכיפורים מדאוריתא מדאמרינן בשילהי מסכת יומא הרואה קרי ביום הכיפורים ידאג כל השנה ופירש רש"י כעבד המוזג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו והתוספות בריש סוכה דף ב' (בד"ה כי עביד) כתבו דמשום איסור דרבנן לא שייך לומר שהגשמים סימן קללה ואם כן מוכח דאיסור דתשמיש הוא מן התורה דאם לא כן לא שייך בזה ששפך לו קיתון על פניו משום תקנתא דרבנן וכו' עי"ש ודבריו נפלאו ממני ואיני רואה בעניותי ושפלות דעתי שום דמיון בזה למה שכתבו התוספות דהתוס' כתבו דכל שיש בידו לקיים מצות סוכה אף על ידי איסור דרבנן ממילא לא יהיו לו הגשמים סימן קללה שהרי הוא מקיים המצוה ושם הסימן קללה הוא מה שלא יקיים המצוה והרי זה מקיימה והכא אין ראיה זו באה למנוע ממנו

שום קיום המצוה כי איך שיהיה הרי הוא בשב ואל תעשה מתשמיש ורק הסימן קללה הוא מה שמראים לו מן השמים שאין מעשיו רצוים כי הוא רצה לענות נפשו מדבר זה ומשביעים אותו במה שבידם ומה לנו אם העינוי שהיה רוצה לענות נפשו הוא מצוה מן התורה או מדרבנן או אפילו אין בו מצוה כלל לא מן התורה ולא מדברי סופרים וההוא אמר לסגף עצמו למעט תאותו לייסר את נפשו ומן השמים יורו לו שאינו מקובל ומרוצה לפניו יתברך על כן יש לו לדאוג כל השנה מספק שמא היתה זאת להורות כי לא נרצה לו לכפר עליו וכשהשלים שנתו אכן נודע הדבר שלטובה עשו לו זאת ומובטח לו שהוא בן העולם הבא יראה זרע ויאריך ימים:

ומה שכתב בשם הרב מר אביו דממה שאמר שמואל בסוטה דף מ"ו ע"ב מאי ראה ראה שנתעברה אמן ביום הכיפורים משמע דאיסור תשמיש ביום הכיפורים הוא מדאוריתא ויפה כח הבן שיחל"א להמציא שדבר זה הוא מחלוקת רב ושמואל דלרב דאמר ראה ממש כדרשב"ג אין איסור תשמיש מן התורה עי"ש הנה אמת שכן דעת הגאון מוהרש"א בחידושי אגדות שם דלשמואל הוא מן התורה שכתב וז"ל דקבלה היה בידו דנתעברו אמן באיסור תשמיש שהוא בלאו עכ"ל ודבריו נפלאים לעניות דעתי דלאו מאי שיאטיה גבי עינוי ובהדיא אמרינן דלא נאמרה אזהרה בעינוי ואף הפוסקים שסוברים שכל העינוים הם מן התורה ליכא למאן דאמר שהן בלאו וצ"ע על כל פנים דבריו הם סעד גדול למה שכתב הרב מר אביו מכל מקום מגוף דברי הש"ס אין הכרח לזה דאף אם אינו אלא איסור דרבנן שנתפשט בכל ישראל וישראל קדושים הם ואלו פרצו גדר ראה לקללם וזה לשון הרב עיון יעקב ראה שנתעברה אמן ביום הכיפורים כלומר לפי שהיו פרוצים כל כך בתשמיש שאפילו ביום, הכיפורים שמשו הפך הפרסיים שהן צנועים בתשמיש וכו' עכ"ל נראה שרצונו לומר שלא על מה ששמשו ביום הכיפורים שעברו עבירה הוא שקללם אלא מפני שמעשה זה מוכיח על הפלגת פריצותם שלולא כן היו כמנעים ביום אדיר בימי שנה ובאמת הדברים צריכים ביאור האם מפני אבותיהם ואמותיהם של אלו יתחייבו קללה ורחוק מאוד בעיני ללמוד דין מזה והמעיין יכריע: כלל קל"ו) חמסן יהיב דמי הכי אמרינן בבבא קמא דף ס"ב ע"א דהיינו דאיכא בין גזלן לחמסן דגזלן לא יהיב דמי וחמסן יהיב דמי וכתבו התוספות שם דבלישנא דקרא גם חמסן הוא דלא יהיב דמי ובמדרש רבה בראשית פרק ל"א איתא איזהו חמס ואיזהו גזל אמר ר' חנינא חמס שאינו שוה פרוטה וגזל שוה פרוטה וכך היו אנשי מבול עושין וכו' והכי איתא בירושלמי בבבא מציעא פרק ד' הלכה ב' ובקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות י"ט הבאתי אם יתכן לומר דהירושלמי והמדרש רבה הנ"ל לית להו דאמרינן

בש"ס דילן דחמסן בלשון חכמים היינו דיהיב דמי ואם גם בלשון חכמים יתכן לפעמים לפרש חמסן דלא יהיב דמי עי"ש:

כלל קל"ז) חציצה במה שנוהגים העולם בקביעות המזוזה שכורכים הפרשה בקלף או סמרטוט ונותנין אותה במזוזת הבית כתב הרב פתחי תשובה ביו"ד ריש סי' רפ"ט ובהנהגת החסיד הגר"א כתב לא יכרוך המזוזה בקלף וכדומה שלא יהיה חוצץ בין המזוזה למזוזות הבית עכ"ד וסיים הרב פתחי תשובה וצ"ע לא ביאר מאי קשיא ליה עלה דהאי מילתא ומצאתי בתשובת הגאון מוהר"ם שיק בחלק יו"ד סי' רפ"ח שנשאל אם יש לנהוג כהנהגת הנ"ל ואם יש חילוק בין קלף לארגז והשיב דאין סברא לחלק בין ארגז לקלף ושהוא נוהג כאשר ראה מרבותיו וכאשר פשט המנהג בכל ישראל לכרוך המזוזה בקלף או ליתנה בארגז המיוחד לה ולקבעה במסמרים ואין חשש משום חציצה לא מיבעיא לשיטת הרשב"א והר"ן והריב"ש המובאים באורח חיים סי' ז"ך דדוקא היכא דאיכא בקרא יתורא לגלות על חציצה הוא דקפדינן והכא ליכא יתורא אלא אפילו לדעת הרא"ש וסיעתו דבתפילין פוסלת חציצה במזוזה מודים משום דמפרשינן מאי דכתיב על מזוזות ביתך דעל בסמוך הוא והכריח דעל מזוזות דכתיב בקרא אין הכונה על מזוזות ממש שהרי כותבן על הקלף ולא על המזוזה ובהכרח לומר דעל לא אתא לפסול חציצה אלא על בסמוך ועוד כיון שקובעים אותם במסמרים הוי חיבור וקרינן ביה שפיר וכתבתם על מזוזות כיון שחברם כגופו דמי כדאמרינן בסוכה דף ל"ז ע"א ועוד דכי היכי דאמרינן דכל שהוא לנאותו אינו חוצץ הכי נמי כל שעושים לחזקה אינו חוצץ: כלל קל"ח) חיישינן למיתה או לא חיישינן הוא מחלוקת בש"ס ונאמרו בזה כמה חילוקים קבצם כעמיר הרב כסף נבחר בכלל ס"ג כדרכו בקודש ושם אתה מוצא מה שכתבו הקדמונים לחלק בין זמן מועט לזמן מרובה דלזמן מועט לא חיישינן למיתה והגאון חכם צבי בסי' ק"ז הביא מה שכתבו התוספות לחלק בין זמן הרבה לזמן מועט וכתב דיש מקום עיון בדברי הרמב"ם בהלכות תרומות ריש פרק תשיעי עם מה שכתב בהלכות עבודת יום הכיפורים שפסק דלא כר' יאודה דאמר אף אשה אחרת מתקנין לו וכו' עי"ש גם הרב פתח הדביר בח"ג סי' ר"ן האריך בזה ועיין להרב מגן אברהם בסי' תקס"ח ס"ק י"ג אף הוא היה מתכוין שיש לחלק בין זמן מרובה לזמן מועט והאריך קצת בזה הגאון ישועות יעקב בריש סי' תקס"ח:

הן אמת דמדברי הרב טורי זהב בסי' תקנ"א ס"ק י"ז נראה שסובר שגם לזמן מועט חיישינן לשמא ימות שכתב דמותר לומר שהחיינו בבין המצרים מחשש שמא ימות ומשמע דאף ביום ערב תשעה באב מתיר מטעם זה אף דאינו אלא יום או יומים והביא

ראיה לדבריו ממה דאיתא בסי' תקמ"ט דמותר לכתוב מעשה בית דין בחול המועד משום חשש מיתה וכו' עי"ש ויש לדחות דכיון דבימים הראשונים שייך לחוש שמא ימות לפי שהוא זמן מרובה אין לחלק בדבר וגם ביום האחרון שהוא זמן מועט ועיין לעיל במערכת הזיי"ן אות כ"ד (בד"ה אך בזאת) אמרינן כן והגאון מחנה אפרים בנימוקיו על הרמב"ם בפרק שלישי מהלכות מעשר שני דין ח' תמה על מרן כסף משנה שם מהא דקימא לן דלא חיישינן למיתה בזמן מועט גם הגאון שער המלך בפרק ד' מהלכות סוכה שקיל וטרי בדעת הרמב"ם בזה ומופת דורנו הגאון מוהרי"ץ אלחנן יצ"ו בשו"ת עיין יצחק חלק יו"ד סי' כ"ד באות ב' כתב להוכיח שדעת הרמב"ם דלזמן מועט לא חיישינן למיתה והוא שבאהע"ז סי' קמ"ג ס"ב בבית שמואל סק"ד כתב בשם הרמב"ם דכל שבידה אפילו בקום עשה לא חיישינן שתעבורומותרת להנשא אם כן מוכח דלא חיישינן למיתה דאם לא כן אכתי תיקשי דניחוש שמא תמות ולא יתקיים התנאי על ידי אונס ועברה למפרע על איסור אשת איש דאף כשלא יתקיים התנאי מחמת אונס הגט בטל למפרע משום דאנוס רחמנא פטריה אמרינן רחמנא חייביה לאידך לא אמרינן כמו שכתב הש"ך בח"מ סי' כ"א וכו' וכתב שכן שיטת רוב הפוסקים דלא חיישינן למיתה בזמן מועט ועי"ש באות ג' דלדעת קצת פוסקים חיישינן למיתה בזמן מועט במקום חשש איסור ובשיעור זמן מועט רשמתי במערכת הזיי"ן אות כ"ד: וראיתי בספר משיב דבר להגאון נציב"ב שנדפס מחדש שכתב בסוף סי' מ"א בשם הרה"ג אבד"ק ראזינאיי (את שמו לא הזכיר) שחקר על בני הכפרים שקורין המגילה ביום הכניסה אם יכולים לאחר קריאתה ליום ארבעה עשר וכתב בשמו שדעתו דאסור לאחר שיש לחוש שמא ימות ועל זה השיב הרב המחבר וז"ל אין להאריך בזה ורק לדינא כבר כתבתי בפשיטות שיכול לאחר והוא מן המובחר לקרות בציבור כל היותר ולא שייך בזה משום מצוה שבאה לידך וכו' משום דביום י"ד עושה המצוה יותר כתיקונה ולא מצינו חשש שמא ימות אלא באופן שמא ימות פלוני ונמצא החי מקולקל אבל שמא ימות הוא עצמו אין חשש כלל שהרי עשה כדין שמן הדין הוא להמתין עד יום י"ד ואם מת בתוך כך הרי עתה נעשה חפשי מן המצות ופטור ולא מצינו חשש שמא ימות אלא בשבת דף קנ"ג לענין תשובה על מה שחטא כבר וישוב היום שמא ימות למחר ואם ימות הרי עוות ולא יכול לתקן עוד מה שאין כן במצות שעליו לעשות ואם מת נפטר ואין עליו כלום עד כאן לשונו: והנה מה שכתב הגאבד"ק מראזינאיי שאסור להם לאחר עד יום י"ד משום חשש מיתה והגאון המחבר שתיק ליה בזה מדברי שניהם נלמוד דחיישי למיתה אף בימים מועטים אך אם יום או יומים או שלושת ימים (שהוא הזמן שבין תקנת בני הכפרים ליום ארבעה עשר) ועמהם הסליחה

דמסורת בידינו דבזמן מועט לא חיישינן למיתה ומתבאר מדברי רבינו התרומת הדשן בסי' ל"ה (גבי ברכת הלבנה) דפחות משבעה ימים חשיב זמן מועט ועיין במה שרשמתי בענין זה לעיל במערכת הזיי"ן אות כ"ד בס"ד.

גם במה שכתב הרב המחבר דליכא משום שיהוי מצוה כשמשהה אותה כדי לעשותה מן המובחר יש לפקפק בזה עיין במה שהבאתי במערכת הזיי"ן אות א' ולפי מה שכתב הרשב"א בחידושיו לגטין דף כ"ח הביא דבריו הרב כסף נבחר בכלל ס"ג אות ד' בהא דאמרינן האומר לאשה הרי זה גיטך שעה אחת קודם מיתתי דאסורה לאכול בתרומה מיד שמא ימות אינו אלא מדרבנן משמע דמדאוריתא לא חיישינן שמא ימות יתכן דבמקרא מגילה שאינה מצוה דאוריתא לא חיישינן שמא ימות אלא שלפי מה שכתב שם דמדברי הרא"ש בקידושין דף מ"ה משמע דהוי דאוריתא יתכן דגם במקרא מגילה חיישינן מדרבנן ומכל מקום לזמן מועט יום או יומים ובדבר כזה שאין בו חשש איסור נראה דלא שייך לומר דאסור לאחר משום חשש איסור: ומה שכתב דלא מצינו חשש שמא ימות אלא באופן שמא ימות פלוני ונמצא החי מקולקל יש להעיר לכאורה מהא דאמרינן בריש נדרים דף ג' ע"ב בל תאחר דנזירות היכי משכחת ליה כיון דאמר הריני נזיר הוי נזיר אכל קם ליה בבל יאכל באומר לכשארצה אהא נזיר ואי אמר לכשארצה ליכא בל תאחר אמר רבא כגון דאמר לא אפטר מן העולם עד שאהא נזיר דמההיא שתא הוה ליה נזיר מידי דהוה אאומר לאשתו הרי זה גיטך שעה אחת קודם מיתתי דאסורה לאכול בתרומה מיד אלמא אמרינן כל שעתא דילמא מיית הכי נמי לאלתר הוי נזיר דאמרינן דילמא השתא מיית (עי"ש בדברי הרא"ש דאפילו מאן דפליג דלא חיישינן שמא ימות הכא דלזמן מרובה דלימי נזירות חיישינן וכו' כלומר דהכא דהחששא היא שמא ימות בתיך שלשים יום דנמצא דלא קיים נדרו לכולי עלמא חיישינן עיין במשנה למלך בהלכות מעשר שני פרק ג' הלכה ח') הרי דגם לחוש שמא ימות הוא עצמו חיישינן ולזה יש ליישב דהא נמי דמי להההיא דאמרינן לענין תשובת ישוב היום שמא ימות למחר שהביא הרב בסוף דבריו:

אמנם הא קשיא לי דמתוך השקלא וטריא שברבני האחרונים בא"ח סי' צ' נראה שמתבאר דגם לשמא ימות הוא עצמו חיישנן ולא שמיעא להו מה שחידש הגאון המחבר והוא על מה שנשאל הרדב"ז במי שחבוש בבית האסורים ונתן לו שר בית הסוהר רשות לצאת יום לשנה כדי להתפלל בצבור איזה יום יבחר לו לצאת שדעת הרדב"ז שאין לו לברר שום יום אלא יומא קמא דאתי לידיה חייב לצאת ולהתפלל דשהויי מצוה לא משהינן והגאון חכם צבי הקשה עליו מבעיא דמנחות גבי תדיר ומקודש ורבני האחרונים

השיבו על זה דההיא דמנחות שאני דצבור הם העוסקים במעשה הקרבנות ואין צבור מתים אבל גבי יחיד חיישינן שמא ימות עיין בבאר היטב שם בסקי"א מדברי כולם אנו למדים דאף לשמא ימות הוא עצמו חיישינן ולדברי הרב המחבר לא היה לנו לחוש לזה אלא היה לנו לומר שימתין עד יום קדוש ומצויין כדי לעשות כתקנה ביותר ואם ימות קודם לזה הרי הוא חפשי מהמצות: והרב טורי זהב בסי' תקנ"א ס"ק י"ז (על מה שכתב הרמ"א דפרי שלא ימצא אחר תשעה באב מותר לאוכלו בבין המצרים) כתב וז"ל וכן בפרי שלא ימצא וכו' נראה דמטעם זה יש להתיר בכל יום שבין המצרים דשמא ימות האדם קודם שקיים מצוה זו ושמעתי סברא זו בשם הרב מוהר"ר יוסף כ"ץ מקראקא ויש ראיה לזה ממה שכתבו התוס' פרק אלו מגלחין הביאה ב"י בסי' תקמ"ט דשרי לכתוב כל דבר השייך לב"ד בחול המועד דהוי דבר האבוד פן ימות הנותן או העדים או ב"ד וכו' ואם בצורכי הגוף הקילו בסברא זו בצרכי גבוה לעשות ברכה במכל שכן שמחשש זה ימהר לקיים כל זמן שיוכל לקיים עכ"ל הנך רואה דמדמי החששות אהדדי ומדחיישינן שמא ימות אחר ויהיה החי מקולקל יליף לחוש לשמא ימות הוא עצמו ולפי דברי הרב המחבר היה לנו לומר שלא יברך בבין המצרים כיון שהדין נותן מחמת המנהג שאין לברך שהחיינו באותן הימים ואם הוא ימות הרי הוא פטור ואף אם נאמר לחלק בזה דכיון דמה שאין מברכין לא מן הדין הוא דמצד הדין יכול לברך משום הכי שרי ליה לברך מפני חשש כל דהו מה שאין כן בדבר שהמניעה היא מצד הדין כגון לעשות המצוה כתקנה ביותר אין לנו לחוש לשמא ימות הוא עצמו מכל מקום ממה שהביא הרב ט"ז ראיה מדין כתיבה בחול המועד שהוא חשש שמא ימות אתר ויקולקל החי לנדונו שהוא חשש שמא ימות הוא עצמו משמע לי הדל שלדעתו אין חילוק בזה וכי היכי דחיישינן שמא ימות אחר הכי נמי חיישינן שמא ימות הוא עצמו:

גם מדברי הגאון כתב סופר בחלק יו"ד סי' ק"ה מתבאר דכי אמור רבנן דלזמן מרובה חיישינן למיתה הוא גם למיתת עצמו והוא שנשאל במי שנדר מלאכול פירות שבעה ימים קודם מותו דחשיב זה זמן מרובה (לדעת הרב השואל) ואם כן אסור לאכול מיד מחשש שמא ימות דלזמן מרובה לכולי עלמא חיישינן שמא ימות האם מותר לו עתה להתיר נדרו או נימא דאין מתירין הנדר עד שיחול ושמא לא ימות ולא חל הנדר והגאון המחבר כתב לו דאינו פשוט דשבעה ימים חשיב זמן מרובה וכו' והעמיד הספק באם נדר מלאכול שלשים יום לפני מותו שהוא זמן מרובה וכתב לפשוט ספק זה עי"ש הרי דכשאמרו דחיישינן שמא ימות היינו גם לגבי עצמו שלא כמו שנראה מדברי הגאון משיב דבר שכתב שלא מצינו שיש לחוש שימות הוא עצמו: כלל לק"ט) חזקה על להבא

כתב בשו"ת עין יצחק להגאון מקאוונא יצ"ו בחלק א"ח סי' כ"ח אות ח"י שבספרו באר יצחק באהע"ז סי' א' ענף ד' כתב לדון הרבה בענין חזקה על להבא וכן יש להעיר בהרשב"א המובא בר"ן נדרים דף פ"ה ע"א (בד"ה ומהא שמעינן) שכתב דלא חיישינן דילמא מיתשל ומיתהני מדידיה משום דלא חיישינן לזה אלמא דאף במה דהוה לנו לדון על להבא סמכינן אחזקה וכן במה שכתבו התוספות בבבא בתרא דף קי"ד ד"ה ניחוש ומיהו בקונטריס פירש דהכי פריך וכו' ואין נראה לר"י וכו' דיש לומר דכונת רש"י היא דאף דכל זמן דלא חזר לא חיישינן שמא חזר עם כל זה על להבא חיישינן שמא יחזור וכן יש לומר דזו כונת התוספות בגיטין דף י"ז ד"ה זנות שכתבודטפי איכא למיחש לשמא תזנה מלשמא זינתה וכו' ויש לעיין במאי דאמרינן בנדה דף ס"ז ע"ב דמן התורה ואחר תטהר אבל אסרו חכמים לטבול ביום שביעי שלא תבא לידי ספק וכו' עי"ש בתוס' ד"ה אבל דאף דתשמיש אסור רק מדרבנן וכדאיתא בב"י יו"ד סי' קצ"ג בשם הרשב"א אלמא דמן התורה מותרת בתשמיש משום דלא חיישינן שמא תראה ומוכח דמהני חזקה בלהבא ויש לדון לפי מה שכתבו בתוספות בנדה דף כ"ט ד"ה ר"ש דלרבנן דרבי שמעון הדין דאסור מן התורה לשמש ביום ז' ולר' שמעון אינו אסור רק מדרבנן דיש לומר דבהא פליגי דלרבנן חזקה לא מהני בלהבא ולר' שמעון מהני חזקה אף בלהבא לכן אינו אסור רק מדרבנן שמא תראה ותסתור: כלל ק"מ) חנופה מה שנשתרבב המנהג בדורינו להפליג ולהרבות בתוארים הרב.

הגאון המפורסם הגאון הגדול. הגאון האמתי.

וכיוצא זה כמה אשר שומה בלבי כי לא נכון הדבר ויש בזה משום חשש חנופה ולא איסתייעא מלתא לעמוד על הפרק פרק זה בורר דין זה אם יש לחוש בזה או לא ודרכי היה לצמצם בתוארים בכל מאי דאפשר ולא לכתוב תואר הגאון זולת לגדולים המפורסמים בדורנו יחיו. אך ראיתי במכתב לחזקיאו מאת רב אחד מידידי יצ"ו עצה טובה קמשמע לן לכתוב תואר גאון לכל אשר בשם רב יכונה כי העדר תואר זה נחשב להעדר כבוד בדורינו גם ידידי הגאון הנפלא אבד"ק שאוויל מח"ס היקר זכר יהוסף (ועוד) יצ"ו כתב לי על רב אחד אשר הגאון הנ"ל יצ"ו כתב לו (בתשובה ששלח לו על שאלתו) תואר הרב וכו' וכשהדפיס תשובתו ראה שהמיר תואר הרב וכו' בתואר הגאון וכו' ושהתנצל לפניו כי היה מוכרח לזה שלולא זאת יאמרו הבריות שלא נחשב בעיניו ובדידי הוה עובדא שרב אחד יצ"ו שלח לי איזה חידושי תורתו ובהודיעי אליו כי לא היה לי פנאי לעיין בהם כתב לי שכבר הבין שלא מצאו דבריו חן בעיני ממה שלא תארתיו בתואר הגאון כמו שמתאר אותו גדול מפורסם בדורנו יצ"ו ומאז בטלתי דעתי ורצוני מפני דעת ועצת ידידי

הרב המייעץ הנ"ל ואתנהג להשתמש בתואר הגאון לרבנים רבים יחיו כי אחרי שמצאה הקפידה מקום לנוח חששני מחטאת להאדיב את לבבם חלילה וגם משום והייתם נקיים לבל יחשדוני לרמות רוחא זולת לקדושים אשר בארץ רבנים גאונים אשר כבר הם בעלמא דקשוט בהזכירם לברכה במה שכתבו בספריהם הקדושים לא דקדקתי מאז וגם עתה לתארם בתואר גאון כראוי להם באמת ופעם כתבתי עליהם הרב ופעם הגאון ובאיזהו מקומן לא זה ולא זה כי אם בשם ספרו הט"ז הש"ך הפר"ח המג"א וכיוצא כי גדולים צדיקים במיתתם ובריא לי שלא יעלה שום טינא בלבם על זה חלילה לא כן החיים אשר הם חיים ויחיו לאורך ימים ושנים מי יוכל לירד לדעת כל אחד ואחד אם הוא מהנקדנין התופסים על כך או לא ופעם אחת נכשלתי וכתבתי תואר גאון לאחד שלא היה ראוי לזה כי דברי מכתבו (שמזומן להדפיס חבורו ושלח הרבה מחידושיו בכמה עניינים) בצירוף תעודת רב גאון מידידי יצ"ו והוא אבד"ק בעיר האיש ההוא הטעוני והאיש ההוא בהיותו שש ומתפאר ומראה מכתבי אליו כמה וכמה נתפרסם הדבר וכתב לי גאון אחד מדידי יצ"ו כי היה זה לפלא בעיני שלמים וכן רבים וכו' אז עלה בדעתי לשוב לדרכי הראשון שלא להפריז בתוארים אף גם זאת לגדור בעדי שלא לכתוב תואר גאון לשום אדם כלל ובמכתבי לידידי הגאון מוהר"ר שלמה פריידעש אבד"ק ליאדי מח"ס כרם חמד יצ"ו הודעתי לו צערי ואשר עלה בדעתי וכתב לי בלשון זה אודות דעת כ"ת הי"ו שלא לכתוב על כולם בפאת השדי רק תואר הרב לדעתי הקטנה לא יקפידו ח"ו על זה הגאונים האמיתיים יחיו ובפרט כי ידוע לכולם וכו' בודאי כולם ידונו לזכות בזה וידינו כל מעשיו לשם שמים וד"ל עכ"ל יצ"ו.

ושאלתי בעצת ידידי הגאון הגדול זכר יהוסף יצ"ו במכתבי אליו בזה הלשון עתה עולה בדעתי לגדור שלא לכתוב בקונטריס בהביאי דברי איזה רב מרבני דורנו יצ"ו תואר גאון אף להגדולים המפורסמים ככבוד גאונו שיחל"א רק לכתוב הרב אבד"ק פלוני (ותורתו תכריז עליו וחריפותו ובקיאותו בדברים שבכתב הן הן עדיו) אך חששני מחטאת פן אהיה כפוגם וממעט בכבוד רבנן קדישי יצ"ו לולא גדר זה אי אפשר לומר ונקה ומי יודע כמה וכמה רשומים בקונטריסי בתואר שאינו הולמתם וכשלא נתת עברת על בל תוסיף (תגרע) ולא עשית מעשה וכו' וטוב העדר הטוב וכו' נא אדוני יודיעוני דעתו הקדושה בזה ולחסד רב יחשב: ואלה דברי תשובתו בנוגע לזה נידון התוארים מה שדורש בעצתי אם שלא להדפיס שום תואר גם להראויים לזה אין לזה דמיון ממחלוקת ר"א ור"י כשנתת עברת על בל תגרע ולא עשית מעשה דאטו בשביל שנכשל לעבוד בהעדר ידיעה על בל תוסיף באברך מאן דהוא יפגום בכבוד כל גדולי הדור ואשר אם יעשה כן בדפוס

ולא במכתבו אליהם ביחוד יהיה גם כן תרתי דסתרי וגם הגרע"ק איגר ז"ל בזקנותו בתשובתו לא ניסה רק להפחית התוארים ממה שהיה כותב וגם בזה לא עלתה בידו ובפרט בזמנינו אשר גדולי התורה מועטים ואם יזלזל בכבוד תורתם יגרום יותר ויותר לזות שפתים ובכלל די רק להזהר במה שהוא באפשרי ולא להביט בזה על תהלוכות וכו' אלו דברי הגאון אבד"ק שאוויל יצ"ו: והנה עתה השגתי שו"ת מעשה איש להרב הגאון יש"א ברכה ראשון לציון יצ"ו וראיתי שם בחלק ח"מ סי' יו"ד הן לא הובא שאלה תשובה מהרב שלום הדאיה יצ"ו על מה שנשאל במה שנהגו לתאר תוארים גדולים שלדעת השואל יש איסור משום ולא תחניפו וכו' והיתה תשובתו שאם מתארים בתואר יותר מדאי לעין כל הא ודאי מחזי כשיקרא אבל לתאר בתוארים גדולים לאיש שאינו מכיר היטב ויוכל להיות שהוא ראוי לאותם התוארים אין בזה חשש (כן הבנתי בכונתו ויש לפקפק הרבה בדבריו כאשר יראה הרואה שם) והרב המחבר יצ"ו כתב בתשובתו לאמר ראיתי דבריך טובים ונכוחים מהיכא תיתי שיקרא זה בשם חנופה לאדם שראוי לנהוג בו כבוד ומוסיפים על כבודו הראוי לו ואינו רואה שום צד חנופה כי אם לאיש רע מעללים אשר מנעו ה' מכבוד ומכבדים אותו ואף על מה שחשש המשיב הנ"ל משום מחזי כשיקרא כתב דאין לחוש והביא על זה פלוגתא דב"ש ובית הלל בכתובות דף י"ז ע"א כיצד מרקדין לפני הכלה דאמרו ב"ה כלה נאה וחסודה מכאן אמרו חכמים שתהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות לעשות לכל איש כרצונו וכתבו התוספות דלב"ש אין להם לחכמים לתקן להזקק לדברי שקר מכלל דלב"ה יש לחכמים לתקן בכי האי גוונא וקימא לן בסי' ס"ה כב"ה ונשא ונתן בדברי הרב הפרישה שם וכתב שבשיטה מקובצת שם הביא שני פירושים בהא דתהא דעתו מעורבת עם הבריות.

א) שחייב לשבח את הבריות אף שאין השבח בהם. ב) שתהא דעתו נוחה עם הבריות כדי שיקלסו אותו כולם אף שאינו הגון כל כך כמו שמקלסין הכלה אף שאינה הגונה כל כך ולמד מזה דהוא הדין שמותר להוסיף בתואר חברו אף שאינו כדאי לכך ואי בזה משום חנופה ושקר ובשבחי האר"י כתוב שהיה מכבד לחכם אחד אף שלא היה ראוי לכך ואמר לתלמידיו שהיה עושה כן לעשות לו נחת רוח שהיה משתעשע בזה ולא חשש לחנופה כלל אלא שיש אזהרה רבה שלא ירדוף אחר התוארים כדכתבו בס' גנזי חיים סי' ז"ך ס"ק ט"ו ובספר אגרת אליהו עונש הרודף אחר זה ועיין להרב מוהרלנ"ח בסוף סי' ק"א ד' קכ"ה ע"ב שכתב שלא יתארוהו וכו' אבל להכותב ומתאר לחכם יותר מן הראוי אין חשש חנופה ולא שקר וגמרא גמרינן מההיא דכתובות שיוכל לשבח אף שאינו כדאי אלו תורף דב"ק: גם בספר אבות הראש ח"ג בקונטריס נפש היפה במערכת

השי"ן ד' קל"ג ע"א אות ד' ראיתי שכתב הרב וז"ל שבח אין לגנות למשבח שמשבח בתוארים שאין לו שכן עמא דבר ועיין בילקוט פרשת בשלח רמז רמ"ב ד' קכ"ה ע"א בפסוק אשירה לה' דברי הילקוט הם שנוהג שבעולם לקלס את המלך אף במה שאין בו שאם הוא עני מקלסין אותו שהוא עשיר ואם חלש הוא אומרים עליו שהוא גבור וכן כיוצא לזה והרב יצ"ו יליף הדיוט ממלך ואינו מוכרח (ועיין לקמן במערכת הכ"ף כלל זק"ן מה שנשמט מכאן): כלל קמא) חתן הדר בבית חמיו דאמרינן בפ"ק דקידושין ד' י"ב ע"ב דרב מנגיד אחתנא דדיירבי חמוהי ונהרדעי אמרי דלא מנגיד רב אהא וכתבו שם התוס' (בד"ה בכולהו) דע"ז סומכין חתנים הדרים בבית חמיהם ועוד הוסיפו דאף למ"ד דמנגיד מ"מ בזה"ז דמוכח דמשום טובת הנאה הוא שדרים לית לן בה והרא"ש בסי' י"ח כתב כתחלת דברי התוס' דסומכים אדנהרדעי דאהא לא מנגיד רב וצ"ל דסברי דמאי דאמרינן במס' בתרא ד' צ"ח ע"ב לאו ארח ארעא דחתנא למידר בבי חמוהי דכתוב בס' בן סירא קל מסובין חתן הדר בבית חמיו אינו אלא חסרון דרך ארץ אבל אין בזה איסור אמנם הרמב"ם בפרק כ"א מהלכות איסורי ביאה דין ט"ו כתב אסרו חכמים שידור בבית חמיו שזו עזות פנים וכתב הה"מ שם דמפקנא אית ליה מההיא דב"ב ולפי שלא אמרו שם נגידא לא כתב רבינו מרדות על זה והעולם שדרים סומכין עמ"ש הראב"ד דכשייחד לו בית למשכב שפיר דמי וסיים דאין לזה הכרע בגמרא ולא ידעתי למה לא כתב דהעולם סומכים על מה שמוכח שדירתם היא לטובת הנאה וכמ"ש התוס' דאף שהתוס' כ"כ אההיא דרב מנגיד ומשמע דמשוה ההיא דקל מסובין לא חיישי כלל משום דאינו אלא מנהג דרך ארץ ואין איסור בדבר מ"מ גם להרמב"ם דאיכא בה איסורא שזו עזות פנים כל שמוכח הדבר שאינו עושה אלא משום טובת הנאה ליכא משום עזות פנים.

והנה מדברי כל הפוסקים משמע דמאי דמנגיד רב היינו לחתן הדר בבית חמיו אחר הנישואין אך ראה זה חדש שראיתי להרב חינא וחסדא בח"ב ד' ר"ך ע"ב בשם שיטה לא נודע למי למס' קידושין שכתב דעל חתנא דדייר וכו' דוקא מן האירוסין אבל מן הנישואין ליכא חוצפא אלא דלאו שפיר עביד כדאמר בן סירא קל מסובין חתן הדר בבית חמיו עכ"ל ואי לאו דמיסתפינא הייתי אומר שזו דעת הרמב"ם דמ"ש אסרו חכמים וכו' משום עזות פנים כונתו להההיא דרב מנגיד וכו' דבהא איכא חוצפא כמ"ש בשיטה הנ"ל דאילו משום ההיא דב"ב לא משמע מלישנא דש"ס דאיכא איסורא דהא לאו דרכא דחתנא למידר בי חמוהי קאמרינן דמשמע דאינו אלא חסרון דרך ארץ ומה שלא כתב מרדות הוא משום דפוסק כנהרדעי דאמרי דלא מנגיד רב אהא וקי"ל כנהרדעי משום דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכמ"ש התוס' יבמות ד' ב"ן והרא"ש שם ומ"ש מרן הב"י באה"ע סי' כ"ו

דאין מדברי הרא"ש בפ"ק דקידושין הכרע דס"ל דהלכה כנהרדעי דסומכין העולם קאמר וליה לא ס"ל כבר השיגוהו שנעלם ממנו דברי התוס' והרא"ש ביבמות וס"ל להרמב"ם דאף לנהרדעי מינגד הוא דלא מנגיד אבל איסורא מיהא איכא ולכן כתב אסרו חכמים וכו' שזו עזות פנים והיינו מן האירוסין ולפי זה יש סמך גדול למנהג העולם שדרים אחר הנישואין על דעת השיטה קדמונית והרמב"ם דליכא משום חוצפא אלא באירוסין ולזה באמת אין מנהג בשום מקום ואם ימצא מי שידור מן האירוסין הוא עזות פנים ואין רוח הבריות נוחה הימנו וסוף בא לידי תקלה רח"ל (כמו שהבאתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת חתן וכלה אות י"ד בד"ה ואנכי הדל) והרב חינא וחסדא כתב דמלבד הטעם שכתבו התוס' סמך למנהג העולם משום דמוכח דמשום טובת הנאה הוא דעבדי יש טעם לפי יוקר השערים ואם ידור החתן בפני עצמו ההוצאות מרובות וכו' ונר לאחד נר למאה וכו' ואפשר שזה ג"כ כונת התוס' שכתבו משום שאר הנאות וכו' עי"ש ועם שזה היה אפשר לתקן במה שידור בבית אביו אבל הוא אליה וקוץ בה כלה בחומתה.

לכן מי שאי אפשר לו לדור בפני עצמו טב למיתב בבי חמוהי. ועזב את אביו ואיש על מקומו יבא בשלום:מערכת טי"ת כלל א) טבילת בעלי קריין כדי לעסוק בתורה היא תקנת עזרא כמו שאמרו בבבא קמא ד' פ"ב ע"ב ומזה הקשה הרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למסכת ברכות ד' ח"י ע"ב על מה שפירש רש"י גבי בניהו בין יהוידע דנחת וטבל לקריו שהוא כדי לעסוק בתורה דבניהו קדים לעזרא ועדין לא היתה תקנה זו בימיו ובימי חרפי כתבתי דמפני קושיא זו הוכרחו רבותינו התוספות בב"ק לומר דבניהו טבל כדי לאכול חולין בטהרה ולדעת רש"י כתבתי ליישב דבניהו נהג בעצמו כן ולא קבעה לדורות ואתא עזרא ותקנה לדורות שיהיו בעלי קריין טובלים לעסוק בתורה כמו שמצינו כיוצא לזה בתוספות ישנים ד' כ"ח ע"ב (ד"ה צלותיה דאברהם) דאאע"ה היה מתפלל מנחה אלא שלא עשאה כלל לביתו ואתא יצחק אבינו ע"ה ותיקן לדורות וכיוצא לזה כתב הרב צל"ח בחידושיו לברכות ד' כ"ו גבי תפלות אבות תקנום או אנשי כנסת הגדולה תקנום כנגד תמידין במכתב לחזקיאו ד' י"ג ע"ב ועתה רואה אני שכבר עמדו בקושיא זו על פירש"י הרבנים עפרא דארעא על דברי הרב ארעא דרבנן במהדורא בתרא אות צ"ב ויעיר אזן במערכה זו אות ז והעלו דהנכון לדעת רש"י דבניהו היה עושה כן דרך חומרא ומדת חסידות עי"ש: ומצאתי לגאון עזינו בספר העמק שאלה בפרשת מטות שאלתא קל"ז אות ב' שכתב ליישב בדרך זה תמיהת הגאון טורי אבן בחגיגה ד' ו' ע"א דמקשה הש"ס על שלא העלה אלקנה את שמואל לראות ברגל משום חינוך ותמה דהא חינוך מדרבנן ומנו"ר יצ"ו יישב ואמר בדרך כלל דבכל מידי דרבנן נהגו מכבר

גדולי דור דור אלא שהיה הדבר ברפיון ותלוי בדעת עצמם עד שבאו חז"ל וגזרו על כל ישראל חק ולא יעבור ומיישב בזה עוד כמה עניינים עי"ש דב"ק ורב אחד בדורנו יצ"ו במאמר הכל בחזקת סומין שבכה"ג החדש בחלק ד' השיב על הגאון מוהרצה"ח מדברי התוספות דבבא קמא ומדויל ידיה מישתלים שהוא משיג על כמה רבנים שלא ראו דברי מי שקדמום אף ממחברים שבזמנם אשר קרוב לומר שלא נתפשט אותו החיבור ולא היה לנגד עיני המושג עיין מה שכתבתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת חתן וכלה אות ה' והוא לא ראה שכבר קדמוהו בהשגתו בספר מכתב לחזקיאו שנדפס בשנת תרכ"ו עי"ש בד' י"ג ע"ב ובעיקר תקנת עזרא אם נתפשטה בכל ישראל האריך קצת הרב נחמד למראה בח"א ד' קי"ד עיי"ש:

כלל ב) טבילת כלים חדשים הנקחים מן הנכרים כתב הרב ארעא דרבנן באות רפ"ד דהיא מדרבנן כמו שכתב הרמב"ם בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות ומרן חיד"א במערכה זו אות ה' כתב שדעת רוב הפוסקים שהיא מדאורייתא וכן דעת מרן בש"ע סי' ק"כ כמו שבאר הרב פרי חדש בסי' ק"כ סק"ז גם הרב שלחן גבוה בסי' תנ"א סק"כ בחלק הראשון (שבדף ל"ד ע"ב) אות ב' הזכיר מחלוקת זו דלהרמב"ם היא מדרבנן והראב"ד והרמב"ן והרשב"א סברי דהיא מדאורייתא ואזלי' בספיקא ובבעיא דלא איפשיטא לחומרא ושכן עיקר לדינא מאחר שכן דעת מרן כמו שכתב הרב פרי חדש וסיים דמכל מקום מידי ספק פלוגתא לא נפיק ואם יש עוד ספק הוי ספק ספקא וכו' עיי"ש ומרן בכסף משנה והרב לחם משנה בהלכות מאכלות אסורות פרק י"ז הלכה ד' כתבו בשם הרשב"א בתשובה שהבין בדעת הרמב"ם דסובר דטבילת כלים מדאורייתא וכתבו מה הכריחו להרשב"א להבין כן בדעת הרמב"ם מה שאין נראה כן מלשונו: אמנם הרב פרי תואר בסי' ק"כ כתב דטעות סופר הוא בדברי הרשב"א וצ"ל זולת הרמב"ם דסובר דהיא מדרבנן עיי"ש גם הרב מטה אהרן בח"א דף קמ"ז ע"ד כתב בשם הרבנים קרית ספר וכנסת הגדולה פרי חדש דט"ס הוא בדברי הרשב"א וכו ושפשוט שדעת הרמב"ם דהיא מדרבנן מדפסק בעיא דמשכנתא קולא ואין מזה הכרח גמור עיין בהגהות מיימ' שם אות חי"ת מ"ש בשם ראבי"ה שאין זה כתיקו דאיסורא לחומרא וכו' ובמה שהסביר הרב חתם סופר בחיו"ד רס"י קי"ד ואם נחלקו בדעת הרמב"ם על כל פנים דעת הרמב"ן והראב"ד והרשב"א מבוררת דסברי דהיא מדאורייתא כמו שכתבו הרבנים הנ"ל וכתב הרב מטה אהרן שם שכן גם דעת הריטב"א בחידושיו עיי"ש:

והרב בית חדש בסי' ק"כ סעיף ב' הבין מדברי הסמ"ק שהביא מרן הב"י שם שסובר דטבילה זו מדאורייתא היא עיי"ש ובאמת שכן מתבאר מדבריו כמו שיראה הרואה

ומכל זה תמיה לי על מה שראיתי להרדב"ז בתשובות החדשות סי' ל"ד שנשאל בטבילת נדה שלא בכונה שנחלקו רב ור' יוחנן אם נדה שנאנסה וטבלה טהורה לביתה ונחלקו הפוסקים אם הלכה כרב דטהורה לביתה או כר"י דאף לביתה אינה טהורה ובד"ה והוי יודע וכו' כתב שדעת הר"ן להקל כהרמב"ם ושכן משמע מהרשב"א והראב"ד ושכן פירש ר"ח דקיימא לן כרב וכן פירש ר"י ופסק דמי שקנה כלים חדשים ונפלו לו במים עלתה לו טבילה וסיים על זה ומילתא דפשיטא היא ואי לאו דמסתפינא אמינא דאפילו ר"ו מודה בהא כיון דטבילת כלים חדשים לאו דאורייתא היא מודה הוא דלא בעו כונה ואף על גב דילפינן לה מכלי מדין אסמכתא בעלמא היא וכן כתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות מאכלות אסורות עכ"ל: והוא תימה איך נקיט בפשיטות דטבילת כלים חדשים אינה אלא מדרבנן והלא לדעת שאר הראשונים הנז"ל היא מדאורייתא ואף דעת הרמב"ם אינו פשוט דסובר שהיא מדרבנן והרשב"א כתב דסובר דהיא מדאורייתא ומשמע ליה כן מדכתב הרמב"ם מפי השמועה למדו או מדכתב מדברי סופרים וכו' כמו שכתבו בכסף משנה ולחם משנה הנ"ל ואם על פי איזה הכרח דעתו מכרעת דהיא מדרבנן לכל הפחות היה לו להזכיר שדבר זה שנוי במחלוקת ושהכרעת דעתו דהיא מדרבנן והרב מוהרימ"ט בחיו"ד סוף ס' י"ח נקיט בפשיטות דהיא מדאורייתא ואזלינן בספקא לחומרא והרב עולת שבת רישׁ סי' רס"א הביא דבריו הרב פתח הדביר שם נראה דנקיט דטבילה זו דאורייתא היא גם הרב אבני מילואים בתשובה סוף סי' י"א כתב דיש לחוש לדעת הפוסקים דטבילת כלים חדשים דאורייתא והרב ישועות יעקב בסי' תק"ט סק"ד כתב דלרוב הפוסקים טבילת כלים חדשים היא מדרבנן עיי"ש וכבר נתבאר דאין כן דעת רבני האחרונים הנ"ל:

וכתב הרב ערך השלחן ביו"ד סי' ק"כ אות ה' דהרב תרומת הדשן בסי' רנ"ז כתב בפשיטות דהיא מדאורייתא וכתב שכן דעת הראב"ד והרמב"ן והרשב"א והרא"ה והא"ח והכלבו בהלכות יו"ט ושכן נראה דעת הסמ"ג עיי"ש הרי לך דהרבה מרבוותא סברי דטבילת כלים היא מדאורייתא ומרן מוהרד"ף בספר חסדי דוד על דברי התוספתא במס' עבודה זרה פ"ט (בד"ה הלוקח כלי תשמיש) העיד גם כן דמדאמרינן הוסיף הכתוב טהרה אחרת במקוה למדו רוב הפוסקים דטבילה זו היא מדאוריתא ועם שכתב דדעת הרמב"ם דאינה אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא (לפי שלא ראה מה שפלפלו הפוסקים בדעתו שאינו פשוט להחליט דסובר שהיא מדרבנן כנז"ל) מכל מקום סיים דבריו והכי אמר רב ואמנם לישנא דמתניתא ודש"ס משמע טפי שהיא מדאורייתא עכ"ל הרי שכתב שלמדו רוב הפוסקים שהיא מדאורייתא דלא כמו שכתב הרב ישועות יעקב

שדעת רוב הפוסקים שהיא מדרבנן (עיין לקמן בד"ה וראיתי מה שהבאתי בשמו בזה):
וראיתי להרב מראה הנוגה בדף ל"ו ע"ב שהביא תשובת הרב מוהרימ"ט ח"ב בחיו"ד סוף סי' י"ח שכתב דטבילה זו מדאורייתא ואזלינן בספקא לחומרא ותמה עליו איך נעלם ממנו דדעת הרמב"ם דהיא מדרבנן והכריח שכן דעת הרמב"ם ממה שכתב הרמב"ם אמרו חכמים הוסיף לו טהרה אחרת אחר העברתו באש וכו' דלשון אמרו חכמים מורה דאינו אלא מדרבנן עיי"ש ולי הדל אין זה מן התימה על הרב מוהרימ"ט דמלבד דאיכא שלמים וכן רבים דנקטי בדעת הרמב"ם דמדאורייתא היא כמו שכתבתי לעיל ועוד לו יהי שכן דעת הרמב"ם הא מיהא אנן בדידן איתי לן למינקט כדעת רוב מנין הראשונים הנז"ל דסברי דמדאורייתא היא ושפיר קאמר הרב מוהרימ"ט דאזלינן בספקו לחומרא ומה שהכריח דעת הרמב"ם דמדרבנן היא מדכתב אמרו חכמים וכו' אינו מוכרח לי הדל שהרי מצינו לשון זה בדבר שהוא מן התורה שכן שנינו בפרק ג' משנה י"ג דמסכת סוכה אמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חברו וגם בדבריהרמב"ם מצינו שמשתמש בלשון זה בדברים שהם מדאורייתא כמו שרשמתי בקונט' זה במערכת האלף אות רע"ג (בשדי חמד ח"א) ומה שהכריח מדכ' הרמב"ם מדברי סופרים אין זה הכרח כמו שיתבאר:
והרב לחם משנה מפרש שמה שהביאו להרשב"א להבין שדעת הרמב"ם שהיא מדאורייתא הוא מדכתב מדברי סופרים וכו' והאמת דאין הכרח לשום צד מלשון זה דאיכא דוכתי דלשון זה רוצה לומר דמדאורייתא הוא ופירשוה סופרים ואיכא דרוצה לומר דמדרבנן ממש הוא וכמו שהבאתי בקונטרס כללי הפוסקים סי' ה' אות ח' עיי"ש ועל כרחין צריכים אנו לדברי מרן כסף משנה דממה שכתב הרמב"ם מפי השמועה למדו משמע ליה דהיא מן התורה וחידוש הוא שלא ראה (הרב מראה הנוגה) דברי הרב לחם משנה באותו פרק באותו מקום גם נעלם ממנו שהרב דברי אמת בקונטרס שמיני (בד"ה ובריש מ' מ"ק וכו' ד' ח"ק ע"א מדפוס אשכנז) הביא מה שכתב הרשב"א שהביא מרן כסף משנה דמדברי הרמב"ם משמע שהיא מדאורייתא וכתב שכוונתו שדברי הרמב"ם חוזר אל השורש השני (דכל דבר שאינו מפורש בתורה קרי ליה דברי סופרים) ובחנם טרח הרב פרי חדש בסי' ק"כ להשיג על הרמב"ם עיי"ש שלא ראה גם הוא דברי הרב לחם משנה ובספר זכרנו לחיים ח"ב דף ל' אות א' הצ"ע דברי הרב מוהרימ"ט הנ"ל וכבר כתבתי דלא קשיא מידי דודאי לענין דינא שפיר קאמר הרב מוהרימ"ט דיש להחמיר:
והרב ישועות יעקב בחלק יו"ד סי' ק"כ הביא מה שכתב מרן כסף משנה בשם הרשב"א דדעת הרמב"ם דהיא מדאורייי' וכתב שדבריו תמוהים שהרי הרמב"ם כתב בהדיא שהיא

מדברי סופרים ותימה על תמיהתו הרי במקומות הרבה כותב הרמב"ם מד"ס על דברים שהם מן התורה על פי מה שהשריש בשרש השני כנז"ל ואף שיש גם כן בהיפך שכותב דברי סופרים ורוצה לומר מדרבנן על כל פנים בדין זה שכתב מפי השמועה למדו שפיר נוכל לפרש דקרי ליה דברי סופרים על פי מה שהשריש בשרש השני ועיי"ש להרב ישועות יעקב שכתב ליישב מ"ש הרשב"א בדעת הרמב"ם שהיא מדאורייתא דהיינו שעיקר טבילת כלים חדשים היא ודאי מן התורה ולזה כתב מפי השמועה למדו אבל מה שאסור להשתמש בכלי קודם טבילה זה אינו אלא איסור דרבנן ולזה כתב מדברי סופרים וכו' אלו תורף דב"ק ונמצא לפי זה דגם הרמב"ם קאי בשיטת הראשונים הראב"ד והרמב"ן והרשב"א וכו' שסוברים דהיא מדאורייתא ולפי זה יש לתמוה על מה שכתב הרב ישועות יעקב בסי' תק"ט הנ"ל דלרוב הפוסקים טבילה זו מדרבנן היא דאם על עיקר הטבילה קאמר נהפוך הוא דדעת רוב הפוסקים דהיא מן התורה ואם על מה שאסור להשתמש בכלי קודם טבילה קאמר הרי נוכל לומר דלכל הפוסקים אינו אלא מדרבנן וכמו שמפרש הרב בדעת הרמב"ם:

וידידי הגאון עמודי אש בסי' י"ג אות י"ז הביא דברי הריטב"א לט"ז דף ע"ה ע"ב שכתב בשם הרמב"ן דטבילת כלים היא מדאורייתא ושכן דעת התוס' וכתב שכן דעת הראב"ד והרשב"א ומרן בש"ע כמו שכתב הרב פרי חדש ודחה מה שכתב הרב תפארת ישראל בסוף ע"ז דטבילת כלים מדרבנן דלא כבאר הגולה דליתא דאדרבא להלכה קיימא לן דהוי מן התורה שכן דעת הראשונים וגם השיג על מה שכתב הרב שערי דעה סי' ק"כ סק"ב והרמב"ן סובר דטבילת כלים מדרבנן דנעלם ממנו דהריטב"א שם כתב בשמו דהיא מדאורייתא וכתב דנראה לו להגיה בתשובת הרשב"א הרמב"ן במקום הרמב"ם דלא כבית חדש ודברי אמת וכו' עיי"ש ונעלם ממנו שכבר קדמוהו רבנן הנז"ל בהגה"ה זו וחידוש הוא שלא ראה דמרן כסף משנה והרב לחם משנה הוטב בעיניהם מה שכתב הרשב"א דדעת הרמב"ם דהיא מדאורייתא וחתרו ליישב מהיכא משמע ליה הכי מר אמר מדקרי ליה דברי סופרים ומר אמר מדנקט בלישניה מפי השמועה למדו וגם דברי הרמב"ן על התורה (במדבר ל"א כ"ג) שהביא בהשמטות כבר הובאו בדברי הרבנים הנ"ל וראה זה חדש הביא לנו מה שכתב בספר האשכול לר"א אב"ד שבח"ג סי' כ"ד גבי כלי זכוכית וחזי לן דמדרבנן צריך טבילה וספר הנ"ל אין מצוי אצלי לעיין בו ומשמעות דבריו הוא דסובר דעיקר טבילת כלים מדאורייתא היא זולת דבזכוכית היא מדרבנן ואפריון נמטייה ועיין עוד בענין זה לאבי התעודה סב"ק בס' העמק שאלה בפרשת מטות שאלתא קל"ז סק"ט:

כלל ג) טבילת כלים בבורות שבבתים הנה הרב מוהרימ"ט בח"ב הנ"ל (באות הקודמת) מר קעסיק בטבילת כלים בבורות שבבתים שרובם פוסקים בימות הקיץ וכתב שאין להטביל בהם כלים אלא אם ידוע שיש בהם ארבעים סאה דלא דיינינן להו כדין מעין שמטהר בכל שהו דהא טבילת כלים דאורייתא וראוי להחמיר בשל תורה עכ"ל ותמה עליו הרב מראה הנוגה דמשמע מדבריו דאי הוה דיינינן להו כדין מעין לא הוה צריך ארבעים סאה דמעין מטהר בכל שהו והוא תימה דהרי הא דמעין מטהר בכל שהו היינו לשאר טומאות אבל לכלים הנלקחים מהנכרים הוא מחלוקת הסמ"ק והטור יו"ד סי' ק"כ ומרן והרמ"א והרב הלבוש פסקו כהסמ"ק דגם במעין בעינן ארבעים סאה לטבילת כלים והצ"ע ועל קושיא זו כתב בספר זכרנו לחיים ח"ב ד' ל' שראה מה שכתב הרב מוהרימ"ט הביא דבריו הרב דברי אמת בקונטרס ג' ד' ט"ו ועל פי דבריו ההם נסתלקה תמיהה זו עי"ש אלה דבריו: והנה ספר דברי אמת אשר לי הוא דפוס אשכנז ואין הדפיס מכוונים לדפוס ישן ועיינתי בקונטרס ג' וראיתי שבד' נ"א ע"ג (ד"ה וכבר ראיתי) הביא שו"ת הרב מוהרימ"ט יו"ד סי' ח"י ואם לזה נתכוון לא ידעתי מה ענין זה לזה דהתם קעסיק בפלוגת' דהרמב"ם והראב"ד עם ר"י והרא"ש שהביא ריב"ה ריש ס' ר"א אי מעין מטהר בכל שהוא לאדם או דוקא לכלים והכריח מן התוספתא כדעת הסוברים דגם לאדם מטהר בכ"ש ואינו ענין למחלוקת הסמ"ק והטור דהסמ"ק סובר דאע"ג דמעין מטהר בכ"ש בשאר טומאות מכל מקום לטבילת כלים הנקחים מן הנכרי וחידוש הוא בעי ארבעים סאה כמו שכתב מרן הב"י שם דהסמ"ק למד דינו מדברי התוספות וכך כתב להדיא הרב בית חדש שם דדין הסמ"ק הוא אף להרמב"ם דמעין מטהר בכ"ש אפי' לאדם ארי הכי לענין טבילת כלים הנקחים מהגוים לא מהני מעין בכל שבו שהכריח כן מדברי סמ"ק שהביא מרן הב"י:

ואף דה' כ חדש מבין מדברי מרן דהא בהא לא ולא החמיר הסמ"ק בטבילת כלים אלא משום ד בי א ליה להחמיר בטבילת אדם דלא מהני מעין בכל שהו כיעי"ש ולפי זה נוכל לומר דהרב מוהרימ"ט לפי שטתיה דהכריח דמעין מטהר בכ"ש אף לאדם שפיר קאמר דאילו הוה דיינינן לבורות שבבתים כדין מעין הוה מקילינן בכ"ש ואין סתירה לזה מהסמ"ק דהוא אזיל לשיטתיה דלא מהני מעין בכל שהו מה שאין כן להכרח הרב מוהרימ"ט דמהני הוא הדין דמהני לטבילת כלים ואפשר שלזה כיון בספר זכרנו לחיים אלא שקיצר מאד וגם לא אדע אמאי הוצרך לראות בדברי אמת הלא דברי הרב מוהרימ"ט לפניו באותו פרק באותו מקום דקעסיק בתחלת הענין (דמה שציין בספר דברי אמת שו"ת מוהרימ"ט סי' י"ז הוא טעות סופר וצריך להיות ח"י) מכל מקום נראה לי הדל דלא

נוכל ליישב בזה דברי הרב מוהרימ"ט דמלבד דראיית והכרח הרב בית חדש דהסמ"ק לדברי הכל קאמר היא ראיה חותכת ומה יענה עליה הרב מוהרימ"ט ולקוצר ועניות דעתי גם מרן הב"י משמע ליה בדעת הסמ"ק דיתכן דיסבור דלטבילת כלים לא מהני מעין כל שהו משום דחידוש הוא וקושיית מרן על ריב"ה היא דמשמע ליה דהריב"ה חולק עליו לענין הדין וסובר דלא מחמירין בכלים טפי מנדה אהכי קשיא ליה דאיך יחלוק בדין מאחר דבטבילת נדה מודה דלא מהני ואם כן אף אי לא נימא כדעת הסמ"ק להחמיר בכלים מבנדה הא מיהא ליהוו שוים לפיסולא ולא ניחא למרן לומר כמו שכתב הרמ"א בדרכי משה דהריב"ה לשיטת הסמ"ק דמעין מטהר בכל שהו הוא דקאמר דתיהני נמי בכלים עי"ש חדא דאם כן משמע דלענין דינא מודה להסמ"ק דיש להחמיר בכלים לפי מאי דמחמרינן בנדה ואין זה משמעות דברי ריב"ה אלא דלדינא חולק עליו ועיין להרב הלבוש שהביא שתי הסברות ועוד מנא ליה לריב"ה דלהסמ"ק מהני מעין בכל שהו אף לאדם דלא קאמר אלא אע"ג דמעין מטהר בכלי טמאוכו' ואימור דלאדם מודה דאין מעין מטהר בכל שהו ואתי שפיר דינו בכלים הנקחים מהגוים ואפשר דלזה כיון הרב טורי זהב שם סק"ב עי"ש אלא ודאי דהריב"ה חלוק על הסמ"ק לענין דינא ומשום הכי קשיא ליה למרן הב"י ולעולם דגם מרן סובר דהסמ"ק לדברי הכל קאמר וכמו שהכריח הרב בית חדש והוא הכרח גמור ואם כן לא מצינן למימר דהרב מוהרימ"ט סבירא ליה דהא בהא תליא כמדובר ויש קצת ראיה למאי דכתיבנא מדלא כתב מרן הב"י בסי' ר"א דהסמ"ק סבירא ליה כדעת ר"י ודעימיה משמע דסובר דהסמ"ק מצי סבר אף כהרמב"ם וק"ל:

ואף אי נימא דהרב מוהרימ"ט סובר דהא בהא תליא מכל מקום לא ראינו להרב מוהרימ"ט דעל פי מה שהכריח מהתוס' הסכים להלכה דמהני מעין בכל שהו בנדה דהא ודאי במילתא דתליא באשלי רברבי ושלמים וכן רבים סברי מרנן דלא מהני מעין בכל שהו לטומאת אדם מאן ספין להכריע באיסור כרת על פי איזה הוכחה ומי לנו גדול מהר"ן וכתב בתשובה סי' ס"ו הביאה מרן הב"י בסי' ר"א דאף שנראית בעיניו שיטת הסוברים דמעין מטהר בכל שהו אף על פי כן כתב ראוי לחוש לדברי המחמירין עי"ש וכמו כן נראה לי הדל ברור דהרב מוהרימ"ט מודה דנקיטינן כדעת המחמירין דמפני שאנו מדמין לא נעשה מעשה להקל נגד רבני אלפין המחמירין והרי הרב מוהרימ"ט עצמו כתב שם (בד"ה ובר מן דין) וז"ל ותמה אני בזה מאחר שביארו הרבנים מוהרי"ק ותרומת הדשן ותלו טעמם של כל אותם הגדולים שהיו טורחים לנקות מי המקוה הנובע בטעמא דסברי כרבוותא דאמרי שאין מעין מטהר בכל שהו לענין טבילת אדם בהא

(והא) ודאי איכא למיחש טובא שהפוסקים המפורסמים רבינו יצחק ורבינו שמשון הכי סבירא להו והרא"ש הכריע כדבריהם וכן הסכים הרשב"א בספר תורת הבית דהאי לטהר בכל שהו לא לאדם קאמר אלא לכלים זו היא הסכמת רבינו תם ורבינו שמשון ולדברי רבותינו הצרפתים להחמיר בשל תורה עד כאן הילכך כי היכי דלא מקילינן להטביל אדם במעין פחות מארבעים סאה וכו' עי"ש:

הרי שמביא דעת הרבה גדולים שסוברים דלא מהני מעין לטהר אדם בכל שהו ופשיטא דאף למה שנראה לו להכריח מהתוספתא כדעת הסוברים דמהני מעין בכל שהו אף לאדם מכל מקום למעשה לא יסמוך על זה וכיון שכן גם לטבילת כלים הנקחים מהגוים דילפינן מטבילת נדה ומר הוא דאמר דטבילת כלים דאורייתא יש לנו להחמיר דלא מהני מעין בכל שהו והדרא קושיית הרב מראה הנוגה הנ"ל לדוכתא אם לא שנאמר בדוחק שכונתו דאילו הוה דיינינן להו כמעיין אז היה מקום לדון ולפלפל אם הלכה כהסמ"ק או כהריב"ה דפליג עליה אבל כיון דלא דיינינן להו כמעיין הרי אם כן פסול לכולי עלמא ויותר נכון בעיני לומר דהאמת הוא דלא אסיק אדעתיה בה שעתא מה שנחלקו רבוותא בדין זה ומסברא דנפשיה הוה משמע ליה להקל בטבילת כלים אי הוה דיינינן להו כמעין וכיון דלא נחית לעיין בזה נקיט נפשיה בקיצרי ואמר כיון שאין להם דין מעין פשיטא דאין לטבול בהם: ובעיקר דין מעין המטהר בכל שהו אי לאדם סגי בכל שהוא ואם למאן דאמר דלאדם בעינן ארבעים סאה גם במעין אם הוא מן התורה כתב הרב פרי מגדים בא"ח סי' קנ"ט במשבצות ס"ק ח"י וז"ל והמעיין בב"י יו"ד סי' ר"א ובתורת הבית בית שביעי שער ד' (קפ"ח א' ד"ב) דמקוה אף לננסת וקטנה בעינן ארבעים סאה וכלים די ברביעית זהו דין תורה במקוה ובטלו רבנן רביעית לכלים אבל מעיין מטהר בכל שהו אם כל גופו עולה בהם אף לאדם וזה הוא פשטה דברייתא דתורת כהנים מעין בכל שהו ומקוה בארבעים סאה והיינו אף בגופו עולה בפחות וזו שיטת הרמב"ם בפרק ט' דמקואות והראב"ד בס' בעלי הנפש בשער המים פרק ב' ופרק שישי וכו' אבל ר"ת וטור והרא"ש סוברים דמעין מן התורה בעינן לאדם ארבעה סאה ולכלים כל שהוא ובריייתא דתורת כהנים אסמכתא לכלים מקוה בטלו רביעית מעין כלים כל שהו עכ"ל וכבר כתבתי למעלה דרבינו מוהרימ"ט הכריח מלשון התוספתא כדעת הסוברים דגם לאדם מהני מעין בפחות מארבעים סאה ושבכל זאת דעתו לדינא דיש להחמיר דלא מהני לאדם פחות מארבעים סאה גם במעיין (עיין בזה בס' מקוה ישראל החדש הרשום לקמן בסוף אות ד' במה שכתב כריש ספרו ובמקומות שציין לזה):

וטבילת כלים שנשתמשו נכרים בחמין שצריכים הגעלה תחלה ואחר כך טבילה וכתב מרן בסי' קכ"א סעיף ב' דאם הטביל ואחר כך הגעיל מותרים איך היא דעת הרשב"א בזה כתבתי במערכת הכ"ף באות ס"ז (בד"ה אמנם) עי"ש: כלל ד) טבילת אדם דבעינן במקוה ארבעים סאה נראה מדברי הרב בית חדש ביו"ד סי' ק"ך סעיף ב' דלדברי הכל מאי דבעינן ארבעים סאה לאדם אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ותורף דבריו הוא שהטור הביא מה שכתב הסמ"ק לגבי טבילת כלים הנלקחים מן הנכרי דאף במעיין צריך ארבעים סאה וכתב על דבריו ולא נהירא שאין להחמיר בטבילה זו טפי מבטבילת טמאה ומרן הב"י תמה עליו שנראה שתופס בפשיטות דנדה אינה צריכה ארבעים סאה במעין והוא היפך ממה שכתב רבינו הטור בריש סי' ר"א דר"י והסכים הרא"ש לדבריו סובר דאף במעין צריך ארבעים סאה ועל זה השיב הרב בית חדש דבהכרח דהסמ"ק אמר למילתיה אף להרמב"ם דסובר דמעיין מטהר בכל שהו אף באדם וכו' וכתב ועוד נראה דלדברי הכל ארבעים סאה דנדה אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא היא כדכתב הב"י בסי' ר"א להרמב"ם והראב"ד וכן כתב סמ"ג בהלכות מקוואות ד' רמ"א וכו' והשתא השגת הטור על הסמ"ק היא דקאמר דמדאורייתא צריך במעין ארבעים סאה לטבילת כלים הלקוחים מן הנכרים כיון דחידוש הוא וכו' והא ליתא דכיון דבנדה סגי ברביעית דמקוה מן התורה וכל שכן מעיין כל שהו אם כן אין להחמיר בטבילה זו טפי מבטבילת טמאה ואף דלגבי אדם החמירו רבנן דאפילו במעיין בעינן ארבעים סאה לר"י והרא"ש מכל מקום לגבי כלים לא אשכחן דאחמור רבנן במעיין אף דרביעית דמקוה לא מהני מדרבנן אפילו לגבי כלים מכל מקום במעיין כל שהו סגי גבי כלים לדברי הכל וכן כתב הרא"ש וכו' עי"ש כל דבריו והנה אף שכל המשא ומתן שלו היא לגבי ארבעים סאה לאדם במעיין מכל מקום מדכתב דבנדה סגי ברביעית דמקוה מן התורה וכל שכן מעין כל שהו משמע שכונתו לומר דמן התורה סגי במקוה ברביעית כלומר אף שאין בו ארבעים סאה רק שמתכסה בהם כמו ננסת דסגי לה להתכסות במים פחות מארבעים סאה סגי בהכי מן התורה ומה שכתב בתחלת דבריו דקרא אסמכתא בעלמא כונתו דמאי דילפינן מקרא דבמקוה בעינן ארבעים סאה שהם מים שכל גופו עולה בהם אמה על אמה ברום שלש ושיערו חכמים ארבעים סאה הוא אסמכתא בעלמא כן נראה ממרוצת דבריו: ותמיה לי שהרב דברי אמת בקונטרס שמיני סי' ג' (ד' קי"ב ע"ד מדפוס חדש) כתב שאלו להריב"ש סי' רצ"ד אם ארבעים סאה למקוה לטבילת אדם היא מן התורה או אם היא מדרבנן והבין השואל מדברי הר"ם מקוצי דסובר דהיא מדרבנן ולזה השיב הריב"ש דהיא מן התורה וכאותה שאמרו שיעורין הלכה למשה מסיני והביא מדברי הרשב"א

שכתב ולא תימא שהיא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא דהא תניא בתוספתא וכו' ואני מצאתי משנה מפורשת בפרק שישי דמקואות ספק יש בה נקב כשפופרת פסולה מפני שהיא מן התורה וכבר השואל רמזה בשאלתו ורצה לפרש מפני שעיקרו מן התורה וכך הם דברי הרמב"ם בפרק רביעי דמקואות וכתב על זה הרב דברי אמת ומקום הניחו לי הראשונים דבהדיא אמרו בחגיגה פרק קמא במתניתין הטומאות והטהרות יש להן על מה שיסמוכו והן הן גופי תורה והקשו טהרות בהדיא כתיבא לא נצרכה אלא לשיעור מקוה דלא כתיב בהדיא וכו' מים שכל גופו של אדם עולה בהם וכמה אמה על אמה וכו' ושיערו חכמים ארבעים סאה הרי דאמה על אמה ברום שלש הוא מגוף תורה וכו' עי"ש דב"ק הרי מפורש בדברי הריב"ש דהוא מן התורה ממש ושכן גם דעת הסמ"ג מר ניהו הר"מ מקוצי ואיך כתב הרב בית חדש דלדברי הכל במקוה דבעינן ארבעים סאה לטבילת אדם אינו אלא מדרבנן (ומי שנמצא בידו שו"ת הריב"ש יעייקבו לדעת במה דחה מה שהבין השואל מדברי הסמ"ג).

ומדברי מרן הבית יוסף בריש הסימן (בד"ה וכתב עוד) מתבאר גם כן דארבעים סאה דמקוה הוא מן התורה ממש שכתב וז"ל וכתב עוד דבעינן אמה שוחקת וכן מוכח בפרק קמא דעירובין שכל שיעורי תורה להחמיר עכ"ל הרי דקרי לארבעים סאה דמקוה שיעור תורה להחמיר ושמעינן דלאדם מיהא ארבעים סאה דמקוה מן התורה הם: ומצאתי עוד להרב דברי אמת בקונטרס שלישי ד' ה"ן ע"א (מדפוס חדש בד"ה אני טרם אכלה) שכתב שהרב ט"ז כתב וז"ל מיהו לא אמרו זה אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא אבל מן התורה בין אדם בין כלים מתחטא בפחות מארבעים סאה.

רק שכולו עולה בבת אחת וכתב על זה והרב שינה בזה דשיעור מקוה שאמרו בארבעים סאה אינו אלא מדרבנן בין במקוה בין במעין ומן התורה די בשכל גופה עולה בהם ולא ראיתי שהשיגוהו בזה ואני אומר אחרי אלף מחילות דבר זה ישתקע ולא יאמר וכנראה שנגרר אחרי דברי רבינו שמשון בפירוש המשניות בראשון דמקואות למעלה מהן מעין שמימיו מועטין ושרבו עליו מים שאובין שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו בכל שהו וכתב רש"מ ולא בעי ארבעים סאה במקוה דאף דבטלו רביעית דמקוה כדאמרינן פרק שלשה מינים מכל מקום כל שהו דמעין לא והכי תניא בתורת כהנים בסוף פרשת ויהי ביום השמיני מעין מטהר בכל שהו ומקוה בארבעים סאה ואסמכתא בעלמא היא דמדאורייתא סגי ברביעית במקוה אלא שחכמים תקון ארבעים סאה משום הכי נקטיה ואפילו הכי קתני מעין בכל שהו עד כאן ונראה דאין דבריו אמורים אלא לענין כלים דמן התורה סגי ברביעית במקוה אלא שחכמים תקון ארבעים סאה וכו' אבל

טבילת אדם במקוה שיש בו ארבעים סאה לא נקרא אסמכתא אלא דרשה גמורה מפי הגבורה למשה רבינו וכך הם דברי ר"י בתוספות פסחים דף י"ז כדברי רבינו שמשון ורש"י שם כתב דכי כתיבי ארבעים סאה באדם הוא דכתיבי וכך הם דברי המרדכי פרק השוכר את הפועל דשיעור מקוה הלכה למשה מסיני הוא וכבר נשאל הריב"ש בסי' רצ"ד אם אשה שטבלה במקוה שכל גופו עלתה ולא היו ארבעים סאה אם חייבת כרת והשיב דארבעים סאה למקוה של אדם תורה הם וכו' מפי השמועה כמו שלמדו מהלכה למשה מסיני כל השיעורין והביא דברי הרשב"א שכתב שכך קבלו מסיני דארבעים סאה דבר תורה ולא תימא מדרבנן וכו' וכן כתב הראב"ד בספר בעלי הנפש וכו' ושוב כתב ומקום הניחו לי וכו' (כמו שכתב בקונטרס ח' סי' ג' הנ"ל) עי"ש דב"ק: והנה דברי הרב ט"ז לא ידעתי איה מקום כבודם וממה שכתב בטורי זהב יו"ד סי' ר"א ס"ק מ"ז וז"ל מכל מקום יש לומר דוקא בחסר המקוה מארבעים סאה על ידי טבילת הראשון שזהו איסור דאורייתא מה שאין כן כאן לענין שאוב דהוי מדרבנן וכו' עי"ש מתבאר דנקיט דשיעור ארבעים סאה במקוה הוא מן התורה וה דברי אמת לא ראה דברי הרב ב"ח הנז"ל דבאמת תמיהותיו תסובנה על דברי הרב"ח לפי הנראה מדבריו כנז"ל ומה שהביא הרב בית חדש מדברי מרן הב"י בסי' ר"א דברי מרן הם בריש הסי' (בד"ה ומ"ש ואף אם תטבול במעין) ולפי מ"ש הרב דב"א בכונת דברי רבינו שמשון דעל טבילת כלים הוא דקאמר לא נפלאת לפרש כן גם בדברי מרן הב"י ומסתמא גם דברי הסמ"ג שבהלכות מקואות שהביא הרב"ח יתפרשו בענין זה.

שוב השגתי תשובת הריב"ש וראיתי שבסוף הסי' כתב ומה שכתב השר מקוצי דארבעים סאה דרבנן בכלים נמי קאמר תדע דהא מעין מטהר בכל שהו בכלים הוא לפי דבריו וכו' ע"כ ותיבת נמי אהשר מקוצי קאי וכאילו אמר ומה שכתב השר מקוצי נמי וכו' ודברי רש"י בפסחים דף י"ז שהביא הרב דברי אמת הביאם גם כן הריב"ש שם להוכיח דמ' סאה באדם הוא דאורייתא עי"ש: אחר זמן ראיתי שמה שכתב הרב דברי אמת בשם הרב ט"ז כנז"ל שנראה שכונתו על הטורי זהב (ולזה כתבתי שמדברי הרב טורי זהב בס"ק מ"ז מתבאר בהיפך) הנה הדברים ההם כתבם הרב הלבוש בסי' ר"א סעיף א'.

ובדברי אמת לפי הנראה יש טעות הדפוס שכתוב וראיתי להרב ט"ז וצריך להיות להרב עט"ז והוא ראשי תיבות עטרת זהב וכונתו על הרב הלבוש שחלק יו"ד הוא נקרא עטרת זהב ושפיר תמה עליו במה שמתבאר שסובר דשיעור ארבעים סאה שאמרו גבי טבילת אדם אינו אלא מדרבנן וכן תמה על הרב הלבוש בזה הרב פרי מגדים בהלכות נטילת ידים סי' קנ"ט במשבצות ס"ק ח"י והאריך קצת עי"ש ועוד יש לתמוה על הרב הלבוש

שפסק שם דבעינן אמה שוחקת ומדברי מרן הב"י (בד"ה וכתב עוד) הנז"ל משמע דהא דמצריכינן אמה שוחקת הוא להחמיר בשיעורי תורה ולדעת הרב הלבוש דאין כאן שיעור תורה מנא לן להחמיר בזה: ובחפשי ראיתי להרב מלבושי טהרה בסי' ר"א ס"ב שפסק דארבעים סאה דבעינן בטבילת נדה הוא מדרבנן אבל מדאורייתא אפילו בפחות מארבעים סאה אם נתכסה כל גופה במי מקוה עלתה לה טבילה וכתב במראה מקום שכך מבואר להדיא ברבינו יונה פרק אלו דברים וז"ל שם דמן התורה אין שום טבילה צריכה ארבעים סאה אלא טבילה כל גופו בלבד (דברי הרר"י הם קרוב לסוף הפרק גבי פלוגתא דחזקיה ור' יוחנן בחמי טבריא לטבילה עי"ש בד"ה ונראה למורי הרב) וכן מבואר בב"ח סי' ק"כ וכו' וכן מבואר שם בהרמב"ן והרא"ש כולהו סבירא להו דמדאורייתא לא בעינן אלא שיתכסה כל גופו ולא ארבעים סאה דוקא ובריב"ש סי' רצ"ד חולק בזה וסובר דארבעים סאה אפילו באדם ננס הוא דאורייתא וצ"ע בזה עכ"ל ואעתיק לשון הרר"י כמות שהוא וז"ל ונראה למורי הרב יצ"ו לפרש מחלוקת חזקיה ורבי יוחנן בשאין שום עירוב מהמעין לבת ברתא ואין בבת בירתא ארבעים סאה ודייק הכי מלישנא דאמר דפסק מנייהו דלשון פסק משמע דפסק אותה לגמרי ואין ביניהם חיבור כלל דמן התורה אין שום טבילה צריכה ארבעים סאה אלא טבילת כל גופו בלבד אבל טבילת כלים די ברביעית בלבד והוא שיהיו מתכסים הכלים בתוך המים כגון מחטות וצינורות שהם כלים קטנים ויכולים להתכסות ברביעית או אם הם כלים גדולים שיוסיף על הרביעית כדי שיתכסו בתוכן הנה שאף שלא יהיו בו ארבעים סאה די לטבילת כלים ברביעית מן התורה אלא שחכמים אמרו שלא יהיה חילוק בין טבילת גופו לטבילת כלים והצריכו הכל בארבעים סאה כדאמרינן (נזיר ל"א) רביעית של תורה בטולי בטלוה ורוצה לומר אף שטבילת כלים די ברביעית מן התורה כיון שהכלים מתכסים במים אפילו הכי בטלו חכמים זה השיעור והעמידו הכל בשיעור ארבעים סאה ומדחזינן דטבילת כלים שהיא מן התורה אינה צריכה מ' סאה כל שכן טבילת הידים שאינו אלא מדרבנן שדי בשיטבול ידיו ברביעית כיון שמתכסים שם עכ"ל:

הנה ממה שכתב דמן התורה אין שום טבילה צריכה מ' סאה אלא טבילת כל גופו בלבד משמע כמו שהבין הרב מלבושי טהרה דגם בטבילת אדם לא בעינן ארבעים סאה וסגי במים שמתכסה בהם כל גופו אלא שאינו מובן לפי זה מאי קאמר אבל בטבילת כלים די ברביעית והוא שיהיו מתכסין וכו' דכיון דבדין תורה מיירי הרי אם כן טבילת גופו וטבילת כלים כי הדדי נינהו דלא בעינן ארבעים סאה וסגי במה שיתכסו במים ומאי אבל דקאמר לכן נראה דאפשר לפרש כונתו כאילו אמר דמן התורה אין שום טבילה

צריכה ארבעים סאה אלא לטבילת גופו אבל לא לכלים וכו' והיינו שסיים ואף שלא יהיו בו מ' סאה די לטבילת כלים ברביעית מן התורה כלומר דדוקא לטבילת כלים הוא דדי ברביעית כשמתכסה בהם אבל לטבילת אדם לא מהני מה שמתכסה בהם אלא בעי ארבעים סאה ממש וכן דקדק בסוף לשונו ומדחזינן דטבילת כלים שהיא מן התורה אין צריך ארבעים סאה כל שכן טבילת ידים וכו' והיינו ודאי מדין תורה קאמר דאין צריך ארבעים סאה דאילו מדרבנן הא בטלוה לרביעית דכלים ואם כן אמאי נקט דטבילת כלים אינה צריכה ארבעים סאה הלא גם טבילת גופו הוא כן אלא ודאי בטבילת גופו בעינן ארבעים סאה מן התורה כן נראה לי הדל בכונתו ואחרי שמבואר כן בדברי הראשונים שהביאו הריב"ש והרב דברי אמת אינו רחוק לדעתי הקצרה לפרש כן גם דברי הרר"י והמעיין יבחר: ואתה תחזה בפרי מגדים הנז"ל (בד"ה אחר זו) שכתב בתחלתדבריו וז"ל בב"י בשם הרר"י דמן התורה בגופו מ' סאה ובכלים אף בטומאה ד"ת די מן התורה שיכסו גופם ורבנן בטלו לרביעית דמקוה וכו' עי"ש הרי שכתב מפורש בשם הרר"י דמן התורה בעינן ארבעים סאה במקוה לאדם ושוב הביא דברי הרב הלבוש והרבה להשיב על מה שכתב דארבעים סאה דמקוה לאדם הם מדרבנן כיעי"ש אף זו מן התוכחות שהבין מדברי רבינו יונה כאשר כתבתי אני הדל שאם לא כן היה מתמיה גם עליו:

עתה נדפס ספר מקוה ישראל ח"א לידידי הרה"ג אבד"ק נאווא פראגע יצ"ו ובפתחי ספר התורה הזה ראיתי בראשו (ד' ג' ע"א) שכתב דבמקוה בעינן ארבעים סאה לאדם לכולי עלמא כאשר יבואר לקמן וכמבואר ברבינו שמשון בפ"ו מ"ח (אגב ריהטאי לא מצאתי מזה בפרק ששי משנה ח') דמקואות דמקוה חסר מארבעים סאה פסול מן התורה ולאדם הוא כמובן עכ"ל ולא פניתי כעת לעיין במה שמרמז למה שכתב לקמיה לראות אם הזכיר דברי הפוסקים שהבאתי אני הדל דמשמע להו דארבעים סאה למקוה מדרבנן גם לאדם ומה דבר עליהם פוק עיין בדב"ק כי אין פנאי אתי כעת שוב ראיתי שם ד' ל"ד ע"ג בחידושים וביאורים על הטור וב"י שכתב דמדברי מרן הב"י ברישׁ הסימן (בד"ה וכתב עוד שהבאתי למעלה) מוכח שהוא מן התורה ושכן כתב בפרי מגדים א"ח סי' קנ"ט במשבצות סקח"י דלמקוה ארבעים סאה לאדם מן התורה לכולי עלמא אף להרמב"ם והראב"ד שסוברים דבמעין סגי בכל שהו אף לאדם גם מדברי סופרים: כלל ה) טבעים שנשתנו עתה בכמה עניינים ראיתי לרבין חסידא בספר קהלת יעקב בקונטרס מדות חכמים במערכת הוי"ו אות ע"ה הביא מה שאמרו ביבמות ד' פ' דרבה תוספאה עבד עובדא להכשיר על פי סברא דולד מישתהי במעי אמו י"ב חדש ומשמע דלא משתהי יותר מי"ב חדש וכתב ששמע חוקרים בזה דלפי מ"ש בסדר עולם בפרשת ויצא דישׁשכר

נולד בעשרה באב ועיבורה מישכר על ידי הדודאים היה בימי קציר חטים שהוא בחדש תמוז אם כן בלדתה לשנה הבאה ביו"ד באב כבר עברו יותר משלשה עשר חדש וכתב על זה ואין לנו לומר בדברים אלו וכיוצא בהן שעתה נשתנו העניינים וכיוצא לזה כתב מרן הב"י באה"ע סוף סי' קע"ח ובסי' קנ"ו הביא תשובת הרשב"ץ במה שאמרו בש"ס יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעים שרבים היו תמהים שהחוש מכזיב זה והתוס' כתבו שעתה נשתנו העניינים כמו שאמרו שפרה וחמורה אינן יולדות אלא לשלש שנים ועתה יולדות לשתי שנים וכן תמצא בכמה דברים עד כאן לשון הרב הנ"ל והעתקתי כל דבריו לפי שנראה לי שבמקום מה שכתוב ואין לנו לומר וכו' צריך להיות ויש לנו לומר וכו' או שהיה כתוב ואי' ורוצה לומר ואית והמעתיק כתב ואין וכו' שאם לא כן אין בדבריו נשוא המאמר והמעיין יבחר ויקרב:

ושם במערכת השין אות רס"ח הביא גם כן מה שכתב הרשב"ץ הנ"ל וציין לעיין בתשובת הרשב"א סי' צ"ח וכונתו (לפי הנראה היא) להוכיח דהרשב"א לא ניחא ליה למימר דנשתנו הטבעים מזמן הש"ס שנשאל שם בבהמה שנולד בה טרפות ברור ועברו עליה י"ב חדש שיש מי שהורה להקל על פי הכלל דטרפה אינה חיה י"ב חדש וזו שחיתה לא נטרפה והאריך לבטל דברי המתיר ואין לנו להוציא לעז על מה שהעידו רז"ל ושזה רעיון רוח ודברי הבאי וכו' וכתב בסיום דבריו ואם תשיב ומה נעשה וכבר ראינו בעינינו יתרת ברגל ששהתה י"ב חדש זו היא שאמר ריב"ל לר' יוסי בן נהוראי על דא את סמיך כלומר אי אפשר וכאילו אתה מעיד על שאי אפשר שראית אותו בעיניך או סיבה אחרת יש וכן בכאן אנו שואלין אותו שמעיד מאין אתה, יודע ששהתה זו שמא שכחת או שמא טעית או שמא נתחלף לך זמן בזמן או שמא נתחלפה בהמה זו באחרת שאי אפשר להעיד שתהא בהמה זו בין עיניו כל י"ב חדש ואם יתחזק בטעותו ויאמר לא כי אהבתי דברים זרים וכו' ואחריהם אלך נאמר לו וכו' ויבטל המעיד ואלף כיוצא בו ואל תבטל נקודה אחת ממה שהסכימו בו חכמי ישראל הקדושים הנביאים ובני נביאים ודברים שנאמרו למשה מסיני עכ"ל וממה שלא כתב להשיב להמעיד שעתה נשתנו הטבעים וכו' מוכח דלא שמיעא ליה סברא זו כן נראה בכונתו:

והרב תרומת הדשן בסי' רע"א ובכתבים סי' קס"ז הביא גם כן מה שכתבו התו' והרא"ש שנשתנו טבעי הבהמו' שלנו ממה שהיה בזמן הש"ס לענין לידת פרה בת שתי שנים ולענין עינוניתא דוורדי (דברי התוס' והרא"ש הם בחולין ד' מ"ז ע"א בד"ה כל הני עיי"ש ובמה שציין על הגליון וכיוצא לזה כתבו התוס' בסוף פרק קמא דמ"ק ד' י"א ד"ה כוורא אמה שאמרו בש"ס כוורא סמוך למיסרחי מעלי וכו' ולמישתי ביה אבוה דעכשיו תופסים

דברים אלה לסכנה ושמא נשתנו כמו הרפואות שבש"ס שאינם טובות בזמן הזה ועיין בדברי מרן כסף משנה כהלכות דעות פרק ד' הלכה י"ח ובהגהות קובץ על יד שם הלכה ח' על רפואות שבש"ס ובמה שכתב באור לי סי' ע"ו) ורצה לומר כן גם במה שאמרו חז"ל דרוב בהמות אינם חולבות אלא אם כן יולדות דבהמות שלנו משונות משלהם כמו שמעידים שלפעמים חולבות ד' שבועות קודם הלידה ושוב כתב דאין להתיר מהאי טעמא לחוד לסמוך על חקירתינו שהוא נגד קבלת התלמוד ולומר שנשתנה בזמנינו וגם הגאונים שכתבו לאיסור ולהיתר מזה היינו צריכים לומר שלא כתבו דבריהם לזמנינו ולארצות שאנו יושבים בהם עכ"ל: ואמנם הרמ"א באה"ע סי' קנ"ו הביא סברת הרשב"ץ בלשון ויש אומרים וכו' ומתבאר ממה שכתב הרב פתחי תשובה שם בשם הרב פרח מטה אהרן שכן דעת הרמ"א להלכה ושגם הספרדים שנמשכים אחר סברת הרמב"ם י"ל דבהא נקטי כהרמ"א עיי"ש והרב מגן אברהם בסי' קע"ג סק"א (על מה שכתב מרן דכין בשר לדגים חובה ליטול משום דקשה לדבר אחר) כתב דבזמן הזה אפשר דלא קפדינן דנשתנו הטבעים וכו' גם בסי' קע"ט סק"ח (על מה שכתב מרן אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקה ולא שתה מים ידאג וכו') כתב והאידנא נשתנו הטבעים אך מרן החבי"ף בספר רוח חיים בסי' קע"ג כתב דבספר נכ"י (נראה שהוא ספר נוהג כצאן יוסף ואינו מצוי אצלי) דחה דברי הרב מגן אברהם שם ובמאי דתנן בפרק י"ט דמסכת שבת מ"ב עושין כל צרכי מילה מוהלין ופורעין ומוצצין כתב הרב תפארת ישראל דלפי מה שאמרו הרופאים עתה דאדרבא על ידי המציצה אפשר שיסתכן (והסביר הדבר) ואין לתמוה שהוא נגד הש"ס דבכמה דברים נשתנו הטבעים וכו' היה נראה לסמוך על דבריהם לכל הפחות בשבת שלא לעשות חבורה וכו' אבל חלילה לזוז מדברי חז"ל וכו' עי"ש ובריש פרק ג' דבכורות:

ומצאתי בספר יקר מלבושי יום טוב שנדפס מקרוב לידידי הגאון המפורסם הכהן הגדול מהריו"ט הכהן יצ"ו שבסי' כ"ד (בד"ה אמנם) כתב דהגאון בעל משכנות יעקב לא רצה לסמוך על מה שכתב הרמ"א (בשם הרשב"ץ) בסי' קנ"ו הנ"ל דעתה נשתנו הטבעים ויולדת לתשעה נמי יולדת למקוטעים ובעי ששה חדשים שלמים אחר הכרת העובר וכתב דנראה שדעתו היא דמה שכתב הרשב"ץ דעתה נשתנו הטבעים היא דעת יחיד דבאמת הריב"ש כתב שלא כדבריו וז"ל ואין להקשות על זה ממנהגו של עולם שרוב נשים יולדות ולד של קיימא לפחות מתשעה גמורים מיום שטבלה לנדתה שכיון שאינם בועלים ופורשים אין טבילתם ראיה שהרי אפשר שטעו באומד דעתם בהריון והולד הוא אם מטבילות הקודמות וכו' וכתב מי שרוצה לסמוך על דעת הרמב"ן דסובר יולדת

לתשעה יולדת למקוטעין יש לו עמוד נכון לסמוך עליו וגם זאת לא ברירא ליה יעי"ש בתשובת תרמ"ז שכתב מי שיחפוץ לחלוק עליו יאמר שגם הרמב"ן לא כתב כן אלא באבלות להחמיר אבל לא להקל בחליצה: ושוב הביא (במלבושי יום טוב) מה שכתב הגאון בעל ספר בית מאיר בספר צלעות הבית וז"ל ויותר קרוב אלי מה שפירש הריב"ש בסי' תמ"ז (ט"ס יש למעלה או למטה) שאפשר לבעל דין לחלוק ולומר דהרמב"ן מחמיר באבלות וכו' אך ראיתי שהגאון רעק"א בסי' פ"ט נראה להדיא שסמך על דברי הרמ"א הנ"ל למעשה דהא גם שם לא היה ששה חדשים שלמים מעת שראה העד שהוכר עוברה מכל מקום מתיר בפשיטות וכן סמך הגאון חמדת שלמה על דברי הרמ"א הנ"ל למעשה וכן כתב הגאון ישועות יעקב דהיכא דאי אפשר סמכינן על דברי הרמ"א הנ"ל.

אלה הדברים אשר דבר בקדשו הרב מלבושי יום טוב יצ"ו וצריך לעיין בגוף דברי הריב"ש איך נחה דעתו לומר דהרמב"ן לא אמר אלא להחמיר באבלות והלא כלל גדול הוא בידינו למיזל לקולא במידי דאבילות ואין אדם רשאי להחמיר דנמצא חומרו קולו שמתבטל מתלמוד תורה ותפילין ועונה וכו' כמו שכתבו הפוסקים עיין במה שרשמתי במערכת הה"א אות יו"ד (בשדי חמד חלק ראשון בחלק הכללים) וכבר כתבתי במכתב לחזקיהו בחלק התשובות סי' י"א בישוב החקירה דלמאי איצטרך כללא דהלכה כדברי המיקל באבל ולא סגי לן בכללא דבשל סופרים הלך אחר המיקל דהיינו משום דבשאר דברי סופרים עם כי הדין נותן להקל אם בא להחמיר הרשות בידו מה שאין כן באבלות להקל אמרו ולא להחמיר משום דחומרו קולו עי"ש ואם כן איך יתכן לומר דהרמב"ן לא מחמת ששורת הדין כן קאמר אלא להחמיר והלא חומרא זו קולא היא ואף שאינם אלא ביטול בשב ואל תעשה לא היה מן הראוי להחמיר בדבר שיבא ע"י זה לידי ביטול מצות ה' ודוחק לפרש שכונתו שהרמב"ן לא אמר אלא לענין חומרות שבאבלות ולא לענין הקולות שבו ושו"ת הריב"ש אין מצוי אצלי ובדברי הריב"ש שהביא מרן הב"י בסי' קנ"ו ליתנהו להני מילי כמו שיראה הרואה:

והרב חתם סופר בחלק יו"ד סי' ק"א (בד"ה איברא) הביא מה שכתב מוהרש"ל בפרק גיד הנשה סוף סי' ט"ו דמדלא הביא הרמב"ם הך דמר בר רב אשי דבניתא דאטוי בהדי בישרא אסור למיכליה אפילו במילחא משום סכנתא שמעת מינה דהוא ברוב בקיאותו ברפואות ידע דבניתא אינו מזיק והש"ס מיירי שנטוה עם בשר ממש וכתב על דבריו שהוא דוחק מפורסם דעל כל פנים היה להרמב"ם לומר דאסור לצלותו עם בשר ממש לכן כתב דיותר נראה דלפי עוצם חכמתו ידע והבין שנשתנו הטבעים בענין זה וכמו שכתבו התוס' (הביא דברי התוס' בכמה מקומות בזה) ומגן אברהם ריש סי' קע"ג כתב

גם כן דאפשר נשתנו הטבעים ומייתי ראיות אחרות ומכל מקום כל הראיות יש לדחות דהתם נתברר לנו שנשתנה המקום או הזמן דוק ותשכח ואפילו הך דשיבתא בתוס' יומא ד' ע"ז ע"ב י"ל אותם הבקיאים בהם ובשמותיהם וכותבין קמיעין יודעים רוחות ושדין דשכיחי ודלא שכיחי וכו' אבל הכא מי הגיד לנו דבטל החששא ההיא דישראלים נזהרים באמת ומעכום"ז אין ראיה דהוי אכלי שקצים ורמשים וחבול גופייהו כדאיתא בע"ז ד' ל"א ע"ב גבי גילוי אלא דמדחזינן להרמב"ם דרב גובריה ברפואות וטבעיות שהשמיט הנ"ל ע"כ ניסה בחקירתו ומצא שנשתנו הטבעים בזה אלו תורף דב"ק ובההיא דשיבתא שהזכיר הרב חתם סופר עיין במה שכתבתי במכתב לחזקיהו בחלק התשובות ריש סי' א': אחר זמן השגתי ספר אזן אהרן וראיתי שבמערכת המ"ם אות פ"ב כתב הרב וז"ל דע שיש רבנים רצו להתיר אפילו אישתהי ארבעה עשר וחמשה עשר חדש ושכן כתוב בהרב המאירי ליבמות ד' ס"ג ע"א מדפי הספר שאירע מעשה באשה ששהתה ט"ו חדש ולא היה בה שום חשד וילדה בן והוא חידוש גדול אבל הסכמת האחרונים דאין לנו אלא דברי מרן שנים עשר חדש ואי אישתהי יותר הוי ספק ממזר הכל מקובץ בס' פחד יצחק מערכת המ"ם ד' דק"ל ועיין בס' התקנות במנהגי ירושלים תוב"ב באהע"ז הלכות פריה ורביה אות א' בשם חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות מ"ט עכ"ל: והגאון מוהר"ם שיק בחלק יו"ד סי' רמ"ד במה שנשאל שבקהלה אחת עשו תקנה לבטל המציצה אם רשאי המוהל למול בלא מציצה אם ימחו בו מלעשות המציצה ואחר שהשיב שאין זו תקנה אלא קלקול והרמת יד בדבר המפורש בש"ס ובפוסקים וחלילה למול בלא מציצה והאריך בזה סיים (בד"ה וכי תימא) וז"ל וכי תימא דאולי נשתנו העיתים ועתה אין סכנה כמו שבכמה דברים מצינו שנשתנו העתים עיין תוס' ע"ז ד' כ"ד ע"ב (ד"ה פרה) ומגן אברהם בסי' קע"ג סק"א ובאה"ע סי' קנ"ו סעיף ד' זה אינו דאם כן איך סמכינן על כל הדברים שנמסרו לנו מאבותינו ועל כרחין הכלל כך הוא דשינוי העתים אי אפשר לומר בתרי אנפי.

א) בדבר שהוא הלכה למשה מסיני אי אפשר לומר שינוי עתים כי דבר אלהינו קיים לעולם ואם כן כיון שנמסר לנו על פי ה' לכל הזמנים ובכל המקומות אם כן ה' הוא היודע אם יהיה עתיד שישתנו העתים איך מסר דבר זה למשה מסיני לאסור לעולם ועל כרחין או שלא נשתנו או שאפילו נשתנה מכל מקום אסור כגון שמנה טרפות שנאמרו למשה מסיני אי אפשר שנשתנו ואף אם אנו רואים שינוי שהוא חי ורבותינו אמרו טרפה אינה. חיה מוכח רק שהטריפות אינם תלויים בחיות ואפילו חי כיון שיש בו חסרון וריעותא זו היא טרפה והראיה שיש לחכמינו ז"ל האומרים דטרפה חיה. ב) דבדיני התורה אזלינן

בתר חזקה וכל דיניה מיוסדין על רובא וחזקה ואם כן כיון שידענו שכן היה בזמן שנמסר לנו נשאר הדין על מה שהיה מצד חזקה ובחזקת שלא נשתנה אלא אם כן נתברר לנו שנשתנה וכבר ביררנו דדבר המנוסה מצד הניסיון והחקירה אי אפשר לה שתעיד אלא על פי הרוב ושייך זה בדבר דסגי ליה ברוב ולא הוי הלכה למשה מסיני דאז כיון שהניסיון מעיד שעל כי רוב נשתנה ואין דבר זה הלכה למשה מסיני שפיר יש לומר דנשתנה אבל מה שהוא הלכה למשה מסיני או ספק הללמ"מ או דבר שצריך לחוש אף למיעוט אי אפשר להחליט דנשתנה דאולי המיעוט לא נשתנה ושוב מוקמינן אחזקה ולכן בההיא דתוספות בעבודה זרה וכן באבן העזר סי' קנ"ו דמוכרח שנשתנה על כרחין דלא הוי הלכה למשה מסיני אבל בטרפיות דמבואר בש"ס דהן הלכה למשה מסיני וכן במציצה דהוא לענין פיקוח נפש דאין הולכין בתר הרוב על כן אי אפשר להעיד שנשתנה ושוב אזלינן בתר חזקה ובחזקה שלא נשתנה: ומה שכתב הרב מגן אברהם הנ"ל דאפשר שנשתנה דבריו קשים דגם שם איירי בדברים האסורים משום סכנה ואין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב ועל המיעוט אי אפשר לרופאים להעיד כדלעיל ואם כן מנא לן לומר דנשתנה אדרבא אזלינן בתר חזקה והוא בחזקה ש"א נשתנה וכל שכן שאי אפשר להתיר משום ספק שמא נשתנה וספק איסור תורה או ספק סכנה לחומרא ואיך כתב דאפשר שנשתנה אלו תורף דב"ק: והאריך עוד קצת לנדונו דאסור למול בלא מציצה ועדיף לבטל מצות מילה מליכנס בזה ואני הדל רשמתי בענין זה וגם במה שיש שאין מבקשים לעקור את כל גוף המציצה רק למנוע המציצה בפה כי אם על ידי סמרטוט הנה על שניהם רשמתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת מילה ושם יתבאר בס"ד כי אין זה מקומו רק הן הן הדברים הנקנים באגב שרציתי לכתוב דברי הרב הנ"ל שהם כלל גדול לענייניים אלו: ועל מה שכתבתי למעלה (בד"ה ושם במערכת) בשם תשובת הרשב"א כתב לי הרב שלום נאטאנזאהן יצ"ו דבשפתי כהן סי' ז"ן ס"ק מ"ח הביא תורף דברי תשובת הרשב"א וראית הרב קהלת יעקב צ"ע דעל כרחין קים ליה בשיטת הסוברים דאין טריפה חיה והוא ממה שאמר הכתוב זאת החיה אשר תאכלו ודרשינן חיה אכול וכו' וכיון דמקרא נפקא לן הלא תורתינו הקדושה נצחית ואי אפשר לומר שמה שכתוב בתורה יקבל שינוי ותמורה חלילה ודוחק לומר דקרא אסמכתא בעלמא היא וגם בזה יש לדון אם נוכל בדרך אסמכתא לומר דבר שישתנה לכן בחר הרשב"א תירוצים אחרים עכ"ד יצ"ו: כלל ו) טעימה בדברים האסורים לאכילה בטועם ופולט אסור מדרבנן שמא יבלע כל שהוא ואתי לידי איסור חצי שיעור דאסור מן התורה כן כתב הריב"ש בסי' פר"ח הביא דבריו הרב אהל יעקב במערכת החי"ת אות ד ועיין תוספות יבמות ד' פ"ט (ד"ה איבעי)

שכתבו כלומר יפריש על משהו וכו' דנראה בעליל דהוקשה להם דאיך יוכל לטעום והוא טבל לכן פי' דר"ל דיתקן משהו ולפי זה שמעינן מדבריהם דאף במידי דרבנן כתרומת ירק (עיין הרמב"ם פרק שני מהלכות תרומות) אסור לטעום ומזה יש להעיר על הרב צמח צדק סי' מ"ז הובאו דבריו באהל יעקב שם דמתיר לטעום דבר פגום דכיון דאיסור אכילתו מדרבנן לא גזרו על הטעימה עי"ש ולהרב פרי חדש י"ד סי' ח"ק ס"ק כ"ב (בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק בחלק או"ח סי' י"ב [בד"ה אמנם] כתב דהריב"ש בסי'רפ"ח דטעימה אסורה מדרבנן ובנו של הצמח צדק בקונטרס אחרון לסי' מ"ז דעתו דאפילו באיסור דרבנן טעימה אסורה ואף להצמח צדק דבדרבנן שרי טעימה היינו אם אינו בולע אבל אם בולע אפילו כל שהו לדידן דחצי שיעור אסור מן התורה ואפילו בדרבנן אסור וכתב שנראה מדברי הריב"ש דאפילו באסורי הנאה אין כאן איסור דאורייתא): הן אמת דלפי מה שכתב הרב פרי תואר שם דלא התיר הרב צמח צדק אלא דוקא בפגום גמור אבל לא בקדירה שאינה בת יומא משום דחזי פורתא עי"ש אם כן יש לומר דההיא דקישות מרה דאיירו התוספות לא הוי פגום גמור ואהכי קשיא להו להתוספות דנהי דאבטיח דנמצאת סרוחה הוי פגום גמור ויכול לטעום מיהו במתניתין תנן נמי קישות ונמצאת מרה דלא הוי פגום גמור מכל מקום המעיין בדברי הרב צמח צדק בגופן שלהן יראה דכונתו ללמוד מדברי הריב"ש דכל שאין באכילתו איסור אלא מדרבנן דליכא תו למיחש לידי איסור תורה לא גזרו טעימה ואם כן לדעתו בכל איסור אכילה דרבנן אית לן למימר דטעימה בהו שריא וכמו שהבינו הרב בנו בקונטרס אחרון שם והרב פרי חדש שם והשיגוהו מחולין דף קי"א ע"ב בקערה שמלח בה בשר דאי אפשר למטעמיה עי"ש ועיין להרב תפארת ישראל (פירוש המשניות) ריש פרק ג' דמסכת תרומות ודו"ק.

ולהרב נו"ב מה"ת יו"ד סי' נ"ג והרב כתב סופר חלק יו"ד האריך בזה בסי' ז"ן עי"ש ובבית אפרים לטרפיות סי' ל"ו בטעימת המים שבבועא וביד אפרים סי' צ"ח לטעימת סתם יינם והרב יד דוד ליו"ד סי' צ"ח הגהות הטור אות ד כתב בשם הרב בעי חיי יו"ד סי' קל"ה שנסתפק באיסור שיש ספק אם יש בו בנותן טעם אי שרי לטועמו ולפלוט כיון דאין כאן אכילה ושהעלה דאסור אלא יטעימנו לנכרי למאן דאמר דאפילו בזמן הזה סמכינן אטעימת קפילא דלא סמכינן ישער בששים עכ"ל וספר בעי חיי הנ"ל אין בידי ונראה שיש חיסור לשון וכן צריך להיות ולמאן דאמר דלא סמכינן ישער בששים ועל דברי הגאון נודע ביהודה בתשובה הנ"ל פלפל בחכמה ידידי הגאון מוהר"א קלעצק אבד"ק ברעזי יצ"ו בספרו הנחמד אבן הראשה בסי' י"א עי"ש מסקנתו לדינא גם בספר אלף המגן לידידי הגאון משה נתן רובינשטיין אבד"ק דוברוונא יצ"ו בסי' ל"ח האריך

מאד בעניינים אלו ובמסקנתו כתב דאף דבפרי מגדים סי' צ"ה ס"ק ט"ו אוסר טעימה בלשון בשר ספק מלוח מכל מקום כיון שדעת הט"ז ופרי חדש ומנחת יעקב ותבואת שור ומקום שמואל ונודע ביהודה ובית יצחק להתיר לטעום בלשון כשהבשר נקי מדם שעליו יש לסמוך עליהם להקל בדרבנן לעת הצורך או בערב שבת כשאין שהות למלוח מספק ובשאר איסור דרבנן אף שיש להם עיקר בדאורייתא נראה להקל בטעימה בלשון לחוד אפילו רק בצורך קצת כדעת הצמח צדק ופרי חדש עי"ש טעמו ונימוקו בפלפלא חריפא: ובעיקר טעימה אם סמכינן בזמן הזה אטעימת נכרי עיין במה שכתב הרמ"א ריש סי' צ"ח דאין סומכין אנכרי ודקדק הרב ש"ך בסק"ה דאטעימת ישראל סמכינן גם בזמן הזה במידי דהיתירא כנדר וכיוצא וכן דעת הרב פרי חדש שם והרב בכור שור לחולין דף צ"ז תמה על דקדוק השפתי כהן מדברי הרמ"א שהרי מדברי הרמ"א בסי' מ"ב ס"ג בצירוף מה שכתב בדרכי משה שם מתבאר דלא סמכינן אישראל ומסיק דאין להקל והרב פתחי תשובה שם הביא מה שכתב הפרי מגדים ליישב קושיא זו עי"ש וכתב הרב יד דוד שם אות ו' בשם ספר שערי דעה דהסכימו כל האחרונים דטעימת ישראל מהני בדיעבד בהאי דצנון וכדומה וכן באוסר עצמו בקונם ואין להחמיר כיון דמעיקר הדין גם טעימת נכרי מהני וכן כתב הרב מסגרת השלחן שם בשם הסכמת האחרונים ועי"ש בחידושי רע"ק איגר ולהרב שם אריה באורח חיים סי' א' לענין טעימת חמץ קודם פסח אי סמכינן בזמן הזה אטעימת ישראל ואי לכתחלה נמי או דוקא בדיעבד כמו שכתב הש"ך סי' צ"ו סק"ה וכתב דבנדונו דהטעימה לישראל הוא רק לרווחא דמילתא סמכינן: כלל ז) טפח מסתמא אינו שוחק אם לא היכא דאיכא גילוי כן כתב מרן הב"י סי' תקפ"ו וגבי שיעור שופר עי"ש (בד"ה וה"ש בשם הר"י גיאת): כלל ח) טריפה מצינו דכינו חז"ל נבילה בלשון טריפה כן כתבתי בזכרונותי בשם הרב צפיחת בדבש סי' מ"ד ד' קכ"ב וכעת אין מצוי אצלי: כלל ט) טבל מותר בהנאה אבל בהנאה של כילוי אסור כמו שכתבו התוספות בכמה דוכתי ועיין טור יו"ד סי' של"א ועיין למרן מלכא רל"ץ בספרו הבהיר מנחה טהורה ד' פ"ח ע"ד: ואם יש איסור טבל בפירות קודם הפרשת ביכורים נסתפק בזה הרשב"ץ בפירוש האזהרות במצות עשה סי' קנ"ו והרב משנת ר' אליעזר בח"ב בזכרונותיו ד' ד' ע"ג אות נ"א כתב על דבריו דמשנה מפורשת היא בפרק שני דביכורים משנה ג':

כלל יו"ד) טבל דאסור בהנאה של כילוי אם הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן האריך רבינו המשנה למלך בפרק שני מהלכות תרומות הלכה י"ד ומסתפק לדעת רבינו שמשון דסובר דאיסור הנאה של כילוי בתרומה הוא מדרבנן אם בטבל מודה דאסור מן התורה ועיין להרב ארעא דרבנן במערכת הה' אות ד' ולהרב עפרא דארעא שם והרב מוהרש"ל

מר בריה דרב נודע ביהודה במהדורא תניינא בחלק א"ח סי' קל"ד (בד"ה והנה ראיתי) הוכיח מדברי הרמב"ם בפרק חמישי מהלכות איסורי מזבח הלכה ט' דאיסור הנאה של כילוי בטבל אינו אלא מדרבנן דאם לא כן מאי ואין צריך לומר בערלה וכלאי הכרם וכו' עי"ש ומדברי הרשב"א בחידושיו לשבת אההיא דבפרק במה מדליקין דף כ"ו ע"א אין מדליקין בטבל טמא בחול ואין צריך לומר בשבת וכו' שכתב רש"י וכל שכן בטהור ולזה כתב הרשב"א שהקשו עליו וכו' ומסיק דדוקא בטבל טמא הוא דאין מדליקין אבל בטבל טהור מדליקין עי"ש משמע דהנאה של כילוי בטבל טהור מותר גמור הוא אף מדרבנן אלא שהרב בית המלך בפרק ששי מהלכות מעשר נדחק דכונתו דמותר מן התורה אבל ודא מודה דאסור מדרבנן עי"ש מה שכתב בדעת הרמב"ם: כלל יא) טעם כעיקר אם הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן הוא מחלוקת הפוסקים כנודע וכתב הרב דברי אמת בקונטרס עשירי (דף קי"ח ע"ד מדפוס אשכנז בד"ה וכבר ראיתי) שהקשו גדולי האחרונים למאן דאמר דהוא מדרבנן דהא קימא לן חצי שיעור אסור מן התורה עי"ש מה שיישב לזה והסכמת הפוסקים דנקיטינן דטעם כעיקר דאורייתא וכן כתב בשו"ת שאגת אריה החדשות בקונטרס חובת קרקע ריש סי' י"ג דפסקו רוב רבוותא דטעם כעיקר מן התורה בכל האיסורין ובדעות התנאים ואמוראים בדין זה מי הם הסוברים מדאורייתא ומי הם הסוברים דרבנן כבר האריך הרב מלא הרועים במערכה זו אך בדעות הפוסקים לא נטפל להודיענו מי ומי הסוברים דאורייתא וכן להיפך וכבר בא חכם מרן הפר"ח בהל' פסח סי' תמ"ב וערך עליה מערכה מול מערכה כיעי"ש ועיין גם כן להרב כסף נבחר בכלל ע"ד:

והרב אהל יעקב במערכה זו אחר שהעמיק מאד בדינים אלו בפירוש טעם כעיקר ובדינים המסתעפים על פי סוגיאות עמוקות בש"ס ודברי הראשונים עי"ש נפלאות מתורתו מאות ב' עד סוף אות ט"ו הנה באות ט"ז ביאר דעת הסוברים טעם כעיקר דרבנן והם רש"י בפרק גיד הנשה ד' צ"ח ע"ב בד"ה לטעם כעיקר והרמב"ן שם בחידושיו כתיבת יד וכן הסכים הר"ן בפירוש ההלכות בפרק גיד הנשה ובחידושיו לחולין וכן כתב הריטב"א בחידושיו לחולין שם וכן כתב הרא"ה בבדק הבית בית ד' שער א' וכתב שדעת רבינו שמשון בפרק שני מטבול יום משנה ג' לא נתבררה אי דרבנן אי דאורייתא ובאות י"ז הביא הפוסקים דטעם כעיקר דאורייתא והם הרז"ה בריש פרק אלו עוברין והתוס' בע"ז ד' ס"ז ע"ב בשם רבינו תם ורבינו אליהו והר"מאורלינס ובחולין דף צ"ט ע"א ובזבחים ד' ע"ט ד"ה אמור ורבינו יונה בחידושיו לע"ז בכתיבת יד וכן דעת הרשב"א בחידושיו ובתורת הבית הארוך בית רביעי שער ראשון וכתב כן בשם הראב"ד שכתב כן בשם

בעל הלכות גדולות וכך כתב הסמ"ג בשם בעל הלכות גדולות ושכן כתב ר"י בשמו וכן פסק הרב ספר התרומה בסי' מ"ט וכן כתב הרוקח בסי' עת"ה ובאות ח"י כתב דרבינו פרץ בחידושיו לנזיר כתיבת יד כתב בשם התוס' דטעם כעיקר דאורייתא וחייב עליו כרת אלו תורף דב"ק: והנך רואה שלא הזכיר דעת הרמב"ם בזה ונראה דמשום דשנוי במחלוקת איך דעת הרמב"ם דמרן כסף משנה בפרק חמשה עשר מהלכות מאכלות אסורות כתב שדעתו כדעת רש"י דהוא מדרבנן והרב בני שמואל כתב שדעתו כדעת ר"ת דהוא מדאורייתא עיין להרב קהלת יעקב בתוספת דרבנן אות קד"ם לכן בפלוגתא לא קמיירי ודוחק וס' בני שמואל אין אצלי לראות סמוכות שלו להחליט כן בדעת הרמב"ם ואנכי הרואה להנשר הגדול הרמב"ן בחידושיו לחולין ד' צ"ח הוא העד דכשיטת רש"י דטעם כעיקר דרבנן היא דעת הרמב"ם והוא תנא דמסייע למרן כסף משנה שכתב כן בדעת הרמב"ם ומרן לא ראה דברי הרמב"ן שהיו בכתובים ונדפסו ראשונה בשנת תק"ע ושם כתב הרמב"ן ששיטת רש"י היא הנכון ואם הרב אהל יעקב שכתב בשמו בכתיבת יד שסובר שהוא דרבנן כונתו על חידושים אלו שלא ראה אותם בדפוס כי אם בכתובים היה יכול לסמוך על עדותו של הרמב"ן לייחס שדעת הרמב"ם כדעת רש"י:

ובדעת הרמב"ן שסובר שהוא מדרבנן כנז"ל הנה הרב קהל יהודה בחידושיו למסכת פסחים אשר בסוף ספרו בקונטרס המיוחד שיש לו מדף ז"ך והלאה כתב בד' ל"א ע"ג (בד"ה והנה) להכריח שכן דעתו ממה שהקשה בפירושו על התורה למה לא צווה הכתוב מצות גיעולי נכרים במלחמת סיחון ועוג שקדמה למלחמת מדין ותירץ שמלחמת סיחון שהיא משבע אומות הרי הותרו אפילו בקדלי דחזירי וכל שכן בפליטתן אבל במדין שאינה משבעה עממין הוצרכו למצות הגעלה וקשה דאכתי תיקשי למה לא צוה מצוה זו לענין חמץ בפסח אך אם נאמר דסובר טעם כעיקר דרבנן אם כן שפיר לא הוצרכו הגעלה לענין חמץ רק לענין גיעולי נכרים דלכולי עלמא טעם כעיקר דאורייתא אלא דלא ילפינן מיניה אי משום דגיעולי נכרים חידוש הוא אי משום דהוו שני כתובים כדכתב רש"י לכן קשיא ליה שפיר דכיון דגיעולי נכרים מיהא לכולי עלמא אמרינן טעם כעיקר דאורייתא למה לא צוה כן במלחמת סיחון והאריך עוד בפלפולא דאורייתא בדינים אלו גם הרב מכתב שלמה בסי' ל"ז האריך בדברי הרבנים פרי חדש בסי' תמ"ב ויד אהרן ומקראי קדש ובדברי הראשונים: והנה במה שכתב הרב קהל יהודה בדעת הרמב"ן בפירושו לתורה כנז"ל נראה דיש לפקפק ממה שכתב הרא"ה בבית התערובת בית רביעי שער ראשון ב"ד ס"ח דפוס וויען בשם הרמב"ן דהא דהצריכה התורה הגעלה בגיעולי נכרים אף דטעם כעיקר לאו דאורייתא הוא משום דמעלה עשתה תורה בכלים כיון שבשעה שבלעו היה

בעין אף שעכשיו שפולט אין בו רק טעם כיון שהכלי נאסר משום בעין שוב אסרה תורה אף פליטתו ואף כלים של ישראל אסרה תורה בשביל זה עכ"ל דמתבאר דפליטת כלים אינו תלוי בדין טעם כעיקר דאף דטעם כעיקר לאו דאורייתא פליטת כלים שאני וזה הוא כנגד היסוד של הרב לדעת הרמב"ן ואתה תחזה להגאון שואל ומשיב במהדורא קמא ח"ב סי' קמ"ג (בדף ע"א בד"ה והנה ראיתי) מה שפלפל על פי דבר הרא"ה הללו וגם בעיקר הדין דטעם כעיקר האריך מאד בפלפול עצום בכמה פרטים גם מקרוב השגתי ספר מאה שערים (שנדפס בשנת שערי בינה לפ"ק) להגאון מוהרי"ץ הורוויץ אבד"ק זאראוונא יצ"ו וראיתי שם בסי' כ"ח פלפול ארוך וחריף בדינים אלו עי"ש:

והרב זרע אמת בח"ב סי' מ"ז האריך בדינים אלו ואחר שכתב דנקטינן כדעת הפוסקים דטעם כעיקר דאורייתא נסתפק אם אפשר להתיר לחולה שאין בו סכנה דבר שיש בו טעם איסור תורה על פי ספק ספיקא ספק אי הלכה כמאן דאמר טעם כעיקר דרבנן ומותר לחולה שאין בו סכנה את"ל דאורייתא ספק אי הלכה כמ"ד דאף איסורי תורה כל שאין בהם מלקות מותרים לחולה שאין בו סכנה ובטעם כעיקר אין בו מלקות וכו' עי"ש שהאריך: וכתב הרב ערך השלחן ביו"ד סי' צ"ה אות ב' דלמאי דנקטינן כדעת רוב הפוסקים דטעם כעיקר דאורייתא וכן למה שכתבו התוס' במסכת עבודה זרה ד' ס"ו (ד"ה אמר ר"י) דבבשר בחלב לכולי עלמא טעם כעיקר דאורייתא מכל מקום נותן טעם בר נותן טעם מותר גבי בשר בחלב משום שנקלש בעודו היתר מה שאין כן בשאר איסורין דלא כמו שנראה מדברי הכל בו שהביא שם: ואם נאסר טעם כעיקר לבני נח הנה הגאון חתם סופר ביו"ד סי' צ"ד הביא הוראת גאון אחד בעוף חי שנפל ליורה שיש בו חמאה רותחת דאסיר למכור החמאה לנכרי משום שבלעה החמאה מאבר מן החי מן העוף קודם שמת ובן נח אסור באבר מן החי ונתקשו בזה שני רבנים מופלגים הובאו דבריהם בשו"ת יד אלעזר להגאון אבד"ק וויען בסי' קכ"ה הלא טעם כעיקר לישראל ממשרת נפקא ולישראל נאמר ולא לבן נח והמחבר השיב כי הגאון ההוא (הוא בעל ההפלאה) יפה הורה והוא משום דקיימא לן דלא נאמרו שיעורין לבני נח כמבואר ברמב"ם בתשיעי מהלכות מלכים דין יו"ד דבן נח חייב אאבר מן החי ובשר מהחי בכל שהו ואם כן בליעת איסור לא גרע מכל שהו ואם כן דוקא בישראל דאינו חייב אלא בכזית צריך קרא לטעם כעיקר אבל לבן נח אין צריך שום לימוד לטעם כעיקר אלו תורף דב"ק מבואר דפשיטא ליה ולהגאונים בעל ההפלאה וחתם סופר דטעם כעיקר אסור לבן נח:

ואף שלכאורה יש לפקפק בזה דהרב כתב בפשיטות דלא נאמרו שיעורין לבני נח וכדפסק הרמב"ם אבל אין זה פשוט כמו שכתב הרב פרי מגדים בגנת ורדים כלל מ"ה

ובספרו ראש יוסף על מסכת חולין ד' ל"ג שהתוספות בחולין ד' ל"ג ד"ה אחד עכו"ם ואחד ישראל נראה שחולקים בזה וכן כתב בפרי מגדים סי' ס"ב כמו שכתב בשמו הרב בית שלמה בחלק א"ח סי' ס"ז ד' מ"ד סוף ע"א הנה מלבד מה שכתב בבית שלמה שם דאין ראיה מדברי התוספות דיש לומר דהתוס' לא נחתו לזה בקושיתם ולפשיטות הקשו עי"ש והגאון מסלאנים בשו"ת עדות ביהוסף סי' ו' ענף ט' כתב דתלי הא בפלוגתא דחצי שיעור אי אסור מן התורה ולמאי דנקטינן דחצי שיעור אסור מן התורה גם התוספות מודו דבן נח מצווה אכל שהו כדעת הרמב"ם עי"ש ורבנים האחרונים תופסים בפשיטות כדעת הרמב"ם ועיין בפלתי סי' ס"ב סק"ג ובשואל ומשיב מהדורא תניינא ח"א סי' י"ד ד' ח' ע"ב שהביאו סברת הרמב"ם ולא זכרו שרים שאין כן דעת התוס' מוכח דסוברים דלא פליגי התוספות אהרמב"ם בזה ועוד אף אי נימא דהתוס' חולקים על הרמב"ם וסוברים דבעי שיעור לבני נח על כל פנים הוי ספיקא דדינא ושפיר פסק הגאון להחמיר לאסור למכור החמאה לנכרי משום פליטת אבר מן החי כיון דלדעת הרמב"ם דלא נאמרו השיעורין לבן נח אית לן למימר דטעם כעיקר דאורייתא גם לגבי בן נח משום דלא גרע טעם ממשהו ולזה יש לפקפק קצת לפי מה שהשרישנו הרב נודע ביהודה דדוקא באיסור שיש בו מלקות הוא דטעם כעיקר דאורייתא עיין לקמן אות י"ב והכא איסור המכירה לבן נח הוא משום ולפני עור והוא לאו שאין בו מלקות ואין טעם כעיקר מן התורה לכן יותר נכון לומר דסובר בעל ההוראה דלא פליגי התוספות אהרמב"ם: והסברא שכתב הרב יד אלעזר דכיון דבן נח אסור בכל שהו לא גרע טעם כעיקר מכל שהו הם דברי טעם ראוים הדברים לגאון שכמותו ומצאתי שסברא זו כתבה הרשב"א בחידושיו לחולין בסוגיא דזרוע בשלה הביא דבריו הרב מלא הרועים במערכת בן נח אות כ"א דלמאן דאמר מין במינו במשהו אזי ודאי טעם כעיקר דעל כרחין טעם לא גרע ממשהו וכתב מלא הרועים דלפי זה לדעת הרמב"ם דסובר דבן נח נהרג על חצי שיעור דהיינו אף על משהו ודאי לדידיה טעם כעיקר דלא גרע ממשהו וסיים אמנם לדעת התוס' דבן נח צריך שיעור (שם באות ט"ו כתב כן בשם התוס' דחולין ד' ל"ג הנ"ל) יש לומר דבן נח אין מוזהר על טעם כעיקר דזה ילפינן מגיעולי נכרים ומנזיר ולישראל נאמר ולא לבן נח ואין צריך לומרלדעת רש"י דטעם כעיקר דרבנן ודאי דאין בן נח מוזהר עליו וכו' עי"ש וכבר הבאתי אני הדל מלתייהו דרבנן קדישי בית שלמה ועדות ביהוסף דאין הכרח שהתוספות חולקים על הרמב"ם: ומצאתי בשו"ת בית יצחק לידידי הגאון אבד"ק פראמישלא יצ"ו בחלק א"ח סי' כ"ט אות ז שהתפלא גם הוא על הוראת הגאון שהובאה בחתם סופר הנ"ל וז"ל וגם טעם כעיקר לא מהני גבי בן נח דטעם כעיקר ילפינן מגיעולי נכרים או ממשרת וכל זה

לא שייך גבי בן נח והפלא על חתם סופר יו"ד סי' צ"ד שהביא עובדא דהפלאה שהורה בעוף שנפל לקלחת חמאה שאסור בהנאה וצווחו עליה בבי מדרשא דבשר עוף בחלב מותר בהנאה והשיב דמטעם אבר מן החי אסר לתת לנכרי ובאמת לדעתי לא אמרו טעם כעיקר גבי בן נח ואפילו נאמר דמאן דאמר טעם כעיקר ל"ד מטעם ביטול ברוב כדכתב רש"י ונאמר דבבן נח לא מהני ביטול ברוב מכל מקום כיון דכל עיקר איסור דציר הוא מילפותא דהטמאים לאסור צירם ורוטבם ומשם ילפינן טע"כ כדכתב מרן החוות דעת בסי' ק"ה ובנכרי לא כתיב הטמאים ומשום הכי טעם כעיקר מותר וההפלאה לא אמרי זאת רק ליישב הוראתו אבל ראה שגם במלא הרועים צדד לומר דטעם כעיקר דאורייתא בנכרי.

אבל דבריו תמוהים שכתב כמו דבמין במינו הואיל דהוא במשהו לר' יהודה טעם כעיקר דאורייתא כן לנכרי דמשהו אסור טעם כעיקר דאורייתא ואינו דומה דשם מירי במשהו בתערובת מה שאין כן בנכרי אף דכל שהו אסור אבל לא בתערובת כמו שכתבו התוס' בעבודה זרה ד' ס"ח דאף לר' שמעון דכל שהו למכות מכל מקום שייך ביטול איסורין לדידיה ולומר כעין שכתב מוהרש"א בשבועות ד' כ"ט דלר' שמעון דכל שהו למכות שלא כדרך הנאתן אסור הוא הדין בנכרי טעם כעיקר אסור זה אינו דאם כן למה לי לר' שמעון משרת לטעם כעיקר כמו שהקשו התוס' בע"ז שם עכ"ד יצ"ו ולפי דבריו גם דברי הגאון יד אלעזר שהבאתי למעלה נדחים בזה דיש לומר דלא כתב הרמב"ם דבן נח נענש אכל שהו אלא כשהוא בעין ולא כשהוא על ידי תערובת ואם כן אין ללמוד מזה לטעם כעיקר והדרא קושיא לדוכתה דטעם כעיקר לישראל נאמר ולא לבן נח: אמנם לדעתי העניה אין דברי הגאון בית יצחק יצ"ו מוכרחים דאף שכתבו התוספות בעבודה זרה ד' ס"ח ד"ה רבי שמעון דהא דקאמר ר' שמעון כל שהו למכות היינו דוקא בעיניה אבל על ידי תערובת בהיתר לא.

הנה התוספות הכריחו כן משום דאי לא תימא הכי לא תמצא שום ביטול לר' שמעון לא ברוב ולא בששים ולא במאתים אלא ודאי באיסור מעורב בהיתר מודה ר' שמעון והכרח זה שייך דוקא לגבי ישראל דנאמר בהו אחרי רבים אבל בבן נח אינו מוכרח דאזלינן בהו בתר רובא דהרב פרי מגדים ביו"ד במשבצות סי' ס"ב אות א' (בד"ה עוד) צדד בזה והרבנים חתם סופר ביו"ד סי' י"ט (בד"ה ועדיין) ושו"ת רמ"ץ ביו"ד סי' ע"ח אות ט' כתבו בפשיטות דרובא לישראל נאמר ולא לבני נח ואף שבשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת הגימ"ל אות ה"ן סק"כ הבאתי חולקים בזה עי"ש מכל מקום לא נפלאת לומר כי הגאון בעל ההפלאה סובר דלא נאמר רוב לגבי בן נח וממילא אין לנו הכרח לחלק בין

משהו בעין לכשהוא על ידי תערובת ושפיר יש לנו לומר דלהרמב"ם דבן נח אסור בכל שהוא איסור זה הוא בין אם הוא בעיניה בין אם הוא ע"י תערובת ולא יהא אלא ספק הא ודאי מספיקא יש לנו להחמיר ולומר כן וממילא שמעינן דכיון שאסור בכל שהו גם טעם כעיקר אסור דלא גרע טעם כעיקר ממשהו באופן דלדעתי העניה הוראת הגאון בעל ההפלאה לפי מה שפירש בדעתו הרב יד אלעזר הנ"ל יוצאה בהינומא ומה שאמר הגאון בית יצחק יצ"ו דההפלאה לא אמר זאת אלא ליישב הוראתו נראה שכונתו לומר דמשום כיסופא הוא דאמר הכי אבל גם הוא מודה לקושטא דאין טעם כעיקר אסור בבן נח ואין דעתי העניה נוחה בזה אלא כך דעתו להלכה ולמעשה והוראתו בקדושה כמו שביאר בדעתו הגאון יד אלעזר:

ודע שראיתי להרב פרי מגדים בהלכות תערובות בשפתי דעת ריש סי' צ"ח שלפי הנראה הוראת הגאון שבחתם סופר הנ"ל באה לאזניו ותמה גם הוא על זה וז"ל שמעתי שהיה שאלה באיזה קהלה שהתיכו (נראה שצריך להיות שהרתיחו) יורה גדולה של חמאה ופרח לתוכה עוף ומת שם והיה מבוכה בין הלומדים באשר לא היה ששים נגד העוף ואני לא אאמין אם היה זה שאלה כי לדעתי פשוט שהחמאה אסור באכילה ומותר בהנאה כדין בשר עוף בחלב בסי' פ"ז ואף בשר בהמה כי האי גוונא יראה בהפסד מרובה כי הא לצדד בהנאה דחמאה הוי דרך טיגון ומדרבנן הוא עיין סלת למנחה כלל פ"ה בנרות חלב עם חמאה ומוהר"ם שיף בחולין צדד גם כן עכ"ל נראין הדברים שעל הוראה הנ"ל דבר בקדשו ומכל מקום אין הכרח מזה שסובר דטעם כעיקר לא נאמר לבן נח דמלבד דיש לומר דמותר ליהנות מגוף העוף בעצמו הוא דקאמר אם יזדמן ליהנות בו אבל לא להתיר מכירה לבן נח ועוד דיתכן דלא עלה על דעתו מה שאמר הגאון שיש בדבר משום אבר מן החי קודם שמת העוף כאשר באמת גם חבריו של הגאון צווחו עליו בבי מדרשא בצאת ההוראה מפה קדשו ומסתמא גם הם גאונים כמוהו בדומה לו ולא אסקו אדעתייהו החשש מאמ"ה שנגלה עליהם מפי בעל ההוראה ולא נפלאת לומר שגם הגאון פרי מגדים לא אסיק אדעתיה הא דאבר מן החי ומה שכתב בפרי מגדים לצדד גם בבשר בהמה דטיגון דרבנן עיין בזה לקמן באות כ"ו:

אלא שלכאורה יש לפקפק לדעתי הקצרה במה שכתב דלגבי בן נח אין צריך שום לימוד כיון דלא נאמרו שיעורין לבן נח לא גרע מכל שהו שאם כן לדידן דקיימא לן חצי שיעור אסור מן התורה למאי איצטריך לן יילפותא לטעם כעיקר הלא כיון דאסור בכל שהו לא גרע טעמא מכל שהו ובשלמא להסוברים דלוקין אטעם כעיקר ניחא דאיצטריך למילף למלקות דמחצי שיעור לא ידעינן אלא איסורא בעלמא אבל לדעת הר"י מאורלינאש

שהביאו התוספות בחולין ד' צ"ח ד"ה רבא אמר דליכא אלא איסורא דאורייתא ולא מלקות וכן כתב שם הרא"ש בשם רבינו חיים וכן הביא רבינו שמשון בשני מטבול יום משנה ג' סברא זו בשם יש מפרשים וכן דעת הראב"ד והרשב"א הביא דבריהם מרן הבית יוסף ביו"ד סי' צ"ח והרב פרי חדש בריש סי' תמ"ב וכתב הרב זרע אמת בח"ב ריש סי' מ"ז שכן דעת רוב הפוסקים והמפרשים ומה שכתב הרב פרי חדש בדעת רבינו הטור דאף שביו"ד הביא סברת רבינו תם דאסור מן התורה אבל אין לוקין עליו לא מפני שהוא סובר כן אלא דעתו דלוקין עליו כמו שמתבאר ממה שכתב בסי' תמ"ב ובסי' תנ"ג עי"ש דב"ק הנה הרב נהר שלום בסי' תמ"ב אות א' (בד"ה עוד כתב) ביאר שבאמת דעתו כמו שכתב ביו"ד ואין סתירה לזה מדבריו שבסי' תמ"ב ותנ"ג עי"ש אם כן לדידהו תיקשי למה לן ילפותא מקרא לטעם כעיקר הרי כיון דחצי שיעור אסור מן התורה לא גרע הטעם מכל שהו ולדעת רש"י ר' יוחנן סבירא ליה טעם כעיקר דרבנן ואיך יתכן שיסבור כן הלא לא גרע טעם מכל שהו וצריך להתיישב הרבה בזה ואני אמרתי בחפזי להעיר אזן שומעת ומים עמוקים ידלם איש תבונות בונה וסותר על מנת לבנות לקיים דברי חכמים כדרבונות ועיין בגוף דברי הרב דברי אמת שרשמתי בריש אות זו:

כלל יב) טעם כעיקר אף למאן דאמר דהוא דאורייתא כיון דממשרת או מגיעולי נכרים ילפינן אית לן למימר דדוקא באיסורין דכוותייהו שהם לאוין שיש בהם מלקות ולא בלאוין שאין בהם מלקות כגון חלב טמא וכיוצא לא אמרינן טעם כעיקר מן התורה רק מדרבנן אסור כן כתב הגאון נודע ביהודה במהדורא תניינא חלק א"ח סי' ס"ו והביא דבריו הרב פתחי תשובה ביו"ד ריש סי' ח"י ובספר דרכי הוראה לגאון בדורנו יצ"ו חדש על פי זה דמה שכתב הרב פרי חדש בקונטרס אחרון סי' ע"ט דתינוק שנפל לשכר אסור אינו אסור אלא מדרבנן כיון דבשר אדם הוא בעשה עי"ש בח"ב פרק ע"א אמנם בספר עין יצחק להגאון המפורסם סבא קדישא מוהרי"ץ אלחנן יצ"ו בחלק יו"ד סי' י"ג אות ב' ראיתי שכתב שבספרו באר יצחק חלק יו"ד סי' י"ג העלה להוכיח דלא כהנודע ביהודה בזה: כלל יג) טעם כעיקר צדד הגאון יד שאול יצ"ו בסי' רצ"ג אות א' לומר דבערלה וחדש לכולי עלמא טעמכעיקר הוא מדרבנן והסביר הדברים אך מסיק דגם בערלה וחדש טעם כעיקר דאורייתא ובתשובת שואל ומשיב חלק א' סי' ע"א כתב דהרב השואל האריך לפלפל על פי סברא שביד שאול הנ"ל דבערלה לא אמרינן טעם כעיקר דאורייתא וכן בחדש וכתב ששמח בפלפולו אף שלפי האמת כבר דחה סברא זו ביד שאול לענין ערלה והוא הדין לענין חדש ואתה תחזה דבחקירה זו עמד הגאון שאגת אריה בתשובות הנדפסות חדשות מעתה בקונטרס חובת הקרקע בדיני חדש סי' י"ג למאי

דפסקו רוב רבוותא דטעם כעיקר אסור מן התורה בכל האיסורין אי בחדש נמי אמרינן הכי או לא ומסיק דאסור מן התורה ובאר שם דאף דבעלמא לא ילפינן להחמיר באיסור קל מדמחמרינן באיסור חמור מכל מקום לגבי טעם כעיקר ילפינן קילתא מחמירתא והכריח כן מסוגיית הש"ס וסיים דאף שהדבר תמוה למילף קילתא מחמירתא להחמיר מכל מקום נסמוך על רבותינו בעלי התלמוד שדעתם רחבה:

וכתב הרב מקנה אברהם באות קל"א וז"ל טעם כעיקר דאורייתא כתב בספר שמחת יום טוב סי' ב' דף זיי"ן ע"ג ממוהר"א עזריאל לדעת המ"א דכל איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב שלא נכנס בסוג איסור ולומר בו טעם כעיקר דאורייתא דומיא מה שכתב מור"ם ביו"ד סי' ק"ב ס"ד כל איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב בטל אף על פי שיש לו מתירין כמו שכתב בארוך והם דברי הטור משם בעל התרומה וסמ"ג וסמ"ק ואין חולק עליהם ועיין ד' ט' ע"א וב' עכ"ל וספר שמחת יום טוב הנ"ל אין מצוי אצלי לראות דב"ק כי לפום ריהטא יש לפקפק איך נלמוד מדין דבר שיש לו מתירין לכאן דדבר שיש לו מתירין דלא בטיל הוא מדרבנן מצינן למימר הם אמרו והם אמרו דכל שלא היה איסור ניכר קודם שנתערב לא יהיה לו חומרת דבר שיש לו מתירין והכא בטעם כעיקר למאן דאמר דאורייתא מאן פלג לן באיסור תורה בין היה ניכר האיסור קודם שנתערב ללא היה ניכר האיסור קודם שנתערב ואיך נוכל להקל באיסור תורה בסברא בעלמא ועשה את דמו למאי דאמור רבנן בדין שאינו אלא מדרבנן וזה לא יתכן לדעתי הקצרה:

ואי אמרינן טעם כעיקר דאורייתא לאסור בהנאה הנה המרדכי בפרק כל שעה סי' תקנ"ח כתב בשם הר"י מפאריש בתרנגולת שנמצא בה חטה בבישול בפסח אף שהחטה היתה מבוקעת וחמץ בפסח אסור בהנאה מותר למכרה לכותי לפי שאינה נמכרת ביוקר בשביל החטה שנמצאת בתוכה מאם לא נמצאת נמצא שאין לו הנאה כלל מן החטה והביא ראיה מדאמרינן בעבודה זרה ד' ס"ה ע"ב ההיא ארבא דחיטי דנפל עליה יין נסך שרייה רבא לזבוני לכותים אלמא אף דיין נסך אסור בהנאה מכל מקום כיון שאין החיטים נמכרים בדמים יקרים יותר משום היין שנפל בהם מותר למוכרם לכותים ויש לחלק דהתם ביין נסך דרבנן והריטב"א במסכת עבודה זרה הביא דבריו בספר יוסף אומץ (קובץ קטן לרב גדול אשכנזי) בד' ס"ד ע"ג אות קצ"ט כתב וז"ל יש שפירשו משום דאין יין נסך אוסר בהנאה אלא במינו ואף שאין בו ששים אלא היכא דמוקים אוקומי ואינו נכון שכל איסור שבעולם שאוסר תערובתו הרי הוא כמוהו אלא דהכא משום דסתם יינם הוא וכתב הרב יוסף אומץ דהמרדכי אינו מחליט לאסור בהנאה משום טעם כעיקר והריטב"א מחליט לאיסור וביאר דלדעת הסוברים דאף אי טעם כעיקר דאורייתא מכל

מקום לא אמרינן דנהפך ההיתר להיות איסור רק לענין זה אמרינן טעם כעיקר דאורייתא דטעימתו זו הכרתו והיכא דנרגש טעם האיסור לא נתבטל בתוך ההיתר וחייב כשאוכל כזית בכדי אכילת פרס ופחות מזה אסור משום חצי שיעור לדידהו ודאי באיסורי הנאה אינו אוסר תערובתו בהנאה וכיון דלא נהנה מגוף האיסור מותר למכור לנכרי רק אי אמרינן בכל איסורין דמחמת הטעם נהפך ההיתר להיות איסור בזה יש להסתפק אי אמרינן כן באיסורי הנאה דמהפך ההיתר גם כן להיות אסור בהנאה ודעת הריטב"א היא כמו דאמרינן לענין אכילה דנהפך וכו' וחייב על כזית מההיתר כמו כן אמרינן לענין הנאה דהטעם מהפך כל התערובת שיהיה נאסר בהנאה דחשיב כאילו כולו איסור והסוברים דלא אמרינן טעם כעיקר לענין איסורי הנאה טעמייהו דבשלמא לענין אכילה אמרינן טעם כעיקר דאורייתא כיון דנרגש הטעם כשאוכלו אמרינן טעימתו זה היכרו ולא נתבטל דהוי כאילו הוכר איסור מה שאין כן לענין הנאה למכור לכותי כיון דאין טעם האיסור ניכר בתוך ההיתר תו לא שייך לומר דהוי כאילו הוכר האיסור ושקיל וטרי בזה ובד' ס"ה ע"א כתב שהיה אצל גאון גדול ובא לפניו שאלה שנזחל חלב תחת קדרה של בשר ולא היה בבשר ששים נגד החלב ובקדרה היה בשר בהמה עם בשר עוף והורה הגאון דהכל אסור בהנאה ושאל ממנו הרי יש להתיר בשר העוף בהנאה אחרי דעל גוף בשר העוף ליכא איסור הנאה משום בשר בחלב רק משום דקבל טעם מבשר בהמה הנאסר בהנאה וכבר כתבו המחברים הפרי מגדים וחות דעת דימכור לנכרי דלענין הנאה לא אמרינן טעם כעיקר דאוריית' והשיבו הגאון שאביו הגאון בעל ספר פתח הבית תמיד כשבא שאלה כזו לפניו היה אוסר בהנאה גם בשר העוף דבאמת בראשונים אין מבואר כן בפירוש והמרדכי הניח בספק והריטב"א אוסר לגמרי כנז"ל לכן לא רצה לסמוך על זה להקל ומהר"ן בעבודה זרה אין ראיה דהוא אזיל לשיטתו דלא אמרינן נהפך ואין ראיה לדידן דמחמרינן כסברת רבינו תם דאמרינן נהפך רק דיש לומר דמצרפינן שיטת הפוסקים דלא אמרינן נהפך להפוסקים דאפילו אי אמרינן נהפך הוא רק לענין אכילה כיון דנרגש בו הטעם ולא לענין הנאה והכא דליכא רק טעם בעלמא נוכל לצרף גם דעת רש"י דטעם כעיקר לאו דאורייתא ואף דגם לדעת רש"י מכל מקום בטעם הבא מן הממש מודה דהוא מדאורייתא מכל מקום נהפך ההיתר לאיסור לא שייך בזה דהא ליכא למימר דטעם הנכנס בהיתר מהפכו להיות איסור כיון דלרש"י טעם כזה אינו אסור מן התורה וממילא דמותר בהנאה והנני לבאר זה וכו' והאריך עד אות ר"ד בעניינים אלו עי"ש:

ולדעת הסוברים טעם כעיקר לאו דאורייתא נסתפקו האחרונים אם הוא מטעם ביטול שנתבטל הטעם ולכן מותר מן התורה או משום דאף שלא נתבטל והטעם עצמו אסור

מקרא דהטמאים יעויין בחולין ד' קי"ב בחידושי הרמב"ן והריטב"א מכל מקום כל שנתערב לא אסרתו התורה והאריך בזה הגאון חות דעת בסי' צ"ח סק"ג ורבינו עקיבא איגר בסי' קס"ו הוכיח מדברי הר"ן דלאו מטעם ביטול הוא בהא דאמרינן בחולין ד' צ"ח ע"ב רבא אמר לא נצרכה אלא לטעם כעיקר וכתב הר"ן דקאי לר' יהודה דאם טע"כ דאורייתא הוי מב"מ ולא בטיל ואם טע"כ לאו דאורייתא מותר גם לר' יהודה אלמא דלאו מטעם ביטול הוא מאי דאמרינן דלאו מה"ת שא"כ גם אם טע"כ אינו מה"ת היה אסור מן הדין עי"ש ובס' ביכורי שלמה שנדפס עתה לידידי הגאון מוהרש"א רעזכטא מאזראקאוו יצ"ו בסי' מ"א בתשובת הגאון שמשון ארינשטיין אבד"ק קאליש באות א' כתב ראיה זו בשם הרב מר אביו וששוב נדפס שו"ת רעק"א וראה שבסי' קס"ו הביא ראיה זו מדברי הר"ן והוא דחאה דאף אם נאמר דמאי דאינו דאורייתא הוא משום דנתבטל הטעם גם לר' יהודה מותר משום דכיון דלא גילתה תורה בעלמא דטעם כעיקר אם כן שפיר מתבטל משום דלא דמי לדם הפר ודם השעיר שהם ממש וזה אינו אלא טעם והרב המחבר יצ"ו בסי' מ"ב כתב ליישב דברי הגרעק"א על פי מה שהמציא הרב מוהר"ם ברבי בדרשותיו לשבת הגדול בהפתיחה ראיה נכונה לרבא דאית ליה מין במינו לא בטיל דאין צריך למילף מדם הפר ומדם השעיר אלא יליף מדין הגעלה יעי"ש (דברי מוהר"ם ברבי הובאו בהרחבה בס' מלא הרועים במערכת מין במינו אות יו"ד ומצאת כי תדרשנו מעל ספר הנ"ל) ומכל מקום כתב דיש מקום לדברי הרב מוהר"ש הנ"ל עי"ש דב"ק: והנה נודע דנקיטינן דהא דטעם כעיקר דאורייתא אינו אלא במין בשאינו מינו אבל מין במינו מדאורייתא ברובא בטיל וטעם החילוק שביניהם מבואר בפוסקים לשיטת הפוסקים דטעם כעיקר דאורייתא דבמין באינו מינו כיון שהאיסור נותן טעם בההיתר נהפך ההיתר להיות כולו איסור ואסור כולו מן התורה אבל מין במינו כיון שאינו נותן בו טעם בטל מן התורה ברוב כדכתיב אחרי רבים להטות אלא שחכמים הצריכוהו ששים ולכנטפלו הפוסקים ראשונים ואחרונים לבאר כמה דברים שיש מקום להסתפק אם הם מין במינו או חשובים שני מינים ראש המדברים ראשון לציון דברי הפוסקים בזה הוא המשביר מרן הבית יוסף ביו"ד סי' צ"ח (בד"ה מצאתי כתוב) ואחריו יאיר נתיב תנא דבי חזקיה הרב פרי חדש שם בסק"ז (מד"ה והנה ראיתי להמרדכי והלאה) ובאיזה פרטים חלק בחכמתו על דברי רבנים שקדמוהו כמפורש בדב"ק ורבין חסידא אור החיים בספר פרי תואר שם בסק"ה האריך גם כן בזה ויאר לנו בכמה פרטים ברוחב מבינתו הלא בספרתו ואני הדל ארשום בס"ד באיזה פרטים שראיתי שדברו רבנן בתראי להקל על המעיין טורח החיפוש.

א') שאור ועיסה כתבו הקדמונים דהוו שני מינים והרב פרי חדש שם (בד"ה גם מ"ש דשאור) כתב דא"א לפרש דבשאור ועיסה ממין אחד (שניהם חטים או שניהם שעורים) קאמרי דזה טעות בדבר משנה דתנן בערלה ולמה אמרו כל המחמץ וכו' מין במינו כיצד שאור של חטים תוך עיסה של חטים וכו' אסור אלמא דמיקרו מין במינו וכתב הר"ן בפ"ב דעבודה זרה בשם הרמב"ן דאף דאינם חד שמא ולא חד טעמא הואיל וראויה העיסה להמתין והוי שאור חשיבי מהשתא מין במינו אלא כונתם על שאור של חטים ועיסה של שעורים או בהיפך דדכוותה בשאור עצמו של חטים בשל שעורים מיקרו מין אחד דשם אחד הוא וקמשמע לן דשאור ועיסה של שני מינים מיקרו מין בשאינו מינו: והרב פרי תואר (בסוף ד"ה נמצינו אומרים) כתב דמה שכתבו רבוותא דשאור ועיסה שני מינין ובערלה תנן בהדיא דהוי מין במינו הרב פרי חדש יישב דרך דחוק ונראה לומר דתערובת שאור בעיסה אית ביה צד לומר דהוא שני מינין לצד שזה שאור נקרא וזה עיסה ואיכא פנים לומר כיון דהעיסה בזמן מועט תקרא גם היא שאור דהעיסה ראויה להמתין קצת זמן ותקרא שאור בלא אמצעות שום אמצעי מעכשיו נמי לא מפלגא בשם וכיון שכן אין הכרעה לדבר ויהבינן חומרת שניהם חומרת מין ומינו להצריך מאה מאתים בתרומה וערלה והיינו מתניתין דמסכת ערלה וחומרת מין בשאינו מינו בשאר איסורין והיא דעת רבוותא עכ"ל והרב נהר שלום בסי' תמ"ב אות א' (בד"ה והיכא דאינו) בדף קי"ג סוף ע"ד נמשך אחר סברת הרב פרי חדש דשאור ועיסה הוו מין במינו ולא הזכיר מדברי הרב פרי תואר עי"ש: אחר זמן השגתי ס' ערוך השלחן חלק יו"ד וראיתי בסי' צ"ח אות ו שהביא מה שכתבו האגו"ר והמרדכי דשאור ועיסה הם שני מינים ומשערים בששים ושכן נראה דעת רבינו שמשון בשלישי דמסכת חלה משנה ז' והרא"ש בתשובה כלל ב' דשאור בעיסה הוו שני מינים וצריך ששים ומירי בדליכא ששים דלא בטל בעיסה וכן כתב מוהרי עיאש בעפרא דארעא על דברי הארעא דרבנן במהדורא בתרא אות ל"ו כיון דפעולת החימוץ ניכר בעיסה חשיב שלא במינו והרב פרי חדש תמה מדתנן בערלה מין במינו כיצד שאור של חטים וכו' אלמא הוו מין במינו והטעם משום דעיסה ראוייה להמתין שתחמיץ והוי שאור והביא דברי הרב פרי תואר הנז"ל וכתב וליתא מדברי המרדכי משמע דפוסק כר"י דמין במינו לא בטל וכן מבואר בספר תמים דעים סי' קמ"ו ואפילו הכי כתב דשאור ועיסה הוו שני מינים להקל דבטל בששים לכן נראה דסברי כדכתבו התוס' בזבחים ד' ע"ג בד"ה רי"א דההיא דפסחים כר' חייא דאית ליה לר"י נבלה ושחוטה בטלות זו בזו ולהכי חשיב התם מין בשאינו מינו לענין משהו אף שחשוב מין במינו לענין אחד ומאה דלא סגי בששים וכו' והכי נמי שאור ועיסה כיון דלא שוו

בשמא הוו שני מינים לענין איסור משהו ומתניתין דערלה לענין אחד ומאה הוא דחשיב להו מין במינו ולא סבירא ליה כתירוץ הרמב"ן דהא למאן דאמר בתר בטל אזלינן גבי נבלה ושחוטה הכי נמי אף דעיסה ראויה להיות שאור לא אזלינן בתר מבטל אלא בתר בטל: אמנם הרב בית מאיר בחלק א"ח בסי' תמ"ב ד' ט"ן ע"ב (בד"ה ועדין) הביא מאי דאמרינן בנדה ד' מ"ז עיסה שנדמעה או שנתחמצה בשאור של תרומה חייבת בחלה דברי ר' מאיר ור"י.

ור"י ור"ש פוטרים ופלוגתייהו היא דר"מ ור"י סוברים חלה בזמן הזה דאורייתא ולא אתי דימוע דרבנן ומפקע לחלה דאורייתא וכתב שמזה הוכחה ברורה למה שהעלה בספר קנין דעה סי' צ"ח דשאור ועיסה שני מינים הם דלא כהפרי חדש שכתב שזה שיבוש שאם כדעתו שהם מין במינו הא לר' יהודה מין במינו לא בטיל דבר תורה ותינח דימוע יבש ביבש דמודה ר' יהודה דבטל מן התורה כדכתבו התוס' בכמה דוכתי אבל שאור בעיסה מבואר בתוספות מנחות ד' ק"ב ע"ב שכמו כן היה יכול להקשות מההיא של שאור של חולין ושל תרומה שנפלו בעיסה שאין לח ומתערב יתר ממנו ואם כן אם שאור ועיסה הוו מין במינו למה לר' יהודה חייב בחלה אלא ודאי דהוי מין בשאינו מינו: והרב חיי אדם בהלכות פסח בקונטרס נשמת אדם סי' י"ט הביא מה שכתב הרב פרי חדש דשגו האומרים דשאור ועיסה הוו שני מינים מהא דתנן בערלה דהוי מין במינו וכתב ליישב דהגדולים הנ"ל מיירו משאור ועיסה שאין דעתו כלל ליתן השאור לעיסה והעיסה כבר נתחמצה זה ודאי הוי מין בשאינו מינו אבל מתניתין דשאור וכו' מיירי בשאור שעומד לחמץ ועיסה שעומדת לקבל שאור על דרך שכתבו התוס' בביצה ד' ל"ט ד"ה משום דתבלין ומלח כיון שבאים לתקן האוכל הוו מין במינו ואם כן הוא הדין שאור ועיסה אם נותן השאור לעיסה או שעומד לכך הוי מין במינו מדרבנן אבל פלוגתא דאביי ורבא אי בתר שמא או בתר טעמא שעלה הקשה הרמב"ן ממתניתין דערלה דשאור ועיסה הוו מין אחד אף דלא שוו לא בטעמא ולא בשמא מיירי בדבר שאין אחד בא לתקן חברו וסיים ומצאתי כמעט דבר זה בכרו"פ:

וכן כתב הרב כנפי יונה הביא דבריו הרב יד דוד בסי' צ"ח בהגהות ב"י אות י"ד (ומיישב מה שנתקשו בבית מאיר ביו"ד סי' צ"ח ונשמת אדם הנ"ל מחלא וחמרא דהוו שני מינים) וז"ל דהאי מתניתין איירי בשאור הניתן לעיסה להחמיצו דהוי מין במינו מפני שעושה גם העיסה כמוהו ואף דאין בו כדי לחמץ מכל מקום ניחא ליה שיחמיץ אבל שאור שנפל לעיסה בלי כונת חימוץ כגון שנפל לעיסה נילושה בלי חימוץ כמו שעושין עיסות לבשל פשיטא דהוי מין באינו מינו ואף מה שכתב הר"ן בשם הרמב"ן דהואיל וראוי להחמיץ

והוי שאור משום הכי הוי מהשתא מין במינו יש לומר דמיירי בהכי ומכל מקום צריך גם כן לסברתו דאם לא כן קשה מחלא וחמרא ועל כל פנים יש לומר דמיירי בהכי עכ"ל: גם גאון מופלא בדורנו יצ"ו בשו"ת תורת חסד חלק א"ח סי' כ"א אות ב' ד' ג"ן סוף ע"ב כתב ומה שכתבו המצאתי כתוב והאגור שבב"י סי' צ"ח וכן הוא במרדכי דשאור ועיסה שני מינים הם ומשמע אף שהם של מין אחד היינו כדכתב בכרתי ופלתי שם דלא קשיא ממתניתין דערלה דעיסה קודם שהחמיצה שהיא צריכה לשאור ועומדת להחמיצה אז היא מין במינו עם השאור ואחר שהחמיצה העיסה הוי עם השאור מין בשאינו מינו עכ"ל אמנם בבית מאיר חלק יו"ד סי' צ"ח ד' י"ט ע"ד כתב שדברי הכרתי אין בם ממש במחילת כבוד תורתו הרמה ובפרט בכונת הרמב"ן וכו' עי"ש ועיין בשו"ת ענג יום טוב סוף סי' ל"ז והמעיין בדברי רבנן קדישי בית מאיר וענג יום טוב הנ"ל ישר יחזה שמה שכתב בספר דרכי הוראה שנדפס מקרוב לגאון בדורנו יצ"ו בח"ב פרק כ"ד בענין זה כיונה דעתו הגדולה לדעתם והוא כתב שלא העיר שום אדם במה שכתב הוא יצ"ו לפי שספרים הנ"ל לא ראה אותם א בלי ספק: ובשו"ת אורי וישעי לידידי הגאון אבד"ק יאס יצ"ו בסי' ה' (בסוף ד"ה תשובה) כתב וז"ל ואף למה שכתב בבית יוסף בשם מצאתי כתוב דשאור ועיסה הוו מין בשאינו מינו וכו' כבר העלה בים של שלמה חולין לדחות דבריו ממתניתין דערלה דמפרש להדיא מין במינו כיצד שאור של חטים בעיסת חטים וכו' עי"ש וחידוש הוא שלא הזכיר מדברי רבני האחרונים הנ"ל וצריך לעיין בגוף דברי הרב לבושי שרד שכתב הרב פתחי תשובה ביו"ד סי' שכ"ד סק"ג בשמו דשאור ועיסה הוו מין בשאינו מינו דאזלינן בתר טעמא ב') קמח חטים בקמח שעורים הוי מין בשאינו מינו לכולי עלמא אף דחמירא דחיטי וחמירא דשערי הוו מין במינו לרבא בעבודה זרה ד' ס"ו כן כתב הרב בית שלמה בחלק א"ח סוף סי'צ"ג ותמה על פי זה על מה שהרב מקור חיים בסי' תמ"ה סוף סק"ח בבואו להכריח דחומרת דבר שיש לו מתירין איתא גם בנתערב קודם שנולד האיסור כתב בזה הלשון דאטו אם נתערב קמח חטין בקמח שעורין ואחר כך נדר אחד מקמח חטין לא יהיה בכלל דבר שיש לו מתירין כיון שנתערב קודם שנדר הא ודאי ליתא וכן מוכח בכמה דוכתי עכ"ל ותמה עליו דהא חומרת דבר שיש לו מתירין אינה אלא במין במינו וקמח חטין וקמח שעורין הוו מין בשאינו מינו ולית בהו חומרת דבר שיש לו מתירין וציין לעיין בש"ס ביצה ד' ל"ח ולכאורה אינו מובן מה הציון הלז דהתם מיירינן בחטים דהוו מין במינו אבל חטים בשעורים הוו מין בשאינו מינו עי"ש ואין מזה הכרח לקמח חטים בקמח שעורין דחשיבי מין בשאינו מינו: אמנם כונתו לפי הנראה היא כמו שכתבו התוס' ביבמות פרק הערל דף פ"ב ד"ה רבי יהודה

דהא דאמרינן בביצה הנ"ל דחטין בשעורין הוו מין בשאינו מינו ובטלין לרבי יהודה על כרחין מיירי בקמח בקמח שאם לא כן חטים בשעורים אמאי בטלים הלא ניכרים הם (וכן כתבו בזבחים ד' ע"ג ד"ה רבי יהודה ובמנחות ד' כ"ב ד"ה ורבי יהודה) עי"ש.

גם הרב יד דוד בחידושיו לפסחים ד' מ"ד על דברי התוספות שם בד"ה איתיביה ביאר דמה שכתבו התוס' דמיירי בקמח וכו' הוצרכו לזה משום דאי הוי תבואה חטים ושעורים הוי ניכר ולא הוי תערובת עי"ש שלא הזכיר מדברי התוס' שהבאתי לפי שהדבר פשוט מסברא גם בלתי שום ראיה ואם כן מוכח שפיר דקמח חטים בקמח של שעורים הוי מין בשאינו מינו אלא שלא ראה הרב בית שלמה דברי התוס' רק כיון מדעתו לדבריהם שהרי התוס' ביבמות שם סיימו בזה הלשון ועוד נראה דאפילו קמח כיון שצונן הוא ואין טעם מתפשט בטל דאי לאו הכי אפילו קמח חטין וקמח שעורים מין במינו הוא לרבא בעבודה זרה ד' ס"ז דאזיל בתר שמא כמו חמירא דחטי וחמירא דשערי אלא התם ברותח איירי וכו' עי"ש הרי מפורש דלרבא קמח חטין בקמח שעורין הוו מין במינו כחמירא דחטי ודשערי: הן אמת דהתוספות בפסחים דף מ"ד בד"ה איתיביה כתבו בפירוש דקמח חטין בקמח שעורין הוו מין באינו מינו שאינו ניכר ולכאורה דברי התוס' סותרים למה שכתבו ביבמות הנ"ל ולפי הנראה לכך נתכוון בהגהות הגאון ברוך פרענקיל בש"ס החדש דפוס ראם וז"ל שם תוספות הנ"ל ועוד נראה דאפילו קמח נ"ב יעויין פסחים מ"ד ד"ה איתיביה ובתוס' חולין ד' צ"ט ד"ה רבא אמר ואם תאמר אי טעם כעיקר כו' עכ"ל כונתו לומר שדברי התוס' סותרים מיבמות לפסחים ומה שציין לתוספות בחולין כונתו דשם כתבו דמתניתין דשתי קופות אחת של חולין וכו' דאיירינן בה בפסחים הנ"ל מיירי במינו גם על דברי התוספות דפסחים בהגהות הנ"ל כתב (על מה שכתבו התוספות בקושיתם דכל מקום בדאורייתא מין במינו בטל ברוב) נ"ב עיין תוס' חולין ד' צ"ט ע"א ד"ה רבא דמסקי דמיירי במב"מ עכ"ל מתבאר דהרגיש בסתירת דברי התוספות ולא כתב ישוב לדבריהם:

והרב חכמת אדם בכלל ג"ן אות כ"ח הביא מה שכתבו התוספות ביבמות דקמח חטין וקמח שעורין הוו מין במינו לרבא וכו' ונרגש מדבריהם בפסחים הנ"ל וכתב דצריך לומר דמה שכתבו בפסחים דהוי מין באינו מינו הוא אליבא דאביי דהוא מארה דההיא שמעתא ואיהו אזיל בתר טעמא והסתירה מדברי התוספות דחולין אינה ענין למה שאנו עסוקים (אם קמח חטין וקמח שעורין הוו שני מינים) דהם כתבו דמיירי במינו ולא כתבו שהוא קמח בקמח ורק הסתירה היא דבחולין כתבו דמיירי במינו ומה שהקשו בפסחים הקשו גם שם ותירצו בענין אחר ובחולין תירצו דמיירי גם באינו מינו ואין זו בגדר סתירה

ועל כל פנים לדאתן עלה דעת התוס' ביבמות ברור מללו דקמח חטין בקמח שעורין לרבא דאזיל בתר שמא הוי מין במינו ושפיר מתרץ הרב חכמת אדם לדבריהם שבפסחים ודברי הרב בית שלמה תמוהים במחכתה"ר: שוב נדפס קובץ שמעתתא דרבנן וראיתי שם בסי' ה' לרב גדול בדורנו יצ"ו (מר ניהו ידידי הגאון מוהרש"ל פריידעש אבד"ק ליאדי יצ"ו) שכתב בס"ק כ"ד וז"ל בשו"ת בית שלמה סי' צ"ז כתב דדברי המקור חיים סי' תמ"ז סק"ח תמוהים דהא קמח חטים בקמח שעורים הוי מבשא"מ אף בנדר עי"ש ועיין בחו"ד הלכות תערובת סי' צ"ח בביאורים אות ג' ודוק ועיין חכמת אדם כלל נ"ג אות כ"ח עכ"ל הנה כלל בדברים קצרים את אשר כתבתי למעלה שלפי הנראה כונתו בציון דברי החכמת אדם היא לומר שהתוס' סוברים להדיא דלרבא הוי מין במינו שלא כדברי הרב בית שלמה כן נראה כונתו אנכי אשמח שמצאתי רב דמסייע לי ואני הדל ביארתי הדברים בס"ד ומניה דמר ומיני תסתיים שמעתתא ומה שציין לחוות דעת עיינתי שם אגב ריהטאי וכפי הנראה כונתו בציון זה היא למה שכתב שם (בסוף ד"ה ומעתה) וז"ל ומה שכתב דשור ואיל ועז שלשה מינים היינו בשלמין אבל בחתיכות כולם נקראים בשם בשר ולא מידי דמימליך עליה שליח הוא כדכתב האיסור והיתר ואף הרמ"א בדרכי משה דפליג עליו לא השיג עליו רק בחתיכות דג וחתיכות בשר דמידי דמימליך עליה שליח הוא אבל בחתיכות בשר שור ואיל מודה דהוי ממש כמו קמחא דחטי ודשערי עכ"ל הרי שכתב דקמח חטין בדשעורין היו מין במינו והוא כשיטתו שבמקור חיים דקמח חטין בקמח של שעורין הוו מין במינו ויש בתערובתם חומרת דבר שיש לו מתירין:

וידידי הגאון מוהרש"א רעזכטא מאזראקאוו יצ"ו בספרו הנכבד ביכורי שלמה שנדפס חדש ממש בחלק יו"ד בסי' ז' כיונה דעתו ליישב דברי התוספות דפסחים ודיבמות לדברי הרב חיי אדם הנ"ל והוא שהביא שם מה שכתב הרב מקור חיים באם נתערב קמח חטים בקמח שעורין הוי דבר שיש לו מתירין להנודר כנז"ל והקשה עליו מדברי התוספות בפסחים ד' מ"ד דקמח חטין בקמח שעורין הוי אינו מינו ובאינו מינו בטל אף בדבר שיש לו מתירין ותירץ וז"ל אך אינו השגה לפי מה שכתבו התוספות ביבמות ד' פ"ב דלרבא דאזיל בתר שמא מיקרי מינו וכתב הש"ך בסי' נ"ח סק"ו דבאיסורים שאינם בטלים בששים אזלינן בתר שמא עכ"ל וכלומר דהתוס' בפסחים לא כתבו דהוי מין באינו מינו אלא לאביי דהוא מארא דשמעתא וסובר דלא אזלינן בתר שמא וכדתריץ יתיב הרב חיי אדם ומוכרח שכך היא כונתו שאם לא כן: ג') חטים שנתבקעו עם חטים שלא נתבקעו אי הוו מין במינו הנה הרב נהר שלום בסי' תמ"ב אות א' ד' קי"ג סוף ע"ד הביא מה שכתב מרן הבית יוסף בשם הרא"ה בחטים שנתבקעו והם מעורבין שאם

יש באיסור כזית בכדי אכילת פרס אסור לקיימן והקשה אי איכא כזית בכדי אכילת פרס למה אסור לקיימן והא מין במינו מדאורייתא ברובא ואין לומר דהוי מין בשאינו מינו משום דכיון שנתבקעו מקצתן הוי כחמץ מצה דזה אינו דאף שאור ועיסה הוו מין במינו וכו' ותירץ דסבירא ליה דכי מרבינן מכל מחמצת לכותח הבבלי אף דלא עבדי אלא לקיוהא הכי נמי מרבינן מין במינו כל דאית ביה כזית בכדי אכילת פרס והילכך כל דאית ביה כזית בכדי אכילת פרס עובר באכילתו ואסור משום בל יראה מיהו קשה כיון שנתבקעו מאי איריא שאין באיסור בכדי אכילת פרס והא יכול הוא לבררם דכל איסור ניכר שהוא בעין אין לו ביטול אף מן התורה כדכתב הרשב"א בסי' תפ"ה ואפשר דמיירי בטחנן לאכילה אף דלא נתפרש כן בדבריו עכ"ל הנה פשיטא ליה דמבוקעות עם שאין מבוקעות הוו מין במינו:

ובשו"ת אורי וישעי סי' ה' נשאל בחטים שנמצאים הרבה שנקלפו הקרומים שלהם היינו הקליפה העליונה שעליהם עד שנראין נקובים ואי אפשר לבדקם אם נתבקעו או נצמחו אם מותרין לפסח וכתב וז"ל גם יש לדון בנדון שלפנינו להתיר דיש לדמותו למין במינו ונשפך דמבואר בסי' צ"ח דמותר משום דהוי ספק דרבנן ולקולא כמו כן חטים הללו עם החטים המצומחים נחשבים הם כמין במינו כמעט לשיטת רוב הפוסקים עכ"ל מתבאר דסובר דחטים מבוקעים עם שאינם מבוקעים הוו מין במינו והרב חיי אדם בהלכות פסח בקונטרס נשמת אדם סי' י"ט שקיל וטרי בדגן שצמח אם החטים המצומחים עם שאינם מצומחים הוו מין במינו או לא ונראה דכשאין מצומחים רק שיש מבוקעים מודה הוא דהוו מין במינו עם שאינם מבוקעים: והרב השואל בשו"ת עמודי אור סי' ט"ו נסתפק בדגן שצמח הנמצאים בחטים אם צריך לדעת בבירור שיש ששים או אף־מספק שרי כיון דנתבטלו ברוב הוי כשאר מין במינו ונשפך ויש ספק אם היה ששים דשרי משום דספיקא דרבנן לקולא והרב המחבר דקדק מלשון ההגהות מיימוניות שהביא מרן הב"י בסי' תנ"ג על דגן שצמח מלחלוחית הארץ וכו' שדגן שצמח יש לו טעם משונה משאר חטים ולפי זה יש מקום לומר דהוי מין בשאינו מינו דצריך ששים מן התורה ובאמת עינינו רואות דשעורים מצומחים לצורך השכר טעמם משונה הרבה ומי יתן גדר וגבול לשינוי הטעם ושוב כתב דיש לדון להחמיר מטעם אחר דהוי דבר שיש לו מתירין והאריך קצת בזה וסיים בסוף התשובה וכל שכן בדגן שצמח שצדדנו לעיל דהוי טעמו משונה ואיסור דאורייתא הוא ואין להקל בספקו מבואר שדעתו נוטה יותר דדגן שצמח עם שאין מצומחים הוו תרי מיני:

ובספר דבר אליהו להגאבד"ק טארלא בסי' י"ב (בד"ה ולולא דמסתפינא) כתב בחיטים שיש בהם מבוקעים ויש כמה פעמים ששים נגד המבוקעים ולא נמכרו לנכרי קודם פסח ולולא דמיסתפינא הייתי אומר דמדאורייתא בטלין ברוב אף דהמבוקעין ניכרין אף על פי כן כיון דאינם ניכרים לכל אדם כי אם להבקי בדבר הוי שפיר אינו ניכר האיסור וכדכתב הרשב"א בתורת הבית שטעם שאינו נרגש לסתם בני אדם אינו טעם הוא הדין הכא באם שאינם ניכרים לסתם בני אדם לא מיקרי ניכר האיסור גם לענין מין במינו בטעמא הגם דחמץ ומצה אין שוין בטעמם זהו דוקא בחמץ גמור אבל חטים מבוקעים בודאי שוין בטעמם לשאין מבוקעים דאי לא תימא הכי מאי עלה על דעת הרב הלבוש שפסק דחטים מבוקעים אין אסורים רק מדרבנן וגם דעת הרא"ש בפסחים ד' מ' דחטים מבוקעים אינם אלא קרובים להחמיץ ואם איתא שיש הפרש בטעמן אמאי פליגי הפוסקים הא יש לברר אם נרגש במבוקעים טעם חמץ וכדומה לזה הקשה בכריתי ופלתי סי' צ"א במאי פליגי רב ושמואל אי עילאה גבר או תתאה גבר הלא חיך אוכל יטעם וליטעמיה קפילא ותירץ שטעם הנרגש הוא קלוש מאד והוא הדין בנדון דידן יש לומר דבודאי אין טעם המבוקעים נרגש לכן פליגי הפוסקים אי חמץ הוא אי לא והוי שפיר מין במינו ובטל ברוב: ובשו"ת אורי וישעי הנ"ל כתב דבשו"ת ברית אברהם סי' ל"ו האריך להתיר בדיעבד שנטחנו החטים בספק אם היה ששים נגד המצומחים דמתבאר דסובר דחשיבי מין במינו ועיין בשו"ת עטרת חכמים סי' ה' שכתב לדעת הר"ן דחטים מבוקעות שהן מחומצים עם חטים שאינם מחומצים הוו מבא"מ או עכ"פ אינם כמב"מ גמור משתווה מכל צד שדוקא באותו גוונא דעת הר"ן דאינו בטל מדאורייתא כ"ז שמשתווה במה שהוא היתר בהיתר מצאתי במנ"י כלל מ"ט סקט"ז שהעלה הדין גבי דגן שצמח דכיון שניכר בטעמו בתערובת חטים שאינם צמוחים הוי מין בשאינו מינו (ויעויין בכרתי סי' צ"ט סקי"ח שאגב חורפיה לא דק לסבור שדעת הר"ן דליכא ביטול היתר כהיתר אף במין כשאינו מינו וסתירה מבוארת לדבריו מתוך דברי הר"ן בעצמו בנדרים ובפרט מדבריו שבתשובה סי' ז"ן וסי' ט"ן הנ"ל) עכ"ל:

ד') י"ש של תבואה בי"ש של פסח אף שחלוקים הם בטעמא ומסקנת הש"ך בסי' צ"ח סק"ו דאזלינן בתר טעמא והיכא דחלוקים בטעמא בעינן מן התורה ששים דטעם כעיקר הנה הש"ך בסי' קי"ח סק"ח כתב דחלב טהור חיור וחלב טמא ירוק אם היה מחליף כולו או רובו הוה מינכר ואם כן אינו אסור אלא מדרבנן דמין במינו בטל ברוב מדאורייתא וקשה הרי חלב טמא משונה בטעמו מחלב טהור ואיהו סבירא ליה בסי' צ"ח דאזלינן בתר טעמא ולייישב דבריו צריך לומר דהא דמסיק בסי' צ"ח דאזלינן בתר טעמא היינו

אם הוא משונה הרבה בטעמו אבל אם משונה הטעם רק קצת אכתי מיחשב מין במינו וחלב טמא משונה רק קצת מטעם חלב טהור ולכן בטל ברוב כמו מין במינו ואם כן הוא הדין יי"ש של פסח אם השל חמץ הוא רק קצת משונה בטעם ושמם שוה הוי מין במינו אלו תורף דברי הרב השואל בשו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא סי' ס"ו והג' המחבר כתב שכיוון לדעת הרב פרי תואר שבסי' צ"ח סק"ד מסיק כן דכל דשוה בשמא אלא שחלוקים בטעם אם אינו שינוי טעם גמור רק קצת שינוי מיקרי מין במינו לענין ביטול ברוב אלא שלקושיתו בדברי הרב שפתי כהן כתב ליישב באופן אחר ומסיק (בסוף ד"ה ובגוף הדין) דאף לדברי הרב השואל שהטעם בחלב הוא לפי שאינו שינוי טעם גמור מכל מקום בחמץ אין לסמוך על זה וכו' עי"ש ועיין חות דעת בסי' צ"ח בביאורים סוף סק"ג והבאתיו לקמן סק"ו:

ובפרי מגדים במשבצות סי' תמ"ה סק"ד (בד"ה מעשה ששלחו) ביי"ש של פסח ששלחו על ידי נכרי בלי חותם כלל לעיר אחרת וקבלו הישראל ועבר הפסח כתב דיש לומר ספק חמץ שעבר עליו הפסח יש להקל בהנאה על כל פנים ומכל מקום יש לומר דעבר תוך הפסח בספק לאו דבל יראה וכי תימא דהוי ספק ספקא שמא לא החליף ואם תאמר החליף אכתי מסתמא לא שתה הרוב ומן התורה חד בתרי בטיל במינו ולא עבר על בל יראה כדכתב מגן אברהם תמ"ב א' יש לומר אף דיי"ש פסח שוה לכאורה ממש בטעמא עם יי"ש חמץ כשהוא מן המובחר אכתי אפשר הוי מין באינו מינו דמכל מקום לאו חד טעמא מיקרי עיין בש"ך סי' צ"ח עכ"ל ובסי' תס"ז סקי"א במשבצות כתב מין במינו בלח פחות מששים ויצוייר יין שרף פסח עם יי"ש חמץ אף דעיקרם אינו מינו מכל מקום בתר טעמא אזלינן בין לקולא ולחומרא עיין יו"ד סי' צ"ח וש"ך אות ו' ובערב פסח עד הלילה יש לומר יי"ש לטעמיה ונרגש באלף יש לגזור אטו אינו מינו וכו' עי"ש: ואלה דברי הגאון חתם סופר בא"ח סי' קל"ג אחר שכתב שפשוט שיי"ש של תבואה מיקרי חמץ גמור כתב וז"ל אמנם עתה שרגילים לזייפו ולערב עם התבואה תפוחי אדמה אם יברר שהיה רוב תפוחי אדמה ויבורר נמי דשוה בטעמא זיעת התבואה עם זיעת תפוחי אדמה כיון דבשמא יין שרף נקרא ובודאי אי שווין הוו מין במינו דמדאורייתא ברובא בטיל היה אפשר להמציא קולא אבל לא אאמין שיהיה רוב תפוחי אדמה וגם שיהיה שוים בטעמם ואף אם יהיה תפוחי אדמה הרוב מכל מקום הזיעה העולה מן התבואה היא רוב שמסוגל למלאכה זו ועוד אפילו יהיה הרוב מדבר המותר מכל מקום כל זמן שתערובת התבואה ושאר מינים בעין לא שייך ביטול כי אפשר לבררם ולא נדון אלא על טיפת הזיעה וכיון שתחלת ביאתו לעולם על ידי תערובת אין לו ביטול כמו שהוכיח

המרדכי בסוף פרק הזרוע מההיא דיבמה שרקקה דם וזב שרואה קרי ולא דמי למה שכתב המרדכי סוף פרק קמא דשבת גבי גיגית ענבים דרוכים בהיפך מזה התם שאני דכל דבטל האיסור בעוצם מיעוטו ולא נבא עליו אלא מחומרת דבר שיש לו מתירין בזה נימא כל שלא ניכר האיסור מעולם לא החמירו בו חכמים אבל כל שנולד כך ולא נשתנה דבר על ידי תערובת הרי הוא כמות שהיה והכא נמי דכוותא ואין כאן ביטול ושוב שקיל וטרי אם יש בהתערובת מים ודבש ואם יש כזית בכדי אכילת פרס ואם יש לאסור משום מעמיד או דהוי זה וזה גורם וכו' אלו תורף דב"ק:

וראיתי להגאון בית שלמה בחלק א"ח סי' ע"ב (בדף מ"ו ע"א קרוב לסופו) שכתב וז"ל וראיתי בדרך העברה בתשובת חתם סופר שכתב דאף שעכשיו הוא מין במינו מכל מקום בעת הבישול הוי מין באינו מינו ואין לדבריו הבנה כיון דקודם הפסח היתר הוא ועכשיו הוא מין במינו אחר הבישול שנעשה יי"ש משניהם קודם הפסח ועיין מגן אברהם סי' תמ"ז סקל"ח אם כן בטל מן התורה עכ"ל ושוב שקיל וטרי על מה שכתב בחתם סופר משום שתחלתו על ידי תערובת על פי דברי המרדכי דפרק הזרוע וכו' עי"ש והנה לא ציין איה מקום כבוד דברי החתם סופר ואם כונתו היא להא דסי' קל"ג הנ"ל לא ידעתי מאי קשיא ליה כי הרואה בדב"ק בגופו שלהן ישר יחזה שאינם בסיגנון שכתב הרב בית שלמה בשמו אלא כמו שכתבתי למעלה ועל סיגנון זה לפי הנראה אין מקום לתמיהתו כלל במחילת כבוד תורתו: וכתב שם בבית שלמה אמנם ביי"ש דעת הפני יהושע דאינו רק חשש נוקשה ואף שעל זה לבד קשה לסמוך נגד דעתרוב הפוסקים מכל מקום יי"ש שלנו שעיקרו נעשה מקטניות רק שיש בו תערובת חמץ מאליו מכל מקום הרוב יי"ש הוא מהקטניות אם כן מן התורה היי"ש שנעשה מחמץ בטל ברוב כדין מין במינו ואף דנימא שיש קצת שינוי טעם בין היי"ש שנעשה מקטניות ובין הנעשה מחמץ מכל מקום כיון שאינו שינוי טעם גמור כל שהוא מין במינו בשמא הוי מין במינו ובטל מן התורה ועיין בפרי תואר סק"ה ובנודע ביהודה תניינא א"ח סי' ס"ו עכ"ל וכבר הבאתי למעלה (בריש ס"ק זה) מה שסיים בנודע ביהודה דבחמץ אין לסמוך אלא דלענין חמץ שעבר עליו הפסח דמודה דיש לסמוך על זה:

ובסי' פ"ז גם כן שקיל וטרי בזה ובד' ג"ן עמוד ד' קרוב לסופו כתב כל זה הוא אם היי"ש חמץ הבלוע בהכלי היה עשוי כולו מתבואה מחמשת המינים הבאים לידי חימוץ אם כן היי"ש כולו חמץ דאף שיש בהיורה תערובת מים ואולי יותר מים מהתבואה מכל מקום הזיעה שעולה שהוא היי"ש היא רק מהתבואה ולא מהמים כי אין כח במים שיתהוה מהם יי"ש אם כן הזיעה הבלועה בהכלי היא כולה חמץ וכך כתב נודע ביהודה

תניינא יו"ד סי' ח"ן אבל אם נעשה יי"ש מקטניות קאגירוזיש או מבארבאליש כמו שעושין מהם יי"ש במדינה זו אף שנותנים בהגיגית מאלץ משעורים והוא מעמיד ומחמץ הנבלל שבהגיגית שיוכל להתהוות מהם יי"ש מכל מקום ידוע שקמח הקאגירוזיש או בארבאליש הוא מרובה הרבה על המאלץ עד שהמאלץ הוא חלק ששית או חמישית נגד הקאגירוזיש או הבארבאליש ואם שאין לדון את היי"ש לתערובת חמץ אלא לכולו חמץ כמו שהסכימו רוב הפוסקים בסי' תמ"ב ואם המעמיד הוא חמץ חמיר מתערובת חמץ דהוי כאילו הוא בעיניה מכל מקום זה לענין גוף היי"ש אבל אם נתערב יי"ש זה ביי"ש של פסח קודם הפסח אין צריך לשער נגד כולו כיון דנעשה גם מדבר שאינו מחומץ וכו' ואם כן בנדון דידן אם היי"ש חמץ נעשה מקאגארוזיש או מברבאליש ודאי יש בהיי"ש ששים נגד החמץ שנבלע בהכלי לפי ערך דאף דאין לחשוב שיש בו רק בלוע חלק חמישית או ששית מחמץ כפי ערך המאלץ המעורב בהקאגארוזיש או בארבאליש דמצד הסברא מתהווה יי"ש יותר מהמאלץ לפי ערך ממה שמתהווה מהקאגארוזיש או מהבארבאליש דהמאלץ יש בו כח יותר עם כל זה נראה דעל כל פנים ודאי אינו מתהווה על כל פנים רק ערך שליש מהמאלץ והרוב מתהווה מהקאגארוזיש או מהבארבאליש ואם כן אין צריך רק עשרים פעמים לבטל היי"ש בערך ואם כן ודאי יש ביי"ש של פסח כשיעור ביטול אם היי"ש חמץ נעשה באופן הנ"ל:

גם הגאון ברוך תאומים פרענקל בשו"ת עטרת חכמים סי' ה' דבר בענין זה וכתב בשם הרב השואל דיי"ש הנעשה מתפוחי אדמה ודגן יש ביטול ברוב מין במינו לפי שתפוחי אדמה מרובה בכפל מהתבואה והוא כתב דאין להחליט כן משום שאינו ברור אם זיעת היי"ש היוצא מתפוחי אדמה מרובה על זיעת התבואה שחקר מהבקיאים ואמרו שבמדה אחת תבואה צריך שתי מדות וחצי מתפוחי אדמה כדי שתהיה אז זיעה היוצאת משניהם שוה בשוה הרי על כל פנים אין זיעה היוצאת משתי מדות תפוחים רוב לגבי מדה אחת תבואה ולא נוכל לדון על התערובת קודם יציאת הזיעה דאז הוי תערובת מין בשאינו מינו (אינו מדוקדק וכלומר דלא מקרא תערובת כלל לפי שניכר וכמו שביאר בחתם סופר) ועוד שידוע בחוש שהיי"ש הבא מזה ומזה ניכר בטעם היי"ש של התבואה החזק בטעם ובריח על הטעם שבו מן חלק יי"ש שבתפוחי אדמה וגרע מחלא דחמרא וחלא דשיכרא דהוו מין בשאינו מינו שאין שוים בטעמם ולפי הכרעת הש"ך בסי' צ"ח סעיף קטן ו' דלענין ביטול ברוב או בששים גם רבא מודה דאזלינן בתר טעמא דאם חלוקים בטעמם מיקרי מין בשאינו מינו אף ששוים בשמא ולא אמר דאזלינן בתר שמא אלא באיסורין שהן למעלה מששים וכו' גם ידוע שאף באקוי"ט בעוד שלא נעשה שפיר"ט

גמור יש בו תערובת מים כאשר נראה בחוש שמה שנפרד מהשפירט מייא בעלמא הוא ואם כן יש בתערובת זה מינו ושאינו מינו שהמים אינו מינו הוו והכרעת השפתי כהן שם סק"ח דלא אמרינן סלק את שאינו מינו ומינו רבה ומבטלו ועוד דכתב המרדכי בסוף פרק הזרוע וכו' (ככתוב למעלה בדברי החתם סופר):

וגדול בדורנו בשו"ת דברי מרדכי (פרידבורג) בסי' מ"ו כתב כמסתפק אם נאמר דיי"ש חמץ ביי"ש פסח חשיב מין במינו יש להתיר (בנדונו עי"ש) אמנם אם נאמר דיי"ש חמץ ביי"ש פסח הוי מין בשאינו מינו משום דיי"ש בסביבותינו נעשה מדגן ויי"ש פסח נעשה מפסולת הצוקא"ר ועיין בפרי חדש סי' צ"ח מה נקרא מין במינו וכתב המג"א דבמין בשאינו מינו אף דלא לקי על אכילתו אבל חייב לבערו וכו' אך יש לומר דתליא בפלוגתא אי בטעם כעיקר עובר בבל יראה וכו' ויש לצרף דעת הסוברים דעל טעם אינו עובר בבל יראה וכו' עי"ש שלא הזכיר מדברי הרבנים נודע ביהודה וחתם סופר הנז"ל והוא חידוש: ה') מרן הב"י בסי' צ"ח בד"ה מצאתי כתוב הביא על כמה דברים שנקראים מין במינו וכתב הרמ"א בדרכי משה אות ה' דבאיסור והיתר כלל כ"ג הביא כל אותם הדינים וכתב לבסוף והני מילי כשהן שלמים אבל החתוכין הכל מיקרי חתיכות חתיכות דג או חתיכות עוף עכ"ל נראה מדבריו דסובר דבכי האי גוונא הוי מין במינו דבתר שמא אזלינן הואיל וכולהו מיקרו חתיכות דג או עוף אם כן שמן שוה ואין דבריו נראין דאין זה שמן העצם שנלך אחריו לענין מין במינו עכ"ל והרב פרי חדש הכריע כדעת האיסור והיתר וגם הרב בית מאיר (בד"ה עיין בד"מ) כתב דנראה ראיה לדעת האיסור והיתר מסוגיא דפרק גיד הנשה ד' ק' דמקשה לאביי מיכדי וכו' ורבא נמי משני קושיא זו ומאי קשיא ליה לרבא הא רבא סובר דבתר שמא אזלינן ודג טהור וטמא חלוקים בשמם וכו' ושוב דחה ראיה זו דשפיר יש לומר כדעת הדרכי משה והצריך עיון והרב חוות דעת בביאורים סוף סק"ג הביא סברת האיסור והיתר וכתב דמה שכתבו הפוסקים דשור ואיל ועז שלשה מינים הם היינו בשלמים אבל בחתיכות כולם נקראים בשם בשר ואף הרמ"א בדרכי משה דהשיג על האיסור והיתר בזה לא השיג אלא בחתיכות דג וחתיכת בשר דמידי דמימליך עליה אבל בחתיכות בשר שור ואיל מודה דהוו ממש כקמחא דחיטי ושערי:

ויו) לדעת הרב שפתי כהן דאזלינן בתר טעמא נראה דאף אותן שני דברים שטעמן קצת דומים עד שנקראין מין במינו לאביי מכל מקום נראה דכאן אסור כל שהקפילא מרגיש ומכיר טעם אחד בחבירו דסתמא אמרו מין ואינו מינו בקפילא משמע דתליא הכל בקפילא אבל במקום הפסד מרובה נראה לסמוך על הרמ"א דאזלינן בתר שמא כי ראוי לסמוך עליו ובפרט שבלאו הכי הרבה פוסקים סוברים דטעם כעיקר לאו דאורייתא

כן כתב הרב חוות דעת בסי' צ"ח בביאורים סוף סעיף קטן ג' ועיין בפרי תואר ונודע ביהודה שהבאתי לעיל בסק"ד: זיין) חלב דהיינו תרבא עם בשר הוו שני מינים כן כתבו הרבנים שפתי כהן וטורי זהב בריש סי' צ"ח והרב פרי חדש בריש הסימן כתב שכן עיקר ומראה מקום לעיין במה שכתב בסק"ז ודבריו שם הם בד"ה גם מה שכתבו דחלב ובשר שני מינים הם וכו' עי"ש וכתבו בשפתי כהן ופרי חדש דמה שכתב ראב"ן דחלב ובשר טעמם שוה צריך לומר דמיירי בבשר שמן והאריכו רבני האחרונים שם והרב יד דוד באות ג' כתב דבספר ב"ש בהלכות תערובות דף לק"ט ע"ד ומטה יוסף ח"ב ד' ח' ע"ג ובפרי תואר סק"א הם אמרו דמה שכתבו הפוסקים דחלב ובשר הם שני מינים בחלב בקמץ קאמרי ושכן נראה מדברי הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פרק ט"ו וגם הסמ"ג לאוין חל"ק ורבינו ירוחם בס' אדם נתיב ט"ו ח"ב ד' קל"ח ושכן כתב בספר חלקו של ידיד ד' ע"ד ע"א והרב עצי לבונה האריך להוכיח דהאמת ברור דהוא תרבא וכן הרב קהל יהודה וארשום בקיצור דברי הרב ערוך השלחן באות ב' בענין זה הרשב"א והר"ן כתבו בשם הראב"ד דחלב ובשר מין אחד הם מדאמר ר"י האוכל חלב חי מן הטרפה לוקה וכו' ומשום בשר מן החי ומשום טרפה וכו' והרא"ש בפרק בהמה מקשה סימן ה' גבי תלש חלב מבן תשעה חי גם כן סובר כן שכתב וז"ל כתבתי כל זה וכו' דאף לריש לקיש אם אינו אסור משום חלב אסור הוא משום בשר מן החי וכו' עי"ש ומוהרח"א בספר עץ חיים כתב דראייתהראב"ד נכונה מדלוקה על חלב ומשום ובשר בשדה טרפה ומה שהשיגו הרב שער המלך בהלכות איסורי ביאה ד' קכ"ד ע"ב ליתא וכו':

ורבינו ישעיה הראשון בספר המכריע סי' ס"ח הוכיח דחלב ובשר מין במינו מדאמר רבא בפרק גיד הנשה מין במינו דליכא למיקם אטעמא כגון שמנונית דגיד הנשה וכו' וכן גירסת הרי"ף והראב"ד והרשב"א בתורת הבית ד' ח"ק משמע דשומן וחלב עם בשר טעמם שוה וכן כתב הריטב"א בחידושיו שם וכן דקדק מוהרלאנ"ח בסי' פ"ח מלשון הרמב"ם פרק ט"ו וכן מבואר בפירוש המשנה דגיד שנתבשל עם הגידין וכו' דשומן וחלב עם בשר טעמם שוה והוי מין במינו ומשמע דגם בשר שאינו שמן טעמו שוה לחלב והגהות מרדכי סוף פרק כל הבשר צדד מההיא דשילהי פרק גיד הנשה בההוא זיתא דתרבא דנפל בדיקולא דבשר סבר רב אשי לשעורי וכו' דחלב ובשר שני מינים הם אבל הריטב"א בחידושיו לע"ז כתב שהראב"ד הביא ראיה מההיא דרב אשי סובר דמין במינו בטל דהא חלב ובשר מין אחד הם ובאמת שהרשב"א והר"ן בפרק גיד הנשה כתבו דלכך פירש רש"י קלחת משום דחלב ובשר מין אחד הם ומין במינו לא בטל אלא משום דנפל לתוך הרוטב והכל בו סי' ק"ד כתב בשם רש"י מצאתי חלב מחובר בחתיכה ונמלח עמה

כל שהוא עושה כל החתיכה נבלה לפי כמין במינו בטל הרי דעת כל הני רבוותא דחלב ובשר מין אחד הם אלו תורף דברי הרב ערוך השלחן בזה ודברי הרשב"א שרמז הם בפרק גיד הנשה על מה שאמר אביי בדף צ"ח ע"ב לא נצרכה אלא לרבי יהודה דאמר מין במינו לא בטיל עי"ש אך במה שייחס להרא"ש שסובר כן יש לפקפק דלכאורה נראה מדברי הרא"ש בפרק גיד הנשה סי' כ"ה שסובר דשומן ובשר הוו שני מינים שכתב וז"ל מין בשאינו מינו דאיסורא כגון בשר בחלב סמכינן אקפילא מין במינו דליכא למיקם אטעמא כגון חלב ושומן בששים עכ"ל ומדלא כתב תרבא ובשר משמע דלא ברירא ליה דהוו מין אחד אלא חלב ושומן אבל לא בשר וחלב ויתכן גם כן דבהציור של אינו מינו כונתו היא על תרבא ואם האמת כן מבואר שדעת הרא"ש דבשר וחלב שני מינים הם וכן נראה שהבין בדעתו הרב פרי מגדים בס' צ"ח בראשו בשפתי דעת עי"ש והרב בית מאיר בסי' צ"ח קרוב לסופו (בד"ה שם ס"ק הנ"ל) על מה שכתב הרב פרי חדש בסק"ז בחלב ובשר אם הם שני מינים כתב וז"ל עיין זבחים ד' ק"י מבואר דחלב ובשר מין במינו הוא ולהכי אינו חוצץ:

והנה במה שכתב בשם הכל בו שמצא בשם רש"י נפל טעות בדפוס וכן צריך להיות לפי שמין במינו הוא ולא בטל שכן דעת רש"י דמין במינו לא בטיל וכן הוא באמת בדברי הכל בו עצמו כמו שיראה הרואה ומתבאר שכונת הרב ערוך השלחן בהביאו דברי הכל בו היא לומר שדעת רש"י דחלב ובשר הוו מין במינו אמנם תמיה לי למה הוצרך להביא ממרחק ממה שמצא הכל בו בשם רש"י והלא מפורש כן בדברי רש"י בפסחים ריש דף ל' בהא דאמר רבא חמץ וכו' במשהו שמעינן שפוסק רבא כל איסורין שבתורה במינם במשהו חלב שנפל לקדרה אוסר במשהו וכן הלכה וכו' עכ"ל הרי מפורש שדעת רש"י דחלב ובשר הוו מין במינו וכן כתב הרב פרי חדש בסי' צ"ח סק"ז (בד"ה גם מ"ש דחלב ובשר) לדעת רש"י בפסחים הנ"ל: הן אמת דהרב שלטי הגבורים בפרק בתרא דעבודה זרה (אמתניתין דיין נסך אסור ואוסר בכל שהוא) הקשה לדעת רש"י שפוסק דמין במינו לא בטיל איך כתב בשומן הגיד דהוי בששים ואי חלב ובשר הוו מין במינו הוא הדין נמי שומן ובשר ואיך שיעורו בששים הא לדידיה הוי מין במינו במשהו וכתב דצריך לומר דחלב ובשר סובר רש"י דהוי מין בשאינו מינו עי"ש אמנם כבר תמה עליו הרב מוהרמ"א הביא דבריו הרב יד דוד בסי' צ"ח הגהת ב"י סוף אות י"ט שנעלם ממנו דברי רש"י דפסחים הנ"ל שמפורש שסובר דחלב ובשר הוו מין במינו:

שוב ראיתי שהרב בית חדש בסי' צ"ח עמד לבאר דעת רש"י אם סובר דתרבא ובשר הם שני מינים והביא דעת כמה ראשונים שסוברים שהם שני מינים וסיים והא דמשמע

מלשון רש"י בפסחים ד' ל' דפסק בתחלה דמין במינו במשהו וכתב שמעינן מינה חלב שנפל לקדרה אסור במשהו ומשמע דהיינו שנפל תרבא בקדרה של בשר אפשר לדחות דלא קאמר אלא בדנפל תרבא בקדרה שיש בה שומן וכו' עי"ש גם הרש"ל בחכמת שלמה כתב על דברי רש"י וז"ל נראה לי שיש בה שומן אבל בשר וחלב שני מינים הם כדכתב הא"ז ולית פלוגתא בזה אלא שהרא"ש כתב במסכת חולין דשומן וחלב מין במינו הוא וברוב ספרים כתב בפירוש רש"י חלב שנפל לקדירה במינו אוסר במשהו וכו' דמשמע להדיא דלא איירי אלא במינו ממש כדפרישית עכ"ל הרי שני גאוני ארץ מפרשים בכוונת רש"י דבשר ותרבא שני מינין נינהו ולכן הוצרך הרב ערוך השלחן להביא מה שמצא הכל בו בשם רש"י דמתבאר שסובר דהוו מין אחד ורבנן קדישי הנ"ל לפי שלא ראו מה שנמצא כתוב על שם רש"י נדחקו בכונתו אבל לפי דברי הכל בו נוכל לפרש דברי רש"י דפסחים כפשטן:

ומה שכתב הרש"ל דלית מאן דפליג בזה דהוו שני מינים זולת הרא"ש בחולין אולי כונתו על דברי הרא"ש בפרק גיד הנשה שרמז הרב ערוך השלחן אבל תמיה לי שלא ראה שהרשב"א והר"ן כתבו בשם הראב"ד דחלב ובשר מין אחד הם וגם כמה מרבוותא סברי הכי כדכתב הרב ערוך השלחן הנ"ל וראיתי בש"ס החדשים דפוס רא"ם בהגהת מצפה איתן בפסחים על דברי רש"י הנ"ל וז"ל משמע דלקדרה של בשר קאמר וקשה דאם כן אמאי אוסר במשהו כמו מין במינו הא תרבא בבישרא הוו שני מינים כמבואר בפוסקים וביו"ד סי' צ"ח ומצאתי שהרגיש בזה מוהרש"ל וגדולה מזו יש לתמוה שהוא סותר את עצמו דרש"י גופיה פירש בחולין ד' ק"ט גבי חתיכת בשר בחלב שהחלב דבוק בה שאינה נאסרת אלא בנותן טעם ואין לומר דהכא איירי בבשר שהוא בתולדתו שמן וסובר כדעת הראב"ן שהביא הרב ש"ך בי"ד שם דבשר שמן עם חלב חד טעמא הוא ומשום הכי הוי מין במינו דהתינח למאן דאמר בעבודה זרה ד' ס"ו דלענין מין במינו אזלינן בתר טעמא אבל למאן דאמר בתר שמא משמע דלא הוי חלב ובשר מין במינו כלל אף בבשר שמן דלאו חד שמא הוא והרי הכא אליבא דרבא קיימינן ואיהו אמר דבתר שמא אזלינן ומיהו הרשב"א בחידושיו לחולין כתב בשם הראב"ד דחלב מיקרי בשר והביא ראיה מסוף פרק גיד הנשה עי"ש ונראה דגם דעת רש"י כן הוא ומשום הכי פירש כאן אליבא דרבא דחלב בקדרה של בשר הוי מין במינו ומה שכתב בחולין דחלב בבשר בנותן טעם איירי למאן דאמר דאזלינן בתר טעמא אבל למאן דאמר בתר שמא חלב מיקרי בשר ועיין בפירוש רש"י לעיל ד' נ"ג ע"ב דמשמע דתליא בפלוגתא דר' יוסי הגלילי ור' עקיבא שם דלריה"ג חלב אינו בכלל בשר ולרע"ק הוא בכלל עכ"ל וחידוש

הוא שלא ראה דברי הרב שלטי הגבורים בפרק בתרא דעבודה זרה הנ"ל שעמד על דברי רש"י ועל כל פנים למדנו שדעת הגאון מצפה איתן להסכים דעת רש"י לדעת הראב"ד ודעמיה דבשר וחלב הוו מין אחד ומסתייעא מלתיה מדברי הכל בו בשם רש"י הנ"ל ומתבאר גם כן דהא דאמרי רבוותא דחלב ובשר מין במינו הוא היינו גם למאן דאמר דבתר שמא אזלינן משום דחלב נמי מיקרי בשר:

ודעת רבינו הרוקח בסי' תע"ח דחלב ובשר שני מינים הם וחלב ושומן מין אחד הם כן כתב בערוך השלחן שם ומה שכתב הרב שפתי כהן דהראב"ן מיירי בבשר שמן שבזה הוא שטעמם שוה עם החלב כתב הרב ערוך השלחן שכן דעת הרשב"ץ בח"ב סי' ד' דחלב ובשר שמן טעמם שוה ולפי זה נראה דהרב פרי מגדים בשפתי דעת ריש סי' צ"ח שהצריך עיון לדינא בבשר שמן עם חלב אם יש לומר דהוי מין במינו עי"ש כתב כן לפי שלא ראה מי שכתב מפורש כן זולת הרב שפתי כהן שנדחק לומר כן כדי להשוות דעת הראב"ן לדעת שאר הפוסקים דחשבי בשר וחלב לשני מינים כי לא ראה גם כן דעת הנהו רבוותא שהביא הרב ערוך השלחן דסברי דהוו מין במינו וכיון שלא מצא מפורש מי שכתב כן הצריך עיון לדינא משום דלא סמכינן אשינויא אבל לפי מה שהעיד הרב ערוך השלחן שכן כתב הרשב"ץ הא ודאי נכון לומר שגם הסוברים דבשר וחלב שני מינים הם לא אמרו אלא בבשר דעלמא אבל בבשר שמן מודו דהוו מין במינו דאפושי פלוגתא לא מפשינן: ועל פי האמור שדעת הרבה מהגדולים שהביא הרב ערוך השלחן וכן דעת קצת מרבני האחרונים שהביא הרב יד דוד דתרבאובישרא הוו מין במינו נראה דאפשר ליישב דברי הרמ"א בתשובה סי' ד"ן להצילו מתמיהת הגאבד"ק טארלא בשו"ת דבר אליהו סי' ל"ו (בד"ה וראיתי בשו"ת) והוא שהרמ"א כתב להכריח דשומן חזיר משונה בטעמו משמן זית מדאמרינן בחולין ד' ק"ט אסר לן חזיר ושרי לן שיבוטא ולמה לא אמרו ושרי לן שמן זית שמעת מינה דאין טעמם שוה ותמה עליו וז"ל ובמחילת כבוד קדושת תורתו אינו מבין דב"ק הלא ידוע דבשר ותרבא אינם שוים בטעמא והם מין בשאינו מינו עיין סי' צ"ח ואי הוו אמרי בש"ס אסר לן שומן חזיר והתיר לן שיבוטא שפיר הוה דייק מדלא אמרו והתיר לן שמן זית אבל בש"ס אמרו אסר לן חזיר וקאי על כל איסורו בשרו ושומנו ומוח עצמות שבו ולזה יש כנגדו שבוטא שמותר בשרו ושמנו ומוח שבעצמותיו אבל שמן זית אינו אלא כנגד שמנו עכ"ל ולפי האמור הוכחת הרמ"א אתייא שפיר לדעת הסוברים דבשר ושומן שוים בטעמם דלדידהו מיהא תיקשי לן אמאי לא אמור רבנן והתיר לן שמן זית שהרי גם מדבריו מתבאר דלא תמה על הרמ"א אלא על

פי הנחה סוברת דמסתברא ליה דבשר וחלב הם מין באינו מינו אלא ודאי דשומן חזיר משונה טעמו משמן זית:
והנה בעניינים אלו מצאתי תשובה שלמה בס' אלף המגן לידידי הגאון ראב"ד דובנא יצ"ו בסי' ל"ז שקיל וטרי חי חלב ובשר הוי מין במינו והביא דברי הראשונים והאחרונים המדברים בזה ומסקנתו לדינא דיש להחמיר משום דאנן אתכא דמרן סמכינן כשאינו חולק עליו הרמ"א (כלומר לדידהו דלא נקטי כמרן היכא דפליג הרמ"א עליה) והרי הם סוברים דהוו שני מינים והוי ספקא דאורייתא ולא ראה הרב יצ"ו שיש מפרשים דברי רבינו הטור ומרן דעל חלב בקמץ הוא שכתבו דהוי מין בשאינו מינו ואף בבשר שמן עם חלב מסיק שם דיש להחמיר והיכא דנפיק חומרא אי נימא דהוו מין במינו חשבינן להו מין במינו ובסוף הסימן עלה ונסתפק לפי מה שכתב דלדידן דגרירינן בתר מרן והרמ"א דחלב ובשר הוו מין בשאינו מינו אם הדין כן גם בחלב כחוש עם בשר או דילמא דחלב כחוש עם בשר הוו מין במינו לפי מה שכתב הר"ן בפרק גיד הנשה גבי הנהו אמטרותא דאימליחו בי ריש גלותא בגיד הנשה דשמנונית הגיד לא עדיף מחלב כחוש דשמעינן דחלב כחוש הוי מין במינו עם בשר ומסיק בצ"ע ויש לי לפלפל בדב"ק אך כי למיגמר בעתיקא קשה: ח) גיד ובשר מין אחד הם כן כתב הרב פרי חדש בסי' צ"ח בסוף סק"ז והביא ראיה מסוגיא דפרק כל שעה דף כ"ג ע"ב כשהותרה נבלה היא וגידה הותרה ואף דאמרינן שם דלמאן דאמר אין בגידין בנותן טעם אין הגידין בכלל נבלה לרווחא דמילתא איתמר כדכתב הרב המגיד בשמיני מהלכות מאכלות אסורות וכו' והרב פרי תואר בסק"ה נחלק עליו והוכיח מדברי הרמב"ם דגיד עם בשר הוי מין בשאינו מינו וכן עצמות עם בשר הוו מין בשאינו מינו דדוקא דברים שיש בהם טעם כשומן וחלב ודקין הוא דהוו עם בשר מין במינו אבל מידי דלית ביה טעמא והוא כעץ בעלמא כגידים ועצמות הוו מין בשאינו מינו: והרב יד דוד בהגהת ב"י אות ח"י הביא דברי הרב פרי חדש וכתב שבספר שמחת עולם בנימוקיו על הרמב"ם ד' ל"א ע"ד ביאר כוונת דברי הרב המגיד ונסתייע מדברי הרשב"א שבתורת הבית ד' ע"ח וכתב על הרב פרי חדש שלא ירד לכוונת הרב המגיד ואישתמיט מיניה דברי הרשב"א הנ"ל וציין לעיין בהגהה שבספר הארוך להש"ך הנקראת בשם מנחת אהרן ושבכנסת הגדולה אות ע"ה כתב דשני מינים הם ושכן כתב הדמשק אליעזר עי"ש שלא זכר דברי הרב פרי תואר ולא ידעתי למה.
על כל פנים למדנו מדבריו דהני רבוותא סרכין תלתא דמשק אליעזר וכנסת הגדולה ושמחת עולם קיימי בשיטתיה דרב פרי תואר דהוו שני מינים והרב כרתי ופליתי בסק"ד (בד"ה הנה בדין גיד) כתב בשם הנה"כ ופ"ח דהוי מין באינו מינו והאריך קצת בזה

עי"ש ועיינתי בנקודות הכסף ולא ראיתי שדבר בזה ומה שכתב בשם פ"ח נראה דצריך להיות פ"ת והוא פרי תואר: ומזה תמיה לי על רבין חסידא בספר כפי אהרן בח"ב בחלק יו"ד סי' י"ג (ד' י"ז בד"ה ורגע אדבר) שהביא מחלוקת זו שבין הרבנים, פרי חדש ופרי תואר הנ"ל בבשר ועצמות אי חשיבי תרי מיני והאריך להכריח כדעת הרב פרי חדש דהוו מין במינו ולא זכר שר דהרבנים הנ"ל סוברים כדעת הרב פרי תואר דגיד ובשר הוו שני מינים: ט) מים ומלח לעיסה וכן תבלין לקדרה אי חשיבי מין במינו הנה התוס' בסוף ביצה ד' ט"ל ד"ה משום כתבו בתירוץ בתרא דהא דאמרינן בש"ס דחשיבי מים ומלח ותבלין דבר שיש לו מתירין ומשום הכי לא בטלי לגבי עיסה וקדרה אף דאין דין דבר שיש לו מתירין אלא במין במינו מכל מקום כיון דהעיסה אינה נילושה אלא על ידי המים והקדרה נתקנה בשביל התבלין אם כן כשעירב זה בזה הוי כאילו מין אחד גם הרשב"א בסי' ת"ק נשאל על מה שהרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פרק חמשה עשר דין י"ב כתב יראה לי דלא נאמר חומרת דבר שיש לו מתירין אלא במין במינו דאיך תלה הדבר בהכרעת דעתו והלא כן מפורש בירושלמי והשיב דלפי שהרי"ף בפרק גיד הנשה בפלוגתא דרב ולוי בריחא אי מילתא היא סובר דגם במין בשאינו מינו אמרינן דבר שיש לו מתירין לא בטיל וכן מוכחא קצת ריהטא דסוגיא דביצה גבי מים ומלח ותבלין דאמרינן טעמא דלא בטלי משום שיש לו מתירין אף דהוו שלא במינן לכן תלה הדבר בשיקול דעתו ומיהו מההיא דביצה אין סתירה לסברתו משום דמים ומלח לגבי עיסה כמין אחד שאין עיסה בלא מים ולא יאכל תפל בלי מלח וכן הדין בתבלין בקדרה וכו וכדברים האלה כתוב גם בתשובות המיוחסות בריש סי' קנ"א עי"ש הרי מפורש בדב"ק דחשיבי מין במינו ומשמע דלכל דבר הם חשובים מין במינו מטעם שהם נצרכים לעיסה ולקדרה:

אמנם הרב פרי חדש בסי' צ"ח סקכ"ו הכריח שלא כתבו התוס' דמשום שהם לתקן העיסה והקדרה מיקרו מין במינו אלא לגבי חומרת דבר שיש לו מתירין אבל לשאר מילי חשיבי מין באינו מינו והרב יד דוד בחידושיו על דברי התוספות הנ"ל הביא סברת הרב פרי חדש וכתב שמוהרח"א בעץ חיים בסופו ד' וי"ו ע"ד השיג עליו על מה שהביא ראיה ממתניתין דערלה כל המחמיץ והמתבל וכו' דהתם מיירי בשאין בו שיעור לתבל ואין ספר הנ"ל מצוי אצלי לראות אם רק הראיה הוא דוחה או שגם בעיקר הדין חולק עליו ואתה תחזה בים של שלמה בפרק כל הבשר סי' פ"ח שהביא דברי התוספות דביצה וכתב שהעיקר כתירוץ ראשון של התוס' דאילו לתירוץ שני דתבלין חשיבי מינו קשה ממתניתין דערלה כל המחמץ וכו' ומסוגיא דפרק גיד הנשה וכו' וכו' וסיים אם לא

שתחלק ותאמר לענין דבר שיש לו מתירין שלא יהא בטל חשבו חכמים כל דבר המתקן המאכל שיהא מינו ולא יהא בטל לחומרא בעלמא ודוחק אלא נראה עיקר וכו' עי"ש והרב בית חדש בסי' ק"ב סעיף ג' (בד"ה כתבו התוס') הביא דברי הרש"ל עי"ש: גם הרב טורי זהב בסי' ק"ב סק"ו אחר שהביא דברי התוספות דסוף ביצה הנ"ל כתב וז"ל ואין לטעות מכח זה לענין מה דאמרינן בהרבה דוכתי חד בתרי בטיל מן התורה במינו ובאינו מינו צריך ששים מן התורה ולומר דגם שם הוה מין במינו במידי דמתקן הקדרה כמו כאן דשם תלוי בטעם כיון שנותן טעם באינו מינו והאי נותן טעם בקדירה ממילא יש לו שם חומרא דאינו מינו עכ"ל:

ומכל זה תמיה לי על הרב חיי אדם בנשמת אדם הלכות פסח סי' י"ט שהביא מה שכתבו המרדכי והאגור ואיסור והיתר דשאור ועיסה הוו מין באינו מינו ושבפרי חדש כתב שטעו בדבר משנה דתנן בשני דמסכת ערלה מין במינו להחמיר כיצד שאור של חטים שנפל לעיסה של חטים וכו' וכתב הוא דלא קשיא מידי כדכתבו התוספות בביצה ד' ט"ל דתבלין ומלח כיון שבאים לתקן האוכל הוו מין במינו ואם כן הוא הדין שאור ועיסה אם נותן השאור לעיסה או שעומד לכך הוי מין במינו מדרבנן אבל פלוגתא דאביי ורבא היא בדבר שאין אחד בא לתקן חברו ולפי זה לא קשיא על אלו הגדולים דהא מיירי משאור ועיסה שאינדעתו כלל ליתן השאור לעיסה והעיסה כבר נתחמצה זה ודאי הוי מין בשאינו מינו מה שאין כן מתניתין דשאור וכו' מיירי בשאור שעומד לחמץ ועיסה שעומדת לקבל שאור ומצאתי כמעט דבר זה בכו"ף עכ"ל דמתבאר שתופס דברי התוספות כפשטן דלכל דבר הוו מלח לעיסה ותבלין לקדרה מין במינו משום דבאים לתקן והוא פלא לרב שכמותו שנעלם ממנו דברי הרבנים הנ"ל שהוכרחו לומר שלא כתבו כן התוספות אלא לענין חומרת דבר שיש לו מתירין שאם לא כן דבריהם תמוהים וכו': ומה שכתב שמצא כמעט דבר זה בכרתי ופלתי עיינתי בדבריו והם בסק"ד (בד"ה איברא הואיל וכתב) ולא הזכיר שם מדברי התוספות דמסכת ביצה וגם אין הכרח בדבריו שסובר בכל דבר הבא לתקן האוכל דחשיב מינו (כדמשמע להרב חיי אדם) ורק בשאור ועיסה כשצריכה לשאור הוא שסובר דהוי מין במינו והילך לשון הזהב אחר שהתרעם על הרב פרי חדש במה שכתב שנעלם מהגדולים הללו משנה מפורשת וכו' כתב וכבר עמד בזה הים של שלמה ותירץ עי"ש ובאמת אין צריכים לכל זה דודאי עיסה קודם שהחמיצה שהיא צריכה לשאור וזו היא סבתה להחמיצה פשיטא דהיא מינה היא תקבל משאות כח החימוץ וכן לאיפוך ומהכר (אולי צריך להיות ומהכ"ת היינו ומהיכא תיתי) לא יהא נקראת מינה כיון ששניהם מין אחד והשאור עומד לכך מה שאין

כן עיסה שכבר נתחמצה ומפעל פעולתה אם כן אינו ראוי עוד לקבל שאור דהוי נותן טעם לפגם אם כן פשיטא דהיא ושאור שני מינים הם בשמא ואפילו בטעמא כדכתב הר"ן דאין עומד לכך וזה ברור ולכך יבש ביבש אם נתערב שאור בעיסה שכבר נתחמצה הוי מבשא"מ עכ"ל ומתבאר כמו שכתבתי ודברי הרב חיי אדם צריכים עיון לכאורה:

אך שוב ראיתי שהרב ערוך השלחן בסי' צ"ח אות י"ג אחר שהביא מה שכתבו הרבנים הנ"ל דלא כתבו התוס' כן אלא לענין דבר שיש לו מתירין כתב דבדברי האיסור והיתר כלל כ"ה דין ו' ועוד שם בדין ו' וז' ואות י"ז מבואר שסובר דחשיב מין במינו לכל ענין ושכן משמע ממאי דאמרינן בביצה דף ל"ח ע"ב מאי שנא חטים בשעורים דלא אמר להו דהוי מין בשאינו מינו חטים בחטים נמי וכו' ואם איתא מאי פריך מחטים בחטים הא בחטים ושעורים סבירא ליה דבטלי והכי נמי מים ומלח בעיסה אלא משמע דסובר דמים ומלח בעיסה חשיב מין במינו ושכן מצא להרמב"ן במלחמות בפרק כיצד צולין ובחידושי נדרים שלו דף ב"ן ועי"ש בחידושי הריטב"א והתוס' בחולין דף צ"ז בד"ה אמר כתבו אף על גב דר"י מיירי התם מכלל דרישא רבנן מכל מקום רבנן התם לא מיירי במין במינו וכו' והרב זרע יצחק שם הקשה מדברי התוס' דביצה שכתבו דמים ומלח בעיסה הוי כמין במינו ונדחק דלא כתבו כן אלא לדברי המתרץ אבל המקשן אצ"ל (אולי צריך להיות אפ"ל) דחשיב מין במינו עי"ש ובאמת דבתוס' דביצה בד"ה וליבטיל מבואר דהמקשה סובר דחשיב מין שלא במינו מיהו ר' אבא דלא פריך מחטים ושעורים משמע דסובר דדמו לשאר איסורין ומים ומלח בעיסה הוי כמין במינו ועי"ש בש"מ כמבואר במלחמות פרק כיצד צולין ועי"ש תירוץ אחר ומוהרש"א בפרק משילין לא ראה דבריו עי"ש: הא למדת דשלמים וכן רבים סוברים דלכל דבר חשבינן מין במינו את התבלין לקדרה ומים ומלח לעיסה ועלו דברי הרב חיי אדם כהוגן וסברתו לא נפלאת היא ולא רחוקה ואין לנו אלא תרעומת על שכתב כן בפשיטות ולא זכר שר דברי גדולי האחרונים הנז"ל ובתשובת הגאון מוהר"ם גימפל אבד"ק ראזינאי שבס' ביכורי שלמה לידידי הגאון מוהרש"א רעזעכטא מאזרקאוו יצ"ו בסי' מ"ג אות ה' כתב בשם תורת חטאת כלל ע"ד סעיף ב' וז"ל דגם במין בשאינו מינו בכלל דבר שנותנים לתקן זה את זה לא בטיל אפילו מין בשאינו מינו עכ"ל משמעות לשון זה הוא שאף שבא לתקן המאכל מיקרי מין בשאינו מינו ורק לענין חומרת הביטול הוא דדיינינן ליה כמין במינו וצריך לעיין בגוף דברי התורת חטאת ואינו מצוי אצלי:

ובקונטרס שמחה ויום טוב שבסוף ספר בית אהרן על הלכות גיטין להגאבד"ק קראטשין בסוף כלל ח"י כתב שהיה נראה ראיה לסברא זו שכתבו התו' דדבר שבא לתקן חבירו

ולהכשיר הדבר מיקרי מין במינו מהא דאמרו במנחות ד' כ"ב גבי נתערב קומצה בקומץ חברתא דס"ל לר"י דבמנחות נסכים פסולה שזו בלילתה עבה וזו בלילתה רכה והן בולעות זו מזו ומבואר בגמ' הטעם דהוה מין בשאינו מינו שהסולת של הקומץ רבה על השמן של מנחת נסכים ומבטלן ותמהו התו' דא"כ מה"ט לפסול לר"י נתערב קומצה בקומץ חברתה ע"ש אמנם אם נימא דדבר שבא לתקן חבירו חשוב כמב"מ ל"ק קו' התו' דבוודאי בהך דנתערב בלול בחרב כיון דשמן הצריך לגופו כבר נתן בו כשיעור הצריך ואם נתרבה השמן שפיר בטל דחשיב לגבי הקומץ כאלו אינו מינו אבל שני קומצין שנתערבו ניהו שבלעו זה מזה אעפ"כ בכל אחת אין בו שיעור יותר ממה שצריך לו וכיון שכמה שנבלע צריך להשלים השיעור חשוב כמב"מ ודוק היטב עכ"ל ועם שיש להעיר עליו שתופס בפשיטות שכונת התוספות בביצה הנ"ל דחשיב מין במינו לכל מילי ולא זכר שר שהרבנים טורי זהב ופרי חדש הנז"ל כתבו בהיפך הנה לפי מה שהבאתי בשם הרב ערוך השלחן דבריו נכונים אלא שיש לפקפק דאדרבא מדלא כתבו התוספות במנחות ליישב קושייתם על פי זה מוכח כדברי הטורי זהב ופרי חדש דלא מהניא האי סברא אלא לענין דבר שיש לו מתירין:

יו"ד) טבל ותרומה מיקרו מין בשאינו מינו לפי מה שפסק הרמ"א בסי' צ"ח סעיף ב' וכן כתבו השפתי כהן והפרי חדש שם ומבואר שם דטבל ותרומה שני מינים הם ובהא איירי רבא ועיין בפירוש רש"י בעבודה זרה ד' ע"ג ע"ב ד"ה טבל במינו במשהו ובש"ס שם כן כתב הרב דרך המלך בהלכות מאכלות אסורות ד' כ' ע"ג ודבריו סובבים על דברי רבינו המשנה למלך בפרשת דרכים דרוש ט' (בד"ה ולפי) במה שנחלקו תנאים בפרק בתרא דיומא ד' פ"ג ע"א בענין להאכיל איסור לחולה דמאכילים אותו הקל קל תחלה ואם אין חולין מתוקנים ויש טבל וגם תרומה איזה מהם מאכילין ולפירוש רש"י מיירי כשאין מספיק להחולה אם יפרישו תרומה מהטבל ויאכילוהו רק החולין אלא צריך להאכילו את הכל החולין והתרומה איזה מהם קל כדי להאכילו לתנא קמא מאכילין אותו טבל ולבן תימה תרומה ועל זה הקשה דלמה נחלקו בזה והיה להם לתקן באופן אחר דהיינו שיפריש תרומה מהטבל ואחר כך יערב התרומה דאף להסוברים דלבטל איסור לכתחלה אסור מן התורה מכל מקום אין בו אלא איסור בעלמא והוא קל לגבי טבל ותרומה והרב אורים גדולים יישב דמאחר שאין קושיתו אלא לפירוש רש"י יש ליישב דרש"י אזיל לשיטתו בעלמא שפוסק כר' יהודה דמין במינו משהו ולזה הוא שהשיב הרב דרך המלך דטבל ותרומה שני מינים:

והנה לפום ריהטא איני מבין מה ענין טבל לכאן שהרי קושית הרב פרשת דרכים היא שנפריש התרומה ואחר כך יערבנה ואם כן אין כאן טבל אלא דימוע חולין ותרומה מעורבין זה בזה וישוב הרב יוצדק גם על זה בשנאמר דתרומה וחולין הוו מין באינו מינו למאי דאזלינן בתר שמא ובעיקר דבריו אתה תחזה בספר הבהיר שערי רחמים לידידי הרה"ג רחמים יוסף פראנקו רב השני בעיק"ו חברון תוב"ב בחלק א"ח סי' ז' אשר תמה עליו דבסוגיא דעבודה זרה ד' ס"ו ע"א שנחלקו אביי ורבא אי בתר שמא אזלינן או בתר טעמא אמר רבא חמירא דחטי דתרומה וחמירא דשערי דחולין ונתערבו אזלינן בתר שמא והוי מין במינו ואוסר במשהו הרי דתרומה וחולין לא חשיבי מין בשאינו מינו וגם במה שכתב לענין טבל תמה עליו עי"ש דב"ק ועוד צריך להתיישב בדברי הפוסקים לענין כיוצא לזה כמו נבלה ושחוטה בשר שחוטה ובשר טרפה אם חשובים שני מינים מפני שזו שמה בשר נבלה וזו בשר סתם וכן בטרפה עיין בכנסת הגדולה סי' צ"ח בהגהת ב"י אות ס"ח ופרי חדש בסק"ז (בד"ה כתב הב"י בשם האגור) ובערוך השלחן אות ד' ואות ו' (מד"ה עוד כתב המרדכי) ובשערי רחמים הנ"ל בחלק יו"ד סי' י"ב:

כלל י"ד) טעמא דקרא אי דרשינן הרב מלא הרועיסבמערכה זו ביאר עליה מי ומי הסוברים דדרשינן טעמא דקרא כדרכו הטוב ועל ר' יוחנן לא דבר כלום ולפום ריהטא נראה דצריך לומר דסובר דלא דרשינן טעמא דקרא דהא ר"י סובר הלכה כסתם משנה ובפרק המקבל ד' קט"ו ע"א סתם לן תנא אלמנה בין ענייה בין עשירה אין ממשכנין אותה דלא דריש טעמא דקרא ועיין מלא הרועים בחלק שני ד' מ"ד מי הם הסוברים הלכה כסתם משנה וממילא דסוברים נמי דלא דרשינן טעמא דקרא שוב ראיתי דאין זה מוכרח דהא איכא סתם משנה בפרק ג' דפרה משנה ו' דסתם לן כר' שמעון עיין שם להרב תוספת יום טוב אלא דקשה דסתרי תרי סתמי אהדדי וקצ"ע ובדעת ר' מאיר כתב הרב מלא הרועים שם אות ו' בשם הרב תורת השלמים סי' קפ"ג סק"ד לחד שנויא דדריש ר' מאיר טעמא דקרא ובהגהות הרב מוהר"ץ הירץ חיות בגטין דף י"ב נראה דנקיט בדעת ר' מאיר דלא דרשינן טעמא דקרא אבל יש לומר דכוונתו דאף אם נאמר דר' מאיר סבירא ליה דלא דרשינן טעמא דקרא קשה דהוא היפך משורת הדין ע"ש ועוד יש להקשות בההיא לפי מה שכתב מרן חיד"א בספר יעיר אזן מערכה זו אות ט"ו בשם רבינו בצלאל בכתיבת יד שכתב בשם תוספי הרא"ש לבבא מציעא פרק המקבל דהא דלא דרשינן טעמא דקרא היינו היכא דפשטיה דקרא משמע כגון לא תחבול בגד אלמנה דהתם דמשמע בין עניה בין עשירה אבל היכא דפשטיה דקרא משמע דלא אזהר אלא משום הכי כגון לא תחסום דלא אזהר אלא לטובת הבהמה אי משום דמעלי לה ואי משום דלא תצטער משום הכי

בעי בפרק הפועלים היתה אוכלת ומתרזת מהו עכ"ל וק"ל ובירושלמי בבבא מציעא פרק המקבל הלכה י"ג תני אלמנה בין עניה בין עשירה אין ממשכנין אותה שנאמר וכו' דברי ר' מאיר וכו' ע"ש לפי זה מתבאר דר' מאיר לא דריש טעמא דקרא אמנם הגירסא בתוספתא היא דברי ר' יהודה כמו שהביא הרב מראה הפנים שם דפליגי בה ר' יהודא ור' שמעון כבתלמודין ואין זכר לר' מאיר בפלוגתא זו ועיין פילפול נאה על פי גירסת הירושלמי הנ"ל שהבאתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ה' אות י"ז (בד"ה אמנם הירושלמי לשיטתו):

ולדעת ר' יהודה דלא דריש טעמא דקרא מכל מקום אם הטעם מפורש בכתוב דריש טעמא כמו שהביא הרב מלא הרועים בחלק שני במערכה זו אות ב' משמא דגמרא בבבא מציעא דף קט"ו וסוטה ד' ח' ע"א ויבמות ד' כ"א וכתב הרב לחם משנה בריש פרק ז' מהלכות מלוה דהרמב"ם פוסק כן ע"ש וכן כתב בשו"ת נחל משה לגאון בדורנו יצ"ו בדעת הרמב"ם עי"ש בד' י"ז ע"ג ועיין בס' יבשר טוב להרה"ג מוהרי"ח ראטנר יצ"ו בדף ה' מה שפלפל בזה בסוגיא דעמוני ולא עמונית ביבמות ד' ע"ו על פי הנחה זו דכשמפורש בתורה גם ר' יהודה דריש טעמא דקרא ומזה יש להעיר על מה שכתב בקובץ יגדיל תורה במאמר גפן אדרת לידידי הגאון אבד"ק פאניוועז יצ"ו אשר בקונטרס עשירי סי' קנ"ג ד' ער"ה ע"ב דלפי מה שכתבו הר"ן בריש פסחים והרב המגיד בהקדמתו להלכות חמץ דמה שאמרה תורה בחמץ לא יראה הוא משום שלא יבא לאוכלו אם כן באותם שאסורים ועומדים קודם שחל איסור חמץ ובדיל מנייהו מפני איסורם יש לומר דלא עליהם אמרה תורה לא יראה ולא ימצא ודחה זה דהא קיימא לן דלא דרשינן טעמא דקרא אפילו היכא דכתיב בהדיא וכו' אלו תורף דב"ק ועמו הסליחה דמלבד דאינו פשוט לומר דלא קיימא לן כמאן דדריש טעמא דקרא ועיין בזה לקמן אות ט"ו ועוד אף לר' יהודה דלא דריש טעמא דקרא מכל מקום כשמפורש הטעם בכתוב מודה דדרשינן ולא היה לו להגזים דגם כי כתיב בהדיא לא דרשינן וכו' ועיין בקונטרס אסיפת דינים במערכת חתן וכלה אות כ"ט (בד"ה ואפשר עוד):

וראיתי למר"ן חיד"א בספר ברכי יוסף בסי' תר"ח אות ז (בד"ה וחמותי) שכתב בשם הרב מוהר"י זאבי בדרשותיו פרשת בלק בפלוגתא דרב ושמואל ור' יוחנן בסוף פרק ג' דערכין גבי חיוב תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ור' יוחנן אמר עד נזיפה ופסק הרמב"ם בששי מהלכות דעות כרב והקשו עליו דהיה לו לפסוק כר' יוחנן ולזה תירץ דהך פלוגתא תליא בפלוגתא דדרשינן טעמא דקרא או לא דמאן דאמר עד נזיפה סובר דדרשינן טעמא דקרא מדי הוא טעמא אלא שישוב החוטא וכיון שהוא

מוסיף על חטאתו אינו חייב ומאן דאמר עד הכאה סובר דלא דרשינן טעמא דקרא וסתם לן תנא בפרק המקבל אלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה וכו' וכמאן דלא דריש טעמא דקרא וכן פסק הרמב"ם והכי נמי גבי תוכחה אזיל לטעמיה ופסק כמאן דאמר עד הכאה ומר"ן חיד"א הקשה עליו דאם כן תיקשי לן לר' יוחנן דסבר הלכה כסתם וכיון דסתם לן תנא כמאן דלא דריש טעמא דקרא היכי סבר הכא עד נזיפה דאתי כמאן דדריש טעמא דקרא ואין לומר אמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן דאנן קיימא לן דר' יוחנן אמר הלכה כסתם משנה כמו שהאריך הרב דברי אמת בקונטריסים ד' י"ב ע"ב ועוד דהרשב"א בחידושיו לשבת ד' מ' וביבמות ד' ס' כתב דבכל דוכתא פריך הש"ס ומשני הכי: ולי הדל אי משום הא לא אריא דיש לומר דר' יוחנן סתמא אחרינא אשכח ההיא דמסכת פרה דאתיא כמאן דדריש טעמא דקרא אלא דבעיקר הישוב הנ"ל יש לפקפק דהרבנים הנ"ל נקטי בפשיטות דהרמב"ם פוסק כמאן דלא דריש טעמא דקרא ובאמת אין הדבר פשוט ורבים לוחמים בזה ועיין לקמן באות ט"ו ועוד קשה על מה שכתב הרב מוהר"י זאבי דר' יוחנן דאמר עד נזיפה סובר דדרשינן טעמא דקרא דאיך יתכן לומר כן והרי ר' יוחנן אמר בעירובין דף מ"ו ע"ב ר' יהודה ור' שמעון הלכה כר' יהודה ור' יהודה הא לא דריש טעמא דקרא: ותמיה לי על מה שראיתי להרב פרי חדש בחידושיו להלכות עבודה זרה (שבסוף חלק הלכות פסח ד' ז"ך ע"ג ד"ה אמנם) על מה שכתב הרמב"ם בפרק רביעי דין ה' דאין בית דין אחד עושה שלש עיירות נדחות וכו' שהשיגו הראב"ד דלעולם אין עושין שלש עיירות נדחות לא בבית אחד ולא בשלשה וכו' והאריך רבינו מוהר"י קולון ליישב דעת הרמב"ם ולא הונח למרן הפר"ח בכל מה שכתב ולכן כתב ליישב באופן אחר וסיים וז"ל ואף על גב דר' יוחנן סבר הלכה כסתם משנה וסתם לן תנא בפרק המקבל דלא דרשינן טעמא דקרא מכל מקום אמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן וקם ליה ריש לקיש אליבא דהלכתא כדקיימא לן בעלמא דלא דרשינן טעמא דקרא ולכן פסק הרב כריש לקיש עכ"ל וקשה עליו כקושיות מרן חיד"א שתים זו א') דאנן קימא לן דר' יוחנן אמר הלכה כסתם משנה.

ב') דבכל דוכתא פריך הש"ך ומשני הכי ועוד קשה דהיה לו ליישב דר' יוחנן סתמא דפרה אשכח דסברה דדרשינן טעמא דקרא ועוד אף אי נימא דר' יוחנן לית ליה הלכה כסתם משנה מכל מקום היכי נימא דר' יוחנן סובר דדרשינן טעמא דקרא הלא פלוגתא דר' שמעון ור' יהודה היא ור' יהודה לא דריש טעמא ומר הוא דאמר בעירובין ד' מ"ו ע"ב דר' שמעון ור' יהודה הלכה כר' יהודה: ובספר דרך המלך החדש (להגאבד"ק ראוונא יצ"ו) בפרק ששי מהלכות דעות הביא דעת הרא"ם שהובאה בהגמי"י שם במה שאמרו

שאם ידוע שלא יקבל תוכחה פטור דהכונה היא שפטור מעונש אבל חיוב דהוכח תוכיח לא זז ממנו אבל הר"ם מקוצי כתב וכו' כך חייב שלא לומר דבר שאינו נשמע שנאמר אל תוכח לץ וכו' וכתב הרב הנ"ל יצ"ו דסברת הרא"ם היא דאף שידוע שהטעם של תוכחה הוא כדי שיחזירו למוטב וכשידוע שלא יקבל בטל הטעם מכל מקום אין בידנו לנטות מדברי התורה חלילה מחמת הטעם דאין דורשים טעמא דקרא וכש"ס בבא מציעא ד' קט"ו ולפי דבריו צריך לומר דהסמ"ג שחולק על הרא"ם (כדכתבו בהגהות מיימוניות הנ"ל אבל הר"ם מקוצי וכו') סובר דדרשינן טעמא דקרא ומשום הכי סובר שאם ידוע שלא יקבל חייב שלא לומר דבר שלא נשמע ועם כי לא פניתי כעת לעיין איך דעת הסמ"ג בעיקר מחלוקת זו (דרשינן טעמא דקרא או לא) בכל זאת נראה שיש לפקפק קצת בדברי הרב יצ"ו על פי דברי הרב שני לוחות הברית שהביא מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תר"ח אות ז (בד"ה ואשורה נא) והוא שכתב ראיה לסברת הרא"ם דמעשה דתוכחה אינופטור מסוגית ערכין דאיפליגו רב ושמואל ור' יוחנן בחיוב תוכחה וסבר רב עד הכאה וכתב על זה הרי אף שכבר בא לנזיפה וקללה אינו פטור עד הכאה ואף לסמ"ג דפסק כר' יוחנן מכל מקום מוכח מרב ושמואל דאפילו יודע שלא יקבל מחוייב להוכיח ובזה לא פליג ר' יוחנן ואפילו תימא דפליג וזהו טעמו שסובר עד נזיפה וכו' עי"ש מתבאר שדעתו לקושטא דמילתא שאף ר' יוחנן מודה שאפילו יודע שלא יקבל מחויב להוכיח ולפי זה מתבאר שגם הסמ"ג מודה דלא דרשינן טעמא דקרא:

כלל ט"ו) טעמא דקרא קיימא לן כמאן דלא דריש טעמא דקרא עיין להרבנים נודע ביהודה ח"א אה"ע סי' פ' אות ד' ואות ח' וברכי יוסף סי' תר"ח אות ז וחתם סופר א"ח סי' ח"ק (ד"ה ואע"ג) ובחיו"ד סי' רנ"ד (ד"ה ונ"ל) אהלי יהודה דף צ"א ע"ג משנת אברהם דף י"ג ע"ג ס"ק י"ג נחפה בכסף ח"ב ד' ק"ה ע"ב ויש לעיין בספר כל החיים הנדפס מחדש למרן החבי"ף במערכה זו אות ה' וכן כתב הרב חות יאיר סי' קמ"ב הובא בספר חיים ביד סוף סי' י"ח ועיין עוד להרב חתם סופר סוף סימן שמ"א חיים ומלך הנדפס מחדש דף ג' ע"ג ישועות יעקב יו"ד בקונטרס דברי נכד המחבר בהלכות אבלות דף ל"ב ע"א חכם צבי סי' ס"ג (ד"ה ובקושית) שיבת ציון סי' צ"ח (ד"ה ומה) שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סי' קפ"ג ויש לתמוה על מה שכתב הגאון שואל ומשיב בח"א סי' ס"א דבמצות עשה שיש בה לאו אף דהוי הזמן גרמא נוהגת בנשים לפי מה שכתב הרב האבודרהם דטעמא דנשים פטורות הוא משום שמשועבדת לבעלה אם כן כיון דבהלאו אינה משועבדת ממילא איתא גם בעשה עי"ש דנראה דנקיט דדרשינן טעמא

דקרא וזה לא יתכן כאמור אך לפי מה שכתבתי לקמן בשם החת"ם דלחומרא דרשינן טעמא דקרא ניחא:

ומצאתי להרב שם אריה א"ח סי' ב' (ד"ה והנה בא) השיג על הרב שואל ומשיב בזה ושם בחיו"ד סי' כ"ו סוף ד"ה ולפי זה השיג על הרבנים תוספות יום טוב וטורי זהב ופרי חדש בענין איסור סחורה בדברים האסורים וכו' שדרשו טעמא דקרא עי"ש ובספר שו"ת רמ"ץ א"ח סי' י"ד סוף אות יו"ד כתב בשם הרב חות יאיר סי' קל"ט דקיימא לן דלא דרשינן טעמא דקרא וכתב על דבריו דזה אינו פשוט ויש מבוכה בדברי הרמב"ם דבהלכות איסורי ביאה פרק ב' וי"ב נראה דפוסק כרבי שמעון דדריש טעמא דקרא וכמו שכתב הרב לחם משנה ריש פרק ג' מהלכות מלוה ע"כ ועי"ש בסי' כ"ה אות א' תמה על דברי הרב השואל איך בא לדרוש טעמא דקרא והא אנן לא פסקינן כר"ש דדריש טעמא דקרא וכן כתב שם בסי' ל"ה (ד"ה אך) ועיין בספר יבשר טוב סי' ג' מה שפלפל בסתירת דברי הרמב"ם בזה ועיין להרב שואל ומשיב ח"ב סי' קל"ה (השני) שרצה לומר כיון שאין בחליצה תועלת להמת כמו ביבום רק הוא לטובתה שתהיה מותרת לעלמא אם כן כל שאינה רוצה לחלוץ אין כופין אותה וסיים אבל באמת כ"ז הוא דרך דרש אבל חלילה חלילה לדרוש טעמא דקרא ובפרט בדבר דנפקא מינה לדינא וכו' ע"ש ובמהדורא תליתאה חלק ג' סי' ק"נ (בד"ה והנה ראיתי) הבאתי דבריו בקונטרס אסיפת דינים במערכת ברכות סי' א' סוף אות ו' (בשדי חמד ח"א):

ותמיה לי על מה שכתב הרב הלבוש בא"ח סי' י"ז סוף ס"ב בטעם שלא נהגו נשים להתעטף בציצית אף על גב דבשאר מצות עשה שהזמן גרמא מחייבות עצמן ואמר מר דכיון דצצית חובת גברא הוא הוי כלי גבר וכתיב לא יהיה כלי גבר על אשה ואיך תתחייבו עצמן בדבר שיש בו נדנוד עבירה ומיכל בת שאול שאני שהיתה בת מלך ואשת מלך ולא אסרה תורה כלי גבר אלא כשלובשת כדי שלא יכירו אותה הכל כדי שתזנה מה שאין שייך כן בבת מלך ואשת מלך שהכל מכירים אותה עכ"ל דמתבאר דסובר דנקיטינן למידרש טעמא דקרא ולפי הטעם נבון ונדון להקל על מה שבא מפורש בתורה ולפי האמור אין הלכה כן והן אמת שהרב החינוך בפרשת כי תצא סי' תקמ"ב כתב טעם לא יהיה כלי גבר משום זנות ושכן כתב הרמב"ם מכל מקום אין לנו לסמוך על הטעם להוציא דין להקל עפ"י הטעם ומה גם שכתב שם עוד טעם אחר בשם הרמב"ם שהוא כדי להרחיק כל ענין עבודת אלילים שהיה דרכן של עובדי ע"ז בכך וכו' עי"ש ואם כן כיון שיש איסור בדבר איך תוכל בת מלך לסמוך על הטעם להתיר לעצמה מה שיש בו איסור תורה וכל זה כתבתי לפי מה שנראה מדברי הרב הלבוש דמיכל בת שאול היתה

לובשת בגד צצית: אמנם בעניותי לא יכולתי להבין מאי קא קשיא ליה ממיכל בת שאול עד שהוצרך לומר דבת מלך שאני דהיכן מצינו דמיכל בת שאול היתה מתעטפת בציצית דבש"ס דילן במסכת עירובין דף צ"ו ע"א שנינו בברייתא דמיכל בת שאול היתה מנחת תפלין ואשת יונה עולה לרגל ולא הוזכר שם צצית וכן הביאו הראשונים בפרק בתרא דר"ה דף ל"ג ע"א דמיכל בת שאול היתה מנחת תפלין וכן הוא בש"ס ירושלמי בר"פ המוצא תפלין ובפרק היה קורא הלכה ג' עי"ש ולא ראיתי מי שהזכיר שהיתה מתעטפת בצצית וצריך לומר דכונתו דלפי שיטתו דמשום שהוא חובת גברא איכא משום לא יהיה כלי גבר על אשה אם כן גם בתפלין אין לנשים להחמיר על עצמן דבהו נמי כיון דדרך לבישה הוא איכא משום כלי גבר על האשה ואיך מיכל בת שאול היתה מנחת תפלין ולזה השיב דבת מלך שאני ועיין לקמן במערכת הלמ"ד אות קט"ז שהבאתי דבתרגום יונתן בן עוזיאל מתרגם לא יהיה כלי גבר על ציצית ותפילין:

ובעיקר דעת הרמב"ם במחלוקת זו כתב הרב מטה אהרן ד' קמ"ז ע"א (בד"ה והנראה) בשם הרבנים לב שמח ועצמות יוסף וקול הרמז בפרק ב' דיבמות שפוסק כר' יהודה דלא דריש טעמא דקרא והרבה להשיב על דבריהם מכמה מקומות בדברי הרמב"ם וגם על דברי הרב לחם משנה בפרק שלישי מהלכות מלוה הרבה להשיב וכתב במסקנתו שדעת הרמב"ם לפסוק כר' שמעון היכא דסתם לן תנא כוותיה או היכא דאיכא הוכחה בש"ס ולכן בהלכות איסורי ביאה והלכות יבום פסק דבן הבא מן הנכרית אינו קרוי בנך מקרא דכי יסיר משום דסתמא דש"ס מייתי תחלה דברי ר' שמעון וקאמר אמר קרא כי יסיר וכדכתב מרן הב"י באה"ע סי' ז' וגבי אלמנה סתם לן תנא כר יהודה ולכן פסק כר' יהודה וגבי פרה דסתם לן תנא כר' שמעון פסק כוותיה וגבי לא ירבה לו נשים לא פסק לא כר' יהודה ולא כר' שמעון אלא כתנא קמא דמתניתין השנוייה בסתם דשלש מחלוקות בדבר כדכתב רבינו עובדיה ובנדרים פסק לענין הפרה כהתוספתא שהביא הר"ן ויישב בזה פסק הרמב"ם ברביעי מהלכות עבודה זרה דין ד' שנדחק מרן בכסף משנה ליישבו ולפי דרכו אין צריך לזה וכו' ע"ש:

וכתב הרב חתם סופר בחיו"ד סי' רנ"ד (בד"ה ונראה לי) דאף על גב דקימא לן כמאן דלא דריש טעמא דקרא מכל מקום היכא דנפק חומרא כי נידרוש טעמא דקרא אזי אזלינן לחומרא ודרשינן טעמא דקרא ועיין משנת אברהם ד' י"ג ע"ג ובחת"ס יו"ד סי' ק"ד (בד"ה נעימות) וסי' אמ"ש (בד"ה איברא הרמב"ם) ודו"ק ועיין בס' בנין שלמה לידידי הגאון מוהרש"ל מווילנא יצ"ו בסי' כ"ה שמה שהעירותי עליו בקונטרס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ה' אות מ"ג (בד"ה גם) ודע שבגוף דברי הגאון חתם סופר סי' רנ"ד הנ"ל

מבואר דאף ר' יהודה דלא דריש טעמא דקרא מכל מקום היכא דנפיק חומרא נקיט כהטעם ויש לפקפק לפי זה בהא דאמר רבינא בגטין ד' מ"ט ריש ע"ב דמתניתין דהנזקין שמין בעידית מפני תיקון העולם אתי כר' עקיבא דאמר בדמזיק שיימינן ור' שמעון היא דדריש טעמא דקרא וכו' ולפי דברי החתם סופר הרי כיון דלפי הטעם נפיק חומרא לדון בדמזיק גם ר' יהודה מודה ואמאי אמרינן ור' שמעון היא ומעין קושיא זו הבאתי לקמן באות ט"ז עי"ש ובגוף דברי הגאון חתם סופר בסי' רנ"ד במה שתמה על הרב הדרישה על פי מאי דקיימא לן דלא דרשינן טעמא דקרא עיין בס' מזבח אבנים הנדפס מחדש ד' י"א בדרוש חמישי ועיין בקונטרס אסיפת דינים במערכת חתן וכלה אות כ"ט (בד"ה וראיתי בכפר מנחת חינוך) שכתבתלייישב דברי הרב החינוך על פי דברי הרב חתם סופר הנ"ל ושם (בד"ה ואפשר עוד) הערותי על הרב חתם סופר בחלק אהע"ז ח"ב סי' קנ"ה עי"ש ובשו"ת בית יצחק לידידי הגאון דפראמישלא יצ"ו בחלק יו"ד סי' קמ"ג אות ח' (ט') כתב שהרב השואל הביא מה שכתב בחתם סופר סי' ק"ד גבי סחורה בדברים אסורים לאכילה אתי למיכל ואף היכא דלא נכלל בקרא כגון שליח של נכרי אסור דלהחמיר דרשינן טעמא דקרא אף במה שלא נכלל בו ושתמה עליו דזו סברת ר' שמעון דדריש טעמא דקרא ואנן קיימא לן דלא דרשינן טעמא דקרא והוא יצ"ו כתב דלא צדקו דבריו דר' שמעון אף לקולא דריש ורבנן לא פליגי אלא לקולא והיכא דמפורש הטעם בקרא פליגי להיפך עיין מלא הרועים בסוף הספר באות טעמא דקרא ובנחלת יעקב ח"ב ד' א' בהג"ה ובתשובת חסד לאברהם להאבד"ק מביטשאטש שהאריך בזה וכו' ולענין ממון אם על ידי הטעם נאמר להוציא ממון היכא דלא שייך הטעם יש לומר דרשינן טעמא דקרא ולא נוציא ממון דלהחזיק אף רבנן מודו כדכתבו החות יאיר ומלא הרועים הטעם דלהחמיר אמרינן טעמא דקרא וכו' והאריך קצת בזה ע"ש ובחלק א"ח סי' ע"ה אות ג' ובבית יצחק חלק יו"ד ח"ב שנדפס חדש ממש עי"ש בסי' קמ"ח אות ב' שתופס שכן הוא עיקר דלחומרא דרשינן טעמא דקרא:

ובספר מור ואהלות לרב גדול בדורנו ידידי הרב המפורסם מוהר"א פוסק יצ"ו בדף ל"ט ע"ב ראיתי שנסתפק אי דרשינן טעמא דקרא דדברי קבלה וכתב דיש להחמיר ומתוך מאי דשקיל וטרי הרב אהלי יהודה הכהן בדף צ"א ע"ג מתבאר דלא שאני ליה בין קרא דכתיב באורייתא דמשה לקרא דנביאי וכתובי והכי מסתברא לפום ריהטא אלא שכבר כתבתי בשם הגאון חתם סופר דלחומרא אית לן למידרש טעמא דקרא: וזאת להודיע כי כל הכתוב בענין זה היה כתוב אצלי משנים קדמוניות ואז הייתי תופס השיטה דנקיטינן או דיותר דעת תורה נוטה למינקט דלא דרשינן טעמא דקרא וכן כתבתי בכמה מקומות

בין בחלק הכללים ובין בחלק האסיפת דינים והעירותי על דברי איזה מחברים על פי הנחה זו אמנם אחר זמן ראיתי בכמה ספרים שתופסים לעיקר דקיימא לן כר' שמעון דדריש טעמא דקרא ולא איסתייעא מילתא לרשום מי ומי הסוברים כן אבל ברור אצלי שראיתי כן ולכן אין לתמוה על איזה מחבר אם יסבור הכי או הכי כי מאן דתני הכי לא משתבש ומאן דתני הכי לא משתבש ועיין להרב מראה הנוגה בפרק ג' מהלכות מלוה בדף פ"ו ע"ד שהצריך עיון על הרב לחם משנה ודעמיה דנקטי בדעת הרמב"ם שפוסק כמאן דלא דריש טעמא דקרא שהרי כתב הרמב"ם ברביעי מהלכות עכו"ם דין ה' דנכסי צדיקים שבעיר הנדחת אובדין משום דממונם גרם להם לדור בתוכה וגם בשם הרב מר זקנו כתב שהצריך עיון מדברי הרמב"ם בשלישי מהלכות מאכלות אסורות דין ב' דבש דבורים וכו' דאתי כמאן דדריש טעמא דקרא:

גם בס' מנחת חינוך בפרשת ראה מצוה תס"ד ד' נ"א ע"ג מסיק שדעת הרמב"ם לפסוק כר' שמעון דדריש טעמא דקרא ושביאר במקום אחר דאין סתירה לזה ממה שפסק בשלישי מהלכות מלוה דאין ממשכנין אלמנה עשירה דאתי דלא כר' שמעון עי"ש והבאתי תורף דב"ק לקמן בסוף אות ט"ז ובשו"ת נחל משה לגאון בדורנו יצ"ו עמד בסתירת דברי הרמב"ם דבשלישי מהלכות מלוה פסק דאלמנה עשירה נמי אין ממשכנין אותה כמאן דלא דריש טעמא דקרא ואילו בהלכות איסורי ביאה ריש פרק י"ב נראה דפוסק כמאן דדריש טעמא דקרא וניחא ליה דלעולם דעתו כמאן דלא דריש טעמא דקרא וההיא דאיסורי ביאה שאני משום דמפורש הטעם בקרא כי יסיר את בנך והיכא דמפורש הטעם לכולי עלמא דרשינן ומפרש סוגיית הש"ס בזה כדפירש הר"ן בקידושין פרק האומר ד' ס"ח דהוא משום דרשת טעמא דקרא ולא משום יתורא דקרא (כדמפרשי רש"י והתוספות וכו' אלו תורף דב"ק בד' י"ז ע"ג) וחידוש הוא שלא ראה דברי הרב לח"מ בריש פרק ג' מהלכות מלוה כיעי"ש: כלל טז) טעמא דקרא מתבאר מדברי רבינו התוספת יום טוב בסנהדרין פרק חלק משנה ה' (ד"ה אובדין) דבמידי דלא נפקא מינה לדינא כולי עלמא מודו דדרשינן טעמא דקרא והוא שהביא שם מה שאמרו בש"ס אמר ר' שמעון מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו מי גרם להם לדור בתוכה ממונם לפיכך ממונם אבד וכתב רש"י דר' שמעון בכל דוכתא דריש טעמא דקרא וכתב על זה הרב תוספת יום טוב ולי נראה דכיון דלענין דין לא נפקא מינה מידי נתנה התורה לדרוש טעמיה כדאשכחן במשנה ה' ו' פרק ח' ובשאר דוכתין עכ"ל הרי הוא כמבואר שדעתו לומר דבטעם זה דר' שמעון כולי עלמא מודו ביה כיון דאין נפקא מינה מידי לדינא ובפרק ח' משנה ה' דתנן בן סורר ומורה נידון על שם סופו וכו' הביא בתוספת יו"ט מאי

דתני ר' יוסי הגלילי וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר וכו' אמרה תורה יסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו שילסטם הבריות וכו' וציין לעיין במשנה ה' פרק ט' (לפי הנראה הוא טעות הדפוס וצריך להיות פרק יוד משנה ה' וכונתו דהרי זו דומה להההיא דנכסי צדיקים אובדין) וכן במשנה ו' שם גבי הבא במחתרת נידון על שם סופו הביא מה שאמר רבא מאי טעמא דמחתרת חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו וכו' וציין למה שכתב במשנה ה' פרק יו"ד והיינו כשיטתו שם דבמידי דלא נפקא מינה לדינא כולי עלמא מודו דדרשינן טעמא דקרא:

והרב תוספת חדשים כתב על דברי התוספת יום טוב בפרק יו"ד הנ"ל ולי נראה דנפקא מינה צדיק שאינו דר שם ונפלו לו שם נכסים בירושה וכדומה דלר' שמעון ניצולים מה שאין כן לרבנן ומכח זה תמה על הרמב"ם בחבורו שכתב דנכסי צדיקים נשרפין עם שללה הואיל וישבו שם ממונם אבד דאתי כר' שמעון דדריש טעמא דקרא והלא הוא פוסק בעלמא כמאן דלא דריש טעמא דקרא ולא הונח לו לומר שסובר הרמב"ם דרבנן מודו בזה לר' שמעון דמנא ליה הא וטפי מסתבר כדכתב רש"י ע"ש מתבאר דלולא מצא נפקותא דדינא היה מודה לסברת הרב תוספת יום טוב דהיכא דלא נפקא מינה לדינא כולי עלמא מודו דדרשינן טעמא דקרא: ומיסתייעא מלתייהו מדברי מרן כסף משנה ברביעי מהלכות עכו"ם דין ד' על מה שכתב הרמב"ם אין עושין עיר הנדחת בספר כדי שלא יכנסו אויבים ויחריבו את ארץ ישראל תמה מרן דטעם זה הוא לרבי שמעון דדריש טעמא דקרא ולרבנן טעמא דספר הוא מדכתיב מקרבך ולא מן הספר וכיון דרבינו פוסק בעלמא כמאן דלא דריש טעמא דקרא למה כתב כאן טעמיה דר' שמעון וניחא ליה דלפי שאין ביניהם נפקותא דדינא שזה טעם מתקרב אל השכל וגם חכמים אין מכחישים אותו אלא שאף אם לא היה טעם זה נפיק מקרא לפיכך ראה רבינו לכתבו וכדבריו כ' הרב לח"מ שם עי"ש גם הרב פר"ח בחידושיו על הרמב"ם להלכות עבו"ז (בסו' ספר פרי חדש להלכות פסח) בד' ז"ך ע"ג הביא סוגיית הש"ס דסנהדרין דמוקמו הא דתני בברייתא טעמא דאין עושין עיר הנדחת בספר משום שלא יכנסו וכו' כר' שמעון דדריש טעמא דקרא וסיים והרמב"ם העתיק הטעם משום דלא נפקא מינה לדינא (נראה דנשמט בדפוס איזה תיבות וכן צריך להיות דלא נפקא מינה לדינא וכדכתב הרב בכסף משנה שמסתמא ראה דב"ק דאף שהרב לחם משנה לא הזכיר בזה דברי מרן כס' משנה אין זה מן התימה כמו שכתבתי בקונטרס כללי הפוסקים סי' ט"ו אות י"ג אבל הרב פרי חדש כבר היה בידו חבור הכס' משנה ומזכירו בכל מקום) הרי דכתבו הרבנים הנ"ל כסברת הרב תוספת יום טוב דבמידי דלא נפקא מינה לדינא כולי עלמא דרשי טעמא:

והוסיף הרב פרי חדש שם וז"ל וכבר כתבו התוס' בריש פרק הניזקין ובריש פרק דסוטה דהיכא דליכא נפקותא לכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא ואי קשיא אם כן אמאי מוקמינן להך ברייתא כר' שמעון ולא כרבנן לאו קושיא היא דאי כרבנן לא הוה ליה למעבד עיקר מהטעם דמשמע שהדין נלמד מהטעם והא ליתא דלרבנן אין הדין נלמד אלא מקרבך אבל לר' שמעון דדריש טעמא דקרא עבדינן עיקר מהטעם דלפי הטעם משתנה הדין עכ"ל וכלומר דכך היא המדה בעלמא לר' שמעון למיעבד עיקר מהטעם לפי שמשתנה הדין כפי הטעם ולכן אף הכא דאינומשתנה הדין נקט כשיטתו בעלמא לא כן רבנן דבעלמא לא עבדי עיקר מהטעם הוה להו למינקט הדין מקרבך: והנה ראיתי נבוכים בכונת דברי התוספות ואבאר בס"ד מה שנראה לדעתי הקצרה שכן הבין מדבריהם מרן הפרי חדש וההכרח להעתיק לשונם והוא דבמה ששנו חכמים בלשון המשנה הנזקין שמין להם בעידית מפני תיקון העולם מקשינן בש"ס מפני תיקון העולם דאורייתא היא דכתיב מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם ואוקמא אביי אליבא דר' ישמעאל דאמר מדאורייתא בדניזק שיימינן ומשום תיקון העולם שיימינן בדמזיק היכא דזבורית דמזיק היא כעידית דניזק לא יהיב ליה כזיבורית דידיה אלא כעידית דידיה מפני תיקון העולם ורבינא אוקמא כר' עקיבא דאמר מדאורייתא בדמזיק שיימינן ורבי שמעון היא דדריש טעמא דקרא ומה טעם קאמר מה טעם שמין להם בעידית מפני תיקון העולם וכתבו התוספות ור' שמעון היא וכו לא פליגי אלא היכא דאיכא נפקותא כגון בחובל בגד אלמנה וכו' והכא נמי משום האי טעמא שיימינן בדמזיק עכ"ד התוספות ומובן שהבין מרן הפרי חדש שכונת התוספות לומר דרבנן דר' שמעון לא פליגי עליה ואמרי דלא דרשינן טעמא דקרא אלא היכא דאיכא נפקותא דדינא וכתבו והכא נמי משום האי טעמא שיימינן בדמזיק כלומר דאי לא דרשינן טעמא דקרא מצינן למימר כר' ישמעאל דבדניזק שיימינן אבל אי דרשינן טעמא דקרא מוכרחים לומר בדמזיק שיימינן ומשום הכי אמרינן בש"ס ור' שמעון היא כלומר ולא כרבנן דר' שמעון דכיון דאיכא נפקותא דדינא לא סברי למידרש טעמא ולפי זה מבואר יוצא מדברי התוספות דהיכא דלקושטא ליכא שום נפקותא כולי עלמא מודו דדרשינן טעמא דקרא ולכן כתב הרב פרי חדש דבההיא דעיר הנדחת בספר דליכא נפקותא דדינא כולי עלמא מודו דדרשינן טעמא דקרא:

וכן נראה שהבין הרב מוהר"ם מלובלין בכונת התוספות שכתב נראה דקשה להו להתוספות דמאי פלוגתא שייך בזה דמה יזיק לן אי דרשינן טעם על המקרא ונותנים טעם לשבח על אחת ממצות התורה לכן כתבו לא פליגי אלא היכא דאיכא נפקותא דדינא שהדין משתנה לפי הטעם עכ"ל ולא ביאר סיום דברי התוספות ומסתמא מבין

בכונתם כמו שכתבתי דהכא נמי לפי שיש נפקותא דאי דרשינן טעמא דקרא מוכרחים לומר בדמזיק שיימינן ואי לא דרשינן טעמא נוכל לומר בדניזק שיימינן משום הכי אמרינן דר' שמעון היא אבל אי הוה שום נפקותא הוה מצינן למימר דגם כבר פלוגתיה דר' שמעון אתי ונמצא דהרבנים פרי חדש ומוהר"ם מפרשים שהתוספות כונתם לומר דהיכא דליכא נפקותא דדינא גם רבנן מודו דדרשינן טעמא דקרא והכא משום דאיכא נפקותא הוא דצריכינין למימר ור' שמעון היא: אמנם הרב שבות יעקב בקונטרס פאר יעקב שבסוף חלק ראשון בחידושיו למסכת גיטין שם (בדפוס שלפני נרשם ד' נ' ע"ב ברש"י ותוס' וכו' והוא טעות הדפוס כי דברי רש"י ותוספות הם בד' מ"ט ע"ב) נראה שרוח אחרת אתו בכונתם שכתב וז"ל ברש"י ד"ה ור' שמעון היא ר' שמעון שהיה תלמיד ר' עקיבא אמרה נראה דרש"י ותוס' נשמרו דלא תיקשי למה קאמר מתניתין ר' עקיבא היא הלא יכול לתרץ בקיצור אליבא דכולי עלמא ר' שמעון היא דדריש טעמא דקרא ומה טעם קאמר מה טעם בעידית מפני תיקון העולם לכך פירש רש"י דלהכי מוקי כר' עקיבא משום דר' שמעון תלמידו היה והתוספות מתרצים בדרך אחרת דגם ר' שמעון לא דריש טעמא דקרא אלא היכא דאיכא נפקותא עכ"ל וכונתו דכיון דכשאין נפקותא לא דריש ר' שמעון טעמא אם כן גבי עידית דדריש טעמא על כרחין לומר דאיכא נפקותא דאי דרשינן טעמא שיימינן בדניזק ואי לא דרשינן טעמא מצינן למימר דבניזק שיימינן ונמצא דלר' ישמעאל מוכרחים אנו לומר דלא דריש טעמא ומשום הכי הוצרכו בש"ס לאוקומא כר' עקיבא דוקא ולא אמרו דאתיא ככולי עלמא כלומר בין כרבי ישמעאל ובין כר' עקיבא וסברי כר' שמעון דדריש טעמא משום דאם נאמר כן הרי ליכא נפקותא דדינא והרי בכי האי גוונא לא דריש ר' שמעון טעמא דקרא:

ולפי פירושו בדברי התוספות אין ללמוד מדבריהם דבליכא נפקותא כולי עלמא מודו דדרשינן טעמא דנהפוך הוא דבדליכא נפקותא גם ר' שמעון מודה דלא דרשינן טעמא ועם שפירושו נבון וחריף ראוים הדברים לרב שכמותו אך לפי הנראה לא ראה דברי מרן כסף משנה ודברי הרב תוספת יום טוב הנז"ל ולפי פירושו בדברי התוספות יהיו סברותיהם הפוכות דלמרן כסף משנה ודעמיה היכא דליכא נפקותא דדינא גם רבנן דר' שמעון מודו דדרשינן טעמא ולרבותינו התוספות בדליכא נפקותא גם ר' שמעון מודה דלא דרשינן ומסתברא לקרב הסברות ולפרש דברי התוספות כדתרגימו להו הרבנים פרי חדש ומוהר"ם הנז"ל: וראיתי להרב המגיה בספר מאמר מרדכי קריספין שכתב על דברי התוספות דגטין הנ"ל וז"ל כונת התוספות היא דהכא אליבא דכולי עלמא דרשינן טעמא ולא אמרינן ר' שמעון היא לאפוקי ר' יהודה אלא לשון מושאל הוא וצריך לומר והכא

משום האי טעמא וכן העתיק מוהרש"א וכן הבין כדבריהם מוהר"ם מלובלין אך הרב א"ר פירש דבריהם בכונה אחרת וכן הרב מר דרור ולדעתי ליכא נפקותא כלל ולשון והכי נמי הביאם לזה ודו"ק עכ"ל ואין אצלי ס' א"ר ומר דרור לראות דב"ק ומה שנדחק הרב המגיה לפרש דלדברי התוספות הא דאמרינן בש"ס ור' שמעון היא לאו דוקא דבהא ר' יהודה נמי מודה אלא לשון מושאל הוא לדעתי הקצרה אין זו כונתם אלא כמו שכתבתי למעלה (בד"ה והנה ראיתי) ועל כל פנים למדנו מדבריו שגם הוא מפרש דברי התוספות שכונתם לומר דהיכא דליכא נפקותא מודו רבנן לר' שמעון דדרשינן טעמא דקרא דלא כמו שפירש הרב שבות יעקב בכונתם וכן דעת הרב מראה הנוגה המובא להלן (בד"ה ומצאתי שגם):

והנה הרב פרי חדש ציין גם לתוספות בפרק דסוטה ונשמט בדפוס מראה מקום של הפרק וכונתו לפי הנראה לדברי התוספות בריש פרק שני דסוטה דתנן היה מביא את מנחתה בתוך כפיפה מצרית ונותנה על ידיה כדי לייגעה כתבו התוס' כדי לייגעה שהרי היתה נתונה על ידה עד גמר כל הסדר כדי שתחזור ותודה ולא שייך למימר דדריש טעמא דקרא אלא היכא דנפקא לן מינה מידי דמרבי מניה וקרא סתמא כתיב וכולל הכל ואנו דורשים טעמו ואומרים זהו הטעם של פסוק הואיל וטעמו בשביל כך איכא דוקא כגון לא תחבול בגד אלמנה משמע בין עניה ועשירה ואמר ר' שמעון טעמא דקרא שאם אתה ממשכנה אתה משיא לה שם רע בשכנותיה מתוך שאתה משיב לה העבוט ונאמר עניה דוקא אין ממשכנין אותה עכ"ל ומה שכתבו דמרבי מניה דקרא סתמא כתיב וכו' אינו בדקדוק כמו שכתב הרש"ל בחכמת שלמה דהוא הדין היכא דהטעם ממעט משמעות הכתוב כדמייתו מלא תחבול בגד אלמנה דמשמעותיה עשירה נמי והטעם ממעט עשירה ולפי הנראה יש חיסור איזו תיבות אצל תיבות איכא דוקא כגון וכו' והכונה שעל ידי הטעם אנו אומרים שלא כמשמעות הכתוב שכולל את הכל אלא דוקא בגוונא דשייך בה טעמא ומשמע ליה להרב פרי חדש דכונת התוספות לומר דהא דיהבינן טעמא בהא דסוטה לאו משום דסבירא לן כר' שמעון דכל כי האי גוונא אינו בכלל פלוגתייהו כיון דלא נפקא לן מידי וכולי עלמא מודו בכל כי האי גוונא דיהבינן טעמא ולכן השוה דבריהם הללו למה שכתבו בריש פרק הנזקין:

גם בספרו מים חיים בנימוקיו על הש"ס על דברי התוספות דסוטה הנ"ל ציין לעיין בדברי התוס' דריש פרק הנזקין הנ"ל דמשמע שכונתו לומר שבשתי המקומות לדבר אחד נתכוונו וכן בהגהות מצפה איתן על דברי התוס' דסוטה ציין לעיין בתוס' דפרק הניזקין הנ"ל גם בהגהות הרב מוהר"ץ הירש חיות בסוטה על מה שכתבו התוס' דלא

שייך טעמא דקרא רק היכא דנפקא מינה לדינא וכו' כתב כן היא שיטת הרמב"ם שכתב בסוף הלכות תמורה אף על פי שכל חקי התורה גזרות הם ראוי להתבונן בהם וכל מה שאתה יכול ליתן טעם תן להם טעם ורבינו בעצמו נתן טעם על תקיעת שופר ומצות טהרת המקוה בפרק י"ג מהלכות תשובה וסוף הלכות מקואות אחר שהקדים בכל אחד כי כל דברי התורה חקים הם עכ"ל ומתבאר שהבין מדברי התוס' שכוונתם לומר דכי ליכא נפקותא דדינא גם רבנן מודו דיהבינן טעמא ולכן אף הרמב"משפוסק בעלמא כמאן דלא דריש טעמא דקרא כתב כל מה שאתה יכול ליתן טעם תן וכו' ופשיטא ליה שאין כוונת הרמב"ם לתת תורת כל אחד בידו אף בדבר דנפ"מ לדינא שמשתנה הדין לפי הטעם דזה ודאי לא יתכן לפי שיטתו שאינו פוסק כר"ש דדריש טעמא דקרא אלא כונת הרמב"ם שיכול אדם ליתן טעם לשבח בדבר שאינו נוגע להדין שאין משתנה הדין מפני הטעם וכסברת התוספות:

ולדעתי הקצרה דברי התוספות דסוטה הללו מכריעים לפרש דבריהם שבהניזקין כדמפרשי להו הרבנים פרי חדש ודעמיה לפי שלא יכלתי לפרש בכונתם בסיגנון שפירש הרב שבות יעקב דבריהם שבהנזיקין הנ"ל שכוונתם לומר דבכי האי גוונא דליכא נפקותא דדינא גם ר' שמעון מודה דלא דרשינן טעמא דקרא כי בדבריהם דסוטה נראה שאי אפשר להעמיס כונה זו הן אמת שראיתי להרב תוספות יו"ט שהביא דברי התוס' דסוטה בזה הלשון כדי לייגעה וכו' ואף על גב דר' שמעון דריש טעמא דקרא הכא שאני וכו' (סיים דברי התוס') עי"ש שנראה שרוצה לומר דאף דבעלמא דריש ר' שמעון טעמא דקרא מיהו אין זה אלא היכא דאיכא נפקותא דדינא וכו' ואני בער ולא אדע מאי הוה קא קשיא לן במתניתין לסברת ר' שמעון שהרי במתניתין נמי טעמא דקרא קא דרשינן כדי לייגעה וגם איני מבין איך יתכן לפרש כונה זו בדברי התוס' ורציתי לומר שיש חיסור תיבה ואות בדבריו וכן צריך להיות אף על גב דר' שמעון הוא דדריש טעמא דקרא כלומר אבל רבנן לא סברי למידרש טעמא דקרא הבא שאני וכו' ולפי זה כונתו גם כן היא להבין מדברי התוספות הללו כמו שהבינו הרבנים הנ"ל דכיון דליכא נפקותא כולי עלמא מודו דדרשינן טעמא אך ירא אנכי להגיה מדעתי וצ"ע:

ומצאתי שגם הרב מראה הנוגה מסכים הולך למה שפירשו הרבנים הנ"ל בכונת התוס' והוא שבהלכות מלוה פרק ג' בדף פ"ו ע"ג הביא דברי מרן הכסף משנה בהלכות עכו"ם בדין עיר הנדחת בספר הנז"ל וכתב שדבריו הן הן דברי התוס' בריש פרק הניזקין ובסוטה ריש פרק ב' והביא שהרב מרכבת המשנה הקשה בשם הרב מוהר"י הכהן על דברי התוס' דפרק הניזקין דאם כן אמאי מוקמינן להך ברייתא כר' שמעון (נראה דתיבת הברייתא

היא טעות סופר וצ"ל מתניתין) דהא בכי האי גוונא אף רבנן מודו ואתיא ככולי עלמא וכתב על דבריו וז"ל ועיין להרב פרי חדש שתירץ שני תירוצים לקושיא זו שוב הביא דברי רש"י בההיא דנכסי צדיקים אובדין בד' קי"א דאמרינן מי גרם להם לצדיקים לדור בתוכה ממונם לפיכך ממונם אבד וכתב רש"י דר' שמעון בכל דוכתא דריש טעמא דקרא דמשמע דסובר רש"י דאף במידי דלא נפקא מינה מידי לדינא פליגי רבנן ור' שמעון לכן הוצרך רש"י לומר דר' שמעון לטעמיה דדריש טעמא דקרא ושוב כתב דיש גם בההיא נפקותא דדינא והוא דאי דרשינן טעמא דקרא מי גרם להם וכו' נפקא מינה לקטני בני אנשי עיר הנדחת שהודחו עמה דיהרגו כיון דהקטנים הם גרמא וסבה לישיבת הגדולים וכיון שכן יהרגו אף הקטנים אבל אי לא דרשינן טעמא דקרא אלא הוא משום דכתיב קרא וכו' אם כן כיון דקטנים לאו בני עונשין נינהו אינו בדין שיהרגו ומצא שכן כתב הרב פרי חדש בהלכות עבודה זרה בפרק ד' דין ו' וסיים דכיון שיש נפקותא לדינא הוצרך רש"י לומר דר' שמעון אזיל לטעמיה וכו' והתפלא על הרב תוספת יו"ט שכתב בפרק עשירי משנה ה' על דברי רש"י הנ"ל ולי נראה דלא נפקא מינה לדינא וכו' דהרי נפקא מינה טובא וכו' אלו תורף דב"ק:

הנה גם הרב הנ"ל סובר שכונת התוס' בגיטין ובסוטה הנ"ל לומר דהיכא דליכא נפקותא דדינא כולי עלמא מודו דדרשינן טעמא דקרא ושאין הכרח שרש"י אינו סובר כן (כדמשמע מדברי הרב תוספת יו"ט) שהרי גם שם איכא נפקותא ויש להעיר עליו שכבר קדמו הרב תוספות חדשים ליישב שגם רש"י סובר כלל זה ומצא נפקותא אחרת כמו שכתבתי למעלה (בד"ה והרב תוספות חדשים) גם במה שכתב על קושית הרב מוהר"י הכהן שכבר תירץ הרב פרי חדש שני תירוצים על קושיא זו ולא ראה את דבריו וכו' הנה ודאי אין כונתו לומר שקושיא זו עצמה (על דברי התוס' בהנזקין) הקשה הרב פרי חדש ותירץ אלא כונתו שמעין קושיא זו הוקשה להרב פרי חדש בההיא דעיר הנדחת בספר ותירץ וכו' אלא דמה שנראה מדבריו שכונתו לומר דשני התירוצים שתירץ הרב פרי חדש לקושייתו יכונו יחדיו גם לקושית הרב מוהר"י הכהן הרואה יראה דרק תירוצו הראשון (הינו מה שהבאתי בשמו למעלה בד"ה והוסיף) שייך לקושיא זו ג"כ אבל תירוצו השני שהוא מפני שתחלת הברייתא לא אתיא אלא כר' שמעון משום הכי מוקמינן סיפא נמי כר' שמעון וכו' נראה דלא יגהה מזור לקושית הרב מוהר"י הכהן כמובן: אחר כל אלה הדברים ראיתי בספר מנחת חינוך שהשגתיו מקרוב והוא ספר יקר ונורא סובב הולך על דברי רבינו החינוך והוא מגאון גדול מופלא שבסנהדרין אבד"ק טארינאפאל ובפרשת ראה בדיני עיר הנדחת בסי' תס"ד סק"א ד' נ"א סוף ע"ב בדין דעיר הסמוכה לספר הביא

הברייתא שבסנהדרין דף ט"ז דלרבנן ילפינן מקרבך ולא על הספר ודר' שמעון דריש טעמא דקרא וכתב שבכל מקום שדורש ר' שמעון טעמא דקרא היינו שעל ידי הטעם ישתנה הדין וכדי לדון הדין ההוא הוא דדרשינן הטעם אבל בכל שאר המקומות איך תיסק אדעתין לדרוש הטעם הלא דרכי תורתינו הקדושה עמקו מאד ואין בשכל אנושי להשיג כטפה מהים אלהים הבין דרכה ושבעים פנים לתורה ובהא דספר נמי המציא בעומק שכלו כמה נפקותות לדינא בין אם נאמר דגזרת הכתוב מקרבך ולא על הספר לאם נאמר דאיכא טעמא שלא ישמעו האויבים ויחריבו את ארץ ישראל.

א') אי מגזרת הכתוב אין עושין דין גם במדיחיה ואי מטעמא נהי דאין העיר נעשית עיר הנדחת אבל עושין דין במדיחיה וכו' והאריך לבאר הדברים. ב') אם הדיחו כשהיתה ספר ולא יכלו לעשות בה דין משום שהיתה ספר ואחר זמן כבשו ישראל עוד כמה עיירות ואין העיר ההיא עתה סמוכה לספר לטעמא דשמא יבואו אויבים וכו' דנין בה עתה דין הנדחת ולרבנן דגזרת הכתוב היינו מקרבך וכו' אין דנין בה.

ג') בעיירות שאין דנין בהן דין עיר הנדחת נידונים היחידים בסקילה כיחידים וכן בספר אם הוא מגזרת הכתוב נידונים היחידים בסקילה ככל שאר עיירות שאין נעשות עיר הנדחת מגזרת הכתוב אבל לר' שמעון דדריש טעמא דקרא אין דנין היחידים בסקילה אלא בסייף וכו' ומכל זה התפלא מאד על מרן כסף משנה והרב לחם משנה שכתבו דמשום שאין נפקא מינה בין מקרבך לטעמא דקרא כתב הרמב"ם הטעם שאמרו בברייתא ולדעתו אינו כן דודאי איכא נפקותות לדינא ומסיק שהעיקר הוא שהרמב"ם פוסק כר' שמעון דדריש טעמא דקרא וכתב שבמקום אחר ביאר דאין סתירה לזה ממה שפסק בשלישי מהלכות מלוה אלמנה בין עניה בין עשירה אין ממשכנין אותה אלו תורף דב"ק ובסוף הספר בקונטרס קומץ מנחה בהשמטה למצוה תס"ד כתב וז"ל שם כתבתי דהיכא דיש נפקא מינה לדינא דריש ר' שמעון טעמא דקרא ועיין בתוס' גטין דף מ"ט ע"ב ד"ה ר' שמעון שכתבו להדיא דר' שמעון ור' יהודה לא פליגי אלא היכי דיש נפקא מינה לדינא עי"ש דלא כדברי הכסף משנה והתוספת יום טוב עכ"ל ומצינו חבר להגאון שבות יעקב שלפי הנראה הרב מנחת חינוך גם כן מפרש דברי התוספות שכוונתם לומר אליבא דר' שמעון דלא דריש טעמא דקרא אלא היכא דאיכא נפקותא דדינא והרב מנחת חינוך לא ראה דברי התוס' בריש פרק שני דסוטה המכריעים לפרש בכוונת דבריהם שבגטין הנ"ל כמו שהבינו הרבנים פרי חדש ודעמיה: כלל י"ז) טעמא דבית שמאי אתא לאשמועינן בספרי מכתב לחזקיהו כתבתי בזה הכלל בדוכתי טובא ואין צריך לחפש רק בעיניך תביט במפתחות הספר במערכה זו ומשם בארה ועיין להרב

בית השואבה בדינים השייכים לסוכה ישנה אות ב' ואות ז' ולמרן חיד"א בספר יעיר אזן מערכה זו אות ב' ולהרב מקנה אברהם בח"ב אות קפ"ג:

כלל יח) טומאה ברשות הרבים דספקו טהור עיין הרמב"ם הלכות נזירות פרק ט' הלכה ט"ז דגם ברשות היחיד אם יש שלשה בני אדם חשיב כרשות הרבים וספקוטהור ואם יש לחלק בין אם הם ישראלים לגוים וכן בין אנשים לנשים עיין להרב אשדות הפסגה דף קי"ד ע"ג מה שכתב על דברי הרשב"א וקצת תימה על הרבנים משנה למלך בהלכות אבות הטומאה ומוהר"ש הירץ חיות בהגהותיו לנזיר דף ז"ן וקהלת יעקב בלשון חכמים אות תע"ו שלא נתעוררו על דברי הרשב"א: כלל יט) טומאה ברשות הרבים דספקו טהור אם יש לחלק בין היכא דאיכא רובא להיכא דליכא רובא עיין בשו"ת אור לי סי' צ"ז (ד"ה והנה) ובהשמטות לשם ועיין להגאון שואל ומשיב ח"א סי' ש"ה (ד"ה והנה לפמ"ש):

כלל כ) טומאה דחויה היא בצבור או הותרה הוא מחלוקת עיין במסכת יומא דף ו' ועיין להגאון פני יהושע בחידושיו לשבת והבאתי דבריו בספרי מכתב לחזקיאו דף כ"ח ע"א שכתב דקימא לן דהותרה היא בצבור וכתבתי על דבריו דאינו פשוט לומר כן והרמב"ם פסק כמאן דאמר דחויה עי"ש ועיין להרב באר המים ד' ח' ע"א בשם הרשב"א והר"ן והרדב"ז דשבת דחויה היא אצל חולה וכתב מרן כסף משנה בהלכות שבת פרק ב' דתלי הא בהא עי"ש ומדברי תוספות תענית י"ז ע"ב (ד"ה בעינן) אין להכריח דסברי דנקיטינן כמאן דאמר הותרה דיש לומר דכונתם לומר דאותה ברייתא הכי סברה ועיין למרן החבי"ף בספר ברכת מועדיך לחיים דף ט"ז ע"א והגאון חתם סופר יו"ד סי' רל"ו כתב בפשיטות דטומאה הותרה ולקוצר ועניות דעתי צ"ע עתה נדפס ספר עין יצחק להגאון סב"ק מוהרי"ץ אלחנן יצ"ו וראיתי שם בחלק א"ח סי' ט"ו פלפול עצום בדין זה עי"ש כמה חילוקים וחידושי דינים: כלל כא) טומאה הותרה או דחויה עי' להגאון מלא הרועים במערכה זו ביאר עליה דעת הסוברים דחויה והסוברים הותרה ועיין תוספת תענית י"ז ע"ב (ד"ה בעינן) בפלוגתא דרבי ורבנן שם:

כלל כב) טומאה הותרה וכו' היינו טומאת מת אבל לא טומאת זבין ועיין להרב ארעא דרבנן במהדורא בתרא אות ק' מה שהקשה על דברי תוספות תענית ד' י"ז (ד"ה בעינן) דמה יענו לטומאת זבין והרב עפרא דארעא שם תירץ דאפשר דטבלי ועיילי ומרן חיד"א בספר יעיר אזן אות ח' כתב על דבריו דאכתי הם מעורבי שמש ואם נפשך לומר אודי לי מיהא דמחוסרי כפרה הם עי"ש ולא פירש מאי אם נפשך לומר ואפשר דכונתו לומר דיכול להמצא אנשים שטבלו מאתמול לטומאת קרי והעריבו שמש עיין להרב מטה אהרן דף קמ"א ע"ד (ד"ה ואולם) אבל ממחוסרי כפרה ודאי קשה וכן הקשה הרב מטה

אהרן שם ועיין להגאון חתם סופר יו"ד סי' רל"ו בשם הרב כפתור ופרח שרבינו חיים עלה לירושלים ת"ו ורצה להקריב וכו' דטומאה הותרה בצבור וכו' ע"ש ולא ידעתי מה יענה לטומאת זיבה ולא יוכל להקריב מחוסרי כפרה כנז"ל וצ"ע:

כלל כג) טובת הנאה אי הויא ממון או לא עיין להרבנים שפתי כהן בח"מ סי' ל"ז סק"י ובסוף סי' ש"ן מחנה אפרים בהלכות טובת הנאה (ד' ז"ך ע"ב) נאות יעקב בתשובות שבראש הספר בסי' ד' באריכות שאגת אריה תוך סי' ע"ז דרך המלך בהלכות מעשר פרק ששי דין ו' (וגם בדין טובת הנאה לבעלים) ע"ש בדף פ' ע"ג והלאה ובס' ימי שלמה בדף ח"ק ע"ג בדין טובת הנאה לבעלים ועיין עוד בדרך המלך הנ"ל בהלכות מכירה פרק שלישי דין ח"י ד' ק' בדין טובת הנאה אי הוי ממון וישרי לב ד' ז"ן ע"ב אות ו' ובקונטרס אחרון שם במערכה זו שאילת שלום על השאלתות בפרשת קרח שאלתא קל"ב האריך בדין ה ודעתו דאית לן למינקט כדפסקו רבינו חננאל והשאלתות דטובת הנאה ממון והפוסקים שפסקו אינה ממון אילו הוו חזו שגם דעת רבינו השאלתות כדעת רבינו חננאל דטובת הנאה ממון הוו הדרי בהו ועל כל פנים חלילה להקל על פי סברא דטובת הנאה אינה ממון כי מי לא ירא משני האריות האלו וכו' ע"ש דב"ק והמעיין בדברי הפוסקים יראה דנלוו עמהם שרים רבים מהראשונים ואחרונים דנקטי הכי הלא המה הרמב"ן והר"ן והרשב"א והריטב"א בחידושיהם לסוף פרק האיש מקדש שהביאו דברי רבינו חננאל בשתיקה כהודאה והריטב"א כתב כן בפירוש בתשובה שהביא מרן הב"י בח"מ סי' ל"ז ובפירושו לנדרים בסוגיא דדף פ"ד גבי מאי דתנן קונם כהנים ולוים נהנים לי וכו' ע"ש וכן נקיט הרב מוהרימ"ט בח"ב בחלק יו"ד סי' ה' ובחלק ח"מ סי' צ"ז וכן נראה דעת הרב כנסת הגדולה שהביא הרב ערוך השלחן ביו"ד סי' ס"א ס"ק כ"ד וכן תפס הרב מוהרח"א בקונטרס שבסוף ס' מוצל מאש דת שהביא תורף דבריו הרב אהל יעקב במערכה זו אות א' וכן נראה דעת הראב"ד בפרק ששי מהלכות מעשר דין ט"ו כמו שכתב הרב מחנה אפרים בהלכות טובת הנאה סי' א' ד' ז"ך ע"ג (בד"ה אמנם) והרב מקנה אברהם במהדורא בתרא אות קפ"ב וכן כתב מפורש באור זרוע הגדול בפסקיו לבבא מציעא (שנדפסו בעיר קדשנו ירושלים תוב"ב בשנת תרח"ם) בסוגיא דדף י"א ע"ב דרבינו חננאל פסק דטובת הנאה ממון וקימא לן כוותיה:

עוד תשוב ותראה בעניינים אלו פלפולים עמוקים ורחבים בהעמק שאלה פרשת קרח שאלתא קל"ב הנ"ל ובפרטות בדף כ"ח ע"א קרוב לסופו עד ד' ל"ב ע"א קרוב לסופו והם דברי ידידי הגאון המופלא מוהר"ר רפאל שפירא אבד"ק באברוסק יצ"ו חתן הגאון המחבר ושם אתה מוצא פלפול גדול ונורא בחריפותו ובקיאותו ברוך שחלק ליראיו

מחכמתו ועיין עוד בקרן אורה בחידושיו לנדרים דף פ"ד ע"ב (מד"ה אלמא טובת הנאה והלאה) יבא הלוי דף ז"ן ע"ג מקור חיים בהלכות פסח בהקדמה לסי' תל"א אות ג' (בד"ה ועתה נבאר אי מהני) קהלת יעקב במענה לשון בחלק ג' אות תרל"ב אהל יעקב במערכה זו אות א' מלא הרועים במערכה זו מקנה אברהם במהדורא בתרא אות קפ"ב כסף נבחר כלל ע"ה אזן אהרן במערכה זו אות א' ב' ג' וכן אברהם אזכור אות ט"ז ספר המקנה החדש (להגאבד"ק חאללאש) כלל כ"ט ד' נ"א ובח"ג כלל ט"ל פרט ד' דף ל"ה עבודת השם בחלק יו"ד סי' ב' ד' יו"ד ע"א וע"ב תהלה לדוד החדש (להגאבד"ק בארדיעשוב) בקונטרס שהם וישפה שבסוף ח"א בהלכות נדרים ד' ו' ע"ג:

וכתב הרב מלא הרועים באות א' דר' אליעזר בפסחים דף מ"ו ע"ב סובר טובת הנאה ממון ולכן עובר על חלה בבל יראה ואף דמסקינן דכולי עלמא אינה ממון הנה רש"י בדף מ"ח בד"ה אהדר ליה במכילתא כתב דלפי מאי דאהדר ליה על כרחין סובר דטובת הנאה ממון וכל זה לפירוש רש"י וכו' וסיים ויש לומר דוקא בחמץ סובר ממון כיון דמצוי בידו אבל בעלמא סובר אינה ממון עיין בפני יהושע שכתב כן אליבא דרבי עכ"ל וספר פני יהושע אין אצלי אבל ראיתי סברא זו (לחלק בטובת הנאה בין שאר מילי לחמץ) בשאגת אריה סי' ע"ז (תוך ד"ה ובאמת בד' נו"ן ע"ד מדפוס יוזעפאף) ששם הביא סוגיא דפסחים דף מ"ו ע"ב הנ"ל דמסקי' דכולי עלמא טובת הנאה אינה ממון וכו' והכריח דלפירוש רש"י על כרחין דלמסקנא סבירא ליה לר' אליעזר טובת הנאה ממון והקשה על פי זה דרבי שם בדף מ"ח ע"א פסק הלכה כר' אליעזר והלא רבי סבירא ליה בקדושין דף נ"ו ובנדרים ד' פ"א דטובת הנאה אינה ממון ואיך קאמר הלכה כר' אליעזר וכתב דאף דלפירוש רש"י בהכרח לומר דהא דאמר רבי הלכה כר' אליעזר לאו אכוליה מילתיה קאמר דהלכה כר' אליעזר אלא דוקא בהואיל אך לא משמע הכי מדסתם ואמר הלכה כר' אליעזר משמע דאכוליה מילתיה קאמר וכתב לפרש דהא דפליגי ר' אליעזר ור' יהושע בטובת הנאה אי ממון אי לא לא דמי לשאר המקומות שבש"ס בפלוגתא דטובת הנאה ממון או לא דבהנהו הפירוש הוא אם מה שיש לבעלים טובת הנאה נחשב לו לממון דידיה או לא ונפקא מינה לענין קידושין ולגונב טבלו של חבירו אם משלם דמי תרומות ומעשרות שבו ולענין מודר הנאה וכן אם אפשר לו להקנות במטלטלין אגב קרקע דמאן דאמר טובת הנאה ממון הוי ממונו לכל הנ"ל אבל בהא דר' אליעזר ור' יהושע הא דקאמר ר' אליעזרסבר דטובת הנאה ממון היינו דלעבור עליו בבל יראה דוקא נחשב כממון וטעמא דר' אליעזר משום דכמו שמצינו שהחמירה התורה לענין בל יראה בקבל עליו אחריות דאף דדבר הגורם לממון כי האי גוונא לאו כממון דמי לכולי עלמא בכל

דוכתא משום דהא איתיה בעיניה והדרא למאריה ואפילו הכי לענין בל יראה כממון דמי כדאמרינן בפרק קמא דפסחים הכא נמי סבירא ליה בטובת הנאה דאף על גב דבכל דוכתא לאו כממון דמי לענין בל יראה טובת הנאה ממון הויא ור' יהושע סובר דאף דבדבר הגורם לממון חדית לן קרא לענין בל יראה מכל מקום לא גמרי' מניה לטובת הנאה אלא כשם שאינה ממון בכל דוכתא הכי נמי אינה ממון לבל יראה אלו תורף דברי קדשו והאריך עוד לצדד בזה עי"ש:

והרב מקור חיים בפתיחה לסי' תל"א בסק"ג (בד"ה ועתה נבאר אי מהני) הביא מה שכתב הרב שאגת אריה דר' אליעזר סובר בעלמא טובת הנאה אינה ממון ורק לענין בל יראה כממון דמי ומה שהמציא על ידי זה דלא מהני ביטול למידי דהוא רק טובת הנאה והרבה להשיב על המצאתו והוא כתב להסביר בדרך אחרת דודאי למאן דאמר טובת הנאה אינה ממון כיון דיכול להקדיש ולהחרים הטובת הנאה שיש לו בקדשים כמבואר בערכין דף כ"ח וכ"ט כל שכן שיכול להפקיר ולבטל ומה שאין יכול לקדש אשה בטובת הנאה למאן דאמר טובת הנאה אינה ממון וכן הגנב פטור מכפל של טובת הנאה היינו טעמא דודאי טובת הנאה שוה כסף היא דהא שמין אותה בהקדש כדאיתא בערכין שם ואיך שייך לומר אינה ממון בדבר שיש לו שומה וכל העולם נותנים סך הרבה עבור זה אלא פלוגתייהו אם טובת הנאה חשיב ממון וזכות בגוף החפץ דמאן דסבר ממון חשיב כאילו יש לו ממון וזכות בגוף החפץ ויכול להקנות הטובת הנאה במשיכת החמץ ומאן דסבר אינה ממון היינו שאין חשוב ממון וקנין בגוף החפץ רק זכות מבחוץ הוא דזכי ליה רחמנא ואין יכול להקנות הטובת הנאה במשיכת החפץ וכן אין יכול להקנות בחליפין ואגב קרקע רק חפץ ולא זכות מבחוץ אבל קנין הנתפס בדבור כגון הקדש הפקר ביטול ודאי מועיל בטובת הנאה וכו' עי"ש דב"ק אחר זמן רב שהשגתי ספר המקנה החדש מצאתי בחלק ג' כלל ט"ל פרט ד' אות ו' ד' ל"ה ע"א שהביא דברי השאגת אריה והמקור חיים הנ"ל והצריך עיון דמדברי התוספות בתמורה דף ל"ב ד"ה מקדשין במה שכתבו ונראה למורי וכו' שמתבאר שרק משום שיש שם בעלים על החפץ יש מקום לחול ההקדש על החפץ אבל בבדק הבית אין מקום לחול אף שיש לו טובת הנאה וזה כהשאגת אריה שמדייק שאין מקום לחול ההפקר עי"ש עוד בזה:

כלל כד) טובת הנאה אי מקרי ממון אי לא הוי פלוגתא ומדברי מרן בשלחנו הטהור ח"מ סי' פ"ז סעיף ל"ה יש לדקדק דסובר דטובת הנאה לא הוי ממון וכן נראה מדברי מור"ם ח"מ סי' ל"ז סעיף ט' וכן פסק בפירוש בסי' ר"ג סעיף א' דטובת הנאה אינה ממון ואינה נקנית בחליפין אבל בתשובת הריטב"א הביאה מרן הב"י ח"מ סי' ל"ז מחודש

י"ד פוסק דטובת הנאה הוי ממון וכתב רבינו בכנסת הגדולה י"ד סי' של"א לענין הלכה רש"ל בספר ים של שלמה פרק הגוזל סי' ס"א ובפרק הזרוע סי' ז' ח' כתב דהרמב"ם פסק דטובת הנאה אינה ממון וכן הלכה אלא דלקדושין ולנדרים הוי ממון והרימ"ט בח"מ סצ"ז כתב דלענין ממונא טובת הנאה אינה ממון ובחי"ד סי' ה' כתב דאף על גב דטובת הנאה ממון לנדרים ולקידושין לממונא לענין שעבוד והקנאה לא הוי ממון לדעת הרא"ש אבל לדעת הרי"ף משמע דטובת הנאה ממון להיותה נקנית באגב ובתשובת מעשה חייא ס"ו כתב דטובת הנאה אינה ממון לשעבוד וכתב עוד בשם הרדב"ז דטובת הנאה מיקרי ממונא לגבי איסור הנאה ומוהר"ם מפדוואה סי' ס"ה דטובת הנאה אינה ממון ליתנה לאחרים אלא דברי הרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ג סי' תרל"ב: ותמיה לי מה שכתב שמדברי מרן בסי' פ"ז יש לדקדק שסובר דטובת הנאה אינה ממון והלא מאריה דההוא דינא מר ניהו רבינו מאיר שהביא הרב המרדכי בפרק שבועת הדיינים הובא ביתה יוסף ומבואר בדבריו והעתיקו כן הרבנים סמ"ע ובאר הגולה שם דאף למאן דאמר טובת הנאה ממון הדין כן שלא נתקנה שבועת היסת על כך ומפורש כן בדברי הרב הלבוש שם ועיינתי בסי' ל"ז סעיף ט' וראיתי שגם הרב הסמ"ע שם בס"ק כ"ב כתב שדעת מרן בסי' פ"ז סעיף ל"ה דטובת הנאה אינה ממון ופליאה דעת ממני דהרי מר ניהו גופיה בסמ"ע שם העתיק לשון הרב המרדכי דהאי דינא מצי אתי גם למאן דאמר טובת הנאה ממון:

וראיתי להרב ישרי לב בחלק ח"מ דף ז"ן אות ו' שכתב וז"ל טובת הנאה אי מיקרי ממון מרן הב"י ח"מ סי' ל"ז מחודש י"ד פסק דהוי ממון ועיין מור"ם סי' ל"ז סעיף ט' ובריש סי' ר"ג וכו' עכ"ל ולפי זה יש להגדיל התימה על הרבנים סמ"ע וקהלת יעקב הנ"ל דכיון שדעת מרן בבית יוסף דטובת הנאה ממון אם כן בהכרח לומר דמה שפסק בסי' פ"ז הנ"ל לאו משום דטובת הנאה אינה ממון אלא דאף אי הויא ממון לא תקון רבנן שבועה לטובת הנאה אלא דאי מהא לא אריא דבמחילת כבוד תורתו דברים תמוהים הם מה שמייחס כן למרן הב"י ודבריו הם סובבים על תשובת הרב תרומת הדשן סי' שנ"ד וז"ל מרן מי שטוען לאחד מבעלי דינים ואמר לו אין רצוני לקצוץ לי שום שכר ממך אם תזכה יעמוד בך אם תרצה לתת לי שום דבר אי הוי נוגע בעדות עיין בסוף תרומת הדשן ולי נראה דפשיטא דנוגע בעדות הוי שהדבר ודאי שישלם לו עכ"ל ואיני מבין איזו טובת הנאה יש בדברי מרן שהרי דעת שפתיו ברור מללו שהדבר ודאי שישלם לו ואם כן הוי ממון גמור ולא טובת הנאה גם בב"י ח"מ סי' קכ"ג (בד"ה כתב הרמב"ן) כתב על דברי הרב תרומת הדשן הנ"ל ואין דבריו נראין לי ואם היה תלוי זה במקצוע דטובת הנאה

אי ממון הוי או לא אין שייך לכתוב על זה ואין דבריו נראים לי בלתי שיד ע למה אין נראה לו מה שיסבור הרב תרומת הדשן כהסוברים דטובת הנאה אינה ממון שהיא על כל פנים דעת הרמב"ם ורבינו הטור ולדעתו גם דעת אביו הרא"ש היא כן ובפרט לפי מה שכתב בכסף משנה בהלכות נדרים פרק שביעי דין י"א בשם רבינו מאיר המעילי שגם דעת הרי"ף בפרק ואלו עוברין דטובת הנאה אינה ממון ואם הרב תרומת הדשן תופס שיטתם מי שייך לומר דאין דבריו נראים בדבר ששלשה עמודי הוראה סוברים ואדרבה על מרן אם יסבור בהיפך יש לתמוה אלא ודאי לאו הא בהא תליא משום דלדעת מרן בדין זה הוא ממון ממש ולא טובת הנאה דברי הרב ישרי לב קשים לדעתי העניה ועל כל פנים אף דלא מצינו למרן הב"י שסובר דטובת הנאה הוי ממון מכל מקום מהדין שבסי' פ"ז הנ"ל אינו מובן שסובר דלא הויא ממון כאמור למעלה:

וכזאת תמיה לי על הרב יד ימין בתשובה ובה חלק ח"מ סי' י"ח דף קט"ו ע"ב (בד"ה ואיך שיהיה) שכתב שדעת מרן דטובת הנאה אינה ממון כמו שפסק בח"מ סי' פ"ז דאין נשבעין היסת על תביעת טובת הנאה והיינו ודאי משום דלא חשיבא ממון וכן דעת מור"ם כמ"ש שם ובסי' ר"ג ועיין בסי' ל"ז בבאר היטב סקי"ב עכ"ל וכן כתב עוד שם (בד"ה הנה עלה) שדעת מרן ומור"ם דטובת הנאה אינה ממון וכן פסקו רש"ל וש"ך ופרי חדש וכו' עי"ש ואני בער ולא אדע איך כתב כן ולא שלטו מאורות עיניו בסמ"ע ובאר הגולה שם שכתבו מפורש שדין זה אתי אף למאן דאמר טובת הנאה ממון: אחר זמן רב ראיתי ביד ימין בליקוטי ח"מ שבסוף הספר שכתב השמטה לסי' ח"י וז"ל האמת אגיד כי אני אמרתי בחפזי ובסומכי נפשי על דברי הסמ"ע סי' ל"ז שכתב שכן פסק המחבר בסי' פ"ז סעיף ל"ה אך בהתיישבי ראיתי דאין ראיה מהתם דדין זה שורשו פתוח מהמרדכי והביאו בב"י סי' פ"ז ואיתמר התם דדין זה הוי אף למאן דאמר טובת הנאה ממון וכן כתוב בבאר הגולה סי' פ"ז ואם כן אין כאן ראיה דעתו של מרן היכי הוי ואדרבה תמיה לי על דברי הסמ"ע דפשיט ליה דעת מרן דטובת הנאה אינה ממון וכן על הרב הכנסת הגדולה יו"ד סי' של"א הגהות הטור אות מ"ג שכתב דיש לדקדק מדברי מרדסובר דטובת הנאה אינה ממון ולא מצאתי משמעות בדברי מרן לשום צד וצריך יישוב עכ"ל ותמיה לי שאחר שנתיישב וראה דברי מרן הב"י ודברי הרב באר הגולה איך לא הביט עין בדברי הסמ"ע שם בס"ק צ"ח שהעתיק לשון המרדכי והיה לו להגדיל תמיהתו על דברי הסמ"ע שבסי' ל"ז:

ומה שכתב עוד הסמ"ע שכן פסק רבינו הטור ביו"ד סי' של"א היינו ששם כתב דמתנות כהונה שלקחם הכהן זכה בהם כיון שאין לבעלים אלא טובת הנאה ואינה ממון ולפי

הנראה על דברי הטור הללו הם דברי הרב כנסת הגדולה שציין הרב קהלת יעקב ואין בידי ספר כנסת הגדולה חלק הנ"ל לראות דברי קדשו כי ממה שכתב בשמו נראה שפוסק כמאן דאמר טובת הנאה אינה ממון ואם האמת הוא כן קשה דממה שכתב בשמו הרב ערוך השלחן ביו"ד סו' ס"א אות כ"ד מוכח שדעת הרב כנסת הגדולה שם בהגהת ב"י אות מ"ו דטובת הנאה ממון ודברי הרב ערוך השלחן הם על הדין שבש"ע שם סעיף כ"ח דהשוחט בהמת ישראל חבירו חייב ליתן המתנות לכהן ומיהו טובת הנאה לבעלים ליתנם לכל כהן שירצה וכתב על זה הרב ערוך השלחן מיהו אפשר דהר"ן (מאריה דהאי דינא דטובת הנאה לבעלים) הכא שכתב דאף דהדין עם הטבח טובת הנאה לבעלים דאיך זה עושה סחורה בפרתו של זה אזיל לטעמיה שפסק כמאן דאמר טובת הנאה ממון אבל לדידן דקיימא לן טובת הנאה אינה ממון הכי נמי אם רצה הטבח יתן לכהן שירצה כמו שפסק הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות תרומות שאם לקח הכהן שלא ברשות הבעלים זכה בהם דאין לבעלים אלא טובת הנאה ואינה ממון וכן כתב הטור בסי' של"א דלא כהכנסת הגדולה באות מ"ו שכתב דכהן שלקח מתנות שלא ברשות אם בעל הבהמה תובע לכהן מוציאין מידו הטובת הנאה שלו ואם אינו תובע אין מוציאין מכהן זה לכהן אחר ויראה דאפילו תפס כהן אחר והן בעין מוציאין מידו עי"ש דליתא דאם לקח הכהן שלא ברשות בעלים אין מוציאין מידו דקיימא לן טובת הנאה אינה ממון כמבואר ברמב"ם ובטור וכן פסק הרש"ל וכן הסכים השפתי כהן והפרי חדש בסקמ"ז עכ"ל דנראה מזה שצריך לומר שדעת הרב כנסת הגדולה דטובת הנאה ממון היא (ועיין במה שכתב ביד ימין ד' קע"ה ע"ג בשמו והבאתיו בד"ה אחר זמן רב) ומה שכתב הרב ערוך השלחן שכן פסק רש"ל ולא ציין איה מקום דב"ק לפי הנראה כונתו לדבריו שבים של שלמה בפרק הזרוע סי' ח' ושם אתה מוצא שכתב מפורש דהר"ן שכתב דטובת הנאה לבעלים אזיל לשיטתיה שפוסק טובת הנאה ממון וכו' והרב ערוך השלחן בכתבו הדברים הנ"ל לא עיין בים של שלמה וכתב מדנפשיה דהר"ן אזיל לטעמיה וכו' וכיונה דעתו לדברי הרש"ל:

ואשר כתב (בקהלת יעקב) דבים של שלמה פוסק דטובת הנאה אינה ממון אלא דלקידושין ונדרים הוי ממון הנה עיינתי בפרק הגוזל וראיתי שאחר שהאריך בסי' ס"א בדין טובת הנאה אי ממון הויא או לא והביא שדעת רבינו חננאל לפסוק דהוי ממון והאריך במה שנראה סתירה בדברי הרמב"ם דבחמישי מהלכות אישות פוסק דאינה ממון וממה שפסק בהלכות נדרים פרק שביעי מתניתין דנדרים ד' פ"ד גבי כהנים ולויים נהנים לי דיטלו בעל כרחו וכהנים אלו יטלו אחרים ופסק ככולה מתניתין נראה שתופס דטובת הנאה הויא ממון וכתב ליישב שני הפסקים הנה אחר כל אלה הדברים סיים

במסקנתו הילכך מסקנא דהא מילתא טובת הנאה לא חשיב ממון בין לענין קידושין בין לענין נדרים ומי שאוסר עליו דבר בקונם יכול ליתן לצדקה או כי האי גוונא ואחרים אין יכולים ליטול ממנו בעל כרחו ולא עוד אלא אף מוציאין אותו מידן ואם כבר אכלו פטורין מלשלם דהא ליכא ממון עכ"ל ודברים אלו מבארים שדעתו שטובת הנאה אינה ממון לשום דבר שלא כמו שכתב בשמו הרב קהלת יעקב ולולא כתב בשמו כן גם לגבי קידושין הייתי אומר שכונתו לענין נדרים היינו דמי שאסר עליו בקונם אין יכולים אחרים ליטול ממנו בעל כרחו כמו שביאר בים של שלמה שם דאף דטובת הנאה אינה ממון להוציא מכל מקום לענין נדר משום לתא דגזל שלא יוכלו אחרים ליטול בעל כרחו הוי ממון משום דלא גרע מפחות משוה פרוטה עי"ש אבל מה שכתב בשמו דלענין קידושין נמי טובת הנאה אינה ממון הא ודאי קשיא דמבואר בדבריו בהיפך:

ומה שכתב (בקהלת יעקב) שבתשובת מעשה חייא כתב בשם הרדב"ז דטובת הנאה מיקרי ממונא לגבי איסור הנאה וכן כתב הרב משק ביתי בסי' רט"ו שכן כתב בשיירי כנסת הגדולה יו"ד סי' אש"ל בהגהות הטור אות מ"ד בשם תשובת הרדב"ז הנה ספר מעשה חייא וכן ספר שיירי כנסת הגדולה אין אצלי אך כפי הנראה דברי הרדב"ז הם בחלק רביעי סי' אל"ף צ"ו (בדפוס ווארשא תרמ"ב) שנשאל אם מותר ישראל לישב במסיבה שיושבים עכומ"ז ולהשקותם והוא לא ישתה והשיב דבר זה אסור שהרי העכומ"ז מחזיקים לו טובה על ככה וטובת הנאה ממון חשוב גבי איסורי הנאה כדתנן עכומ"ז שיש לו מרחץ או גינה נהנים בה שלא בטובת העובדים כלומר להחזיקם לטובה מפני שאסור להנות כפירוש רש"י השני וכן הסכים רבינו תם ותו כיון דמחזיקים לו טובה רוצה הוא בקיומו ואסור ועוד שראוי להתרחק ממסיבה וכו' וראוי לגעור בישראל העושה כך ולמנעו מזה אף שאין מחזיקים לו טובה עכ"ל: ומקרוב נדפס (בשנת תרנ"ג) ספר עבודת השם לרב גדול משאלוניקי וראיתי בחלק יו"ד סי' ב' ד' יו"ד ע"א שכתב וז"ל דנראה פשוט דבדברים של איסורי הנאה לכולי עלמא טובת הנאה הוי ממון וזה מוכרח מדברי הפוסקים שפסקו בעלמא טובת הנאה אינה ממון ופסקו גם כן הני דיני דבירושלמי דאפילו לעשות בחנם ביין נסך עם העכומ"ז אסור וממשכנין גם כן כנגד טובת הנאה עיין ביו"ד סי' קל"ג סעיף ד' ועיין ברמב"ם פרק ז' מהלכות נדרים במה שכתב מרן בכסף משנה בשם הר"ם בר' שמעון המעילי לחלק בין טובת הנאה דעלמא לטובת הנאה דאיסורי הנאה וכן מוכח מתשובת הרדב"ז ח"א סי' כ"ב דבאיסורי הנאה וי"נ וכיוצא לכולי עלמא טובת הנאה ממון והביא מה שפסק הרמ"א ביו"ד סי' רצ"ד ס"ח בשם הכל בו דאסור לישראל ללקט פירות ערלה של כותי אפילו בחנם משום שמחזיק

לו טובה וכן כתב מרן הב"י בבדק הבית בסוף סי' רצ"ד והביאו הרב כנסת הגדולה בהגהת ב"י ס"ק ל"ב עי"ש דמשמע שסוברים דטובת הנאה הוי ממון באיסורי הנאה לכולי עלמא עכ"ל ולדעתי העניה אין מגוף הדין ראיה לחלק בזה לולא שכבר נודע לנו שדעת הרמ"א לפסוק דטובת הנאה אינה ממון כמו שרשם הרב קהלת יעקב הנ"ל ואם כן מדבריו יש להוכיח כן אבל מגוף דברי הארחות חיים שהביא מרן בבדק הבית שם אין הכרח מפני שכפי הנראה הדברים ההם כתב הרב ארחות חיים לדעת הרשב"א והוא סובר כרבינו חננאל דטובת הנאה ממון כמו שכתב בשמו בשתיקה בחידושיו לקידושין דף ח"ן ע"ב עי"ש: והנה הרב אהל יעקב בעושר בקיאותו אסף איש טהור כמה מקומות שפסקו הפוסקים דטובת הנאה אינה ממון וארשום דבריו בקיצור לזכות את מי שאין בידו ספר התורה הזה ואלו הן.

א) לענין קדושין שפסק הרמב"ם בחמישי מהלכות אישות דישראל שקידש בתרומה שהפריש מגרונו אינה מקודשת דטובת הנאה אינה ממון. ב) לשבועת היסת כדכתב מרן בש"ע ח"מ סל"ה (כן כתוב בגוף דברי הרב אך נשמט בדפוס מראה מקום הסימן וכן צריך להיות סימן פ"ז סל"ה).

ג) אינה נקנית בחליפין ואגב כדפסק הרמ"א בריש סי' ר"ג והביא מה שהרב שפתי כהן חולק וסובר דהויא ממון לענין חליפין ואגב. ד) שאין היורשים זוכים בטובת הנאה אם היא ביד אחרים כדפסק הרמ"א בסוף סי' רע"ו בשם הרבנים מוהר"י קולון ומוהר"ם פדווא.

ה) וכמו שאינו יכול להוריש הטובת הנאה כשהיא ביד אחרים הכי נמי אינו יכול ליתן במתנה אם היא ביד אחרים כדכתבו שם בסמ"ע ושפתי כהן. ו) לענין נוגע בעדות משום הטובת הנאה כתב שפסק הרמ"א בסי' ל"ז ס"ט דכשר העדות והביא שהרב ש"ך חלק עליו וסובר דחשיב נוגע בעדות אף למאן דאמר טובת הנאה אינה ממון ועל פי כל האמור עמד מתמיה על הרב מוהר"ם אלפאנדארי בקונטרס מוצל מאש דת סוף סי' ד"ן שכתב דקיימא לן טובת הנאה ממון ובהנחה זו הקשה על הרא"ש והצריך עיון ובאמת לא קשה מידי דהלכתא אזלא דטובת הנאה אינה ממון אלו תורף דב"ק: תנא ושייר מה שכתב הטור ביו"ד סי' של"א אסור לכהן שיטול תרומה או שאר מתנותיו עד שיפרישו הבעלים שאין לו זכיה עד שירימו אותם ואחר כך זוכה בהם ואף אחר שהורמו לא יטול אלא מדעת הבעלים שהרי אין לבעלים ליתנם לכל כהנשירצו ואם לקחם שלא מדעת בעליהם זכה בהם שאין לבעלים בהם אלא טובת הנאה וטובת הנאה אינה ממון: ומה שתמה על הרב מוהרח"א הנה אמת דבהרא"ש סוף פרק האיש מקדש מביא דעת רבינו

חננאל דטובת הנאה ממון וסיים וכן הלכה דמשמע להדיא דדעת הרא"ש כרבינו חננאל דטובת הנאה ממון וכתב הרב תפארת שמואל שם דרבינו הטור ביו"ד סי' של"א שפסק טובת הנאה אינה ממון שכח דברי הרא"ש אלו אמנם כבר עמד בזה הרב ש"ך בח"מ סי' ש"ן והכריח דלפני הטור לא היה כתוב כן בדברי הרא"ש שהרי פסק בקיצור פסקי שם דטובת הנאה אינה ממון וכן כתב בטור יו"ד הנ"ל וכו' ואיזה תלמיד הוסיף מדעתו וכן כתב הרב קרבן נתנאל שם וכתב הרב ש"ך שם דאף שרבינו חננאל והרמב"ן והריטב"א פסקו דטובת הנאה ממון העיקר כדעת הרמב"ם דאינה ממון ועוד צידד לחלק בין נדרים לשאר דברים עי"ש וכבר ציין באהל יעקב לעיין בש"ך הנ"ל ולכן הדין עמו במה שתמה על הרב מוהרח"א:

וכזאת תמיה לי על מרן מחנה אפרים בהלכות טובת הנאה ד ז"ך ע"ב דפסקיה בסכינא חריפא דדעת הרא"ש בסוף פרק האיש מקדש כדעת רבינו חננאל והר"ן דטובת הנאה הוי ממון ולא הביט עין הבדולח בקיצור פסקי שם דפסק דטובת הנאה אינה ממון וגם לא זכר שר דברי הטור ביו"ד סי' של"א ודברי הרב ש"ך בסי' ש"ן הנ"ל וכן יש לתמוה על הרב מוהר"י אלפאדורי בשו"ת פורת יוסף חלק יו"ד סי' א' דף ד' ע"ג שכתב גם כן שהרא"ש פוסק בסוף פרק האיש מקדש דטובת הנאה ממון וכפי הנראה לא נחית לעיין מקור דין זה רק נמשך אחר דברי הרב מחנה אפרים שהזכירו אחר כך עי"ש הן אמת דגם מרן הפרי חדש ביו"ד סי' ס"א סקמ"ז כתב דרבינו חננאל והרא"ש והר"ן פוסקים דטובת הנאה ממון ולא הראה מקום דברי הרא"ש וכוונתו לדברי הרא"ש הנ"ל ותמה על הטור בסי' אש"ל ובקיצור פסקי הרא"ש שלא השגיח לסברת הרא"ש ופסק כהרמב"ם דאינה ממון אבל בסוף דבריו כתב שמצא שהש"ך בסי' ש"ן תמה על הטור ומכל מקום פסק דאינה ממון וכן פסק רש"ל וסיים הוא וכן ראוי להורות ע"ש ועם שלא הביא מה שכתב בש"ך שלפני הטור לא היה כתוב בדברי הרא"ש וכן הלכה או שיש לחלק בין שאר דברים לנדרים על כל פנים כיון שהזכיר דבריו ולא חלק עליו בודאי גם דעתו מסכמת כן דאין לייחס דהרא"ש פוסק דטובת הנאה ממון גם בספר קרן אורה בסוגיא דנדרים ד' פ"ד ע"ב אף שבתחלה ייחס להרא"ש בהאיש מקדש דנקיט כרבינו חננאל דטובת הנאה ממון ונשא ונתן על פי זה מכל מקום בסוף דבריו כתב ועיין ש"ך סי' ש"ן דהרא"ש אליבא דרבינו חננאל קאמר וליה לא סבירא ליה הכי עי"ש (בסוף ד"ה ולדידי): ובספר המקנה החדש בח"ב כלל כ"ט ריש פרט ג' הביא מה שכתוב בקיצור פסקי הרא"ש והלכתא טובת הנאה אינה ממון ואם קידש בה אשה אינה מקודשת וכתב על זה וחידוש שזה

נגד הרא"ש ועיין פר"ח ס"א עכ"ל ברור בעיני שלא עיין באותו פרק בדברי הרב ש"ך סי' ש"ן שרמז הרב פר"ח כמובן:

והרב מקנה אברהם במהדורא בתרא סי' קפ"ב כתב שדעת הרמב"ן בספר אוריין תליתאי בחידושיו לקידושין ד' ח"ן והרשב"א והרא"ש והר"ן שם כרבינו חננאל דטובת הנאה ממון ועל פי זה עמד מתמיה על מה שכתב הרב בירך משה על נדרים בריש פרק אין בין המודר במאי דאמר רבא בד' ל"ד ע"ב היתה לפניו ככר הפקר ואמר ככר זו הקדש נטלה לאוכלה מעל לפי טובת הנאה דמשמע מזה דטובת הנאה הוי ממון והלא קיימא לן דטובת הנאה אינה ממון ולזה תמה שהרי רוב הפוסקים סוברים דהיא ממון והם הפוסקים הנ"ל והם אמרו שכן דעת רבא ומאי מקשה לרבא וכו' ועוד כתב דגם דעת הראב"ד נראה כן ממה שכתב בששי מהלכות מעשר דין ט"ו וכו' וכיונה דעתו בזה לדברי הרב מחנה אפרים שהבאתי לקמן (בד"ה ובדעת הראב"ד) אלו תורף דב"ק: והנה לכאורה נראה שהדין עמו במה שתמה על הרב בירך משה דמאי מקשה על רבא מאחר דרבא סובר טובת הנאה ממון שמכח זה הוא שפסקו הראשונים הנ"ל כן משום דאית לן למינקט כרבא ועוד שאף רש"י ותוס' והרא"ש והר"ן בסוגיא דנדרים אף דלא עסקי בפסק הלכה זו אי נקיטינן כרבא או נקיטינן כסוגיא דקדושין דמסקא דאינה ממון הא מיהא בפירוש מלתיה דרבא כתבו שכונתו לומר דלעולם טובת הנאה ממון כמו שיראה הרואה גם הרמב"ן והרב נימוקי יוסף והריטב"א בסוגיא דנדרים פירשו כן וסיים הריטב"א וקיימא לן כרבא כדכתיבנא בפ"ק דקדושין וכן ראיתי עתה בספר אור זרוע הגדול פסקי בבא מציעא שנדפס מקרוב בשנת תרמ"ז בעיר קדשנו ירושלים תוב"ב בסוגיא דדף י"א ע"ב שכתב דרבא בסוף נדרים סובר דטובת הנאה ממון ורק זה הקשה מה שכתב שדעת הרא"ש להלכה כוותיה דרבא ועמו הסליחה רבה שנראה שנעלם ממנו דברי רבינו הטור ביו"ד סי' אש"ל ובקיצור פסקי בסוף האיש מקדש ודברי רבני האחרונים הנ"ל:

אמנם אחר התבוננות נראה דשפיר מקשי הרב בירך משה ותמיה לי על הרב מקנה אברהם איך נתפייס בזה דנהי דרבא סבירא ליה טובת הנאה ממון ונימא דאזיל הכא לשיטתיה בעלמא מכל מקום אנן מה נענה להרמב"ם שפוסק דטובת הנאה אינה ממון ופסק דין זה דהיתה לפניו ככר של הפקר דנטלה להורישה מעל כפי טובת הנאה שבה ברביעי מהלכות מעילה דין ט' ולפי מאי דמשמע ליה להרב בירך משה דמאי דמעל כפי טובת הנאה הוא משום דטובת הנאה ממון הא ודאי קשה על הרמב"ם שפוסק בעלמא דאינה ממון ולא נפלאת היא לומר שמה שכתב הרב בירך משה דקיימא לן דאינה ממון כונתו על פסק הרמב"ם וסמך על המעיין אשר ישר יחזה דהאי דרבא היתה ככר של

הפקר וכו' היא הלכה פסוקה וקשו אהדדי ואף אם הרב לא כיון לזה אנן טענינן על הרב מקנה אברהם דמה יענה לפסק הרמב"ם: ולקושית הרב בירך משה כתב בשמו הרב מקנה אברהם וז"ל והרב הנ"ל לחלק יצא בין ההיא דקידושין להיא דנדרים דההיא דקידושין ד' ח"ן לקולא לא אמרינן דהוו קידושין אבל מה שאי אמרינן דהוי ממון חייב מעילה אמרינן דהוי ממון נמצא לדעת הרב התם בקידושין לא אמרינן דטובת הנאה ליהוי ממון כי היכי דליהוו קידושין למקדש בתרומות אלא אמרינן אינה ממון דלא ליהוו קידושין שהוא קולא נראה דכשאין קידושין הוי קולא והתם במעילה אמרינן הוי ממון לחייבו במעילה עכ"ד הרב מקנה אברהם גם מרן החבי"ף בס' עיני כל חי בדף מ"ב עמוד ד' כתב הקשה הרב בירך משה מפרק ב' דקידושין דטובת הנאה אינה ממון והתירוץ פשוט בין חומרא לקולא ודברי התוספות יום טוב בזה תמוהים במה שנדחק ודוק עכ"ל ואנא עבדא שותא דרבנן קדישי סרכין תלתא הנ"ל לא גמירנא והדברים סתומים וחתומים ולפי פשוטן מוקשים ותמוהים העתקתי דב"ק למזכרת לעיין בל"ן בזמן אחר אולי אוכל לירד לתבונתם זה דברי הרב תוספת יום טוב שרמז ועליהם הוא אומר שנדחק וכו' לא ידעתי איה מקום כבודם להבין מאי קשיא ליה:

ואחרי שדברי הרבנים הנ"ל מופלאים ניחזי אנן כדת מה ליישב תמיהת הרב בירך משה הנ"ל ונראה דלפי מה שהבאתי למעלה באות כ"ג בשם הרב מקור חיים דאף למאן דאמר טובת הנאה אינה ממון הא מיהא שוייא כסף היא ויש בכחו להקדיש ולהחרים הטובת הנאה ויש לו שומר והעולם נותנים על זה סך הרבה ואיך שייך לומר בכזה דאינה ממון ורק מה שאמרו דאינה ממון הכונה היא שאין לו זכיה בגוף החפץ רק זכות מבחוץ הוא דזכי ליה רחמנא וכו' עי"ש (בד"ה והרב מקור חיים) נראה דמתיישבת שפיר קושיא הנ"ל דודאי הטובת הנאה שויא ממון היא ומשום הכי מעל לפי טובת הנאה שבה: וגם לפי מה שכתבתי בריש אות זו בשם תשובת מעשה חייא שהביא הרב קהלת יעקב דבמידי דאיסורי הנאה כולי עלמא מודו דטובת הנאה ממון מתיישבת שפיר סוגיא הנ"ל דאין להכריח מדאמר רבא בנדרים ד' ל"ד דנטלה לאוכלה מעל לפי טובת הנאה וכו' שסובר בעלמא דטובת הנאה ממון דשאני בהקדש כיון דאסור בהנאה כולי עלמא מודו דהויא ממון ומה שכתב הרב מקנהאברהם דמדברי הרמ"ה בחידושיו לסנהדרין לדף קי"ב ע"ב נראה דסובר רב חסדא טובת הנאה ממון דעל מאי דאמר רב חסדא לא שנו אלא תרומה ביד ישראל אבל תרומה ביד כהן כיון דממוניה הוא תשרף כתב הרמ"ה לא שנו אלא תרומה ביד ישראל שעדיין לא נתנה לכהן דאכתי חזיא לכהן שבחוצה לה דלאו ממון דאנשי עיר הנדחת הוא מיהו כיון דאיכא למימר דדילמא יהיב לה לכהן

שבתוכה ירקב אי נמי כיון דאית ליה למאריה זכותא דטובת הנאה בגווה אמטול להכי ירקבו עכ"ל דמזה מוכח דסובר דטובת הנאה הוי ממון עי"ש לפי האמור נראה דאין מזה הכרח כמובן:

אחר זמן ראיתי מה שפלפל הרב נאות יעקב בתשובה שבראש הספר בסי' ד' דף י"ט ע"א וע"ב בסוגיא דנדרים ד' ל"ד הנ"ל ובסוגיא דפרק השואל ד' צ"ט ע"א המשאיל קרדום של הקדש מעל לפי טובת הנאה שבו ולא יכלתי להתבשם בדב"ק לך נא ראה אף גם זאת ראיתי להרב טעם המלך אשר בשער המלך בחמישי מהלכות אישות דין ו' (בד' י"ב ע"א מדפוס לבוב קרוב לסופו) שהקשה על הרמב"ם שפוסק בעלמא דטובת הנאה אינה ממון איך פסק להא דרבא דמעל לפי טובת הנאה הלא אם אינה ממון אין כאן שוה פרוטה ולרבא גופיה לא קשיא דאיהו סבר טובת הנאה ממון וכן הקשה על מה שכתב הרמב"ם פרק ז' מהלכות מעילה דין ד' במשאיל קורדום של הקדש דמעל לפי טובת הנאה שבו וכתב דיש לדחוק ולומר דהאי טובת הנאה דגבי ירושה ושאלה לא דמיא לשאר טובת הנאה דהא מותר ליקח לכתחלה דינר מבניו כדי ליורשו וכן מותר ליקח פרוטה בשכר שאלה אבל גבי מתנות כהונה ותרומה ומעשרות שאסור הכהן עצמו ליקח דינר לתת לו התרומה אלא שרשאי ליקח דינר מישראל לתת התרומה לבן בתו כהן טובת הנאה כזאת דלא שכיחא לא מיקריא ממון: נחזור לציוני הרב אהל יעקב הנ"ל (בד"ה והנה הרב אהל יעקב) מה שציין בדין חליפין וקנין אגב אי איתנהו בטובת הנאה דהרמ"א בריש סי' ר"ג סובר דאינה ממון ושהרב שפתי כהן סבר דהויא ממון לענין חליפין ואגב אנכי הרואה דמרן מוהרימ"ט בחלק ב' בחלק יו"ד סי' ה' (בד"ה ובספק השני) אחר שכתב דהלכה דטובת הנאה הוי ממון כתב ומיהו לענין שעבוד והקנאה לא מהני הא דחשיב ממון ומנא אמינא לה מדאשכחן דרבא גופיה (דאית ליה בנדרים ד' פ"ה דטובת הנאה ממון) אמר בפרק קמא דמציעא דף י"א ע"ב דאינה ממון לחליפין ולקנין אגב אלמא מוכח דאף דהוי הנאה לנדרים ולקידושין מכל מקום אינה חשובה ממון להקנותה בקנין סודר ולא באגב דלית בה משום ואף דדחי לה בגמרא להא דרבא דאמרינן ולא היא מתנות כהונה נתינה כתיב בהו לא דחי אלא סברא דרבא דמשוה חליפין לאגב דטובא איכא בינייהו וכן מוכח מדברי רש"י אבל עיקר טעמו של רבא דטובת הנאה לא חשיבא ממון להקנותה לא אדחיה וכו' עי"ש (בגוף הספר כתוב רבה בה"ה וצריך להיות רבא) ופירש דבריו הרב קרית ארבע בדף קט"ו ע"ד סעיף ב' שרוצה לומר שעיקר דינו קיים דטובת הנאה אינה נקנית באגב ולא בחליפין וכתב שנראה מדברי רש"י שציין שם דלא מיקניא בחליפין אבל באגב מיקנייא ושנראה שזו היא דעת הרי"ף שהביא הרב מוהרימ"ט שם

עי"ש וחידוש הוא שלא זכר (בקרית ארבע) דברי הרמ"א ושפתי כהן דסי' ר"ג הנ"ל כדרכו בקודש:

ורבינו בצלאל באסיפת זקנים לבבא מציעא בסוגיא הנ"ל כתב (בד"ה טובת) על מה שאמרו בש"ס ולא היא שאני מתנות כהונה וכו' וז"ל כתב רש"י דמההיא דלא היה להם סודר לאו ראיה היא וכו' פירוש לפירושו דאי משום הא לא איריא דמצי למידחי שאני מתנות כהונה דנתינה כתיב בהו ואין מכאן ראיה אבל קושטא היא דטובת הנאה אינה ממון להקנות בחליפין והוצרכתי לכתוב זה מפני שיש מקום לפרש דהא דקאמר תלמודא ולא היא אכולה מילתא קאי ולא היא אלא דטובת הנאה נקנית בחליפין ושאני מתנות כהונה דנתינה כתיב בהו ולא רצה רש"י לפרש כך משום דלא תלינן בוקי סריקי בסתם תלמודא דסובר דטובת הנאה חשיבא ממון לקנות בחליפין והא ודאי לא מיסתבר אי נמי שיש לו לרש"י בקיאות ממקום אחר שאינה נקנית בחליפין עכ"ל ומבואר שדעת רש"י דטובת הנאה אינה נקנית בחליפין כמו שהבין מדבריו הרב קרית ארבע: ומצוה להביא מן הקרוב את אשר ראיתי עתה בספר אור זרוע הגדול (פסקי מסכת בבא מציעא) שנדפס מקרוב בעיר קדשנו ירושלים תוב"ב (בשנת תרמ"ז) והוא שבסוגיא דדף י"א ע"א וע"ב אחר שהביא כל סוגיית הש"ס עד המסקנא ולא היא מתנות כהונה נתינה כתיב בהו וכו' כתב ולא איתבריר לי אי הלכה כרבא דטובת הנאה לא מיקניא בחליפין או הלכה לפי המסקנא דאסיק דטובת הנאה מיקניא בחליפין ומתנות שאני דכתיב בהו נתינה ואומר לי לבי דממאי דמסיק בלשון פשיטות ולא היא ולא קאמר בלשון דחיה דילמא שאני מתנות כהונה דנתינה כתיב בהו שמעת מינה דהכי קים לן סתמא דתלמודא דטובת הנאה מיקנייא בחליפין והכי נמי מסתברא דהא רבא גופיה סבר בפרק בתרא דנדרים דטובת הנאה ממון (הביא כל סוגיית הש"ס דנדרים ד' פ"ד ע"ב ופ"ה ע"א וסיים) אלמא קסבר רבא טובת הנאה ממון ופסק רבינו חננאל דהלכה כרבא הילכך הואיל ורבא גופיה סבר דטובת הנאה ממון וקימא לן כוותיה לא מיסתבר לחלק דלענין קידושי אשה ולענין נדר הוי ממון ולענין לקנות בחליפין לא הוי ממון אלא מסתבר כסתמא דתלמודא דמסיק ולא היא מתנות נתינה כתיב בהו חליפין דרך מקח וממכר הוא ולעולם טובת הנאה בעלמא שהיא ממון שפיר מיקנייא בחליפין עכ"ל ואשכחנא תנא דמסייע להכהן הגדול הרב שפתי כהן במה שפסק שטובת הנאה נקנית בחליפין:

ומה שהביא הרב אהל יעקב מדין נוגע בעדות שהרמ"א מכשיר ושפתי כהן חולק עליו הנה קיצר מאד בזה דמשמעות דבריו הוא דהרמ"א מכשיר לעדות אף למי שיש לו בה טובת הנאה אבל לשון הרמ"א אינו מורה כן ודבריו הם על מה שכתב מרן דגזבר שאין

לו ולא לקרוביו שום זכות בנכסי הקדש ולא בפירותיהם כשר להעיד על זה כתב הרמ"א וכל שכן שקרוביהם כשרים להעיד אף שהגזבר מחלק הממון למי שירצה למאן דאמר טובת הנאה אינה ממון וכו' ואין במשמע לשון זה שהגזבר עצמו יכול להעיד למאן דאמר טובת הנאה אינה ממון רק בהכשר קרובי הגזבר הוא דעסיק הרמ"א והרב מחנה אפרים בהלכות עדות סי' א' הביא מה שחלק השפתי כהן על הרמ"א וכתב על זה וז"ל נראה שהבין שטעם פיסול הקרובים הוא משוב דחשידי לאסהודי שיקרא ומשום קורבה וכו' אבל אין נראה לי כמו שכתבתי דעדים שמעידים על דבר אחד ומאותו עדות מטי הנאה דממילא לקרובי העדים אף שאותו קרוב היה פסול לאותו עדות משום דנוגע בעדות וכגון באומר תנו מנה לעניי עירי דקימא לן אין מביאים ראיה מאנשי אותה העיר משום שנוגעים בעדות מכל מקום קרובי אנשי העיר יכולים להעיד דטעם פיסול הקרובים לאו משום דחשידי להעיד שקר דאין אדם חוטא ולא לו הלכך דוקא כשמעיד על קרובו הוא דפסול אבל כשאינו מעיד על קרובו אלא על אדם אחר אף דממילא מטי הנאה לקרובו כשר וכו' עי"ש:

וכדברי הרב מחנה אפרים כתב הרב אורים ותומים על דברי הרמ"א וש"ך הנ"ל וז"ל בסק"ד אף על פי שהגזבר מחלק וכו' הש"ך בס"ק יו"ד האריך להשיג על הרמ"א דמה בכך דטובת הנאה אינה ממון מכל מקום הרי יש לו הנאה ממנו ויש בו צד נגיעה ובעדות קי"ל כל שיש צד נגיעה אפילו בדרך רחוקה ונפלאה לא יעיד וע"ש שהאריך כי מ"ש ריטב"א למאן דאמר טובת הנאה ממון דאין מעיד קושטא דמילתא קאמר דס"ל טובת הנאה ממון אבל באמת אף דאינו ממון אינו מעיד והאריך ואפשר שיש בטענתו דברים נכונים אלא (נראה דצריך להיות אילו) אנו באים לדון שהגזבר בעצמו יעיד בזו יש פתחון פה להרב שפתי כהן לטעון כמו שכתבתי דהא יש כאן צד נגיעה אבל בקרובים לא הבנתי דבריו דהא קרובים לא נחשדו לשקר רק גזרת הכתוב לא יומתו אבות וכו ואם כן אף בשלמא דאין כאן ממון מכל מקום כיון (הלשון מגומגם קצת והכונה מבוארת) כאן נגיעה אולי יעיד שקר בשביל נגיעה אבל קרובים לא נחשדו לשקר ובשלמא אי הוי ממון אם כן לגזבר הוי ממון וש"פ והרי זה בכלל לא יומתו אבות דאין הקרובים יכולים להעיד אבל כיון שטובת הנאה אינה ממון אם כן לא שייך בקרובים גזרת המלך דהא אין כאן לא זכותולא חיוב בממון קרובם ואי דיש נגיעה להגזבר קרובם זהו אלו החשש דיעידו שקר אבל הקרובים לא נחשדו לשקר כלל ולכן צדקו דברי רמ"א שכתב שקרובים יכולים להעיד דבזהו ליכא פקפוק אבל בגזבר עצמו יש לספק אולי כש"ך ואם העידו דבר שיש לגזבר הנאה גמורה בו דעת הריטב"א דמכל מקום ההקדש חל וינתן

לגזבר אחר דפלגינן דבורא ועיין לקמן בסי' נ"א מ"ש בזה עכ"ל וכיונה דעתו לדברי הרב מחנה אפרים הנ"ל וחידוש הוא שהרב אהל יעקב לא ראה דב"ק: ומה שהביא הרב אהל יעקב ההיא דאין נשבעין היסת על טובת הנאה ומשמע ליה דמזה מוכח דאינה ממון כבר כתבתי על דברי הרב קהלת יעקב בראש אות זו דאין מזה הכרח משום דדין זה אתי שפיר גם למאן דסבר טובת הנאה ממון:

ולענין נדרים כתב הרב אהל יעקב דמדברי הרמב"ם בשביעי מהלכות נדרים דין י"א נראה דסובר דהוי ממון אף דבעלמא סבירא ליה דאינה ממון כדכתב בפרק חמישי מהלכות אישות ובפרק ב' מהלכות גניבה דין ה' ובפרק י"ב מהלכות תרומות דין ט"ו וציין לעיין בכסף משנה שביאר החילוק שבין נדרים לשאר מילי וז"ל ממה שכתב בכאן נראה שפסק הרב כאוקמתיה דרבא דסבירא ליה דטובת הנאה ממון ותימה שהרב בפרק ה' מאישות פסק דאינה ממון מצאתי לר' מאיר בר' שמעון המעילי שכתב בשיטת נדרים וז"ל הרי"ף נראה שפסק בפרק אלו עוברין גבי המפריש חלה בטומאה ביום טוב דטובת הנאה אינה ממון ובקידושין נמי גבי מקדש בתרומות ומעשרות ויש לחלק בין טובת הנאת דמודר הנאה לטובת הנאה דעלמא מתרי טעמי חדא דהא סבירא ליה דאפילו ויתור אסור במודר הנאה וסתם לן תנא דמתניתין בתלת דוכתי בההיא מסכתא הכי ועוד דהא חזינא דמילתא דאיסור הנאה אפילו בהנאה אסור דאילו יין נסך אם נגע עכומ"ז ביינו בכוונה אסור בהנחה ואסור לתתו לעכומ"ז הכי נמי גבי מודר הנאה כיון דאסור לאיתהנויי מיניה אסור לתת התרומה אף על פי שאינם שלו ויש לו ליתנם על כרחו ואפילו הכי אסור ואולי הרי"ף סמך על טעם זה עכ"ל הנה על מה שכתב בשם הרי"ף שנראה שפוסק דטובת הנאה אינה ממון התפלא הגאון בשאילת שלום (על השאלתות) בפרשת קרח שאלתא קל"ב שלא מצא שום ה כחה לזה בדברי הרי"ף ועי"ש בהעמק שאלה מה שביאר בזה וכדברים האלה כתב הרב המאירי בחידושיו לנדרים בסוגיא הנ"ל אף שאין הלשון בסיגנון זה ממש אבל כוונה אחת לשניהם ושם לא הזכיר את הרי"ף רק כתב כן בשם רוב המפרשים:

והנה הוכחת רבינו מאיר מלשון הרמב"ם שסובר דטובת הנאה ממון לכאורה צריכה ביאור דלא הוזכר בדברי הרמב"ם מזה וגם לא נקיט הרמב"ם כלישני דרבא דאמר דתרומה דלא חזיא אלא לכהנים וכו' שויא עפרא וכו' שמלשון זה הוא שהבינו הראשונים בדעת רבא שסובר דטובת הנאה ממון היא אבל בדברי הרמב"ם אין רמז מזה ונתקשיתי בזה עד שמצאתי ביאור הדברים בים של שלמה לבבא קמא פרק הגוזל קמא סי' ס"א והוא זה דבגמרא ד' פ"ד ע"ב פרכינן דמרישא דמתניתין דתני קונם כהנים נהנים לי יטלו

הכהנים על כרחו משמע דטובת הנאה אינה ממון ואילו מדתני סיפא גבי כהנים אלו נהנים לי יטלו כהנים אחרים משמע דטובת הנאה ממון ומוקי לה רב הושעיא כתנאי רישא כר' יוסי בר יהודה דאמר טובת הנאה אינה ממון וסיפא כרבי דאמר טובת הנאה ממון ושקיל וטרי בש"ס בהאי שינוייא והדר מתרץ לה רבא שאני תרומה וכו' ופירשו המפרשים רש"י ותוספות והר"ן והרא"ש והרמב"ן והרב הנמק"י והריטב"א דכונתו לומר דלעולם מתניתין סברה טובת הנאה ממון ושאני תרומה וכו' נמצא דבפירושא דמתניתין איכא תרי שינויי לרב אושעיא אתיא כתנאי ולא יתכן שהרמב"ם סובר כמותו שהרי הוא פסק לשתי הבבות שבמתניתין ועל כרחין דנקיט כשינוייא דרבא דאתיא כולה מתניתין כחד תנא ולפי מה שפירשו המפרשים הנ"ל היינו דמוקים לה כמאן דאמר טובת הנאה ממון ומזה מוכח שפיר דהרמב"ם פוסק כמאן דאמר טובת הנאה ממון ואהכי קשיא ליה דהא בעלמא אית ליה להרמב"ם דטובת הנאה אינה ממון וכן הקשה הגאון רש"ל בים של שלמה ועי"ש מה שיישב ומובא בדברינו להלן בס"ד:

ומה שיישב רבינו מאיר פסקו של הרמב"ם גבי כהנים אלו שיטלו אחרים ולא אמרינן שיטלו המודרים בעל כרתו לפי שהטובת הנאה שיש לבעל הבית אינה ממון נראה שהוא יישוב נכון וכונתו דאין המודרים יכולים ליטול את התרומה על פי טענה זו (דאינה ממון להבעל הבית) והם יתנוה לכהנים המותרים בה משום שאם כן נמצאים כהנים האלו נהנים בטובת הנאה זו שנותנים אותה למי שירצה ואף דטובת הנאה אינה ממון מכל מקום לא גריעא טובת הנאה מויתור וכיון דויתור אסור למודר הנאה הכי, נמי הדין נותן שתהא טובת הנאה זו אסורה להמודרים אף דלא חשיבא ממון ועוד כיון דהם אסורים בה הרי אסורים הם ליתן במתנה דבר האסור להם כמו ביין נסך שאסור בהנאה ואסור ליתנו במתנה ולכן כיון שלכהנים אלו אסורה משום הכי תנן בסיפא גבי כהנים אלו יטלו אחרים ולא המודרים אף דאין לבעל התרומה בה אלא טובת הנאה ואינה ממון והכהנים האלו אם יטלוה לא יהנו בה אלא על כרחם צריכים ליתנה לכהנים אחרים אפילו הכי אסור דהנתינה לאחרים הוי הנאה כן נראה ברור כונת רבינו מאיר ומרן כסף משנה קבל דבריו בשתיקה כהודאה: ועל מה שמדמה רבינו מאיר הא דתרומה לאיסור יין נסך כתב הרב קרן אורה בדף מ' ע"א דאינו מובן דהתם אסור ליהנות ביין נסך וכשנותנו לעכו"ם הרי הוא נהנה שמחזיק לו טובה אבל הכא הכהן אסור לו ליהנות משל ישראל וכיון דטובת הנאה אינה ממון ואין זה שלו אמאי לא יהא רשאי ליתן לו ועוד דמתניתין קתני יטלו אחרים דמשמע דהם אסורים ליטול אפילו מעצמם עכ"ל הנה הרב הבין שהדמיון ליין נסך הוא כלפי בעל התרומה אבל לפי מה שפירשתי שכונתו היא כלפי הכהנים

המודרים שאסורים ליטלה כדי ליתנה לכהן שירצו שהרי בנתינתם הלזו הם נהנים וכיון שאסורה להם אסורים ליתנה לאחרים כמו ביין שאסור לו ואסור ליתנו לאחרים:
וראיתי בספר תהלה לדוד החדש לידידי הרה"ג אבד"ק בארדיטשוב יצ"ו בקונטרס שהם וישפה שבסוף ח"א שכתב בדף ו' ע"ג על תירוץ רבינו מאיר שהביא מרן כסף משנה וז"ל ולא זכיתי להבין תירוצו דנהי דפשיטא דאיסורי הנאה אסור ליתנם במתנה וכמבואר מהא דכהנים ולוים נהנים לי יטלו על כרחו דמשמע ודאי דאסור ליתן להם אבל הכא עיקר הקושיא בכהנים אלו ולוים אלו אמאי לא יטלו בעל כרחו כיון דטובת אינה ממון ולכאורה אמינה דקשה לכאורה איך אמרינן יטלו בעל כרחו הא אמרינן בחולין דף קל"ג ע"ג ונתן ולא שיטול מעצמו וזה אף למאן דאמר טובת הנאה אינה ממון וכן פסק רבינו בפרק י"ב מהלכות תרומות דין ט"ו דאף דטובת הנאה אינה ממון אסור ליטלם שלא מדעת בעלים ולכן היה אפשר לומר דמעיקרא דלא הוה ידעינן טעמא דרישא דיטלו בעל כרחו ועל כרחין צריך לומר דטובת הנאה אינה ממון ומותר ליטול שלא מדעתו ועל כרחין לא סבירא לן הא דונתן ולא שיטול מעצמו כיון שמפורש במתניתין שמותר ליקח בעל כרחו ולכן קשיא לן סיפא דגם בכהנים אלו יטלו בעל כרחו אבל כיון דמתרצינן דהיינו טעמא דיטלו על כרחו דשויא עפרא בעלמא אם כן אין קושיא ברישא מהא דונתן ולא שיטול מעצמו אם כן סיפא אתיא שפיר בפשיטות אף אי טובת הנאה אינה ממון דיטלו אחרים אבל הני לא דמדעתו אסורים מטעם מתנה כדכתב רבינו מאיר בר' שמעון הנ"ל ובעל כרחו אסורים מטעם ונתן ולא שיטול מעצמו עכ"ד יצ"ו:
ולי הדל דברי רבינו מאיר הנ"ל מבוארים כאשר כתבתי בפנים ומה שכתב הרב יצ"ו דודאי איסורי הנאה אסור ליתנם במתנה כמבואר מהא דכהנים נהנים לי דיטלו על כרחו לא הבנתי דמיונו שהרי מה שאנו דנים בזה הוא שהאיש שאסור לו הדבר ההוא בהנאה אסור הוא ליתנה במתנה שהרי גם במתנתו מטי ליה הנאה וזה פשוט מאד שכשם שאסור למכור דבר האסור בהנאה וכן אסור גם בשאר הנאות אסור גם כן ליתן הדבר שאסור לו בהנאה אף למי שמותר הוא בהנאתו ואפילו לבהמת הפקר אסור ליתן דבר האסור בהנאה עיין במה שרשמתי בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת האל"ף אות רכ"ג וגם על מתנה לחבירו כתבתישם (בד"ה והנה) שאסור ליתן עי"ש ובקונטרס פאת השדה לחלק הכללים במערכת האל"ף אות ל"ח אבל מה שמביא מההיא דכהנים נהנים דיטלו בעל כרחו והוא לא יתן הוא דבר אחר שמי שמותר הוא עצמו ליהנות אסור לו ליתן אותו הדבר למי שאסור המקבל ליהנות מאותו דבר ומה זה ענין למה שאנו עסוקים בו ואנכי לא ידעתי: ומה שהקשה אריאשא דמתניתין איך יטלו בעל כרחו והא קיימא

לן ונתן ולא שיטול מעצמו ונדחק דמעיקרא הוה משמע לן דלא קיימא לן כהא דונתן ולא שיטול וכו' לדעתי הקצרה נראה פשוט דבכי האי גוונא שאסר הנאתה לכל הכהנים אין בזה משום ולא שיטול מעצמו דדוקא כשיכול הבעל הבית ליתן למי שירצה הוא דאסור לכהן ליטול מעצמו דהוי כגוזל זכותו של בעל הבית אבל בזה שאין להבעלים שום זכות עוד יכולים הכהנים ליטול בעצמם ולא להניח התרומה ביד הבעלים שתלך לאיבוד ומפני זה הוא שנוטלים ממנו בעל כרחו שאם לא כן אף אם לא נדרוש ונתן ולא שיטול מעצמו מכל מקום מי התיר לכהנים לכוף אותו בעל כרחו ודי להם שאם יוכלו ליקח התרומה שלא בידיעתו יטלוה ואין חשש משום ולא שיטול מעצמו דלא דרשינן דרשה זו אבל אם הבעלים אין מניחים אותם ליטול אותה למה יהיו מותרים ליטלה בעל כרחו אלא ודאי כיון שאין עוד להבעלים זכות ליתנה למי שירצו כיון שאסרה על כולם אם כן אין להם לבעלים כח לעכב ביד הכהנים ונוטלים ממנו בעל כרחו ולא תלך לאיבוד בידו:

והרב קרן אורה כתב בשם הרשב"א שהקשה אמאי יטלו בעל כרחו הרי יכול לקבל טובת הנאה מאחרים והם יתנו לכל כהן שירצו ושתירץ דעיקר טובת הנאה היא מדכתיב נתינה דזכתה לו תורה בנתינה למי שירצה אבל הכא דאסר הנאת כל הכהנים ממנו ואין הנתינה בידו משום הכי אין לו עוד טובת הנאה בזה עכ"ל הרי דכשאסר הנאת כל הכהנים ממנו פקע ממנו זכות זו והוא לגבי התרומה כאיש זר והכהנים הם הבעלים ויכולים להוציא את שלהם ממנו בעל כרחו ואין בזה משום ולא שיטול מעצמו כיון שאינו נוטל דבר מהבעלים (נחזור לדברי רבינו מאיר שהביא מרן כס' משנה שכתבתי בפנים שדבריו נכונים ומבוארים): אלא דקשה על זה דמסתמא דהש"ס משמע דלא סבירא ליה לחלק בהכי שאם כן כי מוקי רב הושעיא סיפא דמתניתין כרבי ורישא כר' יוסי בר יהודה דרבי אית ליה גבי גונב טבלו של חבירו דטובת הנאה ממון ורישא ר' יוסי בר' יהודה דסבר בה דטובת הנאה אינה ממון הוה ליה לש"ס לדחויי ממאי דילמא עד כאן לא אמר ר' יוסי דאינה ממון אלא בעלמא אבל גבי מודר הנאה מודה דאסור ולא משום דטוה"נ ממון אלא אף אינה ממון אסור למודר הנאה ולמה לך למימר דסיפא כרבי אתיא הלא כולה כר' יוסי בר יהודה מצית לאוקומא ומדלא אמרינן הכי מוכח דרב הושעיא סובר דאי אמרינן דטובת הנאה אינה ממון יכולים כהנים אלו ליטול התרומה וליתנה לכהנים האחרים וגם סתמא דש"ס שתיק ליה בהא ואם כן מנא ליה להרמב"ם לחלק כן בדבר שמשמעות הש"ס הוא בהיפך וכבר ראיתי בחידושי הרש"ש שבש"ס החדשים דפוס ראם שהקשה כן והיא קושיא חמורה:

ועוד קשה דהנה הראשונים רבינו חננאל ודעמיה שפסקו כמאן דאמר טובת הנאה ממון מביאים ראיה מהא דרבא בסוגיא דנדרים מוכח דסבר הכי מדמוקים למתניתין דנדרים דסברה טובת הנאה ממון ושאני טובת הנאה דתרומה וכו' ושויא עפרא בעלמא והסוברים דטובת הנאה אינה ממון סבירא להו דרבא משום דדחיקא ליה שינוייא דרב הושעיא למתניתין דנדרים משום הכי הוא דמוקי מתניתין דנדרים דסברה טובת הנאה ממון וטעמא דרישא משום דשוייה עפרא אבל איהו לא סבירא ליה כהאי מתניתין אלא כמתניתין דסוף פרק האיש מקדש דתנן המקדש בתרומות ומעשרות מקודשת ואוקמוה עולא ורב אסי דהוצל בטבלים שנפלו מאבי אמו אבל לא בתרומה מכריו משום דטובת הנאה אינה ממון עיין בתשובת שבמרדכי פרק שבועת הדיינין סי' תשס"ז שכתב כן דרבא דמוקי מתניתין דנדרים דסברה טובת הנאה ממון לאו משום דהכי סבירא ליה אלא משום דדחיקא ליה לאוקומה רישא כחד תנא וסיפא כתנא אחרינא אהכי מוקים לכולה מתניתין כחד תנא: אמור מעתה דמזה יש להוכיח דרבא גופיה לית ליה סברת רבינו מאיר שהביא מרן כסף משנה שאם כן למה ליה לאוקמיה דמתניתין דנדרים סברה טובת הנאה ממון לימא דהך מתניתין נמי סברה כמתניתין דקידושין דטובת הנאה אינה ממון והא דתני סיפא גבי כהנים אלו דיטלו אחרים היינו טעמא משום דויתור אסור וכו' אלא ודאי מוכח דגם רבא לא סבירא ליה סברא זו ומשום הכי הוצרך לשנויי דמתניתין סברה טובת הנאה ממון וכו' ואם כן מנא ליה להרמב"ם לומר היפך ממאי דמשמע מהש"ס ומרב הושעיא ומרבא כאמור אבל באמת הא לא קשיא דכוונת רבינו מאיר היא לומר דמתניתין לאו משום דטובת הנאה ממון כדמפרשי ליה הראשונים אלא מהני טעמי שכתב הרב ועיין עוד להלן בס"ד:

ובחידושי הרש"ש שם כתב לחלק דדוקא הנאה שיש לבעל הבית ליתן לכל מי שירצה הוא דאינה ממון כי ההיא דקדושין דגם האשה המתקדשת לא תהיה לה בהן אלא טובת הנאה זו בלבד אבל ההנאה שמגיע להמקבל כי הכא חשיבא ממון כיון דיכולים אחר כך למוכרן ופלוגתא דרבי ור' יוסי בר יהודה הואיל דהגנב אכלו להא דמיא דהרי הגיע לו הנאה גמורה ומדוייק הגירסא דכאן ואכלו ובתוספתא בשלישי דמעשר שני האוכל טבל של חבירו ואילו בקדושין ליתא למלת ואכלו ואולי שתי בריתות הן והש"ס מייתי התם ההיא ברייתא דוקא משום דשם מירי בטובת הנאה הקטנה כדאמרן (ויישב בזה כמה עניינים וסיים) ולפי זה יצא לנו דין חדש דישראל שקידש בת כהן במתנות כהונה הזרוע וכו' מקודשת דלדידה הוי טובת הנאה גדולה דהוי ממון דקיימא לן בחולין ד' קל"ב כהן ואפילו כהנת ואפילו היא אשת ישראל ואף דהוא לא נתן לה מידי דטובת

הנאה שלו הקטנה אינה ממון מכל מקום מקודשת כיון דבאה הנאה לה מחמתו כדכתב הר"ן בקידושין גבי מכרן וקידש בדמיהן והוא הדין במקדש בתרומה על ידי אב כהן לקטנה או נערה עכ"ל: ולפום ריהטא איני מבין דב"ק שנראה שכונתו לומר דגבי כהנים אלו חשיבא הנאה גדולה ומשום הכי הויא ממון שהרי ליישב קושית רבינו מאיר על הרמב"ם עסיקינן ואיני מבין היכי הויא טובת הנאה גדולה הרי הכהנים האלו אם יטלו את התרומה ודאי אינו אלא ליתנה לכהנים אחרים שהם עצמם אין יכולים ליהנות שום הנאה ממנה לפי שהבעל הבית אסרה עליהם ורק הסלקא דעתין הוא שיטלוה הם ויתנוה לכהן שירצו וזו היא רק טובת הנאה קטנה ומדקאסרינן אותה להם שמעינן דאף טובת הנאה הקטנה הויא ממון ומה שדקדק מלשון הבריתא הגונב טבלו של חבירו ואכלו ואילו בקדושין ליתא למלת ואכלו עם שבאמת הוא דקדוק נכון אמנם אנכי הרואה בשאלתות פרשת קרח שאלתא קל"ב שהובא שם סוגיא דנדרים ומייתי הבריתא דהגונב טבל בלא מלת ואכלו וכדאיתא בש"ס דקידושין ממש:

ובהגהות וחידושי פורת יוסף אשר בש"ס החדשים דפוס ראם בסוגיא דנדרים כתב ליישב דעת הרמב"ם דכיון דלא קאמר רבא לעולם טובת הנאה ממון משמע שסובר דלאו בטובת הנאה שייכי אלא אף דטובת הנאה אינו ממון מכל מקום כיון דבידו לתתה לכל מי שירצה הנאה מיקרי אם נותן לזה הכהן ועיין חולין ד' קל"א דאפילו למאן דאמר טובת הנאה אינו ממון אין יכול ליתנה בעל כרחו ומה דהמקשן תלה בטובת הנאה ממון היינו משום רישא עכ"ל ותירוץ זה נראה נכון ויש לבאר עוד דמה שהזקיקו להרמב"ם לפרש כן בכונת דברי רבא הוא משום דאמר רבא בבבא מציעא ד' י"א דטובת הנאה אינה ממון וכי היכי דלא תיקשי לן דרבא אדרבא מפרש כונת רבא בנדרים כנז"ל וראיתי בהגהות הרב מוהר"ץ הירש חיות בנדרים שהביא שהרב מחנה אפרים בהלכות טובת הנאה הקשה דרבא אדרבא והוא כתב ליישב עי"ש ועיינתי במחנה אפרים וראיתי שכתב דהרמב"ם ס ודעמיה דפסקו דטובת הנאה אינה ממון מפרשים סוגיא דנדרים דהכי קאמר לא תימא דטעמא דשרי ברישא הוא משום דטובת הנאה אינה ממון דאף אם אינה ממון אסור דטובתהנאה מיהא אית ליה שהתורה נתנה לו כח ליתנם למי שירצה ואין הכהן רשאי ליטלם שלא מדעת בעל הבית כדכתב הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות תרומות ולא עוד אלא דרשאי הישראל ליקח ארבעה זוזי מחבירו כדי ליתנם לבן בתו כהן כדכתב הרמב"ם שם ובנדרים אפילו ויתור אסור אלא היינו טעמא דשרי משום דכיון דתרומה לא חזיא אלא לכהנים מכי אסריה עלייהו שויא לטובת הנאה דידה עפרא בעלמא ושוב הביא סוגיא דבבבא מציעא הנ"ל דמוכח מפשטה דרבא סובר דטובת הנאה אינה ממון ושוב שקיל

וטרי ליישב לדעת הפוסקים דטובת הנאה ממון מכח סוגיא דנדרים דאית ליה לרבא הכי לפי פירושם בדברי רבא עי"ש דב"ק באורך ועיין להרב מלא הרועים במערכה זו אות י"א מה שכתב בסברת רבא ובמה שציין בהגהות מוהר"ץ הירש חיות לבבא מציעא ד' י"א:

ואנכי הרואה דבחקירה זו בסתירת דברי רבא כבר עמד מרן מוהרימ"ט בח"ב בחלק יו"ד סי' ה' (בד"ה ובספק השני) שאחר שהביא סוגיא דקידושין דמסקינן דטובת הנאה אינה ממון ומסקנת רבא בנדרים דטובת הנאה ממון ושכתב רבינו חננאל דנקיטינן כרבא וסיים הוא שכן עיקר כתב ומיהו נראה לי דלענין שעבוד והקנאה לא מהני מאי דחשיב ממון דההיא לא מיתפסא שיחול עליו שעבוד ולא הקנאה ואמינא לה מדאשכחן דרבא גופיה בפרק קמא דמציעא פריך וכי לא היה להם סודר לקנות בחליפין אלא טובת הנאה אינה ממון לקנות בחליפין הכי נמי אינה ממון לקנות באגב והרי רבא מסיק בנדרים טובת הנאה ממון אלא ודאי מוכח דאף דחשובה ממון לנדרים ולקידושין דאהנאה קפדינן והאי נמי הנאה היא מכל מקום אינה חשובה ממון להקנותה בסודר ובאגב וכו' וכו' עי"ש גם בחלק ח"מ סי' צ"ז (בד"ה וכי תימא) הביא מאי דמסיק רבא בנדרים דטובת הנאה ממון ושכתב רבינו חננאל דאדרבא סמכינן להלכה וסיים וזהו לענין קידושין ונדרים אבל לענין ממון מוכח בפרק קמא דבבא מציעא דאינה ממון והביא הסוגיא הנ"ל עי"ש דב"ק וחידוש הוא שלא ראו הרבנים הנ"ל את דבר קדשו וגם על רבינו מוהרימ"ט יש לתמוה דנקיט בפשיטות על פי פסק רבינו חננאל דטובת הנאה ממון ולא זכר כלל שאין כן דעת הרמב"ם והטור ביו"ד סי' של"א ובקיצור פסקי סוף פרק שני דקידושין וכבר העיר קצת בזה הרב קרית ארבע על דבריו שבסי' ה' הנ"ל וז"ל ועיין להרמב"ם פרק ה' מהלכות אישות ובשביעי מהלכות נדרים ובכסף משנה שם וצריך ישוב על רבינו מוהרימ"ט שלא הביא מזה כלום ועשה עיקר דברי רבינו חננאל שהביא הרא"ש בקידושין עכ"ל עיין בספרו בד' קט"ו ע"ד ואם היה רואה הרב קרית ארבע דברי הריב"ה בטור ובקיצור פסקי הנ"ל היה מגדיל התימה עליו:

ובשיטה מקובצת לבבא מציעא בסוגיא הנ"ל כתב בשם מורו הרב וז"ל טובת הנאה אינה ממון נראה לי דאפילו תימא ממון אינה ממון חשוב להקנות על ידה חליפין ואתיא סוגיין בין למאן דאמר טובת הנאה ממון ובין למאן דאמר אינה ממון ואף דאינה נקנית בחליפין ולא אגב קרקע ה"מ מפני שאין קניינים אלו חשובין אלא גריעי אבל אם אמר אדם לחבירו הרי לך מנה ונתן לו ותקנה טובת הנאה שיש לך לפירות הללו קנה דאי לא תימא הכי הכי הוה ליה למימר טובת הנאה אינה ממון ואינה נקנית ומדקאמר אינה ממון לקנות

בחליפין הכי נמי וכו' משמע דאיכא גוונא דמקנייה טובת הנאה עכ"ל ובקרית ארבע שם כתב וז"ל ועיין באסיפת זקנים שם דדחיק לדקדק מלשון הסוגיא דהיינו אף למאן דאמר טובת הנאה ממון ואין אנו צריכים לכל הדקדוקים דרבא גופיה הוא ניהו מאריה דשמעתא דהכא ודהתם עכ"ל וכונתו לפי הנראה היא דממה שכתב דאפילו תימא ממון וכו' נראה דאיהו לא סבירא ליה הכי ולזה קאמר דמאריה דשמעתא הוא רבא ואיהו סבירא ליה בסוגיא דנדרים דטובת הנאה ממון ואם כן בהכרח לומר דלענין הקנאה שאני וכו' והנה הדברים האלו כתב באסיפת זקנים בשם מר רבו הוא הרדב"ז ויוכל להיות שהרדב"ז מספקא ליה בדעת רבא אי מאי דמוקים למתניתין דנדרים כמאן דאמר טובת הנאה ממון הוא משום דהכי סבירא ליה כמו שסוברים רבינו חננאל ודעמיה הפוסקים דטובת הנאה ממון או דמשום דדחיקא ליה שינויא דרב הושעיא (דמוקי למתניתין כתרי תנאי) תריץ ומוקים לה כחד תנא ומיהו לקושטא סבירא ליה דטובת הנאה אינה ממון או דסבירא ליה כדכתב הגאון ים של שלמה בפרק הגוזל סי' ס"א לדעת הסוברים דאינה ממון דהא דרבא לא תלי בהאי פלוגתא וכמו שהבאתי בשמו לקמן (בד"ה גם בעיקר) ולכן מיהדר לפרושי מילתיה דרבא בהאי שמעתתא אליבא דכולי עלמא וכונת רבא היא דבין אי אמרינן טובת הנאה ממון או אי נימא אינה ממון הדין כן לענין חליפין:

גם בעיקר הקושיא שהקשה רבינו מאיר שהביא מרן כסף משנה שנראין דברי הרמב"ם סותרים ראיתי שעמד בקושיא זו הגאון רש"ל בים של שלמה פרק הגוזל קמא סי' ס"א ולפי שרבני האחרונים שהזכרתי למעלה אשר עמדו ליישב דברי הרמב"ם בשני פסקים בהלכות קידושין ובהלכות נדרים לא הזכירו דברי הים של שלמה כנראה שנעלם מהם דב"ק לכן מצוה להביא מה שכתב בזה והוא שבתחלה כתב להביא ראיה דטובת הנאה ממון מדמסקינן בפרק אלו נדרים על מתניתין קונם שכהנים ולויים נהנים לי וכו' (הביא כל דברי הש"ס ושינויא דרבא שאני תרומה משום דלא חזיא אלא לכהנים וכו' עד שוייא עפרא בעלמא) וסיים אלמא שמעינן דטובת הנאה ממון וממילא אין הלכה כסוגיא דקידושין אלא כרבא בנדרים וכן פסק הרא"ש בסוף האיש מקדש בשם רבינו חננאל ומן התימה על הרמב"ם שפסק כעולא דטובת הנאה אינה ממון ובהלכות נדרים מביא המשנה דכהנים ולויים כצורתה ובהכרח סובר כרבא דמשני רישא וסיפא דטובת הנאה ממון דאי סבר כר' אושעיא רישא וסיפא פליגי אם כן למה כתב שתיהם והיה נראה ששגגה יצאה מלפני השליט אך שוב עיינתי שכתב בהלכות תרומות אסור לכהן שיטול תרומה או שאר מתנותיו עד שיפרישום הבעלים ואין לו לכהן בהם עד שירימו אותם ואחר כך זוכה כהן ואף אחר שהורמו לא יטול אותם אלא מדעת הבעלים שהרי הם

לבעלים שיתנם לכל כהן שירצו ואם לקחן שלא מדעת בעליהם זכה בהם שאין לבעלים בהם אלא טובת הנאה ואינה ממון ולפי זה לא קשיא מידי דסבירא ליה דאינה ממון לקדש אשה או להוציאו בדיינים אבל מכל מקום הוא ממון לבעלים שלא ליטלו בעל כרחו מאחר שיש לו בו טובת הנאה ולא גרע מפחות משוה פרוטה שאסור ליטול הימנו ואין ממון לכל דבר ואם כן כשאוסר לכל הכהנים הוי כעפרא בעלמא ושרי ליטול בעל כרחו אבל כשאוסר לאלו לא יטלו בעל כרחו שהרי יש לו בו עדיין טובת הנאה ליתן למי שירצה ומה שאמרו יטלו אחרים אינו בעל כרחו אלא שהכהנים האלו לא יטלו ונדרו קיים שהרי הטובת הנאה שהיה לו בה אוסר עליהם וכן כתבם הרמב"ם להדיא שיתן מעשרותיו ותרומותיו לכהנים אחרים ובתחלת הסוגיא הוה בעי למימר דמתניתין דהתם תליא בפלוגתא אי הוי טובת הנאה ממון אבל לפי שינוייא דרבא לא צריכה תו לתלות מתניתין בטובת הנאה ממון אלא כדפרישית ולענין פסק הלכה נראה כדברי הרמב"ם שהרי בסי' של"א כתב ממש כדברי הרמב"ם דטובת הנאה אינה ממון ובענין נדרים הביא נמי המשנה כצורתה וכדברי הרמב"ם אלמא כדפרישית דאינה ממון לענין קידושין ולהוציא בדיינים אבל לענין נדר ולענין גזל שלא יטלו בעל כרחו הוי ממון עכ"ל: הרי שעמד בסתירת דברי הרמב"ם עד שחשב בתחלה ששגגה יצאה מלפני השליט ושוב ביאר שהדין עמו דלשינוייא דרבא מתניתין מצי סברה טובת הנאה אינה ממון או דהוי ממון ושאני הכא וכו' ודבריו מכוונים למה שכתב הרב מחנה אפרים שהבאתי למעלה ומה שסיים בים של שלמה דלענין הלכה נראה כדברי הרמב"ם שהרי בסי' של"א כתב כדברי הרמב"ם וכו' לפי הנראה בדפוס שלפני (שטעטין) נשמט תיבת הטור וכן צריך להיות שהרי בסי' של"א כתב הטור כדברי הרמב"ם ומה שכתב שבענין נדרים הביא המשנה כצורתה כונתו גם כן על הטור בסי' רכ"ז בסופו שהביא כל המשנה כיעי"ש: ובדעת הראב"ד במחלוקת זו ראיתי למרן המחנה אפרים שם (בד' ז"ך ע"ג ד"ה אמנם) שהביא מה שכתב הרמב"ם בששי מהלכות מעשר כהן או לוי שלקחו פירות מישראל אחר שנגמר מלאכתן מוציאין אותן מידיהם קנס הוא להם כדי שלא יקפצולבית הגרנות והשיגו הראב"ד אני אומר שאינו קנס אבל מפני שאמר להם מנתא דכהן לא זביני לך עכ"ל דנראה מזה שסובר דטובת הנאה ממון דאי אינה ממון הא ודאי אין מוציאין מיד הכהן והצריך עיון וכתב בספר המקנה החדש בח"ב כלל כ"ט פרט ג' דף ג"ן ע"ג שכונתו במה שהצריך עיון היא כי גם אם טובת הנאה ממון כתבו התוספות בבבא מציעא שצריך רק לשלם דמי טובת הנאה ולמה יוציאו מידם עכ"ל ובהורמנותיה דמר לא ניחא לי לפרש כן בכוונת הרב מחנה אפרים מאחר שלא הביא שם סברת התוספות הלזו על מי סמך

ויבינהו אלא כונתו היא לפי שכתב קודם לכן (אחר שכתב שדעת הרמב"ם דטובת הנאה אינה ממון סיים) ולכאורה נראה שגם הראב"ד סובר כן והיינו מדלא השיגו במקומות שפסק דטובת הנאה אינה ממון מוכח דמודי ליה בהא ולזה כתב אמנם וכו' והביא דברי הראב"ד הנ"ל דמוכח דסובר דטובת הנאה ממון ולכן הצריך עיון:

כלל כה) טובת הנאה אי הויא ממון בתשובת רבינו מאיר שבמרדכי פרק שבועת הדיינין סי' תשס"ז כתב דלכאורה נראה דטובת הנאה אינה ממון כעולא וכרב אסי דבסוף פרק שני דקידושין דלא כרב הונא דיחיד ורבים וכו' ואף דרבא הוא בתרא ומוקי מתניתין דנדרים דטובת הנאה ממון בדף פ"ה ע"א היינו דבעי לאוקומי כחד תנא ומיהו רבא איהו גופיה סבירא ליה טובת הנאה אינה ממון וכן משמע בפרק קמא דמציעא בשמעתא דרבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה (בד' י"א ע"ב) מיהו יש לדחות דאליבא דעולא קאמר עכ"ל והכהן הגדול בשפתי כהן ח"מ סי' ש"ן תמה בזה דהיכן מצינו דרבא סובר טובת הנאה אינה ממון והרב מלא הרועים במערכה זו אות י"א כתב שברור הוא שכונת המרדכי היא על מה שאמר רבא בב"מ דף י"א ע"ב שפיר עבד דלא קבלה וכו' טוה"נ אינה ממון וכו' גם הרבנים דרך המלך בהל' מכירה ד' ק' ע"ג וטעם המלך אשר בשעה"מ בפ"ה מהל' אישות דין ו' (בד"ה ואולם בדברי) החליטו שנעלמה סוגיא זו מעיני הש"ך עי"ש ולפי שקשה מאד וכמו זר נחשב בעיני לומר כן על אדם הגדול די כל רז לא אניס ליה וכוליה ש"ס כמאן דמנח בכיסתיה ובפרט כי סוגיא זו כבר הביאה בתשובת מוהר"ם ועליה קאי והס כי לא להזכיר שלא הביט עין הבדולח בסוגיא דשקיל וטרי בה מוהר"ם לכן לפי חומר הנושא נראה לי הדל שמדקדוק לשון רבינו מאיר משמע ליה דמה שכתב דרבא אית ליה דטובת הנאה אינה ממון אין סמיכתו על סוגיא דבבא מציעא הנ"ל מדכתב ומיהו רבא גופיה סבירא ליה טובת הנאה אינה ממון וכן משמע בפרק קמא דמציעא וכו' ואם כל סמיכתו היתה על סוגיא זו היה לו לומר דרבא סובר אינה ממון כדמשמע בפרק קמא דמציעא דלשון זה מורה דעלה הוא דסמיך לומר דרבא סובר דאינה ממון וכי הוה דחי דאליבא דעולא קאמר ממילא הוה משמע דלא פש לן הוכחה דסבר רבא אינה ממון אבל מדכתב וכן משמע וכו' נראה שמה שכתב בתחלה כן הוא על פי בקיאות ממקום אחר ולכן תמה היכן מצינו דסובר רבא דאינה ממון כן נראה לי להמליץ לפי חומר הנושא ודרך אגב אומר דמה שכתב הרב מלא הרועים דיש לומר דמה שאמר רבא דטובת הנאה אינה ממון אליבא דרבן גמליאל קאמר נראה שהוא טעות הדפוס וצריך להיות אליבא דעולא קאמר ככתוב בדברי מוהר"ם שבמרדכי:

ודע שבדפוסים החדשים הגיה במרדכי והוסיפו תיבת דילמא איהו סבר טובת הנאה אינה ממון ולפי הגהה זו אין מקום ליישב דברי הרב שפתי כהן על דרך שכתבתי אבל ודאי לפניו היתה הגירסא בלא תיבת דילמא: וראיתי להרב מחנה אפרים בהלכות טובת הנאה שהביא מה שכתבו הראשונים דרבא בסוגיא דנדרים ד' פ"ה סובר דטובת הנאה הוי ממון והוקשה לו מדרבא פרק קמא דמציעא הנ"ל דאמר טובת הנאה אינה ממון מוכח דהכי סבירא ליה ודוחק לומר דאליבא דר' אבא הוא דאמר אבל רבא גופיה סובר דטובת הנאה ממון והוא עצמו מסיים ואמר ולא היא כלומר טובת הנאה לעולם חשיב ממון ומאי דלא מקני בחליפין היינו טעמא משום דנתינה כתיב בהו וכו' והנה במאי דמשמע ליה דלשון ולא היא האמור בש"ס הם דברי רבא עיין לעיל במערכת הוא"ו אות ד' מה שהבאתי בזה אם קולא היא הם דברי בעל המימרא דמסיק למילתיה ולא היא כדהוה בעינן למימר או שהם דברי סתמא דש"ס דדחי מילתיה דהאומר ההוא: ובעיקר מילתיה דרב שכתב להוכיח מסוגיא דבבא מציעא הנ"ל דרבא סובר טובת הנאה אינה ממון חידוש הוא בעיני שלא זכר שר תשובת רבינו מאיר שבמרדכי בפרק שבועת הדיינים הנז"ל וכן תמיה לי על הרב מוהרימ"ט בח"ב בחלק יו"ד סי' ה' (בד"ה ובספק השני) שכתב להכריח שאף דרבא סובר טובת הנאה ממון מכל מקום לענין שעבוד והקנאה מודה דאינה ממון מהא דרבא גופיה אמר בפרק קמא דמציעא דטובת הנאה אינה ממון ואף דדחי בש"ס ואמר ולא היא לא דחי לכולי מילתיה וכו' עי"ש ולא זכר שר דרבינו מאיר במרדכי הנ"ל כתב דמשמע מסוגיא זו דרבא סובר טובת הנאה אינה ממון ומאי דאמר בנדרים הוא לפרושי מתניתין דדחיקא ליה לאוקומא כתנאי ומוכח לפי זה דאין חילוק בין שאר דברים להקנאה ושעבוד והרב במרדכי שם דחה דאפשר דאליבא דעולא קאמר וליה לא סבירא ליה עי"ש ואם כן אין הוכחת רבינו מוהרימ"ט לחלק בין שאר דברים להקנאה ושעבוד מוכרחת כמובן:

כלל כו) טיגון אם הוא בכלל בישול מן התורה ונפקא מינה לענין בשר בחלב אם אסור בהנאה עיין להרב נאות יעקב במענה לשון מערכת בישול ובקהלת יעקב במענה לשון ח"ב אות רס"ב ועיין מה שכתבו רבני האחרונים ביו"ד סי' פ"ז ובשערי תשובה סי' תרע"ג ומדברי מרן חיד"א במחזיק ברכה יו"ד נראה שהוא שר המסכים לדברי הרב פרי חדש דאסור מן התורה וכן ביאר דעתו ביעיר אזן מערכה זו אות ט' עי"ש ובמחזיק ברכה שם אות ח"י כתב דבמשבצות סק"א ובפתיחה להלכות הללו בשם מוהרמ"ש כתב שצדד דהוי מדרבנן ומותר בהנאה ולפי מה שכתבתי לעיל טיגון הוי כבישול ואסור מדאורייתא ואסור בהנאה עכ"ד והרב יד דוד בסי' פ"ז אות ט' כתב בשם הרב תשובה מאהבה חלק

ג' דף כ"א שדברי המוהרמ"ש הם דברי תימה ואין ספק שיש טעות סופר וכו' עי"ש ומן התימה על הרב אגודת אזוב מדברי בשו"ת לאורח חיים ריש סי' י"ו דנקיט בפשיטות דטיגון הוא מדרבנן כדכתב הרב פרי מגדים וכו' עי"ש והוא תמוה דאף אם לא נאמר כמו שכתב התשובה מאהבה דטעות סופר יש במוהר"ם שיף מכל מקום עינינו הרואות דבמוהרמ"ש סיים דלא מלאו לבו להקל ועלובה עיסה וכו' ואיך אנן ניקום וניסמוך עלה וכן תמיה לי על הגאון מוהרא"ז בנימוקיו לי"ד (יד אפרים) בסי' פ"ז ס"ו שנמשך אחר מה שכתב הרב פרי מגדים ומייחס למוהרמ"ש דסבירא ליה דטיגון דרבנן ועי"ש בקיצור הלכות בשר בחלב אות ד' ולא ראה בגוף דברי מוהמ"ש כיעי"ש גם בשער תשובה הנ"ל הביא דברי הפרי מגדים ולא יעיר דאינו פשוט לומר דטיגון מדרבנן וכדמסיק מרן חיד"א ואתה תחזה בספר אפריון שלמה (לאחד מרבני דורנו יצ"ו) בדף י"ח ע"ג עמד בענין זה וכתב דדבר ברור הוא דטיגון הוא כבישול לענין בשר בחלב מן התורה ושקיל וטרי על דברי הרב פרי חדש וסיים דהרב פרי מגדים אגב שיטפיה כתב כן ומוהר"ם שיף בסוף חידושי מסכת חולין הגם שהזכיר כן בדרך הערה מכל מקום סיים דלא מלאו לבו להתיר עכ"ד יצ"ו ואילו היה רואה דברי התשובה מאהבה היה שמח לקראתו ועיין בשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא חלק ב' סי' קצ"ג הבאתיו בקונטרס אסיפת דינים מערכת בשר בחלב אות י"א (בשדי חמד ח"א) וחידוש הוא שלא הזכיר מדברי הפרי מגדים הנ"ל ודבריו נשנו גם בהלכות תערובת בשפתי דעת ריש סי' צ"ח בבשר בהמה שנפל לקדרה רותחת של חמאה כתב לצדד היתר הנאה משום דחמאה היא דרך טיגון ולהסולת למנחה ומוהר"ם שיף יש לצדד שהוא מדרבנן עי"ש:

כלל כז) טועה בדין אי חשיב שוגג עיין להרב טורי זהב יו"דסי' צ"ט סק"ט ומה שכתב על דבריו הרב יד דוד שם הגהות הטור אות כ"ה ולהרבנים אהל יעקב ומשנת ר' אליעזר ח"ב בזכרונות במערכה זו תפארת אדם ד' קפ"ג פתחי תשובה שם: ומי שהורו לו הוראה בטעות ועשה עפ"י הוראתם אי חשיב אנוס עיין להרבנים קהלת יעקב במענה לשון ח"ג אות תקפ"ח צמח צדק סי' מ' מגן אברהם סי' שי"ח סק"ג וערך השלחן שם אות ג' שואל ומשיב מהדורא תניינא חלק ד' סי' י"א וסי' פ' בית יהודה אה"ע סי' ח"י חתם סופר יו"ד סי' פ"ח חות יאיר הביא דבריו בכרם שלמה יו"ד סי ש"ך (בד"ה ובסוף) שו"ת רמ"ץ יו"ד סי' ע"ד אות ה' (וכתב דמשמע מדברי הרד"ך שהביא המג"א דאף אם טעה המורה בדבר דהוה ליה למידע מקרי שוגג) מים חיים ראפפורט סוף סי' ה' שערי תשובה סי' חת"ם אות ח' קרוב לסופו הבאתיו בקונטרס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ח' אות ז ס"ק יו"ד ובספר זכרון יהושע דף י"ט ע"א וכתב הרב שלחן גבוה סי' תצ"ו מחודש ב'

דעם הארץ שעשה מלאכה ביום טוב על פי הוראת חכם אין מנדין אותו כנסת הגדולה בשם מ"ץ ח"ב ע"כ וגם המג"א הביאו שם וכתב בשם הרד"ך דהוא הדין לשכח ועיין חתם סופר א"ח סי' קי"ט לענין טועה בדין מכירת חמץ ועבר עליו הפסח (בד"ה אך אי גם שכירתו) זכרון צבי מנחם שרשמתי במערכת האל"ף אות רל"ט (בשדי חמד ח"א) ובשו"ת חות יאיר שהביא הכרם שלמה כתב אף דהוי קרוב למזיד דהוה ליה לשיולי ליודעי ספר מכל מקום לא מקרי פושע רק שוגג כאשר סבר לפי מה ששמע וראה המנהג המקולקל דניתר במכירה דבכל דהו סגי ומדברי מוהראנ"ח שהביא בכנה"ג אה"ע סי' י"ג הגהות הטור אות יו"ד נראה דטועה בדין לא חשיב שוגג ועי"ש באות י"ב וכך כתב הרב פרי תואר בסי' קי"ט ס"ק ח"י דכל דסבר דכדין עבד ואין כאן איסור כלל לא מקרי מזיד ועיין בשו"ת יד יוסף סי' קי"ג (ד"ה אכן) והאריך בענייניים אלו גאון בדורנו יצ"ו בספר תורת חסד חלק אורח חיים סי' כ"ח אות י"ג עי"ש ולידידי הגאון מנחת משה יצ"ו בחלק יו"ד סי' כ"א והגאון שאילת שלום במהדורא תניינא בסי' ט"ז (בד"ה הנה) כתב גם יש לדונו קצת כשוגג כיון דמורה אחד התירם לו ואומר מותר שוגג הוא כדכתב הטורי זהב ביו"ד סי' צ"ט ואף שכתב הצמח צדק בסי' מ"ו דתולה בהוראת המורה לא הוי שוגג וכו' מכל מקום בנדון דידן דאין האיסור בדיעבד אלא משום קנס וכו' עי"ש:

כלל כח) טרפה אינה יולדת אי אמרינן גם כן דאינו מוליד עיין לרבנן קדישי בעלי הכללים במערכה זו ועיין מה שכתב בזה הרב יד דוד ליו"ד סי' ז"ן הגהות הטור אות י"ב והרב אבני מלואים בתשובה סי' ח' בית הלוי ח"ב סי' ל' שו"ת רבינו עקיבא איגר סי' ר"ד כתב סופר יו"ד סי' כ"ט ומתבאר למעיין בדב"ק דאין הכל מודים לסברת הרב פרי חדש בתשובה דאין זכר טריפה מוליד ורבין חסידא בקהלת יעקב בחלק מדות חכמים סי' קכ"ג לפי שלא ראה מחלוקת בזה כתב סברתו בסתם ושם ביד דוד ציין ספרים רבים שדחו מה שהרב פרי חדש בתשובה הוכיח דטריפה זכר אינו מוליד מהש"ס דגטין ד' מ"ג ושמביאים ראיה דזכר מוליד מסוגיא דפרק הערל ד' ע"ה ע"ב איזהו פצוע דכה וכו' ואינם מצויים אצלי לעיין בדב"ק ועיין להרב ערוך השלחן ביו"ד סי' ז"ן אות י"ג ומסתמא כבר עמדו ליישב מה שהכריח הרב באר יעקב מסוגיא דעבודה זרה דף ה' ע"ב מניין למחוסר אבר שאסור לבני נח וכו' הניחא למאן דאמר טריפה אינה יולדת וכו' דזכר אינו מוליד דאם מוליד גם למאן דאמר אינה יולדת איצטריך קרא וכו' והביא דבריו הרב מקנה אברהם בסי' קל"ד עי"ש וכבר האריך בזה מרן חיד"א במחזיק ברכה יו"ד סי' ז"ך אות י"ג ובהיות במחנינו רב אחד מופלג יצ"ו אמר לי ראיה זו מעצמו מהא דיבמות וכיונה דעתו לדעת הגדולים הנ"ל: והא דטרפה אינה יולדת היינו דוקא מה שנתעברה

אחר הטרפות כן כתב בחידושי רבינו עקיבא איגר ליו"ד סי' פ"ז (ד"ה נסתפקתי) בשם האיסור והיתר ובמה שכתבו הפוסקים ביו"ד סי' ז"ן בטרפה דאינה יולדת אם גם כן אינה מתעברת או אין ראיה מהעבור האריך הגאון כתב סופר שם יורה דעה סימן כ"ט: כלל כט) טומאת היסט בזב ונדה מסוגיא דנדה ד' ל"ג מוכח דהוי דאורייתא ומדברי רא"ם על הסמ"ג הלכות חנוכה מוכח דהוי מדרבנן ועיין מה שכתב על דבריו הרב בתי כהונה חלק ראשון בבית ועד ד' ד' ע"א כן כתב הרב מוהר"י אליקים בקונטרס כתיבת יד: כלל ל) טומאת אוכלין שהיא בכביצה כמבואר בש"ס במקומות הרבה אם דוקא לטמא אחרים הוא דבעינן כביצה אבל לטומאת עצמן לא בעינן כביצה ומקבלין טומאה אף בכל שהוא או גם לטומאת עצמן בעינן כביצה נחלקו בזה הקדמונים ורמז מחלוקת זו רבין חסידא בס' ארעא דרבנן במערכת האלף אות פ"ג וז"ל אכל דמקבל טומאה כתבו התוס' חולין ד' כ"ד ע"ב לדעת רבנו תם דאין אכל מקבל טומאה מדאורייתא פחות מכביצה ומדרבנן מקבל טומאה בכל שהוא ובחידושי הרשב"א חולין דף קי"ח משמע דפחות מכביצה אפילו מדרבנן אינו מקבל טומאה עכ"ל ודבריו הם בקצירת האומר דמשמע דרק שתי דעות נאמרו בזה.

א) דמטמא בכל שהוא מדרבנן. ב) דאינו מיטמא אף מדרבנן ואל השלשה לא בא.

ואני אבא אחריו למלאות דב"ק כי באמת שלש מחלוקות בדבר. א) דעת רש"י בפ' כל שעה דף ל"ג ע"ב דמדאורייתא טומאת עצמן בכל שהוא כדתניא בתורת כהנים מכל האכל מלמד שמטמא בכל שהוא יכול יטמא לאחרים בכל שהוא תלמוד לומר אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת דהיינו כביצה וכו' עי"ש בד"ה בכביצה נמי וכן דעתו בסוטה דף ל' ע"ב ובזבחים ד' ל"א ע"א וכן משמע ממה שכתב בחולין ד' כ"ה ריש ע"א ושם בדף ל"ד ע"א בד"ה אלא מצינו שהמאכל כאשר עיני הרואה תחזינה מישרים בכל המקומות הנ"ל וקצת תמיה לי על רבותינו התוס' בפסחים שם (בד"ה לאימת) שאחר שכתבו דאף טומאת עצמן אינה בכל שהוא מן התורה ודרשת התורת כהנים אסמכתא בעלמא היא סיימו ורש"י בעצמו חזר בו בפרק אותו ואת בנו ד' פ"ב וכו' עי"ש שנראה שכונתם לומר שלפי האמת גם דעת רש"י כן דאף טומאת עצמן אינה בכל שהו מן התורה ואנכי לא ידעתי מנא לן דההיא דחולין חזרה היא ואיפוך אנא ונימא סמי חדא מקמי הנהו דפסחים וסוטה וזבחים וחולין: הן אמת שהגאון ראש יוסף בחולין ד' ל"ד הנ"ל צדד לפרש בכונת רש"י דכביצה למאכל קאי וכלומר המאכל שהוא כביצה מקבל טומאה מאוכלין שנגעו בו אך סיים אבל הר"ן בחמש שיטות פירש דברי רש"י דכביצה אאוכלין טמאים שנגעו קאי שכתב בלשון זה פירש"י שהמאכל מקבל טומאה מביצה אוכלין

טמאים שנגעו בו משמע דעל עצמן בכל שהו ואפשר שהיה כתוב ברש"י מכביצה וכו' עכ"ד הראש יוסף ובהורמנותיה דמר נראה לי הדל דאף למה שכתוב ברש"י שלפנינו שהמאכל קבל טומאה בכביצה אוכלין טמאים שנגעו בו אינו מתפרש אלא כאילו כתב מכביצה שאם לא כן היה לו לכתוב דהמאכל קבל טומא' בכביצה מאוכלין טמאים שנגעו בו וגם מדברי התוס' בפסחים הנ"ל מוכח שאין כונת רש"י כמו שצדד לפרש הרב ראש יוסף שאם כן היו כותבים שגם בסוגיא זו חזר רש"י משיטתו וסובר שאינו מקבל טומאת עצמו בכל שהו אלא ודאי מוכח שהבינו מדבריו דאזיל לשיטתיה בעלמא דאוכל כל שהוא מקבל טומאה או משום שהיה כתוב ברש"י שלפניהם מכביצה כמו שכתב הרב או שאף אם היה כתוב בכביצה משמע להו כמו שכתבתי אני הדל:

ואתה תחזה לרבותינו רש"ל ומוהרש"א בשבת דף צ"א ע"ב על דברי רש"י בד"ה בהדי הדדי מה שנשאו ונתנו לפרש דברי רש"י שם שיהיו מוסכמים למאי דסבירא ליה בעלמא דאוכל מקבל טומאה בכל שהו ויתכן שהוא משום שרבותינו התוס' לא ייחסו לרש"י שחזר בו אלא בההיא דפרק אותו ואת בנו משמע דאין יוצא מן הכלל אלא מה שבפרט אבל בדרך כלל בכל מקום הוא הולך לשיטתו שוב ראיתי שאין מזה הכרח כלל שהרי מצינו לרש"י בחולין ד' קכ"ח סוף ע"ב בד"ה החותך כזית בשר וכו'וכגון דאיכא כביצה וכתב על זה מוהרש"א שם וז"ל נראה מזה שהסכים לפרש כאן כפירוש רבינו תם שכתבו התוספות בריש פרקין דלקבל טומאה נמי בעי בטומאת אוכלין כביצה הרי דניחא ליה לפרש דברי רש"י שלא כשיטתו בכל מקום אף שלא הביאו התוספות מקום זה לראיה שחזר בו ועל כרחין שאין מזה הכרח ואין מן התימה אי לא אסיקו אדעתייהו כולהו דוכתי דמוכח דהדר ביה ואי נמי דלאו כרוכלא וכו' וזאת להודיע כי באות זו כתבתי לקמן כמה פעמים להכריח מדלא הזכירו התוספות חזרת רש"י באותו מקום על דרך שכתבתי למעלה (בד"ה הן אמת) והיה זה טרם שראיתי דברי רש"י דחולין ד' קכ"ח ודברי מוהרש"א הנ"ל ומשנה לא זזה ממקומה: שוב ראיתי תנא דמסייע להרב ראש יוסף מר ניהו הרב בית חדש בהגהותיו שלפי הגהתו בדברי רש"י בהכרח לפרש בכונת רש"י כמו שכתב לפרש בכוונתו הרב ראש יוסף דדברי רש"י שלפנינו הם בזה הלשון אלא מצינו שהמאכל חמור מן האוכל דאילו המאכל קבל טומאה בכביצה אוכלין טמאין שנגעו בו עכ"ל ומזה דקדקתי אני הדל דאם כונת רש"י היא דכביצה קאי אמקבל וכלומר שהמאכל קבל טומאה בהיותו כביצה היה צריך לכתוב קבל טומאה בכביצה מאוכלין טמאין שנגעו בו ולא לומר אוכלין טמאין שנגעו בו זה הוא מה שדקדקתי לפי דברי הרב ראש יוסף דממה שכתב בכביצה אוכלין נראה שתיבת אוכלין נראה שתיבת אוכלין

נסמכת לתיבת בכביצה וכלומר שהמאכל (אף אם הוא כל שהו) קבל טומאה מכביצה אוכלין שהמטמא הוא כביצה אך בהגהות הרב בית חדש שהגיה בדברי רש"י מאוכלין ולפי זה נראה שמוכרחים אנו לפרש בדברי רש"י כדפירש הרב ראש יוסף כמובן אלא שהרב ראש יוסף מלבד שמסתמא לא ראה הגהות אלו שלא נדפסו בזמנו אף גם הרי הוא העתיק לשון רש"י כמו שהוא לפנינו ושפיר העירותי עליו:

ועל הרב בית חדש תמיה לי ולא ידעתי מי הזקיקו להגיה כן שלפי זה יהא מובן מדברי רש"י שסובר דגם לקבל טומאה בעינן כביצה היפך משיטתו בשאר המקומות והתוספות לא מצאו שחזר בו אלא בסוגיא דפרק אותו ואת בנו ומה גם לפי מה שהביא הרב ראש יוסף בשם הר"ן שמפורש בכונת רש"י דכביצה קאי אאוכלין טמאים או שהיה גורס מכביצה ודאי לא יתכן לגרוס מאוכלין ובש"ס החדשים דפוס ראם הובא על הגליון חידושי שיטה מקובצת ושם גורס בדברי רש"י מכביצה גם הובא שם פירוש רבינו גרשון וכתוב שהמאכל מטמא בכביצה דמשמע גם כן דאאוכל הטמא קאמר שהוא בכביצה ולא אמיתטמא שאם כן היה לו לומר שהמאכל מיטמא וכלומר טומאת עצמו:

ואף שמתבאר מדברי הרב המגיה במשנה למלך פרק רביעי מהלכות טומאת אוכלין שהבין מסוגיא דחולין הלזו דאין אוכל מקבל טומאה בפחות מכביצה וכתב דצריך ישוב להסוברים דמקבל טומאה בכל שהו מה יענו לסוגיא זו ומסתמא ודאי עינו ראה בפירוש רש"י ואם כן מוכרח שמפרש בכונת רש"י כמו שפירש הרב ראש יוסף ואולי היתה הגירסא לפניו בדברי רש"י בכביצה מאוכלין כמו שהגיה הרב בית חדש שאז מובן מדברי רש"י דלטומאת עצמו בעי כביצה בכל זאת לדעתי העניה אין נראה לפרש כן בכונת רש"י אלא בכביצה קאי אאוכלין טמאין וממילא לא קשיא מינה להסוברים דמקבל טומאה בכל שהו (ועיין לקמן בד"ה ובעיקר סברא זו):

ובמה שכתבו התוספות דרש"י חזר בו בפרק אותו ואת בנו וכו' וכן כתבו בבבא קמא ד' ע"ז בד"ה פרה וכן כתב רבינו ישעיה הובא באסיפת זקנים שם הנה ראיתי שהגאון ראש יוסף בסוגיא דפרק אותו ואת בנו הנ"ל אסברה לן דאין סתירה לדברי רש"י מדידיה אדידיה כלל משום דסוגיא ההיא קיימא אליבא דר' שמעון ואיהו סובר דכל האוכל לרבות אף שאין מותר באכילה כדכתבו התוס' בד' פ"ה בד"ה ור"ש אשר יאכל ואם כן לדידיה לא מייתר כל לדרוש דעל עצמו בכל שהו אבל לרבנן דפליגי על ר' שמעון וסברי אף שאסור בהנאה מקבל טומאה אם כן אייתר כל לדרוש דעל עצמו מקבל בכל שהו והדברים ראויים למי שאמרן ועיין בספר פני משה על מסכת פסחים להגאון מוהר"ר משה יצ"ו בן הגאון מוהר"ר יהושע מסלאנימא בד' כ' ע"א (מדפי הספר בד"ה ומה)

שכתב ליישב על פי זה כמה עניינים ומקרוב נדפס ספר חתם סופר על מסכת פסחים וראיתי שכ' בפרק כל שעה על דברי התוס' דד' ל"ג הנ"ל וז"ל ומה שכתבו דרש"י חזר יש לומר דהתם לר' שמעון פירש כן דדריש מכל אוכל אשר יאכל אוכל שיכול להאכיל לאחרים מטמא לאפוקי איסורי הנאה אם כן הוא הדין דלא דריש מכל אוכל לטמא בכל שהו מה שאין כן לדידן דדרשינן מכל האוכל אשר יאכל אוכל שראוי לאכול בבת אחת היינו כביצה אם כן דרשינן מריבויא דכל לקבל טומאה סגי בכל שהו וכן יש ליישב פירוש רש"י בבכורות ד' יו"ד ד"ה בכפרי וגם התם אזלא הסוגיא לר' שמעון ויתיישב גם כן כנז"ל עכ"ל:

נמצינו למדין מדברי הגאונים הנ"ל שדעת רש"י מבוררת דאוכל כל שהו מטמא טומאת עצמו מן התורה וזו היא שיטת הרמב"ם ברביעי מהלכות טומאת אוכלין דכל שהו מקבל טומאה מן התורה כדמשמע מפשטא דברייתא דתורת כהנים וכדכתב מרן בכסף משנה ואף שבפירוש המשנה בפרק י"ג דמסכת אהלות משנה ה' כתב דבפחות מכביצה לא יטמא טומאת אוכלין כתב הרב תוספת יום טוב שם דבחבורו חזר בו עי"ש ובדעת הרבינו עובדיה בזה עיין בדברי הרב תוספת יו"ט בריש פרק שני דטהרות (בד"ה אין בו) וקצת נראית כן דעת הרשב"ם בפרק ערבי פסחים ד' קכ"א ע"א אמאי דאמרינן התם דמאן דאמר בכביצה טעמו משום דנתנו בו שיעור כטומאתו כתב רשב"ם וז"ל כטומאתו טומאת אוכלין בכביצה לטמא אחרים משמע דלטמא עצמן הוא בכל שהו ומשמע דהוא מדאורייתא דאי אינו אלא מדרבנן אבל מדאורייתא גם לטומאת עצמן בכביצה היה אפשר לפרש דכטומאתו היינו כטומאת עצמו דהוי בכביצה דכיון דטומאת הידים מדרבנן לא אחמור בה טומאת כל שהו כדאחמירו בטומאה דאורייתא וכן נראה דברי הרשב"ם בבבא בתרא פרק הספינה דף פ' ע"א גבי הא דתניא דבש כוורת אינו לא אוכל ולא משקה כתב שם בד"ה ולא משקה דמקבל טומאה בכל שהו כדתניא בתורת כהנים מכל האוכל וכו' עי"ש:

והנה הרמב"ן בחידושיו על התורה בפרשת שמיני סי' י"א לד' הבין מדברי רש"י בחומש שדעתו היא שאוכל פחות מכביצה מקבל טומאה מן התורה וכתב דלמד כן מתורת כהנים אבל כבר חלקו עליו דמה ששנינו דגם בכל שהו מקבל טומאה הוא מדרבנן וקרא אסמכתא וכו' והרא"ם התפלא על הרמב"ן דמנא ליה להבין כן בכונת רש"י והרי נוכל לומר שגם הוא סובר דמאי דמטמא בכל שהוא הוא מדרבנן ומה שלא הזכיר כביצה בטומאת עצמו הוא משום דהא מיהא מדרבנן אסור בכל שהו ולזה לא הזכיר כביצה אלא בלטמא את אחרים דבזה אף מדרבנן אינו מטמא בפחות מכביצה וחידוש הוא

בעיני שנראה שנעלם ממנו מה שכתבו התוס' הנז"ל דרשי' חזר בו וסובר כדעת רבינו תם דאינו מקבל טומאה בכל שהו מן התורה שאם כן היה לו לומר דכיון שמצינו שרש"י חזר משיטתו הראשונה אם כן מאן לימא לן דדברי רש"י בחומש נאמרו קודם חזרתו אימור לאחר חזרה הם וכן יש לדקדק באמת על הרמב"ן מנא ליה להבין כן בדעת רש"י אבל לדעתי הקצרה מאן דקמותיב שפיר קמותיב דודאי אם היה מביא רש"י בחומש לשון הברייתא דתורת כהנים היינו יכולים לפרש בכונת רש"י מה שמפרשים התוס' בכונת הברייתא דאסמכתא בעלמא היא אבל רש"י לא הביא הברייתא כלל רק אמר שמהכתוב הזה למדנו כמה דברים וכו' ולמדנו שאין אוכל מטמא אחרים בפחות מכביצה משמע דמפשטיה דקרא ילפינן הכי והוא מדאורייתא ממש ולזה טען הרמב"ן שאף שלמד כן מהתורת כהנים כבר חלקו עליו דלא אמרו בתורת כהנים אלא דרך אסמכתא:

עוד כתב הרא"ם דאף למה שהבין הרמב"ן בדעת רש"י שסובר דטומאת עצמו בכל שהו לא היה לו לטעון על רש"י מאחר שכמה גדולי עולם סוברים כן שהרי הרמב"ם כתב ברביעי מטומאת אוכלין וכו' הביא כל דברי הרמב"ם וכתב שאם כונתו היתה לומר שמקבל טומאה בכל שהו מדברי סופרים היה מפרש כן כדרכו בכל מקום עכ"ל ותימה בעיני דפתח בכמה גדולי עולם ובפרטן אינו מונה אלא הרמב"ם בלבד ובאמת בעניותי אינימבין מה זו תשובה דאף אם יהיו כמה גדולים סוברים כן האם אין כח גדול ברבינו הרמב"ן לחלוק עליהם גם כן ולומר שהם סמכו על התורת כהנים ואין ממנה ראיה כי אסמכתא היא ומה גם בדבר שיש גם מגדולי עולם רבותינו התוספות שסוברים כן וכן דעת רבינו שמשון ולא מנה הגדולי עולם שסוברים כרש"י זולת הרמב"ם ואף שבאמת גם הסמ"ג בסי' רמ"ו סובר כהרמב"ם כמו שכתב בשמו בס' ויקרא אברהם ד' ס"ג ע"ב וכן דעת הרוקח לפי מה שהבין בדעתו מרן הב"י בסי' קנ"ח בדין נטילת ידים לפחות מכביצה מכל מקום הרא"ם ודאי לא נתכוון להשיב על הרמב"ם על פי סברתם כמובן:

ובעיקר סברא זו דכל שהו מקבל טומאה מן התורה עיין במשנה למלך ברביעי מהלכות טומאת אוכלין מה שהצריך ישוב הסוגיאות ולפי שהשגתי עתה ספר יקר יד יהודה על מס' פסחים לרב גדול אבד"ק ראדחוב ומצאתי שם ישוב נאה נכון לפני לזכות את הרבים ואעתיק תורף דב"ק והם על סוגיית הש"ס ד' ל"ג ע"א במאי דאמרינן הכא במאי עסיקינן בענבים שלא הוכשרו ואלה דבריו המשנה למלך כתב ועיין בפרק שלשה שאכלו ובפסחים פרק אלו עוברין ד' מ"ט דאמרינן חזרתו כטומאתו מה טומאתו בכביצה וכו' דמוכח דבין לרבי מאיר ובין לר' יהודה פחות מכביצה אינו מקבל טומאתו דאין סברא לומר דהתם דנקט שיעורא דלטמא אחרים חדא דלישנא דטומאתו מוכח דבטומאת

עצמו משערין ותו דמה ראית להשוות חזרתו למה שמטמא אחרים ולא לטומאת עצמו דמטמא בכל שהו תו צריך עיון בחולין דף ל"ד דקאמר מצינו שהמאכיל חמור מן האוכל דאילו מאכיל בכביצה ואוכל עד דאכיל כחצי פרס ושתי סוגייאות אלו צריכות יישוב למאן דאמר דכל שהו מקבל טומאה מן התורה עכ"ל ונפלאתי מאד על המשנה למלך שהרי הרמב"ם בפרק שני מהלכות טומאת אוכלין דין א' שפוסק דאוכלין מקבלין טומאה בכל שהן אפילו הכי כתב בפירוש המשנה בפסחים אמתניתין וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש וכו' וז"ל ר"מ אומר כמו שטומאת אוכלין בכביצה שאינו מטמא עד שיהא בה כביצה כאשר נבאר בראש מסכת טהרות כן לא יחזור אלא על כביצה הרי שהרמב"ם מבאר חזרתו כטומאתו היינו לטמא אחרים דטומאת עצמו לדעת הרמב"ם היא בכל שהו ובכל שהו בודאי אין סברא שיחזור על זה כדכתב רש"י בברכות ד' מ"ט ע"ב בד"ה חזרתו מידי דחשיב לענין טומאה חשיב לענין חזרה וכל שהו אינו דבר חשוב והסוגיא דחולין מצינו שהמאכיל וכו' מפרש רש"י שם בד"ה אלא מצינו שהמאכיל חמור מן האוכל דאילו המאכל קבל טומאה בכביצה אוכלים טמאים שנגעו בו מבואר להדיא שאוכלים טמאים שנגעו בו היו בהם כביצה אבל האוכלין שנטמאו מהם היו אף בפחות מכביצה ואדם האוכל אוכלים טמאים אינו טמא אלא אם אכל כחצי פרס וכו' ודברי המשנה למלך צריכים עיון עכ"ל:

והנה מה שמייחס דברים אלו להרב משנה למלך אינו בדקדוק ובעל דברים הוא הרב המגיה ובמה שהבין הרב מדברי רש"י בסוגיא דחולין כבר כתבתי למעלה מה שיש לצדד בזה עיין מד"ה הן אמת וכו' והלאה ומה שהקשה הרב המגיה מסוגיא דברכות דף מ"ט הנ"ל הנה ראיתי בשער המלך בששי מהלכות ברכות (ד' ט' ע"ג) שכתב בשם הרשב"א אהא דאמרינן דחזרתו כטומאתו בכביצה וז"ל לפירוש רבינו תם דאוכלין אין מקבלים טומאה בפחות מכביצה ניחא אבל לדברי רש"י וכו' הנך רואה שקושיא זו של כת הקודמים וחידושי הרשב"א לברכות אין אצלי לראות במה נתיישבה דעתו מקושיא זו אבל בתוספי רבינו יהודה החסיד שבספר ברכה המשלשת ראיתי שכתב דלפירוש רש"י דמקבל טומאה בכל שהו צריך לומר דהוי לטמא אחרים ופירושו כתבתי בפרק קמא דחולין עכ"ל וכדבריו ממש כתב גם בשיטה מקובצת שם וכדמפרש הרמב"ם בפירוש המשנה וכן השיג הרב מלאכת שלמה חכים בדף ח"י ע"א (סוף ד"ה אלא) על הרב המגיה במשנה למלך שעל פי דברי הרמב"ם לא קשיא קושיתו מההיא דברכות וכתב שכן תירץ הרב קהלת יעקב בפרק ח"י מהלכות שבת דין ז"ך: הסברא השנית היא דעת התוספות (שהזכיר הרב ארעא דרבנן) בחולין ד' כ"ד ועוד בכמה מקומות דמן התורה אין אוכל

מקבל טומאה בכל שהו אבל מדרבנן מקבל טומאה בכל שהו והברייתא דתורת כהנים אסמכתא מדרבנן היא ובחולין ד' קי"ח ע"א כתבו התוספות בשם רבינו שמואל שסובר כדעת רבינו תם דמדאורייתא אין אוכל מקבל טומאה אלא בכביצה ועל דברים אלו ציין הגאון על הגליון לעיין בתוס' בשבת ד' צ"א ד"ה אי ובפסחים ד' ל"ג ד"ה לאימת ולכאורה אינו מובן מה הציון הלז ואין לומר שכונתו לציון מקומות שדברו רבותינו התוספות בדין זה אם טומאת עצמן בכל שהו או בכביצה שאם כן היה לו לציין עוד כמה וכמה מקומות שדברו בזה רבותינו התוספות ומאי שנא הני תרתי דנקיט:

לכן נראה שאולי כונת הגאון בציון זה היא לפי מה שכתבו התוס' שם שרבינו שמואל סובר כרבינו תם ועינינו הרואות שבכל המקומות שהביאו התוספות סברת רבינו תם ולא אחד בהם שיאמרו שכן היא דעת רבינו שמואל (שהוא הרשב"ם) ואדרבא מדברי רשב"ם בערבי פסחים ובהספינה הנ"ל מוכח שסובר דטומאת עצמן בכל שהוא היא לכן מציין לדברי התוספות בשבת ובפרק כל שעה ששם כתבו שרש"י חזר בו וסובר כרבינו תם דאין אוכל מקבל טומאה מן התורה בפחות מכביצה ואם כן יש להגיה בדברי התוספות דחולין דף קי"ח וצריך להיות וא"ת לפירוש רבינו תם ורש"י (במקום רבינו שמואל הכתוב בתוס') דבעו כביצה לקבל טומאה וכו' כן נראה לי הדל בכונת הציון שבגליון התוס' הנ"ל ואינו רחוק להגיה כן בדברי התוס' דטעות כזה נמצא במקומות רבות מחמת התחכמות המעתיקים ומדפיסים שהיה כתוב בתוס' לפירוש ר"ת ור"ש ומדלא כתוב רש"י וגם מהקדמתם ר"ת לר"ש משמע ליה שר"ש הוא ראשי תיבות רבינו שמואל ולכן כתב כן בפירוש אבל דעת הגאון המציין היא שכיון שלא מצינו לרשב"ם שכתבו בשמו שסובר כן ואדרבא מוכח קצת מדבריו שבפרק ערבי פסחים והספינה בהיפך בהכרח להגיה בדברי התוס' רש"י במקום רבינו שמואל וצריך להיות רש"י ור"ת ועיין למוהרש"א בחידושי הלכות שם על דברי התוספות וגם על דברי רש"י שם בד"ה וכל שהוא שומר נראה שמייחס דעת רש"י דבעינן כביצה לטומאת עצמו טוב מצאתי בתוספי רבינו יהודה החסיד לברכות ד' מ"ט ע"ב (בס' ברכה המשלשת) שכתב דרשב"ם ורבינו תם סוברים דאינו מקבל טומאה בפחות מכביצה:

והנה דבר זה היה פשוט אצלי שדעת התוספות דאינו מקבל טומאה בפחות מכביצה ועם שבדעת רש"י הטילו ספק רבותינו התוספות וכתבו שחזר בו על כל פנים דעתם כן היא ברורה דאינו מקבל טומאה בפחות מכביצה מן התורה וכן ראיתי לכמה מחברים שייחסו כן בדעתם אמנם ראיתי שהגאון אלעזר לאנדא אב"ד בראד בחידושיו למסכת פסחים על ד' ל"ג הובאו דבריו בש"ס החדשים דפוס ראם כתב שהתוס' ורש"י מיחלפא

שיטתם וז"ל עיין ביומא ד' ע"ט ע"א שהחליפו רש"י ותוס' שיטתם ממה שפירש כאן גם בחידושיו למסכת יומא ד' ע"ט כתב וז"ל תוס' ד"ה נטלו במפה נ"ב ג"כ פירש"י דכרך הידים משום אנינות הדעת ועיין פסחים ד' ל"ג ברש"י ותוס' ד"ה לאימת שהחליפו כל אחד שיטתם ממה שפירשו כאן דרש"י פירש שם בטומאת עצמו בכל שהו והתוס' חילקו עליו דאפילו לטומאת עצמו בעינן כביצה עכ"ל וכוונתו דהתוס' ביומא כתבו דמה שפירש רש"י דר' צדוק נטל האוכל במפה הוא משום נקיות בחנם פירש כן דהא ר' צדוק היה כהן והיה אוכל על טהרת תרומה וידים פוסלות התרומה אפילו פחות מכביצה מקבל טומאה עכ"ל ומשמע ליה דרש"י שלא פירש כן הוא משום שסובר דפחות מכביצה אינו מקבל טומאה והיינו מוחלפת השיטה: ועם שלא יקשה לנו דברי רש"י בזה לפי מה שכתבו התוספות בפסחים ובבא קמא הנז"ל דחזר בו רש"י משיטתו וסובר דאינו מקבל טומאה בפחות מכביצה ומכל מקום יש לתמוה חדא דאם התוספות היו מבינים כן בכוונת רש"י היה להם בפסחים להראות גם את זה שחזר בו רש"י אלא ודאי שאין מזה הכרח ועיין להרב שיח יצחק ביומא על דברי רש"י בד"ה נטלו במפה מה שביאר בכונת רש"י ועוד יש לתמוה על חילוף שיטת התוספותביומא מכל המקומות דנקטי דאין אוכל מקבל טומאה מן התורה בפחות מכביצה והן אמת דאם לא היה לנו אלא דברי התוספות דיומא לא הוה קשיא לן מידי דלפי הנראה הגאון הנ"ל חושב שהתוספות למסכת יומא הם לרבותינו בעלי התוספות אבל נעלם מעיני כבודו שכתב רבינו מוהרימ"ט וכן כתבו עוד איזה רבנים דהתוספות ליומא חברם מוהר"ם מרוטרונבורג וכשדברי התוס' סותרים נקיטינן ככתוב בתוס' דיומא שמחברם הוא בתרא וכו' כמו שהבאתי בקונטרס כללי הפוסקים בסי' ט' אות ז עי"ש ואם כן אין כאן שיטה מוחלפת בדעת התוס':

אבל באמת עינינו הרואות דהתוספות בסוכה ד' כ"ו ע"ב ד"ה נטלו במפה כתבו ג"כ ככתוב בתוספות דיומא הנ"ל ועל דבריהם שבסוכה ודאי שייך לומר שפיר מוחלפת שיטתם אמנם בעניותי לא ידעתי מי מזקיקנו לומר דמוחלפת שיטתם והלא כבר כתבו התוספות בכמה מקומות דמדרבנן מיהא אוכל כל שהוא מקבל טומאה וזה ששנינו בברייתא דתורת כהנים דמטמא בכל שהו מדכתיב כל האוכל הוא אסמכתא מדרבנן ואם כן שפיר יש לומר שכונת התוספות בסוכה ויומא שכתבו דפחות מכביצה נמי מקבל טומאה היינו מדרבנן ועיינתי בספרים וראיתי שהרב יד דוד בחידושיו ליומא שם בתחילה סבר כדמשמע ליה להגאון מוהר"א לאנדא הנ"ל והקשה דברי רש"י ותוספות אהדדי ממה שכתבו ביומא אמה שכתבו בפסחים ד' ל"ג ובשבת ד' צ"א ע"א וכתב שכבר עמד בקושיא זו הרב בני יעקב בהגהותיו ד' רכ"ה ע"ג ושבספר ידי משה ד' קס"א וקס"ב

האריך בזה אך שוב כתב ליישב שיטת רש"י ביומא אף קודם שחזר בו דיש לומר דרש"י אינו סובר דר' צדוק כהן היה (כמו שכתבו התוס') וכן הרמב"ם בהקדמתו לסדר המשנה לא מנאו עם הכהנים ובספר יוחסין האריך בזה והביא צדדים לכאן ולכאן וכיון שלא היה כהן לא נצטרך לומר שאכל על טהרת תרומה ומה לי אם יטמא כיון שאין צריך נטילה לפחות מכביצה וטומאה לא חיישינן בחולין ועל ג"כ (נראה דצריך לומר ועל התוס' ג"כ) לא קשיא נהי דסברי דפחות מכביצה אינו מקבל טומאה מדאורייתא מיהו מדרבנן מקבל כדמוכח מתוס' דשבת:

ובשער המלך ח"א ד' י"ד ע"ד הקשה כזאת על רש"י דנהי דרש"י סובר דפחות מכביצה אינו מקבל טומאה על כל פנים מדרבנן מקבל טומאה ולפי מה שכתבתי דרש"י יסבור דר' צדוק לא היה כהן לא קשיא מידי בין אם סובר דמקבל טומאה מדאורייתא בין אם סובר דמדרבנן היא עכ"ל ודברי הרב שער המלך הנ"ל הם בדפוס לעמבערג שנת תרי"ט בד' ט' ע"ג בתוך ד"ה ודע שאף וכו' קרוב לסופו עי"ש שהביא קושיא זו בשם הרב מוהר"ם בן חביב בתוספת יום הכיפורים והמחבר כתב דסובר רש"י דכיון דנטילת ידים בחולין משום סרך תרומה הוא דאי משום חולין גופא אין שני עושה שלישי כשהצריכו חכמים נטילת ידים אינו אלא בכביצה אבל פחות מכביצה דאף בתרומה עצמה אינו מקבל טומאה אלא מדרבנן לא הצריכו וכתב שגם בתוספת יום הכיפורים כתב כן לדעת הרוקח: הנך רואה שכתב הרב יד דוד ליישב דברי התוס' דמה שכתבו דפחות מכביצה מקבל טומאה היינו מדרבנן גם מדברי הרב שער המלך שם מתבאר שסובר שמה שכתבו התוס' דאוכל פחות מכביצה מקבל טומאה הוא מדרבנן וכשיטתם בעלמא והוא שאחר שכתב ליישב דברי רש"י כנז"ל כתב ובהכי ניחא מה שיש לדקדק על מה שכתבו התוס' דרבי צדוק כהן היה וכו' דמאחר שכתבו דפחות מכביצה מקבל טומאה אם כן מן הדין צריך נטילת ידים לכל אדם ולמה הוצרכו לומר דכהן היה וכו' וכן הקשה הרב מוהר"ם בן חביב אך לפי מה שכתבתי יש ליישב דהתוס' אזלי לשיטתם דפחות מכביצה אינו מקבל טומאה מדאורייתא ולכן בפחות מכביצה לא הצריכו נטילת ידים דליכא למיגזר אטו תרומה משום דהוי גזרה לגזרה ולא (צריך לומר אלא) משום דר צדוק כהן היה והיה אוכל חולין על טהרת תרומה ואם כן לדידיה הוה ליה בדין (צ"ל כדין) תרומה ומשום הכי כרך ידיו במפה עכ"ל הרי שמפרש דמה שכתבו התוס' שמקבל טומאה פחות מכביצה היינו מדרבנן כשיטתם בעלמא:

גם אשור בחידושי הגמ' שמחה מעדסוי בש"ס דפוס ראם כתב וז"ל תוס' ד"ה נטלו וכו' מקבל טומאה נכתב בצדו כדמוכח פרק ב' דטהרות כן כתבו התוס' בסוכה ד' כ"ו והאי

דהיה מקיל בפחות מכביצה לפי שכתבו התוס' בפסחים ד' ל"ג ע"ב דפחות מכביצה אין מקבל טומאה אלא מדרבנן ועיין ביאורי הגר"א אורח חיים סי' קנ"ח סק"ו וסק"ז עכ"ל אף הוא היה מתכוין לפרש דברי התוס' שכתבו דפחות מכביצה מקבל טומאה דאינו אלא מדרבנן וכמו שכתבתי אני הדל ותימה היא בעיני על הגאון אלעזר לאנדא הנ"ל שהחליט שרש"י ותוספות מוחלפת שיטתם ואין לזה הכרח כלל במחילת כתה"ר: ולכל הדברות דעת רבינו תם שהביאו התוספות בכמה מקומות היא דמדאורייתא בעינן כביצה אף לטומאת עצמן וכן דעת רבינו שמשון בפרק י"ג דמסכת אהלות משנה ה' דמדאורייתא אין אוכל מקבל טומאה בפחות מכביצה וכן כתב שם רבינו עובדיה דאין אוכל מקבל טומאה פחות מכביצה מן התורה אבל אין שיטתו ברורה שיש מקומות שסובר שמטמא עצמו בכל שהו כמו שכתב רבינו התוספת יום טוב בריש פרק שני דטהרות בד"ה אין בו כביצה ע"ש גם הרב המאירי בסוגיא דשבת ד' צ"א כתב שגדולי הדורות שלפנינו סוברים שאף לטומאת עצמן בעינן כביצה ובחידושי הרמב"ן לחולין על דף ל"ד הביא דעת רש"י דמטמא בכל שהו מן התורה טומאת עצמו וגם מה שהשיב רבינו תם ונשא ונתן בראיות רש"י ורבינו תם ונראית מסקנתו כדעת רבינו תם דאינו טמא בכל שהו אלא מדרבנן וכבר כתבו כן בשמו בפירוש התורה בפרשת שמיני (סי' י"א ל"ד) וכן נראה מפירוש רבינו גרשון בחולין ד' ל"ד (הנ"ל בד"ה ועל הרב):

הדעה השלישית היא להרשב"א כפי אשר כתב בשמו הרב ארעא דרבנן הנז"ל בראש האות שמדבריו בחידושיו לחולין ד' קי"ח נראה דאוכל כל שהו אינו מקבל טומאה אף מדרבנן ועיינתי בדברי הרשב"א שם ובהורמנותיה דמר איני רואה שום משמעות לזה ששם הקשה אההיא דיש יד לפחות מכזית או לא דמאי נפקא מינה אם יש יד הלא אף אם הטומאה נוגעת בהאוכל עצמו לא יקבל טומאה מפני שאין בו כביצה וכתב דאם היינו אומרים כשיטת רש"י דכל שהו מקבל טומאה ולא בעינן כביצה אלא לטמא אחרים הוה ניחא אכל וכו' והביא מה שפירש רש"י דמיירי בחצי זית בשר שהוא עם אוכלין אחרים שיש כביצה והיד הוא להחצי זית ונגעה טומאה בהיד ומיבעיא לן אם יש יד וכו' ולא נראו דבריו בלא ימנע דאי החצי זית מחובר עם שאר האוכלין הרי זה יד לכביצה ואם אינם מחוברים כל חד לחודיה קאי וכו' שוב כתב ויש מתרצים דאף דמדאורייתא אינו מקבל טומאה בכל שהו מיהו מדרבנן מקבל טומאה בכל שהו והתוס' פירשו דפחות מכזית זה מחובר עם האוכלין אלא שאינו מחובר כל כך וכו' אלו תורף דב"ק הנך רואה שהביא סברת רש"י דמקבל טומאה מן התורה בכל שהו וגם הביא סברת התוס' דמדרבנן מיהא מטמא בכל שהו ושיש מפרשים הסוגיא על פי סברא זו אלא שהתוס' בעצמם לא

הוצרכו לזה ומוקמו לה באנפא אחרינא ואין מזה הכרח שסוברים דאינו מקבל טומאה אף מדרבנן ושמשום הכי הוא שהוצרכו לפירוש אחר כמו שנראה שמכח זה הוא שכתב הרב שנראה מדברי הרשב"א דאינו מקבל טומאה אף מדרבנן ולי הדל אין מזה הכרח (ומצאתי שכבר הושג הרב ארעא דרבנן בזה כמו שאכתוב להלן בס"ד):

אמנם דבר ה' בפיהו אמת שכן דעת הרשב"א דפחות מכביצה אינו מקבל טומאה אף מדרבנן שכן ראיתי להרב שער המלך בפרק ששי מהלכות ברכות (בד' ט' ע"ג מדפוס חדש בסו' ד"ה ודע שאף) שכתב שהרשב"א בחידושיו לשבת בפרק המצניע כתב דפחות מכביצה אינו מקבל טומאה אף מדרבנן והוכיח כן ממתניתין דפרק י"ב דאהלות ואין אצלי חידושיו לשבת וכפי הנראה מה שכתוב בשער המלך פרק י"ב דאהלות צריך להיות פרק י"ג וכונתו למה ששנינו שם במשנה ה' וע"ש בדברי רבינו שמשון ובתוספתיום טוב הרי שלא לבד משמעות איכא שסובר כן הרשב"א כי אם כתב מפורש כן כאמור אלא שהרב שער המלך תמה על הרשב"א דמה יענה להה"א דפרק שני דטהרות שהביאו התוס' בסוכה ד' כ"ו ע"ב דמוכח להדיא דלכל הפחות מדרבנן מיהא אוכל כל שהו מקבל טומאה ועוד הקשה עליו ממתניתין דפרק שנים עשר דמסכת פרה משנה ו' וקושיא שניה יישבה ע"ש: שוב ראיתי שגם הרב דברי אמת בקונטרס עשירי סי' א' (בד"ה איברא שלענין) הביא סברת הרשב"א שבפרק המצניע וכתב שכן משמע ממה שכתב בפרק העור והרוטב ותמה עליו כקושית הרב שער המלך דמה יענה למה שהוכיחו התוספות וכו' ועוד הרבה להשיב בזה ושם כתב שהרשב"א הוכיח כן ממתניתין דפרק י"ג דאהלות עי"ש דב"ק וכבר כתבתי דלדעתי הקצרה אין שום משמעות מדברי הרשב"א דחולין ואין לתמוה עליו כל כך (כעל הרב ארעא דרבנן) כי הוא עשאו סניף למה שכתב מפורש בחידושיו לשבת לא כן הרב ארעא דרבנן שמבין כן בדעת הרשב"א רק מדבריו שבחולין כנז"ל וקצת תימה על הרבנים הנ"ל שלא ראו שהרב המגיה במשנה למלך ברביעי מהלכות טומאת אוכלין כתב שיש סמך למה שנראה מדברי הרשב"א בחולין שאף מדרבנן אין אוכל מקבל טומאה בכל שהוא מדברי התוספתא וכו' ע"ש וכפי אשר הרחיקו הרבנים הנ"ל סברא זו היה להם לבאר מה שיש לדחות הסמך שהביא הרב מוהר"י כולי לסברא זו מהתוספתא ומה שדקדקתי למעלה (בד"ה הדעה השלישית) על הרב ארעא דרבנן דאין ראיה מדברי הרשב"א בחולין וכו' ראיתי שכן תמה עליו ועל הרב המגיה במשנה למלך הרב הפרדס בספר אות היא לעולם ח"א סי' י"ט שאין ראיה מדברי הרשב"א שבחולין ושהיה להם להביא דבריו שבחידושיו לפרק המצניע וכו' ע"ש שלא הזכיר דברי הרבנים שער המלך ודברי אמת שהבאתי למעלה:

ומאד אני מצטער על שאין נמצא אצלי חידושי הרשב"א לשבת לראות דב"ק כי ראיתי להרב ערך השלחן בא"ח ריש סי' קנ"ח שאחר שכתב שהתוספות בפסחים ובריש פרק המצניע הוכיחו בשם רבינו תם דאוכל פחות מכביצה אינו מקבל טומאה אלא מדרבנן ושרש"י חזר בו סיים וז"ל וכן דעת הרמב"ן בפרשת שמיני והרשב"א בחידושיו ומסתמא כונתו להרשב"א בחידושיו לפרק המצניע ואילו הרבנים הנ"ל כתבו בשמו שכתב שם מפורש דאינו מקבל טומאה אף מדרבנן ומהם אשר היו תמהים דלא יתכן לומר כן כאמור למעלה ולא מצינא לאישתעויי ניתי ספרא וניחזי איזה יכשר ואף אם דברי הרשב"א שרמז הרב ערך השלחן הם במקום אחד הדבר תמוה דהני מילי דמר סתראי נינהו: והרב מלאכת שלמה חכים בחידושיו על הרמב"ם הלכות טומאת אוכלין (בד' ז"ך ד"ה וראיתי) הביא מה שכתב הרב מוהר"ם בן חביב בתוספת יום הכפורים על יומא דף ע"ט דכולי עלמא מודו דאוכל כל שהו מקבל טומאה מדרבנן ותמה עליו ממה שכתב הרז"ה בריש פרק המצניע ושמעינן מהכא דפחות מכביצה אוכלין אין מקבלים טומאה וההיא דתניא בתורת כהנים מכל האוכל מלמד שמטמא בכל שהו יש מפרשים בצירוף כלי וכו' ויש אומרים שהיא טומאה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא וכן כתב הרשב"א שם והשתא מדמוקמו לה בצירוף כלי ולא מוקמו לה באסמכתא כדכתבו היש אומרים מוכח דסברי דאינו מטמא אפי' מדרבנן וכן הקשה על כמה מחברים שהביא שם שכתבו דלכ"ע פחות מכביצה מקבל טומאה מדרבנן ולא זכרו דברי הרז"ה הנ"ל עי"ש ואם היה רואה הרב דברי רבינו המאירי בריש פרק המצניע היה מגדיל התימה על הרבנים שכתבו דלכולי עלמא מקבלים טומאה מדרבנן ומדברי הרב המאירי מתבאר דמלבד היש מפרשים שהביא הרז"ה דמוקמו לברייתא דתורת כהנים בצירוף כלי שמזה מוכח דסברי דאין אוכל מקבל טומאה בפחות מכביצה אף מדרבנן כדכתב הרב הנה הרב המאירי כתב בזה הלשון (אחר שכתב שאוכל מקבל טומאה בכל שהו כדתניא בתורת כהנים וכו') ומכל מקום גדולי הדורות שלפנינו סוברים שאף לקבלת טומאה צריך כביצה זהו שבספרי מפרשים אותה לענין צירוף כלי כגון כלי מלא חרדל שאם נגעה טומאה בגרגיר אחד מהם יטמא הכל שהכלי מצרפם ויש מפרשים אותה בבריה שלא אמרו שיעור כביצה אלא באוכלין המכונסין כגון פת וכיוצא בו אבל מה שהוא בריה בפני עצמה כגון אגוז ולוז וערמון אפילו חטה ועדשה הא בשאר אוכלין אין מקבלים טומאה אלא בכביצה עכ"ל הרי אם כן איתוספו גברי רברבי דסברי דאינו מקבל טומאה אפילו מדרבנן דכמו שהוכיח הרב מלאכת שלמה מדברי המפרשים בצירוף כלי שסוברים דאף מדרבנן אין מקבלין טומאה מדלא מוקמו באסמכתא וכו' כן יש להוכיח מדברי המפרשים אותה

בבריה וכו' כמובן ונמצא דסברא זו לא נפלאת היא והן רבים מהקדמונים דסברי הכי ותגדל התימה על האומרים דלכולי עלמא מדרבנן מיהא מקבל טומאה:

וכבר כתבתי למעלה (בד"ה אמנם ובד"ה שוב) שהרבנים שער המלך ודברי אמת הרחיקו מאד סברא זו לומר דאף מדרבנן אינו מקבל טומאה בכל שהו מכח הוכחת רבינו תם ועוד כמה הוכחות דמדרבנן מיהא מקבל טומאה בכל שהו ועל הראשונים אנו מצטערים על מה שכתב הרשב"א כן ואיך נוסיף עוד מגדולי הראשונים לייחס להם שסוברים כן לכן נראה לי הדל דאין הכרח מדברי המפרשים הברייתא בצירוף כלי או בבריה שסוברים דאף מדרבנן אינו מקבל טומאה בכל שהו מדלא מוקמו לה באסמכתא כדכתב הרב מלאכת שלמה דיש לומר דמשום דמשמע להו דהברייתא דרשה גמורה קאמרה כדמשמע ליה לרש"י קודם חזרה (לדעת הסוברים שחזר בו) ולהרמב"ם לדעת מרן כסף משנה וכמה גדולים משום הכי מיהדרו לאוקומא כפשטה בטומאה דאורייתא ובאנפי אחריני אבל לדינא יש לומר שגם הם מודים שאף בענין שאינו מקבל טומאה מדאורייתא מכל מקום מקבל טומאה מדרבנן כמו שהכריחו רבינו תם ורבינו שמשון ולרבני האחרונים הנ"ל: ולענין הכשר אם מקבלים האוכלים הכשר בכל שהו או דוקא בכביצה הנה הרב מוהרש"א בחידושי הלכות על דברי התוספות בפסחים ד' ל"ג ד"ה לאימת ביאר בדבריהם דאף למה שכתבו התוספות שם דאוכל כל שהו מקבל טומאה מדרבנן מכל מקום לענין הכשר אפילו מדרבנן אינו מקבל הכשר בכל שהו עי"ש וכתב הרב חוסן ישועות על מסכת חולין בד' קי"ח ע"ב אמה שאמרו בש"ס אמר רב יש יד לטומאה וכו' דלמאן דאמר דהכשר תחילת טומאה כיון דקימא לן דמדרבנן אוכל כל שהו מקבל טומאה הכי נמי מקבל הכשר היינו דוקא לר"ח שם אבל לר"י דסובר הכא הכשר תחילת טומאה מסתברא דהכשר וטומאה שקולים ושוין ואפשר דר"י דפליג התם אדר"ח היינו משום דאזיל לטעמיה שסובר הכא דהכשר הוא תחילת טומאה עכ"ל והעתקתי הקדמה זאת אולי בזה תתיישב תמיהת הרב דברי אמת בכת"י הביא דבריו מרן חיד"א בספר יעיר אזן אות קט"ו שמדברי התוספות בפרק המצניע ד' צ"א ד"ה אי לענין נראה דאף מדרבנן אינו מוכשר וכן כתב בחידושי הלכות שם ודבריהם סותרים בכריתות פרק אמרו לו גבי ההיא דהתירו לה למגע טמא שכתבו להדיא דמדרבנן מקבל הכשר בכל שהו וכן מוכרח מדברי הגמרא שם והצריך עיון ולא ציין איזה דף הוא ולא פניתי לחפש ולעיין ואולי על פי מה שחלק הרב חוסן ישועות תתיישב תמיהתו שוב ראיתי להרב שער המלך בהלכות ברכות פרק ששי (בד"ה ודע ד' ט' ריש עמוד ג' בדפוס

חדש) הקשה כקושית הרב דברי אמת והראה מקום לדברי התוס' בכריתות ד' י"ב ע"א ד"ה כיון ותמה על הרב חידושי הלכות שנעלם ממנו דברי התוס' אלו עי"ש:

ודע דבעיקר כללין ראיתי עתה בשלשה ספרים יקרים מרבני גאוני דורנו הלא המה מצות המלך לידידי הרה"ג מוהר"ח הכהן אבד"ק טראבלוס יצ"ו בסי' קכ"ח ד' מ"ב והלאה ואמרי הצבי לידידי הגאון צבי מאיר אבד"ק דאברי יצ"ו בחידושיו לבבא קמא בפרק מרובה סי' קכ"ח ד' ע"ט ע"ד ביכורי שלמה לידידי הגאון שלמה אברהם רזעכטא מאוזארקאוו יצ"ו בסי' ה' וסי' וא"ו שפלפלו בחכמתם הרמה וראיתי במצות המלך שקדמני באיזו הערות ופנאי אין לי להתבשם בדברי קדשם רק את זה אגיד חזות קשה נראה לי באמרי הצבי שאחר שהביא מה שכתבו התוספות שרש"י חזר ממה שהיה סובר שאוכל כל שהו מקבל טומאה מן התורה סיים וז"ל ולענ"ד נראה דרש"י הוציא כן מהתוספתא עיין חולין קכ"ח ע"ב ת"ר החותך כזית בשר מאבר מן החי וכו' ופירש"י בתוספתא לא גריס כזית אלא החותך בשר מאבר מן החי וכגון דאיכא כביצה עכ"ל ונראה טעמו משום דאם היה פחות מכביצה לא נטמא הבשר כלל משום דפחות מכביצה לא מקבל טומאה כלל ודוק עכ"ל יצ"ו ובעניותי לא זכיתי להבין כונתו דמשמעות לשונו הוא שרוצה לומר שהתוספתא הלזו הזקיקתו לרש"י לחזור מסברתו הראשונה ואני בער וצא אדע איזה הכרח יש מגוף התוספתא שאין אוכל מקבל טומאה בכל שהו ולולא כתב רש"י מפורש וכגון דאיכא כביצה היינו מפרשים התוספתא אף בדליכא כביצה ואם כונתו לומר שמדברי רש"י הללו מתבאר שחזר בו מדהוצרך לאוקומה בדאיכא כביצה מלבד שאין זה במשמעות דבריו ועוד תמיהני שלא ראה שכבר קדמו הגאון מוהרש"א שם באותו פרק באותו מקום על דברי רש"י הללו שכתב שמדבריו אלו נראה שהסכים כאן לפרש כפירוש רבינו תם שאין אוכל מקבל טומאה פחות מכביצה כמו שכתבתי למעלה (בד"ה ואתה תחזה) וצריך עיון:

כלל לא) טבילת נדה דצריכה בארבעים סאה כתב הרב דברי אמת בסוף קונטרס ג' (בד"ה אני טרם אכלה) בשם הרט"ז (כן כתוב בספר אמנם חפשתי בדברי הרב ט"ז בסי' ר"א יגעתי לא מצאתי וכמדומה לי שבספר דברי אמת אשר לי והוא דפוס האלבערשטאדט יש טעות סופר וצריך להיות העט"ז שהוא ראשי תיבות העטרת זהב במקום הט"ז והוא הרב הלבוש וכן הוא באמת בעטרת זהב עיין בדב"ק סי ר"א ס"א) דשיעור ארבעים סאה בין במעין בין במקוה הוא מדרבנן דאילו מדאורייתא סגי בשכל גופו עולה בהם והאריך להשיג עליו דשיעור זה הוא מן התורה הלכה למשה מסיני כמו שכתבו הראשונים עיש"ב ויש להעיר עוד על הרב הלבוש דהמסתכל יפה בדב"ק בסי' ק"ך ס"א יראה דמוכח

מדבריו דמאי דבעינן ארבעים סאה בנדה הוא מדאורייתא מדכתב דקרא יתירה וטהר אתי למימר דוקא במי נדה שהם ארבעים סאה עי"ש וראיתי לאחד מגאוני דורנו נר"ו בספר מלבושי טהרה בסי' ר"א בבאר מים חיים אות ב' שכתב דמבואר להדיא ברבינו יונה פרק אלו דברים דמאי דבעינן ארבעים סאה הוא רק מדרבנן והצריך עיון דהריב"ש בסי' רצ"ד כתב דהוא מדאורייתא והוא נר"ו פסק כרבינו יונה עי"ש ודברי הרב רבינו יונה הם אפלוגתא דחזקיה ורבי יוחנן לענין נוטל ידיו בחמי טבריא (בד"ה ונראה למורי הרב) עי"ש ונראה שהבין דמה שכתב הרב רבינו יונה דמן התורה אין שום טבילה צריכה ארבעים סאה אלא טבילת כל גופו בלבד דרוצה לומר דסגי במה שיתכסה במים כל גוף הדבר הנטבל אך לי הדל אחרי המחילה רבה נראה דאין כונת רבינו יונה כן אלא רצונו לחלק בין טבילת כלים לטבילת אדם כן נראה מרוצת כל דברי רבינו יונה דרוצה לומר דלכלים לא מצינו שיוצרך מן התורה ארבעים סאה כיעי"ש ומה שהביא הרב הנ"ל דברי הרב בית חדש יו"ד סי' ק"כ שכתב שהוא מדרבנן עיין מה שכתב על דבריו הגאון חתם סופר א"ח סי' קפ"א (ד"ה מכל מקום) ואיברא דהרב בית חדש שם הביא דברי הסמ"ג בהלכות מקואות שכתב בשם ר"י ב"ר שמואל דהא דתניא בתורת כהנים מעין מטהר בכל שהו ומקוה בארבעים סאה הוא מדרבנן עי"ש נראה לי הדל דמיירי לענין כלים וכמו שפירש הגאון דברי אמת שם דברי הרב רבינו שמשון בפירוש המשנה בפרק א' דמקואות עי"ש וס' סמ"ג אין מצוי אצלי ועיין עוד בדברי אמת בקונטרס דברי סופרים סי' ג' וכמדומה לי שכתבתי בעניינים אלו במקום אחר ואין הפנאי כעת לחפש בזה:

כלל לב) טעימה נאמרה בש"ס ורוצה לומר אכילה כן כתב הרב הפרדס בספר אות היא לעולם סי' ק"ה ד' ק"ל ע"ג דמוכח כן ממה שאמרו בברכות ד' מ"ז ע"א אין המסובין רשאין לאכול כלום עד שיטעום וכו' לטעום אתמר ופירש"י אין חילוק בדבר וכו' אלמא דבתיבת טעימה נכללה אכילה ע"כ ולי הדל יש לדחות דשאני הכא דאמר לאכול כלום משום הכי הוא כאילו אמר לטעום ומה שכתב עוד ראיה ממה שאמרו בתענית ד' י"ב ע"ב ר"י אקלע וכו' עבדו ליה עיגלא וכו' אמר ליה לטעום מר וכו' ומסתמא לאו דוקא טעימה אלא אכילה על דרך צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה וכו' לי הדל הוכחה חלושה היא כמו שיראה הרואה וכן הראיה מסוכה ד' כ"ו וכמה אכילת עראי כדטעם וכו' יש לומר דאכילת עראי וטעימה שוו אבל לא אכילה סתמית וממה שהביא שם בשם הרבנים הליכות אלי וקהלת יעקב במערכת ל' ח"ב סי' רס"ד שכתבו בשם תוס' שבועות כ"ב ע"ב ד"ה תא ונטעום שמא בלשונם הוו קרו לאכילה טעימה עד כאן יש להוכיח קצת דאין ראיה ממקומות האלה דלפי דבריו דמוכח מהש"ס בתלת דוכתי הנ"ל דאכילה

נאמרה בלשון טעימה מה זה שכתבו התוס' בלשון שמא בלשונם וכו' וכי נעלמו מהם דוכתי הנ"ל אלא ודאי מדוכתי הנ"ל אין הכרח ורק התוס' כתבו דאפשר דבזמנם בלשון בני אדם קרו לאכילה טעימה ואין מזה הכרח ללשון חכמים דקרו לאכילה טעימה:

וגם מה שכתב בשם הריב"ש סי' רפ"ח היינו דאכילה מועטת קרויה טעימה כמו שכתב שם הריב"ש בפירוש והביא ראיה מההיא דסוכה כדטעם בר בי רב וכו' ומה שכתב בשם מרן הב"י א"ח סי' רל"ב בשם הרשב"א דסעודה קטנה קרי לה טעימא משם יש ראיה דהא סעודה קטנה היינו אכילה גמורה (אלא שאינה של חפה וכו') וקאמר ריב"ל אסור לטעום והיינו לאכול שמעת מינה וקרי לאכילה טעימה ומכל מקום אף אם נאמר שכן דרך חז"ל לקרא לאכילה טעימה נראה דאין מזה סתירה למה שכתב הרב מגן אברהם ס' תרצ"ב סק"ז דמשום הכי שינה הרמ"א וכתב לאכול (ולא כתב לטעום כלשון התרומת הדשן) להורות דטעימה שרי וכתב על דבריו הרב "אות היא לעולם" שם דלפי האמור דבתיבת אכילה נכללת טעימה אם כן מה שכתב הרמ"א אסור לאכול הוא הדין דאסור לטעום ע"כ דיש לומר לדעת הרב מגן אברהם דבדברי הפוסקים שדרכם לפרש אכילה לחוד וטעימה לחוד בפרט בההיא דשינה מלשון הרב תרומת הדשן דודאי יותר נכון הוא להעתיק הדברים כמו שאמרם בעל השמועה ע"ד שאמרו אלא שחייב אדם לומר כלשון רבו ומדשני בלישניה מוכח ודאי דלהורות נתן דאינו סובר כסברת התה"ד אלא דוקא אכילה אסור ובשו"ת בשמים ראש סי' שע"ח כתב הא דאמרו אסור שיטעום כלום קודם שיבדיל מסתברא דהיינו בשיעור רביעית אלא שיש לומר הואיל ואמרו כלום דלגמרי אסור ע"כ:

שוב ראיתי למרן חיד"א במחזיק ברכה א"ח סי' קס"ז אות ד (ציינו הרב הפרדס בספר אות היא לעולם שם) שרמז למה שכתב בברכי יוסף שם בההיא דאסור לאכול קודם שיאכיל לבהמתו אי גרסינן לאכול או גרסינן לטעום (ועיין מה שרשמתי בזה במערכת האלף אות ק' בשדי חמד ח"א) ושוב כתב והתוספות שבועות דף כ"ב כתבו דבלשונם היו קורים לאכילה טעימה וכן כתב הריטב"א (נרא' דאין הלשון מדוקדק דהתוס' כתבו שמא וכו') ואין זה ענין למאי דקמן למאי דגרסי' אסור לאדם שיטעום כלום ולשון שיטעום כלום משמע אפילו טעימה עכ"ל הנך רואה דמבין בכונתם כמו שהבין הרב אות היא לעולם דר"ל דטעימה בלשון חז"ל ר"ל אכילה ובטלה דעתי והרב חיי אדם בנשמת אדם הלכות ברכות כלל ה' סי' י"א אף הוא היה מתכוין להוכיח מש"ס דברכות ד' מ"ז ע"א דטעימה ואכילה שוים והוקשה לו דהתוספות בשבת דף ט' ד"ה לימא (בנ"א רשום תוס' שבת ד' ק' והוא ט"ס) כתבו חלוק זה והצ"ע והנה גירסת הב"ח שם בדברי התוס' הוא

לטעום כלום ואם כן יש לומר דאף אי נימא בעלמא דאכילה וטעימה כי הדדי הכא דאמר ריב"ל לטעום כלום הוא פחות מאכילה דעלמא על דרך שכתב במחזיק ברכה הנ"ל והוכחת הש"ס לפי פירוש התוספות היא דמדאמר ריב"ל אסור לטעום כלום דמשמע אפילו אכילת פירות כל שכן שצריך להפסיק כמו שכתב הרב קרבן נתנאל שם וק"ל:
וראיתי בהשמטות שבספר אות היא לעולם ח"ב ד' רי"א סוף ע"ד שכתב שבספר נחמד למראה ח"ד דף קע"ג ע"ד כתב דיש להשיב דאין ראיה זו (מברכות ד' מ"ז ע"א) חותכת וכתב על דבריו שהראה לכמה מעיינים ואמרו שאין חילוק בדבר ע"כ וכבר כתבתי שנראה לי הדל דיש לחלק משום שאמרו לאכול כלום ואעיקרא מדברי התוספות בסוגיא הנ"ל ובפסחים דף ק"ו ד"ה גחין והרא"ש בברכות ופסחים שם מתבאר דגרסי אין המסובין רשאין לטעום(תחת לאכול שבגירסתנו) וכן הוא בהרי"ף והרר"י ובמרדכי עי"ש אלא שלא זכיתי להבין סיום הדברים לטעום אתמר וכו' לומר כלשון רבו ע"כ ודוחק לומר דליתנהו להני מילי בגירסתם ומצאתי בספר עמודי אש הנדפס מחדש לידי"ן הגאון מוהרי"א יצ"ו בסי' ב' דף ט"ז ע"א (ד"ה וראיתי) וז"ל וראיתי להתוספות בשבת דף ק' ד"ה לימא שכתבו דלאכול משמע אכילה ולא טעימה ובנשמת אדם הניח בצ"ע מש"ס ברכות דף מ"ז ע"א וכו' מבואר דאין חלוק בין לאכול ובין לטעום ולדעתי יש לומר דגירסת התוספות כגירסת הרב שיטה מקובצת שם דגריס לטעם אתמר בפתח תחת העין וכן היתה גירסת התוספות ולא קשיא מידי: שוב ראיתי בזכרון יוסף א"ח סי' ח' שגם הוא הקשה מברכות הנ"ל ובסי' י"ד כתב לו חכם אחד דבהקדמת ספר יוחסין גריס לטעם א"ל לטעום אתמר כתב על זה אטו אמדפיסים ניקו וניסמוך אולם אנחנו זכינו ומצאנו כן בספר שיטה מקובצת וכן היתה גירסת התוספות ואתי שפיר שומע עכ"ד יצ"ו ששתי כעל כל הון ומחזיקנא ליה טיבותא דאשכח לן מרגניתא ותמיה לי שלא הרגיש שהתוספות והרא"ש תפסו לשון הממרא בלשון טעימה וכן הרי"ף והרר"י והרב המרדכי כנז"ל דמזה מוכח ודאי דגרסי כגירסת הספר שיטה מקובצת וגם רש"י יוכל להיות שכך היה גורס ואהכי כתב דאין חלוק בדבר וכו' אבל מודה דבין אכילה לטעימה יש חילוק ופלא בעיני שגם הוא מציין תוס' שבת דף ק' וליתנהו להני מילי שם כמו שכתבתי למעלה:
כלל לג) טומאה חמירא לאינשי טפי מאיסור תורה תוספות סנהדרין דף מ"ח ע"ב (ד"ה משמשין) והרב קהלת יעקב בחלק מדות חכמים אות ל"ו כתב בשם הרדב"ז דטומאה חמירא לאינשי וכו' ואין שו"ת הרדב"ז מצוי אצלי לראות אם הביא דברי התוספות הנ"ל וכתב הרב מוהר"י טיבה הביא דבריו הרב שונה הלכות בח"ב דף ע"ד ע"ב לבאר מנא

להו להתוספות דאפילו מאיסור תורה חמירא טומאה לאינשי עי"ש: כלל לד) טומאה ברשות היחיד דספקו טמא אם הוא מתורת ודאי או מחמת ספק ונפקא מינה לקרבן ועונשים שקיל וטרי בזה מרן מוהריט"א בספר הלכות יום טוב בפרק ה' סוף סי' מ"ג ד' ס"ט ע"ד (מדפוס ווארשא) ודף ע' ע"א ומסיק דהוא טמא מתורת ודאי עי"ש באורך ועיין בזה להרב החסיד בספרו כפי אהרן בחלק יו"ד סי' ה' דף ל"ה ע"ג ואילך ובשו"ת הרב רמ"ץ אורח חיים סוף סי' י"א כתב בפשיטות דספק טומאה ברשות היחיד מדין תורה כודאי הוא: וכתב בס' אזן אהרן בקונטרס ארעא סמיכתא אות ו' דהרב מוהר"ם בן חביב בקונטרס שבסוף ספר כפות תמרים דף ל"ה סוף ע"ב כתב לדעת הרמב"ם דהא דגמרינן מסוטה היינו דוקא ספק טומאה דאיכא רגלים לדבר אבל בספק רחוק וכל שכן בספיקי טובא ליכא טומאה מדאורייתא אלא רבנן הוא דגזרו בכל הספקות שהן מדרבנן וכתב על דבריו דלפום ריהטא דבריו הם היפך המתבאר מסוגיא דריש נדה דאמרינן מאן תנא חבית ר' שמעון וכו' ופירשו רש"י ותוספות דלא גמרינן מסוטה אלא בדאיכא רגלים לדבר ומשמע דלרבנן דקיימא לן כותייהו לא שאני להו ואף בדליכא רגלים לדבר טומאה מדאורייתא ועיין דברי אמת בקונטרס תשיעי סוף סי' א': כלל לה) טצדקי אם חייב אדם לעשות טצדקי להביא עצמו לידי חיוב מצוה וכן שלא לבא לידי ביטול מצוה או לעבור עבירה ח"ו ע"י אונס עיין במערכת המ"ם אות ק"ט:

כלל לו) טבילה בזמנה אי הויא מצוה הוא מחלוקת כידוע והרב אהל יצחק בשו"ת יו"ד סי' ל"ו רצה להתיר תשמיש לאבל שאירע טבילת אשתו בליל שביעי לאבלות על פי ספק ספקא ספק אי הלכה כמאן דאמר טבילה בזמנה מצוה וספק אי הלכה כהרדב"ז דאמרינן גם בליל שביעי מקצת לילה ככולה כדאמרינן מקצת יום שביעי ככולו וחזר בו וכתב דסברא זו דטבילה בזמנה מצוה אין לצרפה לספק ספקא משום דכל חכמי ישראל חולקים עליה וכן הסברא השנית עי"ש אמנם הרב שמן המשחה ד' קל"ב סי' ס"ב כתב שדעת התוספות ותוספות ישנים ליומא והרשב"א והרב המאירי כמאן דאמר טבילה בזמנה מצוה ועשה ספק ספקא בנדונו ובקונטרס אסיפת דינים במערכת אבלות אות כ"ה (בשדי חמד ח"א) כתבתי קצת בזה והנה מפורש בדברי הראשונים שהביא מרן הבית יוסף ביו"ד ריש סי' קצ"ז שרבינו תם סובר טבילה בזמנה אינה מצוה ומזה תמה הרב יד המלך (הספרדי) על מה שכתב הריב"ש בסוף סי' תכ"ה בטעם שהיו טובלות בדורות ראשונים שתי פעמים אחת בסוף ימי נדתה ואחת אחר ספירת שבעה נקיים כדכתבו התוס' בשבת דף י"ג ע"ב בשם ר"ת גבי עובדא דההוא תלמיד ששנה הרבה וכו' דמה שנהגו בטבילה הראשונה הוא דסברי דטבילה בזמנה מצוה והרי ר"ת סבירא ליה

דטבילה בזמנה אינה מצוה ועמד בתימה ולי הדל יתכן ליישב דברי הריב"ש דמשמע ליה דבמה שכתב רבינו תם שהיו טובלות שתי טבילות ליכא מאן דפליג עליה וכתב בתחלה שנהגו בטבילה זו בדורות ראשונים משום טהרות כמו שהיו מטבילין את הקטנות כדאמרינן מעשה היה והטבילוה קודם לאמה וסיים עוד הריב"ש ועוד דאפשר דסובר טבילה בזמנה מצוה עכ"ל נראה שכוונתו ליישב לשתי הדעות דלמאן דאמר טבילה בזמנה אינה מצוה אמרינן דטעם הטבילה משום טהרות ולמאן דאמר טבילה בזמנה מצוה אתי שפיר בלאו הכי ואם כן אם לא היה כותב הריב"ש כי אם הטעם האחרון ודאי הוה קשיא לן עליה דמה יענה לרבינו תם ודעמיה דסברי אינה מצוה אמנם מאחר שכתב שני טעמים שפיר יש לומר שכונתו ליישב לכל מר כדאית ליה אלא דלכאורה יש לפקפק בטעם האחרון דכיון דסוף סוף צריכה להמתין עד שתספור שבעה נקיים מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה אחרי שלא יוכלו לבוא בזה לתכלית המבוקש ועוד טומאתה בשוליה ואין זה פקפוק שהרי למאן דאמר טבילה בזמנה מצוה כל חייבי טבילות טובלין כדרכן גם בתשעה באב וביום הכפורים אף דאסורים בתשמיש בו ביום:

והנה הרב אהל יצחק שם כתב דהרב בנימן זאב בסי' קמ"ח האריך דטבילה בזמן הזה גם כן בזמנה היא מצוה והרב משנת ר' אליעזר בח"ב חלק יו"ד סי' כ"ב הביא הוראת גדול אחד מן מורי הוראות להתיר בנדונו על פי ספק ספקא ואחד מן הספיקות הוא שמא הלכה כמאן דאמר טבילה בזמנה מצוה והשיב על דבריו כבר כתב מוהר"י קולון בשרש ל"ה דבזמן הזה דנהגינן להחמיר למנות חמשה ימים קודם ספירת השבעה נקיים אפילו להפוסקים דטבילה בזמנה מצוה לא אמרוה אלא בימיהם שלא היו ממתינים אלא שלש עונות שלימות ועוד הביא מה שכתבו התוס' בהא דכל חייבי טבילות טובלין כדרכן וכו' דהיינו דוקא להני שטובלות בזמנה אבל השתא שכל טבילות שטובלות הן אחר שסופרות שבעה נקיים מחומרא דר' זירא לא הויא טבילה בזמנה אלא שכתב שמדברי הראשונים מוכח דאף דקיימא לן כר' זירא חשיבא טבילה בזמנה וכדכתב מוהר"י קולון בשרש ל"ה ומכל מקום מידי פלוגתא לא נפקא אלו תורף דב"ק ולא הזכיר כלל מדברי הרב בנימן זאב הנ"ל וספר זה אין מצוי אצלי לעיין בדב"ק אך ראיתי קצת מדברי הרב בנימן זאב הובאו בספר פחד יצחק והוא שבמערכת הריש (אות רחיצה ביום טוב) הובאה תשובת רב אחד מוהר"ר חיים משה להתיר להחם מים למקוה ביום טוב על ידי נכרי דשבות במקום מצוה מותר וטבילה בזמנה מצוה והרב המשיג מוהר"ר מרדכי צהלון כתב דהאידנא ליכא טבילה בזמנה וצידד להתיר בנדונו דאף דטבילה בזמנה ליכא מצוה מיהו איכא מצות עונה דאורייתא וכתב בשם הרב בנימן זאב בסי' קמ"ח וז"ל

ונראה לחלק בדברי רבינו תם שכתב דטבילה בזמנה אינה מצוה ולא תטבול בשבת היינו היכא דאין בעלה בעיר אבל אם בעלה בעיר שרי משום מצות עונה ואפילו שלא בשעת עונה חשיב מצוה מה שמשמח את אשתו אפילו שלא בשעת עונה אם רואה שמתאוה לו ועוד כתב בשם הרב בנימן זאב וז"ל אבל האידנא דכל הנשים הקבספק זבות אפילו לא ראתה אלא טפת דם כחרדל סופרת שבעה נקיים וכיון דההוא טעם מדאורייתא ליכא דהא כולהו ספק זבות שוינהו רבנן בשביל חומרא דר' זירא על כן האידנא טבילה בזמנה מצוה עכ"ל:

ודע שבספר עבודת השם שנדפס מקרוב (לרב גדול משאלוניקי) בחלק יו"ד סי' י"ט עמד מתמיה על דברי הרבנים אהל יצחק ושמן המשחה שהבאתי למעלה שכתבו להתיר שתטבול ותשמש על פי ספק ספקא דשמא הלכה כמאן דאמר טבילה בזמנה מצוה (אלא שהרב אהל יצחק במסקנתו לא רצה להתיר משום שהן סברות דחויות וכו') והרי אף למה שכתב הרב בנימן זאב בסי' קמ"ח דטבילה בזמנה גם בזמן הזה מצוה מכל מקום מפורש בדב"ק דלא אמר אלא לענין טהרה מטומאתה שתוכל לבא לבית הכנסת להתפלל אבל לא מפני זה הותר התשמיש בזמן האסור כימי האבלות וכן תשעה באב ויום הכפורים וכו' והאריך בזה עי"ש דב"ק ובסי' א' דף ט' ע"א (בסוף ד"ה ולרווחא דמילתא): ואי בטבילת כלים נמי אמרינן טבילה בזמנה מצוה להאריך בשו"ת בן יהודה לאחד המיוחד מרבני גאוני דורנו יצ"ו עי"ש בסי' ס"א: כלל לז) טעם הא דאמרינן מידי דלטעמא עביד לא בטיל כתב הרב פרי חדש ביו"ד סי' צ"ח ס"ק כ"ה דאע"ג דדבר המעמיד דלא בטיל הוא מדרבנן מידי דלטעמא עביד דלא בטיל הוא מדאורייתא למאן דקי"ל טעם כעיקר דאורייתא ושם בסי' ק' סק"ג כתב דהוא דרבנן והרב בית מאיר א"ח סי' תמ"ב דף נ"ט ע"א כתב דדבריו שבסי' צ"ח מסתברים יותר ושם בע"ב וע"ג שקו"ט עוד בסוגית חולין ד' ו' ע"א דפשטות הש"ס משמע דהוא מדרבנן והאריך בזה וכתב דמשמעות דברי הר"י שבטור סוף סי' תמ"ז הוא דמידי דלטעמא עביד לא בטיל דין תורה הוא עי"ש: גם הרב שאילת שלום במהדורא תנינא דעתו היא דהעיקר דהא דמידי דלטעמא לא בטיל הוא מדאורייתא וז"ל בסי' י"ד (בסו' ד"ה יקרת) ומ"ש כ"ת דכיון דמלתא דעביד לטעמא דלא בטיל אינו אלא מדרבנן וכו' מה יענה כ"ת לשיטת הר"ן דבעביד לטעמא מן התורה לא בטיל וכן דעת הפרי חדש והכרתי ופלתי וכדבריהם נראה עיקר דכיון שנרגש טעמו ודאי לא בטיל מן התורה דטעם כעיקר דאורייתא ומה שכתב בפרי מגדים בשער התערובות דכל למעלה מששים הוי טעם קלוש הוא דבר שהחוש יכחישנו וחיך אכל יטעם דמלתא דעביד לטעמא טעם גמור הוא אף למעלה מששים

יותר מבשאר דבר (מבש"ד) דלא עבידו לטעמא ואף בפחות משים ועי"ש בסי' ט"ו (בד"ה ומ"ש כ"ת עמ"ש דגם) לענין אי מידי דעביד לטעמא הוי כאילו הוא בעין או אינו אלא כטעם בעלמא:

והא דמידי דלטעמא עביד לא בטיל כתב הרב יד מלאכי בכללי הדינים אות רס"ח בשם תוספות עבודה זרה דף ס"ו ע"א דלא בעי למימר דלא בטיל כלל אלא דלא בטיל כדין שאר איסורין אבל בטל ודאי שפיר כי ידעינן ודאי דנתבטל הטעם כגון ביורה גדולה ע"כ וכבר מתבאר כן מדברי הרמ"א בסי' צ"ח עי"ש בטורי זהב ס"ק י"א ושפתי כהן ס"ק כ"ח וכן כתב הגאון נודע ביהודה מהדורא תניינא יו"ד סי' נ"ו וז"ל הא דלטעמא עביד לא בטיל לאו משום חשיבות כבריה וחתיכה הראויה להתכבד אלא טעם הדבר משום דמסתמא יהיב טעמא אפילו באלף אבל אם ודאי אין מרגישין טעמו מותר אפילו באלף כמפורש בשפתי כהן סי' ח"ץ ס"ק כ"ח וט"ז סקי"א: כלל לח) טעם דבר צלול הנבלע בגוש אי חשיב ממש או לא הוי אלא טעם בעלמא עיין שם אריה יו"ד סי' ס"ו ובשו"ת רמ"ץ א"ח סי' ל"ב אות ד' ובקונטרס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ד' אות י"ד כתבתי קצת על דברי ידידי הגאון מנחת משה הי"ו באו"ח סי ט עי"ש ועוד לו שם בחלק יו"ד סי' ט"ו וסי' ח"י וסי' י"ט: כלל לט) טעות עכומ"ז עיין בדברי רמ"א בח"מ סי' שמ"ח ס"ב ובאר היטב ופתחי תשובה שם וכתב בתפארת ישראל פרק ד' דבבא קמא משנה ג' בשם באר הגולה שם (בבאר הגולה שלפני ליתנהו להני מילי), ואני כותב זה לדורות שראיתי רבים העשירו מטעות נכרי ולא הצליחו וירדו מנכסיהם ולא הניחו אחריהם ברכה ורבים אשר קדשו ה' והחזירו טעות נכרי בדבר חשוב והצליחו והעשירו והניחו יתרם לעולליהם והאריך בתפארת ישראל בנועם שיח שפתי דעת ללמוד בקל וחומר לנכרים שבזמנינו ע"ש ואני מעיד כי בהיותי בעיר גדולה זה קרוב לעשרים וחמש שנים חכם אחד ירא שמים היה בספינה קטנה עם אחד משרי האומות וכשהגיעו לנמל קדם השר ויצא עם כל האנשים שהיו בספינה ובחפזו לצאת נפל ממנו כיסו שהיה בו סך גדול עצום ורב והחכם לא ראה כשנפל ממנו רק בקומו לצאת ראה הכיס ובו המטמון ולא ידע ממי נפל והוציא כרוזות בכל פלך ופלך שיבא בעל האבידה ויתן הסימנים וימסור לו וכן היה והשיב האבידה לבעליו ולא רצה לקבל התשורה שרצה השר ליתן לו ונכתב זה בו בפרק במכתבי העתים של הישראלים ושל כל המכתבי עתים והיה קידוש ה' גדול מאוד עד להפליא אשריך ישראל המקדשים שם שמים בפרהסיא וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלינו:

כלל מ) טביעות עין דמהדרינן לצורבא מרבנן בטביעות עין כמו שכתב מרן בש"ע חשן משפט סי' רס"ב סכ"א אם הוא דוקא בדבר שיש בו סימן ואף שאינו יודע בו סימן מכל מקום על ידי שיש בדבר סימן יש לאדם בו טביעות עין או נימא דטביעות עין שייך גם בדבר שאין בו סימן כלל נסתפק בזה בשו"ת בן יהודה הנדפס מחדש לאחד מגדולי דורנו יצ"ו בסי' ז' והעלה דבדברים ששבעתן העין אפילו אין בו סימן מהני ובדברים שלא שבעתן העין תלי בפלוגתא עי"ש ועיין בעמודי אש שארשום בסמוך לענין טביעות עין אי בעינן שבעתן העין: ואי מהני טביעות עין במידי דאיסורא אפילו להדיוט או דוקא לצורבא מרבנן עיין להגאון עמודי אש יצ"ו בדף ס"א ע"א הבאתי תורף דבריו בקונטרס אסיפת דינים במערכת חמץ סי' י"ד אות ח': כלל מא) טירפא ממשעבדי שבעיר במקום שיש בני חרי בעיר אחרת מבואר בש"ע ח"מ סי' קי"א סי"א דטורף ואין הלוקח יכול לומר לו הנחתי לך מקום וכו' והקשה הגאון בתומים שם מש"ס בבא בתרא דף מ"ה ריש ע"א היכי דמי אי דאית ליה ארעא אחריתי וכו' עי"ש ואמאי לא מוקי בדאית ליה ארעא אחריתי במדינה אחרת ורוצה להעמיד זו בפני בעל חוב ותשאר לעצמו הארעא אחריתי שבמדינה אחרת ותירץ דההיא דסי' קי"א היא אליבא דהלכתא דשעבודא דאורייתא והש"ס דבבא בתרא הנ"ל קאי לשמואל דסובר דשעבודא לאו דאורייתא ולדידיה אין בעל חוב גובה משדה שבעיר זו אלא מבני חרי שבעיר אחרת וכו' עי"ש והובא תורף דבריו במלא הרועים מערכת שעבודא דאורייתא אות ל"ו.

ולי הדל נראה דלא קשיא מידי דהא ודאי שמואל לא איצטריך לאשמועינן בהיכא דמטי ליה הנאת ממון דלא יעיד דהא מילתא דפשיטא לדרדקי הוא דכל דמטי ליה הנאת ממון נוגע בעדות הוא ופסול ומשום הכי מוכר שדהו באחריות פשיטא ודאי דלא מצי להעיד ולא איצטריך לשמואל לאשמועינן אלא היכא דלא מטי ליה הנאת ממון דאפילו הכי לא יעיד והכי דייק מילתיה דאמר טעמא מפני שמעמידה בפני בעל חובו כלומר אף על פי דלית ליה הנאת ממון היא גופא הנאה חשיבא מה שמעמידה בפני בעל חובו ואי הכי היכי הוה מצי הש"ס לאוקמי בדאית ליה ארעא בדוכתי אחריתי דקא משמיט לה מבעל חובו כי היכי דתיקום לנפשיה דאי הכי היינו הנאת ממון ממש והא לא איצטריך לשמואל לאשמועינן דמלתא דפשיטא הוא דחשיב נוגע בעדות ופסול אהכי איצטריכו בש"ס לאוקמא באנפא אחרינא:כלל מב) רבי טרפון היה מתלמידי בית שמאי כך כתב רש"י ביבמות ד' ט"ו ע"א וכתב הרב סדר הדורות (גבי שם ר' טרפון) דיש ראיה לזה ממה שאמר ר' טרפון והטיתי לקרות כדברי בית שמאי וכו' ובהורמנותיה דמר נראה לי הדל דאין מזה ראיה וכמעט יש לומר לאידך גיסא דאם היה מתלמידי בית שמאי לא היה

מתחייב בנפשו בעברו על דברי בית הלל דודאי תלמידי בית שמאי אינהו דעבוד בכל דבר ודבר כשיטת בית שמאי.

ולשיטת התוספות בפרק המפקיד ד' ל"ז (ד"ה מודה אני לפי גרסתם ביבמות רפ"ק עי"ש) יש להוכיח דר' טרפון היה מתלמידי בית הלל לפי גירסתנו בההיא דיבמות דר' טרפון הוא דאמר מתי תבוא צרת הבת לידי ואשיאנה עי"ש ולקמן במערכת העין אות פ"ז וצ"ע והרב מקנה אברהם בח"ב סי' ק"ב (ד"ה ולענין) כתב דמדברי הרמב"ם בהקדמת ספר היד שכתב שחבריו של ר' עקיבא קבלו מר' אליעזר הגדול ור"א הגדול קבל מרבן יוחנן בן זכאי וריב"ז קבל מהלל מוכח שהיה מתלמידי ב"ה שהרי ר' טרפון היה מחבריו של רע"ק ושרש"י ביבמות סביר ליה דהוא מתלמידי ב"ש ולי הדל אין הכרח מדברי הרמב"ם שהרי גם ר"א קבל מריב"ז שקבל מהלל ובכל זאת מפרשים הראשונים דמה שאמרו אין הלכה כר' אליעזר דשמותי הוא רוצה לומר דאתי מבית שמאי וכתב הרב סדר הדורות באות האלף (גבי שם ר' אליעזר הגדול אות קטן יו"ד) בשם ספר עץ חיים בדרכי המשנה אף על גב דהוא תלמיד ריב"ז וריב"ז תלמיד הלל היה יש לומר שמא אחר כך חזר ושמש את שמאי עכ"ל ואם כן גם על ר' טרפון נוכל לומר כן ומצאתי להגאון מלא הרועים בספרו בית ועד לחכמים שכתב במערכה זו דר' טרפון מתלמידי שמאי היה כמו שכתב רש"י ביבמות וסיים ואף למה דמסיק בש"ס ואשיאנה הוא מטעם דלא ביש כדבריהם ע"ש ולפי מה שכתב הרמב"ם בהקדמת ספר היד שהיה תלמידו של ר' אליעזר ור"א היה מתלמידי ב"ש אתי שפיר עכ"ל הנך רואה דאדרבה על פי דברי הרמב"ם משמע ליה דר' טרפון מתלמידי בית שמאי הוה דלא כדמשמע ליה להרב מקנה אברהם אף הוא היה מתכוין ליישב מאי דהוינן בעניותין דממה שאמרו בש"ס מתי תבוא צרת הבת ואשיאנה מוכח דהוא מתלמידי בית הלל ומפרק כלאחר יד ככתוב בדב"ק אך תימה בעיני דנעלם ממנו דברי התוספות דפרק המפקיד שרשמתי ועם שכתב כן לדעת רש"י מכל מקום היה לו להעיר דלדברי התוספות נהיה מוכרחים לומר דר' טרפון היה מתלמידי בית הלל כאמור:

שוב מצאתי למרן חיד"א בספר יעיר אזן במערכת ה"ה אות מ"ו שכתב דהרב חות יאיר בהשמטות ד' רנ"ח ע"ב הקשה לפירוש שמותי דהוא מב"ש אם כן גם כר' טרפון לא נפסוק שהיה מב"ש וכתב על דבריו דאישתמיט מיניה מה שאמרו בירושלמי ריש פרק ד' דשביעית דבתרין מיליא עבד ר' טרפון כב"ש וסכין עצמיה דמוכח דכל מילי עבד כבית הלל ומשום הכי הלכה כמותו דאף על גב דהיה מב"ש קביל עליה דעת בית הלל וכך כתב שם (בד"ה עלה) באות קטן ה"א ר"ט מתלמידי ב"ש ונהג תדיר כב"ה עכ"ל וגם

עליו יש לתמוה שלא העיר דלשיטת התוספות בפרק המפקיד צריך לומר דלפי גירסתנו ר' טרפון במקום ר' עקיבא ר' טרפון היה מתלמידי ב"ה: כלל מג) טומאת כהנים לקמן במערכת הכ"ף אות צ"ג כתבתי אם רשאים הכהנים להשתטח על קברי הצדיקים ושם באות צ"ב רשמתי אם הכהנים בזמן הזה חשובים כהנים וודאים או הוו ספק כהנים שאין להם כתב יחוס עי"ש: כלל מד) טומאת אהל בדין סוף טומאה לצאת כתב הרב ארעא דרבנן במערכת הסמך אות תס"ג וז"ל נראה מדברי התוספת יום טוב בפרק צא דאהלות עלה דמתניתין המת בבית ולו פתחים הרבה וכו' דהוי מדאורייתא ולפי דברי מוהרי"ט בסי' צ"ה וש"ך סי' שע"ב סק"ב מובן מדבריהם דסוף טומאה לצאת אינו אלא מדרבנן ועיין זרע אברהם יו"ד סי' ז' שבות יעקב ח"א סי' פ"ה והביא דעת הש"ך והרב שער אפרים דס"ל דכשהבית שהמת בתוכו פתוח אין בבתים הסמוכים אליו אלא מדרבנן ודעת מוהרי"ט סי' צ"ה דהוי דאורייתא וכן הסכים הוא שם ודחה דברי הש"ך עכ"ל והמעיין בגוף דברי הרב תוספת יום טוב ישר יחזה שלא שנראה כן מדבריו אלא דבריו ברור מללו שהוא מדאורייתא ומפני זה הוצרך לומר דמה שכתב רבינו עובדיה שם והם דברי רש"י בפרק קמא דביצה ד' יו"ד סוף ע"א דגזרו חכמים טומאה וכו' שסופו לצאת לאו דוקא גזרת חכמים אלא לפי שאינו מפורש בתורה נקרא גזרת חכמים וכמו שדרך הרמב"ם לומר מדברי סופרים על דבר הנלמד באחת משלש עשרה מדות וכו' והביא שכן כתב רש"י בעצמו בביצה ד' ל"ח ובעירובין ד' ס"ח עי"ש ובשיטה מקובצת שם הבין דברי רש"י כפשטן דהוא מדרבנן אבל כתב שאין זה עיקר אלא כמו שכתב בדף ל"ח שהוא מדאורייתא עי"ש ומיסתייעא מניה מילתיה דרב תוספת יום טוב במאי דסבר שדין סוף טומאה לצאת הוא מן התורה:

אלא שיש להרגיש עליהם שנראה שלא זכרו שרים דרבינו התרומות הדשן בפסקים וכתבים סי' כ"ד הבין מדברי רש"י שבפרק קמא דמדרבנן ממש קאמר אלא שנראה לו עיקר מה שכתב בפרק בתרא ובפרק הדר דהוא מהלכה למשה מסיני ושכן מוכח להדיא בגמרא בפרק בתרא דביצה ע"ש וכן יש להעיר על כמה מחברים שאביא דב"ק להלן איה"ש שעמדו בסתירת דברי רש"י בזה ונחלקו בדעתו איזה שיטה היא עיקר מר אמר שדבריו שבפרק קמא עיקר ומר אמר שדבריו שבפרק בתרא עיקר ובכולם נאמר ונעלם דברי הפסקים וכתבים הנ"ל כמו שיראה הרואה בדב"ק: וכן יש להעיר על הרב הון עשיר בשביעי דמסכת אהלות שמבין בדברי רש"י דפרק בתרא דביצה שכיון שסוף טומאה לצאת היא מהלכה למשה מסיני חשיב מדרבנן אלא דהוי עיקרו מן התורה דמלבד הדוחק לפרש בכוונת רש"י דכיון דהוי מהלכה חשיב מדרבנן דאדרבא איפכא

מסתברא דכיון דהוא מהלכה למשה מסיני חשיב דאורייתא ככל שאר הלכה למשה מסיני שהן גופי תורה ועוד דמדברי הפסקים הנ"ל נראה בעליל שהבין בכוונת רש"י דמהלכה למשה מסיני דקאמר היינו מדאורייתא ממש והרב קרבן אליצור בד' קפ"ו סוף ע"ג כתב וראיתי שם (בהון עשיר) דברים תמוהים שכתב דרש"י כתב דטומאה זו מדרבנן ועיקרה מדאורייתא וזה לא מצינו לרש"י אלא דמצינו לו דברים סותרים דבפרק קמא דביצה כתב דהוי גזרת חכמים ובפרק משילין ובפרק הדר כתב דהוי הלכה למשה מסיני אם כן הוי מן התורה גמור אבל מה שכתב בשמו דהוי מדרבנן ועיקרו מן התורה לא מצינו ויש ליישב וכו' עי"ש שגם הוא לא ראה דברי הרב תרומת הדשן והיה מגדיל תמיהתו כמובן ועל כל פנים למדנו מדב"ק דנקיט לעיקר דהוי מדאורייתא וכן כתב הרב חכמת אדם בכלל קט"ן סק"ח הלכה למשה מסיני על הפתח שיוציאו משם המת וכו' הואיל וסוף טומאה לצאת וביאר שם שכן כתב רש"י בביצה ד' ל"ח וכן משמע שם בגמרא ובפרק הדר וכן כתב הרב הלבוש וכן כתב מע"מ והאריך בזה ומה שכתב השפתי כהן בסק"ט ובסי' שע"ב סק"ב שהוא מדרבנן כבר השיגו המגן אברהם בסי' שמ"ג הרי דנקיט דהוא מדאורייתא (אלא דמה שכתב שהמגן אברהם השיגו הרואה יראה שכתב על דבריו שהרב בית יוסף הביא בזה מחלוקת ואין זה בגדר השגה):

אמנם הרב שער המלך בהלכות עירובין פרק ח' הלכה ז (בד"ה עוד ראיתי לעמוד כל מ"ש וכו' בד' ט"ו סו' ע"א מדפוס חדש) עמד גם כן בסתירת דברי רש"י והביא מה שכתב הרב תוספת יום טוב בכונת דברי רש"י ורבינו עובדיה ולא נתקררה דעתו בזה דלשון הלכה למשה מסיני צודק שפיר משום דחז"ל פירשו לנו הדבר שהוא הלכה למשה מסיני אבל לשון גזרת חכמים אינו צודק כלל בדבר שהוא הלכה למשה מסיני ומה שהכריח הרב תוספת יום טוב מדפסק הר"ב שם דאין ברירה ואי הא דסוף טומאה לצאת הוא מדרבנן הא איהו גופיה פסק בשביעי דדמאי דבדרבנן יש ברירה כתב לדחות דהדא בדרבנן פסקינן דיש ברירה היינודוקא בדבר שעיקרו מדרבנן עי"ש ועיניך תחזנה שמלבד שלא הזכיר דברי הפסקים הנ"ל ואין מזה כל כך מן התימה אם לא ראה דבריו כאשר כן הרבה מחברים לא ראו דבריו אבל זה תימה וחידוש הוא שלא הזכיר כלל דברי השיטה מקובצת שמתבאר שמסכים לדעת הרב תוספת יום טוב שהוא מן התורה ודרכו בקודש להביא דברי השיטה מקובצת בסוגיא דעסיק בה כידוע לבקי בספרו והגאון צל"ח בסוגיא דפרק קמא כתב (בד"ה שם בעומד) דאין כונת רש"י דלפי האמת סוף טומאה לצאת הוא מדרבנן שהרי לקמן מבואר שהוא מדאורייתא רק כונתו שכן דעת המקשה וכו' עי"ש שמביא דברי השער המלך שבמקום אחר ולא ראה דבריו שבהלכות

עירובין ולא דברי התוספת יום טוב ובס' שער שמעון להגאון אבד"ק ראגאזען בפרק ה' דביצה סי' קפ"ט רצה לפרש בכונת דברי רש"י דכיון שאינו מפורש נקרא דרש חכמים כקידושי כסף ושטר שקורא הרמב"ם מדברי סופרים ולא ראה שכן כתב התוספת יום טוב וסיים ומיהו לשון רש"י שגזרו חכמים דחוק קצת לפרש כן עכ"ל נראה שמסכים לפרש בכונת רש"י דברים כפשטן: גם הגאון בעל ס' גט מקושר בחידושיו למסכת ביצה בס' פני אריה (בד' ז"ך ע"ב מהספר) קאי בשיטת הרב שער המלך והוכיח מסוגיא דדף ל"ח דסוף טומאה לצאת הוא מדרבנן ומאי דאמרינן בש"ס דאין ברירה הוא משום דאף שסוף טומאה לצאת הוא מדרבנן מכל מקום גוף טומאת מת הוא מדאורייתא עי"ש שלא ראה דברי הרב תוספת יום טוב הנ"ל ועוד תראה שם שבתחלה רצה לומר דכונת רש"י היא דאף דעיקר דין סוף טומאה לצאת הוא מהלכה למשה מסיני מכל מקום היינו דוקא כשאין שם אלא פתח אחד שזה ברור שדרך שם תצא הטומאה אבל כשיש פתחים הרבה היה ראוי לומר דיתבטל פתח זה ברוב אלא שחכמים גזרו וכו' ושוב כתב להוכיח מסוגיית הש"ס דעיקר דין סוף טומאה לצאת הוא מדרבנן אמנם אנכי הרואה בספרו שמחת יום טוב בחידושיו לביצה שני דרכים לפניו ליישב דברי רש"י.

א') דמה שכתב דגזרו חכמים וכו' כתב כן אליבא דרבא דאמר לעולם למפרע וכו' דקשה דסוגיין בעלמא דבדאורייתא אין ברירה ועוד וכו' לכן הוצרך רש"י לומר דרבא סובר דסוף טומאה לצאת הוא רק מדרבנן ופליג ארבי הושעיא שסובר בד' ל"ח שהוא הלכה למשה מסיני. ב') דגם רבא סובר שהוא הלכה למשה מסיני אך אין זה אלא בפתח אחד אבל בפתחים הרבה אינו אלא מדרבנן ובהא הוא דפליג ארבי הושעיא וכו' אלו תורף דב"ק וזה כמו שכתב בפני אריה שעלה בדעתו לומר וכו' אלא שסתרו אחר כך בפני אריה ובשמחת יום טוב לא הזכיר מזה כיעי"ש: ובהגהות יד שאול להגאון שואל ומשיב ביו"ד סי' שע"א סעיף ד' הזכיר שיש דעות בטומאה זו אם הוא מדרבנן וכתב דמהתוספתא שהביא רבינו שמשון בשביעי דאהלות משנה ג' מוכח דסוף טומאה לצאת הוא מדאורייתא והוא מדמסיים בה ובלבד שלא יערים ואי מדרבנן הרי הערמה בדרבנן שרי והצריך עיון עי"ש דברי התוספתא שרמז הם בריש פרק שמיני וגאון עוזנו בס' העמק שאלה בפרשת אמור בשאלתא ק"ג סק"ז שקיל וטרי קצת אם היא מדאורייתא והרב מטה יוסף בחלק ב' בחלק יו"ד סי' ה' תופס בפשיטות שדין זה הוא דין תורה גמור והביא מה שכתב רב אחד להתיר היכא דאיכא ביטול מצוה ולמד זה מקל וחומר ומה בטומאה של דבריהם כבית הפרס או ארץ העמים מותר להטמאות לדבר מצוה לישא אשה וכו' כל שכן בזה שאינו אפילו מדרבנן אלא הלכה למשה מסיני כדכתב, בעל הלבושים וכו'

פשיטא שמותר לצאת ולבוא במקום שיש ביטול מצוה וכו' וכתב על זה הרב המחבר דברים אלו אין להם שחר דאטו הלכה למשה מסיני גריע ממידי דרבנן ישתקע הדבר ולא יאמר דהא הלכה למשה מסיני כדין תורה לגמרי ואין ביניהם אלא קריאת שם בעלמא דכיון שאינו מפורש בתורה נקרא מדברי סופרים כדכתב הרמב"ם בפירוש המשנה בפרק י"ז דכלים והביאו הרב תוספת יום טוב פרק ז' דאהלות משנה ג' ואל יטעך אומרו שיעורו מדברי סופרים עם השורש אשר בידינו שכל השיעורין הלכה למשה מסיני לפי שכל מה שלא נתבאר בלשון התורה יקרא מדברי סופרים אף שהדברים הם הלכה למשה מסיני לפי שמאמר מדברי סופרים יכלול שיהיה הדבר קבלת סופרים כמו הפירושים וההלכות המקובלות ממשה מסיני (ע"כ לשון הרמב"ם וסיים הרב מטה יוסף) אבל לענין דינא אין הפרש בין הלכה למשה מסיני לדבר שהוא מפורש בתורה כדכתב הרמב"ן וכו' וכו' עי"ש שבאר לדחות ראית הרב ההוא מדברי הרב הלבוש ולא הזכיר כלל דעת שום פוסק שדין זה אינו אלא מדרבנן מוכח שתופס לעיקר כדעת הסוברים שהיא הלכה למשה מסיני ומדין תורה ממש אלא שמפני שהוא הלכתא בלי טעמא אמרינן הבו דלא נוסיף ועל זה נאמרה ולא על דבר אחר וכדכתב הרב תרומת הדשן ובהגהות הגאון מוהר"ש איגר ציין לעיין בפני יהושע ביצה שם וכן ציין הגאון מוהר"ב רנשבורג פני יהושע וספר דרך אניה בלב ים ואין מצויים אצלי לראות דב"ק:

ומה שכתב הרב ארעא דרבנן דמדברי הרב מוהרימ"ט בסי' צ"ו נראה דסובר דסוף טומאה לצאת הוא מדרבנן עיינתי בדב"ק ולא מצאתי בעניותי גילוי לזה ואף אם יש גילוי בדבריו לזה כבר כתב הרב מטה יוסף שם דמה שהרב מוהרימ"ט היקל בנדונו הוא לפי שלא ראה גוף דברי הרב תרומת הדשן כמו שהעיד בעצמו שלא היה ספר תרומת הדשן בידו ואפשר שאם היה רואה דבריו היה חוזר בו וחשש לדברי המחמירים וכו' עי"ש אף אנו נאמר לענין עיקר דין זה אם הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן שאם היה רואה מרן מוהרימ"ט דברי רבינו התרומת הדשן שמתבאר שתופס עיקר שדין סוף טומאה לצאת הוא מדאורייתא מהלכה למשה מסיני שכן מוכח להדיא מסוגיא דפרק בתרא דביצה היה חוזר בו ומודה לדבריו והרב עפרא דארעא על דברי הרב ארעא דרבנן במהדורא בתרא במערכת הבית אות ל"א כתב בסק"ט מה דשייך להבנת הש"ך בסי' שע"ב סק"ב כתבו עליו האחרונים והעלו דלא מיירי הרב אלא בסוף טומאה לצאת דאין טומאתו אלא מדרבנן ולאפוקי מסברת התוספת יום טוב דהוי הלכה למשה מסיני וכבר כתבתי בזה בספרי בני יהודה בתשובת בית יהודה ח"ב סוף סי' ק"ט עכ"ל מובן מזה שהסכמת האחרונים היא שאין טומאה זו אלא מדרבנן ואין מצוי אצלי ספר הנ"ל לעיין בדב"ק:

ובספר ישרי לב ד' י"ז ע"א הובאו דברי הרב המליץ הוא מר דודו של הרב המחבר שכתב וז"ל סוף טומאה לצאת אי הוה דאורייתא או דרבנן הרבנים תרומת הדשן ומוהר"ם שלום ומוהר"ר נתנאל והכל בו סוברים דהוא מדרבנן עין למרן הב"י בסי' שע"א וכן דעת מוהרש"ך בסי' שע"ב (אולי כונתו על הרב שפתי כהן אף שלשון מוהרש"ך אינו מורה כן) והש"ע סי' צ"ג והרב צבי סי' ק"ג והרב זרע אברהם סי' י"ז אבל הרב תוספת יום טוב בשביעי דאהלות סובר דהוי דאורייתא והרב מכתם לדוד והרב דבר שמואל סי' א' האריך למעניתו לומר שהוא דבר תורה ועיין רש"י בביצה ד' יו"ד שכתב דהוי מדרבנן ובדף ל"ח כתב שהוא הלכה למשה מסיני עכ"ד הרב המליץ הנה מה שכתב בשם הש"ע לא ידעתי איזה טעות הדפוס יש בזה כי בסי' צ"ג אין שייך ענין זה (עי' לקמן בד"ה אמנם עיינתי בספרו):

אמנם מה שכתב דהרב תרומת הדשן שהביא מרן הבית יוסף סובר שהוא מדרבנן במחילת כתה"ר הם דברים תמוהים דכל הבא אל הבית ביתה יוסף ישר יחזה דנהפוך הוא דשם הביא מה שכתב בפסקים דכיון דפירש רש"י בפרק הדר דהא דסוף טומאה לצאת הוא מהלכה למשה מסיני ואין טעם בדבר נוכל לומר הבו דלא לוסיף עלה וכו' עי"ש שלא הזכיר בשמו שהיא מדרבנן כלל והנה אמת דבגוף דברי הפסקים וכתבים בסוף סי' כ"ד הזכיר מה שכתב רש"י בפרק קמא דביצה דגזרה דרבנן היא וכתב שגם בפירוש המשניות פרק שלישי דאהלות נמי פירש דגזרה דרבנן על הפתחים מכל מקום מלבד שבבית יוסף לא הוזכר מזה ועוד שדברי הפסקים הם בסיגנון זה ואף על גב דרש"י פירש בפרק קמא דביצה וכו' בפרק בתרא פירש להדיא דהלכה למשה מסיני הוא וכן מוכח שם בגמרא להדיא ומכל מקום אפילו איגזרה דרבנן היא וכו' עי"ש הנה ממרוצת לשונו נראה בעליל שדעתו לתפוס עיקר שהיא הלכה למשה מסיני וסובר שכן גם דעת רש"י ולא עבדינן עיקר ממה שכתב בפרק קמא אי משום דסמי חדא (ההיא דפרק קמא) מקמי תרתי מה שפירש בפרק בתרא ובפרק הדר אלא דאי מהא לא איריא שהרי גם בחולין ד' קכ"ה ע"ב כתב רש"י שהיא מדרבנן וכבר התעורר על זה בהגהות הרב מוהר"ץ הירש חיות שם אך יש עוד הכרח משום דכן מוכח להדיא מסוגיא דגמרא בפרק בתרא ואם כן איך יאמר הרב המליץ בשמו שסובר שהיא מדרבנן ואיפכא מסתברא שדעתו שהיא מדאורייתא: ואף שבתשובת הרדב"ז החדשות בסי' תע"ו כתב בזה הלשון וכן תמצא שכתב מוהר"ר ישראל וכו' ונתן טעם לדבר בין אם טומאת פתחים הלכה למשה מסיני אין למדין הימנה וכו' והבו דלא לוסיף עלה ובין אם היא מדרבנן לא גזרו אלא בפתח ראשון וכו' דמשמע מלשון זה דסובר דהרב תרומת הדשן מספקא ליה אי הויא

מדאורייתא או אינה אלא מדרבנן אין הכרח לומר כן משום שהרדב"ז לא נחית להכי אם טומאה זו מדאורייתא או מדרבנן וקושטא דמילתא קאמר דתרומת הדשן כתב טעם להקל לכל הצדדים כמו שהוא האמת ולעולם אימא לך שגם הוא מודה שדעת התרומת הדשן נוטה יותר דהויא מדאורייתא:

ועוד יש להעיר על הרב המליץ במה שציין לעיין בדברי רש"י דבפרק קמא ובפרק בתרא שדבריו סותרים דאיברא ודאי לא ראה בגוף דברי הרב תרומת הדשן כמו שמתבאר ממה שכתבתי למעלה אבל תמיה לי אחרי שכבר ראה דברי הרב תוס' יום טוב ושם אתה מוצא שהביא דברי רש"י בשתי המקומות ומדקשו ליה אהדדי מוכיח דאין כונת רש"י כמשמעות לשונו דהוא מדרבנן ממש אלא משום שאינו מפורש בתורה קרי ליה גזרת חכמים אם כן לא ידעתי מאי קשיא ליה תו בדברי רש"י אהדדי: גם מה שכתב הרב המליץ בשם הכל בו שהביא מרן הבית יוסף שסובר שהיא מדרבנן לא ראיתי שום רמז מזה ממה שהביא מרן בשם הכל בו ואי משום שכתב שר"י מאוירא הראה לרבנו נתנאל שאין כהן מוזהר על סוף טומאה לצאת וכו' ומשמע ליה דאזהרה הוא דליכא הא טומאה דרבנן איכא בסוף טומאה לצאת הא ודאי לא מכרעא משום דסברת הר"י דעל סוף טומאה לצאת אין הנזיר מגלח עליה וכל שאין הנזיר מגלח אין כהן מוזהר ולא נאמר דין דסוף טומאה לצאת לטומאת כהנים אלא לענין כלים אבל אין הכי נמי דמודה הוא דעיקר דין טומאה לצאת במקום שנאמרה היא מהלכה למשה מסיני ולא מדרבנן: וכן מה שהעיד בשם הרב צבי בסי' ק"ג שסובר שהוא מדרבנן נראה שהוכחתו היא מדכתב ואם תאמר אין דנין קל וחומר מהלכה כדכתב מוהרא"י שם כל זה הוא להחמיר אבל להקל שזה אינו הלכה למשה מסיני שהרי אדרבא מסברא אנו מטהרים הפתח הראשון שנכנס בו המת לא כל שכן שנטהר הפתח השני שהמת יוצא ממנו עכ"ל הרי שכתב שאין זה הלכה למשה מסיני אבל לדעתי הקצרה אין כונתו דעיקר דין סוף טומאה לצאת היא מדרבנן ולא מהלכה שהרי הוא כותב על פי דברי מוהרא"י ובדבריו מבואר דהלכה גמורה היא ומדאורייתא כמו שכתבתי אלא כונתו כמו שכתב הרב תרומת הדשן שם דאף דעיקר דין זה הוא מהלכה מכל מקום כיון דלית בה טעמא אמרינן הבו דלא לוסיף עלה ואין דבר זה בכלל ההלכה וזו כונת הרב צבי אבל להקל וכו' כלומר אם אנו באים לומר שאין דבר זה בכלל ההלכה למשה מסיני אמרינן שפיר שהרי מסברא דנפשין וכו' ומה שכתב בשם הרבנים זרע אברהם ודבר שמואל אין ספרים הללו מצויים אצלי לראות דב"ק:

אבל מה שציין לעיין במכתם לדוד ולא הראה מקומו לפי הנראה כונתו לספר מכתם לדוד למרן מוהרד"ף ודבריו הם בחלק יו"ד סי' נ"א ושם הפליא עצה הגדיל תושיה בעומק עיונו הזך והאריך למעניתו ברוחב מבינתו ולפי שאין ס' התורה הזה מצוי אחשוב למצוה וצדקה תהיה לי לרשום בס"ד לכל הפחות תורף דבריו בקיצור ותחלת דבריו בזה הם בד' קל"א (בד"ה איך שיהיה) דקדק מלשון הרמב"ם בריש פרק שביעי מהלכות טומאת מת דדין זה דסוף טומאה לצאת טומאה גמורה היא מדאורייתא שוב הביא סוגיא דפרק קמא דביצה דאמר רבה לטהר את הפתחים מכאן ולהבא ורבא אמר לעולם למפרע וכו' דצריך להבין במאי פליגי והיכי קאמר רבא למפרע וכו' הא קיימא לן בדאורייתא אין ברירה וכו' וביאר דפליגי בדבר העומד להתברר אם יש בו דין ברירה או דפליגי אם דבר זה חשיב דבר העומד להתברר וכו' והאריך בכל זה עד ד' קל"ב ע"א וסיים (בד"ה יצא לנו) ויש הכרח אחר שהרמב"ם סובר סוף טומאה לצאת דאורייתא דאי סבירא ליה דרבנן הא קיימא לן בדרבנן יש ברירה: ושוב עמד בסתירת דברי רש"י מדף יו"ד לדף ל"ח ושדבריו שבדף ל"ח מוכרחים מהגמרא וכתב ליישב דמה שכתב בפרק קמא דגזרו חכמים כוונתו דבמציאות כזה שיש כמה פתחים בבית ואנו באים לטמאות את כולן משום סוף טומאה לצאת משום דלא ידעינן בהי מינייהו מפיק ליה הוי ספק וסובר דחומר הספקות מדרבנן ואף דהרב פרי חדש הוכיח במישור בריש כללי הספק ספקא והביא כן בשם הרב מוהרימ"ט דרש"י סובר דחומר הספיקות מן התורה מכל מקום אינו אלא בספק שקול אבל הכא שיש פתחים הרבה ואין סוף הטומאה לצאת אלא באחד מהם מן התורה אית לן למיזל בתר רובא ולטהרו ולא שייך קבוע אלא בניכר האיסור בתחלה ושוב נתערב ולכן כתב שאינו אלא גזרת חכמים ופירוש זה הונח בעיניו יותר ממה שפירש הרב תוספת יום טוב (משום דאינו מפורש בתורה וכו') משום דבהכי דייק טפי לישנא דגזרה דחומרא כזו דהך דפתחים הרבה ודאי גזרה דרבנן היא אבל מכל מקום עיקר סוף טומאה לצאת בפתח שודאי יצא המת דרך שם ודאי הלכה למשה מסיני היא ויישב גם כן דברי רש"י בחולין ד' קכ"ה שכתב דסוף טומאה לצאת היא מדרבנן דהתם לפי שאין בפתח התיבה שיעור להוציא הטומאה שהרי אין בה פותח טפח משום הכי אינו אלא מדרבנן אבל עיקרו היא מדאורייתא:

והביא תורף דברי הרב זרע אברהם בחלק יו"ד סי' י"ז אשר הרבה להשיב ולדחות דברי הרב תוספת יום טוב והעלה שלא כדעתו ומר ניהו הרב המחבר האריך ליישב כל תמיהות הרב זרע אברהם ולהכריח כדברי התוספת יו"ט ומסיק בדף קל"ג (בד"ה ומה שסיים) דאף שדרך הרב תוספת יום טוב בפירוש דברי רש"י רחוקה מכל מקום

דינו דין אמת כשחר נכון מוצאו ועוד כתב שמצא תשובה אחת ממר רבו הובאה בספר סמא דחיי סי' ח"י שהוכיח מדברי הרמב"ם דסוף טומאה לצאת היא טומאה דאורייתא ושהרב סמא דחיי בסי' י"ט דחה דבריו וכתב לקיים דברי רבו ואחר שהאריך בזה כתב בדף קל"ג ע"ד (בד"ה נמצינו) נמצינו למדין דסוגיא דפרק משילין מוכחא דעיקר דין סוף טומאה לצאת מדאורייתא היא דהיינו הלכה מסיני כדפירש רש"י שם ובפרק הדר ומה שכתב רש"י בפרק קמא וכן כתב רבינו שמשון בשלישי דאהלות משנה ו' דגזרו חכמים טומאה שסופה לצאת היינו בכגון מתניתין שיש פתחים הרבה ואין ידוע באיזה פתח יוציאו הטומאה וכו' וכתב עוד שמר רבו הוכיח מדברי הרשב"א בסי' קל"ו ותתקכ"ב ושכ"ב שסובר דטומאה זו מדאורייתא ובאר הוכחתו והביא מה שדחה הרב סמא דחיי את הוכחתו וכתב לקיים דברי רבו: שוב הביא תורף תשובת הרשב"ץ בח"ב סי' א' אשר מדבריו רצה להוכיח הרב סמא דחיי בסוף טומאה לצאת דדעת כל הפוסקים דהויא מדרבנן שכן הביא דברי רש"י בפרק קמא דביצה ובפרק העור והרוטב דגזרת חכמים היא וכתב הרשב"ץ שכן הסכימו כל הפוסקים שאין בכל זה אלא איסור דרבנן והוא כתב לדחות הוכחתו מדברי הרשב"ץ וסיים בדף קל"ה (סו' ד"ה והנלע"ד) איך שיהיה נפלה החומה שבנה הרב בכחו של זקן מוהרשב"ץ דסובר דלכל הפוסקים עיקר דין סוף טומאה לצאת דרבנן דלא היו דברים מעולם ודינא יתיב וספרין פתיחו פתוחי חותם דעיקר סוף טומאה לצאת דינא דאורייתא הוא וכאשר הורה גבר מר רבו שכן מוכח בין מסוגיא דמשילין ובין מברייתא דספרי והכי מוכח דעת הרמב"ם והראב"ד ותשובת הרשב"א והביא מה שכתב בשיטה מקובצת שמה שפירש רש"י בפרק קמא שטומאה זו מדרבנן אינועיקר והעיקר כמו שפירש בפרק משילין וכו' (העתיק כל דברי השיטה מקובצת וביאר שכונתו לפרש דברי רש"י דרק בכי האי גוונא הוא דהוי גזרה דרבנן אבל עיקר דין סוף טומאה לצאת הוא מדאורייתא):

גם הביא תשובת הרשב"ש (בן הרשב"ץ) בסי' תרל"ד והוכיח מדבריו שלא כדברי הרב סמא דחיי שהבין מדברי הרשב"ץ דלכל המפרשים עיקר דין דסוף טומאה לצאת אינו אלא מדרבנן והביא דברי רבינו מוהרא"י בפסקים וכתבים סי' כ"ד במה שנראה מדבריו דרש"י סותר עצמו ממה שכתב בפרק קמא דביצה למה שכתב בפרק בתרא ובפרק הדר וכתב דלפי האמור אין סתירה בדברי רש"י וכו' והאריך קצת בזה ובסוף ד"ה שוב ראיתי הזכיר תשובת הרב מוהרמ"ז וכתב (בד"ה איברא) שהפריז על המדה במה שרצה להוכיח בפשיטות דעיקר סוף טומאה לצאת אינו אלא מדרבנן והביא דברי הוכחותיו ושהעלה שדברי רש"י בפרק משילין שינוייא הוא אליבא דר' הושעיא דוקא ואשנויי לא

סמכינן והאריך לסתור דבריו ושוב בד' קל"ו (בד"ה תו חזיתיה) כתב בשם הרמ"ז הנ"ל שרצה להוכיח מדברי הכל בו שהביא מרן הקדוש בב"י סי' שע"א שסובר שטומאה זו אינה אלא מדרבנן ודחה הוכחתו וגם הביא תשובת הרדב"ז בחדשות סי' תע"ו ומה שכתב הרמ"ז דמדברי הרא"ש בפרק משילין ומלשונו שבהלכות קטנות מוכח שסובר שהיא טומאה מדרבנן ודחה דבריו וסיים חזרתי על כל דבריו ולא מצאתי דבר שיהא בו כדי לדחות כל הראיות שהבאתי לעיל:

וכתב עוד בשם מר רבו שהוכיח שגם הרבנים מוהרימ"ט וש"ך ושער אפרים סוברים כן ושהרב סמא דחיי תמה על דבריו והוא לא רצה למשכן עצמו בפירוש דברי הרב מוהרימ"ט לפי שאין ספרו בידו רק על מה שכתב הרב סמא דחיי דבש"ך סי' שע"א כתב בהדיא דסוף טומאה לצאת היא מדרבנן וכתב לבאר דלא כתב הש"ך שהיא גזרה דרבנן אלא בכגון זו דאיכא פתחים הרבה ואין ידוע באיזה פתח יצא המת הא לאו הכי ודאי גם איהו מודה דמדאורייתא הוא וגם דברי הרב שער אפרים הכי מישתמעי ובדף קל"ז ע"א כתב אסיקנא מכל מאי דבירנא דעיקר סוף טומאה לצאת הלכה למשה מסיני היא ודינה דין תורה ממש וכנראה מסוגיין דמשילין ומהברייתא דספרי וכמו שהוכחנו מדברי רש"י והרמב"ם והראב"ד נמי מדלא השיגו וכן הרשב"א והרב בשיטה מקובצת והרשב"ש ומוהרא"י ומהרש"ל והרב תי"ט ואפילו תימא שהכל בו והסמ"ג לא סברי הכי עם היות שאין הכרע מדבריהם כדלעיל מכל מקום מידי ס' לא נפיק ושוב ראיתי להרב המבי"ט בספר קרית ספר בפרק ז' מהלכות טומאת מת דנראה דספוקי מספקא ליה וז"ל שם אחר שהביא מתניתין דהמת בבית וכו' ומדמחשבה מפקא מידי טומאת פתחים נראה דטומאתן אינה אלא מדרבנן ובפרק הדר מייתי תלמודא הא מתניתין וכו' וכתב רש"י פתח שעתיד לצאת בו טמא מיד טעמא ליכא אלא הלכות טומאה הכי גמרינן להו עכ"ל וכונתו מובנת דרוצה לומר דמדברי רש"י מוכח דהלכה היא אע"ג דמחשבה מועלת להו ומ"מ לא ידענא למה לא הביא ההוא דפרק משילין דהוי מבורר טפי סוף דבר דעל כל פנים מידי ספק דאורייתא לא נפיק ולע"ד קרוב לודאי דאין זה נכנס בגדר ספק אחר דמרובא דרבוותא הכי משמע טפי ומיהו היינו דוקא בפתח ראשון אבל משם ואילך ליכא למאן דאמר דהוי דאורייתא וכמו שכתב הרשב"ץ וכדהוכחנו נקוט מהא דלצורך מצוה יש לדחותה אי נמי משום גב"ה (גדול כבוד הבריות):

אלו תורף דברי מרן מוהרד"ף ומי שנמצא אצלו ספר התורה הזה ישר יחזה שכל דבריו אלו הן הנאמרין בשקל הקודש שקו"ט בחכמה ובתבונה נשא ונתן באמונה לאמתה של תורה בפלפול וסברא ישרה והרבנים שקדמוהו אם היו רואים את דבריו היו חוזרים

מסברתם ומודים דרבנן לכל אשר העלה לדוד משכיל והנה אמת שראיתי להרבנים אהל יצחק בחלק יו"ד סי' ל' ומהור"ר אברהם הכהן אריאס הובאו דבריו בס' מעשה אברהם בחלק יו"ד סי' ז"ן (ד' קכ"ז בד"ה ושוב אח"ז) דנקטי ואזלי בשיפולי גלימא דרב זרע אברהם דעיקר דין סוף טומאה לצאת אינה אלא מדרבנן אמנם הם לא הזכירו כלל דברי מרן מוהרד"ף במכתם לדוד הנ"ל כמו שיראה הרואה ואי הוו חזו למילתיה הוו הדרי בהו כן נראה לדעתי הקצרה: אחר זמן רב השגתי ספר אזן אהרן לרבין חסידא תנא ירושלמאה וראיתי שם בקונטרס ארעא סמיכתא במערכת הסמ"ך כתב וז"ל סוף טומאה לצאת הרב ארעא דרבנן אות תס"ג הביא דברי הרב זרע אברהם סימן י"ז שכתב דאינה אלא מדרבנן עי"ש ולזה הסכים הרב חזון נחום על טהרות בפסק הכהנים שבסוף הספר והרב סמא דחיי בחלק יו"ד סי' כ' ומוהר"ם זכות בתשובה סי' ט"ו אך הרב הגדול יעקב בלילוס רבו של הגאון מוהרד"ף הובאו דבריו בסמא דחייא סי' י"ט הוכיח מדברי כל הראשונים דהוי דאורייתא ואף שהרב סמא דחייא דחה כל דבריו הנה הגאון מוהרד"ף בס' מכתם לדוד סי' נ"א תפס קשת ומגן ועמד בכל עוז להציל את רבו מפי האריות והעמיד דבריו וכן דעתו דעת עליון נוטה דהוי דאוריתא ועיין בכפי אהרן ח"ב הלכות טומאת כהן סי' י"ב עכ"ד משמעות דבריו הוא שדעתו מסכמת לדברי מרן מוהרד"ף במכתם לדוד הנ"ל: אמנם עיינתי בספרו כפי אהרן הנ"ל וראיתי שבדף מ"ט סוף ע"ד אחר שאסף דעות הפוסקים כתב ונמצא שדעת הרבנים הש"ך ומוהרא"י ומוהר"א נחום ואדמת קדש ופרי הארץ ושער אפרים ודבר שמואל ומוהר"ם זכות דסוף טומאה לצאת אינו אלא דרבנן דלא כהרבנים תוספת יום טוב ומוהר"י בלילוס האף אמנם אחרי ארי קם כגבור הרב הגאון מוהרד"ף בספר מכתם לדוד בחלק יו"ד סי' נ"א אייתי בידיה כל דברי הרבנים הנז' ויצא לישע רבו והוכיח במישור דהוי הלכה למשה מסיני ולא דרבנן וחלק על כל הרבנים הנז' ולא הכנסתי עצמו לשאת ולתת בדבריהם וכו' והדברים ארוכים ועתיקים נקוט מיהא דהדבר במחלוקת היא שנוי ורובא דמינכר סברי מרנן דעיקר דינא דסוף טומאה לצאת אינה אלא גזרת חכמים עכ"ל נראה מזה שדעתו נוטה יותר לומר שהיא מדרבנן לפי מה שכתב דרובא דמינכר סברי הכי וגם בדף ב"ן ע"ד קרוב לסופו כתב שדעת רוב רבני האחרונים דעיקר דין סוף טומאה לצאת הוא מדרבנן והביא בד' נו"ן ע"א מה שכתב בישרי לב בשם הרב המליץ כנז"ל וכתב דיש טעות סופר במה שכתב בשם הש"ע סי' צ"ג וצריך להיות שע"א סי' צ"ג והיינו שער אפרים (אפריון נמטייה) ועל מה שכתב דהרב דבר שמואל סובר שהיא מדאורייתא כתב דאף שבתחלה היה סובר כן אבל חזר בו והסכים דאינה אלא מדרבנן ושכן כתוב בתשובתו בסי' רמ"ח ועל מה שציין

דברי רש"י דסתרי מפרק קמא לפרק בתרא דביצה העיר עליו מה מציאה מצא בזה והלא כל הרבנים שהזכיר יסוד דבריהם הם בסתירת דברי רש"י וגם על מה שכתב שהרבנים תרומת הדשן וכו' שהביא מרן הב"י סוברים שהיא מדרבנן כתב דאחר המחילה רבה אין הכרח מדבריהם לזה וכו' אלו תורף דב"ק ומה שכתב בתחלת דבריו שמוהרא"י הוא מכלל הסוברים שהיא מדרבנן אין כונתו על הרב תרומת הדשן אלא על הרב מוהר"א יצחקי בעל ספר זרע אברהם הוא המסביר שעיקר דין סוף טומאה לצאת אינה אלא מדרבנן כמו שכתבו כל הרבנים הנ"ל בשמו גם בס' פדה את אברהם לגדול בדורנו מר קשישא יצ"ו במערכה זו אות ב' ראיתי שכתב הא דסוף טומאה לצאת הוא הלכה למשה מסיני דוקא בפתח ראשון אבל בפתח שני הוא מדרבנן לדעת הרב מכתם לדוד יו"ד סימן נ"א ולדעת הרב נחלת שמואל סוף טומאה לצאת היא מדרבנן בפתח ראשון וספר נחלת שמואל אין אצלי גם לא שמעתי שם ספר זה ואולי הוא טעות סופר וצריך להיות נאמן שמואל שראיתי בספר יפה ענף ד' צ"ג ע"ב (שציין נפדה את אברהם) שכתב בשמו שסוף טומאה לצאת מדרבנן אפילו בפתח ראשון:

והנה השגתי עתה ספר חיי אריה שנדפס מקרוב (בשנת רנ"ת לידידי הגאון חיים אריה הורוויץ אבד"ק קראקא יצ"ו) וראיתי בסי' ס"ז בד' פ"ט ע"א (בד"ה והנה) שחידש שדין סוף טומאה לצאת לא שייך במתי עכומ"ז שהרי דעת הש"ך ודבר שמואל ושבות יעקב והרשב"ץ ריש חלק ג' וכן רש"י בפרק קמא דביצה דלא הוי אלא מדרבנן וזה שלא כהחכמת אדם שפסק שסוף טומאה לצאת היא מדאורייתא מהא דכתב רש"י בסוף ביצה דהוי הלכה למשה מסיני חדא דיש לומר כשיטת הר"ש מאויירא הובא בבית יוסף דעל סוף טומאהלצאת אין הכהן מוזהר ויש לפרש כמו שכתב שם בשם מוהרא"י דהוא משום שאין הנזיר מגלח עליה ועוד גוף דברי רש"י ושיטתו כבר ביאר בתשובת מוהר"ם זכות והעלה שדין סוף טומאה לצאת מדרבנן הוא ואם כן במתי עכומ"ז שטומאת אהל בהן אינו אלא משום חומרא יש לומר דלא אסרו וגזרו סוף טומאה לצאת אלו תורף דברי הרב יצ"ו ואני ההדיוט כבר הארכתי למעלה בס"ד והבאתי מערכה מול מערכה בזה ומכל הרשום למעלה אתה תחזה שאין להזניח סברת הרב חכמת אדם שסובר שהיא מהלכה למשה מסיני ומדאורייתא כי שלמים וכן רבים קיימי כוותיה ומכל מקום מה שכתב הרב יצ"ו שבמת עכומ"ז ליתיה לדין זה מאחר שכל עיקר דין טומאת אהל בעכומ"ז אינו אלא מחמת חומרא כמו שביאר שם קודם לזה כיעויין שם נראה שיפה אמר רב ושם (בסו' ד"ה ועוד) כתב בשם שו"ת נפש חיה שכתב להתיר בנדונו במת עכומ"ז וספר זה

לא ראיתיו מעודי ופנאי אין לי לחזור על לימודי לעיין בדברי הרבנים שהבאתי באות זו אולי מדבריהם יתברר דין זה ולפום ריהטא דבריו נכונים בזה:

ובעיקר דין טומאת מת דקיימא לן דאם המת בבית אחד ויש בה חלון פותח טפח לבית הסמוכה טמאה וכתב הרב חכמת אדם בכלל קנ"ט סק"ז דאם יש חלון בין שני בתים והטומאה באחד מהם והיו בחלון סריגות שקורין גראטער ובלשון אשכנז גיטטער אפילו היו של מתכות אף על פי שיש ביניהם אויר אם אין באחד מהן פותח טפח חוצץ בפני הטומאה ולא יצטרפו נקבי הסריגות לפותח טפח והוא מדברי הט"ז סי' שע"א סק"א והובא בש"ך שם סק"ב ממתניתין דאהלות יעש"ה וחידש הרב הנ"ל דזה לא שייך בחלונות שלנו שהם נעשים לאורה דשיעורו רק כפונדיון והוא קטן מאד עכ"ל והביא בספרו בינת אדם דברי הרמב"ם פרק י"ד מהלכות טומאת מת וכתב על דבריו בשו"ת חיי אריה הנ"ל שם וז"ל ואני שמעתי ולא אבין שהרי בפירוש כתב הרמב"ם שם בהלכה א' וחלון העשוי לאורה הוא שאין עליו תקרה אלא גלוי הוא לשמש וכן שם בהלכה ה' שהוא גלויה לאויר שיעורה כפונדיון מפני שאינה עשויה אלא לאורה בנה בית חוצה לה ונעשית חלון זו תחת תקרה והרי היא בין שני בתים שיעורה כפותח טפח ומשום הכי כתב שם הרמב"ם בהלכה א' ציורו בחלון שעשויה לאורה כגון היתה טומאה ובא אדם ונסמך לחלון זה של מאור וכו' נטמא אבל בחלון בין שני בתים כיון שיש תקרה מן הבית השני שיעורו בפותח טפח ועיין אהלות פרק י"ג משנה ב' ורק אם החלון פתוחה לשמש והטומאה נכנסה על ידי זיזין וכדומה נידון בשיעור קטן שוב ראיתי בפרח מטה אהרן ח"ב שצ"ג שכתב כדברי החכמת אדם ולי נראה כמו שכתבתי עכ"ל יצ"ו:

עוד כתב בישרי לב שם בשם הרב המליץ וז"ל וראה זה חדש שכתב הרשב"ש בסוף תשובה אחרונה דסוף טומאה לצאת לא נאמר אלא בכלים אבל לא באדם ולכן מותר לו לאדם ליכנס בתוך חצר שהמת נתון באויר ולא חיישינן על מה שהמת עתיד לצאת מפתח החצר וכן בפתח העיר וכדבריו מוכח מדברי רבינו עובדיה בשלישי דאהלות משנה ז דלא נקט אלא כלים ואדם אין עכ"ל הנה ספר שו"ת הרשב"ש אין אצלי ולכאורה יש לתמוה במה שהביא מן הרשב"ש כאילו סברא זו לא נזכרה בדברי שאר הפוסקים ובאמת לא כן הדבר והמעיין בדברי מרן הב"י בסימן שע"א (אשר כבר הזכיר דבריו הרב המליץ קודם לכן לענין אם דין סו' טומאה לצאת הוא הלכה למשה מסיני או אינו אלא מדרבנן) עיניו תחזנה מישרים שכתב בשם הכל בו שר"י מאוירא הראה לרבינו נתנאל שאין כהן מוזהר על סוף טומאה לצאת ואפילו תחת הזיזין ועל אסקפות הפתח יכול לעמוד ובלבד שלא יהא שם חור פותח טפח להביא את הטומאה עכ"ל הרי שכתב

מפורש דאין דין סוף טומאה לצאת לכהנים וכלומר דכי נאמרה הלכה דסוף טומאה לצאת טמא לכלים הוא דנאמרה דודאי לא נוכל לכחש שישנו לדין זה כמבואר במשנה דאהלות שהובאה בש"ס בפרק קמא ובתרא דביצה ובפרק הדר כמו שהזכיר בתשובה שבפסקים וכתבים סי' כ"ד שהביא מרן הב"י שם וגם כתב שם בשם הסמ"ק דהתוספתא דתני כל טומאה שאין נזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליה מתרצתא היא ועל פי זה צידד בתרומת הדשן דמאן לימא לן דכהן מוזהר על סוף טומאה לצאת ולצד זה צריך לומר שלא נאמר דין סוף טומאה לצאת באדם כי אם בכלים ונמצא שסברא זו לחלק בין כלים לאדם כבר נאמרה בפוסקים ואין כל חדש:

ומה שהרב תרומת הדשן כתב כמסתפק מאן לימא לן דמוזהר כהן על סוף טומאה לצאת הנה בתשובת הרדב"ז החדשות בסי' תע"ו כתב ועוד שאין הנזיר מגלח על טומאת פתחים עד שיהיה עם המת תחת האהל יחד וכן כתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות נזיר כל אלו השנים עשר טומאות וכו' משמע בהדיא דדוקא בהני מגלח אבל לא על טומאת פתחים כיון שאינו ביחד תחת אהל המת ושנינו בתוספתא כל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליה ואף דאיכא מאן דאמר דמשבשתא היא ולא סמכינן עלה מכל מקום הבו דלא לוסיף שאר הפתחים (חוץ מפתח הראשון) וכיון שנהגו הכהנים שלא ליזהר בזה מנהג אבותינו תורה ואין לשנות המנהג עכ"ל הנך רואה שהרדב"ז דק ואשכח ללמוד מדברי הרמב"ם שאין הנזיר מגלח על סוף טומאה לצאת ואם כן לדברי הסמ"ק דהתוספתא מתרצתא היא וכל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין הכהן מוזהר עליה ליתיה לדינא דסוף טומאה לצאת גבי אדם כי אם בכלים: וראיתי להרב מקנה אברהם בסי' רמ"ז וז"ל עיין בתשובת הרדב"ז ב"ב סי' תע"ו שהורה מוהר"ם שאין כהן מוזהר על סוף טומאה לצאת עכ"ל והמעיין בדברי הרדב"ז הנ"ל יראה שלא הזכיר דבר זה בשם מוהר"ם רק הביא שם דברי הכל בו הנ"ל מה שר"י מאוירא הראה לרבינו נתנאל שאין הכהן מוזהר על סוף טומאה לצאת וכו' כמו שכתבתי למעלה דברי הכל בו ובתרומת הדשן בפסקים סי' כ"ד כתב שרבינו מאיר אסר לכהנים שיצאו דרך שער העיר שסוף המת לצאת עד אחר שעבר המת ואולי מוהר"ם הוא רב אחר ועל כל פנים לא נזכר זה בדברי הרדב"ז (נחזור למה שכתב הרב המלי"ץ וראה זה חדש וכו' ואין זה דבר חדש כאמור):

ואם כונתו לומר שהרשב"ש פסק כן הלכה למעשה גם זה קשה בעיני שהרי מדברי הרי"ף בהלק"ט הלכות טומאה מתבאר דגם באדם אמרינן סוף טומאה לצאת שכתב והיכא דאיכא דרתא דמוקפת זיזין או אכסדרא והוה מיתא בחד ביתא איתסר ליה לכהנא

למיעבר תותי הנך כולהו זיזין וכו' אבל ודאי אי הוה מיתא תותי הנהו זיזין או גו אכסדרה שרי ליה לכהנא למיתב בגו ביתא שדרך טומאה לצאת ואין דרכה ליכנס וכו' והרא"ש שם תמה למה הביא משנה זו על סוף טומאה לצאת כמה משניות היה יכול להביא שהן פשוטות יותר מזו ההיא דבו פתחים הרבה וכו' עי"ש שנראה שגם הרא"ש סובר כן והרב תרומת הדשן בפסקים סי' כ"ד כשכתב ותו מאן לימא לן דהך טומאה דסופה לצאת הוי טומאה שהנזיר מגלח וכו' סיים אמנם עיין באשירי בהלכות טומאה משמע דכהן מוזהר כי האי גוונא עי"ש דאפשר יש לחלק מכל מקום הואיל ורבנן קשישי חששו לאיסור זה חלילה להפליג דבריהם וכו' עי"ש ואיני יודע אם כונתו לדברי הרא"ש שהבאתי או לדבריו במקום אחר ולפי מה שכתב שאפשר יש לחלק וכו' נוכל לומר דהרשב"ש חילק ידע בין דברי הרי"ף והרא"ש לנדונו וצריך לעיין בדב"ק בגופן שלהן ואינו מצוי אצלי: ואמנם תורף דברי הרשב"ש ראיתי שהביא הרב מעשה אברהם בחלק יו"ד סי' ז"ן (בד"ה ולדידי מילתא) שכתב בסי' תרל"ד אחר שהביא מתניתין דפי"ג דאהלות ומה שפירשו רש"י ורבינו שמשון והרמב"ם כתב וז"ל ועל פי דרכנו למדנו דלכל הפירושים אם יש מת באמצע החצר באויר אף על פי שצריכים להוציא המת מפתח הבית שיכולים הכהנים להכנס לאותו חצר כיון שאין שם אהל ולא חיישינן למידי ולא אמרינן ביה כיון דסוף טומאה לצאת ממנו אין הכהנים רשאים ליכנס דרך אותו פתח דאם כפירוש רש"י ובאחד מלישני רבינו שמשון ליתא אלא בכלים חומרא דרבנן היא ואם בתרי לישני דהרמב"ם גם כן ליכא למיחש למידי שאין פתח שם סתום ואינו עומד פתח אהל המת עכ"ל וסיים (במעשה אברהם) הרי דהרב מיפשט פשיטא ליה דלא איתמר סוף טומאהלצאת אלא בכלים וחומרא דרבנן לשיטת רש"י ורבינו שמשון לא כן באדם ותימה על הרב נחפה בכסף ביו"ד סי' ו' איך נעלם ממנו תשובה זו של הרשב"ש עכ"ל הנה מתבאר דלא כתב הרשב"ש דינו אליבא דכולי עלמא וספר נחפה בכסף ח"א אין מצוי אצלי לעיין בדב"ק ולהבין מה שמתמיה עליו הרב מעשה אברהם:

ולפי האמור יש להעיר על הרב המליץ שכתב דבר זה בשמו כהלכה פסוקה לדברי הכל ואולי ממה שכתב בשמו הרב מעשה אברהם מתבאר יפה שאין הכל מודים בחילוק זה שבין כלים לאדם ומה שהתיר בנדונו הוא לפי ששייך ההיתר לכל מר כדאית ליה ולא שכולם מודים בהדין ההוא מהטעם הזה (שלא נאמר דין זה באדם) כנראה מדברי הרב המלי"ץ גם מרן מוהרד"ף במכתם לדוד בחלק יו"ד סי' נ"א (בד"ה בתר דנא חזה הוית) הביא דברי הרשב"ש בסיגנון שהביאם הרב מעשה אברהם וע"ש מה שפלפל בזה: והרב כפי אהרן בח"ב סי' י"ב ד' ד"ן (ד"ה ואשר אני) הביא גם כן דברי הרשב"ש וכתב טעם

לחלק בין כלים לאדם על פי מה שאמרו בתוספתא דכל טומאה שאין נזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליה וכו' וכתב שזו היא דעת הסמ"ק שהעתיק המשנה כצורתה המת בבית וכו' ולא הזכיר אדם ומוכרח לומר דאכלים דוקא קאי שהרי פסק כהתוספתא דאין כהן מוזהר וביאר דאף לכתחלה שרי ועל פי זה כתב להבין דברי הרב תרומת הדשן בפסקים וכתבים סי' כ"ד ושוב לא הונח לו בזה דאם איתא דסובר דלא מיירי הא דסוף טומאה לצאת אלא בכלים ולא באדם אם כן לא היה לו לפסוק דין סוף טומאה לצאת כלל דטומאת כלים ליתא בזמן הזה דכל טומאת כלים אינו אלא בזמן שהיה נוהג דין טומאה וטהרה וכל הדינים שבמסכת כלים לא הזכירו הפוסקים הרי"ף והרא"ש והסמ"ק והרמב"ן בספר תורת האדם כי לא פסקו רק טומאת אדם הנוהגים לכהן בזמן הזה והאריך ליישב דברי הרב תרומות הדשן עי"ש:

ואם יש צד להקל בטומאת אהל לכהנים בזמן הזה על פי סברת הראב"ד שכהן טמא אינו מוזהר מליטמא עוד והכהנים בזמן הזה טמאי מתים הם הנה הרב אהל יצחק בחלק יו"ד סי' ל"ג כתב בנדונו (לענין גולל ודופק) לעשות ספק ספקא והספק השני הוא שמא הלכה כהראב"ד בחמישי מהלכות נזירות דין ט"ז דכהנים בזמן הזה טמאי מת הם ואין עליהם חיוב טומאה והמחייב אותם עליו להביא ראיה והסמ"ג בעשין רל"א מסכים כן וכן הרב שלטי הגבורים העתיק לשון הסמ"ג משמע שסובר כן וכמו שכתב הרב זרע אברהם בד' ס"ח ע"ג והביא מה שכתב הרב צרור החיים דאין לעשות ספק מסברת הראב"ד שאינו ספק שקול שכל חכמי ישראל חולקים עליו וחלק עליו דמכל מקום אפשר לעשות ספק ספקא אף על פי סברא דחויה מהפוסקים והביא ראיות לזה ואף שהרב משנה למלך בפרק שלישי מהלכות אבל שרצה להתיר לכהנים שימכרו המומי"א על פי ספק ספקא והאחד הוא סברת הראב"ד ושוב חזר בו משום דאין לעשות ספק ספקא כשכל חכמי ישראל חולקים וכו' זהו דוקא אם בשני הספקות חולקים כל חכמי ישראל אבל בנדון דידן הרי בהספק שני הוא ספק שקול ושפיר עבדינן ספק ספקא בכי האי גוונא אלו תורף דב"ק מתבאר יפה דכולהו רבנן קדישי הנ"ל נקטי בדעת הראב"ד דכהן בזמן הזה שריותא היא לגביה ליטמא למת כיון שבלאו הכי הוא טמא:

אמנם הגאון נודע ביהודה בדגול מרבבה על דברי רבינו השפתי כהן ביו"ד סי' שע"ב סק"ב לא ברירא ליה האי מילתא ואחר שכתב גם הוא להקל בספק ספיקא על פי סברת הראב"ד כתב (בד"ה אמר יחזקאל) מה שכתבתי בשני הסעיפים הנ"ל נמשכתי אחר דברי המשנה למלך ולדעתו סובר הראב"ד שאין איסור כלל לכהן שכבר נטמא לטמא עצמו אבל עכשיו נתתי אל לבי דאולי לא אמר הראב"ד אלא לענין חיוב מלקות אבל איסור

אולי אפילו איסור תורה מודה וכו' לכהן הדרנא בי מלהתיר לכהן לילך על קברי עכום"ז וכו' עי"ש והגאון חתם סופר בחלק יו"ד סי' של"ח (בד"ה ומ"ש רמכ"ת) כתב שהרב השואל עשה סניף דלהראב"ד כהנים בזמן הזה אין מוזהרים על הטומאה כיון שכולם טמאי מתים והשיב לו על זה שיעיין בדגול מרבבה וכו' וכתב שבדבר זה נתווכח מר רבו עם הנודע ביהודה פנים בפנים וגם במכתבים וכתב שאחר זמן מצא הוא (החתם סופר) שכתב הראב"ד בתמים דעים סוף סי' רל"ו דאסורים מן התורה ודברי סמ"ק (אין אצלי) אינו מובן וצ"ע על כל פנים אין לו משען בזה עכ"ל וכן כתב גם בסי' של"ט עי"ש הרי לנו עד אחד נאמן מעיד בגדלו שמבואר בתמים דעים שסובר הראב"ד שאסורים מן התורה והגאון שואל ומשיב במהדורא קמא בח"א סי' ש"ה כתב בתוך דבריו כל זה לפלפולא אבל לדינא באמת גם הראב"ד מודה דעל כל פנים איכא איסור דרבנן כדכתב הדגול מרבבה ומעלתו הביא דברי תורת אדם להרמב"ן והרא"ש בהלכות טומאה והנני יוסף שכן מבואר בחידושי רמב"ן בשבועות ד' י"ז ועיין ברשב"א וריטב"א שם ועיין בחידושי רמב"ן ור"ן בנדה ד' נ"ו ועיין תמים דעים להראב"ד סי' רל"ו ובשיטה מקובצת בנזיר שם ודוק עכ"ל הנה אף שבתחלה כתב דמודה הראב"ד דאיכא איסור דרבנן כתב קודם שראה דבריו שבתמים דעים וכשראה דבריו וציינם סמך על המעיין בדבריו וישר יחזה דסובר הראב"ד דאסורים מן התורה כן אני אומר דרך השערה לפי עדות החתם סופר (כי ספר תמים דעים אין אצלי) ולא פניתי לעיין בבקיאותו על כל פנים הרי שני עדים נאמנים מעידים שדעת הראב"ד שהכהנים אסורים ליטמא אף בזמן הזה שהם טמאים וחידוש הוא שלא זכר בשואל ומשיב את דברי החתם סופר בזה וכל הרבנים שהזכיר באהל יצחק וגם הוא בכלל נעלם מהם דברי הראב"ד שבס' תמים דעים ולכן הבינו בדעתו דמתיר ועתה הנגלות לנו דב"ק בתמים דעים אין לנו עוד לייחס היתר לדעתו:

וראיתי להרב ימי שלמה בהלכות טומאת מת פרק ו' בד' קכ"א ע"א שכתב לנדונו שראה להרב אהל יצחק בסי' ג"ל שהוסיף נופך בטעם אחר להתיר והמציא ספק ספקא על פי סברת הראב"ד בפרק ה' מהלכות נזירות שסובר דכהנים בזמן הזה הם טמאי מתים ואין עליהם חיוב טומאה והביא עוד דישרן סמיכין על סברת הראב"ד הלזו והעלה להתיר עכ"ל והרב המגיה יצ"ו כתב שהרב חכמת אדם בכלל קנ"ט סעיף ב' פסק כן להתיר ועם שאין לתמוה עליהם שלא הזכירו דברי הראב"ד שבתמים דעים דקרוב לודאי לא היה אצלם ספר התורה הזה אמנם חידוש הוא שלא ראו דברי הדגול מרבבה דלא פשיטא ליה בדעת הראב"ד דמותר דשמא לא אמר אלא לענין חיוב מלקות כנז"ל ומה שכתב שכן פסק בחכמת אדם לא מצאתי דבריו כעת: והגאון ישועות יעקב בא"ח סי' שמ"ג

בסוף סק"ב (בד"ה והנה יש עוד) הבין בדעת הראב"ד דכהן טמא אינו עובר מן התורה וכתב שיש ראיה לזה מסוגיא דנדה ד' כ"ז כו' ועוד הביא ראיה מדאמרינן בסנהדרין דפנחס קטליה לבלעם ופירש רש"י דאף דהוא עצמו לא הרגו נקרא על שמו לפי שהיה שר צבא וכתב שדחקו לרש"י לפרש כן דקשיא ליה איך נטמא פנחס שהיה כהן בהריגת בלעם ועכו"ם מטמא במגע לכן פירש דהוא עצמו לא הרגו אמנם בלשון הש"ס דוחק לומר כן ולפי דעת הראב"ד אפשר שבהריגת המדינית נכנס לאהל מת ונטמא באונס לכן היה בידו לטמא עצמו ושוב כתב דמסוגיא דנזיר ד' מ"ג לא משמע כן עי"ש דב"ק הרי שמייחס גם הוא לדעת הראב"ד שכהן טמא מותר מן התורה ליטמא ולא ראה דברי הראב"ד שבתמים דעים הנ"ל:

ואנכי חזון הרביתי בס' חיי אריה שנדפס מקרוב לידידי הגאון חיים אריה אבד"ק קראקא יצ"ו שכתב בסי' ס"ז ד' פ"ט ע"ב וז"ל והנה שיטת הראב"ד דכהן בזמן הזה אין איסור מן התורה מפני שהם טמאי מתים וכן ביאר שיטתו הגאון רעק"א בתשובות החדשות שנדפסות שנה זו והש"ג על הלכות טומאה להרי"ף הביא בשם סמ"ג עשין רל"א מה שכתב בשם רבינו יעקב הוא ר"ת שבזמן הזה כהן המטמא בבית הקברות אינו לוקה ומביא ראיה מדתניא מס' שמחות הרי שקבר את מתו ובא אחר כל זמן שעוסק בבית הקברות יכול לעסוק בו פירש מן הקבר אם חזר וקברו לוקה דברי ר' עקיבא ר"ט אומר כל היום אינו לוקה מפני שאינו מרבה עלי' ימי טומאה ובה"ג פוסק כר"ט ואם כן בזמן הזה מאי מרבה טומאה יש כיון שמי חטאת אינן נוהגות ע"כ ומיהו מה שרוצה בתשו' מהר"ץ חיותלפשוט ספקו של הדגול מרבבה שמסופק בדעת הראב"ד דאפשר דדוקא מלקות ליכא אבל איסור תורה יש עכ"פ אף שכבר נטמא וכתב דמלשון הסמ"ג מוכח דגם איסור תורה אין כאן דהרי בזה"ז אין נפקא מינה למלקות לע"ד אינו מוכרח דיש לומר דנפקא מינה לפוסלו לעדות וכמש"כ הש"ך יו"ד סי' ט"ז סקי"ז עי"ש ובכמה דוכתי עכ"ד יצ"ו ואין בידי ס' שו"ת רעק"א החדשות ולא שו"ת מוהר"ץ לעיין בדב"ק שלפי הנראה לא ראו דברי הראב"ד בתמים דעים שמפורש יוצא שסובר האסורים מן התורה כמו שהעיד הגאון חתם סופר וחידוש הוא שהרב הנ"ל יצ"ו לא זכר דברי החתם סופר בזה (אף שמזכירו למכביר בספרו היקר וגם באותו סימן מזכירו עי"ש בד' פ"ח ע"ב וכתב דמבטל דעתו מפני דעתו):

כלל מה) טוב יתכן לפרש דבא למעט דאינו גרוע ואינו רוצה לומר שהוא מובחר כך כתב הרב צמח צדק בסי' י"א במי שנתחייב לתת לחברו בגדים טובים דמצי פטר נפשיה בבינוניים מדלא כתב לו מובחרים אלא טובים ובינוני נמי נקרא טוב כמו שכתב רשב"ם

בבבא בתרא ד' ס"ט אההיא דחזינא אי דיקלא טבא הוא וכו' ופירושו מוכרח כמו שכתב מוהרש"א וכו' אלו תורף דב"ק והביא דבריו רבין חסידא בספר קהלת יעקב במענה לשון ח"ג אות ע"ט ובאות פ' הביא מה שכתב הרב לחם רב סי' יו"ד וי"ג דיפים וטובים רוצה לומר דעוברים בין הסוחרים וכתב דזה מסכים לסברת הרב צמח צדק וספר לחם רב אינו מצוי אצלי לראות דב"ק ולפי הנראה מדברי הרב קהלת יעקב דעובר לסוחר רוצה שהוא בינוני ולא מובחר נראה לפי זה דעם דהרב לחם רב מודה להרב צמח צדק דטובים רוצה לומר בינוני מכל מקום הרב צמח צדק אינו מודה להרב לחם רב שהרי סיים בהצמח צדק דאם כתב שנתחייב ליתן לו בגדים טובים מובחרים או שכתב שנתחייב ליתן לו בגדים טובים ממש צריך ליתן לו מובחרים ולא בינונים ואם כן כמו כן יש לומר דכשכתב ליתן לו יפים וטובים הרי הוא כאומר בגדים טובים ממש וצריך ליתן לו מובחרים ולא מצי פטר נפשיה בבנוניים: ובחפשי בספרים ראיתי להרב חקרי לב בזכרונותיו שבספר ישרי לב דף ק"ז ע"א אות א' שאחר שהביא דברי הצמח צדק במילואם (לא כהרב קהלת יעקב שהשמיט סיום דבריו הנז"ל) כתב ונראה לי דאם אמר לו אני מתחייב שלא ליתן בגד רע אלא טוב אינו יכול לפטור בבינוני אלא צריך ליתן לו מובחר דלישנא יתירא לטפויי אתא דאי למעוטי רע כבר אמר לו בפירוש (וכתב עוד בזה ולא יכלתי להבין דב"ק כי אם על פי שמראה מקום למה שכתב מני"ר במערכת הצד"י ונשמט בהדפוס כמו שיראה הרואה וסיים) ועיין בתשובת מוהר"א אדרבי (מני"ר הלחם רב) סי' י"ג וציין ועיין פרי הארץ ח"מ סי' ע"ה עכ"ל מחשבתו ניכרת דמצריך ישוב דמדברי הרב לחם רב מתבאר דלא סבירא ליה כהרב צמח צדק אלא גם באומר לו בגד מובחר יכול לפטור עצמו בבינוני כמו בבגדים יפים וטובים וספר פרי הארץ אין מצוי אצלי לראות אם חולק או מסכים לסברת הרב צמח צדק ועל כל פנים באומר טוב סתם כולי עלמא מודו דמצי פטר נפשיה בבינוני דטוב יש לפרש בינוני והרב פתחי תשובה בח"מ סוף סי' רמ"ח הביא דברי הצמח צדק ולא הביא שום חולק גם ראיתי שהרב מלאכת שלמה חכים בפרק י"ח מהלכות מעשה הקרבנות הביא דברי הצמח צדק וכתב ראיה לדבריו ממה שאמרו במנחות ד' ח"ק גבי מאי דתנן האומר אחד מכבשי הקדש והיו לו שנים הגדול שבהם הקדש היו לו שלשה הבינוני הקדש ומפרש שמואל דחוששין אף לבינוני דלגבי קטן עין יפה הוא הרי דבינוני קרי ליה תנא עין יפה ואף דהתם הוא רק חוששין היינו משום דמקדיש בעין יפה מקדיש אבל מוכר דבעין רעה מוכר יש לומר דטובים דקאמר הוא לאפוקי גרועים: גם אשו"ר להרב מוהרי"ץ פינון נר"ו הובאו דבריו בספר יפה ללב ח"ג בסי' תרכ"א ד' כ' ע"ד שכתב שכן הסכימו הרב פרי הארץ בח"א ח"מ סי' ה' ומרן חיד"א

בספר אהבת דוד ד' ס"ט ע"א ושהרבה להביא ראיות לפסק הצמח צדק וכתב דאף דהרב שמחת יהודה סי' ג"ן חלק על הצמח צדק והביא ראיה היפך פסקו.
מ"מ הרב לב מבין בד' קנ"ה ע"ג עמד על דברי הרב שמחת יהודה ובסוף דבריו הסכים לדברי הצ"ץ וכתב שגם מר אביו בחידושיו על הרמב"ם בכתיבת יד ומני"ר עצמו יצ"ו במקום אחר עמדו על דברי הרב שמחת יהודה עד כאן תורף דב"ק נמצא דסברת הרב צמח צדק דטוב רוצה לומר בינוני מוסכמת מכל רבני האחרונים הנז"ל ונפקא מינה למה שנשאלתי באחד שנתחייב להלביש בתו בבגדים טובים בכניסתה לחופה והזמין הבגדים טרם החופה כנהוג והחתן טען כיון שנתחייב בבגדים טובים צריך ליתן לו כבגדים שנותנים העשירים לבנותיהם וחמיו טען שבגדים טובים רוצה לומר כבגדי הבעלי בתים הבינונים לאפוקי מהעניים אבל לא כמו העשירים דלפי כל הנ"ל נראה דמצי פטר נפשיה בבגדים בינונים וברוך ה' כי נתפייסו שני הצדדים ונפטרו לשלום בכי טוב:מערכת יו"ד כלל א) יד פועל כיד בעל הבית אם הפועל גוי אי חשיב שלוחו של בעל הבית עיין מה שרשמתי במערכת האלף אות קמ"ו (בשדי חמד ח"א): כלל ב) יום אחד מצינו דרוצה לומר שעה כל דהו כמו שכתבו התוספות בגטין דף ע"ה (ד"ה ורמינהי) ועיין להרבנים סמ"ע סי' ל"ה אליהו רבה סי' ג"ן משנה למלך בהלכות אישות פרק שני דין כ"ב ציינם מרן חיד"א ביעיר אזן מערכת השי"ן אות ט"ז ולהרבנים טורי זהב ושפתי כהן יורה דעה ריש סי' ת"ב: כלל ג) יחיד ורבים הלכה כרבים אי אמרינן נגד סתם משנה נחלקו הרז"ה והרמב"ן בדעת רב להרז"ה בפרק הגוזל עצים רב פוסק כהסתם משנה ולא חייש לכללא דיחיד ורבים והרמב"ן במלחמות שם סבירא ליה דפוסק רב כרבים ולא חייש לסתם משנה והוזכרו דב"ק בדברי מרן חיד"א ביעיר אזן מערכת ה"ה אות מ"ה (ד"ה וכבר) ועיין יומא דף ל"ו ע"ב פשיטא יחיד ורבים וכו' ולהרב זכור לאברהם אביגדור בחידושיו לש"ס שם מה שכתב בשם יש מקשים וכו' ולדעת הרמב"ן אין מקום לאותה קושיא ולדעת הרז"ה ודאי קשה ועיין במכתב לחזקיהו שם:
כלל ד) יחיד ורבים וכו' האומר שמועה בשם אומרה ולא חלק עליו מסתמא הכי סבירא ליה והוו תרי כן כתב הרב הליכות אלי הביא דבריו הרב שער המלך בפרק ג' מהלכות יום טוב הלכה ה' בשם הרא"ש וראבי"ה והקשה על זה ממה שאמרו בביצה דף י"א ע"א תנו רבנן אין מולחין את החלבים וכו' משום ר' יהושע אמרו וכו' הלכה וכו פשיטא יחיד ורבים וכו' עי"ש וכמו כן קשיא לי ממה שאמרו במגילה דף ח"י ע"ב שמואל חייש ליחידאה וכו' אף דקתני משום ר' יהודא בן בתירא אמרו כיעי"ש אולם מצאתי להרב חתם סופר בשו"ת א"ח סי' קס"ד שכתב על דברי הרב שער המלך דלא אמר הרא"ש

אלא היכא דהוזכר שם אומרו וידענו דגברא רבא אמר משמו מה שאין כן בההיא דביצה שלא הוזכר שם האומר אולי תלמידים שלא הגיעו להוראה הם עי"ש וההיא דמגילה נמי מתיישב בהכי והרב משק ביתי באות ג' כתב דגם הרמב"ם דחולק עם ראבי"ה והרא"ש הנ"ל אינו חולק בכלל זה אלא דלא הוה גריס ר"ח אמר ר"י ובזה נוחים לי דברי מרן חיד"א ביעיר אזן מערכת הרי"ש אות י"ד דנקיט בפשיטות בכי האי גוונא דהוו תרי לגבי חד והכי אמר רב לדברי הכל כיעי"ש והוי קשיא לי דאין כן דעת הרמב"ם וכמו שכתב הרב שער המלך שם בשם הרב הליכות אלי ולהנ"ל ניחא דיש לומר שסובר כדכתב הרב משק ביתי שגם הרמב"ם מודה לראבי"ה בעיקר הכלל ואחר זמן רב השגתי ספר יקר אלף המגן לידידי הגאון אבד"ק דובנא יצ"ו וראיתי בסי' ג' דף ט"ו ע"ג שהזכיר דברי הרבנים הליכות אלי ושער המלך ויד מלאכי הנז"ל וכתב שראיות הרב יד מלאכי מהש"ס הן עצומות ואי אפשר לומר שהרמב"ם חולק בזה ובהכרח לומר שלפי גירסתו פליגי רק חד בחד וכתב שבמקום אחר כתב שיש ראיות לזה מהרמב"ם עצמו בכמה מקומות אלו תורף דב"ק יצ"ו ועיין בקונטרס פאת השדי בחלק הכללים במערכת ה"ה אות כ"ט הערת רב אחד יצ"ו על דברי הרא"ש בענין זה:

והרב מקנה אברהם במהדורא בתרא אות קצ"ה הביא תשובת הרשב"א סוף סי' תס"ד דסובר כראבי"ה הנז"ל עי"ש ומה שהרא"ש חולק על הרשב"א כמבואר באותה תשובה ובפירושו לפרק שני דמסכת חלה משנה ב' היינו משום דסבירא ליה דר' יהושע בן לוי קאי דלא כר"י אבל למה שכתב הרשב"א בעד ר' יהושע בן לוי גם הוא מודה להרשב"א אלא דאיהו לא משמע ליה הכי ועיין להרב המגיה בספר משק ביתי תוך אות רטו"ב דף צ"ו ע"א ואילך באורך ועיין נדרים דף ז"ן ע"ב שביק מר תרין ועביד כחד משמע דאומר השמועה אינו מצטרף דאי הכי לא הוי חד דהא איכא ר"ח תריתאה וגם בסברת התרין איכא נמי ר' אבהו ורשב"ן והוה ליה תרי וארבע (וכמדומה לי שיש שקלא וטריא על זה אי כי האי גוונא חשיבי כיחיד ורבים שאם הוא כן יש לומר דתרי וחד לאו דוקא אלא רוצה לומר יחיד ורבים ואיה"ש לקמן באות ל"ה אכתוב בזה) ועיין להרבנים צפיחת בדבש דף כ' ע"ג יד מלאכי בכללי הרי"ף סוף אות י"ג מרן הב"י א"ח סי' תקנ"ג בשם הרמב"ן והרב יד מלאכי במערכת הוי"ו בסי' רמ"ה גבי ואזדא רב פפא לטעמיה האריך קצת בזה דמסתמא האומר דבר בשם אומרו סבירא ליה כוותיה והוכיח כן מדברי הר"ן בפרק בהמה המקשה דף ע"ו ע"ב גבי נחתך רוב צומת הגידין וכו' וכתב שכן הוא האמת בכל דוכתא וכו' ועיין להרב בית אהרן קריספין בחלק יו"ד במערכת הטי"ת אות ג': כלל ה) יחיד ורבים וכו' כי מסתבר טעמיה דיחיד הלכה כיחיד כידוע וכתב הרב יד מלאכי

אות צו"ר בשם הרא"ש סוף פרק קמא דבבא בתרא דאנן לית לן לאכרועי טעמיה דיחיד מסברא דנפשין עי"ש ויתכן דהיינו דוקא ביחיד נגד רבים אבל רבים ורבים מכרעינן מסברא דנפשין עיין הרא"ש פרק ב' דסוכה סוף סי' ח' דפסק כר' שילא לפי שהם רבים וכתב הרב יד אהרן הביא דבריו בספר יקהיל שלמה דף ו' ע"א דהיינו משום דמסתברא טעמיה והוא הדין ביחיד לגבי יחיד וק"ל: ובעיקר דין זה עיין בספר חינא וחסדא ד' ס' ע"ג ועיין עוד בדברי הרא"ש בפרק הפועלים סי' י"א ועוד דמסתברא טעמייהו וכו' נראה דרוצה לומר דאף אי נימא דסברת תנא קמא נמי הוי רבים נקיטינן כחכמים דמסתברא טעמייהו וממה שכתב באסיפת זקנים שהבאתי לקמן במערכת הכ"ף אות ק"ל אות קטן כ"ד נראה דאמרינן מסברתין מסתברא טעמיה דיחיד.

ואחר זמן רב ראיתי מה שכתב מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' ע' הבאתיו דבריו לקמן במערכת הכ"ף אות ק"ל אות קטן ל"ז עי"ש ועיין כסף משנה פרק ח' מהלכות תמידין הלכה י"א דפסק כרבי משום דמסתבר טעמיה ומדבריו למד ביד מלאכי אות קע"ב לענין הלכה כר' עקיבא מחברו וכו' דאי מסתבר טעמיה דר' עקיבא הלכה כמותו גם מחבריו ועיין במשק ביתי סי' רי"ח: וכן היכא דפשטיה דקרא כהיחיד אינו מוכרח לפסוק כהרבים כן נראה לפום ריהטא לפי מה שכתב ביד מלאכי אות רכ"ה לענין הלכה כר' עקיבא מחברו וכיוצא דדוקא וכו' אבל היכא דפשטיה דקרא מסייע לבר פלוגתיה לא אמרינן הלכה כר' עקיבא ועיין עוד מקנה אברהם במהדורא בתרא סימן קכ"ג אך יש לומר דכללא דרבים אלים וצריך לעיין בזה: כלל ו) יעבור ואל יהרג אם רוצה להחמיר וליהרג להרמב"ם אינו רשאי ולהתוספות רשאי עיין להגאון משנה למלך בפרק ה' מהלכות יסודי התורה ומזה יש להעיר על הגאון הגדול מוהרש"א בזהב שבא דף ס"ו סוף ע"א שכתב על רע"ק וחבריו דלולא שהיתה שעת גזרה היו נחשבים מאבד עצמם לדעת חס ושלום והיה לו לבאר דזה דוקא לדעת הרמב"ם אבל להתוספות שרי והרב דרכי שלום ריש פרשת תולדות כתב בשם הרדב"ז ח"א סי' ס"ו דדעתו נוטה כהתוספות ותו דגם לדעת הרמב"ם כתב מרן הב"י ביו"ד סי' זק"ן בשם הרב הנימוקי יוסף בפרק בן סורר דאדם גדול חסיד וירא שמים ורואה הדור פרוץ רשאי לקדש את השם אפילו על מצוה קלה עי"ש וקצת צריך עיון: ומה שהקשה הרב המגיה במשנה למלך דברי התוספות דעבודה זרה דסתרי למה שאמרו בסנהדרין דף ע"ד ע"ב עי"ש מה שנראה לי הדל ליישב מצאתי להרב מטה אהרן דף קנ"ו ע"ד עי"ש מה שכתב בענין זה ועיין הרדב"ז החדשות בלשונות הר"מ סי' ג' שכתב דדעתו כהחולקים על הרמב"ם והרב מראה הפנים על הירושלמי פרק זה בורר הלכה ה' (ד"ה אילו) כתב דשיטת הרמב"ם היא מוכרחת

ממסקנת הש"ס שם עי"ש ובפרק ב' דעבודה זרה הלכה ב' (ד"ה ומה הוה ליה) וכתב הרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למסכת סוטה דף יו"ד ע"ב דאף לדעת הרמב"ם דאיקרשאי להחמיר על עצמו היינו דוקא בישראל דכתיב בהו וחי בהם אבל בן נח רשאי עי"ש:
כלל ז) יעבור ואל יהרג אם יש ספק אם יהרג או לא אפילו הכי אמרינן יעבור ואל יכנס בספק דיהרג כן כתב הרב חיי עולם בדרוש ב' לסדר וישלח עיש"ב: כלל ח) יעבור ואל יהרג אפילו להסוברים דרשאי להחמיר היינו דוקא באיסור תורה אבל משום איסור דרבנן אינו רשאי להחמיר כן כתב הרב דרך המלך דף א' סוף ע"ב בשם הרב מוהריק"ו וכן כתב הרב ארעא דרבנן במערכת הקו"ף סי' תקמ"ה: כלל ט) יעבור ואל יהרג כתב הרב כבוד חכמים הביא דבריו הרב נחמד למראה ח"א דף קכ"ב ע"א דאם בא להחמיר על עצמו כדי לינצל מלאכול מאכלות אסורות רשאי להחמיר לכולי עלמא והוא דחה דבריו ממה שכתבו התוספות בעבודה זרה ד' ז"ך שהביאו ראיה מהירושלמי ואם יש חילוק אין ראייתם ראייה עי"ש ולי הדל אין מזה סתירה דלהתוספות ודאי אין לחלק והרב בית חדש מר הוא דאמר ליישב לדעת הרמב"ם וזה פשוט אבל האמת יורה דרכו דאין נראה לחלק כן דלא הוו משתמטי הפוסקים מלהודיע חילוק זה ולראיית התוספות כבר עמדו רבנן בתראי ליישב לדעת הרמב"ם הלא בספרתם: כלל י) יהרג ואל יעבור דקימא לן בשלש עבירות החמורות עיין להרב מראה הגדול ח"א דף פ"ו ע"ג דהוכיח מדברי הרב שפתי כהן יו"ד סי' זק"ן סק"י דבעריות דרבנן לא אמרינן יהרג ואל יעבור והוא הדין בעבודת אלילים דרבנן יעו"ש ומרן חיד"א בספר שיורי ברכה שם הביא דברי הר"ן והרבנים מוהרמב"ח וזרע אברהם דבאלמנה לכהן גדול דליכא שום מציאות חיוב מיתה או כרת לא אמרינן יהרג ואל יעבור ואם כן כל שכן באיסורין דרבנן אלא דצריך עיון דהרא"ם הביא דבריו הגאון משנה למלך ריש פרק ה' מהלכות יסודי התורה כתב דאפי' חלוצה לכהן דאינו אלא מדרבנן כיון דאביזרא דגילוי ערות היא יהרג ואל יעבור עי"ש ועיין להרבנים יד המלך שם מטה אהרן דף קט"ן ע"א נחמד למראה ח"א דף קכ"א ע"ג:
כלל יא) יהרג ואל יעבור ואם עבר אין מענישין אותו כמו שכתב הרמב"ם פרק ה' מיסודי התורה וכתב הגאון משנה למלך בפרשת דרכים דרוש א' (ד"ה אמנם) דבדיני שמים מענישים והקשו עליו דתניא בתורת כהנים ונתתי את פני באיש ההוא ולא אנוס ועיין להרב שמן המשחה דף ב' ע"ג דדוקא מכרת פטור ולא ממיתה בידי שמים: כלל יב) יין ומים אמרו בירושלמי הובא בשו"ת הרמ"א סי' ג"ן הביא דבריו הרב באר יעקב יו"ד סי' ק"ג ד' ג"ן ע"ב נקב שאינו מוציא מים מוציא יין משמע דיין דק ממים ולכאורה הוא היפך ש"ס סוכה דף מ"ט ע"ב חמרא סמיך מיא חליש ומצאתי להרב פרי חדש במים

חיים בנימוקיו על הר"מ בדף ט"ז ע"ב שדקדק מדברי הר"מ בפירוש המשניות לסוכה שם דיין של זמן המשנה דוקא היה עב מהמים אבל לא של זמן הר"מ וגם באתריה דתנא דתוספתא הובא בשבת דף פ' היה היין דק עי"ש ואם כן לא נפלאת לומר כן על הירושלמי וק"ל: כלל יג) יין ושמן עיין להרב תוספת יום טוב פרק שלישי דכלים משנה ב איזה מהם עב ובירושלמי שהזכרתי באות י"ב אמרו נקב שאינו מוציא יין מוציא שמן אלמא שמן דק מהיין ועיין רש"י שבת דף פ' ע"א (ד"ה של יין) למעוטי שמן ודבש שהיין זב דרך נקב קטן יותר משמן ועיין להרב פרי חדש הנזכר באות י"ב ושו"ת הרמ"א וש"ס ירושלמי אין מצוי אצלי לעיין בדבר ועיין להרב תוספת יום טוב פרק שמיני דשבת משנה ד' ולהרב קהל יהודה דף ח"י ע"ד והרב יד דוד דף קי"ג אות כ"א: כלל יד) יש כח ביד חז"ל לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה אי אמרינן כן בכל ענין או דוקא היכא דאתמר עיין להרב פתח הדביר ח"א דף קכ"ז ע"ג ושם שקיל וטרי אם יש לחלק בין איסור דרבנן קל לאיסור חמור ולענין ביטול המצוה לגמרי דאין כח בידם אם יש לחלק בין היכא דאפשר להמצוה דאורייתא שתתבטל מאליה להיכא דאין שום מציאות שתתבטל מאליה וכתב דאף שהגאון חקרי לב בחלק א"ח סי' ט"ז דף כ"ג כתב דלא אמרינן כן אלא במקום שאמרו חז"ל מכל מקום כתב בחקרי לב שהרב בני יעקב בסי' א' כתב בשם כמה תשובות דיש לדון מהם דכללא הוא דהעמידו דבריהם בכל שב ואל תעשה וגם במקום שלא פירשו חכמים כן יש לנו לומר דיש כח בידם לעקור דבר תורה וכו':

ולענין ביטול המצוה לגמרי כתב בשם הרב מוצל מאש בסוף ספר רב יוסף סי' נ"ג דאף שאין כח ביד חכמים לחסר מצוה אחת לגמרי אפילו הכי העביר יוחנן כהן גדול הודיית המעשר (מפני שאינו יכול לומר וגם נתתיו ללוי אחר דקנסינהו עזרא) משום דכיון דוידוי זה אפשר שיתבטל מעצמו כגון שהקדים המתנות שלא כסדרן או שחיסר אחד מהם דפטור מן הדין מהודיית המעשר מצאו מקום חז"ל לומר דמן התורה אין כאן חיוב וכו' וכתב בשם הרב נר מצוה בח"ב סי' ט"ו דף נ"ה ע"א שיישב בזה כמה עניינים וקבעו לכלל מוסכם באות ח' ומדבריו למד הרב פתח הדביר לנדונו עי"ש שגם הרבנים קהלת יעקב בסי' ער"א ויד מלאכי בסי' רצ"ו כתבי כן: וכתב הרב פרי מגדים בשושנת העמקים כלל ז דאין סברא לחלק בין ביטול מצות עשה ללאו שהוא בלא תעשה ואף בלא תעשה יש כח לעקור בשב ואל תעשה והוכיח כן מדברי הרמב"ם בשלישי מהלכות חמץ דין ח' במוצא חמץ ביום טוב ואף אם לא בטלו אינו מבערו משום מוקצה והעמידו דבריהם לדחות לא תעשה בשב ואל תעשה אלא דרש"י פירש דמיירי בבטלו ויש לומר שסובר דדוקא במניעת מצות עשה הוא שיש כח בידם ולא לבטל לא תעשה בשב ואל תעשה

ושוב צדד שגם רש"י סובר כדמוכח מדברי הרמב"ם וכו' אלו תורף דב"ק עתה ראיתי שהרב מעין החכמה דף קנ"ט כתב דהא דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה לא אמרינן כן במצות לא תעשה והביא דבריו ידידי הרה"ג חיים הכהן אבד"ק טאראבולוס יצ"ו בספר לב שומע אות ד' ותמה עליו דמנא ליה חילוק זה והעיקר הוא משום דהוי שב ואל תעשה מה לי מצות עשה ומה לי לא תעשה והוכיח כן מדברי התוספות סנהדרין דף ס"ט ד"ה קטן שכתבו גבי גר קטן שהיו מטבילין אותו על דעת בית דין והיה חשיב גר להתירו בבת ישראל וקידושיו קידושין ובניו חולצין ומיבמין ולכל מילי דאורייתא דלא משמע שיהיה מטעם דיש כח ביד חכמים וכו' חדא דהאי קום עשה הוא וכו' אלמא דגם בלא תעשה אמרינן יש כח וכו' אם היה שב ואל תעשה שהרי איסור בת ישראל הוא מלאו דלא תתחתן וכו' וכן מתבאר בפרק השולח ד' ל"ו ע"ב דמשני אביי שב ואל תעשה הוא ולדעת הרמב"ם פריעת בעל חוב היא בכלל לא תעשוק והביא תורף דברי הרב שושנת העמקים בכלל ז' ושהרב חוקת הפסח בסי' תל"א אות ב' כתב שיש מחלוקת בזה אם לעבור בשב ואל תעשה בלאו שאין בו מעשה יש כח בידם או לא ושמוהר"ם מלובלין בתשובה סי' כ' שכתב הטעם שהעמידו דבריהם בשב ואל תעשה מוכח דסובר דלאו שאין בו מעשה מיקרי שב ואל תעשה והביא ראיה מפרק כיצד צולין על העצמות והגידין ישרפו וכו':

כלל טו) יש כח ביד חז"ל וכו' אבל לא בקום עשה כן פסקו הרמב"ם והרשב"א ומדברי התוספות נראה בקצת דוכתי דסברי כמאן דאמר יש כח לחז"ל לעקור אפילו בקום עשה כן כתב מרן מוהריט"א בספר קהלת יעקב בתוספות דרבנן אות שי"ד ונראה דהתוספות בנזיר ד' מ"ג (ד"ה והאי) לא סבירא להו הכישהרי כתבו וז"ל ואף כי אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום עשה במקום שיש פנים וטעם לדבר ודאי לכולי עלמא יש כח לעקור והביא דבריו מרן בב"י א"ח סי' תי"ח והרדב"ז חלק ה' בלשונות הרמב"ם סי' פ"ח (בדפוס ווארשא אלף תס"א) מוכח דנקטי כמאן דאמר דאין כח לעקור בקום עשה (לולא דאיכא פנים וטעם) דלא ניחא לי לומר דכל עצמם לא באו אלא ליישב גם למאן דאמר דאין כח לעקור בקום עשה: וראיתי להרב מקנה אברהם במהדורא בתרא אות ע"ה דנקיט בפשיטות דדעת התוספות כמאן דאמר דאין כח לעקור בקום עשה שכתב דהתוספות יבמות ד' ק"י (ד"ה לפיכך) סבירא להו דהיכא דאיכא טעם מתנים לעקור בקום עשה דאם לא כן קשה איך כתבו משום שיש כח וכו' הא אין זה אלא בשב ואל תעשה אלא ודאי משום דאיכא טעם וכו' וכמו שכתבו התוספות נזיר דף מ"ג ע"ב (וד"ה והאי) ולא ראה מה שכתב בקהלת יעקב הנ"ל דהתוספות יבמות הנ"ל ובכתובות ד' י"א

ע"א ובבא בתרא דף מ"ח (ד"ה תינח) ובבא מציעא כ' (ד"ה שובר) סברי מימר כרב חסדא יבמות דף פ"ט דמתנין לקום עשה עי"ש והרב חינא וחסדא ח"א דף קע"א ע"ג התפלא על דברי תוספות כתובות הנ"ל דהא הוי קום עשה ולפי מה שכתב בקהלת יעקב אין כאן פליאה דזה דעת התוספות בקצת דוכתי וייחס לזה דעת רבינו תם והרמב"ן בענין תוך כדי דבור עי"ש ולהרב מחצית השקל בריש סי' תק"ל (ואמנם עיין בספר מלבושי יום טוב לידידי הגאון המפורסם כמוהריו"ט הכהן יצ"ו ריש סי' י"ז מה שכתב לפקפק על דברי מרן מוהריט"א בזה וצריך להתיישב) ובספר תשובת שמואל דף ל"א ע"ג ועמוד ד' כתב דהתוספות ביבמות ריש דף כ"ה סברי כדעת התוספות בנזיר דף מ"ג הנ"ל עי"ש ובמלבושי יום טוב דף כ"ד אות ה': וכתב במקנה אברהם שם בשם הרדב"ז בלשונות הרמב"ם הנ"ל דבנדרים דקילי כיון דאיתיה בשאלה יש כח ביד חכמים לעקור בקום עשה וסיים שם הרדב"ז ועל תירוץ זה אני סומך בקושיא זו והרב מקנה אברהם כתב דמדברי מרן הב"י בסי' תי"ח מוכח דלא סבירא ליה כהרדב"ז עי"ש אף אני אביא דמדברי הר"ן בנדרים ד' פ"ז ע"א (בשמעתא דתוך כדי דבור) מוכח דלא סבירא ליה ככלליה דהרדב"ז שכתב וז"ל וראיתי להרמב"ן בשם רבינו תם דתוך כדי דבור תקנתא דרבנן היא וכו' ולא ניחא לי וכי בית דין מתקנים לעקור דבר מן התורה בקום עשה בנדרים אלא ודאי וכו' ואי סבירא ליה כהרדב"ז מאי קשיא ליה מנדרים ואולי רבינו תם והרמב"ן סברי ככלליה דהרדב"ז ואין לנו הכרח דסברי דהלכה כמאן דאמר דמתנים לעקור בקום עשה כמו שכתב מרן מוהריט"א שם.

אלא דמפני קושית התוספות בנדרים שהביא מרן מוהריט"א הוכרח לומר כן עי"ש וק"ל: כלל טז) יש כח ביד חז"ל וכו' אם עושה מעשה הגורם על ידו שיתבטל דבר מן התורה בשב ואל תעשה גם זה חשיב שב ואל תעשה ויש כח ביד חז"ל כיון שאינו עושה מעשה בדבר שציותה התורה ממש כן יש ללמוד מדברי הרדב"ז בחדשות ח"ב סי' כ"ו הביא דבריו הרב קהלת יעקב בתוספת דרבנן סי' ר' לענין יבום וחליצה עי"ש: כלל יז) יש כח ביד חז"ל וכו' ידוע מה שחידש הרב טורי זהב אורח חיים סי' תקפ"ח סק"ה וביו"ד סי' קי"ז ובחשן משפט סי' ב' דדוקא כשאינו מפורש ההיתר בתורה אבל דבר שהיתרו מפורש בתורה אין כח בידם לאסור ורשום אצלי בזכרונותי לעיין בזה בספרן של צדיקים המדברים בזה ואלו הן חקרי לב יו"ד סי' ג"ן ד' ע"ד עושה שלום ד' כ"ד ע"ב ובדף מ"ז ע"ג אור חדש לפסחים ריש פרק מקום שנהגו ציון לנפש חיה לביצה דף כ' ע"ב (ד"ה גזרה שמא ישהה) חיים וחסד סי' י"ט ד' מ"ו ועתה אין גם אחד מהספרים הנ"ל מצויים אצלי ובספרים הנמצאים אצלי אשר ראיתי דב ק בזה יש לי איזה שקלא וטריא ואכתוב

בזה בס"ד הסוברים כמותו ובאות ח"י החולקים עליו ואח"כ אכתוב מה שנראה לי הדל בס"ד הסוברים כהרב ט"ז הלא המה הרבנים דברי יוסף סי' מ"ח וקנאת סופרים הביא דבריו הרב יד מלאכי אות רצ"ה וכן נראה דעתו וכן נראה דעת הרב ברכי יוסף או"ח סי' תקפ"ח וכבר כתב בס' תרט"ן דנראה דרבינו המאירי למגילה סובר כהרב טורי זהב ועיין בספריו הקדושים יעיר אזן מערכת ג' אות ו' ומערכת ה"ה אות ס"ג ומחזיק ברכה סי' של"א ובשיורי ברכה יו"ד סי' ק"יז וכן דעת הרב חתם סופר בהרבה מתשובותיו עיין בחלק אורח חיים סוף סי' ק"ו וסי' קט"ן (ד"ה ואחר) ובחלק יו"ד סי' ע"ג וסי' צ'"ט (ד"ה ועל דבר) וסי' ח"ק וסי' ק"ט ובחלק ו' סי' ב"ן ובחלק אה"ע סי' ב' (סוף ד"ה ועדין) והרבנים נודע ביהודה בח"ב יו"ד סי' ס"ב ומר בריה בשו"ת שיבת ציון סי' ל"ג הליצו בעדו כיעי"ש (אלא דהרש"ץ שם סבירא ליה דהרמב"ם גבי רבית לנכרי מוכח דלא כהרט"ז וכבר בשו"ת חת"ס סי' ק"ט וסי' ב"ן הנז"ל ביאר דאין סתירה מזה עי"ש) והרב קרבן אליצור ד' קי"ב ע"ד כתב דדעת הרמב"ם כהרב טורי זהב וכן נקיט בפשיטות הרב לשון לימודים א"ח ד' ק"ג ע"ג כהרט"ז אלא שציין למה שכתב בהלכות שבת וראיתי שם בסוף סי' קס"ב שכתב שאין כן דעת התוספות והרמב"ם עי"ש וכן דעת מרן החבי"ף בספר חיים ושלום ד' ל"ו ע"ג וכן דעת הרב רל"ץ כמו שכתב ביעיר אזן שם ועיין עוד בפרי תאר סי' קי"ז ועיין להרב תוספת שבת הביא דבריו הרב פרי מגדים סי' רפ"ב במשבצות סק"א ובסי' של"א ולהרב שואל ומשיב ח"ב סי' מ"ג ואם נייחס סברא זו להרב בית חדש יש ליישב קצת מה שהקשה עליו הרב אות היא לעולם בח"א ד' ק"ד ע"ג (ד"ה ועוד) עי"ש וק"ל ועיין עוד בספר סמיכה לחיים ד' פ"ט ע"ד והרב חשק שלמה בכלליו אות כ"א הביא בשתיקה דברי הרב טורי זהב ועיין בענין זה לרבין חסידא בספר כפי אהרן ד' מ"ח ע"א כל החיים ד' ו' ע"ד אות טו"ב (עתה יש אצלי צל"ח ואור חדש וצריך לעיין בדב"ק ולכתוב סברתם בל"ן) גנת ורדים להרב פרי מגדים כלל ע' (ד"ה עוד אבאר):

כלל חי) החולקים על הרב טורי זהב הלא המה הרבנים חות יאיר סי' קמ"ב ובית יעקב סי' מ"ב קהלת יעקב בת ספת דרבנן אות פ"ב מנחה טהורה ד' קל"ז אהל יעקב מערכת הבי"ת אות ו' והריטב"א לבבא מציעא כמו שכתב באהל יעקב שם בד' כ"ה ע"א ותוספות פסחים ריש פרק מקום שנהגו לדעת חתם סופר יורה דעה סי' ק"ט ועיין לקמן אות כ"א ותוספות פסחים י"ב ע"א לדעת פתחי תשובה יורה דעה סי' קי"ז עיין לקמן אות כ"ה ותוספות זבחים ע"ד (ד"ה רב) לדעת פנים מאירות הובא בפתחי תשובה שם והרבנים משנה למלך פרק ח' דמאכלות אסורות ופרי חדש יורה דעה סי' קי'"ז ומוהר"ם די בוטון סי' ה' הובא באשדות הפסגה יו"ד סי' ד' שהכריחו מדברי הרמב"ם גבי חלב דאיסור

סחורה בדברים האסורים הוא מן התורה דאי מדרבנן מנא ליה להרמב"ם דלא גזרו גם על חלב מוכח מדבריהם דלא משמע להו כהרב טורי זהב דאי סבירא להו כותיה אין שום ראיה עיין נודע ביהודה מהדורא תניינא חלק יורה דעה סי' ס"ב וקרבן אליצור קי"ב ע"ד (אלא דלפי מה שכתב ביעיר אזן מערכת האלף אות ס"ח אין ראיה מזה) ועיין עוד משנה למלך הלכות עבדים פרק שלישי הלכה ג' (ד"ה וכופהו) מה שהקשה על מוהרשד"ם ואי סבירא ליה כלל זה אין שום קושיא עיין לקמן במערכת השי"ן אות ל"ה מה שכתבתי שם בס"ד ותוספות בבא מציעא ד' ע' (ד"ה תשיך) לדעת הרב לשון לימודים א"ח סי' קס"ב עיין לקמן אות י"ט ותוספות חגיגה י"ז ע"ב (ד"ה דכתיב) ופנית דעתו שם עיין לקמן אות כ"ו ומכתם לדוד חלק יורה דעה סי' י"ד עיין לקמן אות כ"ד ומטה אהרן חלק ב' ד' ר"ך ע"ג עי"ש בשם מרן מוהריט"א ושער המלך סוף פרק שני מהלכות שופר:

כלל יט) והן עתה אדברה וירוח לי את אשר ראיתי בעניותי לשאת ולתת בדברי הקדושים עליונים למעלה זיע"א הרב יד מלאכי סי' רצ"ה הביא דברי הרב טורי זהב שביו"ד הנז"ל וסיים וז"ל וכיוצא לזה כתב בא"ח תקפ"ח וכן כתב הרב פרי חדש שם וכן נראה מתוספות בבא מציעא דף ע' (ד"ה תשיך) ושוב הביא מה שהשיג הרב חות יאיר ומה שיישב והרבנים דברי יוסף ורל"ץ וקנאת סופרים עי"ש והלא מאז היה כתוב אצלי בחידושי לבבא מציעא דאדרבא מתוספות הנ"ל מוכח דלא כהרב טורי זהב דמשמע מדבריהם דמשום דאיכא מצוה הוא דאימבטלים חז"ל המצוה הא אילו היה דבר הרשות היה כחם יפה לאסור היתר המפורש בתורה ולהרב טורי זהב בסי' תקפ"ח והרב פרי חדש שם לא קשיא דשם מיירו מענין ביטול מצות שופר ומילה ולזה יש סיוע מתוספות דבבא מציעא הנ"ל אך להגאון יד מלאכי שהשוה דברי הרב טורי זהב שביו"ד וא"ח והרב פרי חדש ומייתי סיעתא מתוספות הנ"ל קשה וכזאת יש להעיר על הרב חתם סופר יו"ד סי' ח"ק שהביא דברי הרב טורי זהב שביו"ד וסייעו מתוספות דבבא מציעא הנ"ל עי"ש והוא תמוה והנה אמת דבקצת דפוסים ראיתי שהושמט תיבת מצוה מדברי התוספות וכתב כיון דאמר רחמנא לחסרם ונראים הדברים שמפני סיבה שינו כן ואפשר שכן היתה גירסת הגאון חתם סופר: אך הי"מ גדול העתיק דברי התוספות דמצוה לחסרם ואם כן הוא עזר כנגדו כנז"ל וכן ראיתי להרבנים לשון לימודים א"ח סי' קס"ב ושיבת ציון סי' ל"ג ומטה אהרן ח"ב ד' ר"ך ע"ב שכתבו דמשמע מהתוספות דלא כהרב ט"ז ע"ש והרב כסף נבחר כלל ע"ט אות כ"א ציין להתוספות דבבא מציעא הנ"ל על דברי הרב טורי זהב ושוב הביא מה שכתב השער המלך דשאני התם דאיכא מצוה ובדוחק אפשר להליץ בעד הי"מ גדול דבדקדוק כתב וכיוצא לזה כתב בסי' תקפ"ח וכן כתב הרב

פרי חדש וכו' ורוצה לומר דאינו דומה ממש ההיא דסי' תקפ"ח למה שכתב ביורה דעה דביו"ד מיירי בדבר הרשות ואילו בסי' תקפ"ח מיירי לדבר מצוה ועל זה הוא מה שהביא דברי הרב פרי חדש וכתב דכן נראה מתוספות דבבא מציעא וכו' דבדבר מצוה מיהא אין כח ביד חז"ל ואין להקשות דאי נחית להכי הוה ליה להקשות על דברי הרב טורי זהב שביו"ד מדקדוק לשון התוספות דבבא מציעא הנ"ל דמשמע דוקא במקום מצוה דיש לומר דאפשר לדחות דהתוספות קושטא דמילתא קאמרי דהתם איכא מצוה ולעולם אפילו בדבר הרשות סברי הכי:

ומה שכתב עוד הגאון יד מלאכי שם בשם הרב דברי יוסף סי' מ"ח שהקשה על הרט"ז מדם טוהר ושתירץ דאינו אלא מנהג חפשתי בדברי יוסף שם ולא ראיתי שדיבר מדם טוהר כלל כיעי"ש ועתה נדפס ספר שערי צדק וראיתי להרב יצ"ו בסי' תקע"ז שהשיג על היד מלאכי הן במה שכתב מדברי התוספות והן במה שכתב מדם טהור עי"ש ולפי מה שכתבתי לעיל אות ח"י דמהגאון פרי חדש יורה דעה סי' קי"ז נראה שאינו סובר כהגאון טורי זהב בהכרח לומר דיש לחלק בין ביטול מצוה לדבר הרשות אלא שכבר כתבתי שם דלפי מה שכתב ביעיר אזן אין ראיה ועיין חקרי לב בכלליו בסוף ספר ישרי לב בד' ק"ג אות מ"ג ודוק: ואחר זמן רב ראיתי מה שכתב הרב כרם שלמה (חאאס) ביו"ד סי' קי"ז דהתוספות בבא מציעא הנ"ל כתבו בתירוצם כמעט כדברי הרט"ז עי"ש וק"ל ועיין עוד בישרי לב במערכת הדל"ת אות מ"ג ודוק היטיב בדב"ק ועיין בתשובת הר"מ בר ברוך הובא בתשובת הרשב"א ח"א סי' תתנ"ד ובמרדכי דשבועות סי' תשנ"ח במה שהוקשה לו ממה שכתב רב האי גאון בההיא דשמי שנכתב בקדושה ימחה על המים עי"ש ודו"ק והשל"ה בד' רס"ו הובאו דבריו בספר כתב אם היתה הלואה לעכומ"ז ברבית מצוה לא היה ביד חכמים לאסור רבית עכומ"ז ודבריו הם כדברי התוספות הנ"ל וק"ל:

כלל כ) והנה מזמן רב היה כתוב אצלי דמדברי מרן כסף משנה פרק ג' מהלכות מלכים הלכה ז יש ראיה לדברי טורי זהב שכתב דבמלכי בית דוד דכתיב להדיא דינו לבקר משפט אף אם אירע תקלה לא היו גוזרים שלא לחלוק על הכתוב ועיין בהגהות הרב מוהר"ץ הירש חיות לסנהדרין ד' י"ט בשם הרא"ש כדברי מרן כסף משנה וכן כתב, הרב כסף נבחר כלל ע"ט בשם הש"מ שהביא הרב שער המלך פרק ב' דשופר וכתבתי דמה שכתב מרן חיד"א ביעיר אזן מערכת ג' אות ו' בשם הרב בירך יצחק פרשת שופטים דמדברי מרן כסף משנה מוכח דאפילו בקרא דדברי קבלה אמרינן דאין לחלוק על הכתוב ולא הגיד איה מקום דברי הכסף משנה וכתבתי דאולי כונתו על כסף משנה דהלכות מלכים הנ"ל ועתה ראיתי דברי הבירך יצחק הובאו בספר שערי צדק אות תקע"ז שכן הוא

האמת שהביא מהכסף משנה הנ"ל ועיין חתם סופר יורה דעה סי' ח"ק שכתב על דברי הרב טורי זהב שכבר קדמו הכסף משנה הנ"ל והגם דהתם איכא ביטול מצוה אין נראה מדברי מרן כסף משנה דמשום הכי הוא אלא דסבירא ליה דכל שמפורש הדבר בכתוב אין לחלוק והרב לחם משנה שם חולק וסבירא ליה דאם היה אירע בהם תקלה היה כח לחז"ל לתקן עי"ש ואפשר דמשום סייג מודה ותקלה שאני והרב אהל יעקב במערכת הבי"ת אות ו' כתב ליישב דאף דיש להם כח לעשות משום מגדר מילתא היינו דוקא לשעה ולא לקבוע הלכה לדורות עי"ש ולכאורה תמוה דחילוק זה הוא דוקא כשבאים לעקור בקום עשה כאליהו בכרמל וכיוצא והא דידן שב ואל תעשה הוא וכן כתב הוא עצמו שם בסמוך ומצאתי בשער המלך הלכות יסודי התורה פרק ה' הלכה ו' (בד"ה ולע"ד ק"ל טובא) שהביא דברי השטה מקובצת לסנהדרין ודברי כסף משנה דהלכות מלכים הנ"ל וחילק בין מצוה לרשות עי"ש:

כלל כא) וראיתי להביא מה שהסביר הרב חת"ס יו"ד סוף סי' ק"ט בכללא דהרט"ז כי דבריו חדים נאמנו מאד ועל פי דבריו יתיישבו הרבה מההשגות שהשיגו רבנן בתראי על הרב טורי זהב כמו שאבאר להלן בס"ד והוא שנשאל מרב אחד דקשה על הט"ז דקרא כתיב לא תבשל גדי בחלב אמו ושליקה שרי מן התורה ואסרו חז"ל וערב פסח עד חצות חמץ מותר מאך חילק וחז"ל אסרו שתי שעות קודם והשיב דאם היה ההיתר מפורש בתורה בקום עשה לומר גדי בחלב אמו שלוק תאכלו ובשל לא תבשלו וכן בערב פסח עד חצות תאכלו ואז תשביתו אז היה מענין היתר חלב ונבילה ומילה בשבת ולנכרי תשיך ובזה הוא דאין להם כח לאסור אבל השתא דלא כתיב בפירוש אלא האזהרה דבישול לומר שהתורה לא אסרה אלא הבישול ולא דיברה בכבישה והניח לחכמים לעשות סייג וגדר לפי המקום והזמן וכו' אלו תורף דב"ק ונראה לי הדל דמה שכתב בכלל דבריו מלנכרי תשיך דנראה מזה דמדמי לחלב ונבילה דאין כח לרז"ל לאסור הוא אגב ריהטא דהא ברבית אסרו וכבר ביאר שם בריש הסימן טעם נכון לחלק משום שלא אסרו משום סייג לרבית אלא משום סייג ללאו דלא תלמד לעשות כתועבות הגויים עי"ש ובחלק ו' סי' ב"ן ועוד ביאר דהתורה לא התירה ההלואה רק שאם ילוה לא ילוה לנכרי בחנם וחז"ל אסרו ההלואה וכו' עי"ש ולכן נראה דהוא אגב ריהטא: אך זוהי שקשה לי הדל במה שכתב שם דהתוספות ריש פרק כהרב טורי זהב עי"ש וקשה דאם כן סתרי תוספות אהדדי אמה שכתבו בבבא מציעא ד' ס"ד ע"ב (בד"ה ולא ישכור) שכתבו כהרב טורי זהב כמו שכתב בחתם סופר שם וגם היפך תוספות בבא מציעא ד' ע' (ד"ה תשיך) לדעתו כמו שכתבתי לעיל אות י"ט:

ולפי הנראה מבין דברי התוספות משמע להו דהוי מדאורייתא מדמשני ואספת דגנך דאי מדרבנן לא משני מידי ומשום הכי מכריח דלא סבירא להו כהרב טורי זהב דאם לא כן היכי מקום שנהגו שכתבו דואספת דגנך בא להתיר מלאכה בכל יום דמשמע דאיסור מלאכה ביום הקרבן הוא מן התורה לית להו מוכח דהוא מדאורייתא נימא דאינו אסור אלא מדרבנן והכי משני כיון דכתיב להדיא ואספת דגניך לא מצו חז"ל לאסור זה נראה כונתו ולי הדל אינו מוכרח דאף שנוכל להעמיס כן בכונת הירושלמי מכל מקום לא נכחד דאין זה פשטות הסוגיא וזהו שכתבו משמע בירושלמי וכו רוצה לומר דאף שיש לדחות ולהעמיס כונה אחרת מכל מקום משמעות הדברים לפי פשטן הוא דהירושלמי סבירא ליה דהוא מדאורייתא ומה שנסתפק שם אם התוספות ערכין ד' ל"א (ד"ה והתניא) סבירא להו כהרב טורי זהב או לא מדלא כתבו כמו שכתבו בבבא מציעא ס"ד ע"ב הנז"ל עי"ש לי הדל נראה דגם תוספות ערכין סבירא להו כתוספות דבבא מציעא הנ"ל דאף דלא כתבו בפירוש דכיון שההיתר מפורש וכו'שכתבו בבבא מציעא מכל מקום היכן מצינו שאסרו חז"ל בענין בתי ערי חומה וכיון שלא אסרו בבתי ערי חומה כדרך שאסרו בשאר משכנתא בלא נכייתא עכ"ל כמו שכתבו תוספות דבבא מציעא הנ"ל דכיון שמפורש בתורה לא רצו חז"ל לאסרו ורבינו בצלאל הביא דבריו מרן חיד"א ביעיר אזן מערכת ה"ה אות ס"ג כתב וז"ל אם התירה התורה בהדיא צא רצו חז"ל להעמיד דבריהם תוספות בבא מציעא ד' ס"ד ע"ב ע"כ ומסתמא לא נעלם מהרב"ץ תוספות דערכין הנ"ל ואי הוה סבירא ליה דהתוספות פליגי אהדדי לא היה סותם הדברים אלא מחוורתא כדכתיבנא בעניותין:

וכתב שם ביעיר אזן דמדברי הרב"ץ הנ"ל יש סיוע לכלל הט"ז אלא דבדברי התוספות יש שינוי מה לדברי הט"ז ע"כ ונראה דהיינו דהתוספות כתבו לא רצו חז"ל לאסור משמע דתלי ברצו ואילו הט"ז כתב דלא מצו חז"ל לאסור ויש לדחות והנה לכאורה דברי הרב"ץ הללו נראים כסותרים למה שכתב בשמו ביד מלאכי סי' רצ"ה שכתב על דברי התוספות בבא מציעא ד' ע' (ד"ה תשיך) דלשון התוספות סתום דהא איכא מילי דהתורה התירם ואסרו חז"ל לעשות סייג וגדר ומתוך כך פנה אל דרך אחר ע"כ הרי דהרב"ץ לא סבירא ליה כהרב טורי זהב וספר אסיפת זקנים לבבא מציעא אין מצוי אצלי וכי היכי דלא ליסתרו דבריו היה נראה לומר דסבירא ליה דהתוספות בבא מציעא ס"ד אין כונתם לומר דלא מצו חז"ל לאסור אלא רוצה לומר דזימנין דלא נראה לחכמים לאסור אם לא על פי הכרח גדול כדי שלא לחלוק על הכתוב אבל בדף ע' (ד"ה תשיך) דמשמע מדב"ק דאין להם כח לאסור כלל אמטו להכי קשיא ליה שפיר אלא דלפי זה שמעינן דאין ראיה

מדברי הרב"ץ לכלל הטורי זהב כמו שכתב ביעיר אזן וגם לא מגוף דברי התוס' איכא ראיה להטורי זהב כמו שכתבו הרבנים חתם סופר הנ"ל ובחתם סופר אורח חיים סי' קט"ן (ד"ה ואחר) ולשון לימודים א"ח סי' קס"ב ובירך יצחק הובא בשערי צדק סי' תקע"ז ד' קפ"ג ע"א וכסף נבחר כלל ע"ט אות כ"א עי"ש שכתבו כל הרבנים הנז"ל דמתוספות בבא מציעא דף ס"ד משמע כהרב טורי זהב: ולפי האמור אין ראיה מעתה כמובן ומוכרח הדבר מדברי הרב"ץ כנ"ל דהגם דממה שכתב הרב אהל יעקב בד' כ"ה ע"א נראה שמה שכתב הגאון יד מלאכי בשם הרב"ץ לאו סברא דנפשיה אלא סברת הריטב"א כיעי"ש מכל מקום אי לא הוה סבירא ליה כותיה לא הוה שתיק ביה וצ"ע ובחידוש הג"מ יצחק אייזיק חבר למסכת פסחים (בש"ס חדש דפוס ראם) בד' נ' ע"א כתב דמדברי התוספות ריש פרק מקום שנהגו משמע דלא כהרב טורי זהב וכמו שכתבתי לעיל בשם החתם סופר:

כלל כב) וחזה הוית בברכי יוסף סי' תקפ"ח שהקשה על דברי הרב טורי זהב ממה שכתבו תוספות כתובות ד' נ"א (ד"ה אונס) דמשמע דאי לאו דאיכא סברא שלא להוציא אשה מבעלה וכו' הוה מצינן למימר דמה שאמר אבוה דשמואל חיישינן מדרבנן קאמר אף על גב דמפורש והיא לא נתפסה הא נתפסה מותרת וכו' עי"ש מה שתירץ ולא זכיתי להבין דמה יושיענו מה שהוכרחו התוספות לומר דמדאורייתא קאמר מדפריך אונס דשרי רחמנא וכו' הלא הרגש התוספות הוא על המקשן מנא ליה להבין כן אימור דחיישינן מדרבנן קאמר ואהא תירץ דאין סברא דמדרבנן דלא היו מוציאים וכו ומזה מוכח דלא סבירא להו ככלליה דהרט"ז דאם איתא למה להו משום סברא וכו' תיפוק ליה דאין להם לאסור מה שהתירה תורה בפירוש ואולם לפי מה שכתבתי לעיל אות כ"א בשם הרב חתם סופר סי' ק"ט יש ליישב שפיר דאף דמדלא נתפסה אסורה שמעינן ודאי הא נתפסה מותרת מכל מקום כיון דלא כתיב היתרא בהדיא בקום עשה לא מקרי מפורש בתורה ודמי לשלוק דאף דמדכתיב לא תבשל משמע ודאי דשליקה שפיר דמי לא חשיב מפורש וק"ל: עוד הקשה בברכי יוסף שם ממה שאמרו במדרש על פסוק ולקחתם לכם ביום הראשון אפילו בשבת ואיך אסרו חז"ל הא הוי מפורש בתורה דומיא דמילה ובמחזיק ברכה סי' של"א הוסיף להקשות אש"ס שבת ד' קל"א וסוכה ד' מ"ג דאמרו כן עי"ש ולפי מה שהכריח הרב פרי מגדים במשבצות זהב שם דלבית שמאי דאית להו איסור הוצאה ביום טוב על כרחין לית להו הא דאין תוקעין בשבת משום שמא יעבירנו דאם כן גם ביום טוב היה צריך לאסור וזה לא יתכן וכו' והרב פרי חדש שם כתב דלא יכלו לאסור תקיעה משום מתקן מנא ושלא לגזור גם ביום טוב דמחזי

כחוכא כיון דשייכה הגזרה גם ביום טוב עי"ש ואם כן על כרחין לומר דמאן דאית ליה איסור הוצאה ביום טוב אי אפשר ליה לחלק בין שבת ליום טוב כיון דשייכה הגזרה גם ביום טוב והא דגזרינן היינו אליבא דהלכתא דאין איסור הוצאה ביום טוב ולפי זה יש לומר דאותו מאן דאמר במדרש סבירא ליה כבית שמאי ולדידיה תוקעין ונוטלין בשבת כמעשהו בחול וגם סוגיית הש"ס דשבת וסוכה הנ"ל הנה נכון דהתם אמרו כן אליבא דר' אליעזר ור' אליעזר שמותי וכתבו רש"י ותוספות שבת ק"ל ע"ב דהוא מתלמידי בית שמאי ולפירוש זה הסכימו רוב הגדולים עיין יעיר אזן מערכת ה"ה אות מ"ו ולר' אליעזר תוקעין ונוטלין ולא גזרו בזה ואין שום קושיא על הרט"ז כמובן ועיין להרב רוב דגן ד' ב' ע"ב שכתב כן דלר' אליעזר ודאי תוקעין בשבת עי"ש וק"ל:

והרב דרכי שלום ד' ט"ל ע"ב כתב על דברי הברכי יוסף הנ"ל דאישתמיטתיה ש"ס שבת דף קל"א דר' אליעזר דריש ביום אפילו בשבת ולרבנן ביום ולא בלילה וכיון דאיכא דרשה אחרינא לא הוי מפורש בתורה ומצו לגזור עי"ש ויותר יגדל התימה דבמחזיק ברכה סי' של"א הגם שראה הש"ס דשבת אף הוא היה מתכוין להקשות גם מסוגיא ההיא והוא תמוה לכאורה לכן אני אומר מאן דמותיב שפיר קמותיב דהא גבי מילה נמי דרשינן ביום ולא בלילה דאם לא כן מנלן דאין מלין בלילה וכן כתב הרב הלבוש ריש סי' רס"ב והוא מהש"ס פרק ב' דמגילה ואפילו הכי סבירא ליה להרב טורי זהב דדרשת ביום אפילו בשבת חשיב מפורש ועל פי מדותיו קשיא ליה שפיר מביום הראשון דלולב וק"ל ועיין להרב לשון לימודים ד' ח"ק ע"ג ובשעה"מ הנז"ל בסוף אות כ' שוב ראיתי מה שכתב בשער המלך פרק ב' מהלכות שופר אף גם ראיתי מה שכתב הרב הלבוש סי' רס"ו ס"ב עי"ש ועיין תוספות מועד קטן דף ח' (ד"ה נפקא) ודו"ק ועיין בספר ימי שלמה בדף ל"ב ע"ג מה שכתב ידיד נפשי רב האי גאון הרב המגיה נר"ו על דברי הרב ברכי יוסף הנ"ל וק"ל: כלל כג) ומרן מלכא בס' מנחה טהורה ד' קל"ז ע"ב שדי נרגא בהאי כללא ממה שאמרו בנדה ל"א ע"א בני ישראל מטמאין בזיבה ולא גויים אבל גזרו עליהם וכו' עי"ש והא ודאי מקרי מפורש בתורה דמאי שנא מיעוטא מרבויא דביום אפילו בשבת וכו' עי"ש ואפשר לומר דלא מיקרי מפורש בתורה כיון דהיה אפשר לומר דקרא דאיש איש אתי לרבות נכרים וכמו שאמרו במנחות מ"ג ע"ב ובכמה דוכתי איש איש לרבות נכרים שנודרים וכו' לולא דכך באה הקבלה לרז"ל דהאי איש איש מרבי נכרים והאי לא מרבי מכל מקום לא הוי מפורש בתורה אמטו להכי יכלו לגזור גם על פי מה שכתבתי באות כ"א בשם הרב חתם סופר דכל שלא בא היתר מפורש בקום עשה לא הוי מפורש מתיישב שפיר דכיון דלא כתיב בהדיא דגוים יהיו טהורים מזיבה ולא חשיב מפורש

ומשום הכי גזרו חז"ל אי נמי על פי מה שכתבתי לקמן אות כ"ד בשם הרב דברי יוסף ודעימיה דהיכא דאין אוסרים לגמרי מודה הרט"ז דיכולים לאסור ואם כן הכא נמי דלא אסרו אלא מבן תשעה שנים וקטנה מבת שלש שנים ויום אחד ולא בפחות מכאן עיין הרמב"ם הלכות מטמאי משכב ומושב פרק ב' דין יו"ד לכן יש כח בידם לגזור:

ובזה יש ליישב נמי מה שהביא מתוספות יבמות מ"ח ע"ב (ד"ה אין מקיימין) שדחו פירוש ריב"ן משום שמתשובת רבי ישמעאל משמע דמדאורייתא פליגי עי"ש ואי כדברי הרב טורי זהב מאי קושיא נימא דרי"ש משיב דכיון דמפורש בתורה לא מצו חז"ל לאסור עי"ש ולדברי הרב דברי יוסף ניחא דהכי נמי לר' עקיבא כי פסקא למילתיה אי נמי כי אתני בהדיה מודה דמצי לקיים כמושאמרו בגמרא ומוכח דגם מדרבנן מותר עיין גם ברמב"ם אהכי לא מצי משני ר' ישמעאל לר' עקיבא דמשום דמפורש אין כח בידם לאסור משום דבכי האי גוונא יש כח בידם לאסור וק"ל ובלאו הכי נראה לי דדחיק להתוספות לפרש דקושיית ר' ישמעאל היא דכיון דמפורש בתורה וכו' ונצטרך לפרש דמה שאמר ר' עקיבא בלוקח עבד בבין השמשות לאו דקושטא הכי הוי פירושא דקרא אלא רוצה לומר דאפשר לאוקמי קרא בהכי ואמטו להכי לא חשיב מפורש בתורה דאין כל זה במשמעות השמועה אלא פשט הסוגיא הוא דקושטא דמילתא לר' עקיבא לא שרי קרא אלא בבין השמשות אבל בעלמא אסור מדאורייתא ויתכן להעמיס דמשום הכי כתבו התוספות לשון משמע משום שיש ביד הדוחה לדחות כנ"ל אלא שאינו במשמעות הסוגיא וק"ל:

ומה שהקשה עוד מבבא מציעא ד' פ"ח דמן התורה דרשינן ואכלת ולא מוכר זרעיך ולא לוקח וחייב לוקח מדרבנן וכו' ומה בין ריבוי למיעוט והפליא על הרב דברי יוסף שהביא סוגיא זו לסייעו להרט"ז והיא עזר כנגדו עי"ש הנה לפי מה שהסביר הרב חתם סופר הנז"ל באות כ"א יש לומר דשאני ריבויא ממיעוט דמעשר דבריבוי דמילה דקאי קרא בהיתרא דקום עשה וביום השמיני ימול כי מרבי שבת נמצא דקרא התיר בקום עשה ובהא לא מצו חז"ל לאסור מה שאין כן במיעוטא דמעשר דלא כתיב היתרא בקום עשה לכן לא חשיב מפורש ויכלו חז"ל לאסור וגם ההיא דיבמות מ"ח דאין מקיימין עבדים שאין מולין יש ליישב בזה וק"ל: עוד ראיתי בספר מנחה טהורה שם שהביא תמיהת הרב בית יעקב סי' ע"ב על כלל הרט"ז דהשיטה דיבמות כלה היא היפך האי כללא דיש כח ביד חז"ל לאסור אף המותר מדאורייתא וכתב על דבריו דלא מצא שום סתירה דודאי לא אמר הרט"ז אלא כשהוא בקום עשה ואינו מיגדר מילתא אבל בשב ואל תעשה או בקום עשה למיגדר מודה הרט"ז וכו' ודי בזה ליישב כל הסוגיא והאריכות אך למותר גם מה שהקשה מקריאת שמע דאסרו חז"ל אחר חצות לסייג לא קשיא דהאי נמי שב

ואל תעשה הוא ומודה הרט"ז ועוד דהרב טורי זהב כתב כן לדעת התוספות והתוספות סבירא להו דאם עבר חצות חייב לקרות וכן מסיק הרב בית יעקב בסי' פ"ח וכו' אלו תורף דב"ק.

הארכתי בהעתקת רוב דב"ק לפי שנעלם ממני כונתו ולי הדל הם דברים תמוהים מאד אחרי המחילה רבה דודאי כלליה דהרט"ז הוא למידי דשב ואל תעשה דאילו בקום עשה פשיטא לן דאין בית דין מתנים לעקור דבר מן התורה אלא דבשב ואל תעשה דקימא לן דיש כח בידם לאסור חדית לן הרב טורי זהב דהיינו דוקא כשאין ההיתר מפורש אבל כשמפורש אפילו בשב ואל תעשה אין כח בידם לאסור ומשום הכי לא אסרו מילה בשבת ותקיעה ביום טוב בשב ואל תעשה וכן סחורה בנבילות וכו' ולא ידענא היכי משכחת לאסור דבר המותר בקום עשה דכל איסור היינו שב ואל תעשה וכיון דכייל לן הרב טורי זהב דדבר המפורש אין כח ביד חז"ל לאסור היינו ודאי בשב ואל תעשה סוף דבר כי מקוצר המשיג דברי הרב ז"ל נפלאו ממני וצ"ע: ואשר אני אחזה ליישב הסוגייא לדעת הרב טורי זהב (הנה הרב לא גילה מאיזה סוגיא קשיא ליה להרב בית יעקב על הרט"ז ולפי הנראה כונתו ליבמות ד' ג' ע"ב דאמר ליה ר' חנינא לרבה בעאי לאותובי לך ערל הזאה ואיזמל וכו') דגבי אכילת קדשים שנטמא דמן אף על גב דמצוה מן התורה לאכול קדשים כדכתיב ואכלו אותם וכו' וגם כשנטמא דמן בכלל המצוה כיון דהציץ מרצה מכל מקום לא הוי מפורש בתורה דמי כתיב בשר שנטמא הדם יאכלו הא מצינן לאוקמי קרא בקדשים שלא נטמא הדם וכן ערל מי כתיב מפורש דגר שנתגייר בערב פסח יאכל קרבן פסח והזאה ואיזמל דכוותייהו וסדין בציצית אף דדרשינן סמוכים ומותר מדאורייתא מכל מקום דרשה הוא ולא מיקרי מפורש וכן כבשי עצרת שופר לולב הוו דכוותא ומה שהקשה מקריאת שמע אחר חצות עיין להרב קרבן אליצור ד' קי"ב שיישב דכיון שלא עקרו מצוה לגמרי כי אם מחצות ואילך שפיר דמי (ועי' לקמן אות כ"ד בשם מכתם לדוד) וקצת יש להעיד על הרב מטה אהרן ד' ר"ך ע"ב דק"ל על הרט"ז מסדין בציצית וכיון שכבר ראה שו"ת הרב בית יעקב הנ"ל וכבר הקשה מסוגיא דיבמות אם כן הא דסדין נמי אתיא מכללא ואין כל חדש והרב מוהרד"ף במכתם לדוד חלק יורה דעה סי' י"ב שקיל וטרי על דברי הרב ט"ז אף גם הביא מה שכתב הרב ידי אליהו דאין כח ביד בית דין לעקור לגמרי וכו' ותמה עליו מסוגיא דיבמות ואילו על דברי הרב טורי זהב לא העיר עליו מזה מוכח כדכתיבנא וק"ל ועיין להרב כרם שלמה (חאאס) ביו"ד סי' קי"ז בשם שו"ת שמן רוקח ח"ב סי' ח"י שכתב דדוקא היכא דכתיב ההיתר בהדיא א היכא דאתי מדיוקא יש כח בידם עקור:

כלל כד) והרב דברי יוסף סי' מ"ח אסברה לן דדוקא לאסור לגמרי הוא דסבירא ליה להרב טורי זהב דאין כח ביד חז"ל ובזה יישב מה שהשיגו הגאון חות יאיר מרבית לעכומ"ז דמן התורה מותר ולדעת קצת מצוה נמי איכא ואסרו חז"ל והיינו משום דלא אסרו לגמרי דהרי התירו בכדי חייו ולתלמיד חכם יותר מכדי חייו נמי עי"ש והובא בי"מ הגדול אות רצ"ה וכן כתב הגאון נודע ביהודה מהדורא תניינא ביו"ד סי' ס"ב ומר בריה בשו"ת שיבת ציון סי' ל"ג ועיין חתם סופר יורה דעה ריש סי' ק"ט ועל פי זה יש ליישב מה שהקשה הרב אהל יעקב במערכת הבי"ת אות ו' מחול המועד דלדעת כמה פוסקים מלאכה בחול המועד מותר מן התורה דלא אסרה תורה אלא יום ראשון ושביעי ואפילו הכי אסרו חז"ל עי"ש ולהנ"ל ניחא דכיון דלא אסרו לגמרי שהרי התירו דבר האבד לכן יכלו לאסור כיון דליכא עקירה לגמרי וכן ראיתי אחר זמן להרב מטה אהרן בח"ב ד' ר"ך ע"ג שתירץ כן גם לפי מה שכתבתי לעיל באות כ"א בשם הרב חתם סופר ניחא דהא לא כתיב מפורש בקום עשה לומר בחול המועד תעבוד וכו' אלא שכתבה איסור בראשון ושביעי ועל חול המועד לא דיברה תורה וזה לא מקרי מפורש בתורה: גם מה שהקשה מדתנן בפרק קמא דסוטה ז' ע"א אם היה לבה נאה וכו' אף דגזרת הכתוב הוא ופרע את ראש האשה כמו שכתבו תוספות שם אסרו חז"ל משום הרהור עי"ש אף אם נחשוב זה להיתר מפורש בתורה מכל מקום לפי מה שכתב הרב דברי יוסף ודעימיה יש לומר דהכי נמי ליכא עקירה לגמרי שהרי מותר כשלא היה לבה נאה ושפיר מצו לגזור בלבה ושערה נאה וק"ל אלא דלעניות דעתי אין אנו צריכים לזה דודאי זה לא מקרי מפורש בתורה דהא גילוי לבה וסתירת קליעת שערה לא כתיב בתורה בהדיא דמריבוייא הוא דילפינן ליה כדאמרינן בגמרא ואף על גב דדרשה גמורה ומדאורייתא היא מכל מקום לא הוי מפורש בתורה ואדרבה יש קצת סמך מזה להרט"ז דחזינן דלר' יוחנן דחייש להרהור ואסר גילוי לבה וכו' שרי פריעת ראשה הגם דבגילוי ראשה נמי איכא משום גילוי אלא דכיון דמפורש להדיא ופרע ראש האשה לא אסרו חז"ל אפילו בשב ואל תעשה ומה שהכריח מסוגיא דיבמות ץ' ע"ב עיין מה שכתבתי לעיל באות כ"ג ומה שהקשה ממשיכה דדבר תורה מעות קונות וחז"ל התקינו משיכה וכו' יש לומר ענייני ממון שאני דהפקר בית דין הפקר:

ומה שהקשה דמי הכריחו לכל זה דאפשר לומר דהתוספות דסוכה ט"ל (ד"ה וליתיב) סבירא להו כהתוספות פסחים כ"ג דהוי דאורייתא עי"ש יש לומר דכונת הרט"ז היא דסובר דגליון התוספות שהביא הרב תרומת הדשן לא שבא לחלוק על התוספות דפסחים דסברי דאיסור סחורה מדאורייתא והוא חולק עליהם אלא כונתו לומר דמה

שכתבו התוספות מדאורייתא לאו דוקא אלא רוצה לומר דאית ליה אסמכתא בדאורייתא ואהא הוא דקשיא ליה דנהי דבתוספות פסחים נוכל להעמיס כן אך מה נענה לתוספות סוכה דמוכח לכאורה דסבירא להו דהוי דאורייתא לכן הוצרך לומר דגליון התוספות סבר דגם מתוספות סוכה אין ראיה דאף דאיסור סחורה מדרבנן שפיר מייתו ראיה מקרא משום דדבר המפורש וכו' אין כחם לאסור כנ"ל כונת הרט"ז כעת:ומה שהקשה מתוספות בבא קמא ד' פ"ב ע"ב שכתבו דכל דבר אסור להסתחר חוץ מחלב שאינו ראוי לאכילה דמשמע הא ראוי אסור ואי איסור סחורה מדרבנן אם כן מצינו דאסרו חז"ל וכו' עי"ש לי הדל נראה דאף דפשטיה דקרא יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו משמע דבראוי לאכילה ציוה הכתוב ובו התיר לכל מלאכה מכל מקום לא מצינו מפורש בתורה דנוכל לומר דקרא מיירי באינו ראוי לאכילה ולכן אינו נראה כעובר על דת ומה גם דנוכל לומר דקרא לא מיירי בעוסק בסחורה רק שאם נזדמן בביתו חלב יעשה לכל מלאכה ואף דבנזדמנו לא צריך להאי קרא דבכל האיסורים נמי דינא הכי כמו שאמרו בש"ס ופוסקים מכל מקום לא מצינו מפורש בתורה ועיין בשו"ת נודע ביהודה חלק ב' יו"ד סי' ס"ב באופן שכל ראיות הרב אהל יעקב אינן מכריעות כאמור:

רק את זה מצאתי ראיתי להרב מוהרד"ף בשו"ת מכתם לדוד יו"ד סי' י"ד דאחר שפלפל בחכמתו הרמה בכלל זה ורצה ליישב מה שהשיגו על הרט"ז במה שיש לחלק בין עקירת הדבר לגמרי וכו' כתב דיש סתירה לדברי הרט"ז מאיסור סחורה דהרי לא אסרו אלא במקצת דבנזדמנו מותר אם כן איכא לאוקומי קרא בהכי ומצו לגזור ולפי הנראה קושיא זו היא אלימתא (עי"ש שהקשה מדנקיטינן דיני ממונות בדרישה וחקירה ומשום נעילת דלת אמרו דאינה צריכה דרישה וחקירה ולזה יש לומר דהפקר בית דין שאני כנז"ל גם מה שהקשה מדגזרו בזמן העבר זיבה על העכום"ז עי' לעיל אות כ"ג מה שכתבתי שם) ומכל מקום אין מזה סתירה לגוף הכלל אלא דלא נשאר לנו הכרח דסחורה היא מדרבנן כדסבר הרט"ז אבל בגוף הכלל אין מזה סתירה וכבר כתבתי באות טו"ב דשרים רבים קיימי בסברת הרט"ז בגוף הכלל ומה שכתב הרב אהל יעקב דאף שראה מרבנן בתראי דנמשכו אחר כלל זה אינו זז ממקומו לפי הראיות ברורות וכו' כבר כתבתי שיש להעיר על דב"ק רק מה שכתב בעיקר ראיית הרט"ז מההיא דבית דין מכין ועונשין וכו' שפיר קמותיב ותמיה לי על הרב דברי יוסף הנ"ל וחבל נביאים דקיימי בשיטתיה לחלק בין עקירת כל הדבר לעקירת מקנת וכו' הלא המה הרבנים קרבן אליצור ד' קי"ב ויד מלאכי ונודע ביהודה ושיבת ציון וחתם סופר הנז"ל בריש אות זו איך לא נרגשו מהא דבסחורה נזדמנו שרי וליכא עקירת כל הגוף והוא פלא:

כלל כה) פש גבן להבין דמדברי התוספות בזבחים דף ע"ד ע"א (ד"ה רב דאמר) נראה לכאורה היפך כלל הרב טורי זהב דמשמע מדבריהם דאילו עיקר קרא הוה צריך להתיר חד בתרי היה אפשר לומר דהחמירו ואסרו מדרבנן אלא דכיון דהפליג הכתוב להתיר חד בחד אין סברא שחז"ל יחמירו בחד בתרי לגבוה עי"ש ואפשר שלזה נתכוון הרב פרי מגדים שרמז הרב פתחי תשובה יו"ד סי' קי"ז עי"ש אך לפי מה שביאר הרב חתם סופר הנז"ל באות כ"א יש לומר שפיר דודאי אילו הוה כתיב קרא היתר בקום עשה על ידי תערובת ירצו ודאי תו לא הוו מצו חז"ל לאסור מה שהתורה התירתו אבל מכיון דלא כתיב קרא מפורש כן ומדיוקא הוא דשמעינן ליה לא חשבינן ליה מפורש בתורה ולכן מצו חז"ל לאסור אלא דמה שהקשה שם הרב פתחי תשובה ממה שכתבו התוספות בחולין דף י"ב ע"א (ד"ה פסח וקדשים) דמוכח מדבריהם דלא סברי האי כללא דהרט"ז עי"ש היא קושיא אלימתא וכבר עמד בזה הרב שער המלך הנז"ל בסוף אות כ' עי"ש ונעלם מהרב פתחי תשובה:

כלל כו) וראיתי לשני המאורות הגדולים הרבנים לשון לימודים א"ח סי' קס"ב וחתם סיפר א"ח סי' קט"ן (ד"ה ואחר) דמר אמר חדא ומר אמר חדא ופליגי בדעת תוספות חגיגה י"ז ע"ב דהלשון לימודים כתב דמתוספות שם ד"ה דכתיב ופנית מוכח דלית להו כלל הרט"ז וחתם סופר כתב דמתוספות שם ד"ה אלא לתשלומין מוכח דסברי כהרב טורי זהב והוא פלא לכאורה דסתרי תוספות אהדדי באותו פרק באותו מקום ואני עני בהורמנותייהו דרבנן קדישי אומר אני לא כדברי וכו' דמה שכתב הרב לשון לימודים נראה דכונתו מדמקשו התוספות דלמאן דאמר תחומין דרבנן נימא דקרא דופנית הוא ביום טוב וחז"ל אסרו תחומין שמעת מינה דסברי דיתכן לאסור המותר מן התורה אם לכך נתכוון נראה לי הדל דאין מזה סתירה דלא מיקרי מפורש בתורה דהא קרא גופיה מצינן לפרושי דקאמר ופנית בבקר היינו בחול המועד וכיון שאינו מפורש יכלו חז"ל לאסור ועיין כיוצא לזה להרב באר יעקב הביא דבריו הרב שערי צדק יצ"ו ד' קפ"ג ע"ב ומה שכתב החתם סופר דלדעת התוספות בד"ה אלא דמלאכה ביום הבאת הקרבן אינו אלא מדרבנן מאי משני הירושלמי שהביאו התוספות ריש פרק מקום שנהגו דאין לאסור מלאכה בכל יום דהא כתיב ואספת דגניך הלא איסור זה מדרבנן אלא ודאי סבירא להו כהרב טורי זהב עי"ש שזהו כונתו לי הדל יש לומר דאין כונת התוספות דמשום דמותר מן התורה אין כח לחז"ל לאוסרו אלא סבירא להו דמאי דמשני בירושלמי מדכתיב ואספת דגניך רוצה לומר כיון דברכה היא והוא קיום העולם והרבה עשו כר' שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם על כן לא מסתבר להו לחז"ל לאסור ומה גם דאין בזה משום סייג וגדר

וכיון דהוא ברכה ואין סייג וגדר בדבר אין לאסור ובזה יש ליישב קצת דמביא הירושלמי קרא דואספת דגניך ולא ממקרא מלא ששת ימים תעבוד וק"ל:

כלל כז) לדעת הרב טורי זהב ודעימיה דהיכא דמפורש בתורה לא יכלו חז"ל לאסור יש להסתפק בדבר הנלמד בגזרה שוה אם דינו כמפורש בתורה או דילמא דוקא כשמפורש בכתוב הוא דלא מצו חז"ל לאסור והצד הראשון נראה יותר נכון דדבר הנלמד בגזרה שוה חשיב מפורש בתורה ומענישין מלקות ומיתה על ידי הגזרה שוה כן כתבתי בקונטרס זכרונותי המיוסד מימי חרפי ועתה ראיתי להרב מלא הרועים במהדורא בתרא במערכת הגימ"ל ד' י"א ע"ד אות ז"ך שכתב לחלק בין גזרה שוה דלא אתיא אלא לדבר אחד לגזרה שוה דלמדין הימנה דברים הרבה עי"ש והנה הכתוב בענין זה כתוב אצלי מזמן רב הן בעודני בימות החורף רק מיעוטא דמיעוטא ניתוסף אחר כך ושוב השגתי ספרים רבים וראיתי שדברו בכלליה דרב טורי זהב ולא איסתייעא מלתא לחזור על לימודי ומקרוב השגתי ספרים חדשים וראיתי שדברו בזה ואשא את שמותם לזכרון אולי אוכל לעיין בעת הפנאי עיין בס' אהל משה לידידי הרה"ג ממעזריטש יצ"ו בסי' ט"ל ובס' ביכורי שלמה לידידי הגאון מאזראקאוו מוהרש"א רעזכטא יצ"ו בחלק אהע"ז סי' א' על חרם רגמ"ה למטה יהודה הנדפס מקרוב בחלק התשובות סי' ט' ובלוח הטעיות לדף יו"ד ע"ד: כלל כח) יוהרא אי איכא משום יוהרא בדבר שעושה האדם בינו לבין עצמו עיין להרב פתחי תשובה יו"ד סוף סי' רמ"ו דפשיטא ליה דליכא משום יוהרא וכן כתב הגאון שבות יעקב חלק ב' סי' מ"ד ועיין להרב יפה ללב נר"ו בדף כ' ע"ד בשם רש"ל בים של שלמה לבבא קמא פרק שביעי סי' מ"א דגם בעושה שלא בפני אחרים איכא משום יוהרא ואפשר לומר דדוקא כגון ההיא ביהודה בן קנוסא שעשה כן בדרך הרבים ומסתמא שכיחי מהלכים בדרך איכא יוהרא אף כשלא ראה וידע דאחרים רואים אותו מה שאין כן היכא דלא שכיחי רבים ועושה בינו לבינו לשם שמים בהצנע לכת וק"ל ועיין בית עובד בדינים השייכים לפסוקי יהי כבוד:

ואם מותר ללמוד וללמד ולפלפל בדברי תורה בשוק וברחוב מקום שרבים עוברים שם אי איכא למיחש משום יוהרא נשאל הרב אגודת אזוב מדברי בחלק יו"ד סי' י"א והביא מאי דאמרינן בנדה דף ט"ז ע"ב כתוב בספר בן סירא שלשה שנאתי וכו' המושיב שבת לתלמידים במרומי קרת ופירש רש"י משום יוהרא ומשום שהרבים העוברים יפסיקוהו מלמודו וכתב דיש נפקא מינה בין שני הטעמים דלטעם דיוהרא לאיש מפורסם בחסידות ליכא משום יוהרא ולטעם שיפסיקוהו גם למפורסם אסור והביא ש"ס מ"ק ד' ט"ז ע"ב דרבי גזר שלא ישנו לתלמידים בשוק יצא ר' חייא ושנה לשני אחיו ואמרינן דטעמיה

דרבי משום מה ירך בסתר וכו' ודרבי חייא חכמות בחוץ תרונה וביאר דתרוויהו אית להו האדבספר בן סירא אלא דרבי סבר טעמא שמא יפסיקוהו ואף למפורסם אסור ור' חייא סבר טעמא משום יוהרא ולמפורסם שרי וביאר עוד דאיסור זה אינו אלא ללמד ולפלפל עם אחרים אבל ללמוד בפני עצמו מותר אפילו בשוק כדמשמע לישנא דהמושיב שבת שפירש רש"י לתלמידים וכן גזרת רבי היתה שלא ישנה לתלמידים בשוק אבל בפני עצמו מותר אפילו בשוק דמשום שיפסיקוהו ליכא כיון שלומד בפני עצמו וגם משום יוהרא לא שייך אלא במלמד לאחרים שיש לו בזה גדולה ולא בלומד בפני עצמו וכן משמע בעירובין דף נ"ד ע"ב מדר' אלעזר בן פדת היה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של צפורי וכו' וכן בברכות דף כ"ב ע"א יצא בן עזאי ושנאה לתלמידים בשוק ודחה דשאני ר' אלעזר בן פדת דהוה גברא רבא וכן בן עזאי ובעירובין דף צ"ח ע"א דדילמא מעיין בהו ברשות הרבים משמע דמותר לעיין בדברי תורה בפני עצמו גם ברה"ר ועיין תוס' סוטה דף ט"ל ד"ה כיון ותוס' ברכות ד' ח' ד"ה רב ששת ולפום ריהטא נראה דאפשר לחלק דלעיין היינו בהרהור שרי ברשות הרבים אבל ללמוד להוציאם בפה יש בזה משום יוהרא ומה שכתב הרב דאין שייך יוהרא אלא כשלומד לרבים אין נראה כן לדעתי הקצרה ואף שכתבו הרבנים הנ"ל דכשעושה בינו לבין עצמו ליכא משום יוהרא נראה דאינו אלא במקום שאין רואים ומרגישים בדבר:

כלל כט) יש אם למקרא או למסורת הגאון פרי מגדים יורה דעה במשבצות סי' פ"ז סק"א (ד"ה והנה) כתב דהגאון כרתי ופלתי סבירא ליה דקימא לן יש אם למקרא והוא ז"ל סבירא ליה דקימא לן דיש אם למסורת כמו שכתב בהלכות סוכה פרק רביעי הלכה ב' ועיין למרן חיד"א במחזיק ברכה סוף אות י"ד בשם הרב מוהר"א קארו הובא בספר חזון נחום פרק ט' דמנחות ד' ס"ג דעסיק ואתי בכמה הלכות וקאמר ואזיל דקימא לן יש אם למסורת עי"ש ואין מצוי אצלי לראות דב"ק והרב טירת כסף בדרוש ג' לסדר אמור פלפל בחכמה בענין זה ואיך היא דעת הרמב"ם בזה והרב מחזה אברהם בסי' מ' אות י"א כתב להוכיח מכמה מקומות דהרמב"ם סבירא ליה כמאן דאמר יש אם למקרא ויישב המקומות שנתקשה בהם הרב טירת כסף שנראה דדעת הרמב"ם לפסוק כמאן דאמר יש אם למסורת עיין שם באורך: כלל ל) יבום קודם לחליצה אם הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן כתב הרדב"ז בתשובות החדשות ח"ב סי' נ"ו והביא דבריו הרב קהלת יעקב בתוספת דרבנן במערכת המ"ם אות ר' דאין קדימה זו אלא מדרבנן דאי מדאורייתא לא היו חוזרים לומר מצות חליצה קודמת ולבסוף כתב לצדד דקדימה זו היא מדאורייתא וחזרו לומר חליצה קודמת לפי שיש כח בידם לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה:

ואם מצות עשה דיבום איתא גם בהיבמה או דוקא על היבם מוטל הנה במכתב לחזקיהו בחלק השיטה דף פ"ג ע"ג כתבתי דאפשר דהתוספות סוברים דעשה דיבום איתיה גם ביבמה שלא כמו שהיה פשוט למרן מוהרמב"ח בספר כפות תמרים בקונטרס תוספת יום הכיפורים על דף פ"ו (על מאמר גדולה תשובה שדוחה לא תעשה שבתורה) דאין על היבמה מצות יבום עי"ש גם בספר אפריון שלמה בקונטרס מזבח אבנים בסוף סי' ב' כתב בשם ספר הפלאה לכתובות דמצות יבום רמיא גם איבמה ובחידושי לכתובות הבאתי דהרב מעין גנים בדף מ"א פשיטא ליה דליכא בדידה מצות יבום ושהרב חקרי לב בסי' ס"ד הוכיח בראיות בכורות דעשה דיבום איתיה גם ביבמה ועוד כתבתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת חליצה סי' א' אות א' (בד"ה והנה) בענין זה עי"ש:

כלל לא) יחיד ורבים הלכה כרבים כבר נודע כמה דיו נשתפך בדברי הפוסקים ברבים השוים בדין וחלוקים בטעמם אי חשיבי רבים או לא עיין בדברי הרמ"א בח"מ סי' כ"ה ולהרב ש"ך שם וביו"ד סוף סי' רמ"ב בהנהגת איסור והיתר ומתבאר דרבינו מוהריק"ו סבירא ליה דחשיבי רבים אף שאין שוים בטעמם ועיין להרב מוהרש"ל בשו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא חשן משפט סי' ג' ותשובת הרב מוהראנ"ח בח"א שציין בכנסת הגדולה אין אצלי אך בח"ב סי' ד"ע (בד"ה ומכלל מה שצריך) ראיתי שכתב ואף על גב דטעמו של זה לא כטעמו של זה כיון דבין למר ובין למר שרי לא אסרינן לה וכן ראיתי לרעק"א בחידושיו ליו"ד על דברי הרב שפתי כהן בהנהגת איסור והיתר שציין דברי הרבנים הנז"ל וכתב שבשו"ת שער אפרים ריש סי' ס"ח דחה סברת הש"ך והעלה כהרמ"א דמיקרי רבים אף שאין מוסכמים לדעת אחת וציין לעיין בגט פשוט סי' קכ"ב סק"ח ובית אפרים בק"ה סי' ל"ט אות י"ג ועי"ש בחידושי יד אפרים מה שכ' בענין זה וציין לעיין בספר משכיל לאיתן בריש יומא וכתב ומיהו בדיני ממונות לכולי עלמא מצרפינן לדעת רבים אך למחולקים בטעמם כמו עדות מיוחדת שכשרה בדרכי משה וכן כתב הרב נודע ביהודה במהדורא תניינא (לא הראה מקום לדברי הרב נודע ביהודה ולפי הנראה כונתו למה שכתב מר בריה בנודע ביהודה מהדורא תניינא סי' ג' הנז"ל) ונראה שלא ראה הרב יד אברהם דברי הרב כנסת הגדולה בכללי הקים לי אות ל"ו שכתב בשם מוהר"י הלוי הא דמצטרפין דוקא בממונא אבל באיסורא אין מצטרפין:

וכתב על זה דאין נראה כן ממוהרשד"ם באה"ע סי' מ"ה ובתשובה כתיבת יד למוהרד"כ כתב דאם בממונא מצטרפין כל שכן באיסורא עד כאן לענייננו שמעינן מדבריו דאיסורא קיל מממונא לענין זה ואם כן למאן דאמר דבאיסורא לא מצרפינן כל שכן לדידיה דלא מצרפינן לממונא ובנודע ביהודה הנ"ל לא כתב דבממונא לכולי עלמא מצרפינן רק שעל

מה שהקשה על הרמ"א שפסק כמוהריק"ו דחלוקים בטעמם מצטרפין אך לא חשש להביא דעת הרמב"ם בהלכות קרבן פסח פרק חמישי הלכה ב' ופרק שמיני מהלכות תמידין ומוספין דין ט"ז כמו שכתב הרב לחם משנה דסבירא ליה דשנים החולקים ואין שום בטעמם לא חשיבי רבים וכן תמה על הרבנים מוהרימ"ט וגט פשוט שלא הזכירו דעת הרמב"ם (עי' בזה להרב יד שאול בסי' רמ"ב במהדורא בתרא בד' ט"ז סוף ע"א) וליישב זה כתב דסברי מרנן דבממונא מודה הרמב"ם כמו שכתב המוהר"י הלוי שבכנסת הגדולה לחלק בין ממון לאיסור עי"ש ואין כונתו לומר דבממון כולי עלמא מודו דמצטרפין שהרי כבר ראה דברי הכנסת הגדולה הנ"ל דמבואר דדעת הרב מוהראד"ב דממון חמיר מאיסורא לענין זה ולכן מה שכתב ביד אברהם דבממונות לכולי עלמא מצטרפין אינו מדוקדק ומה שציין בחידושי רעק"א לגט פשוט סי' קכ"ב הנה ראיתי שהרב חשק שלמה בכללי הקים לי אות מ"ג הביא מסקנתו כדעת הרב שפתי כהן לחלק בזה בין דאורייתא לדרבנן ושם באות מ"ב הביא מה שכתב בשער אפרים ריש סי' ס"ח לדחות דברי הרב שפתי כהן והאריך בענין זה הרב ישמח לב יצ"ו בחלק אורח חיים סי' א' מדף ד' ע"א והלאה (ועוד לו שם בחלק חושן משפט סי' כ"ה אות כ"ג) עי"ש:

ושם כתב דהרב שמן המשחה בדף קל"ה ע"ב בהשמטה השייכה להלכות שחיטה סי' ח' מה שהביא בשם הרב מוהר"ם אשכנזי על פי סברת מוהריק"ו דמצטרפינן לא כתב כל דבריו בזה והא גרמא ליה להרב מים החיים בחלק יורה דעה דף כ"ג ע"ג שרצה לדחות דברי הרב הנ"ל דסברת מוהריק"ו אינה מוסכמת ושהרב גט פשוט מסיק דבדאורייתא אין מצטרפין אמנם הרואה דברי הרב בגופן שלהן והמה בכתובים יראה דכל רז לא אניס ליה והעתיק גוף תשובת הרב הנ"ל דנמצאת אצלו בכתיבת יד עי"ש שנראה שמסכים לדעת הרב שער אפרים הנז"ל ועיין בזה בהגהות יד שאול ליורה דעה סי' שי"ו והרב השיב משה בסי' פ"ב (נרשם שם בטעות סי' פ"א) הפליא עצה הגדיל תושיה תשובה ארוכה מאד בענייניים אלו ובמסקנתו כתב בהא נחיתנא ובהא סליקנא דודאי דכל היכא דאזלינן בתר רוב הן ברוב הדיינים או ברוב הפוסקים הוי רוב אף שאין מסכימים מטעם אחד כנ"ל ברור בס"ד עכ"ל: גם גאון בדורנו יצ"ו בספר תורת חסד חלק אורח חיים סי' ג' אות ג' אחר שצרף בנדונו דעות הפוסקים החלוקים בטעמם כתב דאף דהש"ך סובר דדוקא בדרבנן מצטרפין כשאין שום בטעמם כמה פוסקים חולקים וסברי דמהני גם בדאורייתא ומוהראנ"ח בח"בסי' ע"ד ומוהרי"ט יו"ד סי' ט' ועוד כמה גדולים שהביא הכנה"ג בכללי הקים לי אות ל"ה ועיין בירושלמי פרק ב' דראש השנה הלכה ה' ופרק קמא דסנהדרין הלכה ב' עכ"ל וידיד נפשי הרב המגיה לספר ימי שלמה בד' צ"ט ע"א

כיונה דעתו להקשות על סברת רבינו מוהריק"ו מדברי הרמב"ם בהלכות קרבן פסח כקושית הרב מוהרש"ל שבנודע ביהודה הנ"ל עי"ש ועיין בעיקר כללין להרב יד מלאכי בכללי שאר פוסקים אות כ"ג וראיתי בספר חיים ומלך בהלכות מקואות ד' י"ז ע"ב (מתורת מר אביו) שכתב נסתפקתי אי חשיב רוב כשהרוב חולקים בטעמם ומצאתי ביבמות פרק האשה אחד אומר נהרג ואחד אומר מת ר' מאיר אומר וכו' ר' שמעון ור' יהודה אומרים וכו' הואיל וזה וזה מודים שאינו קיים תנשא ועי"ש בפוסקי הלכות ולמוהרימ"ט יו"ד סי' ט' ויד מלאכי בכללי הפוסקים וחקרי לב יורה דעה ח"א סי' פ"א ד' ק"ד ע"ג ועוד לו בחלק חשן משפט עכ"ל אף כי ספר היקר חקרי לב אין אצלי אולי יועיל ציון זה לזולתי לעיין בדב"ק כי מסתמא האריך כדרכו בקודש:

ולפי מסקנת רבנן קדישי הנ"ל דשנים השוים בדין אף שחלוקים בטעמם מצטרפין להיות רבים נלמוד למאי דקימא לן הלכה כפלוני מחבריו דאם חבריו החולקים עמו שוים בדין אלא שחלוקים בטעמם חשיבי רבים ואין הלכה כאותו פ' והרב מקנה אברהם בח"ב במערכת הה"א סוף סי' קכ"ג כתב בשם הרב שדה הארץ בח"ב ד' נק"ב ע"ג דאם החולקים עם רע"ק אינם שוים בטעמם אף ששוים לענין דינא אפילו הכי הוי כנחלק עם יחיד והלכה כר' עקיבא ושכן כתב הרב לחם משנה בהלכות תפלין פרק שמיני הלכה ט"ו (טעות המעתיק הוא שהיה כתוב בה"ת וחשב שהוא ראשי תיבות בהלכות תפלין וכתב מפורש ולא ידע שבה"ת הוא ראשי תיבות בהלכות תמידין) ועל פי זה השיג על מה שכתב הרב חות יאיר ד' צ"ד ע"ב להוכיח מדברי התוספות דהלכה כר' עקיבא מחבריו דשאני התם דהחולקים אינם שוים בטעמם עי"ש (ספר חות יאיר אין אצלי לראות איה מקום דברי התוספות) ואם הרב חות יאיר מר קעסיק בהיכא דחבריו שניהם שוים ממש בדין ההוא שניהם אוסרים ור' עקיבא מתיר או בהיפך נראה דאין להזניח סברתו שהיא מוסכמת מרבנן קדישי הנזכרים לעיל דשנים השוים בדין אף שחלוקים בטעמם מצטרפין להיות רבים אך אם הוא בענין שהחולקים עם ר' עקיבא אינם שוים בדין בדעת אחת דמר אית ליה חדא שיטתא ומר אית ליה שיטה אחריתי והצד השוה שבהם דלא סברי כר' עקיבא בכי האי גוונא לא מקרו חבריו כמו שכתב מרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכת הה"א אות מ"ב בשם הרב כנסת הגדולה בשו"ת בעי חיי חלק יורה דעה סי' קמ"ח ד' צ"ה ע"ד גבי הלכה כר' יוסי מחברו ולא מחבריו דהני מילי היכא דחבריו קיימי בחד שיטתא אבל היכא דחד אסר וחד שרי אף על גב דשוים לומר דאין לחלק לא מפני זה נאמר דאין הלכה כר' יוחנן לגבי תרווייהו ואף שכתב הגאון מוהריק"ו דתרי תנאי או אמוראי או פוסקי הלכות אשר בחלקות ישיתו טעמיהם צרוף יצרפו התם דקיימי בחדא

שיטה אלא שטעמיהם חלוקים אבל אי לא קיימי בחדא שיטה אף על פי שהטעמים שוים אין מצטרפין וכתב עוד שכיוצא בזה כתב בכנסת הגדולה ח"מ סי' רצ"ב בהגהות בית יוסף אות כ"ד דאפשר לומר דלא אמרינן אין הלכה כר' אליעזר בן יעקב כשחולק עם רבים למאן דאמר אלא דוקא כשהרבים עומדים בסברא אחת אבל כשהרבים חלוקים בסברתם כל חד וחד יחיד אצל ראב"י עכ"ל וכתב מרן חיד"א דאפשר להביא ראיה לכלל זה מדברי הרב המגיד בפרק י"ח מהלכות שבת דין י"א ומדברי הרבנים משנה למלך בפרק שלישי מהלכות עבדים דין י"ד ופרי חדש במים חיים בהגהותיו על הרמב"ם שם דכדי להחשיבם רבים צריך שיהיו בסברא אחת ושכן משמע בעירובין ד' מ"ז ע"א אלו תורף דב"ק עי"ש:

ותמיה לי שראיתי לרבין חסידא בספר קהלת יעקב בקונטרס מענה לשון ח"ב סי' צ"ז שכתב וז"ל אין הלכה כיחיד במקום רבים כתב בהגהות מרדכי פרק המפקיד עלה דאמר רבא מכי מטא אדרכתא לידיה כתב ראבי"ה דהלכה כרבה שהוא רבם של אביי ורבא ורבים לא הוו דלא אמרי בחדא שיטתא שמעת מינה דלא הוו תרי לגבי חד אלא כשהשנים חולקים כולם על האחד מחד טעמא אבל אם כל אחד חולק עליו מטעם אחר ליתי כאן תרי לגבי חד וכן כתב הרב המגיד בפרק ז' מהלכות אישות דין י"ב שבתי וראיתי להרב כנסת הגדולה בהגהות הרמב"ם פרק תשיעי מהלכות רוצח (עמ"ש מרן הכסף משנה דר' אליעזר בן יעקב ור' עקיבא כי פליגי לא אמרינן משנת ראב"י קב ונקי אלא כרע"ק מחברו ומשום הכי פסק כרע"ק) שכתב ודעת הרמב"ם כפי דברי מרן הכסף משנה מוכרח דסבירא ליה דאפילו לגבי רבים הלכתא כראב"י דאי לא למה לי למהב טעמא משום דפליגי עם ר' עקיבא תלמוד לומר משום דפליג עם רבים ע"כ: ואנכי לא ידעתי איה הם הרבים במשנה ואי משום דר' אליעזר אמר מטבורו ורע"ק מחוטמו וראב"י ממקום שנעשה חלל הא לא מיקרי רבים כל דלא קיימי בחדא שיטתא עכ"ד הרב קהלת יעקב אלמא דדעת הרב כנסת הגדולה דגם בכי האי גוונא חשיבי רבים (וקצת נראה דבשיטה זו אזיל בתשובת בעי חיי ח"מ ח"א סי' ט"ן ד' ג"ן ע"ב בהגהה וכן בסי' ס' דף ד"ן ע"ג אבל אינו מוכרח כיעי"ש) והוא היפך ממה שכתב בשמו מרן חיד"א הנ"ל וכן כתב הרב יד מלאכי בכללי שאר פוסקים אות כ"ד בשם הרב כנסת הגדולה ביו"ד סי' ק"מ הגהות בית יוסף אות ב' הא דשני פוסקים משני טעמים מצטרפין היינו דוקא בדקיימי בחדא שיטה אלא שטעמיהם מחולקים אבל אי לא קיימי בחדא שיטה אף על פי שטעמיהם שוים אין מצטרפין ושם באות כ"ג כתב בשם ה"ה בהלכות אישות פרק שביעי דין י"ב דלא הוו תרי לגבי חד אלא כשהשנים שוים בטעמם אבל אם כל אחד

חולק עליו מטעם אחר לית כאן תרי לגבי חד ועי"ש עוד בגוף הספר במערכת הכ"ף אות ש"א (בד"ה ומעתה יש לחקור ובד"ה וראיתי) ובחפשי ראיתי שהרב המגיה לספר משק ביתי במערכת ה"ה סי' קמ"ו הביא דברי הכנסת הגדולה בהגהותיו להרמב"ם הנ"ל והרבה להשיב על דבריו ומכלל תמיהותיו אחת היא דסתר דידיה אדידיה ממה שכתב בכנסת הגדולה ח"מ סי' רב"ץ הנ"ל גם הרב משק ביתי במערכת היו"ד סי' רי"ז אסף בכלל זה דהיכא דאינם בחדא שיטה לא חשיבי רבים וגם בעיקר כללא דיחיד ורבים הלכה כרבים האריך מאד בכמה פרטים עי"ש גם ידידי הגאון מוהרי"א יצ"ו בס' עמודי אש סי' ד' כלל י"ב בד' ל"ד ע"ב האריך קצת בעניינים אלו עי"ש:

ובספר עין יצחק לגאון עזנו אבד"ק קאוונא יצ"ו בחלק א"ח סי' כ"ח אות ג' כתב שבספרו באר יצחק חלק א"ח סי' ז' הוכיח דמהני רובא אף אם אין מסכימים מטעם אחד מדברי התוס' בנדה ד' נ"ד ומהירושלמי דסנהדרין פרק א' הלכה ב' ולפי מה שכתב הש"ך בח"מ סי' כ"ה ס"ק י"ט לחלק דאם הם לפנינו שאני יש לסתור הראיה מהירושלמי אך כבר השיג על הש"ך בבית אפרים בקונטרס הראיות סי' ט"ל ס"ק י"ג דאין לחלק בזה וכדכתב מוהרי"ט בח"ב סי' ט' ואם כן שפיר מוכח מהירושלמי וידידי הרה"ג מוהר"י בכרך בספרו הנחמד עבור יחזקיהו המלך ד' י"ב ע"א בהגהה כתב כמסתפק אם בענין כזה חשיב חד לגבי תרי וכתב דרך הערה ולא נחית לעיין במקצוע זה שאינו מעין מלאכתו היקרה עי"ש: כלל לב) יחיד ורבים הלכה כרבים ובשעת הדחק יכול לסמוך על היחיד עיין מה שרשמתי במערכת הכ"ף אות ק"י קי"א קי"ד במאי דאמרינן כדאי הוא רבי פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק: כלל לג) ידות שבועה כשבועה וכן לענין ידות נדרים עיין לקמן במערכת השי"ן: כלל לד) ישן אם עשה איזו מצוה בעודו ישן אם יצא ידי חובת מצותו ראיתי למרן החבי"ף בס' חיים ושלום ח"א סי' ב' שכתב בשם הרב שאלת יעבץ בח"ב סי' צ"ז שאם בא על האשה בשינה ונתעברה וילדה לא קיים המצוה דישן לאו בר דעת הוא לגמרי לא למצוה ולא לעבירה לא נשכר ולא נענש וכן מצינו בלוט שלא ידע בשכבה ובקומה כיוצא בו אמרו ביבמות דף ג"ן ע"ב אין אונס בעריות אלא בישן לפי זה יכולנו לומר בלוט אף שבבכירה לא יצא ידי חובת פריה ורביה בצעירה מיהא יצא אף דחשבינן לה ופושעים יכשלו בם אם כן מקצת דעת הוה ליה בצעירה וחשיבא כונה ולפום מאי דאמרו בנזיר ד' כ"ג גדולה עבירה אף שהוא לאנתכוון למצוה תיתי כמאן דאמר מצות אין צריכות כונה לצאת נמצא בעמון קיים מצות פריה ורביה ואפשר היינו טעמא דאקדים קרא עמון למואב בכל מקום עכ"ל וסיים הרב חיים ושלום דמבואר

מדברי הרב דבישן לגמרי הבא על אשתו לא קיים מצות פריה ורביה כיון דלאו בר דעת הוא ושקיל וטרי בדבריו עי"ש:

והנה אין מצוי אצלי ס' שאלת יעב"ץ לראות אם הזכיר דמדברי התוספות בסנהדרין דף מ"ז ד"ה אימא כישן דמי מוכח לכאורה שלא כדעת הרב והוא דאמרינן התם אמר עולא אמר ר' יוחנן אכל חלב והפריש קרבן והמיר דת וחזר בו הואיל ונדחה ידחה אתמר נמי אמר ר' יוחנן אכל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה הואיל ונדחה ידחה וצריכא דאי אשמועינן קמיתא משום דאיהו דחי נפשיה בידים אבל האי דממילא קדחי אימא כישן דמי וכתבו התוספות לאו לגמרי כישן דמי דישן חזי אף בשעה שהוא ישן כדתנן השולח חטאתו למדינת הים מקריבין אותה בחזקת שהוא קיים ולא חיישינן שמא ישן בשעת הקרבה וכו' הרי דאף דשוטה בשעה שהוא שוטה לא חזי ולאו בר כפרה הוא ואין מקריבין עליו קרבנו ישן מיחזא חזי ויכולים להקריב קרבנו כשהוא ישן דחשיב בר כפרה בשעה שהוא ישן וכיון שמתכפר בחטאת שמקריבין בשעה שהוא ישן הרי אם כן יש לו שכר על זה בשעה שהוא ישן וזה כנגד היסוד שהניח הרב דישן לאו בר דעת גמור הוא לא נשכר ולא נענש וכו' ויש לדחות דאף שחשוב בר דעת כשהוא ישן לענין שמה שנעשה בשבילו על ידי אחרים כשהוא ישן הרי הוא חשוב כאילו נעשה בשבילו בשעה שהוא ער מכל מקום אין מזה ראיה למה שהוא בעצמו יעשה בשעה שהוא ישן שיהא מועיל כאילו עשה הדבר ההוא כשהוא ער דכשהוא ישן מה שהוא עושה בעצמו כלא חשיב כיון דלאו בר דעת גמורה הוא בההיא שעתא ולא תעזוב נפשי לשאול למה לא קבע הרב דינו לענין חיוב מצות עונה שמצוי ושייך דין זה בכל אדם אף במי שכבר קיים מצות פריה ורביה ואולי סובר הרב דדוקא במצות עשה הוא דבעינן כונה אבל מה שעושה כדי לקיים מה שמוזהר בלאו אף שעושה מעשה מכל מקום כיון שאינו אלא כדי שלא לעבור על הלאו לא נאמר בזה מצות צריכות כונה ואף שאינו מכוין כלל יוצא ידי חובתו ולכן בחיוב מצות עונה שהוא בלאו עונתה לא יגרע לא בעינן כונה כלל ולכן אף הישן מקיים מצות עונה ורק לגבי פריה ורביה שהיא מצות עשה ומצות צריכות כונה קאמר דאינו מקיים המצוה כשהוא ישן ואיה"ש אכתוב בזה במערכת המ"ם בס"ד:

ומרן החבי"ף כתב דנראה לו דקיים מצות פריה ורביה ממה שבא עלי' בעודו ישן וראיה מדקימא לן מצות אין צריכות כונה כדאמרינן בחולין דף ל"א ע"א גבי נדה שנאנסה וטבלה דאמר רב טהורה לביתה מטעמא דבעלה חולין הוא ולא בעי כונה ופסקו הרמב"ם ורבינו חננאל והסמ"ג כרב דלא בעינן כונה לטבילת נדה כדכתב מרן בכסף משנה בראשון מהלכות מקואות הלכה ח' ואם במצות עשה של טבילת נדה שהוא חמור בעונש

כרת לא בעינן כונה כל שכן למצות פריה ורביה אם עשאה בלא כונה מהני ליה קיום המצוה וציין להגהות אשירי סוף פרק ראוהו ב"ד ולהרדב"ז החדשות ח"ב סי' ל"ד ולהרב מוהרמב"ח בספר יום תרועה דף ז' ד"ה אמרא ובספר קול אליהו ח"א חלק א"ח סי' ל"ד וסיים דלא מבעיא להמפרשים דהא דנדה שנאנסה וטבלה שעלתה לה טבילה הוא משום דמצות אין צריכות כונה דהוא הדין נמי במצות פריה ורביה אלא אף להסוברים דלאו משום מצות צריכות כונה או אינן צריכות אתינן עלה הא מיהא שמעינן דטבילת מצוה שאיסורו חמור בכרת מהניא לה בלא כונה כמו כן ילפינן לנדון דידן אלו תורף דב"ק: והנה מה שכתב דקימא לן מצות אין צריכות כונה תמיהני איך פה קדוש יאמר כן ונהפוך הוא והלכתא אזלא כמאן דאמר מצות צריכות כונה במצות דאורייתא עיין בא"ח סי' ס' סעיף ד' ובמה שציינתי בזה לקמן במערכת המ"ם אות ס"ד שדעת כמה פוסקים דבמצוה דאורייתא פשיטא להו דנקיטינן דצריכות כונה ופליגי במצות דרבנן דאיכא מאן דאמר דבדרבנן נקיטינן דאין צריכות כונה ואיכא מאן דסבר דגם בדרבנן צריכות כונה ואיכא מאן דאמר דאדרבא בדרבנן פשוט יותר דצריכות כונה עיין שם ואם כן במאי דעסקינן במצות פריה ורביה דאורייתא איך יכתוב הרב דקימא לן דמצות אין צריכות כונה ואנכי לא ידעתי ואם ירצה ה' אנופף ידי עוד בזה במערכת המ"ם בס"ד כי שם ביתו:

ומה שהביא ראיה דקימא לן אין צריכות כונה מדקימא לן ברב דנדה שטבלה באונס טהורה לביתה הנה מלבד דאין זה פשוט דקימא לן הכי והרבה פוסקים סוברים דלא עלתה לה טבילה אף גם להפוסקים כן כבר מפורש בדברי הרדב"ז החדשות סי' ל"ד שציין הרב בעצמו שאין מזה הכרח לדין אם מצות צריכות כונה או לא וז"ל בסוף התשובה והוי יודע דהאי פלוגתא לא שייכא במצות צריכות כונה או לא דהכא טבילה ושחיטה לאו מצות נינהו אלא מכשירין ובהכי פליגי רב ור' יוחנן דלמר מכשירי קילי ממצוה ולמר חמירי ממצוה אבל במצות גופייהו אי בעו כונה לא מעיילי נפשייהו בהכי רב ור' יוחנן וכן כתב הרמב"ן עכ"ל ועם שאינו פשוט לומר כדברי הרדב"ז הנ"ל (דלאו הא בהא תליא) כמו שמתבאר ממה שרשמתי במערכת המ"ם אות ס"ב מכל מקום גם לאידך גיסא לומר דהא בהא תלי אינו פשוט לומר כן (כמו שנראה מדברי הרב) ואולי שלזה נתכוון בציונו לדברי ההגהות אשירי דבסוף פרק ראוהו בית דין ששם מפורש שסובר דהא בהא תלי ומה שאמר רב נדה שנאנסה וטבלה טהורה הוא משום דסבר מצות אין צריכות כונה כמו שכתבתי בשמו במערכת המ"ם שם וספר קול אליהו שציין אין מצוי אצלי וספר יום תרומה שבידי הוא דפוס חדש ואין הדפים מכוונים לשל דפוס

ישן וכפי הנראה כוונתו לדברי הרב על מה שאמר רב אשי בדף כ"ח ע"א כפאוהו פרסיים וכו' עי"ש (בד' ו' ע"א בדפוס חדש) ושם כתב מפורש דקימא לן מצות צריכות כונה ובההיא דנדה כתב דאף למאן דאמר דבעיא כונה מכל מקום מה שאשה אחרת המטבלת אותה מכוונת לשם טבילה מהני וכו' ולא איירי בזה אי הא דטהורה לביתה תליא במצות צריכות כונה או לא כיעויין שם:

ועל הראיה שהביא הרב שאלת יעב"ץ מיבמות דף ג"ן ע"ב הנ"ל כתב (בחיים ושלום) וז"ל ועם שמצינו ביבמות דאמר רבא אין אונס לערוה לפי שאין קישוי אלא לדעת אלא בישן ואמר רב יהודה ישן לא קנה ביבמתו דנראה דביאת הישן לאו כלום היא לקיים מצות יבום הא לא מכרעה דלא מיבעיא לפירוש רש"י וז"ל ישן לא קנה דישן לאו בר דעת הוא דלא הוי קניינו קנין דנראה מדבריו דלאו משום כוון המצוה הוא דלא קנה דאין הכי נמי דמשום קיום מצוה הוה מצי לקיים דמצות אין צריכות כונה ברם שאני הכא דבעינן קנין וכל שהוא ישן לאו בר דעת לקנות אלא אפילו לשיטת התוס' והראשונים הרשב"א והרא"ש והריטב"א בחידושיהם שהקשו על פירוש רש"י והם פירשו דבעינן כונה לשם ביאה וכן כתב הרב המאירי שם והיינו משום דגלי קרא בהדיא יבמה יבא עליה כדאמרינן בגמרא שם יבמה יבוא עליה עד דמכוין לה לשם ביאה הרי דדוקא באיש היבם דגלי קרא יבמה יבוא עליה לא מהני ישן אבל ביבמה עצמה אם היא ישנה קנה וכן כתב הרמב"ם בהלכות יבום פרק ב' הלכה ג' והרב המאירי שם והטור בסי' קס"ו הא לאו הכי גם בישן שאינו מקיים מצות יבום ביאתו הוי ביאה ובודאי דקיים מצות פריה וריביה מדבריו נראה שהבין בכוונת הרב יעב"ץ שממה שיבם אינו קונה יבמתו בישן מוכיח דמצוה שעושה בעודו ישן כלא חשיב ולזה דוחה ראיתו הן לפי פירוש רש"י והן לפי פירוש התוספות ושאר הראשונים שהזכיר:

ובהורמנותיה דמר לדידי חזי שאין כונת הרב שאלת יעב"ץ להביא ראיה לדינו מהא דישן לא קנה ביבמתו אלא כונתו להוכיח דישן אינו נענש על איזו עבירה שעשה בעודו ישן והנה לכאורה צריך להבין מה שכתב הרב כיוצא בו אמרו אין אונס לעריות אלא בישן שנראה ממרוצת דבריו שמבין דרבא דאמר אין אונס לערוה שאין קישוי אלא לדעת איהו גופיה הוא דקא מסיים למילתיה ואמר אלא בישן אבל באמת אין הדבר כן כי מאי דאמרינן אלא בישן לאו סיום מלתיה דרבא הוא דרבא לא אמר אלא אין אונס לערוה לפי שאין קישוי אלא לדעת אלא הני מילי דסתמא דש"ס נינהו דקא מהדר לאסבורי לן היכי דמי אונסדמתניתין ואמר דלא מצינן לפרושי דאנסוהו נכרים דהא אמר רבא וכו' אלא צריך לפרש מתניתין דאנוס דתנינן היינו שהיה ישן אלא דלא נחה דעתיה דש"ס

בהאי פירושא משום דאמר רב יהודה דאין יבם קונה בישן כן הוא אמיתות סוגית הש"ס אלא שכונת הרב שאלת יעב"ץ למילף דכל מה שיעשה האדם בעודו ישן אנוס מיקרי ואינו נענש על זה היא מדהוה בעינן לפרושי דאנוס דמתניתין משכחת לה בישן וכלומר דלגבי ישן מודה רבא דיש אונס לערוה אלא דלא אתנח לן לפרושי מתניתין בהכי לפום מאי דאמר רב יהודה דיבם אינו קונה יבמתו בישן אבל מהא דהוה סברינן למימר דלגבי ישן גם רבא מודה דישן חשיב אנוס לערוה וכיון דאנוס הוא רחמנא פטריה לא הדרינן מהאי סברא אלא קושטא הכי הוי דלעניין עריות ישן חשיב אנוס ופטור אם בא על ערוה בעודו ישן ושמעינן דישן שעבר עבירה אינו נענש דישן לאו בר דעת הוא להיות נענש והוא הדין דלא חשיב בר דעת לקבל שכר על אשר יעשה בעודו ישן זו היא כונת הרב שאלת יעב"ץ:

אלא דמכל מקום מה שכתב מרן החבי"ף דלדברי התוספות ודעמייהו דטעמא דישן לא קנה ביבמתו שהוא משום דגלי קרא וכו' הא לאו הכי ביאת הישן ביאה היא ונלמוד מזה לענין פריה ורביה נראה דשפיר קאמר דאם לא כן למה לי קרא גבי יבמה דבעינן כונה לשם ביאה תיפוק לי דביאתו לאו כלום חשיבא ואין כאן יבום ואין לומר דמיבום ילפינן לעלמא דלא מקיים המצוה בעודו ישן דאם כן לדעת כמה פוסקים שהבאתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת חליצה סי' א' אות א' (בד"ה ובעיקר) דמצות יבום איתא גם ביבמה כיעי"ש תיקשי לן אמאי כשהיא ישנה מהני בה מצות יבום כדאמרינן בש"ס וכן פסקינן בסי' קס"ו דאם היא ישנה ולבו ער קנה הרי גם עליה איכא מצוה וכשהיא ישנה אין כאן קיום מצוה אלא ודאי צריך לומר דגם כשעושה המצוה בעוד ישן הוי מצוה אלא דלגבי יבום גלי קרא ביבם דלא מהני מדכתיב יבמה יבא עליה שיכוון לשם ביאה וגבי יבמה דליכא גילויא דקרא מהני גם כשהיא ישנה דישן שקיים מצוה מהני: עוד הוכיח שם (בחיים ושלום) דקיים מצות פריה ורביה בענין זה שהרי כמה גדולים כתבו דאשה שנתעברה באמבטי וידוע של מי היה הזרע קיים האיש ההוא מצות פריה ורביה והרי הוא בנו לכל דבר ואם כן כל שכן זה שעושה מעשה בפועל אף שהוא ישן ודאי דמהני וכבר רמז שם לעיין בברכי יוסף סי' א' אות י"ד ובשאר ספרים והמעיין בברכי יוסף ישר יחזה שהרבנים חלקת מחוקק ומוהר"י זיין כתבו דנתעברה באמבטי קיים האב פריה ורביה והוי בנו לכל דבר והוכיחו כן מהגהת סמ"ק שהביא הרב בית חדש ביו"ד סי' קצ"ה ושכן הוכיח הרב משנה למלך בפרק ט"ו מהלכות אישות דין ד' דהוי בנו לכל דבר ומרן חיד"א שם פקפק על ראייתם ומסיק דאין ראיה חותכת מדברי הגהת סמ"ק גם הרב פתחי תשובה בס"ק ט' כתב דבספר בני אהובה האריך לסתור דברי הרב משנה למלך:

והביא עוד (בחיים ושלום) מה שכתב מרן הב"י אהע"ז ריש סי' מ"ב בשם הרב מוהר"ש בר צמח על מי שקדש אשה ואמרו שהיה ישן וישן אינו מדבר ואם נים ולא נים תיר ולא תיר מעשיו קיימים ונראה שכונתו להוכיח מזה דמה שיעשה בעודו ישן מהני לולא דבקידושין בעינן אמירה וליכא וגם ציין לעיין בפרק רביעי דעירובין משנה ה' (ד' מ"ה ע"א) מי שישן בדרך ולא ידע שחשכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דהואיל ואם היה נעור קני ישן נמי קני וכן פסקו הפוסקים בסי' ת"א ועוד ציין לעיין בספר עושה שלום בחידושיו למגילה ד' ק"ך ע"ג שנסתפק לענין משלוח מנות ומתנות לאביונים אם שלח ונתן והמקבל היה ישן והניחם בחיקו והמקבל נשאר ישן עד שעבר פורים אם קיים בזה המצוה שהרי הוא נתן או נימא כיון שהוא לא ידע ואין שמחה לגבי המקבל לא קיים הלה את המצוה וציין לזה לעיין במחנה אפרים הלכות קנין חצר סי' י"ב וסי' י"ד שמשם יתברר דין זה והנה ס' עושה שלום אין מצוי אצלי לראות מסקנתו למה שנסתפק גבי משלות ומתנות ובעניותי איני רואה שיהיה מזה הוכחה להדין שלפנינו אם עשיות המצוה כשהוא ישן מהני וכיון שאין הספר מצוי אצלי לא אוכל לדבר דבר וכן הספר חיים שאל (ח"א סימן ע"ד אות ל"ב) שציין שם אין אצלי: ומה שכתב שיש לברר ספקו של הרב עושה שלום מתוך דברי הרב מחנה אפרים עיינתי בסי' י"ב ותורף דב"ק הוא שנסתפק בנותן מתנה לחבירו והמקבל ישן והניחה בחיקו או בידו אם קנאה בעודו ישן והביא מתניתין דהזורק נתן לה גיטה והיא ישנה נעורה והרי היא גטה אינו גט עד שיאמר לה הא גיטך ומה שפירשו הראשונים ודקדק מדבריהם דגבי מתנה דלא בעינן דעת המקבל כל דאיכא דעת מקנה מהני והביא דברי הפוסקים בזה ושוב כתב דבריש פרק הבא על יבמתו אמרו ישן לא קנה ופירש רש"י דלאו בר דעת הוא ולא הוי קנינו קנין וכתב דלפי זה איכא למימר דאפילו בדעת אחרת מקנה לא קנה ויש לחלק ומה שהקשו התוס' שם לפירוש רש"י מקטן לאו קושיא היא דישן גרע מקטן כדכתב הרא"ש דישן גרע מחרשת וכן מה שהקשה הרשב"א דהא לא בעינן כונה אינה קושיא דישן כיון דאין בו דעת אין קנינו קנין אלו תורף דב"ק בסי' י"ב:

ויש להעיר על הרב במאי דפשיטא ליה דישן גרע מקטן שלא זכר דברי מרן הב"י בא"ח סי' ה"ן דאם אחד מהעשרה אינו יכול לענות עמהם כגון שהוא ישן אפילו הכי מצטרף וכתב בשם האגור בשם מוהרי"ל שרצה לומר כן מדאמר רבי יהושע בן לוי דקטן המוטל בעריסה מצטרף וכו' ואם איתא דישן גרע מקטן הכי מצינן למילף ישן מקטן דמהני ודוחק לומר דקטן המוטל בעריסה שאני ולא אמר רב מחנה אפרים בקטן כזה דגרע ישן מניה ובאמת הרב טורי זהב שם בסק"ד דחה דברי האגור בהנחה זו דישן גרע מקטן ויש

להעיר עליו לכאורה מדברי התוספות ביבמות ד' נ"ד ע"א שדחו פירוש רש"י על פי מאי דמשמע להו דישן שוה לקטן אף שאינו קטן המוטל בעריסה וכי היכי דיבום של קטן מהני אף שאין בו דעת הכי נמי יבום הישן מהני וזה כנגד היסוד של הרב טורי זהב לכאורה אמנם יש לומר דלא אמר הרב טורי זהב דישן גרע מקטן לכל דינים שבתורה רק לענין ענית קדושה קאמר דגרע משום דישן אין בו קדושה דסלקא מניה נשמתא וטעים טעמא דמותא ושריא עליה רוח מסאבא כדאמרו בזהר וכו' שהביא בטורי זהב אבל לשאר מילי אפשר דגם הוא מודה דלא גרע ישן מקטן אך מדברי הרב פרי חדש שם נראה שסובר דישן גרע מקטן לכל מילי שאחר שכתב שנראה לו עיקר כמו שכתב הטורי זהב דישן אינו מצטרף סיים וכל שכן למה שכתב מרן הב"י באהע"ז סי' חל"ק בשם הרא"ש דישנה לית בה דעת כלל וגריעא מחרשת וכונתו לומר דהכי נמי גרע ישן מקטן וזה היפך סברת התוספות והרב נהר שלום השיב על דברי הרב טורי זהב דאף דישן שורה עליו רוח רעה וכו' לא מפני זה גרע מקטן שהרי יש בו קדושה אלא ששורה עליו רוח רעה ולא נסתייע מדברי התוספות דיבמות דמשוו ישן לקטן משום שהוא בא להשיב על דברי הרב טורי זהב וסובר כמו שכתבתי דמודה הרב טורי זהב דלשאר דינים לא גרע ישן מקטן:

גם הרב זכור לאברהם אביגדור בתשובה בחלק א"ח סי' י"א השיב על דברי הרב ט"ז שדברי תימה הם דאטו מפני שהוא ישן יצא מכלל ישראל לא ניחא למרייהו דנימא הכי ואף דשורה רוח טומאה על הישן הא מקרא מלא דבר הכתוב השוכן אתם בתוך טומאותם ופירש רש"י אף על פי שהם טמאים שכינה ביניהם ולגבי צירוף לעשרה דתלי בבני קדושה וכל בי עשרה שכינתא שריא ישן הרי הוא ישראל ומבני קדושה ושפיר מצטרף ועל מה שהקשה הרב פרי חדש מדברי הרא"ש דישנה גרעה מחרשת כתב דאין הנדון דומה לראיה דהתם גבי גט דבעינן בר דעת כדי שיהיה משלחה ואינה חוזרת משום הכי ישנה לא מהני וגריעה מחרשת שהרי אין בה דעת כלל אבל כאן לאו בדעתא תליא מלתא אלא בבני קדושה תליא מלתא וישן בר קדושה הוא כנז"ל ונראה דאינו מתיישב בזה השגת הרב מחנה אפרים על התוספות דיבמות הנ"ל דהא גבי יבום נמי בדעתא תליא מלתא שתהיה דעתו לקנות היבמה כמובן:אמנם מצאתי בס' דבר אליהו להגאבד"ק טארלא בתוך סי' ה"ן בדף ס"ו ע"ג שכתב דמה שהקשה הפרי חדש על הא דישן מצטרף מההיא דבאהע"ז סי' חל"ק דאם נתן לה הגט כשהיא ישנה אינה מגורשת יש ליישב דהתם טעמא אחרינא איכא משום דהגט לא מינטר וכן כתב הר"ן בגטין ואדרבא משם ראיה דישן כנעור דמי דהא בנתן לה כשהיא ישנה אין צריך ליטלו ממנה ולחזור וליתנו

לה עכ"ל הנה לפי זה גם קושיית הרב מחנה אפרים על דברי התוספות מתיישבת בהכי ויש להעיר בדברי הרב שנראה שסובר שפירוש דברי הרא"ש הוא כדכתב הר"ן הטעם משום נטירותא דגט והמעיין בדברי מרן הב"י (בד"ה נתנו לו כשהיא ישנה) ישר יחזה שמרן משמע ליה שטעמים חלוקים הם וטעם הר"ן והרשב"א לא כטעמו של הרא"ש הוא שכתב וז"ל וכתב הרא"ש דטעמא דישנה הוא משום דלית בה דעת כלל וגרעה מחרשת והרשב"א כתב דאין הענין משום דעת אלא לפי שאין לה יד כלל וגרעה מחרשת והיא כנשתטית או שאינה יודעת לשמור גטה דאינה יכולה להתגרש וגם הר"ן כתב דאף דלא בעינן דעתא דידה מקום המשתמר מיהא בעינן וכשהיא ישנה לא מינטר עכ"ל מבואר דטעמים חלוקים הם ולהרא"ש אין הטעם משום דלא מינטר אלא משום דאין לה דעת כלל גם מדברי הרב פרי מגדים במשבצות על דברי הטורי זהב הנ"ל מתבאר כן:

הן אמת שהרב קרבן נתנאל הרכיב בדברי הרא"ש טעמו של הר"ן וז"ל דגרעה מחרשת דחרשת יודעת לשמור גטה ומשום הכי יש לה יד להתגרש אבל ישנה לית בה דעת כלל להכי אין לה יד ומהאי טעמא אף אם בתחלה אמר לעדים ראו גט שאני נותן לאשתי אם נתן לה כשהיא ישנה אינה מגורשת דהא אין לה יד כלל עכ"ל אבל מדברי מרן הב"י נראה שלא הבין כן בדעת הרא"ש ואולי מפני זה הוצרך הרב פרי חדש להביא סברת הרא"ש הנ"ל שהביא מרן הב"י בסי' לק"ח ולא כתב הדברים בשם הרא"ש בלבד לפי שדברי הרא"ש אולי נוכל לפרש שכונתו לטעם הרשב"א והר"ן לכן תלה הדבר במה שכתב מרן בשם הרא"ש שמתבאר מדברי מרן שחלוקים בטעמם: ושם (בדבר אליהו) ראיתי בדף ס"ו ע"ב שהביא מה שאמרו בש"ס כתובות דף ק"ג דרבי הוה אתי לביתיה כל בי שימשי וכתב בספר החסידים סי' תתשכ"ט דרבינו הקדוש היה נראה בבגדי חמודות שהיה לובש בשבת ולא בתכריכין להודיע שעדיין היה בתקפו ופוטר את הרבים ידי חובתם בקידוש היום ולא כשאר מתים שחפשים מן המצות כי צדיקים נקראים חיים במיתתם ופוטר בקידוש בני ביתו ותמה על זה איך יוציאו ידי חובת אחרים הרי הוא פטור וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם (אמר המחבר כן הקשה הרב נחמד למראה בח"א ד' ק"ג ע"ב ואני ההדיוט כתבתי במכתב לחזקיאו שנדפס כעשרים שנה קודם שנדפס ספר דבר אליהו ליישב קושיא זו עי"ש בחלק השיטה ד' כ"ח ע"ד) וניחא ליה על פי מאי דקימא לן דישן מצטרף לעשרה ואף להט"ז שחולק ביישן היינו משום דנשמתו מסתלקת ולא הוי בכלל קדושה דטעים טעמא דמותא וכו' ואם כן גבי רבי אדרבא נשמתו היתה מקודשת ובכי האי גוונא לא אמרינן כל שאינו מחוייב בדבר וכו' ורבינו הקדוש לאחר פטירתו נחשב כישן וכהך דבבא מציעא דף פ"ה דאמר אליהו

אדאוקימנא לאברהם ומשי ידיה ומצלי ופירש מוהרש"א שהצדיקים במיתתן קרויים חיים והמיתה אינה אלא כשינה כאמור לישני עפר והוא שאמר אדאוקימנא לאברהם שהעמידו מתוך השינה ומשי ידיה לתפלה כדין הישן על מטתו שצריך נטילה לתפלה וכו' דמבואר מזה דמצות נוהגות בהם וישן בר מצות הוא ובישן נוהג דינים ומשפטים שאם הזיק כשהוא ישן חייב כמבואר ברמב"ם וטור וש"ע סי' תכ"א וגם מסברא נראה דחייב גלות גם כן וכו' אף דבשו"ת עבודת הגרשוני סי' ס"ט נסתפק אם ישן בר גלות הוא נראה לי כמו שכתבתי ומצאתי להחתם סופר ח"מ סי' קפ"ד שנראה מלשונו בפשיטות שישן בר גלות הוא ואם הוא במשפטים בודאי הוא גם כן במצות וחוקים וכו':

עוד כתב דיש להביא ראיה דישן בר מצות הוא על פי מה שכתב בחידושיו בר"ה דף כ"ח א"ל אביי אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה וכו' עי"ש בפירוש רש"י ולכאורה קשה איך שייך לחייב מלקות על שינה הא בשעת שינה שוגג הוא ומוכרחין לומר דמחייבינן ליה על מה שסומך עצמו לישן ואיך מצינו לחייב מלקות על הכשר עבירה דהא במה שסומך עצמו לישן אינו עובר דהא דאמרינן בסוכה (ד' מ"ז) והלכתא מיתב יתבינן רק שינה אסור כפי' רש"י שם ואם כן מאי מקשה אביי על ישן דילקה אף דהוה שוגג קרוב למזיד דהא בשעה שסומך עצמו לישן היה יודע בודאי שיישן אף על פי כן איך מצינו מלקות על כי האי גוונא ועוד דעל הסמיכה והשכיבה אין לחייבו דהא מיתב יתבינן רק על השינה ושינה הוי לאו שאין בו מעשה וי"ל דבודאי אין כוונת אביי על מלקות ממש רק כוונתו איסור מלקות וראיתי שגם בספר יום תרועה כתב דכוונת אביי על איסור מלקות מפני דלא משכחת התראה דהא מיירי הכא אליבא דר"מ בלא כוונה עי"ש אמנם אין אנו צריכים לכל זה דאף בכוונה לא שייך כאן מלקות ממש היוצא לנו מזה דבשעת שינה עובר על בל תוסיף ואיכא איסור מלקות הרי דישן בר מצות הוא ועיקר מצות שינה בסוכה יוכיח דישן בר מצות הוא ונולד לנו מזה דין חדש דאם אחד ישן בסוכה ובא חבירו והוציאו בתוך שנתו חוץ לסוכה וישן שם בבית הוי בחבירו דין מבטל את חבירו ממצוה עיין בפוסקים עכ"ל: ואין הפנאי אתי לחזור על לימודי הנ"ל ולפלפל במה שיש לישא וליתן בדברי הרב רק העתקתי דבריו להראות שדעתו כדעת מרן החבי"ף דישן בר מיקיים מצות הוא ולא ראה דברי הגאון שאלת יעב"ץ הנז"ל בראש אות זו דסובר דישן לאו בר דעת הוא ואינו במצות כשהוא ישן ושם ראיתי שהביא מה שנסתפק הגאון מחנה אפרים שהבאתי לקמן (בד"ה ומה שציין) אי חצרו של אדם קונה לו כשהוא ישן וכתב דהרב תורת גטין פשיטא ליה דמציאה על ידי חצר המשתמר קונה אף בישן:

ומה שציין הרב חיים ושלום לדברי הרב מחנה אפרים סי' י"ד עיינתי שם ואין שייכות לזה רק בסי' ט"ו נסתפק בדין חצר דקונה שלא מדעתו אם היה בעל החצר ישן אם קנה או לא וכתב דאף דבנתן לה גטה בחצירה והיא ישנה אינה מגורשת איכא למימר דהתם שאני משום דחצר דגטה לא אתי אלא משום יד וכל שהוא ישן לית ליה יד אבל בעלמא דחצר משום שליחות אתי כי היכי דשלוחו מהני אפילו היה זה המשלחו ישן הכי נמי בחצר וכן כתבו המפרשים בהזורק דאם עשתה שליח לקבלה וקבלתו בעודו ישנה דהויא מגורשת (עיין לעיל בד"ה ואין הפנאי מה שהבאתי בזה בשם שו"ת דבר אליהו בשם תורת גטין) והרב המגיה שקיל וטרי במי שבאה מציאה בחצירו בעודו ישן אם קונה או לא אלו תורף הדברים אשר בספר מחנה אפרים בשני הסימנים הנ"ל ואיני מבין בעניותי איך אפשר לפשוט מזה ספקו של הרב עושה שלום אם קיים המצוה אף שהמקבל לא ידע וכו' ואף שמדברי הרב מחנה אפרים נלמוד דהמקבל קונה החפץ אף בעודו ישן אכתי איכא למימר דלא יצא הנותן ידי חובתו כל שלא ידע המקבל ואין שמחה לפניו ועוד ציין (בחיים ושלום) לתשובתו שבחלק ח"מ שכתב בענין קנין וזכיה בעודו ישן ולפי הנראה כונתו לתשובה שבספרו חקת החיים סי' ס"ג ששם חקר בענין זה אבל הלשון שם לפי הנראה אינו מדוקדק וז"ל יש לחקור במי שהוא ישן ונתן מתנה לחברו שהניחה בחיקו או בידו אם קונה או לא ונפקא מינה אם בעודו ישן בא אחר ולקחה ממנו או הנותן לו מתנה כשנתעורר חזר ולקחה אי המתנה אינה מתנה יכול ליטולו או, הוי מתנה אלה דברי החקירה ומובן שהלשון מגומגם וצריך לתקנו באופן שיהא מובן שחקירתו היא אם המקבל הוא ישן בעת שנתן לו חברו המתנה ובתשובתו לא גילה דעתו לפשוט חקירתו רק הביא מה שכתב מרן הב"י באהע"ז סי' מ"ב בשם הרשב"ץ הנ"ל וציין לעיין במחנה אפרים ועושה שלום וחיים ושלום הנ"ל ובספרו רוח חיים באהע"ז סי' א' אות י"ד ציין לעיין בדין זה (אם קיים מצות פריה ורביה במה שבא בהיותו ישן) בספר נחמד למראה חלק ד' קס"ב ע"ב (ואינו מצוי אצלי) ובספר פתח הדביר ח"ב ד' צ"ב ואיני יודע איזה טעות נפל בדפוס כי עיינתי שם ולא מצאתי מדין זה:

ובמה שכתבתי למעלה על דברי הרב שאלת יעב"ץ דמדבריהתוספות בסנהדרין דף מ"ז נראה בהיפך הנה ראיתי עתה בספר מתת ידו לידידי הרה"ג מתתיהו אבד"ק בוטען יצ"ו בסי' י"ד דמבעיא ליה אם יש על האדם חיוב מצוה כשהוא ישן או לא ונפקא מינה באם קיים איזו מצוה שאפשר לקיימה כשהוא ישן כגון שישן בטלית מצוייצת אם נאמר שישנו בקיום מצות כשהוא ישן נמצא מקיים המצוה בכל שעה ורגע שלבוש וישן בה ואם אין עליו שום חיוב אינו מקיים בזה שום מצוה בתר דבעיא הדר פשטה דגם על

הישן יש חיוב לקיים מצות שאפשר לו לקיימן כשהוא ישן והוא ממה שכתב הרב טורי זהב בסי' ח' ס"ק ט"ו גבי לן בטליתו בלילה דאין צריך לברך בבוקר משום דהוי ספק פלוגתא בין הרמב"ם והרא"ש בדין כסות יום בלילה אם חייב בציצית המובא בש"ע סי' ח"י דלהרמב"ם דכסות יום בלילה פטור הלן בטליתו בלילה צריך לברך בבוקר כיון דבלילה נגמרה מצותו ובבוקר הוא חיוב חדש ולהרא"ש דכסות יום בלילה חייב אם כן בלילה לא נגמרה מצותו לכן אין צריך לברך וכיון דפלוגתא היא ספק ברכות להקל וכן פסקו האחרונים ומזה מוכח דגם כשהוא ישן ישנו בחיוב מצות שאם לא כן הלא גם להרא"ש דכסות יום בלילה חייב בציצית היה צריך הלן בטליתו לברך דכיון שישן הרי פסק ממנו החיוב ואחר השינה הוא חיוב חדש אלא ודאי שגם בעודו ישן הוא חייב במצות שאפשר לו לקיים ואם כן על מה שמקיים אז יש לו שכר כמקיים כשהוא ער ועם שיש לפקפק קצת בדברי הרב יצ"ו בסגנון ספקו טהור ובדברי פשיטותו מכל מקום דבריו נכונים לפשוט מזה דגם בעוד האדם ישן שייך הוא במצות שאפשר לו לקיים בעודו ישן ונלמוד מזה לביאת ישן דמקים בזה מצות פריה ורביה וכדעת מרן החבי"ף: שוב כתב שיש להביא ראיה לזה מההיא דסנהדרין (הביא דברי הש"ס והתוספות הנז"ל) והוקשה לו במה שהוכיחו התוספות דכשהוא ישן נמי חזי מדמקריבין החטאת ולא חיישינן אולי ישן הוא דדילמא הא דמקריבין ולא חיישינן שמא הוא ישן היינו משום דמוקמינן אחזקתיה שהיה ער כששלחה כדמוקמינן ליה אחזקה שהוא חי ועוד מדאמר רב בסוכה דף כ"ו ע"ב דאסור לישן ביום יותר משיתין נשמי שהיא שינת עראי והקרבת חטאת הלא היא דוקא ביום ואין הכי נמי דאי ידעינן שהוא ישן אין מקריבין משום דישן לא חזי וניחא ליה דכיון דאי אפשר שלא ישן כדקימא לן דהנשבע שלא לישן שלשה ימים היו מלקין אותו אין זו חזקה והיה לנו לחוש לולא דגם ישן חזי ואם כן מוכח מדברי התוספות דישן חייב במצות שאם היה פטור הא ודאי שנדחה בשעה שישן: והנה במה שכתב דמאי דסמכינן להקריב קרבן הוא משום דסמכינן דלא עביד איסורא לישן ביום וכו' יש לפקפק הרבה.

א) דיש פוסקים שכתבו דאף דאמר רב אסור אינו אלא מדת חסידות עיין בפתח הדביר ח"ב סי' רל"א ובאור לי סי' ע"ח וכיון שאין בזה אלא מדת חסידות הא ודאי קשה לעשות מעשה שיש בו אף נדנוד איסור על פי סמקי זה. ב) דאין זה אלא לתלמידי חכמים ומשום ביטול תורה הא לדלת העם יושב ובטל מדברי תורה כישן דמי ובעלי מלאכה העוסקים בלילה במלאכתם ואם נאסור להם לישן ביום לא יעסקו מפני זה בתורה רק יצא אדם לפעלו ולעבודתו מאי נפקא מינה מאיסור זה ומתניתין דשולח חטאתו וכו'

על כל אדם היא שנויה אחד חכם ואחד שאינו יודע ואף לתלמידי חכמים הותרה שינת הצהריים לאותם היושבים בבית ה' בלילות דיתבין ועסקין באורייתא קדישתא וגם כדי לחזק גופם לעסוק בתורה בלילה שאחר זה וכמו שמפורש בדברי הפוסקים ומפורש כן בפתח הדביר ואור לי שם.

ג) שיתין נישמי הוא זמן שאפשר לעשות מעשה הקרבן אם לא כולו על כל פנים יש בו כדי לשחוט ולקבל הדם ולזרוק כי נודע על פי נסיון ששינת הסוס היא יותר מחצי שעה כמו שהעיד חכם אחד ירא ה' שדקדק כמה פעמים בשינת הסוס וכך היה מונה ט"ן נשמי ומתעורר והט"ן נשמי דסוס הם יותר מחצי שעה כן כתב מרן חיד"א בקונטרס אחרון שבספר מחזיק ברכה בסי' ד' ויש דעות ששיתין נשמי הוא כשלש שעות עיין בפתח הדביר ח"ב סי' רל"א ובמשנה ברורה בסי' ד' ועל כל פנים הדעה שהיא יותר מחצי שעה היא דעה ממוצעת ויש בזה שהות כדי עבודת קרבנו והיה לנו לחוש אולי ישן הוא באותה שעה ומדלא חיישינן להא שפיר מוכחי התוספות דגם כשהוא ישן מיחזא חזי להקרבת קרבנו: ויותר נכון היה להרב יצ"ו לדחות ראיית התוספות בפשיטות לא מצד איסור כי אם מטעם דכיון דרוב העולם אין ישנים ביום אזלינן בתר רובא דעלמא ולא חיישינן שמא השולח החטאת הוא מן המועט הישנים ביום ועוד דאיכא ספק ספקא שמא אין דרכו של זה לישן ביום כלל ואת"ל שזה דרכו לישן מי זה אמר כי בשעה זו הוא ישן אלא שיש לומר דלא היה לנו לסמוך על זה לעשות מעשה לכתחלה להקריב קרבנו כמו שמתבאר מדברי הרדב"ז (בדפוס ווארשא תרמ"ב היא בחלק ד' סי' אלף רפ"ו ובדפוסים הישנים היא כחלק א' סי' רט"ו) שנשאל במי שזרק גט לאשתו בחצרה ביום ולא ידעינן אם היא ישנה או נעורה אם זכתה לה חצרה ומתגרשת או לא וכתב שבעיקר הדין איכא פלוגתא דרבוואתא שהראב"ד סובר שאם זרק לה גטה בחצרה והיא ישנה מגורשת והרשב"א כתב דמסתברא דאינה מגורשת דלא עדיפא חצרה מידה דתנן נתנו בידה והיא ישנה אינה מגורשת כל שכן בחצרה וכו' וכן כתבו הריטב"א והר"ן שאינה מגורשת ומכל מקום יש לתרץ לפי שיטת הראב"ד וכו' אבל מכל מקום סוגיא דגמרא משמע כדברי אחרונים וכו' והשתא בנדון דידן כיון שרוב בני אדם ישנים בלילה ודאי שאינה מגורשת ואם נשאת תצא עד שתביא עדים שהיתה נעורה בשעה שזרק לה גטה ואם זרק לה גטה בחצרה ביום והיא בצד חצרה המשתמרת לדעתה ולא ידעינן אם היתה ישנה או נעורה מסתברא לי כיון דרוב בני אדם נעורים ביום וקימא לן רובא וחזקה רובא עדיף אם נשאת האשה או שהלך בעלה למדינת הים אין לך שעת הדחק גדול מזה וסמכינן על הראב"ד שסובר דאפילו ידעינן בודאי שהיתה ישנה מגורשת אם זרק לה

גטה בחצר המשתמרת לדעתה וקרוב אני לומר שאפילו בני המחלוקת מודים והא דכתב הרשב"א עד שתביא עדים שבאותה שעה היתה נעורה איירי בלילה ולא ביום או דאפילו ביום לענין שתנשא לכתחלה וכו' אלו תורף דב"ק הרי לך דאף דנחית לסברא זו שרוב בני אדם אינם ישנים ביום לא כתב סברא זו אלא לענין אם כבר נשאת או שהלך בעלה למדינת הים שהוא שעת הדחק גדול הא לאו הכי אין לעשות מעשה לכתחלה על סמך זה וכן יש לומר לענין הקרבת הקרבן כמובן:

נחזור לדברי הרב מתת ידו יצ"ו והוא שהביא שם הדין שבסי' ה"ן דישן מצטרף למנין והאריך ליישב קושיות הרבנים טורי זהב ופרי חדש בדין זה בדברים נכוחים וישרים וסיים כדין זה דישן מצטרף שריר וקים ומזה מוכיח דישן שייך במצות והוא מחוייב בהם אלא דמצד אונס שינה רחמנא פטריה ולכן שייך שפיר למימר דגם הוא נחשב כהתשעה נעורים אף דאינו יכול לעמוד עמהם שאם נאמר דעל ישן ליכא שום חיוב מצוה והרי הוא כשוטה וקטן ודאי דאי אפשר לומר דיצטרף ומאחר דפסקו הפוסקים דישן מצטרף מוכח דמחוייב במצות אלא דרחמנא פטריה מצד אונסו וממילא דבר שיכול לקיים כגון לבישת ציצית הרי יש בידו לקיימו ועוד האריך בכמה חידושי דינים על פי שיטה זו עי"ש דב"ק: והנה בא"ח סי' מ"ד נקיטינן דמותר לישן בתפלין שינת עראי כשאין עמו אשה כדתניא בסוכה וכתב הרא"ש בפרק מי שמתו סי' כ"ח בשם רבינו יונה הטעם דלא חיישינן משום היסח הדעת משום שהיסח הדעת שאסור בתפלין היינו שחוק וקלות ראש אבל היסח הדעת אחר אינו אסור והגאון שאגת אריה בסי' ט"ל הוכיח מדברי הרמב"ם והרמב"ן שסוברים שהסיח הדעת שאסור בתפלין לאו דוקא שחוק וקלות ראש אלא כל שמסיח דעתו מהמצוה אסור וכתב ליישב מה שקשה לפי זה אם כן למה מותר לישן שינת עראי בתפלין עי"ש וידידי הגאון פרי יצחק יצ"ו בסי' ה' הצריך עיון יישובו וכתב ליישב על פי מה שכתב הרב מגן אברהם בסי' ש"ת ס"ק י"א דלמאן דאמר שבת לאו זמן תפלין אם בא להניח תפלין בשבת אין צריך למשמש בהם כדי שלא יסיח דעתו מהם וכן מתבאר מדברי התוספות במנחות דף ל"ו ד"ה אי ומדברי המרדכי בהלק"ט בהלכות תפלין עי"ש בביאור מרדכי להגאון מוהר"ם בנעט הרי דכל שאינו זמן תפלין ואינו מקיים שום מצוה אין צריךלמשמש בהם ואין צריך ליזהר מהיסח הדעת ובזמן שאדם ישן אינו במצות תפלין לא מבעיא אי אמרינן מצות צריכות כונה וכל שאינו מכוין אינו מקיים שום מצוה אלא אף למאן דאמר מצות אין צריכות כונה מכל מקום בעת שינה אינו אלא כמתעסק בעלמא וכיון שבשעת שינה אינו מקיים שום מצוה הרי זה דומה למניח תפלין בשבת ויום טוב למאן דאמר דאינם זמן תפלין שאינו צריך למשמש

בהם ואינו מוזהר בהיסח הדעת ולכן מותר לישן בהם שינת עראי אלא דשינת קבע אסור משום שמא יפיח בהם שזה ודאי אסור גם כשמניח בזמן שאין בו חיוב בשבת ויום טוב והוא הדין בשעת שינה אלו תורף דב"ק יצ"ו ולפי מה שהוכיח ידידי הרב מתת ידו יצ"ו מכמה מקומות שגם הישן הוא שייך במצות ורק שפטור מצד אונס שאי אפשר לו לקיים המצות כשהוא ישן ומה שעושה כשהוא ישן חשיב עושה מצוה ומקבל שכר נראה שיש לפקפק בטעמו של ידידי הרב פרי יצחק יצ"ו וצריך להתיישב ולא באתי אלא להעיר אזן שומעת והמעיין תהיה דעתו מכרעת:

ודע שבעיקר הדין שנחלקו הרבנים שאלת יעב"ץ וחיים ושלום הנ"ל במי שבא על הישנה ונתעברה אם קיים המצוה בזה דלהשאלת יעב"ץ לא קיים המצוה ולהחיים ושלום קיים המצוה כנז"ל בראש האות מצאתי עתה סברא לקיים דברי חכמים טובים השנים דהא והא איתא ואבאר כונתי דהנה הגאון שאגת אריה בדיני מילה סי' ב"ן הביא מה שכתב בשפתי כהן סי' רס"ב ס"ק ב' (על מה שכתב הרמ"א שאם נימול תוך שמונה אין צריך להטיף דם ברית) שהקשה ואם כן אמאי מילה דוחה שבת וכדאמרינן גבי עומר דאי סלקא דעתך נקצר שלא כמצותו כשר אמאי דוחה שבת וכו' וכתב וז"ל בודאי אין סברא כלל לומר דאם מל תוך שמנה יצא ידי חובת מילה וכו' דהא ודאי ליתא דכל היכא שמלוהו קודם זמנו לא קיים מצות מילה כלל והוי ליה כאילו נכרת הגיד דאין לו מה לימול ולא שייך אצלו מצוה כלל וכו' ואם כן אין קושיא כלל לימהליה בערב שבת דבזה אינו מקיים כלל מצות מילה ואדרבא מבטלה לגמרי לעולם ובהגעת זמן המצוה אי אפשר לקיימה כיון שאין לו ערלה שכבר נחתך קודם זמנו וכו' אלו תורף דברי הרב שאגת אריה: ועל פי דברי השאגת אריה הנ"ל כתב ידידי הגאון דובעריש ראפאפורט אבד"ק ראווא יצ"ו בספרו הנחמד דרך המלך (על הרמב"ם) בפרק שני מהלכות דעות דף י"ח ע"א ליישב קושית הגאון טורי אבן בחידושיו לראש השנה דף כ"ח במאי דאמרינן ביבמות דף ס"ב ע"א היה לו בנים בגיותו ונתגיירו עמו דר' יוחנן סובר דקיים מצות פריה ורביה והקשה מהא דאמרינן התם כפאוהו ואכל מצה וכו' דאמרינן כפאו מאן אילימא כפאו שד וכו' והתניא עתים חלים עתים שוטה וכו' והפירוש דכיון דבאותה שעה היה פטור מהמצוה אכילה דאותה שעה לאו כלום היא ואי הדר חלים באותו לילה ונעשה בר חיובא צריך לחזור ולאכול וכו' והכי נמי בהיו לו בנים בגיותו היכי מקיים מצות פריה ורביה הרי בן נח אינו מצווה על מצות פריה ורביה כמו שכתבו התוספות שם בד"ה בני פריה וכיון דבאותה שעה לאו בר חיובא דפריה ורביה הוא א"כ אותם בנים לא עלו לפטרו לאחר שנעשה בר חיובא דהיינו לאחר שנתגייר וכתב בדרך המלך לישב על

פי דברי השאגת אריה הנ"ל דהכא נמי יש לומר דהא דאמרינן דאם היו לו בנים בגיותו דקיים פריה ורביה אין הכונה דחשיב כאילו קיים המצוה דבאמת מצוה זו שעשה קודם חיוב לא חשיב קיום המצוה רק דכיון שכבר יש לו בנים שוב אין עליו חיוב עוד לקיים מצוה זו שהרי כבר יש לו בנים שיש להם יחס עמדו ומעולם לא חשיב שקיים המצוה: ובדרך זו כתב ליישב קושית מרן מוהריט"א שהובאה במנחת חינוך מצוה א' במאי דקימא לן דמי שהוליד ממזר קיים מצות פריה ורביה הא מצוה הבאה בעבירה היא ולא חשיב מקיים מצוה כלל וכו' דיש לומר דגבי אם הוליד ממזר אין הכוונה שחס ושלום זה שבא על החייבי כריתות קיים המצוה דבאמת חשיב מצוה הבאה בעבירה ולא חשיב מצוה כלל רק שכיון שיש לו בנים שוב אינה מוטלת עליו מצוה זו להוליד בנים שהרי כבר יש לו ואף אם יוליד אחר כך בנים ובנות לא יקיים המצוה עוד אם כן זה שבא על החייבי כריתות מלבד שעבר עוד חשיב שמבטל המצוה ששוב אין בידו לקיימה ויתישב גם קושית הרי"ט אלגאזי הנ"ל ובאבן העזר סי' א' הביא הבית שמואל בס"ק יו"ד דברי החלקת מחוקק שכתב וז"ל יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי אם האב קיים פריה ורביה ואם נקרא בנו לכל דבר והעלה דהוי בנו לכל דבר וממילא נשמע דחשיב כמקיים פריה ורביה ובודאי הוא לא עשה דבר שנאמר שחשיב שמקיים המצוה רק כיון דהוא חשיב כבנו לכל דבר אמרינן הרי יש לו בנים ושוב אין המצוה מוטלת עליו וכמו כן אני אומר שאם לא יתכוין בשעת בעילתו לקיים המצוה אם תתעבר ויוליד שוב לא יהיה בידו לקיים המצוה עוד שכיון שכבר יהיה לו בנים ושוב לא תהיה המצוה מוטלת עליו כלל ואף אם יוליד אחר כך בנים ובנות לא חשיב בזה שיקיים המצוה שהרי אין המצוה מוטלת עליו אם כן בזה שבעל בלא כונה למאן דאמר מצות צריכות כונה חשיב כמבטל המצוה דהוי כמצוה שעוברת שאין בידו לקיימה ולא דמי לשאר מצות כגון שופר או מצה שכל שקיימה שלא במתכוין למאן דאמר מצות צריכות כונה מחויב לחזור ולקיימה בכונה אבל הכא אם לא קיים המצוה בכונה ויהיה לו בנים שוב לא יהיה בידו לקיימה עוד וחשיב כמבטל המצוה כאמור ועם כי לפי הנראה יש לפקפק במה שמדמה הא דידיה להההיא דהרב שאגת אריה דשניא ההיא דאחר שימול אותו בערב שבת אי אפשר לו למולו עוד בשבת ונמצא מבטל בזה המצוה ואין בידו לקיימה עוד אבל כשיש יכלת בידו לעשות המצוה שנית כי הא דהיו לו בנים בגיותו שאפשר לו גם עתה לעשות מה שעשה בגיותו כדי לקיים המצוה וכן בהוליד ממזר אם איתא שלא קיים המצוה במה שהוליד בגיותו וכן בבעילת זנות למה לא יהא חייב עתה לקיימה כיון שיש יכולת בידו לקיימה עתה ואיך נפקיע ממנו חיוב המצוה וצריך להתיישב בזה איה"ש:

בכל זאת לפי דברי הרב יצ"ו נראה דהוא הדין בבא על אשתו כשהוא ישן ונתעברה אף שלא היה לו שום כונה לקיים המצוה ולא חשיב מקיים המצוה וכדעת הרב שאלת יעב"ץ מכל מקום הוא נפטר בזה מידי חיובו אשר ציוה ה' שיהיה לו יחס ובנים והרי יש לו ואינו חייב עוד לקיים המצוה וכדעת הרב חיים ושלום ולא מטעמיה אלא משום שהמצוה זו נסתלקה ממנו כאילו לא היה חייב בדבר כלל ולכאורה נראה שגם לפי מה שיישב הרב טורי אבן לקושיתו (מההיא דכפאו ואכל מצה וכו' אההיא דהיו לו בנים כשהיה כותי) דשאני התם דשבת בעינן והא איכא ואף דר' יוחנן סובר דאם היו לו בנים ומתו לא קיים פריה ורביה מכל מקום בהיו לו בנים בהיותו כותי מודה דהא איכא שבת כמו כן יש לומר דבא עליה כשהוא ישן הרי איכא שבת ועדיף מהיו בנים בהיותו כותי ויתכן שמזה הטעם הוא שכתבו מן הפוסקים בנתעברה באמבטי שמקיים מצות פריה ורביה משום שהרי יש בזה לשבת אך יש להתיישב לפי דברי התוספות ביבמות שם בד"ה הכל מודים בעבד ובהגהות הגאון מוהר"ץ הירש חיות שם ומה שתירץ לקושית הטורי אבן לפום ריהטא נראה שהן הן הדברים שבטורי אבן לישב קושיתו עי"ש: כלל לה) יחיד ורבים הלכה כרבים הוא כלל אלים שעיקרו מן התורה ולא מהני שום כלל לדחות כלל דיחיד ורבים וכו' מרן החבי"ב בכנסת הגדולה יו"ד סי' כ"א הגהות בית יוסף אות י"א הביא דבריו הגאון יד מלאכי במערכת המ"ם אות תכ"ג ועי"ש ועיין בשו"ת בעי חיי ח"מ ח"א סי' ח"ן דף מ"ח מה שהוקשה לו על זה והאריך:

וסברת תנא קמא חשיב רבים עיין ביד מלאכי סוף אות ר"ל (ואם כשנשנה בלשון חכמים אומרים עדיף עיין במה שרשמתי במערכת החי"ת אות ק"ט) ועיין מלא הרועים בח"ב דף מ"ו ע"א ובשאלתות סוף סי' קס"ט (אמה שאמרו בסוכה דף ג' ע"א כל שמחזקת ראשו ורובו ושלחנו כשרה ר' אומר עד שיהא בה ארבע אמות על ארבע אמות) כתב ברם צריך למימר הלכתא כר' או כרבנן אם תמצא לומר יחיד ורבים הלכה כרבים וכו' אלמא דסברת תנא קמא חשיב רבים ועי"ש בהעמק שאלה במה נסתפק וכן כתב בשאלת שלום אות ד"ן (על דברי השאלתותשאלתא מ"ח) וכבר נודע דסתמא דתנא קמא הוי רבים בכל מקום כמו שכתבו תוספות ריש ביצה ע"ב וכן כתב מרן מוהריט"א בפרק ו' דבכורות אות ה"ן דפ"א ע"ג (מדפוס ווארשא): והיכא דפליגי תרי עם תלת וכיוצא דלאו יחיד ממש עם רבים אי הוי סברת המועטים כיחיד נגד רבים בס' חינא וחסדא ח"א דף קס"ה ע"ג כתב בשם ס' עושה שלום במערכת הכ"ף דף ו' ע"ב דלא אמרינן בכי האי גוונא יחיד ורבים כיון דלאו יחיד ממש הוא ועל פי זה קשיא ליה על דברי הר"ן וכתב על דבריו דיש לומר דהר"ן סבירא ליה דמאי דאמרינן יחיד ורבים וכו' לאו דוקא יחיד

ממש עם רבים אלא הוא הדין שלשה כנגד עשרה הוי יחיד ורבים וכל שכן כשאומר בש"ס ורבנן סברי או ותנא קמא סבר וכו' וכמו שכתב בכללי הכנסת הגדולה סי' ס"ו ובכללי הגט פשוט סי' ה' עכ"ל ובספר שביתת יום טוב בשו"ת לאורח חיים סי' ט' דף י"א ע"ב כתב בשם הרב בנימן זאב סי' ש"ג דתרי לגבי תלת חשיב יחיד ורבים וכן כתב הרשב"א במחלוקת הפוסקים אזלינן בתר רוב מנין וכן כתב בפרח מטה אהרן ח"א סי' ל"ב דהא דקימא לן יחיד ורבים וכו' לאו דוקא יחיד נגד רבים אלא אפילו מועטים נגד מרובים תפסינן לדינא כסברת המרובים וכו' ע"כ וכן מתבאר מדברי מרן הב"י ביו"ד סי' שצ"ט (ד"ה ומה שכתב ולאחר שיקבר) ולענין הלכה נקיטינן כוותייהו דרבים נינהו (נגד הרמב"ם וסייעתו שהובא שם):

והשגתי עתה ספר גט פשוט (שציין הרב חינא וחיסדא) וראיתי שכתב דמוכח בהרי"ף פרק אלו טריפות גבי גלודה דתרי לגבי תלת חשיבי יחיד נגד רבים וציין לעיין ביו"ד סי' ב"ן ובנימן זאב ד' תל"ז ובכנסת הגדולה בכללי הגמרא סי' ס"ז והרדב"ז סי' קט"ז ומוהרי"ט יו"ד סי' ל"ג לענין ספק ספקא בפלוגתא דרבוואתא: וחקר שם (בגט פשוט הנ"ל) דלפי הנראה דכלל זה דיחיד ורבים הלכה כרבים דאמרינן הכי בפלוגתא דתנאי ואמוראי ופוסקים הוא מן התורה כדמוכח בכמה דוכתי אם כן קשה לכאורה דאשכחן בכמה דוכתי בש"ס דפסקי אמוראי כתנא יחיד נגד רבים וכו' ובפרק הגוזל עצים ד' צ"ו פרכינן ורב שביק רבנן ועביד כר' מאיר ומשני משום דאיפכא תני וכתב מרן בכללי הגמרא דפוס יי"ש דף ק"ג ע"ב בשם הרשב"א בשם הרז"ה שאף שיש הרבה בגמרא שפוסקים כיחיד לא מקשינן הכא אלא משום דרב תלמידיה דרבי הוה דהוה סדרן של משניות וחתמן ואיהו הוה במניניה דרבי ואם כן היכי שביק מאי דסתם במתניתין ועביד כר' מאיר גם בספר גופי הלכות כלל קנ"ו ד' ל"א ע"ב כתב בשם רבינו בצלאל כל האמוראים יש להם כח לפסוק הלכה כיחיד אבל רב דתלמידיה דרבי וכו' וכן כתב הראב"ד בפרק קמא דעדיות גבי ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין שאם יראה בית דין דברי היחיד ולסמוך עליו פירש הראב"ד יסמוך עליו יקבע הלכה כמותו כדמצינו כאמוראים שקובעים הלכה כיחידי בכמה מקומות אף שהרבים חולקים עליהם וכיוצא לזה כתב הרא"ם ח"א גם במחלוקת פוסקים וצריך טעם למה הלא רובא דאורייתא הוא דכתיב אחרי רבים להטות:

וכתב ליישב דהא דאמרינן רובא דאורייתא הוא היינו כשנחלקו בשעת מעשה הסנהדרין או הבית דין בשאלה שנשאל לפניהם אז פוסקים הדין והולכים אחר הרוב מן התורה בין להקל בין להחמיר אמנם אותו הדין והפסק אין נשאר כן הלכה קבועה לדורות שלא

יוכל בית דין אחר לחלוק על אותו פסק של הראשונים שהרי אמרה תורה אל השופט אשר יהיה בימים ההם וזה לשון הרמב"ם בריש פרק שני מהלכות ממרים בית דין גדול שדרשו באחד מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין ועמד אחריהם בית דין אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו וכתב מרן בכסף משנה דלמד כן מדאשכחן דתנאי וכן אמוראי בתראי פליגי אקמאי וכו': אמנם היינו דוקא כשהאדם יכול להכריע בראיות המקובלות לאנשי דורו יכול לסתור פסק הקדמונים כמו שנראה מדברי הרמב"ם והראב"ד הנ"ל וכדכתב הרא"ש בפרק אחד דיני ממונות ובטור ח"מ סי' כ"ה וכל שכן אם יש בידו ראיה מכרעת לשיטה אחת מהפוסקים דיכול לעשות כמותם ואינו חושש לסברת החולקים ואפילו שדעתו נוטה לסברא אחת די כדכתב מרן בח"מ סוף סי' י"ח בשם נמוקי יוסף אבל כשלא יוכל להכריע בראיות אי נמי בזמננו זה יתמי דיתמי דאף שיש לו ראיות אין אנו סומכים על הראיות לסתור סברת הקדמונים כדכתב בכתבי מוהרי"א סי' רמ"א ואפילו להכריע בין גדולי הפוסקים אין אנו סומכים על הראיות בכי האי גוונא יש כמה חולקים שאם רואה הדיין שנחלקו הפוסקים בדין זה אוסר וזה מתיר ברוב המקומות אנו רואים דרואים היכי דעת רוב הפוסקים עמודי ההוראה ופוסק הדין כרוב הפוסקים בין להקל בין להחמיר וכו':

אך אכתי קשה כשנחלקו הפוסקים באיסור תורה דהולכים ברוב המקומות אחר רוב הפוסקים להקל כדכתיבנא ואינם חוששים לדברי המיעוט והלא הסכימו הפוסקים דל"ח רוב אלא כשנחלקו פנים בפנים רובו מתוך כולו כדכתב הרשב"א בתשובה הביאה מרן בח"מ סי' י"ג וכן דעת כמה פוסקים כמו שכתבתי לעיל ויראה לי דמטעם זה הוא שמצינו בכמה דוכתי בפוסקים אחרונים דהולכים להחמיר באיסורי תורה וחוששים למיעוט פוסקים המחמירים ודנין אותו כדין הספקות ואפילו בפיסול גט דרבנן לפעמים חוששים לדברי מיעוט הפוסקים המחמירים עיין בסי' קכ"ו בדין לא האריך הווין ובסי' קמ"ו בדין שהזכיר התנאי קודם התורף שכתב מרן בב"י דהרא"ם החמיר ולא מלאו לבו להקל כסברת רוב הפוסקים עי"ש ומכל מקום קשה מאי שנא דבמקצת מקומות חוששים לדברי מיעוט הפוסקים האוסרים ובמקצת מקומות אין חוששין ומורין להקל כסברת הרוב: והנראה בזה הוא דכשם דבדיני ממונות אם יש שני פוסקים מסייעים למוחזק חשבי ליה ספקא דדינא אף שיש כמה פוסקים מחייבים כשהוא יחיד נגד רבים אין חוששים לדבריו ואין לומר קים לי דחשבי ליה מיעוטא דמיעוטא הכי נמי במחלוקת באיסורי תורה אף דרוב הפוסקים מתירים כיון דיש שנים או שלשה פוסקים אחריהם חוששים לדבריהם לענין הלכה למעשה אך ביחיד נגד רבים ברוב המקומות אין חוששים

לדבריו משום דחשבי ליה כמיעוטא דמעוטא דאפילו ר' מאיר לא חייש וכו' וכו' וסיים הכלל העולה דאף דמרגלא בפומייהו דרבוואתא אף במחלוקת פוסקים באיסורי תורה וגטין וקדושין לומר יחיד ורבים הלכה כרבים בין להקל בין להחמיר אפילו הכי חוששים לדברי המיעוט לענין הלכה למעשה לכתחלה מפני שאינו רוב גמור כיון דלא נחלקו פנים בפנים כמו הסנהדרין או בית דין של שלשה שהולכים אחר הרוב ועיין בכתבי מהרי"א סי' ר"ן ובתרומת הדשן סי' רל"ב ואפילו לדברי היחיד נגד הרבים חוששין לפעמים ובפרט כשהוא מגדולי המורים או כשראיות האוסר הן נכוחות וחזקות ואין לנו מנהג שפשטה הוראה הלכה למעשה אך אם פשט המנהג הוראה הלכה למעשה כשיטת רוב הפוסקים המקילים אי נמי כשראיות המקילים נכוחות וחזקות אי נמי שהמקילים הם עמודי ההוראה רוב בנין ורוב מנין והאוסרים הם קטנים בחכמה ובמנין אז עושים מעשה להקל כשיטת רוב הפוסקים ואפילו לכתחלה ולפי זה אתי שפיר דלא סתרי אהדדי דברי הפוסקים דפעם חוששים לדברי המיעוט ואף ליחיד ופעם אין חוששים אף למיעוט נגד הרוב דיש טעם וטעמים לחלק דלא כל הפוסקים שוים ולא כל המקומות שוים וה' יאיר עינינו במאור תורתו העתקתי תורף דב"ק שבכלל ה' איידי דאתי לידן ודב"ק הן קילורית לעין וכל ימי הייתי מצטער עד אשר זכיתי בו בחסדי השי"ת:

ומה שרמז למה שכתב לעיל דלא חשיב רוב אלא כשנחלקו פנים בפנים וכו' (כנז"ל בד"ה אך אכתי) דבריו הם בכלל א' וז"ל יראה לי דלא נאמר בתורה אחרי רבים להטות אלא כשכל הדיינים מקובצים יחד במקום אחד כמו הסנהדרין ונושאים ונותנים באותו דין ביחד פנים בפנים בכי האי גוונא הוא דאזלינן מדאורייתא בתר רובא אמנם במחלוקת שאנו רואים בדברי הפוסקים זה אוסר וזה מתיר וכל אחד כתב סברתו בספרו לפי דעתו או לפי בני ישיבתו בין שהיו החולקים בזמן אחד בין שהיו בזה אחר זה אין ברור לומרבכי האי גוונא דמדאורייתא אזלינן בתר רובא כיון שלא עמדו למנין ולא נשאו ונתנו ביחד פה אל פה דאנא אמינא אילו היו נושאים ונותנים ביחד מכח הפלפול והויכוח אפשר דהמרובים היו מודים לדברי היחידים והביא שכן כתב מרן בח"מ סוף סי' י"ג בשם תשובת הרשב"א אין הולכין אחר הרוב אלא כשרבו המזכים או איפכא מחוך משא ומתן של כולם אבל כשהמיעוט איננו לא שאילו היה שם אותו האחר שמא היה מראה טעם היפך הסכמתם ויודו הרוב בכך וכו': גם ביו"ד בב"י סי' רכ"ח ד' ר' ע"א כתב בשם הרשב"א בתשובה אין ההסכמה הולכת אלא אחר מה שהסכימו כולם וכו' ואין הסכמת הרוב אלא כשהיתה במעמד כולם כענין בדינים דעלמא עכ"ל וכן דעת מוהר"י קולון סוף שרש קפ"א וכתב שהרב משא מלך ד' מ"ד ע"ד לענין מסים ותקנות הקהל הביא בענין זה

סתירה בשתי תשובות מהרב מוהרשד"ם ח"מ סי' ת"ו וסי' שצ"ט ושהרב פני משה ח"ב סי' ק"י יישב דבריו ושוב כתב שזו היתה תשובת מוהרלנ"ח בענין הסמיכה שהסכימו רבני צפת וסמכו למוהר"י בי רב טרם שנמלכו עם רבני ירושלים וחלקו עליהם רבני ירושלים דאין יכולים לסמוך בזמן הזה ואין יכולים לומר שהם רוב נגד רבני ירושלים דהסכמת רוב שהוא בלא משא מתן של כולם רובו מתוך כולו אינה הסכמה כלל וכו' וכן היא דעת האחרונים דאין רוב בכל מקום אלא רוב הבא מתוך הכלל כמו שרמז דבריהם בכנסת הגדולה סי' י"ג אות כ"ב ושבאר מוהרלנ"ח בד' רע"ח ע"ג דהסכמת רובו מתוך כולו היינו פנים אל פנים ושאם המשא ומתן היא בכתב יש ספק אי מהני הסכמת רובו מתוך כולו:

ובשם מוהרש"ך ח"ב סי' ק"ט כתב דהסכמת רובו מתוך כולו בעינן אבל אם לא היו כולם במעמד אחד רק שהשמש הולך לכל אחד ואחד בפני עצמו מילתא דפשיטא היא דלא חשיב רוב למימר אחרי רבים להטות וכתב הרב גט פשוט שאף שרבינו צפת ומוהר"י בי רב שקיימו הסמיכה ולא חשו לטעמא דמוהרלנ"ח דבעינן רובו מתוך כולו לא היה טעמא שם אלא נימפ (צריך להיות מפני) שהיה סבור שאותו ענין לא היתה הוראה ולא היה צריך משא ומתן ולא חקור דין אלא הסכמה ביניהם בלבד לעשות סמוכים ולברר אחד מהם שיהיה סמוך כמו שיראה מדברי מוהר"י בי רב שבתשובת מוהרלאנ"ח ד' רצ"ח ע"ד והרלנ"ח ד' ש"ח ע"א חלק עליו דגם בתקנות והסכמות צריך משא ומתן ושיהיו נושאים ונותנים אלו כנגד אלו כדכתב הרמב"ם בראשון מהלכות ממרים ואם כן במחלוקת הפוסקים וה אוסר וזה מתיר לא שייך בזה אחרי רבים אלא הוי ספקא דדינא כיון שלא נשאו ונתנו ביחד: גם מוהר"א ששון סוף סי' ר"ז הוכיח מדברי התוס' דריש פרק המניח גבי אין הולכין בממון אחר הרוב דהא דכתיב אחרי רבים היינו בסנהדרין דהוי רובו מתוך כולו אבל לא במחלוקת הפוסקים וזה שלא כדברי הרדב"ז בסי' קט"ז דמה שאמרה תורה אחרי רבים הוא אפילו בדברי הפוסקים שלא דברו זה עם זה פנים בפנים ואפילו להוציא ממון אזלינן בתר רוב הפוסקים מן התורה ודבר ברור דסגיין דעלמא דלא כוותיה כמו שיראה המעיין בדברי האחרונים התופסים דגל הקים לי ועמד מתמיה ומתפלא שמצא להרשב"א בתשובות אחרות שנראה שאינו סובר דבעינן שיהא הרוב מתוך כולו ובמשא ומתן וכו' וגם הביא מדברי הפוסקים בכמה מקומות בהוראות איסור והיתר קידושין וגטין וכיוצא שלא השוו מדותיהם בענין זה וכתב שצריך להתיישב להעמיד הדבר על בוריו ומקודם צריך להציע איך הדין לענין ממון בפלוגתא דרבוואתא ושוב יכתוב בפלוגתא בענין איסור והיתר קידושין וגטין והאריך שם ובכללים הבאים

אחריו ומסקנתו לענין איסור והיתר היא לפי הנראה בסוף כלל ה' והבאתי תורף דב"ק למעלה (בד"ה והנראה) ועיין בענין זה בס' עין התכלת הנדפס חדש ממש בד' קי"ט ע"א מאות א' והלאה:

כלל לו) יין נסך אם היה אסור מדאורייתא עיין הרמב"ם והרמב"ן במצות לא תעשה סי' צד"ק ולהרב שער המלך פרק א' מהלכות אישות סוף הלכה א' ומה שכתב ששמע מקשים בשם הרב מוהריב"ד ז"ל עיין בספרו הנורא דברי אמת בקונטרס דברי סופרים סי' ה' (ד"ה וראיתי להרמב"ן דף קי"ד ע"ג מדפוס חדש) ועיין שואל ומשיב ח"ג סי' קכ"ו יעיר אזן מערכת הסמ"ך אות ל' והרב פרי העץ (בסו' ספר תורת נזיר) בד' פ"ג שקיל וטרי ליישב דברי הרמב"ן ממה שהשיב על דבריו הרב מגילת אסתר ויש להרגיש על מה שכתב הרב חתם סופר ביו"ד סי' קי"א כגון שבשל יי"נ וחלב של עכום"ז ואפילו איסור דאורייתא כגון יין לנזיר וכו' עי"ש דמשמע דנקיט בפשיטות דיין נסך איסור דרבנן הוא ואין זה פשוט וצריך לומר דיי"נ לאו דוקא אלא רוצה לומר סתם יינם והוא דוחק אף שהראשונים מפרשים כן לשון הש"ס עיין להר"ן בהלכות אמתניתין דיין נסך אסור ואסור בכל שהו (בע"ז ד' ע"ג) וכן כתב הרמב"ן בספר המצוות שם דברוב המקומות יין נסך כולל גם סתם יינן מכל מקום מלבד דקשה לפרש כן דברי רבני האחרונים ועוד דלא שמענו אלא בכולל ולא לומר יין נסך על סתם יינם לבד: כלל לז) יד אשה כיד בעלה נראה מדברי הרב מחצית השקל בסי' תמ"ח סק"ד דגם בנכרי אמרינן כן ותמה על זה רב אחד בשו"ת חתם סופר יו"ד סוף סי' שי"ו ועי"ש מה שביאר בכונתו ועיין שבות יעקב ח"א סי' כ' דמאי דאמרינן בכמה דוכתי מה שקנתה אשה קנה בעלה לאו דוקא בישראל אלא אף בנכרי אף דאין אישות להם ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ב סי' ס"ג (ד"ה והנה זאת):

כלל לח) יום טוב איקרי נמי שבת מיהו יום השבת מיהא לא מתקרי כן כתב מהרי"ל בסוף הלכות יום טוב הביא דבריו הרב בית מנוחה בדינים שאחר ברוך שאמר ומיסתייעא מילתיה מההיא דאמרינן בביצה ד' י"ב על פסוק וצא תוציאו משא ביום השבת בשבת אין ביום טוב לא והיה נראה לי שאפשר שזה דעת התוספות בסנהדרין ד' ל"ו (ד"ה ומה) שכתבו דמאי דילפינן דאין רציחה דוחה שבת מדכתיב בכל מושבותיכם אין יום טוב בכלל זה ומשמע דמאי דפשיטא להו הכי היינו מדכתיב ביום השבת ולא יום טוב וכמו שכתב מוהרי"ל דיום השבת לא איקרי: שוב ראיתי בהגהות מצפה איתן שכתב דאף דיום טוב איקרי שבת הכא לא מצינן למימר הכי דהא העברה מותרת ביום טוב עי"ש והוא אמת ואין הכרח למוהרי"ל מדברי התוספות ומה שהבאתי מש"ס ביצה

הנ"ל מצאתי בספר דברי מנחם סי' נ"א בהגהות בית יוסף אות ו' שכתב כן בשם הבית מנוחה בספרו גזע ישי ועיין בש"ע סי' תפ"ז סעיף א' דאם חתם ביום טוב מקדש השבת וחזר בו תוך כדי דבור ואמר מקדש ישראל והזמנים יצא משמע דאם לא נזכר תוך כדי דיבור לא מהני ומוכח דהשבת נמי לא מקרי (אפילו בלא יום השבת) אלא דכבר כתבו המפרשים דכיון דסירכא דלישניה נקיט ואמר מקדש השבת כונתו על שבת ממש ועיין בשלמי ציבור ד' ש"ח ע"ב גבי חותם בראש השנה מקדש ישראל והזמנים תחת ויום הזכרון והובא בקמח סולת ד' קמ"ד סוף ע"א ובעיקר דבר זה דיום טוב איקרי שבת מתבאר מדברי רש"י במסכת ביצה ד' י"ז ע"א שגם בדברי חז"ל יתכן לפרש דשבת רוצה לומר יום טוב שכתב בד"ה דלמיקני שביתה בשבתא לאו דוקא שבתא נקט אלא יום טוב קרי שבתא עכ"ל:

כלל לט) יד סולדת מבואר בש"ע א"ח סי' שי"ח סי"ד דהיינו מקום שכרסו של תינוק נכוית בו ומזה התרעם בבכור שור לחולין ד' ק"ג על מה שנוהגים העולם דכשאי אפשר להחזיק בו היד מחמת חומו חשבי ליה יד סולדת בו עי"ש והובא בקצרה בפתחי תשובה חלק יורה דעה סי' ק"ה סק"ו ולא זכר שכבר קדמו בתלונה זו בדרישה א"ח סי' שי"ח קרוב לסופו והובא בזכור לאברהם חלק יורה דעה מערכת היו"ד עי"ש ומצאתי בס' עמודי אש הנדפס מחדש בסי' ה' אות יו"ד שהשיג כן על הבכור שור ועוד איזה מחברים ובהשמטות גם כן כתב הגאון יחי' בענין זה עי"ש ובמה שאמרו בירושלמי בפרק כירה סוף הלכה ד' וכאן אין היד שולטת אלא עשו הרחקה וכו' אם פירוש אין היד שולטתהוא שאינה סולדת או רוצה לומר אין היד שולטת לפי שסולדת עיין בקרבן העדה וגליון הש"ס ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"ג סי' קכ"ה ומחצית השקל בסי' שי"ח ס"ק כ"ח והרב ערך השלחן שם אות יו"ד הביא מה שכתב הרב בית יעקב בסי' כ' שנתווכח עם הרב ש"ך והודה לו שסולדת ושולטת הכל אחד והרבה להשיב על זה מדברי הירושלמי ריש פרק כירה ובמעשרות עי"ש: כלל מ) ידו של אדם אי קונה שלא מדעתו עיין לרבינו המחנה אפרים בהלכות מכירה קנין משיכה סי' ד' ועיין ש"ך ח"מ סי' ער"ה סק"ג והגאון חתם סופר יו"ד סי' שי"ח (ד"ה ומינה) תמה על הש"ך ועל רבינו מוהרימ"ט בסי' ק"ן בח"א שכתבו דידו קונה שלא מדעתו שלא ראו דברי תוספות בבא בתרא דף ד"ן ע"א דפשיטא להו גם כן דידו קונה שלא מדעתו והקשו משטרי גר ותירצו שאילו היה יודע נמי לא היה דעתו לקנות לצור אבל בלאו הכי לא והביא מה שכתב הטור בסי' ער"ה בשם הרמ"ה גבי לבנים של גר ובגליון רש"א לבבא בתרא ציין על דברי התוספות הנ"ל לעיין בש"ך הנ"ל אולי אף הוא היה מתכוין להקשות על הש"ך מדברי התוספות כקושיית החתם

סופר ועיין משנה למלך הלכות גזלה פרק י"ז הלכה ח' שהקשה על דברי מוהרימ"ט דסבירא ליה דידו קונה שלא מדעתו מדברי התוספות דבבא בתרא הנ"ל דסברי דלא מהני ידו שלא מדעתו ולדברי החתם סופר אדרבא מדברי התוספות מסתייעא סברת הרב מוהרימ"ט ובתשובת הריב"ש סי' ת"א (ד"ה ואם החמץ הוא ברשות הרבים) כתב דאסור לטלטל החמץ של נכרי שהוא ברשות הרבים שהרי יזכה בהגבהתו והוה ליה חמץ שלו ובקונטרס שבסוף שו"ת הריב"ש (שנדפס בזמנינו בווילנא בשנת התרט"ל) שקיל וטרי מאד גאון אחר בדורנו יצ"ו במאמר ה' בדברי הריב"ש ומשנה למלך הנ"ל עי"ש באורך והגאון שבילי דוד ליו"ד בקונטרס הקנינים ד' קכ"ו ע"ד אות ב' כתב דמה שכתב החתם סופר דמסירה גם כן קונה כידו שלא מדעתו הוא תמוה והוא עצמו בסי' שי"ג כתב דהגבהה ומסירה אביזרא דמשיכה נינהו ומוהרי"ט לא אמר אלא בקנין ידו וכו' ושם באות ח' כתב גם כן בשם הקצות החושן סי' רס"ח דרק בידו ממש יש לו דין קנין חצר ולא משיכה ומסירה והגבהה: ורש"י בכתובות דף ל"א דסבירא ליה כשתופס בידו בעי שלשה טפחים חזינן דידו לאו מדין חצר וכן כתב בשיטה מקובצת כתובות הביאו הקצות .

דלרש"י ידו לא מתורת חצר מהני והנתיבות כתב דהוא מתורת חצר לרש"י גם כן וכו' ובאות ז כתב דהתוספות בבא בתרא ד' ד"ן והש"ך סי' ער"ה סברי כמוהרי"ט דידו קונה שלא מדעתו ומדברי הרשב"א בגטין דף כ' בההיא דזקן שהלוה לבני הכפר שהקנה להם השטר וכתב הרשב"א דמהני משום דעת אחרת מקנה מוכח דלולא זה אף בידו אינו קונה שלא מדעתו.

ועיין בספר מנחת זכרון דף פ"א והלאה שהאריך בענינים אלו ועיין מה שציין בזה בספר יפה ענף דף ס"ד ע"ב אות ה' ולא זכר דברי מוהרימ"ט ומשנה למלך הנ"ל ועיין בספר מנחת משה הנדפס מחדש בחלק יורה דעה סי' כ"ה אות ז ובספר פרת יוסף להגאון מסלאנים בסי' ט"ל דף ס"ז ע"ג ובית שלמה חלק אורח חיים סי' ס"ד דף מ"א ע"ד ובסי' ע"ד ובשו"ת רמ"ץ שארשום בסמוך: ומה שכתב בשבילי דוד דשיטת רש"י דידו לאו מדין חצר הוא עיין בשו"ת הרב רמ"ץ חלק אורח חיים סי' א' אות ד' שהזכיר דעת רש"י הנ"ל וכתב שדעת התוספות ושאר פוסקים דידו של אדם קונה הוא מתורת חצר ויש לומר דלא בעינן כונה לקנות כמו שכתב מוהרי"ט וכו' ושם בסי' כ' אות ט ואות כ"א ובסי' כ"ד אות י"א ובמה שתמה הרב משנה למלך בפרק י"ז מהלכות גזלה דין ח' הנ"ל על הרב מוהרימ"ט שסובר דידו של אדם קונה לו שלא מדעתו מדאמרינן בבבא קמא ד' כ"ט ע"ב לא שנו אלא שנתכוון לזכות בהן אבל לא נתכוון לזכות בהן פטור דכיון דמסתמא

ידו קונה שלא מדעתו הכי הוה לן למימר לא שנו אלא כשלא כיון שלא לזכות אבל אם כיון שלא לזכות וכו' והצריך עיון אתה תחזה בספר אמרי הצבי שיטה מפוארה למסכת בבא קמא לידידי הגאון אבד"ק דאברי יצ"ו בחידושיו לפרק ג' בסי' ו' שהאריך ליישב דברי הרב מוהרימ"ט בכמה פנים ובסוף דבריו כתב שהעלו האחרונים לחלק בין קנין יד לקנין הגבהה דכשאוחז כל החפץ בידו זה הוא קנין יד ואלים לקנות בסתם אף אם לא נתכוון לקנין כלל אבל בהגבהה שאינו אוחז כל החפץ בידו רק שמגביה החפץ קנין כזה בעי כונה בדוקא ובזה גם מתיישבת קושית המשנה למלך ועיין עוד בשו"ת אבן הראשה לידידי הגאון אבד"ק ברעזי יצ"ו בסי' מ' דף ב"ן ע"ב (בד"ה ועמ"ש בקצה"ח):

כלל מא) יאוש בטעות אי הוי יאוש הנה בשו"ת יד יוסף סי' י"ב (ד"ה הנה במושכל) רצה לדון דיאוש בטעות הוי יאוש על פי דברי ההגהות אשרי שהביא בקצות החשן ריש סי' קמ"ב (דברי ההגהות אשירי הם על דברי הרא"ש בפרק איזהו נשך סי' ל"ב עי"ש) ושוב כתב דנזכר שזה מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש סוף פרק שור שנגח ארבעה וחמשה וריש לקיש סבירא ליה דלא הוי יאוש וכתב הנודע ביהודה במהדורא קמא אה"ע סי' ט"ן (ד"ה אמנם פקחתי) דהא דקימא לן כר' יוחנן לגבי ריש לקיש היינו דוקא כשהובא מחלוקותם בש"ס דילן אבל לא בפלוגתא שבירושלמי ואם כן נוכל לומר דבזה הלכה כריש לקיש ושוב כתב דמדברי הירושלמי בפרק מי שמת נראה דנקיט כר' יוחנן דהוי יאוש אלו תורף דב"ק והנה מה שכתב דהלכה כריש לקיש דלא הוי יאוש כמו שכתב הגאון נודע ביהודה וכו' אומר אני בהורמנותיה דמר דבריו תמוהים לקוצר ועניות דעתי דמלבד דעל דברי הנודע ביהודה יש לפקפק עיין מה שכתבתי במערכת הרי"ש אות י"ב ועוד כיון דחידוש הוא שחדש הגאון נודע ביהודה אמינא לך אנא הבו דלא לוסיף עלה ועד כאן לא קאמר הנודע ביהודה אלא במידי דלא הוזכר כלל בש"ס דילן לא סברת ר"י ולא סברת ר"ל כי רק בירושלמי הובאו סברתם כי ההיא דמיירי הנודע ביהודה במהדורא תניינא שבירושלמי אמתניתין דריש פרק ששי דפאה והובא בפירוש הרש"מ שם אבל בכגון מאי דאיירי היד יוסף דבש"ס דילן כריתות ד' כ"ד ע"א הובא מלתיה דר"י לחוד ולא הוזכר כלל סברת ר"ל מהיכא תיתי לומר בכי האי גוונא דכיון דבש"ס דילן לא הובא המחלוקת אלא בירושלמי הלכה כריש לקיש אדרבא איפכא מסתברא דמדלא מייתי ש"ס דילן אלא מילתיה דר"י שמעת מינה דכוותיה נקיט וכמו שבאמת כן פסק הרמב"ם עי"ש במראה הפנים ואם כן אף אי בעלמא נימא כמאי דכייל לן הנודע ביהודה מכל מקום בכי הא ודאי ליתיה להאי כללא ונהפוך הוא וצ"ע:

ובעיקר דין זה יש להתיישב היטב בכל מה שנשא ונתן הרב שמן המר בתשובה חלק חשן משפט סי' א' במי שקנה נרות מנכרי והעידו שני עדים כי הם עשוייות מבשר בחלב והורה המורה להטעינן קבורה והקונה השליכן לאשפה עד כי יקח מועד לקברן ואדהכי והכי באו עדים אחרים ובירורו כי העדים הראשונים טעו בעדותם והשומעים דברי העדים האחרונים הלכו וזכו בנרות שבאשפה ושוב נודע להקונה הנ"ל כי בטעות אייאש מנייהו ותובע הנרות מהזוכים עי"ש מה שהאריך בההיא דכריתות הנ"ל ומענין לענין באותו ענין ברוב חריפות ובקיאות: כלל מב) יבש ביבש חד בתרי בטיל אם הדין כן בקמח בקמח או חשיב לח בלח עיין ביורה דעה ריש סי' ק"ט בדברי הרבנים שפתי כהן ופרי חדש וכרתי ופלתי ופרי מגדים וחוות דעת וגליון רעק"א (מה שכתב שם מהרמב"ם פרק י"ג מהלכות תרומה כבר קדמו הרב פר"ח) ומסגרת השלחן (שם מסיק לילך לחומרא) קהל יאודה דף כ"ט ע"ג (שם כתב דנקיטינן כמאן דאמר לח בלח) יד דוד בהגהות הטור אות י"א ט"ז א"ח סי' תנ"ג סק"ב ובמשבצות וישועות יעקב סק"ג בית חדש סי' תס"ז ס"ג ומ"גא ומחצה"ש שם סק"ד ופרי חדש שם ס"ד ובסי' תמ"ז ס"ט (ד"ה ודע) ובמשבצות שם ס"ק ח"י וס"ק י"ט (וכתב שם דקמח ממצה אפויה ודאי לא הוי לח בלח אלא יבש ביבש) וש"ע הרב מוהרש"ז שם אות א' (לענין למכור חוץ מדמי איסור שבו) מאמר מרדכי סי' תנ"ג דף קפ"ב ע"א שלחן גבוה סי' תס"ו סק"ט מג"א סי' תצ"ח ס"ק כ"ח (ועי"ש לענין אפר באפר ובסי' ש"י סק"ח) בתי כנסיות סי'תמ"ז ס"ט (שם הביא מחלוקת בקמח עם יין ודבש וכיוצא אם נידון כלח בלח למאן דסבירא ליה דקמח הוי לח בלח) מגן אברהם וחק יעקב בסי' ת"ל (מה שהקשה המג"א על רש"ל עיין בקונטרס להרב מוהרח"א שבסו' ספר אשדות הפסגה ד' י"ד ע"ד שכתב ליישב דהוי ספק ספקא) ובשו"ת דברי מרדכי פרידבורג סי' מ"ג (שם מחזיק במה שיש לחלק בין שנתערבו חטין בחטין ונטחנו בתערובת דבזה הוא דאמרי' דהוי לח בלח ולא כשנתערב אחר הטחינה קמת כקמח עי"ש) וצריך להתיישב בדברי המחברים הנ"ל אם סוברים לחלק כן גם בקונטרס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' יו"ד וי"א הבאתי דברי איזה מחברים בעניינים אלו ועיין בשו"ת אבן שתיה להגאבד"ק לוצין יצ"ו (הבאתיו שם בסי' י"א אות ב') ובשו"ת אורי וישעי להגאבד"ק יאסי יצ"ו בסוף סי' ה' כתב דעם שהעיקר כהסוברים דקמח בקמח הוי לח בלח מכל מקום עושים סניף לשאר היתרים סברת הפוסקים דמיקרי יבש ביבש:

ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא חלק שלישי סי' ר"י האריך מאד בפלפלא חריפא על דברי הטורי זהב בסי' תנ"ג עי"ש ובמהדורא ג' ח"א סי' ס"ג כתב דאף דלקצת פוסקים

הוי לח בלח יש לסמוך על הפוסקים דקמח בקמח לא מקרי לח בלח (מר קעסיק בדין חמץ שעבר עליו הפסח לבטלו ברוב עי"ש) ובשו"ת בית שלמה בחלק יורה דעה ריש סי' קכ"ד תמה על מה שכתב רב השואל דקמח בקמח הוי יבש ביבש ובטל ברוב וכן במלח במלח וכו' דאדרבא רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים סבירא להו דקמח בקמח הוי לח בלח והוא הדין מלח שנדוק היטב הוי לח בלח ואם הוא גס קצת יש לומר דחשיב יבש ביבש וכו' עי"ש ועיין בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' שי"ט לענין קמח בקמח ולענין אפר באפר: וכתב ביד דוד סי' ק"ט הגהות הטור אות ג' דבחקרי לב יו"ד סי' צ"ה חקר באם שתי החתיכות של היתר הם משני בני אדם אי גם בכי האי גוונא חד בתרי בטיל דאזלינן בתר החתיכות או אזלינן בתר הבעלים ולא מצא פשיטות ברור לחקירתו והבאים אחריו בס' אמר יוסף דף קי"ח וגזע ישי סי' ש"ו כתבו לפשוט ספקו ובספר חקרי לב מהדורא בתרא סי' ט"ז דחה דבריהם ומסיק דצריך ראיה ברורה לזה וכדברים האלה כתב בספר זכרנו לחיים ח"א דף כ"ב ע"ב וקצת מדברי הרב חקרי לב בזה ראיתי בספר מקנה אברהם במערכת החי"ת אות קכ"ט (בד"ה ושוב) עי"ש: והא דאמרינן ביבש ביבש דחד בתרי בטיל אי אמרינן כן ברוב איסור ומיעוט היתר שיתבטל ההיתר ברוב איסור ויהיה נחשב כולו איסור ונפקא מינה שאם ההיתר הוא המשלים לכזית ילקה כאילו אכל כזית איסור עיין במשנה למלך פרק שביעי מהלכות מעילה (בד"ה וראיתי) שתמה על דברי הרב מוהרי"א דסבירא ליה דמיעוט ההיתר בטל ברוב איסור והוי כולו איסור דזו לא שמענו דהיתר בטל באיסור ברוב ואפילו למאן דאמר היתר מצטרף לאיסור ולוקין היינו דוקא בלח ולא ביבש והרב מוהרח"א בתשובתו שבס' אהל יוסף חלק יורה דעה סי' כ"ט דף נ"א ע"ד האריך לתמוה על דברי הגאון משנה למלך מכמה מקומות עי"ש ובספר ישרי לב דף י"ז ע"ב כתב דהרב חקרי לב ביו"ד סי' צ"ז כתב דהדין עם הרב מוהרח"א והרבה להפליא על דברי המשנה מכך:

ואי אמרינן בקרקע יבש ביבש חד בתרי בטיל הנה הרב פרי מגדים בא"ח סי' תס"א במשבצות זהב סק"ד כתב ואם ספק שאינו יודע מקומו איה לכאורה אף בקרקע יבש ביבש חד בתרי בטיל ועיין יו"ד ק"י בחנות קבוע ודברי הכריתות בנחל איתן וכו' ובפריי שם הארכנו עכ"ל עי"ש בשפתי דעת ס"ק י"ד (בד"ה החלק השני) ואולם הרב חקרי לב בספר מערכי לב דרוש ג"ן דף קי"ח הביא דברי הראשונים דמידי דמחובר לקרקע חשיב ולא בטיל כתב דכל שכן קרקע עצמו דלא בטיל ושכן מתבאר מדתנן בפרק ביעי דתרומות מאה לגינה של תרומה ואחד של חולין וכו' ופי' דש"מ כיון שזרעה אין הקרקע בטלה וכן הוא להדיא בתוספתא ו' עי"ש ומצאתי שהרב חקקי לב בחלק אורח חיים

בהשמטות הספר דף קי"ט ע"ב דחה דברי הרב פרי מגדים על פי מה שכתב במערכי לב הנ"ל עי"ש: גם מה שאמרו חד בתרי בטיל הוא דוקא דבעינן שיהיה בהיתר פי שנים באיסור או סגי בכל דהו בהיתר יותר על האיסור רשמתי במערכת החי"ת אות ע"ט: כלל מג) ימים אם בכלל ימים משמע לילות מתבאר מש"ס דסוכה דף מ"ג ע"א דאין לילות בכלל ימים זולת היכא דאיכא הוכחה דגם לילות בכלל כמו בסוכה וכיוצא והרב נאות יעקב בקונטרס מענה לשון במערכה זו דף ך' ע"ג לא זכר שר סוגיא זו אך הביא כן בשם הש"ס בפרק כל שעה שבעת ימים מצות תאכלו עד יום האחד ועשרים וכו' לפי שנאמר שבעת ימים מצות תאכלו אין לי אלא ימים לילות מנין תלמוד לומר עד יום האחד ועשרים לרבות לילות (חפשתי בפרק כל שעה ולפום ריהטא לא חזינא כי האי סימנא אך מצאתי דבר זה במכילתא פרשת בא פרשה יו"ד עי"ש) וכן דרשו במכילתא על פסוק ושמרת את החקה הזאת מימים ימימה וכו' ומזה הקשה על מה שכתב הרשב"א (הביא דבריו הרב משנה למלך בהלכות מתנות עניים פרק ח') בח"ב סי' ב"ן בכל לשון נכללו לילות בכלל ימים הלכך מי שנדר ליתן פרוטה בכל יום צריך ליתן בין ביום בין בלילה וכו' עי"ש ועיין להרב יוסף אברהם בפרשת בא דף ט"ו ע"ב שביאר דכונת הרשב"א היא רק על לשון בני אדם ולגבי נדר אזלינן אחר לשון בני אדם אבל גם הוא מודה דבלשון תורה ימים ולא לילות (עיין לעיל במערכת הבי"ת אות ב' בשדי חמד ח"א) וגם פירש בכוונת הרשב"א דרוצה לומר דצריך ליתן בכל יום ונתינה זו תהיה בין ביום בין בלילה כלומר אם רצה ביום ואם רצה בלילה (אעפ"י שהלשון דחוק) דאין סברא לומר דחייב ליתן ביום וגם בלילה.

ועיין ירושלמי פרק ב' דברכות הלכה א' ובעירובין ריש פרק עשירי הנותן תפלין בלילה עובר בעשה שנאמר מימים ימימה ימים ולא לילות: כלל מד) יש שבח עצים בפת אי אמרינן הכי בתבשיל יש שבח עצים בתבשיל הוא מחלוקת התוספות והר"ן דלהתוספות בעבודה זרה דף ס"ו (ד"ה אמר רבא) אמרינן כן בתבשיל ולהר"ן שם ד' ר"ט ע"ב אין שבח עצים בתבשיל ודוקא באיסור אכילה אבל באיסור הנאה יש שבח עצים בתבשיל ודעת הר"ן יחידאה היא ואין לצרף להקל כן כתב בספר דרכי הוראה ח"ב פרק כ"ו: כלל מה) יורד לתוך אומנות חבירו ראיתי לחכם אחד שכתב במכ"ע בשם תשובת הרב מוהר"ם בר ברוך סי' תרט"ז דאינו אלא מדת חסידות ואין שו"ת הנ"ל מצוי אצלי לראות דב"ק אך ראיתי להגאון חות יאיר בסי' מ"ב והביא דבריו הרב מים רבים חלק ח"מ סי' ט"ו (ד"ה והרי) שכתב דיורד לתוך אומנות חבירו אין איסור כלל ואפילו בר מבואה אבר מבואה אמרינן דלא מצי מעכב ומותר לכתחלה אם לא בבר מבואה ממתא אחריתי

כמבואר בח"מ סי' קנ"ו והביא ראיה מדאמרינן בפרק אלו הן הלוקין בא דוד והעמידן על י"א ה' מי יגור באהלך וכו' ומפרש כולהו במלי דחסידותא שאין בהם נידנוד עבירה ובתוך הבאים מפרש לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות חברו מכלל דשרי אלא דהפרושים והצנועים מושכים ידיהם ומזה השיג על מה שכתב רש"ל בתשובה דיורד לאומנות חבירו קשה מכולם והעלה דטעות סופר יש בדברי רש"ל אלו תורף דב"ק:

והרב מים רבים עמד מתמיה על זה דאיך אפשר שיהיה מותר לכתחלה ובסוף פרק הנשרפין אמרינן ואת אשת רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות חבירו הרי שדימוהו לטמא אשת חבירו ותני בפרק קמא דקידושין דף כ"ח ע"א הקורא לחבירו רשע יורד עמו עד לחייו ופירש"י למעט פרנסתו לירד לאומנתו מכלל דבלא זה אסור לירד לאומנות (לי הדל יותר היה לו לתמוה על פי דברי רש"י בבבא מציעא ד' ע"א ע"א שהקשה על פירוש זה דאיך יתירו חכמי ישראל לעשות כן עי"ש הרי דאפילו בקוראו רשע אסור לירד לאומנתו) ובפרק ואלו מגלחין מבואר דיורד לאומנות חבירו נקרא רודף דאמרינן מנ"ל דעבדינן הרדפה דכתיב הן לשרשו וכתב הר"ן (צ"ל הנמק"י עיין במה שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ד' אות ה') פירש ר' ישעיה הרדפה יורדין לחייו וכו'שמושיבים אומנים אחרים סמוך לו לעשות אומנותו וכתב ליישב אך בחלקות ישית שהיורד לעשות אומנות כאומנות חבירו ואומר לו אתה עשה בשלך ואני בשלי בכי האי גוונא הוא דאמר הרב חות יאיר דמן הדין מותר והצנועים מושכין את ידיהם אבל היורד לאומנות חברו לסלק הראשון דהיינו לעשות אותה מלאכה שכבר באה ליד חברו זה אסור מן הדין ועל כיוצא בזה אמרו שדומה למטמא אשת חברו ולאו דוקא כשמסלקו לגמרי אלא אף אם לא יסלקנו לגמרי כי אם להשתתף עמו אסור שהרי ממעט בחלקו של ראשון שכבר זכה בה ולגבי אותו שיעור שבא לסלקו ממנו הוי מסלקו לגמרי אלו תורף דב"ק: והאריך להכריח כן מגוף דברי החו"י ומדברי שאר פוסקים ועוד האריך בדין יורד לאומנות חברו דיש כמה סעיפים עי"ש שמדבריו יש ללמוד לשו"ב הבא לשחוט במקום שכבר יש שם שו"ב ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות הכל לפי הנדון ועם מה שכתב הרב נראה אמת נכון ויציב לדינא דיש לחלק כנ"ל מכל מקום צריך לעיין בגוף דברי המוהר"ם לראות תנא היכא קאי האם יתכן לחלק כן ומה יענה להנהו תלתא (מ"ק וקידושין וסנהדרין הנ"ל) דקיימי בחדא שיטה דאסור וקצת משמע מהריב"ש בסי' שע"ד דכל הני לא הוו אלא מדת חסידות מדלא הוקשה לו אההיא דהקורא לחברו רשע יורד עמו לחייו אלא מבבא בתרא דף כ"א האי בר מבואה וכו' דינא הוא דמצי מעכב ואם כן איך מותר לירד לאומנותו ותירץ כיון שזלזל בו וכו' ומדלא הוקשה לו מהנהו תלתא נראה קצת דפשיטא

ליה דאינם אלא משנת חסידים ולא קשיא ליה אלא ממה שהוא מן הדין דרחוק לומר שנעלם ממנו דברי הש"ס בשלשה מקומות הנ"ל ובענייניים אלו אינהו ואביזרייהו עיניך תחזינה דברי מי שגדול מרן החתם סופר בחלק ח"מ סי' ע"ט שהאריך מאד (בד"ה פסיק השם הרביעי) כתב ביחוד אהא דיורד לאומנות חברו אם הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן עי"ש דברי קדשו: כלל מו) ישיבה בארץ מצרים.

בטעם הגרים בארץ מצרים בזמן הזה וכן לפנים האימים ישבו בה גדולי עולם הרמב"ם וגדולים אחרים כתב הריטב"א בחי' ליומא לדף ל"ח ע"א די"א שאותן העיירות כבר נתבלבלו ונחרבו ואלו עיירות אחרות הן וכו' והרא"ם תירץ דלא אסר הכתוב אלא להולך בדרך ההוא שמארץ ישראל והמדבר למצרים וכו' והנכון יותר שאין האיסור אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם אבל בזמן הזה שנגזר עליהם להיות נדחים בכל קצוי ארץ כל חוצה לארץ אחד הוא וכו' עי"ש גם בסמ"ג במצות לא תעשה סי' רכ"ז עמד בחקירה זו על מה סמכו לדור שם וגם הרמב"ם הלך לגור שם ולא נתקררה דעתו בדברי הי"א (שהביא הריטב"א הנ"ל) משום שעלה סנחריב ובלבל את כל העולם וגם מצרים נתבלבלה דמלבד דמצינו דר' יהושע חולק בזה ועוד דבפרק החליל דף נ"א ע"ב אמרינן ואלכסנדריא מאי טעמא דאיענוש משום דעברו אקרא דלא תוסיפו לשוב וכו' ואותו מעשה היה אחר בלבול של סנחריב ולכן כתב דאין טעם להתיר אלא כמו שכתב הרא"ם לא אסרה תורה אלא בדרך הזה כלומר מארץ ישראל למצרים אבל משאר ארצות מותר ע"כ וכן כתב בהגמ"י פ"ה מהלכות מלכים עיי"ש ועיין מה שפלפל בזה הרב די השיב בחיו"ד סי' ט"ו ובהגהות ציון ירושלים בפרק ה' דסוכה הלכה א' ציין למה שכתב ההגמ"י בפרק ה' מהלכות מלכים הנ"ל וכתב דבמ"א יישב דהרמב"ם לשיטתו בהלכות איסורי ביאה דגם מצרים נתבלבלה עיי"ש:

וכבר קדמו בזה רבינו הפרי חדש במים חיים בנימוקיו להרמב"ם וז"ל ואני מוסיף שלפי סברת הרב סוף פרק י"ב מהלכות איסורי ביאה שעכשיו המצרים נתבטלו ואלו המצרים שבארץ מצרים עתה אנשים אחרים הן שאין כאן איסור כלל עכשיו לדור במצרים שלא אסרה תורה הדירה במצרים אלא בעודם המצרים במצרים ועל זה סומכים הדרים במצרים וצ"ע ליישב מה שאמרו בסוכה דאנשי אלכסנדריא איענוש וכו עכ"ל ולא ראה דברי הסמ"ג בזה וגם גוף הישוב צ"ע דמדברי הרמב"ם בהלכות מלכים מוכח ודאי דגם בזמן הזה איתיה להאי איסורא אלמא לא תלי האי איסורא בלא נתבטלו ומה שכתב עוד בציון ירושלים ואף דמה שהתירה תורה וכו' עי"ש נראה דטעות הוא וצ"ל ואפשר דמה שהזהירה תורה וכו' והרב שדה הארץ בח"ג בשו"ת אה"ע סי' י"א כתב בשם הרדב"ז

בנדפסות סי' ע"ד דף צ"ב ע"ב דאין איסור לאו דלא תוסיפו לראותם עוד ליושבי מצרים כיון דאין דעתם להשתקע שם ואף מי שיושבים שם אבות על בנים שלישים גם רבעים ולפי הנראה לא הוה שמיע לרבנן קדישי הנ"ל מה ששמע הרב כפתור ופרח שהרמב"ם היה חותם עצמו העובר בכל יום שלשה לאוין דלדבריהם לא עבר בלא כלום והרב מוהר"ץ הירש חיות בהקדמתו לספר כפתור ופרח (בדפוס ברלין שנת תרי"א) כתב על זה אולם בהרמב"ם פרק ה' מהלכות מלכים לא משמע כן עכ"ל ובעניותי לא ראיתי שום משמעות בדברי הרמב"ם היפך שמועתו של הרב כפתור ופרח הנ"ל ואפשר שכונתו למה שכתב הרב די השיב שם דממה שכתב הרמב"ם בדין ח' דלא הזהירה תורה אלא לשוב לה יחידי או לשכון בה והיא ביד גוים מפני שמעשיה מקולקלים משאר ארצות וכו' משמע דהשתא מיהא שלא נשארו המעשים המקולקלים מותר לשכון בה עכ"ל ואם כן לפי זה לא עבר הרמב"ם בלא כלום דאיסור זה ליתיה בזמן הזה וכבר כתבתי דמסתמיות דברי הרמב"ם מוכח דאסור גם בזמן הזה ומי הודיענו מה היו המעשים המקולקלים ושלא נשארו עתה המעשים ההם אתמהה:

וראיתי להרב ישרי לב בחלק יו"ד במערכת היו"ד שנשאל אי שרי לדור בארעא דמצרים והשיב שאין מקום לשאלה זו מאחר שרבינו הגדול הרמב"ם ישב שם שנים רבות וכן הרדב"ז ומוהריק"ש ועוד כמה גדולים ואין להאמין להאומרים שהרמב"ם היה חותם העובר בה' לאוין דהא ודאי בדותא היא וכו' וציין כנסת הגדולה בהגהותיו וחיים שאל ח"א סי' צ"ה וספר היראים סי' ש"ג וסמ"ג סי' רכ"ז והרב המגיה ציין אבן ספיר דף ל"ג שמע אברהם סי' ל"ג ואין בידי ספרים הנ"ל ובמח"כ נראה ודאי דנעלם ממנו דברי הרב כפו"פ ולכן הטיח דברים והחליט דבדותא היא לפי שלא ראם שכן כתב אחד המיוחד מגדולי הקדמונים רק שמע כן בעל פה וכחש השמועה ולא ידעתי חמשה לאוין מאי עבידתייהו ובדברי הרמב"ם בהלכות מלכים שם מבואר דבשלשה מקומות הזהירה התורה וכו': וכן כתב בספר המצות במצות לא תעשה סי' מ"ו וכבר נכפל אזהרה בזה שלשה פעמים וכו' עיי"ש והכי איתא בירושלמי במסכת סוכה פרק החליל הלכה א' תני רשב"י בשלשה מקומות הוזהרו ישראל שלא לשוב למצרים וכו' וכן הוא במדרש רבה ריש פתיחתא דאסתר ובמכילתא בשלח פרשה ב' וכן כתב הרב כפתור ופרח בפרק עשירי (בד"ה דע שכמו) ארץ מצרים היא היותר אסורה מכל חלק העולם עד שיש על שוכניה שלשה לאווין ע"כ ומזה היה לו להכחיש השמועה לגמרי מדהא ליתא וכו' ואולי הוא ט"ס בישרי לב (ישרי לב שבידי חסר סופו ואולי נתקן בלוח הטעיות) על כל פנים אחר שראינו שהרב כפתור ופרח קבל שמועה זו חלילה לומר עליה שהיא בדויה:

ומצאתי בספר בירך את אברהם להרב הגדול מוהרא"ף יצ"ו שבדרוש לפרשת צו כתב כלפי לייא דאחר שהביא מה שכתבו הסמ"ג והריטב"א הנ"ל ליישב איך הרמב"ם נתיישב במצרים כתב דנ"ל דכ"ז אך למותר מאחר דהרמב"ם עצמו היה חותם שהיה עובר וכו' כמה שכתב הרב כפתור ופרח ששמע כן מפי רבינו שמואל מבני בניו של הרמב"ם והיה מוכרח לזה מפני שהיה רופא למלך מצרים וכו' עי"ש דבריו הנעימים בדף צ"א ע"ד וראיתי שם בדף צ"ב ע"א וע"ב שכתב בשם הרב אש דת בפרשת שופטים דמי שהולך למצרים לסחורה דמותר כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים והוא מירושלמי והספרי כיון שנכנס בהיתר מותר לישב שם אחר כך וכמו שכתב הרמב"ם שאין לוקין על לאו זה שבשעת הכנסה מותר ואם יחשב לישב ולהשתקע שם אין בו מעשה ואין מצוי אצלי ספר הנ"ל לראות דב"ק ותמיה לי דהיכי נילף היתרא מדאין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה נהידמלקות ליכא איסורא מיהא איכא ועיין מה שרשמתי במערכת האלף אות ל"ח (בשדי חמד חלק ראשון) וצ"ע: כלל מז) ימכר כולו חוץ מדמי איסור שבו תקנתא זו איתא בכל איסורי הנאה האוסרים בנותן טעם אף שלא נתבטלו עדין מן התורה כל שאין ששה שיחזור וימכרנו לישראל מוכרו חוץ מדמי איסור שבו (וכל שכן באיסורי הנאה דאוסרים במשהו משום חשיבותם וכבר נתבטלו מן התורה דמדמינן להו לסתם יינם דמהני מכירה חוץ מדמי איסור שבו) כן כתבו הרבנים פרי חדש ופרי מגדים יו"ד סי' ק"י סק"ב ובפרי חדש סי' תמ"ז סק"א (בד"ה ואכתי) כתב כן בשם הר"ן בפרק כל הצלמים בסופו דאף על פי שלא נתבטל האיסור מן התורה איתא להך תקנתא דימכר כולו וכו' עי"ש וכן ראיתי בשו"ת בית שלמה חלק יורה דעה סי' קס"ב בנדון תערובת בשר בחלב שלא היה ששים בהתערובת כיון שאסור באכילה אסור בהנאה ועל כל פנים צריך למוכרו לנכרי חוץ מדמי איסור שבו וכו' עי"ש ומזה תמיה לי על מה שכתב הרב ישועות יעקב יו"ד סי' קל"ד ס"ק ט"ו (בד"ה עוד נראה לי) לענין איסור הנאה שנתערב מין בשאינו מינו בפחות מששים לא מהני למכור הכל חוץ מדמי איסור שבו משום דיש בחלק ההיתר גם כן איסור מה שקבל טעם מן האיסור וכו' עי"ש שלא זכר שר דברי הר"ן ודברי הרבנים הנ"ל וצ"ע:

אחר זמן מצאתי בספר אפריון שלמה לידידי הרב הגדול מוהר"ר שלמה זלמן ראם יצ"ו בקונטרס מזבח אבנים דף י"ט אות ח' שכתב דאין לסמוך על מה שכתבו הרבנים פרי חדש ופרי מגדים בזה כי אף שכן כתב הר"ן בפרק כל הצלמים מכל מקום הר"ן גופיה בפרק השוכר אמתניתין דיין שנפל לבור הביא דברי הראב"ד דהוא הדין לשאר דברים האוסרים בכל שהו וכו' וסיים הר"ן וכן עיקר ומשמע דדוקא באיסורי כל שהו מחמת

חשיבותן (שכבר נתבטלו כדינם מד"ת) אבל לא באיסורי נותן טעם שלא נתבטלו ואחר שראה הר"ן בפרק השוכר דברי הראב"ד חזר בו וכו' ומסיק כן לדינא עיין שם באורך ואין דברים נראים לי לומר כן בכונת הר"ן דאם היה מבין מדברי הראב"ד דבאיסורי הנאה שבנותן טעם ליתא להאי תקנתא לא הוה שתיק מלכתוב בהדיא שחוזר בו ממה שכתב בפרק כל הצלמים וגם היה לו לבאר מה נענה לראייתו מהירושלמי שהביא בפרק כל הצלמים והגם שלא נתיישבתי לעיין בהוכחותיו מדברי שאר פוסקים כסברתו הנ"ל (דליתא להאי תקנתא באיסורי הנאה שבנותן טעם) מכל מקום בדעת הר"ן נראה לי פשוט דלא חזר מסברתו שבפרק כל הצלמים כמו שיראה הרואה: כלל מח) ישיבת כרכים קשה הכי אמר ר"י בר חנינא במס' כתובות דף ק"י ע"ב ויליף לה מדכתיב ויברכו העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלים ופירש רש"י שהקושי' הוא שהכל מתיישבין בה ודוחקין וכו' והקשה רבינו הרב משנה למלך בספר פרשת דרכים דרוש ז על מה שפירש רש"י בנחמיה על פסוק זה המתנדבים לשבת בירושלים לשמור העיר מן האויבים דאם כן אזדא לה ראית ר' יוסי בר חנינא שישיבת כרכין קשה דשאני התם דהתנדבו לשומרה מן האויבים דזה ודאי קשה מאד לשבת במקום שצריך לשמרו מן האויבים והניחו בתימה.

ולי הדל בהורמנותיה דמרן נראה לי ליישב דר' יוסי בר חנינא ודאי לאו ילפותא גמורה יליף דישיבת כרכין קשה אלא אסמכתא בעלמא אבל פשטיה דקרא כמו שכתב רש"י בפירוש המקרא ודייק נמי קרא דנקיט ויברכו העם לכל האנשים דהיינו שדרכו של איש להיות שומר ואין דרכה של אשה בכך דאם הברכה היא על שקבלו קושי ישיבת כרכין כדאמר ריב"ח מאי שנא אנשים מנשים הא כולהו שוים בזה ותו אי סלקא דעתך דר' יוסי בר חנינא ילפותא גמורה יליף דהכי הוא פשטיה דקרא לא הוה שייך לאתויי סייעתא לריב"ח ממתניתין דהוי כיהודה ועוד לקרא דלא זו הדרך אלא ודאי פשטיה דקרא הוא כמו שכתב רש"י בפירוש המקרא ור' יוסי בר חנינא אסמכתא בעלמא הוא דקאמר כן נראה לי הדל: כלל מט) יהא.

יהיה.

החילוק שביניהם (וכן בין תהא לתהיה) אפשר לומר דלשון יהא הוא כמשמעות תכף ומיד ומה שאין כן יהיה לעתיד משמע כן צדד הרב חות יאיר הביא דבריו הרב פתחי תשובה חושן משפט סי' מה"ר סק"ג ולפי מה שכתב שם דעיין בגוף דברי הרב המבי"ט וכו' עי"ש מוכח דגם לשון יהיה הוא כמו לשון יהא ואין חילוק ביניהם: כלל נ) רבי יוחנן אם הוא תנא או אמורא כתבו התוספות בכתובות דף ח' ע"א ד"ה רב תנא דמדלא אמרינן

ר' יוחנן תנא הוא ופליג מוכח דאמורא הוה וסיימו ומיהו איכא נמי ר' יוחנן שהיה תנא דתניא בנזיר דף ס"ה ע"א וכמה שיעור תפיסה פירש ר' יוחנן וכו' גם בנזיר שם כתבו דתניא כמה שיעור תפיסה פירש ר' יוחנן לאו היינו ר' יוחנן האמורא אלא ר' יוחנן בן נורי ומדברי התוספות דנזיר למד הגאון רש"ל לפרש דברי התוספות דכתובות שכונתם על ר' יוחנן בן נורי עיי"ש ובשיטה מקובצת בכתובות שם כתב דר' יוחנן לאו תנא הוא מדלא אמרי' תנא הוא ופליג וסיים ואם תשאל הרי מצינו ר' יוחנן וכו' תשובתך זהו ר' יוחנן אחר שהיה תנא וכן כתבו התוספות עכ"ל: ובמסכת פסחים דף פ"א ע"א איתא דתניא ר' אושעיא אומר אבל זב שראה וכו' אמר לו ר' יוחנן וכו' וכתוב שם בגליון (וכפי הנראה היא הגהת הגאון מוהר"י פיק) וז"ל יתכן להיות דאמר ר' אושעיא אבל זב וכו' דלא מצינו ר' אושעיא בברייתא להדיא אף שהוא סדר הברייתות גם ר' יוחנן סתם לא נזכר בברייתא בשום מקום וכן הוגה בגליון בנזיר דף ט"ו ע"ב עכ"ל ובש"ס החדש (דפוס ראם) בחידושי הרש"ש השיג על זה מדברי התוספות דכתובות הנ"ל וכן השיג בהגהות מצפה איתן בפסחים דף פ א ובנזיר דף ס"ה דמצינו ר' יוחנן שהוא תנא והוזכר בברייתא וכתב דהכי איתא נמי בספרי פרשת נשא (ועי' לקמן בד"ה ומכל זה):

גם הגאון בספר סדר הדורות (בשם ר' יוחנן) הוכיח שיש תנא ששמו ר' יוחנן והוא מדאמרינן בבבא בתרא דף כ"ח ע"א אמר ר' יוחנן שמעתי מהולכי אושא ואמרינן שם ע"ב דהולכי אושא היינו ר' ישמעאל ור' ישמעאל היה רבו דרבי מאיר ור' מאיר רבו דרבי ורבי רבו של ר' יוחנן אם כן ר' יוחנן ששמע מר' ישמעאל מסתמא גדול היה ואם כן בימי רבי היה ר' יוחנן זקן ואילו ביומא דף פ"ב ע"ב גבי אמיה דר' יוחנן שהריחה ביום הכפורים אתיא לקמיה דרבי וכו' מוכח דר' יוחנן נולד בימי רבי אלא ודאי צריך לומר דר' יוחנן המוזכר בבבא בתרא ששמע מר' ישמעאל הוא תנא והיא הוכחה נכונה: אף אני אביא דהוזכר ר' יוחנן בברייתא בנדה דף כ"ד ע"ב תנא אבא שאול ואיתימא ר' יוחנן אומר קובר מתים הייתי וכו' הרי שהוזכר ר' יוחנן סתם בברייתא ותימה שלא הזכירו הגדולים הנ"ל סוגיא זו ומצאתי בש"ס חדש שכתוב בגליון הגהות מוהר"ם רשבורג שהתעורר על זה וז"ל עיין כתובות דף ח' תוס' ד"ה רב דאיכא ר' יוחנן שהוא תנא עכ"ל שוב ראיתי להרב מקנה אברהם במהדורא בתרא סי' שצ"ב שכתב בשם הרדב"ז בשניות סי' תשצ"ו דמימרא דר' יוחנן עדיף מברייתא ונאמר על דבריו תניא עכ"ל ולפי זה אין ראיה מסוגיא זו ואין שו"ת הרדב"ז הנ"ל אצלי לעיין בדב"ק כי לפי הנראה יש סתירה לדבריו מדברי התוס' הנ"ל שאם כן מנא לן דההוא ר' יוחנן דבנזיר תנא הוא וצ"ע (ועי' לקמן בד"ה ואפשר):

ובפרק הניזקין (גטין ד' ס"ב ע"א) הובאה תוספתא העיד ר' יוסי בן המשולם משום ר' יוחנן אחיו וכו' וכתב שם בחידושי הרש"ש וז"ל אולי זהו התנא ר' יוחנן סתם המוזכר בנזיר ד' ס"ה דלא כהתוספות שם עכ"ל גם הגאון מלא הרועים בספרו בית ועד לחכמים (שנדפס מקרוב) בערך יוחנן בדף ג"ל ע"ב אות י"ז כתב יש ר' יוחנן שהוא תנא כדאיתא בנזיר דף ס"ה ופירשו התוספות שם שהוא ר' יוחנן בן נורי עיין בתוספות כתובות דף ח' והוה להו לאתויי ראיה מתוספתא דדמאי הובא בתוס' (נראה דצ"ל במס') גטין דף ס"ב העיד ר' יוסי בן המשולם משום ר' יוחנן אחיו עכ"ל בחידושי הרש"ש לא ראה דברי הרש"ל בכתובות שגם הוא פירש דר' יוחנן שהוזכר בנזיר הוא ר' יוחנן בן נורי והיה משיגגם עליו דאולי הוא ר' יוחנן בן המשולם והיה אפשר לדחות דר' יוחנן בן נורי הוא אחיו של ר' יוסי בן המשולם ואחיו היינו אחיו מן האם וחד גברא הוא שהיה אחיו של ר' יוסי מהאם אלא שאביו של ר' יוסי היה המשולם ואביו של ר' יוחנן היה נורי אלא שזה ודאי דוחק ועיין מה שכתבתי במערכת האל"ף אות שע"ג (בשדי חמד ח"א) אם אח מן האם נקרא בסתם אחיו: אמנם תמיהני על שני גדולים הללו שבאו להשיג על רבותינו התוספות ולא שתו לבם לעיין במקור מקומו טהור בגוף דברי התוספתא דדמאי בפרק ג' כי שם נאמר ר' יוסי בן המשולם משם ר' נתן אחיו (ולא ר' יוחנן כאשר הובא בש"ס דגטין) ועיינתי בארבעה דפוסים ובכולם כתוב כן ואין ספק שבש"ס נתחלף בטעות יוחנן תחת נתן ולא נפלאת לומר דגירסת התוספות גם בש"ס דילן כן היא או דגרסי משם יונתן אחיו כמו שראיתי גירסא זו בספר סדר הדורות (עי' בשם ר' יוסי בן משולם) ותכל תלונתם מעל רבותינו התוספות ובלאו הכי השגת הרש"ש איני מבין בעניותי דודאי לא נעלם מרבותינו התוספות דאיכא ר' יוחנן טובא מהתנאים המיוחסים בשם אבותיהם כמו ר' יוחנן בן בג בג ר' יוחנן בר אלעאי ר' יוחנן בן ברוקה ר' יוחנן בן גודגדא ר' יוחנן בן ישוע ר' יוחנן בן מתיא ר' יוחנן בן דהבאי ר' יוחנן בר פנחס ר' יוחנן בר יאשיה (כולם הוזכרו לברכה בספר סדר הדורות בשם יוחנן עי"ש) ר' יוחנן בן החורני בסוכה דף כ"ח וכונת התוספות היא לומר דאף דכשנה בשם ר' יוחנן סתם בלא ליווי שם אביו הכונה היא על ר' יוחנן המתיחס במקום אחר על שם אביו כמו ר' יוחנן בן נורי ואין כונתם לומר בדוקא שהוא בן נורי וחדא מנייהו נקטי:

ואי קשיא על דברי התוספות דנזיר ועל דברי רש"ל בכתובות ד' ח' שפירש בכונת דברי התוספות דההוא ר' יוחנן שבנזיר הוא ר' יוחנן בן נורי דאיך אפשר לומר כן הלא ההוא ר' יוחנן אמר למלתיה בשם בן עזאי (דהכי אמרינן התם אמר ר' יוחנן משום בן עזאי) ומשמע לכאורה שהיה ר' יוחנן הזה תלמידו של בן עזאי ומצינו בערכין ד' י"ז דאמר ר'

יוחנן בן נורי כמה פעמים לקה עקיבא בן יוסף על ידי דנראה שהיה ר' יוחנן בן נורי גדול מרבי עקיבא ואף אם אין הכרח מזה שהיה גדול ממנו על כל פנים חברו של ר' עקיבא היה ובפרק אמר להם הממונה ד' ל"ח סוף ע"א אמר ר' יוחנן בן נורי פעם אחת מצאתי זקן אחד ומגלת סממנים בידו וכו' וכשבאתי וסחתי דברי לפני ר' עקיבא וכו' עי"ש מוכח שהיה חברו ובן עזאי היה תלמיד לר' עקיבא ואיך יאמר ר' יוחנן בן נורי הגדול מרבי עקיבא דבר בשם תלמידו של ר' עקיבא אך כבר עמד בזה הרב משכנות יעקב בפרשת יתרו והביא דבריו הרב חינא וחסדא בח"א ד' קמ"ב ע"א ותירץ הרב חינא וחסדא דמצינו בכמה מקומות שהרב אומר הלכה בשם תלמיד גמור שלו וכו' והביא כן בשם כמה מחברים ועוד תירץ דאולי התוספות לא הוו גרסי ר' יוחנן משום בן עזאי אלא רבי יוחנן אומר נוטל עפר וכו' עי"ש:

ומצאתי שהרב משק ביתי במערכת התי"ו סי' תקנ"ז הביא מה שכתבו התוספות בכתובות שיש ר' יוחנן שהוא תנא ומה שפירשו בנזיר שהוא ר' יוחנן בן נורי וכתב שיש ראיה לדבריהם מדאמרינן בירושלמי בחמישי דמסכת שקלים סוף הלכה א' אמר ר' יוחנן מלקט עשבים הייתי וכו' וכשבאתי והרציתי הדברים לפני ר' עקיבא וכו' והרי ר' יוחנן האמורא ור' עקיבא לא קרב זה אל זה כלל כנודע ואם כן ודאי דר' יוחנן זה הוא התנא ופירשו לנו התוס' שהוא ר' יוחנן בן נורי שהיה בזמן ר' עקיבא והאיר ה' עיני וראיתי דהירושלמי ההוא איתא בש"ס דילן ביומא ד' ל"ח ע"א ושם הוזכר להדיא ר' יוחנן בן נורי הרי דרוח ה' דבר בם דלר' יוחנן בן נורי קרי ליה ר' יוחנן סתמא ועיין בסדר הדורות ד' קי"ד ריש ע"ד ודף קט"ו סוף ע"ב ויש להשיב ולפי מה שכתבתי יש ליישב כמה קושיות מהראשונים והאחרונים לר' יוחנן דידיה אדידיה וכיוצא בזה מקשים דבמקום אחד נראה שהוא בתחלת האמוראים וסוף התנאים ובמקום אחר נראה שהיה בימי התנאים הראשונים ולפי האמור מתיישב עכ"ל וכדבריו בכל מכל כתב הרב נחמד למראה סוף פרק ט' דעירובין בדף ק' ע"ד והיא ראיה נכונה לפי מה שהביא הגירסא בירושלמי ר' יוחנן סתם אמנם עיינתי בירושלמי שם ובדפוס שלפני (זיטאמיר שנת נגה נר מערב) הגירסא היא ר' יוחנן בן נורי כדאיתא בש"ס דילן ובהירושלמי המובא בתלמוד דידן במסכת שקלים עיינתי ויש דפוסים שכתוב בהם ר"י בן נורי (כמו שהוא בגוף תלמוד ירושלמי) ויש שכתוב ר"י סתם וכתב בצדו ס"א בן נורי ויש שכתוב רק ר"י וזו היתה גירסת הרב משק ביתי וכן גריס בפירוש תקלין חדתין שכתב שם ובבבלי איתא ר"י בן נורי ועל כל פנים אינה ראיה מוכרחת אחרי שגירסאות מוחלפות הן:

והנה במה שכתבו התוספות דר' יוחנן לא היה תנא מדלא אמרינן בגמרא ר' יוחנן תנא הוא ופליג כדאמרינן גבי רב הביא הרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ב אות צ"ב שכן כתבו התוספות גם בפסחים ד' צ"ב ד"ה ואמר ר' יוחנן ומזה תמה על מר זקנו שכתב דר' יוחנן תנא הוא ע"ש ולא באר איה מקום כבוד דברי מר זקנו ומקרוב השגתי ס' יבין שמועה (למר זקנו נטפל לקודש ספר הליכות עולם וכללי מרן מוהריק"א שנדפס בווארשא שנת הלכות עולם לו) וראיתי בדף י"ב שעל מה שכתב בהליכות עולם בשער שני פרק שני דר' יוחנן לא חשיב ליה לרב כתנא והוכיח כן מפרק קמא דכתובות דף ח' ע"א ע"ש כתב על זה הרב יבין שמועה וז"ל ודוקא אנן חשבינן לרב כתנא וכו' דברים אלו הם דברי התוספות בכתובות ד' ח' ע"א וכתבו עוד שיש ר' יוחנן תנא וכתב הכריתות בלשון לימודים שער ג' סי' קמ"א מצינו בכמה דוכתי רב תנא הוא ופליג ר' יוחנן תנא הוא ופליג וטעות סופר יש בודאי מה שאמר ר' יוחנן תנא הוא שהרי הוא עצמו כתב בסוף הלשון ולא קאמר ר' יוחנן כרב סבירא ליה משום דלא חשיב ר' יוחנן רב לתנא ואי סבר הכריתות דר' יוחנן גופיה תנא הוא אם כן למה לא תירץ הגמרא ר' יוחנן גופיה תנא הוא ופליג ואמאי הוצרך לתלות עצמו ברב ולומר ר' יוחנן כרב סבירא ליה כיון שהוא עצמו תנא עכ"ל הנך רואה דברי מר זקנו ביבין שמועה ברור מללו היפך ממה שכתב הרב קהלת יעקב בשמו ואם דבריו הם במקום אחר סתראי נינהו ודבריו אלו נעלמו ממר נכדו:

ומכל האמור שדעת התוספות דלא אמרינן גבי ר' יוחנן תנא הוא ופליג תמיה לי על מה שכתב מרן החבי"ף בס' כל החיים במערכה זו אות ח' וז"ל ר' יוחנן תנא הוא ופליג אינו מאמר הש"ס אלא מהגאונים או מהתוספות משמרות כהונה ד' ע"א ע"א ואין מצוי אצלי ס' משמרות כהונה ולפי האמור נראה דלא יתכן לומר שהם דברי התוספות שהרי דעת התוספות דלא אמרינן הכי גבי ר' יוחנן ואף לומר שהוא דברי הגאונים דחוק בעיני שהרי הוכחת התוספות מהש"ס דכתובות מוכרחת ומה גם לפי מה שהבאתי להלן (בד"ה ומכל זה) בשם הרב יד מלאכי שדקדק מתשובת רב שרירא גאון דלא אמרינן ברבי יוחנן תנא הוא ופליג עם שאין זה הכרח כל כך סניף הוי להדוחק גם הריטב"א בחידושיו ליבמות דף ז' ע"ב כתב (בסוף ד"ה אלא) והקשה עליו רבינו תם ובתוספות חדא דר' יוחנן היכי פליג אמתניתין דהא לאו תנא הוא כדמוכח בפרק קמא דכתובות וכו' עכ"ל:

ואם אמור יאמר העבד ל"ו אצא חפש"י אנכי הרואה להכהן הגדול י"מ המלך בספר יד מלאכי בסי' תקנ"ב שהביא מה שכתב הרב מוהר"ש אלגאזי בספר הליכות אלי כלל ע"ג פעם ושתים דר' יוחנן הוא תנא כרב והתפלא עליו דמלבד שבספרו יבין שמועה דף

ח"י ע"ב הכריח דמה שכתוב בכריתות סי' קמ"א דר' יוחנן תנא הוא טעות סופר הוא ועוד שבאמת כן הוא דלא מצינו בשום מקום שאמרו על ר' יוחנן תנא הוא ופליג וכמו שכתבו התוספות בכתובות דף ח' ע"א ובעירובין ד' ל"ח (ד"ה אמר רבא) ובפסחים ד' צ"ב וביבמות ד' ז' ד"ה רבי יוחנן ובנדה ד' כ"ג ע"ב ד"ה והתניא ובנזיר דף ס"ה ד"ה הוא ובזבחים ד' ל"ב ד"ה ור' יוחנן (אמת שכן מפורש בדברי התוספות במקומות הנ"ל זולת בעירובין שאינו מפורש כן רק דמוכח הכי ויש ביד הדוחה לדחות) וכן מצא להרשב"א בחידושיו ליבמות דף ג' ד' ולהריטב"א בחידושיו לכתובות דף ז' ע"א ובשיטה מקובצת לביצה ספ"ד ולמרן כסף משנה בפרק ב' מהלכות עבודה זרה דין יו"ד ולהשפתי כהן יו"ד סוף סי' רמ"ב בכלליו ולהמפרש בפרק א' דתמיד וחות יאיר בכלליו שבסי' צ"ד וחזון נחום על קדשים דף קל"ד ע"א וכתב שכדברי כל הני רבוותא יש להוכיח מסוגיא דפרק מרובה ד' פ"ב ע"א דמקשינן לר' יוחנן מברייתא ומשנינן דריב"ל היא וכלומר ור' יוחנן פליג עליה הרי שלא מצא שום מציאות לומר שר' יוחנן יחלוק על הברייתא זולת על פי הנחה דההיא ברייתא ריב"ל שנאה גם רש"י בחגיגה דף ט' ע"א ד"ה ותנא מייתי לה וביבמות ד' ס"ד ע"ב ד"ה אמר לה כתב שר' יוחנן היה אמורא:

ומכל זה עמד מתמיה על הרבנים מוהר"י בי רב בשיטתו לקידושין ד' צ"ז ע"ב ומוהר"י קורקוס בריש פרק שלישי מהלכות מתנות עניים ושדה יהושע להירושלמי פרק קמא דכתובות ד' ט' ע"א ופרי חדש ביו"ד סי' קי"ג סקכ"א שכתבו דר' יוחנן תנא הוא ופליג ועלה בדעתו לומר שלמדו הרבנים הנ"ל לומר כן מהא דאיתא בפרק כיצד צולין ד' פ"א ע"א דתניא ר' אושעיא אומר וכו' ואמר לו ר' יוחנן וכו' דלפום ריהטא משמע דר' יוחנן הוזכר בברייתא אבל אחר התבוננות דקדק שדברי הש"ס הם דאם איתא שהוא מלשון הברייתא הוה ליה למימר אמר ליה ר' יוחנן ומדנקט ואמר ליה ר' יוחנן שמעת מינה שדברי הש"ס הן משום דהוה קים ליה לתלמודא דר' יוחנן פליג עליה דר' אושעיא בההיא מילתא ושוב דקדק בתשובת רב שרירא גאון שהביא הרב ספר יוחסין בד' קי"ג ע"ב דלא מני לר' יוחנן בהדי אינון רבנן דאיתנון תנאי ואמוראי אלו תורף דב"ק ולכאורה צריך להבין למה לא כתב לדחות כמו שכתבו הגאונים שהבאתי למעלה (בד"ה ובמסכת פסחים) על פי מה שכתבו התוספות בכתובות דף ח' דאיכא ר' יוחנן שהוא תנא והוזכר בברייתא ואם כן אף אם הא דאמר לו ר' יוחנן הם דברי הברייתא אין הכרח מזה שר"י חברו של רב ושמואל הוא תנא: ואפשר דמשום שכתבו התוספות דר' יוחנן התנא המוזכר בברייתא בסתם הוא ר' יוחנן בן נורי ומשמע ליה דעל פי איזה הכרח שהיה להם כתבו כן וכיון שר' יוחנן בן נורי היה גדול מר' עקיבא כמו שכתבתי למעלה (בד"ה

ואי קשיא) ונמצא דקדים טובא שהרי ר' עקיבא רבו של ר' שמעון ור' שמעון רבו של רבינו הקדוש כמו שכתב רש"י בביצה ד' כ"ו סוף ע"א בד"ה א"ל ר' שמעון בן מנסיא הרי אמרו ור' אושעיא תלמידו של רבי לכן לא מסתברא ליה למימר שהוא ר' יוחנן בן נורי דקרוב הדבר לשמוע שלא קרב זה אל זה לכן הוצרך לומר שהם דברי הש"ס ולא מגוף הברייתא ולפי דבריו נראה דכמו כן יש לדחות מה שהבאתי אני הדל סוגיא דנדה דף כ"ד דאיכא ר' יוחנן שהוזכר בברייתא וכו' דיש לומר דמה שאמרו ואיתימא ר' יוחנן הם דברי הש"ס דבתחלה אמרו דתניא אבא שאול וכו' והדר אמור רבנן ואיתימא ר' יוחנן כלומר שאין דבר זה שנוי בברייתא אלא מימרא דר' יוחנן היא דאמר הכי ובקונטריסי מצאתי רשום שהרב יד אהרן בא"ח במהדורא קמא סי' ס"ד דבר בכלל זה (אי אמרינן ר' יוחנן תנא הוא ופליג) ועתה אינו מצוי אצלי: ודע שספר יד מלאכי שבידי הוא מדפוס ליוורנו שנת תבענ"ה וכו' והקרה ה' לידי שבהיות פה רב שד"ר יצ"ו ראיתי בידו ס' יד מלאכי דפוס פראמישלא שנת תרל"ז ובו הערות והגהות מהרב המביאו לבית הדפוס ולפי שאין הספר מצוי אצלי נתתי להעתיק מה שכתב בכללין על דברי הרב יד מלאכי בסי' תקנ"ב וז"ל דברי הרב המחבר אין צריכים חיזוק אמנם ראיתי בספר שב שמעתתא המכונה שערי חכמה להגאון בעל שמן רוקח ש"ז סי' ק"ה סתמה על התוס' כתובות ח' א' מהא דאיתא ביומא מ"ג ב' ור' יוחנן לא מיבעייא לתנא דלא ציית אלא אפילו לרביה נמי לא ציית וכו' הרי מוכח דהיה ביד ר' יוחנן כח לחלוק על תנא ושם מר"י האמורא עסיקינן עכ"ד.

ושגג במחכ"ת דאטו משום דקאמר התם דר"י לא ציית לתנא שהיה לומד צורת השמועה לפניו בבית המדרש יהיה אלים חיליה שיוכל לחלוק על התנאים השנוים במשנה ובברייתא הלא אין כח התנא הזה (שלומד צורת ההלכה לפני מי שגדול ממנו) אף כאמורא וכדמצינו כ"פ דמשתקו להו השומעים משנתן או שמשנים דבריהם ואמרו להו תני הכי ומוסיפין וגורעין עיין חולין ט"ו אטו כ"ע לתנא צייתי וברש"י שם ועיין מגלה דף ח' ב' אי צורבא מרבנן הוא וכו' ואי תנא הוא ועיין ביצה י"ב: כלל נא) רבי יוסי סתם המוזכר במשנה ובברייתא הוא רבי יוסי בן חלפתא כן כתב הרב מלא הרועים בספרו בית ועד לחכמים במערכת יוסי אות ה' והגיעו כפול שם באות ל"ה עי"ש והיה לו לבאר שאין כלל זה אמור לכל מקום שהוזכר ר' יוסי בסתם שהרי לפעמים משני בש"ס דר' יוסי השנוי בסתם בברייתא הוא ר' יוסי ב"ר יהודה כמו שהביא הרב סדר הדורות (באות ר' יוסי ב"ר יהודה) שבסוף יומא ובשבת דף קכ"א ע"א ובמכות דף וא"ו ע"ב מקשינן דר' יוסי אדרבי יוסי ומשני ההיא רבי יוסי בר יהודה היא ופירש רש"י וזה רבי יוסי בן חלפתא והביא

מה שכתבו התוס' בפרק קמא דיומא דף ח' (בד"ה וסבר רבי יוסי) דמאי דלא משני ההיא ר' יוסי ב"ר יהודה היא כדמשני בסוף מכילתין הוא משום דפליג בהדיא ר' מאיר שמעת מינה ר' יוסי בר חלפתא הוא שהיה חברו בר פלוגתיה וסיים הרב סדר הדורות הרי אף דהוזכר ר' יוסי סתם אמרינן דהוא ר' יוסי בר יהודה (כשלא הוזכר ר' מאיר אצלו) ועיין בספר אורח מישור נזיר ס"ו עד כאן לשונו.

ועיינתי שם ודבריו הם על דברי התוספות (בד"ה במאי קא מיפלגי) שכתבו שיש לומר דדריש לפנות ערב כדדרשינן בספרי דקרי פוטר זיבה של אחריה כל מעת לעת שהתפלא הרב תוספת יום טוב בפרק שני דזבים משנה ג' דנעלם מהם משנה מפורשת שם דר' יוסי אינו פוטר אלא יומו ולזה כתב הרב אורח מישור דהאמת דהיא תמיהה גדולה אבל מצינו בכמה דוכתי (הזכיר דוכתי הנ"ל שבת ויומא ומכות) דאף דהוזכר ר' יוסי בסתם אמרינן דהוא ר' יוסי בר יהודה הכא נמי יש ליישב דמאן לימא לן דר"י דהכא הוא ר"י דהתם וכו' עי"ש ודבריו דחוקים מאד במחכתה"ר וכבר השיג עליו בספר ברכת ראש שם ויישב תמיהת הרב תוספת יום טוב עי"ש ובהגהות הגאון מוהר"י עמדין (בש"ס החדש דפוס ראם) כתב במשנה דזבים גרסינן ר' יוסי אומר יומו שמא לא כן בנוסח המשנה של התוספות שם וכו' וגם זה רחוק בעיני ועל כל פנים בש"ס נמצא בדוכתי הנ"ל דמשני דר' יוסי המוזכר בסתם הוא ר' יוסי בר יהודה כנז"ל ועיין לקמן (בד"ה ובעיקר): ורבי יוסי סתם אינו ר' יוסי הגלילי שהרי בפרק שמיני דמסכת סוטה ד' מ"ד ע"א מצאנום חולקים זה עם זה כן כתב הרב המאירי בספר בית אבות בפתיחתו למסכת אבות ד' ט"ז ע"א הביא דבריו בספר המעלות לשלמה שנדפס מקרוב לרב גדול בדורנו מוהר"ש חזן במערכת הסמך אות דל"ת דף ע"ד ע"א וביאר בכונתו במה שהוכרח להודיענו שר' יוסי הגלילי אינו ר' יוסי סתם ולא הודיענו כזאת על ר' יוסי אחר שאינו הסתם ר' יוסי דהא איכא כמה ר' יוסי תנאים ר' יוסי בן יהודה בעירובין דף ז' ע"א ר"י בן החוטף אפרתי בשלישי דדמאי ר"י בן המשולם שם בפ' ד' ויש עוד הרבה בש"ם ובפרט במס' אבות אלא דבר' יוסי אחר ליכא למיטעי שהוא ר' יוסי סתם לפי שכל ר' יוסי המוזכר בש"ס מפורש אצלו גם שם אביו משא"ה בריה"ג שלא נתפרש שם אביו רק שם עירו והיה מקום לטעות ולומר שר' יוסי הגלילי הוא סתם ר' יוסי לכן הוצרך הרב המאירי להודיעינו דהאי לחודיה והאי לחודיה כמתבאר מהש"ס דסוטה זה ברור בכונתו אלו דברי הרב הנ"ל ואין אצלי ספר בתי אבות לראות סיגנון לשונו ואולי היה באפשרות לפרש כונה אחרת בדב"ק כי במה שפירש הרב הנ"ל לא נחה דעתי העניה דהא איכא ר' יוסי הכהן מתלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי (באבות) שלא נתייחס אחר אביו כמו ר' יוסי הגלילי ולמה לא הודיענו שר' יוסי

סתם איננו ר' יוסי הכהן ואם באנו לומר שמפני שלא מצא הכרח לזה (כמו שמצא ב"ר יוסי הגלילי שנחלקו זה עם זה) לא כתב כן אלא ר' יוסי הכהן אם כן כמו כן יש לומר על שאר ר' יוסי ולא מפני שנתייחסו אחר שם האבות וק"ל:

ובעיקר הדבר דסתם רבי יוסי הוא רבי יוסי בן חלפתא עמד הרב המעלות לשלומו שם לידע איזו הוכחה יש לזה וכתב שהרבנים בספר יוחסין (בדף ס"ג מדפוס קושטאנדינא) ובספר סדר הדורות בסדר תנאים ואמוראים כתבו דהכי איתא בפרק כל כתבי ובסדר הדורות הוסיף שכן כתבו התוספות ישנים בסוף יומא ולא נתקררה דעתו במה שמצינו בפרק כל כתבי שהזכיר ר' יוסי שם אביו ר' חלפתא שלא מפני זה נוכל לגזור על כל סתם ר' יוסי שהוא בן ר' חלפתא וגם מדברי התוספות ישנים אין הכרח שסוברים שכן הוא בכל מקום שהוזכר בסתם ר' יוסי הוא בן חלפתאדשמא היה להם איזה הכרח שאותו ר' יוסי הוא בן חלפתא ולא ללמד על הכלל כולו כתבו כן לומר שכל מקום שהוזכר בסתם ר' יוסי היינו ר' יוסי בן חלפתא ומצא הדבר מפורש בתענית ד' ט"ו ע"א מעשה בימי ר' חלפתא וכו' ופירש רש"י בימי ר' חלפתא בציפורי אביו של ר' יוסי דאמרינן בסנהדרין אחר ר' יוסי בציפורי וכו' שכונתו מבוארת דמדמצינו שרבי חלפתא היה בציפורי ור' יוסי היה בציפורי ואשכחן בסנהדרין ד' פ' ע"א אמר ר' יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן וכו' ואשכחן שיש ר' חלפתא אחר ואם כן יש להסתפק ר' יוסי שהוא בן חלפתא בן איזה חלפתא הוא אם בן חלפתא דציפורי או בן חלפתא איש כפר חנניה המוזכר בשלישי דאבות והשתא דאשכחן דר' יוסי היה מציפורי כדאיתא בסנהדרין אם כן מזה מוכח דר' יוסי הוא בנו של רבי חלפתא מציפורי זו היא כונת רש"י בלי ספק ושוב כתב משם הרב גופי הלכות באות הרי"ש סי' תק"ז על פי דברי התוספות דיבמות דף ה' ד"ה וסבר ר"י (כן כתוב בגופי הלכות וכתב הרב שהוא טעות סופר וצריך להיות יומא דף ח') דזימנין משני הש"ס דר' יוסי סתם הוא ר' יוסי בר יהודה וזה אינו כשמוזכר אצל ר' מאיר ושגם הרב סדר הדורות כתב כן אלו תורף דב"ק: כלל נב) רבי יונתן בן אלעזר משמע לי שהוא אמורא והוא מדאיתא בחגיגה דף כ' ע"א דמייתי מלתיה בלשון מימרא אמר ר' יונתן בן אלעזר נפלה מעפרתו וכו' ודרך הש"ס להביא בלשון זה דברי האמוראים וכשמביא דברי התנאים אומר בלשון תני ר' פלוני וכמו שכתב הגאון ציון לנפש חיה לפסחים דף ס"ד ע"ב דמדאמרינן אמר רבי יצחק וכו' ולא אמרו תני ר' יצחק מוכח שהוא אמורא וכן כתבתי אני הדל באיזה מקומות עיין לעיל במערכת האל"ף אות ע"ז (בד"ה עוד ראיתי) והכא נמי דאתמר בלשון מימרא מוכח שהוא אמורא ועיינתי בס' סדר הדורות וראיתי שכתב (באות היו"ד שבסדר תנאים ואמוראים בשם ר' יונתן בן עכמאי) וז"ל ר' יונתן בן

עכמאי ור' יונתן בן אלעזר ור' חנינא בר חמא בזמן רבי וכו' עי"ש נראה דאף שהיה בזמן רבי מכל מקום הוא אמורא והוא מתחלת האמוראים ובספר בית ועד לחכמים באות היו"ד בערך יונתן אות ה' הזכיר יונתן בן אלעזר ומראה מקום הוא לש"ס דחגיגה הנ"ל ולא באר אם הוא תנא או אמורא כדרכו בקודש אולי לא שמיע ליה מאי דכייל לן בצל"ח הנ"ל וסובר דאין הכרח מדמייתי הש"ס מלתיה ולא נקיט לישנא דתני וכו' שוב עיינתי בסוגיא דשבת דף מ"ט סוף ע"א שציין הגאון סדר הדורות הנ"ל וראיתי שם להגאון מגיני שלמה שבתחלה כתב (בד"ה ועוד י"ל) ליישב דברי רש"י מקושיית התוס' על פי הנחה דר' יונתן בן אלעזר תנא הוה דהא ר' חנינא בר חמא שקיל וטרי בהדיה ור' חנינא תנא הוה ושוב כתב ואף אי ר' יונתן לא הוה תנא וכו' עי"ש אלמא לא ברירא ליה אי הוה תנא או אמורא ואי כלליה דרב צל"ח הנ"ל שריר וקיים מתבאר מסוגיא דחגיגה דאמורא הוה כנז"ל: כלל נג) יום טוב דרשות.

יש קצת יחידים שעל ידי שאירע להם נס קבעו באותם ימים יום טוב לדורות למשתה ושמחה וגם בתשובת מוהר"ם אלשקר סי' מ"ט הביא מעיר אחת שתקנו לעשות יום י"א בטבת כיום פורים על נס גדול שנעשה להם באותו יום ולכאורה יש סמך למנהג זה ממה שאמרו בפרק קמא דשבת מי כתב מגילת תענית חנניה בן חזקיהו וסיעתו שהיו מחבבין את הצרות שנגאלין מהם והנס חביב להם להזכירו לשבחו של הקב"ה ואם חל יום טוב זה בתשעה באב דחוי אין צריך להשלים התענית כמו שכתב בטור סוף סי' תקנ"ט אבל אחר העיון נראה דהני ימים טובים והני סעודות כולהו דרשות נינהו דהא קימא לן בטלה מגילת תענית ואי קמייתי בטיל אחריני מי מוסיפינן ואי מוסיפין הוי יום טוב דרשות דלא כמוהר"ם אלשקר שם שכתב על י"א טבת הנ"ל דאפילו אם נהגו כן בלא קבלה בחרם חל עליהם לדורות וכו' דליתא שאם לא היתה בחרם אינו מנהג ואפילו התרה לא בעי ואין חילוק בין יחיד לרבים אלו תורף דברי רבינו הפרי חדש במנהגי איסור והיתר סי' י"ד עי"ש והרב נהר שלום בסי' תצ"ו דף קמ"ט ע"א כתב דכיון דאיכא כמה מרבוותא דסברי דאפילו מנהג בטעות בעי התרה (כמו שכתב שם בדף קמ"ח ע"ג) אין לזלזל בלא התרה ומידי מנהג לא נפיק ומנהג טוב בעי התרה וזה שקובעו ליום טוב זריז ונזכר נפלאות האל יתברך מנהג טוב הוא וכו' והא דבטלה מגילת תענית היינו לקבוע יום טוב על כל ישראל אבל ליחיד או יחידים שפיר דמי עי"ש:

והרב מטה אשר בלשונות רבינו ירוחם בדף קל"ה סעיף כ"ו כתב דנראה דהעיקר כדעת מוהרמ"א והסכים לדבריו הרב משא מלך בח"ז חקירה ג' וגם הרב כנסת הגדולה הביא דבריו בשתיקה משמע דהכי סבירא ליה והיה לו להזכיר שכן פסק גם הרב מגן אברהם

בסוף סי' תרפ"ו (בד"ה משנכנס) ומצאתי למרן חיד"א בספר שם הגדולים במערכת העי"ן (בסיפורי רבינו עובדיה ברטנורא) שמדברי הרמב"ם בכתיבת יד שהביא שם למד קצת סיוע לסברת מוהר"ם אלשקר דעיר שקבלו עליהם לעשות כיום פורים ביום שנעשה להם נס חייבים לעשותו ועל מה שדחה הרב פרי חדש מדקימא לן בטלה מגילת תענית כתב דלפי מה שמתבאר מדברי הרמב"ם הנ"ל צריך לומר דהא דבטלה מגלת תענית היינו דוקא לכללות כל ישראל על דרך שכתבו הרבנים מוהר"א יצחקי ומקראי קדש וסיים וכבר הכרעתי כמוהרמ"א בכסא דוד דף ל' ע"א מדברי הרמב"ם שהביא ספר החרדים שקבל עליו ועל זרעו עד סוף כל הדורות יום טוב ביום שעלה מן הים עכ"ל וס' כסא דוד אין מצוי אצלי אמנם ראיתי תורף דב"ק הביאם הרב שנות ימין בח"א דף קכ"ג ע"ג וכתב שבהיותו במצרים ראה דברי הרמב"ם שכתב בשמו בכסא דוד הנ"ל בשיטה כתיבת יד על מסכת ראש השנה וכתב הרב שנות ימין דקימא לן כהרמ"א הנ"ל מאחר שהרבנים מוהר"א יצחקי ומקראי קדש החזיקו דבריו גם הרב חיי אדם בהלכות מגילה כלל דק"ן אות מ"א חולק על הרב פרי חדש דאף דבטלה מגלת תענית היינו מלעשות יום טוב לכל ישראל וכתב דהסעודות שעושים בהם הוו סעודות מצוה דלא כהרב פרי חדש שכתב דהוו סעודת רשות דלא ראה מה שכתב בים של שלמה בבבא קמא סי' ל"ו שכל סעודה שעושים לזכר נפלאות ה' היא סעודת מצוה וכתב שכן עושים יום טוב על הנס שנעשה להם בשנת תקס"ד עי"ש: גם הרב חתם סופר בחלק אורח חיים סי' קס"ג (בד"ה אמנם נראה) חולק על הרב פר"ח והסביר דהא דאמרינן בש"ס דאי בטלה מגלת תענית אחריני לא מוסיפין היינו למאי דהוה סלקא דעתין דטעמא דבטלה מגלת תענית הוא משום דהני כי הני אבל למסקנא דמייתי תנאי ואמר ר' יוסי טעמא מפני שאבל הוא להם אם כן תינח נסי דתלו בבית המקדש אבל ניסי דתלו בחוצה לארץ אדרבא שמחה שאף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים וכו' ובאמת כן משמע דאחריני מוסיפין מדאמרינן בעירובין דף יו"ד משחרב בית המקדש הוכשרו כל.

הארצות לומר שירה וכן נהגו בכמה מדינות והקהלות לעשות להם פורים ביום שנעשה להם הצלה בגולה ול"ג בעומר יוכיח שנתחדש על ידי תלמידי ר' עקיבא והיה אחר החרבן אלא על כרחין מפני שנעשה בחוצה לארץ ודלא כהפרי חדש שקרא תגר על המנהג ההוא ולדעתי מנהג ותיקין הוא דלמסקנא לא קימא לן כהך דאחרינייתא לא מוסיפין אלא כיון שאינו אבל להם יוסיפו ויוסיפו וכן כתב שם בסוף התשובה אות א' דשפיר מצו צבור או יחיד לקבוע יום מועד לעצמם ביום שנעשה להם נס ומצוה נמי קעבדי עיין מגן אברהם סוף סי' תרפ"ו דלא כמו שכתב הפרי חדש עד כאן לשונו וכונתו

דמהמחלוקת שהביא שם במגן אברהם במי שנדר לעשות פורים באדר אם יעשה באדר ראשון או באדר שני מוכח דכולי עלמא מודו דיכול לעשות פורים לעצמו וקצת נראה ממה שהביא בפרי מגדים באשל אברהם שם בשם הרב אליהו רבה דנקיט כדעת הרב מוהר"ם אלשקר שהביא הרב פרי חדש עי"ש: ויותר נראה דכונת הרב חתם סופר לציין דברי המגן אברהם שם (בד"ה משנכנס אדר) ששם הביא לפסק הלכה תשובת הרב מוהר"ם אלשקר הנ"ל וכן מצאתי שכתב בחתם סופר סי' קצ"א שהמגן אברהם סוף סי' תרפ"ז (צ"ל תרפ"ו) פסק כמוהרמ"אוהביא גם דברי הרב פרי חדש וכתב דליתנהו להני מילי דהרב פרי חדש ומסיק דמותר בלי פקפוק וכתב בשם ספר יוסף אומץ שנעשה נס בפראנקפורט דמיין ביום כ' אדר וקבעוהו שמחה לדורות וכן נהג מר רבו וכן נוהגים אחריו (וכתב שמר רבו היה נופל על פניו שלא לשנות מפני המחלוקת) ומתבאר מדבריו דהסעודות שעושים בהם הם סעודת מצוה ומכל מקום הוא ז"ל נהג לסיים ספר באותו יום כדי שתהיה הסעודה בלי פקפוק:

וכתב בחתם סופר שם דנראה לו דדוקא כשנעשה נס ממיתה לחיים דומיא דמרדכי ואסתר אבל בפדות משאר צרות לא דהרי במרדכי ואסתר אמרו חז"ל דדרוש קל וחומר מעבדות לחירות אומרים שירה ממיתה לחיים לא כל שכן ואם כן כל זמן שאנו בגלות דליכא פדיון מעבדות לחירות כל שאין ההצלה ממיתה לחיים הבו דלא לוסיף לקבוע יום טוב ולפי הנראה לא ראה דברי מרן חיד"א בספר שם הגדולים הנ"ל בשם הרמב"ם בכתיבת יד שכתב חומש מוגה מספר הידוע במצרים ושוב שמע שבמלכות בריטנייא היה ספר תורה מכתב יד הקדש עזרא הסופר והלך הרמב"ם שם ומצא כל הפרשיות מכוונות למה שהעתיק וכתב הרמב"ם ושמחתי מאד וקבלתי לעשות יום משתה ושמחה ביום ההוא בכל שנה ושנה הוא כ"ח לירח זיו וכתב מרן חיד"א דמדברי הרמב"ם יש סעד לסברת מוהר"ם אלשקר דלא כהרב פרי חד עי"ש דמשמע מזה דלאו דוקא בהצלה דממות לחיים אלא בכל דבר שראוי לשמוח עליו רשאי לקובעו חובה עליו לעשות אותו יום משתה ושמחה ועל כל פנים מדברי הרב חתם סופר במקומות הנ"ל שתים זו שמענו שהסכמת דעתו לדינא דלא כהרב פרי חדש אלא רשאים לנהוג כן והוא מנהג ותיקין אלא דממה שכתב בחתם סופר יורה דעה סי' רל"ג (בד"ה אמנם ידעתי) נראה בהיפך והוא דמר קעסיק שם על מה שנהגו לעשות הילולת רשב"י בעיר הקדש צפ"ת בל"ג בעומר וכתב אם כי כל כוונתם לשם שמים שכרם רב בלי ספק על דרך ודילוגו ודילוקו עלי אהבה כמו שכתבו תוספות ריש פרק אין מעמידין אבל מטעם זה בעצמו הייתי אני מן הפרושים כבן דרותאי שלא אצטרך להיות יושב שם ומשנה מנהגם בפניהם ושלא ארצה להתחבר

עמהם בזה כי כבר כמה כרכורים כרכר בפרי חדש סי' תצ"ו על המקומות שעושים יום טוב ביום שנעשה להם נס מהא דאמרינן בפרק קמא דראש השנה קמייתא בטיל אחרנייתא מוסיפין בתמיה ובמקומו טרחתי הרבה לקיים מנהג עיר מולדתי העושים פורים כ' אדר א' ומנהג מצרים ביום כ"ג אדר שלפי עניות דעתי דאמרי הוא מהאי קל וחומר מעבדות לחירות אמרינן שירה ממיתה לחיים לא כל שכן אבל לקבוע מועד שלא נעשה בו נס ולא הוזכר בש"ס ופוסקים בשום מקום ורמז ורמיזה רק מניעת הספד ותענית מנהגא הוא וטעמא גופה לא ידענא וכו' עי"ש כל דב"ק דממרוצת דב"ק נראה דטפי ניחא ליה סברת הרב פרי חדש ורק ליישב מנהג מקומו נדחק וטרח להעמיד המנהג וגם בענין מנהג ההילולא בל"ג בעומר נראה דמיחלפא שיטתיה שבתשובתו שבחלק אורח חיים הנ"ל הכריח סברתו דלא כהרב פרי חדש ואמר ל"ג בעומר יוכיח כמבואר ועיין בדב"ק בסוף סי' רל"ג הנ"ל (בד"ה וכבר הארכתי) שמתבאר באר דמה שכתב ליישב המנהג כן הוא באמת דעתו וסברתו וכדעת כל הגדולים הנז"ל דחולקים על הרב פרי חדש בזה: